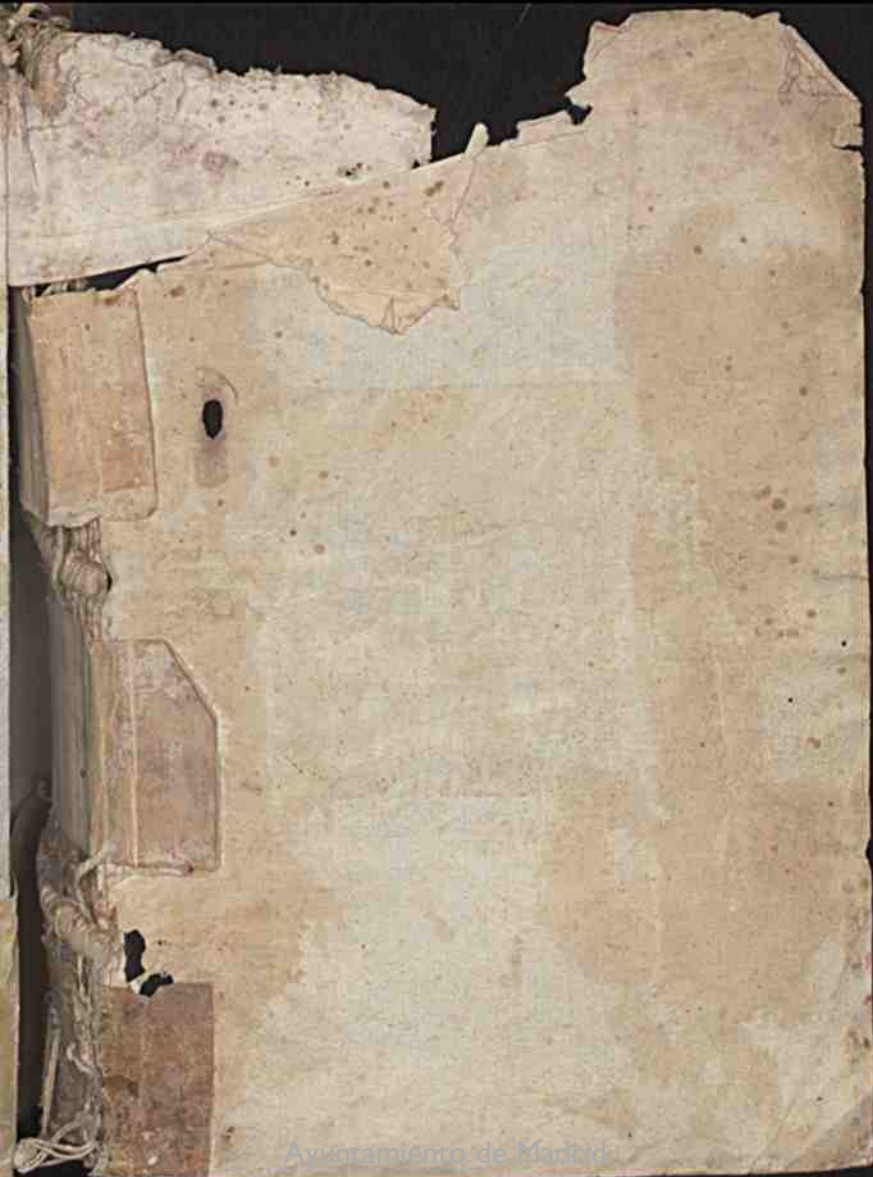

1991

CASSII N. CAEI,
ROMANAE HISTORIAE

LIBRI (TOT ENIM HODIE
EXTANT) XXV. NIMIRVM
A' XXXVI. AD LXL.

Quibus exponuntur res gestae à bello Cretico usque ad
mortem Claudij Caesaris, quae est historia an-
norum circiter CXX.

GVLIELMO XYLANDRO, auctor ex Aru-
nato. Augustano interprete. versu suo permixta.

Abiaccessimus eiusdem Constitutiones, si quae datae
sunt, in hac translatione sunt restitutae, et cor-
ruptae, ubi explicatur, et clara loca, auctor demonstrat.
Additum est, quod in hac editione, et in aliis Dio-
ni Compendium, Gul. Blanco Albani interprete:
ab eodem XYlandro diligenter colligatum.

I
N
V
I
R
T
V
T
E,

E
T
F
O
R
T
V
N
A.

LVGDVNI,
APVD GVLIELMVM ROVILLII
SVB SCVTO VENETO.

Ex bibliotheca D. Alfonsi Sanctorum de San Pedro. Oretens. Colleg.
Ayuntamiento de Madrid

A
1991

A
1971

PORTVNA
P. u. = 5757

Exbibliotheca D. M. Legum Sanctorum de San Pedro Oretensi. Colleg.

Este libro es el expurgado con
me al catalogo del Santo officio
en Salamanca de mayo de 1603 años

Fernando
p. secretario del Rey

Este libro está expurgado con
me al catalogo del Santo officio
en Salamanca de mayo de 1603 años

D. J. Hernandez
Secretario del Rey

FRAGMENTVM LI.

BRI XXXV. ROMANAE HI-

storiae Dionis, Guilielmo Xy-

landro Augustano

interprete.

¶ Quia fortuna in utranq; partem ualida usus erat, concessit. Cum enim saepenumero uictus fuisset, saepe etiam ipse uicisset, non modò non fractus, uerùm etiam rei militaris peritior euasisse existimabatur. Itaq; tanquam tum primum bellum gerere inciperent, sese paruenerunt, missis ad uicinos legatis, Arsacemq; in primum Parthum, cum quo de regione quadam controuersia iam ante ipsis erat, qua tum ei cedentes, Romanos apud eum traduxere, eos si uictoriam obtinuissent contra se ab aliis deslitutos, in ipsum quoq; arma statim uersuros, dicentes: Ita enim ferre naturam, ut omnis uictor inexatiabili rerum secundarum desiderio efferratur, neq; finem ullum cupiditati statuatur: atq; Romanos quidem, qui iam multis mortalibus imperarent, ab ipso sibi non temperaturos. Hæc tum Armenij agebant. Lucullus interea Tigranem non insequēbatur, sed ei euadendi oportū concedebat, unde non ab aliis tantum, sed à suis quoq; ciuibus reprehensus est, quò debellare noluiisset, quò diutius cum imperio esset. Itaq; tum Romani imperium in Asia prætoribus assignauerunt: atq; deinde cum iterum eodem modo se gessisse Lucullum censerent, Con-

s. lens

Iulium istius anni, successorem ei miserunt. Ceterum Tigranocerta urbem Lucullus cepit. Eam inhabitabant peregrini quidam, quorum pars maior Cilices erant, ab Armeniis olim adsciti: hi orta inter ipsos & Armenios seditione, Romanos noctu in oppidum introduxerunt: omnibus præter ea quæ Cilicum erant, direptis, multas optimatum coniuges captas Lucullus ab omni iniuria custodiuit: eo facto maritos earum sibi coniunxit, regemque Commagene regionis (hoc nomen est Syriæ ad Euphratem fluvium & Taurum montem sitæ) Antiochum: præterea regulum quendam Arabiæ, Alchaudonium nomine, aliosque nonnullos per legatos secum paciscentes in fidem recepit. Per hos certior factus de legationibus Tigranis ac Mithridatis ad Arsacem missis, ipse quoque nonnullos ex sociis ad eundem ablegavit, minas ei, si illos auxilio iuvare, promissiones autem, si Romanorum rebus studere statuisset, proponentes. Arsaces, quòd eo tempore Tigrani etiamnum irascebatur, nullamque de Romanis adhuc sinistram opinionem animo conceperat, missis ad Lucillum suis etiam legatis, amicitiam cum eo societatemque coniunxit. Verum postea temporis cum Scælius ad eum veniret, suspicatus hominem bello clarum non tam pacis nuper initi causa, quàm ut regionem copiasque suas exploraret, missum, Romanis auxilia nulla suppeditavit: ita tamen, ut ne contra illos quicquam etiam moliretur, sed in medio sese partium contineret, quòd (ut veribaud absimile est) neutrumque sibi etiam angere volebat: sed si bellum utrinque aequis viribus gereretur, summæ sibi id securitati futurum arbitrabatur. Hæc eo Anno Lucullus egit, multis Armeniæ partibus sibi adiunctis. Insequenti anno Q. Marcius Consulatum solus gessit. Nam

cuius

eius collega L. Metellus initio anni diem suum obierat: cōque qui in eius locum subrogatus fuerat, antequam iniret magistratum, uita functo, nullus alius substitutus est. Eo anno Lucullus, media iam æstate (prius enim propter frigus in hostium fines inuadere nequaquam potuerat) cum exercitu profectus, aliquam regionis partem uastauit, ut barbaros ad eam defendendam, pugnamque eliceret: cumque nihil illi mouerent, ad ipsos contendit. Equites barbarorum Romanis equitibus eo tempore robore præstabant, omnem cum peditib. pugnam detrectabant: statimque ubi Lucullus scutatis suis equitatui succurrebat, terga ostendebant: neque tamen cladem ullam accipiebant, sed sagittis ininsequentes à tergo emissis, multos interimebant, multos uulnerabant. Ea uulnera graua, difficiliaque sanatu erant: nam duæ erant sagittis cuspides, eæque ita affixæ, ut semper altera in corpore remaneret, siue sagitta extraheretur, siue fixa maneret, quod nulla fibula eam arundini annectebat: itaque præsens malum corporibus afferebant. Lucullus cum multis fauciarentur, atque partim ex uulneribus morerentur, partim membris mutilarentur, ac iam penuria quoque annonæ tentaretur, casiris inde motis ad Nisibim profectus est. Vrbs ea in Mesopotamia (ita autem omnis quæ Tigrin & Euphratem fluuios interiacet regio appellatur) condita erat, atq; hoc tempore nostræ est ditioris, coloniæque nostra habetur: ea uerò tēpestate Parthis cum cum Tigranes ademisset, thesauros in ea suos, ceteraq; multa reposituerat, custodiæ fratri suo mandata. Eam urbem quanquam haud segniter oppugnabat Lucullus, tamen per totam æstatem frustra tentauit: erat enim duplic

plici muro, eoque latericio cinctâ, magnæ crassici ei, fossâq;
 magnæ altitudinis circundabatur, ut neq; concuti mu-
 rus, neq; subrui posset, atq; ideo neq; auxilio ipsis Tigra-
 nes ueniebat. Initio autem hyemis, cum barbari uicisse
 se, Romanosq; iamiam decessuros existimantes, securius
 nonnihil sese gererent, noctem Lucullus nactus, in qua
 neque luna fulgebat, et imber ingens cum tonitribus co-
 ortus erat, ut neque cernere barbari, neque audire
 quicquam possent, atq; ob id exteriorem murum, fossamq;
 in medio actam, paucis ibi relictis desererent, ab omni
 parte murum aggressus est. cumq; per aggeres in eum
 haud difficulter euasisset, obtruncatis nullo negotio custo-
 dias, qui ibi pauci relictis fuerant, partem fissæ aliquam
 (antè enim barbari pontes deiecerant) ingesta terra
 æquauit, cum ab hostibus neq; sagittis, neq; igne ob uim
 pluuiarum lædi posset. fossa superata, urbem ipsam sta-
 tim cepit: neq; enim erant interiora mœnia admodum ua-
 lida, quòd exterioribus fidebant. eos autem qui in ara-
 cem confugerant, cum quibus Tigranis quoq; frater erat,
 fide data acceptaque recepit, multaq; pecunia accepta,
 ibi hyberna habuit. Dum eo modo Nisibim Lucullus occu-
 pat, multa Armeniæ, earumq; quæ circa Pontum sunt
 regionum loca amisit. Tigranes enim ad Nisibim, quam
 inexpugnabilem esse existimabat, defendendam se non
 conuertens, in prædictas regiones profectus est, si qua
 Lucullo Nisibi intento recipere posset. Igitur Mithri-
 dates domum missus, ipse in Armeniam suam contendit. ibi
 L. Fannium resistentem sibi obsedit tantisper, dum Lu-
 cullus re cognita auxilio illi proficisceretur. Interea lo-
 ci Mithridates alteram Armeniam ceterasq; regiones
 inuadens, multos Romanorum in iis regionibus uagan-
 tes ex improviso adortus interficit, nonnullos prælio
 uictos

uictos cedit, pleraque loca magna celeritate recipit. Be-
neuolentia enim illi homines erga Mithridatem affecti
erant, cum quod suæ esset gētis, tum ob paternum eius re-
gnum: iidemque Romanos odio habebāt, partim quod pe-
regrini essent, partim quod à præfectis eorum malè tra-
ctarentur: itaque Mithridati lubentes accefferunt. Iidem
haud multo post M. Fabium Romanorum in ijs locis præ-
fectum uicerunt. magnopere usi auxilio Thracum, qui
cum antea sub Mithridate stipendia fecissent, tum cum
Fabio militabant, itemque seruatorum qui in castris Roma-
norum erant. Primum Thraces à Fabio speculatum missi,
cum nihil sani renunciaissent, isque incautius progressus,
cum in Mithridatē inopinatò incidisset, Thraces quoque
Romanos adortisunt, libertatēmq; ipsis Mithridate de-
ferente, ipsum in prælio iuuerunt. * * *

Thracum
perfidia in
Romanos.

haud dubiè omnes periissent, ni Mithridates dum inter
hostes uersatur (natus enim plus quàm septuaginta an-
nos, tamen pugnabat) lapide iclus, metum barbaris ne pe-
riret incussisset: quibus pugnam idcirco inhibentibus, Fa-
bio cum suis in tutum locum per fugiendi spacium conces-
sum est. Idem Fabius deinde in Cabiris obseffus, oppugna-
tusque, à Triario seruatus est. Is Triarius cum ex Asia eà
ad Lucullum iter faciens rem gestam accepisset, coacta ex
ijs qui aderant quàm maxima poterat manu, Mithrida-
tem totum exercitum Romanum aduersum se uenire pu-
tantem terruit, ut is ante quàm in conspectum eius ueni-
ret, retrocederet: Triarius audacior factus, usque in Com-
magenos fugientem insecutus, ibi uicit. Castra habebat
Mithridates ex altera eius fluuij parte qua Romani acce-
debant: eos ut ex itinere festos aggrediretur, iste occur-
rit: reliquos inter prælium per alium pontem subsidio bi-
uenire iussit. Cum diu aquo Marte certatum esset, pons

Fabius in
Cabiris ob-
seffus à Tri-
ario libera-
tus.

Triarius Mi-
thridatem fu-
gat, & uin-
cit.

abruptus, cum multi confertim per eum transire contemderent, Mithridatem subsidijs despoliauit, perturbauitq;.

Comana.

Ab hoc conflictu utrique (hyems enim iam appetierat) se in castella sua receperunt. * Caterum Comana

Dianæ Tau-
ricæ simula-
crum,

in ea quæ nunc uocatur Cappadocia, sunt: creditumque est semper in hunc usque diem ibi simulacrum Dianæ Tau-

Iphigeniæ
gladius.

ricæ, genijq; Agamemnonis fuisse. Quæ quomodo eò per- uenerint, ibiue manserint, inter tot opiniones dicere non habeo: id quod exploratum mihi est, dicam. Duæ urbes sunt Cappadociæ, non procul inter se distantes, commu-

V.C. 687.
Mithrida-
tes Triariū
vincit.]

niæque omnia habentes: nam cum reliqua omnia similia utrinque fabulantur ostentantque, tum utraque urbs gladium habet, quem uerum Iphigeniæ esse autumāt. Atque hæc hæcenus. Anno proximo, M. Acilio, & C. Pisone Consulibus, Mithridates ad Gaziurfa Triario oppositis castris, prouocare hominem ad prælium, atque irritare intendit cum alijs rebus, tum in conspectu Romanorum milites suos seq; in armis exercendo: ut cum eo congressus ante Luculli aduentum, superiôrque factus, quod sperabat, reliquam etiam regni partem recuperaret. Cum Triarium non eliceret, ad castellum cui Dadasa nomen erat, oppugnandum suorum aliquos mittit, in quo impedimenti Romanorum asseruabantur, ut Romanos ei opitulaturos in manus suas perduceret. Neque id cum fecellit. Cum enim eatenus Triarius Mithridatis multitudinem reformidans, Lucullumque, quem accersierat, operiens se continuisset, postquam Dadasa oppugnari accipit, militesque rebus suis metuentes tumultuantes, minati sunt se iniussu eius, nisi ipsos educeret, ad defendendum ituros, inuitus castris excessit. Barbari iam castello appropinquantibus adorti, circumfusiq; ob multitudinem suam, partim ceciderunt: partim in campum compul-

sos, in

sos, in quem Romani fluuium excurrere ignorabant,
 circumuecti obtruncauerunt. Ac nisi quidam ex Roma-
 nis se unum ex Mithridatis cōmilitonibus (nam, quem=
 admodum antè dixi, eius generis secum is haud paucos
 habebat) simulans, propè congressus, tanquam dicere
 quippiam cupiens, regi uulnus intulisset, occisione de-
 leti omnes fuissent : nunc ille huius facinoris autor de-
 prehensus, casus est. Barbaris uerò ea de re perturba-
 tis, Romani multi effugerunt. Mithridates curato uul-
 nere, suspicatus alios quoque præterea in suo exercitu
 hostes esse, militum delectum quasi alius rei causa in-
 stituit : iussisque singulis confestim in sua tabernacula
 se recipere, Romanos solos deprehensos occidit. Interim
 Lucullus aduenit. & quanquam eam de se opinionem
 præbebat, facile ipsam hic quoque superaturum, amissæ-
 que omnia non magno labore recepturum, nihil tum
 confecit. Nam & Mithridates ad Talaura loco edito
 confederat, neque ad pugnandam educebat : & Medus
 Mithridates, alter Tigranis gener, Romanos palantes
 repentè adortus, magna clade affecerat. præterea ipse
 Tigranes aduētare ferebatur. Super hæc omnia in exer-
 citu quoque Luculli seditio erat. Nam Valeriani milites,
 qui militia liberati prius, iterum stipendia faciebāt, iam
 antè ad Nisibin tumultuati fuerant, uictoria, quietēque,
 & rerum copia luxuriantes, adhæc absenti Lucullo
 (quippe is plerunque peregrè ibat) degentes, præci-
 pue uerò commoti à P. quodam Clodio, (quem alij
 Claudium nominant) homine innata quadam nouarum
 rerum cupiditate infecto, quanquam eius sororem Lu-
 cullus in matrimonio habebat : tum uerò turbæ inter
 eos existerant, cum alijs de causis, tum quòd auditum
 Acilium Consulem, qui ob eas quas memoravi causas

Mithrida-
 tes vulnere-
 tur.

Mithrida-
 tes omnes
 Romanos
 transfugas
 cædit.

Mithrida-
 tes Medus
 Tigranis ge-
 ner.

Valeriani
 milites à Lu-
 cullo defi-
 ciunt.

P. Clodius
 legionibus
 Valerianis
 ad Nisibin
 defectionis
 à Lucullo
 autor.

Lucullo successor missus erat, appropinquare, faciebat ut Lucullum quasi priuatum iam contemptui haberent. Quibus motus Lucullus, ac præterea quòd cum à Marcio (qui ante Acilium Consul fuerat) in Ciliciam sibi mandatam adueniente subsidium petiisset, id non impetrauerat, in magnam sollicitudinem deuenit. Nam & nudatus militibus decedere metuebat, & periculosum uidebatur ibi locorum permanere. Itaque in Tigranē proficisci decreuit: sperans fore, ut eum inopinantem simul ac itinere fatigatum fundens, aliquo modo seditiones militum componeret, quorum neutrum ipsi successit. Etenim milites aliquandiu secuti, cum in Cappadociam iter flectendum esset, omnes unanimiter ne uerbo quidem ullo facto, sese conuerterunt. Valeriani autem cum sibi militiæ missionem factam à magistratibus Romæ audirent, omnino à signis dilapsi sunt. Enimuerò mirum uideri nemini debet, Lucullum, cum imperatoris artis peritissimus fuerit, priusque Romanorum cum exercitu belli gerendi causa Taurum transiuerit, duos reges, haud illos imbelles, deuicerit (quos, si celeriter patrare bellum uoluisset, capere potuisset) nequiuisse ita suis militibus præesse, quin & semper tumultuarentur, & ipsum tandem desererent. Multa enim ipsis iniungere solebat, difficilis erat in congressibus, operū exactor perquam attētus, in pœnis irrogandis inexorabilis, ita neq; sermone, neque æquitate sibi eos deuincire, neq; honorum, pecuniæue muneribus conciliare nouerat: quæ profectò cum omnis multitudo, tum præsertim militaris requirit. Ita factum est, ut quādiu ex sententia omnia succederent, prædāsque laboribus pares adipiscerentur milites, Lucullo dicto audientes essent: postea quā aduersas res experti, pro spe metum propositum sibi uiderunt, cuius auctoritatem defugerunt. Cuius

rei

Cur Lucullus à militibus suis destitutus fuerit.

rei certum est signum, quòd cum eosdem Pompeius accepisset (is enim Valerianos milites iterum conscripsit) citra omnem seditionē ipsis usus est: adeò uir uiro præstat. Hæc agentibus militibus, propè totum regnum suum Mithridates recepit, Capadociæq; multum detrimenti intulit, neq; Lucullo obstante, quòd Acilium propè esse prætenderet, neque ipso Acilio defendente. Is enim cū prius festinasset, ut uictoriam Lucullo præriperet, ubi tum quæ acta essent rescivit, ne ad exercitum quidem uenit, sed in Bithynia tempus traxit. Marcius uerò Lucullo auxilium non tulit, causatus milites se nolle sequi. In Ciliciam autem cum uenisset, Menemachum quendam, qui à Tigrane defecerat, in suam fidem accepit: P. uerò Clodium (cuius sororem ipse quoque coniugem habebat) qui metu perceptorum apud Nisibin, à Lucullo Æsciuerat, rei nauæli præfexit. Atque is Clodius à maritimis prædonibus captus, ab ijsq; Pompeium reformidantibus dimissus, Antiochiam Syriæ se contulit, ut eos cum Arabijs disceptantes auxilio iuuaret. Ibi cum simili modo nonnullos ad seditionem concitaret, parum absuit qui periret. * *

Acilii ligna-
uia.

Marcius
proconsul
Lucullū nō
adiuuat.
Clodius rei
nauæli præ-
fectus, à pi-
ratis captus.

Antiochiæ
seditionem
mouet.

Huius libri trigessimiquinti finis, ini-
tiūmque sequentis trigelimi-
sexti, interciderunt.

6 3.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER TRICES-

simus & sextus, Gulielmo Xylandro

Augustano interprete.

* * *

Q. Metelli
res in Creta
gestæ.

Octavius.

Cornel. Si-
fenna.

parcit: dominandique cupiditate impulsus, Cretenses, quibus cum certis conditionibus pactus erat inuasit, nulla habita fœderis, si quando id ei obtendebatur, ratione: ad cò antequàm Pompeius adueniret, damnum eis dare properabat. Nam Octavius quidem, qui sine exercitu aderat (& erat cò non tanquam ad bellum obeundum, sed ad accipiendas in fidem populi Romani urbes missus) nihil interpellabat. At uerò Cornelius Sisenna Græcica tempestate præfectus, comperta re in Cretam uenit, Metellumque, ut populus parceret monuit: quem ubi ab instituto deducere non potuit, nihil quicquam ad eum coercendum egit. Itaque Metellus multis afflictis, Eleutheræ urbi per prodicionem acceptæ (eius prodicionis autores turrim latericiam magnæ molis, expugnatiue longè omnium difficillimam, aliquot noctibus continenter ita aceto madefecerant, ut perfringi posset) stipendium imperauit: deinde Lappari uicem cepit, nihil moratus Octauium, qui cā tum temporis tenebat: & ab Octauio quidem uim omnem abstinuit, Cilices autem quos is secum habebat, interemit. id uerò indignum ratus Octauius, non iam ut antè quietem egit: sed primum acce-

pto

pto exercitu Sifennæ, qui tum fortè morbo absumptus erat, oppressis opitulatus est: ijs restitutis ad Aristionem se in urbem Hierapydna contulit, ibique communi consilio bellum gesserūt. Is Aristion tum Cydonia excesserat: & deuictō L. Basso qui se ei opposuerat, Hierapydna occupauerat. Aliquandiu cum perseuerassent, postquam aduersum se ire Metellum perceperunt, muris relictis uela in altū dederunt: ibi tum tēpestate uexati, & in terrā multis suorum amissis, eieci sunt. Metellus totam exinde insulam subegit. Eo modo Cretensibus, qui ante id tēpus in perpetua libertate uixerāt, neq; unquam alienigenæ domino paruerant, seruitutis iugum impositum est, cognomentumque Cretici Metello dederunt. Is tamen neque Panarem, neque Lasihenem (nam & hunc ceperat) in triumpho ut duceret obtinuit, quos Pompeius auxilio cuiusdam Tribuniplexis ad hoc persuasi Metello eripuit, quod sibi ex pacto eos, non Metello, accessisse diceret. Et Pompeij quidem res gestas iam nunc exponam. Semper quidem nauigantibus maritimi prædones infesti fuerunt, quomodo & terram habitantes ab his qui incontinenti prædas agunt, subinde inuadebantur: atque id quidem & semper contigit, neque finis ulla erit, quandiu eadem hominum natura manebit. Enimuerò superioribus temporibus in certis tantum quibusdam locis, idque sola æstate pauci quidam homines prædationibus cum terram tum etiam mare infestabant. Eo autem tempore, quod uarijs in locis cōtinentia belia fuissent, multæ urbes euersæ essent omnibus qui præsens periculum effugissent, supplicia imminerent, ac nihil usquam tutum ijs esset, horum maxima pars ad prædas exercendas animum adiecit. Quæ incontinenti fiebant, haud difficilimè sublata profligatæque sunt: nam

Aristion.

Creta subacta.

Belli piratici origo.

& in conspectu populorum incidebant, & ipsum dam-
 num citius sentiebatur, præterea comprehendere autores
 facile poterant: contrà maritima subinde ad summum in-
 grauescebant. Occupato enim populo Romano in debel-
 landis hostibus, uehementer increuerant piratæ: & mul-
 tis locis circumnauigatis, sui omnes similes sibi adiun-
 xerant, ita ut uonnulli aliis frequentes admodum ad
 suppetias tanquam ex fodere ferendas irent. Hoc mo-
 do quæ egerint, iam antè dictum est. Postquam ea fœ-
 dera soluta sunt, iam non quiescere prædones, uerùm
 ipsi per se singulatim plurima ac grauiam damna Roma-
 nis, eorùmque sociis dare: neque iam uelut antè, paucis
 nauigiis, sed magnis clāssibus nauigare, imperatoribus
 ad id delectis, ita eorum quoque nomen iam notum fie-
 ri. Principiò in nauigantes præsertim uis facta, qui-
 bus ne hyeme quidem tutis esse concedebant: adeò au-
 dacia sua, usu, atque successu elati, etiam tunc tempori-
 ris securi mare usurpabant: postmodò & eos qui in
 portibus essent, aggressi sunt. Qui ad nauale prælium
 aduersus eos tentandum exire ausi sunt, plerique uicti
 perierunt. Neque si quis superior factus fuit, eorū quem-
 piam potuit comprehendere, tantum uelocitate nauig-
 andi aliis præstabant: itaque tanquam uicissent, paulò
 post reuersi, non uillas tantum & agros, sed ipsas etiam
 urbes uastabant, uel incendebant: nonnullas etiam sui
 iuris efficiebant, ac in his tanquam apud amicos sua
 hybernacula edificabant, iisque tãquam receptaculis ad
 bellum utebantur. Cum ex animi sententia hæc succede-
 rent, egressi in continentem terram, ibique eos etiã qui-
 bus in mari nihil erat negocij, non Romanorum modò so-
 cios extra Italiam habitantes, uerùm ipsius quoq; Italiæ
 incolas multis modis afflixerunt. Rati enim fore ut si
 ab hac

ab hac quoque regione se non abstinuissent, & quæstus uberiores ex ea adipiscerentur, & eo maiorem aliis populis terrorem incuterent: cum ad alias Italiae urbes appulerunt, tum ipsa etiam Ostia classe intraverunt. ibi nauibus combustis, direptis omnibus, tandem, cum impune omnia ferrent, in terra diutius commorati, de mancipiis manubiisque haud minori cum securitate, quam si domi suæ essent, rationes iniecerunt. Alij autem aliis in locis prædas exercebant (neque enim simul omnes partes maris iidem poterant infestare) tanta amicitia inter se iuncti, ut ignotis etiam non aliter quam quibus cum familiarissimè uixissent, pecuniam & auxilia mitterent: quæ res ad potentiam ipsis tantam obtinendum haud parum attulit. Nam & si qui erant, quorum in aliquos prædonum studium extaret, eos uniuersti in honore habebant, & si qui sui corporis ab aliis læsi essent, eorum res ipsi omnes ferebāt, agebantque. Ad tantam tum molem prædonum res accreuerant, ut bellum iam & magnum, & continens, præter & opinionem omnium, & fidem, gererent. Peruenerat iam tunc fama horum ad Romanos, quin & uidebant aliquam partem, cum neque eorum quæ nauibus aduehi solebant, quicquam ad eos perueniret, & frumenti commeatus omnino interclusi essent: sed non magnam eius rei curam gesserant, quo tempore id ex usu cum primis esse poterat, tantum ut ad singulorum annunciationem animo commouebantur, ita naues & imperatores miscrant: nihil autem profectum erat, nisi quòd adhuc magis socij ab his ipsis uexabantur. Tandem cum in summo discrimine uersarentur, concione conuocata multos dies deliberatum est, quidnam agendum esset: parum, ac ferè nihil spei erat, posse rem bene ac feliciter geri, cogitantibus cum

Gabinij ro-
gatio.

quot continenter laboribus ac periculis essent attriti:
tum quòd id bellum contra prædones graue ac multiplex
esset futurum, quo nec omnes simul occupari, neque singu-
los inuadi posse eos reputabant, qui & mutuis sese au-
xilij sustentarent, & haudquaquam procliue futurum
erat undiquaque eos eodem temporis spacio coerceri.
Hæc anxie dispicientibus, A. quidam Gabinus Tribu-
nus plebis, incertum summissusne in hoc ipsum à Pom-
peio, an studio gratiæ ab eo incundæ adductus, utique
nō eo animo, quòd Reipublicæ cōsultū uellet, uir ipse pes-
simus, sententiam tulit, ut ex his qui Consulatum gessis-
sent, unus quispiam deligeretur imperator contra præ-
dones omnes cum plena potestate, imperiūque ei esset
triennæ, & uteretur copijs amplissimis, ac multis legatis.
Ipsū quidem Pompeium nominatim non dixit: atqui
manifestum erat, ubi primum huius rei mentionem plebs
percepisset, ipsum electuros. neque secus accogitauit, res
cecidit. Nam & rogationem eam plebs approbauit, &
præter senatum omnes confestim ad Pompeium declina-
uerunt. Senatus potius quàm ei tantum imperium man-
daret, quæcunque à piratis mala ferenda iudicabat: pro-
inde ipsum Gabinium parum absuit quin in consilio per-
imerent. Quo ex eorum manibus clapso, cum patrum sen-
tentia plebi innotuisset, tantus est coortus tumultus, ut ad
eos adhuc consultants opprimendos icrunt: haud dubiè
occisuri, nisi curia illi ante plebis impetum exiissent. Di-
lapis reliquis, & sese abdentibus, unus C. Piso, qui tum
collega Acilio Consulatum gerebat, comprehensus, cum
iam uel reliquorum nomine ad mortem raperetur, Ga-
binio deprecante dimissus est. Ab hoc factio potentiores
quieuerunt, uite usura sibi concessa contenti: nouem au-
tem Tribunos plebis eò adduxerunt, ut se Gabinio oppo-
nerent.

An. 687. V.
C.

nerent. Cum ceteri plebem timentes non intercederent, ibi L. quidam Trebellius, ac L. Roscius ausi contradicere, neque cloqui quæ receperāt patrib. se dicturos, neque perficere rē potuere. Nam cum præstituta dies appetiisset, qua id decretum erat confirmandum, ita res acta est. Pompeium magna cupiditas huius imperij potiundi inceserat, cum iam partim ob insitam ambitionem, partim ob studium populi non tam eam rem honori, quam si non potiretur, ignominie sibi duceret: interim quòd aduersari sibi potentes animaduiceret, simulandum sibi statuit, inuitum se ad hanc rem adigi. Solitum alias nequaquā palàm ferre si quid cuperet: tunc præterea duæ causæ ad simulandum impellebant: una, quòd inuidia graui laboraturum se uidebat, si ultro imperium ambitoret: altera, quòd magnæ sibi gloriæ esse futurum cogitabat, si nec uolenti sibi id imperium, nimirū ante alios omnes dignissimo imponeretur. Igitur ad hoc iam antè compositus, tum in concionem progressus: Gaudco, inquit, Quirites, honorem mihi à uobis haberi: quippe & suapte natura homines ciuium suorum beneficiis ornati, sese in his ostentant: & ego sæpius iam à uobis honoribus affectus, nullam tantam possum præ me ferre letitiam, quæ dignitatem præsentis rei exæquet. Enimucrò ego sic existimo, neque uestrū esse, ut tam inexplebili mei ornadi studio teneamini: & in rem meam non est, semper me esse cum imperio. nā & ipse à puero multos labores tuli, & uos par est etiam aliorum habere rationem. Numnam excidit uobis memoria earum ærumnarum, quas in bello contra Cinnam, paruo ipse admodum natu, exhausti: Quibus negocijs defatigatus sim in sicilia & Africa, nondum uerè inter cephēbos numeratus: quæ pericula in Hispania obierim, antequam in senatū essem lectus: propter

Pompeij ad
populum oratio.

Inuidia
nus.

pter quæ omnia ut uos ingratitude incusem, longè id quidem à me abest. quì enim possim? Nam ut cætera præteream, quæ in me exornando posuistis commissum mihi aduersus Sertorium imperium, quo tempore id nemo neque uolebat suscipere, neque poterat obire, tum triumphus præter instituta ciuitatis concessus, summum mihi splendorem attulerunt. At enim tot mihi curis confectio, tot laboribus exhausto, & corporis uires attenuatæ, & animus defatigatus est. neque est quòd me iuuenem adhuc esse putetis, aut corpus meum ponderetis, annorum uel numerum meorum incatis: nam si quot obiui imperia, quot pericula subiui numeretis, maiorem eorū summam reperietis, quàm sit annorum meorum: idque maiorem fidem uobis faciet, iam deinceps me neque laboribus, neque curis perferendis esse parem. Iam si quis aduersum hæc perdurare queat, tamen conspicuum nobis est, quantum hæc res inuidiæ atque odij gerenti eas consient, quæ ut uos rectè quidem nullo in discrimine ponitis, ita mihi tamen eadem molestissima sint futura, fateor quæ nullum in rebus bellicis tantum esse periculum, quod magis me quàm dictæ res terrere, maiori uel molestia afficere possit. Quis enim sanæ mentis homo gratam sibi uitā iudicet apud homines æmulos? aut publicæ rei sibi administrationem expectat, ubi uel re malè gestâ iudicium, uel bene gestâ inuidia sit subeunda? Quapropter mihi cum ob has, tum alias ob causas concedite ut quiete fruar, ac res meas agam, familiæq; tandem meæ curande rationes incam, nè uel tot laboribus consumptus peream. Contra prædones autem alium ducem constituite: magnus est enim eorum numerus apud natu maiores minoresque qui & uelint & possint rei nauali præesse, ut ex tanta copia haud difficile uobis sit unum aliquem deligere. Neque enim

enim ego solus uos diligo, neque solus peritiam rerum bellicarum habeo, sed & is, & iste, quorum nomina taceo, ne eorum bonam gratiam quæsisse uidear. In hac uerbalocutum, Gabinius ita excepit:

Rem suis consentaneam moribus, Quirites, fecit Pompeius, neque expetens Imperium, neque oblatū obuijs ul- ^{Gabinij cō-}
 nis excipiens. Nemo enim bonus uir imperij cupiditate ^{cio.}
 tenetur, sibiue grauium negotiorum curam exoptat: & in huiusmodi re expedit munus impositū cōsideratē sub-
 ire, ut tutō id ipsum liceat exequi. Multoties etenim te-
 meritas in se aliquid recipiētis præpropera in rebus agē-
 dis damnum affert: contrā accurata cōsideratio ab initio
 adhibita, in actionibus perdurat, omnibūque emolumētō
 cedit. Vos autem æquum est non id quod Pompeio gra-
 tum sit, statuere, sed quod ciuitati conducat. idoneos enim
 conuenit rebus gerendis præficere, non eos qui magi-
 stratus ambiant: quos permultos quidem, idoneum uerō
 præter hunc neminem reperietis. Meministis quæ &
 quanta in bello contra Scrtorium pertulerimus, impe-
 ratoris egentes, atq; ut eotēpore neminē neque iuniorū
 neq; seniorum ei parem inuenerimus, extra hunc Pom-
 pēum, quem cum ætas eius nondum id ferret, necdum in
 senatu esset adscriptus, pro utroque Cōsule emisimus. E-
 quidem uelim magnam nobis præstantiū uirorū esse co-
 piam: idque, si ita factū opus sit, optauerim. at quando res
 hæc non uotis conficitur, neque forte fortuna hi obtin-
 gunt, sed ut ad hoc natus quispiam, ita exercitatus sit, &
 in omnibus rebus prosperam fortunam expertus, (hæc
 uerō uni uiro omnia rarissimē contingunt) necesse est: si
 quis talis uir repertus fuerit, eum opus est à uobis omni-
 bus unanimi fauore ad dignitatem istam euehi, estque
 uobis eo uel inuito utendū. quæ uis & ei qui infert, & ei
 qui

» qui patitur est honestissima, dum alter per eam seruetur,
 » alter hoc modo suos ciues asserit, in quos bonus ac ciui-
 » tatis amās uir corpus uitamque suam promptissimè im-
 » penderit. An existimastis Pompeium, qui adolescentulus
 ad militiam, ducendos exercitus, augendum nostras, socio-
 rum res tutandas, & aduersariorum nostræ ditioni ad-
 iungendas ualuit, cum nunc adultū, & in ea ætate consi-
 tutū, in qua unusquisque sese plurimū præstat, præterea
 quàm maxima rerum bellicarum peritia auctum, non lō-
 gè commodissimum uobis futurum? An cui adolescenti
 imperium obtulistis, cum uirili ætate reijciatis? Et cui
 equiti adhuc existenti tanta bella credidistis, ei senato-
 ri hoc imperium non committetis? Et quem nullo sui edia-
 to specimine unicum ad incumbentia negotia desiderau-
 istis cum satis superque spectatum iam rebus præsentia-
 bus haud minus, quàm istæ tum urgebant, prementibus,
 non præficietis? Et quem ob ætatem imperio gerendo
 nondum habilem aduersus Sertorium delegistis, hunc
 Consularem iam nunc contra prædones non ablegabitis?
 Sed enim neque uobis aliter agendum est, tique ô Pom-
 pei, mihi, patriæq; concede, cui & natus es, & educatus,
 tæq; eius commodis inseruire oportet, eorum causa nul-
 los labores, nulla pericula subterfugere: sed etiam si
 res ita fiat, ut moriendum pro ea tibi sit, quouis mortis
 genere fatum anteuertere. Ridiculus nimirum sum, qui
 hæc te adhortor, qui fortitudinem, atque in patriā ani-
 mū tuū in tot tantisque bellis demonstraueris. Ergo meis,
 horumq; uocibus flelere, neque certorū hominum inui-
 dia terrere, quin tu potius ad maioris partis amicitia re-
 spiciēs publicūque bonum, æmulos tuos contēne: quibus
 ut agrè facias, hanc ipsam ob causam imperium suscipe,
 ut contra eorum sententiam & imperium te obtinente,

& glo

Et gloriam reportante, molestia illi afficiantur. Hoc pa-
 do et te dignum tuis prioribus actis finē imposueris, et
 nos multis magnisque malis liberaueris. Hæc Gabinio
 differente, contradicere conatus est Trebellius, sed nemi- Trebellius.
 ne animū aduertēte obstitit, ne hac de re tribus in suffra-
 gia mitterentur. Id indignē strens Gabinius rogationem
 de Pompeio distulit, aliam uerò de ipso Trebellio intro-
 duxit. A septem et decem tribubus, quæ priores senten-
 tiam dixerant, iudicatus est iniquē agere, Tribunatūque
 mouendus esse: idem suffragium iam etiam decima octaua
 datura, uix tandem Trebellius loquendi finem fecit. Hoc
 uiso Roscius, cum loqui non auderet, manu prolata, duos Roscius.
 esse deligendos ostendit, ut uel hoc modo potentiā Pom-
 peij accideret. Hæc eo gesticulatione manus significante,
 ita ingens atque minax à turba sublatus est clamor, ut
 coruus quidam, qui tunc fortē suprā uolabat, consterna-
 tus perinde ac si fulmine esset ictus, deciderit: secundum
 hoc factum Roscius non linguam modò, sed et manus
 tenuit. Catulus interea silentium seruauerat: rogatus
 autem à Gabinio ut sententiam et ipse diceret (erat ea-
 nim Catulus princeps senatus: uidebanturque eius au-
 toritatem secuti etiam reliqui astipulaturi: spes autem
 erat cum tribunorum periculo permotum, huic senten-
 tiæ accessurum) cum dicturo populus animū aduerteret,
 quippe quem et omnes reuerenter haberent, et quod
 semper ipsis optima quæque consulisset egissetque, sus-
 picerent, in hæc uerba concionē habuit: Summè me, Qui- Catuli ad
populum
oratio.
 rites, studiosum multitudinis uestræ fuisse, constat omni-
 bus uobis. quod cum ita sit, necesse est ut ipse quidem sim-
 pliciter quæ prodesse Reipublicæ cognosco, libero ore
 eloquar: uos autem decet hæc placidè audire, ac deinde
 consiliū capere. Si quid enim in rem uestrā proponi uo-
 bis

bis potest, id tumultuantes nequaquam percipietis: sin
attentè audieritis, haud dubiè aliquid inuenietur, quod
certò uobis conducatur. Proinde primum hoc & præci-
puum dico, non debere uni alicui uiro tot imperia unum
ex alio cōmitti, quod & leges hoc prohibent, & expe-
rientia deprehensum est, rem eam esse periculosissimam.

Marius &
Sylla qua ra-
tione ad ry-
rānidē per-
uenerint.

Neque enim Mario alia causa fuit, cur talem sese gere-
ret, quàm quòd breui admodum tēporis spacio tot bello-
rum administratio ei credita, Cōsulatus sexies intra pau-
cissimos annos mandatus est: neq; Syllæ, quàm quòd po-
stea quàm multis annis absq; ulla intercapedine exerci-
tib. præfuisset, Dictator postea, ac deinde Consul creatus
fuit. Ea quippe est natura animorū humanorū: ut non iu-
uenes modò, uerum etate etiam prouectiores, postquam
multum temporis in potestate transegerint, patrijs mo-
ribus haudquaquam sibi uiuendum ducant. Quod ego

Potestate
mores in-
mutari.

non Pompeij culpādi causa commemoro, sed quoniam
rem hanc & uobis nullo modo conducibilem existimo,
neque leges eam permittunt. Etenim si quem hoc impe-
rio dignabimur: id ei honori est futurum: eius uerò par
est omnes hoc, ad quos honor is pertinet, potiri: hoc enim
popularis reipublicæ status requirit. sin laborem afferet,
huius quoque omnes participes fieri conuenit: nam id
æqualitas exigit. Præterea hoc quidē pæcio fiet, ut mul-
ti reperiantur, qui sese in rebus gerendis exerceant, quo-
rum uirtus deinde spectata facilem nobis curam deligen-
di ex his aliquē qui negocijs instantibus præficiatur, præ-
beat. Istò autem modo fieri non potest, quin paucos ad-
modum sitis habituri, qui conuenientibus studijs sese ita
parauerint, ut res eis tutò committi queant. Ad bellum
contra Sertorium dux uobis defuit, haud equidem alia
magis de causa, quàm quòd prioribus temporibus diutius
ijsdem

ijsdem hominibus usi eratis: quo fit, ut si iam Pompeius
 contra piratas omnino deligendus sit, tamen quia id &
 contra legum sententiam sit futurum, & ipse usus uerum
 hoc institutum improbet, nequaquam uel uobis, uel ipsi
 id admittendum sit. Hoc primo loco præcipuè commemo-
 randum duxi: uenio iam ad alterum. Cum nostri homines
 ordine à legibus præscripto & magistratus & imperia
 accipiant, itaque nos & duces habeamus, & qui eorum
 in locum subeant, iam hoc quoque parum & honestatis
 & utilitatis sit habiturum, si his proiectis, nouum quod-
 dam magistratus genus introducamus. Quid enim cause
 est, cur annui à uobis magistratus eligantur, ubi corū nul-
 lo in id genus negocijs utendum uidetur? An eò crean-
 tur, ut in prætextis purpura obambulent uestibus, solo ma-
 gistratus nomine insignes, effectu spoliati: iure profectò
 & horum & aliorum, quicumque rem aliquam publicam
 sibi capeffendam proposuerunt, in odium incurretis, si
 patrijs magistratibus circumscriptis, nulla re gerenda his
 qui legitime magistratum obtinuerunt mandata, priuato
 homini imperium, quale nullum unquam fuit, dederitis.
 Quòd si enim præter annuos magistratus nouus aliquis
 est constituendus, habemus & huius rei exemplum à
 maioribus ad nos deductum; Dictaturam inquam. Sed &
 Dictatorem, quantus quantus ille sit, maiores nostri neq;
 cuiusuis rei causa dixerunt, & imperium ei non ultra
 sextum mensem fuit. Itaque si omnino talis quispiam uo-
 bis opus est, licet uobis salua legum maiestate, idque haud
 neglectim de Republica cōsultantibus uel Pompeium, uel
 aliquem alium unum Dictatorem creare, modò is ne ultra
 præstitutum tempus, nec extra Italiam sit cum imperio:
 non enim uos fugit, studiose id patres nostros cauissè, ut
 inuenire non sit ullum unquam Dictatorem aliter consi-

Dictatura
 qualis ma-
 gistratus.

tutum fuisse, unico eo excepto qui in Siciliam nullam quidem rem gerens profectus est. Enimvero neque Italia tali impresentiarum indiget: & uos tantum abest ut imperium Dictatoris admissuros credam, ut ne nomen quidem eius toleraturos putem. cuius argumentum est indignatio contra Syllam uestra. Quo minus rectum est imperium uos iam, idque triennalem in omnes non Italiae tantum, sed & externarum regionum res potestatem habiturum, constituere. Notum est enim uobis ex æquo omnibus, quæ iam antè ex hac re in ciuitates miserie exundarint: quot extiterint, qui ob illegitimam imperandi cupiditatem, & plebem nostram seditionibus agitarint, & innumerorum nobis malorum cause fuerint. Itaque de his dicendi finem faciam. Ecquis enim est, qui nesciat absque his etiam, neque honestum esse, neque commodum ut ad unum aliquem summa rerum deferatur, unique in omnes nostras res dominium assignetur, quantum uis optimo illi? Magni enim honores, immodicæq; potestates etiã huiusmodi hominum animos ad fastum extollunt atque corrumpunt. Hoc uos dispicere iam nunc uelim, unum uirum nequaquam totius maris potiri posse, aut solum rectè hoc bellum administrare. Nam si quod factio opus est, agere uolueritis, undique prædonibus bellum est faciendum, ne uel inter se coire, uel hi quibus bellum sit, ad eos qui à bello sunt exempti, subterfugere possint, ut comprehendi nequeant. Hac unus homo nullo modo solus imperans perficiet. quæ enim possit eodem die in Italia & Cilicia, in Aegypto & Syria, in Græcia & Hispania, in Ionio & insulis bellum gerere? Ergo ut operæ precium faciamus, multos non milites tantum, sed & duces huic negotio destinabimus. Ac si quis dicat, Si uni alicui totius belli summa credatur, habiturum cum omnibus in locis multos

Honores
mutant mo-
res.

multos nauium præfectos, multos legatos: longè cum iustiore, tum utiliore meum sermonem existimem, si dixerim: Quid ergo obstat, cur non illi ipsi qui sub auspicijs unius istius imperatoris sint cum imperio futuri, à nobis ad id deligantur, plenumque à nobis imperium accipiant? Eo enim pacto futurum est, ut et curam belli attentius gerant, cuius singulis certæ partes sint commissæ, neque habituri sint in quem suæ negligentiae culpam refundant: quin et maiori inter se contentione atque emulatione operam nauabunt, nimirum et merum imperium obtinentes, et sibi gloriam rerum gestarum, non alij, paraturi. Contrà si priori rationi stetur, quid horum simile res habebit? aut quis rem ullam serio sibi sumet gerendam, cuius perfectæ gloria alij sit cessura? Verum ab uno hoc bellum confici non posse, ipse etiam Gabinus fassus est, multos delecto imperatori adiutores decerni petens. Reliqua est consideratio, Imperatoresne illi, an legati, itemque ducesne, et cum iusto imperio, an ut administri illius unici imperatoris sint enutriendi. Meam sententiam magis cum legibus congruere, cum alijs, tum aduersus prædones belligeraturis, nemo uestrum, nisi fallor, dissimulabitur. Dempto tamen hoc, uidetis præterea quid rei sit, sub prætextu piratici belli, omnes uelle magistratus alios abrogare, ut nullus eo tempore sit neque in Italia, neque in subditis nobis regionibus. * * *

Defunt finis huius orationis, & initium decreti, quo Pompeio imperium est commissum.

Et in Italia pro Consule, decreuerunt ei etiam legatos quindecim, omnes item naues, et ut pecuniæ quantum uellet, itemque quot uellet legiones acciperet. Hæc Senatus etiã ratum esse iussit, quāquam inuitus, itemque alia, quæ

Pompeius ut
bellum pi-
raticū con-
fecerit.

Pompeio-
polis.

Lex de am-
bitu lata.

ad hoc negocium conducere intelligebant: idque eò magis fecerunt, quòd cum Piso in Gallia Narbonensi sua prouincia legatis Pompeij delectuum habendorum potestatem denegasset, uehementer eius rei ergò indignatus erat populus: confestimque cum magistratu deiecit, nisi Pompeius deprecatus pro eo obtinuisset. Pompeius cum se ut res ipsa, utque sui spiritus exposcebant, comparasset, uniuersum uno tempore mare in quo piratæ grassabantur, partim ipse præsens, partim per suos legatos circumnauigauit, maiori que id ex parte spacio unius anni pacauit. Ad eam rem cum multo nautico, armatorumque militum apparatu usus est, ita ut neque in terra, neq; in mari esset qui resistere posset, tum uerò magna erga dedentes se ei humanitate, quæ plurimos sibi cõciliauit. Vi enim superati postquam eius bonitatem senserunt, promptissimè se unusquisq; eius fidei permisit. Ipse cum cæteris in rebus eis prospexit, tum ne denuò paupertas eos ad flagitia impelleret, agros eis, quos desertos uidebat, colēdos, habitandasque urbes colonis indigentes tradidit: itaque et aliæ urbes habitari coeptæ sunt, et quam Pompeiopolim nominant, Solis prius dicta, sita in Ciliciæ ora, quam Tigranex antè uastauerat. Hæc ita gesta sunt, Acilio et Pisonè Coss. Lex præterea ab ipsis Consulibus promulgata est de ambitu, ut qui eius conuicti essent, is neque magistratum gerere, neque senatoribus esse liceret, sed pecuniaria insuper eis multa irrogaretur. Postea enim quā Tribunis suum antiquum ius restitutum est, cum multi senatoria dignitate antè à Censoribus moti eam recuperare conarentur, de omnibus magistratibus frequentes omnino coitiones conspirationisque fiebant. Eam legem consules tulerunt, non quòd ambitum odissent (nam et ipsi ad consulatum contentissima fauoris uenatione perueniant,

uenerant, diſque diſtus ob eam rem fuerat Piſoni, iſque
 unius atque alterius cuiuſdam interceſſione ne cauſam
 diceret eſſeſſerat) ſed coacti à ſenatu, idque hac de cau-
 ſa. Qui ambitus rei eſſent, ijs acerbiffimas pœnas ſtatue-
 re C. quidam Cornelius Tribunus plebis intenderat, ap-
 probante idipſum populo. Senatus inmodica ſupplicia
 denunciando uidebat quidem terrorem hominibus iniſci,
 quòd tamen ea extrema eſſent, neq; accuſatores reorum;
 neque qui eos condemnarent, facile reperiri poſſe. Vbi ue-
 rò mediocres pœnæ propoſitæ eſſent, ibi & frequentes
 accuſationes fieri, neque à damnando reo iudices deter-
 reri. His cauſis induſi Patres, rogationem eam emen-
 dare, de eaque legem Conſules ſerre iuſſerunt. Vbi dies
 comitiarum aduenit, quæ antequàm fierent, nulla lex
 ſanciri poterat, cum interim hoc libero tempore qui di-
 gnitates ambiebant, multa ſcœnora perpetræſſent, & ne
 à cadibus quidem temperatum eſſet, decreuerunt, ut con-
 tra hos etiam lex promulgaretur, & Conſulibus ſatelli-
 tium daretur. Eo commotus Cornelius, ſententiam tulit,
 ne ſenatoribus liceret aut magiſtratum alicui qui non le-
 gitimè peteret, conſerre, aut ullam aliam rem quæ ad po-
 pulū pertineret, ſciſcere. (Id multis antè ſeculis lege ſan-
 citum erat, re ipſa non obſeruatum.) Cum ea res tumultum
 excitaret ingentem, reclamantibus cum alijs Patri-
 bus frequentibus, tum Piſone Conſule, cuius ſcœces turba
 perſegit, & ad ipſum quoque dilaniandum iam ibat, cum
 Cornelius plebis conatus cernens, antequàm latis ſuffra-
 gijs quicquam ſtatuſſetur, concionem dimiſit. Poſtea legi
 adiecit, debere omnino eius legis Patres autores fieri, po-
 pulumque eorum autoritatem ſecutum, ratam eam utique
 habere. Ita & hanc legem Cornelius perſecit, & alte-
 ram huiusmodi. Prætores ſolebant iura ea ſecundum quæ

C. Cornel:
 Tribunus.
 Modus ſup-
 pliciorū ſta-
 tuendus.

Contentio
 de lege am-
 bitus.

Piſonis ſcœ-
 ces contra
 ai.

Lex de iudi-
 cijs pæto-
 rij.

essent iudicaturi, scripta edere. Neque enim praetores id ius, quod ad contractus dirigendos positum erat, observabant, neque id unquam fecerant, neque scripto iuri steterant, sed saepenumero ea variauerant, crebroque per gratiam & odium certorum hominum, ueluti fieri assolet, multa gercebantur. Igitur rogationem tulit, ut & statim à principio Praetores praedicrent, quo iure essent usuri, & deinde nequaquam ab eo defligerent. Denique tanta cura tum temporis cauerūt, ne quis largitionibus se corrumpi sineret, ut praeter poenas quas eius rei manifestis infligebant, accusatoribus etiam honores haberent. Et M. quidem Cotta cum Quaestorem suum P. Oppium, quem donorum acceptorum, & insidiarum suspectum habebat, repudiasset, ipse autem magnam uim pecuniae ex Bithynia corrasisset, à C. Carbone accusatus est, isque Carbo, etsi praeter tribunatum plebis honorem alium nullum gesserat, ob id Consularibus honoribus exornatus est. Atque ipse deinde cum Bithyniam provinciam obtineret, & quam Cotta moderatiorem se non gereret, ab eius filio uice uersa in iudicium tractus, reusque peractus

„ est. Longè enim procliuius est alios reprehendere, quam
 „ siti ipsi moderari: faciliusque fit, ut quarum rerum cau-
 „ sa homines poena dignos alios iudicant, has ipsi easdem
 admittant: ut argumento non sit propter quae alios accusant, has ipsos odisse. L. autem Lucullus urbana quidem praetura defunctus est: sed cum postea in Sardiniam Praetor ut iret sorte obtinuisset, detrectauit, negociumque auersatus est hac de causa, quod plerique in provinciis per-

Luculli
 æquanimi-
 tes,

per àm omnia agerent. ipse quidem suam aequitatem satis superque demonstraerat. Cum enim Acilius sellam eius, de qua ius dabat, confringi iuberet, quod se praetereuntem aliquando cernēs non assurrexisset, nihil animo

comm

commotus ille, stans deinde, & propter eū collegæ etiam, de iure responderunt. Tulit & Roscius legem, & aliam C. Manilius Tribunus plebis: ille quidem, quod de gradibus equitum in theatris accurate ab alijs separandis lex eius esset, laudatus est: Manilio autem parum absuit quin causa dicenda fuisset. Extrema enim anni die, cum iam uesper appeteret, paratis quibusdam ex libertorum gente, qui inter aliam plebem & ipsi sua suffragia ferrent, eos patronis suis adæquavit. Quod ubi mox postridie ijs ipsis Calendis, quibus L. Tullius & Aemilius Lepidus Consulatum inierunt, senatus comperit, legem eius antiquavit: ipse autem territus uehementi plebis indignatione, primum autores huius suæ legis Crassum, aliosque quosdam iactauit. Cum autem nemini fidem faceret, Pompeium etiam nolentem adulatus est, præcipue quod Gabinium apud cum plurimum posse intelligeret. Is itaque Manilius Pompeio bellum contra Tigranem ac Mithridatem, tum Bithyniæ & Ciliciæ administrationem decreuit. Erat tum quoque potentiorum indignatio, disceptatioque, cum alijs de causis, tum quod Marcius, & Acilius antequam magistratus sui tempus exiret, eo se abdicare iuebantur: Populus, quanquam paulò antè ablegauerat, qui captam ditionem componerent, propterea quod Lucilius per literas debellatum esse innuerat, tamen adductus præsertim à Casare, Marci quoque Cicerone, legem Manilianam confirmauit. Neuter eò quod id optimo publico futurum arbitraretur, aut quod Pompeij gratiam sibi conciliare uellet, populi tunc partes fuit, sed in ea re, quam nihilominus uidebant effectam iri, Casar simul populum sibi demerendum statuebat, quem longè potentiorcm Patriæbus conspiciebat: simul ad hoc se parabat, ut aliquando

Lex Roscia,
de equitum
sedibus in
theatro.
Lex Man-
lia, An. 688.
V.C.

Cesar & Ci-
cero cur le-
gem Mani-
liam defen-
derint.

pro se quoque simile decretum fieret. Ad hæc Pompeium ex his quæ ei conferebantur ornamenta, & maiori inuidiæ, expositum, & eò magis molestum populo efficere studebat, ut illius tanto maturius satietas cum caperet. Cicero Rempublicam regere affectans tam nobilitati quàm plebi ostendebat utrisque parti adiunxisset, ei incrementum se additurum. Igitur utrisque se applicabat, modò huius, modò alterius partis res fouendo, & utriusque fauorem sibi concilians. Eo uerò tempore Aedilem se, quàm Tribunum plebis fieri malebat, quòd optimos iam antè ad honores alios delectos diceret, atque hac de causa turbæ accesserat. Etiam post hæc, cùm Manilio iudicium à Senatu esset intentatum, isque ei moram iniicere cuperet, Cicero & alijs Senatui repugnauit: & quia tum præturam, principatúmque in iudicijs gerebat, multo labore obtinuit, ut res insequentem dici extraheretur, causatus in extremo iam anni esse. Interim plebe Manilij casum indignè fidente, in concionem Cicero progressus, coactus, ut putatur à Tribunis, Senatam uerbis perstrinxit, Manilióq; se patrocinatorum promisit. Cùm alijs ob id opprobrijs impetitus est, tum transfuga quoque audiit: quoniam autem iudicium rei fieret, coortus confestim tumultus impedit. P. Patus, & Cornelius Sylla, magni illius Syllæ fratris filius, Coss. designati, largitionis erant conuicti. Hi L. Cotta, ac Lucio Torquato, à quibus accusati erant, uitæ periculum per insidias creabāt: idque hoc magis, quòd hi in suum locum essent elati. Ad id facinus accinxerant se & alij quidam, & Cn. etiam Piso, Luciusq; Catilina, homo audacissimus, iratus ob repulsam, quam in petitione Consulatus passus erat. Frustrati tamen sunt incepto, quòd & maturius palam factæ erant insidiæ, & à Senatu Cottæ Torquatóque additum præsidium, idque

contra

Seditio eorum, qui legibus ambigebat interrogati pœnas dederant.

contra insidiatores fore edictum erat, nisi quis Tribunus plebis intercessisset. Postquam nihil de atrocitate Pisonem remittere senatus uidit, ueritus ne tumultum concitaret, eum sub titulo imperij in Hispaniam ablegauit, atque ibi ob iniuriam quandam ab incolis trucidatus perijt. Pompeius autem primum se ad naualem in Cretam et aduersus Metellum expeditionem parabat: ubi quæ acta essent, accepit, ægrè se eam rem ferre simulauit, quemadmodum et antea fecerat, et de aduersarijs questus est, qui cum subinde negocijs obtruderent, sperantes fore ut aliquando ijs succumberet: ipse uerò gratissimam eam rem habuit, neque ulla deinceps Cretæ, uel aliorum maritimorum negotiorum, si qua restabant nondum confecta, ratione habita, in barbarico bello adornando erat. interea ad tentandum Mithridatis animum, Matrophanem, qui cum eo de amicitia incunda communicaret, misit. Mithridates Pompeium parui admodum eo tempore pendebat, quod recens uita defuncto Arsace Parthorum rege, eius se successorem Phraaten familiaritate sibi deuincturum sperabat. Quem ubi Pompeij amicitia eiusdem rei ergò præoccupatum, eiusdemque impulsu Armeniam Tigrani subditam inuadere percepit, animo collapsus, legatos exemplo ad Pompeium misit, qui de conditionibus pacis agerent. Pompeius, ut arma deponeret, persugasque redderet, iubebat: Mithridati non integrum erat, consilium capere. Nam ubi id primum in exercitu eius auditum, transfuge, quorum magnus erat numerus, ne traderentur ueriti, atque barbari, ne destituti auxilio horum bellare cogerentur, tumultuabantur: iniectissemque ipsi penè regi manus, qui eos ægrè admoudum inhibuit, non pacis petendæ causa à se missos esse legatos prætendens, sed ut Romanorum apparatus

Pompeius ad bellum Mithridaticum proficiscitur.

Luculli cū
Pompeio
congressus,
& iurgium.

specularentur. Pompeius ubi bellum gerendum esse cognouit, inter alia quæ ad id moliendum parabat, Valerianas etiam legiones sibi adsciuit. Cum iam in Galatiam uenisset, Lei Lucullus obuiam factus est, debellatum omnino esse affirmans, neque expeditione quicquam opus esse militari, hac eadem de causa etiam uiros à Senatu ad res componendas ablegatos, iam adesse: Pompeio cum, ut retrocederet, non persuaderet, ad eum criminandum se conuertit, inter alia probra hominem multarum subinde rerum agendarum, bellique & imperij cupidum nominans. Pompeium parum ea mouerunt. itaque proposito edicto, ne quis in posterum Lucullo obtemperaret, magna celeritate Mithridatem petijt, ut quàm primum cum eo congrediretur. Mithridates aliquandiu subterfugiebat, quòd copijs esset minoribus instructus, uastabátque obuiam quamque regionem: hostemque hinc inde circunducere, & comitum inopia affligere studebat. Vbi uerò Pompeius Armeniam ingressus est, partim hac ipsa de causa, partim ut eam desertam occuparet, ibi demum ueritus Mithridates, ne ea regio se absente in potestatem hostium ueniret, eòdem perrexit. Tumulum ex aduerso hostium tutum insedit, ipse cum toto exercitu quietem egit, penuria rerum necessariarum Romanum se confecturum sperans, qui sibi in sua ditione commoranti undiquaque affatim aduehebantur. Erat sub eo tumulo planities nuda posita: in eam subinde nonnullos equitum demittebat, qui obuios quosque laderent. quo effectum est, ut crebri ab hoste ad ipsum transfugerent. Pompeius cum eo in loco hostem aggredi non auderet, alium castris locum obtinuit, circa quem omnia syluis erant obsita, ut minus iam hostium equitatus

tus sa

tus sagittariique nocere possent. Ibi insidijs commodo loco positis, ipse cum paucis ad castra hostium palam accessit: tumultuque excitato ad locum quem destinaverat, è castris eos pertraxit: ita magnam hostium cædem fecit. Addidit eares animum, ideoque alios ad alias regionis partes emisit, qui commeatus explicarent. Mithridates ubi hostem tutò rerum necessariorum commeatu auctum, Manaiten regionem Armeniæ, Deo eiusdem nominis consecratam per aliquos cepisse, frequentesque alios ei se adiungere, Marcij quoque exercitum ei accessisse percepit, territus regionem hanc sibi relinquendam statuit. Igitur noctu castra movit, & nocturnis deinceps itineribus Armeniam Tigrani subditam petijt. Cedentem Pompeius insecutus est, pugna conferenda cupidus: neque tamen id prius vel interdiu (tum enim hostes castris se continebant) vel nocturno tẽpore ausus est, quòd ignorantia locorum suspectam haberet, antequàm in ipsos limites aduenerunt, ibi demum cum hostem effugituros intelligeret, coactus est pugnam nocturnam tentare. Eo statuto, prior castra movit, festilique barbaros meridie conquiescentes. Qua ituri erant hostes, ibi locum inter tumulos aptè positum occupavit, in sublime milites eduxit, expectavitque hostium aduentum. Barbari quibus nihil dũ aduersi euenerat, & iam in loca tuto se accedere credebant, securè neq; custodiæ etiã causa quoquam præmissa ibant, sperantes ab insequendo iam Romanos destitisse. Cum prædictam loci cavitatem attigissent, in tenebris eos Pompeius adortus est, quod & aliud lumen nullum haberent, nec sidus ullum fulgebat. Porro id prælium sic commissum est. Primò omnium ex composito omnes tibicines simul clasicum cecinere, post & milites & cetera turba clamorem bellicum sustulerunt,

Manaitica
regio.

Fuga Mi-
thridatis.

Pugna nocturna
qua
Mithridatē

deuicit p̄-
peius.

56

rūt, tam alij hastis scuti, alij saxis arca uasa percusserunt. Montes circumcaui acceptum sonitum quā maxime terribilem reddiderunt: quem ut repentē barbari nocturnū in desertis locis accipere, uehementer animo deieci sunt, se diuinitus, immisum in malum incidisse rati. Interim Romani undique de sublimi lapidibus, telisque iaculari, & ob tantam multitudinem nullum sine uulnere telum cadere, barbari in summum discrimen adduci. (Non enim ad praelium, sed ad iter se composuerant, obseruabanturque eodem in loco equi, camelique multiplices, tum uiri mulieresque partim equis, partim curru, couinis, carisque promiscuē uectati.) Alios accepta uulnera, alios expectata terrere: igitur tanto facilius ipsi se in concursu prementes, perire. Hæc cminus isti mala tolerabant. Romani, cum iacula omnia consumpsissent, in barbaros decurrerunt, ibi extremorum cades facta (& erant plerique inermes, ita ut ad mortem unus istius sufficeret) qui in medio erant undique ob præsens periculum se exterioribus recipientibus, premebantur, mutuòque sese trudentes conculcantésque peribant, cum neque se ipsos tutari, neque hostem aggredi possent, quòd maior pars equites ac sagittarij erant, quibus neque in tenebris prospectus, neque in tantis angustiis conatus ullus procedebat. Vbi Luna effulsit, barbari utiq; se in luce hostem depellere posse putantes gaudebant: poterátque ipsis commodò esse, nisi eam à tergo Romani habuissent: & modò hac, modò illac incidentes, uisum conatúsque eorum magnopere decepissent. Nam quia admodum frequentes erant, simul omnes umbram perquā densam edebant, quæ barbaros cum inuaderentur decipiebat. Frustrà enim inanem umbram, ac si iam comunus starent, impetebant: cūque in umbra manus uellent conferere, nihil ue-

riti

riti vulnerabantur. Eo modo & plurimi sunt interempti,
 & haud pauciores uiui in potestatem hostium uenerunt.
 Cum multis alijs Mithridates ipse effugit: & ad Tigranem contendens, cum ab eo per legatos compellato nulum amicum responsum tulisset, quod is Mithridatem Tigrani filio suo (erat is nepos Mithridatis) contra se seditionis causam fuisse prætenderet, ac ob id præterquã quod Mithridatem non suscipiebat, legatos etiam comprehensos in uincula coniecisset: ita spe sua frustratus, in Colchidem uersus est. atque inde terrestri itinere partim conciliatis hominibus, partim ui adactis, ad Maotin & Bosporum peruenit, regionemque suam fecit. Erat tum dominus eorum locorum Machares Mithridatis huius filius, Romanorum rebus studens: eum ita territum, ut ne sub aspectum quidem patris uenire auderet, per eius familiares securitate & pecunijs missis ad facinus impulsos, interfecit. Quo tempore hæc aguntur, Pompeius qui Mithridatem insequerentur emittit. is uerò Phasin flumen transgressus effugerat. itaque urbem eo loco quo uicerat, Pompeius condidit, quam uulnerati, aut ætate confecti milites sui haberent, accefferunt his multi uicinorum, hodieque etiam extant Nicopolitæ nomine. uiuunt autem moribus Cappadocum. Hæc Pompeius tum gerebat. Tigranes iunior interim primoribus sibi adiunctis, senioris Tigranis imperio offensus, ad Phraatem confugerat: eumque circumspicientem pro ratione initi cum Pompeio foederis, quid sibi agendum foret, ut in Armeniam iret, permouerat. Peruenerunt igitur usque ad urbem Artaxata: eam iam obuijs omnibus subactis aggrediebantur: (nam eorum metu Tigranes senex in montes concesserat) Phraates cum obsidionem diuturnam fore censeret, filio Tigranis partem copiarum reliquit, ipse domum se recepit. Tigranes

Fuga Mithridatis in Bosporum.

Macharæ filium Mithridates necari iubet.

Nicopolis in Armenia minori. Cum Tigrane filio & patre gesta à Pompeio.

granes pater in filium solum relictum profectus, praelio cum uicit, atque is in fuga primum ad Mithridatem auū se contulit. Eum autem uictum esse cum intelligeret, atq; ipsum auxilio aliorum magis indigere, quā alij posse opitulari, ad Romanos se adiunxit: eoque duce usus Pompeius, in Armeniam, atque aduersum patrem eius exercitū duxit. Tigranes pater re cognita territus, statim præconem ad Pompeium misit, traditis etiam Mithridatis legatis. Cum filius impedimento esset, ne quicquam tolerabile posset impetrare, nihilōque minus Pompeius transmissō Araxe fluuio Artaxatis appropinquaret, ibi demū Tigranes urbem ei dedit, ipseque sua sponte in castra Pompeij aduenit. Ita se, quo & reuerentia Pompeio, & misericordia dignus uideretur, comparauerat, ut quantum eius fieri poterat maximè inter pristinam dignitatem, ac præsentem humilitatem medium seruaret statum. Togam nanque, quam dimidia sui parte albam gerere solebat, & candyn (uestimenti hoc ipsis genus est) purpureū exuerat, tiaram autem cum fasciā gerebat. Et Pompeius quidem missō lictore iusserat ei, ut equo descenderet, quo uelut patrio more ipsum etiā nullū intraturus fuerat. Pedibus ingressum, proiecitoque diademate in terram prolapsus, adorantēq; se intuitus Pompeius, misericordia commotus exiuit, subleuauitq;, & diademate uelutū, in proximo subsellio collocauit, consolatusque est, cum alijs uerbis, tum nō cum Armeniæ regno excidisse, sed insuper Romanorum amicitia auctum esse dicens. His dictis restitum, ad cœnam inuitauit. Filius Tigranis, qui ab altera parte Pompeij confederat, neque assurrexit patri; neq; alia ulla comitate erga eū usus est, quin & ad cœnā uocatus nō adfuit, quare in primis sibi Pompeiū infernum reddidit. Postridiē eorū controuersis

Filij in patrem impie
ta.

Tigranes
pater se Pō-
peio de-
dit.

Araxe
fluuiū

auditis, Pompeius omne autum regnum patri restituit. Nam quæ præterea sua fecerat, haud illa exigua, (erant enim præter cetera partes quædā Cappadociæ, Syriæq; itē Phœnicæ, Sophenæq; regio Armeniæ finitima) ei ademit, atq; insuper pecuniam imperavit. Filio solam Sophenem attribuit, in qua thesauri repositi erant, de quibus controuersia iuueni erat: & cum frustratus esset (neque enim Pompeius alia ratione pactam sibi pecuniam habere poterat) indignatus, fugam cogitauit. Sensit id maturè Pompeius: igitur cum in liberam custodiam dedit, ad gazæ seruatores missis, qui eam omnem Tigrani patri dari iuberent. Cum id recusarent, dicerentque non ab alio quàm à Tigrane iuueni, cuius iam tum ea regio esse iudicabatur, debere imperari, is circum castella missus est: quæ cum occlusa inueniret, proximè acceffit: & quātumlibet inuitus, tamen ut rescerentur imperavit. Nihil plus custodes obtemperabant, obtendentes haud sua uoluntate, sed coactum Tigranem hoc iubere. id uerò grauitè ferens Pompeius in uincula Tigranem cōiccit, atque sic demum senex thesaurum accepit. Pompeius diuisis in tres partes copijs, in Tanaitica regione, & ad fluuiū Cynrū hyberna habuit. A Tigrane & alia plurius accepit, & uim pecuniæ longè maiore quàm de qua conuentū erat: eam præsertim ob rē & hunc inter suos amicos, belliq; socios multò pōst tempore retulit, & filiū eius Romā in custodia perduxit. Non tamen hyberna ei quicta fuerūt. Albanorum, qui supra Cynrum flumen incolunt, regnū Orases obtinebat: is nonnihil etiam ut Tigrani iuniori, amico suo, gratificaretur, sed præcipuè quod uerebatur ne Albaniam quoq; Romani inuaderent, sperans si per hyemē improuidos, & non uno in loco castrametatos adoriretur, haud dubiè se operæ precium

Orases Albanorum rex Pompeium inuadit, ac vincitur.

precium facturum, sub ipsa Saturnalia exercitum aduersus Romanos duxit, ita quidem, ut ipse Metellum Celerē, qui Tigranem secum habebat, aggrediretur: alij autem contra Pompeium, alij contra tertię partis præfectum L. Flaccum irent, ut cum singulis eodem temporis momento negocium faceretur, mutuò sibi subuenire non possent. Nihil omnino ulla in parte successit. Nam Orasem quidem Metellus ui profligauit: Flaccus cum fossę suorum castrorum ambitus tantus esset, ut defendi nequaquam posset, aliam interius egit, credentēque id pauoris causa factum, hostes intra fossam exteriorem pertraxit: tum in nihil tale expectantes impetu facto, multos in ipso conflictu, multos in fuga peremit. Pompeius interea maturē de barbarorum contra suos conatu rescierat: itaque his qui contra ipsum ibant, inopinatò occurrit: uicisq; ijs reuera aduersum Orasem ipsum contendit, neque tamen assecutus est. Is enim a Celere depulsus, auditis & reliquorū cladibus, fuga se eripuit. Pompeius cum multos Albanorum in transitu Cyrni comprehensos peremisset, eorum deinde precibus concessit, pacēque dedit. Habebat quidem in animo in eorum intrare fines, ut maleficiū reponeret: sed propter hyemem tum haud grauatim bellum prolatauit.

Hæc eo tempore à Pompeio gesta.

DIO

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER TRICESIMUS SEPTIMUS, Guilielmo Xylandro Augustano interprete.

INDEX EORVM, QVAE
Hoc libro continentur.

Vt Pompeius aduersum Iberos in Asia bellum gesserit.

Vt pontum Bithyniae adiecerit.

Vt Syriam & Phoenicem subiugauerit.

De morte Mithridatis.

De Iudaeis.

Quomodo Pompeius rebus in Asia constitutis, Romam redierit.

De Cicerone ac Catilina, & eorum actis.

De Caesare, Pompeio, & Crasso, coniurationeque eorum.

ANNI, QUIBUS HAEC
gesta, sunt sex, in quibus hi magi-
stratus recensentur.

689. L. Aurelius M. F. Cotta, & L. Manlius L. F. Coss.

Anno v. C.

690. L. Caesar, & C. Marcus C. F. Figulus Coss.

691. M. Tullius M. F. Cicero, & C. Antonius M. F. Coss.

692. Decimus Iunius M. F. Silanus, L. Licinius L. F. Murena Coss.

693. M. Pupius M. F. Piso, & M. Valerius M. F. Messala Niprus Coss.

694. L. Afranius L. F. & Q. Caecilius Q. F. Metellus Celer Coss.

Anno V. C.
689.

BEQVENTI anno, L. Cotta, L.
Torquato Consulibus, contra Alba-
nos, Iberosq; bellum Pompeius gessit.
Iberi ex utraq; Cygni parte habitant,
una parte Albanis, alia Armenijs co-
termini: cum ijs prius, etsi secus statue-

rat, coactus est congregari. Rex enim eorum Artoces, ueritus
ne aduersum se iretur, ad Pompeium legatos tanquam pa-

Pompeij con-
tra Iberos
bellum.
Artoces.

Acropolis

rande amicitiae causa miserat, interim quomodo ea re fretum inopinatum adoriretur, parabat. Hoc praesentibus Pompeius, antequam is ad eam rem se satis instruxisset, aditumque regionis superatum difficilimum occupasset, regionem eius intrauit: priusque ad urbem Acropolin pervenit, quam de eius praesentia Artoces cognosceret. Sitae erat ad ipsas angustias, quae Caucasus procurrit, adque aditum custodiendum communita fuerat. Artoces territus, occasione se instruendi praerepta, fluuium transgressus, pontem combussit. Pompeius autem praesidio urbis victo depulsoque, transitu potitus, fauces eas custodia munivit: inde progressus ipse omnem regionem intra fluuium positam subegit. Transitorio iam Cynnum Pompeio, Artoces per internuncios et pacem ab eo petit, et pontem, omniaque necessaria se praebiturum pollicetur, et utrumque obtinende pacis causa praestitit. ubi Pompeius Cynnum traiecit, rex ad Pelorum (is quoque fluuius Artocis regionem perlabitur) fuga se proripuit, aufugitque ab eo: quem cum transitu posset prohibere, ad se attraxerat. Pompeius re animaduersa, fugienti instat: cursuque affecutus hostem, congressusque prius quam sagittarij arte sua uti possent, haud multo labore fundit. His actis, Artoces traiecto Peloro, atque huius etiam fluminis ponte cremato aufugit: reliqui partim in conflictu, partim pedibus per flumen tentato transitu perierunt. Multi per sylvas dispersi, ab arboribus praecelsis iaculando dies aliquot traxerunt: sed et hi postmodum arboribus succisis perire. Tum demum Artoces ad Pompeium de pace impetranda internuncios cum donis misit. Pompeius donis acceptis ut a transactione non abhorreere uideretur (nolebat enim rem diutius extrahi) tamen pacem se daturum negabat, nisi filios prius Artocis obsides accepisset. Artoces aliquandiu rem suspensam

suspensam tenuit. tandem cum Romani uado fluminis per
 aestatem reperto, nullo quidem repugnante, agri tamen
 transiissent, ibi tum & filios obsides misit Artoces, &
 cum Pompeio pacem firmavit. Post hæc Pompeius, cum
 Phasin haud procul abesse didicisset, statuisetque præ-
 ter eum in Colchidem proficisci, atque inde in Bospho-
 rum aduersum Mitridatem ire, ita uti decreuerat iter in-
 gressus, Colchos, conterminosque ijs populos, partim eo-
 rum uerbis, partim terrendo sibi conciliatis, peragra-
 uit. ibi comperto, iter terrestre per multis ignotas bel-
 licosasque gentes difficile, maritimum adhuc incom-
 modius propter importuosam regionem, incolasque eius
 futurum: nauales copias in stationibus Mithridatem ne
 qua enauigare, neue ad eum commeatus perueniri posset,
 obseruare iussit. Ipse in Albanos proficilionem conuer-
 tit, non directo itinere, sed ut eos propter pactum secu-
 ros inopinato aduentu obrueret, in Armeniam regres-
 sus, Cyrum pedestri itinere, quo loco cum uadosum aestas
 reddiderat, traiecit. Primò equites in flumen demisit, de-
 inde iumenta, postremò pedites, ut & uim aquæ exci-
 perent, infringèrentque corporibus suis equites: & si
 quod tamen iumentum ui aquæ impelleretur, in eos qui
 altera ex parte comitabantur, incideret, neque ulterius
 defrretur. Hinc ad Cambysen fluium perrexit, nihil ab
 hostibus passus, aestu autem, sitique toto exercitu uehe-
 menter afflicto, quamuis nocturnis plurimum itineribus
 uterentur. Duces itinerum ex captiuis acceperant, à qui-
 bus non id iter quod commodissimum erat, demonstraba-
 tur: ipse etiam fluius parum utilitatis afferebat, cuius
 aqua frigidissima affatim pota multi admodum ledeban-
 tur. Cum ne hic quidem quisquam resisteret, ad Abana-
 tem (flumini id nomen est) accesserunt, præter aquam

Pompeij in
 Albanos ex
 peditio.

nihil secum portantes, reliqua omnia benignè ab incolis
 suppeditabātur: itaque & ab omni maleficio in eos tem-
 peratum est. Transgressis fluuium, aduentare Orāsen af-
 fertur. Eum ut Pompeius priusquam multitudinem tan-
 tam Romanorum adesse sentiret, retrōque cederet, ad pu-
 gnā eliceret, equites primo loco constituit, mandatis
 prius quæ agenda essent: post illos reliquam multitudi-
 nem in genua subsidentem, scutisque opertam collocat: his
 uti quiescant imperat: ita eorum præsentiam non antè
 animaduertit Orāses, quàm ad manus uentum est. Igi-
 tur equites, quos solos esse putabant, contemnit, inua-
 ditque, & leui momento in fugam quam data opera faci-
 ebant, uertit, acriterque cedentibus instat. Tum repente
 pedites se erigentes, facio inter se spacio, ut securus suis
 per medios esset receptus, temerè insequentes hostes ex-
 cepère, magnāque eorum multitudinem circundederūt,
 in mediōque deprehensos conciderunt. Qui circundati
 non erant, in eos eques partim ad dextram, partim ad le-
 uam à tergo circumuectus, impetum facit, ita utrobique
 magna hostium cedes facta est: qui ab utraque clade in
 syluas fuga se proripuerunt, his accensis perire. subinde
 acclamante Romano: Hem Saturnalia, hem Saturna-
 lia. sub id enim tempus antè Albani eos per insidias fue-
 rant adorti. His gestis Pompeius, depopulatāque regio-
 ne, Albanis pacem dedit, reliquisque item aliquot Cau-
 casum montem usque ad mare Caspium (nam eousque
 is mons à Ponto factio initio pertinet) accolentibus po-
 pulis, per legatos eam petentibus. Phraates cum tanto
 impetu Pompeium ferri uideret, Armeniāque & Pon-
 ti partes eò loci pertingentes ab eius legatis captas esse,
 Gabinium quoque iam ultra Euphratē ad Tigrin usque
 proeessisse, eorum terrore perculsus, ut sœdus initum
 cum Ro

Orāses præ-
 lio à Pom-
 peio uictus.

cum Romano firmaret, in animum induxit, deque pa-
 ctis renouandis ad Pompeium legatos misit: nihil tamen
 ea legatione assecutus est. Pompeius enim rerum succes- Pompeij in
 su, speque presentium rerum fretus, cum parui pende- Phraatē ini-
 bat: & inter alia responsa, quæ superba legatis dabat, quitas.
 Corduenem quoque regionem, de qua Phraati erat cum
 Tigrane controuersia, poscebat. Cum legati de hac re
 (neque enim quicquam habebant in mandatis) nihil
 responderent, nonnihil ad Phraaten scripsit: sed non ex-
 pectato responso, confestim Afranium in eam regionem
 ablegauit, eamque nullo labore occupatam Tigrani de- Afranius
 dit. Afranius per Mesopotamiam in Syriam, præter pa- Pompeij le-
 ctum cum Phraate initum, proficiscens, in itinere aber- gatus.
 rauit, multumque ob hyemem & penuriam uictus in-
 commodi passus est: periissetque cum suis, nisi eos Cara Caræ.
 renses, qui Macedonia coloni esse feruntur, & circum
 ea loca incolunt, exceperunt, deduxissentque. Hæc Pom- Armorum
 peius sua confusus potentia, tum cum Phraate egit, in- uis.
 iuriam molientibus euidenti admodum exhibito docu-
 mento, quod ab armis omnia pendeant: quibus qui præ-
ualet, eius legibus omnes necessario obtemperent. Phra-
 atis quoque titulos, quibus ille apud alios omnes, ipsos-
 que etiam Romanos gaudebat, quibusque eum illi sem-
 per compellabant, ludibrio habuit. Rex enim regum
 Phraates audiebat. At Pompeius Regum uocabulo am-
 putato, per literas ipsum Regem simpliciter appella-
 uit: quod nominis Tigrani etiam præter morem Roma-
 num tribuit, cum eum in triumpho duceret. Phraates,
 quamuis Pompeium & timeret, & demereri studeret;
 tamen indignè id tulit, ut qui regno etiam suo spoliare-
 tur: itaque per legatos de acceptis iniurijs questus est,
 interdixitque, ne Euphratem transiret. Vbi nihil mo-

Anno V.C.
690.

Phraates Ti-
granē uin-
cit, ad Pom-
peium lega-
tos mittit.

Tigranes &
Phraates in
gratiam re-
deunt.

derati restitutum est, uerno tempore (Consules tum Ro-
mae erant L. Caesar, & C. Figulus) contra Tigranem,
adhibito filio eius, suo genero, expeditionem fecit: ibi
praelio uictus, postea hosti praeualuit. Cumque Tigranes
Pompeium in Syria agentem accerseret, denuò ad eum
legatos Phraates misit, multa & Pompeium incusans,
& Romanos infumigans, adeò ut & pudorem & ter-
rorem Pompeio inijceret. Igitur neque Tigrani auxi-
lium tulit, & nihil deinceps hostile aduersus Phraatem
exercuit. causas has edens, sibi neque hanc expeditionem
à populo Romano esse demandatam, & Mithridatem in
armis adhuc esse: ad haec se rebus confectis contentum esse,
neque uelle alia aggredi, ne dum plura appeteret, in his
aduersam fortunam, ueluti Lucullus, experiatur. Haec
enim tunc philosophica adducebat, auaritiámque rem
esse perniciosam, iniustéque res alienas appeti tum de-
num dicebat, cum pro se haud quicquam ea facerent. Po-
tentiam enim Parthi metuebat, inconstantiamque rerum
pertimescens: bellum illud, etsi multi ad id incitarent,
non suscepit: barbari autem accusationes dictis eleua-
bat, non quidem refutans, uerum ei litem cum Tigra-
ne de limitibus quibusdam intercedere ferebat, se missurum
tres uiros, qui eam diiudicarent. Atque eos quidem mi-
sit: hisque Reges tanquam uera arbitris acceptis, omnem
ipsi inter se controuersiam composuerunt. Tigranem ira
stimulabat, quòd suppetias non impetrasset. At Phraates
Tigranem quoque saluum esse uolebat, cuius olim, si
res ita ferret, auxilio contra Romanos uti posset. Vtri-
que satis constabat, uter ipsorum alterum superasset,
quòd is & Romanam rem sibi infensam redditurus, &
ad resistendum imbecillior esset futurus. His itaque causis
moti, in gratiam redierunt. Pompeius eotempore Aspidi
erat

erat in hybernis, aduersantisque sibi etiamnum regionis partes recipiebat: inter alia castellum Symphorium, tradente Stratonica, accepit. Erat hæc Stratonica Mithridatis uxor: desertamque se succensens, emissio ad comitatum parandum præsidio, Romanos acceperat, etsi finis eius.

Ob hoc solum cum adilis esset, laudatus est: sed et quod ludos Romanos, Megalensesque sumptuosissimos fecerat, defunctoque patri gladiatorium munus magnificentissime ediderat. Sumptus ad eas res partim ipse et collega eius M. Bibulus in commune contulerant, partim ipse priuatim: uerum tantum ipse in his rebus eminuit, ut et alterius gloriam sibi propriam reddiderit, creditusque sit solus omnes impensas sustinuisse. Igitur Bibulus ipse per iocum dixit, idem sibi quod Polluci accidisse, cui cum templum cum fratre suo Castore commune esset, solius tamen Castoris dici consueuerit. Atque hæc quidem Romanis læticiam afferebant: prodigijs uero uehementer terrebantur. In Capitolio enim multe statuæ de cælo tactæ, liquefactæque fluxerant, deicteque erant cum alia simulacra, tum Iouis, columnæ insistentis: præterea imago Iupæ cum Remo ac Romulo consecrata ceciderat. literæ etiã in columnis, quibus leges inscribebantur, confusæ atque oblitteratæ erant. Reliqua prodigia secundum præcepta aruspicum procurata sunt. Ioui autem statua maior ad orientem Solem, foriisque respiciens poni iussa est: ut coniurationes, quæ Rempublicam perturbabāt, detegerentur. Hæc eo anno gesta. Censores quoque inter se de his qui trans Padum incolunt, dissidentes, cum alter eis Rempublicam communicandam statueret, alter negaret, ne in alijs quidē rebus quicquam effecissent, sed magistratu se abdicauerunt. Ob eam causam successores

100
Prodigia

Censores dissidentes se magistratu addicant.

C. Papij Tr.
lex.

Vices rerū.

”

V. C. 691.

Mithridatis
consilia, ut-
que à Phar-
nace filio
suo ad mor-
tem sic com-
pulsus.

quoque eorum sequenti anno nihil egerunt, impediens
tibus eos in legendo Senatu Tribuni plebis, timen-
tibus ne Senatu ipsi eijcerentur. Interim omnes qui
Romæ commorabantur peregrini, exceptis his qui eam
quæ nunc uocatur Italia, incolunt, ciuitate pulsi sunt,
lata ad hoc lege à Caio quodam Papio Tribuno plebis,
qui eos per urbem uagari cernens, non idoneos esse ius-
dicabat, qui cum Romanis habitarent. Proximo anno
Figulo & L. Casare Consulibus, res non eæ quidem ma-
gnæ euenerunt, tamen ad incerta rerum humanarum com-
memoratu non indignæ. Nam & is qui ex mandato Syl-
le Lucretium occiderat, & alius quidam multorum à
Sylla proscriptorum percussor, homicidiorum causa in
ius uocati, supplicioque affecti sunt, præsertim id Iulio
Casare agente. Ita nimirum mutationes rerum eos, qui
aliquando plurimum potuerunt, omni potentia exuunt.
Non ea res tantum præter opinionem uulgò cecidit, sed
& quòd Catilina eadem de causa accusatus (nam & is
proscriptorum multos interemerat) in iudicio absolu-
tus est: isque ab eo longè deterior effectus, tandem hac
ipsa de causa periit. Nam M. Cicerone, C. Antonio Con-
sulibus, quo tempore à Mithridate nullum amplius Ro-
manis periculum erat, sed is sibi ipsi mortem consciue-
rat, is quem dixi Catilina, immutandum Reipub. statum
sibi sumpsit: adscitisque ad hoc cæptum socijs, terrorem
haud mediocris belli Romanis attulit. Vtraque res eo
modo gesta est. Mithridates acceptis cladibus nihil dum
animo fractus, uerùm plus in consilio quàm uiribus præ-
sidij ponens, præsertim Pompeio in Syria commo-
rante, ad Istrum per Scythas proficisci decreuerat, at-
que hinc in Italiam irrumperere. Erat is uir magnis agen-
dis rebus natus, quique & aduersam septennero &
secundam

& secundam fortunam expertus; nihil non audendum,
 sperandumue putabat: tum si successus non respondisset
 coeptis, potius sibi cum regno, integro adhuc animo per-
 eundum, quàm si regno excidisset, in abiecto statu per
 ignominiam uiuendum sibi ducebat. Adhæc igitur ani-
 mum obfirmabat, cui tantum uirium creuerat, quantum
 roboris corpori decesserat, ut iam huius quoque infirmi-
 tatem animi consilijs foueret. Quos autem secum habe-
 bat, ij cum res Romana subinde ualidior, Mithridatis de-
 bilior fieret, cui præter cæteras calamitates, terræ motu
 etiam post hominum memoriam maximo multæ urbes
 deiectæ erant, animos à rege auerterunt, tumultuatim
 que est inter milites, quidamque liberis aliquot re-
 gijs correptis, eos ad Pompeium adduxerunt. De horum
 facinorum autoribus nonnullis deprehensis supplicium
 Mithridates sumpsit, nonnullos quoque ob suspicionem
 iratus abripuit, neque iam ulli quicquam fidebat, adeò
 ut aliquot ex suis etiam liberis ob simultatem trucidæ-
 ret. Quibus perspectis Pharnaces, Mithridatis & ipse
 filius, partim sibi à patre timens, partim à Romanis re-
 gnum se accepturum (erat enim iam ætate uirili) paren-
 ti insidiatus est. Verùm quòd multi & palàm & furtim
 omnia quæ ab eo agerentur, curiose inquirerent, non
 fefellit, dedissetque statim pœnas si uel minima beneuo-
 lentie pars satellitibus erga senem fuisset: nunc Mithri-
 dates, quamuis in omnibus regijs rebus sapientissimus,
 hoc tamen non animaduertit, nihil neque arma, neque
 multitudinem subditorum sine eorundem beneuolentia, &
 conducere, quinimò hæc ipsa, si fides absit, tãto minus tu-
 ta esse, quanto sunt plura. Pharnaces faciliè sibi con-
 ciliatis, quos ad eum comprehendendum pater miserat cū
 his, iisque quos iam antè parauerat, reuerti ad ipsum patrē

Pharnacio
contra pa-
trem acta.

Mithridatis
mors.

contendit. Is tum Panticapæi degebat, auditæque re, milites nonnullos aduersus filium emisit, ipse statim subsequitur: sed hos quoque, quippe qui Mithridatem ipsi etiam non amabant, Pharnaces leui momento conuertit, urbemque haud inuita occupata, patrem qui in regiam confugerat, interemit. Conatus erat Mithridates seipsum uitæ exuere, ac uxoribus, reliquisque liberis ante se ueneno necatis, reliquum ipse exhauscerat: sed neque ei ad mortem uenenum, neque mucro quo seipsum uulnerarat, satis fuerunt. Nam ne uenenum quantumuis id mortiferum, sibi letale esse posset, ipse quotidiano amuletorum usu, quibus sibi cauebat, effecerat. Actus autem gladij, quem sua sibi manu intulerat, cum propter ætatem imbecillior, præsentisque quæ circumstabant calamitates, fuit tum ueneni sumptione cuiuscunque tandem debilitatus. Igitur cum neque seipsum consecisset, et diutius tempus trahere uideretur, hi quos in filium miserat, irruentes gladijs ac lanceis mortem ei accelerarunt. Ita Mithridates quam maxime uaria per uitam fortuna, summisque eius uicissitudinibus usus, ne morte quidem simplici absumptus est. Nam et inuitus mortem appetijt, cumque sibi ipsi mortem consciscere cuperet, idque et ferro, et ueneno tentaret, haud ualuit. Itaque et à seipso, et ab hostibus casus appetijt. Pharnaces conditum muria corpus Mithridatis ad Pompeium misit, rei gestæ argumentum, simul et se et regnum ei dedens. Pompeius cum uitæ Mithridatis etiam nomē hostile extinctū existimans, nullas in defunctum frustra iras exercendas putauit: itaq; nihil eius caducri insultans, in patrio id sepulcro condi iussit: Pharnaci in mercedem parricidij Bosphori regnum donauit, cumq; amicis sociisque suis adscripsit.

psit. Ita Mithridate de medio sublato, regnum quoque eius, paucis locis demptis, captum est: nam etiamnum quidam in presidio castellorum aliquot extra Bosporum positi, non statim se dederunt, haud resistendi quidem animo, sed ueriti ne cuius pecunia sibi tuenda custodia esset data, eam alij diripientes, sibi culpam imponerent. quibus causis moti, expectandum Pompeium, eique omnia tradenda duxerunt. Pompeius confectis earum regionum negocijs, Phraate quietem agente, constituta Syria atque Phœnice, aduersus Aretam se conuertit. Obtinebat is regnum Arabiae eius quæ nunc Romanis seruit, usque ad rubrum mare. cumque prioribus temporibus Syriam frequenter uexasset, essetque ob id à Romanis, qui ad Syriæ defendendas iniurias uenerant, prælio uictus, tamen adhuc bellum gerebat. Aduersus eum, uicinosque facta Pompeius expeditione, ipsum sine labore cepit, presidiumque eis addidit. inde in Syriam Palestinam, quod huius incolæ Phœniciæ infestassent, profectus est. Eam regebant Hyrcanus et Aristobulus fratres: ac tum forte propter pontificatum (Regi enim nomen summi Pontificis apud eos est) sui Dei (quicumque is tandem est) dissidentes, urbes seditionibus agitabant. Hyrcanum igitur Pompeius, sine prælio (neque enim is copias quibus resisteret, habebat) statim in potestatem suam redegit. Aristobulum autem in arce quadam circumfessum, ad conditiones pacis accipiendas cōpulit. cumque is neque pecunias, neque arcem traderet, in uincula coniecit: itaque etiam reliquos haud difficulter subegit. Hierosolymorum autem oppugnatio haud paruo ei labore stetit. Urbem quidem ipsam à fautoribus Hyrcani receptus facile obtinuit, templum autē, quod alterius partis homines præoccupauerant,

Pompeij in
Aerā Ara-
bem expe-
ditio, & vi-
ctoria.

rant, haud absque labore cepit. Situm erat loco edito, suis
 mœnibus munitū: nec si ex æquo omnibus diebus id defen-
 dissent, expugnatum esset: uerū quod Saturni, quos uo-
 cant, diebus, propugnationem intermittentes (& his
 quidem ab omni opere uacant) Romanis eo libero spa-
 cio occasionem muri subruendi dederunt. Qui ubi hunc
 hostium morem animaduertierunt, nihil serio egerunt re-
 liquis diebus: cum uerò circumacta septimana, Saturni
 dies rediisset, denuò aggressi summa ui templū oppugna-
 runt. Atq; ita tandem Iudei nihil quicquam propugna-
 tes, in potestatem hostium uenerunt. Ibi tum pecunijs di-
 reptis, regnum Hyrcano datum, Aristobulus abductus
 est. Hæc eo tempore in Palestina gesta sunt. ita enim an-
 tiquitus uniuersa ea gens uocabatur, quæ se à Phœnicia
 ad Aegyptum usque iuxta mare mediterraneum exten-
 dit. Habent autem aliud præterea adsciticiū nomen: re-
 gio enim ipsa Iudæa, gens Iudei appellantur. id cogno-
 menti unde initium coeperit, haud scio. equidē & alij ho-
 mines qui secundum eorum statuta uiuunt, id gerunt,
 quanquam alienigenæ. Est id genus hominum apud Ro-
 manos etiam: atque tametsi sæpenuerò imminutum fue-
 rit, ita tamē auctum est, ut legum quoque potestatem uice-
 rit. Diuersum à reliquis hominibus obtinent cū alijs in
 rebus, usuque uitæ quotidiano, tum eo præsertim, quod
 nullum ex cæteris dijs colunt, unum autem quendam sam-
 mo studio uenerantur. Tum quoque temporis nullum
 Hierosolymis simulacrum extabat: nimirum suum il-
 lum Deum ineffabilem, inuisibilemque existimantes, reli-
 gioso eius cultu cæteros mortales superant, cui templum
 summæ molis, pulcherrimūque extruxerunt: hoc de-
 mpto, quod apertum, & nullo culmine tectum fuit. Diem
 quæ Saturni uocatur, religioni habent, eamque ab omni
 opere

Palestina.

Iudæa.

Iudeorum
religio.

opere actioneque seria uacantes ducunt. Atque is quidem Deus eorum quis sit, unde ita coli coeperit, quanto pere ab ijs timeatur, id à multis dictum est, neque ad presentem narrationem facit. Quod autem dies ad septem sidera illa, quos Planetas apellarunt, referuntur, id ab Aegyptijs haud ita dudum, ut paucis dicam, institutum ad omnes homines dimanauit. Nam priscis Graecis, quantum mihi constat, notus is mos non fuit: & quandoquidem is nunc & apud omnes homines ubique, & praesertim apud Romanos usitatus est, paucis qua ratione & quo pacto ita institutus sit, disseram, de quo duos sermones accepi, haud ita difficiles cognitu, contemplationi tamen cuidam innitentes. Nam si quis harmoniam eam quae diatessaron uocatur, quae alioquin in Musica primas obtinere creditur, etiam ad isthac sidera, quibus omnis coeli ornatus constat, ita transferat, quemadmodum ordo conuersionis uniuscuiusque eorum exigit, factoque ab extremo ambitu, quem Saturno tribuunt, initio, dein proxime sequentes duos motus praeteriens, quarti dominum recenscat, iterumque ab eo duobus proximis praeteritis, ad septimam conuersionem deueniat, atque hoc modo diebus singulis eorum inspectiores gubernatoresque Deos in orbem rediens deligat, assignetque: is inueniet omnes dies musica quadam ratione celesti administrationi congruere. Atq; haec prior fertur ratio. Altera haec est. Horas tam noctis quam diuina, à prima incipiens, eamque Saturno tribue, sequentem Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, Mercurio sextam, septimam Lunae, secundum ordinem orbium, quem eo quo perhibui modo Aegyptij tradunt. hocque aliquoties facto, ubi per uigintiquatuor horas circumiueris, primam subsequenti diei horam inuenies.

Cur dies Planetis assignentur, duz rationes.

Pompeii in
Italiam re-
ditus, &
triumphus.

Pompeii prae-
stantissimum
factum.

inuenies Soli obtingere. Iam si huius quoque dici horae
vigintiquatuor eodem modo trahes, ad Lunam refires
primam tertiae dici horam: sique eodem modo reliquos
etiā dies percurreris, quævis dies sibi congruentem Deū
accipiet. Atque hæc quidē ita perhibentur. Pompeius ubi
has quoque res expedit, in Pontum reuersus est, rece-
pitque castellis, in Asiam, indeque per Græciam in Ita-
liam aduectus est. Multis quidem ex præliis uictoriam
reportauit, multos principes regesque partim debella-
uit, partim conditionibus certis sibi adiunxit: octo urbes,
regionesque colonis auxit: complures redditus populo Ro-
mano parauit: maiorem earum nationum partem quæ per
continentem Asiam Romanorum erant, suis ipse legibus
instruxit, eisque rempublicam composuit, adornauit-
que, ita ut etiamnum hi eius statutis uiuant. Verum hæc
omnia quantumuis magna, & quæ nullus ante ipsum
Romanus effecerat tamen fortune quispiam, commilito-
nibusque eius acceptum refirat: id autem quod cum pri-
mis proprium Pompeii factum fuit, summæque admiratio-
ne dignum est, iam nunc refram. Is enim, cum summam in
mari & in terra potentiam obtineret, maximam uim
pecuniæ ex captiuis confecisset, principibus regibusque
multis amicis uteretur, omnes etiam populos, in quos im-
perium habuerat, suis beneficiis sibi deuinctos, suisque stu-
diosos haberet, itaque & Italiam sibi subicere, poten-
tiamque in omnes Romanos sibi parare posset, quod &
plerique eum ultrò essent accepturi, & qui se oppone-
rent, tamen utique ob imbecillitatem concessuri essent:
nihil horum sibi faciendum statuit, sed ut primum Brun-
dusium est aduectus, ipse sua sponte, nemine iubente, co-
pias omnes dimisit, cum neque senatus, neque populus
quicquam de eis decreuisset, & ne in triumpho quidem

cas

eas utendas putauit. Sciebat quanto odio homines Marij
 Syllæq; acta haberent: ijs igitur ne paucorum quidem
 dierum timoris, dum se eadem passuros uererentur, præ-
 bere causam uoluit. Idem etsi multa noua nomina de
 tot rebus gestis accipere posset, nullum tamen sibi assump-
 psit. Triumphum decretum sibi accepit, quamuis maiorū
 institutis sancitum erat, ne cui is absque parte uictorie so-
 eijs offerretur: duxitque unum de omnibus bellis trium-
 phum, in quo multa trophæa intulit, de singulis rebus ge-
 stis unum aliquod perexiguum, unum autem magnum
 sumptu ingenti apparatus, quod de orbe terrarum in-
 scriptionem habebat. Cognomentum autem nullum ad-
 sciuit, sed nomine Magni, quod ante hæc facinora na-
 ctus erat, contentus fuit: quin nec alium ullum nimium ho-
 norem sibi parauit, iisque qui ei absenti decreti erant, se-
 mel omnino usus est. Decretum autem erat, ut in omni-
 bus festis solennibus lauream gestaret, in iisque omnibus
 paludamentum ferret, uestem autem triumphalem in e-
 questribus certaminibus indueret. hæc enim ei concedebat-
 ur, maximè Cæsare id cōtra M. etiā Catonis sententiam
 efficiente. De Cæsare, quis fuerit, quomodo plebi studue-
 rit, cumque Pompeium alioquin euertendum sibi sum-
 psisset, ad ea tamen se composuerit, quæ ad populi gra-
 tiam incundā, suāque potentiam augendam facerent,
 iam antè dictum est. Cato autem iste ex gente Porciorum
 erat, magni illius Catonis in omnibus rebus imitator, nisi
 quòd eum Græcarum literarum usu superauit: exercebat
 autem se accuratè in negocijs populi, neque unum ali-
 quem hominem admirabatur: Rempublicam summo a-
 more prosequabatur, odiòque omne quod super alia
 excelleret, ob suspicionem dominandi habebat, omne
 quod populare erat, commiseratione imbecillitatis motus
 amabat,

Trophæa
 P. de or-
 be terrarum.

Trophæum
 P. de or-
 be terrarum.

M. Catonis
 mors.

Cato decre-
tis Pōpeio
honorib.
reclamar.

amabat, populūque magis quā quisquam alius dili-
gebat, liberēque etiam cum periculo suo iustitiam pro-
tegebat: atque hęc omnia non potentie, non glorie, non
honoris alicuius adipiscendi causa, sed solius uite liberę
atque à dominatione tutę studio. His moribus præditus,
tum quoque in publicum progressus, decreto contradi-
xerat, non quod ullam aduersus Pompeium inimicitiam
gereret, sed quia id contra maiorum statuta erat. Igitur
hęc Pompeio absenti data sunt, aduenienti nihil additum:
quod facturi tamen haud dubiē erant, si ipse uoluisset:
nam alijs, qui potentia Pompeium non æquabant sæpius
ingentes honores tribuerant, cum liquido constet id eos
inuitos fecisse. Pōpeius haud ignarus omnia ea quę poten-
tibus & in summo imperio constitutis à populo daren-
tur, ut maximē libentes illi ea decernerent, tamen in eam
suspicionem incurrere, quasi ui, ita ijs qui cum potestate
sunt, machinantibus extorta sint, eadēque nullam ei
cui conferuntur gloriam asserre, quando non à uolenti-
bus, sed à coactis proficisci, non ob beneuolentiam, sed adu-
landi causa exhibita uiderentur: initio statim nemini ut
de id genus rebus referret, concessit: longē id præstare
dicens, quā si decretos iam honores repudiaret. Hoc
enim cum odio eius magistratus, qui decretum fecisset, &
cum fastu contemptūque coniunctum esse, ubi ea recusen-
tur, quę haud dubiē à melioribus, aut certē paribus offe-
runtur: alteri uerō & nomen, & rem popularis animi,
neque ostentatione, sed re uera, inesse. His considera-
tis Pompeius, qui magistratus atque imperia omnia
ferē secus quā à Patribus acceptę leges ferrent, obiur-
rat, reliqua ista quę præter quā quod in ijs neque alijs,
neque sibi ipsi prodesse posset, inuidiam etiam odiūque
aduersus se eorum qui ea præstitissent, allatura esse sen-
tiebat,

tiebat, non admisit. Atque hæc tum acta sunt. Annuo autem tunc spacio Romani bellis uacauerunt, ita ut longo tempore intermissum augurium salutis repeterent. Est autem quoddam diuinationis genus, quo probatur, concedantne ipsis Dij, ut populo salutem postulent: quasi nefas esset eam prius quam concedatur petere. Ad id dies destinatur singulis annis, ad quam diem nullus exercitus ad bellum sit profectus, nullus hostis in aciem eduxerit, aut pugnatum sit. Hanc ob causam in continentibus malis, maximèque intestinis non celebratur: alioquin etiam difficilimum est Romanis, ut eam diem exactè ab his omnibus puram seruet: præterea absurdissimum est, cum ipsi sese mutuò in seditionibus ultrò malis infandis affligant, ut siue uincantur, siue adeò uincant, in miscrijs sint, ita salutem à Deo uelle flagitare. Atqui tunc uidebatur id augurium capi posse, nō tamè purum peractum est. Nam & aues alienæ aduolarunt, auguriumque sinistrum reddiderunt. præterea alia quoque infesta signa cucurrerunt: multa enim fulmina per serenum delapsa sunt, terra ingenti motu concussa est, multis locis hominum simulacra apparuerunt, facces in sublime ab occasu ad cælum recurrerunt, ita ut omnes etiam de populo homines iam antè præfagirent, quid hæc portenderent. Tribuni enim plebis adiuncto sibi Antonio Consule, cui cum ipsorum ingenijs optimè conueniebat, alius filios eorum qui sub Sylla ciuitate pulsæ erant, ad magistratus promouere alius P. Præto, Corneliòque Sylle, qui cum eo ambitus reus peractus erat, senatorij ordinis, magistratúsque capessendi potestatem concedere, alius nouas tabulas, alius agrorum diuisiones in Italia & Romano nomini subditis regionibus moliri. Atq; hæc quidem à Ciccone, alijsque qui cum consuebant maturè deprehensa, & antè quam

*augurium
salutis;*

Prodigia.

Tribunorū
plebis & An-
tonij Con-
sulis perni-
ciosæ roga-
tiones.

f

T. Labienus
C. Rabirio
ob cædem
Saturnini
diem dicit.

in rem deducerentur, sedata sunt. Titus autem Labienus Rabirium propter cædem Saturnini in ius uocans, magnum Romæ tumultum excitauit. Nam Saturninus sanè ante annum trigesimū & sextū oppetierat, bellūq; aduersus eum iussu senatus à Consulibus susceptum fuerat. Itaque eo iudicio autoritas decernendi senatui omnis derogabatur, omnisq; reipublicæ ordo conturbabatur. At uerò Rabirius cædem eam nequaquam profitebatur, sed inficias ibat. Tribuni hoc omnino agebāt, ut omni dignitate potestātēque senatus sublata, ipsi plenā pro sua libidine omnia agendi potentiā haberēt: ea de causa senatus-consulta, & ab eo ordine ante tot annos acta in disquisitionem uocare, ijs qui huiusmodi rem tentassent, impunitatem proponere, corūq; pœnas diminuere: senatus non id modò iniquū ducere, quòd homo senatoriæ dignitatis ob nullum facinus tam magno natu periret, sed multò uehementius indignari, quòd reipublicæ præcipuus status ignominia afficeretur, rerūque potestas ad pessimos homines deuolueretur. Passionēs igitur turbulente, contentionesque utriusque partis fieri de iudicio, cum alteri ne fieret, alteri ut fieret instarent. Vbi tandem ea pars, quæ iudicari rem uolebat potissimū per Cæsarem, aliōsque nonnullos obtinuit, ac de iudicio conuentū est, (erat enim ipse cū L. Cæsare iudex, neque leui crimine, sed perduellionis Rabirius arcessebatur) ipsum condemnauerunt, quamuis non à populo, ut quidem mores maiorum ferebant, sed à Prætore, secus quàm par erat, iudices constituti. Rabirius ad populum prouocauit, sed haud dubie itiquoque causa cecidisset, ni Metellus Celer, qui tum Augur Prætorque erat, id impedisset. Is cū ei populus nihil obtemperaret, neque cum animis suis reputarēt iudicium id haud legitimè factum esse, in Ianiculū citato cursu perrexit

Metellus Celer Rabirium eripit.

rexit antequam suffragijs populus quicquam decerneret
 reuellitque signum militare: itaq; populus nullius amplius
 decreti faciendi potestate habebat. Quod de uexillo dixi,
 ita habet. Cum antiquitus multi hostes circum Romam
 habitarent, ueriti Romani ne dum ipsi comitia centuriata
 agerent, hostes per insidias urbem aggredierentur, Iani-
 culumque occuparent: statuerunt non omnes simul ire
 in suffragia, sed ut semper aliqui armati per successio-
 nem eum locum custodirent. In Ianiculo igitur, quandiu
 concio durabat, custodie agebantur: cum autem soluenda
 iam erat concio, signum à Ianiculo remouebatur, cus-
 todēsque discedebant. Non autē licebat custodijs ab arce
 ea remotis quicquam amplius statuere. Is autem mos so-
 lis centuriatis comitijs obseruabatur, cum extra urbem
 omnes in armis adesse res postulabat: et id hodieque re-
 ligionis causa fieri solet. Eo tum modo concio dissipata,
 uexillo amoto, Rabiriusque liberatus est. nam etsi denuò
 causam agendi potestas Labieno superabat, id tamen
 omisit. Catilina uerò hoc modo, hisque de causis periit.
 Cum eo quoque tempore Consulatum peteret eiusq; obti-
 nendi causa nihil intentatum relinqueret, statutum est à
 senatu, ut qui largitionis conuincerentur, ijs præter con-
 stitutam multam decennali insuper exilio plecterentur,
 Cicerone præcipue autore. Catilina hoc propter se, sicut
 erat, statutum existimans conatus est parata ad id ma-
 nu Ciceronem, aliosque primores uiros in ipsis comitijs
 obtruncare, ut confectum Consul crearetur. neque tamen
 id efficere potuit. Nam Cicero antè insidijs cognitis, eas
 senatui patefecit, ipsumque Catilinam grauiter accusa-
 uit. Cum non persuaderet, ut ea quæ uolebat, decerne-
 rent (nā in suspitione erat, ac si haud probabilia retulisset,
 sed ob proprias inimicitias falso eos uiros accusasset)

Vexillum in
 Ianiculo pos-
 itum.

De Catili-
 naria con-
 iuratione.

timor cum incesſit:quippe qui iam antè Catilinam irri-
tauerat. Igitur non amplius audere in concionem ſolus,
ut alijs conſueuerat, ſed cum familiaribus ſuis, qui ad de-
ſendendam uim parati aderant, progredi, loricamque ſui
tutandi, illiſque inuidiam conciliandi cauſa geſtare, eam-
que iccirco ſubinde data opera oſtentare. Hanc ob rem,
& quòd alioquin rumor increbuerat, tendi inſidias Cice-
roni, populus uehementi indignatione commotus eſt: ter-
ritique ij qui cum Catilina coniurationem fierant, quie-
tem egerunt. Ita Conſulibus alijs deſignatis, Catilina non
iam occultè, neque ſoli tum Cicroni cuiusque ſectatori-
bus, ſed toti Reipublicæ perniciem machinari, fugitio-
ſiſſimum quemque Romæ, nouandarumque rerum ſtu-
dioſiſſimum ſibi adiungere: deinde ex ſocijs Romanorum
etiam quàm plurimos: eos nouarum tabularum, agro-
rumque diuiſionis pollicitatione, alijsque, quæ plurimum
apud eos poſſent, illecebris allicere. Erant inter hos pri-
marij uiri, potentiſſimique, ac præter alios ipſe etiã Con-
ſul Antonius. Hos ut ſe nefando iureiurando adſtringe-
rent adiecit. puerum enim quendam maſtauuit, iuramen-
toque inito ſuper eius uiſceribus, ea deinde ipſe cum alijs
comedit. Romæ negotium gerebat per adminiſtros, Con-
ſulem in primis: & P. Lentulum, qui poſt geſtum conſu-
latum ſenatu exciderat: ac Senatoriæ dignitatis recupe-
randæ cauſa præturā tunc gerebat: Faſulis (cò enim ſe-
ditionis ſocij conſluebant) per Caium Manlium quæ-
dam, hominem militiæ peritiſſimum, qui ſub Sylla ordi-
nes duxerat. is Manlius apprimè prodigijs homo omnem
rem ſaniliarem, quam ampliſſimam effecerat, in malos
uſus profuderat: igitur ſimilium rerum cupiditate teneba-
tur. Cũ inſtructa hæc iam eſſent, primò Cicero de his quæ
in urbe agitabantur, certior fit per literas, quaru autor
non

Sacramen-
tum coniu-
rationis Ca-
tlinariæ.
P. Lentulus.

C. Manlius.

non exibat. erant autem ad Crassum, aliósque nonnullos nobiles datae. Ob has decretum est, rem ad seditionē spectare, autorúmque harum rerum conquestionem debere fieri. Secundo loco quæ in Hetruria movebantur, nuntiata sunt. igitur Consulibus custodia urbis & reipublicæ mandata est, ut Romane erat consuetudinis. Huic enim decreto adscriptum erat, Darent operam Coss. ne quid detrimenti Respublica caperet. His actis, cum multis in locis custodiæ essent positæ, res in urbe motæ amplius non sunt, adeò ut ob calumniam Cicero iam malè audiret. Ceterum his quæ ab Hetruria nuntiabantur, effectum est, ut & fides rei haberetur, & Catilina de ui accusaretur. Catilina primum, tanquam sibi esset optimè conscius, iudicium non detrectare, se ad causam dicendam parare, se Ciceroni ipsi custodiendum, ne scilicet effugere posset, tradere: eo abnuète, ultrò cum Metello Pratore degere, ne innouandarum rerum studiis suspicius haberetur, dum interim à coniurationis socijs aliquantum roboris acciperet. Cum nihil procederet, quòd Antonius timore perculsus trepidabat, Lentulus autem minimè ad agendum idoneus erat, edixit ipsis, ut in domum quandam noctu conuenirent. ibi eos clam Metellio conuentos timiditatis mollicieque causa increpat: deinde exponit quæ passuri sint, detecta re; ea uerò bene gesta, quibus bonis potituri. ita eorum animos confirmat, irritatque, adeò ut duo quidam pollicerentur se summo mane in domum Ciceronis introituros, ibique enim eum confessuros. Verum hac quoque re per indicium detecta (Cicero enim pro sua qua multum pollebat potentia, ut qui multos causarum patrocinijs familiaritate sibi adstrinxerat, alios terrore perculerat, multos qui de his ad se referrent habebat) Senatus Catilinam urbe excedere iubet. Is hac spe-

cic latus, Romam Fesulas profectus est: assumptoque nomine & habitu Consulis, iam antè collectas à Manlio copias instruxit: intercà alios quosdam liberos primùm, dein seruos quoque sibi adiunxit. His rebus permoti Romani, ui ipsum egisse iudicauerunt: Antoniumq; Consulem, ignari eum in parte conspirationis esse, ad bellum coniuratis faciendum emiserunt, ipsi uestem mutauerunt. Easdem ob causas Cicero etiam Romæ, permansit. Obti-
gerat ei sorte Macedonia prouincia: sed eam college concesserat, ut ipse iudicijs adesse posset: ipse Galliam pro ea receperat. sed ne in hanc quidem exiuit: uerùm quod status rerum requirebat, urbis custodiam gessit, misso in Galliam Metello, ne hanc etiam sui iuris Catilina faceret. Fuit hæc eius ad urbem mansio Romanis in primis opportuna. Iam enim Lentulus se ad urbem quibusdam locis incendendâ parauerat, adque cædes patrandas, auxilio cum aliorum coniuratorum, tum legatis Allobrogum, quos ad societatem impulerat

* * *

comprehensiq; his qui ad eum mittebantur, eos cum literis in Senatum introduxit: impunitateque proposita, eo modo hos qui in coniuratione erant, coarguit. Ad hæc Lentulus magistratu se abdicare à Senatu coactus, cum alijs qui comprehensi erant in custodiam datus, reliquorum conquisitio facta est. Ea populo etiam probabantur, potissimum cum Cicerone de his in concione uerba faciente, sub tempus concionis statua Iouis in Capitolio dedicata, & ex præcepto arusticum ad Solem orientem, forumq; spectans posita est. Cum enim arioli conspirationem quandam ruina simulacri patefactum iri dixissent,

dixissent, eiusq; statuæ collocatio in tempus depræhensionis coniuratorum incidere: ille uero populus numini grates agere, magis infensus esse reis. Rumor ferebatur, Crassum quoque esse eius rei conscium: idque ex his qui capti erant quidam indicabat: paucis tamen fides facta est. alij enim statim ne suspiciencem quidem huiusmodi de tanto uiro admittebant: alij id à reis confingi innuebant, quòd ab eo uiro summæ potentix nonnihil auxilij sperarent. nec deerant qui cum fidem adhiberent, nolebant tamen uirum primarium perire, aut in Repub. plus turbarum fieri. Is igitur rumor penitus intercidit. Cum iam multi & serui & liberi homines partim metu, partim misericordia Lentuli & reliquorum moti, se ad eos eripiendos, ne morte plecterentur, comparassent, re antè cognita, Cicero Capitolium forumq; noctu occupauit, præsidioque muniuit. Sub auroram cum spem sibi à numine bonam esse ostensam cerneret, quòd domi suæ re sacra à Vestalibus pro salute populi facta, flamma longè solito altius sese extulisset, populo imperauit, ut sacramentum apud Prætores dicerent, si fortè militibus opus foret, se nomina duros: ipse cōvocato Senatu, ei perturbato & territo autor fuit, ut de his qui in custodijs tenebantur, capite animaduertendum censerent. Discrepabant enim sententijs, & parum al fuit, quin hos missos facerent. Nam Cæsar, cum omnes qui ante eum sententiam tulerant, eos morte mulcendos pronunciaissent, ita censuit, exutos bonis, uinctosq; eos in urbes hinc inde dedendos, ea conditione, ne quis in posterum de uenia eis data reserret: si quis aufugisset, urbem eam, ex qua euasisset, inter hostes habendam. In hanc sententiam ceteri qui eum subsequerantur omnes iuerunt, ita ut eorum quoque pars, qui ante Cæsarem dixerant, suas sententias

Statua Iouli polita.

Crassus de coniuratione suspectus

Cæsar's sententia pro uita coniuratorum.

Caronis sententia.

Coniurati
morte ple-
buntur.

A. Fulvius à
patre nece-
tur.
Cæsar fuit P^o
uifex max.

renuocarent. At postquam Cato ipse morte eos condem-
navit, reliquosque omnes in suam sententiam pertraxit,
ibi tum illi ex ea sententia quæ obtinuerat, supplicio af-
fecti, sacrificiæque propter eos et supplicatio decreta.
quod in tali re antea factum nunquam erat. Alij quoque, de
quibus indicium factum erat, quæ sit, nonnulli etiâ suspecti,
quod se coniuratis essent adiuncturi, in iudiciû pertracti
sunt. atque hæc quidem per Consules fiebant. Aulum ue-
rò Fulvium senatorem, ipse pater necavit, non quidē (ut
quibusdam uidetur) solus hoc priuatus ipse agens. nam
et alij multi non tantum nō Consules, uerum omnino pri-
uati homines suos filios interemerunt. Ea tempestate præ-
ter hæc quæ retulimus, cum Labienus de pontificibus
creandis rogationem tulisset, Cæsar autem plebem de-
mereretur, iterum plebs contra Syllæ legem, Domitij le-
gem renouauit atque introduxit. Metello enim Pio de-
functo, Cæsar eius pontificatum petebat, iuuenis adhuc,
et qui nondum præturam gesserat. sed in plebe pluri-
mum spei reponebat cum alijs, tum quod Labienum in
Rabiriana causa adiuuerat sententiâque tulerat ne Len-
tulus capite plecteretur. igitur cœptum suum perfecit, Pon-
tifexque maximus factus est, multis id quidem uiris præcla-
ris, in primisque Catulo, competitoribus. Promptissimus
erat ad unum quemuis etiam uilissimum hominem de-
merendum adulandumque Cæsar: ac si quid instituerat, ut
eo potiretur, nullum neque sermonem neque actionem in-
ternittebat, parum sollicitus de ea humilitate in quam se
in præsentiarum demittebat, dum ex ea potentiam post-
modò adipisceretur. Igitur inter quos primus fieri mo-
liebatur, his sese ultrò insinuabat: ea propter plebi charus
acceptusque erat. Eadem Ciceronem ob interfectos ciues
inuisa, odio perpetuo prosequabatur, denique cum po-
sirema

strema magistratus sui die recensere instituisset omnia, quæ in Consulatu suo egisset (erant enim homini non alienæ tantum laudes iucundæ, sed ipse se quoq; libenter prædicabat) silentium ei indixerunt, neq; permiserunt ut ullum præter iuramentum uerbum faceret: ad quam rem Metello Nepote Tr. pl. adiutore utebantur. Caterum Cicero contendendi cum eis studio adductus, iuramento addidit urbem à se seruata esse: quo facto, maiora adhuc in se odia excitauit. Catilina uerò initio statim eius anni, quo Iunius Silanus, & L. Licinnius Consulatum gessere, perijt. Haslenus enim Lentulum operiebatur, quamuis ipse haud paruas haberet copias: cunctatus eo, quòd sperabat, si Cicero prius cum suis occisus esset, reliquum se posse haud difficulter conficere. Sed postquam Lentulum perijsse accepit, eamq; ob rem multos à se deficere sensit: Antonius autem & Metellus Fæstus circumseffis, nullam ei progrediendi copiam faciebant, ibi demum in casum dimicationis uenire coacti, ad Antonium (diuersis enim locis Romani castra habebant) se conuertit: quanquàm is Metello & autoritate præstantior, & copijs instructior esset. Catilinam uerò mouebat, quòd eum participem coniurationis de uictoria sibi dedita opera concessurum sperabat. Antonius suspicatus id agere Catilinam, cui iam fractio non amplius bene cupiebat, (nam plerique cum alijs pro potentia eorum aut suis ipsorum commodis amicitias inimicitiasque suscipiunt) ad hæc ueritus ne cum se strenuè certantem uideret Catilina, cõuicijs incessest, proferrètq; arcana, ipse quidem morbum simulauit: Marco autem Petreio pugnam commisit. Petreius conferto prælio Catilinam, cùmque eo tria milia hominum acerrimè pugnantes haud incructa uictoria cecidit: nam neque fugerat quifpiam hostium, & omnes in eo

Cice. ut se magistratu abdicauit.

Anno 692. V.C.

Catilina bello uictus periit.

Amicitie comparandæ rationes.

“

“

Antonius
Imperator
dicitur.

L. Vettius so-
cios coniu-
rationis de-
fert, eiúsque
falsum testi-
monium.

in eo loco quem ceperant, occiderant. quæ res effecit, ut ipsi uictores Reipublicæ causa magno cum lætitiæ deplora-
rent tales tótque uiros, etsi merito suo, ciues tamē at-
que socios certē periisse. Antonius caput Catilinæ in urbē
misit, ut fidem eius cedi habentes, nihil præterea time-
rent. ipse huius uictoriæ causa imperator, quanquam cæ-
sorum numerus cōstituto minor esset, appellatus est. de-
cretum ad hæc ut sacrificaretur: uestēsque à Romanis tã-
quam omni malo liberatis mutatæ sunt. At socij, qui Cati-
linæ rerum participes fuerant, etiam tum obambulan-
tes, quietem metu supplicij non agebant: sed eos dissipā-
tos quodammodo Prætores aduersum singulos emissi
anteuertunt, pœnāsque de ijs sumpserunt. Alij autem
qui nondum deprehensi erant, indicio L. Vettij equitis,
qui consors eorum coniurationis, proposita impunitate
indiciū professus erat, conuicti atque supplicio affecti
sunt: donec nonnullis indicatis, eorūque nominibus in ta-
bulam relatis, deinde multos etiam alios in eam adscri-
bere uoluit. Tum enim senatus cum mala fide agere ra-
tus, tabulam quidem ei non reddidit, ne quos expungeret:
ipsum autem eos quos omisos dicebat, nominatim per-
censere iusserunt: sic pudore et metu confusus, non mul-
tos præterea detulit. Cum nomina horū, quos detulerat,
ignota, in urbe et apud socios tumultus occasionē præbe-
rent, alijsque sibi ipsis frustra timerent, alijs insones alios
suspicionē grauarent: decreuit senatus, ut eorum nomina
publicè edicerentur. ita decem innoxij quies facta rei in-
iuria uocati, pars præsentēs, pars cum non apparuissent, cō-
demnati sunt. Hæc igitur Catilina perpetravit, eoque pa-
tulo euersus est: cuius nomen, ut qui dignam suis factis
mercedem tulisset, diu gloriæ Ciceronis, sermonibusque
contra se habitis materiam exhibuit. Ciceroni autem pa-
rum

rum abfuit quin confestim ob Lentulum reliquosque captos interfectos causa dicenda fuisset. ea accusatio ipsi quidem intendebatur, sed sub hoc pretextu re ucrascentius petebatur. Metellus ante alios Nepos cum ordinem grauiter dictis apud plebem inuadebat, iactans non licere Patribus absque populo ciuem ullum morte damnare. Nihil tamen ea accusatio Ciceroni obfuit. Senatu enim omnibus qui tum temporis res gessissent impunitatem dante, addentemque si quis ex his aliquem ausus fuisset in ius ob eam causam uocare, cum se pro hoste habiturum, ter-ritus Nepos quieuit. Id tum temporis senatus obtinuit: ac præterea hoc etiam, quod cum Nepos sententiam firret, ut Pompeius cum exercitu ex Asia Romam uocaretur, (prætexebat autem Nepos ab eo rempublicam constituendam esse, cum re ucrascentem in eo poneret, cum is populo studeret, posse se per eum ea quæ agitabat perficere) ei Patres obstitērunt. Initio eidem M. Cato & Q. Minucius Tribuni plebis contradixerunt, scribamque recitantem inhibuerunt: cumque tabulam Nepos ipse lecturus acciperet, ipsi de manibus extorserunt: cum nihilominus uerba facere conaretur, os ei compresserunt. Cum utrique parti sui succurrerent, iamque fustibus, lapidibus adeoque mucronibus etiam certaretur, eodem die Patres in Curiam conuenerunt, uestesque lugubres sumpserunt, & consualibus custodiam urbis mandauerunt: curarent, ne quid ea detrimenti acciperet. Igitur Nepos per terre factus, statim se e medio subduxit: propositaque rogatione contra senatum, ad Pompeium sese contulit: quanquam nullam notem abesse ab urbe legitime poterat. Post hæc facta, ne Caesar quidem qui tum Præturam gerebat, quicquam in nouauit. Hoc autem agebat, ut nomen Catuli à Iouis Capitolini templo tolleretur, (cum enim peculatus postulabat,

Metelli Nepotis contra Senatum & Ciceronem rogationes, Senatus infringit.

M. Cato & Minucius re franguntur Nepoti.

bat rationesque pecuniarum insumptarum exigebat) Pō
 peio autem potestas fieret reliqua negocia exequendi.
 Superabant enim nonnulla, ut in tanta tamque uaria re
 fieri assolet, imperfecta adhuc, aut certe Casarea commi-
 niscebatur, fore existimans, ut Pompeius per Casarem
 stetisse existimans quod hæ res conficerentur, ei has
 adscriberet. Neque uerò tantopere Pompeio rem gratā
 facere Caesar uolebat, ut eius causa huiusmodi etiā decre-
 tum fieri contra se pateretur, quale aduersum Nepotem
 factum erat: nam ne huius quidem gratia cum se gesser-
 rat, sed ut hoc pacto plebem suam efficeret. Enim uero
 tātus omnes Pompeij metus habebat (nec dum enim uide-
 batur exercitum dimissurus) ut cum is M. Pisonem Lega-
 tum ad petitionem Consulatus misisset, & comitia donec
 ad ea perueniret, distulcrint, & cum Pisonem præsentē
 omnes unanimi consensu Consulcm designārint: Pom-
 peij enim cōmendatio pro eo nō apud amicos tātum, sed
 apud inimicos etiam ualebat. Interim P. Clodius Cesaris
 coniugem, idq; domi eius, pollutis etiam sacris quæ Vesta-
 les apud Consules & Prætores pura, omnibus maribus
 seclusis antiquitus celebrare solebāt, uitiauit: Caesar Clo-
 dium in iudicium non pertraxit, (nam compertum habe-
 bat eum propter factionem non iri condemnatum) uxo-
 rem autem repudiavit, non se quidem credere quæ de ea
 ferebantur dicens, sed non posse eam coniugem habere,
 quæ simul adulterij commiſsi suspecta haberetur. Pu-
 dicæ enim esse, non modò ut ne quid pccet, sed ne suspi-
 cionem quidem ullam turpem de se præbeat. Præter hæc
 quæ in id tempus inciderūt, pons quoque lapideus ad in-
 sulam quæ in Tiberi extat, pertingens, extructus, Fabri-
 ciusq; dictus est. Anno sequenti, M. Pisonem, M. Messala
 Coss. optimates Clodium, quem iam antè odio habebant,

tum

Pompeium
 timent Ro-
 mani.

M. Piso Cō-
 sul designa-
 tus.

P. Clodij a-
 dultorium
 cum Cæsa-
 ris vxore,
 & sacra ab
 eodem pol-
 luta.

Cæsar de
 vxoris re-
 pudio.
 Pons Fabri-
 cius.

tum uerò seclūs eius ut expiarent (quum Pontifices instaurationem sacrificiorum ob nefas Clodij non legitime perpetratorum decreuissent) in ius traxerunt, accusatusq; est & ob adulterium, quantumuis Cæsare tacente, & ob defectionem Nisibiticam, præterea quòd cum sororem habuisset. Absolutus autem est iudicum sententijs: quanquam ij præsidium à senatu petiissent, imptressentque, ne uim à Clodio paterentur. itaque Catulus distiterijs eos proscidit, præsidium ab ijs postulatum inquitens, non ut citra periculum Clodium sententijs damnare possent, sed ne pecunie ipsis, quibus corrupti fuerāt, eriperentur. is Catulus haud longè post uita excessit, cum semper ante omnia rem publicā posuisset, eiusq; studio omnibus suis æqualibus anteuisset. Eodem anno à Censoribus omnes hi qui magistratus gesserant, in ordinem senatorum sunt relati, etiam ultra definitum senatorum numerum. Populus etiam, qui ante hæc tempora ludos gladiatorios, nulla intercedente requie totos spectauerat, tum primum inter actionem surrexit, pransusq; est. Isq; mos tum coëptus, hodiè que quoties Imperator ludos exhibet, obseruatur. Eo modo in urbe res sese habebant. Allobrogibus autem Galliam Narbonensem populantibus, C. Pomptinus Prætor legatos aduersum hostes emisit. ipse loco commodo castris positus, expectabat rerum euentum, ut pro qua uis occasione suis & consulere, & subuenire ut ex usu esset, posset. Manlius Lentinus ad Ventiam urbem castrametatus. ita hostium animos percussit, ut plerique ex urbe anfigerent, reliqui pacem per legatos peterent. interea temporis agrestibus ad defendendam urbem concurrentibus, atque ex improviso irruentibus muris quidem pulsus: agrum autem omnem tutò datus est, tantisper dum Catugnatus dux eius gen-

Anno 691.
V.C.
Clodianum
iudicium,
utque abso-
lutus.

Catuli lo-
cus, & mors.

Censores se-
natum le-
gunt.

Inter spec-
cula præde-
re coëptum.

Contra Al-
lobreges ge-
sta C. Pomp-
tini.

Allobrogū nonnullis alijs Ifaræ accolis , regioni subsidio venit.
 dux. Lentinus cum eos transitu fluminis prohibere non au-
 Mālius Len deret,quod plurimum nauium habebant , ueritus ne in
 tinus. unum coirent barbari,si ipsum in aciem educere uiderēt,
 in locis fluuij proximis,quæ syluis erant obsita , insidias
 collocat , ita ut quique fluuium traiecerant, eos excipit:
 dūmq; fugientes nonnullos insequitur,ab ijs pertractus
 in ipsum Catagnatum incidit:occidionēque ibi tum oca-
 cidisset ,ni uehemens tempestas repentē oborta barba-
 ros ab insequendo hoste auertisset. Posthæc, Catagnato
 in longinqua profectio , Manlius iterum incursionem in
 regionem eam fecit:oppidūmq; ,apud quod aduersam
 prius fortunam expertus erat,ui cepit. L. uerò Marius,
 & Sergius Galba trāsmissio Rhodano,Allobrogum ditio-
 ne uastata,ad oppidum tandem Solonium peruenerunt,ua-
 lidūmq; supra eam positum castellum ceperunt , hostes
 obsistentes præliis uicerunt:ipsiusque oppidi,quā è ligno
 edificatum erat, partem aliquam incenderunt : ne autem
 totum caperent , aduentu Catagnati prohibiti sunt. Ea
 re cognita Pomptinus toto exercitu in Catagnatum uer-
 sus, cum obsedit : omnesque hostes , excepto Catagnato,
 manu cepit.his actis, reliqua deinde haud difficulter in
 suam potestatem redegit. Interea temporis in Italiam
 aduenit Pompeius, effecitque ut L.Affranius.& Metel-
 lus Celer Coss.designarentur, sperans se per eos omnia
 quæ in animo habebat confecturum , (inter alia autem
 præcipuè cupiebat suis commilitonibus agros tribui,suāq;
 acta omnia confirmari) sed ea spes tum ab re fuit.Poten-
 tia enim, quibus iam antè parum probabatur, ne suffragijs
 a stabiliirentur , obstiterunt. Atque alter è Coss.
 nihil ei adiumento fuit:quippe salutationibus ho-
 minibus in rebus gerendis aptior:Metellus uerò Pompeio
 iratus

Solonium
vrbs.

Ad annum
694.V.C.

Pompeij
in Italiam
aduētus, &
stulata.

iratus, qui eius sorori, susceptis etiam ex ea liberis, nuncium remisisset, in omnibus ei actionibus obstitit. Præterea L. Lucullus, quem secum in Galatia quondam congressum Pompeius per superbiam habuerat, magno conatu Pompeio resistebat: iubebatque, ut de singulis suis factis seorsim reserret: neque peteret, ut simul omnia approbarentur: nam et alias iniquum esse simpliciter eius omnia acta, quæ qualia essent, nemo ipsorum compertum haberet, tanquam à domo quodam patrata, rata haberi: et cum ipse ex Luculli actis quædam rescidisset, postulabat, ut utrisque in senatu expositis, is utra approbatione digna uis forent, confirmaret. Lucillum Cato, Metellus, et alij qui cum his sentiebant, enixè defendebant. Proinde cum is Tribunus plebis, qui de agro militibus Pompeianis diuidendo rogationem tulerat, etiam hoc ei addidisset, omnibus ciuitibus suffragium esse dandum, quo et hoc facilius iuberetur, et acta Pompeij rata pronunciaretur: Metellus tanta contentione id impugnavit, ut ab eo in carcerem duceretur. Cum senatus eò loci conuenire institueret, L. Flavius (id enim ei Trib. nomen erat) sellam Tribunitiam ad ingressum carceris collocauit: in eaque confidens, impedimento fuit ne quis ingrederetur: iussitq; murum carceris dirui, ut eò senatus introiret, ipse se tanquam in eo loco esset pernoctaturus, cõposuit. Pompeius his compertis, simul pudore suffusus, simul indignatione populi ueritus, Flavio iussit ut recederet, dicens id à se Metellum petiisse: neque tamen ei creditum est, quòd magnitudo animi Metelli omnibus esset notissima, nimirum qui cum reliqui Tribuni è carcere uellent eximere, id abnuerat. Itaque postea loci quoque Flavio minante, non passurum se ut in prouinciam, quæ sorte ei ceciderat, exiret, nisi prius de legibus ferendis sibi cõcessisset,

cur Pompeio
infectus.

Lucullus
Pompeio re-
pugnat.

L. Flavius
Tr. Pl. Me-
tellum Cos.
in carcerem
abducit.

Metelli ma-
gnanimi-
tas.

sisset, Metellus nihil omnino de sententia sua mutauit, sed
 haud agrè in urbe remansit. Pompeius igitur, cum per
 Metellum & alios staret, ne quid consequeretur, inuide-
 ri sibi ab eis, seque rem eam ad populum delaturum dicēs;
 ueritus tamen ne ibi quoque uoti compos non factus, ma-
 ius dedecus sibi páreret, à petitione destitit: ac tum demũ
 cognoscens nihil se eo modo posse, sed nomen quidem sibi
 inuidiámque ex ea in qua olim fuerat potentia partam:
 ipsa uerò re nihil sibi ea conduxisse, pœnitundine captus
 est, quòd dimissus exercitibus se ipsum inimicorum iniurijs
 exposuisset. Clodius uerò odio potentum post iudicium
 suum Tribuniciam dignitatem affectabat: summis si que
 aliquot tribunis, qui rogationem ferrent de Tribunatu
 patricijs etiam communicando, cum non persuaderet, no-
 bilitate abiurata, ad plebeios desciiuit: in eorũque nume-
 rum sese referens, eorum iuris participem se fecit: mox
 Tribuniciam dignitatem ambiuit. Sed Metellus, qui Clo-
 dio affinitate iunctus, facinoribus eius minimè delectaba-
 tur, ne ea potiretur effecit, causatus Clodium non secun-
 dum morem à maioribus acceptum à nobilitate sese ab-
 alienasse, quod nisi promulgata lege militari fieri non
 concedebatur. His eo modo actis, cum uestigalia & urbi,
 & reliquæ Italiæ magnopere molesta essent, lex de ijs
 abolendis lata, omnibus perquàm accepta fuit. At Præto-
 ri qui eam tulerat (is erat Metellus Nepos) infesti sena-
 tores, uoluerunt & nomen eius legi detrahere, & aliud
 ” inscribere. Id non in rem quidem perductum, manifestum
 ” tamen omnibus factum est, ne beneficia quidem à malis
 ” hominibus profecta patres grata habere. Sub idem tem-
 pus Faustus Syllæ F. ludos gladiatorios in honorem pa-
 tris exhibuit, populũque lauto conuiuio excepit, ijsq;
balnea & oleum donauit. Hæc tum in urbe gerbantur.

Cæsar

Clodius ad
plebẽ trãsit.

Metellus
Clodium in
petitione
Tribunatus
impedit.

Vestigalia
abrogata.

Faustus Syl-
la munus
gladiatorij
exhibet.

Caesar autem post præturā, Lusitaniæ imperauit: & cum
 posset latrocinia, quæ ipsis in asiduo erant usu, haud ma-
 gno labore excindere, noluit se quieti dare. Quippe ho-
 mo gloriæ cupidus, Pompeijq; & aliorum qui se priores
 in magnam potestatem uenissent, æmulus: nihil paruum
 animo capiebat: sed sperabat se, si quid magnum perpe-
 trasset, statim Consulatu potiturum, atque ita immensa fi-
 cinora editurum. Præter alia stimulabat eum, quod in
Quæstura sua Gadibus in somnis sibi cum matre sua coi-
re uisus, idque uates ei magnam potentiam portendere
interpretati erant. Igitur cum ibidem in delubro Hercu-
lis statuam Alexandri positam uidisset, ingemuit, deplo-
rauitq; se nihil dum egregij facinoris præstitisse. His cau-
 sis motus, cum pacis copia ei esset, uelut dixi, ad montem
 Herminium se uertit: eiusq; incolas in planiciem demi-
 grare iussit, ne uidelicet loco sua natura tuto ad prædas
 agendas abuterentur (id enim prætendebat) haud nescius
 eos id recusaturos, atque ita se belli occasionem inuentu-
 rum. Neque eum opinio sua fefellit, & eos arma capi-
 entes oppressit. Quare uicini nonnulli territi, ne aduer-
 sum se quoque iretur, liberos, coniugesque suas, & alia
 quæ habebant preciosissima, ultra Dorium transtule-
 runt. hæc parantes Caesar præuertens, urbes eorum oc-
 cupauit: tum ad ipsos quoque contendit. Barbari greges
 ante se obiecere, ut ad eos diripiendos dispersos Romanos
 adorirentur: contra Caesar exercitu emissso, ipse prælium
 deinde excipiens hostem fudit. Deinde cognito incolas
 Herminij descesisse, eiusque reditum per insidias operiri,
 ea uice aliam uiam ingressus, deinde rursus arma in eos
 conuertit, uictorque ad Oceanum fugientes insecutus est.
 Cum continenti relicta in insulam quandam traiecissent,
 ipse inopia nauium coactus in terra permansit: deinde ra-

Caesaris in
 Hispania Lu-
 sitania res
 gestæ.

Somnium
 Caesaris.

non s. H
 m. r. r. r.
 3

tibus iunctis, partem copiarum traiecit, ibique multos suorum amisit. Dux enim eorum terræ quæ insule adiuncta erat aduectus, ibique militibus expositis, tanquam terrestri deinceps itinere perrecturis, ipse mari ab aestu re-

P. Scæuij sor
gendo,

currente abreptus eos reliquit. Ibi ceteri fortiter pugnantes occiderunt. P. autem Scæuius solus inter hostes relictus, amisso scuto, multisque uulneribus saucijs, in aquâ insiluit, enatauitque. His ita peractis, Cæsar à Gadibus ad se aduchi curatis nauibus, omnibus cum copijs in insulam traiecit, hostesque penuria iam comineatus affictos nullo labore subegit. Inde Brigantiam Calæciæ urbem aduectus, eos qui classem antehac nunquam uidissent, armamentis crectis territos in suam potestatem accepit. Hæc ubi perfecit, satis sibi iam aditus ad Consulatum stratum existimans, non expectato successore qui mitteretur, magna celeritate ad comitia consularia profectus est. Statuerat eum petere, antequam triumphum duxisset, quod à pompa triumphi angustia temporis excluderetur.

Cæsar triu-
pho omisso
Cōsularum
petit. Equus
Cæsaris biu-
di uagulis.

Cum Catonis potissimum intercessionem id non obtineret, triumphi quidem curam deposuit. sperans se, si Consul fieret, longè maiores res acturum, longèque splendidius triumphaturum. Nam præter ea quæ retuli, quæ animi eius inflaucrant, equus ei quidam fissis in duas partes prioribus ungulis natus erat: isque solum Cæsarem exultans ferebat, nullum aliū sefforem admittēbat. Quapropter Cæsar nullam exiguam spem agitis, ultrò triumphum omisit. Sed ubi Romam uenit, in petitione Consulatus comodo & alios, & Pompeium in primis Crassumque, demeruit, ut cum hi etiamnum aduersam sententias inimicitias exercerent, factionisque fouerent, semperque alterius conatus alter cōpertos reprimeret, tum ad se pertraxerit utrumque, itaque ab omnibus unanimit

Cæsar Pom-
peij & Cra-
sum in gra-
tiam inui-
cem redu-
cos, sibi ad-
iungit,

miter designatus sit. Hoc uerò præcipuè eius sapientiam demonstrat, quòd & occasionem eorum demerendorum & modum cognouit: eoque modo instituit, ut uterque dum alteri resistere cupit, ipsam adiuuarent. Neque hoc effecisse satis habuit, sed ipsos quoq; in gratiã inter se reduxit, non quòd eorũ ipsi concordia cordi esset, uerum quòd eos plurimum potentia præstare uidebat: certoque sciebat, quòd sine utriusque eorum auxilio ad nullam magnam potestatem posset peruenire, atque ut maximè alterius ope niteretur, tamen alterum sibi aduersarium habiturum, plusque ab eo dani, quàm ab suo adiutore emolumentum accepturum. Existimabat enim omnes homines maiori studio inimicis aduersari, quàm suis opitulari: non ob id tantum quòd ab ira odioq; uehementiores animi commotiones, quàm à quauis amicitia profiscuntur, uerum quia altero sui causa quippiam agente, altero propter alium, neque uoluptas consequutos, neq; molestia frustra tos proposito eadẽ sequitur: tum procluius est impedire aliquem, cuiusq; incrementis obstarẽ, quàm eundẽ uelle ad magnum fastigium promouere, idq; cum alias ob causas, tum eo præsertim nomine quòd is qui obstat alienius incrementis, & ab alijs gratiã init, & sibi prospi. it: contra qui aliũ extollit, is eum & sibi & ceteris molestum efficit. Hæc tum Cæsari causæ fuerunt, cur & se illis insinua- ret, & eosdẽ inter se in gratiã reduceret: quia neq; sine his se potentem futurum uidebat, & consultum non putabat, ut alterutrum eorum offenderet. Neq; uerò metuebat ne concordēs illi sibi præualerent, quòd exploratũ habebat, se & alios ipsorũ amicitie auxilio, ipsosq; unum per alterum haud longè post posse superare, cui cogitationi euentus etiam respondit. Ea propter Cæsar eos inter se recõciliatos sibi adiunxit: Pompeius & Crassus tanquam

Inimicitia
hom'ibus
amicitijs po-
tiores.

Procluius
est obstarẽ
alijs, quàm
adiuuare.

Pompeij, Cæ-
saris, et Cras-
si conspira-
tio.

Craſſi pro-
poſitum.

Cato ſolus
Reipub. ſtu-
det.

occasione ſibi opportuna in manus data, ſtatim in gratiam redierunt, Cæſarēque in partem rerum ſuarum receperunt. Pompeium mouebat, quòd de ſua potentia diminutionem factam cernens, Craſſum uerò multum ualere, Cæſaris item res crefcere, ueritus ne omnino ab his opprimeretur. Sperabat præterea, ſi hoc tempore cum ipsis ſocietatem iniret, fore ut per eos priſtinam potentiam recuperaret. Craſſus & genere & diuitijs omnibus antequam ire cupiebat, cūque Pompeio eſſet longè inferior. ſentiretque Cæſarē pleno gradu ad ſublimia pergere, ſtatuit eos inter ſe tanquam in certamen committere, ut ea ratione neuter excelleret. Sperabat enim fore ut his quaſi æquis uiribus certantibus, ipſe interim fruſtus amicitiaẽ utriuſque caperet, honoresque ſibi quàm illis ampliores tribuerentur. Ipſe quidem neque ad plebem omnino, neque ad ſenatū ſeſe accommodabat, omnia propriæ potentiaẽ cauſa agebat. Igitur in utriuſque ordinis beneuolentiam ex æquo ſeſe ingerere, utriuſque inimicitias declinare, tantum utriſq; gratificari, ut & eorum cauſa fuiſſe uideretur, quæ utriſq; eſſent, acceptiſſima, & nulla pars rerum difficiliorem ad ſe pertinere, inſtituerat. Eo itaque pacto, hiſq; de cauſis tres prædicti uiri amicitiam iunxerunt, cūque iureiurando firmauerunt, ac inuicem in cōmune conſuluerunt, atque exinde ſibi mutuò ea tribuerunt, eaq; alius ab alio acceperunt, quæ & ſuæ uoluntati ſatisfacerent, & ad rem præſentem ipsis componendam uidebantur conducere. Cum hi inter ſe conſpiraffent, ſectatores etiam eorū paſſiones inter ſe ꝑecerunt, impuneque omnia pro ſuo arbitrio egerunt, ficti iſtis duobus. Itaque in ſolo adhuc Catone, & hiſ qui ſe eiꝰdem cum eo eſſe ſententiæ uidere uolebāt, reliqua adhuc erat integritas. Nam reliqui quidem omnes, ſolo dempto Catone,

tone, nihil in republica purè, aut sine avaritia agebant: quidam tamen uerecundia eorum quæ agebantur commoti, itemq; nonnulli studio imitandi Catonis, ipsi quoque rem tentarunt, & nonnulla Catonis actionum similia facta exhibuerunt: neque tamen hi perseuerabant, quippe quia eorū facta non à uirtute, sed ab studio proficiscebantur. In eum locum res Romanæ eo tempore à tribus illis uiris deductæ sunt, coniurationem suam, quantum eius fieri poterat, maximè occultam habentibus. Nam cum ex sua omnia sententia gererèt, interim tamen obtinebant proponantq; in speciem maximè contraria, ut quàm diutissimè suum institutum clàm esset, dum scilicet se satis ad omnia parassent. Nec uerò deos eorū facta latuerunt: sed quæ ab his expectanda in posterum essent, eorum iudicia iam tum statim mortalibus, qui futura ex his prænoscerent, ostenderunt. Tanta enim tempestas repente urbem totam, omnemque circum regionē inuasit, ut multe arbores radicibus conuulsæ, multa ædificia subuersa, naues in Tiberi ad urbem, & ad ostia fluuij in statione locatæ submersæ, pons ligneus disiectus sit. Ad hæc theatrum quoddam ad ludos de Syris extructum, corruit: atque horum omnium nihil sine multo-

Tempestas
ingens Ro-
mæ.

rum hominum clade euenit. His igitur

signis, quæ Romanis terra

marique essent cœntura,

quodammodo re-

presentatum

est.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER TRICE-

simus octauus, Guilielmo Xylandro

Augustano interprete.

INDEX CAPITVM LI-

BRI XXXVIII.

Quemadmodum inter Cæsare & Bibulum discordiæ fuerint.
Vt Cicero in exilium iuerit.

Quomodo Ciceronem exulem Philiscus consolatus sit.

Quomodo Cæsar bellū cōtra Heluetios & Ariouistū gesserit.
Aunt autem duo sunt, in quibus Consulatum gesserunt.

691. C. Iulius, C. F. Cæsar, & M. Bibulus.

Anno V. C. 696. M. Calpurnius, L. F. Piso A. Gabinus L. F.

CÆSAR in id incumbens, ut totius
populi gratiā sibi conciliaret, cumq;
sibi arctius deuinciret, optimatum
tamen quoque partibus se studere ui
deri interim uolebat, ne eos inimicos
sibi haberet: igitur sexenūcro di
cere solitus erat, nihil se quod non in ipsorum quoque
rem foret, promulgaturum. is anno insequenti legem tu
lit de agro toti populo diuidendo, ita quidem conscri
ptam, ut ne minimum quidem quicquam in ea reprehens
dendum extaret: atque hanc quoque se nisi nobilibus id
fieret uolentibus, non esse laturum præ se tulit. Et legis
quidem eius causa culpāri à nemine poterat. Ciuium enim
multitudo, quæ in immensum excruciat, ac sæpius iam
seditionibus materiam præbuerat, ad opus faciendum &
agriculturam conuertebatur. solitudines autem, quæ
tum

Cæsaris lex
agraria.

tum erant per Italiam plurimæ, frequentabantur: ut iam non ij modò qui militia confecti erant, sed & alij omnes uisum sufficientem haberent, neque ciuitate quicquam in id erogante, nec iacturam facientibus potentibus: quinimò ad multos eorum honor ac dignitas inde redibant. Omnem autem regionem quæ publica populo Romano erat, excepto agro Campano (hunc Reipublicæ exemptum ob præstantiam censuit relinquendum) diuísit, reliquam nec inuitis domínis ademit, nec precium arbitrio diuísorum constituit: sed emi eam primùm à uolentibus iussit, deinde tantum numerare precium, quantum in proscriptionibus iudicabatur. Magnam autem uim pecuniæ adesse dicebat, partim ex ea præda quam Pompeius inuexerat, partim ex tributis & uestigalibus iam antè constitutis reliquam: quam impendi in ciues æquum iudicabat, quorum periculo esset parua. Præterea diuísores agrorum constituit neque paucos numero, ne potentie cuiusdam speciem res ea exhiberet: neque eos qui criminibus erant obnoxij, ne quibus id molestum fieret: uerùm uiginti uiros ad id delegit, qui magistratus aliquoties gessissent, tum qui ad eam rem essent quàm maximè idonei; ab eorum numero sese exemit, sicuti iam antè testatus abundè erat, ne quid sui ipsius causa decernere iudicaretur. Ipse enim & principem se eius rei & autorem ferebat: apertè autem eam Pompeio, Crasso, aliisque gratificabatur. Legis igitur eius gratia non modò à nemine incusabatur, sed ne hiscere quidem contra eum quisquam audebat: recitauerat enim antè in Senatu, atque unumquemque nominatim compellauerat, si quid ab ullo improbaretur, id se uel emendaturum, uel inducturum omnino promittens. Enim uerò optimates omnes, quicumque extra conspirationem

nem erant, maiorem in modum grauiter rem strebant, hócque ipsum ante alia, quòd legem qua uniuersum eorum ordinem erat pressurus, ita composuerat, nulla ut eius inuadendæ ansa daretur. suspicabantur enim fore, ut Cæsar in omnibus quæ agitaret populum à primoribus alienatum ad se pertraheret, atque apud omnes homines auctoritatem potentiámque obtineret, ut nemine ipsi contradicente, populus eius statuta utique approbaret. His contenti ceteri, subinde se autores legi futuros pollicebantur, interim tamen promissa exuebant, & alias ex alijs moras atque dilationes interijciebant. At M. Cato (uir bonus quidem ille, & rebus nouis minimè fauens, sed qui tamen nec à natura, neque ab institutione uim in persuadendo haberet) etsi promulgationem eam ne ipse quidem reprehenderet, tamen utendum præsentí rerum statu censebat, nihilque præterea mouendũ. Hoc ita commouit Cæsarem, ut Catonem è senatu abreptum in carcerem conijci iusserit. Cum promptissimè Cato se abducendum traderet; multique eum sequerentur, atque inter eos M. quidam Petreius Cæsari obiurganti, quòd senatu non dum missò abiret, malle se cum Catone in carcere esse respondisset, quàm hic cum Cæsare: ibi tum pudore suffusus Cæsar, Catonem liberauit, senatumque dimisit, hoc uno addito dicto: Se senatoribus & iudicium de lege, & potestatem commississe, ut ab ijs si improbaretur, ne ad populum quidem referretur: nunc, quia uos, inquit, auctores fieri non uultis, ipse populus iubebit legem. Postea nihil quicquam Cæsar cum senatu communicauit, sed reatà ad populum de his quæ uellet, retulit, tamen ut nihilominus nonnullos primorum in concione sibi astipulantes haberet (sperabat enim eos sententiam mutatu-
ros, ac nonnihil populum reformidatu-
ros) à collega suo
exorsus

M. Cato, &
M. Petreius
contra legē
Cæsaris.

Cato à Cæ-
sare in car-
cerem con-
iectus.

M. Petreij
in Cæsarem
dictum.

exorsus, cum interrogauit, an aliquid in hac lege impro-
 baret. Bibulo nihil aliud respondente, quàm se in suo
 magistratu nullam nouationem admissurum, deprecari
 eum institit, plebique ut in exorando sibi adesset, per-
 suasit, ita eos legem obtenturos dicens, si Bibulus conces-
 sisset: Bibulus magna uoce ad populum hæc uerba pro-
 clamauit: Ne si omnes quidem uolueritis, legem hanc hoc
 anno obtinebitis. atque his dictis è medio abiit. Caesar
 neminem ulterius eorum qui magistratus gerebant, in-
 terrogauit, ueritus ne & ex ijs aliqui sibi resisterent:
 Pompeium uerò & Crassum, quamuis hi tū priuati erāt,
 adductos, iussit de sua rogatione sententiam dicere: non
 quodd ignoraret quid ij sentirent. quippe omnia in com-
 mune inter se agebant, sed ut & ipsis honorem adderet,
 quos cum nullo magistratu degentes in consilium de
 lege hac adhiberet, & aliorum animos terrore occupa-
 ret, si eos qui & primi essent in ciuitate, & plurimum
 apud omnes possent suæ sententiæ astipulatores haberet:
 præterea, ut populo rem gratam faceret, euidenti si-
 gno commonstrans rem ab ijs neque absurdam neq; iniu-
 stam peti, quam ij uiri & probarent, & laudarent. Ad
 hæc Pompeius, cui ea res perquàm grata obtigerat: Non
 ego solum, inquit, hanc promulgationem, Quirites, pro-
 bo, uerum & uniuersus senatus eam approbauit, quo
 tempore non meis modò, sed etiā Metelli militibus agros
 diuidendos decreuit. Atque tunc quidem ob paupertatem
 qua Respublica laborabat, ea donatio haud iniuria dia-
 lata est: nunc cum eadem mea opera diuitijs abundet,
 æquum est & his promissa perfici, & fructus comuniū
 laborum ad reliquos peruenire. His dictis, singula legis
 uerba percurrrens, collaudauit summa cum plebis dele-
 ctatione. Quod ubi Caesar uidit, percontatus cum est,

Bibulus le-
 gem Cæsa-
 ris non ad-
 mittit.

Pompeius
 legem Cæsa-
 ris probat

Bibulus Cz
sari se oppo
nit.

uellētne sibi promptē auxilium ferre contra aduersantes
huic legi: simul & populum iussit, ut precibus hoc ab eo
contenderent. Pompeius ea re animo elatus, quod suam
priuati opem Consul, populi, & implorasset, multis sei-
psum cohonestans, extollēsq; tandem in hæc uerba e-
rupit: Si quis gladium sumere ausurus esset, se scutum
arrepturum. Id Pompeij dictum Crassus quoque lauda-
uit. quo effectum est ut alij etiam quibus ea lex nō place-
bat, tamen uel hoc ipso ad eam approbandam incitaren-
tur, quod eam ab his, qui & boni uiri, & Cesaris inimici
iudicabantur, (nec dum enim eorum inter se reditus in
gratiam innotuerat) suaderi uidebant. Bibulus autem ne
sic quidem cōcessit, sed tribus sibi Tribuni, plebis adiuto-
rib. adiūctis, ne lex perferretur obstitit: ac postremo, cū
nullā aliam rei extrahēdæ causam haberet, in omnes reli-
quas eius anni dies ferias indixit: ijs autē populo in con-
cionē coire legibus permissum nō est. Cum Cesar Bibulū
nihil admodum moratus certam diem præstitūisset legi
perferendæ, noctūq; plebs forū occupasset, Bibulus cum
suis, quos ad eam rem parauerat, eodē contēdit: & ad Ca-
storis quidē templū ubi Cesar cōcionem habebat, in forū
peruenit, cedente populo partim ob uerecundiam, par-
tim quod cum sibi non aduersaturum existimarent. At
postquam in superiori loco constitutus contra dicere legi
aggressus est, & ipse per gradus deiectus, & fascēs eius
fracti, uerberūque & uulnera cū alijs, tum tribunis ple-
bis imposita sunt. Ita lege perlata, Bibulus, qui tam con-
tentus salute sua euaserat, postridie eius dici in senatu eā
rescindere conatus est. sed id ab re fuit, quod omnes reliqui
studio plebis mancipati quiescerent. Igitur domum suam
se recepit, neque unquam posthac ad extremum usque
anni diem in publicum progressus est: sed domi se conti-
nens,

nens, Cæsari quotiescunque is aliquem nouam rem moliebatur, per listores obnunciavit, dies esse festos. his igitur per leges fas non esse eum quippiam agere. Ea propter quidam Tribunus plebis, P. Atinius nomine Bibulū in carcerem includere aggressus est, uerū id quidem obstantibus collegis omisit: Bibulus autem, Tribuniq̃ue qui eum sequebantur, omni Reipublicæ administratione abstinuerunt. Metellus uerò Celer, & Cato, ac propter hunc ipsum M. etiam quidam Fauonius, qui Catonem summè imitabatur, etiamnum in legem non iurauerant, quòd id semel factum, deinceps in omnibus absurdis rebus requisitum iri perhiberent, igitur seriò assensionem abnuerant: præcipuèq̃ue Metellus, qui id factum ad Metellum Numidicum referebat. At postquam dies appetijt, qua multam cōstitutam soluere opus habebāt, iurauère: siue id humanæ conditioni adscribendum est, qua fit ut sæpenuerò promptiores in promittendo ac inuando homines sint, quàm in perficiendo: siue quòd frustra se multam soluturos iudicarent, ubi nullum suæ persecrantie fructum Respublica caperet. Sic tandem ea lex perlatæ est: prætereaq̃ue decretum, ut ager Campanus his qui terranos pluresue liberos haberent, diuideretur. atque ita tūc primū Capua inter Romanorum colonias relata est. Ob hæc acta Cæsar populum sibi obstrictum fecit. Equites uerò, tertiam eis partem uestigalium, quæ nomine redempturarum debebant, remittens. ipsi enim omnibus uestigalibus prærant, & cum sæpenuerò remissionem à Senatu flagitassent, obstantibus & alijs nonnullis, & Catone, nihil impetrauerant. Postquam igitur hunc quoque ordinem memine contradicente sibi deuinxit, primū omnia Pompeij acta confirmauit, neque Lucullo, neque aliorum: quoquam repugnante: postmodò alias quoque

P. Atinius
Tr. Pl.

Metellus Celer, Cato, & Fauonius ut in legem agrariam iurauerint.

Cæsar publicanistertiam mercatum partem remittit.

quoque multas leges tulit, nemine se opponente, ne ipso quidam Catone. Quanquam hic in Prætura sua, quam paulo post gessit, cognomenti harum Cæsaris, legum (iulie enim uocabantur) nullam mentionem fecit, secundum quas tum iudicia fiebant, uerum id ridiculè omnino superstit. Has ego leges, quia sunt & multæ admodum, neque ad nostrum opus quicquam conferunt, præterco.

Q. Fufij Caleni lex.

Q. autè Fufius Calenus, Prætor, cum in certaminibus forensibus promiscuè ab omnib. suffragia ferri, & deinde quenuis meliora suo ordini adscribere, absurdiora alijs impingere uideret, legem tulit, qua singulos seorsim sua suffragia ferre iussit, ut si nō uiritim (nā occultè hoc fiebat) at certè tribus quæuis quid sentirent, manifestum redderetur. Cætera in urbe Cæsar solus & introduxit, & suasisit, & decreuit in uniuersum omnia, haud aliter quàm si solus Romæ imperaret. Vnde faceti quidam Bibuli nomē omnino reticuerunt, Cæsarem autem pro duobus Consulibus & nominauerunt & scripserunt, C. Cæsarem & Iulium Cæsarem Cos. dicentes. Suas autem res Cæsar per alios confecit: id enim magnoperè cauebat, ne quid sibi ipse tribuere uideretur. quæ res effecit, ut facilius omnia quæ uellet consequeretur. ipse igitur nihil se considerare, sed abundè præsentī conditione contentum ferebat: at uerò alij, quod rebus eis necessarium ac conducibile fore uidebatur, de omnibus quæ is uellet, referrebant, efficiebantque ut decernerentur non à populo tantum, sed ipso etiam Senatu. Nam plebs quidem Cæsari Illyrium, Galliàmque cisalpinam decreuit, ut in eas quinquennio toto imperium obtineret, tum tribus legionibus, senatus autem Galliàm trans Alpes positam, unamq; legionem adiecit. Veritus igitur Cæsar, ne se absente Consulatum gessuro A. Gabinio, Pompeius nouas res moliretur, neces

Cæsaris cō
Pompeio &

necessarium duxit cum, alterumque Consulcm L. Pisonē L. Pisonē af-
finitas.
 affinitate sibi coniungere: itaque Pompeio suam filiā nu-
 ptum dedit. quanquam iam antè alij desponsatam: ip-
 se uerò Pisonis filiam duxit. Eo modo ab omni parte
 suam potentiam firmavit. Cicero autem, & Lucullus,
 quibus hæc minime placebant, Casari Pompeioque per
 quendā L. Vellū neccm parauerunt, neq; tamen id suc- L. Vellū à
Cicc. & Lu-
cullō per-
cussor Cæsa-
ri & Pomp.
suborna-
tus.
 cessit, sed ipsis firè ea res perniciem attulisset. Vellius è
 nim per indicium delatus, atque comprehensus antequā
 facinus patraret, eius auctores nominauit. ac nisi Bibulum
 quoque tanquam insidiarum participem nominasset,
 prosterò ij infortunium habuissent. Nunc cum indicij ul-
 ciscendi causa cum qui rem Pompeio aperuerat crimi-
 ne onerasset, in suspicionem uenit, quasi ne de reliquis
 quidem uera retulisset, sed ex composito ad calumniæ
 aduersariorum exponendos eos summissus esset. Igitur
 de his uarij rumores ferebantur, nihil certi cognosce-
 batur. Vellius autem ad populum productus, cum eos tan-
 tum, quos dixi, nominasset, in carcerem conditus, ibi-
 que haud multo post clām necatus est. At Cicero qui hac
 de causa Casari & Pōpeio suspectus erat factus, eam su-
 spicionē ipse in defensione Antonij confirmauit. Hic An- C. Antonius
à Cicerone
in iudicio
defensus.
 tonius multa Macedoniæ quæ Romanis parebat, cuique
 ipse præerat, multa ei quæ ad Romanos non spectabat,
 damna intulerat, multa ipse receperat. Nam cum Darda-
 norum, iisque finitimorum agros popularetur, eos con-
 tra se uenientes sustinere non ausus. sed quasi aliud agēs
 cum equitatu aufugit: ita peditem illi circumuentum &
 exutum præda, regione sua ui ciecerunt. Eodem modo
 cum socijs Romanorum in Mysia agens, ad Istrorum ur-
 bem à Basternis Scythis, qui auxilio Mysis uenerant, su-
 peratus profugit. Neque tamen his de causis in iudicium
 per

Cæsaris in
cōtumeliis
ferendis æ-
quanimi-
tas, inque vl-
ciscēdis pru-
dentia.

pertractus, sed cum Catilinarie coniurationis conscius accusaretur, ob prædictas res damnatus est: euenitque ei, ut quorum arcessebatur, de ijs non conuictus, eorū causa plecteretur, propter quæ ei dies dictus non fuerat. Et Antonius quidem eo modo pœnas dedit. Cicero autem qui tum temporis pro eo, ut puta quem in suo Consulatu col- legam habuerat, dicebat, plurimis uerbis Cæsarem huius iudicij autorem impetierat, ac nonnihil conuiciorum ei fecerat. Cæsar, qui haud dubiè id agrè ferebat, quanquā tum Consulatum gerebat, tamen eo tempore neque uerbo neque re contumeliam Ciceroni retulit, quòd dice- ret multos esse, qui dedita opera meliores crebris ac uariis dictis proscinderent, ut eos ad contentionem stimula- rent, utq; hi eiusmodi regerētes opprobria, ipsorum simi- les haberentur: eam ob rem se cum nullo in id genus cer- tamini descendēdum sibi ducere. Atque hac de causa cum alijs quorum contumelijs petebatur, tum Ciceroni talem se exhibuit: quem cum animaduiceret non tam in hoc laborare, ut ipsum traduceret, quàm ut uicissim ab eo malè audiens, similem sibi efficeret, nullam admodum eius rationem habuit: sed dissimulatis eius opprobrijs, homi- ni liberum usum conuiciorum tanquam laudum suarum non inuidit, quanquam interim tamen non omnino ea paruipenderet. Erat enim natura placidus, & nequaquā iracundus: nihilominus in simili causa pœnas à nonnullis ita exegit, ut nequaquam per iram aut praeproperè id ageret. Nihil enim iræ indulgebat, sed occasionem cir- cumspiciebat. per eam plerosque nec sentientes ulciscer- batur: idque non tam ut pœnas sumere uoluissè uideretur, quàm ut quantum eius fieri poterat, maxime tutus ab inuidia res suas omnes commodè disponere posset. Igitur occultè, & eo modo quo minimè quispiam id ex-
pecta

pectaret, punire aduersarios solebat: partim ut fame suæ consuleret, neue iracundus iudicaretur esse: partim ne hi presentientes sibi cauendi locum, aut malum inferendi prius quam ipsi acciperent, locum haberent. Neque uerò tam præteritorum curâ gerebat, quàm ut in posterum tutus esset. Itaque multis grauissimarum offensarum gratiam fecit, aut leui admodum uindicta contentus fuit, quod eos à maleficio deinceps sibi temperaturos crederet. Contrà securitatis suæ causa multos acerbius quàm res ferebat ultus est, ab eo quod infectum fieri iam nequiret, certè alios supplicij grauitate abstergitum iri affirmās. His ergo cogitationibus Cæsar motus, ipse quidem contra Cicronem nihil molitus est: Clodium uerò, quod cum ob adulterium non accusauerat, gratiam sibi referre cupere intelligens, occultè contra Cicronem instruxit. Ac primò quidem cum cupientem plebcio iure uti, & legitimè à patricijs trāsire, adiuuante etiā Pōpcio, ad plebē traduxit, deinde statim ei Tribunatū plebis cōsecit. Is Clodius & Bibulū, cum Consulatu functus in cōsatione prodiret, ac præter iuramentū decruisset de præseniterum cōditione uerba facere, inhibuit: & Cicroni perniciem machinatus est. Sed cum cum in Republica ob eloquentiam plurimum posse uideret, idcōque haud ita facile posse opprimi, animum ad conciliandum sibi fāuorem non populi tantum, sed equitum etiam, ipsiusque Senatus adiecit, apud quos ordines Cicero primas obtinebat: fore sperans ut his sibi adiunctis, tantò facilius cum euerteret, qui metu magis quàm beneuolentia pollebat. Plurimos enim Cicero dictis læserat: nec tantum apud eos quibus profuerat fāuoris habebat, quantum eorū quos offenderat animos à se abalienauerat. Equidem alioquin plerique mortalium procliuiiores sunt ad susci-

Clodius à Cæsare ad plebem traductus, Tribunus plebis factus, & Cicroni ut perniciem strueret subornatus.

Cicronis mores.

pienda contra sibi iniquiores odia, quàm ad gratias defensoribus suis habendas; atque his quidem quorum patrocinio usi sunt, mercedem se persoluisse existimant, aduersarios autè quacunque ratione ulcisci student. Sed prætereà etiam Cicero acerbissimos sibi inimicos parauerat, dum semper præstantissimo cuique se præferre studeret, libertatèque dicendi in omnes immodica ad satietatem usque uteretur: quippe qui magis facundi ac præ reliquis disertis, quàm boni uiri nomen uenabatur. His de causis, adhuc quòd gloriando ceteros omnes excederet, neminem sibi parem duceret, sed cogitationibus suis, ut & in uita, omnes præ se contemneret, neque idem cum ullo uitæ institutum sequeretur, oneri plerisque & molestiæ erat: adeoque hi ipsi, quibus probabatur, inuidia & odio eius tenebantur. His de causis Clodius sperans se eū facile posse opprimere, si senatum prius, equitèsq; & plebè sibi conciliaffet, frumētum ipsis gratuito distribuit (Nam Gabinio iam & Pisone Consulibus de frumento pauperibus diuidendo iste retulit, & collegia sociorum, ita inuidiæ uitandæ causa dicta, quæ antiquitus instituta, aliquandiu iam interciderāt, renouauit) interdixitq; Censoribus, ne quenquam magistratu mouerent, aut ignominia notarent, nisi quis apud utrumque ordinem in iudicio conuictus esset. Cum ad eum modum eos inescasset, aliā legem tulit: quæ ut intelligi melius possit, pluribus mihi uerbis explicanda est. Cum auspicia publica Romani & de cælo, & alijs quibusdam ex rebus capiant, quemadmodum iam antè dixi, plurimum ponderis cælestia auguria habuerunt, ita ut cum reliqua in singulis actionibus petantur, id singulis tantum diebus semel obseruetur. Eius hoc præcipue propriū erat, quòd præ ceteris omnibus, uel permittebat aliquid agi, nullo deinceps amplius augurio

Anno 696.

Clodij Tri.
pl. leges.

rio obseruato, aut prohibebat aliquam actionem, impediebátque, ita ut populi suffragationes omnino inibiret. Porro quoties populus in suffragia ire de certa re uellet, de cælo seruabatur, siue secundum id auguriū, siue aduersum eueniret. Huius ego instituti causam non habeo quam commemorem, id quod in communi sermone fertur, scribo. Enimuerò multi ut legum lationes, aut magistratuum constitutiones de quibus ad populum referebatur, impedirent, de cælo se seruasse obnunciare solebant: igitur fas non esse agi cum populo. Quamobrem Clodius metuens ne si Ciceronem in ius uocaret, eo modo moram iudicio nonnulli iniicerent, rogationem tulit, ne quis qui cum magistratu esset, his diebus quibus populus sciscere quicquam debebat, auspicia caperet. Hæc cū Clodius ita aduersum Ciceronem tulisset, Cicero re intellecta L. Ninnium Quadratum Tribunum plebis subornauit, qui his omnib. intercederet: at Clodius ueritus ne ex eo tumultus concitaretur, aut mora rei iniiceretur, Ciceroni occurrit, eūmq; dolo circumuenit, pollicitus se si per eum has leges perferre sibi liceret, nullam ei actionē intentaturum. Itaque Cicerone atque Ninnio quiescētibus, et leges eas pertulit, et postea ipsum etiam Ciceronem aggressus est: Cicerōq; quanquam prudētissimus haberi uolebat, tunc à Clodio deceptus est, si modò id Clodio, ac nō Cæsari potius, aliisq; qui cum Clodio cōspirauerant, adscribendum est. Cæterum ea lex, quam Clodius postmodò tulit, quanquam prima specie non uidebatur contra Ciceronē introducta, tamen re uera cum maximè petebat: nā tacito Ciceronis nomine, contra omnes eos in uniuersum erat statuta, qui ciuem indemnatum à populo occiderent, aut occidissent. At qui ita totus etiā senatus impetebatur, qui et Consulibus custodiam urbis, quæ secum eius re;

L. Ninnius
Quadratus
Trib. pl.
Cic. à Clodio indu-
ctus.

Lex Clodij
de iis qui ci-
uem indem-
nari necas-
sent, in Cice-
ronem.

potestatem trahit, commiserant: & ipsi deinde Lentulum, aliosque, de quibus eo tempore supplicium capitis sumptum est, condemnauerunt. At uero Cicero, qui & accusauerat eos, & de iis retulerat, quique decretum fecerat, denique per lictores supplicio eos affecerat, uel solus, uel praeter reliquis causam sustinebat. Igitur cum omni conatu Clodio restitit, tum senatoria ueste abiecta, equitis habitu sumpto, circumiuit, potentem quemque, non modo sibi fauentem, sed etiam aduersarium, praecipue uero Pompeium ac Caesarem, quippe qui inimicitiam nequaquam praeseferrebant, interdum nocturne accedens orabat, ut sibi praesidio essent. Atque hi quidem simulantes, neque Clodium a se summissum, & leges eius sibi displicere, eam fraudem aduersus Ciceronem excogitauerant, quae & illum laetaret, & sibi dedecori non esset. Nam Caesar Ciceroni consilium dedit, ut se subduceret, ne uel ad urbem manendo, in perniciem deueniret: id quo magis ex beneuolentia consilium uideretur. Legato se eo usum dixit, ut iam non tanquam reus cum ignominia, sed honeste & cum imperio Clodium subterfugeret. Contra Pompeius id quidem aperte esse fugam dicebat, idque consilij Caesarem inimico animo insidiandi per occasionem causa dedisse innuebat: ipse autem suadebat, ut maneret ad urbem, ac pro se & senatu recte propugnaret, Clodiumque ulcisceretur, qui eo praesente atque repugnante nihil assceturus esset: ad hoc suam quoque opem & auxilium pollicebatur. Haec ita inter se diuersa Caesar ac Pompeius consulebant, non quod sententiis ipsi dissiderent, sed ut Ciceronem nihil tale suspicantem in fraudem adducerent: isque Pompeio accessit, quem in nulla suspicione habebat, & in quo certum sibi suae salutis praesidium collocabat: quippe & eum plurimum in honore uerecundiaeque habebat, & mul-

tos in

Cicero d. Ca-
sare & Pom-
peio indu-
Aus.

tos in summo periculo uersantes partim iudicibus, partim ipsis accusatoribus eripuerat. Ad hæc Clodium Pompeio affinitate olim iunctum, quique sub eo aliquantum temporis meruerat, nihil contra sententiam Pompeij aurum arbitrabatur: iam Gabinium haud dubie in potestate Pompeij futurum sperabat, qui eo plurimum utebatur: itemque Pisonem, cum propriæ humanitatis causa, tum uerò propter affinitatem quam is cum Cesare coniunctam habebat. Hæ cogitationes Cicronem permouere, hominem alioquin plus satis confidentem, ut in spem erectus se superiorem futurum, fugæ indictæ causæ faciendæ consilium repudiaret, ueritus ne malè sibi conscius aliò concessisse existimaretur. Igitur Cesari gratius actis, Pompeij sententiam secutus est: utque in hanc coniectus fraudem, ita se comparauit, ut longè superiorem se inimicis futurum consideret. Præterea equites etiam in Capitolium conuenerunt, ac deprecatores pro Cicrone ad Consules et senatum cum alios ex suo ordine, tum Q. Hortensium et C. Curionem senatorios uiros miserunt. Ninnius quoque Cicroni cum aliis assistit, tum populum quoque ut uentem tanquam in publica calamitate mutarent, hortatus est: idque multi etiam Senatores fecerunt. neque prius desisterunt, quàm edicto Consulū prohibiti sunt. Verum enim uerò potentia aduersariorum Cicronis maior fuit. Nam neque Ninnio cum populo agendi de Cicrone Clodius potestatem permisit. et Gabinius equites ab accessu ad senatum impediuit: idemque unum ex his, quòd uehementius instaret, rei publicæ administratione eiecit. Hortensium autem et Curionem, quòd cocuntibus equitibus affuissent, legationemque in se recepiissent, criminatus est: eosque Clodius in plebem productos per certos homines quos ad id præparauerat, uerbis huius tea

Cicero ab
aduersariis
superatus in
exiliū abiit.
Gabinius.

L. Pisonis
sententia,

gationis causa concidit. Secundum hæc Piso, etsi bene er-
ga Ciceronem affectus uidebatur, eique consilium dede-
rat, quoniam aliter saluus esse minime posset, ut suū ipsius
interitum fuga euitaret: tamen ira commoto ob hæc Cice-
rone, ut primum per ualctudinem (qua plerunque uteba-
tur infirma) potuit, in concionem progressus, interroga-
tusque à Clodio, quid de lege sentiret, respondit nullū sibi
adeò seuum atque inhumanum factum probari. Similiter
Gabinus interrogatus, non modò Ciceronem non lauda-
uit, sed etiam equites apud senatum accusauit. Iam Cæ-
sar milites extra urbem in expeditione habebat: igitur
eius causa Clodius concionem extra mœnia conuocauit,
ut cum legis sue approbatorem haberet. Is igitur Cæ-
sar ea quæ contra leges in Lentulum erant acta, damna-
uit: panam uerò quam lex ei actioni irrogabat, non pro-
bavit, & quæ de toto eo negotio sensisset, ea omnibus no-
ta esse dicebat: se enim sententiam pro eorum salute tum-
tulisse, interim tamen non conuenire, ut de rebus prate-
ritis talis lex feratur. Atque hæc Cæsaris fuit sententia.

Cæsaris sen-
tentia,

Crassus sen-
tia,

Crassus autem per filium suum Ciceroni opem tulit, ipse
populi studium sectans. At uerò Pompeius, qui auxiliū
promiserat, crebras excusationes afferens, deditque o-
pera crebras profectiones peregrè suscipiens, Ciceronē
destituit. Is itaq; cum ea uideret, atque in metu esset, ad
arma sumenda se conuertit, manifestò & aliis, & ipso
Pompeio per contumeliā traductis. Prohibitus autem à
Catone & Hortensio, ne bellum intestinum ea res concia-
taret, ita demum inuitus cum dedecore, neque sine infam-
ia perinde ac si conscientia sua uictus uoluntarium exi-
lium subiisset, urbe excessit. Prius tamen quàm discede-
ret, in Capitolium ascendens, simulacrum quoddam Mi-
neruæ, quam Custodem appellabat, consecrauit. Contu-

Cicero in
exiliū it.

lit au

lit autem se in Siciliam, cuius aliquando patronus fuerat, multumque spei & in populis, & in priuatis hominibus, ipsoque prefecto habebat, se ibi cum honore futurum. Profecto in exilium Cicerone, statim lex, non modo nemine iam resistente, sed summo omnium studio confirmata est: hi que adeo, qui precipue Ciceronis rebus fauere ante putabantur, ut primum is e medio abiit, eam approbauerunt. Igitur facultates eius publicatae, adfque eius tanquam hostis solo equatae, & earum arca templo Libertatis consecrata est. Cicero autem exilio damnatus est, mansioque in Sicilia abnegata, iussusque abesse a Roma ultra CCCCLXVIII milia passuum: prateraque edictum, ut si intra eos fines ueniret, & ipse, & qui cum suscepissent, impune a quouis occidi possent. Itaque Cicero in Macedoniam transiit, ilique in lectu uitam egit. Ibi cum eo Philiscus quidam congressus, qui etiam Athenis cum eo consuetudinem habuerat: Non te, o Cicero pudet, inquit, ita lamentari, ac muliebribus affectibus indulgere? Equidem nunquam te ad tantam animi molliciem redactum iri existimabam, qui multis ac uariis disciplinis imbutus esses, multisque ipse consuluisse. Ad haec Cicero: Atqui longe aliud est, o Philisce, pro aliis uerba facere, quam si tibi ipsi consulere. Nam quae pro aliis dicimus, ea cum a recta atque integra ratione proficiantur, utique uim suam obtinent: uerum animus, ubi quis cum morbo occupauit, obtunditur, caligineque ei offunditur, ita ut nihil idoneum excogitare possit. Itaque uetus illud reliquissimum dictum est, facilius esse alios adhortari, quam se ipsum contra aduersas res obfirmare. Humane tu quidem, inquit Philiscus, naturae consentanea dicis: atqui te tanta intelligentia uisum, ita ad sapientiam exercitum, ita imparatum ad humanos casus fore nunquam sperabam, ut non, si quod

Philiscus Ciceronem exulem consolatur.

inopinatum obtigisset, ad id præmunitus esses. Nunc cum in cum locum res tuæ deductæ sint, quid obstat quin ego tecum ea quæ ad rem faciunt disputans, aliquid tibi utilitatis afferam: ac quemadmodum hi qui alios in oneribus baiulandis adiuuant, eos leuant, ita ego quoque tuâ tibi calamitatem leuiorem reddam: idque tantò minori labore, quòd ne minimam quidem eius partem in me sum recepturus. Neque dedignaberis, ut opinor, aliorum consolationes. Nam si ad hoc tu tibi ipse sufficeris, nihil profectò meo sermone opus esset: nunc perinde tibi uenit, ac si Hippocrates, aut Democedes, aliisque quispian præstantissimorum medicorum morbo agrè sanabili deprehensus: ad eum curandum alieno auxilio eageat. Equidem, inquit Cicero, si talem orationem habes, qua caliginem istam ab animo meo remoueas, ac me in pristinam lucem reducas, paratissimum me ad cum audiendum habes. Quemadmodum enim medicamentorû, sic orationum etiam cum multe sunt differentie, tum uariæ uires, ut mirum non sit, me, qui in Senatu, concionibus, iudiciisque præclarus fui, aliqua sapientia tamen à te imbui. Tum Philiscus: Agendum, quando ad audiendum paratus es, id primum consideremus, sint ne hæc uerè mala, quæ te nunc circumstant: deinde uideamus, quo pacto his mederi queamus. Primò omnium ego te (quod nimirum natura primum est bonum homini) sanum corpore, et firma ualitudine præditum uideo. Deinde quæ ad uitam sustentandam faciunt, ea tibi affatim adsunt, ut neque famem propter penuriam perferre opus habeas, neque sitim, neque frigus, neque quicquam aliud mali: quod sanè secundum à naturæ donis bonum hominis merito quis dixerit. Nam si quis corpore benè sano utatur, uitamque ducere sine curis possit, is omnium eorum quæ

ad fili

Orationis
variarum vires.

Quæ uerè
aut mala
sint.

ad felicitatem faciunt, fructus sentit. At uerò, excipit Cicerò, hæc omnia nihil prosunt, ubi animo egre est, isque realiqua mordetur. Longè enim maiorem animi solitudines miseriam, quàm uoluptates corporis delectatione homini affrunt: quo modo nunc ego nec corporis sanitatem magni æstimo, cum animo laborem, nec rerum necessariatū copiam, cum plurimis sim spoliatus. Hæcine, inquit Philiscus, tibi dolorem affrunt? Equidem si iis, quæ ad uiuendum necessario requiruntur, carendum tibi in posterum esset, causam haberes, cur amissas res mœreares: at quoniam ea tibi omnia abundè suppetunt, quid est quod tibi molestiam afferat? Omne enim id quod præter ea quæ necessaria habemus, possidetur, superfluum est, Abundantiæ
in nulloque discrimine, adsit ne uel absit, ponendum. Er-
 go quoniam antehac etiam iis, quæ necessaria non erant, usus non es, ea aut tunc quoque tibi nō adfuisse, aut etiamnum talia esse, quibus non indigeas, existimare debes. Etenim eorum pleraque non à maioribus tuis acceptas, ut eo nomine maior tibi ratio eorum habenda esset: sed lingua tua, orationibusque tibi parata, iisdemque amissa sunt: itaque te indignari nō decet, si quo modo ea quæsiuisti, eodem perdidisti. Ita enim nauicularij quoque cum frequenter iacturam faciant, id non ægerrimè ferūt, prudenter, ut arbitror, reputantes secū, à mari sibi ea eripi, quæ antea idem dedisset. Ac de his quidē satis. Ita enim statu tuo, homini ad felicitatem sufficere, ut quæ ad usum uitæ opus sunt, omnia possideat, neque ullius rei quæ ad sustentandū corpus indiget, destituatur: omne autem superuacaneum, curas, negocia, et multorum inuidiam secum trahere existimo. Quoniam uerò nullum fructum bonorum corporis esse dicis, nisi animo etiam bene sit, uerum id ego esse sentio, namque fieri non potest, ut animo ma-

Abundantiæ

“

“

Iacturæ
nauis
cui
minus
ægrè
ferant.

Corporis &
animi com-
paratio.

Orationis
uirtutes.

In intempe-
rantes.

lè affecto non corpus etiam unà laboret. Veruntamen
longè faciliorem esse rationem arbitror curandi, ut a-
nimo rectè ualeamus, quàm ut corpore. Corpus enim, ut
ex carne compactum, multis per se incommodis obuium
est, multo autè numinis auxilio indiget: contrà animus,
cuius diuiniore est natura, minori opera cõponi institui-
que potest. Videamus ergo, si lubet, quæ bona animi tibi
adsint, aut quid mali eum occupauerit. Equidem te in-
ter omnes mortales prudentia præstare uideo. cuius rei
argumenta habeo, quòd ea quæ uel senatui uel populo cõ-
sului, plerumque persuasisti: plurimum autem priuato-
rum homines tuo patrociniò iuisti. Deinde iustissimum
te esse censeo, quippe qui semper pro patria & amicis
propugnans, in certamen aduersus eos qui his insidias
struerent, descendisti: hæc quæ adeò ipsa, quæ nunc passus es,
non alia de causa tibi obtigere, quàm quòd pro legibus
& Republica dicere & facere omnia perseuerauisti. Iam
temperantia quoque summa te præditum esse, documen-
to est ipsum tuum uitæ institutum. Impossibile est enim
eum qui se seruitio uoluptatum corporis obstrinxerit, in
publico subinde uersari, & in foro agere, nisi eorum quæ
noctu fecisset, de die testimonia proferre uelit. His ita ha-
bentibus, ego te fortissimum quoque esse iudicaui, qui &
tantis uiribus animi, & tanto sermonis robore utebaris:
uerum uidetis mihi ipse de statu animi deiectus infortu-
nio, quod te præter & spem & meritum tuum perculit,
non nihil de summa fortitudine detraxisse: quod tamẽ sta-
tim sis recuperaturus. Quamobrem cum tuæ res eo loco
sint constitutæ, ut & corpus incolume, & animum inte-
grum habeas, haud equidem uideo quid nam id sit quod
te dolore afficiat. Ad hæc uerba Cicero. Ita ne tibi ergo
non ingens malum ignominia & exilium uidentur, &
dom

domo amicorumque conuersatione carere, patria per contumeliam eiectum in aliena terra uiuere, oberrareque nomen extorris ferentem, risum inimicis, dedecus uero suis præbentem? Mihi uero nullo modo, inquit Philiscus. Cum enim duo sint, ex quibus constemus, animus atque corpus, cumque utriusque horum certa tam bona quam mala præscripta sint à natura, si quod uitium alteri horum incidat, id necessarium et perniciosum et turpe est putandum: sin eadem rectè sese habent, potius bene nobiscum agi arbitremur. Porro is planè tuarum nunc est rerum status. Nam cetera ista, ignominie, et si quæ sunt id genus alia, tantum hominum arbitrio atque opinione turpia sunt, et mala, ita ut nullum neque corpori, neque animo detrimentum afferant. Quod enim corpus mihi in morbum incidisse, aut interiisse, aut quem animum iusticie scientie ue dænum tulisse propter ignominiam, uel exilium, uel aliud quippiam eius generis dicere potes: ego quidem id planè non uideo: atqui in causa est, quòd nihil horum natura sua malum est, sicut nec honores, aut uita in patria acta suapte natura bona sunt: uerum omnia eiusmodi, qualia ea unusquisque nostrum esse iudicat. Iam nec honores, neque ignominie apud omnes homines eadè habentur: quin imò quæ apud alios culpantur, eadem alij laudant: et quæ alij honore prosequuntur, ea alij supplicio afficiunt. Sunt qui omnino neque nomen, neque rem ipsam, quæ honor uel dedecus dicitur, norint: idque optimo iure. Quæ enim humanam naturam non attingunt, ea isti ne spectare quidem ad hominem censent. Itaque ut proculdubio perridiculum sit, si quod iudicium aut decretum fiat, quod certam hominem egrotare, aut inhonestum esse iubeat: eodem modo de ignominia res habet, atque eandem rationem ego exilij esse uideo. Est enim exilium, peregrina-

Exiliū, ignominiam & similia, non esse malorum numero habenda.

Exilij definitio.

natio quedam cum ignominia coniuncta: unde fit, ut quando ipsa ignominia per se malum non est, ne exilio quidem mali quippiam conciliare possit: siquidem aliorum quin magnus eorum est numerus, qui plurimum temporis alij inuiti, alij sponte sua peregrinantur: nec desunt qui hinc inde obambulando totum uitæ spaciū insumant, tanquam subinde omnibus locis expulsi, nec tamen id sibi damno cedere existimant. Neque uero interest quicquam, sponte ne aut inuitus quippiam facias: nec enim is qui nolens corporis exercitationi se se dedit, minus roboris eo acquireret, qui ultrò hoc facit: nec qui inuitus nauicularium agit, minorem hinc fructum capit, quam qui uolens. Quanquam non intelligo, quomodo fieri possit, ut uir prudens quicquam inuitus faciat. Itaque si in eo discrimen positum est, bene ne uel male nobis sit, ut ea quæ uolumus, libenter, quæ nolumus, inuiti faciamus, in promptu huius rei est medela. Nam si omnia quæ aliter fieri nequeunt, uolentes subeamus, neque ulli necessarii rei succumbamus, iam illa etiam quæ inuitis nobis obuenire putantur, sub his comprehensa erunt. Itaque uictus illud rectè admodum se habet, debere nos non capere ut fiant, quæ uolentibus nobis euenirent: sed ea uelle, quæ ex necessitate quadam eueniunt. Neque enim uitam nostro ipsorum arbitrio ducimus, neque in nostra potestate casita est, sed ut uisum fuerit fortunæ, ita uiuendum est: et quale fatum nostro uitæ curriculo destinatum, talem nostram quoque uitam esse necessum est. Atque hæc ita sunt, siue nos uelimus, siue nolumus. Quod si te non ignominia hæc, neque ipsum exiliū affligit, sed quòd non tantum nulla tua in patriam iniuria, uerum etiam summis tuis in eam beneficiis extantibus, ignominia affectus, et electus ea es, hoc tibi reputandum est: quādo

quid

Voluntas natura rei non mutat.

Voluntas necessitati accommodata. Necessitas.

quidē ita omnino in fatis tibi fuit, ut hæc patereris, hoc tibi pulcherrimum & optimū accidisse, quod nullo tuo merito in hanc deueneris calamitatem. Etenim tu pro tuo officio omnia & consuluisti ciuibus tuis, & egisti: neque ea priuatus, sed Consul; nec ipse per te negocium aliquod curiosē suscipiens, sed senatusconsultū secutus, non seditionis causa, sed ut quā optimē re publica cōsuleres: contra certi quidā homines potentia sua & laudandi studio adducti omnia hæc in te machinati sunt. Quo fit, ut illos quidē suæ iniusticie causa dolere & lugere conueniat: tibi autē & pulchrum & necessarium est ea fortiter perferre, quæ fortuna tibi tua imposuit. Neq; uerò malles Catilinæ & Lentulo conscelerata cōiurationis socius, etque omnia contra re publica in columitatē molitus, nihil quod ea tibi iussisset secutus, domi manere iniusticie obnoxius, quā cum officio tuo satis fecisses, solam uertere. Iam si exiustimationis etiam rationem habes, longē præstat te nullo flagitio admissō patriā excidisse, quā perpetrato malo aliquo facinore in eā remāsisse. Nā ut cetera omitam, dedecus profectō nō in eū qui iniquē in exiliū mittitur, sed in hos qui contra ius eū ciiciūt, redundat. Quanquā ego te accepi nō inuitum, aut iudicio damnatum, sed ultro abiisse, quod apud eos uiuendū diutius tibi nequaquā duceres, quos neque meliores reddere posses, neque cum ipsis perire uelles. Itaq; non patriam, sed eius insidiatores reliquisti, qui profectō extorres & ignominia notati sunt, quod omnia bona ex animis suis profligauerint. Tu uerò honoratus, felixq; es, neq; cū dedecore seruire opus habēs, & rebus necessariis ad uitam affluēs, siue in Macedonia, siue alibi terrarū uiuere statueris. Neq; enim loca ipsa felicitatē beatitatē uel ullam afferunt homi-

Omne solū
ni, sed

forti patria
est.

ni, sed unusquisque nostrum ipse sibi & patriam, & ui-
tam beatam omni tempore ubicunque locorum efficit. Hæc
intelligens Camillus, haud grauatum Ardeæ habitauit.
Hæc Scipio reputans, absq; molestia Literni uitam exegit.
Quid enim Aristidem referam, quid Themistocle, quorum
gloria exilio aucta est? Quid Annium, quid Solonem, qui
consulto decennium à patria absuit? Et tu igitur ne quid
horum quæ neque ad corpus, neque ad animum pertinet,
grauè iudica, neque indignè tuos casus ser: quando qui-
dem nulla nobis optio uiuendi nostro arbitrio proposita
est (ut dixi) sed necesse omnino habemus omnia tolerare,
quæ de nobis Fortuna statuerit. Quod si hoc sponte no-
stra fecerimus, dolore uacabimus: si noluerimus, neque
ea quæ fatum nobis destinauit, effugiemus: & inanes præ-
terea in dolores, summum illud malum incidemus. Cuius
euidens indicium est, quod alij mortales etiam res aduer-
sissimas leuiter ferunt, seque nullo malo conflictari cen-
sent: alij leuissimis oppressos se arbitantes, nullum à se
malum quod in hominem cadere possit, abesse putant:
itemque alij prosperos euentus male, alij duros rectè ac-
cipiunt, efficiuntq; ut res istæ tales aliis esse iudicentur,
quales illi ferendo eas esse ostenderunt. Hæc cum animo
tuo cogitans, neque præsentem statum in quo ser animo:
neque si eos qui te profligauêre, fortuna secunda uti au-
dies, id tibi molestiam afferat. Ea est enim humanarum
felicitatum alioquin conditio, ut momentaneæ sint, in-
que diem durent: ac quanto quis maiora ab his incremē-
ta accipit, tanto facilius auræ instar cōcidit, idque præci-
pue in seditionibus. Quippe homines qui in perturbatis,
fluctuantibusque rebus uersantur, parum aut nihil po-
tius ab his differunt, qui tempestate iactantur. eodem ca-
nim modo sus deque, & in omnes partes abripiuntur: ac
si

Felicitas
momenta-
nea.

In seditioni-
bus uiuere,
& tempesta

si quid eos uel minimum sefellere, prorsus submerguntur. ^{re iactant, at finia,}
 Ac ne tibi uel Drusi, uel Scipionis, uel Gracchorum, aliorum ue exempla commemorem, memoria tenes quomodo Camillus quondam exul, deinceps post seruatum à se Capitolium uita functus sit: meministi quantum Aristides ab exilio suo Themistocli praestiterit. Igitur tu quoque sperare quidem in primis debes, futurum ut in patriam reducaris: (neque enim ob aliquod tuum facinus iniustum ea pulsus es: atque audio ab his ipsis, quorum opera cictus es, te requisitum iri, desideratum autem ab omnibus) sin praesens tibi status habendus est, ne ob hunc quidem quicquam te affligere debes. Verum, si meo consilio obtemperaueris, aliquod tibi praedium maritimum deliges, ab hominum frequentia remotum: ibi agricultura uocabis, et te ad scribendum exemplo Xenophontis Thucydidi que conferes. Ea enim pars philosophiae diutissime permanet, ac omni homini, omni administrationi reipublicae conuenit, ad quam otium magis idoneum exilium confert. Itaque si immortalitatem consequi cupis, quemadmodum et isti consecuti sunt, imitare eos. Etenim nulla re necessaria cares, neque ullius honoris indiges, ac si quid etiam in illis boni est, Consulatum gessisti: atqui iterum, tertium uel quartum in magistratu fuisse, nihil aliud secum fert, quam inanes literas, quae neque uiuo, neque mortuo quicquam conducunt, ut non Coruinus potius, aut Marius septem Consulatibus nobilis, quam Cicero esse uelle debeas. Ceterum te magistratum expetere non arbitror, qui oblatum tibi repudiaris, contempto quod ex eo habetur emolumento, spretaque breui illa potentia, quae omnibus calumniari uolentibus exposita est. Quae ego non eo recensui, quasi uero ad beatitatem necessario requirerentur: sed ut uideres, si omnino ita opus fuisset, tamen te in re

Prædicti Ci
ce, exitium.

in republica etiam satis diu uersatum: ut ex his quæ dixi, animaduerso institutorum uitæ discrimine, alterum deligeres, alterum abiiceres: hoc persequeris, illud fugeres. Exigua enim est uitæ nostræ portio: itaque opus tibi est, ut quanto tranquillitatem perturbatione, quiete in tumultu, libertatem seruitute, securitatem periculis potius cognoueris, tanto magis id uitæ genus amplecti, ad quod te adhortor. Sic enim cum tu beatus, tui tuum et uiuentis et mortui nomen magnum erit. Quod si in reditu, et splendorem in republica incumbas, nolo equidem grauius quidquam dicere: sed tamen in rem ipsam intuens, tuamque in dicendo libertatem consideras, præterea multitudinem potentiamque tuorum aduersariorum cernens, uereor ne denuò in periculum adducaris: actum quidem, si exulandum tibi fuerit, poenitentia corripere: sin extrema patieris, ne poenitentia quidem locus erit. Enim uero quis non rem horrendam atque turpem esse iudicet, caput hominis amputari inque foro poni, atque ita ei et uiros et mulieres insultare: ac ne tu me uana tibi prædicentem oderis, sed ea quæ cælestibus auguriis comperta prædico, caue. Neque uero te id decipiat, quod nonnullos ex potentibus tibi amicos habes. Nihil enim tibi horum quæ nunc uidetur amicitia, aduersum inimicos auxilij afferet, quod iam nunc expertus es. Quia cumque enim potentiam affectant, cetera omnia cupiditate suæ postponunt, ita ut amicissimos etiam genere quæ proximos, inimicissimorum loco habeant. His auditis Cicerone, non nihil dolore leuatus est: non autem diu exulauit, sed ab ipso Pompeio, cuius opera præcipue pulsus erat, reductus est. In causa fuisse Clodij facinoræ, qui Titianum iuniorem, qui etiam nunc in uinculis apud L. Flavianum detinebatur, corruptus pecunia eripuerat et dimiserat.

miserat, indignatósque eius facti causa Pompeium Gabi-
niumque contumeliis confectatus erat, eorúmque affeclas
uerberibus & uulneribus multauerat, Consulís fístes
confregerat, facultatésque eius sacras esse iusserat. Ob
hæc iratus Pompeius, cóque potissimum, quòd cum ipse
Tribuni plebis potestatem suam reddidisset, eam còtra
ipsum Clodius usurparet, Cicronem reuocandum sibi
statuit, confestimque eius reditum agitare per Ninnium cò-
pit. Is obseruato tempore quo Clodius non aderat, in Se-
natu de Cicrone retulit: intercedente autem alio Tribu-
no plebis, suam rogationem, ut de qua cum populo actua-
rus esset, publicè proposuit, atque in omnibus prorsum se
rebus Clodio opposuit, unde & contentiones & consi-
litus utrinque aliquot exorti sunt. Antequam hæc fieret,
Clodius suorum consiliorum tanto facilius exequendo-
rum causa, Catonem è medio remouere cupiens, atque ut
Ptolemæum Cypri regem ulcisceretur, à quo cum à pira-
tis esset captus, redemptus non erat, in insulam Cyprum pu-
blicam Pop. Rom. esse iussit, & ad eam constituendã Ca-
tonem perinuitum quidem cum amandauit. Hæc ita ad-
urbem gesta. Interim Cæsar cum nullum in Gallia bellũ, Cæsarís bel-
omnia quietissima inuenisset, tamen ne in pace degendũ lum contra
esset: ut primum forte fortuna sese bellum obtulit, aliud Heluetios.
ex eo tractum est, ita ut quod maximè in uotis habue-
rat, omnia & bello conficeret, & uictoriam obtineret.
Nam Heluctij cum magnopere excreuissent, ac pro mul- Heluctij so-
titudine hominum parum sufficientem terrã possideret, lũ vertunt.
partem quidem aliquã suorum aliò in coloniam quandã
dimittere consultum non putabant, ne à sese inuicem di-
uulsi, insidiis eorum quos aliquando læserant, opportu-
niores fierent. Igitur postquam omnes domo sua exire
statuerũt, ac in meliorem aliquã atque ampliorem regio-
nem

nem transire, omnes suos uicos oppidâque incendunt, ne quis ssem de reditu in patriam habere in posterû posset: ipsi duce Orgetorige, ascitis nonnullis aliis etiâ populis, quos eadem causæ ad mutandum solum compulerât, Rhodanum transire, regionemque aliquam ad Alpes sitam occupare instituunt. Cæsar ponte rescisso, alia etiam quæ ad transitu eos prohibendos facerent, parabat: ad eum Heluctij legatos mittunt, rogantes ut sibi eius uoluntate liceret transire: promittentesque, se sine ullo maleficio per agrum Romanorum iter facturos. Quanquam minime ipsis fidem haberet Cæsar, neque concessurus erat, ut aliquò progredierentur: tamen quòd nondum satis paratus erat, deliberaturum se cum suis legatis de eorum postulatis respondit, diemque ipsis constituit qua resposum acciperent: nonnullam quoque eis ssem obtinendi transitus ostendit. Interim opportunissima quæque loca fossis ductis, murisque communiit, ut iter ipsis obstrueret. Barbari cum ad tempus expectassent, postquam nihil horum de quibus conuenerat, præstari sibi audiunt, iter ingressi, primum per Allobroges, eò quò instituerant, contenderunt. post cum ad munitiones peruenire, in Sequanos conuersi sunt, per eos & Heduos, transitum ipsis, quòd se ab omni maleficio temperaturos pollicerentur, haud inuitè concedentes, iter facientes. Verum cum pactis non staret, sed eorum regionem popularentur, Sequani & Hedui legatos ad Cæsarem mittunt rogatum auxilium: petuntque ne in conspectu eius sibi pericundum sit. & quanquam eorum oratio cum re ipsa parum conueniret, tamen id quò petebant, impetrauerunt. Cæsar enim ueritus, ne ad Tolosam Heluctij proficiscerentur, statuit potius iunctis sibi Heduis Sequanisque eis resistere, quàm si cum Heluctiis hi conspirassent (quod haud dubie futurum erat) bel-

lum ad

lum aduersum omnes simul suscipere. Itaque Heluctios transeūtes Ararim flumen adortus, nouissimos in ipso fluminis transitu concidit: qui uerò progressi iam erant, eos repentina ac celerrima insecutione, cladēque suorum ita terruit, ut cum Cæsare agere de regione aliqua, quam ipsis assignaret, cuperent. Id tamen frustra fuit. cū enim obsides ab ipsis peterentur, indignati, non tam fidem sibi non haberi, quā quod obsides dare se indignum existimarent, passionum nullam posthac rationem habuerunt: sed progressi ulterius, equitatum Cæsaris, qui à peditibus procul procurrerat, ac iam præter postremi agminis custodes prouectus erat, suo equitatu exceperunt, uiceruntque. Eo prælio sublatis Heluetij, Cæsaremque fugere, quia inferior discessisset, præsertim quod ob penuriam comætatuum ad urbē quandā extra iter propositum sitā se conuerterat. putantes, non iam ipsi procedere, sed cum insequi ceperunt. Cæsar eo animaduerso, hostium impetū & multitudinem ueritus, peditatum in locum quandā editum subducit, equites autem primo loco exponit, qui cum hoste manus cōsererent, donec ipse castra loco idoneo collocasset. Heluetij cum iterum equitatum Romanum reieciissent, iamque ad ipsum locum quem editiorem occupatum à Cæsare diximus, animose contenderent, Cæsar repente cum suis in eos decurrit: & agmine ordinato hostes nullo ordine obuiam euntes superiori ex loco aggressus, leui certamine repulit. Quos cum fugientes Romani persequerentur, eos alij nonnulli Heluetij, qui prælio partim ob multitudinem, partim ob festinationem reliquorum non interfuerunt, à tergo repente adorti sunt, perturbaruntque neque tamen magnam rem ullam consecuti sunt: quia Cæsar equitibus insecutione fugientium mandata, cum armatis hostem aggressus fudit:

Heluetij
funduntur.

Equites Cæ
saris uincū-
tur.

Heluetij
uicuntur.

Et utranque eorum partem usque ad carros uictor surgentem insecutus, ibi denuò fortiter sese defendentes superauit. Hac clade accepta, barbari in duas se partes disiunxerunt; quarum altera, conditionibus à Cæsare acceptis, in domum suam, unde profecti erant, regressi sunt, ibique urbes suas restitutas incoluerunt: reliqui arma tradere abnuentes, ad Rhenum, quo loco antiquitus habitassent, reuerti se posse rati, iter susceperunt: cos Romanorum socij, per quos iter faciebant, et paucos, et iam antè superatos, nullo negotio pessunderunt. Eo modo Cæsar primum bellū patrauit. Hoc uerò principio factō, nequaquam quieuit: sed et ipse suum institutum perfecit, et socijs gratificatus est. Sequani enim, Heduque, cum eius cupiditatem uiderent, atque res ipsas spei eius respondere, ut et ipsi beneficium offerrent

Belli Cæsaris contra Ariouistum occasiones. Ariouistus Germanorum rex, socius Romanorum dictus.

partemque regionis aliquam Germanis finitimis ademerant, eosque sibi stipendiarios acceptis obsidibus ficerant. Facile autem obtinuerunt à Cæsare, ut auxilio ipsis ueniret. Germanis illis Ariouistus imperabat, cuius regnum Romani confirmauerant: ipsumque Cæsar in Consulatu suo inter amicos sociosque Romanorum adscripserat. Cæsar, quod Ariouistus bello clarus, potensque haberetur, parui pendeat: id tantum agebat, ut ab eo occasionem disidij acciperet, neque prior cum inuadere uideretur. Itaque Ariouistum ad se uocat, habere se de quibus cum eorum communicaret, indicans. Ariouistus non obtemperauit: et si quid sibi uellet Cæsar dicere, ad se uenire iussit: non tantum quia Cæsare ipse inferiorem se non diceret, sed etiam quia qui ab alio quid uelit, ad eum ueniat par est. Quo responso commotus Cæsar, quod ad contumeliarum nominis Romani spectare uidebatur, consistit ab eo sociorum obsi

rum obsides poposcit: edixitque præterea, ne in eorum regionem ingrederetur, neue ex patria sua auxilia accerseret; neque id spe terrendi, sed irritandi Ariouisti faciebat: existimabátque se ita magnam atque dignam belli ansam accepturum. Neque cum hæc spes fissit, nam iniquissimo animo imperata hæc Ariouistus tulit, atque perquam ferociter respondit. Igitur Cæsar per legatos minime respondit, sed extemplò Vesontionem urbem Sequanorum, priusquam id quisquam sentiret, occupauit. Interim milites, cum nunciatum esset Ariouistum magno conatu se ad bellum parare, multitudóque alia Germanorum ei auxilio ueniéntium partim iam Rhenum transiuisse, partim ad ipsum fluuium in insidias concedisse dicere-tur, à quibus repente inuaderentur, ingens tristitia occupauit. Ita enim eos magnitudo corporum, multitudóque, tum audacia, minæq; hostium ab ea profectæ terruerant, ut sibi non cum hominibus, sed immanibus ac sæuis belluis rem futuram putarent: itaque sermonem spargebant, bellum à se susceptum esse neque iustum, neque decretum, ob ambitionem tantum Cæsaris ceptum: minitabanturque etiam, nisi is sententiam mutaturus esset, se eum deserturos. Ea re cognita Cæsar, ut eius gratia uniuersos milites compellaret, consilium non putauit, neque enim: censebat commodum esse, huiusmodi orationem ad multitudinem habere, quæ ad hostes deinde enunciarctur, uerbaturq; ne dicto non audientes milites, tumultuarentur, atq; malam aliquam rem perpetrarent: igitur legatos suos, reliquosq; minores magistratus cōuocauit, atque in hæc uerba eos allocutus est: idē ego uos amici, de proprijs atque publicis rebus consilium sequi debere, minime existimo. Neque enim idem est, quod quiuis pro se sequitur, cum eo quod communiter omnibus propositum est. Nam

Trepidatio
inter mili-
tes Cæsaris
de Germa-
nis.

Cæsaris ad
legatos &
ceteros
suos oratio.

Priuatorū
alia confi-
lia, quā re-
rum publi-
carum.

Priuata sa-
lus publica
incolumita-
te contine-
tur.

nos quidem ea quære, quæ quā maximè commodā,
tutissimā unicuique nostrū sint conuenit: populo autem
ea et suscipere, et agere, quæ ei sint optima. Ac quam-
uis tranquillū status ne priuatim quoq; sine industria
conseruari potest: tamen cui minimum sit negotiorum, is
maximè tutus habetur. Ciuitas autem, præsertim si quem
obtinēt dominatū, hac ratione absque mora pessum iue-
rit. Quod non ab homine ita institutum, sed ab ipsa natu-
ra lege sancitū, ita semper se habuit, habetque adhuc,
et habebit etiam quādiu genus humanum durauerit.
Hæc cū ita sint, minimè cōuenit aliquem uestrū in præ-
sentia maiorem suæ uoluptatis atque incolumitatis pro-
uidentiam facere, quā quid uniuerfis Romanis et de-
corum sit, et expediat. Existimare enim debetis præter
cætera, quæ par est à uobis expendi, hoc in primis, nos
tot tantosque uiros senatoriæ equestrisq; dignitatis, qui
magnam militū copiam sub nobis habemus, magnāque
pecuniæ uim, non ea de causa huc uenisse, ut ocio indul-
geremus, aut neglectim uiueremus: sed ut subditorum res
rectè constitueremus, facultates confœderatorum tutas
præstaremus, uim ijs facere conantes propulsaremus, res
nostras augeremus. Etenim nisi hæc causæ nobis fuerūt,
quid fuit cur iniussio expeditionem faceremus, ac non po-
tius domi apud nostras res maneremus? ac præstiterat
equidem nunquam omnino suscipere bellum. quā su-
sceptrum prodere. Quod si adsumus, alij ea necessitate
huc compulsi, quæ patriæ imperata exequi tenemur, ma-
ior uerò pars ultrò honorum emolumentique causa. quæ
militia queruntur, quānam ratione uel honestum uel
pium uideatur, spes nos et eorum qui nos huc miserunt,
et nostras ipsorum uanas reddere? Ac priuatim quidem
nemo omnium ita potest letis rebus uti, ut non idem cum
republica

republica corruciente pereat: at respublica si prospero successu utatur, etiam priuatorum omnes calamitates potest subleuare. Hæc non aduersus uos, amici cōsulitōneque, à me dicuntur, qui adestis, quòque ego nec ob ignorantiam doctrina, neq; ob negligentiam admonitione opus habere noui: sed quia animaduerti esse nonnullos ex militibus, qui rumorem diuulgent, bellum nos inconuenienter suscepisse, qui que alijs seditionis autores sint, uolui uos ex mea oratione et studij in patriam uestri confirmandi, et illos de officio suo docendi rationes accipere. Plus enim utilitatis capere possunt, priuatim ex uobis et sepius hæc audientes, quàm de me semel. Hoc igitur illis dicite, maiores nostros non domi residentes, non militiam detrectantes, non bella fugientes, non ignauie studentes, tantam urbem nostrā effecisse: sed cum et animos ad audēda omnia se digna paratos, et corpora prompta ad elaborandum in his, quæ decreuissent, haberent: cum suas fortunas tanquam alienam possessionē semper periculis obijcerent, aliorum autem ditionem tanquam ad se pertinere haud cunctanter suam facerēt: cum felicitatem in nulla alia re quàm sibi honestis actionibus ponerēt, in ocio autem degere, infelicitatem putarent. Hæc illi consilia secuti, cum ab initio tenuissimæ eorum res essent, urbemque omnium urbium infimam haberent, Latinos in suam potestatem redegerunt, Sabinos uicerunt, Tyrrhenos, Volscos, Opicos, Lucanos, Samnitas subegerunt, modico temporis spacio omnem regionem intra Alpes intactam debellauerunt: omnes alienas nationes à quibus inuadebantur, repulerunt. Quorum imitatione posteriores Romani, patrēque nostri adducti, non contenti sua conditione, neq; satis habentes ea quæ à suis maioribus acceperant, sed ocium suā certā perniciem, labores autē haud

Romana
res quibus
artibus cre-
uerit.

dubiam salutē esse existimantes, adhuc ueritine res ipsorum suis finib. contentæ detrimentū paterentur, ac senectute quasi conficerētur, dedecoriq; sibi ducentes, si quibus tanta à suis præcessoribus relicta erant, ipsi nihil acquisiuisent, longè plura maioraq; prioribus adiecerūt. Quid enim opus est singulatim cōmemorare, Sardiniam, Siciliam, Macedoniam, Illyrium, Græciam, Asiam minorem, Bithyniam, Hispaniam, Africam. Sanè plurimum illis pecuniæ Carthagenenses dedissent, ne ad eas partes terræ nauigarent: plurimum Philippus ac Perscus, ne ab ijs bello peterētur: multum Antiochus, eiusq; filij & posterij, ne Europæ fines exirent. Verū neque illi ocium sine decore, diuitiāsue ab omni periculo liberas ante gloriam, magnitudinēq; in perij posuerunt: neque hi etiam qui apud nos ætate sunt prouectiores, qui etiamnum in uis sunt: sed hi quoque cum haud ignorarent, iisdē artibus & queri bona & retineri, multa ex his quæ iam antè partæ erant, confirmarunt, multa autem alia parauerunt. Nam hæc quoque quid attinet singula recēdere, Cretam, Pontum, Cyprum, Asiam, Albaniam, Iberiam, Syriam utramq;, Armenias duas, Arabiā, Palestinam: quæ regiones ne nomīne quidem prius satis notæ, nunc partim nostro imperio subiacent, partim alijs muneri à nobis concessæ sunt, ita ut ex ijs redditus, copiæ, honores, ac societates ad nos perueniant. His igitur exemplis usi, nolite aut maiorum res gestas dedecorare, aut imperium quod nunc maximum est, destituere. Non enim nobis eadē quæ his qui nihil eorū quæ recensui possident, consilia capiendæ sunt. His enim ocio contentis esse, alijsq; sine suo periculo subditis esse satis est: nobis autem necesse est laborare, militare, ac subeundis etiam periculis præsentem felicitatem tueri, cui multi sunt intenti. Omne enim id quod

communem

communem sortē excellit, emulationi inuidiæq; aliorum obnoxium est. hinc illud eorum, quorum conditio est inferior, contra se superiores bellum perpetuū existit. Prox inde aut hoc nobis exoptandum erat, ut ne ab initio quidem tantum supra communem hominum conditionem excreuissimus; aut quandoquidem ad tantum fastigium dominiūque cuncti sumus, atque ita fatum nostrum fert, ut uel in alios imperium summa ui retinendum, uel ipsis contra funditus pereundum sit. (Qui enim ad tantam potentiam peruenerunt, eos uitam priuatam sine periculo agere possibile non est) Agedum Fortune nos committamus; neque eam cum ultrò suāque sponte maioribus nostris adfuerit, nobiscumque permanserit, à nobis reiiciamus. Quā ut retineamus, non arma nobis abijcienda sunt, non ordines deserendi, non tempus inane domi desidendo transigendum, non apud socios Romani nominis oberrandum est, sed arma semper in manibus habenda sunt: hac enim solum ratione pax conseruatur. militaria opera prælijs exercenda: hoc enim unico efficiemus, ne semper bellandum nobis sit. socijs auxilio nostro indigentibus absque excusatione opitulādum: ita enim longè plures nobis adiungemus. hostibus ut subinde aliquid mouere non concedendū: hoc enim pacto fiet, ne quis nos in postcrum sibi iniuria laceffendos putet. Enimvero si quis Deus nobis spondeat, etiam absque hac nostra opera essent, tamen fore, ut ne quis nobis insidias parat, utque omnibus nostris bonis tutò semper perfruamur, cū ne sic quidem honestè diceremus, quietis nobis uiuendum esse: tamen aliquam rationem hi asferre possent, qui officium suum detrectant. Sin autem necessariò sit, ut qui aliquid possident, aliorum insidijs impetantur, profectò operam illos dare conuenit, ut conatus horum antecuerant. Ad

Parta cōseruanda sunt.

Cur belligerandū Romanis.

hæc qui sua ociose tenent, in periculum de his ipsis plerumque ueniunt: at quibus tantum superest facultatis à suis rebus, ut aliena quoque bello inuadant, facile hi sua tuentur. Neque enim quisquam suis rebus metuens, ad aliena animum adiecit, quòd is timor, quem de proprijs habet, ab omni eum prorsus alienorum cura auertit. Proinde quorsum attinet hoc, quod nonnulli uestrum dicunt, non opus nobis esse, ut subinde aliquid nobis acquiramus? Effluxeruntne ex animo uestro ea quæ partim uidistis, partim audiistis, quæadmodum nulla natio earum quæ in Italia fuerant, antè patrie nostræ perniciem struere cessarit, quàm in eorum ipsorum terras bellum maiores nostri intulerunt? Nec Epirotæ antè finem iniurijs scèrere, quàm nostri in Græciâ transierunt: nec Philippus (qui iam animo agitabat Italicam expeditionem) antequam eius regionem nostri inuaserunt: neque Perseus, neque Antiochus, neque Mithridates, prius quàm idè passi sunt. Ac, ne alia persequar, Carthaginenses profectò antequam à nobis hostile in Africa quicquam experti essent, in Italiam traiecerunt, regionem populati sunt, urbes uastauerunt: parùmque absuit quin ipsam Romam caperent: ubi primùm maiores nostri bellum in ipsos conuerterunt, omnino ex nostra terra illi aufugerunt. quod idem de Gallis Celtisque dicere licet. Quandiu enim Romani intra Alpes se continuerunt. Galli multoties eas transcederunt, multisque Italiæ partibus uastitatem intulerunt: at postquam ausi sumus aliquando arma extra nostros fines efferre, eosque bello aggredi, partem aliquam regionis suæ ipsis ademimus, unicùmque tantum posthac in Italia Gallicum bellum uidimus. Quæ cum sint, si quis dicat belligeradum nobis non esse, is aliud nihil dicit, quàm non debere nos diuites esse, alijs imperare, libertate frui, denique

deniq; Romanos esse. Quare sicut talia dicentē nullo modo ferretis, ô socij, sed manibus potius discerperetis, ita nunc quoque de his sentire debetis, quorum sententiā nō ex uerbis, sed actionibus eorum colligere potestis. Enimvero neminem uestrū ego esse arbitror, qui secus quā dixi sentiendum putet. Quod si quis est, qui propterea minori alacritate bellum hoc gerendum existimet, quod de eo neque in senatu deliberatum, neq; à populo decretum quicquam est, is consideret quotquot bella à nobis gesta sunt, partim ita obtigisse, ut ad ea preparari possemus, utque indicerentur, partim ex tempore incidisse. Itaq; si domi nobis in ocio uersantibus aliquod mouetur bellum, ita ut querelæ initio per legationes fiant, utiq; tūc necesse est de eo et deliberari, et scisci, deinde Consules imperatoresque ad id destinari, exercitusque emitti: sed quæ iam egressis nobis, eductisque copijs bella exoriūtur, ea iam nō in disceptationem adducenda, sed tanquam ipsa necessitas ea approbauerit, iusseritq; antequam ingrauescant præoccupanda sunt. Aut quæ tandem populo Romano causa fuit cur uos amandaret, me statim à Cōsultu meo cum quinquennali imperio, quod nunc primum post hominum memoriā factum est, quatuor etiam legionibus instructum emitteret, si non bellandum nobis esse omnino censuit? Neque enim puto esse quēquam, qui dicat id eo consilio factum, ut frustra aleremur, ut per sociorū urbes, regionesq; subditas uagaremur, molestioresq; ijs quā hostes ipsi essemus. Hoc igitur facto nobis et præsens bellum, et quæcūque alia cōmissa iniūctaque sunt. Quæ in re prudenter admodum S. P. Q. R. nobis eam deliberationem liberam fecit, contra quos esset militandum, nullo certo bello decreto. Longius enim absunt, quā ut aut accuratè res sociorum inspicere, aut eadem

Refutat objectionem, quod bellū non decretum geratur.

qua nos facilitate certos, paratosq; hostes aggredi possent. Nos autē qui & iudices, & ministri huius facti belli sumus, ad hæc arma in hostes manifestò in re ipsa depræhēsos infrēctes, bellū hoc neque sine deliberatione, neque iniuste, neq; inopinatò susceptum administrabimus. Ac si quis uestrum est, qui secum querat, quòdnam tantum Ariouisti delictum potuerit intercedere, ut ex socio & amico hostis nobis facius sit, is cogitet, non facta modò eorum qui iniuriam nobis inferre conantur, sed consilia quoque nobis defendenda, & præueniendum, antequam cum nostro damno crescant, neque acceptum demum maleficium ulciscendum esse. Atqui Ariouistum quàm maxime hostiliter in nos esse affectū, non aliunde rectius quàm ex factis eius demonstrari potest. Cum enim amicè ad eum misissem, pctens ut ad nos ueniret, deq; rebus præsentibus coràm deliberaret, neque uenit, neque uenturum se promisit. An uerò iniquè, iniuste, aut superbè à me factum est, quòd eum tanquam amicum sociūque ad me uocaui? An uerò cum uenire is recusauit, contumeliæ petulanti, q; sibi quicquam reliquum fecit? An dubium est, ipsum uel quòd suspicaretur se aliquid à nobis mali accepturum, uel quòd nos contemptui haberet, id fecisse? Proinde si quam sinistram de nobis opinionem habuit, euidentissimè indicat, se nobis insidiari. Nemo enim nobis suspectus est, quem non leserimus: neque suspicari est animi recti sincerique: sed qui se ad inferendam alicui iniuriam preparauerunt, statim corū conscientia facit, ut se haberi ab illis in suspitione putent: sin uerò nihil eiusmodi in animo suo habēs, tamen nos contempsit, superbisque dictis incescit, qualem cum fore putandum est, si rem aliquam aggressus fuerit. Qui enim in ea re, unde nihil lucri erat sperandum, tanto fastu usus est, profectò

Ariouisti in furix.

Præstat sibi
iniciid caue-
re,quàm in-
iuriam vl-
cisci acce-
ptam.

**Suspicionū
causæ.**

profectò is liquidò demonstrauit, iam dudum se nihil iusti neque animo agitare, neque re prestare. At qui non contentus eo fuit: sed me, si quid uellem, ad se uenire iussit. Nolite putare, exiguum esse, quòd hoc addidit: magnam enim uim habet ad animum eius declarandum. Quod enim ipse ad nos uenire noluit, id si quis pro eo dicere uellet, ignauie, inualetudini, timoriue tribuere posset: at quòd me accersit, id nullam excusationem admittit, sed arguit non alia id cum ratione fecisse, quàm quòd ita sese comparauerit, ut neque nobis unquam dicto audiens esse, & ipse contrà nobis imperare uelit. Hoc uerò ipsum, quantæ contumeliæ, quantæ ignominie plenum est? Proconsul Romanus aliquem ad se uocat: is non uenit: barbarus autem Romanum Proconsulem ad se uenire iubet. Neque uerò paruū id aut nullius momenti ducere debetis, quòd mihi Casari non obtemperauit, quòdque me Casarem uocauit. Neque enim ego ipsum ad me uenire iussi, sed Romanus, Proconsul, fides, autoritas, exercitus: iterumque non ego ab illo euocatus sum, sed isthæc omnia. Mihi enim priuatim cum isto nullum intercedit negociū, in comune omnes & locuti sumus, & egimus, & respondimus, & iniuriam. Quinimò quo magis se inter amicos sociosque nostros adscriptum dicit, tanto magis odio se dignum demonstrat. quid ita? quia quòd nemo unquam eorum fecit, qui se summos nostros esse hostes professi sunt, id ille sub nominis amicitie societatisque perpetravit: quasi uerò sibi hæc eò parauerit, ut impune nos ledere possit. Verum neque eo tempore nos cum eo fœdus icimus in hunc finem, ut ab eo cõtumelijs insidijsque peteremur: neque nunc fœdus nos soluemus. nam nos quid: in ad eum tanquam amicum adhuc, sociumque nostrum legatos misimus: ipse autem qualẽ sese nobis exhibuit,

buerit, uidetis. Quamobrem sicut cum de nobis bene mereri uellet, iure ea nomina quæ à nobis postulabat, obtinuit: ita nunc cum omnia his contraria agat, iustissimū est hostis loco ut habeatur. Neque mirum uobis debet esse, me qui aliquando in senatu & apud populum pro eo locutus sum, hæc nunc dicere: eandem enim tunc sententiam secutus sum, in qua nunc sum, neque quicquam muto. Ea uerò quænam est? Ut bonos fidelesque honore afficerem gratiâque eis referrem: malos autem, infidelesque ut ignominia uindictâque prosequerer. Iste autē mutatus est, qui neque bene, neque conuenienter nostris donis utitur. Optimo igitur iure bellum à nobis aduersus eum suscipi, dubium nemini uestrū esse iudico. Quòd autem neque inexpugnabilis sit, neque bello insuperabilis, id cum exemplo aliorum eiusdem nationis hominum intelligere potestis, quos cum antehac sæpius, tum nuper admodum facili mē deuicimus, tum ex his quæ de eo asseruntur, colligere licet. Cum enim alioquin copias domesticas ordinatas exercitatusque nullas habeat, nunc id quoque accedit, quòd nihil hostile expectans, omnino imparatus est. Ad hæc neque uicini eum ulli, quantum uis polliceantur, adiuuare uolent. Quis enim propter eius societatem contra nos bellum suscipere cupiat, nullo à nobis accepto maleficio? aut qui non omnes potius nobis quàm illi sese adiungentes, tyrannidem istius finitimam destruere, partemque à nobis aliquam eius regionis accipere uelint? atque ut reperiantur aliqui, qui se ei cōiungāt, haud equidem nobis superiores erunt. Ut enim cætera omittā, multitudinem nostri exercitus, ætatem, experientiam, res gestas, quis nescit nos totum corpus armis tegere, illos maiore sui parte nudos esse? nos ratione & ordine uti, illos incompósitos ira ad omnia ruerē? Neque enim

Constantiâ
suam defendit.

Nō esse in-
uictū Ario-
uistū ostendit.

uel impetum eorum, uel magnitudinem corporum, clamo-
 remque reformidare debetis. Nunquam enim uox homi-
 nem interficit: corpora autem illorum ad agendum mi-
 nime nostris sunt habiliora, totidē enim manus quot nos
 etiam habent, ad patiendum longē opportuniora ob mo-
 lem & nuditatem erunt. Caterum impetus immodicus
 temerariūſque ab initio facilē euaneſcit, parūque tem-
 poris uiget. Hęc ego uobis adhortandi cauſa comme-
 moro, quę iam antē cum eiufdem generis hoſtem uin-
 ceretis, experti eſtis, ne uos ſermone meo in errorem
 deduci putetis, utque ſpem uictorię firmiſſimam ex re-
 bus antē actis accipiat. Sanē magna multitudo Gallo-
 rum qui hoſtium ſimiles ſint, nobiſcum in prælio erunt,
 ut iam ſi quid horribile eę gentes habent, id nobis cum
 ipsis ſit futurum commune proinde hęc ita uobiſcum re-
 putate, aliōſque ea docete: ac ſi qui ueſtrū a me diſſen-
 tiunt, ipſe tamen nihilominus pugnabo, neque deſeram
 eum ordinem, in quo me patria collocauit, contentus de-
 cima legione, quam ſcio per ignem etiam, ſi ita neceſſitas
 poſtulet, nudam ituram. Vos autem reliqui quam celer-
 rime uos hinc auferte, neq; me fruſtra hic moleſtate, ina-
 nes Reipublicę ſumptus facientes, aliorūmq; labores uo-
 biſ uendicantes, prædāque ab alijs partam inuadentes.
 Cum hęc Caſar dixiſſet, quanquam nonnulli diuerſum
 omnino ſentirent, tamen non modò contradixit nemo, ſed
 aſſenſi ſunt omnes, hi que in primis, qui Caſari ſuſpecti
 erant, quaſi rumorū illorum, quos ipsis obiecerat, auto-
 res eſſent. milites ut dicto audientes forent, haud diffi-
 culter effecit, quòd alij reliquis prælati alacriores fa-
 ci erant, alij alacritatem eorum contentione quadam æmula-
 bantur. Decimam autem legionem (ſic enim ſecundum or-
 dinem delectū Romanę legiones nominabantur, ho-
 dique

Decimę le-
 gionis vir-
 tus.

diēque eadem ratione cognomenta sua sortiuntur) Cæsar cohortem prætoriā sibi delegit, quod illorum benivolentiā peculiarem quandā semper senserat. Vbi satis alacritatis suis addidit, non ratus sibi in eo loco diutius manendum, ne diem ducendo suorum animi languescerent, continuo motis castris in Ariouistum profectus est: cūque ita repentino aduentu terruit, ut denuò in colloquium de pace uenire cogeret. Cum Cæsar omnia imperare, Ariouistus nihil obtemperare uellet, pax composita nō est, sed bellum commissum, suspensique erant animi non ipsorum tantum, sed sociorū quoque, hostiūque utriusque partis: prælio enim eos quam primū certaturos, cūque qui semel uicisset, reliqua quoque seruitura putabāt. Barbari multitudine, magnitudinēque corporum præcellebant: Romani uerò usu militiæ, armaturāque Germanorum quoque furori, inconsideratōque & temerario impetui magnitudo animi Cæsaris ex æquo respondebat: ita utrūque partes æquali pondere libratæ, spem alacritatēque æquatis quasi lancibus appendebant. Cum castra iam castris opposuissent, barbaris suæ mulieres uaticinia exercētes interdixerūt, ne prælium ante nouā Lunam committerent. Mouit hoc Ariouistus, qui in huiusmodi rebus plurimū illis tribuebat. itaque etsi Romanicum ad pugnam prouocarent, non tamen statim totis uiribus congressus est: sed emissō solū equitatu, peditibique qui illis additi erāt, Romanos magnopere afflixit: ijsque contemptis, locum quendam munitum supra eorum uallum occurare aggressus, cōque potitus est. Cū contrā Romani alium similem locum occupassent, Cæsarque suos in acie cōstitutos usque ad meridiē extra castra habuisset, tamen Ariouistus ad dimicationem nō uenit: sed Romanos sub uesperū decedentes repente adortus, propemodū uallum eorum cepit

cepit. Eorumque successu Ariouistus elatus, parum deinceps mulieribus animū aduertit, sed postridie, cum Romani in aciem, quod singulis diebus faciebant, exissent, suos quoque ipse eduxit. Quos cū ex tabernaculis suis progredi Romani uiderunt, non amplius se continuerunt, sed in eos priusquam ordines instruerent, incursum cum clamore fecerunt: iaculationemque eorum, qua maxime barbari fidebant, antecurterūt: itaque congressi sunt, ut neque cōtis, neque gladijs uti possent. Igitur barbari iactare sua corpora, trudereque, usque magis quā armis, uti, obuios quoque euertendo, deieciendoque pugnam facere. Multi pugionum quoque usu interclusi, eorum loco manibus atque ore pugnare, aduersariosque quos mole corporum longē excedebant, arreptos calcitrantesque dentibus impetere. Nullum tamen magnum damnum hoc pugnandi genere Romanis intulerunt: uerū hi comminus congressi: armatura atque arte uim barbarorum adæquabant, eosque postquam diu admodum eo modo certatum esset, uicerūt. Pugiones Romanorum, qui Gallicis minores erant, habebantque mucrones ex chalybe factos, summo ipsis usui fuerunt. ad hæc cōstantia et tolerantia laboris barbaris priores erant, qui aciores in primo incurso, quā per se uerantiores sunt. Germani inferiores facti, non tamen fugæ sese mandarunt, non quidem eo quod id nollent, sed quia consilij inopia ac lassitudo impediebat. Igitur trecenti quique agmine facto, aliquando plures, aliquando minores: scutis undique sese sepientes, erectique stantes, neque inuadi, quod erant conferti, neque disturbari ob multitudinem poterant: itaque neque agebant quicquā, neque patiebantur. Romani ut eos neque ad pugnam prodire, neque terga obuertere uiderunt, sed stipatos uno loco turris instar consistere, cum primo congressu pila ipsi,

Pugna Cesaris & Germanorum, uictorisque Romanorum.

psi, quorum usus nullus tunc esse poterat, abieciissent, neque gladijs etiam comminus pugnare, capitáque hostium (quibus cum nudis pugnarent, ea parte potissimum uulnibus expositi erant) impetere possent, proiectis scutis, partim cum cursu in barbaros irruerunt, partim eos ex propinquo aggressi sunt, magnámque cædem eorum ediderunt. Itaque eorum multi ceciderunt, quòd omnes neci erant expositi: complures antequam caderent, mortui sunt, qui propter densitatem agminis in orbem glomerati etiam confossi recto corpore extabant. Eo modo maior pars peditum ibi periit, alij propter carros, ad quos cõpuli erant, cum coniugibus liberisque obtruncati sunt, Ariouistus autem confestim cum equitatu ea regione excessit, iterque ad Rhenum conuertit: insequentésque Romanos nauiculam nactus, effugit.

Reliquos partim Romani flumen ingressos interfecerunt, partim ipse ad sereceptos abduxit.

DIO

Ariouisti fu
ga.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER TRICE-

simus nonus, Guilielmo Xylandro

Augustano interprete.

I N D E X C A P I T V M

H V I V S L I B R I.

Quomodo Cæsar bellum contra Belgas gesserit.

De reditu Ciceronis.

Vt Ptolemæus Aegypto pulsus, Romam aduenerit.

Quemadmodum Cato res in Cypro constituerit.

Quomodo Pompeius & Crassus Consules sint facti.

De dedicatione theatri Pompeij.

Decimus Brutus Cæsar's legatus quomodo Venetos nauall
prælio superauerit.

P. Crassus Cæsar's legatus quemadmodum contra Aquitanos
pugnauerit.

Quomodo Cæsar dum Celtis quibusdam bellū facit, Rhenum
transierit: ibidēque de Rheno.

De Cæsar's in Britanniam transitu, deque ea insula.

Vt Gabinus Ptolemæum in Aegyptum reducerit, utque Gabi-
nius eius rei causa sit in iudicium pertractus.

Anni sunt quatuor, Consulēque in his hi numerantur.

697. P. Cornelius P. F. Lentulus Spinther.

Q. Cæcilius Q. F. Metellus Nepos.

698. C. Cornelius P. F. Lentulus Marcellinus.

L. Marcius L. F. Philippus.

699. Cn. Pompeius Cn. F. Magnus II.

M. Licinius P. F. Crassus II.

700. L. Domitius Cn. F. Aenobarbus.

Appius Claudius Ap. F. Pulcher.

Anno V. C.

Ad hunc modum igitur ista bella confecta
sunt. Ad exitum uerò eius hyemis in qua
Cornelius Spinther, & Metellus Nepos
consulatum iniuerunt, tertium ibi bellū exor-
tum est. Variæ atque inter se permixtæ Belgarum gentes

k

Bellum Cæ
saris contra
Belgas.

propter Rhenum habitabant, ac se usque ad Oceanum Britannicum extendebant. Hæ prioribus temporibus partim foedere Romanis iunctæ fuerant, partim nullam eorum rationem habuerant: tunc autem Cæsarem lato successu rerū ferri uidentes, metuētesque ne ad ipsos quoque proficisceretur, coniurationem fecerunt: unanimiq; consensu, solis exceptis Rhemis, omnes contra Romanos consilia inierunt, Adra summæ belli præfecto. De hac re per Rhemos certior factus Cæsar, præsidia cōtra eos statuit: castrisq; ad Axonam flumen collocatis, milites suos in unum locum cōduxit, exercuitque: neque prius est ausus in dinicationem cum hostibus uenire, quanquā Rhemorum agros populabantur, quàm ij contempto Cæsare, pontem occupare, commeatib;que quos per eum à socijs accipiebat, intercludere ipsum aggressi sunt. Cæsar à transfugis hoc ita futurum edocuit, leuē armaturam, equitēsque noctu hostibus innisit: qui ex improviso barbaros inuadentes, magnam eorum cædem fecerunt. itaque postridie omnes domum suam regredi cœperunt, præcipuè quòd in suam regionem Heduos irrupisse nunciabatur. Non siccillit eorum discessus Cæsarem, sed propter inscitiam locorum insequi eos ueritus est: tamen ipse assumpto equitatu omni, peditib;que imperato ut sequerentur, hostes affecutus est, congregique ausos (soli enim equites cum Cæsare esse putabantur) detinuit, donec peditatus quoque aduenit. ibi tum omni exercitu circumiecto, plerosque hostium occidit, reliquis pacis conditiones dedit: deinceps multos populos, alios citra prælium, alios bello sibi adiunxit. Neruij autem, quia ad pugnam pares non erant, ultrò planis locis Cæsari cesserunt, ac se in montes syluis densissimis confitos receperunt. hinc in Cæsaris copias nihil tale expectantes decurrerunt:

Belgæ à Cæ
sare uicti.

Neruij à Cæ
sare uicti.

rerunt: pulsiq; ea parte fugatique, in qua Caesar aderat, maiori altera sui exercitus parte superiores, illi, ipsa ex templo Romanorum castra ceperunt. Caesar, qui fugientibus instabat, eo animaduerso ab insecutione reuersus, ad castra se contulit: in ijs hostes prædæ intentos deprehendens, circumdedit atque interfecit. ab hoc facto in subigendis cæteris Nervii nullam difficultatem sensit. Interim Aduatici, qui & genere & animis Cimbri erant, Nervii vicinis suis opitulatum profecti, postquam de ijs iam actum esse senserunt, domum reuertuntur: cunctisq; oppidis desertis, sua omnia in unum castellum, quod ipsis fortissimum erat, contulerunt: oppugnantemque id Caesarem per multos dies reiecerunt, donec ad machinationes se ille conuertit. Quandiu Romanos materiam cadere, machinisque construere uiderunt, ignari quis eorum usus foret, eos irriserunt: postquam opera perfecta sunt, atque undiquaque armati milites illis oppido admouebantur, noua atque inusitata specie commoti Aduatici, legatos ad Caesarem de pace miserunt, militibus necessarias res suppeditauerunt, non nihilque armorum de muro proiecerunt. Post, ubi opera ista uiris iterum nudata, Romanos propter uictoriam animo esse hilari uiderunt, pernitidine ducti, audaciâque recepta, de nocte oppido egressi sunt, ut eos inopinato obtruncarent: uerum cum in excubitores incidissent, (accuratè enim omnia Caesar semper curabat) proposito frustrati sunt: ac ne reliquis ullus locus fuit, sed omnes sub hastam missi sunt. His ita gestis Caesar cum alios plurimos populos partim ipse, partim per suos legatos subegisset, iamque hyemis instaret, in hyberna profectus est. Romani re cognita, mirati tot populos quorum ne nomina quidem satis cognita antè fuerat, cum do-

Aduaticos
Caesar subi-
git.

supplicatio
ob res ge-
stas Cæsaris
decreta, Ser-
gij Galbæ
in Veragris
gesta.

De reditu
Ciceronis,
utque eum
Pompeius &
Milo conse-
cerint.

muisset; supplicationem X V. dierum decreuerunt. quod ante id tempus acciderat nunquam. Eodem tempore Sergius Galba Cæsaris legatus per æstatem, ac priusquam exercitum in hyberna dimitteret, Veragros, qui ad lacum Lemannum, iuxta Allobroges usque ad Alpes incolunt, partim ui, partim conditionibus pacis datis receperat, ita ut hyemare quoque ibi locorum constitueret. Sed postquam militum alij cum eo manserunt, quippe haud longè ab Italia se abesserati, plerique uerò in alia loca discesserunt, incolæ autem eius regionis eo intellecto inopinatis ipsum insidijs aggressi sunt: tum ex desperatione in furorcm uersus, repentè hybernaculis exiit, incredibilique audacia hostibus qui eum obsederant consternatis, per eos in locum sublimem euasit: atque in tuto constitutus, ultus id facinus hostes in scruitutem redegit: hyberna autem ipse eo loco ulterius non habuit, sed ad Allobroges transtulit. Dum hæc in Gallia geruntur, Pompeius interea effecit, ut reditus Cicroni decerneretur. Quem enim Clodij causa expulerat, cum contra eundem reduxit: ita nimirum facilimo momento mutantur animi hominum, usuq; uenit ut à quibus se uel adiutum uel la sumiri quis existimet, eos longè alios experiatur. Pompeium ea in re Prætores nonnulli, Tribuniq; plebis, atque inter eos in primis T. Annius Milo adiuebant, qui etiam ea de re ad populum retulerunt, ac præter hos Spinther etiam Consul, partim studio Pompeio gratificandi incitatus, partim odio Clodij impulsus propter quod eum quoque in iudicio de adulterio damnauerat. Clodio contra, cum alij qui magistratus gercebant, aderant, tum frater suus Appius Claudius Prætor eotempore, Consulque Nepos, qui ob peculiarem inimicitiam Cicroni insensus erat. Maiores quàm antè
tumul

tumultus inter has factiones coorti sunt, quòd dissidijs civilibus ipsi Consules præerant, multaque cum alia parum decora perpetrata sunt, tum in ipsa suffragatione Clodius cognito multitudinem pro Cicerone futuram, acceptis gladiatoribus, quos frater suus parauerat ad ludos funebres, quos Marco propinquo suo instituerat, in concionem insiluit: multisq; sauciatis, multis occisis, legislationem impediuit. Ipse deinde his stipatoribus usus omnibus iam formidini erat, adilitatemq; petebat: quod cã adeptus, iudiciũ de uisubterfugiturũ se cogitaret. Detulerat enim nomen eius Milo, non tamen accusauit: nondũ enim constituti erant Quæstores, à quib. sortitionem iudicum fieri oportebat: Neposque Pratori edixerat, ne quod iudicium antequam iudices sorte deligerentur, admitteret. Oportebat autem prius Aediles quàm Quæstores constitui, eiusque rei causa potissimum hanc moram iniiebat. Milo cum hoc ipsum impugnaret, multaq; turba fierent, tandem ipse quoque coacta manu gladiatorũ aliorumq; suæ sententiæ hominũ, cũ Clodio aliquoties conflixit, iterq; per totam eam urbem cedes grassabantur. Itaq; Nepos sibi à collega, Pompeiõque cæterisque optimatibus metuens, sententiã mutauit. Hoc factio, referente Lentulo, senatus auctor factus est, ut Cicero reduceretur: idq; populus cum uideret utrumque Consulẽ autorem esse, ita iussit. Ac quanquam Clodius ijs reclamabat, tamen Milone se ei opponente, ita ut uim facere nullam posset, Pompeio quoque et alijs legi huic astipulantibus, ea faciliolongè superior euasit. Reuersus igitur est Romam Cicero, factaq; sibi à Coß. potestate, senatui in curia, populoque in concione gratias egit: Pompeiõque inimicitia, quam propter exilium suum susceperat, condonata, in gratiam redijt, statimque eius beneficium compensa-

Cicero in
patriam re-
dit.

Pompeius
rei fumentariz
præfatus.

uit. Cum enim ingens urbem fames affligeret, plèbsque uniuerfa in theatrum primò (quo tunc temporis unico ad ludos utebantur) deinde in Capitolium aduersum senatum, qui tum in concilio erat, impetum faceret, ac modò eadem ipsis, modò se eos cum templo combusturam minaretur: Cicero senatui persuasit, ut Pompeio annonæ procuracionem mandarent, eique imperium Proconsulare ad quinquennium in Italia omni usque terris darent. Ita futurum erat, ut sicut antè contra prædones, ita nunc caritatis incumbentis causa iterum in omnes terræ partes quæ sub ditione Romana essent, imperium obtineret. At Caesar & Crassus, etsi Ciceronem odio habebant, tamen quia eum rediturum constabat, curâ eius aliam quam sibi assumpserunt, ipsæque Caesar absens beneuolentiam erga Ciceronem aliquam ostendit: nulla tamen ipsis à Cicerone relata est gratia. Quia enim hoc eos non ex animo facere sciebat, existimabaturque per eos se præcipuè exterminatum fuisse, aperte contra ipsos quippiam tentare non ausus (quòd immodicè indicendo libertatis fructus nuper iam sensisset) librum quendam occultum conscripsit, cuius erat inscriptio, De suorum consiliorum rationibus: in eum multa acerba contra Casarem Crassumque, aliòsque nonnullos dicta congescit: metuensque ne se uiuo emanaret, obsignatum filio tradidit cum mandato, ne eum se superstite aut legeret, aut ederet. Cicero igitur denuò reuiguit, ac non modò ceteras suas facultates, sed solum etiam adiam suarum recuperauit: quamquam id Libertati dicatam à Clodioque consecratam, & religioni obligatum erat. Cicero autem lationem legis Curiatæ, per quam Clodius à patricijs ad plebem ductus erat, improbens, eumque non eo tempore quod præscriptum legibus maiorum fuerat, adoptandum das-
tum di

Cic. in Casarem & Crassum liber.

tum dicēs, totum eius Tribunatum, in quo etiam de domo sua decretum fuerat, euerit: indicauitque quia contrā quā leges ferrent, is ad plebem transisset, nihil quoque eorum quæ egisset, ratum esse habendum: cōque Pontifices permouit, ut arcam sibi, quæ nimirum non sacra, sed profana esset, restituerent. Hac ratione Cicero & sua perficiem ædium suarum & pecunias instaurandis adibus, ceterisque suis facultatibus quæ iniuriam aliquam acceperant reficiendis adeptus est. Alij postea temporis motus propter regem Ptolemaeum exorti sunt. Cum enim magnam pecuniæ summam partim domesticam, partim mutuò acceptam in Romanos impendisset, ut ab illis regnum sibi confirmaretur, utque amicus ac socius appellaretur, eamque pecuniam uel ab Aegyptijs exigeret, in odia eorum incurrit cum hanc ob rem, tum quod Cyprium à Romanis poscere iussus ab ipsis, aut amicitie eorum renunciare, nō parebat. Itaque cū neque persuadere eis, ut quiescerent posset, neque uel eos adigere (conduclios enim milites nullos habebat) ex Aegypto aufugit, Romamque se contulit. ibi se à suis regno eiectum querelus est: petijtque ut à Spinthere Consule, cui provincia Cilicia mandata erat, restitueretur. Interim Alexandrini cum eius profectiōem in Italiam ignorarent, mortem oppetijisse arbitrati, filiam eius Berenicen regno praefecerunt. postquam rem ipsam compererunt, centum uiros Romam ablegauerunt, qui & contra eius accusationes ipsos defenderent, & uicissim ipsum de iūctis iniurijs accusarent. Ptolemaeus, quippe adhuc Romæ tunc erat, eo cognito, emissis in omnes partes certis hominibus, legatis insidias posuit, ac plerosque in ipso itinere interfecit, ceteros partim in ipsa urbe occidit: partim iniecit terrore, aut pecunijs corruptos eò perduxit, ne cau-

Ptolemaeus
rex Aegypti
pulsus Ro-
mam acce-
dit.

(Ptolemaeus
largitiones
& cædes le-
gatorum Ale-
xandrino-
rum.

sam, cuius gratia missi erant, apud magistratus agerent, ullamue interemptorum mentionem facerent. Caterum ea res in tantum rumorib. uulgo iactabatur, ut senatus uehementer indignaretur, praesertim mouente eos M. Fauonio, quod multi sociorum legati Romam missi, per uim uita spoliati essent: magnisque eo tempore Romanorum numerus erat, qui iudicandi causa pecunias accepissent. Igitur principem legationis Dionem ad se uocauerunt, ut ab eo de ueritate rei certiores fierent: sed adhuc tantum pecunia poterat Ptolemeus, ut neque Dio in senatum uenerit, neque ulla de eade interemptorum mentio, quandiu ipse Romae fuit, fieret: quinimò ne Dione quidē posthac per dolum necato, ullas poenas Ptolemeus dedit. nā Pompeius & regē domus suae accipiebat, & magnopere ei studebat. ad haec multi, quod se muneribus corrumpi passi essent, insequenti tempore in iudicium pertracti, pauci tamen conuicti sunt, quod cum essent complures eidem crimini obnoxij, unusquisque sibi metuens, alteri auxilium ferebat. Ea tum mortales pecuniae studio perpetrabant. Caterum initio statim sequentis anni statua Iouis in Albano monte caelitus tacta, restitutioni Ptolemæi aliquantum morae iniecit. Cum enim Romani libros Sibyllinos adirent, ita scriptum in ijs inuenerunt: Si rex Aegypti auxilij alicuius indigens uenerit, amicitiam ei ne denegaueritis, nullis autem copijs eum adiuueritis: Sin secus feceritis, labores & pericula habebitis. Admirati igitur id carmen ita ad rem praesentem congruere, omnia quae de eo decreta fuerant facta, antiquauerunt, C. Catonem tribunum plebis secuti. Atque id ipsum oraculum in populum euulgatum est Catonis opera (non enim licebat Sibyllinum ullum carmen populo enunciare, nisi id senatus decreuisset) nam ut primum oraculi sententia,

Fauonius.

Dio princeps legationis corruptus.

Oraculum Sibyllinum de Ptolemæi causa. C. Cato Trib. pl. Ptolemæi reductionem impedit.

tia, quod fieri assolet, vulgò innotuit, ueritus Cato ne id supprimeretur, Sacerdotes ad plerū produxit, ac priusquam senatus quicquam statueret, eos cogit oraculum exponere. Quantò enim munus ideis licere uidebatur, tanto magis id populus urgebat. igitur ea sententia fuit oraculi, redditumque Latine enunciatum est. Cum dein de sententiæ dicerentur, alijq; à Spinthere sine exercitu iuberent Ptolemæum reduci, alij id à Pompeio duobus cum liſtoribus fieri uellent (nam Ptolemæus oraculo intellecto id ita fieri petebat, xi. sq; literas A. Plautius Tripl. publicè recitauit) ueriti ſenatores ne hæc ipſa res Pompeium adhuc maiorem efficeret, ſub prætextu mandatæ annonæ ei obſtiterunt. Atque hæc quidem L. Philippo, & Cn. Marcellino Cōſ. acta ſunt; cognitiſque ijs Ptolemæus de reditu deſperauit, Ephesumque proſectus, apud Deam commoratus eſt. Verum anno præcedente inuſitata quædam res à noſtro tamen opere non aliena, euenit. Lex quædam apertè prohibebat, ne duo quidam ex una gente idem ſacerdotium haberent. Spinther autem Conſul filium ſuum Cornelium Spintherem inter Pontifices reſcrire cupiens, cum in eum ordinem iam antè Fauſtum Syllæ filiū, qui ex gente itidem Cornelia erat, adſcriptum uideret, ſuum filium in Manlij Torquati genus adoptandum dedit, còque modo legis uerba obſeruata, ipſa autem res diſſoluta eſt. Clodius ut primū Philippo & Marcellino Cōſulibus ædilitatem adeptus eſt (collata ei autem hæc ultrò erat, ut iudicium effugere poſſet) Miloni diem dixit, quòd gladiatorum manum cogiſſet: quæ enim ipſe fecerat, & quorum cauſa accuſabatur, de his contrà Milonis nomen deſerebat, non quòd Milonem ſe uincere poſſe expectaret, qui deſenſores potentes, inq; his præcipuos Pompeium & Ciceronem habebat, ſed ut cooba-

AD. V. C. 698

Fauſtus Sylla Pontifex.
Clodius Aedilis, Milonem de vi poſtulat, Pompeium ludibrio habet.

tentu & Miloni negotium exhiberet, & illos conuicijs agerret. Præter cætera hoc quoque in illos parauit, socios suos instruxit, ut cum ipse in concionibus interrogaret quisnam huiusmodi (certum autem aliquod uitium nominabant) in factis dictisue suis esset, hi Pompeium omnes exclamarent: Clodius quæ uel corporis uel aliarum rerum causa Pompeio uitio uerti poterant, sapienter subito de singulis ijs percontatus est, non tanquam Pompeium notaret: tum alijs incipientibus Pompeium nominare, alijs (ut fieri solet) acclamantibus, subsannatio in Pompeium tanta exorta est, ut neque quietus eam perfirre possit, neque ei simile ludibrium reponere uellet, sed uehementi ira ac confusione afficeretur. Ita uerbo quidem Milo accusabatur, re autem Pompeius citra responsionem coarguebatur. Clodius quò magis propositum suum exequi posset, non passus est etiam rogationem legis curiæ fieri: itaque ne de causa quidem uerba cognosci in iudicio licebat, ac tantisper quidem Milonis causa ea conuicia & cedes fieri uidebantur. Interea temporis prodigia quadam euenerant. Nam sacellum quoddam Iunonis exiguum, quod in Albano super mensa dedicatum orientem solem spectabat, ad Septentrionem conuersum erat, faxque à meridie erumpens ad Aquilonem perrexerat, lupusque in urbem intrauerat, terræmotus acciderat, aliquot ciues de cælo tacti, tumultusque sub terra in monte Latino exauditus erat. Hæc cum uates expiare instituerent, numen aliquod populo irasci dixerunt, quòd in locis quibusdam sacris atque religiosis ædes extruerentur. Ibi Clodius in Ciceronem inuadendi ansam nactus, quòd is in arca Libertati consecrata edificaret, uertis uehementer insectatus est: semelque eò se contulit, ut domum à fundamentis iterum dirue

Prodigia.

Clodius Ciceronis domum demoliri denuò conatus.

dirueret: sed id facere à Milone prohibitus est. Cicero haud secus quàm si eam rem Clodius perficisset, in iram uersus, ac multa de eo questus, tandem assumptis Milone, Tribunisque plebis aliquot, in Capitolium ascendit, tabulasque in quibus legem de eius exilio Clodius posuerat, deiecit. hæc tamen tunc ei à Clodio cum C. fratre Prætoris superueniente ademptæ sunt. Post hæc tempore quo Clodius peregrè profectus erat, obseruato, iterum Cicero in Capitolium ascendit, tabulasque eas secum domum suam deportauit. Ab hoc factio nihil iam alteri aduersus alterum nec dictu nec factu factum uideri, sed se inuicem totis uiribus opprobrijs proscindere, ne ab extrema quidem turpitudine se continere. Cicero Tribunatum Clodij, quasi eum contra leges gessisset, actaque eius tanquam irrita exagitare: Clodius Cicroni exiliū exprobrare, in id iuste eum missum, reditūque ei iniquè decretum dicere. In hac contentione cum Clodius esset longè inferior, M. Cato reuersus ad urbem eum restituit: quippe Cicroni infensus, prætereaque ueritus ne quæ in Cypro egisset, (cauerò magni faciebat, ratique ea esse quàm maximè uolebat) rescinderentur, quòd cò erat à Clodio Tribuno plebis missus, ei promptè admodum adfuit. Porro Ptolemæus, qui insulam Cyprum eo tempore habuerat, cum quid de se decretum esset, percepisset, et neque Romanis resistere posset, neque regno exutus uitam sibi ferendum duceret, hausto ueneno oppetierat: Cyprij Catonem haud grauatim acceperunt, proseruis se iam deinceps amicos sociosque Populi Romani futuros sperantes. Atque eius quidem rei causa nihil Cato quòd se extolleret habebat. Ceterum quia et reliqua negocia optimè constituerat, ac multis, mancipijs pecuniisque ex facultatibus regijs collectis nulli

Cicero col-
nas legum
Clodianarū
deiecit, et ex
Capitolio
aufert.

M. Cato Tri-
bunatū Clo-
dij defendit

Cato quæ in
Cypro ege-
rit.

nulli in se repetundarum accusationi locum dederat, sed
 ab omni crimine liber cuncta Romanis tradiderat, laudē
 rei benè gestæ non minorē, quā si uictor ē belio redi-
 set, adeptus fuit. Quod enim complures muneribus se cor-
 rumpi pateretur, id effecerat, ut pecunias despiciere, quā
 hostes superare, rarior uirtus haberetur. Igitur Cato
 eam de se tum opinionem præbuit, ut honoribus qui ui-
 floribus habentur, dignus existimaretur, Consulesque in
 senatu præturam ei decernerent, quā ei leges nondum
 concedebant. Eam Cato respuit, neque gessit, hocque ipso
 suam sibi gloriam auxit. Clodius seruos ex Cypro adue-
 ctos, Clodios nominare intendit, quod ipse Catonem cō-
 amandasset: sed quia Cato obstabat, non obtinuit. igitur
 Cyprijs cognomentum impositum est. nam ne Porcios
 quidem eos appellari, quod nonnulli instituerant, Cato
 passus est. At Clodius Catoni, quod sibi se opposuisset,
 succensens, administrationem eius calumnijs impetijt, ra-
 tionesque eum actorum suorum postulauit, non quod pu-
 taret se cum alicuius iniusti facti posse arguere, sed quia
 naufragio commentarij Catonis ferè omnes perierant:
 id pro se nonnihil facturum Clodius arbitrabatur. Ad-
 iuuit in hoc etiam negotio Cæsar Clodium, quanquam
 absens: & ut quidam referunt, accusationes ei contra
 Catonem per literas misit. Crimini dabatur Catoni inter
 alia, quod cum de prætura sibi conferenda ipse Consuli-
 bus persuasisset ut referrent, consultò se eam omisisse si-
 mulasset, ne repulsam passus uideri posset. Ita hi inter se
 contendebant. Pompeio autē in diuidendo frumento ali-
 liquantum temporis infumendum fuit. cum enim multi
 propter spem quā in eo ponebāt, ad liberalitatem exci-
 tarantur, intendit eorum descriptionem facere Pom-
 peius, ut cum decore & ordine aliquo annonam hi largi-
 rent

M. Cato Præ-
 turam obla-
 tam respuit.
 Cyprij ser-
 ui.

Clodius Ca-
 tonem ac-
 cusat.

Cæsar is Ille
 ris Clodius
 aduersum
 Catonem
 instructus.

rentur. Atque id quidem ipse negotium cum sua sapiētia, tum copia frumenti adiutus, nō ita difficulter executus est: in petendo autem Consulatu plus negocij habuit, incurritque in reprehensiones. Molestiam ei afferebant adiones Clodiane, ac præsertim quod ab alijs quoque se despicere uidebat, quos dignitate expectationēq; ipse anteiret, contumelijsq; ab his impetebatur, quibus priuatus etiam se honoratiorem fore sperauerat. Atque horum quidem nonnunquam tamen nullam rationem habendam cogitabat: indignē enim ferre solebat in præsentiarum si quis sibi obrectaret: post digressus, secumque suas uirtutes, & uitia aduersariorum ratiocinatus, pro nihilo eorum conuicia ducebat) sed hoc molestē admodum ferebat, Cæsare ita augeri, populūque eius res gestas tantę admiratio ni esse, ut iam Senatores ad Gallos, tanquam iam prorsus in seruitutem redactos, emitterent: in tantūque spem de Cæsare populū erigi, ut uim pecunie magnam ei decernerent. itaque Pompeius Consulius persuadere conabatur, ne Cæsaris epistolas statim recitarent: sed omnino tātiſper occultas haberēt, donec ipsa rerū gestarum fama eodē pertingeret, utque successorem Cæsarietiam ante constitutum tempus mitterent. Tanta erat in eo homine ambitio, ut hæc quoque, in quibus adipiscendis Cæsarem ipse adiuuerat, inuideret, euersaque uellet: eumque sibi molestum haberet, quem magnoperē ornatum à se, ad suas res constituendas adhibuerat. Quamobrem populū secum incusabat, quod se neglecto iam Cæsari stude-
rent. iam alijs quoque indignabatur, cum populū uide-
ret tantisper cum qui aliquid ipsis parauisset, in memoria habere, dum nulla accessio recens superueniret, semperq; ad id quod de nouo partum esset. (quantumuis id priore minus foret) consuetam suam obfatiētatē, non grūmque

Quæ Pompeio
causæ alterū
Consulariū
petendi sue
runt.

cc

cc

Populi fa-
uor quā
diuturnus.

retrūm

„ rerum cupiditatem summa promptitudine se inclinare:
 „ inuidiâque adductam plebem omne id quod prius magna
 in existimatione fuisset, euertere, propterque spes suas id
 quod se recens ostentaret, euehere. Id agrè Pompeius fe-
 rens, cum neque per Consules quicquam obtinere posset,
 Cæsaremque maiorem iam factum intelligeret, quàm ut
 sibi aduersus cum fides haberetur, non exiguam sibi rei
 curam habendam duxit. Ita uerò existimabat, duas esse
 res, quæ amicitias confunderent, metum scilicet, & in-
 uidiâ: idque ibi demum fieri, cum uel de gloria uel de
 „ potentia certamen initur. Nam quandiu ea utrinque
 „ equalia sint, amicitiam quoque ualere: ubi alter alterum
 „ excellat, ibi & inferiorem inuidia permotum, odio supe-
 „ riorem prosequi: & potentiorum contemptu imbecillio-
 „ ris elatum, contumeliam ei inferre. Ita accidere, ut cum al-
 „ ter indignetur se inferiores ferre, alter præstantia sua
 „ sese extolliat, ex pristina amicitia ad discordias ac bella
 „ deueniatur. Huiusmodi cogitationibus Pompeius contra
 Cæsarem cum sese armauisset, quòd se solum ei deiiciendo
 sufficere posse non censeret, Crassum sibi coniunctiorem
 magis adhuc reddidit, cuius auxilio niteretur. Cum inter
 se conspirassent, eas rationes iniuerunt se si priuati ma-
 nerent, nullius rei conficiendæ spem habere: sin consula-
 tum cepissent, atque Cæsarem æmulati ipsi quoque se
 se rebus gerendis dedissent, posse & eum adæquare, &
 ipsi coniunctis uiribus unicum eum quàm primum supe-
 rare. Eo modo omnia quæ præ se tulissent

Ex amicitias
 qua ratione
 inimicitias
 nascuntur.

Pompeius
 Crassum so-
 cium Cæsa-
 ris deprimē-
 di adsciscit.

atq; ex socijs quidā eos ad magistratū produceret, ne
 gaucrunt se Consulatum posthac gerere uelle, quàm pa-
 lām deposuissent, etsi nonnullis qui se antea in contentio-
 nibus adiuuissent, eum acquirere cuperent. Quoniam
 uerò

uerò consulatum extra id tempus, quod legibus præfi-
 nitum est, petebant, satisque constabat cum alios tum
 Consules (etenim nonnihil uirum etiā Marcellinus habe-
 bat, olstituros, ne Consules ipsi declararentur: id effice-
 runt, ne eo anno comitia haberentur, summisso in hoc in-
 ter alios C. Catone, ut interrege prodito, secundum leges
 & petere magistratum ipsi, & capere possent. Et sicbat Locus men-
dosus.
 enim hoc sub prætextu quidem Consulibus aliàs alio sub
 obtecto adornatis, re uera autem ab ipsis, igitur aperte in-
 fensi erant suis aduersarijs) uehemēter indignatus est Se-
 natus, adeo ut res ad pugnam quoque deuenerit. & tunc
 quidem ita dirempti sunt. Cum eadem denuò euenissent,
 decreuerunt ut uestes mutarentur, quod in calamitatibus
 fieri solet: quamuis Catone ex concilio, cum frustra uer-
 bis contendisset, profligente, ne quid statui possit. Nam si
 quis eorum qui dissentiant, intus sit, nihil decerni licet.
 * Eos enim occurrentes ceteri tribuni pl. introitu prohibe-
 buerūt, eoque modo id decretum perlatum est: ac præterea,
 ut solennes quoque ludos, qui tum exhibebantur, sen-
 natores inspicerent. Cum hoc quoque Cato impugnarct,
 frequentes exiluerunt, multisque uestibus redierunt, ut
 uel hoc modo eum deterrent. Vt ne sic quidem mode-
 ratorem se exhibuit, in forum omnes prodierunt, popu-
 lumque qui ad hoc confluerat, in summam morficiam
 adduxerunt, dicente Marcellino, præsentēque statu-
 tum deplorante: illacrymantibus autem reliquis, in-
 gementibusque, ita ut nemo quicquam contradice-
 ret. His actis in curiam reuersi sunt, cum statuissent
 iram suam in autores malorum conuvertere. Interim Clo-
 dius ad Pompeium se iterum coniecit, cuiusque partes
 sibi sequendas sumpsit: sperans fore, ut si Pompeio in
 his quæ tum machinabatur consequendis auxilio fuisset,
 cum

Clodius Pō
 peio sese ad-
 iugit, & pe-
 riclitatur.

cum omnino suum deinceps haberet. Igitur ad plebem progressus in conueniente sibi amictu, nihilque eo secundum decretum factū mutato, contra Marcellinum & alios concionē habuit. Cū magna ex eo senatus indignatio concoriretur, Clodius abrupto sermone plebē reliquit, contēdēsq; in curiam, parum absuit quin periret. Obuij enim facti senatores, ingressu eum arcuerunt: interimque ab equitibus circumdatus, discerptus utique fuisset, nisi plebem inclamasset. ibi multis cum igne accurrentibus, ipsos si quam uim in Clodium fecissent, cum curia combusturis, Clodius cum minimum ab interitu absuisset, seruatus est. Pompeius nihil his territus, in senatum aliquando irrupit: decretoque quod iam fieri debebat, se opposuit, idq; decerni prohibuit. Deinde Marcellino interroganti, ipsum in publico, nūmnam re uera consulatum expeteret, sperantique ipsum baud facile confessurū, se magistratibus adipiscendis studere: Bonorū, inquit uirorū causa magistratu mihi nihil opus est, sed propter turbulentos eū uel maximē peto. Itaque cum Pompeius apertē in hoc esset, Crassusque idem rogatus, non quidem similiter confiteretur, sed ne inficias quoque irret, ac more suo mediam uia ingressus, omnia se quę ex usu rei publicę futura crederet, facturū diceret: territus Marcellinus, quiq; cū sequebātur, horū apparatu, atq; aduersatione, in posterū curia abstinuerunt. Cum autem non conueniret is numerus, quem ad decretum faciendum leges prescribunt

De senatu loquitur, ut oppresso.

initio de ipsis potuit, sed ipse adoptionē ita transiuit. Non tamen aut uestem lugubrē posuerunt, aut ad solennes ritus prodierunt, non in capitolio Iouis sacrificio interfuerunt, non ad firias Latinas (quę tum de nouo ob non rectē peractum quiddam celebrabantur) in mon-

tem

tem Albanum uenerunt: sed quasi in seruitutem redacti,
 & neque magistratuum capeffendorum, neque ciuiliū
 actionum obeūdarum potestatem habentes, ita reliquam
 anni partem exegerunt. Post hæc Pompeius & Crassus
 ex interregno Consules creati sunt, cum nemo eorum qui
 antè eundem magistratum ambiuerant, obnūciaret. Et
 L. quidem Domitius, qui in petitione ad ultimam usque
 diem perscuerauerat, tum quoque sub nocte domo egres-
 sus, in concionem contendebat: at puero suo, qui laternam
 præferrebat, occiso, territus, ultra progressus non est. Ita
 cum nemo planè illis resisteret, atque ad hæc P. Crassus,
 M. Crassi filius, Caesarisque eo tempore legatus, eiusdem
 rei causa milites Romam adduceret, facillè Consules crea-
 ti sunt. Cum eo modo principatū cepissent, reliquos quo-
 que magistratus iis conferri curauerunt, quos sibi ido-
 neos intelligebant: Catonemque, ne praturam obtineret
 impediuerunt, quem uidebant ea quæ agebantur non to-
 leraturum: nolebantque ei ad contradicendum uires le-
 gitimas accedere. Ac Prætorum quidem, quod Cato nihil
 ui agendum sibi ducebat, comitia pacata fuerunt: in A-
 dilibus autem Curulibus creandis ita res ad eadem deuo-
 luta est, ut Pompeius multo sanguine aspergeretur. Qui
 à populo delecti erant, eos sibi supplices factos Pompeius
 & Crassus (ipsi enim comitia habebant) ad adilitatem
 admiserunt: ceteros autem Aediles ac plerosque Tri-
 bunos plebis societate sibi coniunxerunt: soli duo Tribu-
 ni plebis C. Atius Capito, & P. Aquilius Gallus non as-
 stipulati sunt. Creati magistratibus, Pompeius & Cras-
 sus his quæ expetebant agendis animum intēderunt. At-
 que ipsi quidem neque in senatu neque apud populum
 de his uerba fecerunt, nulliusque se rei indigere planè
 præ se tulerunt: C. uerò Trebonius Tribunus plebis le-

Pompeius
& Crassus
Coff. II.
An. V. C.
699.

L. Domiti-
Consulatu
petēs prop-
ter celsus.

P. Crassus.

M. Cato præ-
turæ repul-
sam passus.

Aediles Cu-
rules per tu-
multum ele-
cti.

C. Atius Ca-
pito.
P. Aquilius.
Gallus.

P. Trebonij
rogatio.

Cæsari im-
perium in
tres annos
prorogatu.

M. Cato &
Fauonius
Trebonia-
nz legi re-
stunt.

gem conscripsit, qua alteri Syria cum uicinis regionibus, alteri Hispaniæ (nam ibi quoque nuper motus quidam exorti erant) ad quinquennium assignabantur: utque sumerent sibi quantum uellent militum ex ciuibus & sociis, bellumque & pacem cum quibus ipsis uideretur, contraherent. Grauitur hoc multi, atque in primis amici Cæsaris, tulerunt, quod futurum erat, ut si hi ea quæ intenderant, obtinuissent, Cæsar, cui imperij tempus ferè exierat, in arctum redigeretur. Hac de causa cum se ad impugnandum rogationem eam nonnulli pararent, ueriti Consules ne his quæ moliebantur exciderent, Cæsari quoque se imperium ad triennium (ita enim re uera inuenitur) prorogatuos dixerunt, eoque modo illos in suam sententiam perduxerunt. Neque tamen ante de eo ad populum retulerunt, quam suæ ipsi res essent confirmatæ. Nam qui Cæsari cupiebant, eo modo præoccupati quiescebant: ceteri plerique metu capti se continebant, satis habentes si uel ita incolumitatis esse liceret. M. autem Cato & Fauonius omnia quæ ab istis agebantur, impugnabant, inter alios adiutores duos Tribunos plebis habentes: sed eos libertate sua utentes id potissimum conatus suo frustratum est, quod pauci multis repugnarent. Et Fauonius sanè, cum ad contradicendum unica hora à Trebonio concessa ei esset, eam frustra de ipsa temporis angustia clamando consumpsit. Catoni autem duæ ad concionem horæ obtigerant. Is eo, in quo res uertebatur, totoque negotio omisso, tempus more suo consumpsit, antequam quicquam de eo quod in manibus erat, diceret: non quod oratio ipsum quam de causa haberet, deficeret, sed ut silentio sibi à Tribonio indicto, dum adhuc superessent quæ diceret, eundem hac ipsa de causa excusare posset. Satis enim compertum habebat Cato, scilicet

ne sitota quidē die peroraret, effcitur ut quæ uellet ipse, decernerentur. Itaque iussus tacere, non statim dicendi finem fecit, sed ex concilio etiam exturbatus raptatūque reuersus est: tandēque in carcerem etiam iussus abduci, nihil remisit. Ea igitur dies ita extracta est, ut ne dicendi quidem copia Tribunis unquam fieret. Nam in omnibus comitiis ubi quid cum populo agendum erat, prius priuatis hominibus concio dabatur quàm magistratum tenentibus, ne quis nimirum potentioris, ut fieri asolet, sententiæ præuentus, suam ipse supprimeret, sed summa cum libertate quod sentiret exponeret. Quam ob rem Gallus timens, ne postridie foro intercluderetur, aut maiorem etiam iniuriam aliquam acciperet, sub uestigium in Curiam ingressus, in ea pernoctauit: cum quod eo in loco se tutum crederet, tum ut summo manē in concionem prodire posset. At Trebonius omnis Curie ianuam oclusis, effcit ut is et noctem, et diei maiorem partem frustra ibi exigeret. Atium, Catonē, Fauoniūque et ceteros, qui cum his erant, alij quidam de nocte occupato loco, concionis aditu prohibuerunt. Cūque Fauonius et Ninnius occultē cō introiissent, Cato autem et Ninnius aliis quibusdam insistentes, ab iisque in sublime eluati, concionis soluendæ causa de cælo seruatum esse dicerent, uterque horum à famulis tribunorum expulsus est: illos autem, cæsis quoque nonnullis, iidem famuli uulnerauerunt. Perlata lege, populūque iam à concione degrediente, Atius Gallū sanguine percussū (ui enim ex cōcione pulsus is uulnus acceperat) ad eos qui adhuc aderant produxit: iisque ostēdit, diis que his quæ ad causam faciebant, magnū motū excitauit. Eo Cōsules percepto, qui haud procul inde rebus suis intēstationes agebāt, magna celeritate superuenerūt cū ma-

Priuati in comitiis populi primis sententias dicunt.

Largitionis
pœna au-
cta.

Sumptuariâ
legem Hor-
tensius im-
pedit.

Theatrum Pō-
peij, & spe-
cacula.

nu suorum, quam haud exiguam secum habebant: territisque omnibus, concionem iterum conuocarunt, ibique de rebus Cæsaris decretum fecerunt, frustra iisdem qui antè quoq; resisterant, reclamare aggressis. His cōfirmatis, pœnam priore adhuc grauiorem contra eos qui largitiones fecissent, constituerunt: quasi uerò ipsorum delicta haud palam essent, qui non pecunia, sed ui magistratum occupassent. Sumptuariam quoque legem (nam in quotidiano uictu sumptus ad summum excreuerant) promulgare intenderunt, quanquam ipsi ad extremum luxus mollicieque proueſſi: quod ipsum quoque in causa fuit, quominus ea perferretur. Hortensius enim, qui ex iis qui maximos sumptus facerent, erat, urbis magnitudine uerbis explicata, Consulitusque sumptuositatis domesticæ, magnificentięq; ergò collaudatis, eorūque uita suæ orationi tāquam in subsidium adhibita, ut à proposito discederent effecit. Nam disceptationis ea de re moti uerecundia, quodque ei uideri nollent, qui quæ ipsi usurparent, eadem aliis inuiderent, ultrò rogationem istam omiserunt. Iisdem diebus id quod etiamnum insigne habetur, theatrum Pompeius dedicauit, in eodemque spectacula cum musica, ludosque gymnicos exhibuit: atque in Circoequorum certamen, multorūque & uarij generis beluarum uenationes præbuit. Quinque enim dierum spatio quingentileones confecti sunt, elephantique octodecim cum armatis depugnauerunt, partim in ipsa pugna mortui, partim paulo post. Nam populus aliquos etiam inuito Pompeio miseratus est, cū uulnerati à pugna destitissent, circumeuntēque ad cælum proboscibus lamētati sunt, ita ut sermoni occasionem præberent, non id ab ipsis temerè aut casu fieri, sed iusiurandum, quo per suasi ex Africa traducti erant, implorantibus, suiq; uindi-
ctam

Etiam deos poscentibus. Fertur enim haud prius eos in na-
 ues ingressos esse, quàm à ducentibus iuramento sibi cau-
 tum esset de omni iniuria. Id uerum sit, necne, non scio:
 certe hoc quoque memoriae proditum est, præter quàm
 quòd elephanti sermonem patrium percipiât, rerû quo-
 que cos cælestiû intelligentia esse præditos. Hinc in noui
 luniis, antequam in conspectû hominibus luna perueniat,
 eos ad aquam perennem accedere, eâque sese lustrare. E-
 go & hæc ita accepi: & hoc præterea, id theatrum non à
 Pompeio extructum esse, sed Demetrium libertum eius id
 ex pecuniis, quas dum miles sub eo esset, parauerat, condi-
 disse: isque rectissimè nomen eius facti ad Pompeium retu-
 lit, ne malè audiret, quòd libertus tantum pecuniæ colle-
 gisset, unde tantos sumptus facere posset. Enim uero his
 muneribus Pompeius haud uilem à populo gratiam ini-
 uit: ceterum in conscribendo exercitu cum Crasso, quo
 ad ea quæ ipsis decreta erant, uterentur. magnoperè cos
 offendit: multitudinèq; pœnitentia correpta, Catonem reli-
 quosque laudauit. Quare Consules moti, prætereaque
 quòd nonnulli Tribb. pleb. iudicium quod uerbis quidem
 contra legatos illorum, re autem uera aduersum ipsos
 Consules & eorum acta instituebatur, parabant, uestem
 (neque enim ui quicquam agere audebant) tanquam in
 calamitate aliqua, lugubrem sumpserunt. quod idem à Se-
 natoribus quoque factum est qui Consulibus studebant:
 quam tamen mox mutata sententia, nulla alia etiam oc-
 casione accepta, posuerunt. Cum uerò Tribuni plebis ob-
 starent, ne milites conscribere Consulibus liceret, iisque
 decretas expeditiones rescindere conarentur, Pompeius
 id agrè non tulit. Statim enim suos emiserat legatos,
 ipseque haud inuitus ad urbem manebat, tanquam ea ca-
 gredi prohibitus ob procuracionem rei frumentariæ, ut

Elephatord
 natura.

Demetrius
 Pompeij li-
 bertus locu-
 ples.

Deleatib.
 Consulum
 populus mo-
 leitatus.

Crassus Tri-
bunorū ple-
bis execra-
tionibus im-
peturus.

Atius Cra-
ssum inhibe-
re vult pro-
ficiētem.

Cæsar Vene-
tos subigit.

Et Hispanicæ res per legatos curaret, & ipse per se cætera in Italia Romæq; administraret. Crassus uerò cui neutrum horum aderat, ad arma se conuertit. Tribuni plebis, quia suam libertatem armis destitutā in actionibus eius prohibendis infirmam esse uidebant, à reclamādo destitērūt: sed multis eum asperisq; dictis iactauerunt, ipsūmq; diris deuouerunt, quasi uerò non in rem publica execratio esset redundatura. Nam & in Capitolio consuetas ei expeditionis causa preces obsecrantes, auspicia infesta, prodigiāq; obnunciauerunt, & proficiscentem multis imprecationibus persecuti sunt. Atius quoq; in carcerē eū abducere aggressus est: sed intercedētib; reliquis Tribunis plebis, pugna morā rei iniecit, atq; inter eā Crassus pomærio egressus est: isq; seu casu, seu ui imprecationum, haud ita diu post perit. Cæsar Marcellino Philippoq; Cos. in Venetos expeditionem suscepit. Habitant hi ad Oceanū, missosq; ad se frumenti petendi causa Romanos milites comprehendunt, legatosq; deinde ad liberandum eos missos retinuerunt, spe per eos suos obsides recuperandi. At Cæsar obsides minime quidem reddidit: sed dimissis hinc inde suis, aliis ut eorum qui Venetos in defectione adiuuissent, regiones inuaderent, ne coniungi eorū inter se auxilia possent: aliis ad eos qui sub fide erant Romanorum, qui cauerēt ne quid ab his moueretur, ipse in Venetos profectus est, præparatis in mediterraneis regionibus id genus nauigiis, quæ ad æstū maris ferendū essent idonea. His per Ligerim fluuiū deductis, totā propemodū æstatem frustra absumpsit. Erant enim Venetorū urbes in locis natura munitis sitæ, ut pedibus adiri non possent: ac ferè omnes Oceano alluebantur, ut neq; pedestri itinere adiri facile possent; neq; nauibus, ob æstū maris subinde

incitā

incitatum minuentemq; littorisq; difficultatem. Itaque
 Caesar summam difficultatē pertulit, donec ab interiori
 mari Decimus Brutus cum celeribus nauibus eodē per-
 uenit. Ac ne ea quidem classe sibi pugnandum existima-
 bat: sed barbari dum nauium exiguitatem atque infir-
 mitatem contemptui habent, superati sunt. Erant enim
 Romanorum naues ad morem nostræ nauigationis
 comparatæ, ut & leues essent, & celeres: barbaro-
 rum uerò, ut quæ propter continuum æstum maris
 sæpius in sicco destituendæ, atque ad perficiendam uim
 affluxus refluxusque accommodatæ essent, mole ac ue-
 locitate longè iis præstabant. Inde factum est, ut bar-
 bari, qui eiusmodi naualis prælij periculum nunquam
 antè fecissent, conspectas Romanorum naues, caruma-
 que usum defficiati primo intuitu, confestim suas ex
 portu contrà educerent: minini rem negocij fore pu-
 tantes, ut eas contis sub mare detruderent. Incitaban-
 tur autem uento multo, còque uehementi, quòd uelis
 ex alutis confectis uterentur, quæ omnem uenti im-
 petum affatim exciperent. Brutus, quandiu uentus eo-
 rum uelis incumberet, ueritus & copiam & magnitu-
 dinem nauium hostilium, uentique impetum cum co-
 rum conatu facientem, aduersam suam classē hosti-
 bus constituere non est ausus: sed ad hoc se composuit, ut
 relictis omnino nauibus, insultus hostium in terra de-
 pelleret. Cæterum cum subito uentus cecidit, tranquill-
 itasque in mari extitit, iamque hostium naues ne remis
 quidem incitari potuerūt, sed immotæ quodāmodo pro-
 pter pondus suum constiterunt: ibi demū recepto animo,
 suas naues aduersum hostem eduxit, cōsertoq; prælio in-
 summum barbaros periculū redegit. nam & circūnauis-
 abat citra discrimē, & per medios exibat: ac modò ad os

Naues Ro-
manorum
& Venetorū
rum,

Nauale os
venetis præ-
lium.

riendo, modò se recipiendo, quemadmodũ singulis momẽtis ex usu fore putabat, ac iam multis unam naucm circũsistendo, iam æquali numero, aliquando etiam minori cõgressus depugnabat. Vbi se superiorem posse fieri sentiebat, hostẽ urgebat, nauẽsq; eius aut abreptas submergebat: aut transcensu in eas factò, clãssicorum militum cædem faciebat: sin aliqua in re inferior foret, facili mẽ recedebat. ita semper mcliore' conditione certabat. Barbari neque sagittarum, neque saxorum iaculatione opus fore rati, nihil horum parauerant: inde fiebat ut aliquam cõminus congregientes propugnandi sui rationem haberent: sin quis uel modico intercedente spacio eminus pugnaret, ei resistere nullo modo possent. Itaque omni spe defendendi exclusa, uel uulnerabantur, uel moriebãtur: nauiumque aliæ ab hostibus discerpebantur, aliæ incensæ conflagrabãt, quædam uiris nudatæ trahebãtur. Quo uisore reliqui milites clãssici partim se ipsos, ne uiui in potestatem hostium uenirent, interemere, partim in mare se abiecerunt, ut uel sic in naues hostium conscenderent, uel à Romanis omnino interirent: quibus animo atq; audaciã nequaquam posteriores, nauium stabilitate circunuecti, in summam perniciem deuenierant. Quin etiam ne quo fortassis denuò uento incumbente moueri eæ possent, falces löguriis affixas è löginquo Romani intẽtabãt, quibus et funes prærupẽtãt, et uela scindebãt. Ita Veneti quasi terrestre prælium contra Romanos de nauibus pugnantes coacti sustinere, plerique in ipso prælio perierunt: reliqui omnes capti sunt. Cæsar præcipuis eorum necatis, ceteros uendidit: ipse in Morinos, eorũque finitimos Menapios arma conuertit: quos et hoc factò terrore se occupaturũ, et non magno cum negocio de bellaturũ arbitrabatur. Nullam eorum partem tamen subegit.

Cæsar in Mo-
rinos &
Menapios
arma uertit.

subegit. Habitant ij populi non in urbibus, sed in tuguriis: itaque in montes densissimis sylvis obritos conuasatis iis quæ in summo precio habebant, plus damni Romanis qui eò accefferant dederunt, quàm ab iis acceperunt. Intendit quidem Cæsar ad ipsos montes sylva incisa subire: sed ob earum magnitudinem, ac quòd hyems iam suberat, desperata re abstinit. Cum adhuc in Venetis esset Cæsar. Q. Titurium Sabinum legatum in Vnellos miserat, quibus præerat Viridouix. Eum Titurium initio uehemens timor ob multitudinem eius gentis incessebat, ita ut sua castra defendere satis superque putaret. Postea quàm uerò animaduertit animum quidem illis plus hinc acceffisse, ipsa tamen re non esse formidabiles (quæ ferè barbarorum est natura, ut uanis comminationibus omne id, cuius causa terribiles haberi uelint, effundant) animum recollegit. Confligere quidem aperto Marte cū hoste, ut qui numero longè præualeret, ne sic ausus est: uerum eò illexit, ut castra eius loco edito posita oppugnanda sibi imprudenter statuerent barbari. Cum quodā ex his Gallis, quos auxilij causa secum habebat, rem composuit, ut is ad hostes perfugæ loco transiret sub uesperum, barbarisque persuaderet Cæsarem magna clade affectum esse. Creditum hoc à barbaris est, qui cibo potuque repleti, nihil considerationis adhibebant. Itaque ad opprimendos Romanos, ne ex suis manibus elaberentur, statim contenderunt, apportatis etiam secum sarmentis lignisque, quòd existimabant ne nuncium quidem eius cladis è Romanis reliquum debere fieri, tum per cliuum sursum contenderunt, magnaque cum celeritate, nemine prohibente, conscenderunt. Neque antè Sabinus castris se extulit, quàm in manibus se plerosque habere sensit, tum demum undique in hostem ex improviso de-

Vnelli à Q.
Tiburio Sa-
bino uis.
Viridouix.

Barbarorum
ingenia.

Sabini stra-
tagem.

Galloni te-
meritas.

P. Crassus
Aquitanos
subegit.

Bellum Ca-

currit: primisq; terrore incusso, omnes per declive de-
turbauit. Ibi eos inter recedendum partim à se inuicem,
partim uirgultorum fascibus impeditos, ita concidit, ut
neque hi, neque ceteri in posterum quicquam conari au-
derent. Inconsultò enim omnes Galli ad quascunque res
inexplebili cupiditate feruntur, ita neque audaciæ, ne-
que timoris modum sciunt. sed cum ab audacia in subi-
tum metum, tum ab hoc in temerariam audaciam ruunt.
Iisdem ferè diebus P. Crassus M. F. totam propè Aquita-
niam subegit, quæ pars & ipsa Gallia est, Celtarum fi-
nes attingens, atque præter Pyrenæos ipsos montes ad
Oceanum pertinens. Eò cum exercitu profectus Crassus,
Apiates prælio superauit, urbem eorum expugnauit,
paucis nonnullis ex uniuerso exercitu in quodam collo-
quio amisis. Quos dum acriter ulciscitur, alios populos
conuenisse ad arma uidet, eosque milites ad se Sertoria-
nos ex Hispania accessisse, bellumque ab his magis arte
militari, quàm temeritate administrari, existimareque
eos fore propedim, ut Romani inopia rei frumentariæ
finibus eorum excederent. Quibus motus, metus opinio-
nem de se hostibus præbuit, atque ita in contemptum ad-
ductus, non tamen ut congredi secum uellent, effecit. Cæ-
terum eos iam nullam à Romanis uim timentes, subito
in ipsis castris adortus est. Ea parte, quæ oppugnabat,
nihil obtinuit, erupentibus barbaris, ac summa ui propu-
gnantibus. Sed cum omnes copias suas in eum locum uer-
tissent, Crassus partem suorum ad alteram partem ca-
strorum circinduci curat, qui cum uiris uacuam cum
cepissent, in hostium inde terga inuascrunt. Ita & hi ad
internicionem cæsi sunt, & reliqui populi sine certamina
ne conditiones pacis acceperunt. Hæc est atque gesta. Cū
apud socios in hybernis Romani essent, Tenchtheri &
ysipe

Vsipedes, Germani populi, cum quòd à Sueuis exacti, tū quòd à Gallis accersiti essent, Rhenum transgressi in Treuitorum fines peruenerunt. Ibi cum Cæsarem inuenissent, metu eius adducti legationem ad eum mittūt, qui & fœdus icerent, & uel attribui sibi aliquam regionem petcerent, uel concedi, ut occuparent ipsi. Cum nihil horum impetrauissent, primum polliciti sunt, se libèter domum regressuros, petieruntque inducias: sed cum postea paucos Cæsaris equites ad se accedere uiderent, qui etate erant ualidiores iis contemptis, pœnitentia actorum correpti, omiſſaque protectione, equites Romanos nihil timentes uiolauerunt: sublatisque exinde animis, bello utendum sibi statuerunt. Maioribus natu ca res probata minimè est: iique inuitis iunioribus ad Cæsarem profecti, causamaleficii in paucos coniecta, ueniam implorarunt. Eos Cæsar tanquam haud multo post responsum laturos, retinuit: ipse ad reliquos in castris commorantes contendit: eosque meridiantes, neque hostile quicquam expectantes, quòd sui cum Cæsare essent, aggressus, facta irruptione peditum ingentem caedem edidit: qui nullo arma capiendi spacio sibi relicto, inter carros promiscuè cum coniugibus & liberis perturbati uersabantur. Equitatus tum fortè aberrat, qui ut hac de re certior est factus, domum è uestigio contendit, atque in Sicambros iam recesserat. Cæsar cõmissis suis, eos sibi dedi postulauit, non quòd id se impetraturum speraret, neque enim tum tantus Romanorum terror eos qui trans Rhenum incolunt, habebat, ut id genus iussis eorum obtemperarent: sed ut hanc occasionem Rheni transeundi haberet. Maiori enim quàm ullus unquam antè Romanus imperator, rerum gerendarum cupiditate flagrabat: habebatque in animo, non

faris contra
Vsipetas &
Téchteros.

A Sicābris
Cæsar profu-
gos Téchte-
ros postu-
lar.

mo, non modò Germanos longè Galliarum finibus arce-
re, sed in ipsorum quoque terras proficisci. Itaque cum
equites non dederentur, atque ipse ab Vbiis, qui Sicam-
brorum uicini, iudémq; hostes erant, uocaretur, Rhenū
ponte constratum transiit. Sed cum Sicambros in loca
munita se recepisse inueniret, Sueuos autem ad auxiliū
his ferendum coire, intra uigesimalium diem regressus est.

Rheni de-
scriptio.

Rhenus ex Alpibus Germaniæ, paulò supra Rhætos ori-
tur, inde uersus occidentem profluens, ad sinistram, Gal-
liam eiusque incolas, ad dextram Germanos diuidit, tan-
démque in Oceanum exit. Hic enim limes in hunc usque
diem earum regionum habetur, ab eo tempore, quo di-
uersa nomina adepte sunt: siquidem antiquitus populi

Celtæ.

qui ex utraque parte Rheni habitabant, Celtæ uno no-
mine appellati sunt. Cæsar cū primus Romanorum Rhe-

Britannia.

num transmississet, deinde in Britanniam profectus est,
Pompeio Crassōq; Coß. Britannia millibus passuum ad
minimum LVI, à Galliæ parte ea, quā Morini habitant,
distat. uergit autem præter ceteram Galliam, serèque to-
tam Hispaniā, in mare sese extendens. Primis Græcorū
Romanorūmq; ne esse quidem eam compertum fuit. pos-
teriores in controuersiam adduxerunt, continēs ne ea
terra, an uerò in insula esset, multaque de utraque opinio-
ne conscripta sunt ab iis qui certi quidem nihil nouerāt
(quippe qui nec uidissent, nec ab indigenis qualis esset,
acceperissent) sed coniecturis tantum, quantū uel ocij uel
studij singulis adcreuit, niteretur. Successu tēporis, prius

Agricola.

quidem sub Agricola Proprietore, nostris autem tēpori-
bus sub Seuero Imperatore, liquidò deprehensum est,
esse insulam. In eam traiciendi cupiditas Cæsarem inces-
sit, cum Gallias pacasset, Morinōsq; etiam in suam potestatem
statē rede gisset. Navigatio ei cū perditu ex animi quā-
dam sen-

dem sententia successit: nō tamē eò loci appulit classem, quo ex usu erat. Etenim Britanni fama aduentus eius accepta, omnes ad egrediendum idoneos locos anteceperant. Itaq; Cæsar promontorium quoddam in mare procurrentes circumuectus, ex altera parte terræ accessit. Ibi hostes in paludibus exercitum deponenti occurrentes fudit: ac priusquam ad auxilia amplius cōcurreretur, terram occupauit: inde Britannos quoq; impetum facientes repulit. Ac quanquam paucos illi suorum amisserant (nā essedarij & equites ferē crant; itaq; Romanis, quibus equitatus nondum uenerat, facile fuga sese eripiebant) tamen perculsi fama eorum quæ in continente à Romanis gesta audiebant, maximeque quòd ad se nauigare ausi fuissent, egredique in terram potuissent, Morinorum quosdam amicitia sibi iunctos ad Cæsarem mittunt, pacemque petunt. obsidēsque postulanti, daturos se pollicentur. Verum cum interim Romanorum naues & quæ aderant, & quæ iam aduehebantur, tempestate affligerentur, sententiam mutauerunt. Aggredi Romanos, quia custodiis utebantur exquisitis, palàm non ausi, quosdam ad petendos commeatus tanquam in amicorum regionem missos, exceperunt: paucisque demptis (nam celeriter reliquis à Cæsare subuentum est) interfecerunt. Ipsa deinde castra oppugnare aggressi, re infecta, non sine sua clade depulsi, non tamen antè pacem acceperunt, quàm sæpius aduersam fortunam experti sunt. Pacem iis dare Cæsar nequaquam in animo habuerat: sed ingrumente hyeme, cum nec satis copiarum secum haberet ad bellum ibi locorum gerendum, parsque reliqua exercitus tempestate disiecta cursum non tenuisset, præterea ob suam absentiam noui in Gallia motus coorti essent, contra animi sui sententiam bellum composuit, postulatis

Cæsar in
Britannia
res gestæ.

stulatis adhuc pluribus obsidibus, quorum tamen exiguam partem accepit. Ita in continentem Caesar reue-
 ctus est: & quæ concitatae se absente fuerant sedauit, nihil
 neque sibi neque Romæ ex Britannia adeptus, præter
 gloriam expeditionis in eam susceptæ, quod cum ipse
 magnopere uerbis exornabat, tum ad urbem Romani mi-
 rificè extollebant. Ea quippe quæ ignota antè fuissent,
 sibi cognita, accessæque, quorum prius ne fama ad se per-
 uenisset, uidentes, futurorum spem animo iam percipie-
 bant tanquam præsentem: & si quæ se consecuturos spe-
 rabant, ius quasi iam partis exultabant. Itaque harum re-
 rum gestarum causa supplicationem dicrum X X decre-
 uerunt. Quo tempore hæc gerebantur, Hispania quoq;
 concitata fuit, ac propter eos motus Pompeio decreta.
 Quidam enim rebellionē facta, Vacceos duces sibi seditionis
 delegerant, eosq; imparatos etiam Num Metellus Ne-
 pos prælio fudit. Eundem ipsi Cluniam oppugnantem
 aggressi superarunt, Cluniamque ceperunt: atque alibi
 uice uersa uicti, non tamen eò reducti sunt, ut subigi faci-
 le possent. Multitudine enim Romanis longè præstabant:
 itaq; Nepos satis habuit, si citra periculum quiete frui
 posset. Eodem tempore Ptolemæus reductus est, regnūq;
 recepit, quāuis decreto facto omne ei auxilium Romani
 abnuissent, atq; adhuc largitionibus eius insensim admodum
 essent: ea tamen res à Pompeio & Gabinio perfecta est.
 Tanta tum potentia, diuitiisque contra cum populi, tum
 senatus decreta uis erat, ut cum Pompeius Gabinio Sy-
 riæ tum præfecto mandaret, Gabinus autem expeditio-
 nem faceret, quorum alter gratia, alter largitioni conce-
 debat, inuita republica, & tum ea, tum oraculo neglecto,
 tamen is reduceretur. Dies quidem eius rei causa Gabi-
 nio dicta est, sed partim Pompeij opera, partim pecunia
 nis

Motus in
 Hispania.
 Metellus Ne-
 pos.

Auaritia, &
 turpis lucris
 cupiditas apud Roma-
 nos.

nis effectum est, ne damnaretur. Ea tum temporis confu-
 sio Romæ erat, ut cum Gabinus exiguam earum pecu-
 niarum, quibus ipse corruptus fuerat, partem magistrati-
 bus quibusdam iudicibusque largiretur, non modò illi
 debita pœna non irrogata sit, sed reliqui quoq; docti sint
 pecuniæ causa delinquere, quippe cum se ea facîle à sup-
 plicio redimere possent. Atque Gabinio quidem ea tum
 ut absolueretur auxilio fuerunt. Idem post cum ob alias
 nonnullas causas, tum quòd ex prouincia quater milles
 sestertium, còque amplius, compilasset, in iudicium per-
 tractus, damnatusq; est. Duæ res Gabinio cum primis mi-
 randæ euenerunt: altera, quòd cum priori iudicio pecu-
 niæ ergò absolutus esset, posteriori eiusdem causa potis-
 simum damnatus est: altera, quòd cum priorè iudicio Pom-
 peius longè remotus Gabiniū per socios eripuisset, tūc
 in suburbano, ferèque ad ipsum Tribunal præsens, nihil
 profuit. Porro omnis ea res ita habet. Gabinus cū multis
 maleficiis Syriâ afflūxisset, adeòq; plus damni quàm præ-
 dones, qui tum maxime uigebant, dedisset prouinciæ, om-
 nem quæstum quem inde ceperat pro minimo ducēs, pri-
 mium ad expeditionem in Parthos faciendam, quòd præ-
 diuites erant, animum adiecit, atque ad eam se parauit.
 Phraati enim à filiis per seclus sublato Orodes in regno
 successerat, fratre suo Mithridate ex Media, cui impera-
 bat, cincto: Isq; ad Gabiniū confugiens, permouit ut se in
 reditu conficiendo adiuuaret. Sed simul Ptolemæus cum
 literis Pompeij aduenit, magnamq; pecuniâ cum Gabi-
 nio, tū exercitui se partim illico, partim postquàm resti-
 tutus esset, daturū pollicitus est: statim Gabinius Parthia
 negotio omisso, in Aegyptū còtendit. Lege cautū erat,
 primum ne quis præfectus extra prouinciæ fines proficisci
 secretur, deinde ne quod suo arbitrio bellum susciperet,
 ad hæc

Gabinus
 absolutus &
 damnatus.

Gabinus
 prouinciæ
 adligit.

Phraates,
 Orodes,
 Mithrida-
 tes.

Gabinus v.
Ptolemæd
restituerit.

*ad hæc & populus, & Sibylla interdixerant, ne Ptole-
mæus reduceretur: sed Gabinus quanto magis id ueti-
tum sciebat, tanto maiorem inde quæstum faciebat. Ita-
que relicto in Syria filio Sisenna, admodum paruo natu,
cum per paucis militibus, atque ita prouincia, quæ sibi
obtigerat, prædonum iniuriis adhuc magis exposita, ipse
in Palestinam profectus, Aristobulum (qui Roma profu-
gus, tumultus aliquos ciebat) comprehensum Pompeio
misit, imperatôque Iudæis stipendio, in Aegyptum pro-
fectus est. Regnum Aegyptiorum ea tempestate obtine-*

Berenice re-
gina Aegy-
pti.
Seleucus.

*bat Berenice. Ea quanquam Romanos metuebat, nihil
tamen mansueti Ptolemæo exhibuit, sed accersito quo-
dam Seleuco, qui regie eius stirpis, quæ in Syria quon-
dam floruerat, esset, cum & maritum appellauit, & re-
gni bellique consortem fecit. Vbi nullius precij hominem*

Archelaus.

*uidet, occiso eo, Archelaum Archelai filium, illius qui ad
Syllam descenderat, uirum rebus gerendis aptum, qui tum
in Syria degebat, eisdem conditionibus ad se pertraxit.*

Gabinij a-
narcia.

*Potrat statim initio nascens malum opprimere Gabi-
nius: nam id quod reiecerat, suspicatus, Archelaum cepe-
rat, ut iam nihil negocij restaret: Sed ueritus, ne quasi
nulla magna re gesta minus pecuniæ, quàm conuenerat,
à Ptolemæo acciperet, ad hæc sperans propterea quòd æ-
cris, ac magni nominis Archelaus haberetur, maiorem si-
bi pecuniæ summam futuram: in super ab ipso Archelao
magna uinumorum accepta, hominem quasi is au fugis-
set dimisit.*

* * * *

*Eo modo Gabinus nemine obsistente, Pelusium per-
uenit, hinc duplici acie instructa progressus eadem die
Aegyptios occurrentes fudit, mox & flumen classe, &
terram armis obtinuit. Nam Alexandrinis quidam ad
au!*

audenda omnia satis est animorum, naturæque sunt ad temerè uerbis exequenda quæcunque sibi proposuerint, promptissimi: idem ad bellum, eiusque labores omnium sunt ineptissimi, quanquam in seditionibus (quæ apud eos & frequentissimæ, & maximæ cueniunt) ad cedes subinde deueniant, contendendiq; de re proposita studio uitam maximè contemnant, in ijsq; perire bonū quoddam in primis expetendum existiment. Iis igitur uictis Gabinus, occisisq; præter alios etiam Archelao, è uestigio omni Aegypto potitus est, càmque Ptolemæo reddidit: Isq; filiam, reliquosque primū ac locupletissimū quemque, ut qui plurima pecunia opus haberet, interemit. Gabinus cum ad hunc modum Ptolemæum restituisset, nihil de his actis Romam per literas nunciauit, ne ipse suorum delictorum delator existeret. Caterum occultum esse tantum facinus non potuit, statimq; id populus comperit. Cum Syri plurimū de Gabinio quererentur, idque & alijs de causis, & quòd per absentiam eius à prædonibus infestati uehementer essent, cum item crebre accederent publicanorum querelæ, qui cum per eos impediti uestigalia comportare nequissent, magnum æs alienum confluauerant, irati Romani rem eam iudicandam statuerūt, parati Gabinium condemnare: Ciceroque cum alijs magnoperè aduersum Gabinium contenderet, tum consilium quoque dedit, ut denuò Sibyllina carminarecitantur, sperans contra uiolatorem eorum pœnam esse adscriptam. Gerebant adhuc consulatum Pompeius, Crassusq;: eorum alter Gabinio ultrò studebat, alter, ut collegæ gratam rem faceret, simul etiam pecunijs quas Gabinus miserat acceptis: quare uterque apertè cum descendens, nihil decerni patiebantur, inter alia Cicero ni quoque exilium exprobrantes. Postquam illi magi

Alexandri-
norum in-
genia.

Cicero' Ga-
binij crimē
persequitur.

Pompeius &
Crassus Ga-
binium de-
fendunt.
Anno V.C.
760.

stratum deposuerunt, successeréque in eorum locum L. Domitius, & Appius Claudius, iterū dictæ sunt sententiæ, earumq; pleræq; Gabinio aduersæ fuerunt. Nam & Domitius ob contentione in petitione Consulatus inimicus Pompeio erat, & quòd eo inuito magistratum cepisset: & Appius, quanquam affinis Pompeij esset, tamen quia studio permulcendæ plebis ducebatur, sperabátque fore, ut si quid nunc tumultus inieciisset, pecunia deinceps à Gabinio corrumpretur, omnes suas actiones eò dirigebat. Gabinium hoc in summam inuidiam uocauit, quòd legatum à Crasso sibi qui succederet missum non admiscebat, sed magistratum, quasi perennem eum accepiisset, retinuerat. Decretum ergo est, ut Sibyllina carmina pronunciarentur, quātumuis Pompeius reclamaret. Interim

Tiberis, siue pluuijs supra urbem immensis delatis, siue uento ex mari uolento effluxū eius repellente, siue Deo id quodam potius (ita enim creditum est) efficiente, incertum est, certè ita ex improviso inundauit, ut omnes in urbe planicies stagnarent, multaque etiam editiora loca aqua comprehenderet. Inde ades, ut latericiæ illæ, madefactæ, ruinæque prostrate, omniæque iumenta submersa; itémq; homines qui non in sublimiora euasissent, pars intra domos, pars in compitis depræhensi perierunt: reliquæ etiam ades, uel inundationis quæ multas dies durabat, uitiata, collapseq; aliæ cõstitim, aliæ tempore interiecto hominibus damnum attulerunt. Ea mala Romani agrè ferentes, & (quia ob restitutum Ptolemæum deos sibi iratos esse arbitrabantur) maiora alia timentes, Gabinium absente etiam tum ut morte multarent properabant, minoribus se malis afflicti uiri sperantes, si quàm primùm eum peremissent. Ac quamuis nihil eiusmodi in Sibyllino oraculo inueniebatur, tanta tamen contentione

in id

Tiberis exu-
datio.

Ira populi
in Gabinio.

in id incubuerunt, ut acerbissimum in Gabinium supplicium statuendi magistratibus ac populo Senatus auctor factus sit. Enimvero interea temporis pecunie à Gabinio præmissæ Romam uenerunt, ea non modo absens, sed ne præsens quidem grauius quicquam ut pateretur, effecerunt. Ipse quidem conscientia tam turpium facinorum ita urgebatur, ut & serò in Italiam aduenerit, & noctu in urbem inuectus sit, multisque diebus extra Italiam conspici se, ferre non potuerit. Accusationes in eum multe, & auctores haud pauci extabant: primum autem de Ptolemæi reductione, ut maximo crimine, cognitum est. In ea actione uniuersus fere populus ad tribunal confluxit, sepiusque illis eum discerpere animus fuit, præsertim quòd nec Pompeius aderat, & Cicero eum summa dicendi uis accusabat. Nihilominus tamen absolutus est. Ipse enim, ut qui de tantis criminibus iudicium sustineret, immensam pecuniæ uim elargitus fuerat socijque Pompeij & Caesaris promptissimè ei opitulabatur, aliud tempus à Sibylla, aliudque regem indicatum dicentes: eoque maximè nitebantur, quòd nulla in eo carmine rei perpetrata poena erat assignata. Parum absuit, quin ipsos iudices populus interfecisset. ijs elapsis, cetera crimina collegit, effecitque ut propter ea tamen perageretur. Quibus enim sorte obtigerat id iudicium, ij simul populum timentes, simul quòd nullum à Gabinio munus acceperant (is enim leuioribus de causis in ius uocatus nullos sumptus iam faciebat, haud dubius causa se tum quoque staturum) reum damnauerunt: quamuis & Pompeius propè adesset, & Cicero pro Gabinio diceret. Pompeius, qui ad rem frumentariam explicandam profectus urbe erat (nam frumenti permultum exundatione Tiberis corruptum fuerat) ac tum in Italia uersa

Gabinus absolutus, & deinde damnatus.

Pompeius Gabinium defendit.

Ciceronis
seuitas.

Gabinus
exul.

Julia Cæsa-
ris F. Pom-
peij uxor
motitur.

C. Pōptinus
de Gallis
triumphat.

batur, ad hoc quoque iudicium ut ueniret, sicuti in priore
adsuerat, properauit. Sed cū serius uenisset, ex suburba-
nis non antè receßit, quàm id consummatū esset. Idemq;
populo extra pomærium congregato, quia ipsi Procon-
sulare imperium iam gerenti, in urbem uenire non lice-
bat, multa pro Gabinio uerba fecit, recitatis etiam lite-
ris, ad se pro Gabinij salute à Cæsare nußis: iudicēsq;
deprecatus est, Ciceronēque non modò à Gabinio accu-
sando auertit, sed ut eiusdem causam ageret effecit, atque
hinc Ciceroni nomen criminēque per fugæ ausum uehe-
mentius est. Nihil tamen ea Gabinio profuerūt, sed exilio
damnatus tum est, eūque Cæsar postea temporis redu-
xit. Sub idem tempus Pompeij coniunx filiolum enixa
obiit: eamque nonnulli, siue ad hoc à Pompeij Cæsarisq;
amicis industi, siue ut eorum bonam gratiam captarent,
postquam in foro funebri laudatione ornata fuit, in cam-
po Martio sepeliuerunt, quantumuis Domitio resistēte,
atque inter alia dicente, non fas esse eam in sacro loco si-
ne decreto sepeliri. Tum, quoque temporis C. Pomptinus
de Gallis triumphum duxit: cuius cum ei nemo ad id tem-
pus potestatem fecisset, extra pomærium manserat: ac ne
tum quidem obtinuisset, nisi Sergius Galba, qui eius in ca-
militia socius fuerat, tunc Prætor suffragia quibusdam
sub auroram (etsi lege cautum erat, ne quid cum popu-
lo ante primam horam ageretur) dedisset. Itaque Tribu-
ni plebis aliquot concione relicta, in uenchenti cum pompa
negocium exhibuerunt, ita ut ad cædes quoque deueni-
retur.

DION

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS, Gulielmo Xylandro
Augustano interprete.

INDEX CAPITVM

H V I V S LIBR I.

Quomodo Cæsar denud in Britanniam traiecerit.
Vt idem è Britània reuersus, aliud contra Gallos bellũ gesserit:
Crassus quomodo bellum Parthis fecerit.
De Parthis.

Quemadmodum ab his Crassus superatus, perierit.

Quomodo Cæsar omnem Transalpinam Galliam subegerit,
Vt Milo Clodium occiderit, ac eo nomine damnatus sit.

De initio dissentionis inter Cæsarem & Pompeium.

Tempus hoc libro continetur, quod reliquum erat de Consulatu
latus Domitij & Appij Claudij anno, ac præterea annũ
quatuor in quibus Consulatum gessere.

701. Gn. Domitius M. F. Caluinus.
M. Valerius Messala.

702. Cn. Pompeius, Cn. F. III.
Cæcilius Metellus Scipio Nasica F.

703. Serulius Sulpitius Q. F. Rufus.
M. Claudius M. F. Marcellus.

704. L. Aemilius M. F. Paulus.
C. Claudius Marcellus.

Anno V. C.

AE C I T A Romæ agebatur, anno ab
urbe condita septingentesimo. In
Gallia Cæsar, isdem L. Domitio,
& Appio Claudio Consulibus,
præter reliquum bellicum appa-
ratum, naues ædificandas curauit,
mediæ inter eas quas secum cele-
res adduxerat, atque onerarias quas ibi acceperat, natas

Cæsar in
Britanniam
posterior
transiit.

re, ut & quàm maximè agiles essent, & ulm fluctuum
tolerare possent, inq; sicco destitutæ iniuriam nullam ac-
ciperent. His paratis, uli primùm tempus navigationi
commodum incidit, iterum in Britanniam traiecit, eo
obtentio, quòd obsides ad se quos promiserant Britanni,
non omnes nisi fuerant. namque illi quod re infecta Cæ-
sar discessisset, nunquam fore putabant ut ad bellum sibi
inferendum rediret. Cæsar re uicta insulæ potiunde in-
genti cupiditate tenebatur, haud dubiè si obsidum non
missorum prætextus defuisset, aliam causam inuenturus.
Is ubi ad insulam classem appulit, neminem resistere au-
so, propterea quòd multitudine navium, quæ undiquæ
que terræ accedebant, terrebantur, confestim stationem
occupavit. Barbari cum ei ne adnavigaret obstare his
de causis non potuissent, magis etiam quàm antè sibi
ueriti, quòd maiorem quàm prius exercitum Cæsar
adduxerat, in sylvis quàm maximè obsita oppida, quæ-
cunque preciosa habebant, contulerunt: ea cum incisiss
circumcirca arboribus, alijsq; insuper congestis sepiis-
sent, ut haud absimilem uallo speciem præberent, pabu-
latores deinde Romanorum infestare: semelque pu-
gna in aperto loco uicti, in fuga se eò recepère: inde im-
petu factio, Romanorum plurimos ceciderunt. Post hæc
cum Romanorum classem uis tempestatis denuò afflixis-
set, Britanni euocatis socijs, summæque rei ad Suellam,
qui inter eius insule regulos plurimum poterat, dela-
ta, ad ipsam navium Romanorum stationem contende-
runt. quibus obuiam facti Romani, primò effedorum oc-
cursu perturbati sunt: deinde intercapedine inter ordines
facta, cuiusque effedis, atque ex obliquo in hostem in-
currentem iaculati, pugnam restituerunt. Post eam pu-
gnam utriq; eodem in loco perstitērūt: alio autè conflictu
barbari

barbari cum peditum Romanorum uicissent, ab equitu afflicti, ad Thamesin flumen se receperunt: uadoque sudibus alijs ex aqua extantibus, alijs infra eam delitescens tibus prænunito, ipsi eò loci confederunt. Postquam in eos Caesar uolento facto impetu à transitu quem obstruaxerant repulit, oppugnatosq; etiam castris, quæ munita habebant, eiecit, aliâque parte naualia castra aggressos Romani profligauerunt: tum demum metu perculsi, datis obsidibus, constitutoq; quod Romanis in singulos annos penderent tributo, pacem acceperunt. His actis Caesar ex insula prorsus decessit, nulla ibi exercitus parte relicta. nam & cã fore in periculo, si in aliena terra hyemaret, existimabat: neq; consiliũ uidebatur ut à Gallia diutius abesset. itaque præsentem rerum statum satis habendum duxit, ne maiora expetendo, de hoc ipso in periculum ueniret. Re ipsa demonstratum est, Casarem recte eas rationes inuissse. Nam posteaquam is in Italiã proficisci, ut ibi in hybernis esset, instituit, Galli quãquam plerisq; præsidia essent imposita, tamen tumultus excitauerunt novos, rebellionemq; nonnulli palàm fecerunt. Quod si eo in Britannia hyemate euenisset, omnem haud dubiè Galliã ij motus concitauissent. Bellũ ab Eburonibus exortum est, duce Ambiorige, causam motus præcedentis eã, quòd se præsentia Romanorũ grauatos (aderant enim ibi in hybernis Sabinus, ac L. Cotia legati) diccrẽt: re uera, contemptui eos habebant, ad defensionẽ ipsis nõ satis roboris fore existimantes, tum Casarẽ non posse celeriter aduersum se armis contendere. His constitutis, inopinatò Romanos aggressi sunt, primo incursum castris eorum sese potituros cõfisi: quod ubi nõ successit, ad dolũ se conuerterunt. Ambiorix collocatis locis opportunissimis insidijs, impetrato per caduceatorem colloquio, ad Romanos

Eburones
bellum in
Gallia mo-
uent.

Ambiorix
Cotiam &
Sabinũ de-
cepit cum
exercitu per-
dit.

uenit, inuitum se bellum ipsis facere dicens: atque se quidem mutasse sententiam, ipsis tamen à reliquis cauendum esse: neque enim eos sibi dicto audientes esse, & instituisse eos nocte proxima adoriri. suadere se, ut Eburoniam, in qua cum suo periculo sint futuri, relinquunt, ad milites autem suos in proxima hyberna quàm celerrimè commigrent. His dictis adducti Romani, eoque magis quòd Ambiorigem summis à Cæsare beneficijs affectum hanc ei bonam gratiam referre uelle arbitrabantur, collectis uasis magna cum festinatione, statim sub uesperū profecti sunt: ac in insidias illapsi, magnam cladem pertulerunt, Cotta cum multis alijs extemplò interfectis. At Sabinum Ambiorix tanquam seruaturus ad se euocatum (& quia neque facinori huic interfuerat, in fide cum adhuc manere Sabinus existimabat,) comprehensumq; armis ac ueste exutum iaculis confixit, hæc uerba inter alia addens: Quidnam cum tales sitis, tantis nobis hominibus imperare uolebatis? Qui huic cladi elapsi sunt, ij in castra unde exierant, redierunt. ibicum à barbaris oppugnarentur, neque aut defendendi sui, aut effugiendi facultatem haberent, sese inuicem ipsi interfecere. Secundum hæc facta, alij quoque finitimi populi defecerunt, ac Neruij præcipue: quanquam apud eos Q. Cicero, M. Ciceronis frater, Cæsaris legatus in hybernis esset. His sibi adiunctis, Ambiorix cum Cicerone confligit, atque æquo Marte discessit, captis nonnullis Romanorum. Deinde hunc quoque in fraudem adducere conatus, ubi id frustra fuit, obsedit, castraque eius extemplò uallo fossaq; cinxit. Eam ad rem & multitudo ei hominum, & peritia, quam sibi dum Romanorum esset militis socius, parauerat, ex usu fuerunt: præterea singula à captiuis docebatur. Dimicatum quoque aliquoties est, quod in eiusmodi re fieri solet.

& quan

Neruiorum
defectio, &
ab ijs oppu-
gnatus. Q.
Cicero.

& quanquam de barbaris multo plures caderēt, quippe
 & numero præstabant, tamen ij ob abundantiam suorum
 ne sentiebant quidem si quos amississent: contrā Romani,
 quorum & antè numerus non ita magnus fuerat, & tunc
 subinde idem decrefcebat, facile obsidione coercebantur.
 Cum iam periculum esset, ne in potestatem hostium ue-
 nirent, quia neque ad uulnera curanda quibus opus
 erat habebant, & insperata obsidione obrutis rei fru-
 mentariæ parum aderat, ac nemo suorum, quamuis mul-
 ti haud procul inde hyberna haberent, auxilio ueniret,
 quippe barbari omnibus uijs accuratè obsecsis omnes
 ab his emissos excipiebant. atq; in eorum conspectu inter-
 imebāt: Neruius quidam, qui ob acceptum beneficium Ro-
 manis bene uolebat, ac tum un. cum Cicerone obsideba-
 tur, seruum quendam nuncium ei obtulit: is habitu lin-
 guaque cum hostibus eadem utens, cum in eos incidisset,
 facile eos suum institutum celabat, unusque ex ipsis habe-
 batur: deinde ab illis recedebat. Ita Cæsar, cum nondum
 Italiam attigisset, adhuc in itinere comperta re, assum-
 ptis militibus ex hybernis perque ibat, magnis ad suos
 liberandos itineribus contēdit. Interim ueritus ne auxilio
 desperato Cicero aut extrema pateretur, aut cum ho-
 ste pacisceretur, equitem quendam ex socijs (neque ue-
 rò fidendum amplius Neruij seruo putabat, quanquam
 eius animum re ipsa perspexisset, ueritus ne is miseri-
 cordia suorum gentilium adductus, magnum Romanis
 malum daret) qui & lingua & uestitu hostium utere-
 tur, delegit: Ei uerbis nihil mandauit, ne uel consulto,
 uel imprudens enunciare quicquam posset, sed Græ-
 cas ad Cicronem literas dedit, ut si uel interciperentur
 ex à barbaris, tamen ab ijs non intellectæ, consilium suum
 hosti non proderent. Consueuerat alioquin si quid se a

Cæsaris ad
 Q Cicronē
 Græcæ literæ.

Occultæ scilicet
 bendi ratio
 Cæsaris.

creti per literas cuiquam significaret, quartū semper elementū in scribendo pro eo quod scribi debeat, sumere, ne obuia literarum lectio cuiuis esset. Is igitur eques ad castra Romanorum uenit: ac cum propius accedere nō posset, literis iaculo alligatis, id tāquam in hostes cōiecturus, dedita opera turri infixit. Eo pacto de aduentu Caesaris Cicero certior redditus, animum resumpsit, maiorque cū alacritate persequeretur. Barbaros Caesar ad auxilium suis ferendum adueniens diu sistellit: nam & noctu iter faciebat, & interdum in obscuris omnino locis subsidebat, quo uel maxime inopinantibus hostibus superueniret: tandem re ex summo obfessorum gaudio per coniecturam depræhensa, exploratoribus emissis, cum iam appropinquare Casarem intelligerent, aduersus cum ire instituerunt, ut inopinatio cum aggredierentur. Caesar maturè eo cognito, noctem in quo loco tum erat, exegit, summo manè alio quodam sua natura tuto castra posuit, quā potuit maxime in angustum contracta, ut & paucos secum habere hostibus putaretur, & ex itinere fessus, & uereri ne ab ipsis inuaderetur, itaq; eos ad editum suorum castrorū locum pertraheret. Neq; aliter quidem accidit. Etenim Galli Casare has ipsas ob causas contempto, impetum in sublime fecerunt: tantāque sunt affecti clade, ut rebellandū in posterum sibi nunquam putarent. Ita & Neruij, & alij populi debellati sunt, neq; tamen ut bene Romanæ rei uellent, effectum est. Nam Treuiri, cum Caesar in autoris defectionis singulos ad se accersitos supplicia statueret, ueriti ne à se se quoq; pænæ exigercntur, ab Inducio maro persuasi denuò contrā Romanos bellum susceperūt: pertractisq; ad defectionis societatem nonnullis etiam alijs ciuitatibus, quæ idem metuebant, aduersus Titum Labienum, qui in Rhemis tum erat, profecti, à Romanis su

Neruij à Cæ
sare uicti.

Treuirorū
sub inducio
maro rebel-
lio.

T. Labie-
nus.

nis subito erupentibus cæsi sunt. His rebus in Gallia peractis, Cæsar ut pacare omnia rectius posset, ibidē in hybernis permansit. Crassus autē cum et ipse aliquid agere cuperet, quod gloriæ sibi iuxta, atque lucro esset futurū, posteaquā in Syria nihil huiusmodi esse præ manibus uideret (nam et Syri quieti erant, et qui prius Syriā bellis uexarant, tum potentia Crassi perterriti, nihil mouebant) in Parthos expeditionem suscepit, cum neque ullam belli causam contra ipsos asserret, neque id à Senatu decretum esset: enim uero et Parthos prædiuites esse acceperat: et Orodem, qui nuper rex factus esset, superatu facilem sperabat. Tum igitur Euphrate fluuio transmissio, magnam Mesopotamiæ partem populando peragrauit, nemine resistente, quod eius transitus inexpectato barbaris acciderat, itaque nulla exquisita regni sui custodia utebantur.

Bellū Crassū
si Parthicū.

Ac Talymenus ilaces quidā, eius tum regionis præfectus regius, paucis equitibus ad Ichniam (id castello cuidam nomen est) cōgressus, uictusque, accepto uulnere ipse ad regem sese recepit, eumque de expeditione hac certiores fecit. Interim Crassus et castella et urbes recepit, Græcas potissimū, atque in his Nicephorium. Nam quia Macedonū, aliorūque Græcorum qui militiæ Romanis adfuerant, coloni erant, uim Parthorum grauiter ferentes, atque in Romanis, à quibus Græcos amari sciebant, multū spei collocantes, haud grauatim ad eos descenderūt. Soli Zenodotie ciues accersitis Romanis aliquot militibus, quasi se in fidem eorum daturi, eos cū intra muros acceperissent, obtruncauerunt, quæ ipsis causa ut urbs euerteretur fuit. Præter hoc unū nihil neque fecit, neque passus est hostile Crassus. Ac profectò omnia quæ intra Tigrim sunt posita castella cepisset, si eodē impetu barbarorumque terrore usus fuisset, ac præterea hybernis suis in ea regione habit

Crassus Orodem præfectū
proligat.

Nicephorium.

Zenodotia

Crassi igna-
uia

habitis, omnia diligenti custodia cōtinuisset, nunc captis
 ijs locis, quos primo incurſu capere poterat, neque reli-
 quorū, neq; horū ipſorum quæ ceperat ullā rationē habē-
 do, dum in Meſopotamia commorari grauat, Syriaq; a-
 mœnitatem deſiderat, Parthis ſe ad bellū parādī ſpaciū,
 reliſſoſq; in Meſopotamīa Romanos milites opprimendi
 occaſionem præbuit. Hoc initium belli Romanorum ad-
 uerſum Parthos fuit. Habitant autem trans Tigridis flu-
 uium, in arcibus ac caſtellis, ad cōque urbibus etiam cum
 alyſ, tum Cteſiphonte, quæ regia eorum eſt. Etiam inter
 antiquos Barbaros genus eorum fuit: nam nomen Partho-
 rum etiam ſub Perſico regno geſſerant. Cæterum eo tem-
 pore & regionem haud magnam obtinuerant, neque ex-
 tra fines ſuos imperium ſuum extulerant. poſteaquā au-
 tem & Perſicum regnum euerſum eſt, & Macedonū res
 floruerunt, ſucceſſoreſq; Alexandri inter ſeſe diſidētes,
 alijq; alijs regiones certas ui adimētes, regna ſibi ſinguli
 cōſtituerūt, tum primū ſub Arſace quodā Parthi quo-
 que innotuerunt, unde & poſteriorum reges Arſacidarū
 cognomentum habuere. Deinde rebus ſecundis uſi,
 omnes circum ſe poſitas regiones occupauerunt: Meſo-
 potamiāque, quæ prius à præſecto regebatur, ſui iuris
 fecerunt. Tandem ad id gloriæ ac potentiæ cueſti ſunt,
 ut & tum temporis contra Romanos belligerarent, &
 in hunc uſque diem aduerſarij ijs habcantur. Sanè bello
 multum poſſunt, nomen tamen re ipſa maius adepti ſunt,
 non quòd Romanis ipſi quicquam ademerint (nam de ſuis
 quoque ſinibus non nihil conceſſerunt, ſed quia in ſeruitu-
 tem redacti nondum ſunt, atque etiamnum in bello cum
 noſtris congreſſi ſuperiores euadere ſolent. Ac de po-
 pulo quidem iſto, regionēque, tum quæ propria ipſorum
 uitæ inſtituta ſint, multi ſcripſerūt, neq; mihi ea perſequi
 conſili

Parthorum
 hiſtoria.

Cteſipho.

Arſaces.
 Arſacidæ.

Parthorum
armatura.

consilium est. Armatura eorum, usq; armorum (huius enim rei expositio sermoni nostro coniunctior est, isq; ea opus habet, talis est. Scuto nihil tribuunt, sed sagittis iaculisque ipsi equites utuntur, armatique maiori ex parte. pedites inter eos pauci sunt, ijq; infirmiores, sed & ipsi sagittarij, ad quod à pueritia exercentur, cælo ipsis suo ac regione ad utrunque cōducente. Regio enim plana ut plurimum est, & cum ad alendos equos, tam ad equitandum aptissima. Itaque armenta tota equorum in bellis ducūt, ut subinde mutatis equis, subito ex lōginq; adequitare, rursusque repētē procul referre pedem possint. Iam aer apud ipsos est sicciſſimus, humoremque ne minimum quidem continet; itaque sagittarum usum ipsis intentissimum præbet, excepto eo tempore, quo summa est hyems, ideoque ea tempestate nusquam in bellum profisciscuntur. Reliquis anni partibus si uel in sua, uel in similis nature terra bellum gerant, pugna superari uix possunt. Consuetudine enim hoc habent, ut solis æstus acerrimum firant. aduersum potius defectum multa remedia inuenta ipsis sunt, quæ res ipsis ad propulsandam uim, si quis fines eorum ingrediatur, haud parum prodest. Extra suos fines trans Eufратem aliquādo pugnis atque excursionibus repentinis nonnihil quidem egerunt. tamen iustū bellum gerere nisi domi suæ non ualent: quippe qui in alienā sibi & terræ & aeris cōstitutionem deueniant, ac comæ meatui impedimētisq; militū strendis sarcinas nullas usurpent. Ita Parthorum res habēt. Cum Crassus in Mesopotamiā ingressus fuisset, quemadmodum memorauimus, in Syriam ad eum legatos Orodes misit, qui & exposcularēt cum eo, quòd eā regionē inuasisset, & causas belli exquirerent. misit præterea Surenā cum exercitu ad recipiēda ea quæ uel capta fuerant, uel defecerant: ipse expeditio-

Orodis ad
Crassum le-
gatio, & in
Armeniam
expeditio.

ncm

An. V. C. 791
Prodigia.

Aquila.

nem in Armeniâ, quæ Tigranis quondam fuerat, instituit, ne Artabazes Tigranis filius, qui tū ibi regnabat, ipse de suo regno sollicitus, ullum Romanis auxilium mittere posset. Crassus legatis respondit, Seleuciæ se (urbs est Mesopotamiæ, in qua nostro quoque tēpore multi Græci sunt) causas belli cediturum. tum quidam ex Parthis sinistram manum dextræ digitis percutiens : Antè, inquit, hinc pilicinascentur, quàm tu Seleuciam peruenias. Ea hyeme, qua Cn. Calpurnius, & Valerius Messala Consules extiterunt, multa ad ipsam quoque urbem Romā prodigia eueniunt. Bubo enim, lupique apparuerunt, canesque oberrantes ululauerunt: simulacra alia sudauerunt, alia de cœlo taeta sunt: magistratusque nōnihil quidē propter cōtentiones, magistrum etiā auspiciorum atque ostentorum causa uix tandem septimo mense creati sunt. Caterum hæc quidem quid portenderent, palàm non fiebat, quia & ad urbem tumultus, & in Gallia noui motus existebant, & cum Parthis bellum contractum erat, incertum Romanis quo euentu. Crasso autem Euphratē apud Zeugma (ita loco isti nomen est ab expeditione Alexandri, quòd ibi trans fluuium profectus est) transeunti, manifesta, ac quæ quid designarent intelligi facile posset, signa eueniunt. Aquila exigua quædam est sacelli effigies, inque ea aquila aurea est collocata. cōstituitur autem in omnibus legionibus Romanis: neque prius hybernaculis effertur, quàm uniuersus exercitus egrediatur. Eam aquilam hastæ impositam unus quidam uir portat, cuius hastæ pars infima præacuta est, ut in solum defigi possit. Huiusmodi ex aquilis una noluit cū Crasso Euphratem transire, sed perinde ac si terræ adnata esset, ita infixam hæsit, donec tandem à multis circūstantibus uiculsam fuit, inuitaque conitata est suos. Vexillum præterea quoddam ex eorum nunc

micro

mero quæ magna, uelorumq; similia sunt, inscriptũ puniceis literis, ad noticiam exercitus imperatorisq; faciendã, inuersum uel uehementis uenti, à ponte in flumen decidit. At Crassus reliquis uexillis quæ eiusdem erant longitudinis, præcis, ut breuiora atque ad ferendum aptiora essent, numerum prodigiorum auxit. Tanta enim in ipso fluminis transitu coorta est nebula, ut & ipsi inuicem impingentes corruerent: nec prius terram hostilem cernerent, quàm in ea pedẽ posuissent. itaque & transgressi Euphratẽ sunt summa cum difficultate, & de ponte in terram perquàm difficulter descenderunt. Sub hæc uentus incubuit ualidus, fulminãq; deciderunt, ponsque antè quàm omnes transiissent disiectus est. Quæ cum ita euenissent, ut faciliẽ stupidum etiam atq; imperitum quemq; docere possent, calamitatem ipsis prædici, reditumque abnuũ, metus ac morsificia ingens militum animos occupauere, quos ut consolaretur Crassus, exercitum allocutus, non perterriti eos debere dixit, propterea quòd pons disiectus esset, neq; id pro portentu accipiendũ, iuramentoq; confirmauit, statuisse se per Armeniam copias reducere. His dictis cum animum suis reddidisset, addidit maga uoce exclamans: Bono animo este milites, hãc enim nemo nostrũ reuertetur. Quo audito dicto milites, idque non minorem reliquis uim ominis habere arbitrati, in maiorem prolapsi sunt tristitiam, ut iam neque ceteris eius cohortationibus animum aduerteret, barbaros uerbis eluantis, remque Romanam prædicantis, adhuc pecuniam exercitui distribuentis, præmiãque promittentis. Nihilominus sequebatur, neque aut uerbo, aut re quispiam resistebat, siue (ut uideri potest) legi in hoc parentes, siue quòd iam animis consternati, neque consilium suæ salutis capere, neque agere quicquam salutare poterant: itaque deinceps

Crassi vox
in omen
vertitur.

Augarus Of-
roenus sub
amicitiæ spe-
cie Roma-
nos in per-
niciem ab-
ducit.
Alchaudo-
nius.

Crassi consi-
lia.

Augarus per-
fidum con-
siliū.

Prælium in-
ter Roma-
nos & Par-
thos.

deinceps omnia quæ uel animo uel corpore moliebantur,
ad perniciem ipsis spectabant, quasi iam tum ab aduerso
fato damnatis. Maximam autem calamitatis partem Au-
garus ipsis Ofroenus attulit. Is Romanis antè fœdere
iunctus sub Pompeio, barbarorum partes tum potiores
habuit, quod idem Alchaudonius quoq; Arabs fecit, sem-
per potentiori se solitus adiungere. Ceterū hic quia ma-
nifesto defecerat à Romanis, caueri facile potuit: Au-
garus autem cum Partho studeret, simulauit se Crassi
amicum, liberalitèrque ei pecuniam suam impendens, &
explorauit omnia eius consilia, & Partho enunciauit.
Idem si quod utile consilium Crassus cepisset, dehorta-
tus hominem est: sin damnosum, confirmauit, ac tandem
huiusmodi rem confecit. Crassus Seleuciam contendere
decreuerat, quò se tutò cum exercitu ac comœatu præ-
ter Eufratem, ac trans eundem peruenire posse cogita-
bat: à Seleucia (quam, ut à Græcis hominibus habitatam,
facile sperabat in suam potestatem uenturam) ad Cte-
siphontem urbem haud difficulter se traiecturum. Id
consilium, tanquam multo tempore opus habiturum, ut
repudiaret, ac potius aduersus Surenā, qui propè cum
parua manu esset, iret, Augarus persuasit. Quibus con-
stitutis, cum Crassum ut periret, Surenā (cum quo sub
speculandi prætextu frequenter congregiebatur) ut su-
perare posset, parauisset, Romanos nihil sollicitos ac tan-
quam ad certam iam uictoriam proficiscentes eduxit,
in cisq; tum per insidias opprimendis Parthum adiu-
uit. Restota ita acta est. Parthi maiore suarū copiarum
parte abscondita (erat enim regio aliquibus locis inæ-
qualis, arboribûsque confixa) Romanis occurrerunt.
Quos cum Crassus, Imperatoris filius, qui ex Gallia ad
patrem peruenerat, confuscatus esset, atque eos solos ho-
s

stes esse putaret, cum equitatu ijs obuiam uenit, fugaque sese dedita opera mandantes, uictos ratus insecutus tantisper est, dum procul à suorum acie subduclius, deinde circumuentus ab hostibus interiit. Hoc facto, in fugam tamen pedites Romani dati nequaquam, sed Crassi ulciscendi causa acriter cū Parthis congressi sunt: uerum nihil suo nomine dignum efficere potuerunt, cum ob multitudinem hostium, tum ob genus pugne, praesertim insidijs insuper Auguri circumuenti. Nam sicubi orbem uoluerint intendebant, ut propter densitatem ordinum sagittas hostium euitarent, Parthorum hastati equites magno impetu irruentes, aut confodiebant Romanum peditem, aut agmen utique dissipabant: sin eius uitandi causa sese disiungebant, sagittis Parthorum expositi erant. ita multi ipso hastatorum incursum consternati peribant, alij ab equitibus deprehensi interficiebantur, alij cōtis proturbabantur, configebanturue. Quòd si qui denuò pugnam tentarent, iacula quàm plurima undiquaque incidentia plerosque eorum letali uulnere sternebant, reliquos pugne inutiles reddebant. Denique omnibus sagittae iaculaque negotium faceiebant: in oculos, manusque, & uniuersum omnino corpus aduolantia, perque ipsa arma transcurrentia, eademque nec caueri à Romanis poterant, & incrimos eos crebros ictus expectare cogebant. Nam dum quis aut à iaculo adueniente sibi cauebat, aut infixum corpori suo euellebat, alijs super alia uulneribus sauciabatur. Itaque nec loco ne sese mouerent Romani satis scire poterant, an fixo potius uestigio quisque persisteret, quorum neutrum satis tutum ipsis relinquebatur, sed utramque cum perniciem ipsorum coniunctum erat, quorum alterum non licebat per hostes, alterum ut uulneribus opportuniore essent, efficiebat. Hoc modo pugnam aduersus hostes aperte

congressos Romani sustinebāt. Postquā Augarus quoa-
 que (nam is aliquandiu se continuerat) ex insidijs eos
 aggressus est, ibi & Osroeni conuersos in Parthum à ter-
 go ceciderunt: & ut à Parthis facilius cadi possent, fece-
 runt. Romani enim coacti aciē conuertere in Osroenos, à
 tergo siti Parthos habuerūt: rursus in Parthos cōuersi,
 atque iterū in alteros, tum denuō alteris sese opponētes,
 crebris conuersionibus maiorem suis quā antè pertur-
 bationem attulerūt: ac quia semper ad eam partem unde
 tela ingruiebant, sese obuertere necesse habebant, proprijs
 se gladijs confixerunt, multiq; inuicem sese occiderunt.
 Deniq; adeō in arctum ab hoste undiquaque irrumpente
 coacti sunt, ut quisque quod incrimē in suo corpore erat,
 scuto proximē assistentis, tegendo, in uniuersum ne moue-
 re quidē iam sese possent. Sed ob tantam cadauerū multi-
 tudinem fiebat, ut ne stare quidē firmis uestigijs possent,
 ac collaberentur: tum aestus, sitisq; (quippe media aestate,
 atq; in meridie pugnabatur) puluisq; quē undiq; circūe-
 quitādo barbari immensum cōcitrauerāt, reliquos afflige-
 bat ita ut multi his cōfecti sine uulnere caderent. Ac pro-
 culdubio occisione omnes occisi tū essent, nisi barbarorū
 hastæ partim retusæ, partim fractæ, neruique arcuū con-
 tinenti iaculatione rupti, sagittæ consumptæ, omnesque
 gladij hebetati, & (quod erat maximum) ipsi uiri cæ-
 dendo defatigati fuissent. Ita cum nox superuenisset, Par-
 thi quia procul ipsis ab hoste recedēdum erat, equis auc-
 ti sunt: ita enim mos eorum fert, ut prope hostem ne ma-
 ximē quidem imbecillum castra ponant, quod nec munis-
 tione castrorum utuntur: & si quis eos in tenebris ado-
 riatur, neque equis, neque sagittis quicquam præstare
 possunt. Nemo ea pugna Romanus ab hostibus captus
 est: sed cum omnes eos Parthi stantes in armis conspica-
 rentur,

rentur, neque ullū aut ea proijcientem, aut fuge se committentem, adesse ijs adhuc roboris aliquid putauerunt, neque aggredi ausi sunt. Post hanc cladem Crassus cum ceteris quicunque poterant, Carras sese receperunt, quæ urbs tuta ipsis à relijs in ea Romanis asseruata fuerat: multi ex ijs, qui uulnerati fuerāt, cum neq; pedibus uiam carpere possent, neq; uehicula ijs præstò essent, neq; ductores (optimè enim reliqui contenti erant, si semetipsos hinc auferre possent) in ipso pugne loco remanserunt. Eorum pars ex uulneribus mortui sunt, pars sibiipsis mortem consciuerunt, reliqui postridie capti sunt: quorum magna pars in uia sese uita exuerunt: multi deinceps quoque sauciorum perierunt, cum ab initio qui ipsos curaret diligenter, haberent neminem. Crassus animo deiectus, ne in oppido quidem diutius manere se posse existimans, statim, quomodo inde fuga se eriperet, rationes inibat. Quia impossibile erat ut interdū discedens latèret, noctem ad id delegit: sed proditus à Luna, quæ tum plena luce fulgebat, nō fessit. Itaque eas noctes opertus, in quibus Luna non lucret, cum suis profectus est: tum eos in tenebris, atque aliena in regione iter facientes, eademque hostili, ingens metus disiecit, ac pars capti sub diem, perierunt: pars in Syriam cum Cassio Longino Questore incolumes perueniunt. Crassus cum reliquis in montes euasit: ibique ita se parauerunt, tanquam per eos in Armeniam aufugituri. Surenas eo cognito, metuens ne si id successisset, bellum contra Parthos deinde renouarent, cum Romanos in sublimi loco, et equitatu alieno aggredi non auderet (armati enim erant, pugnatūque ex loco edito, tum quòd ex desperatione ad insaniam iam atquam redacti essent, haud citra periculum uidebat se eos aggressurum) misit ad eos ex suis, qui conditiones

Crassus Carras perfugit ac rursum inde aufugere tentat.

C. Cassius.

M. Crassus à Surena deceptus perit.

pacis offerrent, si omni intra Euphratē posita terra excederent. Crassus nihil in dubium uocatam rem credidit. Nam in summo metu constitutus, actum suæ, tum publicæ calamitatis terrore animo perturbato, adhuc milites iter longum asperumq; reformidare, & ab Orode sibi timere sentiens, nihil eorum quæ opus erant præuidere poterat. Quem ubi ad transactionem paratū Surenas animaduertit, cum nollet id negocium per alios confici, sed ipsum Crassum cum paucis in suam potestatem accipere, ostendit se cum eo ipso uelle in colloquium uenire. Conuenit igitur, ut in medio inter utriusq; stationem loco cum equali uirorum numero utrinque congregerentur. Ita Crassus in planiciē descendit, eiq; à Surena, quò celerius ad eum perueniret, equus dono missus est. dum hæsit Crassus, secumque quidnam ageret, deliberat, correptus à barbaris, ui in equum impositus est. Ad hoc repugnanti-
 bus Romanis, res ad manus peruenit, quo in certamine cum aliquandiu pares fuissent Romani tandem succumbentibus alteri parti nonnullis (nam & in plano loco barbari erant, & ad eam rem se composuerant, atq; ita Romanos suis auxilio uenientes anteuertebant) superati sunt. Ibi cum nonnulli suorum cecidissent, Crassus quoq; (neque constat an à suorum aliquo post graue acceptum uulnus, ne uiuus in hostium manus ueniret, an uerò ab hostibus) occisus est. Hic ei uitæ exitus fuit, in cuiusque os, ut quidam referunt, Parthi aurum liquefactum uerbis insuper insultantes infuderunt. Tantum enim fuerat in eo homine pecuniæ acquirendæ studium, quanquam esset ditissimus, ut quasi pauperem cum miseraretur, qui non ex suis facultatibus exercitum alere possit. Militum pleriq; per montes in amicorum fines perfugerunt, nonnulli ab hostibus capti sunt. Ceterum Parthi cōtempore omni-
 ditione

Crassi interitus, aurumque in os eius infusum.

ditione intra Euphraten recuperata, cum transgressi non sunt. postmodò Syriam quoque inuaserunt, non magno tamen exercitu, quòd in ea neque milites neque imperatorem ab Romanis esse putabant: itaque Cassius eos non magno negotio repulit. Huic Cassio cum Carris à militibus odio Crassi adductis imperium esset delatum, atque ipse etiam Crassius ob magnitudinem calamitatis ultrò id concederet, non acceperat: tunc, autem necessitate rerum adductus, Syriam administravit, idq; deinde etiam. Barbari enim ab incepto non desisterunt, sed maiori cum manu, non men ducis Pacoro Orodis filio gerente, re uera autè Osace (nondum enim ex ephebis Pacorus excesserat) duce iterum in Syriam profecti, atque in itinere positis locis omnibus in suam potestatem reductis, ad Antiochiam usq; progressi sunt, cum spe reliquorum etiam potiundorum: nam neque Romani iustis copijs eam prouinciā tenebant: & populi Romanorum dominationem molestè ferrentes, ad Parthos, tanquam uicinos cognatosque suos inclinabant. Verum enimuero cum Antiochiæ capiendæ spe deieci essent, Cassio magna ui eos repellente (ipsi autem ad oppugnationem locorum ineptissimi erant) Antigoniā contenderunt: cuius urbis suburbana cum essent arboribus confita, atque cò ipsi accedere neque auderent, neque possent, arbores succidere, locumque sylua despoliare instituerunt, ut audacter tutòque urbem eā agredi possent. Cum ne hoc succederet, quia & magni laboris negocium erat, & tempus incassum terebatur, & Cassius palantes ab ipsis affligebat, aliò arma uersuri, Antigonia discesserunt. Interea Cassius collocatis in uia, quā transituri erant, insidijs, se ijs cum paucis ostendit, atque ad insequendum pertraxit: tum suos circumiecit, Parthorumque cum alios, tum ipsum Osacem occidit. Eo

C. Cassius
Parthos à
Syria repel-
lit.

Osaces dux
Parthorum
à Cassio vi-
sus peti.

Bibulus Sy-
rie præfe-
ctus.

Senatuscon-
sultum de
prouincijs.

Ornodapā-
tes.

Labienus
Ambiorigē
& Treuiros
uincit.

Stracagema

interfecto, Pacorus totā Syria excessit, neque ab eodem
pore unquam in eam intrauit. Pacoro regresso, Bibulus
in Syriam, ut ei regioni præesset, aduenit: quāquam sena-
tusconsulto cautum fuerat, ne quis Consul, neue quis Præ-
tor, neque statim, neque ante quintum annum in prouin-
cias extras exiret, ne uidelicet à prouincijs ambientis
bus turbæ existerent. Bibulus quietè ea quæ Romanis pa-
rebant, administrauit: ipsos autem Parthos contra sese
inuicem concitauit, Ornodapante quodam præfecto, qui
Orodi infensus erat, sibi adiuncto, persuasōq; per inter-
nuncios, ut Pacorum regem constitueret, atque eius auxi-
lio Orodi bellum faceret. Eo modo bellum Romanorum
contra Parthos, quarto quā incepterat anno, desijt, M.
Marcello, & Sulpitio Ruffo Consulibus. Parthici belli
tempore, Cæsar Galliæ partes nouis motibus concitatas
armis recepit, multa ipse per se, multa per suos legatos
gerendo, ex his ea tantum quæ memoratu mihi maximè
digna uidebuntur, referam. Ambiorix Treuiris, qui mor-
tem Induciomari molestè etiamnum ferebant, adscitis, ma-
gnam sibi manum in ijs locis parauerat, à Germanis quos
que milites stipendio conductos accersierat. Cum eo La-
bienus ut antequam ijs copijs augetetur, dimicaret, Tre-
uironum fines ingredi occupauit. Cum ad defendendam re-
gionem Treuiri non exirēt, quia adhuc auxilia expecta-
bant, sed præsidio fluminis, quod inter ipsos ac Romanos
labebatur, contenti quiescerēt, Labienus conuocato exer-
citu concionem habuit, qua hostib. terroris de se ac suis
opinionem præbuit: prius quam Germanorum auxilia
Treuiris aduenirent, ad Cæsarem & in tuta loca receden-
dum esse sibi uideri, statimque se signum uasa colligendi
daturū. Nec multa interiecta mora, castra mouit, id quod
accidit, fore sufficatus. Barbari enim eo precepto, quibus
Romano

Romanorum consilia cognoscendi multa cura erat, atque eo fine palam Labienus id dixerat, serio ipsum abire, suamque capere crediderunt; itaque e uestigio flumen transgressi, quanta maxima potuerunt celeritate Romanos insecuti sunt. In eos palantes Labienus conuersus, primis perterritis totum agmen in fugam dedit: fugientesque sparsim, ac sese inuicem impediētes compulsosque ad fluuium, coniectatus, magnum eorum numerum interfecit: complures fuga sese eripuerunt. De ijs Caesar nihil sollicitus, in Ambiorige, qui multorum maleficiorum autor erat, modo hac, modo illac diffugiente, insequendo negotium habuit. Postquam cum nulla ratione comprehendere uideret, in Germanos, quod Treuiris suppetias ferre uoluissent, arma conuertit: inde quoque mature metu Sueorum se recepit, nulla re perfecta, quam quod gloriam Rheni altera uice traieci reportauit: ponti, ea parte que ad Barbaros pertinebat rescissa, castellum imposuit, ut crebro ea transiturus uideretur. Secundum hanc iram effugij Ambiorigis permotus, eius patriam, quanquam nihil tum mouisset, omnitus qui uellent diripiendam palam proposuit, eo consilio, ut quam plurimi ad hoc conuenerent; itaque multi cum Galli, tum Sicambri ad praedam confluxere. Ceterum Sicambri non satis fuit ex Eburo nibus praedam egisse, sed ipsos quoque Romanos petierunt: quos cum frumentatum digressos animaduertissent, castra aggressi sunt: Romanorumque re percepta ad defendendum castra concurrentium multos occiderunt: ab hoc facto Caesarem timentes, summa cum festinatione domum redierunt. Caesar, quia et huius prope, et Romae tumultus erant, nullam uindictam exigere cum posset, milites in hyberna dimisit, ipse in Italiam profectus est: uerbo quidem, ut Galliae citerioris curam haberet, re

Caesar Rhenum denique transiit.

Eburonia depredanda barbaris concessa. Sicambri Romanorum castra inuadunt.

Aruerni du-
ce Vercin-
gento:ige-
rellura mo-
uent.

Auaricū à
Cesare ut ca-
ptum.

ipsa autem, ut haud procul ab urbe remotus, intentus ijs quæ ibi agebantur esse posset. Interim noui Gallorū motus coorti sunt. Aruerni duce Vercingetorige defecerūt: omnesq; Romanos, quos in oppidis finibusque suis inuenissent, trucidauerunt: profectique in regiones Romanis amicas, quoscunque ad societatem defectionis pertrahere potuerunt, ijs pepercerunt, ceteros maleficijs infestauerunt. Quibus cognitis, Caesar in Galliam regressus, cum hostes in Biturigum fines intrasse depræhenderet, neque eis opitulari posset, (nondum enim omnis ad eum exercitus conuenerat) in Aruernorum ipse contrà profectus est regionem, atque ita hostes domum retraxit: ipse tamen, quod satis uirium sibi ad pugnam non adisset, ante aduentum corū discessit. Aruerni denuò in Bituriges profecti, Auarico oppido occupato, diu se in eo sustinuerunt. Difficiliter murus adiri poterat, altera parte paludibus imperuijs, altera flumine rapido cinctus. Itaque cum Romanis oppugnarent, barbari, quorum immensus erat numerus, facile eorum conatus repellebant: factisque eruptionibus, crebrò molesti ipsis erant. Tandem non agris modò uicisque, sed oppidis quoque, unde Romanos com meatus auxilia posse habere existimabant, incensis, omnem rem frumentariam, quæ Romanis à socijs sup portabatur, diripiebant, ita ut Romani obsidentes ipsi ijs incommodis premerentur, quibus obsessi solent. Accidit, ut Romanis muro succedentibus, effusus imber cum magna uenti ui cooriretur, (hæc enim hyeme iam instante gerebantur) ac primum ipsos ab oppugnatione in castra compelleret, deinde Gallos quoque intra domos suas coecerneret. Quibus à propugnaculis digressis, Romani confestim ea uiris nudata aggressi, turrim, priusquam de eorum aduētu quisquam cognouisset, ceperunt: reliquisq;

reliquisque iam partibus quoque haud magno labore occupatis, totam urbem diripuerunt: atque ira oppugnationis, toleratorumque in ea laborum concitati, omnes in ea homines occiderunt. Secundum hanc rem gestam Cæsar in Aruernorum fines cum exercitu profectus, cum ab hostibus omnes pontes quæ transcundum ipsi erat, præoccupati essent, dubius ad ripam fluminis aliquandiu itinere facto, uadum quæ pedibus exercitus traduci posset, quærebat. postquam in syluestrem atque umbrosum locum peruenit, præmissis impedimentis cum copiarum maiori parte, iussisque in longum quàm maximè explicato ordine proficisci, ut totius exercitus speciem præberent, ipse cum robustissimis substitit, ligna cecidit, ratesque cōpegit: his ipse fluuium transiit, dum barbari progressis intenti, ipsum quoque unâ his adesse Cæsarem existimât. Hoc facto, reliquos qui progressi erant, noctu reuocatos, eâdem traduxit, totam regionem occupauit. sed Aruerni Gergobiam sese uniuerſi, collatis eodem ijs que chara habebant omnibus, contulerant. In eo oppido obsidendo plurimum frustra Cæsar laborauit. Erat enim situm in egregiè munito colle, murisque defendebatur ualidis. Galli quoque omnia circum edita loca præoccupauerât, præſidiisque tenebant, ita ut & ipsi in suis locis essent, & decurrentibus plerumque superiora omnia euenirent. Cæsar enim castra loco plano habebat, cum editum nihil ad manum esset, itaque oppugnandi ne cogitationem quidem ullam habebat: contra barbari, ut qui loco sublimiori cōsisterent, in eius castra cum impetu descerebantur, eaque decursiones ipsis opportune erant: ac si quando ulterius quàm expediret, procurrebant, paruo momento in tutum se recipiebant, neque enim Romani ad castra eorum intra tantum spaciū quantum lapide aut iaculo penetrari

Cæsar in Aruernos deuenit.

Gergobiam obliuio.

Heduorum
rebellio fa-
cta à Litaui
co.

potest, accedere tutò poterant. Itaque Caesar, cum tempus sine fructu absumeretur, ac tunc si ipsum collum cui oppidum impositum erat, sepe numero aggressus, aliqua eius parte potitus esset, ut iam eo communito facilius oppugnare cetera posset, quia tamen in uniuersum repellebatur, non sine plurimorum iactura militum, postquam urbem capi non posse uidet, Heduique interim novos motus excitauerant, ad quos sedandos ipso profecto, in summum periculum ad Gergobiam relictus exercitus ab hostibus adductus erat. his omnibus causis permotus, castra ab oppido mouere statuit. Porro Hedui cum initio fidem seruassent, Caesarique auxilia misissent, eo tempore contra animi suam sententiam ad rebellionem faciendam pertracti sunt, fraude cum aliorum, tum Litaui in primis. Nam is cum nullis eos rationibus ad fidem uiolendam impellere posset, id obtinuit, ut quos Hedui auxilio Caesari tum mittebant, ipse ad eum perduceret: ea occasione profectus, præmisso equitatu, quibusdam ex ijs iussit, ut reuersi dicerent, cæteris secum præmissis, ac ijs qui præterea ex Heduorum Ciuitate apud Caesarem fuissent, Romanos manus iniēcisse, atq; interfecisse. His ita annuntiatis concionem ad milites huiusmodi nuncio conuenienter habuit: qua effecit, ut & ipsi à Romanis deficerent, & cæteros ad idem faciendum permouerent. Simul atque id Caesar rescivit, Heduos quos secum habebat, quique interfecti ab eo crediti erant, ad Heduos præmisit, ut uiui ab omnibus conspicerentur: ipse cum equitatu subsecutus est. ita euenit, ut Hedui penitentia admissi correpti, cum eo in gratiam tum redierint. Haud multo post, cum Romani Caesare absente ad Gergobiam malè accepti essent, ac secundū id detrimentū acceptum ab obsidione omnino recederet, ueriti hi qui defectionis autores fuerāt, alii que

qui

qui nouis semper rebus studebant, ne pœnas admissorum penderent nouos motus excitaucrunt. Quod ubi hi qui cum Cesare militabant, cognouerunt, petierunt ab eo ut sibi domum eundi potestatem faceret, polliciti omnia sese composituros. Impetrato commeatu, Nouiodunum, quo in oppido pecuniam, frumentum, obsidēsque plerosque Romani deposuerant, uenerunt: usique auxilio Nouiodunensium, custodibus de improviso necatis, omnia obtinuerunt, ipsum oppidū loco opportuno situm, ne id Romani receptaculum belli haberent, incendunt: ac reliquam Heduarum partem in rebellionis societatem pertraxerūt. Caesar confestim in Heduos suscepta expeditione, fluuiio Ligeri obstantē, ab incepto hoc quoque desistere coactus est, nulla re perfecta. Sed Labienus insulam in Sequana flumine occupauit, deuictis ijs qui in terra ad arcendum ab ea ipsum confluxerant: traductisque uariē cū secundo tum aduerso flumine copijs, ne si uno loco id conaretur, prohiberi ab hostibus possit. Id priusquam fieret, Vercingetorix Cesare defectio ob detrimenta quæ is acciperat, Allobrogibus bellum inferre intendit: Caesarē ijs auxilio proficiscentem in Sequanis deprehensum circumdat. Verū id Vercingetorigi longē secus quā instituerat, cecidit. Nam non modō cladem Romanis nullam intulit, uerum eos desperatione salutis ad fortitudinem compulsi: ipseque temeritate sua, quia multitudini suorum fidebat, succubuit. Haud parum ad eam uictoriam Germani, quos Caesar ad auxilium euocauerat, Romanis contulerunt, qui audaciam suam ingenti corporum mole ac robore confirmantes, circumiectionum hostium ordinem pertruxerant. Ab ea uictoria siti oblata Caesar nihil remittendum ratus, hostes Alexiam persugientes, oppido inclusit, ac in obsidione habuit. Vercingetorix antequam

Alia Heduarū defectio.

Labienus insulam in Sequana capit

Vercingetorix in Sequanis à Cesare vincitur.

Germanorum opera Cæsar vincit.

Alexiam Cæ
sar obsidet.

antequam munitiones Caesaris omni ex parte absolueretur, equitatu à se dimisit, quia pabulum equis non superabat, utq; in suas quique ciuitates profecti, commeatus superpetiisq; Alexiam adferrent. Cum ea res extraheretur, ac iam res frumentaria ipsos deficere inciperet, liberos atq; mulieres, atq; reliquos bello inutiles oppido expulit, frustra sperans alterutrum fore, ut aut hæc multitudo à Romanis prædæ causa recepta seruarietur: aut ipsi certè diutius uictum, unde uitam tolerarent, haberent. Caesar enim, qui non adeò re frumentaria affluebat, ut alijs quoq; alendis sufficeret, quòd eam multitudinem ad suos reuersam haud dubiè receptam iri putabat, atque ita hostes ad maiorem peruenturos penurià, omninò repulit. Itaq; ea turba in medio urbis castrorumque, neutris ipsam accipientibus, miserima morte periit. Ceterum auxilia equitum, reliquaq; à barbaris non multo post cū aduenirent, equestri prælio à Romanis repulsi sunt, maximè Germanis auxiliariibus tum quoque uictoriam adiuuantibus. Deinde conati noctu per munitiones Romanorum in urbem peruenire, magnum detrimentum passi sunt. In ijs enim locis, quæ equitatu accedi poterant, occultas fossas Romani duxerant: defixisq; in eas stipitibus, superficiem tenuis texerant, ut æquales reliquo circumposito solo essent: in eas fossas equi uirique imprudentes delapsi peribant. Neque tamen antè Galli quicquā de instituto remiserunt, quàm ad ipsas munitiones commisso prælio, cum et ipsi, et qui urbem tenebant, Romanos aggredierentur, succubuerunt. Ea clade accepta, Vercingetorix cum integro etiamnum corpore effugere posset, sperans quia aliquando Caesaris amicitia usus esset, posse se ueniam ab eo impetrare, ad eum non implorata antè per ullum internuncium pacem se contulit, sedentique pro tribunali repentè in conspectum

Vercingetorix
se de
dentem Cæ
sar ut acce
perit.

Cum uenit: quæ res animos quoque nonnullorum terruit.
 Erat enim Vercingetorix stature proceræ, magnamque
 armorum gloriam habebat. Facto silentio, nihil locutus
 ingenua concidit, manûsque tendens supplicis gestum ex-
 hibuit. Erant quibus ea res misericordiam moueret, pri-
 stinam hominis fortunam cogitantibus, præsentemque ca-
 lamitatem ante oculos cernentibus. At Cæsar, id quod ma-
 ximè ad suam salutem ille faciurum sperauerat, amicitie
 prioris coniunctionem cum bello illato contulit: ostensq;
 quibus eum meritis affecisset, quæq; ab eo accipere ip-
 sum par fuisset, delicti grauitatem auxit: càmque causam
 habuit, cur neque misericordia tum prosequeretur Ver-
 cingetorigem, et statim in uincula conderet, quem post
 in triumpho ductum necauit. Porro reliquos Cæsar par-
 tim conditionibus pacis impositis recepit, partim prælio
 superatos subegit. Belgæ enim finitimi ad Comium quen-
 dam Atrebatem summa rerum delata, diu restiterunt,
 duobûsque equestribus prælijs cum Romanis incerta ui-
 ctoria certauerunt. Tertiò pedestri prælio congressi, cum
 incerto adhuc euentu pugnaretur, inuadentibus ex im-
 prouiso terga ipsorum equitibus, fusi sunt. Ita uicti, qui à
 pugna supererant noctu desertis castris in syluam quan-
 dam se contulerunt: ea incensa, carrisque solis reliâs
 sperauerunt se, dum hostibus ignis carrique moram ini-
 cerent, in tuta loca posse euadere. uerùm hæc spes frustra
 fuit. Nam Romani, ut primum fugam hostium cõpererunt,
 insecuti sunt: cùmque ad ignem peruenissent, eo restin-
 cto, discelsisque carris, nonnullis etiam per medium ignem
 currentibus, hostes inopinato affecuti, ingenti cæde affe-
 cerunt. Hoc factum deditio multorum excepit. Comius
 autem elapsus, ne sic quidem quieuit, quin Labienum per
 insidias aggredi institueret, atque tum superatus prælio
 in col

Comij Atre-
 batis & Bel-
 garum con-
 tra Cæsarem
 bellum.

in colloquium ut ueniret, persuasus est. Ibi à quodam Romano uulneratus, priusquam de ulla re conueniret, quòd nunquam certam pacem initurus uidebatur, aufugit, iterumque Romanis molestus fuit: tandè desperatis rebus, his qui ipsum secuti erāt, impunitatem actorum impetrauit: sibi que, ne in Romani ullius conspectum unquam ueniret. ita enim quidam referunt. Hoc pacto et hi, et si qui reliqui erant, deinceps pars uolentes, pars bello uicti in Romanorum potestatem redacti sunt. ac Caesar praesidijs conditionibusque impositis, pecuniâque et tributis annuis imperatis, alios fregit, alios mansuetos reddidit. Atque hæc eo modo consummata sunt L. Paulo, C. Marcello Consulibus. Caesari iam ex Gallia Romam redeundum erat, quòd et eam omnem subegerat, et temporis ad quod ei imperium concessum fuerat, ratio sic postulabat.

Cæsar cur bello confecto exercitum dimittere noluerit.

Etenim cū id exiisset iam, bellumque confectum esset, nullā præterea honestā causam cur exercitum nō dimitteret, priuatūsq; deposito imperio uiueret, habebat. Enim uerò quandoquidem et Romæ seditiones erāt, et Crassus interierat, Pōpeius autem rursus ad potentiā pristinā peruenerat (quippe et Cōsul tertiū fuerat, et in quinque alios annos ut sibi Hispania decerneretur, effecerat) animo que iam à Cesare alieniore (mortua præsertim iam filia, quæ sola eorū amicitiam continuera) esse incipiebat: ea Cesare, ueritum ne legionibus nudatus in Pompeij inimicorumque potestate esset, mouerunt ut exercitum retineret.

Romæ tum multas.
An. V. C. 701
Q. Pōpeius Rufus Tribunus plebis in carcerem positus.

Proinde his iisdē annis multi tumultus in urbe grassati fuerant. potissimum uerò in comitijs, ita ut Caluinus atque Messala Consules uix septimo tandē mense creati sint. ac ne tum quidē id cōfectum fuisset, nisi Q. Pompeius Rufus Tribunus plebis, Syllæque sororis filius, in carcerem à Senatu coniectus esset: quæ eadem pœna omnibus qui mali

mali alicuius facinoris existere autores uellent, cōstituta, potestāsque in eos animaduertendi Pompeio mandata est. Vsu ueniebat quidē aliquoties, ut quia aues interregibus non addixissent, comitia auspiorum causa impedi-
rentur: sed maximē omnium Tribuni plebis, ne magistratus crearentur, obstabant: qui ita omnibus urbanis rebus sese admiscebant, ut ludos quoque populi loco Prætorum ipsi peragerent: atq; hanc ob causam Rufus in carcerem abductus fuerat. Idem post Fauonium Aedilem non magnæ rei causa in eundem carcerem coniecit, ut ignominie nimirum consortem aliquem haberet. Inijciebant autem Tribuni comitijs tum alia impedimenta, tum hoc agebant, ut in locum Consulum Tribuni militum (quò per plures Respublica regeretur, quemadmodum olim institutum fuerat) subrogarentur: cum nemini id persuaderent, Pompeium utique Dictatorem dicendum esse contenderunt, in eaque sententia diu perseuerauerunt. Nam & ab erat Roma Pompeius & nemo uel decernere ei hunc honorem (nam odio Syllanæ crudelitatis consilium id omnibus inuisum erat) uel metu potentie eius denegare satis audebat. Tandem ubi ipse aduenit, Dictaturam, quæ non obscure iam ei offerebatur, repudiavit: atque ut Consules crearentur, curauit. Consules ob tumultus eorum qui cades edebant, neque successores sibi constituerunt, & tanquam in magnoluctu, senatoria ueste posita, Senatum in uestitu equestri congregauerunt: tum senatusconsultum fecerunt, ne quisquam ex his qui Cōsulatum aut Præturam gessissent, exteriorem aliquam prouinciam ante elapsam quintum annum acciperet: sperantes uel hac ratione certamina de occupandis magistratibus tolli posse, si patēret eum qui obtinuisset, non statim cum potentia aliqua futurum. Nihil enim
fani

Fauonius in
carcerē cō-
iecit.

Pompeium
Dictatorem
Tribune ple-
bis facere
uoluit.

Senatuscon-
sultum de
prouinciis.

fani moderatius agebatur, sed cum largitionibus acriter contendebant, tum plus etiam dimicationibus, ita ut Consul quoque Calpurnius aliquando uulnus acceperit. Ita factum est ut neque Consulibus, neque Prætoribus, neque urbanis alijs magistratibus succederetur, sed prima anni parte sine omni magistratu Romæ uiucretur. Ea res cum alijs malis ansam præbuit, et nundinæ, quæ nono quouis die celebrabantur, ut ipsis Calendis Ianuarijs agerentur effecit. Cum hoc, quasi non forte fortuna ita accidisset, sed prodigij rationem haberet, Romanos terruit, tum quod bubo etiam uisus erat, totoque triduo simulacrum quoddam sudaucrat, faxque à cœli parte quæ meridiem spectat ad orientem transcurrerat, multa quoque fulmina deciderant: sæpius glebis, lapidibusque et testis pluerat. Ac mihi quidem id quoque decretum quod prioris anni exitu de Serapi Isidæque factum erat, inter prodigia non extremum uidetur locum obtinuisse. Eorum diuorum fana, quæ priuatim nonnulli extruxerant, senatus demoliri iussit, quod eos non magnopere inter numina numerabat. ubi ea sententia obtinuit, ut publicè iam coli inciperent, extra pomerium eos deos collocauerunt. Cum is Romæ status esset, ac summæ rerum nemo præesset, singulis fermè diebus cædes perpetrabantur, ac quanquam ad magistratus capiendos plurimi contenderent, cæque de causa et largitiones et cædes fierent, tamen comitia non perficiebantur. Milo cōsulatus candidatus, Clodium in uia Appia sibi obuiam factum initio leuiter uulnerauit. post ueritus ne is eam rem uindicaret interfecit: sperans, si omnes seruos qui eam cædem fecissent statim manumitteret, facilius se de cæde, mortuo Clodio, quàm uulnere eodem superstiti, absolutum iri. Ea re sub uesperam Romam perlata, uehemens perturbatio

Decretum
de Isidis &
Serapidis
fanis.

Milo Clod-
ium inter-
fecit.

tio coorta est, oblata factionibus ansa belli ac malefactorum: atque hi quoque qui neutrarum erant partium, tamē humane sortis memores, rem indignē ferebant: idque eo amplius, quod hac occasione Milonem quoque de medio tolli cupiebant. Populum ita affectum, nati Rufus, ac T. Munatius Plancus, qui tum Tribuni plebis erant, magis etiā accenderunt, caedemque prima luce in forum prolato, pro Rostrisque exposito, et omnibus ostentui exhibitō, hisque lugubri gestu additis uocibus, quæ ad rem præsentē competeabant. Ita plebs iis quæ uiderat, quæq; audiuerat perturbata est, ut ne religionis quidem iam rationē haberet: sed omnibus sepulture ritibus temeratis, prope modum totam urbem incendio misceret. Nam corpus Clodij sublatum ad Curiam honesto cum funere portauere: idque rogo ex subsceliis constructo, cum ipsa curia combusserunt. quod non repentino quodam impetu, quales plebem multi solent incessere, sed consultō facere: iidemque hora demum nona in ipso foro comessati sunt, fumante etiamnum Curia. Milonis quoque domum succendere conati, ab incepto multis eam propugnantibus repulsi sunt. Milo catenus propter eadem sibi metuens, se se abdidit: ac non plebeiorem modō, sed equitum quoque, senatorumque se quorundam præsidio sepierat: tum uero iram senatus in aduersæ factionis homines ob hoc ab ipsis admissum flagitium conuersum iri sperans, cum senatus statim huius rei causa uespere in palatio conuenisset, interregemque nominari, eique ac Tribunis quoque plebis, Pompeioq; mandari ut curam urbis susciperent, ne quid ea detrimenti pateretur, iussissent: ipse quoque in medium progressus, pari, aut maiori etiam quā prius contentione magistratum petiit. Hinc iterum ad pugnam cædēque res deuoluta est, ita ut senatus decretū id cōfir-

Rufus.
T. Munatius
Plancus.

Curia cum
Clodij cada-
uere cōfla-
grauit.

Seditio post
eandem Clo-
dij.

Curia Hos-
tilia à Fau-
sto Sylla re-
stituitur.

Bibulo au-
tore Pom-
peius fit III.
Consul, &
solus.

Cæsaris vt
absentis ta-

mârit, Pompeiũque Romam euocauerit, ei nouorum scribendorum militum potestatem concesserit, ipsiq; sordidam uestem sumpserint. Pompeius paulo post ad urbem uenit: tum circumfuso præsidio extra pomeriũ ad theatrum senatus habitus est, decretũque ut Clodij ossa colligerentur, Curiãque Faustus Syllæ F. restitueret. Curia enim quæ incendio perierat, Hostilia fuerat, sed à Sylla aliter ædificata; itaq; statuerant ut is reficeret, nomẽque curiæ mutaretur. Cum omnium animi suspensũ expectarent quinam ipsis magistratus præficerentur, rãmorẽq; alij spargerent, Pompeium esse Dictatorem credendum, alij Cæsari: qui tum in tanto erat ob res gestas honore, ut supplicationes in sexaginta dies earum causa indixerint) Consulatũ deferendum: Senatus atq; Bibulus præcipue, qui primus sententiam erat dicturus, cum horum utrumq; metueret, studiis plebis antecuererũt, Pompeio Consulatũ ne Dictator fieret, tribuẽtes, eũq; soli ipsi, ne Cæsar collega eius fieret. Id inusitatũ, neq; ulli antè Romanorũ cõtingerat haud absurdè alioquin factũ est. Quia enim Pompeius minus plebi quàm Cæsar studebat, omnino ab ea ipsum diuellere, sui que iuris efficere se posse sperabant. neq; falsi hac sunt expectatione. Nouo enim & inopinato honore elatus, nihil iam amplius in plebis gratiam agebat, sed omnia planè ex animo Senatus gerēbat. Cæterũ solus magistratum gerere haud uoluit, satisque gloriæ in eo sibi obtigisse existimans, quod ita decretum esset, inuidiam eius rei declinandam duxit: quod uerebatur, ne regione armis uacante, Cæsar sibi studio militum atque multitudinis collega daretur: ne is omnino neglectus uideri, iustãque iræ causam habere posset, per Tribunos effecit, ut Cæsari permitteretur legitimo tempore etiam absenti Consulatum petere. Ipse Scipionem

pionem focerum suum, ambitusque tum reum collegam si-
 bi assumpsit. Is Scipio cum Nasica esset filius, testamen-
 to in genus hereditatemque Metelli Pij adoptatus, atque
 hinc cognomentum Metelli ferens, filiam Pompeio in ma-
 trimonium dederat, ab eo contra Consulatum, ac ne cau-
 sam diceret acceperat. Erant omnino multi, quibus ambi-
 tus causa dies dictus esset, maxime quia Pompeij legibus
 effectum erat, ut iudicia accuratius quam antè haberen-
 tur. Nam is omnes ipse delegerat eos, ex quib. iudices
 sorte duci deberent, certumque utrique parti in iudicio
 certantium aduocatorum numerum finiuerat, ne à multi-
 tudine horum iudices confusi perturbarentur: ad causam
 uerò dicendam auctori duas, reo tres horas concedi iussit.
 id quoque quod plerumque iudicia corrumpebat, cor-
 rexerat, interdictio ne qui reorum laudatores haberentur,
 aut pro accusatis deprecarentur. Complures enim eo-
 rum qui rei facti erant, eo modo, uiris fide atque autori-
 tate praeclaris intercedentibus, iudiciis crepti fuerant.
 Hæc, aliæque horum similia de omnibus iudiciis constitu-
 ti erant. Qui uerò largitiones magistratum adipiscen-
 dorum causa fecissent, ad eos in iudicium pertrahendos
 cum alios accusatores constituit tum hos quoque, qui si-
 mili antè de causa damnati fuerant, magno proposito ipsis
 delationis premio. Nam quicumque duos eadem de cau-
 sa, aut minori etiam quam cuius ipse damnatus erat,
 reos peregisset, aut unum maioris criminis conuicisset, ei
 impunitas sui peccati dabatur. Hinc factum est, ut multi
 rei fierent, ac Plautius quoque Hypseus qui in petiti-
 one Consulatus cum Milone & Scipione certauerat. Nā
 ex tribus his ambitus reis, solus Hypseus damnatus
 est. Scipioni quidem dies dicta erat à duobus, sed pro-
 pter Pompeium iudicium effugit. Milo in iudicium

tio habere-
 rur in peti-
 tione Con-
 sulatus, de-
 cretum.

Q. Scipio
 Metellus Cō-
 sul cum Pō-
 peio.
 Iudicia à Pō-
 peio refor-
 mata.

In largitio-
 nib. magi-
 strati quæ-
 rentes statu-
 tum.

Plautius Hy-
 pseus reus
 ambitus.

Milo in iu-

diclo de ca-
de Clodia-
na dānatus.

ob hoc crimen pertractus non est, quia cedis culpa, in qua erat, maior extabat. Cum de cade Milonis iudicaretur, iudicum sententiis damnatus est. neque enim uim ullam facere poterat: siquidem Pompeius praesidiis per totam urbem dispositis, armatis cum militibus ad iudicium uenerat; ac cum Milonis causa nonnulli tumultuarentur, militibus imperarat, ut eos ferro depellerent, transuersis planiciei gladiatorum ictibus pulsatos: non cessantibus illis, sed in percutientes tanquam in re ludicra conuicia coniucentibus, uulnerati etiam aliqui sunt, ac nonnulli caesi. Ita iudicum sine turba confesso facto, alij aliis de causis, Milo autem cum quibusdam aliis, propter eandem Clodij damnatus est, quanquam Cicrone patrocinante. Cum enim orator ille Pompeium armatis militibus praeter consuetudinem in iudicio adesse uideret, animo collapsus, ac terrore perculsus ita est, ut nihil eorum quae praemeditata erant ipsi, diceret, sed breui ac languida oratione contentus, finem dicendi fecit. Quae enim nunc Ciceronis quasi tum pro Milone habita extat oratio, eam postea temporis Cicero animo collectio per oraculum scripsit. Ferturque Milo in exilium actus missam hanc sibi à Cicrone orationem cum legisset, Cicroni rescriptis, bene sibi euenisse, quod eā is non in iudicio prolocutus esset: nunquā enim futurum fuisse, si hoc modo pro se dictum fuisset, tantos ut mullos Massiliae (cō enim exul se contulerat) ederet, quod Milo non eo animo scripsit, quasi delectaretur praesenti statu (quippe multa reatus sui causa impetrandi molitus est) sed Cicronem uerbis exagitans, quod cum defensionis tempore nihil cause conducibile dixisset, deinde inutiles orationes componeret, sit ique mitteret, quasi uerò tum aliquid ab his iuari posset. Milo itaque ita damnatus est, ac Rufus quoque,

Ciceronis t-
miditas in
defendēdo
Milone.

Milonis in
Ciceronē lo-
cus.

Rufus &

que, Plancusque, ut primum magistratu perfundi sunt, Plancus dā
 multique præterea alij propter incendium curiæ. Nec nantur.
 profuit Planco Pompeium habuisse sui studiosum: neque
 liber ab eodem ad iudices missus, quo & laudatio, &
 deprecatio Planci causæ cōtinebatur, M. Catone (is enim
 de causâ cogniturus erat) dicēte, se laudatorē cōtra illius
 ipsius lege: non admissurum. Et quamvis Cato suffragiū
 de ea causâ non tulit (permittebatur enim lege eiusdem
 Pompeij cū aëtori, tum reo, ut quinque ex iudicum nu-
 mero eximeret, quos contra se apertē sententiam dictu-
 ros opinione præciperet, idque de Catone sentiens Plan-
 cus, ex iudiciis eum exemerat) tamen reliquorum sen-
 tentiis Plancus damnatus est. Nam & iniquum uideba-
 • tur Rufo damnato, Plancum, cuius eadem erat causâ, ab-
 solui. & quia Pompeius pro Planco gratia certabat, op-
 ponere se ei uolebant, ne serui eius potius, quàm iudices
 esse existimarentur. Etenim Cicero tum quoque nihilo
 dexterius Plancum accusauit, quàm defenderat Milonē:
 quia & iudicij eadem erat quæ tum fuerat facies, & in
 utraq; causâ Pompeium habebat uoluntate atque re ipsa
 sibi resistantem, cūq; non mediocriter tum iterū offen-
 debat. Accessit his illius temporis actis Pompeij, ut legem
 quoque de comitiis (hæc magistratum aliquem ambien-
 tes, ad ipsa omnino comitia præstō esse, neque ullius absen-
 tis rationem haberi iubebat) quæ iam neglecta quodam-
 modo erat, renouaret: decretūque paulo prius factum,
 ut qui in urbe magistratus gessissent, exteras provincias
 ante quinti anni exitū, ne sortirentur, confirmaret. Nec
 puduit Pompeium, qui tum ea promulgabat, ipsum Hispa-
 niæ imperium in aliud quinquennium accipere: Cæsari
 autem (cuius amici indignissime legem ferebant) absenti
 quoque Consulatus petendi potestatem eodem decreto

Lex de comitiis.

Pompeij leges.

Censoria potestas à Q. Scipione restituta.

concedere. Adiecerat enim hoc legi, absentibus petere solis his licere, quibus nominatim atque aperte id permitteretur. id nihil aliud erat, quàm ne prohibitum quidem omnino esse, quòd hi qui potentiam obtinerent, haud dubie effecturi erant, ut sibi hoc decreto indulgeretur. Atque hæc tum Pompeij erant actiones. Scipio neque legem ullam tulit, et ea, quæ de Censoribus erant à Clodio statuta, abrogavit, iisque pristinam potestatem reddidit: quod cum in eorum gratiam factum videretur, tamē in contrariam partem uertit. Cum enim et in equestri et in Senatorio ordine multi nullius precij homines essent, quandiu Censoribus nullum ex his neque accusatum neque damnatum loco mouere permissum erat, utio quoque ipsis dari non potuit, si homines improbi ignominiam non notarentur. At postquam Censores pristinam suam potentiam (qua priuatim quoque in uniuscuiusque uitam inquirendi, meritosque infamia notandi ius habebant) recuperauerunt, neque offendere multos, neque in reprehensionem aliorum incurrere, quasi in meritos sua dignitate despoliaissent, uolebant. Itaque nemo prudens uir Censuram petiit. Caterum Cato, quanuis nullum alioquin ipse magistratum desiderabat, quia tamen Cesarē Pompeiūque auctos supra quàm è Republica esset, uidebat, cōiecturamque colligebat fore, ut aut simul summam rerum inuaderent aut inter se dissidentes, maximam seditionem excitarent, quiq; ex iis uicisset, solus rerum potiretur: statuit potentiam eorum, antè quàm ad certam deuenirēt, destruere: idque ut efficere posset, cum priuatim se nihil obtenturum uideret, Consulatum petiit. Quia à Cesaris Pompeiique fautoribus animaduertebatur hoc eum moliri, Consul factus non est: sed M. Marcellus, et Sulpicius Rufus Coss. creati sunt, alter ob legum peritiam, alter ob eloquentiam: idque eò magis, quòd non largitio

Cato Consul
bonæ repul-
sam patitur.

Anno V. C.
703.

tionibus aut vi, sed demulcēdis omnibus cōpellandisque
 eam dignitatem petierant. Catoneque nullum demereri vo-
 luit, & in posterū petitione Consulatus abstinuit, quod
 diceret uiri boni esse, administrationem rei publicæ, si qui
 ipso uti uellent, non subterfugere, neque tamen eam ultra
 quā conueniret, expetere. At Marcellus, qui Pompeij
 partes sequebatur, consistim omnia ad deprimendum Cæ-
 sarem agitat: ac cum de aliis contra eum multis ad Sen-
 natum referebat, tum ut ante legitimam tempus ei succes-
 sor mitteretur. Marcello, & Sulpicius, & tribuni nōnul-
 li resistebant: hi, quia Cæsari cupiebant: ille tum hac ipsa
 de causa, tum quia plerisque non probabatur, imperium
 cuiquam alrogi, antequam eius tempus exisset, nullo
 eius extante delicto. Hæc ubi Pompeius cognouit (qui
 Roma profectus erat, tanquam in Hispaniam cum exerci-
 tū iturus, necdum tamen Italia excesserat, sed legatis om-
 ni re Hispaniensi commissa, ipse his quæ Romæ ageren-
 tur intentus sublitterat) simulauit sibi quoque non pro-
 bari, ut imperio Cæsar despoliaretur: hoc egit, ut Cæsar
 simul atque tempus ei constitutum exiisset, (id statim
 insequenti futurum erat anno) depositis armis, priuatus
 domum redire iuberetur. Id ut efficeret, C. Marcellum so-
 brinum, siue (utrunque enim fertur) fratrem M. Marcel-
 li, Cæsaris (quanquam cum eo ipsi affinitas intercede-
 bat) inimicum, ad Consulatum euexit: itēque C. Cu-
 rionem, qui iam pridem Cæsarem oderat, ad Tribunatū
 promouit. Cæsar alioquin difficulter passurus, ut ex tan-
 to tamque diuturno imperio redigeretur ad priuatam
 uitam, cum præterea ueretur, ne eo facto, in inimi-
 corum potestate esset futurus, ita se comparauit, ut uel
 inuitis illis imperium retineret. Itaque & novos mili-
 tes scripsit, & pecunias confecit, utq; suū imperiū omnia

Catonis de
 xi p. 17, p. 18

C. Marcellus
 Consul

C. Curio Tri-
 bunus ple-
 bis, ut d
 Cæsare cor-
 ruptus, eius
 rem egerit

bus quàm maximè acceptum esset curauit. Interea res urbanas quoque aliquo modo sibi constituendas putans, ita ut ne ui omnia, sed persuadendo etiam agere uideri posset, cū Curione in gratiā redire statuit, qui ex nobili Curionum genere ortus, animo perspicaci, uique dicēdi præditus magna, atque ad persuadendam multitudinem peridoneus, idēque ut uel ipse primas in aliquare obtineret, uel alios in simili causa iuuaret, nullis pecuniarū profusionibus pepercerat. Eū ad magnas spes crectū Caesar, omnique ere alieno, quo ingenti ob magnam prodigalitatem obstrictus erat, liberatum sibi adiunxit. Nulli omnino pecuniæ impense, ut quod animo conceperat obtineret, Caesar parebat: quippe ex ea re confecta satis ad se argenti rediturum sciens, multisque plurima pollicebatur, quorum ne minimam quidem partem præstare cogitabat. itaque non ingenuos tantum, sed seruos quoque, si quos aliquid apud dominos suos posse intelligebat, demeretur, eoque modo plurimos equestris Senatoriæq; dignitatis uiros sibi conciliabat. Curio, etsi Caesaris iam rebus studebat, non tamen confestim id præ se tulit, occasionem quandam probabilem quærens, ut non ultrò, sed coactus ad eum transiuisse uideretur. hoc quoque existimabat, quanto diutius Caesaris inimicus, quorum ipse amicus habebatur adesset, tanto se & plura & maiora eorum secreta posse perdiscere. Hæc de causis diutissimè sua consilia texit: ac ne quam de se suspicionem animi immutati præberet, inter eos primas sibi tum quoq; uēdicauit, qui omnia contra Casarem & sentirent & dicerent: ac iam inde ab initio sui Tribunatus concionabatur in cū, multasque iniquas rogationes ferebat, nonnullas etiam cōtra Senatum, potentissimòsque, qui Pompeio maximè studebant: nō quòd aut putaret, aut uellet aliquam harum ra-

tum

tam futuram, sed ut ipsis repudiatis, ne contra Cæsarem quidem decerneretur quicquam (multa enim contra eum iam conscripta erant) ipseque hanc transcendendi occasionem haberet. Ab eo tempore cum multum temporis aliis atque aliis obtentis causis, ne quid horum omnium decerneretur, consumpsisset, indignè se id ferre simulans, petiit, ut alius mensis ad eas leges tandem perferendas intercalaretur. Ea intercalatio usurpabatur, quotiescunque id res exigebat, tum uerò non competebat: quod Curionem ipsum, quippe Pontificem, minimè fugiebat: uerum tamen opus esse intercalatione contendebat, collegasque Pontificij clamoribus exagitans, cum ut assentirentur sibi persuadere non posset (ac ne uolebat quidem) ne aliam quidem ullam rem quoque decerni passus est: iamque apertè Cæsaris causam defendens, quòd diu contra eum frustra contendisset, omnia ea quæ approbatum iri nequam quam putabat, ostendit: idque præcipuè uoluit, ut aut omnes qui in armis essent, eis positus exercitus dimitterent: aut ne Cæsar quidè suis copiis nudatus aduersariorum potentie obiceretur. Id non eo animo pronunciabat, quod uellet Cæsarem ab armis discedere: sed quòd satis comperatum habebat, Pompeium huic sententiae non obtemperaturum, unde Cæsar quoque non dimittendi exercitus causam esset habiturus. Enimuerò Pompeius, cum aliis rationibus nihil effecisset, apertè iam exasperatus, omnia palam contra Cæsarem et dixit et fecit: neque tamè obtinuit quicquam, defendentibus Cæsarem cum multis aliis, tum L. Paulo, qui Marcelli in Consulatu collega erat, Lucioque Pisone Cæsaris socero, qui tum Censuram gerebat. Erant eo tempore Censores constituti, Appius Claudius, atque Piso: inuitus quidem hic, quem affinitas Cæsari fauere iubebat. Appius Cæsari inimicus, ac Pom-

Curio Pontifex.

peio cupiens, præter animi sui sententiã Cesari multum profuit. Multos enim equites senatoresq; cū notaret, inuito collega, effecit ut hi omnes deinceps Cesarianas partes sequerentur. Etenim Piso cum alioquin quieti studeret, ac propter generi quoque amicitiam multos observaret, ipse notandum sibi neminem duxit, collegæ tamẽ omnes libertinos, multos etiam nobilium, atque inter eos Crispum etiam Salustium, eum qui historiam conscripsit, Senatu eiicienti non repugnauit; Curionem tamen, cui ipsi quoque iam eadem fortuna impendebat, ipse cum Paulo eius cognato deprecando eripuerunt. Caterum sententiam de Curione Appius ne sic quidem immutauit, sed eam publicè in senatu edidit, cuius facti indignitate Paullus commotus, uellem suam proscidit; Marcellus arrepto Curione, sperans fore ut odio cū ipsius, tum Cesaris, Senatus graue quippiam in eum statueret, sententias rogauit de eo. Curio primò contendere cepit, non esse de se sententias ferendas; mox cognito multos ex Senatoribus qui tamen aderant, partim omnino Cesaris rebus studere, partim eum magnopere timere, ut de se cognosceret Senatus, permisit; hoc præfatus, ita se sibi conscium, ea se egisse quæ optime atque ex usu patriæ essent. proinde uobis, inquit, corpus uitamque meam dedo, de iis ut uisum fuerit, ita statuite. Cum Marcellus ita eum accusasset, ut damnatum iri nihil dubitaret, postquam pluribus sententiis absolutum uidit, rem indignam iudicã, Senatu exiit; ad Pompeiumq; in suburbium procurrẽs, ei que ipse per se, nullo facto decreto, custodiam urbis mandauit, utq; duas urbanas legiones haberet. Aderant iam tum milites isti, incerti cuiusdam negocij causa collecti. ea res sic habebat. Pompeius cum adhuc amicitiam cum Cesare seruaret, unam e legionem ex suis utendam dederat, cum is milit

Pompeius
ut duas le-
giones Cz-

militibus indigeret, ac Pompeius nullū bellū gereret. Post-^{sari ademerit.}
 quam inter se discedere, Pompeius ut & suam legionem
 repeteret, & aliam in super Cesari adimeret, Bibulo in
 Parthos militibus opus esse commentus est: ac ne noui de-
 lectus haberentur, quod & celeritatem requiri in hac
 re, & magnam esse copiam exercituum dicebat, effecit
 ut decretum fieret, quod iuberet ab utroque, Pompeio
 & Cesare, singulas legiones Bibulo mitti. Pompeius ex
 his quas tum secum habebat legionibus nullam dedit: sed
 qui huic negotio erant præficti eos iussit legionem quam
 Cesari ipse dederat, à Cesare petere. Ita cum uterque ui-
 deretur unam legionem suppeditare: re ipsa Caesar am-
 bas præbuit. Quod tametsi Caesar intellexerat, tamen ne
 locum crimini daret, quasi non obtemperasset imperatis,
 paruit: præsertim quod hac occasione futurum uidebat,
 ut multo maiorem militum numerum contrā deligeret.
 He igitur due legiones ut in Parthos mittende, adorna-
 bantur: quum uerò nullus eorum ad id bellum usus esset, ue-
 ritus iam antè Marcellus ne Cesari redderentur, in Ita-
 lia retineri iussit: tunc autem Pompeio (quemadmodum
 dixi) eas tribuit. Et quia hæc exitu anni agebantur, fu-
 turumque uidebat Marcellus, ut non diu rata haberen-
 tur, cum neque Senatus, neque populus iussisset, Corne-
 lium Lentulum, Caiumque Claudium Cos. designatos se-
 cum ad Pompeium perduxit, iique ut eadem mandarent
 effecit. Quia enim literæ designatis Consulibus tradun-
 tur, atque alia quædam ad magistratum eorum pertinen-
 tia, antequam cum incant, agere licet, huius quoque rei po-
 testatē habere uidebantur. Pompeius, homo in omnibus
 aliis rebus diligēs, legiones animo libenti accepit, nihil
 neque à quibus neque qua ratione eas offerrentur, solici-
 tus. Nihil tamē, quale quis tam audaci ex facto expecta-
 set, sub

Consulū
 designato-
 rum pote-
 stas.

Curio vrbe
ad Cæsarem
profugit.

set, subsecutum est: sed inimicitia tantum in Cæsare manifesta, ipsi uim præterea nullam parauerunt, Cæsari autem non absurdum pretextum retinendarum suarum legionum obtulerunt. Etenim Curio, cum multus apud populum in Consulibus ac Pompeio accusandis fuisset, postquam satis sibi id fecisse arbitratus est, rectâ ad Cæsarem contendit.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS PRIMUS, Gulielmo Xylandro Augustano interprete.

INDEX CAPITVM

H V I V S L I B R I.

Quomodo Cæsar in Italiam venerit, utque Pompeius ea relicta in Macedoniam traiecerit.

Vt Cæsar Hispaniam subegerit.

Vt in Macedoniam aduersum Pompeium traiecerit.

Conflictus Cæsaris cum Pompeio apud Dyrrhachium.

Quomodo Pompeium Cæsar ad Pharsalum vicerit.

Annis hæc duobus gesta sunt, in quibus Consules fuere:

Anno V. C. 705 L. Cornelius P. F. Lentulus.

C. Claudius M. F. Marcellus.

706 C. Iulius C. F. Cæsar II.

P. Seruilius P. F. Isauricus.

Anno V. C.
705.

ECVNDVM hæc Curio literis à Cæsare ad Senatum acceptis Romam uenit ad ipsas Calendas, quibus Cornelius Lētulus, & C. Claudius Consulatum inibant. Eas ne foris acceptas supprimeret Consules, non antè ipsis exhibuit, quàm in Senatum uertum

Curio literas Cæsaris

tum est. Nihilominus diu cunctatos, demum Q. Cassius ^{ad Senatum} Longinus, & M. Antonius Tribumplebis, ut publicè ^{perfert.} recitarent eas, adegerunt. Antonius quidem pro beneficio hoc, quod tum Casari præstabat, postea temporis ab ipso magnam gratiam reportauit, & ad summam dignitatem euectus est. In literis Cæsaris cum enumeratio meritorum eius in Rempublicam inerat, tum purgatio eorum quæ obiciebantur criminum: promittebátque se exercitus dimissurum, à magistratibusque decessurum, si quidem Pompeius idem fecisset: qui dum in armis esset, iniquum fore se cogi ut ea deponeret, quippe qui sic hostibus traderetur. Cum sententiæ essent ferendæ, ea non à singulis pronuntiata sunt (metuebant enim ne quis uerecundia timorè compulsus secus quàm sentiret, diceret) sed in diuersas Curia partes discessum est: ibi qui Pompeium (is tum in suburbanis cum exercitu erat) ab armis iubere discedere, repertus est nemo: Cæsarem uerò uniuerſi, præter M. quendam Cæcilium, & Curionem cum qui literas attulerat. De Tribunis enim plebis nihil dico, quòd non uel ui intercesserunt, quippe eam potestatem obtinent, siue quid statuere uelint, siue infirmare. His ita decretis, tamen per Longinum Antoniumque effectum est, ut neque ea die, neque postridie eius dici quicquam ratum esse iuberetur. id reliquis indignè frentibus, lugubremque uestem sumentibus, cum ne sic quidem ratum fieret decretum, tamen ea sententia per scripta est. Conſistim ad rem ipsam inde peruentum est: quique eius decreti auctores fuerant, statim Curia egressi, mutataque ueste reuersi, de suppliciis eorum qui se opposuerant, delibauere. Qui cum re percepta primò restitissent, post territi cum aliis de causis, tum quòd Lentulus suasisset ut urbe exirent prius quàm sententiæ perferretur,

Decretum
aduersus Ge-
sarē factū.
Cæsar Ari-
minum, &
inde ad Ro-
mam cum
exercitu cō-
tendit.

Labienus à
Cæsare ad
Pompeium
perfugit.

tur, multis uerbis factis obtestatique, cum Curione ac Cæcilio ad Cæsarem abiēre, non iam magni pendentes, quod essent ex Senatorum albo sublati. Secundum hoc decretum, Consulibus porrò reliquisque magistratibus urbis custodia de more mandata est: deinde extra pomerium ad ipsum Pompeium progressi, tumultum esse eam rem quæ tum agebatur, censuerunt, ipsique pecunias & milites tribuerunt. Deceuerunt præterea, uti Cæsar imperium successoribus traderet, & ante certam diem exercitus dimitteret: si non fecisset, hostem habendum, ac contra patriam egisse iudicandum. Cæsar cum hæc cognouisset, Ariminum perrexit, tunc primum suæ provincie fines egressus: ibi conductis in unum locum militibus, Curionem, qui que cum eo aduenerant, iussit coram illis quæ acta essent narrare. Quo facto, ipse insuper quæ præsens negotiū requirebat adiiciēs, adhuc magis suorum animos accendit: motisque castris rectà Romā uersus exercitum duxit, receptis citra pugnam omnibus quæ in itinere incidebat oppidis, præsidiis aliis quod hosti imparia essent diffugientibus, aliis Cæsari sese coniungentibus. Ea percepta Pompeio terrorem incusserunt, iuxta omnia quæ animo Cæsar agitārat ex Labieno discenti. Is enim à Cæsare perfugerat, omniāque eius arcana Pompeio enuenciabat. Mirum uideri alicui possit, quid Labieno in mentem uenerit, ut à Cæsare deficeret, à quo in summo semper honore habitus, omnibusque quæ erant trans Alpes copiis ab eo dum in Italia ipse moraretur, præfectus fuerat: sed in causa fuit, quod Labienus ipse cum esset diuitiis ac gloria auctus, maiori cum fastu quàm pro imperio sese gerebat: cūque Cæsar sibi exequari uidens, minus iam diligebat. Eam mutationem uoluntatis Cæsaris Labienus non firens, simulque sibi metuens, defectionem fecerat. Pompeius his quæ de Cæ-

fare perceperat adductus, præterea quòd haud poenitendam manum ille iam coegisset, adhæc qui in urbe erant, eosque in primis qui partib. studebant, memoria Marij Syllæq; facinorum territos bellum reformidare, cupereque ab eo citra periculum liberari uidebat, sententia mutata, legatos ad Cæsarem L. Cæsarem eius agnatũ, Legati Pompeij ad Cæsarem.
 & L. Roscium Prætozem, qui ultrò eam prouinciã ceperant, mittit, si qua eius impetum effugiens mediocritus conditionibus pacem componere posset. Cum Cæsar eadem, quæ prius per literas significauerat, respondisset, ac præter ea uelle se ipsum cum Pompeio colloqui, et si plerisque hoc minime acceptum erat, quòd timerent, ne contra se aliquid illi componerent, tamè posteaquàm legati multas laudes Cæsaris retulerũt, idque ad eò, fore ut nemo quisquam ab eo ullam acciperet iniuriã, utique exercitus statim dimitteretur polliciti sunt, permulsi his promissis, eosdem legatos ad Cæsarem remisérunt, magnaque semper & ubique locorũ ab iis uoce postulauerunt, efficeret ut uterque simul ab armis discederet. Metum ea res Pompeio iniecit, satis certo, se apud populum Cæsare longè inferiorem futurum, quando utrique privato uiuendũ esset; itaq; prius quàm legati redirẽt, in Campaniam abiit, ibi se facilius bellum administrare Pompeius in Campaniã abiit.
 posse ratus: inuisitq; ut uniuersus senatus, omnesque se magistratus sequerentur, proposito Senatusconsulto, quo impunitatem eius demigrationis ostendebat: prædictorq; Pompeij decreta.
 se eum qui ad urbem remansisset, eodem cum hostibus habiturum loco. Inuisit etiam decerni, ut secum pecunias publicas, omniãque quæ ad urbem erant diuis dedicatũ dona auferrent, sperans inde se magnam uim militũ posse conducere. Tãta erat uniuersis propemodũ Italiæ urbibus beneuolentia in Pompeium, ut haud multo antè cũ

aud

audiuissent eum periculoso morbo conflictari, pro inco-
lunitate eius publica sacra uouerint. Quod sanè magnū
fuisse ac splendidum munus nemo hominum negauerit, ni-
mirum nulli unquam alij, præter eos qui post ea tēpora
summā in omnia potestātē obtinuēre, decretū: nō tamen
id satis firmū argumentum fuit, nunquam eos Pompeiū
metu potentioris derelicturos. Porro etsi de pecuniis do-
nariisque factum fuit decretum, neutra tamen loco mota
sunt. Vbi enim acceperunt Cesarem legatis iam nihil pa-
cati respondisse, sed insuper uitio eis dedisse, quòd de se
mendacia retulissent, tum milites ei multos esse, eosque
audaces, & ad maleficium omnibus rebus inferendum
animo paratos, quemadmodè ferè in id genus negociis o-
mnia magis terribilia referri solent, quàm res ipsa ferat:
his nunciis perterriti, prius quàm pecuniam donariūue
attingerent, magna cum celeritate Romam reliquerunt.

Fugæ ex Ro-
ma descri-
ptio.

Fuit omnino ea fuga alioquin etiam turbarū ac tumultu-
um plena. Qui enim urbe exibant, (hic erant ordinis
senatorij equestrisque frē primarij omnes, itēque pere-
multi de plebe) etsi uidebantur ad bellum proficisci, tamē
re uera ea patiebantur quæ captiuis usu ueniunt. Sum-
mum ipsis afferebat dolorem, quòd patriam relinquere,
uitāque alibi locorum ducere, murosque extraneos
suis magis sibi aptos habere cogebantur. Nam qui cum
tota familia emigrabant, ita delubra, ædes suas, solima-
que patriæ relinquebant, ut ea statim aduersariorum fu-
tura scirent: satisque ipsis cōstabat, Macedoniam, Thraci-
amue sibi, si belli periculum euasissent, habitandam fore,
non ignaris sententiæ Pompeij. Qui uerò ad urbem
liberos uxoresque suas & preciosissima quæque reli-
quissent, uidebantur quidem illi spem redeundi in pa-
triam habere aliquam: uerū longè quàm cæteris dis-
filiior

facilior ipsis discessus erat, ab his quæ homines carissima habent, diuulsis, duplicique, & inter se quàm maximè contrariæ fortunæ expositis. Quia enim coniunctissimos suos in potestatem hostis dedissent, uidebant se, si in bello parum strenuos sese gessissent, in periculo uitæ futuros: sin strenui fuissent, illis priuatum iri: adhuc neutrum se amicum, utrumque infensum habituros: Cæsarem quòd non ipsi quoque Romæ mansissent: Pompeium, quòd non omnia sua secum abduxissent. Ita hi sententijs uotisque & spe alterantes, corporibus à suis summè necessarijs diuulsi, animis in duas partes distrahebantur. Qui Romæ remanebant, diuersis ab his, sed tamen & ipsis inuicem pugnantibus affectibus percellebantur: quippe à suis se iuncti, ac quasi patronis orhati, cum ad sese defendendos satis uirium nequaquam haberent, bello expositi, futuriq; in potestate eius, qui urbem obtinuisset, ipsi quoque metu iniuriarum ac cædium quas iam tum ante oculos suos representabant, affligebantur: ijsq; hi qui discedebant, alij tanquam desertoribus ea imprecabantur, alij ueniam necessitati dantes, euentura tamen hæc uerebantur. Reliqua omnis multitudo, ut maximè discedentibus genere propinqui non essent, tamen eorum causa dolebant, alius uicinos, alius socios brocul à se profecturos, multaque & facturos & perpeffuros indigna existimantes. Suam uerò ipsorum sortem longè maximè lugebant. Cum enim uiderent à magistratibus, Senatuque, & omnibus alijs quorum aliqua esset potentia (neque uerò constabat, ululúsne eorum esset Romæ perseueraturus) & patriam, & se deserere, quos nequaquam excessuros urbe censerent, nisi multa ei horrendaque mala immineret, iam magistratibus socijsq; destituti, blanè orborum parentibus puerorum, uiduarumque mulierum similes erant. Iam cum

iras, cupiditatésque eorum qui Roman petebant, secum
 expendebant, memoriáque repetebant mala superiorum
 temporum, quæ partim ipsi senscrant, partim ex alijs au-
 diuerant, cogitantes quæ & quanta Marius ac Sylla edi-
 disse facinora, nihil de Cæsare moderati sibi polliceban-
 tur: sed longè plura atque atrociora metuebant, quòd
 eius milites maiori ex parte barbari erant. Eo modo om-
 nibus affectis, nemineque rem hanc securo animo acci-
 piente, exceptis his qui Cæsari amicitia iuncti uidebana-
 tur (tametsi his quoque ipsis non firma fiducia aderat,
 sed mutatione morum, quos plerique pro rerum statu
 conuertunt, fidebant) ne cogitari quidem facile potest,
 quantum in profectiōe Consulū reliquorūque qui eos
 comitabantur, turbæ atque lucus extiterit. Totam noctem
 obambulantes, tumultum excitauere. sub diluculum, cum
 circueuntes ad singula fana, uota concepissent, deos in-
 uocassent, solum exosculati essent, quibus & quot ex peri-
 culis erepti, nunc (quod nunquam antè tentatum ab ipsis
 esset) patriam relinquerent, deplorassent, ingēs omnium
 commiseratio coorta est. iam ad portas urbis eiulatus plu-
 rimus extitit: ibi alius alium, tanquam postremum hoc &
 ipsum, & urbem uisurus, salutare: alij suam ipsorum for-
 tem lugere, ac euntibus benè optare, plurimi tanquam à
 suis proditi, eis imprecari: aderant enim omnes quotquot
 in urbe remanere statuerant, cum omnibus liberis uxo-
 ribusque suis. Post hæc illi quidem urbe excesserunt; hi
 uerò eos deduxerunt, ac nonnulli dum à notis suis deti-
 nentur, moras fecerunt, alij in mutuis complexibus diu-
 tius hæserunt. Qui in urbe permanere decreuerant,
 abeuntes quam longissimè comitantes, clamore & com-
 miseratione prosequuti sunt: ac quasi furorc diuino con-
 citi, ut aut se unà abducerent, aut ipsi quoque in patria
 remane

remancerent, obtestati sunt. Ad horum unumquodq; ululatus magnus, lacrymæq; adstantium immensæ erumpebāt. In hoc enim statu spes melioris conditionis menti minime accidebat, sed miseriæ primò ad urbem manentium, deinde etiam proficiscentium animis obuersabantur. Post erat tota res haud iniuria si quis eam coram inspexisset, comparari duobus populis, duabusque ciuitatibus, quæ ex uno populo, unaque ciuitate existerent, quarum altera in exilium abiret, altera deserta caperetur. Ad hunc igitur modum Pompeius plurimis secum abductis Senatorū (nonnulli enim ibi permanserunt, quorum alij Cæsaris rebus, alij neutri studebant) urbe excessit, delectus militum ex oppidis instituit, pecunias cogit, & præsidia in omnes partes misit. Cæsar postea quàm hoc comperit, Romam quidem non contendit: nam eam in præmium uictori propositam nouerat, dicebātque se bello non Romā tanquam hostem, sed propter eam aduersarios impetere. Caterum literas per totam Italiam circummisit, quibus & Pompeium ad disceptationem causæ prouocabat: & alios ut bono essent animo, seq; domi continerent, multis annexis pollicitationibus cohortabatur. Ipse Corfinium, quod oppidum à L. Domitio tenebatur, nec dum deditionem fecerat, profectus est: obuiâque sibi manu prælio superata, reliquos obsidione cinxit. Igitur Pompeius, ubi eos obsideri, reliquorum uerò complures ad Cæsarem transire sensit, quòd iam Italiæ obtinendæ nulla spes restaret, in Macedoniam, Græciâque & Asiam transire statuit. nam & in memoria rerum ibi à se gestarum, & in populorum regumque amicitia multum fiduciæ collocabat. Et quamuis omnem Hispaniâ sub se habebat, tamen tutò proficisci eò non poterat, Cæsare Gallias obtinente. Præterea reputabat si abnauigasset, neminem futurum

Cōparatio.

Corfinium à
Cæsare ob-
sidentur.Pompeij de
Italia relin-
quenda cō-
siliū.

qui se persequeretur, cum ob nauium defectum, tum ob anni tempus, iam enim autumnus exierat: interim se ex regionibus populi Romani imperio subditis, atque è sociorum ditioribus magnam et pecuniæ et militum vim cogere posse. His concilijs adductus, Brundisium perrexit: Domitioque mādauit, ut Corfinio relicto eodem se conferret. Domitius etsi uirum nonnihil habebat, spēque bona utebatur (nam cum alijs rebus milites, tum promissione agrorum sibi deuinxerat: ipse enim Syllanas partes antè scutus, ad magnas opes inde peruenerat) tamen Pompeio parendū ratus, qua ratione tutò Corfinio excedere posset, circumspiciebat. Quod ubi qui cum eo erant animaduertēre, discessionem eam, quæ à fuga nihil differret, aspernati, Cæsari se coniunxerunt, eiusque signa secuti sunt. Domitius, ceterique Senatores à Cæsare uerbis increpati quòd sese ei opposuissent, dimissique, ad Pompeium se receperunt. Magnoperè cupiebat Cæsar cum Pompeio congregi antequam enauigaret, bellumque in ipsa Italia conficere, atq; ipsum Brundisij adhuc morantē comprehendere. (quia enim ad transportandum exercitum naues nō sufficebant, Pompeius Consules cum alijs quibusdam pramiserat, ne in Italia subsistentes noui quid molirentur) uerum locū expugnatum difficilem esse cernens, ad conditiones pacis Pompeiū prouocauit, cum pace amicitiam offerrens. Cum aliud nihil is responderet, quàm se cedere cum Consulibus communicaturum, hi uerò iam antè decreuissent neminem armatum ciuem in colloquium admittere, oppugnationē urbis Cæsar aggressus est. quam per aliquot dies Pompeius defendit, donec nauigia redirent. Quæ simul accepit, inædificata urbe quò tutius auchi posset, noctu naues soluit incolumisque in Macedoniam transmisit: Brundisium, duæq; ibi naues uiris reser-

Pompeius
Brūdisium
se recipit,
Domitius à
Cæsare ca-
ptus dimit-
titur.

Pompeius
Brūdisio in
Macedoniā
traiecit.

firt.e, in potestatem Caesaris uenerunt. Hoc modo Pompeius patriam, omnemque Italiam reliquit, omnibus & deliberatis & actis modo contrario ei, quæ prius tenuerat, cum in eam ex Asia aduheretur; itaque & fortunam & existimationem priori contrariam nactus est. Nam qui prius Brundisij suos milites, ne quam ciuibz molestiam afferret, dimiserat, tum aduersum eos suis auspicijs alios inde auexit; quique ante diuitias barbarorum Romam aduexerat, tunc omnia quæcunq; poterat inde aliò asportauit; deque rebus patriæ omni spe proiecta, auxilijs alienigenarum, eorumque quos olim in seruitutem redegebat, contra patriam uti statuit, maiusque in illis salutis ac potentia suæ præsidium, quam in his de quibus erat bene meritis, posuit. itaque ita abiit, ut pro splendore quem bellis istis sibi paraucrat, pusillanimitatem ob metum Caesaris, pro gloria actæ patriæ, summam eius à se derelictæ ergò infamiam adeptus fuerit. Enim uerò ut primùm Dyrrhachium appulit, statim malo omine se patriam excessisse didicit: nam in ipsa adnauigatione fulminibus alijs quot milites exanimati sunt, signaque militaria aranea infederunt, ipsiusque Pompeij è navi egressi uestigium serpentes adoluti confuderunt. Hæc portenta Pompeio eueniunt: cæterum alia toti urbi eo anno, ac paulo antè data sunt. nam in ciuilius discordijs haud dubiè ab utraque parte Respublica detrimentum capit. Igitur in ipsa urbe lupi nocturnæque frequentes apparuere, terramotusque crebri cum mugitibus editi sunt, ignis ab occidua cæli parte in orientalem perlatus est; alius ignis cum alijs ædificia, tum Quirini ædem exussit: Sol totus deliquit, pertulit. sceptrum Iouis, hæcæque Martis in Capitolio reposita, itemque columnæ in quibus leges extabant, de cælo tactæ sunt. Multa item animalia partus monstrosos

Pompeius
mutatus.

Omnia P.
peio cladè
significan-
tia.

Prodigia.

ediderunt, oraculâque quasi Sibyllina cecinêre, multis-
 rore diuino correpti futura prædixerunt. Adhæc nullus
 præfatus urbis qui feriis celebrandis præfesset, eo anno
 constitutus (ut more erat receptum) fuit, sed (quæ non-
 nullorum est sententia) omnia quæ eius officij erant, Præ-
 tores administrauerunt: quod tamen insequenti anno fa-
 ctum, alij memoriæ prodiderunt. Illud quidē denuò quo-
 * que euenit: hoc uerò Perpenna quoque fecit, qui Censor
 olim cum Philippo cum esset, diem suum clausit, quæadmo-
 dum à me relatum antè est, nouissimus omnium eorum qui
 in Censura eius Senatores fuissent. quod ipsum quoque no-
 uum ille fecisse creditus est. Proinde quæquæ his prodigijs
 perturbabantur (cum par erat) Romani, tamen quod
 utraq; factio ea quæ ijs denunciabantur mala in aduersa-
 riam partem decubitura speraret, omnis expiatio ab ijs
 omissa fuit. Caterum Cæsar ne consilium quidē in Mace-
 doniam nauigandi eo tempore cepit, quum & nauibus de-
 stitueretur, & de Italia sollicitus esset, ne eam Pompeiani
 legati ex Hispania superuenientes occuparent. Itaque
 Brundisio præsidium imposuit ne quis eorum qui abnau-
 gassent, recuehi cō posset, ipse Romam profectus, ad Senatū,
 qui extra pomeriū ab Antonio & Cassio (ita qui prius
 Senatu cieciti fuerant, tunc eundem conuocabant) erat
 conductus, concionē habuit longam, humanitatisque ple-
 nam, quæ & eorum sibi uolūtates ipse conciliaret in præ-
 sentia, & bonam spem de futuris ostenderet. Cum enim eos
 hæc quæ acta erant agrè ferre, sinistrasque de se opinio-
 nes ob militum multitudinē concipere intelligeret, conso-
 landos eos sibi, demulcendosque aliquo modo duxit, ut
 donec debellaret, quietem agerent. Itaque neque culpauit
 quenquā, neque minas ulli proposuit: quinimò in eos qui
 ciuibus suis bellū facere cuperent, nō sine imprecationi-
 bus

Cæsar Ro-
 mam adue-
 nit, ac quæ
 egerit.

bus inuectus est: denique autor fuit, ut confectim legati de pace & concordia ad Consules & Pompeium mitterentur. In eandem sententiam ad populū quoque, qui & ipse extra urbem confluerat locutus, frumentum ex insulis aduehi iussit, & uirithm se ccc festericios nūmos largiturum recepit, eo modo se eos illecturū sperans. At uerò homines illi cum animis suis reputantes, diuersas planè & sententias esse & actiones eorū qui rem aliquam expectant, eorumque qui ea potiti iam sunt, quando initio his qui resistere inceptis eorū possunt, acceptissima quæque promittentes, re quam cōsequendam proposuerant, perfricta, neque pollicitorū meminerunt, & suis uiribus contra eos ipsos, à quibus eas accepere, utuntur: memoria quoque repetentes, ut quondam Marius, Syllaque humanissima quæque polliciti fuissent, utq; contraria omnia præstassent: ad hæc quid affectaret Caesar sentientes, cuiusque arma plurima per totā passim urbem conspicientes, neque eius dictis fidem habere, neque animo securo esse poterat, sed obuersante adhuc animis suis pristino terrore, iam tum de impendente malo coniecturā faciebant. Augebat metum, quòd legati pacis componendæ causa delecti quidem, non autē profecti fuerant: sed & socero Caesaris Pisoni crimini dabatur, quòd aliquando mentionem eorum fecisset. Iam pecuniam pronissam uti tum acciperent, tantum aberat, ut reliquæ insuper omnes quæ in ærario habebantur pecuniæ ad sustentandos milites, quorum ipsi metu urgebantur, dandæ fuerint. Inter hæc omnia, tantamquam res lætæ obtigissent, uestem qua in pace uti solent, quàmque eatenus posuerant, resumpsere. Caterum rogationi de pecunijs L. Metellus Tribunus plebis intercessit: cumque nihil obtineret, ad ærarium se contulit, cuiusque ianuas custodiuit. Non plurius eius custodiam, quàm

Alius cupi-
entium ali-
quid, & a-
lius adepro-
rū animus,

L. Metellus
ærariū con-
tra Cæsarem
defendit,

in dicendo libertatem milites facere: iijq; sera effracta (claves enim secum Consules abstulerant, perinde ac si non earum loco securi liceret uti) omnem pecuniam abstulerunt. Ad eundem modum, quemadmodum sepius demonstravi, decreta quoq; alia multa facta sunt, sub titulo quidem equalitatis (de plerisque enim Antonius referebat) re ipsa autem dominationis firmade causa. Vtrique enim aduersarios suos, patrie hostes appellabant, seq; pro Republica bellum gerere dicebant: suas tantum uterque res priuatas augebat, remque ex æquo publicam corrumpabant. Præterea Cæsar Sardiniam, Siciliamque insulas, excedentibus præfectis earum, absque pugna occupauit, Aristobulumque in patriam eius Palestinam dimisit, ut contra Pompeium is aliquid moueret: filijs eorum qui a Sylla fuerant proscripti, magistratuum petendorum potestatem fecit: denique omnia non Romæ modò, sed per omnem Italiam ita constituit, ut sibi ad præsentem rem essent quàm maximè commoda. Quarum rerum cura Antonio commissa, ipse in Hispaniam ire cõtendit: quæ & impense Pompeio fauebat, & metum ei iniecerat, ne Galliam quoque ad defectionem permoueret. Interim Cicero cum Cæsaris in conspectum nequaquam uenisset, cumque eo alij quidam Senatores, ad Pompeium profecti sunt, quem & iustiores se gerere, & bello uicturum existimabant. Iusserant enim & Coss. ante suum discessum & ipse Cicero tum Proconsul, ut omnes se Thesalonicam sequerentur, Roma ab hoste occupata. Ipsi uerò Senatus faciliè principes erant, secumque quocunque deuenissent, speciem Reipublicæ perlaturi: itaque eis sese maior pars Senatorum equitumque alij è uestigio, alij postmodò coniunxerunt, itemque omnes eæ urbes quæ Cæsaris armis non coercerentur. Enimuerò soli ex omnibus

Aristobulus.

Cicero ad Pompeium se confert.

bus Galliæ incolis Massilienses neq; Cæsaris partes sequuti sunt, neq; in urbem eum receperunt, & memorabile ei responsum dederunt: Esse se socios populi Romani, ceterum in præsentiarum neq; curiose inquirere, neq; sufficere ad dignoscendum utrius eorū causa sit iniusta: proinde si quis amici more ad se uenire uellet, utrunque se absque armis uenientem accepturos: sin bello ueniant, neutrum. iidem obsidione cincti à Cæsare, cum uim eius propulsauerunt, tum Trebonium & D. Brutum obsidentes diu admodum sustinuerunt. Etenim Cæsar aliquantum temporis in oppugnanda Massilia, quam captu facilem putarat, persequeratur, indignum ratus se qui Romam ipsam nullo cum certamine cepisset, à Massiliensibus excludi: posteaquàm uerò eos resistendo esse sensit, oppugnatione alijs mandata, ipse in Hispaniam properauit. Eò C. Fabiū præmiserat: sed ueritus ne is prælio proprijs auspicijs commissio superaretur, ipse quoq; eò se contulit. Hispaniæ ea tempestate præerant Afranius ac Petreius, iidemque saltum quoq; Pyrenæum præsidio firmauerāt: omnes autem copias suas ad Ilerdam conducentes, ibi hostium aduentum operiebantur. Fabium quoque qui deiecto Pyrenæi saltus præsidio Sicorim fluium transibat, repente adorti, multos eorum qui ponte in transitu rupto à suis relictii erant, occiderant. Paucis post diebus Cæsar superuenit, alióque ponte flumen transgressus ad pugnam eos prouocauit: ipsi per multos dies cum prælio congregari non auderent, castris contra Cæsaris castra positos quicuerunt. Quæ re Cæsari animus ita auctus est, ut locum cum natura munitum, qui erat inter eorum castra atque oppidum positus, occupare institueret, ea ratione muris hostes interclusurus. Ceterum Afranius cum suis eo Cæsaris proposito præuiso, ipse locum cum antecepit, cō-

Massilia Cæsarem nō receperunt, obstat.

Cæsaris in Hispania bellum contra Afraniū & Petreium Pompeij legatos.

gressosq; secum repulit: quos dum insequitur fugiētes, ab ipsis ad castra hostium pertractus, eorum qui inde procurrebant impetum sustinuit: consultoque praelium remittens, in loca sibi idonea pertraxit. ibi cædem eorum priorē maiorem edidit. His factus audacior, pabulatores hostium aggressus est, palatēsq; damnis affecit. Fortē Cæsariani quidam fluuium transgressi fuerant, interim tempestas uehemens coorta, pontem, quo utebantur, interruperat. Itaq; qui cum Afranio erant, per alterum pontē qui erat prope urbem transeuntes, hostes, quibus nemo suorum auxilio uenire poterat, uniuersos delcuerunt. Hæres Cæsarem, cum præterea neque sociorum quisquam suppetias ferret (quippe Pompeiani si quos accedere sentirent, eos statim intercipiebant) & ipse in aliena terra rebus aduersis utens, difficultate commeatum laboraret, in summam anxietatem coniecerunt. Quibus auditis hi qui Romæ erant, desperatis Cæsaris rebus, quem haud diutius superstitem futurum existimabant, ad Pompeij sese partes inclinauere: multique ad eum tunc cū alijs, tum Senatores quoq; profecti sunt. Eodem tempore D. Brutus magnitudine nauigiorum, classiariorūq; robore fretus, Massilienses auxilio Domitij, usūque rei naualis præstantes, nauali praelio uictos in urbem penitus compulit: quod nisi euenisset, utique de rebus omnibus Cæsaris tum actum fuisset. Nunc id factum dedita opera inflatius quam re uera contigerat Hispanis annunciatum, ita eorum nonnullos affecit, ut mutata sententia Cæsaris partes sequerentur * acceptosque perdidit. Afranius cum hæc moleste ferret, Ilerdamq; ad diuturnū bellum sibi neq; tutam neq; idoneam esse animaduertit, ad Iberiū fluuium, urbēque propter eam sitas discedere intendit, noctūque siue latendi, siue anteuertendi hostem causa,

Massilienses
nauali praelio à D. Bruto vincuntur.

Afranius discedens à Cæsare circumuenitur, etque se dedit.

castris motis profectus est. Caesar, quanquam ea profectio ipsum non fallerebat, non tamen illico insecutus hostes est, quod non tutum censebat per tenebras cum regionum ignaris hostem locorum peritum consectari. Ut uero dies illuxit, magna celeritate usus, in medio itineris Pompeianos deprehendit, iisque exercitum è longinquo undique atque circumfudit: ad quam rem ei et multitudo, (qua hostibus longè anteibat) et locorum concavitas conducebat. Manum uero conferre minimè statuerat, partim quod timebat, ne ad insaniam uersi hostes, atrox aliquod ederent facinus, partim quod cos se sine ui subacturum sperabat. ea spes Casarè nequaquàm decepit. Posteaquàm enim sepius conati perrumpere, nusquam id consequi ualuerunt: iamque et ea re, et uigilia insuper, itinèrque defatigati, ad hæc neque cibum habuere (neque enim secum quicquam tulerunt, quia unicus castris se quò statuerant, peruenturos sperauerant) neque potum (est autem ijs locis summa aquarum penuria) passi, ut et uis omnis à se abstineretur, neque contra Pompeium cum Casare militare cogerentur, ei sese dederunt. Vtramque conditionem summa fide Caesar præstauit; nam et neminem ex his, quos eo bello cepit, occidit, (quanquam Afranius ni aliquando induciarum tempore nonnullos de Caesarianis incautos interemerant) neque ad militiam contra Pompeiū quenquàm adiecit: sed dimissis præcipuis ipsorum, reliqui lucri honorumque causa ultrò eius signa sunt secuti. Hoc factum Casari haud paruum cum ad gloriam, tum ad rem gerendam momentum attulit. Omnes enim Hispaniæ civitates, omnesque qui in ea erant milites, quorum præter eos qui in Bætica erant, magnum secum M. Terentius Varro Pompeij legatus numerum habebat, sibi adiunxit. Quibus receptis, constitutisque rebus, ad Gades usque

Omnia Hispania à Cesare recipitur.

usque decurrit, nemine ulla alia re lasso, præterquam imperata pecunia: eam enim plurimam exigebat undique. Honores quoque priuatim publicæque multis habuit

Gaditani ciuitate donantur.

et Gaditanum populum ciuitate Romana donauit: quant donationē deinde populus ratam esse iussit. Ita eos in somnij ergo remunerauit, quod Quæstor ibi per somnum uisus erat cū matre sua rem habuisse, atque inde (ut supra diximus) sem solus rerū potiundi conceperat. His actis, e genti Q. Cassium Longinū præfecit, qui mores Hispanie sub Pompeio Quæstor didicerat. Ipse nauibus Tarracō-

Ara Cæsaris in Pyrenæo.

ncm usq; subuectus, inde per Pyrenæos montes progressus, trophæū ibi nullum constituit: quoniam ob eam rem Pompeio iam antè obrectatum fuisse nouerat, aram autem magnæ molis ex lapidibus politis constructam haud procul à trophæis Pompeianis posuit. Quo tempore hæc gesta sunt, eodem Massilienses nauibus alijs à Pompeio acceptis, denuò prælio contenderunt. Iterum superati,

Massilienses iterum victi, Cæsari se dedērunt.

quanquam Cæsarem Hispania iam potitum audirent, tamen perseuerauerunt, oppugnantesque ui repulerunt. Deinde inducias pacti, dum Cæsar ueniret, in cuius sese potestatem dedituros ferebant. Domitium clam ablegauerunt, militesque tempore induciarum noctu se adorientes ita acceperunt, ut in posterum nihil mouere illi auderent.

Ipsi uerò Cæsari ultrò se dediderunt. isque tum quidem arma, nauēsque, et pecuniam omnem eis ademuit: post uerò reliqua etiam omnia, solo relicto ipsis libertatis nomine: quia Pompeius Phocæam quoque, unde Massilienses oriundicerant, liberam reliquerat. At Placentiæ Cæsariāni quidam milites tumultuabantur, imperiumque detrectabant, obtendentes se iam confectos laboribus esse: re autem uera indignè ferebant, quod ipsis diripiendæ regi onis, cæterarumque suarum cupiditatū exequendarum

Militum seditionē Placentiæ, ut Cæsar compescuerit.

potestā

potestatem Caesar non faciebat. etenim nihil putabant fore, quod ab eo impetrare non possent, adeò ipsorum opera indigente. At uerò Caesar nequaquam concessit, sed conuocatis eis in unum, adhibitisque etiam reliquis suis militibus, partim quò à seditiosis tutior esset, partim ut hi quemadmodum in istos animaduertaret, cernentes, discerent nihil sese indignum admittere: Velim quidem, inquit, milites, me à uobis diligi, sed eius amoris causa in partem uestrorum peccatorum uenire nolim: etenim uos amo, quòdque pater liberis suis cupit, uelim uos et saluos esse, et secundis rebus affluere, gloriàque florere. Enim uerò existimare non debetis, hoc esse amantis suos officium, ut hæc eos committere patiatur, unde necessario pericula infamiàmque consequantur: sed ut eos optima quæque doceat, à malis admonendo castigandòque coercet. Vera autem me loqui ita cognoscetis, si non id quod in presentia iucundum est, sed id quod in perpetuū prodest, utile iudicaueritis: neque implere suas cupiditates potius, quàm moderari iisdem, egregium censueritis. Turpe est enim modò ea uoluptate duci, cuius post pœniteat: indignumque est eos qui hostibus suis superiores euaserint, uoluptatibus succumbere. Quæ eò à me dicuntur, quia uos (dicam enim libero ore, neque quicquam suppressam) rebus omnibus necessarijs abundantes, tamen contenti non estis: cum et stipendia integra legitimo tempore accipiatis. cibòque semper et ubique locorum affatim satiaremini, neque laborem ullum inhonestum, neque periculum ullum inutile subeatis, præterea uirtutis uestre fructus, multa et magna præmia fratis, pro delictis uix uerbis increpamini. Atque hæc mea oratio non ad uniuersos pertinet (neque enim omnes hoc animo estis) sed ad illos, qui sua cupiditate reliquos etiam deprauant. nam ple-

Oratio Cæsaris ad seditiosos milites.

Amor uerus.

rique uos accuratè admodum pulchrèq; meis iussis obtent peratis, morèsq; patrios obseruatis: quò effectum est, ut in possessionè tot regionum, tantarumq; diuitiarũ & gloriæ peruenieritis. Pauci quidam ingens dedecus infamiãque uniuersis uobis conciliant: quos etsi iam antè quales essent cognoueram, (nihil enim uestrum meam curam effugit) tamen id dissimulaui, fore putans ut qui peccasset, seque id clam me fore arbitraretur, is in posterum melius sese gereret, ne peccata augendo etiam eorum quæ condonata iam fuerant, pœnam sibi excitaret: nunc quoniam, perinde ac si suppliciorum remissione licentiam omnia pro libidine sua agendi adepti essent, audacia efferruntur, reliquosque etiam innocentes ad seditionem concitare conantur, mediũ huic malo, & animaduertere in autores opus utique habeo. Nimirũ alioquin cœtus hominũ omnino consistere atque saluus esse potest nullus, ubi nō mali castigantur: quòd pars agrotat, nisi medicina cōuenienti sanctur, in reliquas etiam omnes morbum diffundat, ut in corporibus cernimus. Verũ id in exercitiis præsertim contingit. nam milites cum uirium aliquid habeant, eò magis fiunt audaces, atque in corruptelam bonos etiam adducunt, mœstiria eorum animos implentes, dum se nullum iustitiæ suæ præmium manere putant. Vbi enim audacia priores partes habet, ibi probitatem laborare necesse est: & apud quos iniustitiam pœna non sequitur, ibi modestia quoque suo honore spoliatur. Quid enim uos boni speretis, si nullum hi malum inueniant? aut quĩ consentaneum sit, uos honorem expectare, nisi hi meritis pœnas luant? An ignoratis, ubi meritis suppliciorum aufertur, ubi spes præmiorum præciditur, ibi nihil boni, mala autem innumera existere? Proinde si uerè uirtutẽ colitis, hos iuxta hostibus odisse debetis.

Suppliciorũ
in cœtibus
humanis ne
cessitas.

tis. Non enim natura inter amicum & hostem distinxit,
 sed mores, actionesque: ea sunt quæ hoc discrimen faciunt,
 ac si bona sint, etiam peregrinos nobis omnes familiaritate
 iungunt; sin mala, etiam cognatos à nobis abalienant.
 Reputate etiam hoc uobiscum, quod uestra refert, omnia
 non necesse est, ut qui de nostra multitudine ac proposito
 quicquam perceperit, is crimine paucorum uniuersos
 nos oneret: ita quibus nihil cum horum libidine com-
 mune est, eandem cum ipsis culpam sustinemus. Etenim
 quis non indignetur, si audiat nos nomen quidem Ro-
 manorum ferre, Gallos uero actionibus nostris represen-
 tare? aut quis non lamentetur, si uideat Italiam perin-
 de ac Britanniam uastari? Nonne indignum est, cum à
 Gallorum debellatorum bonis maleficia iam abstinea-
 mus, nos eas quæ sunt cis Alpes regiones, Epirotarum,
 Carthaginensium uel Cimbriorum more populari? Iam
 illud quomodo tandem turpitudine uacet, iactantes
 uos, quod primi Romanorum & Rhenum traieceritis,
 & Oceanum nauigaueritis, patriam uestram ab hostibus
 incolumem diripere? ac pro laude uituperium, pro ho-
 nore ignominiam, pro lucris damna, pro premijs suppli-
 cia reportare? Neque uero præferre uos ciuibus qui do-
 mi sunt debetis ob id, quia stipendia meretis: Romani e-
 nim utrique estis, & leges (quæ maiorem uestra potesta-
 tem obtinent) ex æquo maleficijs uos prohibent. deinde
 tempus haud dubie ueniet, cum uos quoque arma deponatis.
 Iam ne multitudini quidem confidere uobis conuenit.
 longè enim plures sunt hi quos ledetis, si quidem coitio-
 nem facere uelint; quod faciet, si in proposito uestro per-
 rexeritis. Nec quia barbaros deuicistis, hos quoque con-
 temnendos putate, quibus & genus, & institutio, & ui-
 flus ratio, & studia uobiscum sunt eadem; itaque, ut uobis
 & conue

Et conueniens est Et conducibile, neq; uim neq; iniuriã
 in eos ulla facite, sed à uolentibus ipsis res neccessarias
 accipite, honoresque à nō inuitis expectate. Nam præter
 hæc, quæ à me commemorata sunt, cæque quæ si quis lon-
 gam orationem instituere uelit, proponi possent, hoc uos
 etiam expendere oportet, in hunc nos modò finem huc
 aduenisse, ut patriæ iniurias propulsaremus, in eosque
 qui eam malè habuissent, uindicaremus. Etenim nisi ea in
 malis uersaretur, neque nobis in Italiam cum armis pro-
 ficiscendum fuisset, cum id alioquin licitum non sit, neque
 res Gallicas Britanmicāsque imperfectas reliquissemus,
 cum eis extremam manum interim imponere licuisset.
 Quĩ ergo absurdum non sit, nos qui ad aliarum ulciscen-
 da flagitia huc nos contulcrimus, nihil illis lædendi studio
 inferiores inueniri? quĩ non miserandum sit, qui ad opitu-
 landum patriæ uenerimus, ei hanc nos necessitatem im-
 ponere, ut alios auxiliarios contra nos desideret? Equi-
 dem tanto meam Pompeij causa iustiorẽ esse censeo, ut
 sæpenumero eum ad disceputationem iuris inuitauerim: ac
 quoniam is conscientia sua uictus pacatam transactionem
 renuit, spero me causæ meæ bonitate totum populum Ro-
 manum, omnesq; socios in partem meã pertracturum. At
 uerò si quid huiusmodi nos committamus, neque iustam
 ipse excusationem, neque quòd iure aduersarios cul-
 pem, quicquam habuero. Proinde omnino summa nobis
 iustitiæ est habenda cura, cum qua etiam de armorum
 potentia spes bona proposita est, sine ea nihil perpetuum
 extat, ut maximè in præsentiarum quis uictoriã obtineat.
 Hæc uera esse, pleriq; compertum habetis: atq; ideo, ne-
 mine etiam iubẽte, officio uestro satisfacitis, quæ mihi cau-
 sa fuit, ut uos tanquam testes coram his quæ à me dicuntur
 agunturque adhiberem, uosque probitatis uestræ causæ
 laudarem

laudarem. Sed uidetis, quemadmodum pauci quidam non contenti saepius iam impune deliquisse, in super nobis minentur. Ego sanè neque alias rectum esse arbitror, ut qui magistratum gerit, subditis suis sit inferior: neque salutare quicquam agi posse censeo, ubi hi quibus iniunctum est, ut dicto sint audientes, imperare ipsi uelint. Intelligitis enim quàm probè ornata sit futura ea domus, in qua nati minoribus ætate grandiores despectui sint: aut ludus literarius, ubi discipuli magistros contemnant: quæ spes sanitatis ægrotis, si non per omnia medicis obtemperent: quàm tuta nauigatio, si nautæ gubernatoris iussis non pareant. Ita natura duas necessarias res, easdèmq; salutares comparauit in humano genere, ut alij cum imperio essent, alij ei subijcerentur: nihilque est quod, absque hæc essent, ne minimo quidem perdurare spacio queat. Proinde decet cum qui alij præfectus est, excogitare quæ usui sint, eaq; mandare: qui uerò subditus est, absque omni excusatione obtemperare, inque exequendo mandato elaborare: quæ in re præcipuè prudentiâ imprudentiæ, scientiæq; ignorantie præferri uidemus. Quæ cum ita sint, profectò neque necessitate eò unquã compellar, ut histumultuantibus quicquã condonem, neque uè adigar, ut concedam. Quid enim attinebat ab Aenea et Iulo ortum esse? quid Præturam gessisse? quid Consulatum? quid uos partim domo mecum eduxisse, partim post sacramentorogasse? quid tam longo iam tempore Proconsularem magistratum obtinuisse? si cui uestrum scribo, succumbamq; hîc in Italia prope Romam alicui eorum, cum quibus Gallos subegi, Britannosque uici? Quo uerò terrore, cuius meturei adductus id fecero: an ne quis me uestrum interficiat? Atqui si una esset omnibus uobis sententia, mortem oppetere malim, quàm maiestatem imperij

euertere: animique magnitudinem eam, quam hæc præstantia requirit, deperdere. Longè enim profectò, longè maius periculum imminet, quàm unius uiri iniusta sit cædes, ubi milites consueuerint suis ducibus imperare, iusque legum in manibus suis ponere. Cæterum nemo quidem eorum hoc minatus est. Nam satis noui, talem è uestigio uos reliqui necassetis: at militiam, tanquam exhausti iam laboribus, detrectant, armisque ut defatigati, deponunt: omninoque nisi missionem à me bona uenia impetrent, ordinibus desertis ad Pompeium desciscunt: id enim nonnulli præ se ferunt. Enimuero, quis nam est, qui non peruehit huiusmodi homines à se abesse: aut quis non optet aduersario suo tales milites, qui nec datis contenti, nec iusso audientes sunt. sed ualide ætati senectutem, robori imbecillitatem prætexentes, dominium in magistratus, tyranniamque in duces suos sibi postulant. Ego quidem infinitis modis malim uel cum Pompeio quibuscunque conditionibus redire in gratiam, uel quæcunque alia perpeti, quàm ut indignum quicquam patria animi altitudine, meoque instituto committam. An uos latet, me neque dominationem, neque opes affectare: nec propositum mihi esse, quacunque ratione cæptum meum conficere, ut et mentium mihi et assentandum et adulandum esset? Agendum igitur uos, quos quo nomine compellem digno, non habeo: missos uos ab ista mea militia facio: non tamen eo quem uos decreuistis ac exposuistis modo, sed ut Ripublice, mihi que fore bono arbitror. Hæc locutus, sorte eos ad mortem delegit, audacissimisque (ita enim composuerat, ut illi sorte notarentur) uita multatis, reliquos, quod sibi nullo usui essent futuri, dimisit: uerùm hi postea pœnitentia delicti correpti, iterum sub signa Caesaris recepti sunt. Dum Caesar adhuc in itinere moratur,

M. Acini

supplicium
de seditioni-
bus sumit.

M. Aemilius Lepidus, is qui postmodò Triumvir factus est, Prætor eo tempore, populo consuluit, ut Cæsarem Dictatorem dicerent: idque more patrio statim factum est. Cæsar simul atque Romam peruenit, Dictaturam iniuit: nihil tamen asperum in ea gessit: sed & ex libris omnibus, Milone excepto, reditum liberum fecit, & ad sequentem annum magistratus constituit (hactenus enim in locum eorum qui aberant nullos alios subrogauerant: cumque nullus Aedilis ad urbem esset, Tribunus plebis eorum munia obiuerauit) Pontificesque defunctis succedit, non quidem omnibus eorum legibus in ea re obseruatis: Galis qui cis Alpes trans Padum incolebant, quod sub suo imperio fuissent, ciuitatis ius dedit. His peractis Cæsar Dictaturæ nomen deposuit, cum nihilo scias omnem eius potestatem semper in manibus teneret: nam & armis utebatur, & legitimam insuper potestatem ab eo qui tum Romæ erat Senatu accipiebat, concedente, ut quæcunque uellet libere agere posset. Hæc adeptus, statim rem magnam necessariamque eam perfecit. Quum enim creditores acerbissime à debitoribus suis pecunias (quibus ipsi ob seditiones ac bellum multis opus habebant) exigèrent, eorumque plerique, etsi maxime uellent, soluendo non essent (quippe ea tempestate nec reddere mutuum acceptum, nec mutuum sumere proclive erat) itaque multa mala fide inter eos, ac per fraudem agerentur, metusque esset, ne ea res ad summum malum deueniret: quanquam rei scæneberi iam antè quoque Tribuni plebis quidam modum posuerant, tamen ne sic quidem aris alieni dissoluendi ratio constabat, cum debitores rebus oppignoratis cederent, creditores nihilominus argento sibi de summa satisfieri antiquo more postularent. His utrisque Cæsar pro uiribus ut succurreret, pignorum precium æstima-

Cæsar Dictator à M. Aemilio Lepido factus.

Cæsaris de dissolutione aris alieni statutum.

Lex de pecu-
niz posside-
re modo.

Cæsar Ro-
ma contra
Pompeium
exit.

mari iussit, utq; iudices sorte deligerentur ad huiusmodi controuersias explicandas. Ac quia complures multam uim pecuniæ habere, eamque omnem suppressere dicebantur, edixit ne quis uel in argenteo uel in auro etiã possideret plus pecuniæ, quam L. X. sestertia: quam quidem ipse legem non tulit, sed iam antè latam tunc renouauit, siue ut creditoribus debitores aliquid pendere opus haberent, indigentibusque alij mutuò darent, siue ut locupletes qui essent, manifestum esset, nèue quis immodicam pecuniam haberet, ne se absente noui motus aliqui existerent. Hac lege populo animis elato, postulanteq; ut seruis quoque dominos deferentibus indicij præmium proponeretur, non modò legi nihil ea de re adiecit, sed sibi ipsi insuper perniciem imprecatus est, si quid unquam seruo contra dominum dicenti crederet. His confectis Cæsar, et ornamentis omnibus cum ex alijs locis, tum ex Capitolio sublatis, sub exitum anni, ac priusquam Consulatu (erat enim Consul designatus) iniret, Brundisium contedit. Expeditionem eo iam moliente, miluus in foro frondem olæ uni assistentium ei iniecit. deinde cum Fortunæ sacra faceret, taurus, antè quàm feriretur, clapsus, urbe exiuit: cumque ad paludem quandam peruénisset, eam transiit. Hæc Cæsarem mouerunt, ut magis etiam iter maturaret: idque in primis, quòd arioli dixissent, ipsi si domi maneret, interitum: sin mare transmississet, salutem ac uictoriam obuenturam. Postea quàm Roma dicebat Cæsar, pueri urbani nemine id iubente in duas partes sese distribuerunt, alterique Pompeianorum, alteri Cæsarianorum: nomen sibi sumpsere: tum absque armis conmisso in speciem prælio, qui se Cæsarianos uocauerant, superiores discesserunt. Quo tempore hæc Romæ ac in Hispania gesta sunt, eodem M. Octavius et L. Scribonius Libo, P. Cornel

Cornelium Dolobellam Cæsaris administrum, ex Dalmatia, in quâ tum fortè erat, profligauerunt, classe Pompeij usi. Dehinc C. Antonium subuenire ei uolentem in insulam quandam exiguam concluderunt: ibique ab incolis desertum, fameque pressum, paucis demptis cum omni manu quam secum habuerant, ceperunt. Nonnulli enim in continentem effugerunt, aliique quidam ratibus mare traicientes, cum interciperentur, sibi ipsis mortem conscuerunt. At Siciliam Curio sine pugna recepit: cuius præfectus Cato, cum neque ad pugnam satis esset instructus, neque frustra urbes obijcere periculo uellet, ante Curionis aduentum insula relicta ad pompeium contenderat. Curio in Africam traiecit, ad cuius aduentum L. Cæsar Clupea urbe, quam tum fortè tenebat, excessit: ac P. Attius Varus, qui rebus in ijs locis præerat, multosque sub se milites, multas urbes habebat, congressus cum Curione, prælioque uictus omnia amisit. Sed Iuba Hiempsalis filius, rex Numidiæ, qui causam Pompeij prætulera, quam populi et Senatus esse censuerat, Curionique cum alijs, tum quòd is Tribunus plebis regno se spoliare, regionemque publicam Romanis facere intenderat, magna uel bellum Curioni fecit. Itaque non præstolans eius in Numidiam aduentum, oppugnantem utiam occurrit, non quidem omnibus cum copijs suis, ueritus ne Curio (quem non tam reijcere, quam supplicium ab eo sumere cupiebat) re maturè cognita se intutum reciperet, sed paucis præmissis, sparsosque etiam rumore, quasi ipse in longinquas aliò regiones profectus esset, suos subsecutus est. Neque falsus sua sibi iuba est. Etenim Curio audito cum aduentare, in castra se quem mari propinqua habebat, receperat: decreueratque, si ab hostibus premeretur, nauibus cõsensus tota Africa decem

Curio Sicilia potitur,

Curio in Africa Varo uicto, a Iuba superatus perit. Iuba cur in sensus Curioni,

dere. Sed postea quàm paucos quosdam, cósque sine Iuba aduenire accepit, animo collecto, statim de nocte tanquam ad certam uictoriam, néue sibi hostes elaberentur, profectus, cum in itinere quosdam qui agmen hostile præcesserant, somno captos interfecisset, longè alacrior factus est. Albente primum ex lo cum in reliquos è castris progressos incidisset, quanquam itinere uigiliæque confectos milites habebat, tamen nulla interiecta mora statim manus cum eis conscriuit: qui cum resisterent, incertoq; etiãnum euentu certaretur, subito Iuba uisus est, isque Curionem cum suis inopinato superuentu, multitudinẽque suorum perdidit, ipsum Curionem cum multis eo ipso in loco concidit, reliquos ad castra usque persequutus est: eaque in trepidatione multis pecunijs potitus, multos interfecit. Complures ex his qui effugerant, partim in contentione propter consensionem nauium pulsati collapsiq; partim in ipsis nauigijs nimio pondere desidentibus, perierunt. Quibus ita euenientibus, ueriti nonnulli ne eandem fortunam experirentur, spe salutis suæ Varo sese dediderunt: sed ne hi quidem humanitatem ullam experti, ferè omnes à Iuba, qui per se uictoriam stetisse obtendebat, occisi sunt. Sic Curio cum plurimis in rebus Cæsarem adiuuisset, maximæque sibi de eo polliceretur, periit. Iuba autem à Pompeio, reliquisque qui in Macedonia erant Senatoribus, honoribus affectus, rexque appellatus: à Cæsare uerò, isq; qui ad urbem erant, incusatus, hostisq; iudicatus est. Bocchus & Bogud, quod hostes Pompeij essent, reges dicti sunt. Anno inssequenti Roma duplices magistratus, contrà quàm leges ferrèt, habuit: eodẽque anno prælium ingens commissum est. Romæ duo Consules, Cæsar & P. Seruilius, Prætores quoque & alij legitimi magistratus electi erant. Qui uerò Thessalonice decuebant,

Iuba rex vocatus.

Anno V.C. 706.

degebant, nihil horum constituerunt: quamuis, ut quidam autores sunt, ibi cum Consulibus c. c. senatores agerent, & ad præscriptum legis locum ad auspicia capiēda publicum fecissent, utiam uniuersus ibi & populus & urbs ipsa esse uideri posset. In causa tamen fuit, quo minus nouos magistratus crearent, quod lex Curiata à Cōsuli-
bus lata non erat. Itaq; iisdem quibus antè usi sunt magistratibus, appellationibusq; tantum mutatis, eos Proconsules, Proprætores, Proquæstores dixere. Morum enim patrum magnam adhuc curā gerebāt, quamuis armis ca-
ptis, patriaq; relicta, non omnia quæ ad rē præsentem re-
quirebantur, neq; omnino secundū instituta patriæ persi-
cere possent. Verū enim uero cum hi utraque ex parte nomen magistratus gererēt, ipsa tamen summa rerum ue-
rè penes Pompeium & Cæsarem erat, qui ut legum à se obseruatarum famam reportarent, hic Consulis, ille Pro-
consulis nomē ferebat: neque tamen ex magistratū præ-
scripto, sed suo arbitrio cuncta administrabant. Ad hunc
modum imperio in duas distracto partes, Pompeius qui-
dem Thessalonice hyemabat, neque oræ maritimæ custo-
diæ diligenter intentus erat, quod neque rediisse adhuc
ex Hispania Cæsarem putabat: atque ut maximè reuersus
esset, minimè tamen suspicabatur cum hyeme Ionium ma-
re traicere ausurum. At Cæsar Brundisij ueris aduena-
tum præstolabatur: cumq; Pompeium lōgè abesse, parum
accuratè oppositam continentē custodiri percipisset, oc-
casionē belligerendi arrepta, cursum ibi expectauit, me-
diæque iam hyeme cum parte exercitus (neque enim sa-
tis nauium habebat ad uniuersas copias simul traiciendas)
uela dedit: ac non obseruatus à M. Bibulo, cui maris custo-
dia mandata fuerat, ad promontoriū appulit, quæ Cerau-
nia uocantur, & ab Epiri extremis partibus ad fauces

Pōpeij Theſſalonice
hyemantis
negligētia.

Cæsar in
Macedoniã
transmittit,
Oricum &
Apolloniã
capit.

Apollonia.

Oraculũ ad
Appollo-
niam.

Ionij maris pertinent. Eò cum prius peruenisset, quàm fama nauigaturum esse afferretur, naues Brundisium ad reliquos etiam transuehendos remisit: quibus in altũ proauctis, Bibulus damnum intulit, ac nonnullas submersit, ut Cæsar ab euentu disceret, fortunã magis quàm consilium suæ nauigationi adfuisse. In hac mora Cæsar Oricum, Apolloniãque, & alia item eò loci oppida, à præsidijs Pompeij derelicta occupat. Apollonia Corinthiorum colonia loco peropportuno sita est, siue terram, siue mare, siue flumina respicias: idque præ reliquis maximam mihi admirationem mouit, quod ad fluuiam Anam ignis nullus editur, qui tamen neque in adiacentem tellurem sese exerit, neque eam in qua existit, inflammat aut arefacit: sed ea herbas, arboreſque etiam ponẽ ignem germinantes edit, quæ imbris superſusis adoleſcunt, & in altitudinem excreſcunt, unde ei loco Nymphæum nomen inditum. Ibi & oraculum editur, idque hoc modo: Thure accepto, precibꝫque eius rei ergò quam uolunt, factis, ipsum thus ut secum eas preces deſirat, ad ignẽ proyiciunt: tum si ratum sit futurum uotum, ab igni thus cuestigio corripitur: ac si thus extra ignem fortẽ deciderit, accurrens ignis id abripit & consumit: sin irritum erit uotum, neq; accipitur ab igni thus: & si in ipsam flammã cõijciatur, recedit ab ea, atq; effugit. ita in utramque partẽ ignis futura prædicit, morte, nuptijsq; exceptis: de his enim non licet cuiquã oraculum id cõſulcre. Atq; ea est istius oraculi ratio. Cæsar Antonio, qui reliquis militibꝫ à Brundisio transuehendis propositus erat, moras faciente, ac ne nuncio quidẽ ab illis hyeme ac Bibulo prohibentibus, adueniente, suspicatus eos medio inter utranque partẽ seruato uelle euentũ rerum operiri, quod in bellis ciuilibus frẽ usu uenit. statuit unicus ipse in Italiã nauigare: itaque conscenso

conscenso lēbo, seq; alium quendā à Cæsare missum prædicans, gubernatorem ut prouheretur, quanquam uētus incumberet, coegit. Postquā à terra prouectos uentus uehementer oppugnavit, procellaque admodum conturbauit, ita ut ne coactus quidem nauis magister ulterius nauigare auderet, sed eo inuito retrò uertere cursum aggredereetur; ibi Cæsar se cognoscendū præbuit, quasi ea re tēpestatem sedaturus, dixitque: Bono animo es, Cæsarem enim uehis: tanti spiritus illi, tantaque spes erat, siue ea aliunde, siue ex oraculo concepta, ut certissimam sibi salutis fiduciam etiam cum contraria omnia apparerent, propositam teneret. Non tamen transmissum tunc ei mare est: sed multo incassum exhausto labore, ad terram rediit. Secundum id factum Cæsar ad Apsum fluuium contra Pompeium castra posuit. Is enim ubi primum de aduentu Cæsaris certior est factus, nulla interposita cunctatione, quod eo se facile superiore futurum, antequam is Antonianas copias acciperet, sperabat, magna festinatione cum exercitus parte ad Apolloniam profectus est. Ei Cæsar, cum satis uirium sibi esse aduersum eos qui tum aduenissent putaret, usque ad fluuium obuiam iuit: ibique cum intellexisset se multitudine hostibus lōgè imparē esse, substitit: ac ne uel timore adductus id agere, uel belli ipse initiū uelle facere existimari posset, de comapositione ad Pompeium qui loquerentur misit, ipse interim tempus ei rei intentus extraxit. Quibus cognitis, Pompeius dimicandum quā primum statuens, fluuium transire instituit: sed pōte sub pondere interrupto, amissis aliquot suorū, qui præ ceteris cum transiissent, à suis defecti occidebantur, dolens primum hunc sibi bellī conatum malè cecidisse, restitit: territūque interim aduentu Antonij, ad Dyrrhachium recessit. Etenim quan-

Cæsar quantum suæ fortūe tribue-
rit.

Castra Pompeij & Cæsaris oppolita ad Apsum fluuium.

Antonius
ut copias
Cæsari ad-
duxerit.

diu Bibulus in uiuis fuit, ne Brundisio quidem auehi Antonius ausus erat, tantum ille in maritimo officio diligentiam adhibebat: postea uero quàm Bibulus tot laboribus miserijsq; absumptus obiit, relique naualis administratio ad Libonem deuenit, eo despecto Antonius, uel uinavigationis sibi potestatem paraturus, prouectus est: cumque terram attigisset, Libonem se aggressum uir repulit: eundemque cum ex nauibus egredi deinde uellet, ea continente quam tenuerat, prohibuit. Ita Libo et portus, et aqua egens (insula enim exigua, quæ ante portum sita erat, et ad quam unicam ei naues appellere licebat, aqua, portusque carebat) procul auctus est eo, ubi utrunque se habere posse nouerat. Post eum Antonius quoque naues soluit, nihilque à Libone, quanquam is in alto eum adoriri instituerat, detrimenti recepit: nam uehemens coorta tempestas et Libonis conatum impediuit, et utrique damnum intulit. Militibus incolumibus in terram aduectis, quemadmodum demonstratum est, Pompeius Dyrrhachium se recepit, cumque Cæsar audaciter infecutus est, quod accessione ad suum exercitum tanta facta, multitudine Pompeium anteibat. Dyrrhachium in terra Illyriorum Parthinorum (ita enim primum uocabatur, nunc, ut isto quoque tempore, Macedoniæ annuncratur) positum est; admodum opportuno situ, siue ea Epidamnus, urbsque Coracyrensis sit, siue alia quædam. qui enim Dyrrhachium ab Epidamno diuersam faciunt urbem, ij illam conditam, nomenque duxisse à Dyrrhacho quodam heroe asserunt: alij autores sunt, mutato nomine hanc urbem à Romanis Dyrrhachium esse uocatam, quod ibi difficilia sint littora (Rachia enim littus Græcis est) quia ipsis Epidamni uocabulum, cum detrimentum, adeoque damnum ipsorum lingua significet, eo traijcientibus sinistro omni fore usum sit.

Dyrrha-
chium.

sit. Ad eam igitur tum Pompeius urbem confugiens, ca-
 stra extra urbem posuit, eaque actis fossis altis, defixisque;
 trabibus præsepit. Caesar castris ei oppositis: postquam à
 castrorum Pompeianorum oppugnatione, quæ se ob mul-
 titudinem militum facile expugnaturum confusus erat,
 reiectus est, ea operibus claudere instituit. Quo in opere
 dum uersatur, interim Pompeius alias partes trabibus
 præfixis firmavit, alias munitionibus fossisque cinxit, in
 locis editis turres et præsidia constituit, ita ut et circui-
 tus operum infinitus esset, neque hostes etiam si uiribus præ-
 ualercnt, irruere cò possent. Interim crebra prælia, ea ta-
 mē parua, fiebant, instabili ferè, ac modò in hanc, modò in
 illam partem inclinante uictoria, ita ut propemodum idē
 militū numerus utrinque desideraretur. Verum ubi Caesar
 ipsum Dyrrhachium, quà inter paludes atque mare posi-
 tum est, spei eius per prodicionem eorum qui ibi præ-
 sidio relictī erant occupandi, aggressus est, atque in angu-
 stias locorū deuenit, ibi multis ex aduerso irruentibus ho-
 stibus, multis à tergo adorientibus, qui nauibus in hunc
 usum subuecti erant, per multis suorum amissis, ipse quo-
 que in summo periculo fuit. Quare Pompeius animo cō-
 firmato, munitiones Casarianas contra se ædificatas no-
 ctu aggressus, partem earum inopinato aduentu occupa-
 uit, multis excubitorum colloco occisis. Caesar hoc even-
 tu motus, quòdque frumenti penuria laboraret (nam et
 mare uicinū, et terræ propinquæ à Casare alienæ erāt)
 eiusque rei causa nonnulli transfugissent: metuens ne se
 Pompeium obsidente debellaretur, aut ipse ab alijs de-
 sereretur, omnibus castellis quæ ex ædificauerat, deiectis,
 omnibus munitionibus euersis, subito uasis conclamatis
 in Thessaliam contendit. Nam quo tempore Dyrrha-
 chium obsessum est, eodem L. Cassius Longinus, ac Cn.

Pompeij &
 Caesaris ad
 Dyrrha-
 chium ca-
 stra.

Caesar cla-
 dem apud
 Dyrrha-
 chium ac-
 cipit.

Caesar in
 Thessaliam
 abit.

L. Cassius
 Longinus.

Doni

Cn. Domitij
Caluini ge-
sta in Mac-
donia.

Gomphos
capit & di-
ripit Cæsar.
Metropolis.

Pompelij cō-
silia, utq; in
Thessaliam
Cæsa rem in-
secutus fue-
rit.

Domitius Caluinus, qui à Cæsare in Macedoniâ & Thes-
saliâ missi fuerant, alter quidem à Scipione, & Sadalo
Thrace magna clade affectus erat. Caluinus autem, cum
eum Faustus Macedonia pepulisset, acceptis Locrensibus
Actolisque, eorum auxilio in Thessaliâ profectus est:
Scipionēque duobus prælijs profligato, quorum altero
eum per insidias adortus fuerat, altero eius insidias ut ui-
taret, ipse quoq; occultè per dolum hostem petierat, ur-
bes nonnullas in suam potestatem redegerat. Eò Cæsar
properauit, quod & commeatum se facilius cum ijs para-
re posse, & bellū gerere sperabat. Cū ob aduersam fortu-
nam, quā ad Dyrrhachium expertus erat, à nemine reci-
peretur, omiſſis reliquis urbibus etiā contra animi sui sen-
tentiā, Gomphos oppidū Thessaliæ oppugnauit: eoque uē-
potitus, magna edita cæde, omnia diripuit, ut & eo facili-
us alijs quoq; terrorem iniiceret. Itaque confestim Metropa-
lis, oppidum & ipsum Thessaliæ, antè quā ad manus
deueniretur, sese ei dedit: quibus cū nihil omnino nocuis-
set, utroq; exēplo plures sibi adiunxit, uirēque suas re-
parauit. Pompeius Cæsarem, quia is & repenti & nocte
discesserat, & flumen Genusum magna celeritate trans-
iuerat, insecutus nō est: debellasse autem iam se persuasum
habebat, Imperatorisq; nomē ea ex re acceperat: quāuis
neque orationē ullam inflatam habuit, neque fasces lauro
inuoluit, de ciuib; uictis hoc ferre indignum iudicās. Ea-
dem causa ipsi fuit, cur neque in Italiam ipse nauigaret,
neque alios eò mitteret, quamuis perfacile ei erat uniuersam
regionem occupare, cum ex omnibus locis eodem
momento naui eò appellere posset: cūque alioquin is
esset in Italia rerum status, ut animi hominum à Pompcio
non essent alieni: atque ut maximè fuissent, tamen ad re-
sistendum uirium nequaquam satis habebant. Cæterum
Pompeius

Pompeius eò procul ab Italia abesse, ut pro ea bellū ge-
 rere uideretur, neque ullum metum iis, qui tum Romæ ea-
 rant, obijcere uolebat; itaque Italiam tunc intentatam res-
 liquit, ac ne literis quidem ad Rempublicam missis de re-
 bus à se gestis, Casarem in Thessaliam insecutus est. Cum
 castra castris opposita essent, speciem ea res belli quam-
 dam exhibuit: usus tamen armorum, perinde ac in pace,
 intermissus est. Ut cunctarentur, & magnitudo pericu-
 li expensa faciebat, & uerecundia mouebantur, quòd
 eiusdem nationis, adeoque cognati praelio dimicaturi es-
 sent: interim de componenda amicitia per internuncios
 utrinque actum est: nec defuerunt, qui posserem ad com-
 positionem perducere opinarentur. sed ea spes ab re fuit.
 Quippe solus imperium obtinere summum uterque cu-
 piebat: cumq; & cupiditate honorum naturali, & studio
 contendendi quod sibi ipsi adsciuerant (agerrimè enim
 homines tolerant, sibi à suis aequalibus ac familiaribus
 antecir) ambo ingenti flagrarent, neque concedere de ulla
 re alter alteri uolebat, cum uterque uictoriam speraret:
 neq; si inter eos conuentum fuisset, persuadere sibi alter
 de altero poterat, cum non & plus iusto semper appeti-
 turum, & denuò propter summam rerum disidium crue-
 pturum. Hoc enim animorum inter eos discrimē extabat,
 ut neque posterior ullo mortalium Pompeius, & omnium
 primus Caesar esse uellet. Pompeius id querebat, ut à uo-
 lentibus in honore haberetur, ultróque parētibus præf-
 set, atque à subditis diligeretur: Caesar in nullo discrimine
 id ponebat, etiā si inuitos regeret, insensisque sibi impe-
 raret, ipseq; sibi honorem suorum autor esset. Caterum
 facta, quibus ea que affectaret, consecuturos se sperabāt,
 necessariò eadem apud utrumque edebantur. Ut enim
 que proposuerant sibi, efficerent, contra suos bellum ge-
 rere,

Pompeij &
 Caesaris in-
 genia.

rere, extraneorum arma in gentiles suos excitare, multas pecunias iniquis rationibus cogere multos suorum necessariorum iniuste interficere opus habebant. Ita in ea cupiditatum diuersitate, tamen ad rationibus quibus expletuari eas erant, inter se conueniebant. Vnde factum est, ut quamuis multa inuicem postulata proponerent, neuter tamen neutri quicquam concederent, ac demum rem praelio committerent. Fuit ea pugna ita magna, cui comparari nulla alia posset. Primum enim ipsi duces rei militaris usu ac gloria longè non Romanis modò omnibus, sed uniuersis ea tempestate mortalibus præstabant, nimirum à puero in armis exercitatus uterque, omnem ætatem militiæ impenderat, res memorabiles gesserat, magna uirtute, multaque fortuna usus, cum imperio tum uictoria erat dignissimus. Iam copias Cæsar habebat ex plurimis iisque optimis ciuibus constantes, tum ex reliqua Italia, ac ex Hispania, omniq; Gallia, insulisque uniuersis quibus imperabat bellicosissimum quemque. In Pompeij castris erant complures senatorij equestrisque ordinis, quosque habitis delectibus secum adduxerat: ad hæc magna multitudo ex his qui Romano populo parent constata, itemq; ex confederatis populis ac regibus magnum numerum colligerat. Nam præter Pharnacem atque Orodem (hunc quoque etsi post Crassorum cædem hostium in numero habitum, ad societatem suam pertrahere tentauerat) omnes alij quos quocunque antè modo amicos habuisset, tum pecuniam ei suppeditauerant, auxilia partim miserant, partim ipsi adduxerant: Orodes si Syria sibi concederetur, auxilium promiserat, Syriam non adeptus, suppetias non tulit. Sed cum Pompeius multitudine longè superior esset, Cæsariani ut pares ei essent, robore suo effecerunt: ita cum utrinq; esset quo altera pars altera

ram

Copia Cæ-
saris.Copia Pom-
peij.

ram præstaret, quasi æquo libramento ad casum dimicationis descendebatur. Hæc, & ipsa præterea causa belli, finisque ei destinatus, pugnam memoratu dignissimam commiserunt: nimirum ubi ipsa urbs Roma, cum suo universo imperio, eo iam tempore longè latèque prorogato, uictoriæ præmium proponebatur, seruitura haud dubiè uictori. Id ambo duces tunc cum animis suis, ac præterea suas uterque res antè præclarè gestas, reputabant: Pompeius Africam, Sertorium, Mithridatem, Tigranem, marèq; pacatum memoria repetebat: Caesar Gallias, Hispaniasq;, Rhenumq; & Britanniam reuocabat. Hæc eorum animos excitabāt, cogitāte utroque se & hæc omnia sua in periculum adducturum, & per uictoriā alterius quoque gloriam suam effecturum. Nam cum in aliorum uicti bonorum possessionem uictor uenit, tum uerò præsertim nominis eius splendorem in se transfert: quantòque potentior quis aduersarium deiecerit, tanto altius ipse ad fastigium extollitur, itaque suos uterque milites multis uerbis cohortatus est, omnibus quæ ad præsentis pugnae sortem, ex eaque euentura attinebāt, in medium adductis: simulis tamen utriusque fuit oratio: etenim idem uterque propositum sibi habentes, ac de iisdem rebus uerba facientes, quodd uterque aduersarium suum tyrannum, se uindictam libertatis nominabat, nullam diuersa differendi materiam habebant. Ergo ex altera parte mortem, captiuitatem, omnium rerum amissionem: ex altera salutem, dominium, omnium rerum possessionem proponebant: denique extrema mala aut inferenda hostibus, aut ab ijs accipienda esse docebant. His dictis animos ciuium cohortati, subditis quoque, & socijs spe melioris, ac metu deterioris conditionis ostenso, inter se prælio homines gentiles inuicem, contubernales, eodem uictu, iisdemque fœderibus

deribus usos commiserunt. Quorsum uerò attinet sortem reliquorum deplorare, cum ipsi duces antè summa inter se necessitudine deuincti, quique multa inter se arcana communicauerant, multas res communi consilio confecerant, affinitatem olim contraxerant, eundemque infantem alter ut pater, alter ut auus dilexerant, tum pugnam nihilominus cōsruerunt: atque id uinculum cōsanguinitatis, quo eos natura adstrinxerat, inexatiabili dominandi cupiditate dissoluere, diuulsere, dirupuerunt: quod effectum est, ut Roma de seipsa, ac contra seipsam pugnare, ac uincendo uinci cogretur. Postquam directæ sunt acies, non extemplò concursus est: sed quia eadē ex patria, iisdemque à penatibus profecti essent, armaturæque et ordinibus similibus uterentur, initium pugnae facere, mutuâsque caedes edere uerebantur. erat utrinque altum silentium, ingensque mœstitia, neque aut progrediebatur quisquā, aut sese commouebat, sed exanimorum instar oculis in terram defixis constitierant. Ibi duces ueriti, ne si diutius ea quies militum durasset, languidior eorum uis fieret, aut in gratiam copiae inter se redirent, cōfestim classicū cani, clamorēque militarem tolli iusserunt. Tantum absuit, ut animos militum hoc accenderet, ut cum tubas eundē utrinque cantum sonare, suōsque clamorem lingua inter se cōuenire audissent, eò magis se eiusdem gentis generisque esse cognoscerent: itaque lacrymæ, luctusque eos occupauere. Tandem ab auxiliarijs initio pugnae factis, ipsi quoque congressi sunt. Qui cerninus pugnabant, quia quos sagittis, iaculis, fundisque suis peterent, ignorabant, minori malo conflictabantur: at legionarij milites, equitesque pugnam acerbissimam depugnauerunt: quia comminus concurrentes, ita ut exaudiri etiam uoces mutuae possent, hostes agnitos uulnerare, nominatimque compellatos trucidare.

Pugnæ Pharsalicæ descriptio.

cidare, interque recordationem communis patriæ spolia legere opus habebant. Hæc conditio Romanorum, reliquorumque Italorum erat, sicubi in se mutuò incidissent, multique eorum suis percussoribus mandata domum perferenda iniungebant. Qui uerò aliàs Romanæ reipublicæ subditi erant, ij magna contentione præliabantur, neque sanguini parcebant: utque olim pro sua libertate, ita tunc aduersus seruitutem Romanam laborabant, id se cum cogitantes, fore ut eandem cum uictis seruitutē subiret. Fuit ea pugna & maxima, & perquam multiplex cum ob multitudinē, tū ob rei bellicæ apparatus uariū. Vniuersus enim cāpus legionariis militibus, equitibus, sagittariis, funditoribusque opplebatur: iique passim diffusi modò cum similibus, modò cum diuersæ armaturæ hostibus promiscuè confligebant. Pompeiani equitatu, sagittariorumque usu priores erant: itaque si quibus se è longinquo circumfudissent, eos subito inuadebāt, perturbatisque iis recedebant, mox iterum iterumque eosdem adoriebantur, in aliam subinde aliāque partem conuersi. Id ut cauerent Cæsariani, explicatis ordinibus hosti irruēti aduersam aciem opponere, in congressu uiros equosque inuadere, acriter prælio contendere, pedites secum uelites habere, qui inter equitatum præliari consueuerant. Hæc non uno, sed multis simul in locis fiebant passim: sic aliis eminus, comminus aliis pugnantibus, aliis ferientibus, aliis ictis, aliis fugientibus, aliis insectantibus, multa & pedestria & equestria certamina cernere erat: multaque insolita præter opinionē eueniebant. qui modò alium in fugam dederat, iam ipse tergum uertebat: qui modò fugerat insequentem, eundem conuersus impetebat: qui alij uulnus imposuerat, ipse sauci: batur: alius collapsus stantē interficiebat, alij nullo uulnere accepto

peribant, alij semimortui cades edebant: hi gaudebant, latumque clamorem tollebant, illi dolebant ac ciulabant: denique omnia clamoris erant gemitusque plena. hocq; ipsum plurimorum animis perturbationē afferebat, quod externorum atq; lingua peregrina utentiū hominū uoces ignotæ terrorem offerebant: si qui mutuò intelligerēt, iis malū multipliciter augebatur. nam præter suas misérias, etiam proximorū ærumnas conspiciebant, audiebantq;. Cum diu admodum incipiti esset cœntu dimicatum, multiq;e utrinque ex æquo cecidissent aut uulnerati essent, demum Pompeius, cuius exercitus maiori parte ex Asiaticis, nullūq; belli usum habentibus cōstituerat, uictus est: quod ei iam antequam prælio decerneret, proditum fuerat. Fulmina enim in castra eius deciderant: ignis in aere supra uellum Caesaris uisus, in castra Pōpeij decubuerat: signis eius militaribus apes infederant: uictis mæ multæ, cum iam ad altaria adducerentur, aufugerant. Adeo se huius pugnae prædictiones ad reliquos quoq; homines extulerant, ut multis in locis eo ipso die, quæ ea cōmissa fuit, exercituum conflictus, armorumque strepitus exauditi sint. Pergamū tympanorum cymbalorumq; sonitus à sano Bacchi ortus, totam urbem peragravit. Trallibus in templo Victoriæ palma enata est, ipsaq; dea ad simulacrū Caesaris, cui ex obliquo collocata fuerat, sese obuertit. Syris duo iuuenes pugnae huius exitū annunciantes, nusquā postea apparuerunt. Patavij, quæ nunc Italiæ urbs est, eo tempore Galliæ fuit, aues quædam nō indicia modò huius euenti exhibuerūt, sed quodāmodo rem ipsam demonstrauēre. Nam C. Cornelius quidam, omnia quæ cœuēre eo prælio, perfectè ab iis notauit, iisque qui cum ipso erant exposuit. Hæc, et his plura, ipso adeo pugnae die ostenta acciderunt: cumque in præsentiarum fides eis

non

Pōpeius uincitur,

Signa Pompeio clade denūciata.

non haberetur, rei geste nuncio allato, admirationi fuerunt. Ceterum Pöpeiiani, pars in prælio occubüere, pars fuga quò quisque ualebat, dilapsi sunt: reliqui in potestatem Caesaris post pugnam uenerüt. Ex his Caesar eos qui ex delectu militärant, condonatis omnibus iniuriis, inter suos milites adscripsit. Ex Senatoribus uerò, equitibusque, quos antè etiam captos nüsericordia proscutus fuerat, omnes morte multauit, exceptis his, quos amici eius (singulis enim unius salutem donauerat) à supplicio exmerüt. Reliquos, qui tum primùm contra ipsum arma tulissent, dimisit, nihil eos contra se deliquisse addens: qui nullo suo beneficio affecti, Pompeij, cuius amicitia usi essent, rebus studuissent. Eundè se regulis etiam, populisque, qui auxilia Pompeio tulerant, exhibuit, omnibusque delicti gratiam fecit. Etenim cogitabat apud animũ suũ, nullam sibi aut certè exiguam cum his intercessisse noticiam, cum Pompeij multa magnaque in eos constitissent merita. Itaque longè plus laudis eis tribuebat, quàm illis, qui cum à Pompeio beneficiis essent affecti, in periculo eundem destituisent: atque alteros quidem illos sibi quoque fidos fore sperabat, hos autem, ut maximam nũc sibi beneuolentiam ostentarent, quia suum tum amicum proiecissent, ne sui quidem olim rationem habituros. Argumento autem huic quod diximus est, quòd Sada=

Caesaris in
uictos leni-
tas.

Venia data
Sadalo, De-
iotaro, Tar-
cōdimoto.

lo Thraci, & Deiotaro Gallogræco, qui in ipso prælio adfuerant, ac Tarcondimoto, qui Ciliciæ partem sub se habuerat, re autem nauali Pompeium plurimum iuue-
rat, pepercit, ne cæteros colligam, qui cum Pompeio auxilia misissent, iis tantum imperata pecunia. neque ullo alio supplicio imposito, aut ulli alia re multatis ueniam dedit: quamuis eorum quidam multa ac magna præmia à Pompeio partim iam antè, partim tũc acceperant. Partè

Armeniae Caesar quæ Deiotaro parebat, Ariobarzani Cappadociae regi attribuit: quæ in re non modò damnum nullum Deiotaro dedit, sed beneficium adiecit. Non enim ei partem regni ademit, sed omnem Armeniam, quæ sub Pharnacis imperio restabat, occupatam partim Ariobarzani, partim Deiotaro donavit. Hac in eos cle-

Caesar Pharnaci Pompeium destitutum exprobrat.

Arcanas literas Pompeij Caesar comburit.

M. Brutus Capius salutem à Cesare donatus.

mentia usus, Pharnacem postmodò se purgantem; quia Pompeio non esset opitulatus, idèoque ignosci suis actionibus postulantem, non modò nulla humanitate prosecutus est, sed id quoque vitio ei dedit, quòd impius in benefactorum suorum fuisset. Ea Caesar mansuetudine atque virtute in omnes qui contra ipsum in bello steterant, deinde quoque usus est. Quin etiam cum secretæ literæ in scriptis Pompeij essent repertæ, ex quibus multorum animos quomodo fuissent & erga Pompeium, & contra se affecti Caesar deprehendere potuisset, neque legit eas, neque descripsit, sed extemplò cremavit, ne quid acerbius in quengquam statuere ex literis cogeretur. Itaque meritò quis odio eos habere possit, qui insidias deinde vitæ Caesaris struxerunt. quod èd minus temerè à me dic-

tum accipiendum est, quando M. quoque Brutus Capius, qui cum postea interfectus fuit, ab eo tunc & captus fuit, & salute donatus.

*

DIO

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER Q V A

dragesimus secundus, Gulielmo Xy

landro Augustano in

terprete.

CAPITA HVIVS LIBRI

H A E C S V N T :

Vt Pompeius in Thessalia victus fugerit, in Aegyptioque perierit.

Quomodo Caesar Pompeium insequendo in Aegyptum venerit.

Quemadmodum Romae res inter Caesarem & Pompeium gestae, annunciatz, ac quae in honorem Caesaris decreta sint.

De seditione Romanorum per absentiam Caesaris.

Vt Caesar Aegyptios bello subegerit, Cleopatraeque gratificatus sit,

Vt Pharnacem idem deuicerit.

De Caesaris reditu ad urbem, ac quemadmodum res urbanas constituerit.

De eiusdem expeditione in Africam.

Haec gesta sunt partim reliqua eius anni parte, quo Consules fuerunt

Iulius Caesar I. I. & P. Serullius Isauricus: partim insequenti anno,

in quo Iulius C. F. Caesar Dictaturam iterum gessit, magistro equitum.

M. Antonio, M. F. Consules autem fuerunt, Q. Fufius Q. F. Caenius, & P. Vatinius P. F. F. F.

RAELIO ad hunc, quem expo Anno V. C
sui, modum confecto, Pompeius ne 707.

que suae uirtutis, neq; multitudi-

nis eorum qui pugnae supercrant,

militum memor, neq; eo secum ex-

pensio, quod saepe leuissimo momē-

to Fortuna eos, quorum res sunt af-

fligtae, in integrum restituit, omnē de rebus suis spem proie-

cit: cum prioribus temporibus summo animi robore cōstā-

ter usus fuisset, ac bene semper in rebus aduersis sperare

Pompelji vi
At despera-
tio.

cōsueſſet. Enim uerò in cauſa hoc fuit, quòd ſuperioribus illis temporibus æquo Marte ſibi cum aduerſæ partis hominibus contendendum exiſtimans, non præceperat certâ animo uictoriam, ſed euētū in utramq; partē præuiſo, priuſquam uel fiducia efferretur, uel in terrorem perueniret, curam emend. indorum aduerſorum (ſi qua accidiffent) non omittebat, itaq; neq; cedere infortuniis opus habebat, & detrimentū acceptū ſarcire facilè poterat. Tūc uerò, quòd multis partibus ſe Cæſare ſuperiorem futurū perſuaſum haberet, nihil eiufmodi præuidit. nam neque idoneo loco caſtra poſuit, neq; refugium ſibi, ſi ſuperatus foret, ullū cōparauit: cūmq; rem extrahere, atque ita uictoriā ſine prælio obtinere potuiſſet (nā & ſingulis diebus copiæ eius augebantur, & rerū neceſſariarū cōmeatu, ut in amica ſibi ferè regione uerſans, ac claſſe præualens, abundabat) tamē ſiue ſponte ſua, quaſi haud dubia uictoria, ſiue à ſuis coactus, ſigna cōtulit. Vnde factū eſt, ut ſimul atque prælio uictus eſt, mirū in modum attonitus, neq; cōſiliū cōmodum, neq; ſpē firmā fortunæ denuò periclitandæ capere potuerit. Quæ enim hominibus præter expectationem, ac quàm maxime inopinatò accidūt,

” ea & animos horum deiiciunt, & rationem conturbant,

” ut ad ſerendam de eo quod agendum ſit ſententiam minime omnium ualeant: neq; enim cōſiliis iuxta metum locus eſt: ſed ubi animum cōſilia anteceperunt, ſtrenuè admodum timores ea exturbant: ſi anteueniantur ab his, ſuccumbunt. Sic Pompeius eo tempore, quia euentum cū animo ſuo non iam antè conſiderauerat, nudus inermiſque inuentus eſt: quòd ſi futura præuidiſſet, uidebatur facile omnia potuiſſe recuperare. nam & ex pugna permulti euaserant & alias non exiguas copias etiamnum habebat; ac (quod præcipuum eſt) magnam uim pecuniæ

p. ſid.

ſubiti caſus.

Conſiliū & timor ſimul locum non habent.

possidebat, mareque uniuersum obtinebat: præterea urbes cum in earegione, tum Asiæ quoque ipsum etiam aduersa passum diligebant. Nunc ubi id quo maximè cōfusus fuerat, malè ei cecidit, præsentit terrore ita percussus, ut reliquis istis uti non cogitaret, extēplò castris relictiis Larissam paucis comitantibus profugit: urbē ipsam, quamquam inuitantibus ciuibus, ingressus non est, ne se recepto culpam Larissæ sustinendam haberent: sed postquam eos ad uictoris amicitiam accedere iussit, ipse rebus necessariis acceptis, ad mare progressus, nauē oneraria in Lesbum aduectus est: ubi uxorem suam Corneliā, Sextumque filium habebat. His ad se acceptis, ac ne Mitylenas quidem intrans, in Aegyptum nauigare instituit, spe auxilij à rege Ptolemæo impetrandi: erat enim is Ptolemæi cuius filius, quem Pompeius per Gabiniū in regnum restituerat: itaque naues quoque auxilio Pompeio miserat. Accepi quidem habuisse in animo Pompeium, ut ad Parthos confugeret, sed credere id nequeo. Tanto enim post Crassi expeditionem Romanos odio Parthi habebāt, Pompeiumque in primis, tanquam Crassus si necessarium, ut legatum quoque eius suppetiarum petendarum causa missum iure gentium uiolato in uincula coniecerint: neque uerò Pompeius sustinuisset supplex rebus euersis ad inimicissimos sibi homines confugere, à quibus saluis etiamnum rebus nihil impetrauerat. Ceterum Pompeius ob eas quas demonstraui causas in Aegyptum contendens, propter continētē ad Ciliciam usque uectus, inde ad Pelusium traiecit, ubi Ptolemæus bellum contra sororem Cleopatram gerens castra habebat. Ibi nauium cursu inhibito, quia egredi in terram nisi tutò sibi id licere comperisset, non audebat, ad regē aliquos de suis misit, qui reuocato ei in memoriā

Fuga Pompeij in Aegyptum, ubi ibi perierit.

Ptolemæus rex Aegypti.

L. Septimius
& Achilles
Pompeio per-
niciem ma-
chinantur.

suo in patrem eius beneficio, peterent, ut certis firmis-
que conditionibus concederetur naues appellere. ipse
rex (puer enim etate adhuc erat) nihil respondit. Ast Ae-
gyptij quidam, ac L. Septimius, homo Romanus, qui alia
quando sub Pompeio stipendia fecerat, & cum Gabinio
fuerat, ab eoque Ptolemæi satelles relictus erat, tanquam
amici ad Pompeium uenere, sed impiè necem ei machina-
ti sunt, unde piaculo & sese & Aegyptum obstrinxer-
unt. nam & paulò post ipsos perniciēs consecuta est, &
Aegyptij primum Cleopatrá (quod minime expectaue-
rant) in seruitutē traditi, ac deinceps inter subditos Ro-
manorum relati sunt. Is igitur Septimius, atque Achilles
præfectus militiæ regiæ, quique cum his alij erant, quò
Pompeium deceptum minori labore interficerent, liben-
ter se eum recipere dixerunt, legatòsque eius bono ani-
mo ut essent monitos deduxerunt. ipsi lembis exiguis cõ-
sensus ad Pompeium prouecti, multa comitate ei exhibi-
ta, ut ad se sua ex naui transiret hortati sunt: nam & na-
uem ipsius propter magnitudinem, quodq; ibi uadosum
esset mare, ad terram eici non posse, & cupere regem
ipsum quàm primum uidere. Pompeius ita persuasus,
quamuis qui unà nauigabant, omnes contradicebant, ex
naui sua ad eos transiit, his tantum uerbis recitatis:

» Etenim tyranni si quis intrat in domum,

Fit seruus eius, liber etsi venerit.

»

Postquam terræ appropinquatum est, Pompeium illi, ne
cum Ptolemæo congressus, uel ab ipso rege, uel à Roma-
nis, uel ab Aegyptiis (horum enim magna in ipsum erat
beneuolentia) incolumitati asserreretur ueriti, antequàm
ad littus appellerent, interfecerunt, neque uerbum ullũ,
neque eiulatum edentem, sed simul atque insidias esse, &
se neque defendendi sui, neque effugiendi facultatem ha-
bere

Magni Pom-
peij interi-
tus.

bere uidit, toga capite uelato cædi se præbuit. Hic exitus uitæ Pompeio illi Magno fuit, euidenti argumento imbecillitatis atque incertorum casuum humane sortis.

Qui enim prudentiæ nihil sibi antè reliquum fecerat, atque ab omnibus malis quæ inferri posse uidebantur, tutissimum se cauendo præstiterat, tum fraude circumuentus est: qui à puero multis per Africam, Asiâque, & Europam fidem excedentibus terrestribus, maritimisque uictoriis potitus fuerat, annum agens duodesexagesimum inopinata clade fractus est: qui mare uniuersum, quod Romanis parebat, pacauerat, in eo ipso periit: ac qui olim mille nauibus (tot enim feruntur) præfuerat, tunc in nauicula prope Aegyptum occisus est, idque ab eo Ptolemæo quodam modo, cuius patrem ipse in eam regionem ac regnum reducerat. Qui enim etiamnum à militib. Romanis, quos per gratiam Pompeij Gabinus ei præsidij loco aduersus odia Aegyptiorum in patrem istius reliquerat, custodiebatur: is Pompeium uidebatur tam horum militum, quàm Aegyptiorum ministerio usus interfecisse. Sic Pompeius inter Romanos quondam potentia primus habitus, ad eò ut Agamemnonis quodque cognomen inde inuenerit, tunc quasi unus de extremæ sortis Aegyptiis, ad montem Cassium interiit, Mons Cassius. ea ipsa die, qua quondam de Mithridate & piratis triumphum duxerat: ut ne in his quidem extrema cum primis conuenerint. Quam enim diem olim summo cum splendore celebrauerat, ea tunc extremas miseras per tulit: cumque omnes ciues de gente Cassia ex oraculo quodam suspectos habuisset, à nemine Cassio insidiis per titus est, sed ad montem Cassium & cæsus est, & tumulatus. Qui cum Pompeio ad nauigauerant, partim capti sunt, partim fuga sese eripuerunt, inter quos Pom-

Oraculū Pō
peio datū.

Cornelia
Romam re-
diit.

peij quoque uxor, filiusq; fuêre. Cornelia postea tempo-
ris Romam proposita impunitate incolumis rediit. Sexa-
tus autem in Africam ad fratrem Cneum (his enim præno-
minibus differebant hi, cum ambob. Pompeij nomen esset
commune) peruenit. Caesar, compositis omnibus, quæ post
pugnam opus erant, suorum nonnullis Græciæ recipien-
dæ constituendæq; cura iniuncta, ipse Pompeium insecu-
tus est: cumque ad Asiam usque quæ nam loca is petiisset
inquirendo perrexisset, quia nemo certò referre potuit,
quorsum Pompeius cursum instituisset, ibi commoratus

Fortuna Cæ-
saris, utque
ei C. Cassius
classem tra-
didit.

aliquandiu est. Tam prospera Caesar in omnibus rebus
fortuna utebatur, ut cum lembo Hellepontum traiceret,
inque classem ibi Pompeianam, cui C. Cassius præerat,
ibidem uela dantem incideret, non modò laesus ab his non
fuerit, sed insuper territos in suam potestatem acceperit.
A quo factò, cum iam se ei nemo opponeret, eà quoque
quæ restabant in Asia, occupauit, atque constituit, tan-
tùm pecunia, quod supra etiam à nobis est relatum, impe-
rata, ac non modò nullo præterea maleficio iniuncto, sed
quantum eius fieri poterat, beneficiis in omnes collatis:
Asiam enim à publicanis, qui eam acerbissimè habuerāt,
liberauit, uestigaliæque in tributi formam redegit. Intea-
rim audito Pompeium Aegyptum petere, ueritus ne is
eo regno præoccupato uires recolligeret, celeriter naues
soluit: cumque Pompeium, quippe iam uita defunctum,
non deprehendisset, reliquis suis à tergo relictis, cum
paucis ipse Alexandriam aduectus est, antequam à Pelu-
sio Ptolemæus rediret. Ibi cum tumultuantes ob eadem
Pompeij Alexandrinos reperisset, non ausus statim in
terram egredi, ad anchoras substitit aliquandiu, tan-
dem misso sibi à Ptolemæo Pompeij capite annuloque,
in continentem posito metu exiuit. Cumque multitudo
Aegypt

Cæsar Ale-
xandriam
uenit.

Aegyptiorum indignè ferens fasces ei præferri, non eū poenituit in regiam confugisse, militibus autem eius aliis quibus arma adempta sunt, reliqui, dum omnes naues ad littus peruenirent, retrò aucti sunt. Cæsar Pompeij capite uiso, illacrymauit, lamentatusque est, eum ciuem generumque suum nominans, et commemorans quod quantisque in rebus mutuas quondam sibi operas præstitissent: percussoribus tantum absuit ut se gratiam debere fateatur, ut et facinus culpauerit, et caput honestè funerandum humandumque aliis dederit. Cuius facti causa ut laudatus est, ita simulatione sua risum meruit. Cū enim summo opere dominationē affectasset, Pompeiumque aduersarium suum propterea semper odio habuisset, contraque eum cum aliis omnia machinatus, tum hoc ipsum bellum nulla alia de causa molitus fuisset, quàm ut eo de medio sublato, ipse principatum obtineret: cūque aliam nullā ob rem in Aegyptum aduenisset, quàm ut eum, si adhuc superstes esset, conficeret: tum se eum desiderare, eiusque interitum agrè ferre uideri uolebat. Enimuerò Cæsar deletō Pompeio nihil iam hostile superesse existimans, in Aegypto cogendis pecuniis, diiudicandaque lite inter Ptolemæum et Cleopatram tempus trahebat: interim alia contra ipsum bella cōstabantur. nam et Aegyptus ad defectionē consurrexit: et Pharnaces, cū primum inter Pompeium ac Cæsarem bellum coortum esse acceperat, ad regnum paternum recuperandum se contulerat. Spes eū ceperat, fore hoc ciuile bellum diuturnum, ipsasque inter se Romanorum uires consumptū iri. igitur ubi semel id negocij ocepit, quum præter eā procul abesse Cæsarem audisset, in incepto perrexit, multaque loca antecepit. Interim Cato etiam, Scipiōque, et qui cum his alij cōsentiebant, cū ciuile, tum extraneum bellum in Africa ex-

Cæsar qualem se uiso Pompeij capite exhibuerit.

Noua bella contra Cæsarem parata.

Bellū Africanum

canum d Ca
tone & Sci-
pione exci-
tatum.

Cicero.

Salonæ fru-
strâ ab O-
ctauio op-
pugnata.

Gabinij
mors.

citarunt, idque hoc modo. Catonem Dyrrhachij Pöpeius reliquerat, cum ut traiectum ex Italia custodiret, tum ut Parthinos, si quid mouerent, coerceret, isque primum quidem bellum eis fecerat. Caterum Pompeio uicto, ex Epiro sese cum iis, quibus eadē sententia placebat, Cora-
cyrā cōtulerat: ibiq; reliquos quoq; qui ex praelio effu-
gerant, aut alioquin easdē partes sequebātur, ad se accē-
perat. Nam Cicero quidē, aliiq; nōnulli Senatores rectā
Romā cōtenderant: pleriq; uerō cum Labieno & Afra-
nio (quorum neuter spē salutis suæ ullam in Casare posi-
tā habebat, alter quod ab eo perfigerat, alter quod salu-
te à Casare donatus, iterū contra eum arma cepisset) ad
Catonem uenerant, eōq; summæ rerum præposito bellum
gerebāt. Paulo post se Octauius etiam his adiunxit. Is Io-
nium mare tenuerat, C. Antonium ceperat: multisque op-
pidis potitus, tamen Salonas diu frustra oppugnavit, à ci-
uibus Gabinij auxilio adiutis uir repulsus. Idem Salonen-
ses ad extremū unā cum mulieribus erumpentes, magnū
facinus ediderunt. Mulieres demissis capillis, uestitu ni-
gro indutæ, acceptis facibus, deniq; quāmaximè terri-
bili habitu compositæ, media nocte ad castra oppugnan-
tium accesserūt: metūque exanimatis excubitoribus (quip-
pe demonum speciem illis exhibebāt) omnibus simul lo-
cis castrorū ignem iniecerunt: eas subsequenti uiri, mul-
tos eo tumultu excitatos, multos etiam dormientes occi-
derunt, ita & castra, & stationem nauium, quam Octa-
uius tenebat, confestim occupauere. Sed ne sic quidē quie-
ta ipsis omnia fuerunt. Elapsus enim Octauius, nouis co-
actis copiis, praelio uictos denuò obsedit. Interea temporis
Gabinio morbo absumpto, omne ea regione pelagus cū
obtinuisset, egressus in terram, multa ipsis detrimēta in-
tulit. Sed post commissam ad Pharsalum pugnam, cum
mili

milites ipsius ad eos qui Brundisio contra ipsos aduecti
 erant, ne tentato quidem prælio defecissent: ibi tum desiti-
 tutus à sociis, Corcyra se cōtulit. At Cn. Pompeius prius
 quidem classe Aegyptia circumuectus in Epirum incur-
 siones fecerat: nec multum absuit, quin Oricum caperet.
 Id oppidum M. Acilius præsidio tenebat, introitumque
 portus nauibus lapidibus refertis obstruxerat, turresq;
 ex utraque faucium parte in continenti, ac super naues
 onerarias exædificauerat. Cneus urinatos immisit, qui
 lapides scaphis impositos disicerent: tum nauibus exo-
 neratis abductis, portus introitum aperuit: deinde expo-
 sitis in utrumque littus legionariis militibus, ipse intrò
 nauigauit: sicq; & naues omnes, & magnam urbis par-
 tem incendio consumpsit. Quòd nisi uulnus accepisset, ac
 Aegyptiis metum ne ex eo decederet intulisset, reliquam
 etiam urbis partem cepisset. Postquam uulnus sanatum
 est, oppugnatione Orici in posterum abstinens, reliquas
 regionis partes circumuagando uastauit: ipsum quoque
 Brundisium aliquando aggressus est, sed frustra is ei, si-
 cut & aliis quibusdam, conatus fuit. His rebus intentus,
 postquam pater eius pugna superatus est, Aegyptique
 re cōperta domū auecti sunt, ad Catonem ipse conceßit.
 Huius factum C. quoque Cassius imitatus est, qui multas
 Siciliae Italiaeq; partes uexarat, multa mari ac terra se-
 cūda prælia fecerat: complures præterea alij ad Catonē
 perfugerūt, quē uirtute cæteris præstare animaduerte-
 bant. His Cato belli consiliorumq; sociis ubique usus, in
 Peloponnesum, spe eius occupandæ regionis, traiecit,
 quia de morte Pompeij nondum rescuerat. Ibi Patris re-
 ceptis, multos alios sibi adiunxerunt, atq; inter eos Pe-
 treium, Faustumq; Cn. Pōpeij generū. Cæterum post Q. Q. Rufus
 Fusio Caleno exercitū aduersus eos ducente, naues solæ Calenus in
 uerunt

Græciam à
Cæsare mis-
sus.

C. Cassius
ueniam à
Cæsare con-
sequitur.
Q. Fufius
Calenus A-
thenas &
Megara ca-
pit.

Cæsaris in
Athenienses
dictum,

Seditio in
Hispaniacò
tra Q. Cas-
sium Longi-
num exci-
tata,

uerunt: Cyrenenque delati, ubi de Pompeij morte certio-
res facti sunt, sententiis uariatū inter ipsos est: Catonem,
qui Cæsaris dominationē ferre nullo modo poterat, alij
quidam quibus spes ueniæ consequendæ nulla supererat,
in Africam cum exercitu secuti, ibique aduersus Cæsare
omnia conati sunt. Reliqui aut, dissipati pleriq; alij quò
quemq; casus deferebat, discessionē facta se contulerunt:
alij rectà ad Cæsarem profecti, impunitatem adepti sunt,
atq; inter hos C. quoque Cassius. Calenus ante pugnam
Pharsalicā à Cæsare in Græciam missus fuerat, cūque
Piræam, nullo enim muro munitum, cepisset, Athenis ti-
men, quanquam omnis generis maleficijs eorum agros
infectasset, ante cladem Pompeij potiri non potuit, ea
audita, ultro ea ciuitas in deditionem uenit, eique Cæsar
nulla multa imposita, omnes iniurias remisit, id modò di-
cens, ipsos qui magnoperè deliquissent, à mortuis serua-
ri. id uerò hac oratione innuebat, parcere se ipsis propter
maiorum gloriam uirtutēque. Ad eundem modum ple-
raque Græciæ oppida cum Cæsare in gratiam redierūt,
Megarenses autem etiamnum restiterunt, ac multò post
partim uī, partim proditione in potestatem Cæsaris ue-
nerunt, eorum Fufius, quò meritum de eis supplicij sum-
psisse existimaretur, magna cæde edita, reliquos uendi-
dit: ueritus tamen, ne id interitu totius urbis stare, ciues
cum necessariis eorum, tum minimo precio uendidit, ut
libertati restituerentur. His confectis, Patras bellum con-
uertit, eamque urbem sine prælio, terrore iam antè Cato-
ni, hisque quicum eo erant incusso, recepit. Dum hæc
singula geruntur, interim in Hispania, quæ tum pacata
fuerat, motus coorti sunt. Nam cum in ipsa pace Q. Cas-
sius Longinus provinciam diuexaret, primò pauci qui-
dam coitionem eius interficiendi causa fecerunt: sed cum
facius

saucius eorum manus effugisset, atque exinde longè maiores iniurias exerceret, permulti Cordubenses, compluresque milites, qui antè sub Pompeio militauerant, duce sibi electo M. Marcello Afermano, Questore, contra eum seditionem mouerunt. Marcellus, instabilitate rerum considerata, & ad euentum in utramque partem sese accomodare studens, non toto animo id munus in se recipiebat, sed in utramq; partē inclinabat, atq; in omnibus diuersis factisque medium obseruabat, ut siue Cæsar, siue Pompeius uicisset, uictori suam operam nauasse uideri posset. Pompeij quidem gratiam eo captabat, quòd milites ad eum deficientes suscipiebat, quòdque Longino, qui Cæsaris partes se tueri dicebat, bellum faciebat. Contra Cæsari inserviebat, quòd Cassio nouas res affectante, ipse milites acceptos Cæsari conseruabat, nec eum bello peti permittebat, quòdque nomen Pompeij scutis suis cum inscriberent milites, id ipse delebat. Ita cum alteri usum armorum, alteri nomen obtenderet, cumque ea quæ pro uictore gesta essent, sibi assignaret, contraria uerò necessitati, aliisque adscriberet, tutum se fore sperabat. Igitur quanquam propter suorum multitudinē Longinum faciliè poterat superare, tamen satius ei uisum est, rem eò deducere, ut quemadmodum animo agitaret, talem se ostenderet, atque ad eum quem dixi modum sese compararet, remque dubiam certas ob causas relinqueret: ita & sicubi succubisset, & sicubi superior factus fuisset, facultatem uel ad se, uel ad alios ea quæ acta fuerant referendi habebat. Hac ratione rē usq; ad uictoriæ tempus extraxit: cumq; Cæsar ei succensuisset, cumque relegasset, postreuoatum honoribus affecit. Longinus autem à legatis Hispanorū delatus, magistratu excidit, domumq; reuertēs in ostiis Iberi fluij periit. Hac extra

M. Marcel-
lus Aferma-
nus.

Q. Cassij in-
teritus.

Ital

Italiam gesta sunt. Romæ autem, quandiu res Cæsaris Põ
 peiique ambigæ erant, incertòq; euentu pendebāt, ne
 mo erat qui nõ palàm Cæsaris rebus cuperet, metu copia
 rum quas is Romæ habebat, collegæq; eius Seruiliij impẽ
 dente. Proinde siue is uicisse nunciabatur, gaudebant: si
 ue aduersam fortunam sensisse, dolebant: idque alij ex a
 nimo faciebant, alij simulabant: (mul. i enim oberrabant
 inspectores, auscultatorësque, quorum erat omnia quæ de
 his rebus uel dicebantur, uel agebantur obseruare) con
 trà qui Cæsari infensi, Pompeianas partes potiores habe
 bant, diuersissima ab his quæ palàm fiebant, & loquebã
 tur, & agebant. Itaque prout noui nunciij acciderant, u
 trique eos suis commodis metientes, uel concidebant ani
 mis, uel efferebantur: cùmque, ut fieri assolet, multi ac u
 rij rumores sæpius una die, ac non raro unius horæ spa
 cio afferrentur, animi eorum maxima affectuum uicisitu
 dine laborabant, minimo momento ex læticia in mœstia
 ciam, ex spe in metum coniecti. Vbi de Pharsalica pu
 gna fama aduenit, diu ei fides habita non est: nam neque
 Cæsar de eo (quòd lætari de huiusmodi uictoria uideri
 nolebat, quapropter triumphum quoque eius omisit) ad
 Rempublicam literas dederat, & incredibilem admodũ
 rem eam apparatus utriusque, spēsque de eis conceptæ,
 efficiebant. Posteaquam tandem creditum est, id tantum
 egerūt quòd imagines Pompeij Syllæq; quæ pro rostris
 stabant, deicere: nam erant complures, qui ne hoc quĩ
 dem faciendum putarent: nec decrant, qui ne Pompeius
 acceptam cladem sarciret, uerentes, satis factum. -o mo
 do Cæsari putarent, Pompeium uerò implacabilem sibi
 fore metuerent. Ne mortem quidem eius crediderunt
 antè, quàm missum Romam annulum eius (in quo tria
 Quot, & quæ erant trophæa insculpta, quod Sylla quoq; usurpauerat)
 uidet

Mutatio a
 nimorũ Ro
 maz, post nũ
 cium victo
 riz Pharsa
 licæ.

uiderent: tum uerò iam apertè Pompeio conuicijs exagitato, Cæsarem laudârunt, ac quæcunque excogitare ad honorem eius potuere, decreuerunt. Qua in re magnum erat inter primos urbis homines certamen, inuicem se adulando Cæsare superare laborantium: magnaq; à populo suffragia contentione strebantur cum singuli tanquam præsentē atque inspiciente Cæsare acclamationes & gestus omnes magno studio composuissent, sperantes pro his (quasi uerò aliquid ipsi largirentur, ac non necessariò id agerent) se alij magistratum, alij sacerdotium, alij pecuniam ab eo recepturos. Atque ego sanè eos honores Cæsari tum decretos, qui uel alijs quoque iam antè concessi fuerant, ut statuas, coronas, primum in concessibus locum, quæque id genus sunt alia tum hos quoque, quos nouos, ac tum primum delatos ipse Cæsar repudiavit, omittere statui, ne negotium mihi ab alijs exhiberetur, non singulos percensenti: quod idem in sequentibus etiam faciam, idq; tanto magis, quanto & plures subinde & absurdiores sunt honores constituti: eos tantum commemorabo, qui cum peculiare atque eximiū quiddam haberent, ab ipso Cæsare sunt approbati. Tunc igitur potestatem Cæsari dederunt (non quòd is eam non sibi ipse parasset sed ut iam nunc secundū leges agere uideri posset) de Pompeianis suo arbitratu statuendi: deinde, ut belli pacisq; dominus in omnes homines esset, etsi neque ad Senatum, neque ad populū de ijs retulisset, cuius rei specis erat bellum quod aduersus ipsum in Africa parabatur. Hoc ipsum quoq; iam antè Cæsari aderat, tantis copijs instructo quiq; bella quidem quæ gesserat omnia, ferè suo iudicio cōsecrat. Enimuerò Romani ut adhuc ciues, suiq; iuris esse uiderentur, hæc Cæsari decernebant, quæ uel multis ipsis omnia obtinere poterat. Quippe hoc

Quot, & quæ
ti honores
Cæsari ui-
dori decre-
ti.

etiam accepit, ut quinque continuis annis Consulatū gereret: ut Dictator non ad semestre tantum spacium, sed in integrum annum diceretur: ad hæc Tribuniciam potestatem per omnē suam uitam haberet. Inter eos enim assidere, atque omnia eorū officia gerere reperiebatur, quod permissum aliis erat nemini. Itaq; omnibus comitijs (præter ea quæ plebis sunt) ipse præsit, atque ob hanc causam in aduentum eius dilata comitia sub finem anni habita sunt. Iidem cum provincias sortie Cōsulibus tradidissent, decretum fecerunt, ut extra sortem Cæsar eas Prætoribus assignaret. (ita contrā quā statutū ab ipsis fuerat, iterū ad Consules ac Prætores redierant) Aliud quoque fuit, quod Cæsari decernerēt, usu quidem illud receptum, sed ob temporis anticipationem inuidiæ reprehensionibusque obnoxium. Triumphare enim eum de Iuba, Romanisque qui cum eo militabant, iusserūt, quasi iam parta uictoria: cum ne futurum quidem tunc id bellum sciret Cæsar. His ita decretis, approbatisque, Cæsar, quamuis extra Italiam erat, statim Dictaturam occepit, Magistro equitum assumpto Antonio, qui Prætor nondum fuerat: isque ab hoc magistratu Consul deinde factus est, summopere reclamantibus Auguribus, non licere Magistro equitum ultra sextū mensem magistratum tenere. Verū hi multo risu excepti sunt, quod cum contra omnia maiorum instituta Dictatori annum imperium statuissent, de Magistro equitum accuratam rationē inire uellent. At M. Cæcilius ausus ea quæ de creditis pecunijs Cæsar constituerat, tanquam eo uictō atque mortuo rescindere, huiusque rei ergo Roma Campaniæque concitata, periit. Is primus Cæsaris actionibus resistere ausus est, eratque ob id Prætor creatus. Indignè autem ferens Præturam urbanā sibi non obtigisse, sed collegam Trebonium (qui non elatus de morte,

Triumphus, antequā bellum geretur. Cæsar Dictator. II. M. Antonius Magister equitum.

M. Cæcilius Prætoris contra Cæsaris astra sedulo, fuga & interitus.

de more, sed à Cesare constitutus erat) sibi prælatū esse, omnibus ei se in rebus opposuit: & cum alia eius officia impediuit, tum non passus est, ut secundum Caesaris leges ius diceret. Ipse præterea auxilia debitoribus aduersum creditores, mercedēque habitationum annuas se condā floribus donaturum pollicebatur. Ita magna sibi multitudo adiuncta, impetum in Trebonium fecit: sed is mutata ueste inter turbam elapsus, uitæ periculum euitauit. Vbi is conatus irritus fuit, legē per se promulgauit, qua merces habitationum omnis cōducloribus remittebatur, tabuleq; nouæ proponebantur. Fortè tum milites in Galliam ibāt, eos Seruilius Consul ad se uocauit, Senatūque hoc præsidio circumfuso habens, de re præsentiretulit. Cum Tribunis plebis intercedentibus Senatusconsultū non fieret, tamen autoritas Senatus perscripta est: iussitque littores, ut legis tabulas tollerent. Eos Cæcilius cum repulisset, ac contra ipsum Consulē tumultum concitasset, iterum Senatus militibus septius conuenit, Seruiliūque custodiam urbis (quod qua ratione fieret, supra non semel demonstrauius) mandauit. Itaque Consul secundum hoc mandatum omni Prætoria administratione Cæciliū prohibuit, cuiusque munus alij Prætori attribuit, ipsum Senatu exclusit, concionariq; intendentem de rostris detraxit, cuiusque sellam confregit. Quæ singula etsi magnam Cæcilio iram mouebant, tamen quòd satis uirium in urbe non habebat, ucritus ne pœnas in super daret, in Campaniam ad Milonem proficisci instituit, ipsum quoque nouas res conantem. Cum enim Milo solus exulum à Cesare in patriam reductus non esset, in Italiam aduenit: ibi magna hominum ui coacta, qui uel egestate, uel metu supplicij tenebantur, regionem maleficijs urgebat, urbēque cum alias, tum Capuam ipsam tētabat.

Milo seditiones mouet.

Cæcilius ut
Roma pro-
fugerit,

Cum eo se coniungendi consilium, cuiusque auxilio Cæsarem quibuscunq; posset modis lædendi Cæcilius ubi cepit, cum nec palam ab urbe proficisci posset (observabatur enim) & consilium non uideretur ut clam profugeret, præsertim quia sub habitu & nomine Prætoris longè plura quàm sine his cõsequi se posse sperabat, ad Consulē accessit, ab eoque comœatum ad Cæsarem proficiscendi orauit. Seruilius, etsi suspicabatur quid ei in animo esset, tamen uehementius instanti, nomēque Cæsaris inuocanti, & ad purgationem sui properare simulanti, profectiōis facultatem dedit, adiunctio Tribunus plebis, qui eum, si quid noui moliri uellet, coerceret. Cæcilius postquam in Campaniam adueniens, offendit Milonem re infelicitè ad Capuam gesta in Tifata (montis id Capuæ imminētis nomen est) confugisse, substitit. Itaque ueritus Tribunus plebis ne quid mali agitare, domum eum reducere uoluit. At Seruilius re maturè cognita, contra Milonem bello in Senatu decreto, Cæciliū in suburbio manere iussit, ne quid turbæ daret, accurata tamen custodia, ut qui Prætor esset, non obseruauit. Qua occasione usus Cæcilius aufugit, ad Milonēque magnis itinerib. contendit: quem si superstitem inuenisset, haud dubiè aliquos tumultus concitasset. nunc Milone Cāpania eiecto, atque in Apulia perempto, in Brutios se contulit, quòd uel in ijs locis se consequi quicquam posse speraret. Cæterum ab his qui Cæsarianis rebus studebant, coitione facta prius quàm ullam rem commemoratu dignam conficeret, cæsus est. Hic Miloni ac Cæcilio fuit uitæ finis. Cæterum ne sic quidem Roma quieta fuit, sed multa ac magna mala ei euenerunt, quemadmodum id prodigia portenderant. Circumactō enim iam eo anno, inter alia ostenta, apes quoque in Capitolio iuxta Herculis statuā sedem occupare,

Milonis &
Cæcilij interitus,

paucre, cum Iſidi ſacra fierent. Itaque aruſpices omnia templa Iſidis, Serapidisſque demoliri iuſſerunt: quod dum fit, Bellonæ quoque ædes inſcientibus illis deicta eſt, in eaq; uafa ſigulina carnibus humanis plena reſerta ſunt. Anno inſequenti terræ motus ingens accidit, buboſque uiſus eſt, fulminibusſque Capitolium & fanum Fortunæ publicæ, hortique Cæſaris taſti, equus inter preciosos habitus ijs exanimatus, delubrum Fortunæ ſponte ſua aperta eſt. Præterea ſanguis ex piſtrino effuſus, ad alterius Fortunæ templi profluxit, quam (quod omnia quæ ante oculos ac poſt ſe poſita ſint, cernat, atque expendat, morneatque debere unumquemque meminiffe à quibus maioribus ortus, qualiſque ipſe ſit) nomine Græcis explicatus difficili Primigeniam Latini uocant: infantes etiam nonnulli, ſiniſtras capitibus impoſitas habentes nati ſunt. Cùm alia prodigia metum rerum parum fauſtarum obtuliſſent, tum præſertim poſtremo hoc ſignificari inferioris gradus homines contra nobiliores inſurrecturos, & uidentes prædixerunt, & populus opinatus eſt. Ita animos Romanorum cum dij his oſtentis conturbaffent auxit metum ipſa forma urbis, quæ miſera ac inſolens cùm ipſis Calendis Ianuarijs, tum multo poſt etiam tempore uidebatur. Neque enim uel Conſul ullus, uel Prætor aderat. Antonius quidem ueste (eam purpura prætextam habebat) & liſtoribus (quibus ſex tantum utebatur) & quia Senatū conuocabat, ſpeciem quandam popularis rei publicæ ſtatus exhibebat: gladio autem, quo accingebatur, multitudinēque ſtipantium ipſum militum, ipſiſq; præcipuè actionibus penes unum eſſe totam ſummam rerum demonſtrabat: ac non præſens modò conditio Romanis erat moleſtiſſima, ſed longè plura atque atrociora à Cæſare ipſo expectabant. Cùm enim magiſter equitum

Antonius
ſc. democrati-
co & monar-
chico habitu uſus.

ne ludis quidem (quos plerosque ipse Caesaris sumptibus curabat, paucos uerò nonnullos Tribuniplexis administrabant) gladium deponeret, quid facturum ipsum Dictatorem existimarent? Atque si quibus in mentem de eius clementia ueniebat, qua multis qui contra ipsum arma tulerant, pepercerat: tamen quòd diuersos esse animi sensus eorum qui imperium affeētant, & eorum qui etiam potiti sunt, ipsum quoque immutatum iri censebāt. Itaque agrè rem fircentes, uarios inter sese, si qui tutò id poterant sermones conferebant. Neque uerò tutum erat, cum omnibus communicare. nam qui uel anuēissimi esse uidebantur, aut etiam genere propinqui, ijs suos detrebant, uel malè detortis eorum dictis, uel mendacijs omnino in eos cōficiis. Quod plerisque mœsticiam augebat, cum neque luctum suum, neque sensum animi sui alijs communicandi facultatem habentes, ea liberari nullo modo possint. Nam ipsa conuersatio cum his, qui in iisdē erant malis, alleuationem quandam afferebat: cumque quis tutò & quæ ipse pateretur retulisset, & alterius miseria uicissim exaudisset, sui oneris partem abiēcisse sibi uidebatur: contrà infidelitas eorum quibus cum erat uiuēdum, ut mœror in pectore conclusus teneretur, idque magis magisque ureret, efficiebat, ubi nec arcanum profirre, neque ullam eius requiem inuenire dabatur. Huc accedebat, quòd non affeētus tantum suos occultos in corde suo quisque seruare cogebatur, sed præsentem in super conditionem laudare, admirationi ducere, dies festos agere, sacra facere, hilarémque sese ostendere opus habebat. Ac perinde uerò atque si non satis malorum ab Antonio haberent, L. præterea Trebellius, & P. Cornelius Dolobella, Tribuniplexis, seditione urbem agit. arūt: hic debitoribus opitulabatur, nam ipse quoque in eorum numero

L. Trebellij
& Dolobel
seditio.

numero erat, ac ea de causa ut posset Tribunus plebis fieri, à patricijs ad plebem transiuerat: Trebellius auxilio se nobilitati fore præ se ferebat: ceterum leges promulgare, cædisque exercere, ambobus erat commune. Hinc tumultus ingens existerat, armæque omnibus locis frequentia conspiciebantur: quanquam Senatus consultum factum fuerat, ne quis nouam ullam rem ante Cæsaris aduentum tentaret, Antoniusque priuatis gestatione armorum in urbe interdixerat. Cum nemo obtemperaret, sed seditiosi omnia & aduersum se mutuo, & contra Senatum, Antoniumque molirentur, tertia factio contra utrumque Antonij ac Senatus fuit, cum Antonio, ut arma potestatemque eam, qua iam antè occupata utebatur, à Senatu uideretur accepisse, Patres permitterent, ut intra urbem exercitum haberet, ipseque cum reliquis Tribunis plebis custodiam urbis susciperet. Itaque Antonius ex lege omnia quæ uellet agebat. Dolabella autem, Trebelliusque, cum per uim agere dicerentur, freti tamen audacia sua, apparatuque, & se inuicem, & Antonium oppugnabunt, tanquam ipsi quoque imperium aliquod à Senatu accepissent. Interim Antonius, cum audiisset milites, quos à pugna Pharsalica Cæsar in Italiam præmisserat, ipse statim subsequi in animo habens, mala consilia agitare, uerereturque ne quos nouos motus hi excitarent, urbis cura L. Cæsari mandata, eoque (quam potestatem nemo unquam magister equitum habuerat) præfecto urbis relicto, ipse ad exercitum eum contendit. Tribuni plebis qui factionum duces erant, contempto ob senectutem L. Cæsare, multa atrocia facinora & contra se inuicem, & in alios perpetraverunt: idque tantisper, dum Cæsarem rebus in Aegypto confectis Romam aduentare fama attulit. Antè enim cum nunquam rediturum, sed in Aegypto (is enim

L. Cæsar urbi præfectus

rumor fuerat) periſſe credentes, factionibus urbem agitant: aduentus eius fama audita, aliquandiu ſeſe contuere. Sed cum Cæſar antequam Romam rediret, in Pharnacem expeditionem ſuſciperet, ſeditiones renouarunt. Antonius cum neque compeſcere eos ualeret, & in Dolobella plebē offendiſſet, primum Dolobellæ ſe adiunxit, Trebelliūque cum alijs nominibus, tum quod milites ad ſe pertraheret, criminatus eſt. Sed cum deinde ſe apud multitudinem nullo eximio honore affici, eamque ſoli Dolobellæ intentam eſſe ſentiret, egrē id ſcens, ſententiam mutauit. quod accedebat, quod fauorem populi ſibi cum Dolobella cōmunem eſſe uidebat, culpam uerō à ſenatu maiori ex parte ſibi attribui. Itaque poſt cum neutri ſe cupere uideri uellet, clam Trebelliū fouit: eūque cum alijs rebus iuuat, tum militem ad ſe accipiendo copiam facit: atque ita quaſi inſpector certaminis huius, iudexque ſedit: illi uerō pugnauere, ac loca urbis opportuniſſima alter alterius proſtigandi cauſa occupauerunt: inde cedi- bus ac incendijs eo modo graſſatum eſt, ut ſacra aliquando à Veſtalibus templo efferrentur. Quibus incommodis permotus Senatus, iterum Antonio cuſtodiam urbis, idque accuratius quam antè, mandauerunt. Cum iam tota ſerē urbs militibus eſſet reſerta, non tamen hi motus conciderunt. Dolobella enim, deſperatione uenie à Cæſare impetrandæ adductus, id iam agebat, ut magno quodam facinore exhibito periret, ex quo ſempiternam ſui memoriam relinqueret: quippe reperti ſunt nonnulli, qui famę cupiditate peſſimas res agere animum inducerēt. Is igitur, quemadmodum nominis ſui illuſtrandi cauſa omnia antè egerat, ita tunc quoque diem conſtituit, qua die pollicitus eſt ſe leges de nouis tabulis, mercedēque quæ conductionis nomine ſolui ſolebat, abroganda, perlaturum.

Quæ

Quæ cum recepisset, plébsq; aditibus fori obstructis, nonnullisque in locis ligneis turribus erectis, parata esset ad profligandos eos, qui ijs legibus resistere uellent: Antonius ut præmiũ illuxit, magna militũ manu de Capitolio deducta, tabulas legum discidit, nonnullósque ne sic quidẽ tumultuandi finem facientes, de Capitolio præcipitauit. Neq; tamẽ ita seditionibus modus factus est, sed quo plures ex seditionis perierunt, tanto maiori contentione reliqui tumultuati sunt, Cæsarẽ maximo difficilimóque bello distineri arbitantes: neq; antè destiterũt, quàm is ex improviso Romã peruenit: tũ demũ uel inuiti cõquieuerũt, ita quidẽ, ut extrema supplicia sibi ab eo impendẽre putarent, deq; ipsis per totam urbem plurimus sermo haberetur, alijs aliter de causa corũ statuẽtibz. Verũm Cæsar hĩc quoq; suũ morem obtinuit, contentusque in præsentiarum omnia esse sedata, nullam de præteritis inquisitionem instituit: sed omnibus pepercit, aliquósque ex ijs honoribz. insuper affecit, Dolobellam in primis. Quoniam enim erat eius merito obstructus, eius memoriam sibi abijciendam, aut quia lesus ab eodem esset, ideo acceptum quoque beneficium paruipendendum esse non existimauit: sed eius habita ratione, peccati gratiam Dolobellæ fecit, eũque cum alijs in honore habuit, tum paulo post Consulẽ creauit, quamuis Præturam is nunquam gessisset. Atque hæc Romæ acta sunt per absentiam Cæsaris, inter cuius ad urbem reditum, mortẽque Pompeij ut aliquantum temporis intercederet, hæc causa fuerunt. Aegyptij exactionem pecuniæ molestè ferentes, idque adeo indignum ducentes, quod ne à sacris Cæsar abstineret (ipsi enim multitudine eorum quæ uenerantur numinum, omnibus mortalibus præpollent: ac quia non una est ipsis religio uniuersis, sed inter se diuersissimi cultus, bellis

Cæsaris clemẽtia in seditionis.

Cleopatræ
forma &
mores.

Cleopatræ
cum Cæsare
colloquiū.

quoque eius rei causa mutuis se impetunt) ad hæc metuētes, ne Cleopatræ, quæ plurimum apud Cæsarem poterat, traderentur, tumultum concitauere. Nam Cleopatra, cum hæcenus per alios causam suam contra fratrem apud Cæsarem egisset, simul atque naturam eius cognouit (erat autem Cæsar amoribus quàm maximè obnoxius, remque cum multis alijs fœminis, ut ei fortuitò cæ oblatæ fuerāt, habuerat) per internuncios Cæsari quæstæ est, se proiecctam ab amicis, cupereque ipsam per se apud eum litem suam prosequi. Ipsa uerò aliàs omnibus mulieribus formæ elegantia præstabat, tum flore ætatis admodum erat conspicua: ineratque ei in uoce summus lepos, ita ut cum quocunque homine colloqueretur, gratia eum demulceret: denique tanta eius aspectum orationemque uis comitabatur, ut allicere etiam ab amore uel natura uel ætate alienissimum quemque hominem ad sui amorem ualeret. quibus rebus instructa, in rem suam existimabat fore, si ad Cæsaris colloquium admitteretur, inque sua uenustate præsidium causæ omne reponebat. Impetrato à Cæsare, ut sub eius aspectū ueniret, ita sese exornauit ac cōposuit, ut simul quàm maximam dignitatē præ se ferret, simul misericordiam Cæsari moueret. his adornatis, noctu in urbē (degebat enim tum foris, atq; in regiam Ptolemæi clām peruenit. Quam ubi Cæsar uidit, loquentemq; non nihil audiuit, ita constim mancipium eius factus est, ut statim sub auroram Ptolemæum accersierit, pacificationemq; tentauerit. Cleopatræ enim, cuius antè iudex esse uoluerat, tunc aduocatum agebat. Quæ res, quòdque improprio suā sororem intus esse uidebat, ita pueri animum ira inflammauit, ut profiliēs ad populum, proditū se clamaret, ac deniq; diadema capite detractum abijceret. Magno inde tumultu coorto, Ptolemæum Cæsariani milites intro

int̄rò abripuerūt, Aegyptij autē cōmoti sunt: ac nisi Cæsar metu perculsus ad eos prodijisset, deque loco tuto omnia se quæ uellent facturū promississet, ipso primo impetu regiā, quā terra mariq; iam inuadebant, occupassent. neq; enim Romanis, qui se apud amicos uersari credebant, uelle ad resistendū aderant uires. Post hæc Cæsar in concione cum Ptolemæo & Cleopatra progressus, patris eorum testamentum de scripto recitauit, quo præcipiebatur ut more maiorū apud Aegyptios, Ptolemæo cōiux Cleopatra esset, regnūque tencerent: eiūsque testamenti procuratio populo Romano ibidem assignabatur. His addens Cæsar suum qui dictaturam gereret, omnēque populi potestatem obtineret, esse, ut & liberos curaret, & patris uoluntatem exequeretur: Ptolemæo & Cleopatrac regnum Aegypti dedit, Arsinoæ autem, Ptolemæoque iuniori, germanis horum, Cyprum concessit. in cum enim tūc terrorē peruenerat, ut his quoque de suo aliquid concederet, nedum ipse ex rebus Aegypti quicquam adipisceretur. Ad hunc modum is tumultus sedatus est: sed haud multo post nouus motus coortus est, adeò ut ad bellum quoq; res deueniret. Photinus enim Eunuchus, cui Ptolemæi pecuniarum procuratio commissæ fuerat, quòd seditionem Aegyptiorum præcipue cōcitauerat, ueritus ne eius rei causa ad supplicium deposceretur, cū ad Achillam, qui etiamnum apud Pelusium morabatur, misit, eūque terroribus ac spe propositis in societatem suorum consiliorum pertraxit: deinde reliquos quoque qui in armis erant, sibi conciliauit, iniecta suspicione, Cæsarem quidem componendæ turbæ causa regnum utrisque simul dedisse, sed progressu temporis soli Cleopatrac id attributurū: uidebatur autem ex æquo omnibus res indigna, sub imperio esse foeminae. Erant tum Achilla e compie,

seditio Aegyptiorum contra Cæsarem, utque eam sedauit.

Photinus Eunuchus, & Achilles, bellum cōtra Cæsarem mouent.

piæ, quibus se Cæsarianis parem esse confidebat, cum his rectâ Alexâdriam contēdit. Cæsar re cognita, hostiūmq; multitudine ac audacia territus, ad Achillam misit, qui ei Ptolemæi nomine, ut quiesceret, dicerent: Achilles, quia non regis, sed Cæsaris mandatum ferri intelligebat, non modò non paruit, sed insuper eum tanquam sibi timētem, contemptui habens, conuocatis militibus, postquam multa pro Ptolemæo, ac contra Cæsarem & Cleopatram uerba fecit, tandem eos ad cædem internunciorum, ctsi ij Aegyptij erant, incitauit, ut sanguine eorum repleti bellum nullius pacificationis capax gerere opus haberēt.

Internuncij
occili.

Quibus perceptis Cæsar milites ex Syria euocat, regiā, uicināque adificia usque ad mare fossa muroque communit. Interim Achilles cum Romanis, reliquisq; , quos cum Septimio Gabinio Ptolemæo præsidij loco reliquerat (ij ex mora quam in Aegypto fecerant, mores quoque incolarum iam assumpserant) Alexandriam aduenit, ciuium maximam partem confestim ad se pertrahit, loca commodissima occupat. Exinde multa prælia interdum nocturnaque committuntur, multa incendia fiunt, inter quæ nauale etiam, penusque frumentaria, Bibliothecaque plurimis (ut fertur) optimisque repleta libris conflagrauit. Continentē omnem terram, his locis demptis, quæ Cæsar munitionibus clauserat, Achilles tenebat: Cæsar mari omnipotiebatur, excepto portu. Cumque naualicer certamine uicisset, Aegyptijq; metuentes, ne iam in portum quoque nauigare intenderet, introitum eius paruo relicto spacio aggere iniecto obstruxissent, ipse illud quoque spaciū, onerarijs nauibus lapidum plenis cò demersis, obturauit, omnēque è portu exeundi facultatem nauibus hostium interclusit. Vnde effectum est, ut minori negotio res necessarias, aquāque (nam aquationem ex continenti Achilles

Achillas intercisis aquæ ductibus ei ademerat) petere posset. Dum hæc geruntur, Ganymedes quidam Eunuchus Arsinoem negligentius custoditam, furtim ad Aegyptios traduxit: eaque illi regina constituta, iam eo maiori studio bello incubuerunt, quod ducem ex Ptolemæorum prosapia nacti essent. Ea propter Casar Photinũ, ueritus ne is Ptolemæum quoque furtim auferret, interfecit, ac palam deinceps regem diligenti custodia asseruauit. Quo facto magis etiam animis Aegyptiorum exasperatis, cum eorum subinde numerus augetetur, Romani uerò milites ex Syria nondum aduenissent, Casar ad amicitiam hostes perducendi consilium cepit: Ptolemæumque in eo loco, unde ab illis exaudiri posset, constituto, Aegyptijs dicere iussit, neque se quicquam aduersi pati, neque bello opus esse: proinde pacem componerent, se curaturum ut conditiones conuenirent. Quæ si ipse sua sponte ita pronunciaisset, utique ut bellum pace mutaretur, effecisset: nunc suspicati ad hoc eum à Casare subornatum esse, nihil à proposito deflexere. Progressu temporis disidiũ ijs qui cum Arsinoæ erant, incidit: interimendique Achille, quasi uerò rem naualem is prodidisset, autor ei Ganymedes fuit. Quo facto, ipse dux militum constitutus, naues omnes quotquot in flumine ac palude erant, in unum locum conduxit; aliisque præterea adificatis, uniuersas per fossas ad mare deduxit: Romanosque inopinatò adortus, onerarias eorum naues partim cõbussit, partim remulco alligatas abduxit: apertòq; portus introitu, ibi nauib. suis in statione locatis, multum Romanis negocij exhibuit. Cæsar, ubi eos animaduertit aliquando negligentiores, quòd mari potirentur, subitò in portum aduectus, compluribus nauigijs exustis, in Pharum naues suas eiecit, incolisque eius loci occidit. id uidentes Aegyptij, qui in continenti

Ganimedis
Eunuchi
aqua.

Prælium ad
Pharum, &
periculum
Cæsaris utq;
enauerit.

uersa

uerfabantur, per pontes auxilio Pharijs uenerunt: uicissimque multis Romanorum cæsis, reliquos in naues compulerunt. Hi cum confertim in eas urgentibus hostibus præcipitarent, euenit ut multi in mare exciderent, inter quos Cæsar ipse fuit. isque in summo uitæ discrimine cõstitutus, cum & ueste grauaretur, & ab Aegyptijs imperatorem esse ex purpura colligentibus iaculis peteretur, proiccta ueste ad scapham enatauit, atque ita præsens periculum effugit, ne madefactis quidem inter natandum, quos sinistra manu tenuerat, libellis. at paludamento potiti Aegyptij, trophæo id quod de fugatis tum hostibus statuerent, appenderunt, tanquam ipsum ducem cepissent. iidem, quia euocati ex Syria milites Cæsaris iam appropinquabant, omnia littora ad quæ appellere naues possent, custodierunt, multamque ijs copijs detrimenti attulerunt. Atque his quidem, qui ipsi Africæ naues aduertebant, aliquam Cæsar opem tulit: sed apud ostia Nili multos Aegyptij ignibus editis, perinde ac si Romani ea loca obtinerent, deceptos comprehenderunt, ita ut reliqui eò naues obuerrere non auderent, donec Tiberius Claudius Nero in ipsum fluium subuectus, hostibus prælio uictis, ut sui tutò terræ adnauigare possent, effecit. Eodem tempore Mithridates Pergamenus conatus per exitum Nili Pelusium peruenire, cum nauigijs introitum Aegyptij obstruxissent, noctu ad scissam aduectus est: in eamque nauibus transportatis (neque enim pertinet in mare) in Nilum nauib. successit: deinde eos qui ostia Nili custodiebant, subito è mari flumiòque adortus, ostia ipsa liberauit: Pelusiumque classe terrestribusque copijs aggreffus, in potestatem suam redegit. inde ad Alexandriam procedens, cum Dioscoridem quendam obuiam sibi ire audisset, cum positis insidijs interfecit. Ne hæc quidem

Tiberij claudij
Neronis
uictoria.

Mithridates
Pergamenu
Pelusium
capit Dioscoridem
vincit.

dem damna Aegyptios, ut à bello desisteret, permouere: quia tamen eunuchi, mulierisque imperium moleste ferebant, arbitrabaturque, si Ptolemæum sibi ducem cepissent, Romanis se superiores fieri posse, cum eum nulla ratione possent eripere (attentissimè enim custodiebatur) fractos se calamitatibus, pacemque concupiscere simulauerunt: miseruntque ad Cæsare, qui & de pace agerent, & Ptolemæum peterent, ut cum eo de conditionibus componendæ pacis consilia inire possent. Cæsare uera eos sententiam mutasse, (quippe audierat homines esse timidos, leuique momento mutabiles) acceptis cladibus consternatos censebat: ac si uel dolo agerent, tamen assentiendum sibi esse, ne pacem impedire uideretur, ducebat: itaque postulatis approbatis, Ptolemæum ipsis misit. Nam nihil in eo præsidij cum ob ætatem, tum ob sinistram institutionem collocandum uidebat: ita uerò fore, ut aut quibus sibi probaretur conditionibus pacem cum Aegyptijs faceret, aut eos debellandi subigendique iustiorum utique causam, regnique Cleopatræ tradendi probabiliorem rationem haberet. Neque uerò ne ab ipsis uinceretur ipse, uerebatur, præsertim iam auctus exercitu. Aegyptij allato sibi puero, nulla iam pacis habita ratione, statim in Mithridatem se conuerterunt, quasi magnam quandam propter nomen ac genus Ptolemæi uictoriam reportaturi: eoque rege apud paludem inter fluium ac lacum accepto, de nouò tumultuati sunt. Quos Cæsar, metuens ne exercitus suus diuideretur, tū insecutus non est: noctu autē nauibus solutis, tanquā ad exitum Nili properaret, accensisque per omnes naues facibus, quo magis eò contendere uideretur, initio nauibus prouectus, post luminibus extinctis retrò nauigauit: circumuectusque urbem ad Cherrhonæsum, qui locus ad Africam pertinet, peruenit. ibi expositis mī

Ptolæmæi
Aegyptij
fraude paci
ficationisq,
prætexu à
Cæsare im
petrant.

Cæsar Alexā
drinum bel
lum victo
ria prælij cō
ficit.

Ptolemæi o-
bitus.

Ptolemæo
iuniori, &
Cleopatraz
regnū Aegy-
pti concess-
um.

Bellum Cæ-
sar's contra
Pharnacē.

tis militibus, paludē circumiuit: summoque manē Aegyptios inopinates adortus, tantum eis confestim incussit terrorem, ut statim legatos de impetranda pace miscent. Eorum supplicationem Cæsar non admisit, sed acri deinde prælio superauit, edita maxima hostium cade. à qua nonnulli magna celeritate per fluuium fugam faciētes, perierunt: inter quos ipse etiam Ptolemæus obiit. Ita Cæsar Aegyptum subegit, neq; tamen eam Romanorum dominio subiecit, sed Cleopatraz concessit, cuius gratia totum bellum gesserat. Metuens tamen ne Aegyptij mulieris imperio additi, denuò tumultuarentur, neue Romanorum in se animos cum huius rei, tum suæ cum Cleopatra consuetudinis causa commoueret, coniugem eam fratris superstitis esse iussit, regnūque utriusque commune fecit. Id quidem in speciem agebat, re ipsa totum Cleopatraz regnum deferebatur: quippe eius maritus puer ætate erat, ipsa autem apud Cæsarem gratia nihil non poterat. Itaque sub prætextu coniugij quo fratri iungebatur, regniq; cum eo ex æquo obtinendi, ipsa sola rerum potiebatur, ac Cæsaris cōsuetudine utebatur: eūque uel diutius in Aegypto detinisset, uel Romam proficiscētem committata fuisset, nisi Pharnaces & Aegypto Cæsarem inuitum detraxisset, & in Italiam properare uctiisset. Is Pharnaces Mithridatis filius, rex Bospori Cimmerij erat, uti supra ostensum est: ceterum cupiditate regni paterni recuperandi impulsus, quo tempore Pompeius & Cæsar armis contendebant, rebellionem fecerat, Romanisq; primū ciuili bello, deinde Aegyptio occupatis, Colchidem nullo certamine, itēque omnem Armeniam Deiotaro absente, adhuc urbes aliquot Cappadociæ, Pontique, quæ Bithyniæ iurisdictioni subiacebant, in suam potestatem redegerat. Hac eo agēte, Cæsar, rebus in Aegypto

pto nondum compositis, cum per alios eum se debellare posse speraret, Cn. Domitium Calvinum ad id bellum misit, iussu ut Asiam, quique ibi erant exercitus, ad sese reciperet. Calvinus Deiotaro, ac Ariobarzane sibi adiuncto, rectè adversum Pharnacem, qui tū Nicopoli iam antè occupata à se degebat, profectus est. cumque Pharnaces aduentu eius territus inducias peteret, ut per legatos res componeretur, Calvinus hoste contempto, negatis inducijs confligit praelio, superatusque est: quòdque satis uirium non haberet, appetente iam hyme, in Asiam redijt. Pharnaces iam animo elatus, reliquas Ponti partes recepit: Amisumq; urbem, cum diu restitisset, uel expugnatam diripuit, omnibus puberibus interfecit: ac in Bithyniam Asiamque cum spe eiusdem successus, quo pater eius usus fuerat, contendit: uerùm audito Asanderum, cui tutelam Bosphori crediderat, nouas res molitum, substitit. Is enim, simul atque annunciatum ei fuit, Pharnacem longè iam progressum, eumque censeret si uel maximè in presentiarum Romanos latèret, tamen in posterum id haud impunè laturum, bonæ gratiæ à Romanis ineundæ causa, speque Bosphorani regni ab eis accipienda, còtra dominum suum insurrexit. Cuius rei allato nuntio Pharnaces in eum ire instituit, quanquam id frustra fuit. Cesaris enim aduentu in Armeniam cognito, conuerso itinere ei ad Zela occurrit. Etenim Cesar Ptolemæo mortuo, superatòque Domitio, neque honestam sibi, neque ex usu futuram moram in Aegypto iudicans, magnis inde itineribus in Armeniam peruenit. Barbarus perterritus, magisque ab impetu quàm exercitu eius sibi timens, multos ad eum antequàm propius accederet, legatos de pace misit, si quacunque tandem ratione præsens discrimen evitare posset: idq; in primis obtendebat se Põpcium

Cn. Domitius Calvinus contra Pharnacem missus, ab eo uincitur.

Amisus.

Asander còtra Pharnacem insurgit.

Zela.
Victoria Cesaris de Pharnace ad Zelam.

pharnacis
interitus.

Cæsar ma-
gnam undi-
que uim pe-
cuniæ cor-
radit, cuius-
que facti ex-
cusatio.

nullo auxilio iuuisse, sperabátque se Cæsarem in Italiam
Africámque properantem ad pacificationem adductu-
rum, à cuius discessu bellum renouare facile posset. Sed
Cæsar id ipsum suspicatus, comiter acceptis primis ac se-
cundis eius legatis, ut spe pacis quàm maximè incautum
inuadere posset, tertijs legatis cum alia crimina obiecit,
tum desertum ab eo Pompeium benefactorem: ipse omni
mora præcisa, eadem die qua ad hostem peruenerat, ex iti-
nere ad dimicationem descendit; aliquandiúque ab equita-
tu, curribusque falcatis hostium conturbatus, tandem le-
gionarijs militibus uictoriam obtinuit. Pharnacè ad ma-
re confugientem, atque inde in Bosporum uì intrare cona-
tum Asander repulit, atque interemit. Ea uictoria, quam-
uis non splendidissima, Cæsar magnopere sese iactauit, ut
nulla alia magis, quòd ea die & peruenisset ad hostem, &
uidisset eum & uicisset. Manubias omnes, quãuis plurimæ
erant, militibus donauit; cumque trophæum eo in loco Mi-
thridates de Triario statuisset, quia id consecratum Belli
Deis euertere fas nõ erat, ipse de Pharnace suum opposuit,
atq; ita Mithridaticum obscurauit, quodamq; modo deiecit.
Posteà receptis omnibus, quæ uel Romanis, uel eorum so-
cijs Pharnaces ademerat, singula his qui amiscent resti-
tuit, parte quadam Armeniæ, quam Ariobarzani dono
dedit, excepta. Amiscenorum calamitatem libertate eis data
compensauit: Mithridati Pergameno tetrarchiam Gala-
tiæ cum regio nomine tribuit, ei que bellum contra Asan-
drum mandauit, quo & eius in amicum perfidia plecte-
retur, & Mithridates Bospori dominus fieret. His actis,
reliquis rebus constituendis Domitio præfetto, in Bithy-
niam uenit: hinc in Græciam, Italiámque deinde nani-
gavit, magna uì pecuniæ undique quibuscunque titulis
confecta, ueluti antè ab ipso quoque factum fuerat. Partim
enim

enim eam pecuniam, quæ Pompeio prius promissa fuerat, exigebat, partim alijs obtentis causis alias imperabat. Tyri omnia Herculis donaria sustulit, quòd cõiugem & filium Pompeij in fuga recepissent. multas quoque à principibus regibûs, quæ aureas coronas accepit, partium victoriarum ergò. Quæ omnia non improbitate quadam Caesar fecit, sed quia ingentes sumptus faciebat: longèque maiores in exercitus triumphumq; ceterasque res quibus suam magnificentiam ostendat, collaturus erat: utque summam dicam, idè pecunijs conficiendis intentus erat, quòd duas res esse prædicaret, quibus & quæreretur, & conseruaretur. & augetur potentia, multes nimirum, ac pecuniam. nam & suppeditatione rerum necessariarum exercitus contineri, & eam armis parari, atque alterutro deficiente, reliquum simul concidere: hac de re ita & sentire & loqui subinde solebat. Proinde Africa omissa, quamvis ea ad bellum contra ipsum erat excitata, in Italiam Caesar properauit, quòd res ad urbem seditionibus agitata accepisset, timebátque ne eæ ad extrema mala statum ciuitatis adducerent. Sed ne Romæ quidem seuerius in quenquam quicquam statuit, tantum ibi quoquo magna coacta pecunia, quam partim sub ratione muneris (quod genus erant coronæ, imagines, reliquaq; eiusmodi quæ offerebantur) partim etiam mutuo, idque non à priuatis tantum, sed ab ipsis adeò urbibus, accipiebat. Mutui enim nomen ei pecunia cuius exigende probabilis alia ratio nulla extabat, prætexebat: quanquam alioquin uicinas quoque non secus atq; debitas sibi poscebat, neque redditurus unquam erat. Diuere autem solebat, suas se facultates rei publicæ impendisse, idè nunc nomina facere opus habere: unde eam plebs nouas tabulas postulare, renuit, se quoque

Caesaris di-
ctum, de pe-
cunia & mi-
litibus, qui-
bus poten-
tia & quæri-
tur, & reti-
netur.

Caesar Ro-
mam uenit,
utque tu-
multus se-
dauit, &
pecuniam
exegerit, &
magistra-
tus ac hono-
res diuisis
suis.

Aes aliena
Caesaris.

oblatum esse dicens. Palam uerò potentia sua alienas res sibi uendicabat, ut non modò reliquos, sed suos etiam socios offenderet. Ea enim bona, quæ publicauerat ipse, per multa ab ipsis nimio etiam precio empta erant, sperantibus precium sibi persoluum non fore: quod tamen omne pendere coacti ab eo sunt. Quorum indignationem etsi Cæsar nihili faciebat, tamen ipsos quoque certa ratione singulos demeruit, dum in gratiam multitudinis, usuram quæ ab eo tempore quo in Pompeiū expeditionem fecerat, debebatur, omnem remisit: nec non et mercedem conductarum habitationum, cuius summa duo milia nummum attingeret, condonauit: ad hæc æstimationes possessionum secundum quas iuxta leges debitoribus creditoribus satisfacere iuebantur, ad instantis temporis rationem accommodauit: ac propter multitudinem eorum quæ publicata erant, magnam omnium uilitatem parauit. Hoc modo multitudine sibi conciliata, socios quoque suos, adiutoresque, qui Senatorij ordinis erant, sacrificijs et magistratibus partim in reliquam anni partem, partim in sequentem annum collatis sibi deuinxit. Ut enim pluribus gratiam posset referre, decem Prætores ad insequentem annum designauit: et numerum eorum qui rebus sacris præessent, supra præscriptum à legibus auxit. Nam et Pontificum et Augurum et Quindecim uirorum collegium uno addito in singula collegia ampliavit: quamuis ipse, ut decretum erat omnia sacerdotia habere statuerat. Equites autem sui exercitus, Centurionesque, et qui his qui minores magistratus obibant, cum alijs præmijs affecti, tum nonnullos eorum in Senatum in locum defunctorum subrogauit. Cæterum milites non mediocriter cum perturbauerunt. Hi enim sperauerant plurimum se adepturos, ac tametsi meritis suis nequaquam inferiora præmia

præmia acceperant; tamen quod expectationi sue ea non
 satisfacerent, tumultus concitauere. Erat eorum maior
 pars in Campania, quos in Africam præmissurus Cæsar
 fuerat. ab his Sallustius (qui ut Senatoriam dignitatem
 recuperaret, tum Prætor factus erat) propemodum occi-
 sus, cum Romani ad Cæsarem contenderet, ut cum hac de
 re certiores faceret, insecuti eum complures milites, à
 nemine manus cohibentes, obuios quosque, atque inter
 hos duos Senatores occiderunt. Cæsar simul atque id co-
 gnouit, immittere eis suas Prætorias cohortes statuit: mox
 ueritus ne hi quoque in seditionis societatem concede-
 rent, conuenit tantisper, dum milites in suburbana adue-
 nirent. ibi cum essent, misit ad eos qui percontarentur,
 quid nam peterent, aut cuius rei gratia adessent. Cum
 ipsi Cæsari se id exponere uelle respondissent, ut sine ar-
 mis, solòsque gladios gestantes (eos enim alias in urbe
 gestare consueuerant, neque tunc eos deponere sustinuis-
 sent) in urbem uenirent, Cæsar eis liberum fecit. Cum mi-
 lites Romæ apud Cæsarem multis uerbis commemora-
 rent, quot labores pertulissent, quæ pericula subiissent,
 quæ præmia cum sperassent, tum meruissent, proinde in
 posterum missionem sibi militiæ fieri peterent, càmque
 uehementius urgerent, (non quòd cupiditate uitæ in pa-
 ce agenda id facerent, homines iamdiu belli lucris assue-
 ti, sed quòd Cæsarem ita se perterrituros existimabant,
 bello Africano subito occupatù) Cæsar hac tantum uer-
 ba locutus: Enim uerò, ô Quirites, rectè dicitis: nam &
 laboribus & uulneribus exhausti estis, nullo alio respon-
 so dato, confestim omnibus sacramentum militare remisit,
 quasi ad nullam ijs rem indigeret, pollicitus se eis qui le-
 gitimum tempus meruissent, & stipendia & præmia
 persoluturum. Quibus eis dictis illi in magnum terrorem

Seditio mi-
 litum Cæsa-
 rianorù, &
 quemadmo-
 dum Cæsar
 eam cõpo-
 suerit.
 Sallustius
 Prætor.

peruenerunt, cum ob reliquā eius sententiam, tum co māximè, quod Quirites cos, non milites appellasset. itaque animis collapsi, ueritque ne quid grauius de se consulere tur, mutato proposito, multis supplices precibus, multisq; promissionibus contēderunt, ut se & lubentissimo animo eius signa secuturos, bellūque hoc solos confecturos reciperet. Hæc illis agentibus, intercedentēque etiam Tribuno quodam militū precib. pro eis: (incertum eorūne mandato, an demerendi Caesaris causa id sua sponte fecerit) Missos, inquit Caesar, facio & uos qui adstis coram, & reliquos omnes, quorum militiæ tempus exactum iam est. neque enim uobis mihi quicquam opus est. Caterum præmia nihilominus uobis persoluam, ne quis uestrūm dixit, me uobis usum in periculis, ingratum deinde me prestitisse: quantumuis ad reliquias quoque belli conficiendas neque corporis uiribus, neque alia ulla re destituti, militiam meam recusaueritis. Hæc astutè simulata Caesar (etenim magnoperè ijs indigebat) locutus, uni uersis agros partim publicos, partim suos assignauit, alijs aliò collocatis, longissimēque à se inuicem distractis, ne si unum locum occupassent, uel finitimis terrori, uel ad nouas denuò res conandas parati esse possent: debitas uerbò pecunias quas ferè ad singula egregia facta daturum se promiserat, se partim iam nunc numeraturum, partim paulo post cum fœnore persoluturum recepit. Postquam his uerbis animos eorum ita obnoxios fecit, ut non modò non fremerent iam, sed gratias ipsi insuper haberent. Accepistis, inquit, iam à me omnia neque ego quenquam uestrūm ad militiam posthac compellam. Si quibus tamē me in his quæ restant, absoluendis adiuuare uolentibus est, eos ego lubens recepero. Ea uoce audita, summa omnes uoluptate sunt affecti, neque fuit quisquam, qui non daret
nomen

nomen. Caesar selectis ijs qui miscendis intra alios seditio-
nibus apti erant, non quidem omnibus, sed ijs qui ex agri-
cultura vitam mediocriter sustinere ualebant, reliquis
militibus usus est: ad eundemque modum reliquorum etiam
militum delectum fecit. Ferociiores enim & malis facinori-
bus edēdis idoneos, ex Italia secū, ne quid ibi tumultuum
concitare possent, abduxit, eosque in Africa alios alijs
occasionibus haud iniquo animo passus est perire. nam &
hostibus per eos cladem inferebat, & malis ipse homini-
bus leuabatur: utque erat mansuetissimo animo, militi-
busque præ cæteris mortalium gratificandi studiosus, ita
seditiosos tamen ex his maximè odorat, seuerissimisque
pœnis correcebat. Hæc à Caesare eo anno gesta sunt quo re
ipsa Dictaturam iterum gessit cū Consulū nomē Calpurnius
& Vatinius extremo anno constituti ferrent. Idem Cæ-
sar media hyeme in Africam transiit, quo ipso effectum
est, ut hostibus insperatō superueniens, sepius rem præcla-
rè gesserit. Nam in omnibus negocijs celeritate atque
improvisis expeditionibus consecutus est: neque ulla alia
causa fuit, cur omnes ea tempestate duces tantum rei bel-
licæ gloriæ præcelleret. Cæterum Africa ne prioribus
quidem temporibus Caesar amica usus, secundum Curio-
nis interitum, planè eam hostilem habuit: quippe &
Varus, Iubaque rerum ibi potiebantur: & Cato, Sci-
pioque cum ijs qui ipsos sequebantur, eodem (quemad-
modum supra dictum est) confugerant: communicatō-
que inter se bello, non continentem modò terram ad id
accommodauerant, sed Siciliam quoque, Sardiniamque
classe infestabant, naues abducebant, ita & arma, &
ferrum (quo maximè indigebant) inde parabant. Deniq;
cū neque exercitus illis oppositus ullus esset, & Caesar in
Aegypto Romæ que moras traheret, tantum apparatus

Anno V.C.
707.

Cæsar in A-
fricam tra-
iicit.

Bellum A-
fricum.

Pompeius
in Hispaniā
missus.

Scipio dux
belli Africi.

Catonismo
deratio ani
mi.

Vtica custo
diam Cato
suscepit.
Scipionū in
Africa no
men.

contraxerant, eoq; consilijs progressi erant, ut cū Hispaniam seditiōibus agitari audiuisent, cō Cn. Pompeium probē instructū amandārint. Fore enim iudicabant, ut is propter patrem suum, nimirū Magnum Pompeiū ab Hispanis promptē acciperetur, rebusq; breui temporis spacio ibi compositis, inde Romam peteret, ipsi uerō unā in Italiam classe aduhererentur. Iniecerat eorum consilijs moram ab initio Vari cum Scipione de imperio disceptatio: cum uarus propterea quod diutius ijs regionibus præsuisset, iube insuper uictoria elatus, summam sibi rerum uendicaret. Sed Catonis ac Scipionis eadem erat sententia: quorum hic dignitate, ille sapientia reliquis longē antebant: quorum auctoritatem reliqui etiam secuti, Scipioni imperium detulerunt. Cato enim cum posset aut æquata cum Scipione potestate, aut etiam solus rem administrare utrumque recusauit: quia & illud summo in bellis incommodo cedere existimabat, & ad hoc id plurimum in re militari ualere nouerat, ut dux reliquis legum quoque auctoritate præsaret: ipse uerō in Republica ad tantam, quantam Scipio, dignitatem nunquam peruenerat. Igitur Cato sponte sua de summa rerum Scipioni cessit, & ei exercitum quem secum adduxerat, attribuit. deinde cum Vtica in suspicionem uenisset, quod Cæsaris rebus cuperet, parūque abesset, quin reliqui eam ob id euertērent, Cato urbem precibus suis ab interitu liberauit, cuiusque, ac præterea omnis circum regionis, marisque custodiam, sibi iniunctam suscepit. Reliquorū dux fuit Scipio, ipsumq; Scipionis nomen animos eorum qui in eadē erant causa, magnoperē confirmabat, absurda quadam persuasione nullum Scipionem in Africa infelicitē rem gerere posse opinantium. Eo animaduerso Cæsar, cum suos etiam milites id pro certo habere, ob idque sibi metuere intellig

intelligeret, quendam ex Scipionum genere ortum, idq;
 nomen ferentem (cognomentum merò Salatonis habebat) secum accepit, atque ita ignorantibus hostibus (neque enim eius aduentum hyeme expectabant) ad Adrumetum mari transmissio peruenit, cum Uticam (que firmo præsidio asseruabatur) appellere naues non liceret. E naui egredienti Cæsari, huiusmodi casus obtigit, ut quamuis aduersam fortunam dii portenderent, tamen ipse id omem letum reddiderit. Cum enim simul atq; pedibus terram attigit, corruisset, eumque in faciem prolapsum uidentes milites mærore ac sollicitudine caperentur, ipse nihil hæsitans, manu extensa terram, quasi dedita opera ad eam cõcidisset, attrectauit, exosculatusque est, inclamans: Teneote Africa. Inde Adrumetum oppugnatione tentauit, repulsusq; ex castris exutus per uim hostium, ad oppidum aliud, Ruspina dictum, se contulit. Hic intromissus, hyberna parauit, ex eaque urbe ad bellum deinde exiuit.

Scipio Salatto.

Omen Cæsari ut ex tri-
 sti letum ef-
 fecerit.

Ruspina.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER Q V A,

dragesimustertius, Gulielmo Xy

landro Augustano in

terprete.

HOC LIBRO HAEC TRACTANTVR:

Quomodo Cæsar Scipionem & Tubam vicerit.

Vt Numidiam Romanis occupauerint.

Quemadmodum Cato mortem sibi consuevit.

De Cæsaris reditu ad urbem, triumphoque: & quomodo reli-
quas res composuerit.

De dedicatione fori Cæsaris, ac templi Veneris.

Vt Cæsar annu ad hunc modu, quo nunc vtimur, constituerit.

De victoria Cæsaris in Hispania aduersus Cn. Pompeium
Magni F.

Quomodo primu Consules non ad integrum annum creati
sint.

De coloniis Carthaginem, Corinthuque deductis.

Quemadmodum Aediles Cereales instituti sint.

Hæc gesta sunt triennio, quo magistratus hi fuerunt.

An. V. C. 708. Iulius C. F. Cæsar, Dictator, Aemilio Lepido magistro equitum.
Idemque Consul IIII. cum eodem.

709. C. Iulius Cæsar dictator IIII. Aemilio Lepido magistro equi-
tum, & Consul IIII. solus.

710. Iulius Cæsar Dictator V. Aemilio Lepido magistro equitum/
& Consul V. cum Antonio.

V AE priori anno Cæsar gesserit, ex-
posuimus. Sequenti anno Dictaturam
Consulatūque, tertio utrunque magi-
stratum, collegæque Lepido gessit. Vt
enim primu ab eo Dictator proditus

Lepidi triu-
phus, & Ma-
gisterium
equitum, ac
Cōsularus.

fuit, statim cum ex Prætura in Hispaniam citeriorem mis-
sit; reuersoque triumphum, cum neque uicisset quenquā,
uicisset

neque omnino signis collatis dimicasset, concessit, et præscriptione usus, quod is Longini et Marcelli actionibus interfuisset. Ceterum in Triumpho suo nihil intulit, præter eas pecunias quibus socios despoliauerat. His rebus Lepido cum gratiam retulisset, collegam eundem sibi utriusque magistratus adsciuit. Qui cum iam iniuissent magistratum, hæc prodigia Romanos per-
 turbauerunt: Lupus in urbe uisus, sus factum elephan-
 ti, præterquam pedes, cætera similem edidit. In Africa
 Petreius et Laticnius, cum Casarem frumentariæ rei
 explicandæ causa in pagos digressum animaduertissent,
 equitatumque eius nondum à iactatione maris satis reualuis-
 se, Numidis peditem cuius aggressi sunt: ordinibusque
 legionum conturbatis, multos eorum in prælio interfe-
 cerunt: ac reliquos etiam qui in orbem se recipientes in
 locum editum euaserant, expugnassent, nisi uulneribus
 quæ plurima acceperant, impediti fuissent. Cum tamen
 nihilominus in obsidendis ijs perseuerarent, Cæsar in
 magnum metum deuenit, qui cogitans, quia à paucis in-
 commodum acceperat, cum annunciatum esset, Scipio-
 nem etiam ac Iubam cum omnibus copijs appropinqua-
 re, in magna consilij inopia hæcebat, nec quid ageret, pen-
 si si quicquam habebat. Videbat enim se neque diutius bel-
 lum id trahere posse, omnemque eius moram, ut ab ho-
 stibus etiam non inuaderetur, tamen ob penuriam ui-
 ctus difficilem fore: porro autem discedere se nullo mo-
 do posse, hostibus terra marique sibi imminentibus. In
 hac anxietate constituto Cæsari P. quidam Sittius (si mo-
 do ei id, non Fortune potius adscribendum est) et salu-
 tem et uictoriâ attulit. Is Italia pulsus, exulibus quibus-
 dam sibi adiunctis cum in Mauritaniam traiecit, manu mi-
 litum à Boccho rege impetrata, Casarem in hoc bello
 confis-

Prodigia.

Cæsar clas-
dem à Cæ-
treio & La-
bieno ac-
cipit.P. Sittius
Numidiam
inuasit, Iu-
bæque do-
mum auer-
uit.

conficiendo adiuuare statuit, cum neque beneficio eius, ante affectus, neque ei notus fuisset. Quia uero Casarem longe abesse à se audiuerat, neque magnoperè suis copijs (quas non magnas habebat) iuuari posse exstimabat, obseruato tempore, quo Iuba regno suo exercitum eduxisset, in Numidiam irrupit, eamque & Gætuliam, quæ pars regni Iubæ est, uastauit: quare Iuba, ut instituto suo omisso, medio ex itinere cum maiori parte exercitus reuerteretur, motus est. Nam partem suarum copiarum Iuba Scipioni aliquando miserat, ut satis uel hinc constaret, si se ei coniunxisset, Casarem eos sustinere nequaquã potuisset. Quamquam ne solum Scipionem quidem Caesar aggredi ausus fuit, in primis metu elephantorum, quos non tam pugnae causa, quàm quòd ab ijs equitatus suus conturbabatur, summopere timebat. Itaque milites, quantum eius fieri poterat, castris cõtinentes, ex Italia milites elephantosque euocabat, non quòd his magnoperè in prælio fideret (erat enim non magnus eorum numerus) sed ut equi sui eorum uisui atque uoci assuescerent, hostium quoque elephantos timere desinerent. Interea & Gætuli ad Caesaris amicitiam accesserunt, & nonnulli alij finitimi populi, partim propter Gætulos, quos magnis honoribus ab eo affectos audierant, partim Marij memoria adducti, cui Caesar genere propinquus erat. Iam & ex Italia euocati, quamuis tardè, multaque pericula à tempestatibus ac hostibus passi, aduenerant. Itaque Caesar non amplius cessandum ratus, in Scipionem exercitum duxit, ut cum ante aduentum Iubæ prælio opprimeret. Vbi ad Uzita oppidum peruenit, in colle, qui oppido, hostiumque castris imminebat, deciesio eius præsidio castra posuit, Scipionemque oppugnandi sui causa uenientem ab alto repulit, immisisque equitibus damnum ei intulit.

Eum

Eum collem Caesar postquam communiuit, alium quoque ex altera oppidi parte, pulso inde Labieno, occupauit: atque ita totam urbem munitionibus clausit. Etenim Scipio in praelium aduersus Caesarem non educebat, ueritus ne ante Iuba aduentum cladem acciperet: qui euocatus cum tamen non pareret, omnem Africam, quæ Romanis subdita esset, se ei dono daturum Scipio pollicitus est. Ea pollicitatione adductus Iuba, alios Sittio opposuit, ipse relictus aduersus Caesarem contendit. Interim Caesar ut ad pugnam Scipionem eliceret, nihil intentatum reliquerat: quod cum non succederet, amicos sermones inter milites eius uulgauit, literasque sparsit, quibus promittebat Afro, qui ad se transiisset, omnem rem familiarem integram se conseruaturum, seque ipsos libertati confirmaturum: Romanis autem impunitatem, præmiâque, et alia quæ suis debebat, stipulabatur: eaque ratione multos ad se pertrahabat. Idem Scipio etiam conatus efficere, etsi non deerant qui res eius Caesaris rebus prætulissent (siquidem similia promissa eius fuissent) tamen quia præmium nullum pollicebatur, libertatem tantum s. r. q. Romani ut defenderent eos hortabatur, dum honestiora quam præfenti negotio commodiora proponit, neminem Caesarianorum sibi adiecit. Hæc Scipio tantisper dum Iuba ueniret, agebat: eius aduentu institutum mutauit. Nam tum coniunctis uiribus Caesarem ad pugnam prouocabant, detrectantemque dimicationem ladebāt, equitatuque suo palantes ab eius exercitu intercipiebant. Caesar neque in aciem exire decreuerat, et munitiones omittens, comatus si rapere posset, satis habebat, aliumque exercitum ex Italia euocabat. Qui cum ægrè tandem aduenisset, quippe non cōsertim, sed paulatim cōscriptus erat, neque satis nauium erat, ut simul omnes traicerent) recepto

pto

pto eo animum cōfirmavit, extráque uallum copijs edu-
 ctis acie instruxit. Hostes eo perspecto, ipsi quoq; in acie
 suos locarunt, neque tamen signa contulerunt, idque alio
 quot diebus faciliatum est, ita ut post leue equitum præ-
 lium, utrique nulla re magna tentata in castra reduceret.
 Cæsar ubi intellexit, nō posse se eò hostem adigere, ut rea-
 lictis locis munitis manus confereret, ad Thapsum se con-
 uertit, ut uel cum hoste, urbi ei auxilio ueniente, facultate
 tem confligendi adipisceretur, uel eam destitutam cape-
 ret. Thapsus sita est in eo loco, qui ab altera palude allui-
 tur, peninsuleq; similis est. Cæterum inter mare ac palu-
 dem arctus admodum isthmus ad urbem pertinet, in cō-
 que lacus est, ita ut ex utraque eius lacus parte propter
 ipsum litus angustus omnino transitus pateat. Ad eam
 urbem Cæsar intra angustias progressus, fissam ac munia-
 tiones circumduxit, non obstantibus Thapsitanis: neque
 enim ad dimicationē satis erat eis roboris. Scipio autem,
 ac Iuba conati sunt fauces eius isthmi, qua is in continen-
 tem terram desinit, contrà uallo fossáque clausas commu-
 nire. In eo opere cum uersarentur, ac singulis diebus ma-
 gnā eius partem absoluerent, quóque celerius munia-
 tiones perficerent, ijs in locis qui nondum obstructi erāt,
 quaque hostibus aditus patebat, elephantos constituerēt,
 reliqui omnes labori intenti essent, Cæsar subito eos qui
 sub Scipione erant, adortus est: cum eminus fundis ac sa-
 gittis elephantos conturbasset, eos cedentes infecutus, ex
 improviso operatibus superuenit, inq; fugā eos dedit, &
 cum fugientibus in castra incidit, eaque consistim cepit.
 Qua re confecta Iuba in tantum terrorem metumque
 peruenit, ut neque congregi prælio, neque custodire ca-
 stra curaret: itaque fuga domum properatō cum perue-
 nisset, & à nemine suorum reciperetur, idque eo magis,
 quod

Thapsus, &
 victoria Cæ-
 saris ibi de
 Scipione &
 Iuba.

Iuba & Pe-
 rei interi-
 ur.

quòd Sittius iam sibi obiectos praelio uicerat, desperata salute, cum Petreio, qui ipse quoque uenire nullam spem habebat, singulari certamine congressus, cumque eo uita finis est. Caesar extemplo munitionibus luba fugiente positus, maximam omnium in quos incidisset cædem fecit, ne his quidem, qui sese dedebant, parcens: deinde receptis nuncum resistente cæteris urbibus, Numidas quoque in suam potestatem accepit, iisque Sallustium, uerbo quidem regenda, re autem ipsa diripienda regionis causa præfecit. Enim uero Sallustius, et pecunie captæ, et compilate Prouinciæ accusatus, summam infamiam reportauit, quòd cum eiusmodi libros composuisset, in quibus multis, acerbisque uerbis eos qui ex prouincijs questum facerent, notasset, nequaquam suis scriptis in agendo stetit: itaque etsi à Cesare absolutus fuit, tamen suis ipsius uerbis proprium crimen ab eundem quasi in tabula propositum diuulgauit. His ita peractis, ea pars Libyæ, quæ circa Carthaginem sita, à Romanis Africa dicebatur, uetus prouincia dicta est, quòd iam olim subacta esset: Numidiæ autem, quia recens debellata fuit, nouæ prouinciæ nomen inditum est. Scipio ex pugna profugus, nauim nactus, ea consensa in Hispaniam ad Pompeium cursum instituit: sed cælus in Mauritaniam, Sittium metuens, nec sibi propria manu attulit. Cato, cum multi ad ipsum confugissent, initio rem gerere, et se à Cesare defendere aliqua ratione intendebat: sed cum Uticenses ei non obtemperarent, qui neque ante animis à Cesare alienis fuerant, et iam de uictoria insuper eius cognouerant, cumque Senatores cauitesque qui aderant de fuga cogitarent, quòd uerebatur, ne ab Uticensibus comprehenderentur, ipse cum resistere Cesari non posset, ne dedere quidem se ei statuit: non quòd periculum aliquod metueret, (id enim sum-

Sallustius
Numidiam
præfecit,
ut eam expleret.

Africa uetus & noua.
Scipionis
interitus.
Cato uticensis ut sibi
ipsi mandum
intulerit.

mo stu

Cato filium
suum ad Ca-
sarem ire iu-
bet.

mo studio agere Casarem satis pro certo sciebat, ut, quod clemetiae opinionē suae cōseruaret sibi parceret) sed quia libertatis uehementi amore tenebatur, neq; cuiquā quicquam concedere uolebat, misericordiāque Caesaris morte sibi longē grauiorem existimabat esse. Itaque ciuib; suis, qui tum Vticae aderant, conuocatis, percontatus quorsum unusquisque eorum iter instituisset, uiatice singulos instructos dimisit, filium ad Casarem proficisci iussit, ei que ecquid non ipse idem hoc faceret, interroganti ita respondit: Ego quidem in libertate uitae dicendique educatus, non possum nunc immutata uitae ratione senex seruituti me adsuefacere: te uerò qui in huiusmodi rerum statu et natus es, et educatus, eam fortunam quae tibi obtigit, amplecti decet. His actis, rationes Vticensibus suae administrationis exhibuit, reliquosq; pecuniae eorum, quod apud se habebat, restituto, moriendū sibi ante Caesaris aduentum decreuit. Id quo minus interdum conaretur, filius, alijq; , qui cum obseruabant, effecerunt: cum aduersperasset, pugione furtim sub puluinari reposito, Platonis librum de Animo (cui Phaedoni titulus est) poposcit, siue eo consilio, ut praesentes quā longissime à suspitione inferendae sibi mortis abduceret, ac quā minimē ab eis obseruaretur, siue ut eius libri lectione. nonnihil consolationis ad mortem obeundam quæreretur. Libro lecto, media iam nocte, pugione arrepto uulnus sibi in utrū ingessit: ex eoq; ictu exanguis factus, animā statim egisset, nisi à grabato delapsus, strepitu edito eos qui ante id conclaue dormiebant, excitasset. Tum intro se conijcientes filius, ceterique repositis in uentrem intestinis, medicināque adhibita, sublato pugione, ianuās clauscrūt, ut somnū Cato caperet: neq; enim ex hoc uulnere decessurum putabant. Sed Cato iniectis uulneri

ma

manibus, diruptisque futuris, expirauit. Ita Cato inter omnes suæ ætatis uiros popularis status studiosissimus, animoque firmissimus, constantissimisque, etiã morte sua magnam gloriam obtinuit, Vticensisq; cognomentũ tulit, quod & Vtica mortem eam appetiisset, & publicis eius ciuitatis sumptibus sepultus esset. Cæsar cum se Catoni irasci dixisset, quod gloriam salutis suæ sibi inuidisset, filium eius more suo, sicut reliquos etiam complures qui se ei pars statim, pars interposita mora (quod eum de ira interim remissurum aliquid sperabant) ultrò dediderunt, incolumes dimisit. Afranius autem, & Faustus Syl- la fuga in Mauritaniam perlati (etenim Cæsaris se postestati permittere nolebant, satis certi id sibi suo exilio staturum) ibi à Sittio compræhensi sunt, cõsque iudicia causa Cæsar tanquam captiuos occidit. L. autem Cæsarem, cognatum suum, ultròque sibi supplicem factum, tamen quod toto bello contra se stetisset, primum causam suam dicere iussit, eo consilio, ut iudicio uictũ condẽnas se uideretur: uerũ cũ cum sua uoce morti addicere uereretur, iudicio suspensio, post paulò per insidias hominem interemit. Si quos enim Cæsar secum habebat, quorum consuetudine non capiebatur, eos partim ab aduersariis interfici haud agrè passus est, partim per suæ ipsorum partis homines inter præliandum occidi iussit. Neque enim apertè de omnibus, qui ipsum læsissent, uindictam exigebat: sed si qui erant, quibus nullum satis magnum crimen obiiicere, ut pœnas de iis sumeret, poterat, eos latenter è medio tollebat. Nihilominus tamen secundum eam uictoriam omnes literas, quæ in secretis Scipionis scriniis continebantur, non lectas combussit: multis quoque eorum qui contra ipsam arma tulerant, aliis sui ipsorum causa, aliis in gratiam amicorum salu-

Catonis
laus.

Afranius,
Faustus syl-
la, & L. Cæ-
sar à Cæsare
necantur.

Literæ Sci-
pionis secre-
tæ à Cæsare
cremantur.

tē concessit. Nam ut suprà quoque diximus, unicuiq; cō-
 militonū atque sociorum suorū unum ut pœnæ eximeret,
 potestatem fecit. Ipsum quoque Catonem quin incolumi-
 tate fuerit donaturus, non dubium mihi uidetur. In tan-
 ta enim admiratione cum habuerat, ut cum postmodum
 Cicero de Catonis laude litrum composuisset, id agrè
 non tulerit: quanquam ipse etiam libri autor in bello
 contra se fuisset, sed librum tantum condiderit, cui An-
 ticatonomen fuit. Cæsar his confectis rebus, dimissisque à
 se confectis acate confectis militibus, antequam in Ita-
 liam traiceret, ne denuò seditionem mouerent, rebusq;
 in Africa quàm potuit breuissimo temporis spacio con-
 stitutis, ad Sardiniam usque tota classe prouectus, inde co-
 pias in Hispaniam aduersus Pompeium cum C. Didio mis-
 sis, ipse Romam petiit, animo cum ob rerum gestarum
 splendorem, tum nonnihil etiam ob Senatusconsulta de
 se facta elato. Deceuerat enim Senatus, ut propter ui-
 ctoriam eius quadraginta diebus sacrificaretur, utque in
 triumpho iam antè concessso, equis albis, apparitoribus-
 que cum his quos secum habebat, tum iis quos in prima,
 quosque in secunda Dictatura habuerat, uteretur. Præ-
 terea morum eum magistrum (ita enim uocabant, quasi
 non satis digno Censoris nomine) ad tres annos, Dictato-
 rem in decennium deinceps constituerunt, utque semper
 Consulibus in sella Curuli in consilio assideret, semper
 primus omnium sententiam diceret, in omnibus equestri-
 bus certaminibus præmiū diuideret: magistratus, reli-
 quosque honores, quos aliis populus tribuere consueue-
 rat ipse conferret, currusque ipsi aduersum Iouem spe-
 ctans in Capitolio collocaretur. Ipse quoque super ima-
 ginem orbis terrarum positus statueretur, cum ea inscrip-
 tionē, Scindicus est: ut que deletō Catuli nomine, Cæsa-
 ris Cap

C. Didius in
 Hispaniā cō-
 tra Cn. Pom-
 peium mit-
 titur.

Cæsari de-
 creti hono-
 res,

ris Capitolio inscriberetur: quasi uerò Cæsar id templū,
de cuius perfectione Catulum ad disquisitionem uocare
intenderat, perfecisset. Hæc ego sola recensui, quamuis
multa alia & decreta & approbata fuerunt, quia hæc tã-
tū reliquis repulatis admisit. Cæsar postquam Romā
aduenit, suāque potentiam Romanis & amicis altitudi-
nem suspectam esse, eosque sibi de ipso non minora quā
olim perpessi fuerant, mala polliceri, itaque non tenero-
lentia erga ipsum motos, sed adulanā causa immodicos
istos honores decreuisse: consolandi eos, inque spem ad-
ducendi gratia, hæc in senatu uerba fecit: Nemo uestrū,
P.C. existimare debet, me propterea quòd uictoria po-
titus, loquendū quæ uolo, agendūque liberam, ac nulli
iudicio obnoxiam potestatem habeo, uel uerbis idcir-
cò uel actionibus grauem uobis futurum. Nec, quoniam
Marius, Cinna, Syllaque, & reliqui si re omnes, qui ad-
uersarios suos superauerunt, dum rem aggredierentur,
plurima in dicendo agendūque humanitate usi (qua re
presertim multos sibi conciliauēre, ut uel adiutores se
ipsis præberent, uel certè non repugnaret) postea quā
uictoria parua id quod concupiuerant, adepti sunt, lon-
gè à prioribus diuersum & sermone & re ipsa ostē-
derunt, idcò me quoque horum similem futurum quis-
quam suspicetur. Neque enim aut dissimulata mea natu-
ra superioribus temporibus fideis apud uos moribus usus
sum, ut nunc licentiam adeptus, audaciter meo ingenio ef-
ferar: neque rursus rerum secundarum copia ita elatus,
fastidire inflatus sum, ut tyrannidem in uos afficere: quo-
rum alterutrum, ut mihi uidetur, si non utrumq; his quos
commemoravi uiris inerat. Ego uerò & ea sum natura,
qua me esse experti ipsi estis (quid enim refert singula re-
censentem, me ipso laudando uobis molestum esse?) neque

Cæsar Ro-
mam adue-
nit.

Cæsar's ad
Senatum o-
ratio.

fortunam contumelia afficiendam mihi existimo: sed quāto ea se mihi benigniorem præstitit, tanto minus ea abuti in omnibus rebus decrui. Quippe cur tantam obtinere potentiam, ad tantumque peruenire fastigium contenderem, ut & pœnas sumere de omnibus qui lello se mihi opposuissent, & ad sanam mentem omnes consiliorum meorum impugnatores reducere possem, nulla mihi alia causa fuit, quàm ut tuto meam uirtutem mihi exercere, meaque fortuna cum gloria uti liceret. Quanquam aliis mihi iniquus is uidetur, qui quæ aduersariis suis uitia obiecerit, eorundem ipse coargui potest: neque uelim sanè quibus actionum similitudine componi merear, iis solius uictoriæ gloria præstare. Iam cuius partes potius sunt, ut plurimum cæteris prosit, quàm eius qui plurimum potest? Quis contrà minorem delinquendi causam habet? Cuius uerò est, prudentissimè muneribus Deorum uti, potius quàm eius in quem illi summa contulerunt? Quis præsentia bona rectius administranda curabit, atque is qui plurima possidet, præq; reliquis ne ea amittat, timet? Et enim res secundæ, ubi animus continens iis moderatur, perdurant, potentiâque mediocriter usurpata, omnia bona conseruat, ac (quod potissimum est, minimèque iis obtingit, qui sine uirtute uiuunt) & uiuentes sincero amore diligi, & defunctos ueris laudibus ornari facit. Contrà qui immodicè suam in omnibus rebus potestatem abutitur, is neque beneuolentiam ueram, neque securitatem certam inuenit, quantumuis palàm ficto eum studio homines adulentur: ab omnibus enim is, qui in eos summam potentiam obtinet, iisque præsertim quibus eum eo negotium est, in suspitione habetur, timeturque. Quæ ergo uos à me non ostentationis gratia, aut quòd casu ad mentem meam accidissent, tractata existimare uelim, sed

Res secundæ
quomodo
rendz.

i m

ita intelligere, me iam inde ab initio, quoniam & conue-
nire mihi ea, & conducere iudicabam, ita sensisse, locus
tūq; fuisse. Proinde non in presentiarum tantum bono
uos esse animo hortor, sed de futuris quoque bene spera-
re: id cogitantes, quod si quid haecenus simulassem, iam
nunc tamen hac ipsa die quid serio uellem omni sublata
mora me declaraturum fuisse. Sed neque aliter unquam
antè sensi (quod ipsa mea acta ostendere possunt) & nūc
multo maiori cura id agam, non profecto ut dominium
in uos, sed ut tutelam uestrum geram, neque tyrannus,
sed dux ut sim; ita ut in omnibus his, quae uestra causa
sunt agenda, & Consul, Dictatorque, in ledendo autem
quoque, (nihil enim grauius dicendum censeo) priuati
loco sim. Quis enim aliquem ex uobis morte afficiam, qui
me nulla iniuria laesistis? cum neminem eorum qui in acie
contra me steterunt, etiam horum qui in me oppugnans
do alios summo studio adiuuerunt, occiderim, sed miseri-
cordia omnes qui semel arma contra me tulissent, prose-
cutus, nonnullis etiam qui denuò contra me dimicassent,
salutem concesserim. Qui uerò iniuriarum acceptarum
meminerim? cum arcanas Pompeij Scipionisque literas
neque lectas neque descriptas ex templò combusserim.
Proinde confirmatis animis, P. C. in gratiam redeamus,
omniumque quae necessitas quaedam diuinitus imposita
attulit, recordatione proiecta, aedum omni suspitione
omissa mutuo amore nos inuicem, tanquam nouos ciues,
complectamur, ut & uos me tanquam patris loco acci-
pientes, metu tristiorum pulso, meae prudentiae procuratio-
nisque uestrum fructus capiat, egoque uos liberorum
instar paterna cura tuear: id quidem in uotis habens, ut
omnia semper quam rectissime à uobis agantur, si quid
amen secus accidat, ferendam esse necessario humanam.

sortem sciens. Caterum milites ne uobis timorem offerant, neque enim aliter, quàm mei uestrique imperij custodes eos esse, existimare debetis: quos quidem ali necesse est propter multitudinem, alentur tamen nō cōtra uos, sed uobis uti præsidio sint, contentique his quæ suppeditantur, eos à quibus accipiunt, amabunt. Atque hanc ob causam pecuniæ etiam plus solito exactum est, ut et seditiosi placarentur, et uictores ne ob rerum necessariarū defectum materiam seditiones mouendi haberēt. Ego quidem de his pecuniis nihil in meam rem uerti: quinimò omnes meas facultates, contracto insuper magno ære alieno, uestris rebus impendi. ipsi uerò cernitis pecuniæ exactæ partem in bellam sumptam, reliquum uobis adseruatam esse, ita ipse quidem inuidiam imperatæ pecuniæ in me solum recepi: eius autem fructus, sicut et omnis mea militie, in uos publicè redundat. semper enim uobis armis opus est, sine quibus tantam urbem, tantumque imperium tenentibus tutò uiuere non licet: ad ea autem plurimum conducit pecuniæ abundantia. Quod reliquū est: nemo suspicetur me uel diuiti ulli iniuriam facturum, uel noua uestigalia constituturum. nam et presentibus contentus ero, et maiorem curam geram rem uniuersiusque uestrū augendi, quàm contra quenquam pecuniæ causâ iniuste agere. Hæc Cæsar in Senatu primum, deinde apud populum locutus, aliqua eos timoris parte leuauit. ut uerò omnino considerent, id persuadere priusquam promissi repræsentaret, non potuit. Post hæc cæteris omnibus rebus magnificè, sicuti par erat, tot tantisque simul partis uictoriis, adornatis, quatuor continuis diebus uel Gallis, Aegypto, Pharnace, et Iuba triūphos singulos duxit. Reliquus triumphi apparatus spectatores delectabat: sed Arsinoe Aegyptia, quæ ipsa quoque inter captiu

Quatuor Cæsaris triumphis.

captiuos ducebatur, liſſorum multitudo, de cinibus qui in Africa perierant, pompa inſtituta, magnum ipsis dolo- rem aſſerebant. Nam & liſſorum tantum numerũ, quanta prius uiderant nunquam, moleſtè ſtrepant: & Arſinoe quondam regina dicta, cum tunc (quòd Romæ antè conſpectum fuerat nunquam) in turba captiuorum cerne- retur, multam commiſerationem mouebat: faciebátq; ut cum eius in ſpecie lugerent nicē, quiſq; proprias calamita- tes deplorarent. Cæterum Arſinoe in Germanorũ gratiã dimiſſa, Vercingentorix cũ aliis necatus eſt. Porro quã- uis Romanis ea quæ retuli, indignationẽ mouerant, tamẽ iudicabant ne conſirenda quidẽ hæc cum captiuorum multitudine, rerũque geſtarũ magnitudine eſſe: imque in ſumma apud eos Caſar admiratione. Eam auget at ma- xima eius in militum dicacitate ſirenda lenitas: qui & al- lectos ab eo in Senatũ dictis mordebant, & ipſi Caſari inter alia conuicia Cleopatra præſertim amorem, cõſue- tudinemque quam is adoleſcentulus cum Bithyniæ rege Nicomede habuerat exprotrabant, adeò ut dicerẽt Gala- los à Caſare, Caſarem uerò à Nicomede ſubaſtum: qui- bus denique ſingulis una uoce acclamabant: Si rectè ege- ris, pleſtère: ſin malè, regnabis. Iis uerò uerbis hoc ſignifi- cabant, ſi (quod æquum eſſe arbitrabantur) Caſar popu- lo liberum ſuarum legum uſum redderet, fore ut eorum quæ præter leges egiſſet, iudiciũ ſuſtinendum haberet: ſin (quòd iniuſtè cum faſtuum cenſebant) ſuam poten- tiam retineret, regem eum futurum. His ita iactatis, tantum ab indignatione abſuit Caſar, ut gaudiſus etiam ſit, e. ſuos dicendi libertate uti, quòd ipſum nunquã ſuc- cenſurum certò crederent. Conſuetudinem autem cum Nicomede uitio ſibi uerti ægrius tulit, palãmque ſe mo- leſtia hinc aſſici oſtēdit: ſed excuſare auſus, atq; iuramẽ-

Omen finis-
trū in triū-
pho.

to adhibito se purgare, risu exceptus est. Ceterum prima triumphi die omen ei aduersum obtigit, axe currus triūphalis apud fanum Fortune à Lucullo edificatum ita cōfracto, ut ad reliquam partem triumphi perficiendā alio curru opus fuerit. Caesar uerò gradus in Capitolio genib. ingressus conscendit, nulla neque currus qui ei ex aduerso Iouis positus fuerat, neque imaginis orbis terrarū pedibus suis subiectæ, neque inscriptionis eius habita ratione, post semidei quoque nomen de illo titulo sustulit.

Epulum po-
dalo datū.

Ad hunc modum peracto triumpho, magnificum populo epulum dedit, addito extra ordinem frumento, olcōque. Distributo frumento in populum, uiritim in super trecentenos numos distribuit quos promiserat, adiectis aliis centenis: militib. autem bina in singulos sestertia diuisit.

Recensio po-
puli.

Nec sola munificentia contentus, cetera quoque accuratè inspexit: cumq; numerus eorū, qui ex publico frumentum accipiebant, non legitimè, sed co modo quo in seditionibus fieri assolet, excreuisset, instituta recensione, dimidiam circiter partem eius amputauit. Ceteris triumphis diebus è more transactis, ultima post cōnā solcis indutus, omniuariisq; floribus coronatus in forum suū prodiit, atque inde domum uectus est, comitante ipsum toto ferè populo, multisque elephantis faces præferentibus.

Forum Cæ-
saris.
Romanū.
Magnum.

Forū enim Caesar extruxerat, quod ab ipso nomen obtinuit, Romano pulchrius, sed tamē Romani ex eo dignitas aucta est, ut forū magnū diceretur. Forū uerò et templum Veneris (quam sui generis autorē ferebat) à se condita Caesar statim tunc consecrauit, multaq; ibidem et uaria spectacula edidit. Theatrum quoque ad uenationes aptum edificauit: quod, quia undiquaque habet sedes, scēnāque caret, Amphiteatrum cognominatum est. Deinde in honorem filię suę uenationes, ludosque gladiatorios exhib

Amphitea-
trum.

exhibuit: quæ si singula enumerare intendam, fortasse nõ probabili accruo opus institutum confundetur, cum id genus res inflatius soleant referri. Itaque hic & in sequentibus ea omitam, nisi quid omnino dictu necessarium occurrerit. Id nunc commemorabo, animal id, quod Camelopardalis nominatur, tunc primum à Cæsare Romæ adductum, publicèque ostensum fuisse. Est autem cameli omninò simile animal, nisi quòd membrorum non eandem ubique proportionem seruat. Nam partes eius posteriores humiliores sunt, à clunibus paulatim erigitur, uideturque quasi ascendere: cumque diu iam altius subinde factum est, reliquam corporis partem prioribus pedibus eleuat. collo uerò sua peculiaris altitudo adest: colore, ut pardalis, uariiegato est, unde nomen ex Camelo & Pardali compositum habet. Viros alios singularibus certaminibus, ut Romanæ erat consuetudinis, commisit: alios plures simul in Circo, equites equitibus, peditibusque pedites, aliosque promiscuè, æquali utrinque numero. erant etiam XL uiri, qui ab elephantis pugnarent. Denique prælium nauale non in mari, neq; in palude, sed in terra exhibuit, effosso ad id loco in Campo Martio, eoque aqua repleto, inductisq; nauibus. In omnibus his certaminibus depugnabant captiui, quique erant capitis damnati: quidam etiam equitum filij, adeoque cuiusdam qui Præturam gesserat, filius, singularia certamina obibant. quin etiam Senator quidam Fuluius Setinus in armis pugnare uolebat, sed Cæsar nunquam se id concessurum assuetans, hominem prohibuit: equitibus uerò id concessit. Etiam Troiam antiquo more patriciorum filij luserunt: iuuenesque, qui dignitate æquales erant, curribus certauerunt. Etenim cædes in iis spectaculis Cæsari uitio uerse sunt, quòd nõ dum ipsis satiatus esset, quòdque populo malorum suorum

Camelopardalis.

Ludi & certamina.

Nauale prælium.

rum imagines ante oculos repræsentaret: hoc uerò longe maiorem ei inuidiam confluxit, quòd in hac sumptus immensos fecisset, itaque ad singula spectacula acclamabant, cum iniusta de causa maiorem pecuniarum partem exegisse, quibus in huiusmodi res abuteretur. Vñ commemorabo sumptuositatis, quæ tunc à Cesare adhibita est, exemplum, ex quo reliqua omnia deprehendi possumus. Ne quis enim spectantium à sole molestaretur, scribas cortinas, ut quidam autores sunt, super eos extendit. Est autem sericum textura barbarica luxuriæ, ab iisque ad luxum mulierum nobilium inuenta. Hæc cum alij necessario silentio transmitterent, tumultus à militibus coortus est, quos non tam inutiles sumptus mouebant, quàm quòd ea pecunia non in ipsos erat collata: neque prius finem turbæ fecerunt, quàm Cæsar unum ex iis subito superueniens sua ipse manu correptum ad supplicium tradidit. Sed præter hunc, alij quoque duo uiri sub sacrificij præscriptione iugulati sunt. neque mihi cõstat, quæ id de causa factum fuerit, cetèrè, cum neq; Sibylla hoc præcepisset, nec aliud in hanc sententiã oraculũ extaret, tamen in campo Martio à Pontificibus & Salio immolati sunt. Leges præterea nonnullæ sancitæ sunt, ex quibus paucas commemoratu maximè dignas, omiſſis reliquis recitabo: Iudicia solis Senatoribus equitibusque mandauit, ut ea quàm iustissime fierent, cum antè his quoque in dicendo iure nonnulli plebei affuissent. Cum locupletiores nullum sumptibus suis modum statuerent, eos non legibus tantum temperauit, sed re ipsa attentè obseruauit. Et quoniam exhausta uehementer erat urbis frequentia, propter eorum qui decesserant multitudinem, quod ex recensione (cam autem, & reliqua ei affinia munera, tanquam Censor peragebat) ipsòque etiam conspectu liquet

Sericæ cortinæ.

Homines immolati.

Leges à Cæsare latæ, de iudiciis, sumptibus.

bat, iis qui multos liberos procreassent, premia proposuit. Et quoniam se ipsum nouerat, propterea quòd multis continenter annis contra Gallos cum imperio fuisset, inde ad dominandi cupiditatem prouectum fuisse, seque ad confirmandam suam potestatem parauisse, lege cauit, ne quis omnino Prætor anno, aut Consul biennio amplius à suo magistratu continuò imperaret. Iam cum annorum dies inuicem sibi non satis congruerent, (eo enim tempore etiamnum Lunæ reuolutionibus menses æstimabant) annum Cæsar ad eum qui hodièque obseruatur modum constituit, intercalatis septem ac sexaginta (quamuis alij falso plures perhibuerint) qui ad summam exactâ requirerentur, diebus. Eam rationem ipse dum Alexandriæ uersaretur addidicerat: quamuis hoc uariat, quòd Alexandrinis unusquisque mensis triginta diebus constat, deinde in singulos annos quinque dies adduntur. Cæsar uerò et eos quinque dies, et duos insuper alios, quos uni mensium detraxerat, reliquis mensibus coaptauit: diè quoque illam, quæ ex dierum quadragintibus conficitur, ad quartum quenque annum (tribus in medio annis omis- sis) apposuit, ut iam ne in horis quidem annorum error, nisi perquam exiguus, incidere possit, qui tantus est, ut intercalatione unius dici M C C C C L X I quoque anno indigeat. Hæc omnia Cæsar, quæq; alia de Republica statuit, non proprio consilio, sed semper communicata prius re cum primoribus Senatus, aut toto aliquando ordine decreuit: quo fiebat, ut quamuis nonnullas leges asperiores aliam quantum promulgasset, tamen Senatui se probauerit, laudatusque fuerit. Enimuerò quòd eorum, qui exilio iudicum uocibus damnati fuerant, multis per Tribunos plebis reditum conficiebat, quòdque iis qui ambitus condemnati fuerant, in Italiâ uersari permittebat, non nullòsq; pas-
rum di

Liberorum
multitudi-
ne.
Prouinciis.

Anni emen-
datio.

Cleopatra
Romam ve
nit.

Bellū Hispa
niense, Cæ
saris contra
Cn. Pompeiū.

Scapula.
Aponiur.

rūm dignos in Senatum adscribebat, multis ac uariis de
se rumorib. occasionem præbuit. Cleopatæ uerò amor,
neque is iam, cui in Aegypto seruierat, (quippe eius fama
tantum Romam uenerat) sed cui in ipsa urbe deditus e
rat, magnoperè ei ab omnibus uitio uersus fuit. Venerat
enim Romam cum marito suo Cleopatra, domiciliūque
ei in edibus ipsius Cæsaris designatum fuerat, ut iam u
triusque rei nomine malè audiret: ipse infamiam cum ni
hil curans, inter amicos sociosque Romanorū reges ad
scripsit. Iam quæ in Hispania Pompeius agitarret, omnia
Cæsar percipiebat. & quamuis cum hostē superatu haud
facilem esse censeret, tamen primò classem à Sardinia ad
uersum cum emisit: deinde exercitum quoque habito de
lectu, sperans se horum opera id belli patraturum. Sed
posteaquam Pompeij uires augeri, suos ad bellum ei fa
ciendum non sufficere animaduertit, ipse Romæ custodia
Lepido, octioque ut nonnullis uidetur, uel, quod magis
creditum est, sex urbis præfectis iniuncta, in Hispaniam
expeditionem suscepit. Enimuerò exercitus in Hispania
sub Longino & Marcello tumultuati fuerant, nonnullæq;
urbes ad nouas res consurrexerant: uerū huius motus Lon
ginomortuo, succedentēque ei Trebonio, conqueuerant.
post paulò iidem animaduersum in se à Cæsare iri timen
tes, clanculum ad Scipionem legatis nūsis, ei se dedide
rant: isque cum alios, tum Cn. Pompeium ad eos miserat.
Pompeius insulas Baleares aggressus, reliquas sine præ
lio, Ebusum uiccepit: ibique morbo correptus, cum militi
bus suis aliquandiu remansit. Cum tempus tereretur, mi
lites qui in Hispania erāt audito Scipionē periisse, Didium
aduersum se cum classe proficisci, ueriti ne si Pompeium
præstolarentur, ante eius aduentū opprimerentur, duci
bus electis T. Scapula, ac Q. Aponio, equestris dignitatis
uiris,

uiris, Trebonio cincto omnem Beticam ad defectionis societate perduxerant. Interim Pompeius alleuato corpore in opposita Hispania traiecit: nonnullisq; urbibus (quæ se ultro ei dederant, præfectorum imperiis grauati, spemq; in Pompeio patris eius memoria renouata haud exiguan habentes) receptis, Carthaginem, quia pacificationem repudiauerat, oppugnat. Quod ubi Scapula cum suis cognouit, ad Pompeium se contulerunt, cum Imperatorem sibi delegerunt, omni cura studioque eius iussibus paruerunt, commoda periculâque cum eo sua communicârunt, unanimiterque se & ad uitanda mala, & ad consecrandum feliciorem statum confirmauerunt, Pompeio nihil non ad gratiam ab iis bonam incundam (quem morem in eiusmodi imperiis, rerumque statu seruare omnes homines solent) & loquente & faciente: idque eo magis, quod à se nonnulli Allobroges, quos in bello contra Curionem Iuba captos dono ipsi dederat, transfugerant. Ita Pompeius effecit, ut non hos modò iam longè alacriores haberet, sed multi etiam contrariæ partis, præsertimque hi qui sub Afranio militauerant, accederent: ex Africa etiam præter alios Sextus frater, Variusque & Labienus cum classe ad Pompeium uenerunt. Itaque multitudine studioq; militum clatus, regionem pernagatus, uel es partim deditione, partim uel in suam potestatem redegit, ut iam plus ipso Cesare posse uideretur. Qui enim Caesaris in Hispania erant legati Q. Fabius Maximus, & Q. Pedius, cum se satis instructos ad confligendum cum Pompeio non putarent, nihil aliud agebant, quam quod Cesare, ut aduentum suum maturaret, hortabantur. Cum is rerum iam in Hispania status esset, præmissique Roma à Cesare nonnulli aduenissent, ipsiusque iam Caesaris aduentus expectaretur, territus Pompeius, cogitansq; ad totam Hispaniam

Pompeius summæ rerum contra Cesare præfatus.

Allobroges à Pompeio deficiunt.

Q. Fabius Maximus.
Q. Pedius.

obtin

Varus à Di-
dio nauali
prælio vin-
citur.

Pōpeius Vi-
llam oppu-
gnat.

Cn. Pōpeius
Villam omiffa
ad Cordubā
fe confert.

obtinendam ſibi non eſſe ſatis uirum, ne accepto damno
demum cōſilium capere opus haberet, maturè, antè quàm
cum hoſte manum conſeruiffet, in Baticam ſe recepit, e-
iusque diſceſſu ſtatim omnis ora maritima deſecit. Varus
uero à Didio apud Crantium nauali prælio ſuperatus, in
terram euafit: conieciſque in introitum portus ancoris,
ita ut una ab alia teneretur, cum ad eas tanquam ad ſe-
ptum quoddā primæ inſequentium naues offendiſſent, pe-
riculū totius clafſis amittēda declinauit. Mediterranea
uero Hiſpania omnis iſta Pompeio ſe coniunxerat, exce-
pta Vlla urbe: eam quòd noluerat ad amicitiam ſuam ac-
cedere, oppugnabat. Interim Caſar cum paucis Hiſpaniā
attigit, præter expectationem non Pompeianorū modò,
ſed ſuorum quoque militum. Tanta enim itineris uſus erat
celeritate, ut antè quàm audiretur ipſum in Hiſpaniam
adueniſſe, à ſuis, hoſtib; ſque il- i conſpiceretur. Proinde
(maximam enim militū partem in itinere poſt ſe relin-
quit) ſperabat ſe ea celeritate, ſolòq; ſuo aduentu tantum
Pōpeio terrorem inieciurū, ut & ab urbis obſidione deſi-
ſteret, & de tota re trepidaret. Pompeius uero uirū uiro
longè præſtantiorem eſſe exiſtimans, fret; ſque ſuis uiri-
bus, nihil eius aduentu conſternatus, in oppugnatione
urbis haud ſecus quàm antè pergebat. Caſar paucis ibi
locorum militibus, qui ceteros præueniant, relictis, ad
Cordubam ſe conuertit, cum ſpe eius per proditiōē po-
tiunda, tum uero in primis, ut ei metuentem Pompeiū ab
Vlla auerteret: reſponſitque huic conſilio euentus. Inia-
tiō enim Cneus relictā ad Villam parte exercitus, Cordu-
bam uenit: eāque occupatam, Caſare cedente, Sexto ſi-
tri cuſtodiendam tradidit. deinde cum ad Villā nihil pro-
ficere, cum in urbis turri ob multitudinem propugnato-
rum collapſa, eā milites irrupentes, malè accepti eſſe
ſenti-

sent, interim Cæsar noctu suppetiis in urbem missis, ad
 Cordubam iterum castra posuisset, obsidionēque cācin-
 xisset, ibi demum Cneus Vlla omnino relicta, omnique ex-
 exercitu ad Cordubā conuersus, tantum profecit, ut Cæsar,
 qui tunc morbo conflictabatur, eius adventu auditore-
 cesserit. Verū Cæsar recepta sanitate, malitibusque qui
 subsecuti erant, ad se acceptis, coactus est hyeme bellum
 gerere: nam & tabernaculis exercitus incommodis usus
 laborabat, & cibaria deerant: quibus rebus Cæsar (eo au-
 tem tempore Dictaturam gerebat, & sub exitum demū
 anni Consul creatus fuit. conuocato eius rei gratia po-
 pulo per Lepidum, qui tum magister equitum erat, cuiq;
 titulum sibi Consul contra maiorum instituta sumpse-
 rat) ad bellum hyberna tempestate exequendum adactus,
 Cordubæ oppugnatione, quod eam ualido præsidio te-
 uerino rat, abstinens, ad Atteguam urbem, ubi magnam
 uim frumentis repositam esse audierat, se conuertit, spe-
 rans se multitudine militum suorum, repentinēque ad-
 uentu perterritis hostibus, faciliē eam in suam potestatem
 redacturum, eāque munitionibus clausit. Pompeius na-
 turæ loci sciens, ratusque Cæsarem propter anni tempus
 obsidionem trahere non posse, simul quod milites suos fri-
 gore affligere nolebat, urbem defendendam sibi primū
 non arbitratus est: postquā uerō cauallo circumclusa à
 Cæsare, & circumfessa est, ad propugnandum eam timo-
 re adductus, naclius nubilum noctem, repentiē excubitores
 inuasit: compluribusque horum cæsis, cum eos qui in op-
 pido erant, duce carere intelligeret, Munatium Flaccum
 ad eorū intro misit. Cæterū is hoc artificio in oppidum
 peruenit. Noctu solus custodes aliquot adiit, tanquam
 ad inspiciendas excubias à Cæsare missus, tesserāque
 eos sibi dicere iussit, quæ percepta (neque enim quis
 esset,

Lepidus Co-
 sul & magi-
 ster equitū.

Attegua
 urbs ut in
 potestatem
 Cæsaris ve-
 nerit.

Munatius
 Flaccus ut
 Atteguam
 perueniret.

esset, illi norant: solusque cum esset, non aliunde uidebatur ad eos quam ab amicis uenisse) digressus, extra munitiones circumiuit: cumque uenisset ad alios excubitores, tesseram eis nominauit, simulansque se ad recipiendum per proditionem oppidum à Cæsare uenire, ab iis deductus introiit: quanquam spes quidem retinendi oppidi eum decepit. Nam et alia incommoda nonnulla euenerunt, et cum operibus Romanorum aliquando ignem oppidani iniecissent, non modò nullum iis memorabile detrimentum attulerunt, sed ipsi maximum damnum inde reportarunt. Coortus enim uehemens ex aduerso oppidi uentus, edificia oppidi incendio nescuit, multique inter fumum prospectu omni adempto, lapidibus ac iaculis percussi perierunt. Eo incommodo accepto, cum agri uastarentur, murique pars cuniculis actis corruisset, dissentire coeperunt, ac prior Flaccus ad Cæsarem pacis, impunitatisque sibi et suis impetrandæ causa misit: cum eam non obtinuisset, quòd arma tradere nolebat, oppidani à Cæsare pacem acceperunt, cum imperata fecissent. Attegua capta, reliquæ etiam urbes aut ad Cæsarem legatis missis ad eum descuerunt, aut ipsum, legatosue eius aduenientes receperunt. Itaque Pompeius consilij inops, cum aliquandiu hinc inde passim uagatus esset, ueritus ne ea remota ceteri quoque à se deficerent, in discrimen summæ rerum pugnare statuit, quanquam cladem ei haud dubie dii portendebant. Nam simulacrorum quidem sudores, sonitus in aere exercituum, multi animalium monstri partus, faces à cœli facie in occidentalem partem percurrentes, quæ eotempore per Hispaniam prodigia edebantur, non aperte utri minarentur perniciem sciri poterat: uerum aquilæ exercitus Pompeiani, alas suas concutientes, fulminaque, quæ aurea nonnulli pedibus gestabant,

proie-

Attegua Cæ
sari deditur.

Prodigia
Mundæsem
pugnæ præ-
cedentia.

proijcientes, Pompeio exitiū palam obnuntiabāt, ipsa q̄;
ad Cæsarem auolabāt. Sed Pompeius ea ostenta nihil cura-
bat iam q̄; bellum eo deductū erat, ut signis collatis de-
cernendum esset. In utriusque ducis exercitu præter Ro-
manos, sociosque, multi Hispani, Maurique erant, nam
Bocchus filios suos Pompeio auxilio miserat, Bogud uerò
ipse cum Cæsare militabat, ipsum nihilominus prælium
non per alios, sed solos Romanos factum est. Milites enim
Cæsariani cum multitudine et usu rei bellicæ, tum uerò
præcipue præsentia Cæsaris freti, hoc omni stuido age-
bant, ut iam nunc militiæ, miseriarumque quas in ea diu
iam tulissent, finem imponerent: Pompeiani his quidem
rebus inferiores, tamen quia spem salutis nullam nisi in
uictoria sibi restare uidebāt, (plerique enim eorum antè
cum Afranio et Varrone à Cæsare superati uitæque do-
nati fuerāt, eosque desperatio ueniæ ad furorem quandam
incitârat, ut uel fortiter uincendum, uel percundū omni-
no sibi statucrent) animis ad pugnam parati erant. Itaque
ad conscrendum manus nulla ipsis adhortatione opus fuit,
cum toties iam bello congressi, omnem uerecundiam pro-
iecissent. Primo conflictu sociorum auxilia utraque ex
parte terga ostenderunt fuga q̄; se commiserunt: i; se ue-
rò Romanorum acies comminus congressæ, diuturnum
summa contentione prælium fecerunt: nam neque loco
suo excedebat quisquam, sed aut cadens, aut cadens eum
tegebat, et quisque in se totius uictoriæ aut cladis sum-
mam collocatam ducebat. Itaque nullam pugne suorum
auxiliariorum rationem habere, ipsi in prælium totis ani-
mi uiribus incumbere, neque clamor militris, neque ge-
mitus exaudiri, id tantum uociferari, feri, cede, ipsi mani-
bus lingue officium longè anteuenire. Cæsar et Pom-
peius, eques uterque ab edito loco pugnam conspiciebant,

Prælium à
Cæsare &
Pompeio
apud Muni-
dam com-
missum.

neque quid statuerent habebant, sed ambiguis sententijs alternantes, metu fiduciaque ex æquo conflictabantur: erat enim aspectus res difficilis, cum æquo Marte depugnantes uidentes, uterque suos superiores cernere cuperetur, metueretque ne pellerentur, et simul uota mente, simul deprecationem agitaret, simul confirmaret animum, simul trepidaret. Neque uerò continere sese diutius uterque potuit, quin equo desiliens, in prælium ad suos descenderet: ad cò corporis sui labore ac periculo potius, quàm animi anxietate suis adesse, et uel momentum pugnae suis ualutibus præsentia sua asserere, uel certè amissa uictoria unà occumbere decreuerant, eamque ob causam ipsi quoque pugnam obibant. Neutris sui ducis præsentia uictoriam attulit, sed cum eos unà periculum subire uiderent, ad longè maiorem mortis contemptum, inferendæque aduersæ parti cædis cupiditatem excitati utrique sunt: itaque neutri fugere, sed quia idem animus utrisque erat, pugnam quoque æquis uiribus sustinebant. Quòd nisi Bogud qui extra aciem cum suis constiterat, se ad castra Pompeij capiendâ conuertisset, profectò aut uniuersi in acie cecidissent, aut nox incerta uictoria prælium diremisset. Nunc, cum Labienus animaduerso Bogudis instituto, ordine relicto aduersum eum contenderet, Pompeiani eum fugere opinati, animis ceciderunt. Et quanquam eius consilium postcà cognouerunt, tamen rem in integrum restituere non ualuerunt, sed partim in urbem Munda, partim in castra fuga se proripuerunt. Qui in castra confugerant, hostem inuadentem fortiter repulerunt: nec prius occubuerunt, quàm parem hostibus cladem reposuissent: qui uerò in oppidum se receperant, diu id aduersus hostem obtinuerunt, nec nisi ipsis omnibus inter excursions, quas crebras faciebant, oppressis, id in hostium potestatem

Labienus
ordinem re-
linquens,
castra cla-
dis est suis.
Pompeiani
vincuntur.

potestatem uenit. Enim uero tanta utrinque Romanorum
 cædes eo pralio facta est, ut Cæsariani cum dubitarent,
 qua nam ratione urbem circumuallarent, ne quis noctu
 euaderet, ex ipsis cadaueribus aggerem comportârint. Vallum ca-
 daueribus
 structum.
 Cæsar Cor-
 dubam, Hi-
 spalin, Mun-
 dâmque oc-
 cupat.
 Cæsar uictoria ad hunc modum potitus: Cordubam conse-
 stim, quia urbe Sextus ante eius aduentum excesserat,
 oppidanis deditionem facientibus cepit: quanquam serui
 manumissi resisterent, quorum Cæsar ijs qui armati fû-
 re interfectis, reliquos uendidit, eodémque modo Hispali
 egit. Qui eam urbem tenebant, cum non agrè passi essent
 præsidium sibi à Cæsare imponi, post eo occiso bellum
 susceperunt. Cæsar cum exercitu eò profectus, remissio-
 rem aliquanto obsidionem instituit, ita ut effugiendi spem
 oppidanis ostentaret: cùmque urbe eos egredi passus
 esset, per insidias interceptos occidit, atque ita urbem
 quoque sensim uiris nudatam cepit. Post hæc Mundam
 quoque, & cetera oppida partim ui & ingenti resisten-
 tium cæde, partim deditione recepit: pecunijsq; confi-
 ciendis ita intentum se præbuit, ut ne à monumentis Her-
 culi Gadibus consecratis abstineret: agros etiam qui-
 busdam ademit, stipendiâque imperata auxit. Hæc in
 eos statuebat, qui rebellassent: quorum uero beneuo-
 lentia usus erat, eos agris alios, alios immunitate, ciui-
 tate nonnullos, aut iure municipali donauit, quamuis
 hæc ipsa etiam non gratuitò. Cæterum Pompeius fuga
 cladi elapsus, ad mare peruenit, sive classis, quæ Cartiæ
 stabat, utendæ: Sed cum eam ad uictorem defecisse offen-
 deret, conscendit scapham, ut ea profugeret. Sed ex uul-
 nerè ibi, fortè accepto egressus iterum ad continentem ap-
 pulit: quosdâque qui eò confluxerant, ad se recipiens,
 ad loca mediterranea contendit. Ii cum in Cæsennâ Len-
 tonem incidisset, superatus: cum in syluam confugisset, ibi

En. Pompei
 incitatus.

Didij Inter-
tinus.

Palma.
Octavius.

Triumphus
Cæsaris, Fa-
bii, Pedijque
de Pompeio
uicti.

Parilia.

perijt. Didius autem eius rei ignarus, cum hinc inde uagaretur, ut Pompeiū alicubi depræhēderet, in alios quosdam incidit, ab ijsq; occisus est. Ac postea Cæsar si quis ei optionem dedisset, maluisset ibi ab hostibus suis in bello cum gloria uitam suam amittere, quàm in patria, atque in Curia ab amicissimis suis occidi: id quod ei non multo post euenit. Id postremū bellum ab eo cōfectum est, hancq; ultimam uictoriam reportauit: quanquā quasuis res maximas se perfecturum speraret, cum alijs de causis, tum quòd ex eo loco, in quo pugnatum fuerat, statim à uictoria germen palmæ enatum esset. Id uerò nō Cæsari quidem, sed Octauio, sororis Cæsaris nepoti, faustum ostētum fuit, qui tunc cum Cæsare militabat: eratque futurū, ut ex suis laborib; periculisque magnum splendorem consequeretur. Quod nesciens Cæsar, sibi de seipso multa ac præclara pollicitus est: ac tamen si quasi immortalis si esset, ita animo efferebatur, nihil tamen corū quæ sibi proposuerat, peregit. Proinde triumphū (cum nō modò de extraneo hoste nullo uictoriam reportasset, sed tantum etiam ciuium numerum perdidisset) non ipse tantum duxit, exhibito iterum populo prandio, tanquam in cōmuni quadam felicitate, sed Fabio etiam, Pedioque legatis suis, qui que nihil proprijs auspicijs gesserant, triumphandi potestatem fecit: qua in re id risum multum excitauit, quòd ij imaginibus, sterculisq; nonnullis non eburneis, sed ligneis utebantur. Nihilominus tamen aperte triplex triumphus, triplexq; pompa Romæ de uictoria Hispaniensis habita est, seræque insuper quinquaginta dierum actæ. præterea institutum, ut Parilibus, (quo festo die equorum certamen celebrabatur) dijs immortalibus sacra fierent, non eam ob causam, quòd is dies natalis urbis erat, sed quòd nuncijs de uictoria Cæsaris pridie eius diei sub uesteram allatus fuerat.

rat. Hæc urbi Cæsar cum dedisset, ipse ex decreto uestem triumphalem omnibus ludis gestavit semperque & ubique laurea corona usus est: cuius quidem præscriptione hac utebatur, quia recaluaster esset. Sed occasionem de se obtrectatoribus eo præbebat, quod etiam maiore iam natu formæ studeret: quippe semper laxiori ueste delicate utebatur, & cinctura fluxiore, aliquândo etiam ueste sublimiori ac rubra utebatur more regum, qui Albæ quondam imperauerant, cum à iulo id ad ipsos pertinuisset. Omnino uerò Venerē colebat, à qua se etiam formæ quamdam uenustatem habere, persuadere omnibus nitebatur. Igitur Venerem armatam annulo insculptam gestabat, eaque tessera in rebus summis plerunque utebatur. Certe laxam eius cincturam Sylla quoque notauit, qui cum neci Cæsarem destinasset, de precantibus pro eo respondit, se quidem cum ipsis concedere, uerum ab isto malo præcincto sibi cauere. Quod cum Cicero non intellexisset, post accepta clade: Nunquam, inquit, putabam fore, ut ab hoc ita malè cincto Pompeius uinceretur. Id obiter commemorandum duxi, ne quid eorum quæ de Cæsare feruntur, ignoraretur. Porro Senatus non hæc modò quæ recēsiui, propter uictoriā Cæsaris decreta fecit, sed nomen ei præterea Liberatoris tribuit, atque ita in fastos retulit. præterea decreuit, ut Libertati ædes publicè extrueretur. Imperatoris quoque nomen, non antiqua tantum pro consuetudine, qua id cum alij, tum ipse quoque sæpius ex bello reportauerant, neque ea ratione, quod ei merum imperium, absolutamque potestatem deferrent, Cæsari tribuerunt, sed eo modo, quo nunc his qui summum imperium obtinent, tum primo Cæsari primum imposuerunt, tanquam ipsi proprium: eò etiam adulationis progreffi sunt, ut filios quoque eius, nepotēsque ita nominari

Cæsaris in uestitu mollicies.

Cæsari Veneri consecratus.

Syllæ iocus in Cæsaris cincturam. Ciceronis dictum.

Imperatoris nomen, idque duplici ratione gestum.

iuberent, cum neque filium ipse ullum haberet, & iam senex esset. id uerò nomen imperatoris à Iulio, quemadmodum etiam Caesaris nomen, tanquam peculiare summi Imperij cognomentum, ad omnes deinceps Imperatores dimanauit. non tamen sublata antiqua huius nominis ratione, sed utraque integra. itaque denuò imperatoris nomen adsciscit, qui uictoriam eo dignam obtinuit. Imperatoris igitur nomen, ut & reliqua, omnibus ex æquo Imperatoribus primum tribuitur: qui uerò in bello rem eo cognomento dignā gessit, is antiqua consuetudine Imperator denuò saluatur; unde fit, ut quis secundo, tertio, ac toties omnino, quoties id mereatur, Imperator nuncupetur. Aedes præterea publicæ Caesari ex decreto cōcessæ sunt, utque dies quibus uicisset, festi essent, sacrificareturque ijs: ac ne quis militiæ imperium cum Cesare habere, aut rei cōfectæ partem sibi uendicare auderet. Enimuerò hæc omnia, etsi nimia ac insolentia esse uidebantur, tamen à statu populari Reipublicæ non abhorrebant: alia autem decreta sunt ei, quæ regem ipsum palam facerent. Quippe omnes magistratus eius potestati, etiam plebeios, permiserunt, ipsumque Consulcm ad decennium continuum, sicut antè Dictatorem, constituerunt: utque solus milites haberet, solus publicas pecunias curaret, iussisset: ac ne cui alterutro horum ipsius iniussu uti liceret. Statuam quoque tunc eburneā Caesaris, ac post theusami in Circensibus pompis cum deorum simulacris uchi iusserunt, aliāque imaginem cum inscriptione Dei inuicti in fano Quirini posuerunt: aliāque iterum in Capitolio iuxta reges, qui quondam Romæ regnauerant. Ac mihi fortuitū istum casum admirari subit, quòd cū essent octo statuæ, septem posite regibus, & una Bruto ei qui Tarquinius euertit, iuxta Bruti huius statuam Caesaris

tunc

Cæsari statua inter regum Roma-
norum statuas posita.

tunc reposita est: nimirum hæc quoque res in primis M. Brutum ad insidias Casari faciendas incitavit. Hæc igitur (neque tamen omnia, sed quæ digna relatu videntur, enumeravi) obuiosioriam Casaris decreta facta, & alijs alia diebus cõprobatæ sunt: Casar alijs statim uti cepit, alijs in posterũ usus erat, quãtumvis tum ea omitteret. Consulatum cõtinuò, antè etiam quàm urbẽ intraret, incepit: non autem toto anno gessit sed postquam in urbem uenit, eo se abdicauit, Consulisque hæc Q. Fabium, ac C. Treboniũ: Fabioque extrema magistratus sui die mortuo, statim in residuas horas C. Caninium substituit. Hæc in re dupliciter præuaricatum est à Casare contra instituta maiorũ: quòd Consulatus non toto anno, neque omni reliquo anni tẽpore gestus est, sed ipse uiuus, ac neque legibus patriæ, neque edicto quodã iussus eo se abdicauit, aliũque subrogauit: deinde quòd is Caninius simul & Consul creatus est, & gessit magistratum, & deposuit: quod Cicero canillatus, tanta fortitudine ac cura Cõsulem eum in suo magistratu usum dixit, ut ne breuissimum quidem in eo somnum admisserit. Verũ ab eo tempore cõceptum est, ut per pauci toto anno Consulatum gererent, sed alij pauciores, alij plures menses diẽsque, prout casus tulisset, eo magistratu fungerentur: ac nostro quidem tempore nemo neque ad integrum annum, neque amplius duobus mensib. serè cum collega aliquo Consul est: in cæteris ab antiquo more nihil discrepamus, annorum autem numerus, his qui initio eius Consules fuerunt, adscribitur. Ego itaque in singularum rerum gestarum expositione ordinis causa eos Consules ponam, qui initio anni magistratum gesserunt, etsi nihil hi egerint: reliquorum autem Consulum, quoties id res ipsæ exigent, mentionem faciam. De Consulibus dictum iam est: reliqui magi-

Anno V.C.

709.

Cesar. IIII.

Consul.

Q. Fa-

bius.

C. Tre-

bo-

nius.

C. Ca-

nini.

} Conf.

Ciceronis

locus in Ca-

nini Consulatum.

stratus in speciem quidem à plebe & populo secundum instituta maiorum deligebantur, recusante Cesare id muneris, ut ipse eos constitueret: at tamen re uera per ipsum creabantur, ac sine sorte in prouincias exhibant. Numerus autem magistratuum in reliquis idem qui antè obseruabatur, sed Praetores XIIII, quadraginta quaestores facti sunt. Aliam enim Caesar rationem praestandi ea quae multis multa promiserat, nullam habebat: adscripsit etiam complures in Senatum, nullo in discrimine ponens siue quis niles esset, siue libertinus, adeò ut summa Senatorum DCCCC. fuerit. Multos quoque in patriciorum, Consularium, eorumque qui alios magistratus gesserant, numerum retulit: quin etiam quosdam in ius uocatos ob donis corrupta iudicia, conuictosque absoluit, non sine suspitione acceptae ob rem iudicandam pecuniae. quae suspitionem auxit, quòd loca publica nec profana modò, sed sacra etià sub hasta proposuit, ac pleraque uendidit. Porro autem amicis suis partim pecunia donanda, partim uendendis praedijs multa largitus est: L. cuidam Bacilo Praeturae tum gerenti nullam prouinciam cõcessit, magnam autem pecuniam eius loco donauit; Bacilusque & eo nomine, & quòd ea contumelia, qua praetor à Cesare affectus esset, permotus, uitam reliquisset, in ore omnium habitus est. Erant huiusmodi Caesaris actiones his qui uel accipiebant, uel expectabant munera, quique Reipublicae suam utilitatem anteferebant, admodum gratæ: ceteri agrè ferebant, uariosque inter se sermones conferebant, & quibus id tutò licebat, libera uoce, libellisque sine auctore diuulgatis reprehendebant. Haec eoque anno gesta, crarijque procuratio à duobus aedilibus administrata est, quid nullus Quaestor creatus fuerat, eo enim tempore, sicut & antè per absentiam Caesaris factum, praefecti urbis cum.

I. Racili-
caus.

cum Lepido Magistro equitum omnium rerum curam gesserunt, accusatique, quod licitoribus, uestique ac sede Curuli, haud aliter atque Magister equitum, usi essent, lege se defenderunt, qua usus earum rerum his permittitur, quibus magistratus à Dictatore est commissus, atque ita ab soluti sunt. Caterum publicæ pecuniæ administratio à Quæstoribus tunc ad ædiles translata, postmodò ad Quæstores non redijt, sed tandem Prætorijs uiris mandata est. Sed, ut dixi, eo anno duo ædiles thesauris publicis præfuerunt, alterque horum Caesaris sumptibus ludos Apollinis fecit, atque ex Senatusconsulto Megalenses ludi ab ædilibus plebis celebrati sunt. Præterea ædilis frijjs constitutus, alium in suum locum postridiè subrogauit, isque rursum alium: quod neq; ante, neque post id tempus unquã factum est. Anno sequenti Caesar Dictator quintum fuit, collega assumpto M. Antonio: eo anno sedecim Prætores fuerunt, idque in multos annos, Tribunal quoque cum antè medio in foro constitisset, in eum locum, quo nunc est, translatum fuit, restitutæq; sunt iuxta illud Syllæ ac Pompeij statuae, qua re laudè Caesar inuenit, sicut et eo, quod gloria huius operis, inscriptionemq; Antonio cõcessit. Theatrum quoque exemplo Pompeij ædificare instituit, sed id ne absolueret, morte præuentus est, idque Augustus postea perfecit, ac M. Marcelli sororis suæ filij nomine inscripsit. Casari autem hoc uitio datum est, quod demolitus domos, templique quæ in eo loco erant, simulacra, quæ ferè omnia lignea fuerant, combussit, magnosque pecuniæ thesauros repertos sibi reseruassit. Leges præterea Caesar tulit, pomærii: mque amplius extendit. In his et alijs id genus actionibus Syllam uidebatur imitari: sed quòd omem culpam his, qui contra se in bello stetissent, remittebat, impunitatemque ex æquo omnibus proponebat,

magistratibus à Dictatore creatis, quæ permittita.

An. V. e.
710.

filisq[ue] partem facultatum donabat, magnopere Sylle crudelitatem redarguebat, ac non fortitudinis tantum, sed clementie summam gloriam reportabat, quamvis arduum omnino sit, posse eundem apud populum, et belli et pacis laudibus clarere. Addidit hoc etiam suis præclaris factis, quod Carthaginem, Corinthumque instaurauit. Quod enim multas alias urbes per Italiam, atque extra eam partim refecit, partim nouas condidit, id cum alijs quibusdam ei fuit commune: Corinthum uero, Carthaginemque urbes antiquas, splendidas, illustres, quæ iam perierant, colonias Romanorum deduxit, quod ex usu fore censebat, easque pristinis suis nominibus decorauit, restituitque eas memoriæ eorum, qui olim eas habitauerant, ut ostenderet, se nullum aduersus loca nihil de semale merita ob inimicitias habitatorum odium exerceare. Ita Carthago et Corinthus, quæ urbes prius uno tempore deletæ fuerant, tunc simul quasi reuiuiscere coeperunt, olim clarae rursus futurae. Hæc Cæsare peragente, magna populum Romanum cupiditas incescit, Crassum, amissumque cum eo exercitum ulciscendi, spesque Parthos debellandi: id igitur bellum Cæsari unanimi cōsensu decreuerunt, summoque ad id studio sese comparauerunt. Ac præter cætera quæ eius belli causa agebant, ut et administratorum copia Cæsari esset, et eo absente neque sine magistratibus urbs esset, neque si ipsa eos delegisset ciuitas, res ad motus intestinos rediret, magistratus iam antè ad totum triennium (tantum enim temporis Parthicae expeditioni impendendum existimabant) constituere intenderunt, qui tamen non omnes tum ordinati sunt. Horum dimidiam partem Cæsar, quod lege quadam ei concessum fuerat, re ipsa autem omnes designabat. Eodem anno primum sex Aediles sunt constituti, duo Patricij, qui Cære-

ris

Corinthus
& Cartha-
go iastaura
re & colo-
niz factæ.

Parthicum
bellum Cæ-
sari manda-
tum.

Magistra-
tus in trien-
nium infe-
quens con-
stituti.

ris Aediles uocarentur, quatuor plebij. isque mos ad nostram usque aetatem exinde perductus est. Pratores autem creati sunt sedecim: ne hi quidem secundum instituta maiorum. Inter hos Pratura P. Ventidius etiam obtigit. Is Ventidius, ut supra demonstravi, ex agro Piceno oriundus erat, in belloque quod à socijs contra Romanos gestum est, ipse quoque aduersus urbem arma tulerat, eumque captum Pompeius Strabo in triumpho uinctum duxerat. Post dimissus, successu temporis in Senatum allecius, ac tum à Cesare Prator creatus fuit: ac tantos progressus fecit, ut Parthos deinde superauerit, ac de ijs triumphauerit. Ac magistratus quidem, qui primo proximo anno Rempublicam administrarent, omnes tum designati sunt, in secundum autem annum Consules tantum et Tribuni plebis, tantum absuit, ut tertij quoque anni magistratus ordinarentur. Caesar autem his iisdem duobus annis Dictator futurus, Magistros equitum sibi alios, atque horum alterum Octauium, adolescentulum etiamnum, delegit: ipse Dolobellam pro se Consulcm esse iussit, Antonio Consulatum ad finem usque eius anni gerente. Lepido Galliam Narbonensem, Hispaniamque finitimam ei prouincie mandauit. Ita in Antoniis, Lepidique locum duos alios Magistros equitum suffecit. cum enim plurimis beneficia deberet, his magistratibus, ac sacerdotijs collatis eis satisfecit: itaque x. v. sacerdotibus unum, collegio septenario tres addidit.

P. Vēdidit.

DIONIS

DIONIS ROMANAE

HISTORAE LIBER QVA-

dragesimusquartus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

De decretis in honorem Cæsaris factis.

De conspiratione in mortem Cæsaris inita.

Vt Cæsar interfectus sit.

Vt Senatusconsulto mutuarum iniuriarum memoria sit prohibita.

Quomodo Cæsar sepultus fuerit, oratiôque in eius funere habita.

Continetur autem hæc omnia eo adhuc anno, quo Cæsar Dictator

V. fuit, M. Antonio magistro equitum.

ITA QVÆ Cæsar ad bellum aduersus
Parthos se hoc modo parabat. Enimue-
rò sceleratus furor certos quosdam ho-
mines inuasit, qui & suos Cæsari hono-
res inuidebant, & eum sibi prælatum
ægrè ferebant, ut eum iniusta cade perimerent: idque
facinus & nouum nomen peruersa hominum opinione
inuenit, & decreta populi Romani inuertit, iterumque
ex concordia seditiones, civiliâque bella Romæ intulit:
quippe etsi ea illi præscriptione usi sint, se Cæsare sub-
lato populum in libertatem asservisse, re uera tamen &
impiè ei perniciem machinati sunt, & urbem recta
iam Reipublicæ administratione uti incipientem in sedi-
tiones coniecerunt. Equidem populi in Reipub. princî-
patus nomen speciosum habet, uideturque ex legum
æqualitate

Democra-
tia Monar-
chia po-
tior em esse.

æqualitate non plus uni quàm alteri tribuere: uerùm ipsa re comprobatur nihil ei cum sua appellatione conuenire. Contrà monarchiæ nomē auditu difficile, penes unum tamen summam esse Reipublicæ, conducibile omnium maximè est. Facilius enim unus quispiam uir bonus, quàm multi, reperitur: ac si hunc inueniri difficulter quidā existimant, omnino fateri illi cogātur impossibile esse, ut multi boni inueniātur, quando uirtuosos esse multos consentaneum non est. Quo fit, ut si quis summæ rerum uitiosus præsit, tamen satius id sit, quàm à sui similitudine multitudinem Reipublicam administrari. Cuius rei fidem facere possunt res gestæ Græcorum, barbarorumque, & ipsorum etiam Romanorum: nimirum cum semper & præstantiora longè, & plura sub regibus quàm sub populari gubernatione urbes ac priuati ciues beneficia adepti fuerint, longèque minus rerum aduersarum sub unius, quàm multitudinis sub imperio sustinuerint. Ac si qua aliquando Respublica sub populari administratione floruit, id tantisper durauit, dum neque ad magnitudinem, neque ad uires altiores peruenissent: tum enim ex rebus secundis libido, inuidia ex contentionibus apud eas exorta sunt. Proinde in urbe Roma, quæ eo tempore tanta erat, præstantissimas partes orbis terrarum, quæ quidem notæ essent, ferè omnes possidebat, multis, uariisque inter se diuersis moribus, gentibus imperabat, diuitias immensas habebat, omnis generis rerum gestarum successu publicè priuatimque usa fuerat, in populari Reipublicæ statu impossibile erat ciues animis suis moderari: atqui continentia sublata ut concordēs permanerent, id adhuc minus fieri poterat. Quæ si cum animis suis M. Brutus, & C. Cassius reputassent, nunquā præsidem procuratoremque Reipublicæ necassent, neque sibi

Causa odio
rum in Cæ-
sarem.

sibi aliisque qui ea tēpestate uiuebant hominibus, ita infi-
nitorum malorū autores fuissent. Ceterum res ita acta est,
Quamquam Cæsarem in inuidiam (quæ ei causa mortis
fuit) ipsi præsertim Senatores adduxerunt, primò nouis
immodicisque honoribus hominem erigentes, inflantesq;
deinde eorundem causa reprehendentes obtrectantesq;
quòd promptius æquo eos accepisset, maioriq; ab ijs fa-
ctu uteretur: tamen ipse etiam inuidiæ eius causam aliquā
præbuit, quòd nonnullos admisisset, dignūq; se ijs re-
uera iudicari credidisset. Maior tamen Senatorum culpa
fuit, qui dum eos honores Cæsari tanquam digno defirūt,
decretis suis crimini cum obiecerunt: cum nec renuere o-
mnia auderet, ne contemptui habere ea uideretur, nec si
admisisset, tutus esse posset. Nam immoderati honores
laudēq; leuitatem animi etiam modestissimo cuique af-
ferunt, ut se iam tales esse, quales prædicantur, existimēt.
Porro autem decretos Cæsari honores, præter eos quos
suprà recensuimus, hoc loco simul commemorabo, quan-
quam non omnes eodem tempore neque decreti, neque
approbati fuerint. Primū ei datum est, ut semper ute-
retur ueste triumphali, etiam intra urbem: deinde ut sem-
per Curuli sella sederet, exceptis ludis: tum enim sessio
ei in Tribunicio subsellio cum ijs qui quoque tempore
Tribunatum plebis gererent, concedebatur, præterea,
ut opima spolia in templo Iouis Feretrii suspenderet,
quasi sua manu imperatorem hostium aliquem occidisset:
ut eius liñores semper laureas coronas gestarent: ut ip-
se feriis Latinis peractis, ex Albano in urbem curru in-
uheretur. Ad hæc nomen Patris patriæ ei imposuerunt:
ipsius imagine pecuniam signauerunt: sacra publicè fie-
ri natali eius die iusserunt: utque in omnibus urbibus,
omnibusque Romæ templis eius statua poneretur: in
ijs

Nimiq; lau-
des.

Honores
Cæsari de-
creti.

ipsis rostris duas ei statuas collocarunt, ciuica unam, alt-
eram obsidionali corona insignem, quasi & ciues ab
interitu, & urbem ab obsidione liberasset; insuper nouæ
Concordiæ templum ædificari, annuūque ibi festum
celebrari iusserunt, quòd Cæsar ipsis pacem restituisset.
Eos honores cum Cæsar accepisset, ut Pontinas paludes
iniecto aggere complanaret, Isthmiūque Peloponnesia
cum perfoderet ei mandatum est, utque nouam Curiam
extrueret. Erat enim Curia Hostilia cū resecta fuisset,
denuò destructa, eo uerbo, quod ibi templum Felicitatis
ponere instituisset: quod Lepidus cum magister equi-
tum esset, absoluit: sed re ipsa ob hanc causam, ut ne in
eo quidem loco Syllæ nomen superesset, ac noua Curia,
Iulia uocaretur: sicut & mensem, in quem Cæsaris natæ-
lis competeat, Iulium, unāque tribum sorte ad hoc ip-
sum delectam, Iuliam cognominauerunt: quinetiam de-
cretum, ut Censor solus, idque quādiu uiueret, esset:
utque eodem quo Tribuni plebis, beneficio uteretur, ni-
mirum ut qui ei uel uerbo uel re iniuriam intulisset, is
ut sacrilegio ac piaculo sese obligasse existimaretur: ut
si filius Cæsari nasceretur, is summus Pontifex consitue-
retur. His, cum ea Cæsar læto animo accepisset, additum
est, ut sella aurata uteretur: statuāque ei posita est, qua-
lis regibus quondam: additum quoque ex equitibus
& Senatoribus satellitium: item ut quotannis uota pro
salute eius publicè fierent, ut per fortunam eius ius-
iurandum, conciperetur, ut omnia quæ acturus fo-
ret, rata haberentur, ut quinquennialia ei tanquam
Heròi, festa agerentur. tertium: item quoddam colle-
giū sacerdotum, qui Lupercalia celebrarent, institutum,
iique Iulij uocati sunt, unusque ei ludorum gladiatorum
singulorum, siue ij Romæ, siue alibi in Italia
cederen

Antonius
Flamē Dia-
lis Cæsaris.

ederentur, dies consecratus est. Cum hæc etiam Cæsari placuissent, iam in theatra etiam sellam eius auream, coronamque gemis auróque præsignem, (qui honor aliàs Dijs tribui solebat) inferri, atque in Circū etiam introduci à multitudine iusserunt: deniq; Iouis ipsi cognomentū palam imposuerunt, Templūque ei Clementiæ dedicari iusserunt, sacerdotiōque eius Antonium, quasi Flaminem Dialem aliquem, præfecerunt. Enimvero hoc potissimum animi eorum sententiam declarauit, quòd dum hæc decernerent, interim sepulcrum ei intra mœnia uti fieret peramiserunt, decreta hæc in argenteis columnis, literis aureis perscripserunt, easque sub pedibus Iouis Capitolini collocauerunt, quo satis ipsum aperte admonebant, ut se hominē esse intelligeret. Initiō enim honores ei detulerant, cum animo moderato ijs usurum existimarent: post cum his eum gaudere, (per paucos enim non admiserat) sentirent, identidem alios aliosque ultra modum accumulauerunt, alij studio adulandi cum nimio, alij ut eum obrectationibus exponerent. Quippe inuenti sunt, qui potestatem ipsi cum quibuscunque uellet forminis rem habendi permitterent, nam plurimis etiam tum quinquagenario maior utebatur. Maior tamen pars hæc cōagebant ut ipsi in maiorem inuidiam reprehensionēque adducto, perniciem maturarent, idque consilium cunctis probauit. Quanquam ipse Cæsar insidiarum securum sese existimabat, quod nec ab his eas qui hos ipsi honores decreuissent, neque ab alijs etiam, hos nimirum metuētib; structum iri putabat: quæ causa ei fuit, cur satellitio Senatorum ac Equitum recusato, etiam corporis sui stipatores à se remoueret.

Cæsar Sena-
tui non as-
sigit.

Cum enim quadam die in Senatu de summis ac multis
Cæsari

Cæsari deferendis honoribus sententiæ latæ essent, cõsque unanimi consensu præter Cassium, quosdãque alios (de quibus iam tum quod ei minus cuperent, fama increbruerat, idque, euentissimo Cæsaris clementiæ argumento, impunè faciebant) omnes decreuissent, ad eumque in vestibulo Veneris templi sedentem, ut decerta hæc ei annunciarent (absente enim ipso huiusmodi res agebantur, ut non à coactis, sed ultrò uolentibus agi uiderentur) accessissent, non assurrexit, sed sedens Senatum ad se uenire passus est. Id siue fatali quodam errore, siue nimio gaudio correptus admiserit, non constat : certè tantam ea res non Senatorum modò, sed reliquorum etiam iram aduersus ipsum excitauit, ut excusationem percussoribus eius uel præcipuam præbuerit. Quod enim nonnulli purgandi Cæsaris causa postea attulerunt, profluuio cum uentris laborasse, ueritumque ne inter assurgendum aluum deijceret, consedissee, id propterea creditum non est, quòd paulo post pedibus ipse domum rediuerit : sed fastu elatum hoc fecisse suspicabatur, eumque superbiæ nomine odio prosequerentur, quem immodicos honores deservendo ipsi superbum reddiderant. Accessit hoc etiam ad augendam suspicionem, quòd deinde Dictatorem se perpetuum creari passus erat. Itaque Cæsare talem sese gerente, iam ei ab inimicis haud dubiè insidiæ parabantur, qui ut etiam amicissimorum ei hominum odia aduersus eum excitarent, cum alijs calumnijs cum petiuerunt, tum regem quoque uocauerunt, idque nomen diuulgarunt. Id nomen cum Cæsar recusaret, ac qui ita se salutassent alij quando increpuisset, neque tamen quicquam ageret quo se id nomen uerè agere sic probaret, illi clam imagini ipsius quæ pro rostris stabat, diadema imposuerunt : id à C. Epidio, & L. Cæsilio Flacco Tribunis plebis detra-

Cæsar rex
nominatur.
C. Epidius.
L. Cæsilius
Flaccus.

Atum cum esset, quāvis ij neque ignominiosum quicquam dixissent, & ipsum apud plebem laudassent, quod huiusmodi honores non desideraret, molestissimè tulit, ægreq; se quin in eos aliquid statueret, continuit. Sed post, cum ab Albano in urbem equo aduehentem, nonnulli regem salutassent, atque ipse quidem non regem se, sed Cæsarem esse respondisset, idem uerò Tribuni plebis ei qui primus regis nomine Cæsarem appellasset, diem dixissent, iam ab ira superatus, ac tanquam ab illis aduersum se tumultus excitarentur, ingenti indignatione commotus, tamen ultionem aliquandiu distulit. Cum uerò Tribuni illi post paulò promulgationem ederent, neque licere sibi, neque tutum esse de Republica liberè agere querentes, summo dolore affectus, in Curiam eos adduxit, accusauitque, & sententias de eorum poena rogauit. Ac tametsi non deerant, qui capite plectendos eos censebant, tamen uitæ eorum parcens, opera Heluij Cinnæ collegæ sui, Tribunatu spoliatos Senatu mouit. Idq; ij gratum habuerunt, aut certè simulauerunt gratum sibi euenisse, quòd iam nihil opus habentes subeundorum libertatis in Republica curanda retinendæ causæ periculorum, tutò quæ agerentur inspicere possent: Cæsari uerò uitio datum est, quòd cum odio prosequi deberet eos, qui ipsi regis nomen obtulissent, ijs omiſſis Tribunos plebis accusasset. Hæc cum ad hunc modum euenissent, alia insuper res incidit, quæ euidentius argueret, ipsum regium nomen uerbis respicere, re uerò ipsa assestare. Lupercalibus enim cum pro rostris aurea in sella

Tribuni plebis à Cæsare magistratu depositi.

Antonius Lupercalibus Cæsare regem salutac.

consedisset, regia ueste, aureaque corona exornatus, Antonius cum cum collegis sacerdotibus, regem salutauit, diademamque imponens: Hoc, inquit, populus tibi per me exhibet; Cæsar responso dato, solum Iouem Romanorum regem

regem esse, missoq; in Capitolium diademate, nihil omnino succensuit, quinetiam in acta publica referri iussit, regnum se à populo sibi per Consulem oblatum, non accepisse. Hinc suspicio insinuauit, id ita ex composito actum esse, ac Casarem regis nomē expectentem, ut id susciperet coactum uideri uelle. Itaque odijs aduersum Casarem iam multorum flagrantibus, magnanimus quisque

*

*

Brutumque & priuatim accedentes hortabantur, & publicè incitabant. Quia enim idem cum nobili illo Bruto, qui Tarquinius quondam deiecerat, nomen gerebat (quanquam hic quidem Brutus nullam progeniem reliquerat, sed quos solos habebat duos filios adolescentulos etiamnum ipse interfecerat) ea nominis cōmunitate abusi, M. Brutum ab illo Bruto ortum ferebant, ut ad simile facinus, quasi id generi suo conueniens, hominem excitaret, subiectis eius rei causa crebris literis, subindèque acclamantes: O Brute, Brute, diditantesque Bruto aliquo sibi opus esse: ipsiusque adedò prisci illius Bruti statuæ subscripserunt: Vtinam uiueres. Tribunali etiam M. Bruti (præturam enim gerebat) inscripserunt: Dormis Brute, ac non es Brutus. Hæc igitur Brutum ad insidias Casari faciendas incitauerunt: quò faciebat, quòd iam antè ab initio contra Casarem arma tulerat, quanquam post ab eo beneficijs affectus: quòdque Catonis eius qui Vticensis (uti suprà ostendi) cognomentum inuenit, & sororis filius, & gener erat. Atque coniugem eius Porciam, solam ex omnibus mulieribus perhibent consciam insidiarum fuisse. Ea cum maritum hac ipsa de re cum animo suo deliberantem offendisset, percontata ecquid sollicitus esset, posteaquam nullum responsum tulit, sufficata à Bruto sibi fidem non haberi propter infirmitatem cor-

Brutus ad
Cæsare ne-
candum in-
stigatur.

Porciæ for-
titudò.

poris, ne quid fortè quæstioni subiecta, eique perferenda impar, enunciaret, magnam rem ausa est. Ut enim periculum sui ipsius faceret, posset ne aduersum tormenta perdurare, uulnus clàm femori suo ipsa inflixit: cùmque dolori non succumberet, contempto uulnere, ad Brutum progressa: Tu quidem, inquit, mi uir, quamuis animum meum arcanis satis fidum custodem credebas, tamen communem hominum opinionem secutus, diffidebas corpori meo: ego autem hoc quoque taciturnitatem seruare posse deprehendi. His dictis, femur ei ostendit, causamq; uulneris exposuit: Proinde, inquit, audacter mihi occulta tua consilia aperi. neque enim adeò muliebri sum natura. ut me ad efferendum arcanum uel flamma, uel flagra, uel stimuli adigere possint. Quòd si fidem mihi non habueris, nemo iam me uel Catonis esse filiam, uel tuam uxorem existimare debet, nisi mortem uitæ prætulero. Quibus auditis Brutus, uirtutem mulieris admiratus, ipse quoque animo inde magis confirmatus, totam rem coniugi enarrauit, Caiumque postea Cassium sororis sue maritum, quem ipsum quoque Caesar salute donatum Prætura in super ornauerat, aliosque nonnullos idem sentientes sibi adiunxit, ut iam eorum qui in Caesaris necem conspirassent, haud exiguus esset numerus. Ego autem cur cæterorum nominibus recensendis molestus esse debeam, non uideo: Trebonium tamen, ac D. Brutum, quem Iunium quoque, & Albinum uocauerunt, silentio præterire non possum, qui summis à Cesare affecti beneficijs, ac D. quidem Brutus Consul etiam in secundum annum constitutus, tamen ci uitæ periculum creârunt. Patrum absuit quin ipsorum consilia manifesta fierent, cùm ob multitudinem consciorum (quanquam Caesar nullum de huiusmodi re indicium admittebat, deferentèsque ad se id genus

C. Cæsius.

Trebonius,
& D. Brutus
insidiarum
contra Cæ-
sarem socj.

id genus sermones magnis pœnis coercebat) tum ob cunctationem, quippe reuerebantur adhuc tamen Cæsarem, ac tametsi nullis stipatoribus utebatur, tamen metuentes sibi ab his, Cæsari semper adcrant, rem extrahebant, ut iam discrimen ipsis impenderet, ne manifesti insidiarum facti perirent: neque id effugissent, nisi præter animi sui sententiam coacti fuissent institutum accelerare. Enimvero sparsus fuerat rumor, siue is uerus fuit, siue (ut fieri plerunque solet) confictus, sacerdotes, quos Quindecim viros uocabant, perhibere, ita Sibyllæ uaticinio prædictum esse, Parthos nisi à rege subigi non posse: eos igitur xv. viros de appellatione regis Cæsari tribuenda relatu-
 ros, quoniam id oraculum uerum esse iudicarent: atque etiam magistratibus dicendam fore sententiam in tanta rei deliberatione. Itaque Brutus & Cæsius (quia ipsi quoque magistratum gerebant) cum neque contradicere, neque tacere sibi integrum fore cernerent, insidias antequam de eo negotio quidquam statueretur, maturare decreuerunt. Proinde Curiam ad eam rem peragendam delegerunt. nam & Cæsare, qui in eo quidam loco minimè aduersi quicquam metueret, insidijs opportunior è futurum, & gladios se facile habituros, qui in scrinijs loco libellorum collocati importarentur, tum ceteros inermes non posse succurrere Cæsari sperabant: ac si quis omnino id conaturus esset, habituros se auxilium gladiatorum, quos multos in Pompeij theatro, à quo non procul Curia aberat, tanquam ad spectaculum exhibendum adornauerant. His constitutis, postquam dies rei destinata appetijt, in Curiam conuenerunt, Cæsaremque ad se uocauerunt. Cæsari insidias & uates denunciauerant, & insomnia. Ea enim nocte, quæ cædis eius diem præcessit, uxor eius domum suam corruisse, uirumque à quibusdam confossum in sinum suum

Occasio maturandarum insidiarum.

Cæsari interitum prædicentia signa,

confugere secundum quietem putauit. Caesar in somnis sibi supra nubes sublimis ferri, ac Iouis dextram tangere uisus est: præterea arma Martis, quæ secundum instituta maiorum apud ipsum, summum Pontificem, asseruabantur, noctu sonitum magnum ediderunt, forēsque cuticuli sponte patuerunt: hostijs quæ eorum causa fiebāt, litatum non est: aues etiā domo eum exire prohibuerunt. Id quoque post peractam cædem in omen tractum est, quod fellam eius auream, cum uenire cunctaretur ipse, famulus Curia extulit, existimans ea posthac opus non futurum. His de causis moras faciente Cesare, ueriti conspiratores ne dilato negotio (iam enim domi eam diem mansurus Caesar ferebatur) insidiæ patefierent, ipsiq; comprehenderentur, D. Brutum, qui Caesaris summus amicus habebatur mittunt, qui eum in Curiam adduceret. Is eleuatis omnibus quas Caesar prætendebat causis, Senatūque dicens magnoperè eum cupere uidere, Casarem ut prodiret permonuit. Domo exeunte eo, statua quædam ipsius in uestibulo posita, sponte decidit, ac comminuta est. Etenim erat omnino Cesari ea die moriendum. Igitur neque hoc omine motus est, neque insidias sibi has indicanti animum aduertit, oblatūque sibi libellum, in quo omnia quæ in ipsius perniciem erant præparata, accuratè consignata erant, non legit, rem non necessariam eo contineri putās. Erat omnino tanta animi fiducia, ut uati quoque, qui iam antè ipsum ut hanc diem caueret, monuerat, per iocum diceret: Vbi ergo tuæ prædictiones, an non diem hanc, quam tu metuebas, me uiuo adesse uides? isq; aliud nihil respondit, quàm adesse quidem eam diem, non tamen præterisse. Vbi in Curiam Caesar uenit, Antonium Trebonius extra Curiam detinuit (etsi enim statuerant Antonium quoque, Lepidūq; simul occidere, tamen ne multitudine cæso-
rum

Cur Antonius & Lepidus non simul cū Cesare necati.

causarum calumniæ de se locum præberent, quasi non liberandæ urbis, quod præ se ferebant, sed dominationis parandæ causâ negotiū susceperant, consilium solius Cæsaris necandi prætulervnt, Antoniumque ei neci interesse noluerunt, Lepidus enim apud exercitū in suburbio erat) reliqui Cæsari confestim circumfusi, quippe is homo ad congressus colloquiâque facilis, ut quisquam alius, natura erat, omnis suspicionis tollendæ causâ alij confabulari, alij deprecari cœperunt. Postquàm uerò tempus rei agendæ uenit, tanquam quidam gratiarum agendarum causa accedens, togam Cæsari ab humero detraxit: id enim signum conuenerat inter eos ut daretur, ceteri undique impetu facto multis uulneribus confecerunt, propter instantem multitudinem neque loqui, neque agere quicquam ualentem, sed ueste capiti obducta ipsis se præbentem. Ita enim rei ueritas habet: quanquam non desint, qui Bruto uiolentiam plagam infrenti dixisse ferant: Tu ne etiam fili? Ingenti autem tumultu eorum qui in Curia erant, eorumque qui extra eam stabant, quòd eacædes subito nemine expectante edita erat, & neque de percussoribus, neque de eorum numero, consiliòque constabat, omnes quasi in periculo futuros trepidatio incessit, obuiosque sibi iidem perterruerunt, nihil certi dicentes, atque hoc tantū clamantes: Fuge, claudes, fuge, claudes. Eum clamorem alij ab alijs acceptum propagarunt, urbique luctu repleta, ipsi in officinas domosque confugientes sese abdidierunt: quanquam Cæsaris percussores rectè in forum contenderant, & satis cum habitu, tum uociferando ostendebant nihil esse timendum, subindèque Ciceronem nomine uocabant. Ceterum plebs, quæ neque credebatur uera eos loqui, neque sedari faciliè poterat, uix tandem, idque ægrè admodum, cum neminem cedi, nemini

Cæsar in senatu occiditur.

Tumultus à cæde Cæsaris.

manus iniici uideret, animo recepto trepidādi tumultuan-
 dique sine facto conqueuit. Populo in concionem congre-
 gato, cedis autores multis contra Cæsarem, ac pro statu
 Reipublicæ populari uerbis factis, bono animo ciues esse
 iusserunt, nihilque mali metucere, non enim Cæsarem à se
 ideò occisum, ut uel dominationem, uel commodū aliquod
 aliud proprium inde haberent, sed ut libertate, legumq;
 usu restituto Respublica rectè administrari posset. His
 uerbis, còque in primis, quòd neminem quenquam lade-
 bant, multitudinem pacauerunt, ipsi ne uicißim aliorum
 insidijs impeterentur, in Capitolium, tanquam deos com-
 precaturi, concesserunt, ibique diē istam, noctēmque exe-
 gerunt. Sub uesperam alij quidam etiam primarij uiri eo-
 dem se contulerunt, qui etsi negocij huius participes mi-
 nimè fuerant, quia tamen laudari id factum uidebant, in
 partem gloriæ, & præmiorum quæ sperabantur, uenire
 cupiebant: Sed iustissimè euenit, ut in contrarium eis hoc
 consiliū uerteret, nam neque nomen huius facinoris, à
 cuius communicatione omnino absuerant, adepti sunt, &
 in eadem pericula quæ percussores Cæsaris post susti-
 nuerunt, ipsi quoque ut insidiarum socij, perueniunt.
 Hæc cernens Dolabella, ipse quoque cessandum sibi mi-
 nimè ratus, Consulatum, quanquam is nondum ad ipsum
 pertinebat, inuasit, habitaque oratione quadā de re præ-
 senti, in Capitolium ipse quoque adscendit. Interim Lepi-
 dus his quæ acta essent, cognitis, noctu forum militibus
 occupauit, concionemque contra percussores Cæsaris
 sub auroram habuit. Antonius autem, quanquam statim
 Cæsare occiso fugerat, proiectaque, quò facilius lateret,
 ueste Consulari, sese occuluerat ea nocte, tamen ubi per-
 cussoribus in Capitolio, Lepidum in foro esse intellexit,
 Senatu in Tēluris templum conuocato, de statu rerum
 præsentī

Cæsaris per-
 cussoribus in
 Capitolium
 concedunt.

Dolabella
 Cōsulatum
 inuadit.

Lepidus mi-
 litibus forū
 occupat.

Senatus in
 æde Tellu-
 ris habitus.

præsenti retulit. Ibi cum uariæ uariè affectorum sententiae dicerentur, Cicero, cuius auctoritati obtemperatū etiā est, in hæc uerba differuit: Omnibus ego, P. C. in consultationibus neque gratiam spectandam, neque odia esse existimo, sed eam unumquemque sententiam debere dicere, quam ipse optimam esse censeat. Quippe iniquum fuerit, cum Prætoris Consulisque nostros omnia ex præscripto rectæ rationis agere iubeamus, iisque etiam fortuna præstanda sit, si quid minus rectè gesserint, nos in deliberando, ubi suam quilibet sententiam in sua potestate omnino habet, priuatarum cupiditatum causa commodum Reipublicæ prodere. His ego de causis cum arbi-
 trer semper nobis in consilio capiendo æquitatis rationē habendam esse, id eo magis in præsentī negotio nobis faciendum censeo, quòd uideo nos, si omīssis non necessarijs rebus concordiam seruemus, salutē nostræ consulere, aliosque etiam nolentes nobis coniungere posse. *

Ciceronis oratio in senatu, quam ut ab obliuione perpetua præteritis iniurias suader.

uereor autem, ne malè, sed initio orationis nolo quicquā durius dicere. Superioribus quidem temporibus aliquandiu is fuit Reipublicæ status, ut eam hi qui plurimum armis possent, obtinerent: ipsi nobis quid deernendum esset præscriberent, non nos quid ipsis agendum esset prospiceremus. Nunc eò res redierunt, ut in nostra sint omnia potestate, penesque nos sit potestas aut cōcordiam, cumque ea libertatem, aut dissensiones iterum ac ciuilia bella, dominumque exinde deligendi. Id enim Senatusconsultum, quod hodie facietis, omnes etiam alij sequentur. Quæ cum, ut quidem mea fuit sententia, ita sese habeant, censeo nobis omnibus inuicē inimicitijs, ac contentionibus, aut quicquid id tandem mali est, omīssis, ad pristinam illam pacem, amicitiam, concordiamque redeundum esse, id certè, si nihil aliud præterea, expendentibus, quòd quandiu

his usi sumus in Republica procuranda, regiones, diuitias, gloriam, sociosque nobis parauimus: postquam ad intestinas clades deuenimus, non modò nihil nostris rebus accessisse, sed longè omnia deteriora facta. Tantum uerò abest, ut ego aliquid aliud esse existimem, quod in presentiarum salutem urti afferre possit, ut nisi nos concordiae auctores citò, adeoque iamiam fiamus, restitui urbem in integrum non posse iudicem. Vera autem esse quæ dico, ita cognoscetis, si & presentem conditionem inspexeritis, & antiqua memoria repetieritis. Nónne enim uidetis, populum iterum diuidi, diuellique, aliosque hæc, alios diuersa sentientes, in duas iam diuisas partes, bina castra habere: atque hos quidem Capitolium occupasse quasi terrore à Gallis impendente; alios in foro se ad oppugnandum Capitolium parare, quasi Carthaginenses ipsi, ac non etiam Romani essent? Nónne audistis, ut prius quoque sæpius dissensionibus coortis, alij Auentinum ac Capitolium, alij Sacrum montem tenuerint? At qui hi, quoties æquis conditionibus, aut alteri alteris modicum quicquam de suo iure concedentes in gratiam rediissent, statim odiorum sine factore reliquum temporis in pace & concordia exegerunt, ita ut multa magnæque bella communi opera feliciter confecerint: quoties autem ad cædes peruenissent, alteri acceptas iniurias ulciscendi cupiditate, alteri ne qua in re inferiores fuisse uiderentur, contendendi studio decepti, nihil unquam commodum ipsis euenit. Quorsum enim attinet Valerium, Horatium, Saturninum, Glauciam, Gracchosque uobis ex æquo hæc mecum cognoscentibus, pluribus uerbis commemorare? Quæ cum exempla non peregrina, sed domestica habeatis, ne cunctemini ista quidem iniuriari, hæc uerò uitare: sed cum res ipsa euentum consilio-
rum

rum uestrorum comprobatum uobis exhibeat, non iam orationem meam, quasi nuda uerba, considerate, sed ita accipite, ut quæ Reipublicæ ex usu sint, ac ipsa iam re se probent: neque enim spem incertam cogitatione quadam dubia confectandam, sed certitudinem consiliorum fidei quodam quasi uadimonio confirmatam animo præcipiendam habetis. Ac quanquam quid uobis in deliberando sit sequendum, à domesticis maiorum nostrorum (quemadmodum dixi) exemplis petere potestis, ut mihi extraneis documentis utendum esse non ducam: tamen cum infinita in medium possim adducere, unum commemorabo optimæ antiquissimæque urbis, à qua etiam petere leges certas maiores nostri non dedignati sunt, quòd turpe utiq; sit futurum, nos qui tantum uiribus atq; indicio Athenienses præstamus, in capiendo consilio ab ijs superari. Hi uerò (de re nota loquor) olim dissidijs ciuilibus agitati, atque hinc bello à Lacedæmonijs attriti, subque ciuium potentiorē tyrannidem redacti, non antè exitum suis calamitatibus inuenerunt, quam pacificatione composita, memoriam omnium malorum, quæ passi erant plurima à se inuicem ac grauissima, abolerent, ita ut iniuriam acceptam non modò iure persequi, sed ne reminisci quidem ulli liceret. Postquam ita resipuerunt, non à tyrannide modò & discordijs liberati sunt, sed ceteris etiam rebus secundis usi, urbem suam recuperârunt, denique sæpenumero salutem perniciemque ipsorum Lacedæmoniorum, Thebanorumque in sua manu positam habuerunt. Quòd si hi, qui custodibus captis ex Piræo in urbem uenerunt, de urbis habitatoribus uindictam sumere uoluissent ob acceptas iniurias, facinus fortassis causam satis honestam habens perpetrassent, mala tamen & intulissent multa, & accipissent.

Athenienses
quædammo-
dum obli-
uione iniu-
riarum abo-
lita Rempu-
blicam re-
stituerint.

Incerta for-
tuna in ci-
uilibus mo-
tibus.

pissent. Nam quemadmodum ijs præter suam spem superiores facti fuerant, ita fieri poterat ut rursus inopinatò succuberent. Nam in id quidem genus reb. nulla inest cōstantia, nec qui semel præualuit, uictoria omnino potitus est: sed multi cum suis rebus confiderent, in calamitatem inciderunt, multi ulcisci alios cupientes, ipsi unà perierunt. Neq; enim qui rebus aduersis premuntur, quātumuis iniurijs aliorum sint expositi, semper eā sortem perferunt, neque potentia, ut cunq; aliquādiu perduret, semper prospero successu utitur: sed utrunque inopinatæ humanarum rerum uicissitudini, fortunæq; inconstantiæ obnoxium, sæpenumero non pro sua spe, sed improuisa horum mutatione momenta accipit. His igitur de causis quidam, atque ex studio contendendi (vehemens enim est omnis homo, cum uel affectus est iniuria, uel affectum se esse putat) supra uires suas audacia efferruntur, et ultra quàm robore suo possint, decertandi studio flagrant, aut superaturos se sperantes, aut certè non sine clade inimici perituros. Hi quidè modò uincētes, modò uicti, alternisq; clades accipientes edentēsq;, partim penitus pereūt, partim misera, atque (ut prouerbio dicitur) Cadmea uictoria potiuntur: tuncque demum sentiunt se malè de rebus suis statuisse, cum id nihil iam prodest. Quod ita se habere, res ipsa uos docuit, atque agendum considerate. Aliquandiu in ciuilibus seditionibus Marius præualuit: deinde profligatus, copijs iterum coactis quid egerit, satis uobis liquet. Similiter Sylla (ut Cinna, Carbonemque, et reliquos qui in medio fuerunt, præteream) cum primò potentia præstaret, post superatus, iterum dominatione potitus, nihil crudelitatis sibi reliquum fecit: ne quid iam de Mario iuniore, Cinna, Carbonēue dicam. Post hos Lepidus, quasi uindictam de his sumpturus, peculiarem ipse seditionem

Exempla do-
mestica
proponit.
Marius.

Sylla.

Lepidus.

tionem excitauit, uniuersamque propemodum Italiam cōturbauit. Postquam hoc quoque; exonerati sumus, nostis quot quantisque nos incommodis Sertorius, reliquique exules cum eo affecerint, iam ut Catilinam, Clodiumque taceam, nonne Pompeius, ipseque Caesar primò bellum alter alteri fecerunt, ne affinitate quidem eos inhibente: dein de innumeris miseris non urbem modò, aut Italiam, sed totum fr̃e orbem terrarum impleuerunt: Mortem ne igitur Pompeij, ingentemque ciuium istam cladem, quies excepit: minimè uerò, cum & Africa & Hispania conscia sint multitudinis eorum, qui ibi occubuerunt. Quid quòd ne sic quidem pacatæ sunt res: lacet enim Caesar ita interfectus, occupatum est Capitolium, forum armis repletum est, terror urbem occupauit. Ita ubi ciues seditiones mouere inceperunt, uimque ui ulcisci student, neque equitate humanitatē uindictam, sed cupiditate armorumque licentia metiuntur, necessariò calamitates quasi orbe quodam semper reuoluuntur, continentique successione mala malis redduntur. Res enim secundæ in libidinem mortalibus exundant, ut nullum cupiditatibus modum statuunt: contrà calamitatibus pressos, ira malorum exagitat, ut cum non confestim perierint, ulcisci eos à quibus afflicti sunt, concupiscant, donec animum suum exatient. Reliqua multitudo, etiam si nullam rerum societatem cum his contraxerit, tamen oppressorum misericordia, metuque eiusdem sortis, odioque eius quæ præualuit, ac spe eiusdem licentiæ adipiscendæ, miseris opitulatur. Ita fit, ut hi quoque ciues, qui neutram partem antè sequebantur, in seditionis partem ipsi quoque alligantur, aliique subinde alijs sub specie ultionis (quam semper hi qui oppressi sunt, exigunt) in uindicandis iniurijs succedant, idque malum quasi legitimam iam in orbem

Sertorius.

Cladium acceptarū bello Pompeij & Caesaris enumeratio.

Circulus malorū in seditionibus.

orbem recurrat, quibus uicibus cum alij aliàs priuati pereant, ipsam interim Rempublicā omnes ex æquo pessundant. An non uidetis, quanto temporis spacio nos inuicem bello ciuili attriuerimus, quot & quanta mala exhauserimus, aut quod tandem indignum facinus à nobis pratermissum est? Quis enim numerum inire possit eius pecuniarum multitudinis, quam cum socijs ademissemus, deos despoliassemus, ipsi suprà quàm facultates nostræ ferrent, contulissemus, contra nos inuicem impendimus? Quis rationem subducere queat ciuium uirorum multitudinis, quæ periit, non quidem reliquorum istorum, quorum summa inuestigabilis est, sed equitum, senatorumque, quorum unusquisque bellis exteris uel uiuens, uel moriens uniuersam ciuitatem seruare potuisset? Quot enim Curtij, Decij, Fabij, Marcelli, Scipiones, occubuerunt, non profecto ut Samnites, Latinos, Hispanos, Carthaginensesue profligarent, sed ut ipsi, pariterque uictores interirent. Ac quamuis uel maximè lugendi sunt nobis hi qui in armis ceciderunt, tamen est cur equiore animo eorum sit ferendus interitus: uolentes enim (si quidem is uelle dici debet, qui metu cogitur) in pugnam progressi sunt, mortemque indignam quidem, sed uiro certe dignam oppetierunt, interque spem uictoriæ sine sensu mortis occubuerunt. Qui uerò in domibus, in uijs, in foro, in ipsa Curia, Capitolioque, nec uiri tantum, sed mulieres, neque ualida ætate solum, sed senes etiam, puerique miserè sunt trucidati, eorum quis satis exitium deplorare possit? Quæ cum eiusmodi sint, ut neque nos prioribus temporibus unquam ab uniuersis hostibus nostris tantam perniciem acceperimus, neque illis intulerimus, quantam nos inuicem affecimus, tamen ab ægrè ferendo hæc, curaque finem ijs nobis dignum statuendi ita absumus ut gaudeamus

mus insuper, ac dies festos ducamus, horumq; malorum auctoribus benefactorum nomen tribuamus? Ego quidem non hominum nos vitam hanc, sed ferarum quarundam quibus se inuicem perdere natura est, uixisse arbitror. Verum enimvero quid præterita luctu prosequi attinet, quæ infecta quidē nunquam reddemus? Quin præsentibus potius rebus prospicimus, quarum ego causa præteritorum mentionem feci, non ut communes calamitates (quæ utinam nobis non accidissent) commemorē, sed ut uobis earum ratione habita persuadeā, ut saltē quod reliquum est adhuc, cōseruetis: ad id enim solum recordatio acceptorum malorum conducit, ut nos ad cauenda similia incōmoda adhortetur. In præsentī autē re id uobis facere maximē licet initio adhuc huius mali, ac à paucis etiānum facta coitione, priusquā alteri sperātes se superiores futuros, alteri indignē ferētes se abiectos esse, inconsideratē ad rem armis decernendā contra suum ipsorum commodū efferantur. Ei malo occurrere potestis sine labore, sine periculo, sine impensa, sine cædibus, si hoc unū decretū feceritis, ut iniuriarum mutuō omnis aboleatur memoria. Non enim id nunc est tempus, ut si quid à certis hominib. peccatum est, id in disquisitionē uocare, arguere, uindicareq; expediat. Neque enim de causa nunc aliqua cognoscitis, ut exquisitē ius dicendum sit, sed deliberatis quānam ratione præsens rerum status tutissimē componi possit, quod fieri non potest, nisi ad nonnulla coniucatis. Quemadmodum etiam in puerorum uitam non exactē inquirimus, sed multa dissimulare opus habemus, quippe cū mediocria delicta non extremis sint plectenda supplicijs, sed leniter castiganda: ita nos etiā qui patres populi non tantum nomine, sed re uera sumus omnes, non expedit in omnia curiosē se inquire, ne id nostra sitet omnium perniciē. Multa quidem

Malorum
præteritorū
recordatio
ad quid
profit.

Cōparatio
puerorum
castigatio-
nis.

Summum
ius aliquan-
do summa
est iniuria.

quidem sunt, quæ Cæsari uitio uerti possunt, ita ut iure cæsus uideri possit, multa etiam crimina obijci eius interfectores possunt, ut pœna digni existimari queant: uerum hoc agere, hominum est nouas seditiones expetentiū: qui autem rectè consultum rebus uolunt, non summum ius persequendo incommodare urbi, sed eam æquitate adhibita conseruare decet. Itaque quæ iam antè euenērūt, eo modo quo grandines diluuiæque accidere solent, nobis obtigisse rati, obliuioni mandate, et iam nunc agnoscentes uos inuicem gentiles esse ac ciues, ad concordiam redite. Neque uerò suspicari quisquam uestrū debet, me propterea Cæsaris percussoribus gratificari, quod ipse quoque Pompeij partes secutus fuerim: quid enim uerbis opus est? cū censem persuasum uobis esse omnibus, me neque amicitiam, neque inimiciā ullam mei ipsius causa suscepisse, sed semper in amore odiōque uestrū omnium commodum, publicamque libertatem concordiamque spectauisse. Igitur de mea quidem uoluntate dicere superse-
debo, pauca quedam in rem uestram loquar. Ego tantum abest ut priuata beneuolentiæ causa, ac non cura communis salutis hanc sententiam tulerim, ut etiam reliquis omnibus qui Cæsare adhuc rerum potente contra leges ac consuetudinem patriæ deliquerunt, pœnā omnem remittendam censem: neque id solum, sed ut honores, magistratus, donaque ab eo sibi data retineant, quantum in his sunt, cum quibus mihi non conueniat. Nam ut autor uobis ego nequaquam esse uelim huiusmodi aliquid agendi, huiusmodique magistratus deligendi: ita cū acta hæc iam sint, nihil mouendū uobis statuo. Neque enim tantum ad uos redire detrimentum potest, si certi quidam contra leges indignique ipsi ea habeant, quantum profuerit, quod potentioribus nullum metum conturbatio-
nemue

nēmuc offertis. Hæc mihi in præsentiarum dicta sint, quæ res ipsa postulauit: postmodò rebus constitutis, etiam de reliquis consilium capiemus. Hæc oratione Cicero Senatum permouit, ut Senatusconsultum facerent, ne quis acceptæ ab alio iniuriæ in posterum meminisset. Interim percussores Cæsaris militibus etiam promiserant, nihil se eorum quæ Cæsar egisset, rescissuros. Cum enim eos uehementer indignari animaduertissent, uerentes ne his quæ ipsis largitus fuerat Cæsar, spoliarentur, præoccupandos sibi eos antequàm Senatus quicquam decerneret, statuerunt: euocatisque iis qui subter Capitolium aderant, in locum unde exaudiri ipsi possent, quæ ad institutum suum faciebant, apud eos locuti, literis in forum missis, polliciti sunt, se neque adempturos quicquam cuiquam, neque alia ulla re lesuros, uniuersasque Cæsaris actiones ratas esse iussuros, summisque sese iuramentis obstringentes, uerè se hæc præstatuuros, ad assensum eorum animos impulerunt. Ita postquam etiam Senatusconsultum annunciatum est, cum milites iam Lepido dediti amplius non essent, eumque exinde percussores non metuerent, ad pacificationem utrinque concessum est, maxime Antonij opera: quanquam is longè aliud animo suo conceptum habebat. Nam Lepidus ulcisci uelle Cæsarem præ se ferens, nouas res affectabat, ac quoniam exercitum habebat, succedere in Cæsaris posse potentiâ sperabat, cuiusque rei causa bellum adornabat. Sed Antonius cum hoc eius propositum perspieceret, ipse autem nullis suffultus uiribus ad nouas res consurgere auderet, Lepido, ne is præualeret, persuasit ut maiori parti concederet. Itaque pacificatum est iis quæ decreta fuerant conditionibus: neque tamen antè hi qui in Capitolio erant, descenderunt, quàm Lepidi Antonijque filios obsides acce-

Senatusconsultum factum de obliuione præteritorum malorum.

Lepidi & Antonij in Ritum.

Obsides.

perunt. Ita Brutus ad Lepidum, propinquum suum descendit, Cassius ad Antonium, proposita securitate. Inter cœnandum cum (ut solet fieri) uarij sermones incidissent, Cassij dictū. Cassium Antonius ecquem adhuc pugionem sub ala gestaret percontatus est: Nimirum (inquit ille) magnum admodum, si tu quoque tyrannidem occupare cupiueris. His ita tum peractis, neque actum quicquam grauius prætereà est, neque expectatum: gaudebat populus à dominatione Caesaris liberatus: nec defuerunt qui eius cadauer inhumatum proiicere in animo haberent. Percussores ocioso animo, nulli prætereà rei intenti, libertatis restitutores, tyrannicidæq; cognominabantur. Caterum post recitato Caesaris testamento, cum populus cognouisset Octauium à Cesare adoptatum, Antonium uerò, D. Brutum, aliosque percussorum quosdam secundos heredes institutos, munera alia aliis, populo autem hortos ad Tiberim, ac uiritim cœtenos uicenos, ut Octauius ipse autor est, ut alij, trecentenos sestertios legatos, animi eorum commoti sunt, eosque Antonius uehementius adhuc irritauit, corpore in forum (cōsilio profectò perquam u. e. cordi) illato, propositoque sicut erat à eade sanguis nolentum, uulneribusque extantibus, habita in super oratione, (elegantissime ea, splendidæque, sed præsentierum statui minimè conducibili) in hanc sententiam.

Testamentū
Caesaris recitatum,

M. Antoni
oratio fune
bris in Cæsarem,

Si me priuato Caesar, Quirites, priuatus ipse etiam diem clausisset, longo sermone mihi usus non fuisset, neque singulas eius res gestas enumerandas habuisssem, sed paucis de genere, educatione, moribusque eius dictis, mentioneque aliqua eorum quæ Reipublicæ causa gessisset, facta, perorasssem, ne molestiam his aliquā, qui Caesari necesse sitate nulla iuncti essent, afferrem. Nunc cum is summum gerens apud nos magistratum perierit, ego autem proximum

mum ab eo magistratum administrem, necessario duplici mihi sermone, qui & hæres ab eo sum dictus, & cum magistratu sum, utendum est, nihilque eorum quæ dici par est, omittendum: sed quæ uniuersus populus, si uno ore loqui posset, in laudem eius uiri prædicaturus erat, ea omnia edisserere. Equidem non me fugit, quàm difficile sit eam orationem instituere quæ animis uestris satisfaciat, cum alioquin non proclive sit huiusmodi rem tentare, quoniam nulla omnino oratio magnas res adæquare potest, & uos ob conscientiam uitæ Cæsaris inexatiabili uoluntate erga eum affectos, grauissimos ego iudices orationis meæ sum habiturus. Quòd si apud ignaros uerba essent facièda, facile erat eos magnitudine rerum perterritos adducere: nunc loquenti mihi apud eos, quibus res ex notæ sunt, omnino quæcunque dicentur, rebus ipsis inferiora uidebuntur. Nam sicubi apud extraneos inuidia obstat, quo minus fidem uerba inueniant, attamen ea ipsa efficit, ut sufficisse hæc quæ dicta sunt, uideantur: uobis autem necesse est satis fieri nullo modo posse, propter beneuolentiam qua erga Cæsarem estis affecti, cuius ipsi uirtutum usi fructibus præcipue, laudes eius non cum inuidia, tanquam nihil ad uos pertinentes, sed summo cum studio, tanquam uobis proprias, audire uultis. Itaque uestræ uoluntati satisfacere omni ego ui conabor: id persuasum mihi habens, uos non uoluntatem meam orationis facultate æstimaturos, sed studij mei habitum ratione id quoque in quo oratio mea deficiet, suppleturos. Dicam autem primum de genere Cæsaris, non quidem id propterea, quod id splendidissimum est: quam id quoque ad uirtutem haud parum facit, non fortè fortuna sed cognata quadam præparatione bonum fieri. Qui enim obscuro loco nati sunt, possunt quidem ij

Genus.

Cæsar's ge-
nus.

hoc sibi adsciscere, ut boni uiri sint, attamen eorundem ignobilitatem innata quedam uitiâ aliquando arguunt. Quibus uerò scûina uirtutis à maioribus per multû tempus ducta adsunt, fieri non potest quin & ingenta & perpetua uirtute sint præditi. Ego autem non id nûc potissimum in Cæsare laudo, quòd si quis nouissimam progeniei eius partem spectet, à multis nobilibus uiris, si antiquissimam, à regibus & diis immortalibus prognatus est: sed primùm quòd totius urbis nostræ cognatus est: (quos enim ille generis sui autores, eos Roma conditores habet) deinde quòd cum primi eius patres propter uirtutes suas decorum progenies existimati sint, hic non modò confirmauit eam famam, sed auxit etiam: ut si quis antè in dubium uocauerit, filiusne Veneris fuerit Aeneas, nunc certè credere cogatur. Sanè decorum filij quidā immeritò nominati sunt: Cæsarem uerò nemo indignum diuina origine iudicauerit. Aeneas quidem, cuiusq; aliquot nepotes posterique, reges fuerunt ipsi quoque; Cæsar uerò in tantum ipsos excelluit, ut cum illi Lauinij Albæq; regnassent, ipse regnum Romæ aspernatus sit: cùmque illi fundamenta urbis nostræ iecerint, ipse tantum ad fastigium eam erexerit, ut præter reliqua sua facta, colonias etiam maiores his urbibus quarum illi reges fuerant, deduxerit. Dixi de genere Cæsaris: consequens est, ut de educatione institutioneq; dicam, quam nobilitatis magnitudini consentaneam fuisse, non aliunde melius, quàm ex actis ipsius demonstrari potest. Non enim fieri potest, ut non optimè educatus fuerit is, cuius & corpus & animus ad omnia pacis belliq; opera abundè suffecerunt. Eaque quidem difficile est eundem uirû & pulcritudine corporis, & tolerantiâ cæteris præstare, eundemq; & corpore esse ualidissimo, & animo prudentissimo: difficilius etiâ, eund

Educatio
Cæsaris, ani-
mîq; & cor-
poris bona.

eundem & sermone & actionibus pollere. At uerò Cæsar noster (loquor autem apud conscios, ut neque mentiedum mihi sit, quippe confestim coargutum iri cum sciam: neque inflatius quicquam prædicandum, ita enim in contrariam proposito meo partem deferret: nam & optimo iure loquacitatis in simul arcer, uirtutemque eius minorem ea quam uos de ea habetis opinione, efficere uelle iudicaret. Omnis enim, quæ de huiusmodi re instituitur oratio, si uel exiguam mendacij partem assumpserit, non laudi, sed culpæ oratori datur. cum enim auditoribus res ipsa de qua dicitur, nota sit, ea noticia cum mendacio non conueniens, ad ueritatem fertur: eaque contenta, qualis oratio fuisse debuerit intelligit, eaque collatione uitium deprehendit.) Enim uerò Cæsar, quod uerè possum affirmare, & corpore firmissimo fuit, & animo promptissimo. Erat in ipso uis quædam naturæ admirabilis: sed eam exercitatione omnis generis ita confirmauerat, ut non immeritò omnes res & cognoscere celerrimè, & exponere summa cum fide, & administrare prudentissimè posset, nunquam ipsum aut repentinum temporis momentū præuertit, aut occultata dilatio fefellit: ita omnia prius quam acciderent, iam antè cognita habebat, atque ad ea se comparaucratur: in indagandis occultis, dissimulandisq; his quæ cognita habebat, plurimum ualebat: arcana se cognoscere, cognita sibi ignorare simulandi, his occasiones temporis accommodandi, rationesque de his ineundi, singulæque ad finem perducendi artem mirè callebat. Cuius rei certum est signum

Vis ingenij
Cæsaris.

In re familiari curanda attētus, iuxtaq; liberalis fuit. Nā & facultates suas ut sibi sufficerent, conseruare studebat, & sumptus ubi res id exigebat, amplos faciebat. Propinquos suos, nisi qui essent sceleribus extremis pol-

Cæsar in
necessarios,
amicos, ini-
micos, & ho-
stes animo.

luti, summopere dilexit, neque aut ullum ex his afflictum
aduersis rebus neglexit, aut felicitatem inuidit, sed & his
sua bona auxit, & illis quæ deerant, suffecit, aliis pecu-
nias, aliis prædia, magistratûsq; & sacerdotia aliis lar-
gens. Amicis etiam familiaribusq; suis mirificè usus est,
ita ut neminem horum contemneret, neminem cõtumelia
afficeret, omnibus se in colloquiis facilem præberet, quo-
rum in ipsum extarent officia, eos multipliciter remunera-
ret, reliquos beneficiis sibi devinciret; neq; uerò splendore
ullius inuidit, augeſcentem uero depreſſit, sed gauisus est,
si quàm plurimos sibi æquaret, quòd eorum dignitatem,
potentiam, decûsq; etiam ad se aliqua ex parte redire ex-
iſtimabat. Iam inimicis quoque non crudelē se, non in-
exorabilem præbuit, sed multis priuatarum offensarum
uindictam remisit, multos qui bellum ipsi intuliſſent, inde-
nes dimiſit, honores etiam magistratûſque quibusdā de-
tulit. Ad eò totus ad uirtutem natus fuerat, ut non modò
ipse uitio nullo laboraret, sed ne aliis quidem ea inesse
crederet. Sed quia hæcenus dicendo progressus sum, inci-
piam iam nunc de eius in Rempublicam actionibus uerba
facere. Nam si in ocio uiſſet, suam quidem uirtutem
minus manifestam habuiſſet; nunc ad eò euectus, ut non
sui modò temporis homines, sed omnes qui potentia alia
quid unquam ualuiſſent, ſuperauerit, longè clariorem
uirtutem suam effecit: utque illos frè omnes potètia de-
clarauit quales eſſent, ita Cæſarem eadem iam antè no-
tum, illustriorem fecit. Cum enim eas res agendis susce-
piſſet, quæ uirtutem ipsius adæquarent, præ se eſſe iis
ostendit: solûſque inter homines cum tantam fortunā suā
sibi uirtute paraſſet, eam neque calumniis aliorum expo-
ſuit, neque contumelia affecit. Ego autem quæ Cæſar in
militia sua, muneribusque inferioribus ordinatim susce-
ptis

Quæ Reipu-
blicæ cauſa
Cæſar ege-
rit.

ptis gessit, silentio præteribo, quanquam ea tanta sunt, ut alij cuidam ad laudem abunde satis futura sint: sed munera quædam consecrari uideri possim ea enumerans, si quis ad splendorem subsequetium eius aclorum respiciat, quæ ipsa tamen quoque non singulatim accurata narratione prosequar, quod & exponere omnia non possum, & uobis omnium consciis molestus potius sim futurus. Itaque primò omnium Cæsar ex Prætura in Hispaniam profectus, cum eam non satis fidam offendisset, minime concedendum putauit, ut sub nomine pacis ij aduersarios se gererent, maluitque ea agere quæ ex usu Reipublicæ forent, quàm per ocium tempus magistratus sui exigere. Igitur cum ultrò resipiscere Hispani nollent, uì eos castigauit, tantùmque eare eos qui gloriam prius ab Hispania reportassent, superauit, quanto difficilius est conseruare res, quàm parare, aut id efficere, uti ne quos nouos motus subditi excitent, quàm eos ab initio integris adhuc rebus utentes subigere. Ea propter & triumphũ Cæsari uos decreuistis, & statim Consulatum commisitistis. Vnde liquidò constat, cum non suæ cupiditatis, gloriæq; studij causa id bellum gessisset, sed ad reliqua se commisitisse, cum triumpho omisso, ita rebus urgentibus, atq; etisque uobis pro eo honore, quem satis ad gloriam fuit esse ducebat, gratis, Consulatum occepit: in quo quæ in urbe gesserit, infinita commemorari poterant. Sed postquam Consulatu perfunctus, ad bellum Gallicum missus fuit, quot quantasque res gesserit, nubi considerate. Sociis non modò oneri non fuit; sed cum eos infidelitatis nullius suspectos haberet, uideretque ab hostibus detrimenta accipere, auxilio etiam iuuuit. Hostes igitur, neque eos tantum qui sociorum erant uicini, sed alios omnes Galliam incolentes subegit: regionemque permagnam, ut-

A' Prætura
in Hispania
acta.

Res in Gal-
lia gestæ.

bellum con-
tra Pōpeiū.

bisque innumeras, ante ne nomine quidem nobis notas, di-
tioni nostræ adiecit. Hæc omnia, quamvis neque iustis co-
piis, neque sufficienti pecunia à nobis instructus, tanta cele-
ritate confecit, ut prius cum uicisse, quàm bellum gerere
compererimus: tam uerò tuta omnia constituit, ut in po-
sterum in Germaniam, ad eoque Britanniam, per Galliã
transitus patuerit. Itaque nunc Gallia ista, quæ quondam
Ambrones Cimbrósque nobis immisit, in seruitutem re-
ducta agriculturam, sicut ipsa Italia, exercet: nauigatur
non Rhodanus tantum, Ararisque, sed & Mosæ, & Li-
geris, & ipse Rhenus, ipseque ad eò Oceanus. quorū enim
prius uix nomina ad nos peruenerant, quæque an essent du-
bitabamus, hæc illa nobis ex ignotis accessit, ex inexplora-
tis nauigabilis, sua altitudine animi magnificentiæque ef-
fecit. Ac nisi quidem ei, aut uobis uerius, hunc successum
inidentes, seditionibus motis cum ante constitutum tem-
pus huc redire coegissent, utique totam Britanniam cum
omnibus circum iacentibus insulis, omnemque Germaniã
ad Oceanum usque septentrionalē subegisset: ut imperij
nostri limites nō amplius populi, terræ uel, sed aer & ma-
re exterius ambiens fuissent. Cuius rei causa uos, cū ma-
gnanimitatē eius, resque gestas, ac fortunam animaduer-
teretis, eum quàm diutissimè cum imperio esse iussistis,
octo nimirum continuis annis: quod ab eo tempore, quo
per populum respublica geri cœpit, nulli unquam con-
cessum fuit. Sed non dubitabatis, quin omnia ea uobis
pararet: neque suspicabimini fore unquam, uti is ad-
uersum uos cresceret. Cum igitur cuperetis, ut plurimo
temporis spacio in iis regionibus abesset, ij qui sibi solis
reipublicæ administrationem, quasi non amplius commu-
nem, uendicabant, neque cum reliqua conficere, neque ue-
strum sub dominium ea omnia uenire passi, sed multa ne-
faria,

faria, abusi eius occupationibus, ausi sunt, ita ut Cæsaris uobis auxilio opus esset. Itaque Cæsar institutis negociis intermissis, celeriter uobis auxilium tulit, uniuer-
sâq; Italiam ab impendentibus periculis liberauit, His-
paniam ab alienatâ recuperauit. Cûmque uideret Pom-
peium relicta patriâ propriû sibi in Macedonia regnum
parare, eò uestra bona transferre, subditos uestros cõtra
uos armare, uestrisq; uos pecuniis oppugnare: primum
priuatim publicèq; ad eû legatis missis conatus est per-
suadere, ut ab incepto desisteret, sententiâq; mutaret:
summâq; ei se fide obstrinxit, uelle se cum coiterum pari
conditione uti. postquàm nullo modo Pompeium à pro-
posito deducere potuit, isque non reliquo modò iure, sed
affinitate etiam, quæ ipsi cum Cæsare intercedebat, uiola-
ta, bellum contra uos suscepit, tum demum Cæsar coactus
est bellum ciuile attingere. In quo qua audacia aduersus
Pompeium hyberno tẽpore nauibus prouectus sit, quàm
confidenter cum eo uniuersam quantumuis regionẽ ob-
tinente congressus sit, quàm fortiter eum militum nume-
ro longe superiorem uicerit, quid dicam? quæ si quis sin-
gulatim exponere uelit, Pompeium illum, cuius tanta
fuit admiratio, puerum fuisse ostendet, ad eò artibus im-
peratoris omnibus à Cæsare superatum. Verùm hæc
quidem missa facio, de quibus neque Cæsar ipse gloriari
solebat, odioque necessitatem istam prosequebatur. Post-
quàm iustissimo arbitrio belli controuersia, à Diis immor-
talibus est diiudicata, quænam ille tum, qui quidem tunc
primùm in potestatem eius hostis uenisset, occidit? quem
Senatorem, aut equitem, aut denique ciuem, quinimò
quem etiam sociorum, subditorumue P. R. non honore
affecit? Certè horum nemo necatus est, neque culpatus
ab eo, neque priuatus, neque rex, neque populus, neque

Clemencia in
uictos.

urbs: sed alij eius sunt deinde castra secuti, alij honestam
 impunitatem adepti, ita ut ab omnibus hi qui perierant,
 deplorati sint. Tantum enim Cæsaris clementia abunda-
 uit, ut non modò eos qui Pompeium adiunxissent, lauda-
 verit, omniâque iis ab eo tributa conseruauerit: sed Phar-
 nacæ etiâ, Orodémque odio habuerit, quòd amico ipso-
 rum Pompeio opem non tulissent: quorum alteri paulo pòst
 bellum intulit, in alterum uerò expeditionem cogitabat.
 Ipsum quidem Pompeium, si quidem uoluisset, uiuum ca-
 pere facile potuisset. quod ex eo constat, quia cum non
 statim insecutus est, sed aufugiendi liberum tempus con-
 cessit, mortemque eius non sine dolore cognouit: tantumque
 à laudando eius occisores absuit, ut eorū paulo pòst eadē
 hanc necem compensarit. ipsum quoque Ptolemæum, quòd
 ad benefactoris sui interitū cōiuere sustinuisset, quam-
 uis puerum adhuc, interemit. Quemadmodum autem se-
 cundum has res gestas Aegyptum constituerit, quātā-
 que uim pecunie inde attulerit, superfluum fuerit dice-
 re. Pharnacen bello inuadens, qui iam haud exiguā Ponti
 Armeniæque partem occupauerat, simul et annunciatum
 est uenire, et uisus est adesse, et collatis signis uicit, u-
 na omnia die: quod non minimo esse potuit argumento,
 nihilo ipsum Alexandriæ deteriore redditum, neque
 luxuriæ causa ibi commoratum fuisse: nunquam enim
 eam rem nisi multa prouidentia, multoque robore usus
 peregisset. Pharnace fugiente, cum se ad conuertenda cō-
 festim in Parthos arma comparasset, iterum in urbe sediti-
 onibus coortis, contra animi sui sententiam huc adue-
 nit: resque ita omnes praeuauit, ut nunquam conturbatae fuisse
 se uideri potuerint. Nemo enim horum motuum causa,
 aut morte, aut exilio, aut ignominia ulla affectus fuit: nō
 quòd non optimo iure multis pœnæ lucendæ fuerint, sed
 quòd

Aegyptus.
Pharnaces.

seditio cō-
polita.

quòd hostes affatim delendos, ciues autem, etiam si qui im-
probi sint, seruandos Cæsar existimabat. Ita fortitudine
extrancos debellauit, humanitate autem salutem ciuibus
tumultuantibus, quamuis sæpenumero indignis ea, con-
seruauit. Idem hoc in Africa quoque, Hispaniâque egit,
dimissis omnibus quos non antè quoque captos miseri-
cordia prosequutus fuerat, aduersariis. Sic enim statue-
bat, stulticiæ esse, non mansuetudinis, eos qui sæpius ipsi Quatenus
ignoscendū.
insidias struxissent, conseruare: primi uerò delicti gra-
tiam facere, neque iram implacabilem gerere, honori-
bûsque etiam huiusmodi homines afficere: sin autem in
malicia sua perscuerassent, è medio eos tollere, id sui of-
ficij esse. Quanquam hoc quoque cur ego dixi? cum
multos etiam ex his salute donauerit, amicis suis, uictori-
æq; sociis singulis unius horum captiuorum supplicio
eximendi potestate concessa. Quæ cum innata quadam
bonitate, non simulata, aut spe emolumenti alicuius as-
sumpta (qua complures alij in alios usi sunt) fecisse, hoc
ipsum satis testatur, quòd perpetuò talis fuit, neque
eum uel ira exasperauit, neque res secundæ corruperūt,
neque alium potentia fecit, neque licentia mutauit: cum
tamen difficilimum sit, hominem in tot tantisque, atque
iis continentibus negociis occupatum, quorum par-
tem confecerit, partem præ manibus habeat, quedam
adhuc expectet, eandem semper bonitatem retinere, ac
non aliquando durius grauiusque aliquid statuere, si
non ulciscendorum præteritorum, at certè sibi in poste-
rum cauendi causa. Hæc nimirum ad bonitatem eius de-
monstrandam sufficiunt. Enimuerò uerè à diis prognat-
us fuit, qui unū hoc norat, salutem iis, qui quidem salui
esse possent, donare. Huc accedunt hæc quoque, quòd ne-
que de iis qui cōtra ipsum arma tulissent, supplicia alio-
rum

Pontaseius
in dānatos
ab aliis.

rum ministerio usus sumpsit, & eos quorum antè res cor-
ruerant, restituit. Effecit enim ut omnibus his qui cum
Lepido Sertorioque fuerant, impunitas daretur: omni-
bus qui à Sylla proscripti supererant, incolumitatem pa-
rauit, eosq; postea reduxit: omnium eorum filios, qui à
Sylla uocati essent, honoribus & magistratibus dignatus
est, & (quod uel summum est) omnes in uniuersum literas
arcanas Pompeij Scipionisque repertas, non lectas à se
combussit, ne adseruandas quidem ratus, ne qua aliis ma-
leficiorum exercendorum inde occasio suppeteret. Quod
eum sic egisse etiam, ac non tantum uerbis præ se tulisse,
res ipsa declarauit: nemo enim his ex literis non modò in
periculum, sed ne in metum quidem peruenit: ac nemo co-
gnouit, quidnam iis in literis contineretur, præter hos
ipso qui scripsissent. Id uerò ita admirabile hac in re est,
ut magis esse nullo modo possit, quod quicunque erant
consiliorum istorum literarumq; conscij, & dimissi prius
quàm accusati sunt, & salutem prius quàm periclitaren-
tur acceperunt: ipseq; qui eos saluos fecit, ignorauit quo-
rum miseretur. Has ob eius res gestas, ac cætera etiā,
quæ legibus ferendis emendandoque Reipublicæ statio
præstauit: quæ singula commemorare opus non est, ma-
gna quidem per se, sed prædictorum respectu non multi-
ponderis, uos eum tanquam patrem amauistis, dilexistis
ut benefactorem, iisque honoribus exornastis, quos alij
nulli unquam obtuleratis, prædictum eum urbis imperiūq;
habere perpetuum cupiistis, nihil de nominibus anxij,
quæ omnia ueluti ipso inferiora, ei attribuiistis, ut quod
unicuiq; eorum secundum instituta maiorum usurpato
ad perfectionem honoris potentiaq; exprimendam desie-
ceret, id reliquorum additione suppleretur. Ea de causa
Pontifex maximus de eorum respectu, nostrum Consul, mi-
litum

Honores Cē
sari decreti.

litum Imperator, hostium Dictator est creatus: quanquā
 hæc ipsa cur enumero? cum paulò post eum patrem pa-
 triæ appellaueritis, ut reliqua cognomenta reticeā. Cete-
 rùm is Pater, is Pontifex maximus, is sacrosanctus, is He-
 ros, is Deus, mortem obiit, obiit (pro dolor) non morbo
 confectus, non senio absumptus, non foris in bello uulne-
 ratus, non cœlitus immisso aliquo casu abreptus, sed hic
 intra mœnia dolo circumuentus periiit: qui tutò in Britan-
 niam exercitum duxerat, in urbe ea per insidias extin-
 ctus est, cuius urbis ipse pomerium protulerat: in Curia,
 cū ipse aliam edificasset, occisus est: uir bello clarus, inc-
 nis: nudus, qui pacem constituerat: ad tribunalia, qui iu-
 dex fuerat: à magistratib. ipse magistratū gerens: à ciui-
 bus, quem etiam in mare excurrentem hostium nemo in-
 terficere ausus fuerat, à sociis, quos nō semel misericor-
 dia prosecutus fuerat, necatus est. Quid tibi tandē, ô Cæ-
 sar, profuerunt clemētia, sacra & inuiolabilis potesta-
 tes, legesq;? At tu, qui lege etiā sæpius caueras, ne quis ab
 hostibus trucidaretur, misere ab amicis tuis casus es, nūc-
 q; iugulatus iaces in eo foro, per quod sæpenumero coro-
 natus pōpam duxeras: uulneribus concisus pro rostris po-
 situs es, unde ad populū sæpe concionem habueras. Eheu
 mihi, canos tuos sanguine fœdatos: heu uestem tuam la-
 niatam, quā, ut uidetur, in hoc solum acceperas, uti in ea
 confundereris. Hæc Antonio perorante, populus irritatus
 primò est: deinde ira commotus, tandem ita exarsit, ut
 percussores Cæsaris quæsitum irent: Senatoresque etiam
 reliquos incusarent, quòd passi essent eum uirum inter-
 fici, pro quo uti quotannis publicè uota conciperentur,
 decreuerant: perque cuius ualetudinem, fortunamque
 iurabant, quem iuxta Tribunis inuiolabilem esse iusse-
 rant. Post corpus Cæsaris acceptum alij in eam Curiam

Amplificat
indignitatē
cædis, Cæsa-
ri illatæ.

Corpus Cæ-

in qua

faris crema-
ti in foro.

Eluij Cinna
interitus.

Cornelius
Cinna Præ-
tor.

Ara.

Lex de Di-
ctaturæ abo-
litione in
perpetuum.

in qua occisus fuerat, alij in Capitolium ferre, ut ibi comburerent, intenderunt: sed à militibus prohibiti, metuentibus ne simul Theatrum quoque & templa conflagrarent, in foro rogam extruxerunt, eique cadauer imposuerunt. Verùm sic quoque multa uicina foro ædificia incendio absumpta fuissent, nisi milites obstitissent, nonnullique audaciorum Consulum iussu de rupe Tarpeia præcipitati essent. Quamquam ne sic quidem reliquitumultuandi finem fecerunt, sed ad ædes percussorum tetenderunt: obuiosque cum alios, tum Eluium Cinna Tribunum plebis obruncauerunt, idque immeritò. neque enim ex insidiatoribus, sed iis qui maximè Cæsarem diligebant, unus is fuit. uerùm errore nominis et cædes facta est, quòd Cornelius Cinna Prætor Cæsariæ necis socius fuerat. Consules armorum gestatione cum omnibus, præter milites, interdixissent, à cædibus cessatum est: aram autem multitudo eo in loco, quo rogam fuerat, extruxit, (nam cremati reliquias liberti eius sublatis, in monumento eius reposuerant) sacrificarèque apud eam, & immolare Cæsari, tanquam Deo, instituit. Cōsules arā eā subuerterunt, quosdāque indignè ferentes supplicio affecerunt: legem etiam tulcerunt, ne quis in posterum Dictator crearetur: execrationesque addiderunt, ac mortem ei qui mentionem Dictaturæ fecisset, aut eum magistratum in se recepisset: pœnam, pecuniāque ei qui talem occidisset, constituerunt. Hæc tum ut secuturis temporibus consulerent, decreuerunt: quasi uerò in uocabulis uis rei, ac non in armis posita esset, quæ unusquisque suo more & sumit & usurpat: iisque cum magistratum in quo iis utitur, utcumque is nominetur, polluit. Eos etiam tum, quibus ager à Cæsare assignatus fuerat, statim in colonias miserunt, ne quid

ne quid nouarum rerum molirentur. Percussores, qui-
 bus provinciæ sorte contigerant, in eas amandârunt, reli-
 quos diuersa in loca alia alium sub præscriptione ablega-
 uerunt, multique eos benefactorum suorum numero cen-
 sentes honorauerunt. Ita Cæsar uitam suam clausit. ac
 quoniam in Curia à Pompeio ædificata, ac ponè statuam
 eius ibi positam occisus fuit, uisus est ei pœnas aliquomo-
 do perfoluisse: quò accersit etiam, quòd ingētia tonitrua,
 & effusus imber id facinus subsecutus est. Porro in eo tu-
 multu res commemoratu non indigna accidit. C. quidam
 Casca cum Heluio Cinnae causam interitus fuisse animad-
 uertisset, quod idem cum Cornelio Cinna Prætorē nomē
 gesserat, ueritus ne ipse quoque periret, cum P. Seruilius
 Casca unus ex Tribunis & percussoribus Cæsaris fuis-
 set, literas publicè proposuit, quibus & nominis commu-
 nionem, & diuersitatem sententiarum utriusq; exponē-
 bat: ac neuter quidem in periculum uenit, quòd Serui-
 lius custodia ualida utebatur, C. tamen Cascae factum id
 memorabile esse iudicatum fuit. Huiusmodi erant, quæ
 eo tempore ab aliis, & ab ipsis Coss. agebantur. Nam
 Dolobell. m. Antonius, etsi initiò statuerat ad Consulatu
 non admittere, nondum ad eum pertinentem, tamen colle-
 gam sibi esse, ne seditionem moueret, passus fuit. Porro
 sedato tumultu Antonius, postquam ei acta Cæsaris in-
 spicere, exequique quæ is fieri iussisset, mandatum fuit,
 continentiam animi exuit, atque ut primum tabulas in-
 suam potestatem accepit, multa delcuit, multa uicissim
 in eas retulit, leges etiam alias supponens, pecunias ma-
 gistratûsque aliis ademit, aliis tribuit, quasi ex Cæsaris
 mandatis ea agens: pecuniam etiam multam hac ratione
 coegit, multa priuatos homines, populôsq; expilauit, rea-
 gibûsq; aliis terrâ, aliis libertatem, aliis ius ciuitatis, aliis
 unum

Percussores
 Cæsaris e-
 milli.

C. Casca ut
 uitæ suæ cō-
 suluerit.

P. Seruilius
 Casca.

Dolobellæ
 consulatus.

Antonius ma-
 la fide man-
 data Cæsaris
 exequitur.

Antonij in
Octaviū in-
iuriæ.

Lepidi &
Antonij af-
finitas.

Lepidus Pō-
tifex Maxi-
mus.

immunitatem uendidit. Hæc omnia in columnas æneas in-
cidit, quanquam senatus edicto cauisset, ne qua statua, de
legibus à Cæsare factis, poneretur: quin etiam cum uehe-
mentius instaret Antonius, atque Cæsarem multarum ac
necessariorum rerum autorem fieri dixisset, Senatui iu-
benti, ut eorum disquisitione cum optimatibus communi-
caret, non paruit. Octaviū porro, adolescentem adhuc,
rerūque imperitū, hereditatēque ut difficilem, ac
quæ teneri facile non posset, à se remouentem, prorsus de-
spexit: atque ipse ita omnia gessit, quasi hæres non facul-
tatum modò Cæsaris, sed potentiæ etiam relictus esset. In-
ter alia quæ egit, exules etiam nonnullos restituit: cumq;
Lepidus multum potentia ualeret, cumque Antonius ma-
gnopere metueret, filiam suam Lepidi filio nuptū dedit,
ipsūque patrem Lepidum Pontificem Maximum, ne in
ipsius actiones inquireret, constituit. Quod ut facilius ef-
ficeret, Pontificis Maximi electionem à populo ad Pon-
tifices iterum transtulit, per cōsque Lepidum, om-
nibus serè maiorum institutis neglectis, ini-
tiauit, cum ipse id sacerdotium obti-
nere potuisset. Hæc erant quæ
tū Antonius a-
gebat.

*

DIO

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVA-

dragesimusquintus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

CAPITVM HVIVS LIBRI INDEX.

De C. Octauio, qui postea Augustus cognominatus est.

De Sexto Pompeio, Pompeij filio.

Quomodo discordia inter Cæsarem & Antonium oborta sint.

Vt Cicero aduersus Antonium concionem habuerit.

Hæc autem acta sunt reliqua parte eius anni, quo Iulius Cæsar fuit
Dictator V. M. Aemilio Lepido Magistro equitum, & Consul
V. cum M. Antonio.

C. OCTAVIVS Cæpias (hoc enim
nomen fuit Attiæ filio, quæ sororis
Cæsaris filia erat) Velitris Volscorū
oppido oriundus fuit, pupillus autem
à patre suo Octauio relictus, apud ma-
trem, & uitricum suū L. Philippum

C. Octauij
(qui deinde
Augustus
fuit) genus.
Educatio.

educatus est. Postquam adoleuit, cum C. Cæsare uixit, qui
liberis ipse carens, magnamque de eo adolescente spem
habens, summo cum amore complexus est atque fuit,
eumque sibi nominis, fortunarum, regni que sui heredem
constituerat. Quod quo magis faceret, Attia etiā mouit,
quæ etiam atque etiam affirmabat, Octauium hunc ex
Apolline conceptum fuisse: quod cum in eius Dei templo
quodam tempore obdormiisset, uisa sibi esset cum draco-
ne coire, ac tempore ad eum conceptum competenti,

A

Octavius
Apollinis fi-
lius credi-
tus.
Nigidus Fi-
gulus.

Octauium peperisset: præterea antè quàm cum partum edidisset, per quietem sibi uisum esse, quasi intestina sua in cælum efferrentur, atque hinc supra uniuersam extenderentur terram. eadèmq; nocte Octavius ex coniugis pudendis solè exoriri imaginatus fuit. Infanti recens edito, Nigidius Figulus Senator statim imperium uaticinatus est, qui ea tempestate omnè cæli descriptionem, siderumque differentias, & eorum proprias, quasq; coituum interuallorumque suorum ratione effectiones ea edunt, præ cæteris adeò callebat, ut prohibitis quibusdam studiis eum uti crederetur. Is Figulus Octauium, qui ob filij natiuitatem in Senatam tum fortè conuocatum tardius ueniebat, obuiam facilius interrogauit, cur cunctatus fuisset, cognitaque causa exclamauit: Dominum nobis genuisti. Eo sermone conturbatum Octauium, ac necare infantem uolentem, inhibuit, quòd ei infanti tale quid cuenire impossibile foret. Hæc ea die qua in lucem natus est C. Octavius, actus sunt. Cum in agro is educaretur, aquila panem ei è manibus eripuit, ac in sublime euolauit, post se iterum demisit, panemque ei reddidit. Puer adhuc cum Romæ ageret, in somnis Cicero uidit eum aurea catena è cælo in Capitolium demitti, flagellamque à Ioue accepisse: cumque ignoraret, quem nam cum uidisset, postridie in eum fortè fortuna in ipso Capitolio incidit, agnouitque, & ijs qui aderant quæ sibi apparuissent exposuit. Catulus autem qui ipse quoque Octauium nunquam uiderat, per quietem putauit omnes nobiles pueros ad Iouem in Capitolio accedere: eumque imaginem Romæ in Octauij sinum iniecis- se: eo in somnio territus, in Capitolium adorandi Iouis causa ascendit: cumque ibi Octauium, qui ipse quoque fortè eodem se contulerat, offendisset, formam eius cum ea quæ in somnis oblata sibi fuerat, contulit, ueritatèmq; in somnij apud

Ciceronis
somnia de
Octauio.
Catuli in-
somnia de
eodem.

apud sese confirmavit. Postquam Octavius aetate adultior factus virilem togam assumpsit, toga ea utrinque ab humeris rupta ad pedes ei decidit. id per se non in praesagium bonae alicuius rei tractum est, sed dolorem praesentibus attulit, quod in assumptione vestis virilis accidisset: sed Octavius, Dignitatem, inquit, Senatoriam omnem sub meis pedibus habebō, idque ab eo tum temerē, ut in buccam uenerat, prolatum, euentus comprobavit. Haec Caesarē in magnam de Octavio spem adduxerant, idcoq; cum ad Patricios reduxerat, adque gerendum magistratum erudiebat, in omnibusque iis, quae in eo requiruntur, qui tanto imperio recte, ac ut dignum est praesse debet, accuratē instituebat. Oratoria etiam arte non in Latina tantum, sed Graeca quoque lingua instruebatur, in militiae laboribus magnopere exercebatur, omnes Reipublicae gerendae, magistratuūque administrandorum artes disciebat. Proinde is Octavius, quo tempore Caesar occisus fuit, Appolloniae (quae urbs est ad Ionium mare) disciplinae capiendae ergo morabatur, missus eō à Cesare Parthicam expeditionem parante. Caesaris morte audita, quantum, ut par erat, egrē eam ferret, tamen novi quicquam conari non audebat, cum quod nondum audierat se filium, heredemque ab eo institutum fuisse, tum quod initio populi consensu ea cedes approbata nunciaretur. Cum uerō Brundisium transmississet, ibique de testamento Caesaris, posteriorēque populi sententia certior factus esset, omni mora praecisa, idque eo magis, quod secum magnam vim pecuniae militūque à Cesare praemissam habebat, statim nomen Caesaris assumpsit, hereditatemque iniit, et ad negotium exequendum se contulit. Videbatur eo tempore temerariē nonnullis, nimisque audacter agere: sed post quia fortuna prospera usus, rem praecclare gesserat,

Institutio
Octavij.

Octavius
quemadmo-
dum hae-
ditatem suā
adiicit.

Concilia fe-
rè euētū pō-
derantur,

fortitudinis titulum inuenit. iam enim usureceptum est, ut qui rem aliquam non rectè aggressi, tamen feliciter perficiunt, optimo consilio usi existimentur; alij contrà stulticiæ culpentur, cum re optime deliberata, uoti compotes facti non sunt. Quem ad modum Octavius quoque rem periculosissimam conatus est, quòd cum iam primum ex pueris excessisset, annum agens decimumoctauum cumq; uideret successionem in hereditatem ac genus plenam inuidiæ criminumque esse, tamen ea ausus fuit suscipere, quæ Cesari inultæ cædis causam attulissent. idque neque percussores eius, neque Lepidum, neque Antonium metuens, iudicatus tamen est, non mala consilia secutus fuisse postquam rem feliciter confecit. Cæterum diuinitus quoque haud obscure significatum est, qui tumultus eam rem essent conutaturi. Ingrediente enim Romam Octa-

Iris circum
Solem.
Cæsaris Oc-
tauij mo-
deratio in
petenda hæ-
reditate.

Antonij in
Cæsare in-
iuriæ.

uij, iris ingens, eaque uaria solem ambiuit. Proinde Cæsar, qui antè Octavius, post Augustus dictus fuit, sic rem aggressus est: ita uerò confecit, ut uiros omnes audacia, iuuenes omnes prudentia superasse uideatur. Primum in urbem tanquam solius hereditatis ad cundæ causa priuætorum habitu cum paucis, absque omni apparatu, intrauit, neque aut minatus est ulli, aut se ea quæ acta essent molestè ferre, pœnæ sue exacturum ostēdit: deinde tantum à repetendis ab Antonio, quas ille interceperat, pecunijs absuit, ut cum demereri contrà, quanquam contumelijs ab eo iniurijsq; affectus, instituerit. Antonius enim præter quàm quòd re uerbisque Octauium aliàs ledere solebat, promulgationem legis curiatæ, (secundum quam eum in familiā Cæsaris adoptari oportebat) quanquam se eam ferre simulabat, per Tribunos plebis quosdam extraxit, ut Octavius cum nondum secundum leges filius Cæsaris esset, neque de facultatibus eius inquirendi potestatem

testatem haberet, & in reliquis quoque rebus infirmior esset. Quæ etsi erant Cæsari molesta, tamen quòd tutò sibi libere agere non licebat, tantisper tolerauit dum multitudinem, cuius opera patrem suum cò incrementi peruenisse, nouerat, sibi conciliaret: eam cum iratam propter huius cædem animaduерteret, sibi que ut eius filio cupituram speraret, esseq; eam Antonio, propterea quòd magister equitum fuisset, quòdque in percussores Iulij Cæsaris non uindicasset, insensam cerneret, Tribunatum plebis affectauit, ut & populum demulcendi, & Tribunicia potestate utèdi facultatem haberet. itaque Cinnæ in locum, cui successum nondumerat, ut substitueretur contendit: cumque id ne fieret, Antonius effecisset, ne sic quidem quicuit, quin Tiberio Cannutio Tribunop lebis persuaderet, ut se ad populum produceret, eius muneris nomine, quod populo Cæsar legaуerat. itaque Octauius ad populum habita oratione, quæ instituto suo negocio conueniret, numeraturum se statim eam quam Cæsar iussisset, pecuniam, pollicitus est, iniecta etiam multorum aliorum donorum spe. Deinde ludos institutos ob perfectionem fani Veneris, quos uiuo adhuc Cæsare quidam sese celebraturos receperant, sed tum sicut & equestre certamen Parilibus, negligebant, ipse suis sumptibus, tanquam ad se ratione generis pertinens, ad captandam populi gratiam fecit: sellam tamē Cæsaris auream, coronamq; gēnus ornatam in theatris (quamuis ita fuerat constitutum) Antonij metu non intulit. Cæterum stella quædam quotidie inter Septentrionem & Occasum apparuit, eamq; Cometen uocantes nonnulli, ea portendere dicebant, quæ aliàs huiusmodi signum sequi consueuissent: creditum quidem hoc à plebe est, sed tamen Cæsari eam, immortalitatem nimirum iam adeptò, inq; siderum numerum

Cæsar Tribunatū plebis affectat.

Tib. Cannutius Tribunus plebis.

Ludi ob perfectam Veneris ædem acti.

Cometes.

allectio, sacram esse dixerunt. Eare Cæsar animo confirmato, statuam patris æream, cum stella supracaput, in Veneris templo posuit. Cum id metu plebis nemo prohiberet, reliqua etiam quæ iam antè in honorem Cæsaris decreta fuerant, facta sunt: quippe & mensis Iulius nominatus, & propter uictorias eius frivie instituta, sacrificatumque est. Has ob causas milites etiam promptè Cæsari sese adiunxerunt. præsertim nonnullis pecunia conciliatis, iamq; murmura suboriebantur, uidebanturque novæ res impendère. Quam opinionem uel maximè confirmabat, quod Cæsarem in Prætorio conatè de sublimi conspicuoque loco, ut patre superstite consueverat, uerba facere, Antonius prohibuerat, detractumq; per lictores exturbârat: id magnam apud omnes indignationem movebat, ac præcipuè, quia exinde Cæsar sibi se omnino abstinerebat, ut Antonij invidiam augeret, animosq; multitudinis ad se pertraheret. Quapropter metu peresus Antonius, ijs qui sibi aderant dixit, se neque iratū Cæsari esse, & benevolentiam ei se debere fateri, paratumque esse ad omnem similitudinem abolendam, quæ cum Cæsari essent. annuntiata, congressus est cum Antonio, uisq; sunt in gratiam mutuò rediisse. Uterque enim etsi satis certus sue sententiæ erat, tamen tunc eam exponere, intempestivum existimabat: itaque alter alteri nō nihil concedebant. Cum aliquot deinde dies quieuisset, post novæ suspensiones insinuauerunt, inimicitiasque instauraverunt, siue ille metu uerarum insidiarum, siue falsis ex calumnijs (uti fieri in huiusmodi rebus assolet) obortæ. Qui enim post uehementes inimicitias in gratiam redeunt, multa leuiuscula, ac temerè accidentia in suspensionem rapiunt, atque in uniuersum omnia tanquam consultò & malam in partem facta, ad conceptum antè odium apponunt. Hanc ad rem illi,

Antonij & Cæsaris offensæ, ac reditus in gratiam.

Eorum qui in gratiam redierunt, mutua suspiciones.

illi, qui inter hos obuersantur, haud parum conferunt qui
 bencuolentiæ prætextu subinde aliquid annūciantes, ani-
 mos iam antè irritatos magis exasperant: plurimi enim
 sunt, qui potentiorum inimicitijs gaudeant, quorum ani-
 mi cum sint etiam antè simulatibus inuicem correpti, fa-
 cile eorum in hoc ipsum paratis sermonibus decipiuntur:
 qui odio ipsorum delectari, insidias ipsis sub amicitie nul-
 lius doli suspectæ specie struunt. Quo sanè modo Cæsar
 quoque & Antonius, cum neuter alteri crederet, magis
 etiam animis à se inuicē abalienati sunt. Antonius ergo,
 cum augeri potentiam Cæsaris perspiceret, ad inescādā
 plebem, si qua eam ratione à Cæsare auellere, sibi que ad-
 iungere posset, animum adiecit. igitur per L. Antonium
 fratrem suum, Tribunum plebis, promulgationem tulit de
 multis agris, ijsq; etiam qui essent in paludibus Pontinis
 (cum tamen eæ nondum complatæ, nedum agricultura
 re aptæ essent) populo diuidendis. Erant eo tempore tres
 fratres Antonij, gerebātq; quilibet eorū aliquem magi-
 stratum, M. Consulatum, L. Tribunatum plebis, C. Prætu-
 ram: itaque facile etiam poterant eos qui socijs subditisq;
 P. R. præerant, percussoribus tantum Cæsarisque, hisque
 qui ijs fidi erant, exceptis, præfectura deponere, aliosque
 in eorum locum substituere, aliosq; cōtrā imperium ultra
 quam Iulius Cæsar constituisset, prorogare. Proinde hoc
 agebant, ut Macedoniam, quæ M. Bruto sorte obtigerat
 prouincia, C. Antonius sibi uendicaret: Galliā uerò Cisal-
 pinam D. Bruto assignatam, quod & militibus & pecu-
 nijs instructissima esset, ipse M. Antonius cum eo exerci-
 tu, qui Appolloniam fuerat præmissus. Hæc igitur decere-
 nebant. Præterea Sexto Pompeio, qui iam magnas copias
 contraxerat, impunitas, quæ ei à Cæsare cum multis alijs
 data fuerat, confirmata est; decretumq; ut pecuniæ, quæ in

Antonius
 quæ in po-
 puli gratiā,
 & suū ipsius
 usum, acce-
 ta fieri cura
 uerit.
 L. Antonius
 Tribunus
 plebis.
 C. Anto-
 nius Prætor.

Macedoniā
 & Galliā
 Antonij si-
 bi uēdicat.

Sextus Pom-
 peius in in-
 tegrum re-
 stitui iulius.

Sexti Pompeij res in Hispania gestæ, & discessus ex ea.

C. Asinius Pollio.

Error hostium uictoriam Sexto parit.

Lepidus Pompeio restitutionem cōficit.

argento aurōue ex paternis eius bonis in ærarium essent repositæ, restituerentur: prædiorum autem maiorem partem Antonius habebat, neque quicquam reddebat. Sed iam res ipsius quoque Sexti exponendæ sunt. Is cum à Corduba profugisset, præmium in Lacetanis se abdicens, persecutores latuit, quod patris memoria eum is populus beneuolentia prosequeretur: post cum Cæsar in Italiam se recepisset, in Bætica exercitu non magno relicto, Lacetani, atque hi qui ex prælio superfuerant, Sexto sese coniunxerunt. Cum his Pompeius in Bætica, quod eam suis rebus commodiorem iudicabat esse, regressus, multis urbibus, alijs deditiōe, alijs uireceptis, idque eo facilius, quod iam Cæsar mortem oppetierat, nihilque uirum præfectus eius C. Asinius Pollio habebat, ad Carthaginem, eam quæ in Hispania sita est, arma conuertit. Cumque Asinius per absentiam eius socijs ipsius maleficiū inferret, reuersus ualida cum manu Sextus, prælio congressus cum Polliōne, in fugam eum conuertit: reliquos fortiter pugnantes casu quodam huiusmodi accidente terruit, ac uicit: Asinius quo facilius in fuga latèret, paludamētum abiecerat, alius quidam inter equites præcipuus, cognominis Polioni, ceciderat: ita cum alterius paludamētum in hostium potestatem uenisset, alter occubisset, militesque alterum uidissent, alterum audiissent, in eum errorem delapsi sunt, ut ducem suum cæsum crederent, itaque cesserunt. Sextus ea uictoria potitus, totam ferè eam regionem obtinuit. Cum iam potentia ipsius aucta esset, Lepidus finitimæ Hispaniæ præfuturus aduenit, persuasitq; ei, ut redditis sibi bonis paternis pacificationem admitteret, idque Antonius amicitia Lepidi, odiōque Cæsaris ita uti decerneretur, perfecit, quibus conditionibus acceptis Sextus Hispania excessit. Interim Cæsar & Antonius, quam

quam apertè inter se bellum non commiserant, tamen ita contra se mutuò omnia agebāt, ut quantumvis id occulta rent, tamen res ipsæ omnia hostilia arguerent. Erant eo tempore omnia Romæ in composita atque confusa: in pace enim bellum gercebatur, imago quædam libertatis proponebatur, at qui ex potentia omnia agebantur: palam Antonius, nimirum Consul, præualebat, cæterum fauor populi ad Cæsarem inclinabat, partim propter patrem, partim ob spem sibi ab hoc promissorum: uerum præcipuè hac de causa, quòd Antonij magnam iam potentiam, moleste ferebant, Cæsarem uerò minus ualidum adhuc, adiuuabant. Nam neutrum quidem diligebant, sed homines semper nouarum rerum appetentes, quorumque ita ferret natura, ut demoliri potentiissimum quenque, oppressum autè adiuuare studerent, Antonio Cæsareque ad suas cupiditates explendas utebantur: itaque cum tunc per Cæsarem Antonium deieccissent, post Cæsarem quoque euertere conati sunt. Quippe semper infensi potentioribus, infirmioribus opem præstare, iisque in superioribus deprimendis usi, ipsos quoque deinde odio habere consueuerant, cum ad statum inuidiæ expositum euexissent: quo fiebat, ut eosdem amore odiòque prosequerentur, eosdem exaltarent atque humiliarent. Ita Romanis erga Cæsarem Antoniumque affectis, bellum tali ex principio coortum est. Antonio Brundisium ad milites, qui eò ex Macedonia transmiserant, profecto, Cæsar eodem suis cum pecunijs, qui sibi illos milites conducerent, præmisit, ipse in Campaniam usque progressus, magnam manum, ex Capua præsertim contraxit, quòd hi à patre ipsius eam urbem agròsq; accepissent: iis multa pollicitus est, deditque confestim singulis duo millia nummum. Hæc legio Euocatorum appellata fuit, quòd missi facti à militia, rura

Romæ res
in statu in-
certo.

Romanorū
consuetudo
in euer-
endis potenti-
bus, & abie-
ctis ad po-
tentiam e-
uehendis.

Belli cōtra
Antonium
occasiones.

Cæsar exer-
citus pa-
rat.

Oratio Cæsaris ad populum.

Antonium milites cur dereliquerint.

Quo confilio Cæsar D.

sus ad eam conuocarentur. His ad se receptis, Cæsar antequam Romam rediret Antonius, in urbem reuersus ad plebem sibi in hoc à Cannutio paratam progressus, memoriam patris sui, multis apud eos uerbis renouauit, eis res egregie gestas recensuit, de se quoque multa modestè dixit, Antonium accusauit: milites qui se essent secuti laudauit, quòd ad auxilium urbi ferendum adessent, seque ad id delegissent, ac per se id populo exponerent. Ob hæc uerba laude, ut compositum fuerat, plebis, multitudinisque quam secum habebat, exceptus, in Hetruriam profectus est, ibi quoque militum cogendorum causa. Antonium autem milites qui Brundisij erant, primò amice acceperunt, sperantes se plura his quæ à Cæsare promissa fuerant accepturos; nam et longè locupletiores eo esse credebant: postquam cccc tantum singulis sestertios pollicitus est, ortoque tumultu eam ob rem, ante oculos suos uxorisque cædi centuriones quosdam iussit, eo quidem tempore quieuerunt: sed euntes in Galliam, cum non procul ab urbe abessent, tumultuati sunt: pretisque tribunis militum sibi præfectis, cõplures ad Cæsarem transiuerunt: legioque Martia tota, et legio quarta ei se adiunxerunt. His Cæsar acceptis: cum sicut prioribus argentum diuississet, multos etiam reliquorum ad se pertraxit, elephantisque Antonij subito omnibus potitus est, cum in eos præteruehentes incidisset. Postquam uerò Antonius Romam reuersus, constitutisque ibi rebus, et militibus reliquis, Scenatoribusque qui cum ijs erant sacramento adactis in Galliam, ne in hac quoque motus aliqui existerent, properauit, Cæsar nulla mora interposita cum insecutus est. Præerat eo tempore Gallie D. Brutus: in quo, quia Cæsaris cædis particeps fuisset, haud parum spei sibi Antonius ponebat. Verum Brutus cum neque Cæsarem ulla in suspicionem

cione haberet (nihil enim is patris sui percursoribus minus natus fuerat) & Antonium non minus suum aliorumque omnium qui potestatem aliquam haberent, quam Caesaris hostem ex insita hominis cupiditate cognosceret, Antonio non cessit. Casarem ea res diu suspensum tenuit, nam utrumque oderat, neque tamen utrumque simul oppugnandi facultatem habebat, quod uix dum aduersus alterum utrum satis uirium haberet. Verebatur etiam, ne si hoc conaretur, ipsos inter se coniungeret, bellumque aduersus ambos gerendum haberet; itaque id cogitans, in praesentiarum sibi aduersus Antonium certandum esse, ultionis autem caedis paternae tempus nondum adesse, cum Decimo sibi societatem iungendam statuit: haud ignarus se cum, si nunc eius auxilio praesens negotium obtinuisset, in posterum facile debellare posse: fore autem ut hoc pacto Antonij summum hostem nunc secum haberet. nam inter Brutum ac Antonium summa erat dissensio. Itaque ad Brutum misit, qui ei suam amicitiam, bellicae societatem offerrent, si quidem Antonium non recepisset: coque effectum est, ut oppidani etiam Caesaris rebus studerent. Tunc igitur in Senatu (iam enim in exitu annus erat, ac neuter Consulum ad urbem erat, Dolabella etiam in Syriam ab Antonio praemisso) decretae sunt laudes Mutinensibus (eam enim D. Brutus urbem tenebat) militibusque, qui Antonium dereliquerant: Tribunis etiam plebis suffragantibus. Utque initio noui anni tutius possent in rem praesentem consulere, militum praesidio Curiam munire statuerunt: idque cum reliquis qui tunc Romae erant plerisque, magno Antonij odio flagrantibus, placuit: tum uero in primis Cicroni, qui cum infensissimus esset Antonio, Caesari studebat, omnique oratione & actione, pro uiribus Caesarem iuauat, Antonioque incommo-

Brutum sibi
contra An-
tonium ad-
sciuerit so-
cium.

Militibus;
& Mutinen-
sibus gratia
data.

dabat:

dabat : eiusque rei causa, cum esset urbe profectus, filium suum, quem Athenas disciplinæ capiendæ gratia mittebat, comitaturus, postquam bellum inter eos coortum audiuit, Romam se recepit. Hæc eo anno acta sunt. præterea Seruilius Isauricus extrema senectute diem clausit. Cuius hac de causa mentionem feci, ut ostenderem quantæ eo tempore Romani reuerentia erga eos qui dignitate aliqua præstarent, usi, quantoque odio impudentes, etiam minimis in rebus, persecuti fuerint. Is enim Isauricus, cum sibi pedibus ingredienti quidam equo uehens obuiam factus equo non desiliisset, sed rectæ præteruectus esset, ubi cum fortè in iudicio uadimonium habentem agnouit, rem eam iudicibus narrauit; iiq; tanta indignatione correpti sunt, ut indicta causa hominem condemnarent. A. Hirtio, C. Pansa (nam is quoque tum erat Consul creatus, quanquam pater ipsius in tabula proscriptionis Syllanæ signatus fuerat) Consulibus, Cal. Ianuarijs Senatus est conuocatus, perque dies continuos tres deliberatum: ita enim perturbati erant instante bello, prodigiisque quæ multa & terribilia acciderant, ut ne religiosi quidem diebus consultationem de sua salute intermitterent. Fulmina nanque per multa deciderant, quibusdámq; cella Iouis Capitolini quæ erat in templo Victoriæ, tacta fuerat: uentus uehemens coortus, columnas quæ posite erant circa fanum Saturni & Fidci euulserat ac dissipauerat. statuam quoque Mineruæ custodis, quam ante exilium suum Cicero in Capitolio collocauerat, deiecerat ac confregerat, quo Ciceroni perniciēs portendebatur. Ad terrorem autem reliquis iniiciendum accesserant terræ motus ingens, & quod taurus in templo Veste mactatus postremam sacram exilucrat: fax per cælum ab ortu ad occasum percurrerat, stella quædam antè non uisa per multas

Seruilius Isaurici mors.

Ann. V. C. 711

Prodigia.

Minerua Ciceronis.

tas dies apparuerat: solis lumen aliquando diminui, extinguique aliquando intra tres circulos effulgere, quorum unum corona spicarum ignita circumdaret, uisum fuerat: quo id quod futurum erat, euidentissime fuit demonstratum, nempe triumuirorum, Cæsaris, Lepidi, Antoniique potestas, è quibus Cæsar deinde rerum potitus est. Quinetiam uaticinia quæ status Reipublicæ popularis euerfionē prædicerent, euenerunt. Nam corui in Castoris templum inuolauerunt, nominæque Coss. Antonij & Dolabellæ in tabella quadam scripta rostris exciderunt. Cænes multinoctu urbem totam peruagati, ac maximè ad Lepidi pontificis Max. ædes concursu facto ululauerunt. Padus cum in adiacentes terras admodum exundasset, repente retrocessit, magnamque serpentium multitudinē in sicco destituit. pisces innumerabiles ex mari per ostia Tiberis in continentem eieciti sunt. Hæc omnia pestis uehemens excepit per totam ferè Italiam: atque eius causa decretum est, ut Curia Hostilia reficeretur, isque locus in quo naualis prælij specimē exhibitum fuerat, terra inacta compleretur. Neque tamen hæc finis malorum fuit: quinetiam altero Consulum sacra Calend. Ianuarijs faciente, quia tum magistratum inibat subito licitor concidit, atque expirauit. Igitur istis diebus consultatum est, multisque in utranq; partem sententijs dictis, hæc Cicero orationē habuit: Cur profectionem ab urbe, P.C. quasi diu absuturus instituerim, curque celeriter in urbem redierim, spe plurimum uobis commodi adferendi, antè uobis exposui: quòd nimirum neque in dominatione tyrannidēque uiuere possem, ubi neque rem publicam curare, neque liberè sine periculo sententiam dicere, neque mortē adeò meam uestra cum utilitate coniungere possem, quòdque uicissim nullum mihi periculum subterfugiendū esse

Oratio Ciceronis in Senatu contra Antonium.

esse existimarē, si quid in rem uestram efficere possem, Tam enim uiri boni officium esse iudico, se ipsum patriæ usibus conseruare, cauereque ne temere percat, quàm officio suo neq; dicendo deesse, neque agendo, neq; mortem etiam pro salute eius detrectare. Quæ cum sic se habeāt, etsi Cæsaris opera effectum uidebatur, ut satis tutò possemus consilium de rebus urgentibus inire: tamen quoniam decreuistis, ut præsidio adhibito Senatus coiret, omninò in hoc nobis incumbendum est, ut & in præsentiarum ita rem constituamus, & futuris ita prospiciamus, ne pari ratione deinde de iisdem deliberandi nobis necessitas imponatur. Enimuerò rem difficilem atque arduam esse, ac quæ diligentia curaque magna indigeat, uos ipsi si nulla alia re, certè præsidio Curie circumfuso declarauistis, quod nunquàm instituissetis, siquidem solito ornatu atque securitate consultare uos posse iudicassetis. Quare etiam propter milites qui adsunt, necesse habemus aliquid operæ præcium statuere, ne dedecus aliquod nobis contrahamus, qui tanquam aliorum metu militibus adscitis, ita deinde negligenter rem agamus, quasi nullo impendente terrore.

De difficultate propositæ deliberationis.

Ostendere incipit, Antonium arma contra urbem cepisse.

* * *

Quasi uerò opus sit cum ultra reliquos exercitus, quos contra patriam contrahit, hos etiam accipere, ne quid uel hodie aduersus ipsum decernatis. Quamquam cò impudentiæ quidā progressi sunt, ut dicere ausi sint, eū nō aduersus urbē bellum parare, adeoq; stultos nos esse existimant, ut putent ipsorū nos uocibus potius, quàm Antonij actionibus fidem habituros. Quis igitur est, qui potius quàm cōsideret actiones eius, exercitus quos cōtra socios nostros senatus populique iniussu conduxit, incursiones in agros

in agros, obsidiones urbium, minas quas contra nos omnes iacit, spes, quibus fretus hæc omnia agit, horum uerbis, commentis, & uanis prætextibus animū cum sua perniciē aduertere malit? Ego certē tantū abest ut hæc cum legitimē ac rectē facere censeam, ut propter hæc eius facta, ac quod Macedoniam sibi forte traditam reliquit, quod loco cuius Galliam nihil ad se pertinentem inuasit, quod exercitus, quos Cæsar aduersum Parthos præmiserat, assumptos secē habet nullo belli terrore in Italia exstante, quod tempore sui Consulatus urbe excessit, populationibus ac maleficijs hinc inde uagatur, iam dudum hostem eum omnium nostrum esse pronunciem. Quod si uos non statim initio sensistis, neque singula hæc facinora indignatione persecuti estis, tāto is maiori odio dignus est, quod uos homines tanta bonitate iniurijs ledere non desinit, sed cū primorum suorum peccatorum ueniam fortassis impetrare posset, eò non intermissa sua improbitate perrexit, ut primorum etiam delictorum poenas luere opus habeat. Quo magis longē maximam curam huic negotio impendere uos expedit, cum perspicatis eum qui tantis in rebus toties uos contemptui habuerit, nullo modo uestra æquanimitate ac clementia posse ad uoluntariam resipiscentiam adduci, sed necesse esse, ut armis, quoniam quidem id antē omissum est, uel inuitus coerceatur. Neque uerò quod partim persuadendo, partim cogendo uobis decreta pro se quædam extorsit, idē minus iniuste eum egisse, aut minori supplicio dignū esse, iudicare debetis: quinimō hoc ipsum uel maxime in eo plectendum est, quod cū statuisset multa ac graua facinora edere, etiam à uobis traditis occasionibus (cum uos nihil de ipsius animo compertum habentes, aut prouidentes, ad certa decreta facienda compulit.) contra

Antonius lenitate Senatus abusus.

De his quæ Antonio decreta fuerant, disputat.

tra uos ipsos usus est. Quî enim uos, nisi inuiti, præfectoras à Cæsare uel sorte certis hominibus assignatas immutauissetis? Antoniôq; eam potestatem concessissetis, ut reliquas socijs amicisque suis conferret, C. fratrem suum in Macedoniam mitteret, ipse Galliam cû exercitibus, quibus pro uobis uti opus non habebat, obtineret? An nō meministis, quemadmodum uos ob necem Cæsaris turbatos aggressus, omnia ex animi sua sententia consecutus sit, cum de quibusdam subdolè & ex tempore uobiscum cōmunicaret, quædā ipse per se mala fide adderet, omnia autem uiageret, militibus, iisque adeo Barbaris aduersus nos usus? Neque uerò mirari quisquam debet, aliquid eo tempore secus quàm conueniebat decretum fuisse, quandoquidem ne nunc quidem liberè quicquam loqui aut agere quod res flagitaret, potuissimus, nisi præsidio firmati: quo si tunc muniti fuissimus, neq; ea is, quæ obtinuisse dici potest, tunc obtinuisset: neque ex his auctus, ea egisset quæ egit. Proinde nemo uobis ea quæ iussi, coacti, cû luctuque ei dare uisi sumus, tanquam legitime ac iure concessa ei quisquam obijciat, cum ne in priuatis quidem rebus ea rata sint, quæ quis ui ab alio adactus fecit. Quāquam hæc ipsa uestra decreta si expendatis, neque magni momenti, neque magnopere à consuetudine nostra aliena inuenietis. Quid enim tandem mali est, si alij in aliud locum Macedonia aut Gallia habenda data est? aut si Consul milites assumpsit? Verum hæc demum grauia ac misera sunt, regionem nostram infestari, socias urbes oppugnari, nostros milites contra nos armari, nostris sumptibus peti: quorum à uobis nihil unquam decretum, nihil cogitatum est. Non itaque propterea quod nō nulla ei concessistis, ideo etiam ut inconcessa agat ei permittere, sed contrā odisse eum, ac supplicio afficere debetis,

betis, quòd honoribus clementiâque uestra nō in his quidam tantum, sed reliquis etiam omnibus in rebus contra uos abuti ausus fuit. Quod ut intelligatis, considerate ipsius omnes actiones. Pacem ac concordiam me autore mutuam decruiſtis; cui gubernādæ cum Antonium præfecissetis, talem se is arrepta orationis in Cæsarem funebri occasione gessit, ut tota propemodum urbs incendijs mixta, cædes ingens hominum edita sit. Omnia quæ Cæsar uel dederat quibusdā, uel legibus sanxerat, confirmauistis: (non quasi ea probaretis, à quo longissimè ab estis; sed quòd uidebatis expedire ne quicquam eorum immutaretur, quòd facilius sine suspitionibus & offensis unà degere possemus) ei negotio Antonius exequendo præfectus, multa Cæsaris acta euertit, multa in eius commentarios uicissim intulit, agros, ciuitatem, immunitates: aliòsque id genus honores ijs quibus Cæsar ea dederat priuatis, regibus, urbibus ademit, alijs ea tribuit, corruptis ob hanc rem Cæsaris commentarijs: his qui eius postulatis non satisfaciebant ea eripiens, alijs qui quod petiisset dabant, ea atque alia uendens. Quod ipsum cum uos prouidissetis futurum, edicto cauistis, ne post Cæsaris exitum columna aliqua figeretur ullius eius beneficij: tamen is post hoc edictum sæpius eas fixit, quòd diceret necessarium esse, ut quædam in libellis Cæsaris extantia & ederentur, & agerentur. Vos ut hæc cum principibus ciuitatis conferret, iussistis: is uerò adeò scilicet uestram auctoritatem sequi instituit, ut nihilominus solus omnia quæ ad leges, exules, cæteraque quæ modò recensui, spectaret, peregerit. At uerò in his tantum rebus talis fuit, reliqua reuoluntate administrauit? non ita est P. C. Nōne enim pecunias publicas à Cæsare relictas conquirere & proferre iussus, ad se rapuit: earumque partem creditoribus suis

Antonium
omnia se-
cus, quā Se-
natus iussis
set, egisse.

reddidit. partem luxu consumpsit, ut nulla iam earum portio superet? Cum nomen Dictaturæ odio Cæsaris potentia protinus ex Republica sustulissetis, non ne eo quidem is nomine (quasi ipsa per sese uocabula nocerent) abstinuit, sub Consulari autem nomine Dictaturæ actiones & potestatem exeruit? Non ne uos eum concordia præfectum esse uoluistis: is uero suo arbitrio tantum bellum neque iustum, neque à uobis decretum contra Cæsarem ac D. Brutum, quos uos laudauistis, suscepit? Denique, si quis singula persequi uelit, innumera proferri possunt, quæ sibi ut Consuli ille à uobis iniuncta, nullo modo ut par erat gessit: sed in omnibus diuersum secutus, potentiam sibi à uobis concessam, aduersum uos conuertit. Num nam igitur hæc quoque malè ab ipso acta in uos recipietis, uobisque causam eorum omnium adscribetis, propterea quod administrationem executionemque earum rerum ipsi commisistis: id uero absurdum fuerit. Neque uero si quis dux aut legatus constitutus à uobis nihil rectè gerat, eam culpam uobis sustinendam uos existimabitis. Indignum enim fuerit ab iis qui rebus gerendis præficiuntur, eniolumenta honorisque capi, crimina & culpam uobis impingi. Quamobrem ne Antonius quidem audiendus est, si dicat: Vos tamen Galliam mihi concessistis, uos pecuniæ publicæ procuracionem mihi mandauistis, uos mihi exercitum qui ex Macedonia ueniebat, dedistis: nam hæc quidem ita decreta sunt (si quidem ita loquendum est, ac non potius ab ipso pœna exigenda, quod uos ea decernere coegerit) non tamen hæc etiã, ut exules restitueret, ut alias leges subrogaret, ut ciuitatis ius, remissionesque uectigalium diuenderet, ut publicam pecuniam pecularetur, ut res sociorum diriperet, ut urbes maleficijs infestaret, ut tyrānidem in patriam affectaret.

Eam

Mon esse se
natui adscri-
benda, quæ
præter eius
sententiam
Antonius
gessit.

Eam enim potestatem neque Antonio, neque ulli alij, quantumvis ei multa decreuissetis, unquam dedistis, ut pro sua libidine omnia ageret: sed supplicia ijs qui hoc conarentur, imposuistis potius: quo hunc etiam modo tractabitis, si quid mea oratio apud uos ualebit. Quippe is non in his modò rebus talem se præbuit, qualem uos eum nescitis et experti estis, sed in omnibus omnino suis actionibus quantum ipse in Republica uersatus est. Nam de ea quidem eius uita, quàm priuatus egit, eiusque libidinibus ac cupiditatibus data opera nihil dicam, non quòd non multa possint eius graua flagitia referri, sed quòd pudeat me herclè apud uos, quibus mecum hæc nota sunt, commemorare, quomodo puericiam suam instituerit, quomodo adolescentiam prostituerit, quomodo clam meretrix, palam scortator fuerit, quomodo pro uiribus suis omnia et passus sit et fecerit turpia: quomodo lustris ac temulentia, alijsque horum uitiorum comitibus uitijs deditus uixerit: quippe impossibile est, hominem in ea libidine atque impudentia educatum, non omnem suam uitam contaminare, ita ut ille à rebus priuatis obscenas uoluptates et auariciam ad publicas attulit. Hæc igitur omittam, cuiusque etiam in Aegyptum ad Gabinium profectionem, et in Galliam ad Cæsarem fugam, ne, si singula accuratè persequar, pudorem uobis iniicere uelle uidear, qui eum cum talem esse cognitum haberetis, tamen Tribunum plebis, magistrum equitum, Consulémque etiam creauistis: hæc tantum in medium adducam, quibus his ipsis in magistratibus per temulentiam et petulantiam flagitijs debacchatus est. Tribunus plebis primò omnium obstitit nobis, quo minus res instant: s. lono in statu collocaremus. clamitans uociferansque, et solus omnium communi urbis paci sese opponens. Postquam uos indignè id ferentes, decretum

Totam uitam Antonij cõuictijs exagitat.

Antonij in Aegyptum & Galliam profectioes.

Tribunus plebis Antonij.

propter ipsum istud fecistis, non tantum relicto suo magistratu, urbe profugit, à qua ei unam noctem abesse per leges non licebat: sed ad Cæsaris arma confugiens, eum contra patriam adduxit: nòsque Roma, et tota ex Italia exturbauit, ac ferè omnium eorum malum, quæ postea in bellis ciuilibus pertulimus, causa præcipua fuit. Nisi enim

Omniū ma-
lorum quæ
bellis ciui-
lib. inuenta
sunt, cau-
sam Anto-
nio impu-
tar,

se is nostris consilijs opposuisset, nunquam Cæsar belli causam aliquam inuenire potuisset: aut si uel ad extremam impudentiam progressus, præter nostra decreta copias iustas contraxisset, tamen aut ultro, aut uicocius, ab armis ad sanam mentem redisset. At uerò Antonius occasiones ei suppeditauit, Senatus dignitatem euertit, militum audaciam auxit: is semina eorum quæ post pullulerunt malorum iecit: is communis non nostrum modò, sed totius propè orbis terrarum pestis fuit. Quod ipsum etiam diuinitus euidentissimè demonstratum est. Cum enim admirabiles illas suas rogationes ferret, omnia tonitrib. ac fulguribus repleta sunt, quæ sceleratus ille, quamuis se Augurem esse diccret, pro nihilo habens, multis, ut dixi, ac magnis malis non urbem solam, sed omnes terras repleuit. Quid dicam, quemadmodum postea toto anno fuerit magister equitum: quod ante ipsum fecit nemo. Quid, quòd uobis per ebrietatem deinceps illusit, inque concionibus pro ipsis rostris inter concionandum crapulam enouit? quid, quòd exoletos ac scorta, et ioculatores, nigrasque cum lictoribus laurum gestantibus secum ducens, Italiam circumiuit? quid quòd solus omnium hominum Pompeij bona emere ausus est, neque suam dignitatem, neque illius memoriam reueritus? eaque cum uoluptate rapuit, quæ nobis etiam num lucrum mouebant? Quippe et in ea bona, et in multa alia inuasit, sperans sibi precium nunquam fore persoluendum: quanquam id non sine summa

Magisteriū
equitum.
Vomitus
pro rostris.

summa contumelia ab eo Cæsar ui exegit, tanti scilicet ipsum faciebat. Cæterum Antonius tot tantisque possessiones, pecuniâque omni ratione compilatam, Charybdis cuiusdam in morem alea, scortis, belluando, compotandoque absorbuit. Verum hæc quoque mitto. Contumelias autem eius in Rempublicam, cædēsque per uniuersam urbem ab eo editas quis silentio prætereat? Meministis uerò, ut aspectu uobis grauis, longè molestissimus actus suis fuerit? Qui, proh deos, proh terram, primum ausus fuit hoc in loco, intra mœnia, in foro, in Curia, in Capitolio, uestem purpura prætextam gestare, ac simul gladio se accingere, idem lictoribus iuxta & militum præsidio uti. Deinde cum posset etiam reliquos tumultuantes sedare, non modò id omisit: sed partim sua ipsius, partim aliorum opera nos concordēs ad disidia concitauit. Ipse quidem alteri sese factioni adiungens, càmque adiuuans, unica causa fuit ut ex ea complures occiderentur. Ne autem Pontireliquæ partes, Parthique statim post obtentam de Pharnace uictoriam in nostram redigerentur potestatem, per solum Antonium stetit. Nam propter res ab eo commotas coactus Cæsar huc celcriter aduenire, à perfectione istarum rerum prohibitus fuit. Sed ne hæc quidem Antonio resipiscendi causam attulerunt. Consul enim uerò, P. Cnudus, unguentisque delibutus in forum uenit sub specie Lupercalium peragendorum: progressusq; cum lictoribus ad rostra, inde concionem habuit, quod post urbem conditam à nemine non modò Consule, sed ne Prætorē quidem, aut Tribuno plebis aut Aedili factum est. Nimirum agenda ei erant Lupercalia; uni ex collegio Iulio. (sic enim eum loqui Sextius Clodius docuit, accepta mercede duobus milib. iugerum agri Læontini) At uerò Consulatu gercbas, uir bone (loquar enim

Antonius
Charybdis.

Antonius
armat⁹ iuxta & toga
tus.

Seditio-
bus vrbs ab
Antonio a-
gitata.

Consulatus
Antonij, &
turpiter in
eo acta.

Locose ex-
plis maio-
rum addu-
ctis eū exa-
gitat.

Antonium
Caesari re-
gnum tra-
didisse suo
soliū arbi-
trio.

tanquam ad praesentem) & cum minimè decebat, aut licebat tibi ea in cōditione constituto, uoluisti in foro apud rostra omnib. nobis praesentib. perorare, nimirū uti corpus tuum admirabile, obsecum illud & delicatum uideremus, unctamq; tuam impuram uocem grauib. istis in uerbis audiremus. (hæc enim de tuo ore dicere, quàm alterum illud, malo) Nimirū Lupercalia debita sua cerimonia caruissent, nisi tu totam urbem eo gestu, ne quid dicam de oratione, dedecorasses. Quis enim ignorat, Consulatū totius populi publicū esse, cuius maiestatem ubique conseruare, nullo modo autē denudare, turpitudinēque asficere oporteat? Sed fortassis Horatium illū priscū Antonius imitatus est, aut antiquam illam Clæliam: quorum hæc omni uestitu induta fluuium tranauit, ille etiam armatus se in flumen abiecit. Dignum prosclo Antonium, cui ipsi quoque statua ponatur, ut Horatius cum armatus in Tiberi cōspiciatur, hic nudus in foro cernatur: quippe isti nos seruarunt, ac in libertatem asseruerunt, hic uerò, quantum in ipso fuit, libertate nos spoliavit, populum reipublicæ statum dissoluit, dominum pro Consule, tyrannū pro Dictatore nobis dedit. Etenim memoria tenetis, quæ progressus ad rostra dixerit, quæ conscensis rostris egerit. Qui uerò is, qui cum esset Romanus ac præterea Consul, ausus est aliquem in foro Romano, apud rostra Libertati sacra, omni populo, uniuerso Senatu praesente regem nominare, diademāque capiti eius rectā imponere, addereque hoc nobis omnibus exaudientibus mendacium, à nobis sibi iniunctum esse, ut hæc diceret faceretque: quē inquam, is non extrema quæuis ausit? à qua re, etiam difficilima, se continere possit. Nos ne igitur tibi M. Antoni, nos hæc mandauimus, qui Tarquinius cecimus, Brutum amplexi sumus, Manlium de saxo deiecimus,

cimus, Spuriū occidimus? nos te regem aliquem salu-
 tare iussimus qui illud nomen, atque huius causa etiam
 Dictatoris appellationem diris execrationibus deuouimus?
 nos tibi tyranni alicuius constituendi potestatem
 dedimus, qui Pyrrhum ex Italia profligauimus, Antio-
 chum ultra Taurum montem repulimus? non ita, non per
 fascēs Valerij, per legem Porcij, per crū Horatij, per ma-
 num Mutij, per hastam Decij, per gladium Bruti. Tu au-
 tem, hominum sceleratissime, supplex facilius orauisti, uti
 seruires, scilicet exēplo Posthumij, ut Saunitibus dede-
 rere, Regulū ue, ut Carthaginensibus redderetur, aut Cur-
 tij, ut in hiatum precipitare tibi liceret? Vbi uerò id
 scriptum inuenisti? Quēadmodum hoc quoque ut Cre-
 tenses à Bruti praefectura liberi forent, quibus nos uti
 imperaremus post Caesaris mortem, decreuimus? Proinde
 cum in tot tantisque rebus sceleratam eius sententiam
 deprehenderitis, agite, poenas ab eo non exigite, sed expe-
 ctate, dum re ipsa quoque experiamini, quid nam hic ar-
 matus sit acturus, qui nudus hæc edidit. Nisi creditis hunc
 ad tyrannidem non aspirare, sed eam cupiditatem ex ani-
 mo suo eiecturum, quæ semel insedit: aut eum spem regni
 depositurum, cuius causa cum tot dictis faciliisque Rempu-
 blicam uiolasset, impune id tulerit? Aut quis nam homi-
 num est, qui cum in regno obtinendo alium uoce adeo
 sua (quam sola in sua potestate habuisset) adiuuerit,
 non idem sibi ipsi si eius facultas offerretur, paraturus
 sit? Quis, cum alium quendam tyrannum patriæ, sibi que
 ipsi imponere ausus fuerit, non ipse eandem expectat?
 Quare, si tum ei pepercistis, at nunc cortè ob ista fa-
 cinora odio ipsum habere debetis, neque expectare quid
 obtenta uictoria conaturus sit: uerum consideratis his,
 quæ iam ante ausus est, providere ne quid in posterum

Demōstrat
 Antonium
 tyrānidem
 assequere.

damni accipiatis. Equidem ne id quidem Cæsaris factum laudem meretur, quod neque nomen Regis, neque diadema accepit, (quanquã ijs Antonium offerẽdis male egisse satis patet, cum ne Cæsari quidem probata fuerint) sed culpari debet, quod initio huiusmodi aliquid audiens ac uidens sustinuiſſet. Quod si id Cæsari iustam necis causam attulit, quid est, cur Antonio, qui confessus quodammodo esse tyrannidem expetere, non optimo iure perire undum sit? Tentatam uerò ab Antonio esse tyrannidem, satis quidem ex his quæ commemorauimus, liquet, sed cuius

Alia argumenta, tyrannidem affectari ab Antonio cõstendunt.

enim rei causa, cum tutò posset quiescere, turbas mouere, adque res nouas cõsurgere aggressus est? Cur exercitum educere ac bellum gerere statuit, cum citra periculum domi posset manere? Cur cum multine in suas quidem provincias exire uoluerint, ipse non modò Galliam nullo iure ad se pertinentem inuadit, sed inuitam etiam armis cogit? Cur D. Bruto, se, militesque, et urbes nobis dedente, ipse non modò hoc eius factum non imitatur, sed eum obsidione cinctum oppugnat? quæ omnia alio consilio nullo quàm contra nos ille molitur. Hæc nos cernentes, tamen cunctamur, et ignauia nostra tantum aduersus nos tyrannum armamus? Id uerò cum summa turpitudine coniunctum est, cum maiores nostri in seruitute educati, libertatem affectauerint: nos qui in libera hætenus Republica, uiximus, spontaneam seruitutem subire. Cumque magno nostro cum gaudio regno Cæsaris liberati fuerimus, cuius tamen in nos multa constabant beneficia, nunc Antonium ultrò dominum nobis adſciſcere: qui quanto deterior Cæsare sit, satis uel ex hoc uno constat, quod Cæsar multis à se bello uictis pepercit: Antonius cum nihil etiamnum potentie adeptus esset, trecentos

Antonius quanto deterior Cæsare.

centos milites, inque his Centuriones aliquot, infontes omnes domi suæ trucidauit, præsentē uxore suā, ita ut illa cruore oppleta fuerit. Qui cum tanta in hos crudelitate usus sit, eoque ipso tempore, quo demerendi ipsi potius fuerant, quid se uiciæ putatis cum in nos sibi reliquum, si quidem uicerit, facturum? aut cum hæcenus summam per lasciuiam suam uitam traxerit, quam tandem libidinem tantam esse iudicatis, à qua is potestate armis parta temperaturus sibi sit? Quare satius est, ut antequam aduersi quid pati mini, uobis caueatis, quam re ipsa hæc mala expertos sententiam mutare: nuscrum enim est, cum anteuertere incommodum possitis, admittere ut id uobis eueniat, ac deinde pœnitentia corripiri. Neque uerò rem eò deduci sinite, ut Cassijs demum Brutisque ca indigeat. ridiculum enim fuerit, cum liceat iam uobis ipsis maturè Reipublicæ opem ferre, uelle postmodò eos querere, qui libertatem nobis restituant; quanquam periculum est, ne ij inueniri nequeant, præsertim ubi nos eodem modo de re præsentī statuerimus. Quis enim pro populari ciuitatis statu suam sibi salutem in discrimen conijciendam existimet, cum publicè animos nostros ad seruiendum propensos uideat? Verùm enim uerò Antonium nullum posthac suis cœptis finem facturum esse, sed in remotis locis, ac minoribus in rebus sibi aduersum nos uires parare, satis in promptu omnibus est. Non enim aliam ob rem D. Bruto bellum facit, Mutinamq; opugnat, quam ut eo uictò, acceptisque ijs copijs cōtra nos parare se possit: neque enim ulla à Decimo est affectus iniuria, ut eam ulcisci uideri possit: neque adeò istorum bona appetit, ut cum eorum causa pericula laboresque perferat, à nostris facultatibus, quibus & istorum res, & aliæ pluri-
mæ continentur, ultrò sibi abstinendum putet. Idne igitur

Antonium
non cessatu-
rum uicta
Gallia.

operiemur, dum his aliisque suam in potestatem redactis, grauis nobis hostis euadat? Fidémq; ei habebimus decipienti nos, ac se non contra urbem bellum gerere distanti? Quanquam quis eò stultitiæ perucnit, qui ex uerbis potius, quàm actis eius iudicandum putet, an id bellum cōtra nos geratur? Ego sanè non nūc primum, ex eo quod ex urbe profugit, bellū socijs intulit, Brutum oppugnat, urbēsq; obsidet, mala eum consilia agitare statui. sed ex his etiam, quæ prius non modò post exitū Cæsaris, sed uiuo etiam tum eo, improbè ac flagitiose egit, hostē infidiatoremque Reipublicæ, libertatisque nostræ eum esse d. f. finio. Quis enim unquam patriæ amans, aut tyrānidi infensus, horum quicquam egit, quæ hic multa ac uaria perpetravit? Porro, quoniam iandudum omni ex parte Antonius hostis noster esse conuincitur, iā res habet, ut si statim in eum uindicemus, etiam eorum quæ prius amisimus recuperandorum locum simus habituri; sin hanc occasionem neglexerimus, idque præstolati fuerimus, damis insidias se nobis facere palàm fatcatur, omnia perdemus. Nā ne si ad ipsam quidem urbem exercitum adducat, hostiliter se agere confitebitur: sicut neque Marius id confisus fuit, neque Cinna, neq; Sylla. sed ubi omnia in sua potestate habuerit, omnia eorum crudelia facta aut æquabit, aut superabit. Nam à uerbis eorum qui rem aliquā peragere cupiunt, hæc quæ eare confectū ab ipsis aguntur, discrepare solent. Eius enim rei consequendæ causā nihil non simulant, conficuti nihil quod libido sua suasit omittūt. Accedit huc, quod semper posteriores priorum conatus excedere cupiunt, ac similia priorum facinoribus facinora uilia iam, propterea quòd iam antè uisa sint, esse censent, inaudita autem, tanquam sola ipsis digna, propter nouitatem sibi proponunt. Quæ cum perspiciamus,

P.C.

Promissa, & acta potentia affectatum, & obtinendum.

P.C. agendum cunctandi finem faciamus, nec tranquillitate presenti inducamur potius, quàm uitæ in posterum quoq; tutò agendæ prospiciamus. Quì enim turpe nō sit Casarem, qui nuper admodū ex pueris excessit, interque puberes adscriptus est, tantam Reipublicæ curam gerere, ut & saluticius pecunias impenderit, & milites contraxerit, nos neq; agere quicquam quod ex usu sit, neq; eum adiuuandū nobis ducere, cuius studiū nostri res ipsa testatum iam fecit: qui nisi cum militibus ex Campania collectis huc aduenisset, proculdubio Antonius rectè cum omnibus copijs à Brundisio torrentis instar in urbem irruisset. iam id quoque indignum est, ueteranos milites, neque ætatis suæ, neque uulnerum ob patriam antè acceptorum, ratione habita, ultrò sese nobis ad præsentem rē gerendam obtulisse, nos bellum, iam nunc ipsorum suffragijs decretum, nolle comprobare. Tanto enim inferiores ijs, quorum periculo id bellum agetur, sumus uirtute, ut cum milites collaudauerimus, quod flagitijs Antonij cognitis, ab eo quantumuis Consulatum gerente, ad Casarem, id est ad nos per eum signa transtulerint, tamen ea quæ rectè ab ipsis facta dicimus, decreto confirmare trepidemus. Bruto gratias habemus, quòd Antonium neque admisit initio in Galliam, & nunc bellum infrenatè repellit: cur igitur non idē nos agimus? cur non quos tanquam rectè de rebus statuentes laudamus, eos imitemur? Quanquam alterutrum horum faciamus oportet: aut Casarem, Brutum, ueteranos, legionesque malè egiſſe dicamus, supplicioque afficiendos, quòd iniussu nostro populique ausi sunt, hi quidem à Consule desistere, illi uerò ad signa confluentes bellum contra ipsum gerere: aut fateamur, Antonium iandudum à uobis re ipsa hostem esse iudicatum, ac de communi sententia esse in ipsum

Cæsaris, & veteranorū exemplo Senatum stimulat.

Dilemma, quo ostēdit bellum contra Antonium esse, decernendum.

Antonium.
rei gerendę
ineptum ef-
fe.

Antonij in
Cæsarem &
Clodium
infidelitas.

Antonium
causam Cæ-
sari interi-
tus attulisse,
eoque gau-
dere.

ipsum exemplum statuendū. Quod posterius cum iustius,
tum magis è re uestra fore, nemo est qui ignoret. At enim
Antonius neque ipse rebus gerendis idoneus est (qua enim
ratione possit, homo per ebrietatem aleasque om-
nem uitam ducens) neque ullum secum habet, qui in ali-
quo sit numero habendus. Sui enim similes is tantū diligit,
sociosque omnium manifestorum occultorumque consi-
liorum habet. In magnis autem periculis timidissimus est.
idēque angustissimę fidei in summos suos amicos, quo-
rum neutrum Imperatori bellōque cōuenit. Quis autem
ignorat ipsum, cum omnia ciuilia mala nobis conflasset,
in minimam periculi partem uenisse? qui Brundisij
tanto temporis spacio ob timiditatem substitit, ut parum
abfuerit, quin Cæsar desertus ab eo periisset: qui ab om-
nib. deinde bellis, Alexandrino, Pharnacio, Africo, Hispa-
no absuit. Quis nescit eum cum Clodio familiaritatem
contraxisse, eiūsque Tribunicia potestate in rebus pef-
simis abusum, sua tamen cum uoluisse manu occidere: idq;
transsegisset, siquidem ego cum id mihi deferret, promiss-
sionem eam approbassem? Cæsarem uerò, cui & Quæ-
stor Proprætori in Hispania adsuerat, & Tribunus ple-
bis ei contra omnium sententiā adstipulatus, immensam
pecunię uim honoresque immoderatos acceperat, de asse-
tatore regno suspectum reddere, calumniisq; exponere
ausus est, quæ necis causa Cæsari potissimum fuit. Ta-
men ei interfectores à me esse subornatos aliquando dix-
it: ad cō nimirum stupidus est, ut falso mihi tribuere tan-
tam laudem non ucreatur. Ego uerò ipsum Cæsaris parricidam esse haudquaquam dixerim, non quod uoluntas,
sed quia audacia defuerit, catervis re ipsa Cæsari ab Anto-
nio perniciem esse paratā affirmo. Hic enim eū eo crimi-
ne grauauit, ut iure insidijs absumptus uideatur, dum re-
gem

gem eum non inauit, dum diadema obtulit, dum eum suis amicis inuisum reddidit. Egone autem gaudeo morte Caesaris, ad quem præter libertatem nihil inde redijt? Antonius autem eam dolet, qui omnes eius fortunas diripuit, multa ex eius commentarijs mala fide egit, denique qui succedere ei in potentia contendit? Sed, ut cò redcam unde digressus sum, Antonius neque ipse in se imperatoriã ullam laudem aut uictoriã iustam spem positam, neque copias magnas aut prælio suffecturas habet. Militum enim maior ac melior pars eum deseruit, elephantis profecto spoliatus est: reliqui ad maleficia, adque sociorum res prædandas quàm ad bellum gerendum sunt exercitiores. quorum mores ac sensus uel ex eo satis intelligi possunt quales sint, quod etiamnum Antonij signa sequuntur: ignauia autem, quod Mutinam tanto tempore iam à se oppugnata nondum ceperunt. Huiusmodi status est Antonij, ac eorum quos ille secum habet. Caesar autem, D. Brutus, quique his adsunt, ea sunt conditione, ut per se quidem uinci haud facile possint, cum Antonianos complures milites Caesar sibi adiunxerit, Brutus uero Antonium Gallia arceat. quod si uero uos etiam auxilium ijs tuleritis, primum ea collaudando, quæ priuatis ipsi consilijs egerunt, deinde acta eorum confirmando, ac in posterum legitimam potestatem eis tribuendo, præterea ad bellum utrumque Consulcm emittendo, nemo iam posthac eorum qui cum Antonio sunt, cum defendet: aut si quis omnino cum eo permaneat, ceterorum tamen omnium uim sustinere non poterit Antonius: sed uel sponte sua, ubi primum de uestro hoc decreto certior fiet, armis depositis potestati sese uestræ permittet, uel unico prælio in potestatem uestram ueniet. Hæc ego uobis suadeo: quod si

Consu

Facile esse bellum contra Antonium probat.

legatos de
pace ad An-
tonium ne-
quaquam
esse mitten-
dos arguit.

Consulatum hoc tempore gererem, utique ipse ea transi-
gerem, sicut antè etiam cum in Catilinam ac Lentulum,
Antonij huius necessarium, uindicatum à me est. Quòd si
quis uestrùm rectè hæc dici existimat, legatos tamè prius
à nobis ad eum mittendos censet, ac deinde cognita eius
sententia, uel quiescendum, si is quidem sponte sua ab
armis discedat, ac se uestre potestati permittat: sin in
incepto perseueret, tum bellum contra eum decernen-
dum esse (audio autem esse quosdam, qui uos ad hoc co-
hortari uelint) is oppidò speciosam uerbis, re autem
et turpem et periculosam urbi actionem suadet. Est enim
omnino turpe, præconibus nos et legatis uti ad ciues:
nam cum extraneis quidem rectum ac necessarium est
prius per internuncios, et legatione quàm uì agi: ciui-
bus autem iniustis supplicia infligenda sunt confestim:
iudicio quidem, si sententias de eis ferre liceat: sin ad ar-
ma confugerint, bello persequendi sunt. Huiusmodi enim
homines omnes serui sunt uestri et populi, et legum,
siue uelint, siue nolint. neque blandiri eis, aut ita ut cum
hominibus summa in libertate constitutis agere decet,
sed in eos, tanquam in fugitiuos seruos inquirendum,
animaduertendumque in eorum insolentiam est. Quomo-
do autem iniquè comparatum non sit, cum in exercendis
contra nos iniurijs haud cunctari, nos autem ultionem
morari? ipsum arma in manibus iamdudum habentem,
hostiliter omnia agere, nos decretis faciendis ac legatis
mittendis tempus consumere: cuiusque iniurias longè an-
tè re ipsa comperimus, cum solis uoculis ac uerbis à no-
bis tractari? Quànam specnum fore putamus, ut aliquàdo
uerecundia correptus nobis obtemperet? Equidem fieri
id nullo modo potest, cum eò iam progressus sit, ut ne si
uelit

uelit quidem, populari in statu Reipublicæ nobiscum degere possit: qui si unquam æquo sibi iure nobiscum uiuendum statuisset, ne in initio quidem eas res conatus fuisset: quas si errore quodam animi, aut temeritate tentasset, certè ab ipsdẽ ultrò statim destitisset. Nunc postquam semel sua sponte legum & Reipublicæ limites egressus est, potentiãque inde & licentiam sibi aliquam parauit, ne is nunquam uolens institutum mutabit: decretãque nostra obseruabit: sed necesse est eum his ipsi armis puniri, quibus nos ledere ausus fuit. Ac nunc mihi hoc eius dictum cum primis uelim memoria repetatis, cum aliquando dixit, saluos uos esse nisi uictoria obtenta nõ posse. Ideò qui legatos mitti iubent, nihil aliud hi uolunt, nisi ut uobis moras ne sentitis, sociorum uestrorum res remissiores ac languidiores fiant: iste autem per quietem omnia quæ instituit, conficere, Decimum Capere, Mutinam expugnare, Galliam uniuersam occupare possit: ut nos cum rationem nullam ei resistendi inuenire possimus, fracti animis demereri cum ac adorare cogamur. Vnum hoc de legatis mittendis addam, post dicendi finem faciam: Antonius nihil de his quæ acturus fuerat, ad uos retulit, itaque ne uobis quidem id faciendum est. His aliisque omnibus de causis consulo uobis ego, ne cunctemini, aut rem extrahatis, sed bellum ei quàm primum inferatis: id cogitantes, plura negocia oportunitate occasionum, quàm uiribus esse rectè confecta. Qua occasione uobis utendum esse, uel maxime ex hoc ipso intelligere potestis, quod nunquam ego belli uobis suscipiendi auctor fuissẽ, pace (si tamen hic rerum status pacis nomen meretur) neglecta, in qua & plurimum ualeo, & honores diuitiasque sum adeptus, nisi id uobis ex usu futurũ cẽsuissẽ

Antonium
ab incepto
non destitit
rum.

Occasio.

Cicero glo-
riatur se
mori pro li-
bertate z-
quo animo
velle.

suissem. Tibi uerò, Q. Fusi Calene, reliquisque qui idē
quod tu sentiunt, suaserim, ut quieti ea, quæ oportet, de-
creta faciendi facultatem Senatui cōcedatis; neque uestræ
privatæ gratiæ, qua Antonium prosequimini, causa, com-
munem omnium nostrum utilitatem prodatis. Ego qui-
dem, P. C. ita sum animo affectus, ut si meam sententiam
secuti fueritis, fructus libertatis incolumitatisque uobiscum
libentissimè percepturus: sin diuersum statueritis, uie-
tæ mortem sim prælaturus. Cūmque in libertate dicendi
seruanda nunquam mortem reformidauerim, quod mihi
causa fuit, ut res præclarissimas gererem (quàm uerò e-
gregia sint mea facta, inde patet, quod ob acta Consulatus
mei sacrificia ac ferias decreuistis, id quod ante me con-
tigit, qui quidem togatus rem gessisset, nemini) iam mi-
nimè eam extimesco, non immaturam mihi qui ante tot
annos Consul fui, futuram. (quanquā memoria tenetis, me
hoc uobis in ipso meo Consulatu dixisse, ut mihi mortem
contemnenti eo facilius in omnib. obsequemini) nulla uerò
mihi grauior accidere res possit, quàm si hostes uestri
mihi timendi, seruiendūque uobiscum alicui sit. Quo-
rum ego hoc quidem calamitatem esse, perniciemque non
corporis tantum, sed animi quoque, gloriæq; , quæ sola
nos aliquo modo sempiternos effecit, esse iudico: illud ue-
rò, mori inquam pro uobis omnia & dicentem & lo-
quentem, immortalitati comparo. Quæ si Antonius sen-
tiret, nunquam huiusmodi ad res sese contulisset, sed mo-
ri quemadmodum auus ipsius maluisset, quàm quicquam
facinoribus Cinnae, à quo is est interfectus, simile perpe-
trare. cum quidem Cinna paulo post ab alijs ipse quo-
que huius aliorūque flagitiorum causa occisus fuerit.
Quare hoc quoque in Antonio demiror, quod eius acta
imit

imitans, non eundem metuit exitum, præsertim cum exi-
 stinationem aliquam hereditariò ab auo suo acceperit;
 sed enim iam indignus est qui propter cognatos suos con-
 scruetur, cum neque auum imitatus fuerit, neque patris
 sui hereditatem adiuerit. Id uerò neminem latet, quòd cū
 multos in exilium missos nō Cæsare modò superstitē, sed
 defuncto etiam, ex libellis scilicet eius in urbem reduxe-
 rit, patruo suo non subuenerit, sed Lenticulum, qui cum
 aleam ludere solebat, propter uitæ nequiciam patria ex-
 terminatum restituerit; Bambalionem, etiam ipsius co-
 gnomento ratione infamem, diligit: sibi autē genere pro-
 ximis ita utitur, quasi illis si succenseat, quòd talibus na-
 talibus sit ortus. Itaque eorum facultatum quidem hæres
 factus nō est, in aliorum autem permultorum bona,
 quorum partim neque uiderat faciē, neque
 nomē audierat, partim uerò adhuc ui-
 uunt, hæres successit. Hos enim
 ita omnibus rebus exuit ac
 depredatus est, ut à
 mortuis nihil
 differant.

*

C

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVA-

dragesimus sextus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI,

Quæ pro Antonio Ciceroni Q. Fufius Calenus responderit.
Vt Antonium Cæsar & Consules. apud Mutinam vicerint,
Quomodo Cæsar Romam venerit, ac Consul creatus fuerit,
De coniuratione Cæsaris, Antoni, & Lepidi.
Vnico Anno hæc gesta sunt, quo Consules fuere
C. Vibius Pansa Capronianus.
Aulus Hirtius A. F.

Anno V.C. 711

Oratio
Fufij. Caleni
in Cicero-
næ pro An-
tonio.

OST QVAM finem orationi
sue Cicero imposuit, Q. Fufius Ca-
lenus surrexit, & in hæc uerba
locutus est: Quanquam neque An-
tonium defendere, neque contra
Ciceronem dicere statueram, ut
qui in huiusmodi, qualis præsens
est, deliberationibus simpliciter suam unicuique senten-
tiam dicendam, non disputandum iudicarem, quorum al-
terum in consultatione, alterum in iudicio requiritur: ta-
men quoniam Antonium Cicero mutua inimicitia impu-
sus maledictis incescit, (quem si quid is deliquisset, in ius
potius postulare debuisset) ac prætereame quoq; perstrin-
xit, quasi suam in dicendo uim aliter quàm impudèter de-
liis traducendis ostendere non posset, mearum esse partiū
existim

existimo, ut partim ab eo obiecta crimina refutē, partim
sua ipsi obiiciam, ne audacia ei sua uerbis à nemine inhi-
bita, silentiūmq; meum cum aliqua male cōscientiæ suspi-
cione coniuncta profint, nèue uos eius oratione inducti,
odium eius in Antonium pro comuni utilitate accipiē-
tes, deterius quicquam statuatis. Neque uerò aliud hac
oratione ei quæritur, quàm ut nos omissa cura de incolu-
mitate Reipublicæ prospiciendi, iterum seditionis agi-
temur: neque id nunc primum agit, sed ab eo tempore, quo
Rempublicam attigit, omnia sursum deorsumque con-
turbare non destitit. Nōne enim is est, qui Cæsarem Pō-
peio inimicum reddidit: qui ne in gratiam redirent, im-
pediuit: qui uobis persuasit, ut hæc in Antonium statue-
retis, quibus irritatus Cæsar fuit: qui Pompeio Italia ex-
cedendi, ac in Macedoniam commigrandi (quæ omnium
eorum malorum, quibus deinceps afflicti sumus, unica
causa fuit) consilium dedit: Qui Milonis opera Clodium
occidit, Bruti manu Cæsarem interfecit: qui Catilinam
ad bellum contra nos gerendum impulit: Lentulum in-
demnatum necauit: Quare magnoperè mirum mihi ui-
debitur, si quem antè pœnitentia quòd ei obtemperauis-
setis, correpti supplicio affecistis, ei nunc eadem dicenti
agentique parebitis. Videtisne ut post Cæsaris obitum,
rebus ab Antonio (quod ne ipse quidem negare potest)
potissimum constitutis, alicum ac periculosum sibi fore
existimans, ut inter nos qui ad concordiam redieramus,
uiueret, peregrè abiuerit: mox ubi conturbatas iterum
res intellexit, multa salute filio Athenisque dicta, redie-
rit: Atque is Antonium, quem amauisse hætenus dicit,
contumeliis opprobriisque incesit: Cæsaris uerò, cuius
patrem interemit, ipsi quoque per occasionem paulo pòst
insidiaturus, partes fouet: homo natura infidelis ac turbu-

Ciceronem
miscēdis se-
ditionibus
studere alle-
git.

Abitum &
reditum Ci-
ceroni ex-
probat.

Ciceronis
quæstus.

Lupercalia
Antonij ex-
cusat.

lentus, cuiusque animus nullis repagulis continetur, qui omnia miscet ac conturbat, pluribus ipse vicibus quam id ad quod confugit fretum agitur, ut rectè nomē trans- fugæ inde inuenerit:isque suo ex arbitrio uos amicos ho- stesque iudicare poscit. Eum hominem uobis cauendū has ob causas existimo. est enim impostor, ac præstigiator, qui ex malis aliorum diuitias remque suam auget, calum- niando, diripiendo, ac more canum lacerando innoxios: idēque communi in concordia diffuit ac tabescit. neq; enim huiusmodi orator amicitia beneuolentiāq; nostrūm mutua alere se potest: nam quib. aliis artibus eum ad diui- tias, præstantiāq; eam peruenisse censetis? Neque enim pater eigenus opesue reliquit, fullo, operasque in colēdis uineis ac oleis locans, eoque quæstu, & eluendis pannis abundē contentus uitam sustentare, sordidissimo uictu in- terdiu noctūq; se explens. Inter quæ noster hic educatus, haud absurde ad meliores conculcandos & eluendos ac- cedit, conuiciis ex officinis sedentariis, triuīisque deprom- ptis instructus. Ergo talis cum sis, qui nudus inter nudos adoleueris, sordes lanarum, fimūque & merdas colligens, ausus es homo impurissime, primūm Antonij adole- scentiam obrectare, qui, ut suo genere dignum erat, pæ- dagogis præceptorib;que usus est: deinde id uitio uerte- re, quod Lupercalia, festum à maioribus ad nos deductū, faciens, nudus in forum uenit? Quid autem, (cōsemper se- cūdum paternum artificium uestibus alienis use, atque ab obuiis easque cognoscentibus, iis exute,) fecisset aliud homo non modo sacerdos, sed & collegij eius princeps? nōne ducenda ea pompa, peragendum id festum, sacra- ficandum ritu à maioribus instituto fuit? nōne denudan- dum corpus? nōne inungendum? Non hæc, inquires, cri- minor, sed quod nudus in foro conspectus est, quod con- cione m

cionem talem habuit? quippe in fullonia tabernata ac-
 curatè quid quenque deceret didicit, ut quid peccatum es-
 set, uerè intelligere, eiùsque causa obiurgare alios pos-
 set. Verùm ego pro his omnia quæ ad rem pertinent, com-
 memorabo, nunc percontari ab eo quædam libet: Nõne
 tu inter aliorum damna educatus, inter uicinorum cala-
 mitates institutus es, ideòque liberalem disciplinam te-
 nes nullam, hoc uero loco collegium parauisti, ubi mere-
 tricis in morem semper eum qui daret aliquis, expectas?
 ac quasi lenones tuorum emolumentorum certos semper
 habes? ideò curiosè inquiris quis quem iniuria affce-
 rit, aut affccisse uideatur, quis quem odio habeat, quis
 cui insidias struat. His ades, hinc te alis, his spem fortu-
 ne obnoxiam uenditas, his in suffragiis iudicum obtinen-
 dis mercede conductus operam nauas. Amicum bunc so-
 lum quouis tempore habes, qui plurimum dat: inimicos
 uerò omnes quibus nihil est negociorum, aut qui alium
 quàm te patronum deligunt: quos iam in manibus tuis ha-
 bes, quasi ignorans negligis: qui uerò iam primum ad te
 accedunt, eis ab blandiris ac, arrides, quemadmodum mu-
 liercule tabernarum meritoriarum solent. Quanto au-
 tem melius fuerat tecum actum, si Bambalio ipse fuisses
 (si quis omninò est Bambalio) quàm id uitæ genus assu-
 psisse, in quo necessarium omnino est aut sermonem pro
 iusta causa uenalem habere, aut malos conscruare: quan-
 quam ne hæc quidem rectè præstas, et si triennium to-
 tum Athenis commoratus. Ita enim tremebundus ad tri-
 bunal accedere soles, ac si de uita dimicaturus: locutis-
 que humile quid & exanimum, discedis, neque eorum
 memor quæ domi præmeditatus fueras, neque quod ex
 tempore diceres inueniens quicquam. Audacia enim in
 affirmando & promittendo omnes homines excedis: in

Timiditatē
 in causis a-
 gendis ex-
 probat.

ipsis autem certaminibus conuiciis ac maledictis exceptis, infirmissimus timidissimisque. Putasne esse quenam quam, qui ignoret nullam admirabilium earum orationum tuarum quas edidisti, à te dictam esse, sed omnes deinde conscriptas, quemadmodum alij duces ac magistros equitum ex luto fingunt? Quod si negas, recordare quomodo Verrem accusaueris, quanquam ex arte paterna ei aliquid adhibebas, tamen minxisse te. Enimvero metuo ne dum de te accuratè ita ut mereris loquor, uidear orationem meipso parum dignam habere. Itaque ea missa faciam, ac Gabinij quoque mehercle causam, cui cum accusatores subornasses, deinde ita pro eo dixisti, ut damnatus fuerit. omittam etiam libros quos contra amicos conscribis, in quibus adeò tibi ipsi improbitatis conscius es, ut in publicum emittere eos non audeas: certè miserrimum est, ea non posse negare, quæ fateri sit turpissimum. sed his missis, ad reliqua pergo. Nos sanè, qui bis mille iugera agri Leontini, quod tu dicis, magistro dedimus, nihil iis dignum didicimus: tuas uerò artes quis non miretur? Quæ sunt autem eæ? Semper meliori inuidere, excellentioribus emulari, calumniari eos qui honore præstant, obrectare potentibus, omnes ex æquo bonos odisse, simulare se amicum iis tantum per quos malum aliquod facinus editurum te speres, eiúsque rei causa subinde minores natu aduersus seniores concitare: fidem tibi habentes, postquam in periculum adduxeris, deserere. Quod ita esse, satis ex hoc constat, quòd nullam illustri uiro dignam rem neque in pace neque in bello confecisti. Quo enim in bello uicinus te duce, aut quam regionem Consule te populus Romanus acquisiuit? Verùm tu primores semper fraude circunueniens, ac tibi adiungens, priuata tua negocia per eos consequeris ex animi tui omnia sententia,

Artes Ciceronis.

tentia, publicè autem magna uoce proclamas impuros istos tuos sermones: Ego solus uos amo, & (si res ita fuerat) is, atque iste: reliqui omnes uos odio habent: ego solus bene uobis cupio, reliqui omnes insidiatur: his & huiusmodi aliis uerbis nonnullos inflatos ac elatos proiicis, alios territos tibi adiungis. Tum si quid boni eorum aliquis peregit, id tibi sumis, tibi que adscribis, dilitans te dicente, referetque ista acta esse: sin aliquid scus cecidit, te ipsum eximis, reliquos omnes culpas: nūmnam ergo, dicis, ego Prætor, aut legatus, aut Consul fui? Ita ubique omnibus conuicia facere soles, audacisque in dicendo libertatis opinionem magis studes, quàm uis dicendis, quæ ex usu sint, nihilque Oratoris nomine dignum ostendis. Quæ enim res à te publica conseruata aut in meliorem statum posita est: quem in patriam iniurium in ius pertraxisti? quem re uera nobis insidiantem indicauisti? Nam, ut reliqua præteream, ita nunc Antonium accusas, ut nulla quidem ei iusta pœna propterea irrogari possit. Quid enim causæ fuit, cur cum ab initio uideres nos ab eo iniuriis premi (id enim tu affirmas) non statim in eum uindicandum duceres? aut eum accusares? Nunc nobis recèdes, quæ is Tribunus plebis contra leges fecerit, quæ magister equitum peccata admisit, quæ Consul deliquerit, cum in promptu fuerit tibi statim de singulis pœnam meritam ab eo iure exigere, atque ita & tu amore ciuitatis egisse uideri poteras, & nos citra damnum ac periculum in eius facinora animaduertere potuissimus. Profectò alterutrum horum necessario constat, aut te tum Antonij acta pro scelcratis habuisse, tamen certamina pro nobis suscipere noluisse, aut cum scias te nullius eum malefici conuincere potuisse. nunc frustra cauillari: quod sic esse, per singula Antonij facta uobis, P. C. iam nunc ostendam.

Obiicit Ciceroni, quod non initio statim Antonium accusauerit.

Acta ab Antonio in Tribuna tu excusar,

Fuga.

Ciceronem fuisse malorum intestinorum causam.

Dixit in Tribunatu suo quaedam pro Cesare Antonius? nimirum dicētibz Cicerone & aliis pro Pompeio. quorum sum ergo huic uitio dat, quod Caesaris amicitiam obseruauit, ac se & alios qui contrarię parti fauerunt, nō attingit? Obstitit tūc Antonius quibusdam decretis, quę contra Cæsarem parabantur: nempe Cicero omnia quę pro eo decernebantur, impediēbat. Atqui communi, inquit, sententię Senatus repugnauit: qui uerò potuit id unus uir, aut si eius rei causa damnatus fuit deinde, ut hic refert, cur non supplicium ei impositum est? Quia fugit, aufugit ad Cæsarem. Atqui tu Cicero nuper non peregrē abicras: sed, sicut prius quoque, profugeras. Quare noli tua ipsius crimina ita temerē omnibz nobis impingere. Fuga enim ea est, qualem tu fecisti, cum iudicium metueres, ac ipse te supplicio dignum esse pręiudicauisses. At uerò reditus decretus tibi est: quo modo, aut cuius opera, omitto quidem id dicere, sit sanē decretum de reditu tuo factum, neque tu prius quā id consecutus es, pedem in Italia posuisti: Antonius autem & abiit ad Cæsarem, quę acta essent annuntiaturus, ac, nullo ad id opus habens decreto, rediit, deniq; totā etiā pacē amicitiamq; omnibz quos in Italia tum offendisset, cum Cæsare ipse composuit, cuius reliqui quoque participes facti essent, nisi te autore profugissent. Quę cum ita sint, tamen audes dicere, Cæsarem ab Antonio contra patriam adductum, ab eo bellum ciuile excitatum, eunaunicam omnium quę subsequuta sunt, nobis causam malorum fuisse? Nequaquam ille quidem, sed tu, qui Pompeio alienas legiones & imperium tribuisti, Cæsari ea, quę ipsi fuerant concessa, adimere aggressus es, consilium Pompeio & Consulibus dedisti, ne conditiones à Cæsare latas acciperent, urbem, Italiāque uti relinquerent: qui Cæsarem Romanum aduen

aduenientem non affexisti, sed in Macedoniam ad Pompeium transfugisti: neque ei quidem auxilium attulisti, sed ad ea quæ agebatur cōniuens, post infortunio afflictū deseruisti. Itaq; ne initio quidē ei tanq̃ iustiorē causam agēti opitulatus es, sed se ditione concitata, rebûsq; conturbatis, ex securo loco eorum certamen spectauisti: ab eo qui succubuit, quasi iniquē is quicquam egisset, statim discessisti, ad uictorem tanquam iustiorē inclinauisti. Accedit ad reliqua tua uitia tanta ingratitudo, ut non cōtentus salute ab eo donata, indignē etiam feras te non esse magistrum equitum factum. Horum tibi conscius, tamen audes dicere, Non fuisse Antonio magisterium equitum toto anno gerendum, neque enim Cæsarem toto anno Dictaturam gessisse. Sed hæc siue rectē, siue necessario ita acta sunt, certē utrumque ita decretum fuit, placuitque uobis, placuit populo: hi tibi accusandi sunt Cicero, non ij quibus is honor habitus est, quiq; se tales gesserunt, ut eo digni essent. Quapropter si is tum rerū status fuit, ut etiam contrā quā aliās deceret ea fierent, cur nunc in Antonium ea confers, cur nō tum potius (si quidem potueras) contradixisti? Quia mehercle metuebas. Ergo tuæ timiditati ignoscendum est, quod tum tacuisti: Antonio, quo tibi prælatus fuit, crimini sua uirtus danda est? Quonam loco hoc ius, & has leges didicisti? At uerō abusus est magisterio equitum: quid ita? Quia, inquit, bona Pompeij emit. Quot præter eum sunt, qui aliorum facultates emerint, neque ulli horum uitio id uertitur? In hunc enim finem proscribuntur ea, & sub hasta ponuntur, publicique præconis uoce proclamantur, ut ab alio emantur. Atqui Pompeij bona uenire non debuerunt: nos igitur peccauimus, & malē egimus, qui ea prostituimus, aut (ut nos ac te culpa leuemus) Cæ-

Acta ab Antonio Equitum Magistrō defendit.

Cōtraria in
Cicronis
oratione ef-
fe.

sar utique deliquit, qui id fieri iussit, quem tamen tu non incusauisti. Sed stultitiæ in hac re palam coargui potest Cicero, qui duo inter se diuersissima crimina Antonio obiecerit: unum, quòd cum Cæsarem in plerisq; rebus adiunxisset, multaq; idcirco ab eo recepisset, tamen deinde precium bonorū Pompeij ab ipso Cæsar ui exegit: alterum, quod cum ne in paternas quidem possessiones successerit Antonius, omniāque bona pro sua libidine dilapidauerit Charybdis instar, (semper enim aliquid Siciliense nobis Cicero profert, quasi memoria nobis exciderit, exulem ipsum eò profugisse) nihilominus id precium omne persoluit. Neq; hîc tantum egregius ille orator q̃ maxime contraria inuicem locutus deprehenditur, sed, per Iouem, in hoc etiā, quòd modò cum omnes Cæsaris actiones adiunxisset, ideòq; omniū intestinorum malorū potissimam causam fuisse dicit: modò timiditatem exprobat, qui nulli rei, præter quæ in Thessalia gesta est, adfuerit. Id quoq; inter crimina Antonio obiecta est, reductos esse ab eo exules, culpaturque, quòd non auunculum etiam suum restituerit. Quasi uerò quispiam credat, si is ullus restituendi potestatem habuisset, non primò omnium hunc fuisse restitutum, cum nullæ inter ipsos unquam intercesserint lites, quod ipse nouit Cicero: qui quanquam sæpius turpissimis mendacijs eum traduxerit, tamen hoc dicere non est ausus. Adeò in nullo discrimine hic ponit, omne id quod in buccam uenerit, tanquam spiritum effundere: quæ quis tandem possit omnia persequi? Iam quòd obambulās rem uerbis exaggeret, perhibetque Antonium Magistrum equitum, eum magistratum molestissimum omnibus reddidisse, ubique & semper cum gladio simul ac purpura, lictoribusque iuxta & militibus obuersatum: respondeat mihi disertè uelim, quidnam ad nos inde damni redierit:

cert

certè nullum dicere poterit, ac si potuisset, nihil prius sibi dicendum putasset. Secus habent omnia. Trebellius erat & Dolabella, qui seditiones excitarent, ac omnia mala perpetrarent: Antonius neque mali quicquam facinoris exhibuit, & omnia pro nobis egit, adè ut custodia quorūque urbis ei contra facinorosos mandata fuerit, non modò non contradicente hoc mirabili oratore (aderat enim) sed astipulante etiam. Nullum enim potest uerbum commemorare à se tum editum, cum uideret impurum istum, ac flagitiosum (sic enim contumeliosè eum nominat) ad id quòd nihil rectè ageret, hanc etiam potestatem à uobis accipere. Sic magnus ille orator, ac ciuitatis amator, qui nunquam non id in ore suo habet: Ego solus pro libertate certo, me neque amicorum gratia, neque inimicorum terror à commodis uestris prospiciendis depellit. ego si mihi pro uobis uerba facienti moriendum sit, eum ipsum uite exitum gratissimum habuero. is ergo tum nihil horum quæ nunc magna uoce iactat, mussare ausus est. Neque id iniuria. Reputabat enim secum, adesse ex instituto maiorum Magistro equitum Antonio lictores & purpuram, usum autem esse eidem gladij ac militum contra seditiones, qui nullum certè ne extremorum quidem facinorum sibi reliquum facturi erant, nisi is munitus istis fuisset, quando sic quoque nonnulli eum contemptui habuerunt. Hæc omnia, ac reliqua quoque rectè, ac omnino ex sententia Caesaris acta esse, res ipsæ ostendunt: nam neque seditio ulterius progressa est, & Antonius non modò eorum causa mulctatus non est, sed Consul quoque deinde creatus: quem magistratum ut gesserit, agedum mecum considerate. inuenietis enim, si attentè inspexeritis, eum urbi magnoperè utilem fuisse. Quod cum ipse Cicero perspectum haberet, liuore uictus, aususq; est eareprehendere in

Consulatus
Antonij a-
cta defen-
dit.

dere in Antonio, quæ uellet à seipso acta fuisse, itaque de-
nudationem, unctionem, ac ueteres illas fabulas protulit,
non quòd nunc eorum usum esse aliquem putaret, sed ut
externarum rerum uituperatione luminib. ipsius Consu-
latus scienter ac præclare gesti obstrueret, eius uiri, qui,
proh Deum atq; hominũ fidẽ, (altius enim quàm tu excla-
mabo, ac iustiori de causa eos obtestabor) cum tyrannide
captam urbem re ipsa esse uideret, quòd & exercitus Cæ-
sari parebant, & S. P. q. R. eidem concedebant, ita ut ei
quandiu in uiuis esset, Dictaturam darent, utque appa-
ratu regio uti posset permitterent, ipse & manifestissimè
eã tyrannidẽ detexit, & tutissima ratione inhibuit, ita ut
Cæsar uerecundia correptus, ac territus neque nomen re-
gis, neq; diadema (quæ erat sibi ipsi nobis inuitis daturus)
acciperet. Si quis alius id fecisset, quod tũ Antonius fecit,
iussu se à Cæsare hoc fecisse diceret, necessitatẽq; præ-
tenderet, & ueniam haud dubiè consequeretur, factis
iam tot nostris decretis, & in tanta militum potentia: sed
Antonius, cui animus Cæsaris exploratus penitus erat,
quiq; omnia quæ is parabat, cognita exactè habebat, prou-
dentissimè eum auertit ab instituto, & retinuit. cuius si-
gnum euident est, quòd Cæsar prorsus nihil deinde pro
potentia egit, sed promiscuè præterea ac sine satellitio
inter nos uersatus est, quo factum est præcipuè, ut ea quæ
pertulit, accidere ipsi possent. Hæc ita egit, ô Cicero, siue
tu Cicerculus, Ciceracius, aut Cicerithus, aut Græculus,
aut quocunque tandem nomine gaudes, ille malè institus,
nudus, & unctus, quorum nihil tu præstiristi, qui dis-
sertus, qui sapiens es, qui plus olei quàm uini usurpas, nec
stẽmque usque ad talos dependentem trahis, non quidem
histrionum more, qui suis personis te uarietatem motuũ
animi docent, sed ut turpitudinem tuorum crurũ tegas.

Neq

Molliciem;
Ciceroni
obiicit,

Neque enim id studio modestiæ à te fit, qui tam multa impudicè de uita Antonij dixeris. Quis enim non uidet tenues istas tuas lenulas? Quis non canorum tuorum pectinibus comptorum odorem percipit? Quis nescit, quem admodum priore tua coniuge, quæ duos tibi natos pepererat, eiecta, aliam uirginem duxeris, ipse etate decrepita, ut ex eius facultatibus et alicuium dissoluere posses? Sed ne eam quidem retinuisti, nimirum ut liberè Cerelliā habere posses, quam tanto te etate superiorem, quanto inferior ea puella fuit quam duxeras, stuprauiisti, ad quā ipsam eiusmodi literas scribis, quales scribi par est à scurra, lingueq; incontinentis uiro, cum muliere septuagenaria decertante. Hæc ut dicerem P. C. euagatus sum obiter, ne non hac etiam in parte æquum auferret. Conuiuiū etiam quoddam exprobrare Antonio ausus fuit, ipse æquam, ut quidem refert, bibens, ut sermones contra nos elucubrare possit: filium uerò in tanta temulentia educat, ut sobrius neque interdiu sit, neque noctu. Os etiam Antonij turpitudinis insimulare instituit, ipse per omnem uitam tanta libidine ac impuritate usus, ut ne à propinquis sibi abstinuerit, uxorem prostituerit, cum filia incestum commiserit. Sed his misis, ad institutū reuertar. Antonius, quem iste insectatus est, cum uideret Cæsarem sese supra Rempublicam efferre, ea re, quam maxime gratiam Cæsaris captare uisus est, effecit ne is ea quæ animo iam destinauerat, re perageret. Qui enim rem aliquam semel haud rectè expetitam consequi omnino cupiunt, eos nihil magis ab instituto reuocat, quàm si hi, qui aliquid mali ab iis expectant, præ se ferunt, sibi id uolentibus euenturum: quod etsi illi conscientia suæ iniusticiæ nequaquam credunt, tamen propositum suum innotuisse opinantes, uerecundia metuque corripuntur, cumque

Cerelliæ cū
Cicerone a-
dulterium.

Cicero filio
temulentus.

Antonij fa-
ctum, quod
Cæsari dia-
dema obtru-
lerit, lau-
dat.

cumque alioquin sermonem, tanquam adulationem quamdam, non nisi cum inquisitione accipiant, tamen ea quæ euentura sint cum pudore cõiciunt. Quæ cum essent perspecta Antonio, primum Lupercalia sibi delegit, ut Cæsar inter hilaritatem ac ludicram actionem absque periculo posset castigari, deinde forum, rostraque, ut ipsa loca pudorem Cæsari obiicerent: affinxit etiam populi mædatum, ut Cæsar eo audito reputaret non quid dixisset Antonius, sed quid populus Romanus eum dicere iussurus fuisset: quî enim crederet populi hoc esse mandatum, cum sciret neque decretum sibi esse tale quicquam, et non acclamare populum sentiret? Enimvero debuit hæc audire Cæsar in foro Romano, quo loco sæpenumero pro libertate à nobis deliberatum est: apud rostra, propter quæ infinitæ pro statu populari sunt consultationes peractæ: Lupercalibus, ut Romuli recordaretur: è Consule, ut in memoriam priscorum Consulum acta reuocaret: sub nomine populi, ut ei in mentem ueniret, non in Afros ipsum, neque Gallos, Aegyptiõsue, sed in Romanos tyrannidem moliri. Hæ illum uoces conuerterunt, hæ deiecerunt. Hæc est, ô Cicero, Antonij actio, cum neque crus in fuga fregisset, ut ipse effugere posset, neque manum caussisset, ut Porsenam terreret, sed Cæsaris tyrannidem sapientia atque calliditate comperceret, artificio supra hastam Decij, et gladium Bruti laudando. Tu uero, Cicero, quid in tuo Consulatu, non dico sapienter aut bene: sed quid egisti, quod non extremum meruerit supplicium? Nonne tu urbem quietam ac unanimem perturbauisti, ac seditionibus agitaui: forum et Capitolium cum aliis hominibus, tum seruis etiam euocatis repleuisti: nonne Catilinam magistratum tantum ambientem, nihil prætereà mali agentem, impiè perdidisti: nonne Lentulum

cuius

Consulatus
Ciceronis
inquit.

ruiſque ſocios nullo ipſorum facinore extãte, neque accu-
 ſatos in iudicio, neque conuictos miſeranda morte affeci-
 ſti: quanquam tam frequens ubique à te fiat legum ac iudi-
 ciorum mētio, ut ſi quis eam orationibus tuis ſubtrahat,
 reliquum nihil ſit futurum. Tu quidem Pompeio uitio
 dediſti, quòd Milonis iudicium præter inſtituta maiorum
 feciſſet, ipſe autem nihil ne minimum quidem eorum quæ
 legibus conſtituta ſunt in cauſa Lentuli adhibuiſti, ſed
 citra deſenſionem ac iudicium uirum bonum, ac ſenem in
 uincula condidiſti, qui à maioribus ſuis multa amoris in
 patriam pignora habebat, neque ei uel per etatē, uel per
 mores licebat quicquam noui moliri. Quod enim ei ada-
 ſuit incommodum, quod rerum mutatione ſanare cupe-
 ret: quæ autem ei non adſuerunt bona? de quibus omnibus
 ſi quiſd noui aggredi uoluiffet, in periculum ei erat ueniē-
 dum. Quæ arma parauit, quos ſocios collegiſſet ita miſe-
 rē ac impiē homo Conſularis, Prætor, nullo neque dicto,
 neq; audito quod eſſet contra patriam, in carcerem pone-
 retur, ibiq; tanquam flagitioſiſſimus aliquis capite plea-
 ſteretur: Hoc enim potiſſimum egregius iſte Tullius ex-
 petiit, ut in Tulliano, loco ſibi cognomini, Lentuli iſtius, Tullianæ.
 qui quondam princeps Senatus fuerat, nepotem occide-
 ret. Quid uerò acturum fuiſſe eum cenſemus, ſi armatam
 poteſtatem adeptus fuiſſet, qui hæc tanta atq; huiuſmodi
 ſolo ſermone perſecit: ſcilicet hæc tuæ ſunt ſplendida iſta
 facinora, hæc magnæ illæ tuæ artes ac cōſilia imperatoria,
 propter quæ nō ab aliis tantū damnatus es, ſed ipſe pro-
 prio ſuffragio ita iudicium de iis feciſti, ut antè, quàm de
 re cognoſceretur, profugeris. Quæ uerò alia maior tui
 paricidij poteſt adduci demonſtratio, quàm quòd frerē ab
 his ipſis percundum tibi fuit, quorum te cauſa ea feciſſe
 præ te tuleras; metuiffiq; iſtos, quos beneficio eæ re affe-
 ctos

Fuga Clce-
 ronis.

416

Ro
ip
da

Historia a
Cicerone
conditam
subfannat.

ex
ha
ri
cō

ipsi percussores Cæsaris declarauerūt, cū in forum cum nudis gladijs procurentes, Cicronem uobis audientibus nominatim subinde uocauerunt. Eum igitur suum benefactorem necauit, ac præterea Antonio, à quo & sacerdos est factus, & Brundusij, cum ei periculum uitæ à militibus impenderet, conseruatus, eam gratiam refert, ut hæc quæ neque ipse, neque alius quisquam ullo tempore culpauit, tanquam crimina ei obtreffet, eaque exprobrat, quæ in alijs laudare solet. Etenim Cæsarem, qui neque per ætatem adhuc ad magistratum capessendum, gerendamue rem aliquam publicam aptus est, neque ad id à nobis delectus, cum uideat copias contraxisse bellum neque decretum à nobis, neque mandatum sibi suscepisse: non modo nō accusat, uerū etiam laudat: adeo neque iusticiam ad leges, neq; utilitatem ad commodum Reipublicæ exigit, sed sua pro uoluntate omnia iudicat: & quæ in alijs prædicat, in alijs eadem reprehendit, idque & mendacia de uobis confingendo, & uos præterea quoque calūniando. Quæ enim post obitum Cæsaris acta sunt ab Antonio, omnia iussu uestro acta esse reperietis. Ac de pecuniæ quidem administratione, de quæ his quæ ex libellis Cæsaris acta sunt, dicere superuacaneum existimo. Nam de priori eum potius inquirere conuenit, qui hæres est Cæris, in posteriori autem si quid omnino fuit mala fide actum, tūc statim fuit impediendum. Non enim sub axilla, Cicero, furtim quicquam actum est: sed te ipso teste, in tabulis omnia edita fuere. Quod si Antonius adeo palam ac impudenter, quod tu dicis, dolo malo egit, ut præter reliqua Cretam totam Reipublicæ eripuerit, ac post exitum Bruti præfecturæ liberam esse iusserit, tanquam ex Cæsaris literis, cum tamen Bruto ea prouincia post mortem demum Cæsaris fuerit mandata: hæc si sunt inquam,

D

Galliam &
exercitus re-
tineat Antonio
esse cōmis-
sit.

quī siebat ut tu taceres , ac reliqui etiam id admitterent
Sed, ut dixi, hæc relinquam, quod minor pars eorum no-
minatim est commemorata, quòdque Antonius abest , qui
accuratè uos singulatim de suis actis docere poterit. Ve-
rùm de Macedonia, Gallia, reliquisque gentibus & exer-
citibus uestra extant, P. C. Senatusconsulta, quibus cū alia
alijs mandaueritis, Galliam cum exercitibus Antonio dedi-
stis , idque Cicero etiam nouit : interfuit enim cum hæc
decernerentur, suamque uobiscum sententiam dixit. At
quanto melius fuisset, tunc ipsum si quid non rectè agere-
tur, contradixisse, eaque quæ nunc obtēdit, uos docuisse,
quàm tum quidem silentem ad erratum uestrum connue-
re, nūc autem uerbis quidem Antonium accusare, re ipsa
Senatum? Neque enim sanæ mentis quisquam dicere po-
test, Antonium uos ut hæc statueretis uī adegisse. nam
neque militib. tum erat instructus, ut uos contra senten-
tiam animi uestri decernere quicquam cogere posset, &
ipsa res pro Republica acta est. Quippe cum Cæsar le-
giones præmisset, eaq; iam conuenissent, metus autem
erat, ne audita Cæsaris necesse tumultuarentur, hominēq;
aliquem nequam sibi ducem constituentes, bellum moue-
rent, rectè & præclarè à uobis decretum est, ut Antonius
ijs legionibus præficeretur, qui & Consul esset, & con-
cordiæ constituendæ præfisset, & Dictaturam prorsus
de Republica sustulisset : ei igitur pro Macedonia Galla-
liam tribuistis, ut in Italia manens neque mala quid fide
agere posset, & continuo ea quæ uos iussissetis exequere-
retur. Hæc cō ad uos uerba fieri, ut intelligeretis rectè
uos tum rebus consuluisse. Ad Ciceronem autē hoc quo-
que satis fuerat dixisse, quòd & adfuerit his omnibus, &
uobiscum ea decreuerit, cum neque ullos haberet Anto-
nius milites, neque ullum nobis terrorem offerre posset,
quo

quo ad publicam utilitatem negligendam cōpelleremur. At uerò, quando tum silentium tenuisti, uel nunc expone, quid faciendum nobis eo tempore, eoque rerum statu fuit? Exercitusne sine duce dimittendi? qui uerò non innumera-
 rabilib. malis Macedoniam, Italiámque repleturi fuissent? Atqui alij cuidam committendi fuerunt. Quem autem uel oportuit potius ijs præficere, uel quis fuit ad eam rem magis idoneus quam Antonius? qui Cōsul erat, qui omnes res urbis administrabat, qui tanta concordiam in custodia habuerat, qui infinita suæ in Rempublicam uoluntatis do-
 cumenta dederat. Quem percussorum Caesaris huic nego-
 cio præposuissimus, cum esse cis ad urbem alioquin tu-
 tum non esset? Quem aduersariorum? cum omnib. ij essent suspecti? Quis præter Antoniū autoritate tum, quis peri-
 tia excellebat? Sed nimirum indignè fr̃s, quòd non te dele-
 gimus. Quem uerò tu magistratum gerebas? Quid uerò non egisses, armis militib. & que assumptis, qui in Consula-
 tu tuo, sola dicendi arte, studijsq; tuis (quæ sola in tua
 erant potestate) fractus, tantos motus concitaueris? Sed eò
 reuertor, unde digressus sum. Adfuiſti igitur, cum hæc An-
 tonio decernerentur, neque contrà quicquam dixisti, sed
 tanquam optimis ac necessarijs concilijs assensisti : neque
 uerò libertas dicendi tibi de erat, solito sæpius ab re obla-
 trare: neque metuebas etiam quenquam. tu enim cum nu-
 dum ut exhorruisses, quem armatum non timeas? aut so-
 lum, quem nunc non reformidas tot militibus cinctū? quan-
 quam hoc ipso te iactas, quòd mortem (ita enim reſirs)
 contemnas. Quæ cum ad hunc modum se habeant, uter
 tandem horū uobis, P. C. iniuste agere uidetur? Antonius,
 qui copijs à uobis sibi creditis præest? aut Caesar, qui pri-
 uatim tantas copias secum habet? iterumque, Antoniusne,
 qui ad prouinciam sibi à uobis mandatam profectus

Ostēdit, nō
 Antonium,
 sed aduersa-
 rios eius, in
 Rempubli-
 cam pecca-
 re.

est, aut D. Brutus, qui eum ista regione prohibet? Antoniusne, qui socios uestros cogere uult, ut decretis uestris obtemperent, aut illi, qui præfectum à uobis missum non recipiunt, eum uerò cui abrogatus est magistratus, adiuuant? Antoniusne, qui milites uestros retinet, aut milites, qui ducem suum reliquerunt? Antoniusne, qui nullum ex his militibus, quos ei uos dedistis, in urbem adduxit: aut Cæsar, qui pecunia allectis ueteranis, huc ut uenirent persuasit? Ego quidem ne uerbis quidem rem opus habere existimo, quin ita iudicetis, Antonium omnia sibi à uobis imposita rectè administrare: illis uerò alijs supplicium esse subeundum eorum nomine, quæ suo iudicio aggreffi sunt. Qua de causa etiam præsidium militum accepistis, ut tutò de impendentibus negocijs consultare possitis, non quidem Antonij causa, qui neque priuato consilio egit quicquam, neque ullum urbis terrorem ostendit, sed propter eum, qui contra Antonium exercitum conduxit, qui aliquoties intra mœnia ipsa suos milites habuit. Hæc propter Cicronem à me dicta sunt, qui iniquis nos sermonibus prior inuasit, cum aliàs neque litigator sim, quemadmodum iste, neque curiosus de alienis rebus, quo se iste studiosusquequaque iactat: nunc quod uobis consilium dæm, idque neque Antonij gratia, neque Cæsaris aut Bruti obtrectandi, sed (sicuti conuenit) publici commodi studio motus, exponam. Ego ita iudico, neminem eorum qui in armis nunc sunt, hostem à uobis esse iudicandum, neque accuratè de eorum actis inquirendum: (nam neque præsens tempus id fert, & cum ciues nostri illi omnes ex æquo sint, siue quis eorum succumbet, is nobis peribit, siue superior euadet, aduersum nos uires acquirat) sed esse eos ciuilitè ac mansuetè tractandos, mitèdòsque ad unūquenque eorum, qui ab armis eum discedere

Fufij sententia de mittendis ad utrosque legatis.

dere, ac sese militesque in nostra potestate esse iubeat: bellum autem nondum ulli eorum instrendum, sed responsa expectanda. tum demum eos qui paruerint iussis nostris, laudandos, non obedientes autem, bello persequendos nobis esse. Id enim et iustum, et conducibile uobis est, ne sistitis, aut temerè quicquam agatis: sed paullisper expectantes tempus mutandi propositi ipsis, militibusque concedatis: deinde bellum, si eo opus sit futurum, Consulibus mandetis. Te autem, ô Cicero, adhortor, ne mulierum more exaspereris, nèue Bambalionem inuteris, neu bellum excites, ac privati in Antonium odij causa publicè totam ciuitatem denuò in periculum adducas. Benè egeris, si cum eo in gratiam redeas, cum quo multa amice sæpius egisti: sin cum eo reconciliari nullo modo uis, at nobis tamen parce: neque concordiam eam, cuius nobis autor fuisti, conturba, sed reminiscere istius dici, orationisque à te in Telluris templo habitæ: aliquidque concordie etiam huic, de qua nunc deliberamus, gratificare, ne istius quoque prioris tue orationis existimationi detrahas, tanquam non ex recta ratione, sed alio quodam ab effectu profectæ: id et ciuitati utile, et tibi gloriosum est futurum. Neque existimare debes, ferociam istam aut laudabilem esse, aut tutam: neque mortem à te contemni gloriari debes, aut laudem inde aliquam sperare: qui enim uitam suam proijciunt, eos tanquam ex insania quadam rem aliquam magnam tentaturos, reliqui omnes suspectos, odioque habent: quos autem plurimam salutis propriæ rationem habere uident, eos laudant, et prædicant, tanquam nihil morte dignum commissuros. Proinde tu etiam si uerè incolumitatem patriæ curas, ea dic, eaque age, quibus tuâ ipsius quoque salutem tuearis, non ea quæ nobis unà tecum exitium afferant.

Cōtempus
mortis non
omnis lau-
dabilis.

Honores Ce-
sari & eius
militibus
decreti.

Legati ad
Antonium
missi.

Lepidus,
L. Munacius
Plan-
cus.

Hæc postquam Calenus dixit, Cicero (qui ut libertate dicendi in omnes intemperati ac nimia uti consueverat, ita eandem aliorum aduersum se minimè ferre poterat) se non continuit, quin omiſſa consultatione de republica, ad conuicia Fusio faciēda prorueret, quæ nō minima causa fuit, cur ea dies frustra consumeretur. Postridie eorum, qui Cæsaris causam agebant, factio obtinuit: itaque decretum est, ut Cæsari statua poneretur, ut inter Quæstorios esset Senator, ut petendi reliquos magistratus maius quàm legibus præcipiebatur petendi ius haberet: ut pecunias quas militibus dederat, ex ærario (quia pro republica eos, priuato licet consilio, conduxisset) reciperet. Præterea decretum, ut militibus qui à Cæsare conducti fuerāt, ac his qui ab Antonio discesserant, perfectio hoc bello uacatio militiæ daretur, statimque agri diuiderentur. Ad Antonium autem missi legati sunt, qui cum iuberent Gallia, exercitibusque dimissis in Macedoniam proficisci: militibus eius dicerent, ut ante certam diem domum discederent: nisi fecissent, hostium loco futuros. Seniores etiam, quibus Antonius prouincias assignarat, deposuerunt, reliquosque eorū loco amandādos statuerunt. Hæc tum decreta sunt: paulò post, priusquam de Antonij sententia fierent certiores, tumultum urbi impendere censuerunt, uestem Senatoriam exuerunt, bellum contra Antonium Consulibus, & Cæsari, cui Prætoriam potestatem tribuerant, iniunxerunt, ijsq; Lepidum, & L. Munacium Plancum, qui parti alicui Gallie transalpinæ præerat, auxilio esse iusserunt. Ea ratione Antonio, iam tum bellum expetenti, ab ipso Senatu occasio hostiliter agendi præbita fuit. Is enim læto animo ea quæ decreta essent arripuit: statimque legatis exprobrauit, quòd secum restitisse adolescentis (Cæsarem notabat) neque rectè, neque

equo

æquo iure egissent, missisque ipse alijs vicissim legatis,
 quò causam belli in Senatum reijceret, eas condiciones
 obtulit, quæ ipsi honestam aliquam speciem afferebāt: fie-
 ri tamē nullo modo poterat, ut à Cesare eiusque adiuto-
 ribus staretur. Cum enim in animo haberet, nihil eorum
 quæ ei Senatus præcipiebat facere, satis cōpertum habens
 ne illos postulatorum ipsius ulli satisfacturos, pollicitus
 est se omnia quæ decreuissent, facturum, ut excusationem
 quasi eorum auctoritati paruisset haberet: utq; illi cū con-
 ditiones ab ipso latas respuerent, viderentur causam bel-
 lo præbuisse. igitur pollicitus est, Gallia se discessurum,
 exercitumque dimissurū, si Senatus suis militibus eadem
 quæ Cesarianis essent decreta, præmia cōferret: ac si Cas-
 sius & Brutus Consules (id enim eò petebat, ut viros
 sibi istos conciliaret, ne succenserent ipsi propter ea, quæ
 contra D. Brutum coniuratum cum ipsis egerat) crea-
 rentur. Hæc duo Antonius petebat, quorum neutrum no-
 uerat futurum. Neque enim Cesar passurus erat, ut uel
 patris sui paricidæ Consules fierent, uel milites Antonia-
 ni eadem cum suis præniā accipientes, Antonium adhuc
 magis diligerent. igitur neutra conditio approbata est,
 sed bellum potius iterum Antonio indiditum, militesq; iussi
 cum deserere, aliæque dies constitutæ: saga autem omnes
 Romani, etiam hi qui non proficiscerātur in bellū sumpe-
 runt: Consulibusque custodia urbis mandata, ac Sena-
 tus consultum pro consuetudine additum, darent operam,
 ne quid Respublica detrimenti caperet. Ac quoniam mul-
 ti ad bellum gerendum pecunia opus habebant, unusquis-
 que uigesimam quintam suorum bonorum partem in
 commune contulit: Senatores præterea quaternos obo-
 los in singulas tegulas earum ædium quas in urbe uel
 suas, uel conduciarias habebant, persoluerunt: ad hæc

Antonij re-
 sponsum, &
 cōditiones
 ab eo latæ.

Apparatus
 belli cōtra
 Antonium.

Antoniano
rum actio-
nes.

Fufius.

Cicero lega-
tus ad An-
tonium de-
lectus.

Prodigia
panis & pu-
blicè obla-
ta.

multa alia locupletissimus quisque suppeditauerunt, arma & alia ad usum belli necessaria. multæ urbes, multi etiam privati homines ultrò donauerunt (tanta enim tum ærarii laborabat inopia, ut ne ludi quidē qui eo tempore fieri debebant, peragerentur, paucis quibusdam exceptis, qui ad soluendam religionem urbem celebrabantur) Hæc ij qui studebant Cæsari, quique Antonium odio habebāt, promptè agebant: ceterum plerique bellis iuxta, pensionibusq; iam defatigati, id bellum ægrè ferebant: tantoque magis, quòd incerta partium uictoria, certum erat ei qui uicisset seruiendum esse. Itaque complures qui Antonio cupiebant, partim ad eum profecti sunt: quo in numero etiam Tribuni plebis quidam, Prætoresque fuerunt: partim Romæ manentes, omnia quæ poterāt, uel clam uel aperte ea defendentes pro Antonio agebant. inter quos Fufius etiam Calenus unus fuit. Hi uestem non statim mutauerunt, sed Senatui persuaferunt, ut denuò ad Antonium legatos mitteret, atque inter eos Ciceronem, uerbo quidem, ut eum ad pacificationem impelleret, re ipsa, ut eo liberarentur. sed Cicero re intellecta, ac ueritus se Antonij armis permittere, legationem eam non obiit: quo factum est ut ne reliqui etiam profiscerentur. Interim prodigia non uilia urbi, ipsiq; Consuli Vibio Pansæ euenerunt. In ultima enim concione, à qua in bellum profectus est, uir quidam morbo comitiali laborans concidit, orante ad populum Consule, eaque die, eaque ipsa hora qua is ad bellum profectus est, statua arca in uestibulo domus collocata, sponte sua euersa est: ac in sacris quæ initio belli haberi consueuerant, extra ab aruspiciibus propter multitudinem sanguinis dijudicari nequiere: interimq; puniceam ei quidam uestem afferens, in effuso cruore lapsus, casu suo uestem contaminauit. Hæc ei ostenta acciderunt,

derūt, quæ si priuato oblata fuissent, ad solum ipsum pertinuissent: quia uerò Consulatum eo tempore gerebat, ad omnes ex æquo pertinebant. Iam matris etiam Deūm simulacrum in Palatio, cum antè solis ad ortum spectasset, tunc sponte sua in occasum conuersum fuit. & Dianæ simulacrum, quod Mutinæ (apud quam urbem præcipuè bellatum est) colebatur, multum sanguinis, ac deinde lacris effudit. Consules quoque ante ferias Latinas urbe profecti sunt. quod quotiescunque factū fuit, pernicipiorum stetit: sicut tum quoque ambo Consules, ac magna multitudo de plebe, ac post paulo multi equestris Senatorisq; dignitatis uiri potissimumque præstantissimi interierunt: ac partim prælijs, partim cædibus Syllano exemplo iterum editis, omnis flos populi Romani, qui ad ea tempora superstes manserat, ijs qui eas peregerunt cædes exceptis, absumptus est. Eius sibi ipsis calamitatis auctores ipsi Senatores fuerunt, qui cum unum aliquem qui optimè de Republica sentiret, præficere rebus, eumque per omnia adiuuare deberent, contra certos homines quosdam ad opprimendos alios instruxerunt, ac deinde hos quoque euertere aggressi sunt: quo factum est, ut amicis cum neminè, inimicos omnes haberent. Diuerso enim modo à plerisque mortalium iniuriæ atque beneficia accipiuntur. nam iræ quidem uel inuiti memoriam retinent, memoriam autem beneficiorū ultrò proijciunt hoc quòd ij uideri nolunt, qui tanquā imbecilliores ab alijs sint adiuti: illud, quia nolunt suspicionem timiditatis de se præbere, si quidem iniurias sibi illatas non ulciscantur. Quæ causa Senatui Romano fuit, ut cum neminem unum fouerent, sed modò hunc, modò alterum certis in negocijs adiuuarent, ac modò pro eo, mox aduersus eum statuta facerent, multa mala propter eos toleranda haberent, mul-

Senatus sibi
suz calamitatis auctor.

Beneficiorū minor, quā iniuriarum ratio à plerisque habetur.

“
“
“

D. Brutus
Mutinæ ab
Antonio
obsessus.

ta quoque ab ijs ipsis pateretur. Erat enim istis omnibus unus belli hic scopus, ut populi potestate deleta, regnū stabilirent. Ita dum utraque pars armis de domino cui seruiat, disceptaret, utrique suam incolumitatem perdebant, & pro fortuna belli diuersam existimationem adipisciebantur. Quibus enim prosperæ erant res, ij bene consuluisset, ac ciuitatis amatores esse dicebantur: quibus aduersa eueniebant, ij patriæ hostes, & scelerati nominabantur. Ad eum statum res tum Romanæ deuenierant, sed iam singula uti acta fuerint, explicabo: id enim ad institucndam uitam apprimè conducere iudico, ut actiones cum consilijs conserantur: & cum quales cæ sint, ex his deprehendatur, tum consilia ipsa ex euentu cuiusmodi fuerint existimetur. Antonius Mutinæ D. Brutum obsidebat, quòd is unus ex percussoribus Cæsaris esset: hoc enim prætexebat. uera autē causa erat, quòd Gallia Brutus sibi cedere nolebat: sed quia eam causam parum honestam esse intelligebat, uidebatque in oculis populi esse Cæsarem, quia eum ulturum cædem patris sui sperabat, eum belli, quem dixi, prætextum obtendebat, cum obtinenda Gallie causa id se egisse satis ipse ostēderit, cum peteret, uti Cæsius & M. Brutus Consules designarentur, sui commodi causa res inter se duas diuersissimas simulans. Cæsar antè etiam, quàm ei id bellum Senatus mandato iniunctum esset, in armis fuerat, neque tamen ullam rem memoratu dignam gesserat. Vbi quæ decreta essent, comperit, gaudius est: idque eo magis, quòd cum habitum ac potestatem prætoriam acciperet, sacrificanti, omnium hostiarum (erant autem duodecim) iocinora gemina inueniebantur. Id uerò agere serebat, quòd & legati & mandata ad Antonium mittebantur, ac non potius rectè ei bellum nulla per internuncios tēta pacificatione indicēba

indicebatur : idque adhuc magis, quòd animaduverterat Consules scorsim ad Antonium de concordia scripsisse, literasque eius ad senatores quosdam scriptas, interceptasque, à Consulib. clam se illis redditas esse, quodq; hyemis prætextu bellum neque seriò, neque statim à Consulibus gerebatur. Quæ proficendi cum nullam rationē haberent, quia neque alienos eorum à se animos reddere uolebat, nec persuadere eos aut uì adigere ad rem gerendam poterat, ipse quoque Foro Cornelij in ocio hyematus est, donec Decimus metuens ad subueniendum ei proficisceretur. Is Brutus cum prius Antonium uì repulisset. post in suspicionem uenit nonnullos in urbem submissos esse ad corrumpendos milites: eos ut depræhenderet, conuocauit omnes qui intra muros aderant: paucisque uerbis factis, locum monstrauit: ad cuius alteram partem milites, ad alteram oppidanos secedere iussit, eaque ratione eos qui ab Antonio uenerant, dubios utram in partem se reciperent, solosque in medio relictos depræhendit, ac in uinculis habuit. secundum hoc factum undique que munitionibus circumdatus ab Antonio fuit. Itaque metuens Caesar, ne aut uì expugnaretur, aut penuria ad deditionem compelleretur, Hirtium ut secum expeditionem ad liberandum eum faceret, compulit. (Nam Vibius adhuc Romæ delectus habebat, & leges Antonij antiquabat.) Itaque profecti coniunctis copijs Caesar & Hirtius, Bononiam à præsidio destitutam: citra certamen receperunt, equitesque obuiam factos in fugam dederunt: sed à fluuio, qui Mutinam præterfluit, custodiámque ad eum positam, progredi ulterius prohibiti sunt: ut tamen de præsentia sua Decimum certiores redderent ne is paellionē aliquā faceret, primum à celsissimis arboribus ignes ediderunt, postquam id Brutus non intellexit, in te-

D. Brutus &
Ca. Mutinæ.

Caesar & Hirtius D. Bruto succurrunt.

nuem

Brutus quo
artificio de
eorum ad-
uentu cer-
tior factus.

Germani e-
quites ad
Antonium
desciscunt.

Antonij vi-
toria.

Pansa ab
Antonio vi-
tus.

nucm ex plumbo ductam laminam quædam uerba inscri-
pserunt, eam chartæ instar conuolutam urinatori cuidam
noctu ad Decimum perferendam tradiderunt. Ita Brutus
præsentia eorum, auxiliique promissione cognita, ad eun-
dem modum rescripsit: ac deinde continenter mutuis li-
teris quæ ex usu essent, significabant. Antonius cum de-
ditionem à Bruto iam non amplius speraret, relicto in
obsidione urbis curanda L. Antonio fratre suo, in Cæsæ-
rem et Hirtium profectus est. Cum castra castris essent
opposita, per aliquot dies equestria prælia leuia et du-
bia uictoria commissa sunt: deinde Germani equites, quos
cum elephantis Cæsar adeptus fuerat, iterum ad Antoniū
descerunt: egressique castris cum reliquis Cæsarianis,
progreßique ante reliquos, tanquam soli cum hostibus
occurrentibus conflaturi, mox conuersi in Cæsarianos,
qui nihil sinistri suspicantes subsequabantur eos, magnā
stragem ediderunt: post hæc cum utriusque partis pabu-
latores congressi essent, ac auxilia suis utrinque ueniret:
acri coorto prælio Antonius superior discessit. Quib. re-
bus elatus, cum appropinquare Pansam sentiret, hostium
castra oppugnare aggressus est, sperans se ijs captis faci-
lius dein bellum posse ducere. Cum Cæsar Hirtiūsq; para-
tim memoria acceptæ cladis, partim spe auxilij à Pansa,
castris suos continerent, eaq; custodirēt, Antonius relicto
ibi parte suarum copiarum, qui castra oppugnarēt, ut et
ipse adesse omnino crederetur, et nemo eum à tergo ad-
oriri posset, clam de nocte in Pansam Bononia tum proce-
dentem profectus est, eūque insidijs exceptum uulnera-
uit, milites eius occidit, reliquos intra uallum inclusit, ce-
pißetque, si obsidionem uel minimo temporis spacio du-
cendā putasset: nunc postquam prima oppugnatio frustra
fuit, ueritus ne tempus traheret, atque interim à Cæsare
et reli

Et reliquis aliquid detrimenti acciperet, aduersum eos
 contēdit. Quā rem cum Caesar Hirtiūque intellexissent,
 Hirtius ex itinere utroq; , pugnāq; defatigato Antonio
 occurrit, Cesare ad castra descendenda relicto, eūque in-
 signi uictoria superauit. Antonio uicto, non Hirtius tan-
 tum, sed Pāsa quoq; , qui aduersum praelium fecerat, et
 Caesar, qui pugnae non interfuerat, à militibus Senatūq;
 Imperatores nominati sunt: decretūque ut ij qui eo in
 praelio ex Consulū parte cecidissent, publicè sepelirentur:
 liberisq; et parentibus eorum ea prēmia daretur,
 quae ipsi si uiuissent, accepturi fuerant. Eodem serē tēpo-
 re T. Munatium Plancum Pōtius Aquila, legatus D. Bru-
 ti, atque ipse quoque unus ex occisoribus Caesaris, praē-
 lijs aliquot uicit: Brutus Senatoris cuiusdam qui ad Anto-
 nium transfugerat non modò non est ira persecutus faci-
 nus, sed omnem etiam ei suppellectilem quā Mutinae reli-
 querat, emisit: quo facto animi militum Antonianorum à
 duce suo abalienati sunt: quidāq; è populo, qui cum An-
 tonio prius senserāt, ab eo dissentire cōperūt. His succes-
 sibus accessit animus Caesari, Hirtiōque, ita ut ad castra
 Antonij progressi cum ad pugnam prouocarent: Anto-
 nius aliquandiu metu percussus quieuit, sed copijs à Le-
 pido sibi auxilio misis, auctus, animum recollectit. Nam is
 quidem Lepidus Antonium necessarium suum amabat, à
 Senatu autem contra eum euocatus erat: itaque ut rece-
 ptum ad utramque partē sibi pararet, M. Silano tribuno
 militum exercitum suum ducendū dederat, ita ut expres-
 se ei nō mandaret, utri parti cum adiungeret, neque ma-
 nifestum fecerat, utri auxilium id mitteret: sed is Silanus
 sententiam Lepidi satis exploratam habens, ad Antoniū
 sua sponte sese adiunxerat. His suppetijs confisus Anto-
 nius, cum subito eruptionem fecisset, magna utrinque
 edita

Antonius
 clade ab
 Hirtio affi-
 citur.
 Prēmia vi-
 ctoriae.

Pontius A-
 quila T. Mu-
 natium Plā-
 cum uincit.

Lepidi am-
 bigua fides,
 eiūsq; exer-
 citus cum
 Antonio
 cōiunctus,
 M. Silanus.

Antonius
 iterum vi-
 ctus.

Cōsulum o-
bitus.

Senatus con-
sultum.

D. Bruto tri-
buta à Se-
naru.

Pōrij Aquilæ
obitus,
& honor.

edita cade, suis fusis aufugit. Haftenus Cæsar à populo Se-
natūque auctus fuit, ita ut cūm alios sibi honores, tum
Consulatum speraret. nam Hirtilius in capiendis Antonij
castris, Pansa non multo post ex uulneribus perierat, ita
ut eorū mortis culpa Cæsari tanquam successionis cupido
impingeretur. Senatus cum nondum constaret, ad utram
partē uictoria esset inclinatura, omnem potestātē, quæ su-
perioribus tēporibus certis quibusdā hominibus erat præ-
ter maiorū instituta cōcessa, antiquārat: quæ etsi aduersus
utrosq; statuebantur, ut uictoris cupiditas ea ratione an-
teuerteretur, tamen in causa ut hæc decernerēt, is erat fu-
turus, qui succubisset. Itaq; edictum ficerāt, ne quis diu-
tius anno cum imperio esset: itēmq; ne quis solus annonæ
procurator, & iue frumentariæ præfectus esset. Sed post-
quam quæ res gesta esset acceperunt, Antonij clade læti,
uestē mutauerūt, supplicationēsq; dierū L x. habuerunt:
omnes qui cum eo militassent, hostes iudicarunt: iisq; si-
cut ipsi quoq; Antonio, facultates ipsorum ademerunt. Ut
uerò Cæsari magnum aliquid iam præterea tribuerent,
tantum absuit, ut conati sint etiam detrahere de eius di-
gnitate, omniāq; quæ is se accepturū sperauerat, Decimo
tribuerint: cui nō sacrificia tantum pro re bene gesta, sed
triumphum etiam decreuerunt, ei que belli reliquias man-
dauerunt: militib. Decimi, qui cum eo in obsidione habiti
fuerant, cūm alias, tum Pāsæ legiones addiderūt: iisdēmq;
Bruti militibus collaudationes, & ea præmia, quæ antē
Cæsaris militibus promissa fuerant, tribuerunt: cum ta-
men ij ad uictoriam nihil contulissent, sed prælium de mu-
ro spectauissent. Aquilam qui in pugna perierat, statua
honorauerunt, pecuniāque quā is ex suis bonis D. Bru-
ti militibus impenderat conducendis, hereditibus eius red-
diderunt. Denique omnia quæ prius contra Antonium
Cæsari

Cæsari dederant. tunc aduersus hunc ipsam decreuerunt: ac ne is ulla ratione ad aliquam posset peruenire poten- Senatus in
Cæsarem in
luriz.
tiam, omnes eius inimicos instruxerunt, re nauali Sexto
Pompeio commissa, M. Bruto Macedonia, Cæsio Syria, Sex. Pompei
rei nauali
præfatus.
et bello contra Dolobellam. Quod nisi militum erga
Cæsarem beneuolentiam cognitam habuissent, haud du-
tiè eos quoque ipsi ademissent: quia tamen palàm hoc de-
cernere non audebant, id tamen conati sunt efficere, ut et
inter se ipsos dissentirent ij, et à Cæsare. Neque enim o- M. Bruto
Macedo-
nia.
mines laudibus honoribùsque affecerunt, ueriti ne animis
magis adhuc erigerentur: neque rursus omnes præterire, Cæsio Sy-
ria, & bello
contra Do-
lobellam de-
cretum.
ac inhonoratos relinquere uoluère, ne eos à se abalie-
natos ad mutuam inter sese concordiam compellerent.
Itaque mediam uiam ingressi, quosdam collaudârunt,
quosdam præterierunt, quibusdam oleaginam coronam
ludis gestandam dederunt, quibusdam negauerunt: alijs
bis mille quingentos denarios, alijs ne æreolum quidem
dare decreuerunt: ea ratione ipsos inter se commissum
iri, uimque suam amissuros sperantes. Hæc qui militibus
annunciarent, non ad Cæsarem sed ad ipsos milites misce-
runt. Cæsar magno dolore ea ex re affectus, permisit qui-
dem legatis, ut se absente cum exercitu loquerentur: præ-
dixit tamen eos nullum prius respõsum accepturos, prius
quàm ipse quoque accersitus esset: ita postquam ad exer-
citum uenit, ac unà percepit quæ Roma ad ipsos manda-
ta missa erant, longè adhuc arctius sibi ex ijs militum
suorum animos deuinxit. Nam quibus præ reliquis hon-
nor habebatur, ij non tam prærogatiua ea gaudebant,
quàm suspicabantur quorsum id ageretur, Cæsaris præ-
sertim instinctu: quibus nullus honor defirebatur, ij non
suis sibi prælatis succensebant, sed decreti sententiam
calumniati, ignominiam eam ad uniuersos pertinere
ostende

Honores
Consulares
Cæsari de-
creti.

ostendebant, omnesq; ad iram concitabant. Quod ubi Ro-
mæ intellectum est, territus Senatus, ne sic quidem Con-
sulem Cæsarem designauit (id uerò potissimum expete-
bat) honoribus tamen consularibus ornauit, ut sententiæ
etiam inter Consulares dicendæ ius haberet: quæ cum is
parui admodum faceret, decruerunt, ut proximè Præ-
tor, ac deinde Consul crearetur, existimantes se ad hunc
modum cum Cæsare adolescente, aut puero etiam (ita
enim uulgò uocabant) sapienter planè egisse. Cæterum is
cum alia indignè ferens, tum id indignissimè, quòd puer
uocaretur, omni dilatione amputata, ad arma et uim ani-

Cæsaris cū
Antonio et
Lepido cō-
spiratio.

imum adiecit, clām cum Antonio per internuncios egit,
eos qui ex prælio profugissent, uictos à se, ac à Senatu ho-
stes iudicatos, collegit, apud eos frequenter Senatum po-
pulumque accusauit. Quæ Romæ audita, etsi aliquandiu
negligeabantur, tamen postquam Antonium cum Lepido
societatem coijssse senatus sensit, Cæsarem demereri ite-
rum instituerunt, eique bellum contra illos mandauerūt,
ignari eorum, quæ is cum Antonio egerat. Id bellum Cæ-
sar suscepit, spe Consulatus obtinendi: idque omni studio
cū per alios agebat ut Consul designaretur, tum per Ci-
ceronem, quem sibi collegam assumpturum pollicebatur:

Cicero.

sed cum ne sic quidem Consul crearetur, se ad bellum,
quod ei Senatus iniunxerat, gerendum parare simulans,
interim effecit, ut milites inuicem sese iuramento obstrin-
gerent, contra nullum se exercitū qui Cæsaris fuisset, pu-
gnaturum: id uerò ad Lepidi Antoniique exercitus per-
tinebat, qui maiori parte ex Cæsarianis militibus con-
stabant. Huius sacramenti inter milites suos dati causa

Militum Cæ-
saris coniu-
ratio.

Cæsaris le-
gatio Ro-
mam missa,
& postula-
ta.

Cæsar suspensio interim negotio legatos Romā quadrin-
gentos ex his ipsis militibus misit. Verum ea quidem spe-
cies eras legationis, re autem pecuniam promissam, Cons-
sulatum

sulatúmque Cæsari ut poscerent, adueniebant. Cum res-
 ponsum dare, ut in re deliberatione opus habente, Sena-
 tus differret, legati iussu Cæsaris impunitatem ijs qui
 Antonij partes secuti essent, petiuerunt, quemadmodum
 consentaneum erat: (quod faciebant, non quòd eam impe-
 trare cuprent, sed ut Senatorum animos explorarent,
 ac irascendi occasionem, si negaretur, eam haberent) cum
 non impetrassent, nemine quidem contradicente, sed ita
 multis hoc idem alijs quoque postulantibus, ut negandi
 honestam excusationē Senatus haberet, ibi apertē iratis
 legatis, unus eorum curia egressus, gladiòque resumpto
 (inermes enim ad Senatum introiuerant) manu eum tan-
 gens: Si uos inquit, Cæsari Consulatum non datis, atqui
 hic dabit. responditque ad ea uerba Cicero, Si ad hunc mo-
 dum petierint, fore ut Consulatum Cæsar obtineat: sed ea
 quidem petitio Ciceroni ipsi exitium attulit. Id militis di-
 ctum Cæsar non repræhendit. quòd autem legati sui in
 Curiam introeuntes arma deponere iussi sunt, interroga-
 tique à quodam, ab exercitūne an à Cæsare missi essent,
 in eo sibi à Senatu factam iniuriam duxit, celeriterque
 iussis ad se propius accedere Antonio, ac Lepido, quem
 ipsum quoque procius cum Antonio necessitudine sibi
 adiunxerat, ipse coactus à suis militibus Romam cum ijs
 contendit. eodem tempore equitem quendam, quem ex-
 ploratum res ipsorū uenisse suspicabantur, interfecerunt:
 agros eorum, quorum diuersa erat sententia, infestauerūt,
 multaque alia maleficia eo prætextu ediderunt. Senato-
 res aduentu eorum intellecto, pecunias ipsis antequam
 urbi appropinquarent, miserunt. ijs acceptis eos recessu-
 ros sperantes: cum uerò ij nihilominus pergerent, Cæ-
 sarem Consulē designauerūt. Sed ne hoc quidem profuit,
 quòd quæ nō ultrò, sed ui coacti faciebant, pro ijs gratias

Militis di-
 ctum.

Cæsar cum
 armatis Ro-
 mam con-
 tendit.

agendas milites non putarent; sed asperos inde magis se aduersum hos, quibus terrorem se inieciſſe uidebant, exhiberent. Senatus igitur eo animaduerso, ſententiam mutauit: ijsq; interdixit, ne ad urbem accederent, ſed ut ultra XCIII. milia paſſuum ab ea abeſſent: ipſi uestem denuò mutauerunt, Prætorib. cuſtodiam urbis pro more impoſuerunt, cuſtodias certis locis urbis collocauerunt: Ianiculum militū præſidio, quos ad urbē habebant, ijsq; qui ex Africa aduenſerant, occupauerunt. Hæc agebantur, dum adhuc in itinere Cæſar erat, unoq; animo omnes quotæ quot Romæ erant, ijs intenti erant: quæmadmodum ſolent pleriq; antequam in conſpectum atque experientiam periculi perueniant, audaces eſſe. Poſtquam autem in ſuburbana Cæſar aduenit, animos timori ſubmiſerūt: ac primò Senatorū nonnulli, deinde etiam complures ex populo ad eum trāſierunt. Itaque Prætores etiam à Ianiculo deſcenderunt, ſeq; & milites Cæſari dederunt. Ita Cæſar Romanam nullo certamine occupauit: ac quia comitijs habendis interrex in tanta temporis anguſtia, plerisque etiam qui patricios magiſtratus gerebāt abſentibus, prodi non poterat, duo Procoſules (conſultius autem ipſis uiſum, ut de his deligendis Prætor urbanus decretū faceret, quàm ut ipſe Conſules crearet, quòd hi duo tātum comitia peracturi, ac nihilo potentiorē deinde magiſtratum habituri uidebantur) qui comitijs præſent, delecti ſunt, Cæſarq; à populo Conſul factus. Quod etſi metu armorum fiebat, tamen Cæſar, ne uim intuliſſe populo exiſtimaretur, comitijs non interfuit: quaſi uerò præſentia eius, ac non poſtentia reliquis terrori eſſet: ita Conſul creatus eſt, collega (ſi quidē is collega, ac non potius legatus dicendus eſt) addito Q. Pedio. Magnos id ſpiritus Cæſari addidit, quòd ea ætate, qua nemo unquā ante ſe mortaliū, Conſulatum eſſet

Cæſar Ro-
mani occu-
pat.

Comitia Cō-
ſularia à
Proconſuli-
bus habita.

Cæſar & Q.
Pedius Cō-
ſules defi-
gnati.

Augurium.

Plautianus.

Pecuniæ militibus semel datæ, in consuetudinem à posteris rapidè tur. Seueri largitio.

Senatusque Caesari dederit.

esset gesturus: præterea quòd prima comitiorum die in Campum Martium progressus, sex uultures, ac post concionem ad milites habens, alios duodecim uidisset. id enim ad Romulum, auguriumque eidem oblatum referens, regnum quoque eius sibi sperabat. Ac tametsi iam ante Consularibus ornamentis decoratus fuerat, non tamen hunc suum Consulatum, secundum nuncupauit: idque in similitudinem ab omnibus deinceps usque ad nostra tempora obseruatum est. Primus enim omnium Seuerus Imperator cum Plautiano honores Consulares tribuisset, eumque deinde in Senatum adscriptum, cum Consulem postea faceret, iterum Consulem esse dixit, idque exemplum alij deinde sunt secuti. Caesar rebus urbanis suo arbitrio constitutis, militibus pecunias diuisit, non ijs tantum quibus Senatus decreuerat, sed reliquis etià singulis, ut ipse quidam præse ferebat, suis ex facultatibus, re autem ipsa ex publicis. Quam pecuniæ distributionem alij deinde ita interpretati sunt, ut omnibus urbanis exercitibus qui cum armis Romam aduenissent, necessario uiritim dena ista sestertia diuidenda iudicarent. Igitur hi quoque milites, qui ad euertendum Iulianum cum Seuero in urbem uenerunt, eas postulantes, ingentem ei nobisque terrorem incusserunt: eosque Seuerus, ignorantibus reliquis quid peterent, millenis nummis placauit. Enimvero Caesar militibus eo dato congiario gratias egit, idque ex animo, quippe cum sine eorum præsidio ne in Curiam ire auderet: Senatui autem gratiam se habere simulauit, ac quæ ijs ui adactis adeptus fuerat, ea quasi ab ipsis ultro sibi oblata, beneficium se putare fingebat. Senatores uero gloriabatur, quòd ea ipsi sua sponte contulissent: ac præterea ipsi, quem paulo antè Consulatu non dignabantur, id dederunt, ut peracto Consulatu, quotiescunque apud

Cæsar adoptatus in familiam & nomē Iulij Cæsaris.

Cæsar uindicandum patris cædem instituit.

exercitum esset, Consulibus quoque tempore honore antiret; ac cui iudicia & pœnam minati fuerant, quòd priuato consilio copias contraxisset, eum alios etiā iam exercitus parare iusserunt; & cuius ignominia afficiendi, opprimendique causa bellum D. Bruto contra Antonium mandauerant, ei Bruti quoque legiones adiecerunt, denique urbis ei custodia commissæ est, ut agere pro suo arbitrio etiam præter legum præscripta posset omnia. Deinde secundum instituta maiorum in Cæsaris familiam adoptatus est nomenque mutauit. (quanquam enim iam antè, ut fert quorundam sententia, Cæsaris nomen sibi cum hæreditate assumpserat: tamen neque id nomen constanter, neque apud omnes gerebat, priusquam more Romano id confirmasset) ac C. Iulius Cæsar Octauianus dictus est. Sic enim institutum est, ut qui adoptatur, ab adoptante appellationem accipiat: nomen tamen eorū quæ prius gesit aliquod, aliter paulò formatum seruet. Ego autem non Octauianum eum sed Cæsarem nominabo, quòd ita usus obtinuit, ut nomen id omnibus Romanorum summis Imperatoribus tribuatur. Cognomētum etiam Augusti adeptus est idem, quo ipso etiam posteriores Imperatores utuntur. sed de eo cognomine suo loco dicam: interim Cæsaris nomen satis sit de Octauiano hoc intellexisse. Is igitur Cæsar, ut primum milites sibi deuinctos, Senatū seruitute quadam oppressum habuit, statim ad ulciscendam patris cædem se cōtulit: ueritusque ne populi aliquis inde tumultus existeret, non antè suum consilium patefecit: quàm legata à patre ijs reddidisset: ita demū plebe etiam pecunia (quanquā ea publica fuerat, ac belli nomine congesta) sibi cōciliata, patris sui interfectores aggressus est. Qua in re ne ui, sed iure agere existimaretur, legem tulit de quæstionibus in eos habendis, iudiciisque de absentibus

tibus constituit: (aberant enim plerique, eorūque nonnulli prouincijs præerat: qui uerò tūm Romæ erant, ij metu iudicij furtim urbe discedebant) damnatique sunt absentes non hi modò qui Cæsari manus attulissent, aut cum his coniurassent sed multi alij, Cæsari non modò non inſidiati, sed ne eo quidem tempore Romæ uersati. id autem præsertim in Sextum Pompeium parabatur, qui facinoris istius minimè omnium particeps, tamen, quòd hostis eius erat, damnabatur. Damnatis autem aqua & igne interdicebatur, eorūque bona publicabantur: omnes autem præfecturæ, non eæ modò quæ tum ab istis tenebantur, sed reliquæ etiam cunctæ amicis Cæsaris tradebantur. Fuit inter istos reos etiam P. Seruilius Cæſca Tribunus plebis: isq; coniecturam de Cæsaris animo maturè faciens, ante aduentum eius Roma discesserat. aduersus eum P. Titius collega populo in unum congregato, magistratu cum, quòd contra leges urbe excessisset, deposuit, reūque peregit. Verum is Titius haud multò post diem suum obiit, idque quòd antiquitus iam notatum fuerat, suo exemplo firmauit. Animaduersum enim est, neminem ab initio urbis ad ea usque tempora, qui collegam suum magistratu deieciſſet, ipsum annum superuixiſſe. sic Brutus cum Collatino Consulatu abrogasset, statim occidit. Gracchus cum Octauium deposuiſſet, cæsus est. Cinna Heluius cum Marullum Flauiumque magistratu exturbasset, mox ipse interijt. Porro qui Cæsaris percussores postularent multi fuerunt, partim Cæsaris filij studio adducti, partim ab alijs eò permoti: præmium enim accusationis accipiebant, pecuniam ex bonis, & honorem magistratumque (si quem is gerebat) accusati, uacationemque à militiâ pro se, filijsq; & nepotib. suis. Iudicum autem plerique reos fauore ac metu Cæsaris impulsi damnauerunt,

Percussoribus Cæsaris aqua & igne interdictū. Sextus Pompeius.

P. Seruilius Cæſca, P. Titius Tribunus plebis.

Qui collegam suum deieciſſet, annū nunquā superuixit.

Sicilius Co-
ronas M.
Brutum ab-
soluit.

Vicenna.

Lugdunum
civitarum.

iure se id facere aliqua ratione ostendentes, eorum alij
secundum legem de supplicio hoc latam iudicabant, alij ar-
mis Cæsaris suam sententiam adscribebant. Inventus est
etiam Sicilius Coronas Senator, qui M. Brutum aperte
absoluit, eoq; iudicio tum gloriatus est, occulteque ab alijs
laudatus, ac de Cæsare opinioni clementiæ occasionem
præbuit, quod non statim morte plecteretur: sed is post
inter proscriptos necatus est. His ita actis, Cæsar expediti-
onem tanquam contra Lepidum Antoniumque fecit.
Nam Antonius cum è pugna profugisset, cumque neque
Cæsar, quippe Decimo bellum erat mandatum, neque D.
Brutus insequeretur, quod inimicum Cæsaris delere nol-
let, collectis ijs qui ex pugna supererant, ad Lepidum ad-
venerat, qui ipse quoque cum se parauisset tãquam in Ita-
liam exercitus ducturus, iussus id Senatusconsulto iterum
mandatum acceperat, ut eo in loco, in quo tum erat, ma-
neret. Senatores enim cum audiissent Silanum Antonij
rebus favere, Lepidum, ac L. Plancum timētes, ne hi quor-
que se Antonio adiungerent, miserunt ad eos qui dicerēt,
nihil iam eorum Rempublicam opus habere. Ac ne quid
sinistri suspicarentur, facinusque aliquod perpetrarent,
iussi sunt à Senatu, ijs qui quondam Vicenna, quod est pro-
vinciæ Narbonensis oppidum, ab Allobrogibus expulsi,
ad confluentes Rhodani Aravisque fluuiorum confede-
rant, urbem condere. Itaque illi subsistentes, Lugdunum
(quod olim Lugudunum vocatum fuit) edificauerūt, non
quod, si quidem uoluissent, non possent cum exercitibus
in Italiam proficisci, cum eo tempore nihil Senatuscon-
sultis ijs tribuerent, qui exercitus habebant: sed exitum
belli Antoniani expectantes, interim Senatui obtempe-
rantes uideri, suasque res confirmare uolebant. Certè Si-
lanum Lepidus ob initam cum Antonio societatem cul-
pauit,

pauit, neque eum ad se uenientem continuo ad colloquium admisit, quinimò apud Senatum quoque per literas eum accusauit, ita ut laudatus ob hæc, bellumque ei contra Silanum iniunctum sit. Reliquo tempore, iisdem de causis neque recepit Antonium, neque repulit: sed passus in uicinia agere, ac cum militibus suis eum conuersari, ipse tamen cum eo collocutus non est: ubi uerò eum cum Cæsare pacem fecisse percepit, ipse quoque utrisque sese adiunxit. M. Iuuentius autem, legatus Lepidi, primò eum conatus ab hoc consilio auertere, cum nihil efficcret, in conspectu militum seipsum interfecit. Itaque huic Senatus laudationem statuamq; & publicum funus decreuit: Lepidi autem statuam in rostris positam remouerunt, hostem eum iudicauerunt, bellumque ijs qui cum eo erant, minati sunt, nisi intra dictam diem ab eo discessissent: propterea uestem (nam Consulatu Cæsaris eam quam leto rerum statu gerunt, resumpserant) mutauerunt, ac M. Brutum & Cassium, Sextumque Pompeium accersierunt, qui bellum ijs facerent: hisque cunctantibus, Cæsari (quem coniurasse cum ijs nesciebant) id bellum commiserunt. Proinde Cæsar id bellum, quanquam ea, quæ supra demonstrauimus, ut inter se sibi sacramento confirmarent milites effecerat, cum gerendum recepisset, nihil quod ad id pertineret egit: neque id eò, quòd pacem cum Antonio, Lepidoque per eundem factam, magnificeret, sed quòd potentiam Antonij Lepidique uidebat, eosque ob propinquitatem generis consentire, nec ui à se posse superari, quòdque sperabat se eorum auxilio Cassium Brutumq; qui iam ad magnam potentiam peruenerant, confecturum, ipsosq; deinde unum alterius opera posse se opprimere. His causis etiam inuitus conuentibus stabat, Antonioque & Lepido ueniam à Senatu populoq; impetrare

M. Iuuentius
interitus.

Brutus, Cassium & Pompeium
euocatur à Senatu.

Antonio &
Lepido ue-
nia & redi-
tus datur.
D. Bruti in-
teritus.

Heluius
Blasio.
Antonij, Le-
pidique cū
Cæsare apud
Bononiam
congressus,
& coniura-
tio.

intendebat. Ne uerò suspitioni alicui de his quæ inter ipsos compositæ erant, locum daret, ipse de uenia non retulit, sed cum exercitu profectus urbe est, tanquam bellum ipsis factururus. Quæ autem Pedius quasi propria ex sententia retulit, ut impunitas ijs reditusque concederetur: neque tamen antè ea ijs data sunt, quàm Senatus cum Cæsare eam rem, tanquam inficio, communicauit. isq; inuitus, militumque (ut ferebat) ui adactus assensit. Dum hæc aguntur, interim D. Brutus initiò ut bellum contra Antonium Lepidumque gereret profectus, L. Plancum, quî cum Consul ad sequentem annum designatus fuerat, socium sibi adsciuerat: sed ubi se damnatum, eos inter se coniunctos rescivit, cum aduersus Cæsarem uellet exercitum ducere, à Planco, qui Lepidi & Antonij partes prætulcrat, destitutus, relicta Gallia, per Illyricum pedestri itinere in Macedonia proficisci ad M. Brutum instituit, præmisitq; milites quosdam, dum cæteras res quas præ manibus habebat, constitueret. Iis ad Cæsarem deficientibus, cum reliquos etiam Antonius Lepidusq; per suos consecrati ad se pertraxissent, desertus à suis, in manus inimici cuiusdam peruenit: cūque iam iugulandus iniquo animo suum casum firret, ac deploraret, suo cum exemplo Heluius Blasio quidam, qui propter communem militiam eum amore prosequeretur, se ipsum eo inspiciente interficiens, ad tollerandam necem animauit. Ad hunc modum sublato D. Bruto, Antonius ac Lepidus, relicti in Gallia legatis, in Italiam ad Cæsarem contenderunt, secum maxima atque optima exercitus parte abducta: nam neque satis fidebāt Cæsari, neque eius beneficio suam impunitatē ac reditum debere, sed ea per se, suisque uiribus sibi parauisse uideri uolebant. ad hæc sperabant propter suorum militum præsentiam Cæsarem reliquosque Romanos omnia quæ ipsi

ipsi uoluissent facturos. Eo animo per prouinciam tanquam amicam sibi profecti sunt: quanquā ob multitudinē ac ferociam militum ei non minus quā in bello damni iniunctum fuit. His Caesar cum ualida militum manu prope Bononiam occurrit, satis paratus ad uim propulsandā, si quam ij inferre uoluissent. Sed armis contra se inuicem tum quidem opus ipsis non fuit. Etsi enim summis mutuo se odijs prosequiebantur, tamen quod æquis uiribus erant instructi, quodque mutuis prius operis ulcisci suos alios inimicos uolebant, pacem ac concordiam fictam cōposuerunt. Congressi sunt autem ad colloquium in insula quadam eius fluuij, qui præter Bononiam labitur, cum æquo numero militum, nemine præterea præsentē: proculque ab ijs quos secum eò adduxerant digressi, postquā unus alterum excussisset, ne quam sub ala sicam portaret, summissa quædam uoce collocuti sunt, quorum summa erat, de dominatione sibi confirmanda, ac inimicis delendis, coniuratio. Ne uerò palam rerum summam ad paucos se omnem reducere uelle uiderentur, ideoque aliorum inuidiæ, ac suorum ceptorum impugnatione locum darent, ita inter eos conuenit, ut publicè quidem ipsi tres constituendis administrandisque rebus præficerentur, idque non in perpetuum, sed in quinquennium: ita ut omnia ex animi sui sententia, etsi neque ad Senatum, neque ad populum de his retulissent, agere, magistratus, aliosque honores, quibus ipsi uellet, tribuere possent: priuatim autē, neue uiderentur omnes prouincias sibi ipsis arrogare uelle, Cesari Africa utraque, Sardinia & Sicilia: Lepido Hispania omnis, ac Gallia Narbonensis: Antonio reliqua omnis Gallia quæ cis ac trans Alpes iacet, tribueretur. Vocatur autem, uti suprā ostendi, altera quidem togata Gallia, quod reliquis uidetur esse pacatior, quodque

Conuentus
& pacta ip-
forum.
Triumul-
ratus.

Gallia To-
gata & Co-
mara.

urbanum Romanorum uestitum usurpet: altera comata,
 quòd Galli isti comā gerunt promississimam, eoque à reli
 quis dignoscuntur. Hæc ita inter se sortiebantur, ut &
 ipsi provincias ualidissimas haberent, & alijs opinionē
 de se præberent, quasi non omnia appeterent. Præterea
 compositum inter ipsos est, ut inimicos suos cæderent,
 utque Lepidus in locum D. Bruti Cōsul fieret, Romamq;
 & totam Italiam in custodia haberet: Antonius uerò &
 Cæsar contra Brutum & cassium bellum mouerent. Hæc
 cum iuramento sanxissent, conuocatis militibus, ut ij &
 conscij & testes pactorum essent, eam ad ipsos oratio-
 nem habuerunt, quæ honesta in speciem esset, ac tuto ha-
 beri poterat. Eodem tempore milites Antonij, filiam
 Fuluie uxoris Antonij, quam Clodio pepererat, Cæsari,
 instinctu haud dubiè Antonij, in matrimonium dederūt:
 quāuis is aliam iam tum duxerat. neque id Cæsar detre-
 ctauit, quòd arbitrabatur eas nuptias nullo sibi obstaculo
 futuras in ea re quam contra Antonium animo iam
 præceperat: cum alioquin Iulium Cæsarem
 patrem suum cognouisset nihil moræ
 tum affinitatem cum Pompeio
 initam in suis contra
 cum actionibus
 fuisse.

Præluignam
 Antonij Cæ
 sar ducit.

DIONIS

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS SEPTIMUS, Gulielmo Xylandro Augustano interprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quemadmodum Cæsar, Antonius, & Lepidus Romam reuersi cædes fecerint.

De Bruto, & Cassio, ac quæ ante pugnam Philippensem egerint. Ut Brutus & Cassius à Cæsare victi obierint.

Hæc gesta sunt reliquo tempore eius anni, quo C. Vibius Pansa, & A. Hirtius Consules fuerunt, anno sequenti, quo Cōsulum gesserunt.

M. Acilius Lepidus. I L.

L. Munatius Plancus.

An. V. C. 712

His illi ad eum modum inter se compositis, imitæque coniuratione Romam contendunt, cum ex æquo omnes tres summa rerum præfuturi uiderentur, prius tim uerò sibi unusquisque eam destineret animo. Evidentissimè autem cum antè, tum eo ipso tempore eorū quæ ipsis euentura essent, indicia acceperūt. Serpens enim gladio Centurionis Lepidi circumuolutus fuerat: lupusque in castra, tentoriumque Lepidi cœnatis ingressus, mensam euerterat: quo ostento & potentia Lepido, & difficultates in ea significari uidebantur. Circū castra Antonij lac circumfluxerat, concentis que exauditus fuerat: quibus & uoluptates, & perniciēs eas consecutura ipsi portendebantur. Hæc antè quàm in Italiā iuenerent,

Prodigia
Lepido facta.

Antonio.

Cesar. rent, euenerunt. Casari autem inter ipsam passionē aquila, quæ tabernaculo eius insederat, duosq; coruos aduolantes, alāsque sibi conuellere conatas occiderat, uictoriam de utroque eorum addicebat. Hi itaque eo modo, primò Cesar, deinde reliqui duo, Romā seorsim unusquisque cum suis omnibus militibus ingressi, statim quæ cōstituerant legibus opera Tribunorum sanxerūt. nam quæ dolo ac ui sibi cōsequerantur, ea et legis nomen ferebant, et consolationi erant Romanis, cum essent summis precibus ad ea singula admittenda Triumuiro adigendi. Itaque et sacrificia eorum nomine, tanquam felici rerum conditione oblata, decreta sunt: et uestis ea quæ letis rebus gestari consuevit, resumpta, quanuis multum terroris cum ex ipsis quæ tum agebantur rebus, tum uerò à prodigijs etiā impenderet. Signa enim eius qui urbem custodiebat exercitus, araneis sunt repleta: arma è terra cœlum uersus ascendere uisa: eorum multus sonitus auditus, in culmen ædis Aesculapij multæ apes confluerāt: uultures complures in templo Genij P. R. ac Concordiæ insederant. quibus adhuc eodem in loco commorantibus, cades illæ, quales olim Sylla proscriptione usus fecerat, editæ sunt, ac tota urbs cadaueribus impleta. Nam multi intra domos, multi in cōpitis, in foris, in locis sacris promiscuè necati sunt, eorumque capita pro rostris tum quoque posita trunci abieci, et à canibus uolucribusque uorati, aut in fluuiū proieciti sunt, omniāque exemplo Syllanæ calamitatis acta, nisi quòd duæ tabulæ peculiare, una Senatorum, alia reliquorum hominum propositæ sunt. Quod qua de causa sit factū, neque ex alio discere, neque ipse excogitare potui. falsum enim fuerit, si quis ex eo, quod numerus occisorum quàm sub Sylla minor fuit, conijcere uelit, unicam tantum

Triumuiro
rum Romā
aduentus.

Prodigia.

Syllanæ &
Triumuiro.
his proscrip-
tionis col-
latio.

tantum tabulam proscriptionis editam fuisse: longè enim plures, quippe à multis, inscripti sunt, quanquam numerus casorum priorem tamen non excessit, quòd nomina optimatum non promiscuè inter uulgares, sed seorsim relata, multum erroris circa eos, qui ob similitudinem nominis occidendi fuissent, attulerant: uerum in locum multitudinis peremptorum, alia non pauca acerbissima tum successerunt mala, quantumuis Syllana tanta fuisse uiderentur, ut addi posset nihil. Verum qui sub Sylla cas cedes peragebant, excusare se aliquo modo prætectu audaciæ quam in nouo, ac non antè aut perpetrato, aut præmeditato facinore adhibebant, poterant: ac pleraque minus malitiosè ab his fiebant, nimirum non tam consultò, quàm fortuitò agentibus: qui uerò interficiebantur, ij repentinis ac inauditis miserijs obruti, tolerabiliorem aliquomodo calamitatem eam habebant, quòd ex insperato incidisset. Hoc autem tempore, cum Syllanæ tempestatis facinora alij ipsi peregissent, alij uidissent, alij recens audita memoria repeterent, ac expectatione similium rerum eo quod interceperat tempore alij quæ addituri essent prioribus illis excogitassent, alij nouorum malorum in metum deuenissent, illi quidem emulatione superioris ætatis facinorum, studioque eadem nouitate quadam superandi plurima fœda opera exercebant: hi autem cum reputassent omnia quæ sibi euenire possent, maximos animo dolores, illæsis etiamnum corporibus, tanquam iam in ijs malis constituti, percipiebant. Iam id quoque præsentia mala augebat, quòd sub Sylla nemo, nisi eo iu-bente, cederetur, solis ijs exceptis, qui maximas diuitias possidebant, (ijs enim in huiusmodi casu nihil contra uim potentiorum tuti est) tum uerò non inimici modò aut diuites,

Amici etiā
Triumuiro
rum quare
proscripti
sint.

uites, sed etiam amicissimi præter opinionem peribant. Quippe & si perpauci priuatis de causis Triumuiris inuisi erant, ut ijs ea res necesse afferret, tamen publicæ res, & dominationum permutationes in causa uehementibus istis cum amicitijs, tum odijs erant: quicumque enim unum ex his uel studio, uel faelo suo adiunxisset, statim inimici loco reliquis habebatur, ita idem homo alicui ipsorum amicus erat, & inimicus omnium: effectumque, ut dum quis suos inimicos ulcisceretur, iuxta illis quoque summos suos amicos pessundaret. Etenim cum propter ea, quæ ipsi contra se inuicem egerant, cum eorum qui suis rebus fauissent, tum qui repugnassent, unusquisque rationem aliquam haberet, nullus tamen ipsorum aut poenas de inimico suo, qui alij amicitia erat iunctus, sumere poterat, nisi de alio contra ei concessisset, sed id facile fiebat, cum ira præteritorum, ac suspicio futurorum efficeret, ut præ ulciscendi cupiditate salus sociorum prorsus negligeretur. Itaque inter se amicissimos suos pro ijs quorum odio flagrabant, & summos inimicos pro socijs coniunctissimis, modò æquali numero, modo plures pro uno, uicissimque permutauerunt, uendentes, auctionantesque tanquam sub hasta positos: sicubi unus alij precio par esse existimaretur, simplex fiebat permutatio: qui uerò ob uirtutem aliquā, aut dignitatem, aut propinquitatem maioris precij censebantur, eorum interitus plurimum necesse compensabatur. id enim quoque, nimirum in bellis ciuilibus, quæ longo tempore per uarias actiones se extendissent, euenerat, ut complures etiam inter genere proximos inuicem offensa in factionibus incidissent. Sic Antonij L. Cæsar auunculus eius, Lepidi frater L. Paulus hostis fuerat. Verum hi quidem incolumes euaserunt: reli-

L. Cæsar.

quorum

quorum multi ab amicis suis, ac necessariis necati sunt, à quibus uel maximè seruari eos oportuerat de præmijs metuens, quòd M. Cato Quæstor cum esset, à nonnullis qui Syllæ cades executi fuerant, omnia bona eorum repetiisset. *

cur cum occiderent, prædixerunt, se nullum eorum in publicas tabulas inscripisse. Propterea cùm in alijs necandis fuerunt promptiores, tum uerò in locupletibus, etsi nequaquam eos odissent. Quia enim multæ ipsis admodum pecuniæ opus erant, neque aliter militum desideria explere uale-

bant, communiter omnibus diuitibus inimicitiam indixerunt. Ea ratione inter multa alia contra legum præscripta acta, puerum etiam quendam togam sumere uirilem iusserunt, ut quasi uir iam esset, interfici ab ipsis posset. Hæc præcipuè agebantur ab Antonio & Lepido, qui diutissimè à superiori Cæsare in honore habiti, ac in multis magistratibus provinciisque uersati, inimicos habebant multos. Videbantur tamen pro communione dominationis etiam à Cæsare agi, qui ipse quidem sui causa multos occidendos non existimabat, homo natura nequaquam crudeli, ac patrios mores à puero edoctus, iuuenisque adhuc, ac recens ad res gerendas progressus, neque opus habebat ut odisset multos, & amari ipse cupiebat. Id hinc constat etiam, quòd postquam eos collegas habere dominationis desijt, ac solus rerum summam obtinuit, nihil in postcrum huiusmodi egit: quinimò eo ipso tempore non modò paucos interfecit, sed plurimos potius conseruauit: grauius in eos statuens, qui dominos aut amicos prodidissent suos: summa autem benignitate utens in hos, qui eosdem adiuuissent. Cuius exemplum euidentius est, quòd adducam. Tanusia mulier illustris

Puer virili toga sumpta occiditur.

Cæsaris in proscriptione moderatio & clementia,

T. Vinus à Tanusia cõiuge sua seruatus.

T. Vinium proscriptum, maritum suum, primò in arca quadam

quadam apud Philopæmenē libertum deposuit occultatum, ita ut fidem fecerit, cum mortem obiisse: post observato tempore, quo ludi publici à quodam suo cognato erāt faciēdi, opera Octaviae sororis Caesaris effecit, ut ex triū uiris solus Caesar in theatrum iret, eò ipsa insiliens, rem eam Caesari inscio eius aperuit, arcam inferri iussit, uirūque extraxit: itaque Caesar miraculo rē habens, omnibus ijs ueniam dedit (nam his quoque qui occultassent aliquem proscrip̃tū, mors proposita erat) Philopæmenē uerò etiā inter equites retulit. Neq; tantum Caesar quā potuit multos conseruauit, sed Lepidus quoque fratri suo Paulo concessit, ut Miletum aufugeret, & de reliquis non inexorabilem sese præbuit. Sed Antonius crudeliter, ac citra omnē misericordiam non proscriptos modò, sed eos quoque, qui opem ferre alicui horum ausi fuissent, trucidauit: eorūque inter cibum capiendū etiā capita inspexit, ac se diutissimè nefario isto ac miserrimo spectaculo exatiauit. Fulvia uerò multos ipsa quoque morte affecit, inimicitia alios impulsā, alios propter pecunias, nonnullos etiā uiro suo nunquam cognitos: qui cum unius aliquādo eorum caput uidisset, Hunc quidē, inquit, ego non noueram. Cum tandem Ciceronis quoq; allatū caput esset, is enim in fuga depræhensus ac iugulatus fuerat, Antonius multis in eum atrocibus conuicijs inuectus, caput pro rostris poni iussit, magis conspicuo quā cetera loco, ut quo de loco contra ipsum concionans Cicero auditus fuisset, ibi caput eius cum dextra (nam hæc quoque amputatū fuit) conspiceretur. Fulvia autem id caput arreptum, priusquam auferretur, insultansque amarulentis uerbis, & conspuens, genibus suis imposuit: orique eius aperto, linguam extractam, acubus (quales secum comendi capitis causa mulieres ferunt) compunxit, ad-

ditis

Lepidi humanitas.

Antonij & Fulviae in proscriptos crudelitas.

Ciceronis capiti ab Antonio & Fulvia insultatum, idque cum dextra pro rostris positum.

ditis crebris ac turpibus opprobriis. Ea tamen, maritisque eius, salutem nonnullis dederunt, accepta maiori ab ipsis pecunia, quam quantam cæsis ipsis reperturos se sperauerant, in eorumque locum, ne uacua nominum horum spacia essent, alios proscripserunt. Hoc unicum ab Antonio est bene actum, quod auunculum suum, matre sua Iulia summis id precibus efflagitante, dimisit. Interim uariis modis et iugulati sunt multi, et seruati: multi ab amicis cæsi, multi ab inimicis erepti: multi se ipsos occiderunt, multos percussores immisi tanquam occisos, incolumes dimiserunt: qui prodidissent dominos aut amicos suos, alij supplicio, alij honoribus affecti, itemque qui salutis iisdem autores fuissent: uidelicet cum non unus aliquis, sed tres uiri omnia, sua propria quilibet ex cupiditate, proque suo commodo agerent, ac nec amicos, nec inimicos hi eosdem haberent, ac sæpenumero eum saluum esse, quem alij perire uellent. sæpe eum perdere, quem superstitem esse reliqui cupiebant, sicut uariè illi uel bene, uel malè certis hominibus uolebant, ita uarios quoque casus eorum euenire necesse fuit: quorum ego singulos accuratè scribendo persequi omittam, rem et operosam, et nihil magnoperè huic historiæ conducentem: quæ uerò memoratu potissimum digna arbitror, ea recensebo. Herum quidam suam in cauernam abstruserat, quem cum indicio alieno iam iam periturum animaduiceret, uentem cum eo suam permutauit, herilique cum habitu percussoribus occurrit, ac pro suo ipse hero occisus est: herus autem diuersis iis, cum se eum quem uoluissent, interfecisse crederent, aliò effugit. Alius quidam similiter omni habitu cum domino suo permutato, ipse in lecticam operam se coniecit, in eaque ab suo domino uelut est: in hos cum emissarij incidissent, seruus ne uisus quidem ab

Fides seruorum in dominos.

is iugulatus est: dominus autem tanquam famulus aliquis esset, dimissus. Hi duo benefactoribus suis gratiam retulerunt. Caterum quidam seruus stigmaticus, tantum à domino suo prodendo, qui cum notis compunxerat, absuit, ut cum paratissimo potius animo periculo eripuerit. Cū enim cum aliquò euchens esset deprehensus, persequerenturque eum sicarij, quendam obuium sibi fortè factum obtruncat, amictūque huius domino suo tradito, cadaver uerogō imposuit: ipse indutus uestem annulūque herilem, persecutoribus obuiam dedit, commentusque est herum fugientem à se occisum: creditūque id ei ob exuuias & stigmata est: itaque & hero uitam, & sibi honores confecit. Sed horum quidem nomina non extant.

Filiorum in
parietes ple-
tas.

Geta Ho-
siazus.

Q. Cicero-
nis obitus.

Hosiazum autem Getam filius, funere eius tanquam defuncti parato, neci subtraxit. Q. Cicronem Marci fratrem filius occuluit: ac quantum in ipso fuit, seruauit: nam & occultauit patrem, ne inueniri is posset: & cum in quaestionem adductus omnibus tormentis interrogaretur, nihil enunciauit: sed pater re cognita, miratus simul ac miseratus filium, ultrò in publicum prodiit, ac se occisoribus exhibuit. Hæc sunt uirtutis & pietatis illustria opera. Po-

M. Cicero à
Popilio Læ-
næ cæsus.

pilius contra Lænas M. Tullium Cicronem occidit, quam eius beneficio causam pro se dicentis usus: isque ut Cicronem occidisse non ex sermone tantum, sed uisibili etiam aliqua re crederetur, suam ipsius imaginem prope caput Cicronis coronatam collocauit, in scripto suo nomine ac facinore. quod adeò gratiam Antonij ei conciliauit, ut maiorem ab eo promissa pecuniam acceperit. M. Terentius Varro, tribunus plebis tum temporis, eandem cum quodam proscripto appellationem gerens, uno excepto cognomento, cum alioquin nihil contra triumphatores deliquisset, ueritus ne idem sibi quod Cinna accideret,

deret, edito scripto eam rem declaravit, hocque co-
 natus est factio, ut iocis risuque agigaretur. Incertitudi-
 nem autem uitæ humane L. Philuscius demonstravit, qui
 ante à Sylla proscriptus, cum periculum euassisset, tum
 denuò proscriptus, & occisus est. At M. Valerius Messa-
 la cum morti ipsum Antonius destinasset, non modò tutò
 superuixit, sed etiam in ipsius locum postmodum Consul
 est creatus. Adeò multi ex summis periculis euadunt in-
 columes, & non pauciores, cum maximè suo statui fidat,
 intereunt: quamobrem consentaneum est neque ita ad su-
 bitas nos calamitates animo corruiere, ut omnem spem proii-
 ciamus: neque letis in presentiarum rebus usque adeò ef-
 ferri, ut providentiam etiam perdamus: sed spem futuri
 in medio utriusque fortunæ collocatam habere, & tutò
 in utramque partem consilium capere. Præterea uerò
 multi eorum, qui proscripti non fuerunt, propter diuitias
 suas inimicitiasque perierunt: multi ex proscriptis non mo-
 dò necesse cuitauere, sed post etiam in patriam reuersi sunt,
 ac nonnulli magistratus quoque gesserunt. Hi autem se-
 ferè ad Brutum, Cassiumque aut ad Sextum Pompeiũ re-
 cipiebant, ad Sextum uerò plerique: ei enim prius classis
 imperium fuerat commissum. cumque aliquandiu mare
 obtinuisset, etsi post à Casare erat ea præfectura spolia-
 tus, tamen proprias sibi uires parauerat: Siciliamque occupa-
 ta, cum proscriptus ipse quoque inter reliquos esset, cæ-
 desque istæ fierent, multum hominibus eiusdè fortunæ pro-
 fuit: quippe haud procul ab Italia classem tenens in sta-
 tione, Romam, aliasque ad ciuitates mittebat, qui duplũ
 eius mercedis, quæ erat occisoribus proposita, ei qui ali-
 quem proscriptorum saluti asseruisset, suo nomine pol-
 licerentur, hospitiumque proscriptis, auxilium, pecuniam
 & honores à se promitterent. Itaque multi ad eũ omnia

L. Philusci
 casus.

M. Valerius
 Messala.
 Humanæ vi-
 tæ inconsis-
 tia.

Refugium
 proscripto-
 rum.

no peruenerunt, quorum ego numerum omisi, sicut & proscriptorum, & occisorum, & elapsorum: nam multi primò in isto albo propositi, deinde deleti sunt: reliquorum complures mortem effugerunt, multi autem alij etiã occiderunt. Occisos ne lugere quidem cuiquam licebat, sed multi ob eam rem quoque perierunt. Denique cum iam calamitatibus omnis simulatio esset uicta, ac ne fortis siniquidem iam iis resistere possent, sed mœsticiam in omnibus sermonibus actionibusque praeferrent, initio anni, cum esset festum de more celebrandum, edictum est, ut leto essent omnes animo: quique id non fecisset, ei mors supplicium est constitutum: itaq; hi coacti sunt communibus malis, quasi rebus in letis, gaudere. Quanquam quid hoc referre oportuit? cum Triumuiris istis alios honores decreuerint, qui benefactoribus ac seruatoribus urbi tribui solebant, & coronas etiam ciuicas: neq; enim ij culpã di, quòd interfecissent aliquos, sed laudãdi, quod non plures occidissent, sibi uidebantur: aperteque tum ad populum dicebant, se neque Marij Syllæq; crudelitatem imitari uoluisse, ne odio haberentur, neque Cæsaris clementiam, ne in contemptum adducti, exinde insidiis peterentur. Hunc ad modum peractis cadibus, multa etiam circa reliquorum facultates turpiter acta sunt. Nam quamuis uxoribus interfectorum dotem, liberis autem eorum masculis decimam, uicesimam fœmellis partem bonorum reddituros promiserant, ut & iusti & clementes uideri possent, tamen neque hoc nisi paucis quibusdam representatum est, & in reliquorum etiam bona impetus impune factus. Primum eam mercedem domorum, quæ in habitationis nomine annua pendebatur, ab iis qui conducticias ædes habitarent, totam: ab iis qui proprias possiderent, diuidiã, non Romæ modò, sed per totam Italiam

exeg

Triumuiris
honores de-
creti.

Facultates
ut à Trium-
uiris dire-
ptæ, pecu-
niæque coa-
ctæ lit.

exegerunt. Deinde alteram partem reddituum iis, quibus prædia essent, ademerunt: præterea milites, ac alimēta ab iis urbibus, in quibus hyemabatur, sine pretio sibi suppeditari iusserunt. Iam dimissis suis per uniuersam regionem, qui bona aduersariorum (qui etiam nummum supererant, ac quod intra prædictum diem non destitissent ab incepto, hostes iudicati fuerant) inuaderent, etiam reliqua direpta sunt ab iis omnia. Suis enim, quod paratiores ad omnia eos haberent, si mercedem ante labores accepissent, hæc agere permittebant: iisdemque urbes & agros se daturos recipiebant: quique agris diuidendis & condendis urbibus præessent uiros constituebant, ea ratione uulgi militum iis sibi deuinciebant. Cæterum primores partim possessionibus occisorum inescabant, eas uel uili pretio, uel gratis omnino tribuentes, partim magistratibus, sacerdotibusque honorabant. Ut autem tuto præstantissima prædia atque ædificia ipsi occupare, ac quibus uellent, dare possent, edixerunt ne quis eorum qui nihil empturus esset, in forum ueniret: qui secus fecisset, morte mulctatum iri: qui uero uenissent, eos ita tractauerunt, ut cum ea quæ licitati essent, plurimi emere cogerentur, ne modo deinde emendum sibi quicquam statueret. Proinde interfectorum magistratus ac sacerdotia, non ex præscripto legum, sed suo arbitrio aliis tribuerunt: Cæsar consulatu (quem adeo appetitum, ut bellum eius adipiscendi causa susceperet, ultrò deponebat) sese cum abdicasset, eiusque collega decessisset, P. Ventidium Prætorem, cum alio quodam Consulem creauerunt, Præturamque eius Aedili cuidam tradiderunt: omnibusque post Prætoribus, magistratum, quem quinque adhuc dies gesserant, abrogauerunt: iisque in provincias emissis, alios in eorum locum substituerunt: leges alias antiquarunt, alias pro iis statuere

Militibus diripiendi facultas data.

Magistratum collatio.

Cæsar Consulatu se abdicat.

P. Ventidium Consul.

runt: itque uno uerbo dicam, omnia ex sui animi sententia egerunt, adeoque omnia suo pro arbitrio ac cupiditate administrarunt, ut regnū Cæsaris (cuius regni nomen inuidiæ obnoxium, ac propter eam deletum non accipiebant) aureum fuisse ostenderint. Hæc igitur eo anno gesserunt, ac præterea templum Serapidi Isidique decreuerunt. M. Lepido iterum, L. Planco Coss. iterum tabule proscriptionis proposita sunt, nemini mortem imponentes, sed uiuis facultates adimentes. Cum enim opus haberent pecuniis, nimirum multum militibus debentes, magnosque sumptus ipsi in iis rebus quas agebant facientes, maioresque adhuc impensas bella quæ erant præ manibus requisitura existimantes, hac eas ratione cogeabant. Enimvero uectigalia, quæ partim prius abrogata, tum renouabantur, partim noua constituebantur: pensionesque, quas multas de agris, mancipiisque exigebant, mediocrem tantum hominibus molestiam affercebant. Id uero uehementer omnes dolebant, eos qui diuites utcunque essent, non Senatores tantum equitesque, sed libertos etiam, ac tam mulieres quam uiros proscribi, ac nouas quasdam decimas iis imperari: nam uerbo quidem decima pars bonorum ab unoquoque eorum exigebatur, cum re ipsa nemini ne decima quidem pars suorum relinqueretur, cum non certa quedam pecuniæ summa pro ratione facultatum pendi iuberetur, sed cuius suarum ipsi æstimandarum necessitas incumberet, ac deinde quasi non uerè suum censum professi essent, delati, etiam reliquum perderent. Quod malum si qui effugissent, tamen tributis his in arctum redacti, cum argenti magna esset apud eos penuria, sic etiam quodammodo omnibus suis rebus spoliabantur. Erat et aliud quoddam, auditu difficile, difficilimum re ipsa inuentum: Concedebatur ei, qui ultrò bonis suis

Anno V. C.
712.

Proscriptio
noua, qua
bona ad-
mebantur
proscriptis.

suis omnibus cessisset, ut deinde eorum trientem repetere
 posset, id uero erat, neque accipere quicquam, & inane
 negocium suscipere: Qui enim uidebantur esse suorum
 bonorum spoliati erant, quoniam modo ij trientem recep-
 sissent, praesertim tam uili precio cum ea uenderentur,
 quod fiebat partim ea ex causa, quia multorum facultati-
 bus simul uenum propositis, ac plerisque auro argento-
 que carentibus, caeteris emere nihil audetibus, ne si quid
 possidere adhuc uiderentur, id quoque amitterent, precia
 omnium rerum imminuta erant: partim quod milites om-
 nia quam maximo uendebant. Itaque nemo ciuis, qui a mi-
 litia uacabat, quicquam alicuius precij ex suis bonis retine-
 re poterat, cum ad onera caetera hoc quoque accederet, quod
 seruos ad classem, etiam emptos sua pecunia, si cui manci-
 pia non essent, dare, ac Senatores uias suis sumptibus cu-
 rare cogebantur. Soli autem ij, qui arma gerebant, diuiti-
 bus abundabant. Hi neque stipendio suo, quantumuis plus quam
 sufficere, neque auctariis plurimis quamquam illis, contente-
 ti, neque caeterum praemiis amplissimis, neque praediis, quorum
 ipsis possessiones gratuito prope modum obtigerant: in-
 super alij bona defunctorum omnia petierunt atque im-
 petrauerunt, alij ui in senum, quibusque liberi non essent, ge-
 nera se intulerunt, adeoque auariciae impudentiaeque pro-
 gressi iam erant, ut quidem Attiae, quae Caesaris mater tu-
 diem clauserat, publicaeque sepultura honorata fuerat, ab
 ipso Caesare bona posceret. Praeter has actiones Triumui-
 ri Caesarem quoque superiore summis honoribus affecer-
 runt. Nam ipsi quoque ad regnum aspirantes, percussor-
 es eius (ut impunitatem fieri ipsis quoque pararent) reli-
 quos ulciscuntur, & quae ad eius honorem spectarent,
 prompte admodum agebant, spe uisum quoque olim se di-
 gnos iudicatum iri: itaque non modo decretis honoribus

Militum auaricia, & impudentia.

Attia mater Caesaris.

Trium viri
quos hono-
res Cæsari
superiori
detulerint.

cum adornauerunt, sed alia ipsi quoque adiecerunt. Igitur Calendis Ianuariis iuramento sese, aliosque obstrinxerunt, omnes eius actiones se ratas habituros (nostro tempore fit pro omnibus summis Imperatoribus, siue uiuis, siue iam defunctis, ac non per ignominiam eo fastigio deturbatis) sacellum ei in foro, eo in loco, ubi crematus fuit, creauerunt: statuam eius in equestribus certaminibus quandam cum alia Veneris statua inuixerunt: Si qua esset uictoria annunciata, supplicationes seorsim pro uictore, seorsim ipsi iam mortuo decreuerunt: imperauerunt, ut natalis ab omnibus animo lato, lauroque coronatis celebraretur: qui id neglexissent, ij execrationibus Iouis Cæsarisque ipsius haberentur obnoxij, ac si Senator, aut filius Senatoris in eo deliquisset, is multam decies sesterium penderet. Ac quoniam die Cæsaris natali Apollinares ludi fiebant, pridie eius diei Natalicia Cæsaris peragi iusserunt, quod Sibyllino oraculo interdictum esset, ne ea dies alij cuidam deo præter Apollinem festa esset. His ei honoribus tributis, diem cædis eius, qua statutum erat ut semper Senatus ageretur, atram esse pronuntiarent, domumque in qua cæsus fuerat, statim obstruxerunt: Curiam Iuliam ab eo dictam, ex decreto prius facto edificauerunt propter Comitium, Edixerunt porro ne in funeribus eorum qui Cæsari sanguine iuncti fuissent, Cæsaris, nimirum qui uerè deus esset, ulla imago (sicut tum adhuc pro antiquissima consuetudine fiebat) gestaretur: ac ne quis impunitatis causa in eius sacellum confugiens, inde eijceretur aut abriperetur, quod nemini ne deo quidem tribuerant antea, iis quæ sub Romulo acta sunt, exceptis. quanquam id Romuli Asylum etiam, postquam is multitudinem uirorum eius nomine collegit, deinde titulum tantum loci sancti inuiolatique habuit, non rem, ita obsecrum

Natalicia
Cæsaris.

Curia Iulia.

Asylum.

ptum, ut nemo omnino in id posset intrare. Virginibus porro Vestalibus dederunt, ut singulis liſtoribus uterentur, eò q̃ quedã ex iis à cœna sub uesperam domum reuertens, cum quæ eſſet ignoraretur, uim paſſa fuerat. Magistratus autem urbanos in multos annos iam tum antè designauerunt, ut iis & neceſſarios ſuos honorarent, & ſucceſſione magistratuum eorum adiuti, rerum ipſi quàm diutiſſimè potirentur. His ita conſectis, Lepidus Romæ permansiſit, urbem (ſicuti ſuprà demonſtrauimus) Italiãque omnem gubernaturus, Cæſar autem & Antonius ad bellum proſecti ſunt. Brutus enim & Caſſius, primò ſecundum paſſionem cum Antonio ac reliquis cõpoſitam, in forum prodierant, eodẽque quo prius ordine Præturas ſuas geſſerant. Poſtquam uerò nonnulli mortẽ Cæſaris indignè ferre cœpiſſent, proſecti urbe, in prouincias ſibi mandatas properantes, (erat quidem tum Prætor urbanus Caſſius, nec dum Apollinæres ludos curauerat, uerùm eos per collegam Antonium abſens etiam ſplendidiffimè peregit) ac non ſtatim Italia relictã in Campania ſubiſtentes, obſeruabant quæ agerentur, Romam interim aliquòties ad populum tanquam Prætorem adhuc adminiſtrantes miſſis literis. Cæterum ubi Cæſar Octavianus ad res gerendas acceſſit, plebẽque ſibi deuincire inſtitit, ibi ſimul ſpe popularis Reipublicæ ſtatus tenendi abiecta, ſimul Cæſarem metuentes, ex Italia ſoluerant: Athenãſque delati, magnificè accepti, ac cum eſſent etiam ſerè ubique locorum propter factum ſuum honorati, ab Athenienſibus etiam æræ ſtatue eis iuxta Harmodium ac Ariſtogitonem, tanquam horum imitatoribus, poni iuſſe fuerant. Interim Brutus ac Caſſius, cum audirent Cæſarem augeri, Creta ac Bithynia (eò enim miſſierant) neglecta, quòd eas ſibi prouincias

Veſtalia
liſtores.

Bruti & Caſſij
res geſſe
ſecundũ
necem
Cæſaris.

Athenienſes
Bruto & Caſſio
ſtatuas
ponunt.

Brutus quē-
admodum
Græciam &
Macedoniā
in suam po-
testatem re-
degerit.

C. Antoni⁹.

Q. Hortens⁹.

Vatinius.

non magnoperè profuturus iudicarent, ad occupandas Sy-
riam ac Macedoniam animum adiecerunt, nihil quidem
ad eos pertinentes eas, sed quòd eo tempore pecunia co-
piisque florcbant. Itaque Cassius ad Syros, notos sibi, &
amicos à Crassi expeditione, contendit: Brutus Græciā,
Macedoniāque sibi adiunxit. Id quo facilius posset, eò
suebat, quòd alioquin ob gloriam rei gestæ, spemque simi-
lis facti ab iis populis colebatur, quòdque multos secū mi-
lites habebat, quos partim etiam tunc à Pharsalica pu-
gna ibi uagantes, partim cum Dolobella ex Italia profec-
tos, ac uel ob morbum relictos, uel ab ordinibus dilapsos,
ad se receperat, accepta etiam ex Asia à Trebonio pecu-
nia. His instructus, nullo omnino labore Græciam, in qua
nihil admodum militum erat, occupauit. In Macedoniā
autem uenit eo ipso tempore, quo C. Antonius eodē per-
uenerat, ac Q. Hortensius, qui antè præfuerat ei regioni,
discessum parabat: neque tamen laboris quicquam ibi su-
stinuit, cum & Hortensius statim se cum eo cōiungeret,
& Antonius prohibitus, Romæ tum rerum potiente Cæ-
sare, quicquàm eorum quæ summi essent magistratus age-
re, nihil uirium habebat. Vatinius autem, qui Illyriis fini-
timis præerat, inde profectus, Dyrrachiū occupauit, Bru-
to in tota disensione ciuili aduersarius: ueruntamen ei ni-
hil detrimenti ualuit iniungere, cum à militibus in odio
haberetur, & propter morbum contemptus, ad Brutum
iis transeuntibus deferretur. His quoque assumptis, Bru-
tus ad Dyrrhachium aduersus Antonium profectus, ob-
uiā sibi cunctes milites ad se ut transferrent signa effecit,
eūmq; intra muros confugientē obsedit, per proditiōē
autē in suam potestatem redactio percipit. His rebus ge-
stis cum totam Macedoniam Epirumque cepisset, literis ad
Senatum datis, ei quæ gessisset exposuit, seq; & milites

ac

ac provincias in eius potestatem tradidit. Senatus, quod iam tum suspectum habebat Cæsare, summopere cum laudatum, omnibus illis regionibus præfisse iussit. Quo Senatus consulto confirmato sibi imperio Brutus maiora iam conari cœpit, subditis sibi ad hoc per omnia iam obtemperantibus; ac Cæsari per epistolas, ut Antonio (adhuc enim eum à Cæsare oppugnari putabat) resisteret, ac secum in gratiam rediret, suasisit: ipse autem se ita comparabat, ut si Senatus euocaret, in Italiam traiceret. Sed posteaquã Cæsar rerum Romæ protinus potitus, apertè de suis patris interfectoris supplicium statuit: Brutus suo loco remanens, id consideratè intendit, quomodo aduenientem cum profligare posset. His intentus, cum alia per Macedoniam negocia optimè curauit, tum exercitum ad seditionem à C. Antonio concitatum pacauit. Is Antonius, quanquam prætoris quidem etiam ornamentis à Bruto ipsi relictis, tamen non contentus ocio cum inco-lumitate, adeoque honore frui, ad defectionem Bruti milites sollicitabat: sed maturè depræhensus, priusquam aliquod malum dare posset, insignibus prætoris priuatus: ac in liberam custodiam, ne quid noui mouere posset, traditus, ne sic quidem quieuit, sed magis etiam quàm antè nouas res molitus est: ita ut milites inter se quoque ad dimicationem uenirent, ac nonnulli ad eripiendum ipsum Apolloniam contenderent. Brutus re per interce-ptas quasdam eorum literas præcognitas, eorum conatum irritum fecit, Antonio tanquam egroto in currum oper-tum coniecto, atque ex urbe elato: igitur milites cum neque inuenire Antonium possent, & Brutum metuerent, colalem quendam urbi imminenti occupauerunt. Eos Brutus ad deditionem perduxit: paucosque audacissimorum uel interficiens, uel ab exercitu remouens, ita animos mili-

Bruto Macedoniz & Græciæ præfectura à Senatu mandatur.

C. Antonius inter milites Bruti seditione missus.

Brutus uero multum militum copiam fecit.

tum mouit, ut relegatos tanquam causam præcipuam seditionis apprehenderint, nec auerintque: Quæstorem autem, & legatos Antonij dedi sibi ad necesse postulârunt.

Bruti clemētia.

Sed Brutus neque eos dedit ipsis, sed iniectos in naues, tanquam submersurus, in tuta loca amandauit. & ueritus ne si ea quæ Romæ acta fuissent, terribilius quàm res ferret annunciata audiuiſſent, iterum à se defectionem cogitarent: relicto Apolloniæ Antonio, eiusque custodia C. cuidam Clodio mandata, ipse cum maxima ac ualidissima

Bruti in Asiam profectio.

exercitus parte in superiorem Macedoniam abiit: ac deinde hinc in Asiam transiuit, ut suos milites quàm longissimè ab Italia seductos, ibi ex subditorum opibus aleret. In Asia cum alios auxilios sibi parauit, tum Deio-

Deiotarus.

tarum, quanquam & extrema senectute uirum, & qui prius auxilium Cassio denegauerat. Dum in Asia Brutus agit, Gellius ei Poplicola insidiatur: Antonium autem M. frater missis ad hoc negotium nonnullis eripere conatur.

C. Antonij necatur. Gellius Poplicola insidias Bruto & Cassio struit, dimissisque cum eorum hostibus se coniungit.

Itaque C. Antonium Clodius cum saluum retinere nequirit, necauit, siue proprio usus consilio, siue Bruti iussu: fertur enim Brutum, cum prius summam salutis C. Antonij curam habuisset, post intellecta D. Bruti necesse, eam abieciſſe. Gellius autem insidiarum conuictus, nullo supplicio est affectus: nam eum cum semper inter primos amicis sibi Brutus duxisset, ac M. Messalam fratrem eius Cassio coniunctissimum uideret, missum fecit. Sed idem Gellius post Cassio quoque perniciem machinatus est, iterum

Palla.

quidem impune, cum mater eius Palla maturè cognitis insidiis, Cassio metuens ne iis opprimeretur (uehementer autem eum diligebat) filio uerò, ne deprehenderetur, ipsa ultrò insidias Cassio detexisset: ac filij salutem præmium habuit, ne sic quidem meliorem factum, quàm à suis benefactoribus ad Cæsarem & Antonium transsugeret.

ret. Brutus ubi primùm M. Antonij conatum, ac mortem
 C. Antonij cognouit, ueritus ne qui etiam alij se absente
 noui motus in Macedonia existerent, in Europam festina-
 tò se recepit: regioneque Sadali, qui sine liberis deccdens,
 eam P. R. reliquerat, recepta, in Bessorum ingressus re-
 gionem, eo animo, ut & in eorum maleficia uindicaret,
 & nomen sibi Imperatoris (quò facilius contra Cæsarem
 & Antonium bellum gerere posset) adipisceretur, ua-
 trunque Rhascipolide regulo magnoperè adiunãte per-
 fecit. Hinc in Macedoniam progressus, omnibíque suam
 in potestatem redactis in Asiam reuectus est. Hæc Bru-
 tus egit: qui etiam numismati quod faciebat, suam imagi-
 nem cum pileo ac duobus pugionibus incidit, eo, & in-
 scriptione declarans, Patriam à se & Cassio esse in liber-
 tatem uindictam. Eodem tempore Cassius in Asiam an-
 teuerso Dolobella ad Trebonium traiecit: acceptaque
 ab eo pecunia, permultos sibi equites, ex his qui à Dolo-
 bella in Syriã præmissi fuerant, multosque item alios Sy-
 rios ac Cilices adiunxit: tum Tarcondimotum, ac Tarsen-
 ses ad societatem secum incundam compulit: hos quidem
 inuitos. nam ad eò Cæsari priori, ac eius gratia etiam
 posteriori fauebant, ut urbem suam pro Tarso Iuliopo-
 lin uocauerint. his aclis in Syriam uenit, ibique & po-
 pulum & exercitus omnes nullo certamine suos fecit. E-
 rat tum is status Syriæ. Cæcilius Bassus equestris ordinis
 uir, cum sub Pompeio militasset, Tyrum deinde se recepe-
 rat: ibiq; in eo loco, ubi mercatorum negotiationes exer-
 ceri solent, latitârat. Nam tũ Syriæ Sextus Iulius præe-
 rat, quem Quæstorẽ ac propinquũ suum Cæsar in sua ex
 Aegypto contra Pharnacem expeditione omnibus iis re-
 gionibus præfecerat. Bassus igitur primùm uitæ usuram
 admodum satis habens quicuerat: post sui similibus

Brutus in Eu-
 ropã redit,
 Bessos uin-
 cit, Impera-
 tor dicitur.

Bruti numi-
 sma.

Cassij res in
 Asia gesta.

Cæciliij Bas-
 si in Syria
 acta.

Sextº Iulio.

nonn

tum mouit, ut relegatos tanquam causam præcipuam seditionis apprehenderint, necauerintque: Quæstorem autem, & legatos Antonij dedi sibi ad necē postulârunt.

Bruti clementia.

Sed Brutus neque eos dedit ipsis, sed iniectos in naues, tanquam submersurus, in tutaloca amandauit. & ueritus ne si ea quæ Romæ acta fuissent, terribilius quàm res ferret annunciata audiuiſſent, iterum à se defectionem cogitarent: relicto Apolloniæ Antonio, cuiusque custodia C.

Bruti in Asiam profectio.

cuidam Clodio mandata, ipse cum maxima ac ualidissima exercitus parte in superiorem Macedoniam abiit: ac deinde hinc in Asiam transiit, ut suos milites quàm longissimè ab Italia seductos, ibi ex subditorum opibus ale-

Deiotarus.

ret. In Asia cum alios auxilios sibi parauit, tum Deiotarum, quanquam & extrema senectute uirum, & qui prius auxilium Cassio denegauerat. Dum in Asia Brutus agit, Gellius ei Poplicola insidiatur: Antonium autem M. frater missis ad hoc negotium nonnullis eripere conatur.

C. Antonij necatur.

Gellius Poplicola insidias Bruto & Cassio struit, dimissis cum eorū hostibus se coniungit.

Itaque C. Antonium Clodius cum saluum retinere nequirit, necauit, siue proprio usus consilio, siue Bruti iussu: fertur enim Brutum, cum prius summam salutis C. Antonij curam habuisset, post intellecta D. Bruti nece, eam abieciſſe. Gellius autem insidiarum conuictus, nullo supplicio est affectus: nam eum cum semper inter primos amicū sibi Brutus duxisset, ac M. Messalam fratrem eius Cassio coniunctissimum uideret, missum fecit. Sed idem Gellius post Cassio quoque perniciem machinatus est, iterum quidem impune, cum mater eius Palla maturè cognitis insidiis, Cassio metuens ne iis opprimeretur (uehementer autem eum diligebat) filio uerò, ne deprehenderetur, ipsa ultrò insidias Cassio detexisset: ac filij salutem præmium habuit, ne sic quidem meliorem factum, quàm à suis benefactorib. ad Cæsarem & Antonium transſugeret.

Palla.

ret. Brutus ubi primum M. Antonij conatum, ac mortem
 C. Antonij cognouit, ueritus ne qui etiam alij se absente
 noui motus in Macedonia existerent, in Europam festina-
 tò se recepit: regioneque Sadali, qui sine liberis deccdens,
 eam P. R. reliquerat, recepta, in Bessorum ingressus re- Brutus in Eu-
ropā redit,
Bessos vin-
cit, Impera-
tor dicitur,
 gionem, eo animo, ut & in eorum maleficia uindicaret,
 & nomen sibi imperatoris (quò facilius contra Cæsarem
 & Antonium bellum gerere posset) adipisceretur, u-
 trunque Rhascipolide regulo magnoperè adiuuante per-
 fecit. Hinc in Macedoniam progressus, omnibisque suam
 in potestatem redactis in Asiam reuectus est. Hæc Bru- Bruti numi-
sma.
 tus egit: qui etiam numismati quod faciebat, suam imagi-
 nem cum pileo ac duobus pugionibus incidit, eo, & in-
 scriptione declarans, Patriam à se & Cassio esse in liber-
 tatem uindicatam. Eodem tempore Cassius in Asiam an- Cassij res in
Asia gesta.
 teuerso Dolobella ad Trebonium traiecit: acceptaque
 ab eo pecunia, permultos sibi equites, ex his qui à Dolo-
 bella in Syriā præmissi fuerant, multosque item alios Sy-
 rios ac Cilices adiunxit: tum Tarcondinotum, ac Tarsen-
 ses ad societatem secum ineundam compulit: hos quidem
 inuitos. nam adeò Cæsari priori, ac eius gratia etiam
 posteriori fauebant, ut urbem suam pro Tarso Iulio-
 polin uocauerint. his adis in Syriam uenit, ibique & po-
 pulum & exercitus omnes nullo certamine suos fecit. Es-
 rat tum is status Syriæ. Cæcilius Bassus equestris ordinis Cæcilij Bas-
si in Syria
acta.
 uir, cum sub Pompeio militasset, Tyrum deinde se recepe-
 rat: ibique in eo loco, ubi mercatorum negotiationes exer-
 ceri solent, latitabat. Nam tū Syriæ Sextus Iulius præe- Sextus Iulius.
 rat, quem Quæstorē ac propinquū suum Cæsar in sua ex
 Aegypto contra Pharnacem expeditione omnibus iis re-
 gionibus præfecerat. Bassus igitur primum uitæ usuram
 admodum satis habens quicuerat: post sui similibus
 nonn

nonnullis ad se receptis, sibi que militibus Sexti diuersis temporibus, aliquib. ad custodiã urbis uenientibus, cõciatis, cum multe res aduersæ Cæsaris ex Africa nunciarentur, non contentus iam priori sorte, siue ut Scipionẽ, Catonẽque et Pompeios adiuuaret, siue ut sibi ipsi potentiam aliquam pararet, ad nouas res consurrexit: deprehensusq; in hoc à Sexto, antequam sese parauisset, auxilium se Mithridati Pergameno ad occupandũ Bosphorum parare dixit, habitaq; sibi fide dimissus est. Deinde ex literis, quas à Scipione sibi missas fingebat, retulit, Cæsarem in Africa uictũ interiũsse, sibiq; imperiũ Syriæ mādātũ. itaq; cum iis quos ad hoc instruxerat militibus Tyrum occupauit: hincq; ad Sexti copias procedens, ab obuiio sibi facto eo uictus, uulnus accepit. Secundum id acceptum incommodum, uĩ quidẽ agere quicq; in posterum nõ conatus est: sed missis suis ad milites, qui certas spes ipsis proponerẽt, ad eõ eorũ quosdam sibi ad sociauit, ut Sextũ ipsi trucidarẽt. Sexto mortuo, Bassus omnẽ exercitũ, præter paucos qui Apameæ hyemauerant, quos inde ante suũ aduẽtũ egressos in Ciliciã usq; insecutus frustra fuit, ad se pertraxit: reuersusque in Syriã, Prætor nominatus est, Apameãq; occupauit, ut eam domiciliũ quasi belli haberet: omnes qui ualida essent ætate, nõ liberos tantũ, sed seruos etiã ad militiã delegit, pecuniã confecit: arma fabricauit. Hæc eum agentem, C. Antistius quidã obsidione circumclusit: ac cum aliquandiu æquis uiribus certassent, neuterque præualere alteri posset, induciis nullo pacto firmatis, ad auxilia paranda bellum suspenderunt. Antistio finitimi qui Cæsaris rebus studebant, missique Roma milites à Cæsare accesserunt, Basso autem Alchodonius Arabs, Is cum (ut suprã retuli) antè cum Lucullo pactum icisset, deinde uerò Parthis contra Crassum suppetiis

Sexti Iulij
interitus.
Apamea.

C. Antistij
contra Bas-
sum acta.

petias tulisset, tum ab utroque aduocatus, cum in medium intra urbem ac castra locum aduenisset, ac prius quàm al-
 terutri quicquam responderet, auxilium suū uenale pro-
 posuisset, Basso plura danti se coniunxit, ac in pugna sa-
 gittis longè superior hostib. fuit. Parthi quoque à Basso
 euocati, aduenerant sed ob hyemem non diu adfuerunt,
 neque memorabile quicquam egerunt. Bassus uerò cum
 aliquandiu praua lisset, postea à M. Crispo, & L. Statio
 Murco iterum est in obsidione habitus. Ad hunc statum
 rebus Syriae perductis, Cassius superuenit, ac continuo o-
 mnes urbes gloria rerum in Quæstura à se gestarum,
 reliquòq; eius nomine adductas in suam potestatem, excre-
 citusque item Bassi ac ceterorū sine ullo labore redegit.
 Cum uno loco cum his omnibus castra Cassius locasset, re-
 pentè magna uis aquæ de cælo decedit, apriq;e omnibus
 portis simul in castra irruentes, omnia quæ in ipsis erant,
 confuderunt ac conturbârunt, adeò ut quidam ex iis po-
 tentiâ eius mox futuram, ac paulo post interitum aduen-
 turum præsugierint. Syria occupata Cassius in Iudæam
 contendit, quod cò progredi Cæsarianos milites in A-
 gypto relictos audiret: eos, Iudæosque nullo cum negotio
 sui iuris fecit: secundum hæc Bassum, & Crispū, reliquos
 que qui sub se militare nollent, nullâ iniuria affectos dimi-
 sit: Statio autem & eam dignitatem cum qua ad se uene-
 rat, integram reliquit, & classem præterea commisit. Sic
 uires paruo temporis spacio Cassius nactus, Cæsari de re-
 ditu in gratiam, Senatui de præsentī statu rerum eadem
 quæ Brutus scripsit, eiq;ue his de causis Senatus imperiū
 Syriae confirmauit, ac bellum contra Dolobellam decre-
 uit. Dolobellæ Syria prouincia fuerat decreta, Consul-
 que Roma ad eam capeffendam profectus, in itinere per
 Macedoniam ac Thraciam anno ferè circumactō in A-

M. Crispus,
 L. Statio
 Murcus.
 Cassius Sy-
 riâ, & oēs in
 ea exercit⁹,
 in suam po-
 testatē acci-
 pit, itēmq;ue
 Iudæam.
 Prodigium.

Statio Mur-
 cus Cassi
 claus præ-
 fectus.

Dolobella
 Trebonio
 Smyrnæ per
 fraudem ne-
 cato, hostis
 iudicatur.

flam

Trebonij
interitus.

Dolobellæ
acta in Cili-
cia.

siam uenit. ibi commoratus, ut de Senatusconsulto ei annunciatum est, in Syriam progrediendum non existimās, in Asia remāsit: ac Trebonio ita usus est, ut is summam si-
bi Dolobellæ beneuolentiam polliceretur, eius militibus alimenta ultrò daret, ac cum eo citra omnem metum con-
uictum haberet. Quam ad confidentiam postquam Tre-
bonius deuenit, ac nulla sui ipsius custodia usus est, Smyr-
nam (ibi enim degebant) repente noctu Dolobella occupa-
pauit, Trebonium interfecit, eiusque caput ad Cæsaris
statuam proiecit, omni ipse Asia deinde potitus est. Hæc
cum Romani in urbe audiuiſſent, Dolobellam hostem iu-
dicauerunt (nondum enim Cæsar neque Antonium uis-
cerat, neque res urbis suæ potestatis fecerat) iis qui cum
eo erant, diem nominauerunt, ante quam diem ab eius a-
micitia discederent, aut ipsi quoque hostium loco essent:
bellum contra eum Consulibus omnino, si præsentia ne-
gocia confeciſſent, mandauerunt, (neque enim sciebant
iam à Cæſio Syriam obtineri) ac ne interim Dolobellæ
uires augerentur, finitimarum nationum præfælis ne-
gocium dederunt: post de Cæſij rebus certiores facti, ei
bellum id mandauerunt, cum nihil dum à præfælis istis
actum eſſet. Proinde Dolobella ad hunc modum Asia occu-
pata, in Ciliciam uenit, (erat tum in Palestina Cæſ-
sius) Tarsóq; per spontaneam deditionem recepta, quædā
præſidia Cæſij quæ Aegis erant, uicit, ac in Syriam inua-
sit, reiectusque ab Antiochia, præſidio urbem defendens
te, Laodiceam absque omni oppugnatione cepit, oppida-
nis se ob fauorem quo priorem Cæsarem proſecuti fue-
rant dementibus. Ibi locorū cum aliquot dies potētia ob-
tinuiſſet, præſertim claſſe cum ſua celcritex Asia ſuba-
ſecuta, ad Aradum traiecit, ab his quoque pecuniā & na-
ues accepturus: quo in loco deprehensus cū paucis, ac in
peri

periculo constitutus, fuga elapsus, Cassio iam exercitum adducenti obuiam dedit, uictusque ab eo pugna, ac Laodice circumfessus, oppugnatusque est. A terra quidem omnino excludebatur, cum Cassius et alii, et Parthorum auxilijs uteretur, nauibus tamen Asiaticis, Aegyptiisque, à Cleopatra, pecuniâque quam eadem miserat, ualebat. Verum postquam Statius classe collecta, in Laodicensem portum nauibus ingressus, occurrentes sibi praelio nauali superauit, ac mare etiam ei obstruxit, ibi tandem utraque ex parte subuectione necessariorum rerum interclusus, cum ob penuriam excursionem tentata, in urbem statim compulsus esset, uidens se destitutum, metuensque ne uiuus in hostium manus perueniret, seipsum interfecit, idemque M. Octavius Legatus eius fecit. Eos quanquam Trebonium inhumatum proiecissent, tamen sepultura dignatus est Cassius: quique eorum castra secuti supererant, quanquam erant ab iis qui Romae erant, hostes iudicati, nihilominus salute eos donauit, impunitateque. neque Laodicensis praeter impositam pensionem ulla multa affecit, atque idem compluribus postea ipsi perniciosae struentibus etiam supplicia remisit. Interim Tarsenses Tullium Cimbrum, qui Bithyniae praesidebat, ipse quoque unus ex Caesaris percussoribus, ad opem Cassio ferendam properantem conati transitu Tauri prohibere sunt, mox eius claustra metu correpti deserentes, quod multas cum Cimbro esse copias putabant, pacem cum eo fecerunt: post intellecta militum eius paucitate, neque urbe eum receperunt, neque commeatum ei suppeditarunt. Itaque Cimper auxilium Cassio ferre, quam Tarsum expugnare potius existimans, castello ipsis obiecto in Syriam abiit. Tarsenses eò cum armatis profecti, castello eo occupato, aduersum urbem Adana (quae urbs uicina ipsis, semper controuersa

Cassius Dolobellâ uictum Laodice obsidet, & ad mortem adigit. Statij naualis uictoria.

M. Octauij interitus.

Tullius Cimber. Tarsenses Cassio infidi, utque mulati ab eo.

Adana.

L. Rufus.

Cleopatra
filius à Tri-
umuiris rex
Aegypti fa-
ctus.
Cæsario.
Cassij & Bru-
ti in Asia
congressus,
ac delibera-
tio.

siam cum ipsis habuerat) quam Cassij partibus fauere dicebant, arma uerterunt. Cassius de hoc certior factus, dum adhuc uiueret Dolobella, L. Rufum contra Tarsenses misit: deinde uerò ipse quoque aduenit, ac cum Tarsenses iam Ruso deditiōem fecissent, omni eos publica priuataq; pecunia multatos, supplicio nullo alio affecit. Tarsenses autem à Triumuiris (qui iam Romæ rerum potiebantur) laudati sunt, spēsque eis facta, fore ut pro ijs quæ amiserant, aliquid reciperēt: iidem Triumuiro Cleopatra propter auxilium Dolobellæ subministratum dederūt, ut eius filius Ptolæmeus, cui tanquam ex Cæsare nato Cæsariōnis cognomentum dederat, rex Aegypti diceretur. Cassius rebus in Syria ac Cilicia constitutis, in Asiam ad Brutum profectus est. Eò enim conuenerant, cum iam de coniuratione Triumuiorum comperissent, ac de his quæ contra se ab ijs acta essent, arduioremq; adhuc rerū omnium societatem inibant: itaque eandem causam belli habentes, idemq; periculum timentes, sententiāque de tuenda populi Roman. libertate adhuc in animis suis retinentes, istosque Triumuiros, quorum huius modi essent facta tollere, sicut antè Cæsarem, cupientes, summa cum alacritate in medium consulebant, eandemque causam agebant. Conuenit autem inter eos ut in Macedoniam se conferrent, ac uel eò transire hostem prohiberent, uel ipsi in Italiam trajicere occuparēt. Verum postea quàm eos adhuc rebus Romæ componendis intentos esse acceperunt, Sexto etiam in propinquo aduersum eos stationem seruante, occupatos fore iudicantes, id quidem suum propositum distulerunt: ipsi uerò circuncuntes, aut legatos suos emittentes, eos qui nondum secum amicitiam iunxissent, sui iuris fecerunt, pecuniam & milites contraxerunt. Hoc agentibus alij omnes qui in istis partibus terræ agebant,

bant, ac prius de societate compellati non fuerant, statim accesserunt. Ariobarzanes tantum, & Rhodij, Lycijque etsi non resistebant, societatem tamen detrectauere. Eos Brutus ac Cassius suspicati aduersæ parti cupere, quòd essent beneficijs à superiore Casare affecti, ueritiquè ne quid se absentibus mouerent, ac reliquos etiam ad mutandam fidem concitarent, primò omnium sibi aggrediendos esse statuerunt: sperantes se eos, quibus & armis longè essent superiores, & beneficia liberaliter conferrent, facile aut suadendo, aut ui ad suam amicitiam perducturos. Cassius igitur Rhodios nauali pugna (quantum ij tantum re nautica fidebant, ut ad Cassium in continentem quoque adnauigauerint, eique compedes ostenderint, quas secum attulerant, tanquam multos hostium uiuos capturi) primò apud Myndum, deinde Statij opera ad ipsam insulam Rhodum superauit, magnitudine ac numero nauium, ipsorum peritiam uincens: ab his pugnis ipse in Rhodum aduectus, cum neque resisterent iam, & ipse insulã, in ea discipline causa aliquando uersatus, diligeret, nauibus Rhodios, & pecunia spoliatos, sacra etiã, & donarijs omnibus præter currum Solis, cetera indemnes reliquit. Ariobarzanem deinde comprehensum occidit. Brutus autem Lyciorum exercitum in finibus eius regionis sibi oblatum prælio uicit, ac cum fugientibus in castra irrumpens, eodem momento ijs potius est: urbes plerasque deditioe accepit. Xanthum oppugnans, oppidanis repente excursionem facientibus, ignemque in machinas iniicientibus, simulq; tela & sagittas iaculantibus, in summum discrimen adductus est: actumque omninò de ipso fuisset, nisi milites per ipsum ignem impetum in hostem fecissent. Hi Xanthios nudos de improviso adorti, in urbem repulerunt: unèque irruentes

Cassio Rhodum capite.

Ariobarzanis Interitus. Brutus Xantho, Patris & Matris capitis, Lycios subigit.

is

introd, ignem domibus nonnullis immiserunt. id incendium
 et perterruit proximos, et eis qui longius aberant, ca-
 pte prorsus urbis opinionem praeiuit. itaque uicini suis
 quoque ultro reliquis domibus inflāmis, maior pars se
 inuicem interfecerunt. Xantho ad hunc modum capta,
 Brutus ad Patara uenit: ciuibisque ad amicitiam uocatis,
 cum non parerent (serui enim libertatem, pauperes libe-
 ri nouas tabulas nuper consecuti, pacificationi obstabāt)
 captiuos Xanthios, quod plerisque horum cum Pataren-
 sibus affinitas intercedebat, ijs misit, sperās horū opera se
 eos ad amicitiam adducturos: cum nihilo magis à propo-
 sito deducerentur, quamuis unicuique eorum suos ne-
 cessarios dono dedisset, catastam sub ipso muro, in tuto
 loco constituit, primoresque singillatim productos uendi-
 dit, si fortè hoc Patarenses permouere posset: cum ne sic
 se dederent, paucis uenditis, ceteros missos fecit. Eo uiso
 oppidani, miratique hominis uirtutem, deditionem tan-
 dem fecerunt, ac praepter pecuniam exactam nihil damni
 passi sunt. Idem Myrij fecerunt, cum eorum Praetorem in
 nauali captum Brutus dimisisset. eodemque modo reliqua
 etiam paruo temporis spacio conficit. Hæc postquam
 Brutus, et Cassius peregerunt, in Asiam reuersi sunt:
 omnibusque suspicionibus quas ex aliorum calumnijs ala-
 ter contra alterum conceperat (quod in huiusmodi rea-
 bus fieri frequens est) priuato colloquio, propositis, ac
 sublati, in Macedoniam festinauere. Jam C. Norbanus ac
 Decidius Saxa antè quàm Statius cum classe aduenisset,
 Ionium mare transmiserant, ac ante Bruti Cassijq; ad-
 uentum in Macedoniam, omni regione ea usque ad Pan-
 gæum occupata, apud Philippos castra posuerant. Philip-
 pi oppidum est Pangæo et Symbolo, adiacens: Symbo-
 lum autem uocatur iste locus à Græcis, quia is mons alij
 in med

Bruti & Cas-
 sij per Asiā
 in Europā
 iter.
 C. Norba-
 nus.
 Decidius Sa-
 xa.
 Legati An-
 tonij.
 Philipporū
 situs.

in mediam terram se extendenti committitur: estque is locus intra Neapolim & Philippos, quorum oppidorum illud quidem ad mare è regione Thasi situm est, hoc uerò in campo inter montes. Quamobrem, cum compendiosissimos eorum montium saltus Saxa & Norbanus anteciperent, ea transire ne conati quidem Brutus & Cassius, ad alium transitum iuxta Crenidas longiorem circumierunt: ibique etiam presidio inuento, pulso eo, intra montes peruenerunt: ac locis editis ad urbem accedentes, castrametati sunt: scorsim quidem, ut uidebatur, uterque, sed re ipsa coniunctim. Erant enim castra, quo facilius in officio retineri milites possent, inter se diuisa, sed interuallum fossa erat ualloque munitum, ac utraque castra uno ambitu comprehendebantur, cuius munitionibus ex æquo utraque defendebantur. Erant autem à copijs longè quàm hi qui tum aderant hostes, paratiores: idèoque eis Symbolo deiectis, ipsi locum occupauerunt: iamque & facilius à mari cōmeatus ipsis subuehebantur, & ex campis, facta decursione, petebantur. Norbanus autē & Saxa, non ausi in discrimen pugnae rem adducere, sed emissis quoties uidebatur cōmodum equitibus, cum nihil proficerent, ac custodiæ magis, quàm pugnae milites adhiberent, Caesarem, Antoniumque ut celeriter uenirent, hortabantur. Hi enim, quandiu Brutum & Cassium Rhodijs Lycijsque subigendis occupatos audiebāt, fore ut bellum id extraheretur in multum tempus crediderāt: idèoque nihil festinantes, Norbanum cū Saxa in Macedoniam prēmiserant. Caterum audito Rhodios ac Lycios in potestatem hostium uenisse, ijs collaudatis, muneribusque promissis, ipsi statim urbe egressi sunt: iterumque Antonius Brundisij à Statio inclusus, Caesar autem Rhēgij à Sexto Pompeio impeditus, qui Siciliā obtinens, Italiam quoque atten-

Castra Cassij & Brutij ad Philippos.

Cæsar Dyrrhachij egrotat. Antonius & Cæsar ad exercitum ueniunt.

tabat, moras traxerunt. Sed cum Sextus haud facile uinci posse uideretur, Cassij autem & Bruti bellum magis eos urgeret, parte exercitus ad custodiendam Italiam relicta, maiori parte Ioniū traiccerunt: Cæsareq; egrotante Dyrrhachij Antonius relicto, ad Philippos accessit. Ibi cum statim suorū animos auxisset, hostium quosdam frumentatores ex insidijs adortus, re infelicitè gesta, ipse quoque animū demisit. Cæsar hoc audito, ac utrumq; uertus, ne se absente aut uinceretur Antonius, aut uinceret: quorum alterū si euenisset, Cassium & Brutum contra se uiribus auctū iri, sin alterum, Antonium contra se inuoluturum certò putabat; etsi nondū alleuato corpore, tamen festinatò ad Antoniū perrexit, Antonianisq; animum redidit. Ac quoniam diuersis locis habere castra parū uidebatur tutum, uno in loco, ac intra unas munitiones tres exercitus cōduxerunt. Cum castra castris iam essent opposita, quanquam excursions utrinque & leuia certamina promiscuè fiebant, tamen nonnihil temporis consumptum est ita, ut nunquam collatis signis acie decertaretur: quamquam Cæsar pugnam, Antoniusq; magnopere expetebāt, copijs quàm hostes robustioribus instructi, ac non tã explicatis cōmeatibus utentes, quòd classe ipsorum Sextum oppugnante, mare in sua potestate non habebant. His de causis, ac quia Sextus Siciliam tenens, Italiam afflictabat, metus erat ne se cunctantibus Italia ille occupata in Macedoniam adueniret, prælium committere quàm primū cupiebant. Contrà Cassius ac Brutus, etsi ne ipsi quidem dimicationem reformidabant, ut qui uirtutem hostilis exercitus suorum militum multitudine aquarent: tamen & hostium, & suis occasionibus consideratis, cum auxilia sibi singulis diebus affluerent, ac à nauibus alimenta abundè supportarentur, id agebant, ut sine periculo & interitu

ritu hominum uictoriam consequerentur. Quippe uiri summo populi amore affecti, ac contra ciues bellum gerentes non minus pro aduersarijs, quàm pro suis solliciti erant, ac utrorūque & salutem, & libertatē pariter quærebant. Igitur aliquantū hi temporis, ne manum conficerent, se continuerunt. Verū ubi exercitus, cuius maior pars ex Romanorum subditis constabat, & moram agrè ferre, & hostem cōtemnere, quòd lustrationem exercitus (quæ antè quàm prælium committatur, fieri solet) intra castra, metu uidelicet adducti, fecissent, & pugnam poscere, ac si res diutius extraheretur, se ex castris alium aliò discessuros minitari cœpit: inuiti etiam ad tentandam pugne fortunam Cassius Brutusq; compulsi sunt. Omnium quæ ciuilibus bellis depugnata sint, præliorum, id prælium decertatum fuisse maximū, haud iniuria dicere quispiam poterit: non quòd omnia alia uel multitudine, uel uirtute etiam pugnantium exceßerit, (sepe enim & à pluribus, & à melioribus conflictum fuit) sed quòd non ullo magis prælio quàm isto, de libertate & statu Reip. populi adlumeſt. Nam etsi ante, & post hanc pugnam, ciuilibus bellis etiam in acie dimicatum est: tamen ijs pugnis quæsitum est, cui nā Populus Romanus parceret, hic uerò alteri populū Romanum subijcere suæ dominationi, alteri libertati eum asserere conabantur. Itaq; ab hoc prælio nunquam ad libertatem P. R. oculos sustulit, quanquam à nullo extero hoste superatus (quippe subditorū, ac sociorum quæ aderant manus, quasi auxilia tantum Romanorum exercituum erant) sed ipse & sui ipsius uictor, & à seipso superatus, sibi ipsi & cladem attulit, & accepit: extinctoq; populi principatu, regia potestas uires assumpsit. Neque ego hoc dico, non fuisse tum in re ipsorum, ut succumberent, (quid enim aliud dici potest de his qui ex

Brutus & Cassius, ad committendum prælium minis suorum adacti.

Exaggerat prælium Philippense à G. nec.

Ostēdit, Mo-
narchiā ex
uisu Romæ
fuisse.

Propigia pu-
gnam Phi-
lippensē
præcedētia.

utraq; parte tum bello congressi sunt, quā uictos esse Romanos, uicisse Cæsarem? cum in eo Reipublicæ statu, qui tum Romæ erat, diutius ipsos in concordia persistere fuerit impossibile. Neque enim fieri potest, ut in eo Reipublicæ statu, ubi penes populum est imperium, si is ad summum fastigium, ac tantam, quanta fuit tum Romano rum, potentiam, erectus fuerit, animis suis ciues moderari queant: ita euenturum erat, ut multa multis de causis alia huiusmodi bella contra se inuicem ineuntes, omninò aut in seruitutem ad extremum redigerētur, aut penitus ex- cinderentur. Etiam ex ostentis, quæ tum temporis uisa ab eis sunt, colligere licet ad maximum proculdubio id certamen ipsos descendisse, cum diuinitus (quemadmodum res maximè omnium admirandas dii prædicere ferè so- lent) omnia quæ id certamen secutura essent, diligen- tissimè sint & Romæ, & in Macedonia prædicta. Romæ enim sol aliquando diminutus, & minimus uisu appa- ruit, aliquando maximus cum duobus alijs conspectus est, aliquando etiam noctu effulsit: fulminibus cum alia mul- ta hinc inde loca, tum ara Iouis Victoris tacta est: facès multis locis accensæ, clangor tubarum, strepitus arma- morum, clamores exercituum sub noctem ex Cæsaris Antonij' que hortis, qui ad Tiberim siti, inter que se ui- cini erant, exauditi sunt: canis caninum cadauer ad Cæ- reris proripuit, terræque pedibus effossa, ibi sepelijt: ina- fans denos in utraque manu digitos habens, natus est: mula monstrum bisforme peperit, anteriori parte equi, posteriori mulo simile: currius Minervæ ad Capitolium ex equestri quodam certamine reuectus, confractus est: simulacrum Iouis quod Albæ fuit, ipsis ferijs ex dextro humero, & dextra manu sanguinem stillauit: quidam fluuij in agro Romano aut planè descenderunt, aut retrò
fluere

fluere cœperunt. His deorum ostentis uidentur hæc quoque adiungenda, quæ fortuito homines prodigij uim habentia fecerunt. Nam cum essent Ferie, præfectus urbis Ioui Latiali solenne sacrum fecit, cum neque sui muneris id esset, neque eo tēpore fieri consueuerit. Aediles plebis Cereri loco ludorū equestrium, gladiatorios exhibuerunt. Hæc & alia nonnulla, tum, & antè euenerunt, quæ statum Reipublicæ popularem euersum iri significarent. In Macedonia uerò (Macedoniæ enim Pangæum etiam cum circumiacente regione adscribitur) apes multæ Cassij castra circumdederunt: in lustralibus eius sacrificijs coronam ei quidam inuersam imposuit: puer uictoriam in pompa, quales à militibus ducuntur, gestans concidit: & (quod maximè perniciē eis significauit, ita ut hostes quoque id animaduertent) multi uulturcs aliæq; aues quæ cadaueribus pascūtur, super solos ipsos uolauēre: in eos intuiti sunt, terribilēque clangorem & stridorem ediderūt. Ab altera parte prodigia nulla euenerūt, quod

quidem nos sciamus: insomnia autem huiusmodi. Vir quidam Thessalus uisus est in somnis iubere sibi Iulium Cæsarem, diceret Cæsari Octauiano, fore eam pugnam omnino ipsi prosperam, iuberētque aliquid eorum ad se accipere, quæ ipse Dictator gestasset: igitur statim annulum patris Cæsar induit, ac post etiam frequenter gestauit. Medicus autem Cæsaris imaginatus est per quietē sibi à Minerva mandari, ut Cæsarem quantum uis afflicto adhuc uale tudine, educeret tentorio, ac in acie collocaret, attulitque ea res Cæsari salutem. Quòd enim alij in castris ac intra munitiones remanentes seruantur, ad arma, & prælium euntes in periculum salutis ueniunt, id in Cæsare permutatum est, qui euidentissimè eo incolumis euasit, quòd uallo egressus, cum pugnantibus quanquam

Insomnia.

Medici Cæsaris somnium, quod salutem Cæsari attulit.

Descriptio
Philippen-
sis prælij
inter Brutū
Cassijūq;
& Cæsare
ac Anto-
nium.

Cohorta-
tiones.

Classici ca-
nendi apud
Romanos
mos.

difficulter, idque inermis, propter imbecillitatem, in acie
tamen stetit. Res ita gesta est. Diem prælij inter se nullam
certam dixerant, nihilominus tanquam ex composito om-
nes sub auroram suos armatos in aciem eduxerunt. Ordī-
nibus instructis, ad exercitum utriusque partis cohorta-
tiones, aliæque ad singulos milites habitæ sunt ab ipsis im-
peratoribus, à legatis, à centurionibus, quales de instan-
ti pugne discrimine, deque pugna subssecuturis rebus dia-
ci ab ijs par est, qui iam casum dimicationis subituri sunt,
quique de futuris laborant. Erant pleraque apud utram-
que simulima quæ dicebantur, quoniam utrorumque co-
piæ ex Romanis, & socijs Romanorum erant conflatae:
uerumtamen hoc inter eas orationes intererat, quòd Bru-
tus suis libertatem, Reipublicæ administrationem popula-
rē, uitam tyranno dominoque nulli addictam proponebat,
commemoratisque ijs quæ in æqualitate bona, in tyrannide
mala contingerent, quæ uel ipsi experti essent, uel
ex alijs audiuiissent, singulisque his expositis, ad appetē-
da bona, declinanda autem fugiendaque mala eos summa
cum obtestatione hortabantur. Diuersæ partis duces mi-
lites suos ad exigendum de parricidis supplicium, ad oc-
cupanda aduersariorum bona, ad imperium in omnes suos
gentiles parandum, uerbis excitabant: & (quod maxime
militibus animum addebat) uiritim uicena sestertia
daturus se promittebant. Thessera deinde militaris (ea
Bruto erat libertas, nam de alterius partis signo non cō-
stat) data est. Secundum hæc utrinque buccinator clas-
sicum intonuit, deinde reliqui etiam concinuerunt: prio-
res quidem ij qui loco in rotundo quodam constituti, cer-
tum genus modulationis tuba caneant, quo ut in ordine
starent, & arma expedirent milites monebantur: deinde
autem reliqui, qui animos militum concitarent, & ad
congres-

congressum instigarēt. Deinde subito altum est coortum silentium, paulisperque eo seruato, ipsi mox alta uoce cecincrunt simul classicum, ac clamor utriusque exercitus est sublatus. Tum uerò legionarij milites pila scutis collidere, eadēque in hostem conijcere, funditores, ac sagittarij, lapides ac tela emittere, tum equites configere, ac loricati milites eos subsequuti manus conserere. Primores multa corporum iactatione, multa gladiatorum dimicatione agi, dum unus quilibet alterum uulnerandi, sibi uerò ab ictu cauendi, ac iuxta hostem feriendi, & sui protegen- di curam gereret: deinde ubi seruator animorum creuit, ac ira exarsit, inconsideratè iam cum hoste hostis congre- di, nullam sibi cauendi rationem habere, sed cupiditate sternendi hostis usque ad sui quoque corporis neglectum efferri. Ibi alij scutis proiectis cum quì cum congressi fuissent arripere, & uel galea tracti tergum ferire, uel armis nudatum pectus percutere: alij gladijs aduersario- rum comprehensis, eos tanquam incrimas confodere, alij partem corporis uulneri hostis exponere, ut reliquo in eum expeditius uti possent: nec decrant qui se mutuo complexi, inferendi uulneris adēpta facultate, gladiatorum ac corporum suorum confractu perirent: alij unico uulne- re, alij multis concidebant: ac nec sensum uulnerum, nec lamētandi sui interitus spacium erat, morte utrunq; prae- ueniente: quique alios cadebāt, gaudio elati similem per- nicem non prouidebant: & qui cadebant, sensu privati miseriam suam non intelligebant. Vtraque autem acies suum locum omnino tuebatur, & ex eo neque pedem rea- ferendo, neque hostē insequendo excedebat: uerum ubi quisque constiterat, ibi aut uulnerabat hostem, aut saui- ciabatur, aut sternebat, aut cadebat, pugnamque in mul- tum diem hoc modo protrahebant. Quòd si aut omnes u- tringue

Victoria,
& clades
utriusque
partis.

trinque copiae simul conflixissent, quæadmodum in huiusmodi casu euenire solet, aut Brutus Antonio, Cassius Cesari oppositus fuisset, æquo Marte à pugna discessum profecto eadem die fuisset. Nunc et Brutus Cesare in firmulo loco expulit, et Cassium Antonius re bellica sibi nequaquam parè uicit, ac eo factum est, ut non tota alterutra pars uel uinceret, uel uinceretur, sed propemodum eadem utrinque fortuna esset, utrisque et superioribus factis, et superatis, pulso utrinque hoste, utrinque fuga, utrinque insecutione facta, utrorumque castris captis. Capus enim pugnantium multitudine maiore sui parte repletus, prospectum utrisque adimebat, nisi quantum in prælio quisque circa se cernebat: igitur fuga mita, utrique contrario cursu ad sua castra cõtinenter cõtenderunt: atque hæc ob causam, tum propter immensum puluerem exitum pugnae non cognouerunt, sed qui uicissent sibi oppositos, totam suorum esse uictoriã, qui fugissent, omnes suos uictos putauere. Neque prius res ipsa ut haberet cognitum est, quam castra direpta, uictoresque in sua utrique castra redeuntes, obuiam sibi inuicem facti sunt. Itaque quod ad pugnam attinet, utraque pars et uicit et uicta est. neque enim prætereã tum ad manus uenerunt, sed cum in discessu se nutuò uiderent, ac quid actum esset, sensissent, nihil amplius conati inuicem sibi uia exceßerunt. Quod autem dixi, utrinque et uictoriã partam fuisse, et cladem acceptam, sic patet. Castra Cesaris, Antoniique, prorsus cum omnibus quæ in his erant, capta fuerunt, quomaximè somnium uerum esse comprobatum fuit. Si enim in castris Cesar mansisset, haud dubie cum reliquis perierat. Cassius autem prælio superstes, castris suis exutus, cum aliò diffugisset, Brutum quoque succubuisse, uictoremque iam ad se tendere suspicatus, Centurionem quendam suum emisit, qui exploraret, ac nunciaret, ubinam Brutus esset, quidque is ageret: is Centurio in equites à Bruto, ut Cassium

Cassius sua
clade deceptus mortem
sibi consciscit.

Caſiũ quæreret, emiſſos incidit, proinde quaſi nemine ur
gẽte, ac nullo periculo impendẽte, cũ ijs lento grefſu re-
diit: eosq; Caſius procul conſpectos cùm hoſtes eſſe opi-
naretur, Pindaro liberto ſuo interficiendũ ſe præbuit. Cẽ-
turio, cũ ſe ei ſua tarditate cauſam mortis dediſſe intelli-
geret, ipſe quoq; ſibi mortẽ cõſciuit. Brutus Caſij corpus
ſtatim clā in Thafum miſit, ueritus id eo in loco ſepelire,
ne ea res militibus luctũ aſſerret, animosq; deiiceret. Reli-
quis autẽ militum ad ſe receptis, eos uerbis cõſolatus eſt:
donatq; pecunia loco eorũ quæ amiſerāt reſecit; ac in ca-
ſtra Caſiana, quod opportuniora ſuis eſſent, cõmigravit.
Ex ijs caſtris eduçtu ſuorum manu, hoſtibus et alia dāna
intulit, et ad eorũ caſtra noctu acceſſit, pugna cõmittere
rẽ in poſterũ nolēs: magnaq; ſpe ductus, poſſe eos tẽpore
ipſo citra periculũ à ſe cõfici. Itaque eos cùm alijs, tũ no-
cturnis terroribus agitare conatus, aliquādo etiam flumi-
ne extra alucũ ſuum auerſo, magnā partem caſtorũ ho-
ſiliũ inundatione perdidit. Caſar et Antonius nõ modò
uictus ac pecunie defectu laborabāt, ideoq; ſuis militibus
nihil pro amiſſis rebus reddiderāt: ſed copias etiam eorũ
à Brūdusio traiçientes nauibus onerarijs, Statius dele-
uerat. neque tamẽ tutò aut aliũ locũ quẽpiam petere,
aut in Italiã reuehi poterāt: ſed in ſolis armis ſpem nõ ui-
ctorie tantũ, ſed ſalutis etiã ſuæ collocabāt; cupiebantq;
prælio decertare, priuſquā incommodũ quoque mari aca-
ceptũ ſui hoſtesq; reſcirent. Cũ Brutus præliũ detrecta-
ret, libellos in caſtra eius furtim iniecerũt, quibus milites
hortabātur ut aut ad ſe tranſirẽt (erāt enim adiunctæ pol-
licitationes) aut ſecum ad certamen deuenirent, ſi uel mi-
nimum haberent uirium. In hac mora nonnulli Germano-
rum ad Brutum ab ijs perſugerunt: uiciſſimque ad eos
tranſijt à Bruto Amyntas Deiotari dux, et Rhafcipolis:

Brutus ut
bellum de-
inceps ad-
miniſtran-
dũ ſumpſe-
rit.

Stadius ho-
ſtiũ copias
tranſſerant
tes perdit.

Amyntas.

quan

quāquam eum domum abiisse quidam autores sunt. Hæc pauoreth maioris defectionis Bruto obiecerunt, itaque committere prælium cum ipsis statuit. Cum autem in suis castris multos captiuos haberet, ac neque quōnam modo eos prælij tempore custodiret, neque qua ratione fidem ipsis adhiberet, nullum eos maleficiū esse perpetraturus, inueniret, maiori eos ex parte interemut, necessitati etiam præter animi sententiam seruiens: rōque id facilius, quia captiui ex suo exercitu ab hostibus erāt occisi.

Bruti infelix præliū.

His sublatis, in aciem suos eduxit: iamque ordinibus instructis, aquilæ duæ, ex utraque parte una, superuolantes, inter se certauēre: ac prælij quæ esset finis futura, ostendēre. Quemadmodū enim aquila quæ à parte Brutierat, uicta fugit: ita legiones eius cum diu admodum ancipiti euentu pugnaissent, tandem superatæ sunt: multisque occisis, equitatus etiam, quāquam fortiter eò usque pugnas, concessit. Eos fugientes in diuersas partes uictores insecuti, neque occiderunt quenquam, neque ceperunt: sed tantum circumseßis, ut singuli se fuga in alia atque alia loca proripuerant, iterum coeundi inter se facultatem eis ademerunt. Brutus in locum quendam natura tutum effugerat: conatusque in castra peruenire, cum nulla ratione id efficere ualeret, audito etiam militum nonnullos uictoriæ se dedidisse, rebus omnibus salutēque desperata, uiuum autem in hostium peruenire potestatem se indignum iudicans, ipse etiam ad mortem confugit. altaque uoce recitato Herculis isto dicto, O infelix uirtus, itane, cū nihil quān nomē esses, egote tanquā rem aliquā exercui, cum tu fortunæ seruieris? suorum quendam sibi manus afferre iussit. Eius corpus Antonius humandum tradidit: caput autem Romam missum, in transmissione à Dyrrhachio tempestate coorta, in mare abiectum est.

Herculis de uirtute dicentem.

Bruti mors.

Mortuo

Mortuo Bruto, exercitus impunitate sibi proposita, signa ad uictores transtulit. Porcia autē, pruna ardenti deglutita mortem sibi consciuit. Virorum autem primariorum, qui uel aliquem magistratum gessissent, uel ex percussoribus Cæsaris, aut proscriptorum in numero erant, plerique confestim manus sibi ipsis attulerunt, aut capti (inter quos Fauonius fuit) perierūt: reliqui ad mare profugerunt, ac deinde Sexto se Pompeio coniunxerunt.

Porciæ obtus.

Fauonij interitus.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVADRAGESIMUS OCTAVUS,

Gulielmo Xylandro Augustano in-

terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Bellum, quod contra Fulviam & L. Antonium Cæsar gessit.

Ut Sextus Pompeius Siciliam occupauerit.

Quemadmodū Parthi omnem regionem ad Hellespontum usque obtinuerint.

De pace, quā cum Sexto Pompeio Cæsar & Antonius fecerunt.

Quomodo P. Ventidius Parthis victis Agam recuperauerit.

Ut Cæsar bellum contra Sextum Pompeium moliri inceperit.

De Baiis.

Annis hæc acta sunt quinque, quibus Consules hi fuerunt

713. L. Antonius.

P. Seruilius P. F. Isauricus

714. Cn. Domitius M. F. Calpurnius. I. I.

C. Asinius Pollio.

715. L. Marcus.

C. Sabinus.

716. A. Claudius C. F. Pulcher.

C. Norbanus C. F. Flaccus.

717. M. Vipstianus L. F. Agrippa.

L. Caninius L. F. Gallus.

An. V. C.

AD hunc

Ad hunc igitur modum Brutus & Cas-
sius oppetierunt, ijs quibus Casarem in-
terfecerant gladijs confossi: qui uerò alij
carum insidiarum participes fuerūt, aut
antè, aut tum, aut postea temporis, paucis
quibusdam exceptis perierunt. Ita nimirum & iustitia
postulabat, & Deus uolebat eos interire, qui uirum ad
id uirtutis ac fortunæ progressum, ac insuper benefactio-
rem suum occidissent. Caesar autem & Antonius statim
à uictoria Lepidum, qui eius uictoriæ socius non fuerat,
antecelluerunt, ipsi quoque paulo post sese inuicem ag-
gressuri. Difficile enim erat tres, aut etiam duos uiros
equali dignitate sublimes, cum bello tantas res adepti fuis-
sent, concordiam seruare. Itaque quæ hætenus in aduer-
sarijs euertendis unanimi consilio consecuti fuerant, ea-
tum præmia suarum inuicem contentionum facere coepe-
runt. Statim enim imperium Caesar Antoniûsque inte se
partiti sunt, ac Casari quidem Hispania & Numidia,
& Antonio Gallia atque Africa adsignatæ sunt: ea condi-
tione, ut si id animo iniquo Lepidus ferret, Africa ei
concederetur. Has tantum regiones sortiti sunt, quod
Sardiniam Siciliamque Sextus adhuc tenebat: reliquæ
extra Italiam provinciæ pacatæ nondum erant. Italiam
autem eximiam semper in huiusmodi rerum statu fuisse,
dicere nihil attinet, cum non de ea, sed pro eius salute cer-
tare se ij præ se tulerint. Ea igitur in medio relictæ, An-
tonius id sibi negocij sumpsit, ut rebellia omnia pacaret,
& pecuniam, quæ militibus promissa fuerat, conficeret.
Caesar uerò, ut Lepidum, si quid is moueret, opprimeret,
contra Sextum Pompeium bellum gereret, ueteranis qui
sua signa essent secuti, agros quos polliciti fuerant, diui-
deret, qui & statim dimissi sunt. Ad hæc conuenit, ut duas
legiones

Cæsaris &
Antonij
padio.

legiones Cæsar Antonio secum abducendas daret, ipse uicissim ab eo duas alias tum in Italia morantes acciperet. Hæc ita inter se composita, conscriptaque et consignata alter ab altero accepit, ut uter eorum conuentis non stetit, is ex syngrapha conuinci posset: hisq; actis, Antonius in Asiam, Cæsar in Italiam cursum conuertit. In itinere ac nauigatione Cæsarem morbus tanta ui afflixit, ut ijs qui Romæ erant, mortis quoque sue opinionem præberet: sed existimantes ij, non tam infirmitate detentum, quàm mali aliquid molientem moras necesse, sibi omnia que possent accidere mala, præfagiebant: quiduis ei cum alios, qui solent uictoribus, honores decreuissent (est enim in huiusmodi rebus receptum usu, ut ij qui perierunt, in reprehensionibus omnium sint: qui uicerunt, honoribus afficiantur) tum ut quotannis supplicationes eius nomine haberentur: atque hoc quidem uel inuiti. Ipse enim Cæsar aperte iusserat, ut id supplicio de parricidis exactio fieret. Aduentum igitur suum prostrente Cæsare, uarij sermones uulgò iactati, uariq; homines inde affecti sunt. Inter alios rumores is quoque spargebatur, dicem cum suum obiisse, eratque id multis uoluptati: alij malum aliquot ipsum machinari ferebant, multisque metum iniiciebāt, ita ut alij res suas absconderent, sui que custodiam agerent: alij de loco in quem profugerent, sibi prospiciebant: plerique in tantum pauorem deuenerant, ut cum nullas inire sue salutis rationes possent, interitui sese omnino pararent: paucissimi erant, qui animo essent bono. Nam cum prius tanta et tam uaria facultatum iactura esset facta, tot homines periissent: iam, ut qui prorsus in potestatem Cæsaris uenissent, nihil sibi leuius, omnia grauiora pollicebantur. Quare Cæsar metuens ne qui noui tumultus concitarentur, Lepido præcipue præseunte, literis ad

H

Anno V.C.
713.
Fuluia viri-
lis animi
mulier.

De L. Anto-
nij triumpho.

Cæsaris Ro-
mam redi-
tus, & ori-
go bellici
Cõtra L. An-
toniũ & Ful-
uiam.

Senatum datis bono eum esse animo hortatus est, pollicia-
tusque, se omnia in presentiarum clementer humaniter-
que acturum. Anno sequenti P. Scruilius & L. Antonius
nomen Consulum, Consulatum autem hic & Fulvia ges-
serunt. Hæc Cæsaris socrus, ac M. Antonij uxor, Lepido
propter ignauiam cõtempto, ipsa Rempublicam admini-
strauit: ita ut neque Senatus, neque populus quicquam
præter eius sententiam statueret. Ipse L. Antonius cum
de quibusdam Inalpinis à se uictis triumphare uellet, quan-
diu Fulvia contradixit, ei is triumphus à nemine concessa-
sus: ubi ea demulsa concessit, ab omnibus decretus est: ita
uerbo quidem L. Antonius de his quos uicisse aiebat (ne-
que enim aut triumpho aliquid dignum egerat, aut omni-
no cum magistratu ullo ibi locorum fuerat) triumphauit:
re autem, & triumphus iste, & honor Fulviae fuit.
Proinde & magis eo, & uerius illa superbiit: est enim
maius, triumphandi potestatem alicui concedere, quam
eum concessum ab alio ducere: ac cum habitum trium-
phalem induisset Lucius, currum conscendisset, reliqua
pro more fecisset, ipsa Fulvia eos ludos hoc usa admini-
stro uisa est exhibere. Triumphauit autem Calendis Ias-
nuarijs: ac se in eo Marlo parem iactabat, quod qua die
magistratum initurus esset, triumphasset. imò & præfere-
bat se Mario, se uolentem triumphi ornamentis depositis,
ac togatum, Senatum conuocasse distans: Marium id co-
actum fecisse. Præterea Mario aut nullam, aut unicam
omnino coronam datam: sibi uerò & alias, & trientim à
populo (quod ante ipsum obtigisset nemini) oblatas: id
uerò factum erat propter Fuluiam, & pecunias clam cer-
tis hominibus diuisas. Eo anno Cæsar Romam uenit: per-
actis que ijs, que ex instituto maiorum pro uictoria fieri
solent, ad res constituerendas expediendâsque se co-tulit.

Nam

Nam Lepidus quidem partim metu Caesaris, partim animi infirmitate à nouis rebus agendis detentus fuit. Ceterum L. Antonius & Fulvia, quia & propinqui erant eius, & consortes principatus, etsi primò quicuerant, tamen post progressu temporis dissidium inter eos coortum est. Antonio & Fulvia id pretendebantibus, quòd in partem diuisionis agrorum cam quæ ad Antonium pertinebat, recepti non fuissent; Cesare, quòd legiones sibi ab ijs redditæ non essent. Hoc dissidio & affinitas dirempta est, & ad bellum apertum res producta. Caesar enim cum insolentiam socius suæ non ferret (malebat autem uideri cum hac quam cum Antonio sibi non conuenire) cum filia eius, quam adhuc uirginem esse sacramento contendebat, diuortium fecit, nihil curans fidesne sibi non haberetur, tanto cum hanc tempore secum illibatam habuisse: an uerò existimaretur hoc diu autem secum ita statuisset, cum se ad futura præpararet. Secundum hoc repudiū nihil inter eos amicicæ actum est: sed L. Antonius causæ societate cum Fulvia contraxit, ac si id fratris sui Marci causa faceret, (nam Pij quoque cognomen sibi propter suam in fratrem pietatem sumpserat) strenuè eam agebat. Caesar M. Antonium nihil culpans, ne cum populos Asianos sub se habentem, hostem sibi redderet, Lucium & Fuluiam incusabat, ac repugnabat ijs, non ea ex Marci eos sententia agere, sed peculiarem sibi dominationem querere iactans. Erat autem utrique parti magna potentiæ spes in diuisione agrorum posita, ideòque de ea primum inter se contenderunt. Caesar secundum id, quod cum Antonio post uictoriam fecerat, pactum, omnibus suis Antonique militibus, agros diuidere uolebat, ut eorum sibi animos beniuolentia obstringeret: Antonius & Fulvia suis militibus competentem partem ipsi assignare, ipsique

Caesar Ful-
uiam sibi re-
pudiat.

colonias deducere uolebant, ut eorum uires sui iuris efficeret: uidebatur enim utrisque expeditissima ea ratio, bona inermium suis militibus largiri. Postquam igitur præter ipsorum opinionem magnus tumultus extitit, & res ad bellum spectauit, ac Cæsar, cum initio omnes per totam Italiam agros (nisi quem miles aliquis dono acceperat, aut ex publicis agris partem emerat,) unâ cum mancipijs & instrumento reliquo, dominis adimere, & militibus dare statuerat, eorum qui suis bonis spoliabantur, uehementia in se concitauisset odia, mutare sententiam Fulvia & Antonius ceperunt. Existimabant enim plus sibi præsidij in ijs, quos Cæsar ea iniuria læsisset, quam in ijs qui agros essent accepturi, futurum. igitur his omisiss, ad illos, quorum & numerus erat maior, & iustâ iram propter res ademptas sibi conceperant, se conuerterunt; eos sibi singillatim coniunxerunt, eos adiuuerunt, ac inter se societate copulauerunt, ita ut qui antè Cæsarem metuissent, iam patronos adepti animû resumerent, ac de suis facultatibus nemini cederet, cû M. etiâ Antonio hoc ita uideri iudicaret. Hos igitur Consul & Fulvia ad suâ causam ita adiunxerunt, ut interim in nullam Cæsarianorum militum offensam incurrerent. Ostendebant enim ijs agrorum diuisione nulla opus esse, sed hostium superatorum bona suffectura eis indicabant, præsertim cum prædia, ac suppellex extaret, uendita partim, partim non uendita: ea igitur, aut præciû pro ijs solutû dari eis iubebât: ac si hæc satis forent, ad spem prædæ Asiæ animos eorû erigebant. Ita mox factum est, ut Cæsar, qui possessoribus sua ui adimebat, laborémque & pericula omnibus ex æquo de ijs parabat, & dominis bonorum, & militibus in offensa esset. Isti uerò, quia neque quenquam suos spoliabât, & promissa se representaturos sine ullo certamine ex

partis

partis bonis ostendebant, utrosque suos habuerunt. His rebus, ac fame (qua summa premebantur, mare Siculum Sexto Pompeio, Ionium Cn. Domitio Aënobarbo obtinente, qui et ipse unus ex Caesaris interfectoribus ex Philipensi pugna effugerat, paratâque classe aliqua, Ionium mare aliquandiu iam tenebat, ac multa rebus hostium damna infrebat) effectum est, ut Caesar in summis difficultatibus hæreret. Accedebat ad eas, quod in contentionibus quæ militibus cum Senatoribus, aut reliquos qui agros possiderent, intercedebant, (cuiusmodi in certamine de re maximi momēti accidebant plurimæ) neutristutò poterat astipulari: nã utrisque iuxta gratificari, erat quidem id impossibile, cum alteri iniuriam inferre, alteri eam defendere, alteri aliorum res inuadere, alteri suas retinere cuperent. Quoties igitur modò huic, modò illi parti, quemadmodum id necessitas postulabat, accederet, in odia alterius statim incurrebat: neque tantum gratiæ ab his, quibus officium suum exhibuisset, quantum odij ab his quibus negasset aliquid, consequebatur. Alteri enim ita accipientes quæ desiderauerant, tanquam debitum sibi si exolutum esset, nullum id beneficium putabant: alteri suis se spoliari ægrè ferebāt. Sic Caesar identidem alterutram partem offendens, ac modò ob populi studium, modò ob militum malè audiens, nihil proficiebat, experiebaturq; ipsa re, armis eorum beneuolentiam, quos iniuria affecisset, parare se sibi nō posse: sed posse quidem omnes qui non obtemperassent ipsi, armis ad interitum adigi, cogi uerò armis, ut cum quem nollet, amaret, neminem posse. Igitur inuitus etiam se subduxit, ac neque iam Senatoribus abstulit quicquam (primò enim horum quoque agros omnes militibus diuidere decreuerat, interrogans eos: Vnde enim aliàs militibus præmia persoluemus?

Quasi uerò aut belligerari cum quisquam, aut tanta ipsis promittere inisset) & ijs quoque agris abstinuit, qui uel à mulieribus dotis nomine, uel ab alijs possidebantur, minores quàm ut promissæ in singulos milites quantitati satisfacerent. Hoc factò & Senatus, ac quibus præterea nihil eripiebatur, melius de Cæsare iam sentire cœperunt. Milites autem, quantum istis Cæsar pepercisset, aut honorem habuisset, tantum sibi ignominie ac detrimenti accidisse, seque nūus sibi sibi facta accepturos putantes, indignabantur, multosque centuriones, aliosque Cæsaris familiares, qui eos ne tumultuarentur inhibebant, complures interficiebant: parumque absuit quin ipsum quoque necarent: ac quancunque arripit occasionem, iustam suæ iræ causam faciebant. Nec antè finem indignandi fecerunt, quàm impetrauerunt, ut cognatis suis, & eorum qui in prælijs cecidissent parentibus ac liberis, omnes agri quos nonnulli ad eos pertinentes possidebant, permitterentur. Hoc rursum milites Cæsari coniunxit, plebis autem iram concitauit, ita ut ad manus quoque deuentum sit, conflictumque continenter, ita ut utrinque multi sauciarentur, perirentque, militibus armorum genere, ac bellorum usu, plebe numero ac iaculatione de testis prævalente. Itaque & domus per multa combustæ sunt, & annua habitatio, ijs qui Romæ erant, ad nulle nummos usque in continuū, qui uerò alibi in Italia habitaret, quanto quolibet anno remissa est. Pugnabatur enim in omnibus urbibus similiter, ubicunque milites in plebem incidissent. His malis, ac eo præterea quòd milites à Cæsare in Hispaniam præmissi, tumultum Placentie quendam edidissent, ac nō antè, quàm ab incolis eius regionis pecunias acciperent, conquiescent, eosdemque Calenus, & Ventidius, qui Gallie transalpinæ præerant, Alpiū transitum prohib

Confl: & us
plebis cum
militibus.

prohibuissent,territus Cæsar ne quid grauius pateretur, cum Consule & Fuluiâ pacem cõponere statuit : & quia ipse per se priuatim nihil efficiebat , ad ueteranos confugit,ac per eos de pacificatione egit. At Lucio Fuluiâq; animus auctus his euentis erat,adiunxerantq; ad suâ causam eos quibus agri adimebantur : eos Lucius undique circumiens , à Cæsare abalienatos in unam cogebat. Fuluiâ autem Præneste occupato,ac ad suam societatem pertracto,Senatores & equites à sua parte stantes habebat,cum ijs de omnibus negocijs consilia inibat:identidẽ que ediçta,ut ex usu uidebatur , proponebat.Id quidem mirandum adco non est , cum gladio etiam se accinxerit ipsa,tefferam militibus dederit , sepenumero concionem apud eos habuerit.Cæsar,hoc sibi uidens ad cætera mali accedere,neque opprimere eos ualens,non modò à potentia:sed à studijs etiam hominum lōgè ipsis inferior (multos enim ladebat ipse,illũ uerò bonam omnibus spem faciebant) cum aliquoties per amicos priuatim compositionem apud eos frustra tenuisset,tandem legatos ex ueteranis ad eos misit, in eam præcipuè finem , ut pace impetrata res constituere,ac deinde ipsis resistere posset:quòd si cã non esset consecutus,at certè causam discordiæ non sibi, sed ipsis imputatum iri existimans:neque falsus est sua opinione.Cum enim ne militum quidẽ actione interposita res succederet,senatores ad L.& Fuluiâ misit,qui & pacta sibi cum Antonio facta eis exponerent,& de controuersia cognoscerent,ubi ne sic quidem effectum quicquam est (nam & multas condiciones ferebant , quibus statuarus Cæsar non esset, & omnia se iussu Marci Antonij agere perhibebant) ibi demum Cæsar ad ueteranos se iterum cõtulit.Veterani Romanæ frequentes,tanquã cum populo ac Senatu aliquid acturi,aduernere:ac in Capito-

Fuluiâ gladio se accinxit.

Veterani cõtrouerſq; inter Cæsarem & L. Antonium arbitri.

lium congregati, omiſſis iſtis, conuentus Antonij ac Caſaris recitari ſibi iuſſerūt: eos approbauēre, ſc̄q; arbitros lit̄is corū cōſtituēre. eaq; acta in tabulas relata obſignataq; Veſtalibus uirginibus adſeruanda dederūt: Caſariq; praeſenti, L. autē Antonio & Fuluiæ per legatos diem dixerunt, ad quā diſceptandæ rei cauſa Gabios uenirent. Caſare ſe promptū ad iudicandā litem exhibente, ijs autem pollicitis quidē ſe adfuturos, non tamē uenientibus (incertum metūne, aut cōtēptu potius id ab ipsis factum, certē enim iudiciū uerbis exagitabāt, ac inter alia Senatum Caligam ab uſu militariſ; ueſtimēti nominabāt) iniuriarū Lucium & Fuluiam ueterani damnauere, Caſaris cauſam ſuſcepere; ac ſæpius deinde cōſultatione habita, bellum contra L. & Fuluiam inſtituerunt, atque ad id gnauiter ſe parauerunt, pecunia undique contracta, atque etiam ex ſacris rebus conflata, (omnia enim ornamenta per totam Italiā, quā in ſua eam poteſtate habebant: ac Romæ etiam, quæ quidem pecunia commutari poſſent, ex templis abſtulerant) ex Gallia etiam Togata, quæ tū Italiæ legibus ac inſtitutis formata fuerat, ne in ciſalpina regione eius gubernandæ cauſa eſſent exercitus alendi, pecunia ipsis, militesque adducebātur. Dum Caſar hæc adornat, Fuluiæ etiam ac Lucius ijs quæ in ſuam rem eſſent, parandis, exercituique cogendo intenti erant: utrique autem legatos ſuos, ac milites, Tribunōſque, hac illac circummittebant: & ciuitates alias ſibi adiungebant, ab alijs non recipiebātur. quorum ego pleraque, ubi nihil memoratu magnopere dignum actum fuit, præteribo: quæ autem reſerre operæ precium eſſe exiſtimo, ea breuiter recenſebo. Nurfia Sabinorum oppidum eſt, eò Caſar primum cum exercitu acceſſit: fugatōque quod ibi ſtationes agebat præſidio, ab oppido à Titifiſieno Gallo repulſus,

in

Nurfia.

in Vmbriam digressus, Sentinates oppugnauit. Interim Antonius missis occultè Romam ad amicos militibus, alios alio sub prætectu, ipse repentè superuenit: equitatūque qui sibi occurrerat uicto, peditibusque intra muros compulsis, cum præmissi intro milites Antonij urbis defensores adorirentur, urbem cepit: neque Lepido, cui eius erat mandata custodia, quicquam resistente (erat enim homo natura ignauus) neque Seruilio Consule, ipso quoque nimis quietis studio. Eo cognito Caesar, relicto ad oppugnationem Sentinatium Q. Saluidieno Ruso, Romam ipse contendit. Antonius autem ante eius aduentum urbe exiuit, cum effecisset, ut decreto tanquam ad bellum proficisci iuberetur, concionatūque esset militari habitu indutus, quod factum ab alio nemine unquam fuerat. Ita Caesar in urbem citra omne certamen receptus, Antoniumque frustra insecutus, reuersus Romam accuratiori custodia firmavit. Caesare à Sentinatibus discedente, ut dixi, ac C. Furnio, (qui ei oppido præerat) eius insequendi causa ab oppido longius progresso, Saluidienus ex improviso oppidum aggressus cepit, diripuit, incenditque. Ceterum Nursinis sese dedentibus nullum est damnum iniunctum: post autem cum eos qui in prælio (confluxerant enim cum Caesare) ceciderant sepelientes, eorum monumentis inscriberent, pugnantes eos pro libertate occubuisse, tanta ab eis mulctæ nomine exacta est pecunia, ut urbe agroque omni cesserint. L. Antonius Roma profectus, in Galliam ire intendit: sed itinere prohibitus, Perusiam (urbs est Hetruriæ) se conuertit: ibi cum deprehensum primum legati Caesaris, deinde ipse Caesar oppugnauerunt. Durante obsidione (nam & natura munitus est is locus, & satis instructus erat omnibus rebus ad defendendum necessarijs, & emissi ab Antonio, antequam

L. Antonij
deditio.

An. V. C.
714.

Fuga ex Ita-
lia Fulviae,
Iuliz.

Tib. Clau-
dij. Nero-
nis.

Liuiæ Dru-
sillæ.

operibus urbs ominò clauderetur, equites, multum Casar-
ianis damni inferebant, ac multi alij diuersis ex locis ue-
nientes enixè Antonium defendebant) multa utrinque ac-
ta sunt, in quibus cum plerunque Antonius priores tu-
lisset, tamen fames tandem ei deditiõẽ extorsit: uenia ipsi
aliisque nonnullis data, plerique Senatores, equitesque,
qui cum Antonio fuerant, necati sunt, neque id communi
more (siquidem uerum est, quod fertur) sed cccc. equi-
tes, Senatoresq; cum alij, tum T. etiã Cannutius, qui olim
Tribunus plebis multitudinem Casari Octauiano con-
uocauerat, ad aram Casari superiori sacratam adducti,
ibique mactati sunt: Perusini, aliique ibi tum capti, pleris-
que trucidati, urbs ipsa tota combusta, fano solum Vulca-
ni seruatò: simulacrum Iunonis casu ab incẽdio superstes,
Romam aduectum est propter somnium Cesaris quoda-
dam, concessumque ab eo, ut qui uellent, eam urbem refi-
cerent, ac habitarent, ager tamen urbi datus non totum
milliare explens. Perusia capta (quod fuit Cn. Domitio
Caluino iterum, Asinio Pollione Cos.) reliqua etiam Ita-
lie oppida partim ui, partim deditiõne recepit Cesar.
Itaque Fulvia cum liberis ad uirum aufugit, ac ex primor-
ibus etiam complures partim ad Antonium, partim ad
Sextum Pompeium in Siciliam abierunt: inter quos Iulia
etiam Antoniorum mater ad Sextum uenit, ab eõq; amia-
cissimè excepta, & ad filium Marcum missa est, ut de amia-
citiis cum eo ageret. inter eos qui ex Italia tunc ad Anto-
nium profecti sunt, Tiberius etiã Claudius Nero, præ-
sidio in Campaniæ quodam oppido præfectus, cum Ca-
sar's res obtinerent, cum uxore sua Liuiæ Drusillæ, & fia-
lio Tiberio Claudio Nerone, eodẽ abijt: sed postea tem-
poris res quam maximè admirabilis, ac præter omnium
opinionem euenit, ut Liuiæ, quæ tum Casarem fugiebat,
ei nube

ei nuberet, atque is Tiberius, qui cum parētib; tunc suis solum uertebat, Imperator post Cæsarem fieret. Eodem tempore in urbe togæ (eas enim, etsi decretum factum non fuerat, à plebe coacti posuerant) resumptæ, festique dies acti sunt. Cæsar habitu triumphali in urbem adductus, fertorque laureo honoratus; & decretum, ut quoties triumphans aliquis eo uteretur, Cæsar quoque eodē decoraretur. Cæsar Italico negotio confectus, cum mare Ionium etiam liberatum iam esset (nam Donatius suis uiribus ad id tenendum diffidens, ad Antonium auersus erat) ad bellum Sexto Pompeio inferendum se parauit: sed cum de potentia eius esset factus certior, cumque cum Antonio per matrem legatosque agere audisset, ueritus ne contra utrumque sibi bellum simul esset gerendum, Sextum & fidei & uirum plus quàm Antonium habentem ut sibi consiliaret, matrem ei Mutiam misit: sororemque L. Scribonij Libonis (socer is Sexti erat) ipse duxit, sperans & beneficio & affinitate se amicum sibi Pompeium redditurum. Is Pompeius cum secundum pacta cum Lepido inita ex Hispania discessisset, ac non multo post classem esset præfectus, cum Cæsar ei eam præfecturam ademisset, nihilominus naues retinens, ausus fuerat in Italiam nauigare: mox cum eam iam Cæsar occupasset, se autem inter superioris Cæsaris occisores damnatum esse audiret, à continenti abstinens, & circum insulas nauigans, euentum expectarat, uisumque citra ullius iniuriam sibi pararat: fore sperans, ut quoniam cedis particeps non fuisset, ab eius filio ipso reduceretur: uerum cum se quoque proscriptum esse intellexisset, desperato in patriam reditu, ad bellum se instruxit, triremes fabricatus est profugos ad se recepit, prædones maritimos socios sibi adsciuit, eiectosq; patria suscepit. in paruo tempore

Cæsar de cō
ciliando Se
xto Pom-
peio agit.

Mutia ma-
ter Sexti P
P. ij.

Sextus Pō-
peius ut Si-
ciliæ com-
pos sit sa-
uus.

Pōpeius Bi-
thynicus.

Saluidienus
à Sexto Pō-
peio victus.

pore viribus acquisitis, marique Italiæ vicino potitus, in portus eius subuectus, naues abripuit, ac prædas exerauit: rebus succedentibus, ita ut iam et milites et pecuniâ haberet, in Siciliam nauigauit, Mylâsq̃ue et Tyndaridem citra etiam pugnam cepit: à Messana autem cum Pōpeius Bithynicus, Siciliæ ea tēpestate præfectus, repulit. quanquam ne sic quidem Sextus omnino eam missam fecit: sed in agrum eius incursiones faciendo, commcatus intercludendo, subuenientes Messanæ partim metu eiusdem incommodi obiecto, partim per insidias damno dato, prohibendo, Quæstorem cum pecunijs, ac tandem et Messanam, et Bithynicum, cum conuenisset, ut insulam æquata potestate regerent, in suam potestatem redegit. ac tum quidem Bithynico nihil mali exhibuit: Messanensibus autem arma et pecuniam ademit. dein Syracusas, et alias nonnullas urbes subegit, ac milites ab ijs accepit, mittente etiam ei milites ex Africa Q. Cornificio. Pompeij ita augeſcentis aliquandiu Cæsar nullam curam habuerat, quod et contemnebat hominem, et alijs negocijs distinebatur: sed cum fame multi in urbe perirent, ac Italiam quoq; Sextus attentaret, ita demum classe parata Saluidienum cum magnis copijs Rhegium præmisit. Is Pompeium ab Italia reiecit, regressoque eo in Siciliâ, naues ex pellibus ad imitationem eorum qui Oceanum nauigant facere instituit, intus baculis leuibus conferens, foris autem pellem bouis crudam in formam rotundi clypei obducens. Verum risui habitus, ac periculum, si is trans fretare conaretur, ueritus, pelliceis nauigijs istis omiſſis, classe, quæ iam instructa aduenerat, traicere aggressus est: frustra id quidem, cum et multitudo et magnitudo nauium eius multum peritiæ et audaciæ hostium concederet. Hæc gerebantur eo tempore, quo in Mæcedoniam Cæsar

Caesar expeditionem faciebat: isque inspector huius na-
 ualis praelij, agrè admodum tulit se primo hoc congres-
 su uinci, ac non ausus ui transmissionem posthac tentare,
 quamuis plerisque nauibus suis saluis, sed sæpenumerò
 clanculum factò periculo, quòd utique si in insulam per-
 uenisset, pedestribus copijs uicturum se facile speraret,
 cum nihil proficeret, ualida ubique insulam custodia ob-
 seruante, constitutis alijs quibusdā, qui Siciliæ intenti es-
 sent, ipse Brundisium ad Antonium perrexit, auxilioque
 nauium, Ionium mare traiecit. His actis, totam insulā Pō-
 prius occupauit, Bithynicum insidiari sibi prætendens,
 occidit: spectacula, qualia uictores solent, edidit: captiuo-
 rum naualem in freto, prope Rhegium, ita ut hostium in
 conspectu esset, pugnam exhibuit, cōmissis inter se ligncis,
 & pelliceis ad deridendum Saluidicenum nauculis: deinde
 naues plures extruxit, mare circum insulam obtinuit, au-
 ctus ea etiam gloria atq; fastu, quasi Neptuni filius esset:
 nam & pater quondam eius imperiū mari uniuerso has-
 buerat, Hæc à Sexto Pōpæio gesta sunt. Cassij adhuc Bru-
 tique rebus saluis. Secundum eorum interitum, cum alij
 ad eum, [tum Staius etiam Murcus sese receperunt: Sta-
 tium Pōpæius libèter accepit (nimirū ut copias, quib. ille
 præerat, ad se traduceret) deinde autem strenuū & ma-
 gnanimum esse uidens, interfecit, proditionis eum in simu-
 lans. Deinde eius classē, ac multitudinem scruorum qui
 ex Italia aduenerant, ad se recipiens, magnoperè creuit:
 tantus enim fuit fugitiuorum numerus, ut Vestales etiam
 cum rem sacram facerent, uota conceperint si finis ausu-
 giendi factus fuisset. His de causis, ac potissimum quòd
 exules recipiebat, & cum Antonio de iungenda amicitia
 agebat, Caesar cum eo pacem inire cupiens, ubi id non
 successit, M. Vipsanio Agrippæ bellum contra eum ge-
 ren

Bithynici
 interitus.

Agrippæ
 prætura.

Cæsar Galliam occupat.

Ut Sestius Africa omnino potitus sit, Cornificio & Lælio sublati.

rendum iniunxit, ipse uero in Galliam profectus est. Quare cognita Pompeius, obseruato eo tempore, quo Apollinaribus ludis exhibendis occupatus Agrippa erat, (Præturam enim tum gerens, ac præcipuus amicus Cæsaris splendide omnia agebat ludosque inter cetera equestres biduo præbebat, & Troiam uocatum ludum per nobiles pueros magnifice exercebat) in Italiam transmisit, ac tandem in ea prædas agendo commoratus est, donec Agrippa adueniret: sub eius aduentu relicto in quibusdam locis præsidio, in Siciliam reuersus est. Cæsar primò per alios Galliam occupare conatus, cum Fufius hætenus, & alij Antonij rebus fauentes id impediuiſſent, eo tempore obtinuit, cum morbo absumptum Fufium inuenisset, cuiusque exercitum nullo labore ad se tranſtulisset. Lepidum moleſtè ferentem ſe ſua imperij parte ſpoliari, in Africam miſit, ut ſibi cum eo amicioſiorem haberet, quòd à ſe ſolo, ac non etiam Antonio eam prouinciã accepisset. Erant in Africa duæ Romanorum, uti ſuprà demonſtratum eſt, prouinciæ: præerant autem ante Triumuiſtæ, Numidiæ T. Seſtius, alteri Cornificius ac D. Lælius, ille quidem Antonij, hi Cæsaris rebus ſtudentes. Seſtius primò cum eos (longè enim paratiores à copiis erant) in ſuam prouinciã irrupturos putaret, ad propulſandam eorum uim ſe parauerat: poſt eos ob cunctationem deſpicens, elatus præſertim prodigio, quòd bos humana uoce (ut fertur) ei ut ageret quæ inſtituiſſet, iuſſerat, inſonitioque, quo taurum quendam in oppido Tuca ſepultum, imaginatus fuerat ſibi dicere, ut caput eius eſſiſſim, per ticaque impoſitum circumferret, ita enim fore ut uinceret. is animo confirmato, præcipue cum taurum eo in loco quem ei ſomnium demonſtrauerat inueniſſet, omni mora præciſa, in Africam profectus, Adrumetum & alias quafdam

quasdā urbes inopinantes aggressus cepit. Postea hoc suc-
 cessu elatus, cum minus accurata uteretur custodia, à
 Quæstore insidijs petitus, magna parte exercitus amissa
 in Numidiā abiit: eāque cladem eo referens, quod tauri
 caput secum non habuisset, denuò se ad expeditionem pa-
 rauit. Interim aduersarij occupauerant in Numidiam
 intrare, ac alijs. Cirtam oppugnantibus, Quæstor cum
 equitatu aduersus ipsum Sestium tendens, eum equestri-
 bus aliquot prælijs uicit, ac collegā Quæsturæ sibi adiū-
 xit. Sestius autem nouis subsidijs auctus, denuò rem in
 periculū pugnae adduxit: superatōq; uicissim Quæstore,
 Lelium agros populantem in castra compulit, obseditq;
 Cornificium autem ei subuenientem opinione Lelij iam ca-
 pti deceptū animōq; consternatum, uicit, et in prælio oc-
 cidit: ac Lelium quoq; qui ut à tergo adoriretur hostes,
 castris exiuerat. His actis, tutò deinceps utrique provin-
 ciæ præfuit, donec Cesare ex pactis cum Antonio Le-
 pidōq; inito, imperium in eas nactus, ac C. Fusciū Phango-
 nem eis præficiente, utrōq; cessit. Post pugnam Philippensē
 sem cum Cesare et Antonius inter alia Africam quoque
 diuississent, ita ut Numidiam Cesare, Antonius Africam
 acciperet (Lepidus enim nomine tantum imperabat, ac
 idipsum quoque sæpe in literis ornabatur) Fulvia Sestio
 suasisit, ut Africam occuparet: (commorabatur enim
 adhuc in Africa Sestius: uerbo quidem, propter hys-
 tem: re autem quod fore sperabat, ut aliqui noui motus
 ibi existerent) is cum Phangoni non persuaderet, ut si-
 bi provincia cederet, provinciales qui Phangonis impe-
 rium iniquo animo ferebant, nanque is Phango ex mili-
 te mercenario Senator factus, quod multis eius similibus
 obtigisse supra demonstravi, malè regebat provinciam,
 socios sibi adsciuit. Igitur Phango in Numidiam abiit:

Lelij & Cor-
 nificij inter-
 itus.

Sestius ut
 Africam oc-
 cuparet, ite-
 rumque ce-
 cepit.

Phango e-
 ius acta &
 interitus.

Cirta

Arabio di-
tione sua
pulsus pe-
xit.

Cirtensibusq; ipsum spernentibus, damno graui imposito Arabionem, qui in barbaros uicinos imperiū habebat, ac prius Lelio, deinde Sestio opem tulerat, propterea quod sibi opitulari nolle, ditione eiecit, isque ad Sestium com- fugit. Phango à Sestio Arabionem postulauit: cumque nō dederetur, iratus in Africam irruit, ac nonnihil maleficij regioni intulit: sed à Sestio obuiam sibi cum exercitu profecto praelijs aliquot non magnis superatus, in Numi- diam recessit, insequente Sestio, qui equitatu potissimum Arabionis confidens, sperabat se breuiter uictoriam ab aduersario reportaturum. Sed postquam Arabionem su- spicionis cuiusdam causa Sestius per fraudem interfecit, indignè eam necem equitibus ferentibus, cumque descen- tibus, ac plerisque Phangoni se adiungentibus, nihil effi- cere potuit. Proinde quasi causa belli è medio sublata, Phango & Sestius amicitiam iniuere, qua fractum Se- stiū cum animaduerteret Phango securè agere, in Africā inuasit: praelioq; commisso, uterque & uictus & uictor discessit. Nam Phango equitatu Numidico, legionibus Ro- manis Sestius praeualebat: igitur ita utrinq; castra ab ho- stibus direpta sunt, ut neutri quid socijs suis factum esset, scirent. Cum sese recepissent à pugna, & quid euenisset, rescuissent, denuò cōgressi sunt. ibi suis Numidis Phango in montes confugit. noctu autem cum bubali ibi transcur- rerēt, equitatum hostiū adesse opinatus, se ipsum interfecit. Ita Sestius reliquam prouinciam absque labore ullo recess- pit, Zonam autem diu admodum resistantem, fame sube- git, iterumque utrique prouinciæ praefuit, usque ad Lepi- di aduentum: huic, siue quod ex sententia Antonij aduen- re cum putaret, siue quod longè maiores secum is copias habebat, non repugnauit Sestius: sed id quod necessario faciebat, gratificari se Lepido simulans, quicuit. Lepidus utramque

Lepidus A-
fricam oc-
cupar.

utramque provinciam in suam potestatem accepit. Eodē
 fermē tempore, M. Antonius à pugna Philippensi in con-
 tinentem Asiam uenit: ibi partim ipse circumiens, par-
 tim alios emittens, pecunias ab urbibus exegit, ac di-
 tiones uendidit: interim Cleopatraz in Cilicia uisā amore
 correptus, nullam deinde honestatis curam gerens, Aegy-
 ptiaz mulieri seruiuit, eiusque amori uacans cum alia tur-
 pia multa fecisset, ac fratres eius Ephesi à templo Diane
 abreptos necasset, tandem Planco in Asia, Saxa in Syria
 relicto in Aegyptum profectus est. Præbuit ea res multis
 motibus occasionem. Nam & qui Aradum insulam inco-
 lebant, eis qui ad se pecuniæ exigendæ causa missi essent,
 non obtemperabant, nonnullis etiam eorū occisis, & Par-
 thi cum iam antè se commouissent, tum magis adhuc con-
 tra Romanos insurrexerunt, ducibus Labieno & Paco-
 ro: quorum hic Orodis regis Parthorum filius erat, ille T.
 Labieni, qui qua ratione ad Parthos uenerit, ac cum Pa-
 corore in istam gesserit, iam explicabo. Cassij & Bruti
 commilito fuerat Labienus hic, de quo nobis sermo est:
 missusq; ad petendum auxilium ad Orodem, ante pugnam
 Philippensem, aliquandiu apud eum commoratus est, cū
 nulla sui haberetur ratio, quod & adiuuare eos Regi in
 animo non erat, & negare auxilium uerebatur. Post cla-
 de annunciata Labienus, cum aduersariorū nemini ueniam
 daturus uictores putaret, potius sibi cum barbaris uiuen-
 dum ratus, quàm in patria pereundum, apud Parthos re-
 mansit: ac ubi primum Antonij desidiam, amorēque, &
 professionem in Aegyptum intellexit, Parthis inferendi
 Romanis belli autor fuit, quorum exercitus partim pe-
 riissent, partim damnum accepissent, reliqui autem in-
 ter se dissiderent, ac denuò ad bellum deuenturi, intesti-
 num essent: quare Regi suasisit, ut dum in Italia Cæsar Sex-

Antonij in
Asia acta, &
amor Cleo-
patraz.

Aradiorum
rebellio.

Pacorus.
Parthicūbel-
lum.

Labienus
quomodo
dux Partho-
rum factus.

ti Pompeij causa detineretur, Antonius autem in Aegypto amori indulgeret, ipse Syriam et uicinas ei regiones subigeret: se autem ducem belli futurum, ac ita multos populos, qui Romanis propter damna quibus ab iis continuis affligebantur, infensi erant, ad defectionem permoturum pollicitus est. Hoc sermone cum Regem ad bellum gerendum adduxisset, acceptis ab eo magnis copiis, filio-

Phœnicæ Labienus subi-
git, & Saxā
uincit, & in-
terfecit,

que regis Pacoro, in Phœnicem irruit, ac Apameam ag-
gressus, à muro reiectus, deditione uoluntaria præsidia
que erant in ea regione posita accepit. Ea ex militibus
Cassianis ac Brutianis constabant, quos Antonius in suū
exercitum allectos, Syriæ tum, regionis nimirum eius
peritos, custodiendæ reliquerat. Igitur Labienus eos fa-
cile, tanquam familiariter sibi notos, sui iuris fecit, Saxa
qui tum iis præerat, excepto, qui frater præfecti exerci-

Saxa uinci-
tur & perit.

tus, ac Quæstor, solus Labieno se non adiunxit. Hunc Sa-
xam Labienus prælio congressum, multitudine ac uirtu-
te suorum equitum uicit, ac noctu ex castris aufugientem
insecutus est, iaculatus etiam antè libellos in eius ca-
stra, ad perducendos ad suam societatem eius milites:
quod ne fieret ueritus Saxa, fugæ se dedit, affecutusque
eum Labienus, plerosque qui cum eo erant, interfecit. Saxa
autem Antiochiam cum perfugisset, ipse Apameam,
iam non amplius repugnantem, quod opinio de morte
Saxæ insinuauerat, accepit, ac post Antiochiam etiam,
à Saxa desertam: denique ipsum etiam Saxam in Cili-
ciam fugientem consecutus, occidit. Saxa mortuo, Syriā
Pacorus subegit uniuersam, Tyro excepta: quam urbem

Tyros Par-
his resistit.

Romani reliqui, ac qui cum his sentiebant Syri antecepe-
rant, ac neque suasionibus, neque ui (nam classem Parthi
nullam secum habebant) in potestatem eius redigi potue-
runt. Syria reliqua omni Pacorus accepta, in Palestinam
profe-

profectus, Hyrcanum, qui tum præpositus à Romanis ei regioni imperabat, deposuit. fratremque eius Aristobulum præficit. Eodem tempore Labienus Ciliciam, & Asiae urbes in continenti sitas (eius enim metu in insulas traiecerat Plancus) præter Stratoniceam omnes, plerasque sine bello, Mylassa autem & Alabanda ui occupavit. Hæ urbes cum præsidium à Labieno accepissent, iis die festo quodam necatis defecerunt. Igitur Labienus Alabandis captis, ciues supplicio affecit, Mylassa autem relicta, ab incolis diruit: Stratoniceam cum diu obsedisset, nullo tamen modo potiri urbe ea potuit. Proinde pecunia confecta, ac spoliatis fanis, Parthicum sese imperatorem nominavit, ratione à more Romano diuersissima. Quos enim aduersum Romanos ducebat, ab iis nomen sibi sumebat, quasi uerò eos, ac non ciues suos uicisset. Antonius cum & hæc, & quæ in Italia agebantur, audiret (nihil enim omnino ignorabat) neutris rebus in tempore consuluit: sed amore, temulentiæque detentus, neque sociorum neque hostium ullam curam gessit. Etenim quantisper humili loco constitutus, summum gradum affectaret, summo studio rebus intentus fuerat: postquam autem potitus & fastigio esset, nihil iam diligenter curabat, sed cum Cleopatra & Aegyptiis luxuriæ deditus usque ad perniciem extremam suam desidebat. Vix tandem coactus consurgere, ad Tyrum nauigauit, tanquam auxilium urbi laturus: sed occupatam iam ab hoste omnem circum regionem cernens, prætendens Pompeij bellum, cædeseruit: contra quod eam rem non maturasset, Parthos sibi in mora fuisse causabatur. ita euenit, ut neque socijs auxilio ueniret, propter Pompeium, (hoc enim prætexebat) neque Italiæ, propter socios. Proinde continenter præteruectus ad Asiam usque, in Græciam transmisit:

Hyrcanus.
Aristobul⁹.

Stratonicea.

Labien⁹ Imperator Parthicus.
Antonij luxuria & defidia.

Antonius cū
Sexto Pom-
peio amicitia
facit, &
in Italia Cē-
sare aggred-
itur.
P. Seruilius
Rullus,
Agrippa.

Fulvia
mors.

Pax inter
Cesarem &
Antonium.

Antonij pñ-
dia in Pom-
peium.

ibi cum matre & coniuge sua congressus, Cæsarem ho-
stem suum fecit, & cum Pompeio amicitiam iunxit: deinde
de in Italiam transuectus, Sipuntem cepit: Brundisium,
quia dedere se nolebat, oppugnavit. Iam ex Gallia Cæsar
redierat: is audito quæ ageret Antonius, contractis co-
piis, P. Seruilium Rullum Brundisio tuendo, Agrippam
Sipunti recipiendo misit. Agrippa Sipuntem vi recepit.
Seruilium autem Antonius subito adortus, multos eius
milites interfecit, multos ad se pertraxit. Ad hunc mo-
dum commisso inter Cæsarem ac Antonium bello, cum u-
terque urbes, ueteranosque, unde sibi aliquid auxilij spe-
rabat, circummissis suis administris sollicitaret, alii que iam
tum alterutri accederent, alij differrent, noui per Italiã,
ac Romæ potissimum, coorti sunt tumultus. Suspensis &
ducum & auxiliariorum animis, Fulvia Sicyone, ubi
morbo correpta decumbebat, moritur: effecit autem &
amor Cleopatæ, & petulantia ipsius Fulviæ, ut Anto-
nius causam ei mortis attulisse uideretur. Enim uero Ful-
uia mortua, statim uterque armis positus, in gratiam re-
dierunt, siue quod reuera ad bellum ipsos Fulvia incitasset,
siue hac præscriptione utentes, cum alter alterum me-
tueret, & uterque æquis uiribus & spe uteretur. Tū Cæ-
sari Sardinia & Dalmatia, Hispaniæque & Gallia, An-
tonio reliquæ omnes trans Ionium mare regiones adscri-
ptæ sunt. nam Africas prouincias Lepidus habebat, Sici-
liam Sextus. hæc tum denuo imperij diuisio facta, bellique
cōtra Sextū Pompeiū societas inter Cæsarem & Anto-
niū inita, quanquam Antonius per internuncios sacramē-
to se obstrinxerat Pompeio ad consortium belli cōtra Cæ-
sarem. Quæ causa præcipue fuerat Cæsari, cur impunita-
te proposita omnes ad se reciperet eos, qui bello Perusino
contra se sletissent, ac nonnullos etiam ex patris percussos
fori

soribus, interque eos Domitium, omnes item proscriptos, ac qui Cassij Brutique castra secuti fuissent, uel Antonium postmodò adiuuissent. Adeò in seditionibus & bellis omnia præter rationem eueniunt, ubi non iure, sed utilitate sua ac necessitate amicos inimicosque suos hi qui rerum potiuntur æstimant, ac pro opportunitate temporis eosdem & hostes, & necessarios suos iudicant. His ita in castris ad Brundisium compositis, conuiuiò se mutuò acceperunt, quòd Caesar more militari ac Romano, Antonius Asiatico Aegyptiòque instruxit. Cum in gratiam redissent (ut quidem sibi uidebantur) milites qui tum cum Cesare erant, Antonium circumstetere, postulantes pecunià, quam ipsis de pugna Philippensi promiserat, cuiusque cumulatè conficiendæ causa in Asià missus fuerat, ac uim ei intulissent, nisi eos spe iniecta Caesar inhibuisset. Postea emeritis in colonias dimissis ne ulterius tumultibus excitandis progredierentur, Caesar & Antonius ad bellum còtra Pompeium ferendum se contulerunt. Pompeius enim secundum fœdus cum Antonio patratum in Italiam uenerat, eius auxilio contra Casarem belligeraturus: sed ceterior factus de eorum pactione, in Siciliam reuersus, Menæ liberto suo, quem plurimè faciebat, imperauit, ut cum classis parte circumuectus hostium ditionem infestaret. Menas Hetruria haud leuiter uexata, M. Titium, Titij filium eius, qui proscriptus, ad Sextum Pompeium confugerat, ac cum eo erat, classem sibi peculiaris potentie obtinendæ causa parantem, & in Narbonensi prouincia stationem habentem, uiuum cepit. Huic Titio propter patrem suum, ac quòd nomen Pompeij milites eius suis scuitis inscriptum ferebant, uenia data est: sed is malam suo benefactori gratiam retulit, quem & debellauit, & occidit: quæ res inter similia exempla maximè commemoranda.

Domitio
 Caesar igno
 scit.

Menas Sex-
 ti Pompeij
 liberto quæ
 egerit.
 M. Titij in-
 gratitudo.

Sardinia d.
Mena capi-
tur.
M. Lurios.

Helenus.

Cæsar & An-
nius ad fa-
ciendam cū
Pompeio pa-
cem adigun-
tur.

Octavia An-
tonio nuptū
data.

tur. Menas his actis in Sardiniam nauigauit, ibique cum
M. Lurio insulæ præfecto confligens, primo pulsus est:
deinde inopinato conuersus in hostem inconsideratè in-
sequentem, uictoriam recuperauit, insulamque Lurio
cedente occupauit, deditione cætera, Aradin autem
(quò ex pugna complures confugerant) expugnatione.
Captiuos cum alios, tum Helenū Cæsaris libertum, eique
maximè charum, sine precio redemptionis dimisit, bene-
ficiū hoc multò antè apud Cæsarem deponens, & per-
fugium sibi, si res ita ferret, apud eum præparans. Ro-
mæ, Sardinia amissa, cum ora maritima populationibus
uexaretur, annonæ commectus interclusus esset, fames,
uestigalia multa & omnis generis, pensionesq; ijs qui mā-
cipia haberent impositæ cum molesta hæc omnia admodū
essent, ciues nō amplius se continuerunt, sed quantum læ-
ticiæ Cæsaris ac Antonij pacificatione acceperant (sibi
enim pacem ex eorum concordia sperabant) tantum, aut
plus etiam indignationis inter eos propter bellum eorum
contra Pompeium est coortum. Itaq; qui modo Cæsarem
Antoniumq; equitātes tanquam in triumpho quodam in
urbem adduxerant, uesteq; triumphali cos exornauerāt,
ludos ut sellis curulibus sedentes spectarent, iusserant,
Octauiam Cæsaris sororem, marito eius defuncto, præ-
gnantem tum, Antonio coniugem conciliauerant, ij ad-
eò mutati sunt, ut uel coitionibus factis, uel ad spectaculo-
rum congregati, eos ad pacem cum Pompeio componen-
dam hortati sint, multo eam rem clamore agentes. Cum
nihil efficerent, ab alienati animis ab ipsis ad Pom-
peium inclinauerunt, ac cum alios studio eius sermones
sparserunt, tum ludis equestribus illatum Neptuni simul-
lacrum multo plausu honorauerunt, eoque magnopere
delectati sunt: cumque id per aliquot dies non inferre-
tur

tur, lapidatione in magistratus facta, eos foro eiecerunt, Caesaris et Antonij statuas deiecerunt, ac tandem cum nihil consequerentur, impetum in eos necis inferendæ causa fecerunt. Ibi Caesar suorum nonnullis vulneratis, veste laniata se ad deprecandum multitudinem conuertit: Antonio autem asperius cum ipsis agente: magisque adhuc ira plebis aucta, ita ut graue aliquod ab ea facinus expectandum esset, ita demum ad Pompeium de pace inuenda mittere coacti sunt. Interea temporis, etsi iam in exitu erat annus, abrogato Prætoribus et Consulibus magistratu, alios iis suffecerunt, nihil curantes, quod ij paucos dies essent cum ea dignitate futuri. Fuit inter eos qui tum Consules facti sunt, L. Cornelius Balbus, Gradibus natus, tantum sue ætatis homines diuitiis et magnificentia superans, ut moriens populo Romano in singula capita uicenos quinos denarios legauerit. Aedili quodam extrema anni die mortuo, alius quidam in reliquis horas suffectus est. Eodẽ tempore aquæ, quas Iulias nominant, in urbem canalibus ductæ sunt, ludosque quos pro bello contra Caesaris percussores uouerant, Consules exhibuerunt: ac quia septem uiri non aderant, eorum munus pōtiffices obierunt, quod aliàs etiam sæpe factum est. Hæc eo anno acta, Sphærum etiã Caesar, pædagogum et libertum suum, publice sepeleuit, ac Saluidienum, quod ab eo insidiis peteretur, necauit. Ei Saluidieno, obscurissimo genere nato, pascendi regem flamma e capite emicuit, eumque Caesar ad id dignitatis euexerat, ut Consul, cum Senator nunquam fuisset, designaretur, utq; frater eius, qui prior uita abierat, pontem in Tiberi factum, super eum efferretur. Sed, ut nihil est in rebus humanis perpetuum, idẽ in Senatu ab ipso Cesare accusatus, ac tanquam Caesaris, et populi totius hostis, iugulatus est, supplicationesq; eius rei ergo decreta, ac Trium

Magistrat^o
præter con-
suetudinem
P. R. collati.
L. Corneli^o
Balb^o Cōsul.

Aquæ Iullæ.

Sphærus.

Saluidienⁱ
fortuna, &
interitus.

Intercala-
rio.
Nundinæ.

uiris custodia urbis mandata, addito pro more, Curarēt,
ne quid ea detrimēti caperet. Priore anno uiri equestris
ordinis feras equestri ludorum Apollinarium certamine
cōfecerunt, diēsque una intercalata præter consuetudi-
nem, ne Calendis Ianuarij insequentis anni nundinæ es-
sent (id enim antiquitus diligentissimè curatum est) ac
deinde alia exempta dies, ut tempus ad Iulij Cæsaris or-
dinationem competeret. Castori etiam cuidam Attali &
Deiotari in Gallogræcia defunctorū ditio tradita est, &

Lex Falcid-
ia.

lex Falcidia à P. Falcidio Tribunoplebis lata, quæ nunc
quoque plurimum ualet in hereditatibus ad eundis; ea au-
tem permittit, ut hæres, si adire hereditatem grauetur,
quadrante accepto, reliquum dimittat. Hæc eo biennio

Anno V. C.
715.
Triumuiro-
rū a Q. a rata
esse iuben-
tur.

acta. Qui proximus fuit post id annus, L. Marcio, C. Sa-
bino Coss. eo Triumuiro quæ ab inito eo Magistratu egis-
sent, omnia rata esse Senatus iussit, cum uectigalia noua
iam antè instituisent, quod longè maiores sumptus quàm
quos Cæsar superior statuerat, fiebant: cum enim immo-
dicam pecuniam impenderent militibus, turpe sibi puta-
bant, si præstitutum sumptibus modum ipsi seruarent. E-
tenim Cæsar tum primum barbam radens, ipse splendide
diem eum festum egit, & publicum epulum dedit: ab eo
tempore genas læues seruauit, sicut alij solebant, iam e-
nim Liuiam amare ceperat, ideóque Scriboniam, cum fi-
liolam sibi peperisset, eadem die repudiauerat. Enimue-
rò quia sumptus longè fiebant quàm antè maiores, ac re-
ditus alioquin non sufficientes, minores etiam tum essent
propter ciuilia bella, noua uectigalia quædam excogitata
ab iis sunt: in Senatum etiam adscripti permulti non mo-
do è focis, militibûsue & libertinis: sed serui etiam. Sa-
nè Maximum quendam Quæsturam ambientem domi-
nus suus cognouit, & abduxit, idque impunè factum ei,
qui au

Cæsar Scri-
boniâ repu-
diat.

Serui in Se-
natu alleati.

qui ausus esset magistratum petere : alius quidam servus inter milites deprehensus , de rupe Capitolina deiectus est , prius manumissus , ut cum dignitate supplicium in eum statueretur . Ansam autem multitudini eorum , qui in Senatum allegerentur , expeditio Antonij , quam in Parthos parabat , præbuit , unde et magistratus alij in aliquot annos , et Consules in octo totos annos tum ordinauerunt , partim gratiam iis referentes , quibus usi erant adiutoribus , partim alios iis honoribus demerentes . Consules autem electi sunt , non , ut moris erat , duo , qui annuū cum magistratum gererent , sed ipsis Comitibus tum primum plures designati simul sunt . Equidem iam antè quæque nonnulli aliis in Consulatu substituti fuerant , neque mortuis , neque per ignominiam aut aliàs eo depositis , verum hi tamen ipsi ex arbitrio eorum , quibus consulatus in totum annum mandatus fuerat , constituti : tum uerò annuus Consul nullus est creatus , sed alij ad alias partes temporis eius designati , quorum primi nomen Consulum per totum annum gerebāt , ut nunc quoque fit , reliquos ij qui Romæ aut in Italia erant , sui quemque magistratus tempore Consulem nominabant , (quod ipsum hodie etiam observatur) reliqui aut omnes istos , aut plerosque ignorabant , iccircoque eos Consules minores appellabant . Cæterum cum Sexto Pompeio primum de conditionibus pacis futuræ per socios actum est : deinde uero apud Misenum Cæsar et Antonius cum eo ad colloquium uenerunt , cum ipsi in continenti starent , Pompeius autem in aggere quodam circumfluo in mari ad hoc ipsum congesto , quò tutior esset . aderat autem ipsi uniuersa sua classis , illis autem pedestres omnes copię : ita quidem , ut hæ in terra , Pompeiani autem in nauibus armati astaret : ut uel ex hoc perspicuum omnibus esset , eos metu aduer-

Consulatus
nō annuus.;

Pax apud
Misenu cū
Sexto Pom-
peio facta.

se partis uirium, ac coactos illos quidem à populo, Pompeium uerò ab his quos secum habebat, pacem composuisse. Eius uerò pacis hæ fuerunt conditiones: fugitiuis da-
 Cōditiones. rilibertatem, exulibus omnibus, Caesaris percussoribus exceptis, redditum (hi autem excipiebantur, quamuis horum etiam quidam restituti sunt, ac ipse etiam Sextus inter eos numeratus fuerat) cum impunitate, & quadran-
 te bonorum suorum, quæ publicata fuerant, atque horum quibusdam Tribunatus plebis, Præturas, & sacerdotia tribui: ipsum uerò Pompeium Consulem creari, & au-
 gurem, ac ex facultatibus paternis ei reddi septingenties sestertiū: quinquennale ei esse imperium in Siciliam, Sardiniam, & Achaiam, ita ut neque fugituios recipe-
 ret, neque naues alias pararet, neque castella in Italia ob-
 tineret, sed pacem eius in mari ipse tueretur, ac certā sum-
 mam frumenti ad urbem mitteret (id uerò tempus ei præ-
 scriptum fuit, quòd ipsi etiam uolebant uideri, non perpe-
 tuā, sed certo tempore definitam potentiam habere.) His cōpositis, ac conscriptis, literas huius pactionis apud Ve-
 stales uirgines deposuerunt, ac deinde dextras mutuò iū-
 xerunt, seque osculati inuicem sunt. Quo factò, immensus
 Varij affe- clus homi-
 nus pace
 composita
 moti. clamor & in terra, & in mari sublatus est. Nam multi
 milites, multi inermes adcrant frequētes, qui bellum exo-
 si, ac magnoperè pacem expetentes, cum repenti se ma-
 lis bellorū liberatos uiderent, a deò exclamauerunt, ut so-
 nitum montes reddiderint, horròrque & terror ingens
 coortus sit, quo ipso multi statim exanimati sunt, multi
 conculcati & suffocati perierunt. Qui in nauibus erant,
 non expectato dum terræ naues appellerēt, in mare pro-
 siluerunt, uicissimque alteri à terra in mare decurrerūt:
 ibi simul natantes, sese mutuò saturabant, amplectebātur-
 que: eratque ea res & uisu & auditu mirabilis. Nam alij suos

alij suos cognatos aut amicos superstites uidentes, ac prae-
 sentes, expleri uoluptate, quā inde capiebāt, nō poterant:
 alij quos periisse existimauerāt, eos tum praefer suam opi-
 nionē saluos cernētes, dubij secū, ambigentesq; hārebant,
 neq; fidē oculis suis habentes, & id maxime optantes, ne
 ij fallerēt: neq; prius suos agnoscebāt, quā eos nomina-
 tim uocassent, ac uocem eorū exaudissent. ibi uerō tantū
 erat gaudiū, quantū fieri par erat, si ij mortui iam antē tū
 ab inferis extitissent: cūq; cumulatisimā delectationē
 ex eo caperent, ea absq; lachrymis frui nequibāt. Contrā
 alij cum de eorum, quos charissimos habuerant, interitu
 nō cognouissent, eosq; in uiuis etiam nū extare ac adesse
 putarent, circuibant eos quērētes, ac unumquemlibet, in
 quē incidissent, de iis percontabantur: & quandiu nihil
 certū cognoscerent, mente captorum similes dubij hāre-
 bant, & inuenturos se ipsos sperantes, & mortuos esse
 uerentes, neq; eos uel desperare cupiditas, uel securus ani-
 mo esse spes sinebat. Vbi uerō rem ipsam comperissent, tū
 crines suos laniabant, uestem rumpebant, nominatim eos
 inuocabant, perinde ac si exaudire illi possent, & quasi
 eo in loco mortuos ac iacentes complorabant. Quod si
 quis sui ipsius causa nihil huiusmodi patiebatur, attamen
 aliorum cum affectus perturbabant, & uel socius alicui
 leticiae, uel lugenti doloris fiebat. Itaque et si maxime per
 se animo non commouebatur, tamen propter aliorum
 praesentiā quiescere nequibat. Ita & dies & noctis pars
 maior ab eis exacta est, cum neque satietate, neque pudore,
 nimirum inter sui similes uersantes, afficerentur. Se-
 cundum haec conuiujs sese mutuo & alij, & ipsi principes
 exceperūt. Sextus Pompeius copius erat instructior:
 is itaque non antē in terram egressus est, quā Caesar &
 Antonius in nauem ad ipsum uenissent: ac poterat sanē
 utrumq;

Sexti Pompeij fides, & scemina in Antonium.

Carinæ Pompeij.

Affinitas Sexti Pompeij cū Cæsare.

Antonius Bacchum se vocat.

P. Ventidij de Parthis & Labieno victoria.

utrumque in naui cum paucis quibusdam habens interficere, quod ei consilium Menas tum dedit, sed id quidem noluit; ac quamuis Antonium scitissimo dicto false notauit, tamen nihil præterea egit, quo se memorem acceptarum iniuriarum ostenderet. Cæterum id dictum tale fuit: Carinæ loci nomen est Romæ, quo in loco Pompeius Magnus ædes habuerat, quas tum temporis Antonius possidebat; porro autem naus quoque aliqua pars, carina dicitur: ea ambiguitate ludens Sextus, conuiuium aiebat se ipsis in Carinis suis præbere. Postridie ipse conuiuio exceptus, filiam suā M. Marcello, cuius auunculus erat Cæsar, despondit. Id igitur bellum ad hunc modum in aliud tempus reiectum est: bellum uerò Labieni ac Parthorum, in hunc modum confectum. Antonius in Græciam ex Italia reuersus, permultum ibi temporis exegit, simul ut suæ cupiditati satisfaceret, simul ut quàm maximè debilis prouincia Pompeio traderetur, urbes affligēs. ibi inter alia quæ contra patrium morem agebat, Bacchum se alterum nominauit, idque nominis sibi tribui ab aliis uoluit. cūque Athenienses inter reliquos honores ei etiā Minervam despondissent, probare se id matrimonium dixit: dotisque nomine quadragies fectertium exegit. his rebus ipse occupatus, P. Ventidium in Asiam præmisit. Ventidius antè ad Labienum peruenit, quàm is id futurum cognosceret, territumque repentino aduentu, exercitūque suo (solus enim tum cum collectis ex Asia militibus Labienus ibi agebat, absque Parthis) inde ne ausum quidem congregi profligauit, fugientemque in Syriā insecutus est cum expeditissimis sui exercitus militibus: deprehensumque apud Taurum montem, ulterius progredi prohibuit. Eo loco complures dies oppositis inuicem castris quicuerunt, Labieno Parthos, Ventidio legiones exp

expectante. Cum iisdem diebus utrique id quod operiebatur aduenisset, Ventidius, quia equitatum Parthorum metuebat, in sublimi loco (ibi enim castra posuerat) perstitit: Parthi uerò sua multitudine freti, hostemque olim à se superatum contemnentes, antè quàm se Labieno coniungerent, summò mane ad tumultum accesserunt: ac nemine contrà exeunte, subire ad ipsum collem intenderunt. Cum iam in sublime euasissent, Romani decurrètes, haud magno labore eos per decliue præcipites egerunt: ita Parthi pars à Romanis trucidati, maior pars in receptu se inuicem perdiderunt, cum alteri iam fugerent, alteri tum primùm colli succederent. Ventidius Parthos non ad Labienum, sed in Ciliciam fugam conuertentes usque ad castra insecutus, uiso ibi Labieno substitit. Nam Labienus cum se ad pugnam composuisset, uidens militum suorum animos fuga barbarorum consternatos, non ausus configere sub noctem aufugere aliquò instituit. Ventidius re è profugis præcognita, multos in ipso discessu per insidias interfecit, reliquos omnes à Labieno desertos sibi adiunxit. Labienus ueste mutata effugit, ac aliquandiu in Cilicia cum latuisset, à Demetrio (fuerat hic superioris Cæsaris libertus, ac tum Cyprum, ab Antonio præpositus ei in insulæ, regebat) postmodò, qui ubi delitesceret cognouerat, indagatus ac captus est. His ita gestis, Ventidius Ciliciam recepit, ac constituit: Vpedium autem Silonem cum equitibus ad Amanum præmisit. Amanus mōs est in confinio Ciliciæ & Syriæ: tantæq; sunt in eius trāsitu angustiae, ut quondam portæ fuerint in iis cum muro extructæ, ac loco nonnisi inde inditum. Eas Silo obtinere non ualuit: quinimò à Pharnapate Pacori legato, qui cum transitum custodiebat, in summum discrimen coniectus perisset, nisi fortè fortuna Ventidius pugnantis

Demetrius.

Vpediū Silo.
Amani portæ.

Pharnapates à Ventidio cū exeret

sup

clia factus. *superueniens, suos conseruasset: is Parthos & ex impro-*
niso, & numero sibi impares adortus. Pharnapate cum
multis aliis caeso, Syriam à Parthis relictā, iam citra præ-
lium recepit, Arado tantum excepta, ac deinde Palesti-
nam etiam, Antigono eius rege perterrefacto. Quibus
perfectis, pecuniam multam à singulis aliis, multam uero
in primis ab Antigono, Antiochōque, & Malcho Naba-
teo exegit, quod ij Pacorum auxilio inuissent. Hæc ob fa-
cta nullum ei à Senatu præmium datum est quia non im-
perator ipse, sed alienis auspiciis rem gessisset: Antonius
autem laudatus, supplicationesque eius nomine decreta
sunt. Aradij autem metuentes ne eorum que contra An-
tonium ausi fuerant, pœnas dare cogerentur, Ventidio se
non dederunt, quanquam aliquandiu ab eo oppugna-
ti, ac uix tandem postea temporis ab aliis expugnati sunt.
Eodem tempore etiam apud Epidaurios (Parthinorum
urbs est Epidaurus) tumultum coortum Pollio factis a-
liquot præliis compescuit. Cretani quoque in Hispania
rebellionem fecerunt, eosque Domitius Calpurnius sube-
git, non antè tamen, quàm legatus eius rem & bene ges-
sisset contra eos, & infelicitè, à barbaris insidiis cir-
cumuentus, & à militibus desertus. Itaque Domitius hos-
tem non nisi sumpto prius de militibus supplicio aggres-
sus, conuocatis quasi aliam ob causam fontibus, reli-
quam eis exercitum circumsudit, ac è duabus centuriis
decimam quemque supplicio sorte delegit, in Cœturiones
etiam complures, & primi pili quoque Centurionē exē-
plo statuto. His actis, ita ut propter punitum exercitum
etiam M. Crassi nomen inuenerit, in hostem duxit, eum-
que haud difficulter debellauit. Triumpho autem sibi
concesso (quamuis enim Hispania Cæsaris imperio sube-
rat, tamen honores legatis tribui solebant ex sententia
 cor

Aradiorum
peruincia.

Pollio
res gesta.
Cretanos
rebellantes
Domitius
Calpurnius
coercet.
Miles sup
plicio affi
cti Domi
tius.

Domitij
triumphus.

eorum qui summam imperij tenerent) aurum, quod in triumphum conferri ab urbibus solet, à solis Hispaniæ ciuitatib. accepit, atque eius aliquam partem in triumphii apparatus insumpsit, maiorem uerò in Palatium reficiendum; id enim incendio absumptum instaurauit, ac dedicauit, cum aliis rebus splendidè ornatum, tum imaginibus, quas à Cesare mutuò acceptas cum deinde reposceretur, non reddidit, faceret eluso Cesare: nam perinde ac si ipse famulorum non haberet satis, mitte (respondit Cesari) qui eas à Palatio domum tuam deferant: Cesar autem locum sacrū despoliare ueritus, eas reliquit. Hæc eo tempore gesta sunt. Appio Claudio, C. Norbano Consulibus, qui primi bimos Quæstores habuerunt, plebs seditionem contra publicanos, qui eam grauissimè urgebāt, mouit, ita ut cum iis, ac ministris militibusque quos ij secum in exigenda pecunia habebant, manus conseruerint: eodem anno L X V I I. Prætores fuerunt, aliis subinde in aliorum locum subrogatis. quidam puer Quæstor factus, postridie uirilem togam sumpsit: alius in Senatum adscriptus, gladiatoris loco dimicare uoluit, sed is quidē hoc facere prohibitus est: editioque præterea cautum fuit, ne quis Senator dimicaret ludis gladiatorijs, nèue quis seruus lictor esset, ac ne mortui intra duo millia passuum ab urbe cremarentur. Multa ante id tempus euenierant prodigia, idq; inter alia quòd oleum apud Tiberim flumen scaturierat, multa tunc quoque uisa sunt. Cella enim Romuli, cum in ea Pontifices sacrum fecissent, incendio inde absumpta est. statua Virtutis quæ ante portam quādam stabat, in faciem decidit: ac quidā furore matris deum correpti, irasci populo diuā dixerunt. Eius rei causa libri Sibyllini sunt inspecti, ac ex iis respondere XV. uiri, succensere deam populo, simulacrumq; eius esse ad ma-

Palatium refe-
ctum & or-
natum.

Anno V. C.
716.
Morus ple-
bis cōtra pu-
blicos.

Prodigia.

re

Cæsaris &
 Liuiæ nu-
 ptia.

Cl. Drusus
 Nero.

re deportandum, ibique aqua lustrandum. id cum fieret, dea cum adhuc longè à mari abesset, à terra in id progressa est: ac aliquandiu ibi morata, uix tandem rediit. Id prodigium Romanis metum haud exiguum iniecit, neq; antè animum receperunt, quàm palme quatuor ad delubrum eius deæ, ac in foro enatæ sunt. Eodem tempore Cæsar Liuiã duxit. Filia erat hæc Liuij Drusi (qui ex proscriptis unus, seipsum post pugnam in Macedonia uita exuerat) coniux uerò Neronis, cum quo, sicuti supra ostensum est, aufugerat, ac tum fortè sextum iam mensem ex eo grauida uterum ferebat. Ambigenti autem Cæsari, ac sciscitanti à Pontificibus, fâsne esset sibi eam prægnantem ducere: responsum est, si quidem ex quo mulier concepisset, dubitaretur, opus esse ut nuptiæ differrentur. quia uerò de eo constaret, nihil impedire, quin statim fierent: id quidem uero in iure à maioribus tradito inuenierint, fortassis fieri potuit: sed profectò sic responsuri fuere, ut maximè non ita inuenissent. Elocabat autem Liuiã ipse maritus, patris loco. In conuiuio fortè puellus quidam, quales garrulitate amabiles matronæ nudos delectationis causa aliquos alere solent, cum diuerso loco Liuiã cum Cæsare, diuerso autem Neronem cum alio quodam accumbentem uideret, accedens: Quid hîc, inquit, agis domina? maritus tuus (monstrabat Neronem) isthic accumbit. Liuiæ cum Cæsare agens, Claudium Drusum Neronem peperit: eumque Cæsar tollens, patri suo misit, ac id ipsum in sua commentaria sic inscripsit: Cæsar filiolum, quem sua coniunx Liuiæ peperit, Neroni patri reddidit. Qui Nero paulò post moriens, Cæsarem tutorem huic suo filio, et Tiberio reliquit. De hac re uulgò multa dicta ferebantur, idque etiã, fortunatis etiã trimes tres nasci liberos, quod deinde in prouerbiũ abiit. Hæc

Romæ

Romæ acta. Sub idem tempus Bogud Mauritanie rex in Hispaniam, siue Antonij iussu, siue suapte uoluntate, nauigauit, eique & dedit multum mali, & uicissim accepit: interimque deficiētibz ab eo Tingitanis, & ex Hispania receſſit, neque suum regnum recepit. Quippe qui in Hispania Cæsari fauebant, ij Bocchi auxilio Bogudem uicerunt, Bogud ad Antonium se contulit, Bocchus regnum eius occupauit, idque Cæsar ei confirmauit, ac Tingitanis ciuitas data est. Hoc ipso tempore, ac paulo superius, bellum inter Cæsarem & Pompeium exortum est. Quia enim non sponte sua, sed coacti pacem inuierant, haud diu eius conditiones seruauere, sed statim ijs neglectis ad dissidium redierūt, haud dubie bellum moturi, etiamsi pretextum eius nullum inuenissent. Cause autem belli ipsis hæc fuerunt. Menas cum adhuc in Sardinia Prætoris loco esset, in suspicionem Pompeio uenerat, propterea quod Helenum dimisisset, ac cum Cæsare colloquutus fuisset: huc accedebant eiusdem conditionis hominum calumnie, qui Menæ potentiam inuidebant. Is igitur cum eum Pompeius, ut de administratione frumenti ac pecuniæ sibi rationes redderet, euocaret, dicto audiens non fuit: sed missos ad se necauit, præmissisque ad Cæsarem qui de pace agerent, se & insulam, cum classe & exercitu ei tradidit. Cæsar Menam libentissimè accepit (nam Sextum quoque neglectis pacis conditionibus fugitiuos recipere, triremes struere, castella in Italia obtinere dicebat) neque dedit Pompeio postulanti, & magno insuper in honore habuit, annulisq; aureis decorauit, & in equestrem ordinem adscripsit. Nam apud antiquos Romanos non modò liberto, sed ne ingenuo quidem ulli aureo annulo (sicuti suprâ ostendi) licebat uti, nisi Senator esset, aut equestri ordinis. Proinde is qui summæ rerum præerat,

Bogud regno suo ex-cidit, eique Bocch^{us} sub-stituitur.

Tingitanis ciuitas data.

Occasiones belli inter Cæsarem & Pompeium. Menas ad Cæsarem trans-fugit.

Annuli ge-standi ho-nor.

Menecrates
Cāpāniam
uexat.

Antonius in
Italiam re-
dit, & re in-
fecta rece-
dit.
Prodigiū.

Nauale prae-
lium Mene-
cratis & Cal-
purnij.

libertis quibus uolebat etsi aurum alioquin gestarent ij,
tamen honoris causa, ut libertis praestantiores uiderentur,
& equestris dignitatis, annulorum usum largiebatur.
Sextus Pompeius non hoc modo nomine Caesarem accusa-
bat, sed Achaia quoque uexata, ac non representata
ijs qui restituti erant promissiones: igitur Menecratem,
libertum hunc quoque, in Italia misit, eiusque opera cum
alia Campaniae oppida, tum Vulturum insitauit. Hoc
cognito Caesar, paetorum literas à Vestalibus repetijt,
Antonium ac Lepidum accersijt: quorum hic quidem non
statim paruit, Antonius autem cum Brudisium usque ac-
cessisset ex Graecia, ante quam ad Caesarem (is tū in He-
truria erat) perueniret, territus prodigio, quod lupo in
praetorium suum intrasset, & milites aliquot laniasset,
specie Parthici belli urgentis usus, in Graeciam reuectus
est. Caesar, etsi omnino ideo existimabat desertum se ab
Antonio esse, ut solus bellum hoc sustinendum haberet, ta-
men iram palam non tulit: Pompeius uero rumores spara-
gens, Antonium Caesaris causam non probare, maiori etiam
conatu in rem propositam incubuit, ac tandem ad Italiam
quoque adnauigauit, ingressusque in continentem, damna
multa aduersarijs iniunxit, multa ipse recepit. Eodē tem-
pore nauale praelium apud Cumas inter Menecratem &
Calpurnium Sabinum commissum est: in eo etsi à parte Ca-
esaris plures naues amissae fuerant (nam cum hominibus
mare semper exercentibus res erat.) tamen Menecrates
cum Mena quē maxime oderat congressus, atque intera-
fectus, parcam calamitatem Pompeij effecit, ita ut neque
hic uictoriam sibi uendicaret, & Caesar cladis suae sola-
tium haberet. Is tum Rhegius erat, itaque Pompeiani &
morte Menecratis perculsi, & ueriti ne Caesar in Sicilia
transfretaret, Cumis discesserunt. Sabinus eos insecutus,
usque

usque ad Scyllæum (Italiæ hoc est promontorium) tutò
 peruenit, ibi autem cum flecteret cursum, uentus cum ue-
 hemens adortus, nauium magnam partem promontorio
 allisit, alias in alto submersit, reliquas disiecit. Pompeius
 eo audito, Apollophanem in eas cum classe enusit: qui cum
 eo loco circumnauigantem Cæsarem cum Sabino in Sici-
 liam traiiciendi consilio offenderet, aduersus eum se con-
 uertit. Cæsar naues in ordinem collocans, & armatos mi-
 lites ad eas defendendas statuens, primò hostes fortiter
 omninò repulit: (nam naues eius proris aduersus hostem
 directis, non concedebant, ut is tutò idum ijs inferre pos-
 set, sed cum & crassiores & celsiores essent, maius dam-
 num accedenti hostili naui inferebant: adhæc milites cum
 hoste manus conferentes, longè superiores fiebant (sed
 cum Apollophanes se recipiens saucios ac fessos subindè
 in alias naues ad hoc destinatas exponeret, aliòsque inte-
 gros pro ijs reciperet, ac crebrò naues ad hostem appella-
 leret, igniferis etiam iaculis uteretur: tandem Cæsar pul-
 sus ad terram confugit, & in stationem subduxit. Cum
 etiamnum instarent hostes, quidam repente anchoris ab-
 scissis obuiâ ijs ex improviso prouecti sunt: id, ac nox su-
 perueniens effecit, quo minus omnes naues Apollophanes
 accenderet, aut abduceret. Postridie uentus aduersus Cæ-
 sarem ac Sabinū (uno enim in loco stationem habebant)
 ita afflixit, ut prius incōmodum exiguum iam uideretur.
 Ac Sabini quidem classis minus lesa est. Menas enim rei
 maritimæ multo usu peritus, cū tempestatem præuidis-
 set naues in altum deduxit, anchorisq; laxioribus, ne funes
 inter tendendum rumperentur, fixit, eoque modo uento re-
 sistit, cum neque funes ulli intenderentur, & semper eodem
 in loco ipse cum nauibus persisteret, naues in eum lo-
 cum, unde eas uentus propulisset, remigando reducens.

Cæsaris &
 Apollopha-
 nis nauma-
 chia.

Cæsaris clas-
 sis tempesta-
 te affligitur.

Sextus Pompeius Neptuni filius.

Liparenſes à Cæſare in Campaniã tranſlati. Cæſaris apparatus ad bellũ Pompeianum. Anno V. C. 717

Reliqui uerò, qui & pridie magno eſſent periculo conſiſtati, neq; nauticas artes ſatis tũ callerēt, ad terrã propinquam alliſi, multas naues perdiderunt: ac nox, quæ præcedenti die haud minimo ipsis auxilio fuerat, tum ſummum eis detrimentum attulit. Nam uentus ſub noctem ualidior factus, naues ab anchoris reuulſas in ſcopulos impulit, & cum ipsis ſocij nauales etiam, ac claſſici: milites, quia & tenebræ proſpectum omnem adimebant, & propter tu multum, ac ſonum à montibus redditum, uentumq; obſtrepentem exaudire nihil poterant, unà perierunt. Hac accepta clade Cæſar, Siciliæ potiundæ ſpe abiecta, cõtentus fuit cõtinentis horam maritimam tueri. Pompeius autem magis tum clatus animò, uerè Neptuni filius eſſe creditus eſt. ueſtẽmque cæruleam induit, & (ut quidam reſerunt) equos uiroſque uiuos in fretum coniecit: Italiã poſtea ipſe uaſtans, Apollophanem in Africam miſit, quem conſecutus Menas, damno affecit. Cæterum incolis earum quæ ſunt circum Siciliã inſularum ad Pompeium deficientibus. Liparenſes Cæſar anteuertit, & ex inſula in Campaniã tranſlatos, Neapoli habitare uſque ad finem belli coegit. Interim per uniuerſam ſermè Italiã naues ædificabat, remiges primũ ab amicis, tanquã ultrò conſerentibus, deinde à reliquis etiã Senatoribus, equitibusq; & plebeiorum locupletibus accipiebat, claſſiariorũ delectus agebat, pecuniã ab omnibus ciuibus, ſocijs, ſubditisq; & intra & extra Italiã contrahebat. Nauibus parandis, & colligendis exercendisq; remigibus totus is cum ſequenti annus eſt cõſumptus: Cæſar hæc & reliqua omnia quæ & in Italia, & in Gallia fiebant, inſpiciebat, atque uti fierent mandabat, Agrippæ rei naualis apparandæ negocio dato: Nam in Gallia quoque rebellio facta erat, & Agrippam (Conſul is tum erat cum L. Gallo) contra eos qui deſecerant, bellum

bellum gerentem, cuius causa etiam secundus ipse inter Romanos Rhenum transiuit, tum Caesar euocatum, et triumphihonore affectum, classi fabricandæ, exercendisq; naualib. socijs militibusque præficerat. Igitur Agrippa triumpho omisso (turpe enim putabat esse, si re à Casare infelicitè gesta ipse exultaret) omni studio in mandatum sibi munus incubuit: proinde in uniuersa ora maritima Italiæ naues conficiebantur. Sed quoniam littus nullum erat quo tuto ille in statione locari possent (eo enim tempore pleræque eius continentis partes portum nullum habebant) opus præclarum et excogitauit Agrippa, et perfecit, quod ego copiosius exponam, ut et quale fuerit, intelligi possit, et quæ præterea sit eius loci natura. Cum æ urbs est Campaniæ, ibique locus quidam in lunæ formâ curuatus, inter Misenum et Puteolos: is enim frons totus montibus paruis ac nudis circumdatur, habetq; tres sinus maris, quorum unus extrâ, prope ipsas urbes est, Tyrrhenum uocant, quod ad mare Tyrrhenum pertinet: secundus exigua intercapedine à priore dirimitur, Lucrino nomen est: tertius in ipso recessu interiori stagni in morem extat, Auerni nomine. Proinde Agrippa in ea maris parte, propter ipsam continentem, id intersticium, quod Lucrinum lacum utrinque à mari dirimebat, angustis faucibus, per quas naues introire possent, aperitis perfodit, effecitque portus nauium stationi aptissimos. Cum id opus fieret, supra Auernum lacum simulacrum quoddam (sive id Calypsus fuit, cui sacrum eum locum esse dicunt, quæ etiam Vlysses naui intrasse perhibent, sive alius cuiusdam heroinæ) sudore tanquam humanum quoddam corpus repletum est: id quomodo factum sit non habeo quod dicam. reliqua autem, quæ eo in loco commemoratione digna uidi, exponam. Montes isti, qui ad inte-

Situs lacus
Auerni, Lu-
crini, item-
que Baiarum
describitur.

Portus ad
Baias ab A-
grippa la-
tus.
Prodigium.
Calypso.

Baiarū na-
turā expli-
cat.

riores sinus extant, fontes habent ignis multi cum aqua commixti, ac nequaquam uel ignis uel aqua seorsim reperitur, uerū ex eorum inter se coitu & aqua calescit, & ignis fluidus fit: atque ea quidem aqua per montium procurrentes ad mare extremitates in cisternas defertur: uaporem autem in aedes sublimiores canalitus subducunt, ac eo calefiunt. nam quæ longius à terra & aqua sursum se attollunt, ea sicciora redduntur. Igitur uterq; locus preciosa habet ædificia, estq; & ad delectationem uitæ, & ad medendū aptissimus. Hæc is mons habet. præterea uerò terra ibi hac natura est, ut (quoniam ignis uim cōburendi propter aquæ coniunctionem omnem amiserit, nihilominus tamen diuidere ac colligare obiectam materiam possit) terræ eò loci pinguedine omni consumpta, tantum dura eius & quasi ossæ partes relinquantur. igitur glebæ necessario sunt cauernose, & si æstuoso in loco ponantur, in puluerem abeunt, sin aqua admisceatur, ita coherent, ut quandiu humectæ sint, condensatæ in lapidis modum consistant. cuius rei causa est, quod eiu terræ friabilis per se, ariditatē ignis cognatus auget atq; eam comminuit: idem admixtione humoris cum refrigeretur, interiores huius terræ partes humor constipat, ita ut dissolui inuicem haud possint. Hæc est Baiarum (id enim ei loco nomē) natura. Porro Agrippa cum primū istum locum ita fabricatus esset, ut naues eò subire possent, naues conduxit, cāsque intexit, remigēsque congregatos remos ducere in transtris docuit. Romæ autem hominum animi prodigijs turbati sunt: inter quæ multa annuntiata, etiam id relatum est, Delphines apud Clypeā, Africæ urbem inter se depugnasse, ac periisse: præterea ad ipsam urbem sanguis è cælo defluxerat, cumque aues in uaria loca distulerāt: ludis quoque Romanis nullum Senatorem in Cap

Prodigia.

in Capitolio epulatum esse, quod aliàs more receptum erat in prodigium tractum fuit. Liuiæ autem huiusmodi prodigium euenit, quod ei uoluptatem, alijs metum attulit: Aquila gallinam albam in gremium eius abiecit, quæ ramum lauri fructum suum ferentis gestabat. Liuia, quod id ostentum haud exiguum duceret, gallinam adseruauit diligenter; laurum autem ramum scuit, atque is radicibus actis adoluit, ita ut postea temporis frödes triumphantibus diu admodum suppeditauerit: ac futurum erat, ut Liuia suo in sinu potentiam Cæsaris, ipsumq; omnibus in rebus parentem sibi haberet. Ad prodigiorum terrorem accessit etiam magistratuum crebra cömutatio, quæ Romanorum animos haud mediocriter mouebat, cū non Consules modò & Prætores, sed Quæstores etiam alij alijs identidem sufficerentur. In causa autem fuit, quod unusquisque id expecebat, non tñ ut domi aliquandiu cum magistratu esset, quàm ut inter eos qui magistratum gessissent relatus, honorem inde, ac provinciam aliam quam acciperet. itaque non ad certum quoddam tempus magistratus dabatur, sed pro arbitrio eorum penes quos suprema erat potestas, idem & accipiebat nomen alicuius magistratus. & deponebat, id quod multi utrūque eadem die fecerunt: nec desuerunt, qui propter suam paupertatem omnino magistratus non adierunt. inter quos (prætereo enim eos, qui cum Sexto Pompeio fuerant, ac ignominia quadam tanquam damnati afficiebantur) M. Oppius cum ædilitatem omittere paupertatis causa (hic enim, & pater quoque eius, in proscriptorum numero fuerant) statuisset, plebs id non permisit, sed slipem ei contulerunt cū ad sustentandam rem familiarem, tum ad impensas muneris ædiliij, ferturque quosdam flagitiosos personatos pro histrionibus in theatrum

Liuiæ ostentum factū.

M. Oppium quanto studio populus prosecutus.

ingressos pecuniam præbuisse. Non uiuus modò iste Op-
pius ita gratus plebi fuit, sed defunctum etiam ijdem pau-
lò pòst in campum Martium extulerunt, crematúmq; ibi
humârunt: quod plebis studium erga Oppium omne indi-
gnè fircns Senatus, ossa eius monitu Pontificum tanquam
loco sacro non ritè posita, inde remouit, quanuis & antè,
& pòst multos eodē loco sepelierint. Circa hoc tempus

Antonius
in Italiã ue-
nit, & inde
abitursum.

Antonius ex Syria in Italiam uenit: ac præ se fircbat, ue-
nire se ad belli societatem contra Sextum Pompeium ge-
rendi, aduersa fortuna Cæsaris permotû: sed quia re ipsa
magis speculandi causa quàm agendi aderat, nauibus suis
Cæsari datis, alijsq; quas mitteret promissis, receptisque
loco earum militibus, discessit, bellum Parthicum obten-
dens. Antequàm discederet ex Italia Antonius, ipse &
Cæsar mutuò primum per amicos, pòst coràm expositula-
uerunt: ac, quia non uacabat ipsis bellum mouere, in gra-
tiam redierunt, Octauie præcipuè opera. Ac quò arctio-

Nouæ affi-
nitates cõ-
tractæ.

Antonijs filio filiam suam despondit, ac contra Antonius
suam ex Octauia filiam Domitio (quanquam is & ex
percussoribus Cæsaris unus esset, & proscriptus fuisset)
desponderunt: hæc uerò ita ab ijs fingeantur, quæ factu-
ri haud quaquam erant, sed tantum simulabant, quia
præsentia negocia id poscebant (Octauiam quidem
Antonius statim à Corcyra in Italiam remisit, ne sui in
Parthico bello periculi consors ea foret.) Prætercà ue-
rò Sexto Pompeio Consulatum & sacerdotium, quæ ei
destinata fuerant, ademerunt illi, ac in aliud sibi quin-
quennium (iam enim exierat prius) principatum proro-
gauerunt: deinde Antonius in Syriam profectus est, Cæ-
sar bellum incepit, in quo ex sententia ei omnia successerunt,
nisi quod Menas homo natura fidei ambiguus, ac
semper

Menas ad
Pompeium
rursum trās-
iit.

*semper felicioris partes potiores habēs , cū præterea in-
dignè ferret nullū sibi propriū esse imperiū , sed Sabino
se esse subiectum, iterū ad Sextum Pompeium trāsfigit.
Hæc hyeme gesta, L.Gellio, Cocceio Nerua Consulibus.*

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER Q V A-
dragesimus nonus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quomodo Cæsar Sextum Pompeium vicerit, & Lepidum de
sua dignitate deiecerit.

Vt Ventidius Pacorum superauerit, ac occiderit, & Parthos
trans Euphraten compulerit.

Quemadmodum Antonius à Parthis superatus sit.

Cæsar quemodo Pannonios subegerit.

Vt Antonius Artavasdem Armeniæ regem in fraudem indu-
ctum ceperit.

De dedicatione porticus Pauli.

Quomodo Mauritania, quæ est circa Cæsaream, in Romano-
rum potestatem venerit.

Hæc gesta sunt annis quatuor, quorum Consules,

718. L. Gellius L. F. Poplicola.

M. Cocceius Nerua.

719. L. Cornificius L. F.

Sex. Pompeius Sex. F.

720. M. Antonius. M. F. I. I.

L. Scribonius L. F. Libo.

721. Cæsar. II.

Volcacius L. F. Tullus.

An. v. C.

*L A S S E parata, Cæsar initio ueris, Baijs
naues soluit, ac præter Italiam prouectus
est, magna cum spe Siciliam undique circū-
dandi. nam & naues plurimas secum habe-
bat, & missæ ab Antonio iam freto Siculo appulerant, ac*

Cæsar in
bellum con-
tra Sextum
Pompeium it.

Lepidus auxiliū uel inuitus promiserat. Fidebat etiā plurimū altitudini nauū, lignorūque ex quibus eā compactæ erant crassicie, quæ modum utraq; excedebant, efficiebantq; ut maximus classicorū militum numerus recipi posset; erantq; eā naues turritæ, ut ex editiore hi loco tanquam de muro pugnarent, ipsæq; naues ad hostiliū conflictum faciliē resisterent, harūque rostra, si uiolentius alliderētur, auerterent. His cogitationibus adductum

Cesarē, ac iam Palinurū promontorium præteruectū ingens tempestas inuasit, ac multas naues perdidit; reliquas disiectas Menas adortus, complures ex ijs uel combussit, uel secum abripuit. Quod nisi Menas iterum uenia et alijs pollicitationibus quibusdam adductus ad Cesarē descuiisset, receptisq; eius triremibus, quæ se à Cesare ad ipsum transire simulabant, omnem cui præerat classē prodidisset, frustra utiq; tunc etiam Caesar eam nauigationem instituerat: Menæ autem ut deficeret à Pompeio causa fuit, quod is cum neque ad bellum contra Lepidū gerendum adhiberet, et in omnibus negocijs suspectum haberet. Caesar Menam denuō lubentissimē recepit, ita tamē ut nullam ei deinceps fidem haberet: ipse refectis nauibus, quæ læsæ fuerāt, libertatēque donatis triremium remigiabus, ac ijs qui suis nauibus iam instructis supererant (multi enim naufragio perditis nauibus enatauerant) in Antonij classē, quæ paucitate hominum laborabat, collocatis, in insulam Liparam aduectus est: ibi Agrippa cum classe relicto, continentem petiit, ut per occasionem pedestres quoque copias in Siciliam traiceret. Pompeius cognito, Messanæ in statione classē habens, eius transfectionem operiebatur, Damochare qui Mylis cum classe subsistens Agrippam obseruaret, constituto. Effluxit permultum temporis, dum hi leuibus, ut res subinde ferebat,

Cesar incōmodum patitur.

Menas rursus ad Cesarē rediit.

rebat, prælijs alter alterius uirium periculum facerent, in
 discrimen autem naualis pugnae totam classem deducere
 nollēt, quia & copias alter alterius quantæ essent igno-
 rabat, & omnia utrinq; inflatius ac terribilius quàm pro
 rei ueritate referebantur. Tandem Agrippa cunctatio-
 nem sibi non conducere intelligens (Pompeianis enim, qui
 in sua regione stationem agebant, nihil causæ erat, cur se-
 stimarent) optimis nauium acceptis, Mylas cursum insti-
 tuit ad explorandā hostium multitudinem; & quia neq;
 uniuersos eos uidere poterat, neque quisquam aduersus
 ipsum exhibet, contempto hoste Liparam reuectus, ita se-
 parauit, tanquam postridie totam classem Mylas adductu-
 rus. Idem hoc Damochari contigit: is eas tantum naues
 Agrippam habere existimans, quæ Mylas aduenissent,
 easque propter molem suam tardissimas esse conspiciatus,
 noctu ad se uocato Pompeio, omnia ad hunc modum cōpo-
 suit, ut qui ad Liparā accedere statuisset. Orta luce, uter-
 que aduersus alterum tanquam minoribus copijs instru-
 ctum prouectus est. Vbi uerò classes inuicem sibi appro-
 pinquauēre, & uterque hostium longē maiorem sua opi-
 nione numerum conspexit, terror utrisq; pariter incidit,
 neq; defuerunt qui retrorsum naues suas agerēt. Sed post
 fugam magis quàm pugnam metuentes, cum in hac spes
 uictoriæ esset reposita, in illa autem extremæ omniū per-
 nicii metus, ad confligendum nauali prælio progressi
 sunt. Erant multitudine nauium alteri, alteri peritia rei
 nauticæ superiores: atque alteris nauium altitudo, crassi-
 ties epotidū turrēsq; proderāt, alteros facultas enavigā-
 di adiuuabat, & contra robur classiariorum Caesaris,
 audacia Pompeianorum (quippe plerique ex Italia cum
 perfugissent ex desperatione salutis ad furorem uertebā-
 tur) sufficiebat. Itaque cum utrique in quo hostibus præ-
 starent

Naualæ præ-
 lium apud
 Mylas inter
 Agrippam
 & Demo-
 charum.

starent suis haberent, quasi æquatis uiribus cōgressi sunt, diūque æquo Marte pugnatū est. Pōpciani enim aduersarios suos impetu terrebant, nauēsque nonnullas uehementius incitatis suis inuadentes, ita ut carum remos quoque exteriores detergerent, uulnerabant: sed de turribus in conflictu iaculis petiti, manicisque ferreis iniectis affixi hostium nauibus, non minus damni recipiebant. Cæsariani etsi hostem commūnus pugnantes, & in eius nauim transeuntes, superabant, tamen hoc uicissim Pompciani præstabant, quod nauibus suis subsidentiibus, facile in mare exiliebant, & in alias naues se recipiebant: ad quam rem & natandi usus, & leuis habitus eis conferebat. Nauium etiam ab altera parte agilitatē, ab altera moles & firmitas adæquabat. Serò admodum, & iam instante nocte Cæsariani superiores euaserunt: neque tamen hi hostē infecuti sunt, quod (ut mea quidem fert opinio, & uerissimile est) neq; assequi eos possent, & uerebantur ad terrā suas naues appellere, uadum (quæ ante eam erāt) imperiti. Sunt qui dicant Agrippam quia non sui ipsius, sed Cæsaris causa pugnat. satis habuisse fugatis à se hostibus, solitumq; dicere ad amicissimos suos, esse hunc morē plerisq; principibus, ut nolint quenquā ipsis præstantiorē haberi, ideoq; eos plerasq; res ipsos gerere, ubi uidelicet haud magno labore sit statuta uictoria, contra difficiliora incertioraq; negocia alijs eos iniungere: ac si cogatur aliquādo his rem aliquam minus incommodam mandare, tum gloriam eos horum iniquissimo animo ferre: atque ut aduersam eis fortunam esse non cupiunt, ita titulū rei alicuius feliciter gestæ nolle ijs adscribi. proinde duo hæc eum, qui suæ ipsius incolumitatis curam gereret, obseruare iubebat: unum, ut negotio præfectus, difficultatem eius à sese remoueret: alterum, ut rei benè gestæ nomen

ijſdem

Agrippæ dictū de Principum ingenijs, utque eorum administrari se gerere debent.

ijſdem reſeruariet. Ego autem uera quidem hæc eſſe, & Agrippæ cordi fuiſſe compertum habeo: quòd autem non inſequeretur hoſtem, has ei cauſas fuiſſe non arbitror, ut quem ſi uel maximè uoluiffet, conſectari nõ potuerit. Naualis huius pugnæ tempore, cum primùm Ceſar Sextum Meſſana abiſſe, fretumque præſidio nudatum intellexit, ea occaſione belli haudquaquam neglecta, conſeſtim conſenſis Antonianis nauibus, Tauromenium tranſmiſit: uerùm hoc ei factum ſecus cecidit. Nauiganti quidem ei, ac in terram egredienti, adeoque caſtra etiam ponenti nemo impedimento fuit: ſed peractò nauali prælio, Pompeius cum Meſſanam feſtinatò rediſſet, ac de præſentia Ceſaris cognouiſſet, celeriter integros in naues ſuos eorum loco qui in pugna fuerant impoſuit: atque ita & nauibus Ceſarem mari, & terra militibus armatis aggreſſus eſt. Ceſar cõtra pedeſtres copias pugnandũ ſibi non ratus, nauibus hoſtium contemptis, quia & paucae erant, & iam ante uictæ, prouectus contra eas, maiorem ſuæ claſſis partem amiſit: ipſe propemodum unà cum periſſet, ad ſuos qui in Sicilia erant perſugere non potuit: ſed euafiſſe in continentem optimè contentus fuit. Ibi quamuis in tuto erat, tamen exercitum in inſula deſtitutũ ægrè ferebat: neque prius animum recepit, quàm piſcis quidã ſponte ſua, ex mari proſiliens ad pedes eius ſe proiecit. id cum aruſpices imperium ipſi maris portendere dicerent, confirmato animo Agrippam uocauit, ad opem eis ferendam. Obſidebantur autem in Sicilia Ceſaris copiae: cumque iam & commeatus eos deficeret, & auxilium nullum appareret, ueritus Cornificius (nam is exercitui præerat) ne ſi eo in loco maneret tandẽ fame expugnaretur: ſecumque reputans, neminem hoſtium, (erat enim à militibus ipſe inſtructior) pugna facultatem facta

Cæſar Tauromenium traiecit, & cladem patitur.

Piſcis ad Cæſaris pedes ſe proiecit.

Cornificius quomodo Cæſarianũ exercitũ obſidioni exmerit.

facturum, si quidem ibi perstitisset: sin aliò se cõferret, fore ut uel ad pugnam euocatam hostem uinceret: uel pugnam detrectante eo, in locum se tutum recipere, & cibarjjs potiri posset, ac uel à Cesare, uel ab Agrippa subsidij acciperet. his motus, naues quæ à pugna supererant, & ad castra delatæ fuerant, combussit: castrisque relictis, Mylas iter conuertit. Quo in itinere eminus ab equitibus & leuis armaturæ peditibus infestati Cesariani, in summis difficultatibus uersati sunt. Nam Pompeiani & ingrebant, quoties id opportunum uidebatur, & se statim recipiebant: contrà Cesariani grauis armaturæ usu ab inasectandis hostibus detinebantur, præterea etiam inermibus, qui ex classe superstites erant, defendendis occupati: itaque ulcisci nullo modo poterant damna quæ ab hostibus accipiebant. Ac si quando se in eos conuertissent, in fugam eos tantum dederunt, insequi ultra non potuerunt: quinimò hi reuertentibus, ac facta excursione à suis diuisis, uehementius molesti erant. Cæterum in transeundis præsertim fluminibus summopere affligebantur; circumfusus tum potissimum hostibus, ac (ut ratio itineris exigebat) paucos simul properatò & sine ordine cuntes, nudatosque quæ uulneribus maxime expositi erant, in limoq; detentos, aut rapidiore fluminis cursu labantes, eminus uulnerantibus. Ita tribus continuis diebus uexati Cesariani, nouissima autem extremis malis affecti, cum Pompeius ipse cum grauis armaturæ militibus superueniret. Itaque iam eorum qui peribant, nullam habebant rationem: ac potius bene cum ijs ælum esse censebant, quibus nullum præterea accidere incommodum posset: ipsæque superstites desperatione salutis, eorum sibi conditionem optabant. Saucij autem, quorum quàm mortuorum maior erat numerus, (quippe lapidibus & iaculis eminus impetiti,

nullam

nullumque comminus ictum ferentes, uaria, nec letalia uulnera accipiebant) non ipsi modò in summis erant miseris, sed reliquis etiam plus quàm hostes laboris exhibebant. nam siue portabantur, hos etiam qui ferebant, secum perdebant: siue relinquebantur, lamentando totum exercitum in moerorem coniciebant. Actum omnino fuisset de toto exercitu, ni Pompeiani quantumuis inuiti ab eo discedere opus habuissent. Agrippa enim uictor à naturali praelio Liparam repetierat: ibi audito Pompeium Messanam confugisse, Democharem aliò discessisse, in Siciliam transiuit: Mylisque & Tyndaride occupatis, Cornificiano exercitui frumentum & milites misit. Pompeius igitur ipsum quoque ad eos aduenturum putans, territus tanta celeritate discessit, ut uasa quoque & cibaria nonnulla in castris suis reliquerit: ita Cornificius cum suis copia alimentorum potitus, ad Agrippam euasit. Hunc exercitum Caesar laudatum donis etiam resecit, quo insolenter admodum post naualem Agrippæ uictoriam, quasi iam confecto bello, usus fuerat. Ipse Cornificius tantum sibi ob seruatos à se milites tribuit, ut Romæ, quoties foris deinde exiret, elephanto domum reuectus sit. Casari post hæc facta in Siciliam profecto, apud Artemisium (sanum Dianæ Latini uocant) Sextus Pompeius castra opposuit: ibi commissis leuibus aliquot equitum pugnis, aliquandiu à iusto praelio temperatum est: interimque Gallus Tisienus Pompeio, Casari Lepidus cum copiis accessit. Lepidus enim ea, quam commemorauimus, tempestate, & à Damochare etiam uexatus, amisso nauium magno numero, non statim ad Casarem perrexerat: sed Lilybeo appulerat, siue ob acceptum dānum, siue ut solus Caesar belli labore detineretur, siue ut Pompeium ab eo reuelleret. Eò ad bellum contra eum gendum

Agrippæ in Sicilia res gestæ.

Gallus Tisienus.

Lepidus cū
Sexto Pom-
peio occul-
ta consilia
tractat.

gerendum missus fuerat Gallus: & cum nihil efficeretur, uterq; inde ad Artemisium uenerunt. Gallus Pompeij uires auxit: Lepidus autem, dissidio inter ipsum ac Cæsarem oborto, (quia ipse ut collega Cæsaris, omnia equato imperio administrare, Cæsar autem Lepido in omnibus rebus tantum legati loco uti uolebat) ad Sextum Pompeium inclinauit, ac occultè cum eo consilia agitauit. Cæsar cum id quod res erat, suspicaretur, & neque aperire animum suum auderet, ne eum palàm hostem sibi redderet, neque tutò occultare posset (suspicioni enim occasio- nem præbebat, si qua de re non communicasset cum eo: porrò autem incommodum uidebatur, omnia ei consilia referre) statuit quàm primum prælio decernere, priusquam noui aliqui motus existerent: quanquam aliam festinandi causam habebat nullam. Nā & alimentis & pecunia Sextus destituebatur, ita ut spes esset, posse prope- dicem citra prælium eum euertere. Proinde Cæsar pedestres copias in aciem ante castra eduxit. Agrippa naues in mari constituit: idque aliquot continuis diebus factum, ita ut Pompeius neutris copijs congregeretur: erat enim multo imparatior. Postremò Pompeius metuens ne contemptus ob hæc, à socijs desereretur, nauibus (hac enim parte magis confidebat) occurrere hosti suos iussit. Signo proposito, postquam classicum concinuisset, omnes naues iuxta terram congressæ, sunt: simulque pedestres copie in acie in ipso littore collocatæ, sanè quàm memorabili spectaculo. Omne enim eius loci mare nauibus, quæ multæ admodum cum essent, maximum spacium occupabant: terra mari uicina, armatis militibus: proxima deinde, turba reliquorum hominum repleta, erat. Itaque ipsum certamen quanquam naualium tantum copiarum futurum uidebatur, tamen re ipsa ad alios etiam pertinebat. Alas
criores

Nauale præ-
lium, quo
Pompeius
ab Agrippa
uietus est.

criores enim classiarii pugnam obibant, ut suis inspectantibus sese ostentarent: contraque illi etsi non conflagrarent inter se, tamen ipse pugnae conspectus suum quoddam apud eos certamen excitabat. Quandiu enim aquis viribus utrinque certatum est (erat autem haec navalis pugna prioris similima) ipsorum quoque spectantium animi in neutram partem commovebantur, & sperabant quidem omnino eam pugnam bello finem imposturam: sin minus, at certe Casariani si hanc quoque victoriam obtinuissent, nullum sibi deinde magnum laborem reliquum fore: Pompeiani, si nunc superarent, postea nunquam succubituros se esse. Hac spe animos utriusque confirmabant suos: ideoque silentium tenebant, quo melius pugnam spectare possent, neque eos qui decertabant, a contentione auerterent. Clamore autem exili utebantur, sicubi pugnantibus acclamarent, aut deos inuocarent, victores laudarent, victos conuicijs exagitarent. Multis autem & suos vicissim hortabantur, & mutuò alteri contra alteros uociferabantur, ut sui facilius exaudirent, & hostes suorum uocem minus perciperent. Haec utrinque fiebant, quandiu dubia uictoria pugnatum est, quinetiam motu corporis signa suis dabant, quasi aut uidere ea illi, aut intelligere possent. Sed postquam Pompeiani in fugam compulsi sunt, tum confestim, atque uno impetu & Casariani latum clamorem, & Pompeiani ululatum sustulerunt: atque hi quidem, quasi una cum suis uicti, statim Messanam petierunt. Caesar autem eos qui uicti ad terram efferebantur, excepit: ac ipse in mare progressus, omnes naues quae in paludes eiectae erant, combussit, ut iam neque nauigantibus securitas esset, hos enim Agrippa caedebat, neque ad terram appellentibus, quos Caesar interficiebat: ita per pauci Pompeiani fuga elapsi, Messanam sese corripue-

Democha-
ris mors.
Apollonpha-
nes & Gal-
lus Cæsari
se coniun-
gunt.
Fuga Poin-
perij.
Lepidi & Cæ-
saris rixa.

runt. In hoc prælio captus Demochares seipsum interfecit, Apollonphanes naui sua integra etiãnum cum posset effugere, ad Cæsarem se contulit, quod idem cum alij non pauci, tum Gallus etiã, omnesque eius equites, & pedites aliquot sicerunt, quæ non minima causa fuit Pompeio, ut desperatis rebus de fuga cogitaret. itaque filia, amicisq; & pecunijs, cæterisque rebus preciosis in naues superstites, quæ essent quã maximè agiles, collocatis, noctu abiit, nemine insequente: quia & clanculum discedebat, & Cæsarem continuo ingens tumultus exceperat. Lepidus enim Messanam profectus, receptisque, incendio ac direptione urbem vastauerat. quò cum Cæsar celeriter inhibendi eius causa aduenisset, urbe relicta propter metum, in colle quedam munito castris factis, Cæsarem culpauerat, recensitis omnibus eius iniurijs, reposcensq; ea omnia, quæ à coniuratione prima sibi data fuerant, & Siciliam quoque sua opera subactam sibi uendicans. hæc Cæsari obiecerat, & missis suorum nonnullis, eum ad disceptationem prouocabat. Habebat autem secum eas copias, quas ex Africa adduxerat, omnesque eos qui Messanæ remanserant: hi enim simul atque Lepidus Messanam uenit, & spem nouarum rerum ostendit, sese ei adiunxerant. Cæsar ad obiecta nihil respondens, ac omne ius in se armisq; quibus Lepido præstabat, ponens, statim cum paucis quibusdam in Lepidi castra aduenit, sperans se cum repentino aduentu, hominem aliquin parum strenuum, perterrefacturum, eiusque milites sibi adiuncturum. Admissus autem, quòd propter suorum paucitatem uidebatur pacificum aliquod acturus, cum non ex sententia Lepidi militum esset locutus, ad iram hi concitati, impetum in eum fecerunt, Cæsarianisque aliquot caesis, ipse Cæsar suis properato subuenientibus periculum euasit. Quapropter

pòst

pòst cum uniuerso suo exercitu aduersum eos profectus, in castris obsedit: milites Lepidi cum metuerent ne ui caperentur, etsi Lepidum reuerentes publicè nihil mouebant, tamen priuatim ab eo sensim ad Cæsarem descuerunt. Lepidus igitur eorum defectione adactus est supplex pullo uestitu ad Cæsarem uenire, eique principatus prorsus ademptus, uitæque in Italia non sine custodia concessa est. Equites & Senatores, qui Pompeio fauissent, supplicio affecti, paucis exceptis. Legionarios milites ingenuos Cæsar in suas legiones adscripsit, seruos dominis reddidit, ut pœnas darent: qui non inueniebant dominos suos, in crucem acti. Vrbes quæ ultrò deditiōem faciebant, ueniam inuenerunt: in eas quæ resistebant, uindicatum est. Hæc agentem Cæsarem, militum suorum seditio excepit. Hi multitudine sua elati, pericula & spes sibi propositas reputantes, præmia immodica petebant, ac colloquentes inter se poscebant singuli ea quæ animo destinauerāt: cum eos sermones frustra serere se uiderent, (Cæsar enim eos nihil iam curabat, quia nullus supererat hostis) tumultuati sunt, ac ipsi Cæsari à se exanclatas ærumnas recensuerunt, promissaq; eius commemorauerunt: minis crebrò adiectis, uel inuitum eum sperantes in ipsorum potestate futurum. Cum nihil obtinrent, cum ira atque clamore immoderatis missionem postulauère, non quòd eam cuperent, (erant enim plerique integra adhuc ætate) sed quòd iam bellum contra Antonium futurum præuidentes, existimabant si se à signis eius discessuros minitarentur, fore ut ea impetrarent, quæ alioquin frustra poposcerant. Sed ne hac quidem uia successit. Nam Cæsar, etsi satis compertum sibi erat de bello futuro, & eorum consilia intelligebat, tamen, non concessit eis: ita iudicans, non debere principem præter animi

Lepidus Cæsari se dedit & imperio deturbatur.

Seditio militum Cæsaris.

sui sententiam quicquam agere coactum à militibus: quibus si semel morem gessisset, statim eos alia quæ postularent inuenturos: proinde simulans se eorum petitionem æquam iudicare & humanam, præmium eos exauroavit, quibus bello Mutinensi contra antonium usus erat: deinde instantibus reliquis, omnes quoque alios qui decennio meruissent; ad inhibendos autem cæteros dixit se nullo eorum quos missos fecisset, posthac usurum, uel maxime id flagitante, neque ijs omnibus ea quæ promiserat representaturum, aut agros daturum: sed his tantum, quos primò dimississet, & reliquorum dignissimo cuique, quod dicto effecit, ut nihil præterea milites dicerent, sed ipsum studiose obseruarent. Itaque singulis quingentos denarios nauali prælio uictoribus etiam coronam ex olea dedit, spem quoque fecit cum alijs, tum centurionibus, quasi eos inter Senatores in sua quæcunque patria adscripturus: inter alios honores legatis suis exhibitos, Agrippam aurea corona rostrata donauit, quod neque antè, neque post eum contigit ulli: estq; deinde Senatusconsulto statutum, ut quoties triumphans aliquis coronam lauream ferret, ipse nauali hac uteretur. Ita militibus suis placatis, pecuniam statim, agros paulò post id tempus Cæsar dedit. ac cum ager publicus non sufficeret, alios etiam coemit: multos uerò à Campanis ijs, qui Capuam colebant, quorum urbs colonis multis indigebat: ijsq; aquam Iuliam, & Cnosiam (regionis hoc nomen est) præcij loco dedit quibus ij maxime lætantur. Sed hoc postea temporis factum est: tunc uerò Sicilia constituta, per Stilium Taurum utramque Africam citra negocium recepit, Antoniòque æqualem nauium numerum pro amissis remisit. Eodem tempore seditio in Hetruria coorta, statim hac audita eius uictoria, sedata est. Romæ autem Cæsari laudatio

Agrippa corona nauali donatus.

Cæsar Africa potitur. Seditio in Hetruria.

datio unanimi consensu, statuéq; , primus locus in concessu, arcus trophæo ornatus, utq; eques in urbem intraret, semper lauro coronaretur, ac die ea qua uicisset, qua ferriæ anniuersariæ essent, in æde Iouis Capitolini cum coniugibus & liberis epularetur, statim post uictoriam decretum est. (Eam uictoriam primus annunciauit mules quidam ex ijs qui tum ad urbem erant, furore deum alicuius correptus ea ipsa die, isq; multis alijs & dictis & factis, tandem in Capitolium se proripuit; gladiumque, quasi eo posthac opus non habiturus, ad pedes Iouis deposuit. Deinde alij quoque qui prælio interfuerant, nussi ad hoc à Cesare) posteaquam uerò ipse Caesar aduenit, aduocato in concionem extra pomerium populo, sicut moris erat Romani, res gestas à se exposuit, eorū quæ decreta erant, quædam recusauit: pensionem quæ ex professione census imposita fuerat, ac si qua alia in publicum conferri ante tempus belli ciuilis huius iussa, adhuc debebantur, remisit: uectigalia nonnulla abrogauit: Pontificatum Lepidi sibi oblatum non accepit, (neque enim licebat eum uiuo alicui adimi) tum uerò longè plura in eius honorem decreta facta sunt. Iam enim non deerant, qui hunc sermonem disseminarent, Cæsarem ea propterea magnificè tunc usum esse quo Antonium ac Lepidum inuidiæ hominum obijceret, & causam eorum quæ iniuste prius acta fuerant, in eos solos conferret: alij dicebant, quia satisfactum iri sibi de his debitis nullo modo sciret, uoluisse eum ex inopia ciuium gratiam sibi bonam sine ullo damno suo captare. Porro autem decretum fuit Cæsari, uti in publico habitaret, (Arcem enim in Palatino emptam à se domus sibi ædificandæ causa, quòd esset de cælo tacta consecrauerat, & Apollini dedicauerat) ut neque uerbo eum quisquam, neque re læderet: qui læsisset, obnoxius

Cæsar Romanum reuersus quem ego rit.

Domus publica Cæsari decreta.

Valerius
Messala Au-
gur sit. Vti-
censibus ci-
uitas data.
Purpurâ ge-
stare.

Magistra-
tus inter-
missi.

Mæcenæ.
Sexti Pom-
peij fuga,
& consilia.

ei pœnæ esset, quæ Tribunum plebis uiolanti dicta est: ut
in sulcellis Tribunorum plebis Cæsar adsideret. Hæc
Senatus tum Cæsari tribuit. Valerium uerò Messalam,
quem antè inter proscriptos Antonius morti destinaue-
rat, Cæsar inter augures, numerum etiam eorum augens,
adscripsit. Vticensibus ciuitatem dedit: edixitq; ne quis
quam nisi Senator qui cum magistratu esset, purpuram
gestaret, quam iam ulgò sumi uidebat. Eodem tempore
neque Aedilis quisquam fuit. nam quibus conferri is ma-
gistratus debebat, ij paupertate ab eo detinebatur, ideoq;
munera Aedilium Prætores & Tribuni plebis obiuere:
neque præfæctus urbis ad firias creatus fuit sed Prætores
quidam eius officium peregrunt: reliquas res non Ro-
mæ modò, sed per totam Italiam isto, ac diu etiam sequen-
ti tẽpore C. Mæcenæ equestris dignitatis uir administra-
uit. Caterum Sex. Pompeius Messana profectus, in seclat-
tionem metuens, proditiõisq; suos comites suspectos ha-
bens, cum eis dixisset, se per altum uela daturum, extin-
cto igne, quo naues prætoris reliquis prælucre solent,
ut subsequi certius possint, oram Italiæ legit: hinc ad
Corcyram, ac deinde in Cephalleniam traiecit, ibique
alios ad se recepit, fortè eò tempestatis uiceiectos, quibus
conuocatis, habitu deposito militari, exposuit fore, ut si
unà omnes manerent, neque satis mutuò sibi prodesse,
neque latere possent: sin dissipati hinc inde essent, faci-
lius diffugituros. ideoq; monuit, ut quisque scorsim sue
salutis rationes iniret. Cui admonitioni cum plerique
obtemperantes, alij aliò discessissent, ipse cum reliquis in
Asiam transiit, eo animo, ut se statim Antonio adiun-
geret. Sed cum Lesbum uenisset, ibique audiret Antonium
in Medos expeditionem fecisse, inter Cæsarem autem &
Lepidum bellum extitisse, in ea insula hyemandum sibi
statuit,

statuit, Lesbiijs eum propter patris memoriam libentissimè & recipientibus, & detinentibus. Verùm cum percepisset Antonium in Media aduersam fortunam sensisse, C. uerò Furnium Asiæ eo tempore præfectum parùm amicè erga se affectum expertus esset. spe concepta in Antonij imperium succedendi, cum & ex Sicilia & aliunde multi ad se uenirent, partim paternæ gloriæ opinione, partim uictus inopia exciti, his permotus, imperatorio habitu resumpto ad occupandam continentem oppositam se accinxit. Interim Antonius cum in sociorum euasisset terram, aëlis Pompeij cognitis, ei si ab armis discessisset, ueniam ac amicitiam pronusit. Pompeius cum ita facturum se esse rescripsisset, Antonio propter acceptam calamitatem, & quòd is statim in Aegyptum abiret, contempto, in instituto, perrexit, & cum Parthis de societate per internuncios egit. Qua re cognita Antonius ab itinere suo quidem non reflexit: M. uerò Titium, qui quondam ad se à Sexto Pompeio descuiuerat, cū classe contra ipsum misit: qui cum futurum hoc animaduertisset, sibi que metueret (neq; enim paratus adhuc satis erat) ea loca petijt quàm maximè effugere posset. Verùm Nicomediæ deprehensus, pacem per legatos petijt, spem cuius impetrandæ in beneficio quo Titium ipse quondam affecerat, positam habens: Titius pacem se ei, nisi nauis & copijs omnibus sibi traditis, concessurum negauit. Proinde Pompeius desperata à mari salute, apparatu grauiori in naues conuerso, ijsq; accensis, in mediterranea contendit: quem insecuti Titius ac Furnius, Midaij (Phrygiæ oppidum hoc est) deprehenderunt, circumdatumque in suam potestatem uilium redegerunt. Antonius certior ea de re factus, ira permotus, consistim eis per literas mandauit, ut interficerent Pompeium: paulo post pœnitentia captus, salute

Antonius
qualem se
Sexto Pompeio
prebuerit.

M. Titius.

Sextus Pompeius
captus, & necatus.

cum donari iussit. Atqui cum priorem tabellarium posterior præuenisset, Titio posteriores eæ literæ sunt redditæ, quibus necare Pompeium iuebatur, easq; uel scriptas omnino posterius esse ratus, aut cognita quidem rei ueritate, fidem tamen habere nolens, ordinem literarum ut sibi redditæ erant, non sensum secutus est. Ita Sextus Pompeius mortuus est, L. Cornificio, & Sexto alio quodam Pöpcio Cösulibus, ei;sq; mortis causa Cæsar ludos equestres exhibuit, Antonioque currum apud rostra, & statuas in templo Concordiæ posuit, potestatemque dedit ibi cum coniuge & liberis conuiuandi, sicut antè sibi decretum fuerat. Nam adhuc fingeat se eius esse amicum, eumque de Parthica clade consolatus est, inuidiamque aduersus se uictoriæ suæ, & honorum ob eam decretorum nomine obortam exposuit. Porro autem Antonij & Barbarorum res ita habent. P. Ventidius cum Pacorum exercitum colligere, & in Syriam proficisci audisset, in metum peruenit, cum neque urbes essent adhuc constitutæ, & exercitus in hybernis etiamnum dispersi: utq; & moram Pacoro iniiceret, & tarditati suarum copiarum decretur, regulum quendam Chaunæum notum quidem sibi familiariter, sed quem certò sciebat Parthis magis cupere, cum alioquin tanquam fidißimū sibi in honore habuit, tum consilium quoque nonnullis in rebus ab eo petijt, ita ut contra suum tamen detrimentum ei hanc de se opinionem præberet, quasi consciū eū suorum arcanissimorum consiliorum faceret, eò re deducta, simulauit metuere se, ne Barbari consueto suo Euphratis transitu, qui est apud urbem Zeugma, omisso, alia uia infra eum locū flumen transiret, quòd hinc capi Parthis, ibi uerò colles sibi còmodi essent: idque & persuasit Chaunæo & per eum etiam Pacorum decepit, ita ut campestri itinere (qua Ventidius finxerat se

Antonio ho-
nores à Cæ-
sare tributi.

Ventidij in
Parthos tra-
tegemn.

Chaunæus.

rat se cum nolle uenire) prolixiori delecto, spaciū co-
 pias suas cogendi Ventidio daret. Porro Ventidius ita pa-
 ratus, Pacorum in Syria Cyrrhestica praelio uicit. Nam
 cum & passus esset Parthos fluuium transire, neq; secun-
 dum transitum eos adortus esset, in eam ipsos opmionem
 adduxerat, ut effeminatos ac imbecilles esse Romanos
 iudicantes, castra quoque eorum quamuis edito loco posi-
 ta aggredierentur, spe ea primo impetu capiendi: ue-
 rùm à Romanis repentina eruptione facta, non magno
 labore per decliue depulsi (equites enim erant) deinde
 fortiter quidem pugnantes (& erāt pleriq; grauis arma-
 turæ) tamē improuiso hostium incurſu perturbati, ac su-
 perati à legionibus Romanis sunt, maxime funditoribus
 uictoriam adiuuantibus, qui cminus uolentis ictibus Bar-
 baros impetentes summopere affligebant. Pacorus quo-
 que in ea pugna casus, maximum attulit suis damnum.
 quem simul atque Parthi cecidisse uiderunt, pauci pro-
 eius cadauere alacriter certauere: quibus ipsis quoq; cō-
 cis, reliqui omnes cesserunt, ac partim per pontem, do-
 mum confugere conati, præuenti ab hostibus perierunt,
 partim in Cōmagenem ad Antiochum profugerunt. Ven-
 tidius Syriam, quæ suspensio animo euentum belli expe-
 ctabat, (nam iustitiæ ac clementiæ nomine Pacorum Sy-
 ri summo amore proſequabantur, ita ut maiori nullum
 unquam regem) circum urbes misso Pacori capite cum
 facile pacauisset, contra Antiochum duxit, eo obtento,
 quod is ei seruos non dedidisset; re autem uera, pecuniæ,
 quam plurimam Antiochus possidebat, spe potiunde.
 Hoc agenti ei Antonius subito superuenit: ac non modò
 non gauisus est, sed inuidit etiam ob rem proprio ductu
 præclare gestam: & quamuis sibi propter utrunque fa-
 ctum Ventidij & supplicationes & triumphus erant de-

Ventidius
 Parthos uin-
 cit.

Pacorus ca-
 dit.

Syriam Vē-
 tidius reci-
 pit.

Antonij in-
 iuria in Vē-
 tidium.

Ventidij
triumphus
de Parthis.

Antonij cū
Antiocho
factum.

Alexandri
mors.

Sosius Ara
dios & Iu-
dæos subi-
git.

creti, tamen cum & officio suo detruxit, & neque tum;
neque deinceps ulla in re opera eius usus est. Romæ autē
Antonio hæc decreta sunt, tum ob eius eminentiam, tum se-
cū dum leges, quia ea provincia ipsius fuerat: nihilominus
tamen Ventidius quoque eadem concessa sunt, quia uide-
batur Crassi calamitatem Pacorus abunde compensasse,
præsertim cum eadem anni die utraque res euenisset. Sed
ut Ventidius solus uicerat, ita solus quoque triumphauit de
Parthis, (Antonius enim ante quàm triumphare posset,
perijt) cūque res, & fortuna opus mirum, auxere gloriam
Ventidij: quippe olim in triumpho Pompeij Strabonis
cum alijs captiuis ductus, primus postea temporis de Par-
this inter Romanos triumphum duxit. Antonius porrò
tunc Antiochum aggressus, Samosatique obsessam oppu-
gnauit: sed cum nihil proficeret, & tempus frustra cōsu-
meretur, suspicareturque milites ob affectum ignominia
Ventidium animo à se esse alieno, clanculum de pace cum
Antiocho egit, ut recedere honestè posset: nimirum ipse
nō plures duobus obsides, ac ne hos quidem illustres, neque
cam quam poposcerat pecuniam accepit: Antiocho con-
cessit, ut Alexandrum necaret, qui prius ab eo ad Ro-
manos transfugerat. His actis Antonius in Italiam cur-
sum instituit. C. autem Sosius Syriæ & Ciliciæ ab Anto-
nio præfectus, Aradios hætenus oppugnationem perp-
f-
sos, fameque & morbo confectos subegit: Antigonum,
qui præsidium Romanum quod apud se erat, occiderat,
prælio uictum, Hierosolymis (cō enim confugerat) ui-
expugnauit. Iudæi, ut est gens ea iræ, si semel ea corre-
pta fuerit, acerbissimæ, multa ac graua mala quidem
ij Romanis intulerunt, longè tamen plura passi sunt:
capti enim ab his sunt priores quidem illi, qui pro tem-
plo Dei sui propugnant: post reliqui etiam Saturni
die,

die, quam tanta religione festam agunt, ut hi qui prius cum templo erant capti à Sosio, instante die ea à Sosio ueniam exorauerint, ac in templum adscēdentes, cum reliquis rem sacram pro more peregrint. Sosius Herodi regno Iudeorum concessio, Antigonom cruci alligatum (quo supplicio nullus unquam rex à Romanis erat affectus) flagris cecidit, ac deinde iugulauit. Id factum Claudio & Norbano Consulibus. Anno insequenti, nihil memoratu dignum à Romanis in Syria actum est. Nam Antonius in Italiam cundo, ac inde reuertendo totum annum exegit. Sosius Antonij, non suam gloriam aucturus, metu inuidiæ iræq; eius, ita id tempus consumpsit, ut non quomodo realiqua egregiè gesta Antonium offēderet, sed quomodo aciatu eius gratiam iniret, cogitauerit. At Parthi ipsi nemine laceffente nouum bellum ingens mouerunt, idque hac occasione. Orodes rex Parthorum cum & senectus eum, & Pacori luctus conficeret, uiuus adhuc regnum Phraati filiorum etate maximo tradidit: is regno accepto, omnium se mortalium sceleratissimum gessit. Nam & fratres suos ex Antiochi filia natos, se & uirtute, & materno genere præstantiores, dolo necauit: & Orodem ipsum indignè id firentem occidit: ac post etiam nobilissimum quenque, ac præterea tam multa flagitiosè egit, ut primorum permulti ab eo partim aliò, partim ad Antonium, in quibus etiam fuit Monæses, concesserint. Euenit hoc Agrippa & Gallo Cos. Reliqua hyemis parte, Gellio & Nerua Consulibus, P. Canidius Crassus in Iberos exercitū duxit: uictumq; pugna regem eorum Pharnabazum ad societatem belli compulit: ac cum eo in Albaniam progressus, uictam eam gentem, & regem eorum Zobcrem similiter sibi adiunxit. His, & Monæsi fidens Antonius, (is enim se ducem belli futurum ac sine

Herodes re
gno Iudæo
rum præfe-
ctus.
Antigonus
supplicio
afficitur.

Phraates re
gno Parthiæ
potitus quā
impie se ges-
serit.

Monæses ad
Antonium
confugit.
P. Canidij
Crassi res
contra Ibe-
ros & Alba-
nos gestæ.

Antonius
fallaciam
Parthis
fruit.

Antonius
ab Arme-
niæ rege in-
ductus, bel-
lum Mediæ
infert.
Oppius Sta-
tianus.

Praasporū
obſidio.

ac sine ullo labore plerasque Parthiæ partes occupatu-
rum promiserat) bellum Parthicum Monæſi gerendum
iniunxit: atque inter alia præmia ei trium Romanis ſub-
ditarum urbium redditus fruendos uſque ad finem belli
conceſſit, regnūque Parthiæ promiſit. Phraates cum ea-
ius rei cauſa ſibi metueret, præſertim quia fugam Monæ-
ſis Parthi moleſtè ferebant, legatos ad Monæſem miſit de
pace, ſummisque pollicitationibus ut retrò cederet perſua-
ſit. Quod cognitū cſi, ut par erat, ſtomachū Antonio mo-
uit: tamen Monæſem, quem in ſua adhuc poteſtate habe-
bat, nō occidit: (quia ſi id ſciſſet, neminem Barbarum de-
inceps ad ſuam amicitiam acceſſurum putabat) ſed frau-
dem contra hoſtem ſtruens, cum dimiſit, tanquam eius o-
pera cum Parthis amicitiam faſturus: miſitque cum eo
legatos ad Phraatem, qui uerbis pacem componerent, ſi-
quidem rex ſigna & captiuos, quæ Craſſi calamitate
Parthi ceperant, Romanis reddidiſſet. Sperabat autem
ſe regi ſpe pacis imparato ſuperuenturum. Ipſe interim
ad bellū ſe cōparās, uſq; ad Euphraten proceſſit, existi-
mans eum nullo præſidio teneri. quod ubi eoloco uidit di-
ligentiſſimè poſitum, auerſo inde itinere, in Armeniam ſta-
tim ire inſtituit, ad bellum Artuaſdi Medorum regi fa-
ciendū, ab Artuaſde Armeniæ maioris rege, inimico eius,
impulſus: cūmq; intelligeret regem Mediæ ad opem Par-
this ferendam procul domo abiſſe, impedimentis ac para-
te exercitus cum Oppio Statiano reliſtis, ſubſequique ſe-
iuſſis, ipſe cum equitibus ac peditatus optima parte ſeſti-
natò proſectus eſt, ſperans ſe primo impetu omnem Me-
diam ſubacturum: cūmq; ad Praaſpa (regia hæc eſt Me-
diæ) ueniſſet, aggere iactoca oppugnare cōpit. Sed Par-
thus ac Medus cum id cognouiſſent, laborare eum fru-
ſtrā in oppugnāda urbe ualidis muris, ac multis deſenſo-
ribus

ribus munita passi sunt: ipsi uerò Statianū in itinere fatigatū improviso adorti, ad unū omnes quicum eo erant, conciderūt, solo Polemone Ponti Rege capto, ac pecunia data dimisso. Fuit autem hoc barbaris factū facile, quia Armeniæ rex ei pugna non intererat: qui cum, ut autores sunt quidam, posset Romanis subuenire, non modò id fecit, sed ne ad Antonium quidem, uerū in regnum suum discessit. Antonius etsi ad primum Statiani nuncium festinārat, ut suis auxilium ferret, tamen tardū uenit, ac præter mortuos neminem inuenit. Itaque tametsi clade hac terrebatur, tamen quia nemo barbarorum sibi occurrebat, censens eos propter metū aliquò abijisse, animū rearsumpsit: ac non multò post cum eis congressus, funditorū opera (quorum magnus erat numerus, iaculæque ipsorum sagittis hostium longius procedebant, ita ut armaturæ quoque grauis miles ab ijs tutus non esset) in fugam eos coniecit: sed propter celeritatem equitandi barbarorum, non magnam stragem eorum edidit. Porro iterum Praasporum oppugnationem aggressus, hostibus quidem (cum & præsidium cum magna uī repelleret, & qui foris erant hostes, congregiendi facultatem non darent) damni nihil admodum intulit: suorum autem permultos in quærendis ac supportandis comæatibus amisit, multos ipse supplicio affecit. Nam initio quidem, cum cibariorum ex uicinia Romani haberet, & obsidioni urbis, & comæatibus parandis facili sufficerant: postquam autem propinquis omnibus absumptis, milites frumentatum longius abire opus habuerunt, cuenibat ut si pauci emitterentur, non modò nihil apportarent, sed ipsi quoque perirent: sin multi, oppugnatoribus nudabantur Praaspa, ac barbaris erumpentibus multi milites, multæ machinæ Romanorum perdebantur. Igitur Antonius omnibus suis militibus

Romani cū
Statiano à
Parthis ex-
si.
Polemo ca-
ptus.
Armeniæ
rex in Ro-
manos per-
fidus.

In Praaspo-
rorū oppu-
gnatione.
Antonius
quæ egerit.

Supplicium
militare.

Antonius
spe pacis à
Phraate de-
ceptus, ob-
sidionem
soluit.

militibus hordeum pro frumento dedit, & de quibusdam decimum quaque ad supplicium sorte legit: omnino autē cum uideretur alios in obsidione habere, ea patiebatur quæ obseſis usu uenire solent. Nam & oppidani diligenter tempus eruptionibus idoneum obseruabant: & qui foris erant, Romanos, sicubi dispersos intelligerent, celeriter eos adoriendo, ac statim se recipiendo, plurimum uexabant: frumentatores uerò in pagos exire illaſos ſi- nentes, in reditu palantes subito inuadebant. Cum nihilominus obsidionem Antonius produceret, ueritus phraates, ne si ea diutius continuaretur, Antonius uel per se, uel auxilio etiam aliquo auctus, eam incommodo aliquo afficeret, subornatis qui eum ad pacem à se petendam spe eius facile impetrandæ permouerent: cum Antonius, persuaderi id sibi paſſus, legatos eius rei causa ad ipsum miſſiſſet, aurea sella ſedens, ac neruum arcus pulſans, multisque uerbis in Romanos inuectus, tandem pacem ea conditione promiſit, ut continuo exercitum abducerent. Hoc audito Antonius cum & factum regis metueret, & si diſceſſiſſet aliquò, pacem ſe habiturum crederet, à Praeſpis receſſit, operibus, quæ ad oppugnandam urbem fecerat, tanquam in ſociorū terra iam uerſans integris relictis. Sed enim dum pacis compositionem exspectat, interim Medi opera incendunt, ac aggeres diſſi- ciunt: Parthi autem pacis mentione omiſſa, eum subito adorti, multis ac magnis incommodis afficiunt. Itaque ſe deceptum intelligens, nō auſus præterea legatos mittere, cum neque tolerabiles iam pacis conditiones latū iri putaret, & in mærorem conijcere milites fruſtrà tentata pacificatione nollet, properandum in Armeniam, quoniā ſemel caſtra mouiſſet, ſibi ſtatuens, aliāque uiam (quæ enim uenerat, eam ſibi omnino intercluſam opinabatur) ingreſſ

ingressus, cum exercitu extrema mala pertulit. Nam & regionū imprudentia ipsis oberat, & barbari angustijs præoccupatis, fossis, operibûsq; transitū obstruebāt aqua-
tionem ubiq; difficilem reddebant, pabulatione arcebat: ac si quando erat fortè per commodiorem aliquem locum iter faciendum, falsis nuncijs summissis eos ab his deterrebant, tanquam ab hostibus insiderentur, in loca autem quâ suas ipsi insidias collocassent, auertebant: his incommodis, ac fame multi perierunt, iâmque ad hostem per-
fugere coëptum est: ac nisi per fugas Parthi in reliquorum conspectu sagittis confecissent, uidebantur omnes ad bar-
baros transituri, sed Parthorum crudelitas eam defecio-
nem inhibuit. Hoc quoque ipsis fortuna interitus sui ef-
fugium dedit: Cum aliquando in insidias incidissent, ac frequentibus sagittis peterentur, repentè clypeis consti-
patis testudine effecta, sinistro genu in terram procubue-
runt. Barbari autem, qui nihil unquam huiusmodi uide-
rant, putantes eos propter uulnera cœcidisse, ac iam si nul-
los omnes posse concidi, proiectis arcubus ab equis desilue-
runt, acinacibûsq; nudatis ad cedendum eos accurrerūt.
Tum Romani consurgentes, signo dato, phalangemque unâ explicantes, singulique proximum hostem à fronte
adorti, armati inermes, inopinantes parati, sagittarios le-
gionarij, barbaros Romani, tanta clade affecerunt, ut re-
liqui statim discesserint, neque unquam postea insequuti
ipsos sint. Porro testudo talis est, & hoc modo fit. Impe-
dimentis, & levis armaturæ militibus, equitibûsq; in me-
dio exercitus collocatis, grauis armaturæ pedites, hi qui
oblongis clypeis cauis, ac in morem tubi incuruatis utun-
tur, in extremis partibus quasi tegularum loco ponuntur,
ita ut foras obuersi cum armis suis reliquos ambient. Cæ-
teri qui lata gestant scuta in medio conserti, ea supra se
& reli

Romano-
rum in Ar-
meniam re-
cedentium
miseriæ.

Testudo mi-
litaris, Ro-
manos ab
extrema
pernicie de-
fendit.

Testudinis
militaris
descriptio
& usus.

et reliquos omnes tollunt, ita ut nihil aliud quam clypei à tota phalange conspiciantur, omnesq; propter densitatem ordinum à telis protecti sint: est enim hæc clypeorū densatio adeò firma, ut et super ea ingredi aliquot homines possint, et equis eadem, uehiculisque ferendis est, si in cauo ac angusto loco constipetur. Hæc figura est illius ordinis, nomēq; testudinis propter firmitatem, ac quòd tam egregiè exercitum contegit, inuenit. Vñ porro eius duplex est. Nam aut in oppugnando aliquo loco facta testudine succedunt ad murum, ac sepe numero ad ipsum murum quosdam ea attollunt, aut à sagittarijs circumdati, omnes genu nituntur simul, equi etiam (nam hos quosq; se in genua inclinare aduefaciunt) opinionēq; de se tanquam confectis præbita hostibus accedentibus eis, repente, nec sine terrore eorum, insurgunt. Antonius hostibus præterea non urgentibus, frigore magnopere confectus est. Iam enim hyems inierat, et mōtes Armeniæ (per quos solos facere iter tutò poterat) nunquam non glacie integuntur: ac tum maxime eos uulnera, quæ multa acceperant, molestabant. Idcirco multis mortuis, multis ad bellum inutilibus redditis, Antonius quia non ferebat hæc singula audire, interdixit ne quis tale sibi quicquam annuntiaret: regi autem Armeniæ, quāquam ei quòd se deseruisset, succenscret, ac ulcisci cum in animo haberet, ab blanditus est, ac demeruit, ut ab eo pecuniam ac alimenta acciperet: deniq; cum neq; ulterius ferre iter milites, præsertim hyberno tempore, possent, et alioquin frustra essent hæc ipsis miseriæ tolerandæ, cum statuisset ipse parua interiecta mora in Armeniā redire, regē adulando ac pollicitando identidem permouit, ut sibi in suo regno hyemādi potestatem faceret, uere iterum cōtra Parthos ducturo exercitū. Allata sunt ei etiā à Cleopatra pecunia, ex quibus

Antonius
in Armeniā
venit, utq;
regem de-
mulserit.

Militibus
pecuniam
diuidit.

bus cētenos quadragenos sestertios singulis legionariis, ac reliquis ratam portionem diuisit: & cum ea pecuniæ non sufficerent, ex suis facultatibus reliquū addidit, Cleopatra suos etiā sumptus acceptos referēs. multū enim ei etiam amici contulerūt pecuniæ, multum à sociis exegit. His actis Antonius in Aegyptū abiit. Romæ etsi nihil horum quæ acta fuerant, ignotū esset (non quòd ipse ueritatem perscripssisset, solitus omnes acceptas clades occultare, aut de iis contrarium, quasi re feliciter gesta, scribere, sed quia fama rem, sicut habebat, ipsam annunciabat, Cæsarque & qui cum eo erant, diligenter & explorabāt omnia, & diuulgabant) tamen publicè ea non sunt indicata: quinimò sacrificatum etiam est, & dies festi acti. Quia enim adhuc Cæsar contra Pompeium bellum gerebat, neque conuenienter, neq; opportunè ea palàm proponi poterant. Antonius his ita actis, Amyntā, qui scriba Deiotari fuerat, Galatiæ principē constituit, Lycaoniæ, Pamphylieque partibus quibusdā adiectis: Cappadociæ cuncto Ariarathe, Archelaum, cuius genus paternum deducebatur ab Archelais, qui contra Romanos belligerauerant, mater autem ei erat scortū Glaphyra. Hæc tamen ciues eo minus uitio dederunt Antonio, quòd de alieno liberalis fuerat. Cleopatrae autem nomine magnoperè cultus est, quòd & liberos ex ea suscepisset, prius gemellos Alexandrum & Cleopatram; deinde Ptolemæū, Philadelphū cognomine, quòdque multas Arabiæ Nabatæ, Ituræq; (Lisaniā enim quem regem eorum fecerat, in simulatū quòd studeret Pacoro, necauerat) Phœnicēsq; & Palæstinæ, ac Cretæ partes, & Cyrenen quoque ac Cyprum ipsis donauisset. Anno subsequente, Pompeio & Cornificio Consulibus, bellum regi Armeniæ facere instituit, haud parum spei in rege Mediæ ponēs, qui Phraati

Antoni⁹ vi
prouincias
Romanas
regulis di-
stribuerit,

An. V. C. 719
Antoni⁹ bel-
lum contra
Armeniæ re-
gē molienti,

M

amicitiâ cū
Medo iun-
git.

Ostauia An-
tonio dona
adfert.

Géril qua-
runda Pâno-
nia & Illy-
ricovina-
tū rebellio.

Millites tur-
bulentos vt
composue-
rit Cæsar.

succensens, quòd neque prædæ magna parte, neque alio honore esset præditus ab eo, cupiensque Armeniæ regem ulcisci propter inductos sibi ab eo Romanos, Polemone ad se misso, amicitiam ac societatem suam ambierat: quare adeò delectatus est Antonius, ut inita cum Medo pace, præmium legationis Polemoni Armeniam minorem postea dederit. Proinde Armeniæ regem primò in Aegyptum tanquam amicum euocauit, ut ibi deprehensum sine labore occideret. Cum autem is dolum suspicatus non uenisset, rationes cum aliter decipiendi iniuit. neque enim iram contra eum palam ferebat, ne cum ad bellum excitaret. Igitur tanquam iterum contra Parthos profecturus, quo imparatum Armenium inueniret, ex Aegypto abiit. In itinere autem cognito Octauiam Romam aduenire, in Aegyptum reuersus est, statim eam domum redire cum iussisset, ac dona eius cum alia, tum milites, quos in hunc finem ea à fratre suo petierat, accepisset: atque ita deinde magis adhuc amoris & imposturæ Cleopatræ seruiuit. Interim Cæsar Pompeio mortuo cum res Africæ compositione indigerent, in Siciliam uenit, inde in Africam transmissurus: sed ibi tempestate detentus, quominus deinde traheret, hanc causam habuit. Salassi & Taurisci, Liburnique & Iapudes, cum iam antè in Romanos haud mediocriter iniurijs fuissent, ac stipendio quòd pendere debebant, non soluto, etiam in finitima inuasissent, eaque maleficiis infestassent, tum apertè propter Cæsaris absentiam rebellaucrunt. Ea propter Cæsar ex Sicilia reuersus, ad bellum contra eos se parauit. In eo apparatu cum nonnulli quibus missio militiæ facta fuisset, tumultuarentur, ac quia nulla præmia accepissent, iterum stipendia merere uellent, omnes in unam legionem eos conscripsit, ut à cæteris segregati, neque coram

rumpe

rumpere alios, & si quid mouere noui instituisſent, ſtatim deprehendi poſſent: cūque ne ſic moderatē ſe gererent, paucos ex ipsis, qui nati erāt maximū, in Galliam in colonias dimiſit, ſperans reliquos etiam idem ſperantes quieturos: & cum nihilominus fremerent, in quosdam eorum exemplum ſtatuit: irritatos reliquos coſilio quaſi alius rei cauſa conuocauit, circumſuſoque exercitu, arma eis ademut, & exautorauit. Hi cum ſimul & quā parū ipſi poſſent, & Cæſaris magnanimitatem cognouiſſent, mutata uerē ſententia, multis præcibus à Cæſare impetrauerunt, ut inter milites denuō recipereſentur. Cæſar, quòd & militibus indigebat, & metuebat ne eos Antonius ſibi adiungeret, ueniam dedit, eorūque deinceps opera uſus eſt in omnibus rebus optima. His actis, aliisſque ad alios populos ſubigendos miſſis, Iapydas ipſe bello petiit: quorum eos, qui citra montes haud procul à mari habitabant, non omninò difficulter in ſuam poteſtatem redegit, qui uerò montes, & ultra eos incolabant, eos non ſine maximo labore perdomuit. Hi Metulomaxima ſua urbe occupata, Romanos oppugnantes multoſque repulerunt, machinas multas combuſſerunt, Cæſarē ipſum à lignea turri quadam murum conſcendere conatum grauiter ſauciauerunt: tandem cum nihilominus propoſitum urgeret, copiasque euocaret, ſimulantes ſe pacem facturos, præſidium in arcem acceptum noctu interſecerunt, ædes ſuas incenderunt, ſeipſos, ac quidam etiam uxores & liberos ſimul occiderunt, ita ut nihil præde inde ad Cæſarem redierit, cum captiui etiam paucopoſt necē ſibi ipsis cōſciuerint. Cum ad hunc modū hi periſſent, reliqui in poteſtatem eius nulla re memorabili geſta ueniſſent, in Pannonios exercitum duxit, neque leſus quidem ab iis unquam, neque ullum crimen obſticiens,

Cæſar, ut Iapydes ſubegerit.

Metulum,

Cæſaris in Pannonios expeditio, & geſta in ea.

Pannoniæ
descriptio.

Pio Africæ,
Dalmatiæ et
Pannoniæ
provinciis
præfuit.

Pæones qui
sint.

sed militum exercendorum simul, & alienis bonis alendo
rum causa, omne id iustum esse censens, quod armis potē-
tior contra infirmiorē decerneret. Pannonij habitant
ad Istrum fluvium à Norico usque ad Mysiam Euro-
pæam, Dalmatis uicini: tolerant autem omnium homi-
num uitam durissimam; nam neque terram, neque aërem
felicem habent: neque apud eos oleum, aut uinum, nisi
paucissimum, nascitur: neque enim hæc colunt, cum maio-
rem partem acerrima in hyeme uiuant: sed hordeum &
milium & edunt, & potum ex eis conficiunt: cæterum
omnium, quos nos quidem nouerimus, hominum fortissi-
mi sunt, nimirum cum nihil uita honesta dignum habeāt,
ad iram & cædes propensissimi. Quod ego non auditu
tantum, aut lectione sed re ipsa cognitum, cum præfessum
uidelicet ei nationi, scribo. Nam post Africæ præfessus
ram, Dalmatiæ, quam olim pater quoque meus aliquan-
diu administrauit, & Pannoniæ superiori præpositus
fui; unde hæc quæ scribo, explorata mihi sunt. No-
men autem Pannonibus inditum est ex eo, quod tunicas
manicatas ex pānis more suo concisis ac consutis confi-
ciunt: uerum siue ea nominis est ratio, siue alia, certè qui
dam Græci ueritatis ignari, Pæones eos uocarunt, quod
ipsum quidem etiam nomen antiquum est, non tamē istius
populi, sed eius qui ad Rhodopem montem, & Macea-
doniam maritimam (sic enim nostro tempore uocatur) ha-
bitant: quapropter ego hos Pæonas, istos Pannonios no-
minabo, sicuti & ipsi sese, & Romani eos appellant.
Enimuerò Cæsar in Pannonios profectus, primum à ras-
pinis se continuit, quamuis ij pagos in campestribus si-
tos deseruerant, quod sperabat se eos citra uim sibi ad-
iungere posse: sed cum ad Sisciam accedentem cum leuiss-
sent, ira correptus agrū eorū uisit, prædāsque quas potuit
maxi

maximas egit. Cum urbi appropinquasset, incolæ à pri-
moribus persuasi, statim ei se dederunt, & obsides præ-
buerunt: postea autem portas cum occlusissent, in obsi-
dione habiti sunt, cū & muris ualidis, & duobus nauiga-
bilibus fluuiis considerent. Fluius enim Colops ipsa mœ-
nia alluens, in Sauum defluit, qui & ipse tum haud procul
ab urbe meabat, & nunc totam urbem circumambit, à
Tiberio magna fossa eò adductus, per quam rursus in an-
tiquum alueum exit: eo autem tempore cum Colops ipsis
mœnibus allaberetur, & Sauus haud magno inde spacio
præterflueret, interuallum uacuum relinquebatur, quod
fossis & palis aculis munitum erat. Cæsar itaque nauibus,
quas socij iis in locis parauerant, acceptis, iis per Istrum
in Sauum, atque inde in Colopem subductis, urbem ter-
ra simul fluuioque aggressus est, ibique naualia nonnulla
prælia fecit. Barbari enim lintribus paratis, ad pugnam exi-
bant: inque fluuiio inter alios Menam etiam Sex. Pompeij
occiderunt, ac in terra quoque Cæsarem fortiter propul-
sarunt, donec tandem audito quosdam sociorum suorum
insidiis exceptos per iisse, animi collapsi deditionem fece-
runt. Ita his in potestatem Cæsaris receptis, reliqua etiam
Pannonia pacis condiciones accepit. Ibi Cæsar cum exer-
citus parte Fusio Geminio relicto, Romam rediit: trium-
phumque sibi decretum in aliud tempus reiiciens, Octauia,
& Liuiæ statuas dedit, utque sine tutore suis ipsarum fa-
cultatibus uteretur, sacrosanctæq; eodem iure quo Tribu-
niplebis essent. Cum autem in Britanniam etiam expedi-
tionem, patrem amulatus, intenderet, iamq; in Galliam
usque eius rei causa progressus esset ea hyeme, qua Con-
sulatum Antonius iterum, & L. Libo gerebant, Panno-
niorum recens subactorum, & cum eis Dalmatarum re-
bellio exorta est: & Pannonios quidem Geminus, quauis

Siscia urbs
Pannoniæ ca-
pta à Cæsa-
re.

Colops.
Sauus.
Tiberij op°.

Menas occi-
dit.

Fusius Gemi-
nus.
Honores Li-
uiæ & Octa-
uiæ dati.
Cæsar in Bri-
tanniam ire
instituit.

Rebellio
Daimacarū
& pānonū.

Tuscia ab iis cēctus, tamen praeliis aliquot superatos recepit. Salassos autem, & qui eorum rebellionis socij fuerāt, Valerius Messala domuit. in Dalmatas autem Agrippa prius, deinde Cēsar ipse exercitum duxit, eosque plerosque hi multis ac magnis tamen acceptis incommodis (nam & Cēsar uulneratus est, & militibus propter delictum quibusdam hordeum pro tritico datum est, & alij qui ordines deseruissent, decimus quisque sorte ad pœnam de-

Anno V. C.
710.

lectus) subiugauerunt. contra reliquos Stētilius Taurus bellum gessit. Hoc tempore Antonius eadem die & iniit Consulatum, & deposuit, substituto in suum locum L. Sempronio Atratino: itaque hunc nonnulli, non Antonium in enumeratione Consulū recensent. porro autem quęrens rationem, qua minimo labore regem Armenię ulcisc

Antonius
quemadmo-
dū p. fraudē
ceperit regē
Armenię,
vix eū tra-
didit.

sci posset, misso ad eum Q. quodam Dellio exoleto suo, filiam eius, suo filio Alexandro eam uidelicet matrimonio coniuncturus, multis pollicitationibus interpositis poposcit postremò repente sub initium ueris Nicopolin Pompeij uenit, eoque cum ad se exiuit, scilicet ut opera & consilio eius in bello Parthico uteretur. Cum Artaxasdes insidias esse suspicatus non ueniret, iterum Dellium ad eum misit colloquij causa: ipse interim celeriter ad Artaxatē progressus est. sic cum partim sociorum opera persuadendo, partim copiis terrendo, cum & scriptis & uerbis eius se amicum omnino ostendisset, eò uix tandem adduxit, ut in castra sua ueniret. Tum comprehensum, prius absque uinculis circumcastella in quibus thesauri erant repositi, circumduxit, spe eorum sine certamine potius, simulans se cum non alia de causa captiuum habere, quàm ut ab Armeniis pro liberatione ac regno eius pecuniam colligeret. postquam autem custodes gaze ei

Artaxes rex

non obtemperarunt, & qui in armis erāt, Artaxā maximū

mum natu inter filios eius regem eius loco constituerūt, Armeniæ.
 argenteis Artabazum catenis uinxit, quia nimirum tur-
 pe erat regem ferreis in catenis haberi. Post hæc uniuersam
 Armeniam partim ui, partim deditione in suam potestatem accepit: nam Artaxes prælio congressus, & ui-
 ctus, ad Parthos concesserat. His perfectis, Mediæq; regis
 Armenia oc-
 cupata ab
 Antonio.
 filia arætoris amicitiae causa filio suo in matrimonium im-
 petrata, relicto in Armenia exercitu, magnam prædam,
 Artauasdemque cum coniuge & liberis secum abducēs,
 in Aegyptum reuersus est, eosq; inter alios captiuos ante
 se in triumpho Alexandriam introduxit, curru ipse inue-
 nit. In Cleopatrarum autem gratiam & cetera egit: & Ar-
 tauasdam cum suis, aureis in uinculis ad eam in medio po-
 puli, tribunali argento obducto, auratâque sella sedentē,
 adduxit. Barbari autem neque supplices ei facti sunt, ne-
 que in genua conciderunt (quanquā & munis & promissa
 hoc crebrò iuberentur) sed nomine eam suo compellau-
 erunt: atque ideo magnos quidem habere spiritus existi-
 mati, durius autem propterea tractati sunt. Deinde
 Antonius Alexandrinis epulum præbuit, ac in cōcilio po-
 puli Cleopatrarum ciūsq; liberis propter se sedem dedit, ha-
 bitâq; ad populum quadam oratione, Cleopatram regi-
 nam regum, Ptolemæum, Cesarionem cognomine, regem
 regum appellari iussit: uisq; Aegyptum & Cyprum, alia
 Cleopatra
 regina re-
 gum.
 à priore diuisione instituta, addixit. Dicebat autem illam
 uerè Cesaris superioris coniugem fuisse, hunc eiusdem
 legitimum filium: fingebatque se studio eius Cesaris ad-
 ductum hæc facere, quò Octauianum non natum eius, sed
 adoptatum filium in inuidiam adduceret. Suis uerò ex
 Cleopatra sibi natis liberis, Ptolemæo Syriam, & omnes
 cis Euphratem usque ad Hellespontum regiones: Cleo-
 patra autem Africam Cyrenaicam; Alexandro fra-

Antonio A-
 lexandria
 quæ in gra-
 tia Cleopa-
 træ egerit

Cleopatra
 regina re-
 gum.

Cesario rex
 regum.
 Diuisio Ro-
 manarū prouinciarū in
 familiam
 Cleopatrarum.

tricolorum Armeniam, & alias trans Euphratem usque ad Indiam, quasi uerò iam eas occupasset, largitus est. Neque uerò Alexandriæ modò hæc egit, sed Romam quoque perscripsit, ut ibi rata esse iuberentur: quæ tamen literæ publicè recitatae non sunt, Domitio, Sosioque, qui tum Consules Antonio quàm maxime fauebant, etsi maxime ut id fieret Cæsar efflagitabat, obstantibus. Contrà Cæsar hoc obtinuit, ne quid eorum quæ cum Artuasio de Antæius egerat, in publicum efferretur: quia & regem, cum quo occultè aduersus Antonium consilia ipse agitarat, miserabatur, & triumphum Antonio inuidebat. Antonius his actis, tamen ausus fuit ad Senatum scribere, uel se magistratu alire, omnesque res S. P. Q. R. potestati permittere: non quòd ita facere instituisset, sed ut spe de se hac exhibita efficeret, ut Cæsar, qui ad urbem erat, aut cogeretur se prior ab armis discedere: aut si id recusasset, in inuidia esset eorum. Ludos præterea Veneri genitrici Consules fecerunt, & ad firias præfecti urbis à Cæsare constituti sunt pueri imputeres, equestri, non patricio genere nati. Porticum, quæ Pauli dicitur, Aemilius Lepidus Paulus propriis impensis perfecit, & in Consulatu suo (gererat enim cum in parte istius anni) dedicauit. Agrippa aquam Marciam, quæ propter corruptos canales defecerat, suis sumptibus reparauit, ac per multas urbis partes deduxit. Hi quidem omnes cum de suis facultatibus liberales fuissent, summissæ tamē se ac moderatè gesserunt: contrà alij quidam minimū etiam magistratū aliquē obtinentes, triumphū sibi uel à Cæsare uel ab Antonio concedi impetrauerunt, cuiusq; nomine multū aurū à populis coronarium exegerunt. Anno sequenti Agrippa ultrò Aedilis factus est, omniāque ædificia publica, omnes uias priuatīs impediis refecit, cloacas expurgauit, ac per eas in Tiberim

Porticus Pauli.

Agrippæ Aedilitas & magnificentiæ.

berim subuectus est. In Circo cum uideret errare homines propter multitudinem metarū, Delphinās, & ouata opera posuit, quibus cursū circuitiōnes & conuersiones ostenderentur: oleū etiam & salē populo distribuit, ac balnea publicē & tonsores uiris ac mulieribus gratis toto anno præbuit: ludis autem, quos multos & omnis generis exhibuit, tanta usus est munificentia, ut pueros etiam qui Troiā equestri certamine luderēt, precio cōduxerit, ne quis sumptum faciendum haberet: denique tesseras in theatrum de sublimi loco proiecit, quibus argentum, uel stis, uel aliæ quædam res offerebantur: alias item multas res uenales in medium propositas, diripiēdas uulgo concessit: præterea autē Astrologos & præstigiatores uite eiecit. iisdē frē diebus Senatusconsultū factū est, ne quis Senatorij ordinis Latrocinij causa in ius uocaretur: eo & rei huius criminis impunitatem sunt consecuti, & in posterū eorū maleficiorum licentia permissa est. Cæsar Consulatum, quem secundum collega L. Tullo gerebat, statim prima die, exemplum Antonij secutus, deposuit, inter patricios plebeios aliquot adscripsit, & enatu id decernente. & cum L. quidam Asyllius Prætura propter diuturnum morbum se abdicaret, filium eius ei succedit, in alius Prætoris locum extrema magistratus die defuncti, alium ad reliquas horas ordinauit. Boccho quoque (fuit is rex Mauritanie Cæsariensis) uita functo, regnum eius nemini alij tradidit, sed inter prouincias Romanas retulit. Ex magniū porro Dalmatarū protinus subactorū, fornices, & bibliothecas, à sororis nomine Octauianas dictas, extruxit. Antonius hoc tempore usque ad Araxem profectus, quasi Parthis bellum illaturus, satis habuit cum Medorū rege societatem iunxisse, cuius ratione mutua sibi auxilia, Antonius Medo contra Parthos, Medus Antonio ad-

Latrociniorū quæstio.

Anno V. C. 721.

Bocchi mors.
Mauritania Cæsariensis prouincia facta.
Bibliothecæ.
Antonij cō Medo pactum.

Iotape.
Polemo.

uersus Cæsarem spoponderunt, militesque nonnullos eius rei causa permutauerunt, & Antonius Medo parte Armenia recens occupata tradita, filiam eius Iotapen, ut Alexandri coniugem futuram, & signa militaria, quæ in Statiani pugna amiserat, recepit. Secundum hæc Polemonem Armenia (ut supra ostendi) minore donauit, Consulatumque simul & dedit L. Clauio, quem secum habebat, & ademit: deinde in Ioniam, ac in Græciam inde belli contra Cæsarem adornandi causa properauit. Medix rex initio usus Romanorum auxilio, Parthos & Artaxam contra se profectos, uicit: deinde autem cum Antonius & suos milites euocasset, & istius quoque milites non reddidisset, uicissim superatus in potestatem hostium uenit. Ad hunc modum Armenia simul cum Media amissa est.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus, Gulielmo Xylandro
Augustano interprete.

*

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quomodo inter Cæsarem & Antonium bellum coortum sit.
De victoria Cæsaris contra Antonium Actiaca.
Acta sunt biennio, Consulibus

Anno V. C. 713

Cn. Domitio Aënobarbo.
C. Sosio.

72) C Cæsare Octauiano III.

M. Valerio Messala Coruino, M.F.

POP

OPVLVS Romanus amisso iam principatu, nondum tamen sub unius potestate deuenerat, sed Antonius ac Caesar æquata potentia rerum potiebantur, pleraque inter se sorte partiti: cætera cū maximè communia inter se faterentur, tamen uterque sibi licentiam consequabatur, alteri præripiebat. Postea uerò quàm Sextus Pompeius obiit, Armeniæ rex captus, gentes quæ bellum contra Cæsarem mouerant, domitæ sunt, Parthique quicuerunt, ipsi quoque bellum inuicem susceperūt, populûsque omnino est in seruitutē redactus. Belli inter Cæsarem & Antonium hæc fuerunt causæ, ac prætextus. Accusabat Antonius Cæsarem, quòd Lepidum magistratu detrusisset, prouincias & exercitum, cū Lepidi, tum Sexti sibi uendicasset, quæ debuerant communi: ambobus esse: horum dimidiam partem postulabat, ac militum etiam, quos ex Italia utrique communi Cæsar delegerat. Cæsar Antonio inter alia obieciebat, quòd Aegyptum sorte sibi non datam obtineret, quòd Pompeium à se ultrò dimissum (sic enim ferebat) occidisset, quòd Artuafda per fraudem capto, inque uincula coniecto infamiam magnam populo Romano conciliasset: matularum etiam partem dimidiam poscebat, ac omnium maximè Cleopatram ei, liberosque ex ea susceptos, ac donatas his regiones exprobrabat, idque præcipuè, quòd Cæsaronis nomen filio Cleopatræ indidisset, & cum in Cæsaris genus retulisset. Hæc mutuo criminabantur, ac excusabant etiam per literas inuicem missas, & apud Senatum Cæsar coràm, Antonius per epistolas se defendebat: hæcque occasione alter ad alterum crebrò legatos mittebat, quò & suam causam quàm maximè iustam esse ostēderet, & aduersarij res exploraret. interim pecuniā quasi

Cæsaris &
Antonij mu-
tuz obie-
ctiones.

Cōsules Cn.
Domiti⁹, C.
Sossius An-
tonio fauēt.
Occaliones
belli ciuilis
inter Cæsa-
rem & An-
tonium.

Nonius
Balbus.

Cōsules ad
Anonium
abeunt.

quasi in alium quendam finem contrahebant, & ad bel-
lum sese tanquam contra alios quosdam hostes parabant,
donec Cn. Domitius, ac C. Sossius, Antoniarum uterque
partium, Consulatum occeperunt: tum enim demum pa-
lām ad bellum ciuile descenderunt. Eares ita acta est. Do-
mitio, quia multas antē calamitates expertus esset, nihil
nouī agitante, Sossius homo aduersæ fortunæ rudis, ipsis
Calendis Ianuariis multa uerba in Antonij laudem, &
uituperationem Cæsarīs fecit: ac edictū contra hūc futu-
rus confestim erat, nisi Nonius Balbus Tribunus plebis
intercessisset: Cæsar autem cum coniectura præcepisset
quid acturus esset Sossius, quia neque conuiuere ad id, ne-
que si repugnasset, bellum incepisse prior uideri consul-
tum putabat, neque in Senatum uenerat, neque omnino
in urbe eo tempore manserat: sed cū huius rei causa, tū
ut per ocium de annunciatis sibi actionibus eo certius cō-
siliū capere posset, causam quandam commentus, pere-
grē abierat. Post uerò reuersus Romam, Senatum conuo-
cauit: præsidioque militum, & amicorum pugiones oc-
cultē gestantium septus, sella curuli in medio Cōsulum se-
dens, multa in defensionem sui ipsius inde mediocria locu-
tus est, multis Sossium & Antonium accusauit: ac cum ne-
que alij, neque Consules ipsi quicquam dicere auderent,
conuenire eos ad certam diem iussit, scripto ipsis Anto-
nij tum iniurias demonstraturus. Consules neque contra-
dicere ausi, neque tacere sustinentes elanculum ante cam-
pū in urbē profecti, ad Antonium se contulerunt, eosque re-
liquorum Senatorū multi secuti sunt. Eo cognito Cæsar,
cū eos à se ultrò emissos dixisset, ne propter aliquā iniu-
riā suam ab iis desertus uideretur, reliquis etiam qui uel-
lent ad Antonium abire, ut tutò id facerent permisit. Cō-
pensauerunt hoc eorum factum alij ab Antonio ad Cæsa-
rem

rem fugientes, interq; eos Titius etiam, Plancusque, quos Titius & Plancus ad Cæsarem deficiunt, Antonius & præ reliquis omnibus in honore habuerat, & secretorum suorum conscios fecerat. Hi cum post discessum Consulum Cæsar Senatu congregato recitasset de scripto ac perorasset quæ uoluisset, Antoniusq; ius auditis, Senatu præsentium habito, multis contra dictis bellum suscepisset, ac Octaviam repudiasset, offensi eius actionibus nonnihil, ac Cleopatram consuetudinem molestè ferentes, ad Cæsarem perfugerunt. qui eos & libentissimè recepit: & ab iis cum omnia alia acta ac consilia Antonij didicit, tum testamento eius quæ essent statuta, ac apud quem id esset, rescivit. nã id Titius ac Plancus obsignauerant. Cæsar uerò de testamento Antonij certior factus, ingenti dolore correptus, statim & quæsiuit id, & inuentum in Senatum, ac deinde etiam in concionem attulit, recitauitque. quod factum etsi erat iniustissimum, tamen ea quæ testamento continebantur, huiusmodi erant, ut omnem Cæsaris facti inuidiam tollerent. Nam Antonius eo testamento Cæsaroni testimonium ferebat, quòd esset uerè Cæsaris filius: suis autem ex Cleopatra filiis immensa munera dabat, suum mortui corpus Alexandria cū Cleopatra sepeliri iubebat. Hæc tantam indignationem apud omnes excitauit, ut reliqua etiam quæ uulgò iactabantur, uera esse crederent, nempe Antonium si rerum potius foret, Romam Cleopatram dono daturum, ac imperiū in Aegyptum translaturum: proinde uehementi ira correpti omnes eum non inuicem modò, aut qui neutri parti studebant, sed hi quoque iam qui summa ei iuncti fuerant amicitia, summopere culpauerunt: quippe hi testamento recitato territi, ac exinde suspicioni, in qua Cæsarem habuerant, repugnantes, cum reliquis sentiebant. Itaque unanimi consensu Antonio Consulatus (erat enim Consul iam defig

Octauiam Antonij repudiat.

Testamentum Antonij publicè Cæsar recitat.

Contra Antonium decreta.

designatus) ademptus, ac reliqua etiam potestas omnis abrogata est: ac tametsi hostis appellatus non est (metuebant enim eos qui cum eo erant: qui ipsi quoque, nisi ab eo discessissent, hostium numero habendi erant) nihilominus re ipsa hostis palam declaratus est: nam & impunitas, ac laudatio iis proponebantur, qui Antonium deseruissent, & Cleopatraz bellum manifestò indicebatur: ac quasi id iam gereretur, saga ipsi sumpserunt, & ad eadē Bellonā progressi sunt, ibique Cæsar tanquam Fecialis omnia quæ antè quàm bellum iniretur, fieri Romano more consueuerant, iussu eorum peregit. Quæ etsi omnia uerbo contra Cleopatram fiebant, tamen re ipsa ad Antoniū pertinebant. Ad eò enim hunc mancipauerat sibi Cleopatra, ut eum Gymnasiarcham Alexandrinorum effecere, ab eo regina ac domina appellata sit, milites in suo satellitio Romanos habuerit, omnesque ij in suis clypeis nomē Cleopatraz inscripserint: ipsa cum Antonio in forum prodibat, ludos cum eo curabat, cum eo iudicia obibat, cum eo equitabat, in urbibus ipsa curru uehebatur. Antonius pedester cum eunuchis eam sequebatur: prætorium suū, regiam nominabat: aliquando acinace se accingebat, peregrinòque uestitu utebatur: in sedili & curru aureis in publico uersabatur: Osiridem se & Dionysium, ipsa se Lunam & Isidem scribebant ac fingeant: quò magis præstigiis quibusdam ad insaniam ab ea adactius uidebatur. Ipsa enim non Antonium modò, sed omnes etiam qui in aliqua apud eum essent existimatione, huiusmodi incantatione quasi usa constrinxerat, ut sibi ipsa imperium in Romanos ausa sit sperare: ac si quid iurciurando affirmaret, ius quod esset ipsa datura in Capitolio, iuramentum fecerit. Enim uerò bellum contra Cleopatram his de causis decretum fuit, contra Antonium nequam.

Antonij &
Cleopatraz
vitæ turpis
ratio Alexā
driz.

quam. Satis enim sciebant alioquin cum se hostem habituros, nunquam Cleopatra proiecta Caesaris rebus accessurum: uolebantque hoc ipsum ei crimē obiici posse, quod contra patriam nihil à suis læsus, ipse ultrò bellum pro Aegyp̃tia muliere suscepisset. Proinde iuuentus ab utrisque magno studio ad arma conuocabatur, pecunie conficiebantur: omnia quæ bello gerendo sunt necessaria, festinatò comparabantur: fuitque eius belli apparatus longè prioribus omnibus maior, multis utrique ad hoc bellū gentibus auxilia subministrantibus. Caesarem Italia omnis (quos enim Antonius in colonias deduxerat, eos Caesar partim metu, pauci enim erant, partim beneficio sibi adiecerat: cuius rei causa inter alia Bononiam quoque denuò coloniam militibus constituerat, ut à se id beneficium ij habere uiderentur) Gallia, Hispania, Illyricum, Africa cum ea quæ antiquitus sub Romanis fuerat, excepta Cyrenaica tum ea quæ Bogudi prius ac Boccho paruerat, Sardinia, Sicilia, ac reliquæ insulæ prædictis terris continentibus uicinæ adiuarunt, Antonio regiones Asiæ continentis Romanis parentes, Thraciæq; Græcia, Macedonia, Aegyptus, Cyrenaica cum finitimis, insulæ etiam propinquæ, regesque & principes fratre omnes, quocumque tum Romani imperij fines attingebant, alij ipsi, alij per suos opitulabantur. Tanta autem contentione uterque utebatur, ut sociorum auxilia etiā sacramentorogauerint. Antonius se quoq; suis militibus uicissim iuramento obstrinxit, bellum se non denunciaturum, ac imperium intra secundū à bello peracto mensem deponiturum, idque omne S. P. q; R. redditurum: ac uix tandem persuaderi sibi potius, ut sexto demum mensē id faceret, quo rectius per octiduum res constituere posset, ita facturum se pollicitus est, et sine quaquam ita in animo habere

Apparatus
ad bellum.

Bononia.

Largitiones
Antonij.

Prodigia.

haberet. Victoriā quidem sibi certā promiserat, quod
 & longē maiorem sibi quā aduersario adesse multitu-
 dinem uidebat, & istius copias se largitionibus corruptu-
 rum sperabat, idēque omnia ad defensionē à Cæsare solli-
 citanā, sibi que adiungendi causa aurum identidem in Ita-
 liam, ac in urbem ipsam summattebat: quæ Cæsari causa
 fuit, ut & attentiores ubique custodias institueret, & pe-
 cuniam suis militibus diuideret. Hæc Cæsare Antoniōq;
 agentibus, ac parantibus, uarij ac multiplices rumores
 uulgò ferebantur, multa etiam diuinitus euidentia signa
 ostendebantur. Sacrificio quodam simius in sanum Cere-
 ris ingressus, omnia quæ intus erant confudit: Buho in
 templum primū Concordiæ, deinde in reliqua etiam fe-
 re omnia quæ sanctissima habebantur delubra, deuola-
 uit: ac cum undique exigeretur, in æde Genij populi con-
 sedit, ac neq; captus est, & tardē omnino auolauit: Cur-
 rus Iouis equestris ludis Romanis fractus est: fax multas
 dies supra mare Græcum suffensa, in cælū euolauit: multa
 tempestate afflicta sunt, inter quæ trophæum quoddam
 in Auentino positū cōcidit, Victoriæq; simulacrū à scena
 theatri deiectū est, pōnsque ligneus totus corruit: multa
 ignis absumpsit, ac ab Actna quoq; is plurimus exunda-
 uit, damnumq; urbibus & agris dedit. Hæc Romanis par-
 tim uisa, partim audita. Draconē quoq; in memoriā reuo-
 cauerunt, ipsum etiam eis portendere aliquid in præsen-
 tia existimantes: nam paulō superiorib; diebus in Hetrus-
 ria draco biceps, lōgus pedes LXXXV, subito apparue-
 rat, ac multis editis maleficiis fulmine ietus conflagraue-
 rat. Hæc prodigia ad uniuersum populum spectabant: nā
 & Romani utrinque crāt qui pugnaturi essent, & futu-
 rū, ut ab utraq; parte multis perditis, reliqui omnes in po-
 testate uictoris forent. Antonio autē clades à pueris Ro-
 m.

me prædicta est, qui nullius iussu in duas partes diuisi, quarum altera Cesariani, altera Antoniani uocarentur, biduum conflixerunt, ac succubuerunt Antoniani. Statua quoque Antonij in Albano iuxta Iouem posita lapidea, multum sanguinis effudit, quo ei interitus portendebatur. Suspensis iam omnium ex æquo animis, eo tamen anno nihil amplius actum est. Nam Cesar rebus in Italia constitutis, eoque magis, quod eò ab Antonio missæ pecunie aduenissent, ante hyemem occurrere ei nequiuit: Antonius cū ad Italiam cursum intendisset, ibi bellū inopinantibus aduersarijs gesturus, cum Corceyram ueniens audisset Cesaris naues, quæ ad speculandum præmissæ fuerant, apud mōtes Ceraunios stare, suspicatus eò Cesarem cum tota classe uenisse, in Peloponnesum (iam enim sub finem autumnus erat) reuersus, Patris hyemauit, dimissis in omnia loca militibus, ut & custodirēt ea, & facilius alimenta eis suppeterent. Interim & sponte sua utrinque ab altero ad alterum quidam Senatores, ac nonnulli alij uenerunt: & explorator quidam L. Mesiur a Cesare deprehensus est, cum Cesar etsi ante Perusie quoque ceperat, omnibus ei prius suis copijs monstratis dimisit. Antonioque scripsit, uel recederet à mari tanto spacio, quantum una die equus conficere potest, ita se ad eum fide interposita adnauigaturum, ut nimirum intra quintū diem congregerentur: uel ipse eadem conditione in Italiam traiceret. non quod putaret hoc futurum, (Nam Antonio quidē Cesarem huius postulati nomine derisit omnino, ac dixit: Quis ergò noster erit index, si quid contrā quā conuenerit, agetur?) sed quia hoc modo suis militibus audaciam, hostibus terrorem se iniekturum censebat. Anno sequenti, cum essent Consules ad eum designati Cesar & Antonius, idque iam olim, cum in oſto continuos

L. Mesiur
speculator.

Largitiones
Antonij.

Prodigia.

haberet. Viſtoriam quidem ſibi certam promiſerat, quòd
 & longè maiorem ſibi quàm aduerſario adeſſe multitudo
 dinem uidebat, & iſtius copias ſe largitionibus corruptu
 rum ſperabat, ideòque omnia ad deſtinationē à Cæſare ſolli
 citandi, ſibi que adiungendi cauſa aurum identidem in Ita
 liam, ac in urbem ipſam ſummuttebat: quæ Cæſari cauſa
 fuit, ut & attentiores utique cuſtodias inſtitueret, & pe
 cuniam ſuis militibus diuideret. Hæc Cæſare Antonioq;
 agitantiſque, ac parantiſque, uarij ac multiplices rumores
 uulgò ſerebantur, multa etiam diuinitus euidentia ſigna
 offendeſcebantur. Sacrificio quodam ſimius in ſanum Cere
 ris ingreſſus, omnia quæ intus erant confudit: Buho in
 templum primùm Concordiæ, deinde in reliqua etiam ſe
 re omnia quæ ſanctiſſima habebantur delubra, deuolauit:
 ac cum undique exigeretur, in æde Genij populi con
 ſedit, ac neq; captus eſt, & tardè omnino auolauit: Cur
 rus Iouis equeſtrib. ludis Romanis fractus eſt: fax multas
 dies ſupra mare Græcum ſuſſeſa, in cœlū euolauit: multa
 tempeſtate afflicta ſunt, inter quæ trophæum quoddam
 in Auentino poſitū cœcidit, Viſtorięq; ſimulacrū à ſcena
 theatri deiectū eſt, pōnſque ligneus totus corruit: multa
 ignis abſumpſit, ac ab Actna quoq; is plurimus exunda
 uit, damnumq; urbibus & agris dedit. Hæc Romanis par
 tim uifa, partim audita. Draconē quoq; in memoriā reuo
 cauerunt, ipſum etiam eis portendere aliquid in præſen
 tia exiſtimantes: nam paulò ſuperiorib. diebus in Hetrus
 ria draco biceps, lōgus pedes LXXXV. ſubito apparue
 rat, ac multis cœitis maleficiis fulmine iectus conſuſus
 erat. Hæc prodigia ad uniuerſum populum ſpectabant: nā
 & Romani utrinque erāt qui pugnatūri eſſent, & futu
 rū, ut ab utraq; parte multis perditis, reliqui omnes in po
 teſtate uictoris ſorent. Antonio autē clades à pueris Ro
 me

me prædicta est, qui nullius iussu in duas partes diuisi, quarum altera Cæsariani, altera Antoniani uocarentur, biduum conflixerunt, ac succubuerunt Antoniani. Statua quoque Antonij in Albano iuxta Iouem posita lapidea, multum sanguinis effudit, quo ei interitus portendebatur. Suspensis iam omnium ex æquo animis, eo tamen anno nihil amplius actum est. Nam Cæsar rebus in Italia constitutis, eoque magis, quod eò ab Antonio misse pecunie aduenissent, ante hyemem occurrere ei nequiuit: Antonius cū ad Italiam cursum intendisset, ibi bellū inopinantibus aduersarijs gesturus, cum Corceyram ueniens audisset Cæsaris naues, quæ ad speculandum præmissæ fuerant, apud mōtes Ceraunios stare, suspicatus eò Cæsarem cum tota classe uenisse, in Peloponnesum (iam enim sub finem autumnus erat) reuersus, Patris hyemauit, dimissis in omnia loca militibus, ut & custodirēt ea, & facilius alimenta eis suppeterent. Interim & sponte sua utrinque ab altero ad alterum quidam Senatores, ac nonnulli alij uenerunt: & explorator quidam L. Mæsius à Cæsare deprehensus est, cum Cæsaretsi ante Perusie quoque ceperat, omnibus ei prius suis copijs monstratis dimisit. Antonioque scripsit, uel recederet à mari tanto spacio, quantum una die equus conficere potest, ita se ad eum fide interposita adnauigaturum, ut nimirum intra quintū diem congregerentur: uel ipse eadem conditione in Italiam traiceret, non quòd putaret hoc futurum, (Nam Antonius quidē Cæsarem huius postulati nomine derisit omnino, ac dixit: Quis ergò noster erit index, si quid contrā quàm conuenerit, agetur?) sed quia hoc modo suis militibus audaciam, hostibus terrorem se iniekturum censebat. Anno sequenti, cum essent Consules ad eum designati Cæsar & Antonius, idque iam olim, cum in octo continuos

L. Mæsius
speculator.

Valerius Messala
Consul.
Prodigia.

Libertorum
pensio.

Bellū cluile
inter Antonio-
nium & Cæ-
sarem init.

(ex quibus hic ultimus erat) annos magistratus ordinassent, Antonio deposito, sicuti à me demonstratum est, Valerius Messala, quondam ab his proscriptus, cum Cæsare Consul fuit. Eo tempore quidam mente captus cum ludi essent, in theatrum insiluit, coronamque superioris Cæsaris rapuit, ac sibi imposuit, estq; à circumstantibus discerptus. Lupus in eadem Fortunæ ingressus, deprehensus occisusq; est. Canis canem in Circo cum maximè equestre certamen fieret, laniauit ac deuorauit. ignis cum alia multa, tum magnam ipsius Circi partem, templaque Cæceris et Spei absumpsit. Id incendium liberti uidebantur excitasse, quibus cum imperatum esset, ut quotquot in Italia degentes ducenta sestertia aut amplius possiderent, octauam partem suarum facultatum conferrent in publicum, turbas, eades, ac incendia ediderant multa: neque prius finem fecerant, quàm armis essent donuti. Horum clades liberos compescuit, ne quid ipsi etiam tumultus concitarent, sed sine prælio uel inuiti quadrantem annui redditus sui (nam is exigebatur ab omnibus ingenuis, qui in Italia prædiū haberent) penderent. Enimuero id incendium etsi uidebatur insidijs libertorum cuenisse, tamen propter multitudinem eorum quæ conflagrârunt, inter prodigia etiam maxima adscriptum est. Neque tamen istos ea teruerunt, aut eo remissius ab ijs bellum gestum est. Totæ hyems speculando, uicissimq; obiter damna iniungendo exacta est. Nam Cæsar cū Brundisio soluiisset, ac Corcyram usque prouectus esset, hostes apud Asium in statione morantes inopinatè aggressurus, tempestate coortus afflictus, re infecta reuerterat. Vere inito Antonius nusquam progressus est: nam socij nauales quos ad triremes suas renuges habebat, promiscuè ex uarijs nationibus collecti, cum procul ab ipso hyemassent, neque exercuerant sese,

se se, & morbo insuper ac perfugiendo diminuti erant. Et Agrippa Methona expugnata, ibiq; occiso Bogude, obseruans naues onerariae quibus locis appellì comode possent, diuersis subinde locis in Græciam egressus, magnopere cum perturbabat. Cæsar his animo audius, cupiensq; quàm primum alacritate exercitus egregie exercitati uti, ac bellū in Græcia, Antonijq; regionibus potius quàm in Italia prope Romam gerere, Brundisium omnes milites qui alicuius essent precij, omnesque Senatorum equitumque primores conduxit: altros, ut eorum opera in agendo uteretur: altros, ne solirelictī ad nouas res consurgerent: potissimum uero, ut ostenderet hominibus maximam ac optimam Romanorum partem secum sentire. Ibi cum iussisset ut certū numerum seruorum singuli adducerent, alimentaq; (excepti tamen hic sunt milites) secum afferrent, Ionium mare cum omnibus copijs traiecit, ducebat autem non in Peloponnesum, aut contra Antonium, sed ad Actium, ubi classis Antonianæ maior pars stationem habebat, quam se uel deditione, uel uicapturam Cæsar sperabat: idcircoque pedestres copias infra montes Ceraunios expositas eò mittens, ipse Corcyram à presidio destitutam nauibus occupauit: ijsq; in portum dulcem (sic dicitur, quia à fluuio eò effluente dulcis eius aqua redditur) subductis, stationem ibi fecit. Inde ad Actium cum classe profectus, cum neq; exiret ad pugnam quisquam, neque ad colloquium (nam Antoniani uel ad deditionem, uel ad pugnam prouocati, alterum fidei, alterum metus causa detestabant) locum eum occupauit. in quo nunc Nicopolis sita est: ibique in sublimi, unde uniuersum mare quod est ad Paxos, interiუსq; sinus Ambracius, & mare interiucens, in quo sunt portus ad Nicopolim, cōspici poterat, castra posuit, locumq; muniuit:

Bogudis interitus.

Cæsar Actiū transmittit copias.

Corcyra capta.

Actium de-
scribitur.

Antonius
Actiū perue-
nit.

ac muros ab eo ad portum exteriorē, Comarum nomi-
ne, perduxit, ac deinceps & tera & mari Actium obser-
uauit. Accepi etiam cum triremes ex mari exteriorē per
murum in sinum Ambracium transtulisse, loco sulcorum
per quas eas educerentur, tergoribus animalium recens
direptis, oleoque inunctis usus: sed quia nihil actum in si-
nu eo istis nauigijs inuenio, fabulæ quoque huic fidem ad-
hibere nequeo. Neque enim parui res erat laboris, per
tam angustum locum, tamq; inæqualē triremes super pel-
libus transportare. Ceterum Actium, Apollinis templum
est e regione portuum qui sunt apud Nicopolim, ante
fauces sinus Ambracij situm: qui sinus per angustias lon-
gè sese effundens, ipse, & qui ante eum positi sunt loci,
appellendis nauibus, stationique sunt cōmodissimi. Quos
Antoniani cum præoccupassent, ex utraque faucium par-
te turribus ædificatis, ac medio inter has interuallo na-
uibus munito, ita ut intrare ac exire nauibus tutò pos-
sent, ipsi in altera sinus parte iuxta templum castra ha-
buerunt, loco equali ac lato, & ad pugnam quā ca-
stra habenda aptiori. quæ ipsa haud minima causa fuit,
cur & hyeme & æstate morbo magis affligerentur. An-
tonius simulatque de aduentu Cæsaris cognouit, nihil
cunctatus, cum ijs quos secum habebat, Actium haud
multò post uenit. & quanquam Cæsar identidem pede-
stres copias ante castra in acie constituebat, ac nauibus
sepenumero ad hostes aduehebatur, eorumque onera-
rias abducebat, ut cum his solis antequam omnes eor-
um copiae conuenissent, decertaret: tamen Antonius
hanc ipsam causam habuit, cur non periclitandam pue-
gnæ fortunam cogitaret, leuibusq; certaminibus tantum
uires hostium exploraret, donec suus exercitus, alioquin
iam minus instante Cæsare, transfractauit. Eo recepto, ca-
stra

stra haud procul à Cæsare ipse posuit, & utraque ex
 parte sinus equitatum etiã subsidio collocauit. Igitur Cæ-
 sar quiescens ipse, ac nullum prælium ultrò suscipiens, in
 Græciam ac Macedoniam quosdam misit, qui co Anto-
 nium auocarēt. Eo tempore Agrippa Leucadem repente
 aduectus, insulam & naues quæ in ea erant, cepit: ac Pa-
 tras deinde, uicto nauali pugna Q. Asidio: post Corin-
 thum quoque recepit. Quæ cum euenissent, ac præterea
 M. Titius & Statilius Taurus subito adorti equitatum
 Antonij fudissent, sociumque sibi Philadelphum regem
 Paphlagoniæ adsciuiissent, & Cn. etiam Domitius infr-
 sus Cleopatraræ redditus ad Cæsarem transiuiisset (qui etsi
 Cæsari nihil profuit, nã paulo post morbo deceßit, tamen
 uisus fuit propterea ab Antonio profugisse, quòd de re-
 bus eius desperasset) eiúsque factum multi essent secuti,
 Antonius audacia perditâ, omnes suos in suspitione habe-
 re cœpit, ex ijsq; cum alios, tum Iamblichum Arabiæ cu-
 iusdam partis regem inter tormenta occidit: quibusdãq;
 negocium dedit, ut Q. Postumium Senatorem disceper-
 rent. Veritus deinde, ne Q. etiã Dellius, & Amyntas Ga-
 lata, quos ad conducendos stipendiarios milites in Macen-
 doniam & Thraciam miserat, res Cæsaris præferrent, ad
 eos contendit, ut si qui hostes eos inuassissent, auxilium
 suis ostēderet. Interim naualis pugna huiusmodi incidit.
 Sosius sperans se, si L. Tauresium, qui paucis cum nauia-
 bus stationem aduersus Antonianos seruabat, ante redia-
 tum Agrippæ (cui uniuersa Cæsaris classis cōmissa erat) ag-
 grediretur, posse rem aliquam memorandam gerere,
 sub auroram repente contra eum cunctus est, obseruata
 densa nebula, ne Tauresius nauium suarum multitudine
 præuisa fugeret: ac cum primò conflictu fugatum cum
 insequeretur, obuiam facto forte fortuna Agrippa non

Agrippæ res
gestæ.

Q. Asidius.

M. Titius,
Philadel-
phus rex
Paphlago-
niæ.

Cn. Domi-
tij defectio
ab Antonio
& mors.

Antonij in
suos crude-
litas.

Iamblicus,
Q. Postu-
mus.

Q. Dellius,
Amyntas.

Nauali pu-
gna Sosius
& Tarcon-
dimotus pe-
reunt.

Antonij de
liberatio.

Prodigia.

Fugam An-
tonius insti-
tuit.

Antonij ad
milites suos
oratio.

modò non affecutus est Tauresium, aut uictoriæ fructum aliquem percepit, sed ipse cum Tarcondimoto, alijsq; multis interijt. Hoc Antonium, & quia ipse reuertens equestri prælio ab excubijs Caesaris superatus fuisset, à consilio castra castris hostium opposita habendi detraxit. Itaque noctu ijs relictis ad alterā sinus partem discessit, ubi castra copiae eius ampliores habebant. Et cum iam commatibus etiam interclusum alimenta deficere inciperent, deliberationem proposuit, an ibi manentes prælio decertarent, an uerò aliò digressi, bellum tempore traherent. ibi cum esset sententijs uariatum, Cleopatrae consilium uicit, quæ suadebat ut opportunissima loca praesidijs firmarentur, ac secum & cum Antonio reliqui in Aegyptum abirent. Prodigia autem eam ut ita sentiret impulerant. Nam hirūdines circa eius tentorium, ac in prætoria naui ipsius nidificauerant, ex cera lac sanguisq; profluxerant: statuæ eius & Antonij, quas Athenienses deorum forma factas in arce posuerant, fulmine in theatrum deiectæ fuerant. His signis, exercitusq; prætereà mœsticia ac infirmitate Cleopatra territa, Antonio quoque timorem iniecerat. Neque uerò aut furtim, aut palam fugientium more auerhi statuerunt, ne socijs quoque metum incuterent: sed tanquam ad nauale prælium instructi, ut etiam si quis obstare uellet, ui diceßum sibi conficerent. Igitur primum optimis quibusque nauibus delectis (nam & militum numerus cladibus ac fugis diminutus fuerat) cæteras combusserunt: deinde noctu præciosissimis quibusque rebus in eas comportatis, cum essent omnia iam instructa, Antonius conuocatos milites ita est allocutus. *Quæ à me, milites, ad hoc bellum comparari debuerant, confecta omnia satis sunt. Est enim uestrum multitudo ingens, ex omni flore sociorum ac*
subdito

subditorum delecta, & ad omne genus pugnae composita, quod quidem in usu apud nos sit: deinde tot opifices, ita ut singulae nostrarum copiarum partes seorsim hostibus formidini esse possint. Videtis enim ipsi, quot & quales socios navales, militesq; classicos habeamus, quot legionarios, quot equites, funditores, quot cetratos, sagittarios, pedites, equitesq; , quorum pleraq; militum genera uel defunt hostibus, uel certe multo & pauciora infirmioraq; nostris adsunt. Iam pecuniae etiam ipsis & paucae sunt, & ea ipsae pensionibus uiolentis coactae, ut neque sufficere diu ea possint, & eos qui contulerunt, nobis quam eis propensiores effecerint: qui cum alioquin eis non optime cuperent, etiam aperte nunc seditiones mouebunt. Contra nobis pecuniae sunt & ex abundantibus diuitijs collectae, neque cum ullius parte iniuria, profuturaeq; omnibus. Quae cum tot tantaq; nobis adsint commoda, nihil quidem statueram de me ipso magnifice loqui: sed tamen quoniam ad summam hoc quoque facit, ac apud omnes homines maximi ponderis existimatur, nimirum ut qui bellum feliciter sint gesturi, optimum habeant imperatorem: ipsa res hoc ita fert, ut necessario omnino mihi de me ipso sit dicendum, quod intelligatis, & uos tales esse, qui etiam sine bono duce uincere possitis: & me eum esse, qui uel malis cum militibus uictoria potiri queam. Eam enim nunc etatem ago, qua hominum & corpora & animi quam maxime uigent, ac neq; iuuentutis temeritas, neq; senectutis debilitas eis officit, sed medio inter utrunq; loco constituti plurimum ualent. Deinde hac ego & natura sum, & ita institutus, ut & intelligere quae in rem uno quoq; tempore sint, & efferre eadem facillime possim: experientiam quoq; (quae stupidis etiam & disciplinae expertibus aliquid existimationis conciliat) rerum & civilium.

*Suas copias
laudat, ho-
stium exa-
gitat.*

De seipso.

*Aetas.
Natura.
Disciplina,
Pericia,*

Et bellicarum mihi paravi, ab ineunte etate ad hunc usque
 diem in utrisque exercitatus. Sæpenumero parui aliorum
 imperijs, sæpenumero alijs imperavi: itaque et quid im-
 perare, et quid subditum obtemperantem agere conue-
 niat, novi. Timui, audax fui, cõque et timoris et audaciæ
 modum calleo: fortuna et secunda et aduersa usus sum, ut
 neque desperandum quicquam, neque contemnendũ sciam.
 Hæc apud conscios uos loquor, uosq; testes facio eorum
 quæ dixi, non ut me ab re uobis iactarem (mihi enim ad
 gloriam satis est, mearum uos esse laudum conscios) sed
 ut hoc ipso quoque intelligeretis, quanto hostibus para-
 tiores simus. Qui etsi nobis multitudine militum ac pecu-
 niæ, ac multiplici apparatus uarietate cedunt, tamen nul-
 la alia res magis eos inferiores nobis efficit, quàm etas et
 imperitia ducis, cuius singillatim omnia uitia recensere
 opus ego non habeo: id summatim dicam, quod uos quo-
 que compertum habetis. Nimirum igitur et corpore est
 infirmissimo, neque ulla insigni aut terrestri aut nauali
 pugna ipse uictoriam parauit. Profectò enim apud Phi-
 lippos in ipso prælio uictus ille est, ergo uici. Habetis
 quanto sim Cæsare præstantior. Enimuerò serè penes eos
 uictoria solet esse, qui instructiores sunt. Quod si igitur
 et hostiũ aliquod est robur, certè id in legionibus, et in
 terra esse inuenietis: nauibus autem ne congregi qui-
 dem omnino nobiscum poterunt. Videtis enim ipsi molem
 ac crassiciem nostrarum nauium, ut si etiam numero nos
 hostium nauibus æquales essemus, tamen ij neque rostris
 impellendo, neque oppugnando ledere possint nostras,
 quas etiam defensoribus uacuas, crassicies tamen ligno-
 rum, et altitudo ipsa facile tutas præstitierint. At uerò
 cum nostris nauibus tantus sagittariorum ac funditorum
 uehatur numerus, ijq; etiam de turribus desuper iacu-
 lentur

Cæsare con-
 temnit, &
 uerbis obte-
 rit.

lentur, audebit quisquam ijs hostis appropinquare? aut si
 appropinquârit, qui tandem non à multitudine ipsa re-
 morum nostrorum eius navis subuertatur? qui non undi-
 que nostris à tabulatis navium ac turribus iacula conij-
 cientibus, navis eius obruta subsidat? Neque uerò quia ui-
 ctoria nauali apud Siciliam potitus est Agrippa, ideo eos
 classe aliquid posse existimare debetis. Nequè enim tum
 cum Pompeio ipso, sed cum scruiis eius depugnauerunt,
 ac contra eos, qui multo imparatiores nobis erant: aut si
 quis omnino eam uictoriam magnificat, meritò is cladem
 qua ipse Cæsar à Sexto affectus est, ei opposuerit: ac sic
 etiam nequaquam pares Cæsaris nostris uires, sed lon-
 gè omnibus partibus nostras & maiores & præstan-
 tiores inueniet. Denique, quanta tandem portio Sicilia
 est nostri imperij? aut quam rationem Sexti copie ad no-
 stras habuerunt? quæ causa est, cur si Cæsar maximè
 easdem quas tum habuit, copias habeat, neque augmen-
 tum, neque detrimentum passus, potius propter secundam
 quam sensit fortunam, is metucendus, quàm propter cla-
 dem acceptam contemnendus sit? Quibus ego mecum
 cogitatis, nolui pedestribus primùm copiis fortunam pu-
 gnæ tentare, quibus eum alibuantum posse opinio est, ne
 si quid ea nobis incommodi accidisset, animo quisquam
 nostrum caderet: sed navibus, quibus & plurimum uale-
 mus, & longè maiorem hostilibus numerum habemus,
 pugnam inire statui, ut si his uicissimus, etiam pedestres
 deinde eius copias despicereamus. Nam hoc quoque satis
 notum uobis est, quod in classe utrique nostrum totius
 belli omne momentum est positum, qua si nos superiores
 euaserimus, nihil est quod reliquos deinde hostes me-
 tuamus, quos taquam in exigua insula circumfessos, cum
 omnia circumcirca in nostra sint potestate, nullo nego-

Victoriâ
 Cæsaris St-
 ciliensem
 eleuat.

Cur classe
 potius, quàm
 acie pede-
 strivoluerit
 decertare.

Quæ victis
 timenda es-
 sent propo-
 nit, Cæsaris
 iniuriis ac
 crudelitate
 in alios &
 se enuicra-
 tis,

cio, ac si nulla alia re, fame certè expugnabimus. Porro
 autem certamen nobis futurum non de rebus exiguis
 aut uilibus, sed pugnantibus acriter, maxima præmia: se-
 gniter autem, extrema pericula proposita esse, uerbis indi-
 gere nō arbitror. Quid enim uictores isti si fiant, crude-
 litatis in nos sibi reliquum facient? qui serè omnes uiros
 illustres quotquot cum Sex. Pompeio fuerant, interfecer-
 rint? multos qui eis cum Lepido auxilium tulerant, nec-
 uerint? Imò autem qui Lepidum nulla eis iniuria, ac sub-
 sidio etiam exhibito, principatu prorsus spoliauerint, ac
 tanquam captiuum in custodia teneant? Qui libertis om-
 nibus per totam Italian, omnibusque alijs qui prædia
 possiderent, ita pensionem imperauerint, ut quosdam co-
 rum ad arma capienda adegerint, eaque occasione per-
 multos occiderint? scilicet hi nobis parcent, qui ne à
 socijs sibi temperarunt? abstinebunt rebus nostris, qui
 suis etiam tributum imposuerunt? Clementia uictores
 utentur, qui etiam ante uictoriam tales se exhibuerunt?
 Ac ne quas in alios i fecere iniurias omnes enumerando
 prolixior sim, hæc potius quæ contra nos ausi sunt, refe-
 ram. Quis enim nescit, me participem rerum ac collegam
 Cæsaris constitutū, curamque Reipublicæ cum eo æqua-
 lem sortitum, iisdemq; honoribus et magistratibus orna-
 tum, tantumque hætenus temporis in ijs uersatum, nunc,
 quantum quidem penes Cæsarem est, ijs omnibus spoliatū,
 ex imperatore priuatum, ex Consule honoribus exutum
 effici, non quidem iussu populi, Senatūsue (qui enim
 isthuc? cum palàm ex urbe profugerint Consules, et alij
 nonnulli, ne quid huiusmodi decernere opus haberent, sed
 Cæsaris ipsius opera, eorumque qui eum sectantur, neque
 sentiunt se ei regnum in seipsos primū usurpandum
 parare. Nam qui ausus est mei uincitis, tantis copijs in-
 stru-

57
structi, Armeniae uictoris, testamentum querere, id habentibus uicripere, resignare, publicèque legere, quomodo hic uobis, aut ulli alij parcat? Qui talis in me amicum, conuictorum, cognatum suum fuit, quànàm humanitate hic in eos, quibus cum ei nihil intercedit iuris, utetur? Quod si eius rei cōiecturam sumere libet ex his quæ iste decreuit, uos quidē hostes plerosque iudicauit, & manifestò uobis minatur: mihi uerò nihil huiusmodi indixit, cum & bellū contra me gerat, & omnia non quasi me uicisset, sed quasi etiam interfecisset, iam nunc agat. Quo modo si me tractat, quem nondum hostis se loco habere simulat, minime quidem à uobis se continebit, contra quos bellum se suscepisse palàm fatetur. Quid autem sibi uult, qui cum arma contra omnes nos ferat, in decreto tamen alijs se bellum facere, alijs non facere asserit? non profecto, non eo animo, quòd discrimen aliquod inter nos statuatur, aut si uicerit, diuersis alios atque alios modis tractare statuerit: sed ut seditionem inter nos misceat, inuicemque commissos, infirmiores reddat. Neque enim ignorat, se nobis, si concordia seruata, uno omnia animo agamus, superiorem nequaquam futurum: dissentiētes autem nos, ac in diuersa studia scissos, spem sibi uincendi esse, ideoque ad hunc modum nobiscum agit. Proinde quemadmodum ego, & qui mecum sunt Romani, periculum nostrum praeuidimus, quantumuis decreto nobis securitas promittitur, eiusque insidias intelleximus, ac quemadmodū neque uos destituimus, neque priuatiim nostrum commodū prospicimus: sic uos etiam, quos ipse non negat se hostium, ac quidem summorum hostium numero censere, decet hæc cum animis uestris reputantes arbitrari, pericula ac spes ex æquo ad omnes ibetare, ideoque omni conatu rebus communibus opitulari, omnique alacritate
in ijs

in ijs nobiscum elaborare, componentes inter se ea quæ uictis patienda, & uictoribus obtinenda nobis sint. Equidẽ magnum est hoc effecisse, ne uicti contumelias, iniuriæque patiamini. id uerò longè maximum, uictoribus licere ea quæ uotis quisquam expetenda haberet, omnia agere. Tot uerò, talesque cū simus, tam præclarè armis, pecunia, nauibus, equisque instructi, peiora nos uelle melioribus præferre, cūq; possimus alios etiam in libertatem uindicare, uelle cum illis seruitutē subire summum id uerò dedecus fuerit. Hoc enim inter me & Cæsarem differt, quòd is rex uester esse cupit, ego autem ipsius quoq; partes sequentes libertati asserere, ut iureiurando etiam confirmauimus. Itaque, milites, tanquam pro utrisque certantes, & communia omnibus bona paraturi, ita contendamus, ut & nunc uincamus, & deinceps perpetua felicitate fruamur. His peroratis, Antonius primores ex ijs quos secum habebat, in naues imposuit, ne si in sua ipsorum potestate essent, noui quid tentarent, quod Dellius & nonnulli alij ad Cæsarem perfugientes fecerāt: permultos autem sagittarios etiam, funditoresque & armatos milites imposuit. Quia enim propter magnitudinem nauium Cæsaris, ac multitudinem classiariorum Sex. Pompeius præcipuè uictus fuisset, naues Antonius edificauerat multo hostilibus maiores, paucas quidem triremes, reliquas omnes à quaternis usque ad decos ordines remorum capaces, turrēsque in ijs altas extruxerat, multitudineque in ijs hominum collocauerat, qui quasi de muro pugnarent. Cæsar apparatus hostium conspiciens, ipse etiam se ad pugnam composuit, Sed ubi consilium eorum ex alijs, ac maximè Dellio intellexit, conducto in unum locum ipse quoque exercitu, hanc orationem habuit.

Dellius ad
Cæsare per-
fugit.

Naues An-
tonij qua-
les.

Cum

Cum & auditu, milites, accepissem, & re ipsa expertus essem, maximas ac plurimas bellicas, aut potius omnes actiones humanas, feliciter ab ijs confectas, qui in consilio capiendo, inque agendo iustitiam & pietatem præ alijs obseruassent, nunc id & mente cum primis repeto, & uos considerare iubeo. nam etsi tantis sumus instructi uiribus, ut etiam in causa iniquiore uictoriam sperare nobis liceret, tamen haud paulo plus fiduciæ in belli causa, quàm in apparatus robore pono. Romanos enim nos, ac maximis optimisq; orbis terrarum partibus imperantes, despectui haberi, conculcariq; ab Aegypcia muliere, indignum quidem fuit maioribus nostris, qui Pyrrhum, Philippum, Perseum, Antiochum debellauerunt, qui Numantinos & Carthaginem exciderunt, Cimbrum & Ambrones ad internecionem delerunt: indignum autem nobis quoque ipsis, qui Gallos domuimus, Pannonios subegimus, ad Istrum usq; progressi sumus, Rhenum transiimus, in Britanniam traicimus. Qui enim non dolore afficiantur omnes isti, qui quas dixi præclaras res confecerunt, si nos sentiant mulieri perniciosæ subiectos esse? Qui uerò nobis non ingens sit dedecus, si qui omnibus hactenus uirtute præstitimus, nunc horum contumelias æquo animo toleremus? Qui, proh, deum fidem, cum sint Alexandrini, ac Aegyptij, (quoneque uerius, neque maius eorum dedecus dici potest) cum deorum loco reptilia, ac alia animantia colant, immortalitatis opinionem ut consequantur, cadauera sua condiant, qui ad ferociam pronissimi, ad fortitudinem imbecillissimi cum sint, ac (quod summum est) scemine pro uiro seruiant, tamen ausi sunt bona nostra affectare, ac nostrum ipsorum opera ea adipisci, ut nos ultrò eis felicitate nostra cedamus. Cui enim non dolorem moueat, si uideat reginam eorum Romanis militi

Cæsaris ad
milites suos
oratio.

A maiorum, & suis
rebus gestis.

militibus stipatam? Quis non gemat, si audiat equites
 & Senatores Romanos Eunuchorum instar eam adula-
 ri? Quis non lugeat, audiens uidensq; Antonium ipsum,
 qui bis Consul, Imperator sæpius fuit, qui mecum Reipu-
 blicæ præfecturam gessit, cui tot urbes, tot exercitus cõ-
 missi sunt, nunc omnibus patrijs uiuendi moribus reli-
 giis, barbaricos & peregrinos omnes imitatum, nostri le-
 gũque ac deorum à maioribus nostris ad nos trans-
 missorum nullam curam habentem, mulierem istam pro
 Iside aut Luna adorare, natis eius Solis ac Lunæ nomina
 tribuere, denique seipsum Osiridem ac Dionysium ap-
 pellare: hinc quasi si uniuerse terræ dominus esset, totas
 insulas, ac continentes etiam terras donare? Equidẽ noui,
 milites, incredibilia uobis hæc, & mirabilia uideri: quò
 magis indignationẽ hæc uobis concitare par est, cum quæ
 uos ne audita quidem creditis, uerè ab ipso agantur: &
 quæ cognoscere sine dolore nemo potest, ea is per luxu-
 riam edat, quod summam meritò uobis irã mouere debet.
 Ego autem initio tanto eum studio colui, ut & partici-
 pem principatus mei fecerim, & meam ei sororem nu-
 ptum dederim, exercitusq; donauerim: postmodò ea usus
 sum in illum humanitate ac beneuolentia, ut neque pro-
 pterea quòd sororem meam ignominia affecisset, neque
 quòd natos sibi ex ea liberos neglexisset, neque quòd
 ei Aegyptiam prætulisset, neque quòd huius libris om-
 nia frè uestra bona dono dedisset, neque ullam aliam
 ob causam bellum ei faciendum duxerim. Primò enim exi-
 stimabam non eodem modo quo Cleopatram, Antonium
 etiam tractandum esse: cum ista ex his quæ egisset, quia
 alienigena esset, statim hostis iudicaretur: Antonius au-
 tem, quòd ciuis esset, ad sanitatem mētis reduci posset, de-
 inde sperabam si non sponte, at certè uel inuitum propter
 decret

suam æqua-
 nimitatem
 proponit.

decretum contra eam factum, poenitentiam exceptorū actum esse. Has ob causas igitur nullum ei bellum indixi. Quoniam uerò his spretis ac despectis, neq; ueniam nobis dantibus, ignosci sibi uult, neque misericordia nostra uti statuit; sed siue stultitia adductus, siue insania (audiui enim, ac fidem audito habui, esse eum detestata illius mulieris incantamenti peruersum) nihili faciens nostram beneficium, nostramque in se humanitatem, seruienti mulieri, eius causa bellum & pericula ultrò contra nos & patriam suscipit, quid nobis reliquum est, nisi ut in eum unà & in Cleopatram uindicemus. Nemo proinde eum pro Romano, sed Aegypto habeat: nemo Antonium nominet, sed Scrapionem aliquem: nemo Consularem aut imperatorem fuisse, sed Gymnasiarcham existimet. Hac enim pro istis uolens recepit, omnique patrio splendore proiecito, unus ex cymballistis Canopi factus est. Neque metuere quisquam debet, ne is aliquod momentum bello sit allaturus: nam prius quoq; nullius eum precij fuisse bellatorem, uos nouistis, qui eum apud Mutinam uicistis. Quòd si quid uirtutis dum nobiscum militauit, iste sibi parauit, scire tamen oportet, omnem eam uirtutem hac mutatione cum perdidisse. Fieri enim non potest, ut is qui regio luxui, mollicieque muliebri indulget, uiro aliquid dignum uel consulat, uel agat. Est enim necesse omnino, ut quibus unusquisque uitæ rationibus utitur, eorum similis reddatur. Cuius signum euident est, quod cum interea temporis unum tantum bellum gesserit, ac unicam expeditionem fecerit, in præliis plurimos ciues amisit: turpissimè autem à Prasæpide recedens, plures adhuc suorum in fuga perdidit. Etenim si quis uestrum ridiculè saltare, ac choream Bacchi ducere opus habeat, omnino is ab Antonio superabitur ea in re; nam saltare hic didicit: sin

Antonij mo-
res & stu-
dia deridet.

cit: sin pugna & armis opus est, quid tandem in eo timen-
dū est? num etasrat qui ea defloruit, & effæminata est, An-
nini uisrat qui muliebris & cinedica lasciuiā cum corru-
pit. pietas erga deos nostros? atqui contra hos & pa-
triam bellum suscepit. fides erga socios? quis autem ne-
scit quomodo inductum in fraudem Armeniæ regem ce-
perit? Num eius in amicos bonitas? quis ergo non uidit
quā miserè eorum multos interemerit? Existimatio ea-
ius, in qua est apud milites? quasi uerò non hi quoque de
eo desperauerint: id quod ex eo patet, quòd ad nos ab eo
per multi quotidie trāseunt. Atq; ego quidem hoc actus
ros omnes ciues existimo, sicut antè etiam fecerunt, cum
is à Brundisio in Galliam iret. Quādiu enim eis spes
diuitiarum sine periculo potiundarum adfuit, omnino
libenter cum eo multi manserunt: nunc uerò ubi pu-
gnandum eis erit contra nos suos gentiles pro ijs qui nihil
ad ipsos pertinent, certè prælium detrectabunt: eò magis
quidem, quòd nobiscum ipsis saluis esse & beatis tutò
licet. At uerò multos auxiliarios secum, magnam pecuniā
uim habet? Certè Asiæ continentis habitatores crebrò à
nobis uictos fuisse, nouit Scipio Asiaticus. Sylla Felix, Lu-
cullus, Pompeius, pater meus Cæsar: nouistis uos ipsi,
qui Asianos Bruto & Cæssio opem ferentes deuicistis.
Iam quo maiores Antonij diuitias esse cogitatis, tanto
magis in id uobis incumbendum est: ut uestras eas faciatis.
Pro maximis enim præmijs, maxima etiam certamina
subire conuenit. Quāquam ego quidem maius uobis huius
belli præmium propositum esse nullum dixerim, quā
ut dignitatem maiorum conseruetis, ut magnanimitatem
uestram tueamini, ut eos qui à nobis defecerunt, ulciscæ-
mini: ut uindictā ab his qui iniurijs uos affecere, su-
matis: ut uictores omnibus hominibus imperetis: ut ne pa-
tiamini

Premium
bello pro-
positum.

tiamini ullam mulicrem uiris æquari. Num uerò qui tot prælia, uos ipsi qui nunc mihi adestis, contra Tauriscos, Iapydes, Dalmatas, Pannoniosq; propter oppida quædam, & terram desertam fecistis, eosque omnes, bellicosissimos omnium opinione habitos, subegistis, imò etiam de unica Sicilia contra Sextum Pompeium, de Mutina sola contra hunc ipsum Antonium certauistis, ac utrumque uicistis: iam minus gnauiter pugnandum uobis arlibrabinuni contra fœminam omnibus uestris rebus insidiatam: contra maritum eius, omnia uestra bona filiis eius clargitum: contra egregios eorum socios ac mensarum assecclas, quos ipsimet stercorearios uocant? Quid ita uerò: an propter multitudinem eorum? atqui hæc nihil contra uirtutem corporum potest: propter nationem? atqui onerabaiulare magis didicerunt, quàm bellare propter peritiam: at remos ducere magis, quàm nauali prælio pugnare nouerunt. Ne quidem pudet, cum huiusmodi hominibus nobis esse confligendum, quos si uicerimus, gloriæ id futurum nobis non sit: dedecori autem, si uincamur. Porro neq; magnitudinem nauium, neque crassiciem lignorum uirtuti uestræ parem esse censete. Quæ enim unquã nauis per se aut sauciauit ullum, aut occidit? quæ autem fiet, ut non propter ipsam altitudinem ac crassiciem & difficilius à remigibus impellantur, & gubernatoribus minus pareant? Quid proderunt his qui ab ijs pugnabunt, qui neque enauigare, neque circumnauigare (quæ pugnae naualis sunt opera) poterunt? Neque enim pedestre prælium nobiscum in mari conferent: neq; ad hoc parati sunt, ut tanquàm intra muros aliquos circumsepsi oppugnentur. Nobis quidem admodum erit commodum, eos lignis quasi mœnibus septos aggredi. Si enim eodem loco naues hostium uelut infixæ substituerint, rostris eas nobis perrumpere

Copias &
apparatum
Antonij ele
uat.

licebit, aut tormentis eminus pertundere, ignique & id-
culis ignitis inflammare: sin se loco mouere ausæ fuerint,
neque insequentes aliquam nostram consequentur, neque
fugientes euadent, propter gravitatem suam ad agendum
aliquid incommodiſſimæ, propter molem autem ad acci-
pienda damna opportuniſſimæ. Quanquam quid attinet
multis uerbis tempus terere, cum iam aliquoties peri-
culum eorum fecerimus, & apud Leucadem, & nuper,
non modò non superati ab ipsis, sed omnibus partibus ui-
ctores. Itaque non tam meo sermone, quàm ueſtris ipso-
rum actis confirmati, nunc ad imponendum toti bello fi-
nem animos intendite; hoc scientes, quòd si hodie uiceria-
mus, nullus nobis sit labor reliquus futurus, nam & alio-
quin hominum id natura fert, ut primis certaminibus ad-
uersam fortunam experti, etiam ad cætera sint animo des-
missiore, & nos extra omnem controuersiam terra ijs
præualemus, ita ut etiam nullam antè cladem passos uin-
cere possemus. Quæ ipsi hostes etiam cognita habent,
adeò ut consternati animis (nihil enim uos eorum quæ
audiui, celabo) propter accepta detrimenta, speq; salutis
si hîc remaneant, amissa, ideò effugere aliquò conentur,
atque ob id classem nunc educere non naualis prælij con-
suerendi. sed fuge consilio capiendæ instituerint, ac opti-
mas preciosissimasq; suas res in naues imposuerint, ut si
possint, cum his effugiant. Nos igitur eos, qui ipsi confiten-
tur se nobis uiribus impares esse, ac suis in nauibus uictori-
æ nostræ præmia uehunt, ne patiamur aliò enauigare,
sed hoc ipso in loco uictis omnia auferamus. Secundum
hanc orationem Cæsar id consilij cepit. ut hostibus enauig-
andi facultatem concederet, quòd fugientes à tergo adori-
retur, nam & celeritate suarum nauium fretus, facile se eos
asssecuturum iudicabat, & fore ut cum pateretur Anto-
niam

nium aliqui effugere conari, cæteri omnes ultro ad se trās-
sirent. Verum prohibitus ab Agrippa id consiliū exequi,
qui metuebat ne hostes, quia i uclis essent xsurī, assequi
non possent, uictoriæ præterea facilioris spe cōcepta, quod
effusus imber, ac multa grando Antonianæ classi incidis-
set, eamq; conturbasset: omisso suo proposito, multos ipse
quoque pedites nauibus suis imposuit, in scaphas ad ob-
eunda ministeria omnibus auxiliarijs collocatis, qui ce-
lriter circumnauigantes, & pugnantes, de ijs quæ res
ipsa postularet monerent, & sibi omnia quæ opus esset
annunciarent: ipse hostium exitum præstolatus est. Qui
cum classico dato naues eduxissent, easq; confertim in acie
ante fauces constituisent, neq; iam amplius quoquam pro-
grederentur, Cæsar ad eos classem direxit, ut uel cum
stante eorum classe pugnaret, uel eam retrocedere coge-
ret: cum ne sic quidem uel ad pugnam exirent, uel recede-
rent, sed eodem loco manentes ordines magis magisq; den-
sarent, hæsitans Cæsar remigibus ut remos demitterent
iussit: ac paululum cunctatus, subito cornua dato signo
utrinque eduxit, circumflexitque, consilio hostem circun-
dandi, aut certè ordinem eius disijciendi. Itaq; Antonius
ueritus ne circumueniretur, quantum potuit suos etiam
ad pugnam eduxit, ad eamq; uel inuitus accessit. Ad hunc
modum prælium nauale commissum est cum & in sua ala-
critate arteq; utrinq; classiarij multum spei haberent, &
pedites eos utrinq; in terra collocati acclamantes cohör-
tarentur. Erat autem pugne dissimilis inter partes ratio.
Nam Cæsariani, impetu concitatis nauibus suis, quas &
minores & celeriores Antonianis habebāt, hostiles naues
inuadebant, undiq; tecti ad uitanda uulnera: itaq; aut sub-
mergebant aliquam nauem hostilem, aut si nequirent, an-
tequam ad manus deueniretur sese recipiebant, tūmq;

Omen fu-
turi euēus
naumachie

Nauale a-
pud Actiū
Præliū, quo
Antonius
Cæsar super-
rauit.

aut iterum eandem nauim aggrediebantur subito, aut ea omiſſa ad aliam ſe conſerebant; atq; inde ruruſus celeriter ſe ad aliã, aliamq; inde conuerſebant, raptim ea quæ poſſent agentes, ut quàm maximè inopinantes hoſtes adorerentur. Nam & robur hoſtium propter multitudinem, & diſtanciare comminus metuentes, neque in appellationibus nauibus, neque in receptu moras trahebant: ſed subito irruentes, ita ut iaculationem hoſtium anteuerterent, ac uel uulnerata aliqua nauis, aut conturbata, ita ut apprehendi ab ea non poſſent, ſtatim retrò cedentes, telorum iſtus euadebant. Contrà Antoniani hoſtes accedentes multis lapidibus ac iaculis impetebant, nauibusque eorum propius aduectis manus ferreas iniiciebant, & ſi opportunè incidiffent, ſuperabant hoſtem: ſin aberraffent, aut nauibus ſuis pertuſis mergebantur: aut dum ne ea perforarentur, propugnando tempus terunt, ab alijs hoſtibus facilius inuadebantur: duæ enim, aut tres ſimul naues Cæſariæ, uitam adoriebantur, ac partim damnum ei inferebant, partim accipiebant. Altera ex parte laborabant maximè & fatigabantur gubernatores & remiges, ex altera claſſici milites. Erantq; Cæſariani equitibus ſimiles modò irruentibus, modò ſe recipientibus, eo quòd appellere ſubinde, ac retrò abducere naues ipſi ſuas tantum poterant. Contrà Antoniani legionis armatæ ſpeciem habebant, appropinquantes ſibi obſeruantis, eosque retinere omni ſtudio conantis. Proinde illi eo hoſti incommodabant, quòd accedentes subito, remos nauium hoſtilium detergebant, hi contrà deſuper eos ſaxis ac tormentis ferientes ſubmergebant: uiciſſimque hi care ab hoſtibus ſuperabantur, quòd eos propius aggreſſos ledere nequibant: illi contrà eo, quod ſi nauem hoſtilem aggreſſi non ſubmerſiſſent, iniecta manu ferrea conſtricti nequaquam

quam æquis uiribus pugnam sustinebant. Cum diu iam dubio esset euentu certatum, tandem Cleopatra quæ in anchoris post classem pugnantem stabat, cum non firret diuturnam ac incertam euentus expectationem, mulier quippe, & Aegyptia genere, diutius suspensa animi sollicitudine, ancipitisque prælij exitus expectatione uicta, signo suis dato fugæ se dedit: qui cum uela confestim crexissent, ac in mare se dedissent, eosque forte fortuna coortus uentus secundus impulisset, opinatus Antonius eos non dato à Cleopatra signo, sed metu coactos tanquam uiatos fugam cepisse, ipse etiam eos secutus est. Hoc facto reliquorum etiam militum animi consternati sunt, ac ipsi quoque de fuga cogitantes, alij uela sustulerunt, alij turres & arma nautica in mare proiecerunt, ut exoneratis nauibus facilius esset fuga. Cesariani, quibus neque uela erant, & ad nullam aliam rem nisi prælium nauale se parauerant eos qui iam fugam cepissent, non insecuti, reliquos qui eam adhuc adornabant, adorti, multis suis nauibus singulas hostiles circumdantes, eminus comminusque pugnam conseruerunt. Erat hoc ipsum etiam certamen uarium planè, acerrimumque, cum Cesariani inferiores partes nauium circumcirca perforarent, remos detergerent, gubernacula abrumperent, in tabulata hostilium nauium conscendentes alios repellerent, cum alijs dimicaret: (erant enim iam etiam numero aduersarijs æquales) contra Antoniani contis hostium naues detruderent, securibus caderent, eis saxa aliasque in id ipsum paratas moles iniicerent, ascendentes arcerent, cum comminus congressis pugnarent. Poterat qui eam pugnam spectasset, haud ineptè (modò parua liceat magnis componere) eam oppugnationi murorum, aut multarum in mari exiguarum insularum conferre: eam utrorumque conatus spe-

Cleopatra
fuga.

Antonius
fuit.

Cōparatio.

Ignis nau-
bus Anto-
niani inij-
citur.

Aqua mari-
na.

ciem præ se ferebat, cum alteri in naues hostium, quasi in continentem terram aut arcem conscendere cuperent, omniâque quæ ad id perficiendum facere uidebantur, summo studio appararent: alteri nihil eorum quæ fieri in huiusmodi re solent omittentes, eos arcerent. Cum ancipiti euentu esset diu pugnatum, Cæsar ignem ex castris afferri iussit: neque enim aliud consilium uictoriæ explicandæ habebat: quanquam potiundæ hostilis periculi causa initio statuerat incendio abstinere. igne alato statim aliud genus pugnae accidit. Cæsariani undiq; ad hostilem aliquam nauim accedentes, iacula ignifera in eam emittere, fæces manu conijcere, ollulâsque etiam carbonum picisque plenas eminus tormentis eò iaculari: Antoniani hæc singula repellere, si quod incidisset, quia id statim apprehensis lignis multam in naui flammam excitabat, primum eam aqua, quam potus causa secum tulerant, restinguere: post ea absumpta, marinam haurire: eaque si multâ simul adhibuissent, nonnihil obsistere ignis uoluntia: quia uerò id non ubique fieri licebat (nam & urnas habebant haud iustæ magnitudinis, & terrore iniecto eas tantum dimidia sui parte aqua repletas trahebant) non modò auxilium nullum ferebatur, sed uires malo addebantur, (aqua enim marina flammæ non multa infusa, magnoperè eâ exuscitat.) Proinde aquæ præsidio deficiente, centones, & cadauera flammæ Antoniani inijcere: id aliquandiu inhibuit ignem, ac compesci incendium uidebatur: post his ipsis etiam auctum, præsertim quia uentus uehementior inciderat maius effulsit. Ibi uerò hi, dum partes nauium flamma depascebatur, incendio succurrere, in ipsam flammam insilire, alias partes rescindere, res in alia loca differre, easue aut in mare projicere, aut in hostes, ledendi causa: alij ad integras partes nauis

navis sese recipientes, manibus ferreis, ac longurijs tum maxime uti, ut naui hostili sibi annexa, aut in cam exilientes, periculum incendij euaderent, aut cam saltem unà comburerent. Caesariani hoc ipsum ne fieret, ad naues ipsorum non appropinquare. Itaque cum ignis iam & latera nauium corripuisset, & in solum usque descenderet, tum demum in summis Antoniani uersari miserijs: quippe alij, ac nautæ potissimum, fumo, antequam ignis ad cos peruenisset, necabantur: alij in medio incendio tanquam in camino assabantur: alij armis ignem concipientibus colliquabantur: alij antequam aliquid huiusmodi paterentur, nonnulli etiam semiuusti, armis proiectis uel uulnerabantur eminus, uel in mare se deijcientes suffocabantur, uel ab hostibus idi mergebantur, uel à belluis marinis laniabantur: solis his æquior inter tantis miserijs mortis fuit conditio, qui prius quàm huiusmodi mala subirent, mutuis se inuicem uulneribus interfecerunt, aut sibi ipsis manu: attulerunt, non expectato cruciatus ullo genere, ac cum nauibus suis tanquam rogo cremati sunt. Caesariani qui se, dum defendendi sui aliqua facultas adfuisset hostibus, ab earum nauibus abstinerant, cum uiderent nauibus igni correptis, homines ne sibi ipsis quidem auxilio esse, nedum aduersarium ledere posse, celeriter aduecti pecuniæ eripiendæ studio, ignemq; à se immissum restringere conati sunt: horum quoque permulti cum ipsis nauibus à flamma correpti, & harpagonib; hostium, perierunt.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus primus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quomodo Cæsar à victoria Asiatica res constituerit.
De Antonio ac Cleopatra, ac eorum post acceptam cladē actis.
Vt Antonius in Aegypto uictus, seipsum occiderit.
Quemadmodum Cæsar Aegyptum subegerit.
De Cæsar's reditu Romam, triumphisque ab eo ductis.
De curiæ Iuliz dedicatione.
Vt Mysia in potestatem populi Romani venerit.
Acta sunt hæc reliquâ parte eius anni, quo Cæsar I I I. Consul
fuit, collega M. Valerio Messala Coruino, ac biennio de-
inceps, cuius Consules,

- Anno V.C. 714. Cæsar I I I.
M. Licinius M. F. Crassus.
715. Cæsar V.
Sextus Apuleius Sexti F.

Qua die Cæ-
saris Monar-
chia cœpe-
rit.

N hunc modum pugna naualis facta est:
I I I I Nonas Septembris. Id à me non
frustrà commemoratum est, dies annota-
re alioquin non solito: sed quod ab ea die
primum Cæsar solus rerum potitus est,
Imperiijq; eius recensio præcise ab ea sumitur. Eadem die
Cæsar Apollini, qui apud Asium colitur, triremem, qua-
drirremem, ac alia nauium genera usque ad decirem
ex captis nauibus consecrauit, templum maius extru-
xit, ludos Musicos ac Gymnicos, & certamen eque stre-
cum

Apollo A-
Qius.

cum sacro quinquēnali * (sic enim hi qui annonæ sunt præfecti, appellantur) constituit, Actios illos ludos dicēs, Actij Iudi.

urbemque eo loco ubi castra habuerat, efficit: partim collectis ad eam incolendam hominibus, partim eò trans- Nicopolis.

latis finitimis, eique urbi Nicopolis nomen indidit: ac locum in quo tetenderat, lapidibus quatuor pedum magnitudine constravit: rostrisque navium captarum ornavit, sacrarium ibi Apollinis sub dio constituens. Verum hæc postea temporis facta sunt: tunc autem emisit classis suæ partem, quæ Antonium ac Cleopatram insequerentur: quæ cum consequi eum non posset, reversa est: cum reliquis uerò ipse castra hostium, ijs propter paucitatem non resistentibus occupavit, ac deinde reliquum exerci- Acta Cæsaris à uictoria.

tum deprehendens iter in Macedoniā intendentem, sine pugna sibi adiunxit. Diffugerant autem iam tum alij quidam primores Romani ad Antonium, auxiliarij autem in suam quisque patriam: uerum hi contra Cæsarem nullum præterea bellum gesserunt: sed & ipsi, & omnes populi qui antè etiā Romanis subditi fuerant, pars statim, pars post pacis conditiones à Cæsare acceperunt. Cæsar urbibus pecunia imperata, ademptaq; eis in ciues ipsarum potestate, quam in concilijs populi usurpabāt, regulis ac regibus omnia oppida quæ ab Antonio acceperant, exceptis Amynta & Archelao, abstulit: Philopatorem Tarcondimoti filium, & Lycomedem regnum in parte Capadocici Ponti obtinentem, principatu spoliavit: Alexander autem Iamblichij fratrem non modò regno exuit, quod præmium propterea quòd ipsum accusasset accepit, sed in triumpho quoque ductum occidit: Lycomedis conditionem Medeo cridam concessit, qui ante prægnam naualem Myfos Asianos ad deficiendum ab Antonio permoveerat, eorumque opera bellum Antonianis fecerat:

Quomodo in hostes Cæsar animaduertit.

Amyntas. Archelaus. Philopator Lycomedes. Alexander. Medeus. Cydonij. Lampæi.

Cydonijs ac Lampæis libertatem dedit præstiti sibi auxilij causa, instaurata etiam Lampæorum ciuitate, quæ euerfa fuerat: Senatores, equitesque, & alios insigniores uiros qui Antoniū aliqua in re adiuuissent, multos pecunia mulctauit, multos occidit, quibusdam pepercit. Inter

Sosius. uita donatos præcipuus fuit Sosius, qui cum bello sepe

M. Scaurus. uentus ac dimissus est: & M. quidam Scaurus, uterinus

Mucia. Sexti Pompei frater, ipse quoque neci destinatus, propter Muciam matrē uitam obtinuit. Inter supplicio affectos potissimum commemoratione dignus uidetur Curio,

Curio. filius Curionis istius, cuius Cæsar superior opera plurimum usus fuerat: & Aquilij Flori, pater ac filius: quorū

Aquilij Flori. cum alter tantum, in quem fors incidisset, mori à Cæsare iussus fuisset, uterque periit. Nam & filius prius quàm sortiretur se percussori præbuit ultrò, & pater dolore rei permotus, sibi ipsi necem intulit. Porro autem Antonianos milites in exercitum suum Cæsar allegit, ac ueteranos ciues nemini quicquam dans, in Italiam, reliquos sparsim aliò dimisit. Quia enim in Sicilia post uictoriam metum ei obiecerāt, ueritus ne denuò tumultuarentur, ut præueniret omnem motum, alios sibi omnino ab armis reiiciendos, reliquorum multitudinē diuellere à se inuicē statuit. Libertis, quia adhuc eos suspectos habebat, quartam pensionem remisit, quam adhuc ad pendendam pecuniam sibi imperatam debebant: hique non tam acceptæ iniuriæ memores, quàm pro beneficio remissam pensionem habentes, gauisi sunt: milites quoque qui nondum annos militiæ impleuissent, nonnihil inhibiti à Tribunis militum, potissimum autem spe Aegyptiarum diuitiarum illecti, quicuerunt. At qui uictoriæ socij, tum à militia dimissi nullo premio dato fuisse, indignè id ferentes, seditiones

tiones paulo pòst agitare cœperunt. Id ueritus Cæsar, ac ne Mæcenatem, tum Romæ Italiæq; administrandæ præfectum, contemptui, quòd equestris tantum ordinis homo esset, haberent, Agrippam quasi aliam ob rem in Italiam misit. Tantam enim in omnibus rebus potestatem Mæcenati ac Agrippæ Cæsar eo tempore tribuerat, ut literas quoque ijs, quas ipse ad Senatum aliòsue scribebat, antè quàm redderentur, legerint, ac quæ uisum fuisset nuntauerint: cuius rei causa annulum quoque ab eo acceperant, ut obsignare eas possent. Sigillum enim, quo tum maxime utebatur, duplex parauerat, Sphynge in utroq; eadem insculpta: (nam seriùs incepit suam imaginem in eo incidere, ac ea literas obsignare, quod omnes deinceps Imperatores imitati sunt, excepto Galba, qui canem ex prora nauis prospectantem, signum à maioribus suis ad se delatum, usurpauit) ac si quid uel ijs, uel alijs suis necessarijs scriberet arcani, proximè sequentem semper literâ pro ea quæ exarari deberet, ponebat. Proinde quasi nullo iam imminente à ueteranis ampliùs periculo, res Græciæ constituit, ac duorum diuorū sacris initiatus est: deinde in Asiam profectus, rebus ibi quoque constitutis, quid Antonius ageret expectauit: ac se im parabat, ut si certum quonam is perfugisset comperiret, expeditionem contra eum faceret. Interim ijs apertè tumultum concitantibus, quòd proculipse abesset, metuens ne si quem ducem inuenissent, mali aliquid facinoris ederent, alijs ad Antonium inuestigandum constitutis, in Italiam properauit, media hyeme, sc quartum, & M. Crasso (hunc enim collegam habebat, quanquam & Pompeianas & Antonianas priùs partes secutum) Consulibus. Cum Brūduſium peruenissent, iam cò uniuerſus Senatus audito eius aduentu, tantum Tribuniſt. lebis ac duobus prætoribus ad

Agrippæ & Mæcenatis potestas à Cæsare ipsa data.

Sigillū Cæsaris.

Galbæ signum. Scribendi occulto ratio.

Cæsar sacris initiatus.

Seditio militum absente Cæsare.

bus ad urbem ex S.C. relictis, occurrerat, cum equitibus; ac magna plebis parte, ac multis alijs qui uel legati, uel sua sponte eò frequentes conuenerant, itaque aduentu Cæsaris, & studio maioris partis effectum est ut nemo ullam rem nouam tentare auderet, quin ipsi milites, partim metu, partim spe, nonnulli etiam euocati eodem confluxerunt. Horum Cæsar alijs pecuniam dedit: alijs, qui omnibus secum bellis fuissent, agrum etiam addidit. Nam eos conuentus Italiae, qui Antonij rebus studuissent, extorres egerat militibusque agros eorum donauerat, extorrium autem plerisque Dyrrachium, Philippos, & alia oppida habitanda concessit: reliquis pecuniam pro agro aut numerauit, aut numeraturum promisit. Etsi enim ex uictoria magnam uim pecunie adeptus fuerat, tamen impensæ fiebant longè maiores: ideoque in foro uenum proposuit sua & sociorum aliquot bona, ut uel eamere ea, uel pro agris recipere liceret ei qui uellet: quæ quidem nemo fecit, (quis enim ausus fuisset?) promissionis tamen ea ratione honestam nactus dilationem, eam ex Aegyptiaca deinde præda representauit. Hæc, & alia necessaria cum ita constituisset, ijsque quibus impunitas data erat, concessisset ut in Italia morarentur, id quod antè non licebat, populo qui Romæ remanserant, nec ad se Brundisium uenerat, neglecto, in Græciam auctus est, trigesimo quàm in Italiam uenerat die, ac propter hyemem nauibus per isihnum Peloponnesiacum translatis, tanta celeritate in Asiam aduenit, ut de eius discessu simul redituque Antonius & Cleopatra cognouerint. Hi à pugna nauali fuga elapsi, usque ad Peloponnesum simul cum peruenissent, ibi præter animi sui sententiam diuulsi inuicem sunt, Cleopatra in Aegyptum contendente, ne clades audita novos ibi tumultus concitaret. Hæc ut tutò

in Aegy

Cæsar ut militum desideria ordinauerit.

Cæsar sua & amicorum bona proposuit.

Cæsaris celeritimus in Asiam aduentus.

Cleopatram in Aegyptum rediit.

in Aegyptum adnauigare posset, uictoriam mētita, pro-
 ras coronauerat, cantionesque uictoria obtenta usurpari
 consuetas tibijs concini iusserat: postquam in tutum per-
 uenit, multos primores semper sibi infensos, ac tum clade
 eius animo auctos, occidit. horū facultatibus, & reliquis,
 diuis etiam consecratis (neque enim ab ullo quantumuis
 inaccessso sacrario se abstinebat) ingentem pecuniam cō-
 fecit, copias comparauit, auxilia quaesuit: utque Me-
 dia regem ad suam societatem pertraheret, Armeniae re-
 gi caput amputatum ei misit. Caterum Antonius in Afri-
 cam quosdam misit ad Pinarium Scarpum, & exerci-
 tum quem is iam antē ibi conscriptum ad tuendam Aegy-
 ptum habebat: uerū cum neque reciperetur ab eo, &
 missos quoque ad se is occidisset, nonnullosque milites id
 molestē ferentes necasset, infecta re Antonius ipse quoq;
 Alexandriam se contulit. ibi & alia quæ bello acceleran-
 do conueniunt, ab ijs parata sunt, & filios suos, Caesario-
 nem Cleopatra, Antyllum ex Fulua sibi natum Antonius
 in uiros retulerunt, ut & Aegyptij uiro sibi imperante
 essent alacriores: & reliqui eos duces habituri, si quid
 Antonio & Cleopatrae accidisset, animis eò magis consta-
 rent. Id quidem factū perniciem adolescentibus istis attu-
 lit, ut Caesar ijs, tanquam uiris iam, & principatum aliquē
 gerentibus non parceret. Antonius autem ac Cleopatra
 ita se parabāt, tanquā & classe & pedestribus copijs bel-
 ligeraturi, in eūq; finem uicinos populos, & reges ami-
 citia sibi iunctos ad auxilia conuocabant: nihilo tamen
 minus etiam ad hoc se instruebant, ut si qua necessitas ur-
 geret, in Hispaniam (alioquin etiam pecuniae multitudine
 se eam regionem posse ad defectionem compellere spe-
 rantes,) nauigarent, aut ad rubrum mare concederent.
 Quæ concilia ut quam diutissime occulta haberent, ac
 Caesarem

Cleopatrae
 flagitia.
 Antiaudæ
 interitus.

Pinarius
 Scarpus.

Antonius
 Alexandriā
 uenit, elūs-
 que & Cleo-
 patrae con-
 cilia.

Caesario &
 Antyllus in
 uiros relati.

Cleopatraz
Cæsari munera mittit.
Responsum
Cæsaris.

Arabes na-
ues Cleopa-
træ combu-
runt.

Q. Didius.
Gladiatorū
fides in An-
tonium.

Cæsarem uel fallerent, uel etiam dolo necarent, miserunt ad eum qui de pace agerent, ac interim pecunia eius exercitum corrumpere. Interim Cleopatra clam Antonio sceptrum aurum, coronam auream, sellamque regiā Cæsari misit, quasi regnū cum ijs tradēs, ut is si omnino exorsum haberet Antonium, ipsam saltem misericordia prosequeretur: Cæsar autem acceptis muneribus, omniſque loco ductis, Antonio nullo dato responſo, Cleopatraz palam quidem multa comminatus est, idque etiam reſpondit, si ea ab armis et regno deſtitisset, conſilium ipſum capturum quid eam fieri deberet: occultè autem ei impunitatem ac regnum integrum pollicitus est, si Antonium occidisset. Eodem tempore Arabes à Q. Didio Syria præfecto perſuaſi, naues in ſinu Arabico fabricatas ad nauigationem in rubrum mare, combuſſerunt, populique et reſguli omnes ſuppeditas Antonio Cleopatrazq; denegauerunt. Ac mihi quidem mirari ſubit, cur reliqui complures eos deſeruerint, multis ab ijs ornati beneficijs, cum qui ad ludos gladiatorios alebantur conditione abiectiſſima, ſummum ſtudium eorum oſtenderint, pro ijsque fortiſſimè certauerint. Hi gladiatores Cyzici ad ludos triumphales, quos deuictō Cæsare ſe facturum Antonius ſperabat, cum exercerentur, ubi primum quæ eſſent actū cognouerunt, in Aegyptum ad ſecundum eis auxilium iter inſtituerunt: cumque haud parum incommodi Amyntæ in Galatia, filiisq; Tarcōdimoti in Cilicia exhibuiſſent, (qui ſumma ante amicitia cum Antonio et Cleopatra iuncti, tunc fortunam ſecuti deſecerant ab ijs) multa etiā Didio, qui tranſitu ipſos prohibebat, neque tamen in Aegyptum euadere poſſent ſed circumuenti eſſent, ne ſic quidē ullo modo, quantumuis multa Didio pollicente, ad deſectionem perducere ſe paſſi, Antonium ad ſe accerſerunt.

lius

lius se putantes cum eo coniunctos in Syria bellum posse gerere. Tandem cum neque ueniret Antonius, neque nuncium mitteret, perijsse eum rati, inuiti se Didio dederunt, ea conditione, ne gladiatores posthac essent: utque Daphnem Antiochiæ suburbium eis habitandum concederet, donec Casari res ea significaretur. Hi quidem gladiatores postea à Messala decepti, alij aliò dimissi, quasi in legiones adscribendi, ac per occasionem interfecti sunt. Antonius & Cleopatra postquam Casaris responsum ex legatis cognouerunt, alios miserunt, ac Cleopatra quidem per eos magnam ei uim pecuniæ promisit: Antonius autem amicitia eum ac propinquitatis admonuit, suam cum Aegyptia muliere consuetudinem excusauit, ipsorum mutuum quondam amorem, ac societatem actorum in adolescentia enumerauit: denique P. Turullium Senatorem, unum ex Iulij Casaris percussoribus, amicum suum, Casari tradidit, ac seipsum etiam interficiurum pollicitus est, si eo facto salus Cleopatræ representari posset. Casar Turullio occiso, idque in Co insula (ita ut uisus sit Turullius pœnas Aesculapio dedisse, cuius in loco, qui in Co insula est, arbores ceciderat) Antonio ne tum quidem respondit quicquam. Igitur tertiam legationem Antonius, ac filium suum Antyllum cum multo auro misit. Casar auro accepto, eum sine responso proposuit irritum à se dimisit: Cleopatræ ut primò, sic secundo etiam, ac tum tertio, multas & comminationes, & pollicitationes proposuit. Nihilominus tamen ueritus ne Antonius & Cleopatra, desperata ueniz impetratione in incepto perstarent, ac uel suis uiribus uincerent, aut in Hispaniam ac Galliam traicerent, aut pecunias, quas immensas esse audierat, corrumpere: (nam eas omnes Cleopatra in sepulcrum congefferat, quod parauerat

Daphne.
Messala gladiatores excindit.

P. Turullij interitus.

Ualer. lib. 1.

in re

Thyrſus ad
decipiendā
Cleopatrá à
Cēſare miſ-
ſus.

Cornelius
Gallus.
Antonius re
infeliciter
ad Paræto-
nium gerit.

Cēſar Pelu-
ſio potitur.
Cleopatra
Pelufiū pro-
dit, & totam
cauſam.

in regia: ac ſi uel in re minima fortunam aduerſam ſenſiſ-
ſet, omnes ſecum crematuram minitabatur) Thyrſum li-
bertum ſuum ad Cleopatrá miſit, qui & humaniter mul-
ta cum ea loqueretur, & Cēſarem eius amore captum di-
ceret: ſperans eam, quæ ab omnibus hominibus amari uo-
lebat, eo adduci poſſe, ut Antonio necato ſeiſſam & pec-
cuniam incolumem ſeruaret. Neque Cēſar eo conſilio fal-
ſus fuit. Verum antè quàm hæc acta ſunt, Antonius co-
gnito Cornelium Gallum accepto Scarpi exercitu, ſubitò
Parætonium occupaffe, et ſi in Syriam proficiſci euocatus
à gladiatorib. in animo habebat: tamen eo omiſſo, ad Pa-
rætonium contendit, ſperans quidem ſe eas copias à
Gallo ad ſe ſine ullo labore traditurum, (nam beneuo-
lentia erga ſe affectos propter communem militiam no-
uerat) ſin aliter nequiret, ui certè potiturum: nam & na-
uales & terreſtres copias ſecum adducebat magnas. Sed
neque colloqui cum ijs potuit, quanquam ad murum ac-
cederet, & alta uoce clamaret (concinnare enim tubicines
iuſſerat Gallus, ita ut nemo exaudire quicquam poſſet,
& præterea ſubita eorum eruptione damnum accepit,
ac claſſis quoque incommodum paſſus eſt. Catenas ſub
aqua latentes aliquot noctu per fauces portus Gallus ex-
tenderat, ac deinde nullo apertè præſidio portum cuſto-
diens, abſque omni timore Antonij naues cum ſui con-
temptu intrò nauigare paſſus fuerat. poſtquam eæ intrò
peruenerunt, attractis per instrumenta ad hoc parata ca-
tenis, naues ſimul terra, marique, & ex ædibus circumuē-
tas partim incendit, partim ſubmerſit. Dum hæc ſunt,
Cēſar Peluſium ui, ut ferebatur, re uera autem prodiz-
tione Cleopatrz cepit. Hæc cum nemo ſuppettias ferret,
Cēſari autè reſiſti nullo modo poſſe audiret, ac ex ſermo-
nibus Thyrſi (quo maximè mouebatur) crederet eum ſuo
amore

amore captum, cum quòd id ita esse cuperet, tum quòd
 eadem ratione patrem eius, ac Antonium sibi mancipaue-
 rat, idèoque non ueniam modò sibi, & regnum Aegypti,
 sed Romanorum imperium sperabat, statim ei Pelusio
 cesserat. Pòst cum idem ad Alexandriam accederet, ci-
 ues occultè prohibuit contra eum exire, cum palàm eos
 ut hosti occurrerent cohortari uideretur. Antonius cum
 ad nuntium eorum quæ Pelusij euenissent, Paratonio dis-
 cecisset, ante Alexandriam Cæsari obuiam factus, equi-
 tatu cum ab itinere fatigatum superauit. Hinc aucta con-
 fidentia, ac eo etiam, quòd iaculatus in Cæsaris castra li-
 bellos, sena in singulos sestertia promississet, pedestri etiã
 certamine congressus, uictus est. Etenim Cæsar ipse ultrò
 libellos militibus suis recitans, Antonium criminatus, tur-
 pitudinèque proditiōis eis ostensa, ac studio sui renoua-
 to eò adiecit, ut fidem suam tentatam indignè ferètes, stre-
 nuos se esse fidelesque demonstrare summo studio anni-
 terentur. Antonius insperatò uictus, ad classē confugit:
 ac eò se comparauit, ut aut nauali pugna decerneret, aut
 in Hispaniam transmitteret. Sed Cleopatra eo intellecto,
 id effecit, ut naues ab eo transfugerent: ipsa autem con-
 festim in monimentum insiluit, uerbo quidem, quasi id
 metu Cæsaris ac mortis sibi cōsciscendæ causa faceret, re
 ipsa autem, quòd eodem Antonium quoque uenire uole-
 bat. Antonius etsi se proditum esse suspicabatur, tamen
 amor ne id crederet obtinuit, ac firè magis eius, quàm
 sui ipsius commiseratione afficiebatur: id exploratum
 habens Cleopatra, speransque fore, ut si ipsam obuisse au-
 diret, ipse etiam superuiuere nollet, sed confestim mor-
 tem expeteret, in sepulcrum cum Eunuchò & duabus
 ancillis cucurrit, atque inde nuntium suæ mortis emisit.
 Quo audito Antonius, nulla mora interposita, ipse quoq;

Antonius uin-
 cit: & Cæsare,
 & supera-
 tur.

Cleopatra
 Antonium
 prodit.

Antonius
 mortem &

hi ipsi con-
sciscit.

mori decreuit, ac primùm quendam eorum quos secū habebat, orauit ut se occideret: cum uerò is gladio nudato semetipsum interfecisset, imitari hoc factum cupiens, sibi ipsi uulnus ingessit: collapsusq; in faciem, mortem obuisse ab astantibus iudicatus est. Inde coorto tumultu, Cleopatra cum id sensisset, ex fastigio sepulcri prospexit: (nam ianua eius ita erat parata, ut aperiri semel clausa nequiret, solæ partes superiores ad fastigium nondum erāt abasolute) quam cum uidissent quidam, adeò exclamauerunt, ut Antonius quoque exaudierit: isque intellecto eā esse superstitem, consurrexit, quòd uiuere se posse arbitraretur. Sed multo profuso sanguine, desperata uita, obtestatus est praesentes, ut se ad sepulcrum deferrent, ac perfunes qui ad extrahendos lapides suspensi erant, demitterent, sicq; in gremio Cleopatrae diem suū clausit. Cleopatra nonnihil Caesari fidens, omnem ei rem statim significauit: tamen metuens sibi ne quid durius in se statueretur, in sepulcro remansit: ut si nulla alia ratione salutem consequi posset, ac certè metu pecuniarum amittendarū sibi ueniam à Caesare & regnum redimeret: adeò etiam inter tantas calamitates regni memoriam retinebat, ut mallet nomine & ornamentis eius retentis mori, quàm priuata uita frui: ideòque & ignem paratum perdendis pecuniis habebat, & aspides, aliòsque serpentes, quibus se ipsam interficeret: qui quo modo mortem afferrent, in aliis iam antè hominibus periculum fecerat. Caesar etsi gaza potiri, eamque uiuam capere cupiebat, ut in triumpho duceret: tamen si quid fide interposita promississet, in postor uideri nolens, id agebat, ut cum ea captiua, ac inuitè in suam potestatem redacta, agere ex animi sententia posset: itaque C. Proculcium equitem ad eam misit, & Epaphroditum libertum, mandato quæ loqueretur, agerent.]

C. Procu-
leius.
Epaphrodi-
tus.

rentque. Hi cum Cleopatra congressi, tolerabilibus ei cōditionibus propositis, subito eam priusquā assentiretur, corripuerunt: remotisque omnibus iis rebus, quæ ad mortem consciscendam facerent, aliquot diebus ei ibi ut commoraretur, dum Antonij cadauer condiret, concessis; deinde in regiam adduxerunt, nihil ei de comitatu ac consueto cultu detrahentes, quò magis ea quæ cupiebat, impetraturam se speraret, ac ne quid sibi ipsa mali iniungeret: quin etiam cum petisset Caesaris colloquium, obtinuit: ac ipse, quò magis eam deciperet, se uenturum ad cāpromisit. Tum Cleopatra conclauī ornatissimo, ac sella preciosissima parata, se ipsam cultu quàm maximè abiecto adornauit (nam habitus eam lugubris mirè decebat) ac in sella consedit, appositis multis ac uariis Caesaris superioris imaginibus, inq; sinū suum epistolis ab eo ad se datis acceptis. Ingredienteq; Cesare, pudore suffusa exiit, & Salue, inquit, ô domine, hoc enim nomen mihi adpetum Diij tibi tribuerunt: Sed uides nimirum ipse hic patrem tuum, qualis sæpenumcro ille ad me ingressus est, audisque quos mihi honores tribuerit, qui me etiam reginā Aegypti constituit. Vt autem aliquid eius etiam ex me percipias, accipe & lege eas literas, quas ipse sua manu exaratas ad me misit. His dictis, multa amatoria Caesaris uerba recitauit, ac modò illacrimauit, literasq; exosculata est: modò ad eius imagines deuoluta, eas adorauit, palpebrisque in Cesare reflexis, artificiosum luctum, ac uoces ad molliendum animum appositas edidit, aliās has: Quoniam mihi Caesar hæ tuæ literæ redierūt: aliās: At uerò in hoc tu quoq; mihi superstes es: deinde iterum: Vtinā quidem te prior ego mortem obiiſsem: mox rursum: Atqui cum hunc habeo, te quoq; habeo. Hæc uarietate & sermonis & gestuū usq; alia quædam & uoce & intuitu ei ab-

Cleopatra
capiitur.

Cæsar is &
Cleopatrz
colloquiū.

blandita est. Cæsar quanquam mulierem ciendis affecti-
 bus intentam animaduvertebat, tamen eo dissimulato, oculis
 in terram defixis, hoc unum pronunciauit: Bono esto
 animo mulier, nihil enim mali patieris. At Cleopatra in-
 genti dolore correpta, quod neque aspexisset eam Cæsar,
 neque de regno aut amore ullum fecisset uerbum, ad ge-
 nua eius se proiciens, fletumque edens: Viuere quidem,
 inquit, ô Cæsar neq; uolo neq; possum, hanc autem à te per
 patris tui memoriam peto gratiam, ut quoniam ab eo me
 fortuna Antonio despondit, cum eo etiam mori liceat. V-
 tinam uerò statim post mortem Cæsaris uita excessissem:
 nunc quoniam ut hæc perferram in satis fuit, mitte me ad
 Antonium, neque mihi communem cum eo sepulturam
 inuide, ut quemadmodum eius causa pereat, ita etiam apud
 inferos cum eo sim. Ad hæc uerba nihil Cæsar respon-
 dit, ueritus autem ne se ipsa occideret, iterum animo ut
 esset bono hortatus est: ac neque solitam ei uitæ rationē
 ademit, & accuratè obseruari iussit, adhibiturus eam
 ad exornandum suum triumphum. Quod ita fore suspi-
 cata Cleopatra, ac infinitis mortibus id acerbius ducens,
 mori serio cupiit, multisque Cæsarem precata, ut qua-
 cunque ratione uitam sibi adimeret, multis idem ipsa mo-
 distentaui. Sed cum frustra id esset, sententiam se mu-
 tasse finxit, ac multum spei in Cæsare, multum in Liuiā
 habere, ultròque se uelle nauigare dixit, cimeliāq; qua-
 dam quæ dono huic ferret, parauit: sperans futurum, ut sic
 dem faceret se mori nolle, minisq; attentè custodita, necē
 sibi consciscere posset. Neq; cā hæc spes frustrata est. Igi-
 tur ubi cum alij, tum Epaphroditus, cui uisodia eius man-
 data erat, ex animo ita eam sentire putantes, de diligen-
 tia obseruandæ ipsius remiserunt: ad id se componens,
 ut quā minimo cum dolore diem suum clauderet, epi-
 stol

stolam, qua à Cæsare petebat ut cum Antonio sepeliri ipsam iuberet, Epaphrodito dedit perferendam, ob signatam quidem, ut is aliud quiddam contineri ea existimans, occasione epistolæ Cæsari reddendæ è medio remoueretur: eoque digresso, rem propositam exequendam sibi sumens, ueste se omnium elegantissima induit, ac quam potuit pulcerrimè exornauit, omnique habitu regio assumpto, uita excessit. Quo mortis genere obiecit, certum nemo nouit: puncturæ tantum exiguæ in brachio eius reperiuntur. Perhibent quidam eam in urna illatam aspidem, aut inter flores quosdam, corpori suo adhibuisse: alij acû ab ea, qua capillum componere solitæ esset, ueneno imbutam tradunt: cuius ea fuerit natura, ut cum corpori alius nullum damnum iniungat, ubi primum tamen sanguinem uel minimum attigerit, mortem & celerrimam, & absq; omni dolore afferat. Hanc acum ab ea more suo in capite eatenus gestatam, tum detractam, brachioq; in hoc fauciat, sanguini immissam fuisse. Ad hunc igitur Cleopatra modum, aut certè minimè dissimili ratione cum ancillis duab. mortua est. Nam Eunuchus simul atque Cleopatra capta fuit, serpentibus sese ultro mordendum præbuerat, morsusque in foueam præparatam sibi ad id inciderat. Cæsar audito Cleopatras interitu, attonitus, corpus eius uidit, remediâq; ei, & Psyllos adhibuit, si qua curatione uitæ restituere posset. Psylli enim hi uiri sunt (neque enim foemella nascitur Psylla) qui possunt omnium serpentum uenena ex hominibus nondum mortuis exugere, neque ipsis morsis à serpentibus incommodum ullum accidit. Nascuntur autem ex seipsis, natôsque aut serpentibus continuo iniectis, aut ipsis fasciolicis in serpentes coniectis probant: nam serpentes neque ledere infantem possunt, & uestibus eius impositis, torpore corripiuntur.

Cleopatras mors.

Eunuchi fides.

Psylli.

Lucan.

tur. Cum nullo modo ad uitam reduci Cleopatra posset, miratus eam, ac misericordia prosecutus, magnopere doluit, omni se triumpho sui gloria spoliatum esse ratus. Ita Antonius ac Cleopatra multorum malorum & Aegyptiis & Romanis autores, & bellum gesserunt, & mortē operpetierunt, ac eodem modo conditi, in eadem arca sepulti sunt. Fuit autem hæc utriusque animi natura, & uitæ fortu-

Antonij ingentium.

na. Antonius quæ ex usu essent intelligendo nemini concessit, idemque multa imprudenter egit. in nonnullis rebus fortitudine claruit, multas propter timiditatem infelicer gessit: par in eodem magnanimitas ac pusillanimitas erat, aliena rapiebat, sua negligebat, multos præter rationem miserebatur, plures iniuste plecebat. his artibus ex infirmissimo potentissimus, ex pauperrimo ditissimus effectus, neutro bono usus est: sed cum solus Romanorum imperio potiri cuperet, seipsum interfecit. At Cleopatra modum neque rei ueneræ, neque auariciæ statuere nouerat, multa per ambitionem prodigalitate, multa etiam temeraria superbia utens, regnum Aegyptium amore parauerat, ac eadem arte Romanum quoque adipisci intendens, & hoc non consecuta est, & suum insuper perdidit: cumque duos uiros Romanorum suo tempore maximos sub se redegisset, propter tertium necem sibi ipsa consciiuit. Hæc illorum & uita fuit, & exitus. Ex liberis autem

Cæsar in liberos eorum quid statuerit.

Antylli & Cæsaronis interitus. Cleopatra Iubæ nupta.

tem eorum Antyllus, quanquam ei erat Cæsaris filia desponsata, ac in patris eius sacellum à Cleopatra factum con fugerat, statim iugulatus est: Cæsario autem in Aethiopian fugiens, interceptus in itinere, necatus: Cleopatra autem Iubæ, Iubæ filio in matrimonium tradita est. Hunc Iubam Cæsar in Italia educatum, ac suam militiam secutum hoc regno, & paterno etiam donauit: bisque etiam Alexandrum & Ptolemæum concessit: sororis suæ filiatum, quæ ex Ant

Alexander, Ptolemæus.

ex Antonio susceperat Octavia, ac nutruerat, pecunias ex bonis paternis tribuit. Iulio Antonij & Fulviae filiolibertos eius confestim ea omnia dare iussit, quæ morientes ei relinquere legibus iuebantur. Qui Antonij rebus fauissent, eorum alios supplicio affecit, alios uenia, uel sua sponte, uel amicis intercedentibus. Cumque inuenisset apud Antonium permultos principum ac regum liberos, alios obsidum nomine, alios per contumeliam educatos fuisse, eorum partem domum remisit, partim coniugio inuicem copulauit, alios retinuit; ego cæteris omisis, duo tantum exempli eius rei nominatim commemorato. Iota-
pem regi Medorum, qui ad se uictus confugerat, ultro rediit: Artaxe autem, quia is Romanos, qui in Armenia superfuerant, occidisset, fratres suos quantumuis petenti non remisit. Aegyptiis porro, Alexandrinisq; uniuersis ignouit, ac nullum eorum occidit: cuius causa reuera hæc fuit, quod nolbat tot talesque uiros, qui multis in reb. magnoperè Romanis profuissent, extremis malis afficere, nam prætendebat huius suæ clementiæ causam, Deum Serapim, Alexandrūq; urbis conditorē, tertiumq; præter eos Arcum Alexandrinum ciuem, cuius olim in Philosophiæ opera ac conuersatione usus erat. Orationē autem, qua causam ueniæ ipsis datæ exponeret, Græcè habuit, ut intelligi ab ipsis posset. Deinde corpus Alexandri inspexit, idque attrectauit, ita ut nasi quoque (ita enim fertur) particulam aliquam fregerit: Ptolemæorum autem corpora, quanquam ea ostendere Alexandrini enixè uolebant, non spectauit, regem se, non mortuos uoluisset uidere dicens: eadēque de causa Apim quoque noluit accedere, deos se, nō boues adorare consueuisse perhibēs. Aegypto autē tributariæ factæ Cornelium Gallum præfecit. Multitudo sanè hominum, urbium, ac agrorum, ac

Iota-
pem patris
reddita.

Artaxe in
Romanos
iniuria.
Alexandri-
nis cur pe-
percerit.

Arcus Phi-
losofus.

Corpus Ale-
xandri.

Apis.
Aegypto tri-
butariae fa-
ctæ Corne-
lius Gallus
præficiuntur.

mores eius gentis leues efficiebant, tum copia annonæ & pecuniæ efficiebant, ut non modò committere prouinciam Senatori nulli auderet, sed & proficiscendi in Aegyptum potestatem, nisi ipse nominatim alicui permisisset, omnibus adimebat: adeò enim suspectos Aegyptios studij nouarum rerum habebat, ut nemini eorum Senatorem esse Romæ permiserit, sed cæteris quidem urbibus suo unicuique modo, Alexandrinis sine Senatoribus Rempublicam administrare iusserit. Quæ eo tempore constituta, reliqua quidem omnia hodièque constant: Senatores autem Alexandriae sunt, & esse cœperunt sub

Alexandri-
ni quando
Senatores
Romæ esse
cœperint.

Prodigia
seruitutem
Aegypto præ
dicentia.

Cometa.
Maxima
præda Ro-
mani poti-
ti.

Seuero Imperatore, Alexandrinique in Senatum etiam Romanum adscripti sunt à filio huius Antonino. Hoc pacto Aegyptus in seruitutem redacta est, omnibus qui resistissent, paulo post subactis. quod ipsis diuinitus etiam euidenter præmonstratum fuit. Nam & pluit iis in locis, in quibus antè nulla unquam gutta deciderat: idque non aqua, sed sanguine: & simul arma in nubibus apparuerunt, sonitusq; ab alia parte tympanorum ac cymbalorum, fistularumq; & tubarum uoces exaudite sunt. Draco quidam immodicæ magnitudinis repente apud Aegyptios uisus, immensum sibilauit: apparueruntq; eodem tempore Cometae, & mortuorum imagines, simulæcræque tristitiam præ se tulerunt, & Apis lugubre mugitum, ac lacrymas edidit. Cæterum magna pecunie uis in regni reperiata est (omnia enim ferè etiam sanctissimorum templorum donaria sustulerat Cleopatra, ac Romanis prædam sine ipsorum scelere aliquo adauerat) multæ etiam ab iis, qui criminis alicuius rei fierent, exigebantur, ac reliqui seorsim omnes, quibus crimen nullum obici poterat, bessim bonorum suorum poscebantur. Inde omnibus militibus stipendia debita numerata sunt: qui uero

rò tum quoque cum Casare erant, ducenos quinquagenos singuli denarios acceperunt, ne urbem diriperent: omnibus qui mutuum antè aliquid dedissent, exolutum id est: multa Senatoribus ac equitibus qui in belli societate fuerant, dona data sunt. In summa, Imperium Romanorū ditatum est, templaque eorum exornata. His actis, Cæsar eo quoque ibi in loco quo pugnatum fuerat, urbem condidit, idēque ei & nomen, & ludos eosdem attribuit: fossas autem quibus aqua ducebatur, partim expurgavit, partim novas egit: omnibusque quæ ex usu erant constitutis, per Syriam in Asiam provinciam profectus, hyberna ibi egit: simulque & subditorum omnia negocia, & Parthicum composuit. Coorta enim inter Parthos discordia, ac quidam Teridates contra Phraaten insurrexerat, & primum, quandiu res Antonij adhuc

Nicopolis
in Aegypto.

Cæsar in Asiam it.

Parthicum
negociū vt
Cæsar composuerit.

ac etiam post nauale prælium poscentibus, nihil aliud quàm deliberaturum se respondit, occupationem Aegyptiam prætendens, cum hoc uerè ageret, ut ipsorū mutuo bello uires attererentur. Tunc autē Antonio mortuo, cū Teridates uictus in Syriam confugisset, Phraates uictor legatos ad Casarem misisset, iis Cæsar amicè respondit: ac Teridati quidem auxiliū nullum promisit, ut tamen in Syria uersaretur, concessit: filiūque ab eo Phraatis beneficij loco acceptum, Romam adduxit, obsidisque loco habuit. Hoc, & superiori tempore, permulta Romæ in honore Cæsaris propter uictoriam nauale sunt facta decretata: nam ei & de Cleopatra triumphus cōcessus est, & fornix trophæum gerens Brundisij, aliisque in foro Romano, utque sacrarij Iulij basis captiuarum nauium rostris ornaretur, ludique in honorem eius quinquennales haberentur, feriæ essent natali eius die: ac ea die, qua uictoriæ nū-

Teridates.

Phraatis filius obses à Cæsare seruatur.

Honores Cæsari decreti.

Cicero lu-
nior.

Quasi Mi-
nerua, susce-
pta leatio.

Anno V. C.
755.

cuius allatus fuit, utque ei in urbem ingredienti Vestales uirgines, Senatus, populiisque cum coniugibus & liberis obuiam irent. Iam enim superfluum est uota, imagines, primum in conspectu locum, aliaque id genus referre. Hæc igitur primò decreta sunt, ornamentaque Antonij partim deiecta, partim deleta, diisque eius natalis nefastus iudicatus: & edicto cautum, ne quis ex ea familia Marci præ nomen ferret. Postquam uerò mortuum eundem esse annunciatum est, eo ipso anno, in cuius aliqua parte Cicero Ciceronis filius Consulatum gessit, quidam hoc non sine numinis alicuius consilio censuerunt accidisse, quod pater eius fuerat ab Antonio occisus: Cæsarique præterea decreta sunt coronæ & supplicationes multæ, eique etiã alius de Aegyptiis triumphus concessus est. Neque enim uel antè, uel tunc etiam Antonium ac Romanos qui cum eo fuissent, eo nomine habebant, ut de iis triumphandum esse statuerent. Diem quo capta fuit Alexandria, festum esse censuerunt, ab eoque reliquis annis numerandi initium sumi, itaque Cæsar per omnem suam uitam Tribuniciam potestatem haberet, eique qui ipsum implorassent intra pomerium, ac extra usque ac D. passus auxilium ferre posset, nemini quidem hoc Tribunopletis concessum: itaque ad eum prouocationes fierent, ac ipse omnibus iudiciis suffragium quasi Minerva ferret, ut sacerdotes ac sacræ mulieres cum pro S. P. Q. Romano uota conciperet, pro ipso quoque uota facerent: ut in conuiuiis non modò publicis, sed priuatis quoque pro colibaretur. Cæsare V. Sexto Apuleio Consulibus: præterea iuramento omnia eius acta confirmata sunt, Kalendis Ianuariis ipsis: cumque etiam à Parthis literæ uenissent, decretum ut in hymnos iuxta diis immortalibus ipse adscriberetur, tribus Italia ab eo denominaretur, corona triumphali omnibus ludis

utcr

uteretur, Senatores socij eius uictorie in triumpho cum ipso inueherentur uestibus purpura prætectis induti, ut dies qua in urbem intrasset, sacrificiis publicis celebraretur, semperq; festa esset; ut sacerdotes quotcunq; uellet etiam neglecto numero antiquitus recepto constitueret: quod quidem ab eo acceptum, deinceps in infinitum excreuit, ut mihi nequaquam opus sit de numero sacerdotum accuratè commentari. Caesar omnia hæc paucis demptis admisit. id uerò apertè recusauit, ne omnes qui in urbe erant, obuiam sibi procederent. Sed ex omnibus his decretis nullum ei maiori uoluptati fuit, quàm quòd portæ Iani ab ipsis clausæ sunt: quasi omnibus bellis confectis: ac quòd augurium salutis factum est, hætenus ob eas quas dixi causas intermissum. Erant quidem tum quoq; in armis Treuiri, Germanis sibi adiunctis, & Cantabri, Vaccæi, Asturesq;: uerum hos Statilius Taurus, illos Nonius Gallus domuit: extabantque apud istos populos quidam tumultus: sed quia nihil magnū inde euenit, neque Romanis bellum esse suscipiendum eo tempore uisum est, ego quoque nihil insigne quod de iis scribam habeo. Caesar hoc tempore cum alia quædam egit, tum templum Romæ, ac patris sui, quem herodem iulium uocabat, Ephesi & Nicææ fieri permisit, hæ enim tam urbes Asiæ & Bithyniæ clarissimæ habebantur) utque ab incolis Romanis conlerentur: extraneis autem hominibus, quos Græcos ipse appellabat, concessit ut sibi ipsi quoque templa facerent: Asiani quidem Pergami, Bithyni uerò Nicomediæ. Id ab hoc initio tractum reliquorum in honorem deinceps Imperatorum non à Græcis tantum factum est, sed & omnibus aliis populis Romano imperio subditis. nam Roma quidem, & in Italia nemo unquam alienius precij hominid facere ausus est: quamquam de funtli Imperatoribus

Ianus à Cæsare clausus.

Bella barbarica.

Cæsar patri & sibi diuinos honores dat.

Imperatoribus

ribus diuini honores dantur.

Valerius Potitus Cōsul.

Cæsaris ob aduentum Romæ sacrificatur.

Agrippa honore afficitur, & militibus donis, ac populo.

Triumphus Cæsaris tres.

C. Carinas res gestæ & triumphus.

ribus, qui imperio rectè usi sint, cùm alij diuini honores dantur, tum sacraria tribuuntur. Hæc ea hyeme acta, & Pergamenis quoque ut ludos quos sacros dicunt, in honorem templi eius celebrarent permissum. Aestate in Græciam, atque hinc in Italiam Cæsar transmisit, eoque urbem intrante rem sacram & alij fecerunt (quod decretum fuisse suprà demonstratum est) & Consul Valerius Potitus, qui Apuleio successerat, Cæsare toto hoc anno, sicut & priori biennio, Consulatum obtinente. Is igitur Potitus publicè pro S. P. Q. R. propter aduentum Cæsaris sacrificauit, quod ante id temporis pro nemine unquam factum fuerat. Deinde Cæsar legatos suos collaudauit, honoribusque decorauit, ut consuetudinis sue erat: Agrippamque in primis præter alios honores uexillo ceruleo, quod uictoriæ naualis esset testimonium, exornauit, militibus suis munera quedam præbuit, populo uirritim quadringentos nummos diuisit, pueribus primum, deinde etiam pueris, in gratiam Marcelli, sororis suæ filij. Hæc, & quòd ab urbibus Italiæ aurum coronarium non acceperat, omnia quæ ipse debebat, persoluerat, sibi debita etiamnum ab aliis nequaquam exigebat, (quod debitum quale fuerit, suprà memini ostendere) effecerunt, ut omnium malorum Romani obliuiscerentur, ac triumphos eius libenter admodum spectarent, tanquam de solis exteris superatis ductos. Tantum enim pecuniæ per uniuersam urbem strebatur, ut & facultatum census ausus sit: & fœnus quod ante denario pendeatur, tum ad tricentem eius reciderit. Prima die Cæsar triumphum egit de Pannoniis, Dalmatis, Iapydis, finitumisque eorum, & nonnullis Galliæ ac Germaniæ populis. Nam C. Carinas Morinos, aliosque eorum rebellionis socios domuerat, Sueuósque Rhenum aliquoties transgressos profligauerat.

rat: itaque & ipse triumphum (quamvis pater eius à Syl-
la interfectus, & ipse cum eiusdem conditionis homini-
bus magistratum gerere prohibitus fuerat) duxit, & Cæ-
sar: quoniam uictoria ad summæ rei præfectum imperato-
rem referri solebat. Secunda die Cæsar de Asiatica naua-
li pugna triumphauit. Tertia, de subacta Aegypto. Erāt
quidam reliqui etiam triumphī insignes, propter spolia,
quæ tanta parta fuerant, ut apparatus omni facili suffe-
cerint: Aegyptius tamen preciosissimus fuit, & ornatissi-
mus apparatus. Inter alia quæ in eo triumpho infereban-
tur, Cleopatra etiam in culcitra portabatur, ad imitatio-
nem mortis eius efficta, ut quodam modo ipsa etiā inter
reliquos captiuos, cum Alexandro filio suo, filiâq; Cleo-
patra, quibus Solis & Lunæ nomen indiderat, spectata
fuerit. His omnibus triumphis Cæsar in urbem inuectus,
ex consuetudine nihil non egit, præterquam quòd col-
legam & reliquos magistratus passus est præter morem
se subsequi cum Senatoribus uictoriæ sociis: alioquin ea-
nim magistratus præcedere, subsequi autem Senatores
istos receptum fuerat. Deinde Minervæ templū, & quod
Chalcidicū uocatur, tum Curiam Iuliam in honorem pa-
tris sui factam dedicauit, in eâque imaginem Victoriæ po-
suit, quæ hodie quoque extat, Tarento olim Romam adue-
cta, ac à Cæsare tum in Curia posita, & spoliis Aegyptiis
decorata: quo Cæsar nimirum ostendebat, Imperium se ex
uictoriæ esse adeptum. Iulij quoque patris sacrariū mul-
tis in eo suspensis donariis ex præda Aegyptiaca exorna-
uit, multa etiam Ioui Capitolino, Iunoniq; & Minervæ
consecrauit, cum ex S. C. omnia in eorum templis suspensa
ornamēta, tanquam contaminata, essent detracta. Ita Cleo-
patra, quanquam uicta & capta, gloriam tamen consecu-
ta est, cum eius ornamenta in templis nostris affixa sint,

Minervæ &
plum.
Chalcidicū.
Curia Iulia,

Victoriæ i-
mago.

Cleopatras
imago

Ludi in cō-
secratione
tēpli Iulij.

Q. Vinteli.

Hippopota-
mus.

Rhinoce-
ros.

Daci & Sue-
ui cōmissi.

Sueni qui?

Daci qui?

et ipsius aurea imago in templo Veneris conspiciatur. Porro in sacrarij consecratione, ludi omnis generis facti sunt, patriciiq; pueri Troiam luserunt, uiriq; simili ratione equis celeribus, bigisq; et quadrigis certauerunt. Q. Vintelius Senator pro gladiatore pugnavit. multæ feræ, ac animantia, et inter hæc Rhinoceros, et equus fluvidilis (Hippopotamum Græci dicunt) tunc primum et uisi Romæ, et occisi sunt. Hippopotamus quale sit animal, multi tradiderunt, multo plures uiderunt: Rhinoceros autem cetera elephanti similis est: cornu autem ex ipso naso prominens habet, hincque suum nomen inuenit. Turmæ quoque Dacorum et Sueuorum depugnantes inuicem introductæ sunt: quarum altera Scythica est quodammodo, altera Germanica natio, nam Sueui, si accuratè loquamur, trans Rhenum incolunt, quanquā multi quoque alij Sueuorum nomen sibi sumant: at Daci ex utraq; parte Danubij habitant: quorum qui citra id flumē sunt, Triballorum uicini, Mysorum more uiuunt, ac Mysi ab omnibus, nisi qui eandem regiones incolunt, appellantur: qui ultra Danubium degunt, Daci uocantur, siue Getæ ij sint, siue Thraces, orti ab illis Dacis, qui Rhodopen quondam incoluerunt. Hi Daci ad Cæsarem superioribus temporibus miserant legatos, ac cum nihil eorum quæ peterent impetrassent, ad Antonium inclinauerant: uerum intestina seditione turbati nihil magnoperè ei profuerant: ac deinde capti quidam, tum cum Sueuis dimicare coacti sunt. Hæc spectacula multis (ut par erat) diebus celebantur, neque propter agrotationem Cæsaris interpellabantur, sed etiam eo absente ab aliis curabantur, iisque ludis singuli Senatores unam diem in uestibulis domorum suarum epulati sunt. quod quæ de causa fecerint, neque conscriptum mihi est, neque à quopiam traditum. Porro

alii crā

autem Cæsare adhuc quartum Consulatum gerente, Stati-
 lius Taurus Amphitheatrum in campo Martio suis sum-
 ptibus absoluit, inque eius dedicatione munus gladiato-
 rium exhibuit: idcōq; ei à populo concessum est, ut quo-
 tannis unum Prætorē eligendi potestatem haberet. Fe-
 re eodem, quo hæc agebantur, tempore, M. Crassus in Ma-
 cedoniam & Græciam missus, cōtra Dacos & Bastarnas
 bellum gessit. De Dacis qui essent, & cur bellum susce-
 pissent, diximus. Bastarnæ inter Scythas uerè numeran-
 tur. hi tum transgressi Istrum, Mysiam sibi oppositam, si-
 nitimosque eius Triballos, Dardanósq; ibidem habitan-
 tes subegerant: & hætenus quidem nihil eis erat cū Ro-
 manis rei. Postquam uerò Acino monte superato in Thra-
 cum Dentheletarum, quibus cum P. R. fœdus erat, regio-
 nem incursionem fecerunt, ibi demum Crassus cum ut Si-
 ra Dentheletarum regi luminibus capto auxilium fere-
 ret, tum uerò ut Macedonia caueret, contra eos duxit:
 ipso suo aduentu perterritos sine prælio ea regione ex-
 pulit. Porro domum fugientes insecutus, Segeticam occu-
 pavit: in Mysiam inuasit, agrum instauit: aggressusque
 oppidum benè munitum, nonnullos eorum quos præmi-
 serat Mysis cos solos esse coniectatis, ac obuiam egressis,
 perdidit: toto autem exercitu auxilio suis profectus, ho-
 stem repulit, oppidumque obsidione cepit. His agendis
 intento Crasso, Bastarnæ in fuga substiterant ad fluuium
 Cedrum euentum rei expectantes: hi cum Crassus uictis
 Mysis aduersum eos quoque iret, missis legatis ne se in-
 sequeretur interdixerunt: neque enim se ullam Romanis
 iniuriam fecisse. Crassus legatos retentos, tanquam po-
 stridie responsurus, humaniter tractauit, ninōque me-
 briauit, quod immodicè Scythica omnis natio ingurgita-
 re solet, facileq; eo replètur; hæcque arte omnia corū con-
 silia

Amphitea-
trum Staci-
lii Tauri.

M. Crassi
bellū cōtra
Dacos &
Bastarnas.
Bastarnæ.

Siras rex Dē
theletarū.

Segetica.

Cedrus flu-
uius.

Deldo rex
Bastarnarū
à Crasso oc-
cīsus.

Roles Geta-
rū rex, adiu-
uat Roma-
nos.
Myli suba-
q̃i.

Bastarnæ
iterū domi-
ni.

silia expiscatus est. Interim in syluā de nocte progressus,
speculatoribusque ante eam constitutis, exercitum quie-
te refecit. Bastarnæ speculatores conspicati, cum solos eos
esse putarent, impetū in eos facere: iisque in loca arbori-
bus confita se recipientibus instantes, magna & ibi, &
rursum fugientes clade affecti sunt. nam & à tergo cura-
rus ipsorum obiecti fugam impediabant, & uxores simul
liberosque eripere cupientes, peribant unā: & regem
ipsorum Deldonem ipse Crassus interfecit, utique si im-
perator ac propriis auspiciis rem gessisset, opima Ioui Fe-
retrio spolia lecturus. Reliqui aut in syluam confugiens-
tes, cum ea cremati sunt: aut in oppidum euadentes, expu-
gnatione capti, aut in Istrum incidentes, uel per regionē
hinc inde dispersi perierunt. Quidam superstitēs loco
munito occupato, per aliquot dies Crassum obsidentem
sustinuerunt: post Rolæ Getarum regis auxilio eos Cras-
sus cepit. Is Roles ad Cæsarem profectus, amicus ab eo so-
ciusque dictus est. captiui inter milites diuisi. His gestis
Crassus in Mysos se conuertit, quorum aliis persuadens
do, aliis terrefaciendo, nonnullis ui in suam potestatem
reductis, ac præter paucos admodum, tota ea gente subas-
cta, magno quidem cum labore & periculo: deinde quia
hyems instabat, in sociorum terram reuersus est, multis à
frigore, pluribus à Thracibus, per quos ut amicos iter fa-
ciebat, incommodis acceptis: quæ ei causa fuit, ut hunc rei-
gerendæ modum statueret. Sanè horum factorum causa
non modò Cæsari, sed Crasso etiam sacrificia & trium-
phus decreta sunt: neque tamen (quod quidam tradide-
runt) imperatoris nomen Crassus accepit, sed solus Cæ-
sar. Cum uerò Bastarnæ calamitatē qua affecti fuerant, æ-
grè ferrent, auditōq; eum ab expeditione contra ipsos fa-
cta destitisse, iterum contra Denthelctas & Sitam, quos
causam

causam sui mali fuisse unicam arbitrabantur, proficiscerentur. Crassus uel præter animi sui sententiam excitatus, maturato itinere, inopinatò eos adortus uicit, pacisq; pro suo arbitrio conditiones eis dedit. Ac quoniam semel arma cepisset, ulcisci Thracas statuit, à quibus in reditu ex Mysia lesus fuisset, quique iam tum oppida munire, & bellum parare strebantur. Ex his, etsi non minimo ne-

Traces à M.
Crasso do-
miti.

gocio, Merdos & Serdos prælijs superauit, captiuorumque manus amputauit, reliqua usque ad Odrysios populatus est. His Bacchi cultoribus, cum sine armis obuiam sibi processissent, pepercit: eisq; regionem in qua Deum istum colunt, Bœsis tum eam obtinentibus ademptam, dono dedit. Hæc cum agentem Roles contra Dapygem quorundam Getarum regem bellum gerens ad se uocauit: isq;

Merdi,
Serd.
Odrysij.

auxilio ueniens, equitatum hostilem in peditatum compulit: itaque utrisque perterritis, nulla pugna opus deinde habuit, sed utrarumque copiarum fugientium magna strage facta. Dapygem qui in castellum quoddam confugerat oppugnauit. Ibi Crassum obsidioni intentum quidam Græcè de muro salutauit, collocutusq;, prodicionem composuit, quo modo barbari in hostium potestatem cum uenisse se uiderent, mutuiscædibus sese occiderunt: inter quos etiam Dapyx obiit, cuius fratrem captum Crassus omnimale expertem dimisit. His perfectis, ad speluncam, cui Ceira est nomen, exercitum duxit. Is locus adèò magnitudine ac munimentis reliquis omnib. præstabat, ut fabulati sint Titanas ipsos à dijs superatos eò confugisse, cum indigene occupauerant magna cum multitudine hominum: aliasq; res preciosissimas suas, & greges eòdem omnes contulerant. Crassus aditus omnes, qui & obliqui erant, & difficiles inuestigatu, perscrutatus cum obstruxisset, his quoque fame deditionem extorsit. Ita succedens

Dapygem
Getarum re-
gem, Rolé
adiuans ex-
cindit Cras-
sus.

Ceira Getarum
spelunca capitur.
Titanum re-
fugium.

Q

Genucla.
Zyraxes Ge-
tarum rex.
C. Antoni⁹
à Bastarnis
uius.

Mysi suba-
cti, & Artac-
ij.

Mysia quæ
lit.

Triballi.
Dardani.

tibus rebus, neque à reliquis etiam Getis, quamuis nihil ad Dapygem pertinentibus, abstinuit: sed ad Genucla, quod omnium sub Zyraxis imperio oppidorum erat ualidissimum, profectus, quòd ibi signa militaria adseruari audierat, quæ C. Antonio Bastarnæ apud Istrorum urbem ademerant, oppidum id simul à terra & à fluuio (Nam Genucla ad Istrum ædificata erant) oppugnans, paruo temporis spacio, non tamen sine magno labore cepit, Zyraxe quidem absente: nam is simul ac de instituto Crassi cognouerat, acceptis secum pecunijs in Scythas auxilij causa profectus, nec dum reuersus erat. Hæc in Getis à Crasso gesta. Mysos autem qui à se subacti rebellio- nem fecissent, aliorum opera recepit: in Artacios autem, aliosque nonnullos populos neque subuigatos unquam, neque dedere se uolentes, ac non modò hoc suo proposito superbientes, uerum alios quoque suo exemplo ad indignationem sollicitantes, ipse arma conuertit: eosque haud segniter se defendentes partim ui, partim quòd captiuis suis metuerent, in suam potestatem redegit. Atque hæc quidem eo tempore acta sunt. Ego autem & hæc ipsa eo quo ab alijs tradita sunt modo perscripsi, & ipsa etiam populorum nomina. Nam antiquitus Mysi ac Getæ omnem eam regionem quæ Aemum ac Istrum interiacet, incoluerunt: progressu uerò temporis, alia quidam eorum nomina acceperunt: Mysiæq; nomine omnis ea regio, quam Sauus in Istrum incidens, supra Dalmatiam & Macedoniam Thraciamq; à Pannonia dirimit, uocari cœpit, in qua Mysia cum aliæ multæ gentes sunt, tum qui olim Triballi appellati sunt, ijq; quos hodie etiam Dardanos nominant.

DIONIS

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus secundus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

Quemadmodum Cæsar consilium Monarchiæ deponendæ inierit, &
Vt imperator uocari inceperit.

Acta sunt hæc reliqua parte eius anni, quo Cæsar V. & Sextus Apu-
leius Consules fuerunt.

HÆC itaque Romanis sub regibus, inq;
populari Reipublicæ administratione, ac
certorum deinde hominum principatib.
acta sunt annis ab urbe condita DCC=

X X V. Hoc autē anno uerè iterum penes
unum hominē summa totius Reipublicæ esse cœpit: quan-
quam armorum deponendorū, resq; omnes Senatus popu-
liq; potestati tradendi consiliū Cæsar agitauerit. Ad quā
deliberationem cum Agrippā Mæcenatēq; adhibuisset
(nam cū his de omnibus suis arcanis cōmunicare solebat)
prior in hanc sententiā Agrippa locutus est. Etsi te, Cæ-
sar, solo summa totius imperij præficio, multa inde ad
me redierunt bona, mirari tamen non debes me ab ea Rei-
publicæ administratione te dehortari. Nam siquidem
ea tibi quoque conducibilis futura esset, omni studio
in eā tibi adseruanda laborassem: nunc cum longè di-

Quādo mo-
narchia Ro-
mana cœpe-
rit sub Im-
peratorib.

Agrippæ o-
ratio, qua
Cæsarem ad
deponendū
principatē

Reddendā
populo Ro-
mano pote-
statem ad-
hortatur.

Non simpli-
citer esse ex-
petendam
monarchiā

Vis facilius
veniam in-
tenit, quam
simulatio.

uerſa ſit huiusmodi Imperatoris. & amicorum eius con-
ditio, cum hi quos uelint fruſtus citra inuidiam ac pericu-
la percipiant, ille utriſque his ſit obnoxius, non priua-
tum meum commodum, quòd ne in alijs quidem negotiis ſequi ſoleo, ſed tuam, ac publicam ſalutem ſpe-
ctandam mihi eſſe cenſui. Proinde per ocium omnia ea,
quæ adſunt Imperio huic, quod unus ſupremum gerit,
expendamus: còque factio id ſequamur, quod ipſa nobis
ratio oſtendet, neque enim quiſquam dicet omni modo
id imperium, etſi minimè nobis expediat, eſſe à nobis ex-
petendum. Nam ſi id quidem ſtatucriamus, alterum horum
accidat nobis neceſſe eſt, ut uel ſecundam fortunam
ſerre non potuiſſe, ſucceſſuque rerum proſpero de ſanita-
te mentis deiecti uideamur: uel cum iam dudum ſummam
rerum affectauiſſemus, pietatis in patrem tuum, inq; S. P.
Q. R. præſcriptione uſi cenſeamur, non ut hos inſi-
diatoribus liberaremus, ſed ut ipſos in ſeruitutem redi-
geremus: quorum ſanè neutrum crimine uacat. Quis enim
non indigne ſerat alia nos in ore, alia in pectore geſſiſſe
cernens? qui uerò non maioribus nunc odijs impetamus,
quàm ſi initio ſtatim cupiditate noſtra detecta regnum
affectaſſemus? Nam ui aliquid tentare, etſi id cum iniu-
ria aliorum coniunctum eſt, tamen humane nature conue-
niens quodammodò eſſe exiſtimatur: qui enim alios qua-
piam in re præſtat, ijs plus habere ſe æquum iudicat:
idq; ſi conſequatur, fortune potentiæ: ſin minus, ſati legi-
bus adſcribitur. Qui uerò inſidioſe ac malitioſe idem con-
natur, primùm fraudulentus, peruerſus, improbus, prauus-
que ingenij homo eſſe iudicatur: (quæ tibi aliorum uel
ſermone, uel opinione tribui ſatis ſcio te ſerre non poſſe,
ſi etiam orbis terrarum inde ad te redeat arbitrium) deinceps
de uel adeptus id quod petebat, iniuſtè reliquis ſuperior
factus:

factus: uel si secus ei conatus ceciderit, meritum infortunium tulisse censetur. Quæ cum ita sint, certè non nunus crimen nobis impingetur, si etiam initio nulla huiusmodi cupiditate acti, nunc ea appetamus. Longè enim deterius est præsentì conditioni succumbere, & se continere nequire, donisq; fortunæ non rectè uti, quàm aduersis rebus impulsos alijs iniuriam inferre: hoc enim ij faciunt, qui à suis calamitatibus etiam inuiti utilitatis suæ causa aliquid peccare coguntur, cum illorum impotentia uoluntaria sit, ac præter ipsorum quoque commodum ea agant. Iam qui nulla æquanimi- tate sunt præditi, neque moderari oblati sibi bonis possunt, quomodo eos putandum est aut alijs rectè imperaturos, aut res aduersas rectè toleraturos. Proinde ita nos hanc deliberationem incamus, ut neutro horum uitiorum laborare, aut imprudenter uelle quicquam agere uideamur, sed id secuturi, quod consultantibus nobis optimum uisum fuerit. Dicam autem liberè quod sentio, nam neque aliter ipse loqui possum: & mendacia adulationibus coniuncta te nequaquam libenter auditurum noui. Aequalitatis & nomen est speciosum, & res iustissima. Qui enim eandem naturam acceperunt, ex eadem gente sunt nati, iisdem moribus educati, iisdem legibus instituti, eundem corporum animorumque usum patriæ exhibent, qui non iustum sit eos ceterorum quoque omnium communitem habere, qui non optimum sit, neminem alteri nisi uirtutis causa præferri? Qui enim eadem sunt conditione nati, æqualitatem appetunt, eaque potiti gaudent, destituti dolent: hominesq; cum & ex Dijs sint orti, & ad eos redituri, sursum respiciunt, ac neque uolunt sub unius semper esse imperio, neq; ferunt se laborum, periculorum, impendiorumq; participes, rerum meliorum communicatione priuari: ideoq; si cogantur

Moderari fortunæ nō posse, turpe est.

Commēdat æqualitatē, cum eodem in Republi- ca iure uiuunt.

omninò aliquid huiusmodi tolerare, eum à quo sibi uis facta est odio habent. Omnes enim habere in alios imperium cupiunt, ac propterea ipsi quoque aliqua ex parte parère alijs dignantur: nolunt alios se potiores esse, ideoq; ipsi etiam alijs se ui non præferunt: gaudent honoribus ab æqualis dignitatis hominibus, laudant supplicia ex præscripto legum irrogata. Qui, si hac ratione Respublica administratur, communia & bona & mala ducentes, nihil aduersi ciuium suorum ulli, omnia prospera contingere optant: ac si quis ipsorum uirtute aliqua præditus est, eam & ostendit promptè, & exercet studiose, & libentissimè illustrem facit: si uirtutem aliquam in alio inesse animaduertit, eam & producere in medium paratus est, & omni studio augmenta eius adiuuat, honoresque ei summos defert, ibi si quis improbè quicquam agit odio eum reliqui omnes, si aduersam patitur fortunam, misericordia prosequuntur: commune totius ciuitatis & damnum, & dedecus quod inde accidat existimantes. Hæc sunt ubi populus in Republica principatum obtinet: in unius principatu diuersa eueniunt omnia. Quæ ne singillatim persequar, nemo certè est, qui sibi boni aliquid adesse uideri uelit, nam plerunque id inimicitia eius qui summam rerum obtinet, sequitur: uerùm huius mores unusquisque sibi regulam uitæ suæ proponens, ipse etiam ea tantum exercet, unde sine periculo priuatum lucrum speret: quo fit, ut plerique proprio tantum commodo intenti, omnes alios oderint, corumque felicitatem suum damnum, infortunia suum emolumentum putent. Quæ cum ad hunc modum se habeant, non uideo quid te meritò ad principatum cum nemine alio communicandum incitare debeat, cum non modò is populo molestus, sed tibi ipsi longè sit futurus difficilior. Nónne enim uides quomodo urbs,

resq;

Cōparat iñ
Monarchiā

Ipsi principi
Monarchiā
esse molestā

resq; urbanæ etiamnum sint conturbatæ? quàm difficile sit futurum, plebi nostræ libertatem, in qua tot annos uixit, adimere? quàm arduum socios, subditosque, partim antiquitus populari imperio rectos, partim à nobis ipsis libertate donatos, nunc in seruitutem redigere, idq; tot circum nobis instantibus hostibus? Utq; ab eo quod primum est, ac minimum, ordiar, pecunias te multas undiq; conficere necesse est, neque enim ex his qui nunc sunt redditibus cum ad alia, tum ad alendos exercitus impense suppetent. Iam etsi nulla Respublica sine sumptibus consistare potest, tamē in ea, ubi penes populum est imperium, multi multam pecuniam conferunt, etiam liberalitatis opinionem ut consequantur, ac pro ijs honores meritos adipiscantur: quòd si etiam uniuerso populo pensionem imperare necessitas postulat, tamen id cò perferunt, quòd sibi ipsis se obtemperare, ac in suam ipsorum usum conferre pecuniam arbitrantur. At contra: ubi unus omnium dominatur, eum ut diuitijs abundantem solum impensas facere æquum esse cuncti iudicant, studiosius redditus, quàm sumptus quos is faciendos habet, indagantes, ac neque priuatim libenter ultròc aliquid pendunt, neque sua sponte publicas pensiones offerunt: quorum illud quidem nemo facere animum induxerit, (neque enim facile diuitem se esse confitebitur quisquam) neque ex usu principi esset hoc furi, statim enim is qui ultrò pecuniam obtulisset, à uulgo ciuitatis studiosus indicatus, animo elatus concutere præsentem statum Reipublicæ institueret. Hoc autem posterius omnino molestum plerisque est, idq; eo magis, quòd damnum esse suum, emolumentum ad alios redire uident. Nam ubi popularis est Reipub. gerende ratio, per multi quoque eorum qui pecuniam pendunt, stipendia merere solent, atque ita quos

I. Difficultas pecuniæ conficiendæ in Monarchia.

II. Difficul-
tas in iudi-
ciis exequē-
dis in mo-
narchia.

dam pacto cam recipiunt: sub unius dominio firè alij sunt qui agros colunt, nauigant, ac ciuilia munia obeunt, quibus præsertim pensiones incumbunt: alij uerò arma ferunt, & mercedem militiæ accipiunt. Atque hæc una est earum rerum, quæ tibi molestiam exhibebunt. Altera hæc est. Omnino opus est, ut unoquoque tempore in maleficos homines animaduertatur. Plerique enim (quòd in tanto imperio, tanta hominum multitudine, maxime statu Reipublicæ immutato fieri solet) non admonitionibus, non exemplis in alios statutis emendantur, sed necessitas exigit, ut ignominia, exilio, aut morte multati coerceantur. Quibus si alios iudices constitueris, utique absoluentur fauore eorum damnatione euitata, hi in primis, quibus tu insensus esse putaberis, (nam iudices non nihil potentiæ sibi arrogant, si quid contra principis sententiam fecerint) aut si qui condemnabuntur, ex composito in tui gratiam damnati uidebuntur: sin ipse iudicis munus obire statueris, multis tibi æqualium tuorum (quod quidem durum est) supplicium irrogandum erit, omninoq; ira magis, quàm iure in eos uindicasse existimaberis. Nemo enim credit eos qui uim inferre possunt, si iudicum munere fungantur, ex iusticia agere: uerùm hæc omnium est opinio, speciem eos, ac quasi adumbratum quoddam exemplar Reipublicæ propter uerecundiam ueritati actionum suarum prætere, ac sub iudicij nomine cupiditatem suam explere. Atqui ubi Respublica populi arbitrio gubernatur, longè secus euenit. Hic enim priuatis criminibus priuati iudices, publicis publici constituti sunt, qui sorte lecti sententias ferant: itaque iudiciorum exitum facilius homines ferunt, cum eum neque potentiæ iudicis, neque gratiæ imputare possint. Ad hæc præter facinorosos, multi genere diuitijs, aut alia quidam re elati,

III. Stre-
nuos & no-
biles uiros.

elati, uiri alioquin boni principatui tamen unius hominis inſenſi exiſtunt: hos neque ſi augeri patiare, tutus uiues: neq; ſi opprimere coneris, iuſtè ages. Quànam igitur cos ratione tractabis? Si generis eorum dignitatem deiſcies, diuitias imminues, ſpiritus eorum magnos deprimes, omni te ſubditorum beneuolentia priuabis. Quis enim ei bene cupiat, per quem neque nobili, neque honeſtis diuitijs prædito, neque potenti, neque forti, neque prudenti eſſe cuiquam liceat? Sin hæc ſingula creſcere ſines, haud facile tibi erit rationem inuenire, quomodo ijs utaris. Nam ſi unicuſ ipſe ad ciuilia ſimul bellicaq; negocia rectè & ſuo quauis tempore conficienda ſufficeres, neque adiutores tibi ad hæc opus eſſent, alia nimirum fuiſſet ratio: nunc cum tibi ea omnino incumbat neceſſitas, ut multos habeas laboris tui ſocios, quorum opera tot terras gubernes, eoſq; omnes utique fortes eſſe prudenteſque expedit, nōne ſi ijs exercitus ac prouincias committes, periculum erit ne tu, ac Reipublicæ ſub te inſtituta forma euertatur: (neque enim uir egregius ullus ſine magno animo naſcitur, neque ea magnanimitas ex ſeruilis uitæ ratione oritur: neque fieri poteſt, quin animo ſublimi ac ſpiritibus altis præditus, libertatis cupiditate ducatur, dominumque omnem oderit) ſin huiuſmodi uiros nullis negocijs præficias, ſed ea ignauis ac nullo in numero reputatis hominibus iniungas, celerrimè & ſtrenuorum iram propter contemptam à te eorum fidem concitabis, & maximis in rebus clades patieris. Quid enim præclarè homo ignauus aut ignobilis gerat? quis eum non deſpiciat hoſtis? quis ei ſocius obtemperet? quis militum non dedignetur eiſ dicto audiens eſſe? Enimuerò quæ inde mala proueniant pleraque, nihil opus habeo tibi, qui ipſe compertum hoc habeas, exponere: hoc omittendum

libertatis
ſtudioſos
eſſe, & plu-
rimum ne-
gocij mo-
narchæ ex-
hibere.

Gradatio. .

Exemplis
ostēdit De-
mocratiam
Monarchia
præstantio-
rem.
Græci.

Romano-
rum exem-
plum.

De priuatis
incommo-
dis, quæ Cæ-
sar Monar-
cha sit fer-
iurus.

unum non fuit, huiusmodi uirum si rem malè gerat, plus tibi damni, quàm ab hostibus sit expectandum, daturum: sin rectè aliquid egerit, statim eius animus, omnis nimirum bonæ disciplinæ expertem, amentia correptum iri, eumque inde tibi ipsi formidabilem fore. Quod mali à Reipublicæ statu eo, cui populus præest, longè abest: ubi quãto plures uiri diuites ac strenui fuerint, tãto hi magis urbem liberalitate ac uirtute sua augent, iisque urbs læta utitur, nisi si quis tyrannidem affectauerit: in eos enim accerrimè uindictant. Iam Græcorum etiã res hoc approbat, longè meliorem esse populi principatum unius alicuius Imperio: quia hi quoque quandiu unus solus Rempublicam eorum gessit, nihil egregium perfecerunt: postquam autem eam populus administrare cœpit, præclarissimam famam adepti sunt. Apparet idem ex alijs etiam populis, quorum qui sub tyrannis uiuunt, apud eos perpetua seruitus, & insidiæ contra principem reperiuntur: qui uerò annuis magistratibus, aut etiam ad longius tempus consiliutis utuntur, liberi ac suis legibus utentes agunt. Quãquam quid attinet uti nos exteris exemplis, cum domestica suppetant? Nos enim ipsi Romani cum antè diuerso modo Republica instituta multa pertulissemus incommoda, deinde libertatem appetiuiimus, eamque consecuti, ad præsentem potentiam peruenimus, non alijs quidem ullis, quàm popularis Reipublicæ administrationis adiuti bonis, cum & Senatus autor fieret, & populus inberet, cum & milites strenui, & duces liberales essent. In regno quidem nihil horum fit, ac propterea eius tanto odio prisca Romani affecti fuere, ut detestarentur eam Reipublicæ formam. His onusis, si etiam de tuo priuati commodò dicendum est, quomodo laborem die nocteque tot tantisque rebus administrandis impendendum toleraturum te putas?

te putas? quomodo ualitudinem tuam ad id suffecturam? quomodo ijs te, quæ homines bona habent, fruiturum? Aut quomodo his spoliatus, felix futurus es? quando tandem aut ueram uoluptatem aliquam senties, aut à magnis molestijs uacabis? Necessum enim omnino est, ut qui tantum imperium gerat, multis curis ac timoribus conficiatur, uoluptates minimè percipiat, molestissima quæq; identidem & uideat, & audiat, & sentiat: quæ, nisi fallor, causa Græcos Barbarosque nonnullos mouit, ut oblata regnare spuerent. Hæc igitur maturè cognoscēs, prius expende, quam ea tibi eueniant. Turpe enim, aut potius impossibile est eum qui se semel in ea demiserit, iterum inde emergere. Neque imponere tibi debet uel potentiae magnitudo, uel diuitiarum abundantia, uel stipatorum frequentia, uel te demerentium turba: nam & magnitudinem potentiae occupationes multæ, & magnas diuitias impensæ ingentes necessariò sequuntur, & tantus satellitum numerus propter multitudinem insidantium contrahitur: adulatores uerò ad perniciem quàm salutem parandam plus faciunt. Hæ igitur nemini sano causæ appetendæ di summi imperij debent esse: sicut ne hæ quidem, quod locupletare, ac conseruare, multisque alijs beneficijs multo is qui solus summæ rerum præest, imò uerò etiam contumelijs ac iniurijs afficere quos uult potest. Nam qui propter ea censet fastigium illud ambiendum esse, maximo errore is ducitur. Quid enim tibi commemorè, quàm turpe, quàm periculosum, quàm Dijs hominibusque exosum sit, libidini ac flagitijs se dædere, cum neque in te hoc competat, & ipse statuerim dicere, non modò quæ is, qui potentia sua rectè uti nesciat, mala edere possit, uerum etiam quæ ijs & agenda & toleranda sint, qui omnium optimè eam potentiam gerant. Iam quàm plurimis posse

Obiectioni
occurrit.

Reiectio.

Beneficen-
tiam à Mo-
narcha dif-
ficilimè pos-
se exerceri.

posse benefacere, est hoc quidem dignum quod magno studio quisquam consequi curet, uerum si eam beneficentiam priuatus aliquis exercet, tum & honesta, & uenerabilis, & gloriosa, & tuta est. In unius principatu primum ea non tanti est, ut reliqua incòmoda, quæ sunt multa, compenset, utque hæc quoque propter eam sint ferenda, præsertim cum huius fructum alij sint percepturi, ad te uerò solum istorum molestia reditura. Deinde non est perinde, ut uideri alicui potest, ea res simplex ac expedita, neque unus ille summus in omnia potestatem obtinens, omnibus qui aliquid beneficij desiderant, satisfacere poterit. Omnes enim fermè homines ab eo aliquid accipere postulabunt, etiam si nullum ijs beneficium debeat: (quippe ita comparatum est à natura, ut unusquisque sibi placeat, ac boni aliquid ab eo qui dare potest, adipisci uelit) atqui respectu tantæ eorum qui beneficia postulant multitudinis, facile numerus iniri eorum potest, quæ ipsis largiri ille queat, honorum inquam, magistratuum, & aliquando etiam pecuniæ. Quæ cum sint, in odiũ eorum qui id quod petebant nacti non sunt, facilius incurret, quàm eorum fauorem consequatur, quorum uoto satisfactum est. Hi enim, tanquam d. bito sibi exoluto, alioquin etiam non existimantes magnam se ei qui dedit gratiam debere, cum sint nihil sua opinione amplius consecuti, præterea quoque gratiarum actionem subterfugiunt, ne ea re se indignos acceptorum beneficiorum fuisse profiteantur: illi spe sua frustrati, duplicem iniquo id animo ferendi causam habent, unam: quòd priuati re sua (præcipiunt enim animo omnes ea quæ cupiunt) sibi uidentur; alteram, quòd sibi alicuius culpæ conscij, eã quàm impetrarent id quod sperauerant, obstitisse putant. Nam qui beneficia conferre rectè intendit, is pro suo unum-
quemque

quenque merito ut trahet, prouidet. ac ita alios muneratur, alios præterit: ut iam huius ipsius iudicium aliorum animos extollat, aliorum indignationem ipsa conscientia eos stimulante excitet. Quæ si quis ueritus, distribuere beneficia discrimine isto neglecto statuerit, uehementer errabit. nam & mali inconuenienter honore affecti, deteriores fient, uel laudari se tanquam bonos, uel tanquã formidabiles demulceri opinantes: & boni, cum se malis potiores non haberi, neque plus illis sibi tribui uideant, maiorem ex eo quòd malis equati sint molestiam, quàm ex beneficio gaudium percipient: ac proinde omisso uirtutis studio, deteriorum uitam imitabuntur. Quo efficitur, ut ab hac ipsa munificentia neque bonus aliquis ad principem redeat fructus: & qui beneficijs afficiuntur, peiores abeant: ut si prorsus aliquid in regia potestate inest quod te delectet, certè intelligas difficilimã tibi hanc rem futuram. Quapropter hæc, & quæ paulò ante retu-

Conclusio.

li, cum animo tuo cogitans, consilium dum res patitur capere, ac populo arma, prouincias, magistratus, & pecunias redde. quod si ultrò nunc feceris, cum summa id tua apud omnes mortales gloria, ac securitate fiet: sin expectabis, dum uis tibi infratur, fortassis malum aliquod cum dedecore patieris. Documento sint Marius, Sylla, Metellus, ac Pompeius initio, qui rerum potiti, statim à dominatione se abstantes, omnia pericula euitauerunt: contra Cinna, Carbo, Marius alter, Sertorius, atque idem Pompeius postea temporis principatum affectantes, malè perierunt. Haud faciliè enim hæc urbs, quæ tot annos populi arbitrio gubernata est, tot populis imperat, seruire alicui dignabitur. Audiuiisti etiam hoc, quemadmodum Camillum maiores nostri, quòd albis equis in triumpho usus esset, in exilium egerint: ut Scipionem euerterint,

Exempla.

Camilli exilium,

Scipio.

quòd

Iulius Cæsar. quòd cum Rempublicam defraudasse iudicassent, meminiſti quæ in patrem tuum statuerint, quòd regnum eum potere suspicarentur: at certè præstantiores his uiri nulli unquam extiterunt. Neque ego tibi suadeo, ut tantum principatû deponas, sed ut prius omnia quæ ex usu Reipublicæ sint, agas, tuumq; principatum edictis ac legibus, quas fieri expedit, claudas, Syllæ exëplo, cuius & si post quedam statuta abolim sunt, pleraque tamen & potiora supersunt. Neque est quod obijcias, futurum ut hoc modo scditiones quidam excitent, multo enim minus (ut prius ostendi) sub unius potestate esse tolerabunt. Itaque si omnia quæ expedire possunt, præmeditati fuerimus, absurdissimum fuerit profectò potius scditionum quas popularis Reipublicæ status secum fert, metu moueri, quam tyrannidis, quæ ex unius imperio nasci solet: cuius de malis dicendum mihi non duxi, quis non consilio traducendi rem alioquin criminationibus opportunissimam, hæc uerba feci, sed ut ostenderem hanc esse eius naturam, ut neque boni uiri

Desūt haud pauca, perorationem Agrippæ, & primā partem cōplexæ eius orationis, quā Mæcenās ad Cæsarē habuit, ad retinendū imperium eum cohortans. Mæcenatis oratio. Libera aliquis pote-

neque persuadere facilè aliquid propter libertatem sui dissimilibus possunt, etiam si res iis dissentientibus prosperè gerāt. Quamobrem si tibi patria cordi est, pro qua tanta bellā obijsti, cui lubens etiam animum impenderis, transforma eam, ac in meliorem formam castigatam redige. Nam licentiam habere omnia ex animi sui sententia agendi loquendique, id si in sapiente homine spectaueris, esse causam publicæ felicitatis inuenies: si uerò in stulto, cōmunis perniciet: idcōq; qui eam potestatem homini fatuo cōcedit, infanti scilicet hic, aut infano gladiū porrigit: qui autem prudenti eam tribuit, hoc efficit, ut is omnibus, ipsique ad rō fatuis nec uolentibus salutē afferat. Quare te quoque

quoq; uelim nō ad uocabulorū decorā speciē respicientē decipi: sed ea quæ inde sequuntur præmeditantem, serociam plebis compefcere, administrationem Reipublicæ tibi optimisque alijs uiris sumere, ut prudentissimi consilia ineant, artibus imperatorijs instructissimi exercitus ducant, robustissimi ac pauperrimi stipendia faciant. Hac enim ratione fiet, ut cum suas quisque partes studiose obeat, mutuaq; operæ tradantur, neque suum quisquā defectum sentiat, & uerum populi imperium, libertasq; tutæ parentur. Illa enim plebis licentia, qua optimus quisq; seruire cogitur, & acerbissima est, & utrisque communem perniciem adfert: hæc autem, in qua modestia ubique præfertur, ac unicuique id quo dignus est tribuitur, omnes ea utentes ex æquo felices efficit. Neq; enim id existimare debes, autorem me tibi esse, ut tyrānidem in S. P.

Q. R. in seruitutem redactum teneas, quod neque dicere mecum, neque facere tuum est: uerū hæc ego consulo, quæ & tibi & urbi honesta ac utilia sint futura, nēpe ut tu cum optimatibus omnia quæ ex usu sint, decernas, neque contradicente, neque repugnante quoquam ex populo: utque uestro arbitrio bella gerantur, omnibus reliquis mandata uestra exequētibus: ut uestra sit potestatis creare magistratus, præmiāq; ac supplicia irrogare: ut quod tu optimatēque communi sententia statueritis, id statim legis uim habeat: ut bella occultē ac per occasiones hostibus inferantur: ut quibus ea committuntur, ij nō sorte aut ambitione, sed uirtutis gratia ad id deligantur: ut boni citra inuidiam honoribus ornentur, mali sine seditione plectantur. Sic demum Respublica rectē geretur, cum neque omnibus consilia de ea inita uulgentur, neque in aperto ea agitentur, neque ijs qui ultro sese obtrudunt mandentur, neque ob eorum ambitionem in periculum ueniant.

Itas quomodo Reipublicæ uilis. Ratio bonæ Monarchiz.

Ostēdit De-
moctratiam
seditionib⁹
quā ma-
ximē obno-
xiam esse.

ueniant. Ita nostris nobis licebit perfrui bonis, neque bela periculosa, neque impias seditiones mouentibus. Atqui hæc mala usuuenire solent ubi penes populum est summa Reipublicæ: cum potentiores & ad primatum aspirent, & infirmiorum operas mercede conducant, atque ita omnia perturbent. Sensimus hæc ipsi iā diu, neq; alia præter eam quam dixi, ratione finis eis imponitur. Cuius rei euidentis signum est, quòd longo iam tempore bellis & seditionibus uexamur propter hominum multitudinem, ac rerum magnitudinem: quia & homines tam uarij nationib. ac natura, ac tam multipliciter diuersis affectibus præditi sunt, & res ipsæ cò perductæ sunt, ut difficulter administrari possint. Id me uerè loqui, res ipsæ testantur quæ euenerunt nobis. Nam quantisper neque ingens fuit Romani populi multitudo, neque multo præstantior uicinis, & ciuitas bono in statu fuit, & Italia frè tota ab ijs subacta est. Postea quā uerò extra Italiam progressi, in uarias terras insulasque traiecimus, omnia maria, omnes terras nomine potentiæque nostra repleuimus, ex eo iam nihil boni nobis accidit: sed primū domi atq; intra mura coitionibus factis Rempublicam concussimus, deinde in exercitus quoque id mali propagauimus. Itaque urbs nostra naui onerariæ magnæ similis est, quæ repleta uaria turba, ac destituta gubernatore cū sit, multis nunc seculis uarijs procellis agitata fluctuat, ac hinc inde nullo retinaculo firmata iactatur. Eam tu ne tempestate cōfluctatam negligas: uides enim ut iam plurimum aque hauserit, neque abrumpi retinaculum prorsus patere: est enim conquassata iam, neque diutius durare poterit: sed quoniam dii miserati patriam, ei te rectorem ac magistrū dederunt, noli eam proicere, quin sicut ea per te nunc paululum respirauit, ita effice, ut sequentibus quoque seculis

culis tuta permaneat. Ac iam dudum quidem te meum consilium, quo te ut sub unius tui imperio populus regatur adhortor, probare existimo. Quod si ita est, agendum id imperium tu promptus ac paratus suscipe, imò uerò ne depone. Neque enim de eo deliberatio noli est, quānam id ratione adipiscaris, sed ne id amittas, ac præterea in pericula incidas. Quis enim tibi parceret, ubi omnes res uti nunc easunt, populi, aliorumque potestati permittes, cum & permulti à te sint offēsi, & omnes se res summam rerum tentaturi, quorum alteri & ulcisci te, alteri aduersarium sibi te è medio tollere cupient? Argumento sit Pompeius, qui cum potentia sua ultrò cecisset, contemptui deinde habitus, insidijsq; petitus, eo periit, quòd recuperare eam non ualuit: pater item tuus cum idem facere uellet, interiit, quod idem Mario quoque & Syllæ accidisset, nisi morte præuēti essent, quanquam sunt, qui Syllam quoque cum hoc ipsum timeret, morte sibi conscita aduersarios anteuertere dicant: certè permulte eius leges, ipso etiamnum uiuente, antiquari cœperūt: ut tibi etiam multi Lepidi, Sertorij, Bruti, Cassijq; sint expectandi. Hæc tu cernens, reliquis etiā rationibus subductis noli uitandæ eius opinionis gratia, quasi sponte tua principatum appetiisses, te ipsum & patriam prodeire. Primum enim etsi quis maximè hoc suspicabitur, tamen is certè conatus non est ab hominis natura alienus, sed honestus, deinde quis nescit, qua necessitate ad hæc agenda compulsus fueris: ut si quid culpari in hac re possit, id omne iustissimè patris tui occisoribus imputetur: qui nisi ita impie ac misere cum trucidassent, neq; tu quidem aut arma sumpsiisses, aut exercitum collegiisses, aut cum Antonio & Lepido pactum icisses, aut in hos ipsos deinde uindicasses. Quæ omnia te rectè & iuste egisse, nemo est qui

periculosā fore Cæsari depositionē Imperij confirmat.

Exempla.
Pompeius,
Iulius Cæsar.
Marius.
Sylla.

Diluit Agrippæ argumentum fore dicentis ut si Monarchiā retineat Cæsar, uideatur eius gratia omnia priora egisse.
Translatio culpæ.

R

Magnitudinem imperij non esse metuendam, alterum quod obiecerat Agrippa, soluit.

Præcepta feliciter administrandi imperij Romani, Senatus delectus, Etiam peregrinos in Senatum allegendos.

ignoret : ac si quid adeò delictum est tutò id corrigere non licet. Igitur & nostrum ipsorum, & ciuitatis causa, agedum pareamus fortunæ, tibi uni imperium deferenti: agamusq; ei ingentes gratias, quòd non bellis tantum ciuilibus nos repleuit, sed constitutionem quoque Reipublicæ à te fieri uoluit: cuius cum eam quam par est, curam gereres, manifestum efficias ab alijs motus illos ac mala fuisse edita, te uerò esse bonum ciuem. Neque uerò magnitudinem imperij metueri debes, quod quanto maius est, tanto plura etiam quibus consructur habet: longèque facilius est parua tueri, quàm adipisci quicquam, cum ad hoc labores & pericula requirantur, illud curam tantum mediocrem desideret. Quòd si in coggerendo meum consilium sequi institueris, nihil est quod uerearis, ne non & summa cum securitate tibi uiuere, & omnibus homini concessis bonis frui possis. In quo meo consilio explicando si pluribus uerbis sum usus, non debes iudicare, uoluisse me à proposito sermonem deflectere, aut loquacitatis studio in id deductum esse: sed à me hoc fieri in hunc finem, ut perspicuum tibi reddam, hominem prudentem posse, ac facile quidem posse & rectè, & sine periculo summa rerum præesse. Principiò igitur statim Senatores amnes accurate examinandi, ac delectus eorum tibi habendus (nam multi in eum per seditiones parum idonei adsciti sunt) boni retinendi, reliqui autem expungendi sunt: hic neminem bonum uirum paupertatis causa remouebis, uerum ipsi pecuniam potius quam opus habet, dabis: & in locum reiectorum, nobilissimos optimosque & ditissimos sufficies, non ex Italia tantum, sed à confederatis etiam ac subditis desumptos, sic fiet, ut neque multis rerum agendarum socijs opus habeas, & omnium populorum primarios uiros in tuto constitues: ac neque populi,

cum nullum præclarum ducem habeant, præsentem conditionem labefactabunt, & qui apud eos primas gerunt, cum uideant te secum imperium communicasse, amore te prosequuntur. Idem in equestri ordine faciendum. In hunc ordinem omnes eos, qui ubiq; locorum genere, uirtute, ac diuitijs secundum locum merentur, adscribes. In Senatoribus autem, equitibusq; legendis, nihil anxius de numero, omnes quotquot tibi digni uisi fuerint, recipies: quãto enim plures uiri eximij tecum erunt, tanto facilius omnia que facto usus erit, perficies: subditosq; in hanc persuasionem adduces. quod eos non seruatorum, aut deterioris quàm Romani sint conditionis hominum loco habeas, sed cum eis omnia nostra bona, ac ipsum etiam imperium communices, ut ipsi quoque maiori studio in id ad se quoque pertinens tuendum incumbant. Tantum uerò abest ut hoc quasi non rectè à me dictum retractandum arbitrer, ut hoc in superaddam, omnibus ijs esse ciuitatem donandam, ut huius quoque participes fideles nobis socij sint, nostram quasi unicam urbem ipsi quoq; incolentes, eamq; uerè urbem, suas autem patrias agros & pagos putantes. Verùm de hoc accuratiùs postmodò consultabimus quid sit statuendum, ne simul eis omnia largiamur. Ceterùm in equestrem statum allegendi, octodecim annos ætatis habere debent, hac enim ætate potissimùm & corporum firma affectio, & ingenium conspicitur: in Senatum uerò adscribendi, annos uiginti & quinque. quomodo enim non sit turpe ac damnosum, cum nemini ante id ætatis suorum bonorum administrationem concedatis, his qui eam nondum attigerint, rempublicam uos credere: iidemque cum questuram, ædilitatem, ac Tribunatum plebis gesserint, annum ætatis trigesimum habentes Prætores fiant: ad quos magistratus, ut ad Consulatum etiam, solos Romanos ti-

Equestris ordinis examen & allectio.

Ciuitate sociis danda.

Ætas allegendorum.

Prætura.

Magistra-
rium pote-
stas immi-
nenda.

Præfectus
urbis.

bi deligendos censeo, partim propter institutorum patriæ memoriam, partim ne protinus immutare Reipublicæ statum uidearis. Eos magistratus ipse tu constitues, neque plebi aut populo potestatem eorum creandorum permiseris, contentionum euitandarum causa, neq; Senatui, alioquin enim per ambitum petentur: magistratuum autem potestatem antiquitus ijs concessam nequaquam seruas bis, ne eodem res recidat: sed honore eorum integro relicto, tantam potentia detrahes, ut neque dignitas eorum diminuat, neque noui aliquid molicendi facultas ulli adsit. Id cum alijs rationibus tum hac præcipue consequeris, si eos omnes in urbe tantum geri iusseris, ac neque magistratus tempore, nec statim ab eo, sed interposito quantum singulis tuis uidebitur tempore, arma eis committes: ita neque magistratus titulo elati, insuperq; exercituū compotes facti, ad concutendum Reipub. præsentem statum accedent: & mitiores eo efficiuntur si aliquandiu priuatim post gestum magistratum uixerint. Hi autem, ut singulorum crit officij, ludos ac iudicia omnia præterquam de eade, tēpore urbani sui magistratus edāt, nam iudices quidem etiam ex reliquis Senatoribus ac equitibus sunt deligendi, summa tamen rei penes istos sit. Præfectus etiam urbis ex priuarijs uiris quidam creandus est, qui omnes magistratus, quos geri ante hunc conuenit, gesserit, non ut per absentiam magistratuum Reipublicam administret: sed ut cum reliquis in rebus urbi præsit, tum causas quoque eas quibus prouocatio competit, capitalesq; etiam omnes ijs exceptis quas post dicam, in urbe, ac extra eam usque ad LXXXI millia passuum diiudicet. Alius quidam ex eodem ordine deligi debet, qui genera, facultates moresque Senatorum & equitum, adultorum iuxta ac puerilis ætatis, itemq; mulierum, & familiæ totius examinet ac procreet,

ret, eaq; corrigat, quæ cum supplicio nondum digna sunt, tamen neglecta multis ac magnis malis occasionem præbent: de maioribus autem ad te referat. Hoc munus patricio alicui post præfectum urbis præstantissimo, potiùs quàm equiti iniungendum est, noménque à tua Censura (nam omnino in hac te primas gerere conuenit) haud Successor, absurde habebit, ut Succesor ille dicatur: hisque duobus magistratus per omnem suam uitam prorogetur, nisi quis aliquod crimen adnuerit, morboe aut senectute confectus sit: nam ex diuturno hoc magistratu nihil potest mali accidere, cum alter omnino armis careat, alter paucos milites habeat, ac coram te maiorem partem sui magistratus obeat. At reliquos qui gerent magistratus; ledere aliquem aut iniqui aliquid agere magnoperè uerrebuntur, cum se priuatos rursum, aliòsque cum potentia futuros præuideant. His etiam occupationum ac dignitatis nomine præmium aliquod dandum est. Præmium, Prouinciae porrò tantum prætorijs uiris sunt mandandæ: reliqui eo quem monstrabo ordine Proprætores sint semel atque iterum, & ad Consulatum ea ratione accedant, si præturas rectè gesserint, ac deinde maioribus præficiantur imperijs. Hoc autem est meum de ordinanda hac re consilium. De admini-
 Vniuersam Italiam, quantum eius ultra stratis Ita-
 X C I I I. millia passuum ab urbe distat, ceterasque om- liæ, & pro-
 nes nobis subditas terras insulasque secundum populos ac uincularum.
 nationes distribue, ita ut singulis urbibus, quæ unius ali-
 cuius hominis mero imperio possunt gubernari, milites
 imponantur, ac Consularis unus, & duo Prætorij uiri cis Consulares,
Prætorij.
 præsent, quorum alter tunc præmum extra Romam aman-
 datus, priuatorum negocijs, rebusque necessarijs parandis
 occupetur; alter iam antè hoc munere functus, Rempublicam urbium procuret, ac imperium in milites obtineat.

exceptis his casibus, in quibus ignominia aut morte plendum est. Hi autem omnes casus ad Consularem referuntur, nisi qui ad Centuriones ac primarios priuatorum hominum pertinent: quorum puniendorum nemini alij potestatem facere tu debes, ne is idem formidabilis alijs fiat, ut contra te etiam aliquando quicquam conetur. Quod autem dixi, alterum ex pratorijs debere militibus præfici, ita accipiendum est, si pauci quidem milites in exteris urbibus sint, aut una legio urbana: sin duæ urbanae legiones eodem in loco hyberna habeant, (plures enim his ut uni committas, nequaquam tibi autor fuerim) oportebit duos pratorios diuiso imperio, legionibus, ac rebus ciuitatum priuatorumque hominum præesse. Consularis uero cum ea quæ dixi munera obibit, tum eas causas, in quibus à pratorijs ad ipsum sit prouocatio, cognoscet. Porro quod Italiam in tot partes distribuendam tibi consulo, mirari non debes: cum enim & magna sit, & hominum in ea summa frequentia, ab urbanis magistratibus rectè gubernari non potest, oportet enim præfectos semper ijs quos regendos habent, adesse, neque eis alia quàm quæ exequi possint negocia incumbere. Ceterum omnes illi, quibus aliquod extra urbem imperium committitur, singuli rationi sui officij congruentem accipiant mercedem: nam neque ex suis facultatibus in alienis locis uiuere eos consentaneum est, neque rursum immensis ac nullo certo modo definitis sumptibus eos uti. Iidemque neque minus triennio (nisi quis quid deliquerit) neque plus quinquennio magistratum obeant, nam & annui illi magistratus, ac pauco tempore circumscripti hoc habent, ut cum quis aliquid in ijs addiderit, prius decedat, quàm eius specimen exhibere possit: & diuturniora imperia multos ad fistum, ac tentandas res nouas extollunt.

Quamò

Præmiū ma
gistratū.

Quamobrem maiora imperia nequaquam unum ex alio
 eidem tribuenda censeo, cum quod nihil interest, in ca=
 dem ne aliquis provincia, an uerò in diuersis continenter,
 diutius quam expedit cum imperio sit, tum quod hi ali=
 quo inter magistratus suos interiecto intervallo, domum
 reuersi, ac priuatim uiuentes, meliores redduntur. Ac
 de Senatoribus quidem, quæ officia ijs essent assignan=
 da, satis dixi. Proinde ex equitibus duos quosdam præ=
 stantissimos satellitio tuo præficies. Nam uni id commit=
 tere, periculo, multis uerò, turbis non caret. Duo igitur
 sint, ut si alter etiam insidias tibi creare conetur, tamen
 habeas adhuc qui te custodiat. Hi ex ijs qui aliquoties mi=
 litiam fecerint, deligendi sunt, quique multis alijs etiam
 officijs functi sint, imperium autem obtineant in stipato=
 res, omnesq; per Italiam totam milites ita, ut capite etiam
 fontes plebendi potestatem habeant: demptis tamen Cen=
 turionibus, ac reliquis, in quos Senatorijs magistrati=
 bus tantum est potestas, ac ea ipsa quoque libera, ut pœ=
 nas aut præmia suo arbitrio imponere possint. Verum
 hi duo, quos dixi, satellitij tui præficti, in cæteros per to=
 tam Italiam milites ius habeant, ac in Casarianos etiam
 qui in tua sunt familia, reliquosq; omnes, quorum aliqua
 est habenda ratio. Vicarios autem habeant hi suos ne=
 cesse est, alioquin pluribus, quàm quibus sint expedien=
 dis onerati negocijs, exequi ea quæ usus postulat, omni=
 busq; simul istis præesse non poterunt. Hi, quemadmodum
 etiam Præfectus urbis, & subcensor, magistratum omni=
 uitæ suæ tempore retineant. Præterea ex equitibus pro=
 xime dignitatis, unus nocturnæ custodiæ magister, &
 alius qui annonam procuret, ad certum tempus, ut Sena=
 torij quoq; magistratus, constituantur: erarij quoq; publi=
 ci, ac fisci, præterea negotiorum aliorum Romæ, & per

Equites q̄b;
 rebus præ=
 ficiendi.
 Præficti sa=
 tellitio

Nocturna=
 rum uigila=
 rum præfe=
 ctus.

Italiam administratio equitibus mandetur. His ipsis etiam merces, quæ honori ac functioni eorum respondeat, danda est, quia Senatoribus pauperiores, Romæ etiam nequeunt obeuntē aliquem magistratum ex suis facultatibus uiuere: sed tamen ijs quoque officia quædam committi, ex usu est, cum neque fieri possit, neque expediat, ut iisdem & exercitus, & pecuniam in sua potestate habeant: ac præstat per multos publica negocia administrari, ut & complures hinc emolumentum sentiant, & experientiam rerum gerendarum consequantur, ita enim & subditi maiori te beneuolentia prosequuntur, multipliciter bonis publicis fruētes: & tu semper copiam eorum habebis, quibus ad quasque necessarias res conficiendas utaris. Ceterum Romæ satis est ad unamquamque rationem pecuniæ colligendæ, foris autem in singulis prouincijs, unico equite, qui quot opus fuerit administratos sub se habeat ex equitibus sumptos, ac ex libertis. Nam hos quoque cis adiungi prodest, ut & famulis tuis præmium uirtutis extet, & non desint tibi, ex quibus uel inuitus cognoscere possis, si quid peccatum fuerit. Iam si quis eques multis negocijs obeundis adeo clarus euadat, ut dignus sit qui in ordinem Senatorium recipiatur, id ætas eius quominus fiat impedire nullo modo debet: quin etiam ex ijs qui ordines in ciuilibus legionibus duxerunt, in Senatū adscribendialiquando nonnulli sunt, modo ne stipendiā meruerint: quippe turpe ac probrum sit, eos in Senatorum numero haberi, qui aliquando storeas ac corbes gestauerint: alioquin ex ijs qui centuriones ab initio fuisse, nihil impedit quin præstantissimi inter Senatores referantur. Hoc quoque te summopere hortor instituas, ut Patricij equestrisque ordinis homines, dum adhuc puertitiam agunt, ludos literarios frequentent: adolescentes

, Liberti.

In Senatū qui ex equitibus adscribendi.

Studia puerorum & adolescentium

artem

autem facti, equos & arma tractare discant, ad utrumque doctoribus publicis certo stipendio conductis. Ita enim statim à puero discentes ac exercentes omnia ea, quæ adultis sunt usurpanda, ad omnia negotia aptiores habebis.

Optimi enim ac egregij principis est, non modò ipse ut omnia ex officio agat, uerùm ut qua ratione etiam reliqui omnes quàm optimi fiant prospiciat. Id autem tu ita præstabis, si non permittas omnia eos ex libito agere, ac deinde delinquentes corrigas: sed si priùs quàm peccauerint quicquã, omnia eos doceas, quæ exercentes & tibi & sibi ipsi maiori sint usui: ac si omnem occasionem propter diuitias, nobilitatem, aut aliam quancunq; præstantiam uitæ per desidiam, molliciem, aut praua studia ducende occasionem præcidas. Etenim permulti metuentes ne istiusmodi bonorum nomine inuidiæ ac periculis sint obnoxij, multa seipsis indigna agunt, quo tutius uiuere possint, atque inde misericordiam consequuntur: quia hoc ipsum iniquè eis accidisse uidetur, quòd sibi rectè uiuere opinati sint. ad principem uerò & damnum, bonis uiris destituto, & infamia huius causæ redit. Id igitur ne fiat, cauendum tibi est: neque metuendum, ne quis eo quem dixi modo educatus, institutusque, consilium conuellendi status Reipublicæ sit initurus: quinimò id à disciplina nulla formatis, à libidinosis timendum est: hi enim faciliè eò adducuntur, ut turpissima ac pessima quæque in se & alios statuunt. Qui uerò rectè educati institutiq; sunt, cum aliū nemine iniuria afficere, tum minime omniū eum nolunt, qui ipsis educationis huius ac discipline autor fuit. Quòd si omnino quis peruersus ingratusque existet, nullum ci huiusmodi negotium commiseris, unde aliquid mali facinoris edere possit: aut si nihilominus aliquid molietur, conuictum supplicio affi-

Boni principis officium. Disciplina, & institutio primæ ætatis bona quid possit.

Milites quo
modo ha-
bendi.

ce: neq; est quòd uereare, ne quis tibi id uitio uertat, qui nō magis propter punitū malum culpaberis, quā medicus propter uisā aut excisa corporis uitia: ille uerò ab omnib. accusabitur, qui eodem quo reliqui modo eductus ac institutus, periculū tibi creare ausus fuerit. Ac de Senatoribus quidē & equitibus haec enus. Milites autē perpetuò alēdi sunt, ex ciuib. fāder. atis, ac subditis delecti, ad prouincias tutādas, pro ratione necessitatis temporibus diuersis plures paucioresue, qui semper in armis sint, bellicāsque artes assiduò exerceāt, hyberna locis opportunijsimīs habeāt, certum militiæ tempus expleant, ita ut nonnihil ætatis etiam ante senium supersit. Non enim ex tempore contractis auxilijs amplius uti possumus, qui & tā procul ab extremis imperij nostri finibus distamus. & undique conterminos nobis hostes habemus; ac si omnibus qui integra sunt ætate, armorum & rei bellicæ usum concedamus, semper seditiones ab ijs, & bella intestina excitabuntur: iam si armorum eis usu interdiciamus, ac post suppetias ab eis accipere opus habeamus, periculum est ne imperitis ac inexercitatis militibus utendum nobis sit. Itaque hæc n. ea est sentētia, ut robustissimi omnes, quique sibi alendis quā minime sufficiunt, in exercitus conscribantur, ac in armis exerceantur, reliqui omnes ab armis & re bellica uacent. Nam & illi soli militiæ dediti, rectius cam facient: & hi facilius agriculturam, nauigationes, reliquāsque pacis actiones exercebunt, cum neque ad arma concurrere opus habeant, & alij eorum defendendorum causa excubent. Iam ea hominum multitudo, quæ ætate ac uiribus ualidissima, raptō uiuere potissimum cogitur, citra ullius iniuriam aletur, & reliqua pars sine periculo degent. Vnde ergo, inquires, pecunie in hos, & in alias res impendendæ suppetent? Enim uerò id
mox

De Ratione
pecuniariæ
rei expli-
candæ.

Agrippe sen-
tentiam re-
fellit.

mox ostendam, hoc præfatus, etiamsi Reipublicæ sum-
mam penes populum esse sinamus, utique tamen pecunia
opus nobis futurum, cum impossibile sit & sine bello nos
tutos esse, & milites sine stipendio habere, ne iam uel
unius principatum quasi is solus necessariam pecuniæ col-
lectionem requirat, accusemus, uel propter hanc ab eo ab-
horreamus: sed ita consilium capiamus, ut qui nouerim
mus in qualicunque Reipublicæ forma pecuniam neces-
sario esse conficiendam. Porro quod ad eam rem attinet,
primò omnium debes, ut ego quidem sentio, omnes publi-
cas res (cuiusmodi bellis partas esse multas uideo) uen-
dere, paucis omnino tibi admodum utilibus ac necessarijs
exceptis, præciumque earum mediocri fænore omne mu-
tuo dare. Hac ratione & terra fertilior erit, dominorum
opera propria cum colatur, atque hi ea occasione locuple-
tiores cum euadant, plus in publicum conferent, Rēsque
publica redditus sufficientes ac perennes habebit. Deinde
horum omnium, ac eorum quoque quæ ex metallicis fodis-
nis, aut aliunde certò ad nos redeunt ineunda est ratio: ac
contrà computandæ impensæ, quæ nō in milites modò, sed
etiam in alia ad urbis rectam administrationem facien-
tia insumuntur, tum quæ in repentina bella, aliāque ex tem-
pore accidentia necessario conferuntur: sic cōparatis ra-
tionibus, ut reliqui sumptus suppeditent, pensio imperan-
da est de omnibus ijs quæ aliquem possessori quæstum fe-
runt, uectigaliaque imperanda omnibus nostris subditis.
Iustum enim æquumque est, neminem horum neque pri-
uatum hominem, neque populum immunem esse, cum
ex æquo ad omnes utilitas eorum, in quæ insumuntur,
redeat. Exactores porro ubique locorum constituendū
sunt, qui singulis suæ functionis temporibus ex omni-
bus redditibus quantum par est exigant: ita cum paulatim
ac cer

Pensio.
Vectigalia.

Obiectioni
occurrit.

De sumpti-
bus ædifi-
ciorum &
ludorum.

ac certis spacijs subditi nostri ea pendant quæ debent, ac non aliquandiu neglecti, post simul omnia poscantur, & pensionem istam exoluentibus ea res haud minimum commodi afferet, & exactoribus facilius erit sui officij ratio. Neque clam me est, nonnullos tributa ac uectigalia constituta egrè laturos esse: uerùm hi ipsi, si neque alio præterea damno afficiantur, & re ipsa compcriant, hæc ipsorum salutis causa, utque cæteris suis bonis tuto perfrui possint, exigi, præterea cum plerique ipsorum eam pecuniam, alij magistratum gerentes, alij præfecti regionum, alij militantes accipiant, magnas etiam tibi gratias agent, quòd exiguam suorum reddituum partem tibi conferentes, reliqua omnia sine damno percipere possint. idq; eo magis fiet, si te continenter uiuere, ac nihil prodigere uideant. Quis enim, cum uideat te in re familiari summa parsimonia uti, in publica liberalissimum esse, non ultrò uelit aliquid conferre, cum tuas diuitias suam securitatem ac copiam esse iudicet? Itaque pecuniæ etiam plurimæ tibi suppetent. Reliqua ad hunc modum tibi meo iudicio sunt peragenda. Romam omni magnificentia exornabis, omni ludorum genere decorabis: nam quia multis imperamus gentibus, conueniens est nos omnibus alijs hac in re præstare: atque hæc res efficit quodammodo etiam, ut socij nos obseruent, hostes reformident. Quod ad exteros pertinet, neque populus ullus cuiusquam rei potens sit, neq; in concionem omnino coactus: nã neq; boni quicquã statuent, & subinde turbas aliquas excitabunt, idcircoque ne nostro quidem populo cõcedi debet, ut ad iudicia, comitia, ali. due huiusmodi conciliũ rei alicuius sciscendæ causa conueniant. A edificijs neque numero neq; mole quàm pro necessitate maioribus utantur, neque in ludos multos ac uarios sumptum faciant: ne uel

uanis

uanis studijs occupentur, uel sumptibus absurdis certantes ad inimicitias mutuas progrediantur. Ludos quoque & spectacula sua habeant, excepto nostro equestri certamine, non tamen ita, ut rem publicam familiaremque suam corrumpant, cogantque peregrinos apud se aliquid sumptuum facere, aut omnibus qui quocunque certamine uicerint, cibum perennem tribuant: Nam rationi consentaneum non est, ut diuites extra patrias suas cogantur impensas facere, & premia certantibus ubique constituta sufficiunt, nisi quis Olympiaca, Pythia, aut alia id genus certare uelit certamina: his enim solis cibis praebeendus est, ut neque urbes frustra impendijs onerentur, neque nisi dignis opera certaminibus quisquam exerceatur, cum possit aliquid aliud patriae, sibique; utilius tractare. Porro ludos equestres qui sine Gymnicis certaminis fiunt, nulli alij urbi exhibendos censeo, ne uel multae pecuniae ab re infumantur, uel homines ad malum furorem exagitentur: ac praecipue ideo, ut militantibus copia optimorum equorum sufficiat: hi itaque ludi non alibi quam Romae dari debent. in reliquis eam moderationem adhiberi, ut singulis in locis spectacula & musica cum fiant tolerabilibus impendijs, locus sit modestiae ac tranquillitati. Vti praeterea numismate, pondereque uel mensura peculiari urbs nulla debet, sed nostris: neque ad te legationem nisi res discussionem tuam requirat, ullam mittant, sed quae uoluerit, praefecto suo indicet, ac per eum ad te de sua uoluntate referant: ita & sumptus, & turpis rei conficiendae ratio uitabitur, ac integra responsa sine ullo impendio ac labore auferent. Reliqua etiam omnia uideris mihi, hac ratione optime omnium confecturus, si legatos ab hostibus, aut à confederatis regibus populisque missos primum in Senatum introducas: (alioquin enim è dignitate

De legationibus.

Reipublicae

Reipublicæ est, uideri omnia esse in potestate Senat-
 tus, ac multos esse eorum aduersarios, qui eum spernant)
 deinde Senatorum opera omnia de eis statuas quæ le-
 gib. sunt sancita, nihilque iniussu eius cum quoquam a-
 gas. hoc pacto & dignitas Imperij magis confirmabi-
 tur, & legum instituta aperta ac conspicua omnibus ex-
 runt. Tertium est, ut Senatores, liberosque & mulieres
 eorum, si quod crimen perpetrauerint, ignominia, exilio,
 aut etiam morte plectendum, nullo facto præiudicio in cus-
 riam adducas, integrâque de causa cognitionem Sena-
 tui permittas, ut & fontes citra tuam inuidiam rei corâ
 suæ sortis hominibus peracti plectantur, reliquique me-
 tu publici iudicij meliores euadant. Hæc de ijs criminib.
 loquor, de quibus & leges extant, & iudicia secundum
 eas fiunt. Nam quòd conuicium tibi quisquam fecerit, aut
 obrectauerit, neque descrente aliquo audire, neque ul-
 cisci debes. Turpe enim fuerit te id credere, inuentum
 qui te neminem lædentem, omnibus benefacientem igno-
 minia affecerit, idque soli mali credunt principes, quos
 ad fidem dictis habendam conscientia mouet. Deinde ini-
 quum est ea agrè ferre uelle, quæ si uera sunt, præstat
 non admisisse: sin falsa dissimulare. cum multi hæc uindic-
 tes, pluribus ac grauioribus de se sermonibus occasione
 præbuerint. Hic igitur est meus sensus de obrectationi-
 bus, ac conuenit te omni altiore esse iniuria, & neque
 ipsum id in animum tuum inducere, neque alijs eam opi-
 nionem subijcere, extare qui in te contumeliosus esse au-
 sit: ut iam idem de te, quod de dijs immortalibus iudice-
 tur, esse te uenerandum. Quòd si perniciem tibi machina-
 tus fuisse quisquam culpetur (quod sanè fieri potest) eum
 tu ipse neque iudicabis, neque præiudicium contrâ asse-
 res (est enim absurdum eundem & accusatoris, & iudicis par-

De cogni-
 tione causa-
 rum & cri-
 minum.

Negligēda
 & contem-
 nenda con-
 uicia sibi fa-
 cta Cæsarē
 docet.

De insidia-
 toribus.

eis partibus fungi) sed in Senatum adductū, causam dice-
 re iube, ac si conuincatur, quā fieri potest moderatissi-
 mo supplicio plecte, ut fides crimini fiat. Nam plerique
 difficulter omnino adducuntur ut credant ab inermi in-
 sidias armato structas: quod hac solum ratione conseque-
 ris, si neque ex ira, neque extremo supplicio (quantum
 quidem eius fieri licet) in huiusmodi reos animaduertas.
 Hic tamen eos exclusos uelim, qui cum exercitum obti-
 neant, palam contra te insurgunt: neque enim hi in iudi-
 cium pertrahendi, sed hostium exēplo puniendi sunt. Pro-
 inde hæc, & plerasq; alias res maximè ad Rempubicam
 spectantes Senatus potestati permittes: nam & Rempu- In seditio-
 blicam communi consilio administrari par est, & natu- fos.
 ra suapte homines gaudent ijs, quæ tanquam conditione
 æquales à maiori adipiscuntur, omniāq; quæ is cū ipsorū
 consilio decernit, tanquā propria laudant, ac tanquā ultrò
 à seipsis statuta diligunt. De his itaq; ad Senatum referre
 te iubeo, omnesq; Senatores ex æquo de plerisq; rebus sen- In damna-
 tentiam ferre: sed ubi quis Senator reus agitur, nō omnes, do quomo-
 nisi reus aut Senator nondum sit factus, aut Quæstorius du sentētiæ
 adhuc sit. Est enim à ratione alienum, cum qui nondum ferendæ.
 Tribunus plebis, aut Aedilis fuerit, de eo qui hos magistra-
 tus obierit, suffragium dicere, aut hos de Prætorijs, uel
 rursum hos de Consularibus: uerū Consularib. liccat
 de omnibus suam sententiam ferre, reliquos de æqualibus,
 aut minoribus. Ipse autē scorsim de causis in quibus pro- Prouoca-
 uocatione certatur, iudicium facies, quæ à maioribus tiones.
 magistratibus, tutoribus, præfecto urbis, subcensore, præ-
 sidibus provinciarum, annonæ procuratore, & nocturnæ
 custodiæ magistro ad te referuntur. nemo enim ita me-
 rum imperium obtinere debet, ut non ab eo prouocari
 possit. De his igitur causis, & equitum, Centurionūque,
 priuato

Quomodo
cōsiliariis,
& bellorū
legatis vrē-
dum.

Libertas.

Legatorum
opera.

privatorumq; primariorum cognoscēs, ubi de capite aut ignominia erit controuersia: nam hæc ad te solum debent referri: ac nemo, ob eas quas dixi causas, alius iudicare de ijs debet. Adhibere autem unoquoque tempore ad ea iudicia potes præstantissimos quosq; patricij equestrisque ordinis viros, aliosque ex Cōsularibus & Prætorijs, alios alio tēpore, ut & tu prius moribus eorū hac ratione certius perspectis, reſtēuti eis possis: & illi consuetudine habitatorum morum ac consiliorum, ita demum in prouincias exeāt. Hos in causis grauioribus sententias nō aperte rogabis, ne necessarijs suis fauentes, non liberè quid sentiant pronuncient: sed in tabella eas scriptas ad te solum, ne cui alij innotescāt, perferri, ac deleri statim lectas iube. Sic enim uniuscuiusque sententiā certissimè cognoscēs, si eam illi à nemine alio cognitum iri persuasum habeant. Prætereā ad iudicia, ad literas, ad urbium decreta, ad priuatorum hominum postulata, ad aliāque omnia quæ administrationi imperij competunt, adiutores administrōsque ex equitibus quosdam habebis: sic & facilius singula peragentur, & neque tu per errorem falleris, neq; solus omnia conficiens fatigaberis. Liberam dādi tibi ex animi sui sententia consilij omnibus potestatem facies, proposita securitate: nam & si cuius tibi sermo probabitur, multum inde utilitatis ad te, & si non placebit, nihil incommodi redibit: quorum consilium sequendum existimabis, eos collauda, ac honora: (nam illorū inuentis gloriam tibi paries) quorum uerò reiicias, nequaquam eos aut ignominia afficies, aut culpabis, cum ad eorum tibi uoluntatem, non successum eius sit respiciendum. Quod idē in re bellica etiam tibi obseruandum est, ne uel fortuito alicuius infortunio succenseas, neque re benè gesta inuideas: ita libentes alacresque pro te omnes pericula suscipient

scipient, cum neque infelicitè re gesta supplicium, neque prosperè, insidias sibi timendas persuasum habeant. Nam multi cum eorum penes quos summa esset imperij metuerent inuidiam, cladem accipere quàm uictoria potiri maluerunt, eoque sese tutos præstiterunt, damno illis iniuncto: quare tu, ad quem utriusque euentus uel commoda uel incommoda maxima sui parte referentur, nequaquã debes uerbo quidem aliis, re autem ipsi tibi inuidere. Ea autem dices, ac ages, quæ sentire ac facere præfectos tuos uelis: id enim facilius eos officium suum docet, it, quàm me: tus legum: cum alterum imitatione constet, alterum timore: ac facilius meliora imitentur homines cum ea in re ipsa conspiciant, quàm peiora uident, uerbis eas prohibita audientes. Ipse igitur omnia summa cum diligentia ages, nihil tibi ipsi ignoscens: sed certum hoc habens, omnia tua & dicta & facta statim omnibus nota futura. Viues enim ueluti in quodam orbis terrarum theatro, nec fieri potest, ut uel minimum tuum peccatum lateat: nihil enim sine arbitris, sed semper in magna hominum multitudine ages, & perscrutari acta principum omnes homines libentissimè solent. Qui si semel compererint te alia aliis præcipere, alia ipsum agere, non iam minas tuas metuent, sed facta imitabuntur. Aliorum uita inspicienda quidem tibi, non tamen grauitè inquirendum: sed quæ ab aliis accusantur crimina, de iis iudicandum: reliqua accusatore carètia tu quoque dissimula, nisi quid in Republicam sit delictum: de his enim exigenda est merita pœna, etiam si nemo defrat. Priuata autem cetera, cognoscenda quidem sunt, ne erres aliquando huiusmodi inepto homine ad functionem aliquam adhibito, non tamen coarguenda. Nam natura multos homines eò rapit, ut contra leges delinquant: quæ si quis omnia accuratè

Quomodo
aliorum vi-
tia & virtu-
tes rectè tra-
dentur.

Aequitas, delicta persequi uelit, aut neminem, aut per paucos im-
 punitos relinquat: sin humiliter aequitatem iuri misceat,
 fortassis eos emendet. Lex enim quanquam necessariò pœ-
 nas graues statuit, tamen naturam coercere non semper
 potest: ceterum homines quidam cum occulta esse sua pec-
 cata putant, aut saltem mediocriter uerbis castigantur,
 uitam emendant, partim quòd metuunt ne manifesti de-
 lictorum fiant, partim denuò peccare ueriti: iidem pa-
 lam factis uitiis suis pudore proicecto, aut immodicè puni-
 ti, omnia iura confundunt ac conculcant, solisque naturæ
 impetibus seruiunt. Quamobrem neque facile est omnes
 peccantes punire, neque decorum eos qui apertè libidi-
 ne mala feruntur, negligere. Habes rationem peccata ho-
 minum, nisi extrema omnino sint, tractandi. At egregia
 eorum facta etiam maiori quàm merentur honore sunt
 ornanda. Ita enim potissimum efficies humanitate tua, ut
 à deterioribus abstineant: & munificentia, ut meliora
 sequantur. Neque enim timendum est, ne te aliquando
 pecunie, aliæue, quibus compenses uirtutem tuorum, des-
 ficiant. nam te in tot terras ac maria imperium habente,
 citiùs arbitror defuturos, qui donis tuis digni sint. nequo
 id uerendum, ne qui à te ornati, ingratos se exhibeant,
 cum nulla alia res perinde hominis ingenium subigat ac
 conciliet, quàm si is non modò nulla iniuria. sed etiam be-
 neficio afficiatur. Eum te aliis ut præbeas consulo. iam
 quod ad te ipsum attinet, nihil insolens, aut superbū ad-
 mittere debes, tibi uel ab aliis uel à Senatu uerbis aut re
 oblatum. Vt enim alios honores à te dati ornant, ita tibi
 maius his quæ habes dari nihil potest: sed quidquid da-
 tur, multam fuci suspensionē secum fert. nemo enim est, qui
 sponte sua aliquid tale ei qui summā rerum obtinet, decer-
 nere uideatur: quæ uerò sibi ipsi quispiā tribuit, neq; laus
 dari so-

Immodici
 honores nō
 admittendi.

ri solent, & risu excipiuntur. Ideò splendorem tu tibi
 præclaris facinorè us para, statuas tibi neq; aurcas neque
 argenteas fieri unquam sine. nam nò modò magni sum=
 ptibus eæ constant, sed insidiis etiam opportune, ac parùm
 diurnæ sunt; lætè faciendò autem alias tibi statuas in a=
 nimis hominum nulli interitui obnoxias effice. Templum
 quoque nullum tibi pàtere edificari. Quippe in huiusmo=
 di res incassum multæ pecuniæ insumuntur, quas necessar=
 iis rebus impendere præstat. Etenim diuitiæ magnæ parfimo-
nia.
 non tam multa accipiendo, quàm non multos sumptus
 faciendò colliguntur: & id genus res nullam gloriam
 adferunt. Ac uirtus multos Diis æquat; nemo autem un=
 quam mortalium suffragiis Deus effectus est. Ita tibi si
 bonus fueris, ac rectè imperaueris, uniuersa terra tem=
 plum erit, pro delubris omnes urbes, omnes homines pro
 statuis, quorum in animis semper cum gloria insidebis: qui
 uerò imperium summum malè gerunt, eos ista ornamen=
 ta, quanquam in omnibus urbibus posita, tantum abest ut
 decorent, ut etiam reprehensionibus eos hominum expo=
 nant, cum sint trophæa quædam maliciæ eorum, ac iniu=
 sticiæ monimenta: quæ quò diutius perdurauerint, cò lon=
 gius quoque infamia istorum permanet. Itaque si reuera
 immortalis fieri cupis, ita ut dixi agendum tibi est. Deos Pietas.
 quoq; semper & ubiq; ita cole, ut moribus patriæ est re=
 ceptum, ad eundemq; cultum alios compelle: peregrina=
 rum uerò religionum autores odio & suppliciis prose=
 quere, non modò Deum gratia, quos qui contènit, haud=
 dubiè nihil quoque aliud magni faciet, sed propterea et=
 tiam, quòd qui noua numina introducunt, multos ad pea=
 regrinis legibus utendum pelliciunt: inde coniuratio=
 nes, coitiones, & conciliabula existunt, minimè unius prin=
 cipatui comoda res. Itaq; neq; deorum contemptorem,

Magica.

Philosophi
falli.Auscultato-
ribus quate-
nus creden-
dum.

neque præfigiatorum ullum tolerabis. Nam diuinatione quidem necessaria est, idcircoque omnino aruspices & augures tibi sunt constituendi, quos consulere possint qui uolunt; magi uero omnino ferendi non sunt, qui cum se penumerò uera etiam dicant, tamen frequentius mentiendo hominibus nouarum rerum tentandarum causam præbent. Quod idem philosophiam quoque profitētes haud pauci faciunt: quos ipsos quoque cauere te iubeo. Neque enim quia Arcum & Arthenodorum bonos ac honestos uiros expertus es, omnes alios idem studium præ se ferentes similes eorum iudicare debes, cum hac specie uisi multi insinuat mala populis priuatisque hominibus adferat. Animo quidem te quàm maxime pacis studioso, nihilque præter ea quæ possides appetente esse decet, interim tamen ad bellicam rem paratissimum, ut neque uelit quidem, neque ausit quisquam te ledere; aut si omnino id conetur, facile & ex templo plecti possit. Ac quandoquidē ob hanc & alias causas habere te oportet auscultatores ac exploratores, quorum opera omnes tui imperij res cognoscas, ne quid custodia aut emendatione indigens te fallere possit; memento non omnia statim quæ ab his referuntur, credenda, sed diligentem considerationem adhibendam esse. permulti enim eorum uel odio aliorum, uel eorum bona sibi petentes, uel in gratiam quorundā, uel irati ob postulatam ab aliis ac non acceptam pecuniā, falso crimine seditionis tentatæ, aut contra Imperatorem alicuius facti uel dicti improbi eos onerant: ideo non facile iis animus est aduertendus, sed omnia accuratè indaganda. Quod si enim tardius fidem adhibueris, nullo tuo magno id fiet damno: festinando autem fieri potest ut peccatum aliquod irreparabile admittas. Ad hæc libertorum te tuorum ac familiarium optimum quemque in honore habet

Quomodo
tractandi sa-
miliales.

Potentes.

Inferiores.

Aequalitas.

habere oportet, quia id & decus tibi magnum, & secu-
ritatem afferet; nulli tamen nimia est indulgenda poten-
tia, sed ita moderandum omnibus, ut ne in quam te repre-
hensionem coniciant. Nam quaecunque uel rectè, uel se-
cus egerint, omnia tibi imputabuntur: talèque te om-
nes iudicabunt, qualia eos facta exercere permiseris.
Ergo potentibus omnibus iniuria alios afficiendi, calum-
niandique facultatem adimes, ut si nihil etiam delinquāt,
tamen ne posse quidem id culpari queant. Inferioribus
sortis hominibus iniuriam passis omni opera succurre,
ita tamen ut eorum querelas haud temerè accipias, sed
rem ipsam per se intuearis, neque potentiores omnino
suspectos, neque infirmioribus in omni re fidem habens.
Operantes, artibusque utilibus deditos honoribus affici-
to, socios aut negociis prauis intentos odio habeto, ut
illa utilitatis gratia amplectentes, hæc propter damna
omittentes, & priuatæ & publicæ rei magis conducant.
Expedi porro priuatorum ciuium controuersias quàm
fieri potest maximè dirimere, ac quàm celerrimè compo-
nere: id uerò magis adhuc præstat, populorum studia in-
hibere, ac cum uota facientes pro imperio, salute, &
fortuna, cogere aliquos uolunt, ut aliquid ultra facul-
tates suas agant impendantue, id non concedere: præter-
ea inimicitias eorum contentionesque penitus præcide-
re: neque concedere, ut inania cognomenta, aut alia una
de discordiæ incidere possunt, sibi sumant. In quibus, in-
que aliis omnib. facilius tibi omnes & priuatim & pu-
blice parebunt, si nihil horum ulli præter alios permise-
ris. Nam inæqualitas etiam ea quæ bene in unum coalue-
runt, dissipat. Itaque omnino pati non debes, ut quis hor-
um quicquam à te petat, quod ei daturus non sis: sed
hoc summopere conari debes, ut ne quid uetitorū poscat

Potentia re
Ac viendū.

quisquam. In summa autem id tibi consilium do, ne quana
do abutaris potentia tua: neque eam pures esse diminua
tionem eius, si non simul omnia facias quæ possis. sed quæ
to magis omnia quæ statueris, potes perficere, tanto ma
gis cura, ut optima quæque tibi proponas. semper tecum
ipse expende, recte ne an secus quid egeris, quo facto a
morem tibi concilies necne; atque ita hæc uita, illa suscipi
pe. Neque si neminem te incusare audias, ideo existima
re debes te iure posse aliquid contra agere; neque expe
ctare debes, dum cõ quispiam infamie progrediatur, ut a
pertẽ tibi obtrectet: hoc enim nemo etiam summẽ læsus
faciet: quinimõ multi eos à quibus iniuriam acceperunt,
palàm laudare coguntur, dum id efficere conantur, ne
succensere uideantur. At principis est, non ex sermone
aliorum de animo ipsorum coniecturam facere, sed ex iis
quæ eos sentire sit uerisimile. Hæc te & similia horũ age
re uelim. Multa enim prætereo, quòd simul ea omnia di
ci non possunt. Vnum dicam, quod caput est & summa o
mnium eorum quæ uel dicta sunt, uel ad dicendum restat.

Caput totius
adhortatio
nis.

Si hæc tua sponte omnia egeris quæ uelles aliũ in te im
perium habentem agere, nulla in re peccabis, omnia pro
sperè conficies, uitamque exinde & suauissimam & tur
tissimam duces. Quĩ enim non patris ac seruatoris loco
te omnes & suspiciant, & diligant, cum uideant te mo
destum, uitæ integræ, bello ac pace præstantem? cum ne
minem contumeliâ, neminem iniuria afficias: cum uitæ &
qualitatem serues: cum non ab aliis pecuniam exigens,
ipse diuitias asserues: cum non alios affligens luxurietis
ipse: cum non alios castigans, ipse libidini indulgeas, sed
in omni re tuam uitam eorum moribus accommodes? Ita
que fretus eo præsidio, quod in te ipso, si neminem læsa
ris, magnum habebis, crede mihi, neminem tibi neq;
infestum

stum futurum, neque periculum creaturum: quo praesente, uitam esse iucundam omnino necesse est. Quid enim dulcius, quid felicius, quam cum uirtute omnibus humanis bonis frucentem, iisdem alios quoque impertire posse? His itaque, ac reliquis quae recensui omnibus consideratis, assentire mihi, neque aspernare fortunam, quae te ex omnibus delectum summæ rerum praeficit. Quod si unus imperij summam re ipsa tibi sumens, regni nomen ut execrabile reformidas, potes eo omisso sub Caesaris nomine omnia in tua potestate habere: sin alias etiam appellationes desideras, dabunt tibi Imperatoris titulum, etiam patri tuo quondam datum, exornabunt autem te praeterea alio etiam quoque cognomento, ita ut regni omnibus bonis sine eius inuidiosa nuncupatione perfruaris.

Iucunda uita,

His Mæcenas ita peroratis, conticuit. At Caesar cum utrumque sapientiae, copiosæque & literæ orationis causa magnopere collaudasset, Mæcenatis consilium protulit: non tamen omnia statim quae is suasisset, agere instituit, ueritus ne si subito homines in alium traducere statum cuperet, res ea parum sibi esset successura, indeoque alia constitim mutauit, alia postea temporis: nonnulla etiam sequentibus imperatoribus perficienda reliquit, quae successu temporis commodius constitui posse iudicabat. Neque uerò minori Agrippa, quamuis contrariam sententiam tulisset, in hoc exequendo instituto est usus industria, quam si ipse autor eius fuisset. Hæc sunt, & ea quae ante has orationes retuli, quae Caesar egit eo anno, quo Consul quintum fuit. Eodem anno etiam Imperatoris nomen accepit, non quale propter uictoriam tribui uetusto more solebat, (id enim sapius & antea, & postmodò ex ipsis actionibus reportauit, uicies quidem Imperator dictus) sed quos summa in-

Mæcenatis
sententia præ
lata,

imperatoris
nomen
Cæsar adsumi-

Censura Censoris, & le-
ctio Senatus.

Q. Scatilius.

Senatoribus
peregrinationibus
interdictum.

Antonij li-
teræ.

perij demonstraretur, quod patri quoque eius Iulio, & eius filius fuerat decretum. Deinde Censor collega Agrippa fuit, commendauitque cum alia quedam, tum Senatū examinauit. Nam in eum ordinem multi equites ac plebei indigni bellis civilibus adsciti erant, ita ut ad millenarium numerus Senatorum peruenisset. Hos ut remoueret, nullum eorum ipse deleuit: sed cum hortatus fuisset, ut sua ipsi conscientia teste de genere & uita sua iudicium ferrent, primum quinquaginta uiros permouit, ut Senatu cederent, deinde ad horum exemplum sequendū alios CXL. adlegit. Horum nomina edidit, at primis quod nulla interiecta mora dicto paruissent, hanc quoque ignominiam remisit. Porro hi sponte sua priuati facti sunt. At Q. Scatilius idem inuitissimum quidem Tribunatu, qui ei destinatus fuerat, prohibuit: alios quosdam Senatores effecit: in numerum Consularium duos ex patribus retulit, C. Cluuium, & C. Furnium, quod Consules designati, eum magistratum ab aliis præuenti non geßissent. Patriciorū etiam familias Senatu id permittente, quia pleræque peregrierant, suffecit: quippe præsertim nobiles in bellis civilibus pereunt, at qui patriciis ad plerosque patrios magistratus obeundos opus est. Præterea edixit, ne quis Senator iniussu suo permissuque extra Italiam abiret, id quod hodie etiam obseruatur, cū nulli Senatori aliò quàm in Siciliam, Galliamque Narbonensem liceat peregrè proficisci: eo autem propter propinquitatem, ac quia pacatæ sunt regiones armisque uacant, etiam sine uenia impetrata licet quoties uelint Senatoribus proficisci, iis qui aliamquam ibi locorum habent possessionem. Ac quoniā multos etiamnum Senatores, aliorumque ordinum homines parum ipsi fidere animaduvertebat, eosque ne quid noui machinarentur uerebatur, omnes se literas in Antonij scripsit

scriniis repertas combuſſiſſe dixit: nam re uera nonnullæ erant perditæ, at pleraſque ſummo ſtudio adſeruabat, quibus in poſterum uti haud dubitauit. Carthaginẽ quoque denuò coloniã deduxit, quia Lepidus partem eius cum habitatoribus orbaffet, uidebatur ius coloniæ diſſoluiffe. Antiochum Commagenum ad ſe exciuit, quòd is fratris ſui, cum quo litem habebat, Romam miſſum legatum dolo occidiſſet: eum Antiochum in Senatum adductum, damnatumque interfecit. Capreas à Neapolitanis, quorum antiquitus erant, permutatione agri redemit: hæc ſita eſt in ſula haud procul à Surrentana cõtinente, ad nulum quidem rem utilis, nomen tamẽ adhuc hodie, propter eã quod ibi habitauit Tiberius, obtinens.

Colonia
Carthaginẽ
ſis inſtaura-
ta.
Antiochus!
Commage-
nus capite
plectitur.
Capreas Cæ-
ſar emit.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER QVINVS

quageſimustertius, Gulielmo Xy-
landro Auguſtano
interprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

De dedicatione templi Apollinis in Palatio.
Quomodo Cæſar in Senatu orationem de deponendo imperio
habuerit, ac deinde cum Senatu prouincias partitiſſe.
De conſtitutione præfeſtorum, qui in prouincias mitterentur.
Vt Cæſari cognomentum Auguſti ſit datum.
De nominibus, quæ Imperatoribus dantur.
Septa quemadmodum fuerint conſecrata.
Cæſar ut bellum contra Aſtures & Cantabros oblerit.
Quomodo Galatia à Romanis regi cœperit.
De dedicatione porticus Neptuni. & balnei Agrippæ.
De Panthei dedicatione.
Quemadmodum Auguſto neceſſitas legibus parẽdi ſit remiſſa.
De expeditione in Arabiam felicem ſuſcepta.
Annis geſta hæc V I. in quibus Coſs. fuere

- Anno V. C. 716 Cæsar V I.
M. Vipfanius L. F. Agrippa II.
717 Cæsar V II.
Agrippa III.
718 Cæsar Augustus V III.
T. Statilius Taurus.
719 Augustus I X.
M. Iunius Silanus.
720 Augustus. X.
C. Norbanus. C. F. Flaccus. I I.
721 Augustus X I.
Cn. Calpurnius Piso. Cn. F.

Agrippæ cū
Cæsare affi-
nitas, hono-
résque ab il-
lo ei exhi-
biti.

Census:

Apollinis tē-
plum.
Ludi quin-
quennales.

IIII. Sacer-
dorum gene-
a.

A N N O insequenti Cæsar Consul V I,
cū alia omnia secūdum instituta ma-
iorum egit, tum fasces cum Agrippæ
collega suo partitus est, ita ut dimidia
ipse parte uteretur: ac perfunctus ma-
gistratu eo iuramentum patrio more
prestitit. Quæ postmodò etiam an fecerit, incertus sum.
Profectò enim Agrippam plurimi fecit: cui etiam soror
sue filiam in matrimonium locauit: & si quando si-
mul in bellum proficiscerentur, tabernaculum sui simi-
le dedit, ac signum militare ut ab utroque acciperetur
iussit. Eo quidem anno censum etiam peregit, princeps
que Senatus ipse in eo dictus est, pro eo more, qui in-
tegro etiamnum populi in Republica statu erat rece-
ptus: præterea Apollinis in Palatio templum, ac Bi-
bliothecas perfecit, & dedicauit: ludos propter Asia-
cam uictoriam decretos cum Agrippa exhibuit, & in
iis equestre certamen per pueros & uiros patricios pe-
regit: iique deinceps ad nostram usque ætatem ludi quin-
to quoque anno facti sunt, eorumque curatio quatuor
sacerdotum collegiis per ordinem incumbit, Pontifici-
bus nimirum, auguribus, septemuiris, & quindecima
uiris. Gymnici quoque ludi, stadio in campo Martio
extru

extructo ligneo, acti sunt: & munus gladiatorium depugnantibus captiuis exhibitum. Hæc per aliquot dies spectacula edita, neque propter inualitudinem etiam Caesaris intermissa, eius quoque partes Agrippa ob-
eunte. Ad ea Caesar sumptus suis ex facultatibus suppe-
ditauit: cumque publicum ærarium pecuniis egeret, mu-
tuo sumptas in id contulit. instituit etiam, ut admini-
strationi ærarij quomannis bini prætorij uiri præficeren-
tur. populo quadruplum frumenti prioris diuisit. Sen-
natoribus quibusdam pecunias est largitus, cum eorum
multi adeò essent re tenui, ut propter impensarum
magnitudinem nemo eorum uellet Aedilitatem gerere.
sed cum alia, tum iudicia ad eum magistratum pertinen-
tia Prætoribus, ut sit, partim urbano, partim peregrino
mandarentur. Prætorem urbanum Caesar ipse cõstituit,
idque aliquoties etiam inferioribus temporibus: spon-
siones quæ Reipub. factæ fuissent ante pugnam Actia-
cam, omnes sustulit, exceptis his quæ essent de ædificiis:
syngraphas antiquas eorum qui Reipublicæ aliquid
deberent, cremauit: Aegyptiis diis sacra fieri intra
pomærium non est passus: templorum tamen curam ges-
sit, ut quæ priuatus quispiam fecisset, ea ab horum
filiis ac posteris, si qui superessent, adornarentur: re-
liqua ipse refecit. Horum restæ eorum gloriam ipse sibi
non uendicauit, sed iis qui ea instaurassent, eam attri-
buit. Ac quoniam multa omnino in seditionibus ac bel-
lis intestinis, præsertim in Triumuiratu iniuste & ini-
quæ constituta fuerant, unico edicto ea omnia antiquas
uit, sine iis quæ abrogaret, sexto suo Consulatu posito.
Ob quæ cum esset in oculis omnium, ac laudibus afficeretur,
ad ostendendam nouam magnanimitatem, quo ma-
gis

Aegyptij
dij.

Triumui-
rus a Raabo
lita.

gis suus honor augetetur, imperiumque in Republica u-
 nius hominis uolentibus ciuibus, ne coacti uideri pos-
 sent, stabiliendum animum adiecit. itaque septimū Con-
 sulatum gerens, cum ad id aptissimū quemque Senatorū
 sibi comparasset, in Senatum uenit, atque hanc descripto
 orationem recitauit: Satis compertum, Patres, habeo
 fore ut nonnullis uestrū, incredibile propositum meum
 uideatur: quæ enim nemo facere ipse uelit, ea si alium se
 facturum dicere audiat, nequaquam fidem habet. quò ac-
 cedit, quod cum superioribus omnes inuideant, iis de se
 ipsis loquentibus eò promptius dissident. Iam ne hoc quis-
 dem me fallit, hos qui ea dicant, quibus fides habenda nō
 uideatur, nō modò non persuadere auditoribus, sed scur-
 ras etiam iudicari. Verū enim uerò si quid ego huius-
 modi polliceri instituissem, quod non consecutus essem res-
 presentaturus, profectò haud facillè animum induxissem
 id proferre, ne malam pro bona gratiam inirem: nunc
 cum uerba mea statim, hâcque ipsa die sim re confirmaturus,
 equidem confido me non tantum in nullam mendacij
 infamiam incursurum, uerū omnes homines honesto
 nomine superaturum. Proinde posse me perpetuum in
 uos obtinere imperium, ipsi cernitis. Nam & aduersarij
 mei omnes aut supplicio coerciti sunt, aut misericordis
 affectu ad sanitatem redierunt, & auxiliarij mei benefe-
 ciorum talione mei sunt iuris facti, societateque rerum
 muniti, ita ut nemo ad res consurgere iam nouas possit.
 Quod si quis tamen ausus fuerit, contra eum auxilia: mi-
 hi uel maxima in promptu sunt, cum & exercitus habeā
 ualidos, & beneuolētiam roborque eorum, & pecunias,
 & socios, ac, quod præcipuum est, cum uos populusque
 eo in me sitis animo, ut præesse me uobis omninò uelit.
 Neque uerò diutius uos uerbis suspensos meis tenebo,
 neq

Cæsar in
 Senatu ora-
 tio, qua se
 imperio abi-
 turum polli-
 cetur.

Fidem sibi
 conciliat.

Potestatem
 suam prædi-
 cat.

neque est quòd dicat quisquam omnia quæ ante hoc tem-
pus egi, esse à me propter summum mihi imperium pa-
randum facta. Iam enim id imperium omne depono, resti-
tuo vobis omnia protinus, arma, leges, provincias, neque Promittit se
cessurū im-
perio.
ea tantum, quæ mihi cōmisistis, sed hæc etiam omnia, quæ
ego deinde paravi: ut iam ex re ipsa perspiciatis, me ab
initio nequaquam potentiam aliquam animo propositam
habuisse: sed hoc uerè cupiuisse, ut patris mei misère
interfeci cædem ulciscerer, utrūque magnis & conti-
nentibus malis liberareni. Utinam quidem nunquam mia-
hi cæres suscipiendæ fuissent: utinam, inquam, mea opera
nunquam ad hæc negocia indiguisset ciuitas: sed quomodo
olim maiores nostri in pace & concordia etatē trans-
egerunt, ita nobis quoque licuisset. At quoniam fatum a-
liquod, ut uidetur, eò rem deduxerat, ut me quoque quā-
uis paruo tum natu, opus uobis esset, usque: quamdiu
res meum auxilium desiderauit, omnia studio summo, et
tiā suprā quàm anni mei ferrent feci, omnia felicius quàm
pro uiribus ad eò meis gessi. neque me ulla res à subsidio
uobis in periculo uersantibus ferendo auertit, non labor,
non terror, non inimicorum minæ, non amicorum preces,
non multitudo seditionum, non furor aduersariorum
quin propter uos me in omne discrimen prorsus darem,
eaque & agerem, & sustinerem, quæ nota sunt, & un-
de nihil mihi quàm liberatio patriæ, uobis autem salus
& quies parata est. Quando igitur fortuna, ut par fuit,
pacem sinceram, ac concordiam tranquillam uobis mea
opera restituit, recipite iam nunc libertatem, & pristinā
Reipublicæ formam, accipite arma, gentesque uobis sub-
ditas, & uestro more rempublicam gerite. Neque uerò
mirum uobis uideri potest, quòd ita sentio, si bonitatem
meam in cæteris omnibus rebus, clementiamque, & trā-
quilli

Suas adio-
nes, & eand
finem addu-
cit.

quas ipsius
virtutes præ
dicat.

Iustum &
utile.

Factū quum
de reddenda
Republ.
extollit cō-
paratione
reliquorū.

quillitatis studium consideretis; ac reputetis, nihil me una
quam fastuosum, aut cæteris sublimius, quanquam multa
uobis mihi huiusmodi decernentibus, accepisse. Neque stul-
ticiæ me damnabitis, quod imperium in uos, ac principa-
tum tot terrarum ultrò asperner: nam si iusticiam quis
quam respiciat, ego sanè iustissimum esse censeo, uos ue-
stras res ipsos administrare: sin utilitatem, mihi utilissi-
mum esse iudico, ne negociis destinear, nèue inuidiæ &
insidiis sim obnoxius, uobis autem, ut in libertate placidè
ac amicè rempublicam teneatis: sin gloriam, (propter
quam multi bella sepe & pericula susceperunt) nōne
summa mihi sit gloriæ, à tanto me imperio abstinuisse,
ac sponte mea ex tanto principatus fastigio ad priuatam
uitam descendisse? Etenim si quis uestrum est, qui in alio
quodam homine nullo tantum continentis esse, aut uerè
eum hæc de se dicere posse putat, is tamen mihi hæc tri-
buere debet: nam cum multa possim, & magna mea, pa-
trisque mei in uos beneficia referre, propter quæ meritò
nos plus cæteris & amare & honorare debeatis, nullum
tamen aliud est quod potius prædicem, aut quo magis glo-
rier, quàm quod regiam potestatem & is à uobis da-
tam repudiavit, & ego eam habens depono. Cum quo be-
nescio quis tandem comparare uelit Galliam subactam,
aut Mysiam captam, Aegyptum domitam, aut Pannoni-
am in seruitutem redactam? quis Pharnacem, Iubam,
Phraatem, expeditionem Britannicam, Rbeni trāsitum?
Hæc quidem tot tantæque sunt, quot quantæque patres
nostri omni superiore tempore non præstiterunt. Verum
neque horum ullum præsentis facti est conferendum, neque
hæc etiam, quod bella ciuilia maxima ac multiplicia, cæ-
dèmq; continua, & consecimus prosperè, & uictoriam
summa humanitate temperauimus, omnibus aduersariis,
t. 179

tanquam hostibus, superatis, omnibus subiectis, tanquam
 amicis, conseruatis, ita ut si in fatis ita sit, rursus no-
 stram urbem laborare, optandum sit, eo iterum modo cā
 seditionibus agitari. Id uerò humano amplius est inge-
 nio, nos, cum in nostra uos essetis potestate, cum nos tan-
 tum uirtute ac fortuna florere, ut uolentibus nolentibus,
 uobis imperare possemus, tum nos neque animis elatos
 fuisse, neque ad regnum aspirasse, sed patrem meum
 id à uobis oblatum respuisse, me id acceptum reddidisse.
 Neque hoc à me temerè iactatur: (nam si quid mihi his
 uerbis queri putassem, nunquam omnino ea protulissem)
 sed ut intelligatis, cum multis nos in Rempublicā meritis,
 multis nostris ornamentis gloriari possimus, hoc nos
 maximè exultare, q̄ ultrò ab his abstinuerimus, quæ alij
 per uim etiā sibi querūt. Quis enim me (ne defunctū patrem
 denuò cōmemorem) animi magnitudine diuinitatēq;
 præstet? Ego enim, proh Deū fidem, cum habeam tot
 tantosque milites, ciues & socios qui me amant, cum fere
 toti mari mediterraneo imperem, in omnib. continētibus
 terris urbes & populos possideā, cum nemo uel exterius
 bellum, uel ciuis seditionem moueat, cum uos omnes in
 pace, concordia, & felici statu agatis, quodq; maximū est,
 sponte uestra mihi pareatis, tamen ultrò, nemine iubente,
 tanto imperio tantisque diuitiis abeo. Quod si Horatius,
 Mucius, Curtius, Regulus, ac Decij pericula & mortem
 sustinere uoluerunt, ut magni facti atque præclari alius
 cuius nomen sibi pararent, cur non ego id potius egissem,
 quo consequi possum, ut uiuus etiam istos, ac mortales
 omnes gloria excellam? Nolite enim ita existimare,
 priscos illos Romanos uirtutis ac famæ studiosos
 fuisse, nunc omnem animum uirilem ex ciuitate euauisse.
 Neque suspicari quisquam debet, me uobis præ-
 teri

Magnanimitatē, & diuini-
 tatem, & di-
 uinæ natu-
 ræ similitu-
 dinem suā
 iactat.

Quietem &
securitatem
se querere
ingit.

teritis, summam Reipublicæ malis quibusdam hominibus, aut turbæ (unde non modò boni nihil, sed extrema mala nunquam non proueniūt) tradere instituisse, quina imò uobis, uirtute & sapientia præstantissimis Rempublicam ego committo. illud enim nequaquam facturum fui, etiam si uel millicies mihi moriendum, uel omnino regnandum fuisset; hoc uerò in meam & ciuitatis utilitatem facio. Ipse enim laboribus & ærumnis confectus sum, neque iam uel corpore uel animo perdurare possum; deinde præuideo odia & inuidiam, quæ multi contra optimos etiam uiros suscipiunt, infidiæque ex iis nascentes, ideòque priuatim potius cum gloria uiuere, quàm regnum gerere cum periculo statui. Res autem publicarectius cõmuni consilio, & à multis, non uno aliquo gubernabitur. Quapropter summis precibus à uobis omnibus contendō, ut meum hoc propositum studiose approbetis, ac uobiscum reputantes, quæ & bello & pace à me pro uestra salute acta sint, pro istis omnibus eam mihi gratiam referentes, reliquam ætatis partem me per quietē traducere sinatis, intelligatisque me scire non tantum imperare, sed etiam imperiis aliorum obtemperare, omniâque quæ aliis mandauit, pati ut mihi uicissim iniungantur. Equidē spero me tutò uicturum, ac neque uerbo, neque re à quoquam læsum iri, tantum me mea conscientia uestræ iubet tribuere beneuolentiæ: quòd si quid mihi, quemadmodum multis euenit, secus accideret (neque enim possibile est, ut unus homo, præsertim qui tot bella ciuilia externaque, totque magnarum rerum administrationem obierit, omnibus placeat) paratior sum omnino etiam ante definitum mihi à fato tempus mori priuatus, quàm rex perpetuò uiuere. Id enim ipsum laudi mihi cedet, quòd tantum abfuerim à quoquam occidendo, regni mihi parandi causa, ut mortem

ad cò

adeo oppetierim, ne rex essem. Qui uerò me interficiet, is utique à dijs & uobis suum inueniet supplicium, quemadmodum patri quoque meo contigit. Is enim inter deos relatus, consecutusque est sempiternos honores, cum eius occisores digno suis factis interitu perierint. *Immortalitas.* Immortalitatem quidem homo consequi nemo potest, ueruntamen hæc ipsa quodammodo uita honesta, honestaq; morte nobis paratur. Quibus motus ego, cum alterum iam habeam, alterum sperem me adepturum, restituo uobis arma, prouincias, redditus, legesque: hoc tantum addens, ne uel magnitudine rerum, difficultatēque eas administrandi terri animo sitis trepido: uel ijs contemptis ac facilem esse earum rerum tractationem putantes, negligentiae uos detis. *Præcepta bene administrandę Reipub.* Quanquam non piget me de singulis maioribus rebus in summa uobis consilium quod sequamini dare. Prius igitur leges firmiter retinete, neque quicquam in his mutare: nam quæ eadem semper manent, etsi sint nonnihil uitiosa, utiliora tamen sunt his quæ subinde, etiamsi in melius, innouantur. Deinde quæ legibus præcipiuntur, ea uos exequi, quæ prohibent, ab ijs cauere iubeo: nec uerbo id tantum, sed facto: & non publicè modò, sed priuatim unumquemque in eo esse, ne penam, sed præmia consequatur. Præterea prouincias & pacatas, & in quibus bella sunt, optimis ac prudentissimis mandare, non inuidentes hic cuiquam, neque certorum hominum commodis, sed urbis incolumitatem & felicitatem spectantes. Porro hos honoribus, diuerso modo in Republica uersantes, pœnis afficite: res priuatas ciuitati tanquam publicas exhibete: à publicis tanquam alienis abstinete: res uestras diligentèr adseruate, aliorum nequaquam desiderate: socios neque iniurijs afficite, neque expilate: hostes neq; iniuste ledite, neque timete: arma semper in manibus

T

habete: uerum ijs neque contra uos mutuò, neque contra pacatos utimini: militibus alimenta quæ satis sint, præbete, ne per egestatem alicnas res appetant; ita uerò eos continete in disciplina, ne quid mali ex ferocia eorum nascatur. Sed quid attinet multis me uerbis omnia quæ agenda sint uobis exequi, cum ex dictis reliqua facile intelligatis? Vnum hoc addendum est, si qua dixeratione, Rem publicam geretis, felices eritis, gratiàsque mihi agtis, qui uos malè seditionibus fluctuantes accipiens, ad hunc statum perduxi: si uerò committetis ut horum quæ consului quicquam non agatur, me quidem ut facti poeniteat efficietis: uos ipsos autem rursum in bella multa, ac ingentia pericula conijcietis. Hæc cum Cæsar ita recitasset, mirè Senatorum animi affecti sunt. Euerunt pauci, qui eius animum intelligerent, ideòque astipularentur: reliqui aut suspicabantur quò hæc consilio dicta essent, aut fidem ijs habebant. Horum alteri artificium in callidè occultanda sua sententia Cæsaris admirabantur: alteri hoc eius propositum, alteri egrè eius uersutiam, alteri poenitentiam coepte Reipublicæ procurationis ferebant. Iam enim extiterant, qui popularem Reipublicæ formam ut turbulentam odissent, ac mutationem eius approbarent, Cæsarisque imperio delectarentur. Ex his diuersis affectionibus eadem tamen omnium sententia proueniebat, nam neque qui credebant eum ex animi sententia locutum, gaudere, (quòd eos, qui abire Cæsarem imperio uoluissent, metus, qui noluisent, spei suæ iactura à læticia detinebat) neque qui fidem orationi non habebant, eum reprehendere aut coarguere poterant: quia uel audacia his, uel uoluntas deerat. Itaque ei omnes cum aut uerè crederent, aut credere se simularent, laudare tamen nemo eam orationem

tionem ausus est, cum alteris ea non probaretur, alteris metu obstarat. Proinde cum frequenter etiam dicenti adhuc occlamassent, ubi perorauit, multis omnes eum uerbis precati sunt, ut solus imperij summam gereret: multisq; quibus id ei persuaderent, adductis argumentis, tandem eò compulerunt, ut principatum solus obtineret. Tunc statim stipatoribus eius, quo accuratiori custodia nimirum munitus esset, duplex eius quod reliquis militibus pendebatur stipendium ut daretur decretum est. Hac arte Caesar, cum se uelle imperium deponere simulasset, effecit ut ei à Senatu, populoque confirmaretur. Is ut popularis opinionem sibi nihilominus aliquam pararet, recepta in se omni Reipublicæ cura, negauit se omnes uelle prouincias obtinere, aut quas regendas sumpsisset, in perpetuum gubernare, ideoque infirmiores, nimirum quia essent pacatiores, alijs attribuit, potentiores prouincias, ut quæ plus periculi ostenderent ac uel hostes accolae haberent, uel nouos per se ipsæ aliquos motus turbare possent, sibi retinuit. Id faciebat sub hac specie, ut cum Senatus tuto bonis imperij perfrueretur, ipse laboribus et periculis obiectus uideretur: at sub eò prætextu eum uerè inermem imbellemq; efficiebat, et ad se solum arma militesq; transferbat. Hac de causa Senatu populoq; Africa, Numidia, Asia, et cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta, Africa Cyrenaica, Bithynia cum Ponto finitima, Sardania, atq; Hispania Bætica ascriptæ sunt: Cesari autem Hispaniæ quæ reliquum erat, ut Tarracoen-sis, Lusitaniæq; tum omnis Gallia et Narbonensis et Lugdunensis, Aquitaniæque, et Celtica: cum ijs populis qui eorum coloni essent, (nam Celtæ quidam, quos Germanos uocamus, cum omnem Celticam regionem, quæ ad Rhenum est, occupassent, effecerunt ut ea Germa-

Cæsar cogitur solus Rē publicā regere.

Diuisio prouinciarū inter Cæsarem et Pompeium.

Germania
duplex.

Imperiū de
cennale Cæ
sar suscipit,

nia uocaretur, superior ea quæ Rheni fontibus propior est: inferior, quæ ab hac usque ad Oceanum Britannicum se extendit.) item Cælesyria, Phœnice, Cilicia, Cyprus, Aegyptus: ex his tamen postea temporis Cæsar Cyprum ac Galliā Narbonensem populo reddidit, pro eisque Dalmatiam recepit, quæ permutatio etiam, ueluti in processu operis dicam, in alijs quibusdam prouincijs est facta. Recensui autem prouincias hoc modo, quoniam nunc earum quæuis suum habet peculiarem præfectum, cum antiquitus binis uel ternis singuli præfuerint: cæteras, quæ uel tum temporis nondum à Romanis erant subactæ, aut subactæ quidem fuerant, suis tamen legibus adhuc utebantur, uel regibus concessæ fuerant, non recensui, quarum quæ post id tempus sub Romanam ditionem peruennerunt, semper Imperatori accesserunt. Cæsar quo longius Romanos à suspitione regie potestatis sibi proposita adduceret, Imperium in suas prouincias decennale suscepit, hoc etiam iactanter addito, si breuiori spacio eas posset pacare, eo citius se imperio destitutum. Deinde utriusque sortis prouincijs Patricios præfecit, Aegypto tantum equestris dignitatis uirum, ob eas quæ supra sunt commemoratæ causas: annuas autem esse eorum præfecturas iussit, nisi quis multitudinis liberorum, aut nuptiarum ratione priuilegium haberet, utq; de communi Senatus consilio mitterentur, neque gladio accincti, neque militari habitu utentes: Proconsules autem eos dici uoluit, non modò duos istos Consulares, sed reliquos etiā Prætorios, aut qui prætoriorum loco haberentur, utq; lictores utrisque tot, quot in urbe permissum est legibus habere, adessent, ut imperij insignia statim atque extra pomeriū uenissent, adsumerent, et usque ad reditum in urbem ca seruarent: qui neque Consulares, neque Prætorij

torij essent, ipse delegit, ac legatos suos, & Propratores
 nominauit. Nam cum hæc nomina diu admodum in prio-
 ri Reipublicæ forma floruisſent, Prætores in quā & Con-
 sulis, Prætoris nomine, ut bellis maximè ab antiquis inde
 temporibus conueniens, à se delectos insigniuit, Propre-
 tores eos nuncupans: Consulum appellatione reliquos,
 ut paci propinquiores affecit, Proconsules dicens. Hæc
 nomina in Italia Cæsar reſeruauit, qui extra Italiam im-
 perarent, quasi eorum locum tenentes, Præfectos appel- Præfecti.
 lauit. A se porro designatis præter nomen Proprietorum
 hoc etiam tribuit, ut plus quàm annum essent cum impe-
 rio, quatenus uidelicet ipse statuisset. ut militarem habi-
 tum gestarent, gladiumque, & ius capite plectendi mi-
 litis haberent. Neq; enim ulli Proconsuli aut Proprietori Gladij gestā
di ius.
 Præfectiōe licebat gladio se accingere, quo ipso licentia
 necandi militis adimebatur: nam & Senatoribus, & equi-
 tibus, quibus alterum conceditur, alterum quoque adest.
 Omnes autem Proprietores, ac qui non sunt pro Consu-
 libus, sex utuntur lictoribus, nomēque inde apud Græ-
 cos habent ἐξαρηλεις: utrique autem imperij insignia
 statim atque uenerint in prouinciam ipsis destinatam, ac-
 ciipiunt: perfunctique eo, statim deponunt. Ad hunc ita-
 que modum decretum est, ut cum in Cæsaris, tum in reli-
 quas prouincias Prætorij ac Consulares præſides mitte-
 rentur, eosque Imperator in quas uisum est ipsi regiones,
 ac quando ipsi uideretur, dimisit: multiq; etiamnum Præ-
 turam aut Consulatum obeuntes prouincias administra-
 uerunt: quod nostro etiam tempore nonnunquam fit. Sen-
 atoribus autem scorsim Africam & Asiam, prætorijs re-
 liquas prouincias adscripsit: utrisque autem ex æquo
 interdixit, ne ante quintum annum à gesto in urbe magi-
 stratu prouincias sortirentur: ita fiebat, ut etsi eorum

numerus quàm prouinciarum erat maior , tamen ad omnes tandem imperium perueniret. Post Cæsaris autem Octavianitempora , cum nonnulli eorum malè gessissent magistratum suum, Imperatori iste quoq; prouinciæ sunt adiectæ, ac sic his etiam ipsis quodammodo is prouincias assignabat : nam iubebat tot uiros, quot essent prouinciæ, sortem inire : quidam Imperatores etiam à se delectos in istas prouincias legatos miserunt, ac nonnullis per plures annos imperium prorogauerunt , & aliquando loco Patriciorum equites præfecerunt. Hæc ergo ita statuta sunt de Senatoribus ijs, qui potestatem mortis in subditos habent. Mittuntur enim & quibus ea non est in eas prouincias quæ populi Romani esse dicuntur, ijq; ex Quæstoribus & legatis eorum qui prouincias gubernant, sorte deliguntur. Hos legatos seu assessores potius aut consiliarios suos singuli sibi prouinciarum præfæci adsciscunt, unicum quidem Prætorius ex sui aut inferioris ordinis hominibus, tres autem Consularis ex eiusdem dignitatis uiris accipite eos, qui ipsi Imperatori probentur. Et si enim de his quoque posteriores Imperatores nonnihil innouauerunt : quia tamen id statim desijt, satis erit suo loco indicasse. Satis dictum, quomodo legatos præfæci prouinciarum P. R. acciperent. At in prouincias Cæsaris, & urbanis legionibus unà pluribus instructis præfæctis, ab ipso Cæsare legati mittuntur, plerumq; quidam ex Prætorijs, nonnunquam tamen ex ijs etiam qui Quæsturam aliumue intermedium magistratum gesserint. Atq; hæc de Senatoribus. At equitum imperator eos, qui tribuni militum, aut in Senatu fuerint, alijsue ijs rebus, de quibus supra dictum est, præstant, partim ad mœniorum Romæ, partim ad urbium aliarum tutelam constituit , sicut tunc ab ipso Cæsare est institutum ; Imperator etiam curatores (sic enim ij uocantur,

Assessores
seu consilia-
rij.

Cæsaris pro
uincijs ut ad-
ministraren-
tur.

Curatores.

tantur, qui publicos redditus colligunt, certamq; impensas
 faciunt) in omnes provincias suas ac populi Romani ex
 equitibus alios, alios ex libertis mittit : eo dempto, quod
 Proconsules quibus locis præsunt, ipsi tributa exigunt.
 Certum etiam stipendium istis curatoribus, ut etiam Pro-
 consulibus, edicto constituitur : quia tum etiam Cæsar ut
 merces eis sua daretur, consueverat. Antiquitus quidem qui
 aliquod à Republica munus suscepissent, omnia suis ipsi
 impendijs agebant, sub Cæsare primum accipere stipen- Stipendia,
 dium coeperunt, non idem omnes sed quemadmodum mu-
 neris eorum rationi congruebat : sanè curatoribus istis
 ipsum nomen sui officij à numero pecuniæ quameius no-
 mine acciperent, inditum est. Hæ uerò leges ad omnes ex
 æquo provinciarum administratores erant factæ : ne Leges gene-
rales.
 quem delectum militum agerent : ne pecuniam præter
 eam quæ constituta erat, exigerent Senatus Imperato-
 risue iniussu : cui successor nissus esset, is ut statim ex pro-
 vincia abiret, ac ne in redeundo domum tempus tereret,
 sed intra tertium mensem Romam reuertetetur. Hæc om-
 nia cofirè tempore ita sunt instituta. Atre ipsa Cæsar
 unus in omnibus rebus plenum erat imperium habiturus,
 cum & pecuniam (nam etsi suas ab ærario separatim ha-
 bebat, tamen his quoque suo arbitrio utebatur) & mili- Ærariis
duo.
 tes in sua haberet potestate. Ei cum primum decennium
 exiisset, aliud quinquennium, atq; eo circumactio rursum
 aliud quinquennium, post decennium, ac eo finito aliud ite-
 rum decretum est, ita ut continuatis decennijs per to-
 tam uitam summam imperij obtinerit. Quam ob causam
 posteriores quoque Imperatores, etsi non ad certum tem-
 pus, sed per omne uitæ spatium ijs Imperium deservatur,
 tamen singulis decennijs festum pro eius renouatione a-
 gunt, quod hodie etiam fit. Cæsari cum orationem de æ-

Honores Cē
sari decreti.

Palatium.

Augusti co-
gnomen Cē
sar accipit.

iurando regno ac diuidendis prouincijs habuisset, multi
crant honores delati, nempe ut ante ipsius domum in Pa-
latio lauri ponerentur, ac super eas coronæ quernæ su-
spenderentur, nimirum quod perpetuus hostium uictor,
ac ciuium esset seruator: (Imperatoris autem aedes Pa-
latium nominantur, non quòd ita aliquando decretum sit,
sed quòd in Palatio Caesar habitabat, ibique Prætorium
eius erat, ac nonnihil domus eius nomen ab eo monte, pro-
pterea quod ibi quondam Romulus inhabitarat, splendo-
ris accepit: ideoq; etsi alibi Imperator domicilium suum
habeat, tamen id quoque Palatij nomen obtinet.) Sed po-
stea quam ea quæ pollicitus fuit, re ipsa perfecit, ibi de-
num Augustus à Senatu populòque appellatus est. Ete-
nim cum statuissent peculiari cum quodam cognomento
insignire, ac alij alia referrent ac probarent, Caesar quan-
uis Romuli nomen uehementer appetebat, tamen cum sen-
tiret hinc se suspectum affectati regni fieri, eo omisso,
Augustus, quasi hominis natura amplior ipse, cognomi-
natus est: augusta enim ea quæ honore dignissima, ac san-
ctissima sunt, dicuntur, idcircoque σεβαστὸν Græci Augus-
tum interpretati sunt, quasi uenerandum dicas. Hoc pæ-
cto omne populi Senatusq; imperium ad Augustum rea-
diit, ab eoq; perfecta

*

*

*

Vnius enim dominatio, etsi aliquando duo uel tres si-
mul rerum potiti sunt uerissimè dicitur. Equidem nomen
eius imperij, quo omnis penes unicum aliquem esset pote-
stas, adeò inuisum Romanis fuit, ut ne Dictatorem quidem
nominare sustinuerint, cum tamen ad Imperatores summa
Reipub. referatur, fieri non potest, quin sub regno Roma-
ni sint. Nam qui ex præscripto legum magistratus haben-
tur, plerunq; nunc etiam

*

Censor

Censorum constituuntur, ceterum omnia ex sententia imperatoris aguntur. Quod ne uideatur Imperatores ex potentia potius quam legibus habere, omnia quae in populari forma Reipublicae multum ualuerant Senatu populoque uolentibus, ea cum ipsis nominibus in se recipiunt, excepta Dictatura. Consules enim fiunt saepenumero, et quoties extra pomerium sint, Proconsules dicuntur, nomenque Imperatoris, non modò si qui aliquam uictoriam retulerint, sed et alias reliqui omnes, ad significandam plenam suam et perfectam potentiam, semper gerunt, loco nominis regis et Dictatoris: quae semel è Republica sublata ut non imponunt sibi, ita eorum uim ac rem ipsam imperatorio titulo confirmant. Horum nominum ratione exercitus scribendi, pecuniae conficiendi, bella suscipiendi, pacem faciendi, peregrinis atque urbanis rebus perpetua et in omnia ualente potestate imperandi, atque etiam intra pomerium equites Senatoresque necandi, aliaque omnia quae Consulibus aliisque cum pleno imperio magistratibus facere licet, agendi ius habent. Ex Censoria autem appellatione in uitam et mores inquirendi, census agendi, in equestrem ac Senatorium ordinem adscribendi, aliosque ex iis remouendi pro suo arbitrio licentiam consequuntur. Quod autem omnibus sacerdotibus inaugurati sunt, ac plerosque in ea collegia adsciscunt, semperque unus eorum (si quidem duo uel tres simul Imperatores sunt) summum Pontificatum gerit, eo fit ut omnes religiones et sacrificia in sua habeant manu. At Tribunicia potestas, quam praclarissimus quisque Imperator habuit, efficit ut intercedere iis, quae ab alijs contra ipsorum placitum mouentur, possint, ac sacrosancti sint, ita ut si uel minimo sermone se ab aliquo laesos existimarent.

De potestate & cognitione Imperatorum. Consularatus. Proconsularatus. Imperatoris nomen.

Censura.

Sacerdotia.

Tribunicia potestas.

ment,indicta eum causa tanquam qui se piaculo obstrinxerit,necare queant.Gerere quidem tribunatum plebis nefas ducunt Imperatores , cum utique ipsi patricij sint: omnem uerò Tribuniciam potestatem,quanta unquā maxima fuit,accipiunt: & quia quotannis eam cum Tribuniis plebis eius anni renouant,annorum imperij ipsorum hinc summa concipisoleat.Hæc igitur singula cum legibus fuerint stabilita in ea Reipublicæ institutione,qua pene populum est summa rerum,Imperatores cum ipsis nominibus sibi sumunt,ut nihil sibi à subditis non datum habere uideantur.Aliud porro quoddam ius habent nulli unquam Romano aperte & in omnibus rebus concessum. Legibus enim soluti sunt imperatores : quo ipso solo & ea quæ retulimus,ac reliqua etiam omnia agendi licentia eis datur. Ad hunc itaque modum ratione eorum nominum,quæ in populari ciuitatis statu usurpantur , omnem totius Reipublicæ potestatem accipiunt : ac regiam etiā, nisi quod inuidiam nominis uitant.Nam Cæsaris & Augusti uocabula,nihil eis quidem ea potentie adiiciunt peculiaris, sed alterum successionem stirpis,alterum splendorem dignitatis significat. Patris autem nomen tametsi eis aliquod ius in subditos tribuit, quale est parentum in liberos,tamen initio non in hunc finem eis impositum est, sed honoris gratia,utque admonitioni esset ipsis , ut subditos liberorum loco,hique rursus ipsos reluti parentes suos charos haberent. Hæ sunt appellationes istæ, quibus Imperatores secundum leges , ac instituta nostri etiam temporis utuntur : nostra uerò ætate omnia eis hæc tribuuntur,Censorio excepto,ac olim singula ex legibus decreta eis sunt.Censoris autem nomen etiam quidam Imperatorum more antiquitus recepto acceperunt, idque Domitianus per totam suam gessit uitam,nunc uerò non

Legibus solui.

Patris,nomen.

Censurâ Imperatores non omnes gerunt.
Domitianus.

non amplius fit. Cum enim rem ipsam nostri temporis Imperatores habeant, neque deliguntur ad Censuram gerendam, neque eius magistratus nomen, præter quàm in agendo censu, firunt. Enimverò quæ ad modum Respublica in meliorem ac salubriorem formam (neque enim fieri poterat, ut sub populi imperio ea diutius esset incolumnis) fuerit, ordinemq; commutata, expositum est hætenus. Ceterum quæ postea res gestæ sunt, eodem modo quo superiorum temporum acta perscribi non possunt. His enim omnia quæ uel procul ab urbe agerentur, Senatui populoque recitabantur, idcircoque multi ea stylo persequerentur; et quamuis non deerant, qui metui aut gratia, inimicitiaq; uel amicitia in condenda historia aliquid tribuerent; tamen apud reliquos, ac in publicis Commentariis ueritas reperiri quodammodo poterat. Verùm à tempore immutatae Reipublicæ, quia pleraque occultè agi cœperunt, parum fidei eorum narratio inuenit; quin etiam si quid apertè ac publicè ageretur, tamen ei quoque non multum certitudinis, rei quippe non satis exploratæ tribuitur. Est enim suspicio, omnia dici agiq; ad arbitriū Imperatorum, eorumq; qui horum sunt potestatis comites; inde fieri, ut multa conficta diuulgentur, multa quæ uerè acta sint, ignorentur, denique omnia secus quàm eueniant, edantur. Iam ipsius etiam imperij moles ac rerum multitudo efficit, ut difficilimum sit omnia accuratè memorie prodere. Etenim per multa quotidie Romæ, multa in sociorum regionibus, multa contra hostes geruntur, de quibus præter eos qui ea conficiunt, nemo quicquam certi cognoscit, plerique etiam ne facta quidem esse audiunt. Idcirco deinceps omnia ego ea, quæ recèsere operæ est, ita ut ab alijs indicata sunt, commemorabo, siue ita rei ueritas, siue etiam aliter; mea tamen nonnunquã apposita

Causas reddit, cur sequentes historiæ minus certò tradiqueat.

posita opinione, si quando fieri potuit, ut ex multis his quæ legi, uidi, audituue accepi, aliter rem quàm tradita sit gestam coniectarer. Cæsari, cum Augusti cognomentum, quemadmodum retuli, accepisset, signum haud nullius momenti ea ipsa nocte euenit. Tiberis enim exundans ita omnia quæ in plano iacerent Romæ loca repleuit, ut nauigabilis esset: id sic interpretati sunt arioli, ut eum ad magnum fastigium euasurum, totamque urbem in sua manu habiturum dicerent. Cum alijs alij immodicè ei modis gratularerentur, Sextus quidam Pacuuius, quem alij Apudium nominant, omnium studia superauit, more Hispanorum se Cæsari consecrans: idemque ut facerent, alijs autor existens. Id cum Augustus impediret, ad multitudinem adstantem (Tribunus enim erat plebis eo tempore) profiluit, eosque, & reliquos per compita & angustos circumuagando, ut suum factum imitarentur, ac se Augusto consecrarent, adiecit. Vnde tractum, ut hodie etiam qui Imperatorem uerbis adhortantur, se ei dicant esse sacros. Is igitur Pacuuius obtinuit, ut ab omnibus sacrificaretur ob hanc rem, ac in plebe aliquando profusus est se Cæsarem heredem ex æquo cum filio suo nuncupaturum, non quòd possideret quicquam, sed ut Augustus cum huius studij causa remuneraret, quod etiam factum est. Porro Augustus cum alia quæ ad imperium pertinerent maiori iam studio, quippe cui id ultro esset oblatum, egit, tum multas leges condidit: quarum ego actionum, præter eas quæ conducere nostro aliquid operi possunt, singulas persequi opus non habeo: idem in reliquis etiam facturus, ne molestus lectori sim, ea introducens, quæ ne hi ipsi quidem accurate recitarunt, qui maxime hoc propositum sibi habuerunt. Enim uero non omnia proprio consilio Augustus egit, sed multa publicè de-

liberan

Sextus Apudius seu Pacuuius se Cæsari Augusto consecrat.

Consecrati Imperatori.

Augustus consiliariis usus.

liberanda proposuit, ut si quid alijs displiceret, corrigere id posset: omnes uerò adhortatus est, ut suum sibi consiliū aperirent, si quid rectius inuenirent, libertatem omnem eis concedens, eorum motus sententijs quædam retraxerat: præsertim uerò à Consulibus, aut si ipse Consulatū gereret, à collega suo hoc contendit. Ex reliquis etiam magistratibus singulos, ex Senatoribus sorte quindecim delegit, qui per sex menses consiliarij sui essent, ita ut uideretur per hos etiam reliquis omnibus ea quæ statueret communicare. (de nonnullis quidem ad uniuersum Senatum retulit, tamē præstare ratus est, ut cum paucis per ocium de plerisque et maximis rebus consilium caperet.) Hos etiam iudicijs aliquādo adhibuit, cum nibi-
lominus Senatui quoque sua essent, ut prius, iudicia, ac legatis et oratoribus populorum regūque responsa dedit. Comitia uerò populi etsi nihilominus habebantur, Comitia.
tamen nihil præter uoluntatem Augusti agebatur: magistratus partim ipse designabat, alios populo plebique creando permittebat, id modò curans, ne qui indigni percoitiones aut ambitum designarentur. Hæc fuit Augusto generalis Imperij administrandi ratio: nunc singula, quæ necessaria relatu uidebuntur, ordine prosequar cum Consulibus, sub quibus acta sunt. Anno eo, quem supra demonstraui, cum uideret Augustus uias
extra urbem aliquandiu neglectas, difficilia itinera exhibere, reliquas patrum quibusdam proprijs sumptibus reficiendas mandauit: Flaminiam, quoniam ea ducturus erat exercitum, ipse procurauit, et quæ ea statim instaurata, ac ob id statux Augusti sunt supra aras in ponte Tiberis, et Arimini positæ. Reliquæ uix posteriori tempore refectæ, siue publicis, (neque enim Senatores libenter sumptus faciebant) siue ipsius Augusti sumptibus hoc

Viarum re-
fectio.

bus hoc factum quis dicere uelit; neque enim inter huius, & publicum aerarium quid interfuerit, satis uideo, quantumuis Augustus statuas nonnullas suas argenteas, ab amicis sibi & populis datas, in numisma conciderit, quò existimaretur ex suis facultatibus omnia quæ præ se ferebat impendere. Itaque mihi animus non est dicere, pecuniæ suæ, aut publicæ Imperatores quicquam perfecerint, cum utrumque sæpius obtigerit; neque mihi æ alienum factum, aut donationes, & alia id genus referre lubet, cum hæc omnia populus cum Imperatore semper cō-

Augustus
res Gallicas
& Hispani-
cas compo-
nit.

munia habuerint. Augustus his peractis cum exercitu ab urbe profectus est, ut in Britanniam bellum transferret: uerum postquam in Galliam uenit, cum Britanni oratores petiit pacem ad eum misissent, componendis Galliarum rebus, quæ quia subactis illis statim bellæ ciuilia subsecuta fuerant, etiamnum fluctuabant, Gallorumque agendo censu, uitæque & reipublicæ fermanda aliquid temporis extraxit. Inde in Hispaniâ profectus, eam quoque prouinciam constituit. Anno sequenti, Augusto v rii. Sa-

An. V. C.
718.
Agrippa Se-
pta exor-
nat.

tilio Tauro Consulibus, Agrippa, quia nullam uiam sternendam suscepserat, Septa dedicauit. Septa locus est in Campo Martio, cum ad habenda tributa Comitia Lepidus undiquaque porticibus circumductis edificauerat, tabulis lapideis & picturis à se exornatum Agrippa, Septa Julia ab Augusto cognominauit. Hic quidem Agrippa eo facto nō modò inuidiā nullam, sed magnos honores apud Cæsarem omnesque alios inuenit: nam omnibus rebus Cæsari quāmaximè clementium, gloriosarumque & utilium actionum autor adiutorque cum esset, nihil tam eius gloriæ sibi arrogabat, honoresque ab eo sibi tributos non in priuatum suum commodum aut uoluptatem, sed in Augusti ac Reipublicæ utilitatem conuertebat. At

Cor

Cornelius Gallus ad libidinem ex honore sibi ab Augusto dato precipitauit, ita ut multa contra Augustum uana dicta deblateraret, ac multa flagitiose ageret, statuas sibi ipsi per uniuersam propemodum Aegypti ponens, suamque acta in Pyramides inscribens. His de causis accusatus à Valerio Largo, qui socius eius & conuictor fuerat, ignominia ab Augusto affectus est, prohibitusque intra prouincias eius degere. Eo facto, multi quoque alij Gallum aggressi, uaria eius crimina detulerunt: decretumque est ab uniuerso Senatu, ut iudicio damnatus exularet, bona eius augusti essent, ac rem sacram eius rei causa Senatus faceret. Gallus dolorem non ferens, morte uoluntaria damnationem praeuenit. Documento fuit is Galli casus, quàm parum sincere plerique beneuolentia alios prosequerentur: quando eos se Gallo, quem adulati hactenus fuerant, praebuere, ut eum ad inferendas sibi manus adegerint, & ad Largum, quoniam cum iam crescere uidebant, studia sua conuertere, proculdubio si quid similis rei euenisset, eadem in ipsum statuturi. Certè Proculus ita de Largo sensit, ut obuiam eo fortè facto, nares suas osque manu compresserit, ijs qui secum erant significans ne respirare quidem Largo praesente quenquam tutò posse. Alius quidam Largum accedens, adhibitis arbitris, Largo ipse ignotus, percontatus est, Notissime ei esset: & abnegante id Largo, rem in tabulas adsignauit: quasi uerò homo improbus non posset etiam ignotum calumnijs impetere. Adeò autem plerique magis actiones aliorum, quamlibet prauas, imitantur, quàm infortunia eorum cauent, ut tum temporis etià M. Egnatius Rufus, qui cum Aedilis plebis fuisset, eoque in magistratu praeter alia multa rectè facta, aedificijs quoque suo anno incendio correptis seruatorum suorum, aliorumque mercede conductorum opera

Cornelij Galli interitus.

Valerius Largus.

Poculij de Largo sententia.

M. Egnatij Rufi aedilis in Augusti contumelia.

opera succurrisset, id eoq; ei à populo sumptus in eum magistratum dati, et ipse præter leges prætor creatus esset: animo propter hæc sublato, Augustum despexerit, ac publice scriptum proposuerit, sese illam integramque successori urbem tradidisse. Id iram cum aliorum in Republica principum, tum ipsius Augusti mouit, qui paulò post Egnatium ne quid præter ceteros sibi sumeret, edocturus,

Aedilib. in
cendiorum
cura man-
data.

Polemo fo-
cius Roma
norum fa-
ctus.

Salassorū,
Cantabro-
ni, & Astu-
rū rebellio.

An. V. C.
719.

Terentius
Varro Sala-
sos, perdo-
mat.

tunc satis habuit Aedilibus mandasse, cauere ne quæ incendia existerent, aut si extitissent, ignis restringendi curam gererent. Eodem anno Polemo rex Ponti in socios ac foederatos P. R. adscriptus est, ac prima subsellia in theatris per totum eius regnum Senatoribus tributa. Augustum iam in Britanniam, quia de pacto non conueniebatur, expeditione animo agitantem, Salassi, Cantabri, Asturesque rebellionem facientes redhibuerunt: quorum, Salassii sub Alpibus habitant, ut supra dixi, alteri uero regiones Hispaniæ planas ad Pyrenæum montem, ac minutissimas Pyrenæi partes incolunt. Igitur Augustus, qui tum nonum Consulatum, M. Silano collega gerebat, aduersum Salassos Terentium Varronem misit, ipse bellum contra Cantabros et Astures suscepit gerendum. Varro in terram hostilem multis simul locis, ne coire inter se, ac iunctis uiribus uictoriâ distimere possent, irrumpens facillimè Salassos, non magnis nimirum sibi agminibus occurrentes, uicit, et ad accipiendas pacis condiciones adiecit: tum certam argenti summam eis imperauit, quasi nihil præterea damni accepturis, ad id argentum exigendū undique dimissis militibus, omnes qui essent iuuenili ætate, comprehendit: Luendum itque ea conditione, ne quis eorum ante uicesimum annum liber fieret. Agri eorum pars optima cohortibus prætorianis data, urbs Augusta Prætoria fuit. Cum Astures ac Cantabri, simul bello à

Augusta
Prætoria.

Cæsare

Cesare petiti, neque dederent se locorum naturæ confisi,
 neque etiam manum confererent, quippe & numero lon-
 gè inferiores, & uelites plerique, cumque eum, si quæ se
 commoueret. subinde editioribus locis occupatis, ac sylue
 sribus conuallibus insidias collocantes, frequenter inste-
 starent: Augustus in summis difficultatibus constitutus,
 ac ex labore curisque in morbum prolapsus, C. Antis-
 tius ei bello præfeco, Tarraconem se contulit. Antistius
 in eius belli administratione multa præclare gessit, non
 quòd artibus imperatorijs Augusto anteiret, sed quòd co-
 contempto Barbari, ausi sunt prælio congregi, idque si-
 strum fecerunt: ita & multa ipse oppida cepit, & T. de-
 de Carisius Lanciam, quæ est maxima Asturiæ urbs, de-
 sertam occupauit, multaque alia in suam potestatem rede-
 git. Finito hoc bello, Augustus cmeritos milites exautorauit,
 urbemque eos in Lusitania, Augustam Emeritam no-
 mine, condere iussit: ijs qui militari etiamnum erant æta-
 te, spectacula quædam per Marcellum ac Tiberium, qua-
 si Aediles, in ipsis castris exhibuit: Iuba pro paterno re-
 gno Getuliæ quasdam partes quoniam pleræque ad mo-
 rem Romanum composita erant, & Bocchi Bogudisque
 ditiones dedit: Amyntæ mortuo, regnum filijs eius non tra-
 didit, sed prouinciam P. R. fecit, atque exinde Gallogra-
 cia cum Lycaonia Romanum habere præfectum cepit: op-
 pida Pamphyliæ, quæ prius sub Amyntæ fuerant, suæ
 sunt libertati restituta. Ferè hoc ipso tempore M. Vini-
 cius Germanos quosdā ultus, qui Romanos uiros in ipso-
 rum regionem commercij gratia ingressos obtruncauerant,
 ipse quoque nomen Imperatoris Augusto parauit,
 triumphiq; ei propter hanc, aliasq; res tam gestas decre-
 ti sunt: quos cum recusasset, Fornix trophæum ferens in
 Alpibus ei positus est, dataq; potestas Calendis Ianuarij

Cesar bello
 Carabico
 ægrotat.

C. Antistius
 Astures uin-
 cit.

T. Carisius.
 Lanciam.

Augusta E-
 merita.

Spectacula
 castrensia.
 Iubæ regnū

Amyntæ
 mors. Gala-
 tia & Lycao-
 nia prouin-
 ciæ Rom.
 fiunt.
 M. Vinicij
 de Germa-
 nis uictoria

Iani templū
clauditur.

Agrippa
porticū Ne
ptuni & bal
neum Laco
nicū & Pan
theum ex
truit,

Nuptiæ Mar
celli & Iu
liz.

Agrippa co
habitor
Augusti.

C. Toranij
in patrē pie
tas P. Scru
ilius ferarū
coufector.

singulis coronæ & uestis triumphalis gestandæ. Augustus bellis ad hunc modum confectis, Iani templum, quod propter hæc bella fuerat reſeratum, clauſit. Agrippa autem eodem tempore proprijs ſumptibus urbem exornauit: nam & porticum Neptuni propter uictorias nauales extruxit, & Argonautarum pictura decorauit, & ſudatorium Laconicum ſecit. Lacedæmonicum autem uocatur id genus balnei, quoniam hi tum nudari corpora, & inungi olco præcipuè uidebantur. Pantheū quoq; perſecit Agrippa: id ſic dicitur ſortaſſis, quòd in ſimulacris Martis & Veneris multas Deūm imagines acciperet: ut uerò mihi uidetur, inde id nominis habet, quòd forma conuexa faſti giatum, cæli ſimilitudinem oſtenderet. Voluit Agrippa in eo Auguſti quoque ſtatuam collocare, nomenq; operis ei adſcribere: neutrum autem eo accipente, in Pantheo ipſo Cæſaris ſuperioris ſtatuam, ſuam & Auguſti in ueſtibulo poſuit. Quæ quoniam non eò, ut cum Auguſto de liberalitate contenderet, ſed firma erga hunc beneuolentia, & perpetuo Reipublicæ ſtudio ab Agrippa fierent, non modò nō culpauit Auguſtus, ſed magnis potiùs eſt proſecutus honoribus. Nam cum propter morbum nuptias ſi liæ ſuæ Iuliæ, & Marcelli (erat is ſororis Auguſti ſi lius) Romæ non poſſet facere, Agrippa eas celebrauit o pera: cumq; domus in Palatino monte, quæ priùs Antonij, deinde Agrippæ & Meſſalæ conceſſa fuerat, incendio eſ ſet abſumpta, argento Meſſalam donauit, Agrippam in ſuam domum ad ſe recepit. His rebus haud equidem iniu ria animum Agrippa ſuſtulit. C. etiam quidam Toran ius nullam culpam meruit, quòd Trib. plebis patrem ſuū, libertum quidem cum alicuius, in theatrum introduxiſſet, ac in ſubſellio Tribunicio apud ſe collocaſſet. Innotuit quoque P. Scruilius, qui ludis quibuſdam urſos trecentos, & totidem

Et totidem alias Africas belluas interfecisset. Augusto
 X.C. Norbano Consulibus, Calendis Ianuarijs Senatus iu-
 ramento confirmavit se eius acta approbare: cumq; iā ur-
 bi appropinquare diceretur (nam propter morbum diu-
 tius absuerat) ac pollicitus populo uirum ceteros esset de-
 narios, negassetq; se prius id proscripturn, quā Senatus
 assensisset omni eum legum necessitate Senatus liberauit,
 ut, ueluti demonstratum à me est, uerè cum plena potesta-
 te perfecteq; sui iuris, legibusq; solutus, agere aut non age-
 re omnia suo posset pro arbitrio. Hæc absenti Cæsari de-
 creta. Postea quā in urbem aduenit, alia pro salute Et
 reditu eius acta, ac præterea decretū, ut Marcellus inter
 Prætorios in Senatu esset, decennioq; maturius quā le-
 ges postulant, Consulatū peteret. Tiberioq; permissum, ut
 singulos magistratus quinquennio ante quā constitutū
 fuit, adire posset, statimq; alteri Quæstura, alteri Aedilia-
 tas data est: Et quia ij qui Quæstores prouinciarū essent,
 numerū non explebant, sorte ad id electi sunt omnes qui
 citra hoc officiū superioribus usq; ad decimū annis Quæ-
 stores fuissent. Hæc tum in urbe memoratu digna acta
 sunt. Ceterum Cantabri Et Astures, ubi primum Augu-
 stus ex Hispania, L. ei Aemilio præposito, discessit, rebel-
 lione extemplo facta, ad L. Aemilium prius quā ei quic-
 quam sui consilij indicarent, miserūt qui dicerent, frumen-
 tum ipsos aliasq; quasdam res exercitui donare: atque ita
 cum nacli essent permultos Romanos milites ad ea ap-
 portada profectos, in loca sibi opportuna adductos inter-
 fecerunt. Sed hoc eis gaudium diuturnum non fuit quin
 agro ipsorum uastato, incensis oppidis, Et maxime cæ-
 leriter manu caperentur. Interim alia quoque expeditio
 quedam simul Et cæpta moueri, Et desina. In Arabiā Feli-
 cē, cuius tum rex erat Sabos, Aclius Largus exercitū ad-

An. V. C.
 710. In acta
 Augusti Se-
 natus iurat.
 Augustus le-
 gibus solui-
 tur.

Marcello et
 Tiberio cæ-
 pus petendi
 magistratus
 remissum.

Cantabro-
 rum et A-
 sturum re-
 bellio.
 L. Aemilius

Aelii Larii
in Arabiam
Felicem in-
felicis expedi-
tio.

ducebat. Cui etsi primò in conspectum nemo prodiret, ta-
men haud exiguo id iter labore stetit: nam solitudo regio-
nis, sol quoq; & aquæ natura infestæ, ita eos afflicere, ut
maior pars exercitus periret. Morbus ipse nulli notorum
assimilis, in caput decumbebat: eoque exiccato, multos
statim perimebat: qui uerò euasissent mortem, ijs in pe-
des per totum corpus transibat, eosque ita affliciebat, ut re-
medium nullum prodesset, nisi quis oleum uino mixtum bi-
beret, eoque se inungret, quod sanè paucissimis licebat
facere, cum neutrum in ijs locis nascatur, neque ipsi eius
secum copiam attulissent. Inter hæc mala barbari, qui
prius si quando prælium commisissent, semper inferiores
discesserant, ac oppida quædam amiserant, morbo auxilia-
rio suo usi, Romanos aggressi sua receperunt, reliquosq;
Romanos sua regione expulerunt. Hi primi, atque, ut
mea fert sententia, ultimi etiam Romanorum eo usque in
Arabia ista bello progressi sunt: Athlulorum enim tenus
(urbis ea insignis est) peruenerant. Augustus x i Con-
sul, cum Calpurnio Pisone, adeò graui morbo decubuit, ut
nulla salutis spes adesset: itaque omnibus ita ut fato con-
cessurus dispositis, magistratibus, & Senatorum equitum-
que primoribus ad se conuocatis, nemine sibi successore
(cum omnes putarent, Marcellum ad hoc ab eo destina-
tum iri) constituto, cum quædam ijs de publicis negocijs
exposuisset, Pisoni libellum, in quem exercituum & redi-
tuum publicorum indicem conscripserat, Agrippæ annu-
lum tradidit. Antonius uerò Musa, cum nihil Augustus eo-
rum quæ maximè ad sanationem opus erant, posset face-
re, lauacris frigidis, frigidisque potionibus sanitati resti-
tuit: quam ob rem etiam pecunia ei ab Augusto & Sena-
tu multa, ususq; annulli aurci (libertus enim erat) datus
est, immunitasq; non ipsi modò, sed omnib. eandem artem
exerce

Athlula.
An. V. C. 731
Augusti
morbus gra-
uissimus.

Antonius
Musa Augu-
stum resti-
tuit sanita-
ti.

Immunitas
medicis cõ-
cessa.

exercentibus in posterum quoque tempus concessa. Verum enimvero ut palam conuinceretur hic Musa opus fortune fatique sibi arrogasse, euenit paulo post ut Marcellus egrotans, eademque ratione à Musa eodem curatus, mortem obiret: quem funere publico clatum, laudatumque pro more Augustus in sepulcrum ab ipso factum condidit, memoriæque cum thatri eius quod antea ceptum à Cesare, Marcelli dictum est, honestauit; iussitque ut ludis Romanis effigies Marcelli aurca, aureæque corona, et sella curulis in thattrum inferretur, mediæque inter præfectos ijs ludis magistratus collocaretur. Verum hæc postea temporis acta sunt. Tum uero Cæsar uale tudine recuperata, testamentum quod fecerat in Senatum intulit, uoluitque recitare, ostendens hominibus neminem se sui principatus successorem constituisse, ne tamen legeret, ab omnibus prohibitus fuit: id uero summam eius apud omnes admirationem excitauit, quod Marcello, quem sororis sue filium, generumque suum amauisset, quem tot honoribus ornasset, cuius munus Aedilicium adeo splendide adornauisset suo auxilio, ut per totam æstatem supra forum cænopea suspenderit, equitem saltantem, insignemque mulierem in orchestram introduxerit, tamen ei principatum non credidisset, sed ei Agrippam prætulisset. Nimirum Cæsar nondum animo iuuenis Marcelli satis fesus erat, et uel populum libertatem suam recipere uolebat, uel Agrippam summæ rerum ab eo præfici, quem cum compertum haberet à populo summopere diligi, tamen nolbat ipse ei imperium mandare. Porro Augustus alleuato corpore, cum intelligeret his de causis Marcellum similitatem aliquam contra Agrippam suscepisse, ne si uno in loco mansissent, offense inter eos ac contentiones intercederent, Agrippam continuo in Syriam amandauit. Agrippa

Marcelli mors, & quibus eum honoribus Augustus ornauit. Marcelli theatrum

Agrippa oblimultrates cum Marcello in Syriam amandatus:

pa urbe præfectus, in Syriam non perrexit, sed adhuc maiori usus moderatione, eò missus legatis suis, ipse L. scbi permansit. Augustus uerò decem tantum Prætores, quia pluribus opus non haberet, constituit, idq; in plures etiam annos: quorum reliqui eadem quæ prius officia exequerentur, duo uerò administrationi singulis annis præficeret. His singulis ordinatis, in Albanum exiit, ac Consulatu sese abdicauit. Quoniam enim ipse iam inde à compositione Rei publicæ ac nonnulli alij toto anno Consulatum gesserat, inhibere eum morē cupiens, ut ad plures Consulatus perueniret, extra urbem magistratu abiit, ne impediretur. Laudatum est hoc eius factum, idq; etiam, quod in suum locum subrogauit L. Sestium, qui uir semper Bruti rebus fauerat, omnibusq; in bellis ei adfuerat, ac adhuc eius memoriam colebat, imagines eius habebat, eumq; laudare solebat: amicitie uerò obseruantiam, fidemq; Sestij non modò non odio, sed honori etiam habebat Augustus. Ea propter Senatus Augusto hos honores decreuit, ut Tribunus plebis perpetuus esset, ut quoties Senatus haberetur, etiam si Consulatum non gereret, de quibuscunque rebus referre posset, ut Proconsulare imperium semper haberet, neq; id in urbem intrans deponeret, aut renouando opus ei esset, ut maior ipsi in prouincijs quàm præfectis earum semper esset potestas. Inde exortum est, ut Augustus, quiq; eum sunt secuti Imperatores, lege quædam reliquis hisce, et Tribunicia potestate uterentur. Nam Tribuni plebis nomen neque Augustus, neq; ullus alius imperator gessit. Ac mihi sanè hæc ei tunc non adulantcs, sed uerè tribuisse Romani uidentur: nimirum in omni re cum ipsis tanquam liberis hominibus agebat: ita cum Teridactes, ac legati à Phraate Romam aduenissent, suarum controuersiarum causa, in Senatum eos Augustus introduxit,

ac

Decem Prætores.

L. Sestius Cōsul.

Honores Augusto decreti.

Tribunicia potestas ab Imperatoribus usurpata.

ac deinde mandata sibi à Senatu litis cognitione, Teridatem Phraati nequaquam tradidit: filium tamen Phraatis, quem antè ab eo acceperat, patri remisit, ut pro eo captiuos, signaq; militaria Craſſi & Antonij cladibus amiſſa reciperet. Eodem anno Aedili cuidam plebis mortuo, C. Calpurnius, qui tamen antè Aedilis curulis fuerat, ſucceſſit, quod aliàs factum fuiſſe memoriae proditum nuſquam eſt. Ferijs bini ſingulis diebus præſecti urbis fuerunt, interq; eos unus qui nondum iuuenilem ætatem attigerat. Sanè mortis Marcelli cauſa Liuiæ à quibuſdam imputata eſt, quæ cum ſuis filijs præſerri indignè tuliſſet: eam tamen ſuſpicionem dubiam eſſecit ciuſ, ac ſequentis anni tempeſtes, ita uitioſa, ut ingens hominum multitudo morbis abſumpta ſit. Tum quoque (ut frè huiuſmodi mala ſignis ſuis prænunciantur) lupus intra urbem depræhenſus eſt, igniſque & tempeſtas multa ædificia læſit, Tiberiſq; auctus pontem publicium euertit, ſecitq; ut urbs triduum eſſet nauibus peruia.

Auguſtus ut controuerſiam, Teridatis ac Phraatis diiudicaret.

Aedilis curulis Aedili plebis ſuccedit.

Liuiæ ſuſpecta ob mortem Marcelli. Morboſa conſtitutio æſtis.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimusquartus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

CONTENTORVM IN HOC DIO- NIS LIBRO, INDEX.

Quemadmodum procuratores uiarum & annonæ ex Præto-
rijs uiris sint delecti.

Vt Noricum fuerit subactum, ac Rhætia.

Quomodo Alpes maritimæ Romanis obedire ceperint,

Vt Balbi theatrum fuerit dedicatum.

De Marcelli theatri dedicatione.

De morte Agrippæ, utquæ Cherrhonesus in bonis Augusti esse
ceperit.

Quomodo Augustalia instituta fuerint.

Annis hæc acta XIII. quorum Coss. hi recensentur.

M. Claudius M. F. Marcellus Aferminus.

L. Aruntius L. F.

733. M. Lollius.

Q. Lædipus.

734. M. Apuleius Sex. F.

P. Silius. C. F. Nerua.

735. C. Sentius. P. F. Saturninus.

L. Lucretius Q. F. Vispalio.

736. Cn. Cornelius L. P. Lentulus

P. Cornelius P. F. Lentulus Marcellinus.

737. C. Furnius C. F.

C. Iunius C. F. Silanus.

738. L. Domitius Cn. F. Cn. N. Aenobarbus.

P. Cornelius P. F. P. N. Scipio.

739. M. Drusus L. F. Libo.

L. Calpurnius L. F. Piso.

740. M. Licinius M. F. Crassus

Cn. Cornelius Cn. F. Lentulus.

741. Ti. Claudius Tiberij F. Nero

P. Quin

P. Quintilius Sex. F. Varus.

743. M. Valerius M. F. Messala Barbatus.

P. Sulpicius P. F. Quirinius.

743. P. Fabius Q. F. Maximus.

Q. Aelius Q. P. Tubero.

744. Julius Antonius M. F.

Q. Fabius Q. F. Africanus.

NNVS insequens M. Marcellum, L.

Aruntium Consules habuit. Eo anno ite

rum Tiberis inundatione Romæ nauib

us uehili cuit, fulminibus cum alia mul

ta, tum statuæ in Pantheo istæ sunt. ita

ut hasta etiam è manu Augusti excuteretur. Pestis eo an

no per totam Italiam ita grassata est, ut agris colendis ne

mo uacaret, quod idem exteris etiam regionibus euenisse

opinor: itaque Romani luc ista, famèque attriti, existi

mantentes id sibi haud alia de causa contingere, quàm quòd

Augustum non eo etiam anno Consulem haberent, Di

ctatorem cum dicere uoluerunt, inclusimque in Curia

Senatum eò ui compulerunt, ut hoc decernerent, ni fe

cissent, incendium minitantes. Ipsi cum x x i i i i. fa

scibus ad Augustum accessere, orantes ut se Dictato

rem creari, annonæque procuratorem exemplo Pom

peij pateretur. Augustus inuitus quidem, tamen annonæ

procuratorem suscepit, iussitq; ut singulis annis duo uiri,

qui ante quinquenniū Præturam gessissent, frumento di

tribuendo constituerentur: Dictaturam autem nequa

quam admisit. quinimò cum alia ratione neque uerbis

neque precibus populum posset inhibere, uestem suam

discidit, rectè inuidiam atque odium eius nominis uitans,

cum honorem & potestatem maiorem etiam Dictato

ria haberet. idem fecit, cum cum Censorem perpe

tuum constituere uellent: neque enim hunc honorem

accepit, sed Censores statim alios fecit, Paulum Aemiliū

An. V.C.
732.

Prodigia.

Augustus
Dictaturā
& Centurā
recusat.

Censores. Lepidum, & L. Munatium Plancum, fratrem hunc eius qui quondam proscriptus fuerat: Lepidum uerò eum, qui tunc ipse proscriptus fuit. Hi postremi Censores ex priuatis fuerunt, quod statim eis est ostensum. Tribu-

Omen.

Augustus
quæ Romæ
correxerit.

nal enim ipsorum cum prima magistratus die conscenderent, corruit & confractum est, nec deinde alij Censores eorum similes creati sunt. Augustus quanuis his Censura esset mandata, multa tamen quæ eorum essent officij egit, collegiorum alia prorsus sustulit, alia correxerit, ludorum curam omnium Prætoribus iniunxit, ita ut eis à populo aliquid daretur: edicto etiam addito ne quis plus reliquis ex suis facultatibus in eos impenderet, nèue munus gladiatorium iniussu Senatus, aut sæpius duabus quotannis uicibus, aut plurium quàm centum & uiginti gladiatorum exhiberet. Aedilibus Curulibus incendia extinguenda mandauit, sexingentis seruis quorum ad hoc uterentur opera datis. Ac quoniam equites, & fœminæ illustres adhuc in Orchestra salabant, prohibuit ne non modò patriciorum liberi (id enim iam antè cautum erat) sed etiam nepotes eorum, quiq; equestris essent ordinis, amplius id facerent. In his actionibus legislatoris Augustus, & Imperatoris speciem noménque ostendit: in alijs ad eò se demisit, ut amicis quoque in ius uocatis auxilio fuerit. M. cuidam Primo dies erat dicta, quòd

Orchestra.

M. Primus.

Licinij Mu-
renz in Au-
gustum cõ-
tumelia.

Macedoniæ præfectus, bellum Odrysis intulisset: is cum modò Augusti, modò Marcelli ex sententia id se fecisse diceret, Augustus nemine uocante ad tribunal uenit, interrogatusque à Prætoribus, mandassetne id bellum Primo, inficiatus est: tum Licinio Murenæ, qui causam Priami agebat, multis eum maledictis incessenti, ac percontanti quid hîc in foro ageret, aut à quo uocatus adesset, A re, inquit, publica. Propter hæc ij qui sanæ erant mentis

mentis Augustum laudauerunt, adeò ut Senatum quod-
 ties uellet conuocandi licentiam ei darent: reliqui ma-
 le de eo senserunt: inuentique non modò qui Primum
 suis suffragijs liberarent, sed etiam qui in Augu-
 sti perniciem conspirarent. Eius conspirationis dux
 fuit Fannius Cæpio, socij autem nonnulli alij, interque
 eos Murena etiam siue uerè, siue falso habitus, qui libera-
 tate dicendi contra quoscunque intemperanti ad fasti-
 dium usque utebatur. Hi cum die dicta in iudicio non
 comparuissent, absentes exilio dånati sunt, & paulò post
 necati: neque auxilio fuit Murena neque frater eius Pro-
 culius, neque sororis maritus Mæcenas, qui tamen sum-
 mo erant apud Augustum loco. Hi conspiratores cum ni-
 hilominus quorundam iudicum sententijs absoluerentur,
 legem Augustus tulit, ne quis occultè in iudicijs eorum
 qui ad nomen die dicta non respondissent, suffragium
 ferret, utque hi omnes indicta causa ab omnibus damna-
 rentur. Quod cum non iracundia commotum, sed propter
 utilitatem publicam instituisse, ipse euidenter demon-
 strauit. Cum enim pater Cæpionis alterum seruorum, qui
 cum filio eius fugerant, manumitteret, quòd ei ad mor-
 tem cum raperetur, opitulari uoluisset: alterum qui herù
 prodidisset, per medium forum tractum cum tabula cau-
 sam supplicij indicante, in crucem tolleret, Augustus id
 factum indignè non tulit: quod nisi in quodam iudicio pas-
 sus fuisset aliter quàm lege ipsius cautum fuerat: suffragia
 ferri, profectò omnem eorum qui facta ipsius improba-
 bant, reprehensionem refelliisset. Eo tempore Cyprum ac
 Galliam Narbonensem, quia nihil armis suis indigerent,
 populo reddidit, atque ita Proconsules etiam in istas pro-
 uincias mitti coeperunt. Iouis etiam Tonantis templum de-
 dicauit, de qua re duo hæc commemorantur, & in ipso
 tunc

Cōspiratio
contra Au-
gustum.

Fannius Cæ-
pio.

Proculius.
Mæcenas.

Augusti hu-
manitas.

*
Cyprus &c
Gallia Nar-
bonensis
populo red-
duntur.

Iouis Tonā
tis ædes.
Somnium
Augusti.

tunc sacrificio tonitrua accidisse, & somnium deinde Augusto tale oblatum. Cum propter nominis ac formæ eius novitas nouitatem, & quòd ab Augusto is consecratus esset, maximè autem, quòd adscendentes in Capitolium ad eum primò perueniebant, Iupiter Tonans, ab omnibus frequentaretur ac coleretur, imaginatus est in somnis Augustus Iouem Capitolinum secum expostulare, quòd secundo iam ipse loco haberetur, seque respondisse, excubito rem hunc Tonantem ei Capitolino à se esse possumum: idèoque orta die, tintinnabulum Ioui Tonanti appendit, somnij confirmandi causa. His enim tintinnabulis ianitores nocturni utuntur, ut si quid usus sit, significare possint. Hæc tum Romæ acta. Sub idem ferè tempus Cantabri Asturesque rebellionem fecerunt: hi quidem propter fastum ac crudelitatem Carisij, illi autem quòd Astures iam defecisse sentirent: contemptoque C. Furnio, quem quia recens aduenisset, imperitum suarum rerum esse iudicabant. Verùm hunc longè alium utrique experti sunt, cum auxilium Carisio ueniens acie utrosque uictos in seruitutem redigeret. Cantabrorum pauci uiui in hostium potestatem uenerunt; nam cum de libertate desperassent, uita quoque contempta, incensis munitionibus seipsum interfecerunt, aut unà conflagrarunt: alij publicè sumpto ueneno perierunt, ita maxima ac ferocissima pars Cantabrorum perijt. Astures uerò ut primum ab oppugnatione oppidi cuiusdam repulsi, prælio etiam deinde uicti fuere, armis positis statim perdonati sunt. Hoc ipso ferè tempore Aethiopes qui supra Aegyptum habitant, duce Candace regina usque ad urbem Elephantinam populando obuia quæque progressi sunt. ibi cum audirent C. Petronium Aegypti præfectum contra se uenire, ante eius aduentum discessere, ut se fugam eriperent:

Cantabrorum & Asturum rebellio.

Carisius.
C. Furnius.

Aethiopum
in Aegyptum
expeditio,
sub Candace.

eriperent: sed deprehensi in itinere, uictique, etiam in suam regionem eum pertraxerunt. Ibi quoque egregie regesta Petronius, cum alias urbes, tum regiam Tanapen occupauit: ea diruta, præsidioque alio quodam loco relicto, cum maiore parte exercitus recessit, cum neque progredi propter arenam et æstuum, neque ibi commodè cum toto exercitu permanere posset. Interim audiens Acthiopes eos quos in præsidio posuerat aggressos, iterum in eos exercitu ducto, suos liberauit, Candacénque ad conditiones pacis accipiendas coegit. Interea temporis Augustus in Siciliam profectus est, ut eam, ac omnes alias ad Syriam usque provincias constitueret. Per eius absentiam populus Romanus in creandis Consulibus seditione agitatus est, quòd ipsum satis ostendit, incolum Rempublicam si sub populi esset imperio, manere non posse, cum parum abfuerit, quin ipsis comitijs ac magistratibus constituendis, ubi populi est potestas, res ad tumultum peruenerit. Consulatus locus alter Augusto seruabatur, ideoque anni initio M. Lollius solus Consulatus gessit. Cesare autem Consulatus non accipiente, Q. Lepidus et L. Silanus eum ambiuerunt, itaque fauoris uernatione sua omnia conturbauerunt, ut cordati uiri Augustum Romam euocarent. Augustus ipse quidem Romam non rediit, sed Consulatus petitores ad se profectos, uerbis increpatos, iussosque cum suffragia ferrentur, abesse, dimisit. Nihilo sedatius res acta est, sed tantum denuò factionum ac turbarum exitit, ut uix tandem Lepidus Consul creatus fuerit. Quæ Augustus moleste ferens, cum neque soli Romæ uacare posset, neque eam sine gubernatore relinquere auderet, de præficiendo ei aliquo cogitans, Agrippam ad id aptissimum esse iudicauit: plus tamen ei maiestatis addendum ratus, quòd

Elephantina.
C. Petroni.
Tanape.

Romæ turba Comitijs Consularibus.

Agrippa gener Augusti.

facilius

factus, Ro-
mæ præfici-
tur.

Mæcenatis
dictum.

Aegyptia
sacra.

Augustus vt
res in Sici-
liâ, Græcia,
& Asia cõ-
posuerit.

Fortæcum.

facilius regere urbem posset, uxore cum sua (quanquam hæc sororis Augusti filia erat) repudiata, Iuliam duce-
re iussit: ac continuo Romam misit ad nuptias peragenda-
das, urbisque administrationem suscipiendam: quod ut
faceret, præter alia etiam Mæcenatis cum dictum moue-
rat, qui consultus hac de re: Tantum, inquit, Agrippam
iam hæcisti, ut uel gener tuus fiat, uel occidatur necesse
sit. Agrippa cum turgescerent adhuc motus in urbe in-
uenisset, omnia sedauit, & sacra Aegyptiæ, quæ iterum
in urbem iam insinuabant, repressit, edicto ne quis ea
in suburbano intra D. passus ageret. Tumultum autem
qui propter præfectum urbis ad ferias constituendum
extiterat, cum componere non potuisset, annus ille sine
hoc magistratu transactus est. Augustus rebus in Sicilia
ordinatis, Syracusisq; & alijs quibusdam urbibus colo-
niæ Romanorum ut essent destinatis, in Græciam trans-
misit: Lacedæmonios Cytheris donauit, conuietumque suo
honorauit, quod ibi Liuia cum uiro & filio ex Italia
profuga commorata fuisset. Atheniensibus autem Ae-
ginam, & Eretram (harum enim fructus capiebant)
ademit, sicuti quidam sunt autores, quod Antonio fauif-
sent: ac præterea edixit, ne quem ciuem accepta pecunia
facerent. Id Atheniensibus uidebatur eo portentum fuisse,
quod statuae Minervæ accidit: quæ ad solem orientem
spectans in arce posita, obuersa ad occasum, sanguinem
expuit. Rebus in Græcia confectis, Augustus in Sa-
rum nauigauit, ibique hyemauit. Vere in Asiam perre-
xit, M. Apuleio, P. Silio Consulibus, ibique & in By-
thynia omnia constituit, non minori eas, ut & priores
provincias, cum essent populi, quam suas procurans.
Nam & omnia ut conueniebat, emendauit, & pecu-
nias alijs largitus est, alijs etiam ultra tributum nouas
impera

imperavit. Cyzicenos, quòd in quadam seditione non-
 nullos Romanos flagris cæsos necassent, in servitutē re-
 degit: idēque in Syriam cum aduenisset, Tyrijs & Si-
 donijs propter factiones supplicium irrogavit. Interim
 Phraates quia nihil dum eorum quæ pactus fuerat, per-
 fecisset, meritis ne bello ab Augusto impeteretur, signa ei
 militaria, & captivos omnes, paucis demptis, qui se ipsos
 pudore moti interemerāt, aut in Parthia occultē remāse-
 rant, misit, eāq; Augustus quasi bello aliquo Parthum ui-
 cisset: accepit. Nam hanc rem magnæ sibi laudi ducebat,
 quòd prælijs prius amissas res, citra ullum certamen rece-
 pisset. Itaque & sacrificia eius rei causa, & templū Mar-
 tis Vltoris in Capitolio ad imitationem Iouis Feretrijs,
 quæ signa ea militaria suspenderētur, decerni iussit, ac de-
 inde perfecit: equo etiam ouans in urbem inuectus, ac for-
 nice trophæum gestante honoratus est: ceterum hæc om-
 nia postea temporis hanc ob rem acta sunt. Tunc autem
 ipse uiarum quæ sunt circa Romam curator constitutus,
 Miliarium aureum, quod uocatur, fecit: quique uijs mu-
 niendis præessent Prætorios uiros, qui binis licitoribus
 uterentur, designauit. Iulia autem eo tempore Caiū pe-
 perit, sacrificiūq; perennē natalibus eius cum quibusdā
 alijs decretū est: priuatim uerò Aediles natalibus Augu-
 sti ludos equestres & uenationem ediderunt. Dum hæc
 Romæ fiunt, Augustus interim subditos ex Romanarum
 legum præscripto composuit, fœderatos uti maiorum suo-
 rum institutis permisit neque quicquam uel illis adime-
 re, uel bello acquirere, sed cōtentus esse partis statuit, id-
 que etiam ad Senatum scripsit: Itaq; tunc temporis nul-
 lum bellum attigit: principatus uerò Iamblichō Iambli-
 chi filio paternū in Arabia, Tarcondimotōq; eam, quam
 pater eius Tarcondimotus in Cilicia habuisset, mariti-

Cyzicenis,
 Tyrijs, Si-
 donijsque
 libertas a-
 dempta.
 Phraates
 Parthus Au-
 gusto capti-
 uos & signa
 militaria
 reddit.
 Martis Vltor-
 is templū.

Viarum re-
 sectio.
 Miliariū.
 Caius nasci-
 tur.

Principatū
 accipiunt
 Iamblichus.

mis

Tarcondi-
motus.

Archelaus.

Herodes.

Zenodorus.

Mithrida-
tes.

Armeniꝯ tu-
multus.

Artabazes
perit.

Tigranes.

Tibetius in
Armeniam

vocatus.

Augurium.

Samiis li-
bertas data

Indi pacem

cum Augu-
sto compo-
nunt.

Tigris.

Homo siue

humeris.

Zarmarus

Indus sese

comburit.

mis quibusdam exceptis, quæ Archelao cum minoris Ar-
menię regno donauit, Medo rege, qui regnum id quoque
antè obtinuerat, uita functo: Herodi Zenodori cuiusdam
Tetrarchiam, Mithridati cuidam Commagenem, quòd
cuius rex patrem huius Mithridatis occidisset, puero es-
tiamnum attribuit. Cum Armenię maioris populus Ar-
tabazem accusaret, Tigranémque fratrem eius qui tum
Romæ erat, euocaret, Augustus Tiberium accersiu it, ut
Artabazen regno pelleret, Tigranémque ei præficeret. Ti-
berius, ab Armenijs ante eius aduētum occiso Artabaze,
nihil suo apparatui respondens perficit: tamen ea se re,
quasi sua quicquam uirtute egisset, iactauit, præsertim
cum sacrificia propter eam essent decreta: ac iam de sum-
mo imperio cogitationes animo agitabat, quòd cum ad
Philippos accederet, tumultus ex eo loco, in quo antè des-
pugnātū fuerat, tāquam ex castris auditus fuerat, ac ignis
ex ara in castris olim ab Antonio posita, effulserat. Aus-
gustus in Samum reuersus, libertatē hospitij Samijs præ-
mium dedit, ac non pauca eo tempore negocia confecit.
Frequētes enim eò ad ipsum legati commearunt, ac Indi
pacē, quam antea per oratores petierant, tunc interposito
foedere sanxerūt, mittentēsq; dona: inter quæ tigres etiā,
animalia tū primū Romanis, ac Græcis etiā, ut ego exi-
stimo, uisa, ac adolescentē etiā quendam humeris caren-
tem, (cuiusmodi Mercurij fingi solent) qui manuum loco
pedum omnia officio peragebat, ijs arcum tendebat, sagita-
tas emittebat tuba canebat: quod quomodo potuerit, equi-
dem nescio, ab alijs tamen tradita scribo. Vnus ex Indis
Zarmarus, siue ex sapientibus eorum unus, ac propterea
uel gloriæ causa, uel senectutis secundū leges patrias, siue
ut ostentaret se Augusto & Atheniēsisibus (Athenas enim
uenerat) mori uolens, decorum sacris etsi (ut referunt)
non le

non legitimo tempore initiatus in gratiam Augusti, inde Anno V.C.
 se in ignem dedit. Eo anno Consul fuit C. Sentius, cui cū 716.
 collega esset dandus (nam tum quoque reservatum sibi C. Sentius
 Consulatum Augustus non accepit) iterum seditiones ac
 cedes Romæ evenerunt, adeo ut urbis custodiam Sentio Tumulus
 Senatus mandaverit: quam cum non reciperet in se lega- propter C6
 tos ad Augustum cum binis lictoribus miserunt. Augu- sulatum.
 stus recognita, cum uideret nullum mali finem fore si ean-
 dem quam prius rationem tenceret, unum ex legatis Q. Lucetio
 Lucetium nomine, qui unus ex proscriptis fuerat, Con- Consul.
 sulem designavit, ac ipse Romam contendit. Ob reditum, Augustus Ro
 eius, ac propter ea quæ absens egisset, multa ac varia in mam redit.
 honorem eius decreta sunt, quorum ille nihil accepit, ni- Fortunæ
 si quod Fortunæ Reduciam consecrari, diemque sui re- dux.
 ditus inter ferias referri, & Augustalia dici passus est. Cū Augustali
 nihilominus magistratus populusque in hoc essent, ut ob-
 viam ipsi prodirent, noctu in urbem inuectus est: postri-
 die Tiberio Prætorios honores dedit. Drusoque concessit Tiberio &
 sit, ut quinquennio maturius quàm consuetudo Reipub. Druso ho-
 ferret, magistratus posset petere. Et quoniam ea quæ se- nore obla-
 absente per seditiones, reuerso autem per metum egis- ti.
 sent, non consentiebant, decretum ei est, ut magister mo- Magisteriū
 rum per quinque annos esset, potestatemque Censoriam morum.
 per id temporis, Consularem autem quandiu uiueret, ha- Consularis
 beret, ut semper ei fides duodecim præferrentur, ac in perpetuus.
 medio Consulum semper sella curuli sederet. Hæc cum
 decreuissent, contenderunt ab ipso, ut emendaret omnia
 suo arbitrio, ac leges quas uellet ferret. iisque Augustarū
 nomen indiderunt, ac obtemperaturos unanimiter illis,
 uelle se iuramento obstringere professi sunt. Augustus Leges Augu
 cū reliqua, ut necessaria, admisisset, iuramentum ei: re- stæ.
 nusit: nimirū satis intelligēs quæ ex animo decreuissent,

Agrippa
Gallicas &
Hispanicas
res compo-
nit.

Cantabrorū
sebellio.

Ignominia
militaris.

Aqua virgi-
nalis, & lu-
lia.

ea ipsos etiam non iuratos seruatu-
ros: quæ contrà, ne si
in finitis quidam modis spon-
dissent, firma habituros.
Hoc ipso tempore quidē Aedilis
ultrò propter egestatem
magistratu sese abdicauit. Agrippa,
qui prius ex Sicilia
ad gubernandam urbem fuerat
nissus, Gallis tum admini-
strandis est præfectus: tum-
tuabantur enim inuicem Gal-
li, & à Germanis infestabantur:
iis motibus sedatis, in Hi-
spaniam transiit. Nam Cantabri
qui in bello capti fue-
rant, ac uenditi, singuli suis
dominis interfectis domū suā
redierant, multisque ad
defectionis societatem per-
motis, castellis quibusdam
occupatis ac communitis,
præsidia Romanorū adori-
ebantur. Contra hos cum
exercitu profectus, primò
in militibus suis in officio
retinēdis laborauit. ueterani
enim multi erant, qui
continentibus bellis
confecti, ac Cantabros ut
bellicosos metuentes, dicto
audientes esse recisarent.
His celeriter quā consolando,
quā minando ad obtemperandum
sibi compulsis, ad Can-
tabros cum peruenisset,
ab hoste, qui cum Romano
seruisset, rerum inde periti-
am sibi pararat, ac spem
salutis, si captus fuisset,
nullam reliquā habebat.
multis est incommodis
affectus: tandem cum
multos milites amisisset,
multos propter rem malè
gestam ignominia nota-
isset (nam præter cætera,
totam legionem quæ
Augusta uocabatur, eo
nomine uti prohibuit)
Cantabros qui essent
militari ætate omnes
propè delcuit, reliquos
dearmauit, & ex
montanis locis in campe-
stres transtulit. De his
tamen rebus neque literas
dedit ad Senatum, neque
triumphum Augusti iussu
ei decretum, egit: sed hîc
quoque solita animi
moderatione usus fuit.
Idem aliquando à
Consule de eius fratre
sententiam interrogatus,
eam non tulit: quā,
quæ Virginalis uocabatur,
propriis sumptibus in
urbem adduxit, Augustumque
nominauit: quod ita gratum
fuit Augusti

Augusto, ut inopia aliquando uini existente, cum queri-
taretur populus, satis prouisum diceret esse ab Agrippa,
ne quis eorum siti periret. His morib. Agrippa fuit. At
uero alij quidam qui nequaquam tantas res gessissent, sed
uellatrocinia excidissent, uel seditiones urbium pacas-
sent, triumphum ausi sunt petere, impetratumq; duxere:
nam & in hoc, & in publicæ sepulture honore concedē-
do facilem se initio Augustus præbebat, iique his honori-
bus adeptis superbiebant. Caterum Agrippam ad Impe-
rium quodammodo Augustus prouexit. Cum enim Rem-
publicam exquisita uideret cura inuigere, insidiâsque
ipse metueret, quæ in huiusmodi re plerunque conueniunt,
contra quas sanè parum præsidij sibi futurum in thora-
ce (quem frequenter etiam cum in Senatum iret sub ue-
ste gestabat) putaret, primum in aliud quinquennium
suum sibi principatum prorogauit, cum iam decennium
esset in exitu: (id enim agebat, P. iam, & Cn. Lentulus Cō-
sulibus) deinde Agrippæ cum alia ferè eadem quæ sibi,
Tribuniciam potestatem, itidem ad quinquennium
dedit: tot enim ipsis annos tunc sufficere dicebat, ac non
multo post pleraque Imperatorie potentie propria ac-
cepit, ut iterum decennium eius principatus duraret. His
actis, Senatorum delectum instituit, quorum ut magnus
ei esse numerus uidebatur: ita plerique nullius erant eius
existimatione præcij, quippe qui non maliciosi modò, sed
adulatoribus etiam apertis insensus esset. Et quoniam ne-
que ultrò quisquam (quod antea factum fuerat) di-
gnitate Senatoria cedebat: neque ipse solus omnem cul-
pam, si qui ea essent deieci, sustinere uolebat: triginta
uiros optimos (hos enim se delecturum iureiurando as-
firmarat) ex omnibus elegit, eos iuramento eodem ada-
ctos iussit in tabellas quinque uirosum nomina conscribere.

Agrippæ po-
testas Tribu-
nicia data.

Anno V. C.
716.

Examen Se-
natus.

re, ita tamen ut ne ij cognatos suos inter hos referrēt: dein
 de ex hoc quinario unum sorte delegit, qui Senator esset:
 post alios quinque eadem ratione; iterumque alios con-
 scribi ac deligi curauit, donec numerus triginta Senato-
 rum hoc modo conficeretur: qui uerò peregrè abetrāt, in
 eorum locum alij sorte suffecti sunt. Hoc primum aliquot
 ita diebus actum est. Post cum mala fide quædam acta es-
 sent, non amplius Quæstoribus tabulas credidit, neque
 sorti quinariæ istas classes cōmisit: sed ipse reliquos qui
 ad explendam Senatorum summam decissent, elegit, do-
 nec numerus sexcentorum Senatorum compleretur. Sta-
 tuerat quidem trecentos tantum secundum antiquā con-
 suetudinem constituere, abundè contentum se esse debe-
 re censens, si tot dignos Senatoria maiestate reperisset:
 sed omnibus hoc ægrè ferentibus (futurum enim erat hac
 ratione, uti plures Senatu mouerentur, quàm in eo rema-
 nerent, maiórque ideo apud unumquemq; metus amit-
 tendæ dignitatis quàm spes eius retinendæ erat) D. C. Sen-
 natores collegit. Neq; uerò hunc finē eius rei fecit. Quia
 enim & indigni nonnulli sic quoq; coopati fuēre, & Lici-
 nius quidam Regulus, delictum se ex albo Patrum, cum fi-
 lius ipsius, & multi alij, quibus se præstantiorem esse ius-
 dicabat, in eo legerentur, in ipsa Curia ueste lacerata cor-
 pus denudauit: enumeratisq; militiis suis, cicatrices ostē-
 tauit, & Articuleius Petus in Senatum receptus, eiectō
 patre, orauit ut sibi patri loco cedere liceret. his motus
 Augustus, denuo examen Senatūs instituit: quibus tamq;
 depositis, alios subrogauit. Cum sic quoq; multi ordine Se-
 natorio moti essent, quorum nonnulli causas, ut fieri in hu-
 iusmodi rebus assolet, afferebant cur iniquè secum ita ac-
 tum esset, iis tum Augustus inter Senatores, eodēque
 habitu cōiuiui & spectacula frequentandi, ac deinceps
 magi

Numerus
 Senatorū.

Licini⁹ Re-
 gulus.

Articuleius
 Petus.

magistratus petendi copiam fecit: horum plerique postmodum in Senatum recepti sunt, pauci in medio inter Senatum ac populum loco reputati manserunt. His ita actis, complures statim, multi deinde delati sunt, quod Augusto Agrippæque insidias struxissent, siue id crimen iure, siue iniuriæ obiectum fuerit. in huiusmodi enim rebus nemini præter eos ad quos ea spectat, certo quicquam cognoscere licet. Cum enim Imperator de multis, quasi insidiis eorum petitus, uel ipse uel per Senatum supplicium exigat, etiã si id iustissimi fiat, tamen fraude id agere eum apud multos suspicio insinuat. itaque mihi huiusmodi res omnes ita ut uulgò feruntur scribere in animo est, (nisi quando ea aperte falsa sint) nihil curiosius scrutaturo, neque disputaturo iustitiae aut seculi ea acta, aut uerene an falso memorie sint tradita. Tum igitur Augustus nonnullis poenam irrogauit: Lepidum autem cum odio haberet & aliis de causis, & quia filius eius perniciem ipsi machinatus fuisset conuictus, poenas dederat, tamen interficere nolens, alia tantum supra aliam ignominiam affecit: nimirum ex agro in urbem inuitum eum uenire iussit, ac subinde in concilia populi introduxit, ut propter potentiae ac dignitatis in contrarium mutationem risui & ludibrio omnibus esset. cumque alias nulli in re cum ut alicuius precij adhiberet, tunc postremum ei inter omnes Consulares locum assignauit, cum reliquos conuenienti ordine, ac sibi placito collocasset. Eadem contumelia Lepido etiã à Consulibus illata est. Cum Antistius Labeo (cuius arbitrio legendum Senatum Augustus permiserat,) in Senatorum numerum Lepidum retulisset, periurium ei Augustus obiecit, suppliciumque nuntius est: at cum is respondisset, non uideri sibi rem indignam hanc à se factam, quod cum uerum in Senatu retinisset, quem ipse Augustus adhuc

Insidias in
Augustum
& Agrippam:

Augusti in
Lepidum contumelia.

Antistius Labeo Augustum contra-
rius:

pateretur esse Pontificem Maximum, iram omnem Au-
 gustus remisit, qui sanè cum septennero & priuatim &
 publico iudicio hoc sibi sacerdotium expetisset, non cen-
 suit tamen id uiuo Lepido occupandum. Hoc itaq; dictum
 Antistij haud importunè prolatum esse uidebatur, sicut
 ne illud quidem, cum in Senatu mentione aliquando illas-
 ta, conuenire ut Augustum ipsi per ordinem singuli custo-
 dirent, neque contrà dicere ausus, neq; assentiri sustinès,
 somnolentum se, & excubiis pro eo agendis inhabile esse
 dixit. Inter alia ab Augusto tum statuta hoc quoque fuit,
 quòd eos qui largitionibus sacris magistratum aliquem
 ambiissent, quinquennium ab iis arcuit, grauiorem mul-
 ctam innuptis utriusque sexus imposuit, contraque nus-
 ptiarum & multitudinis liberum præmia constituit. Ac
 quoniam masculi patricii generis numerum patriciarum
 foeminarum multò anteibant, liberum fecit, ut qui uel-
 lent, (modò Senatores ne essent) libertas etiam ducere
 possent, eorumque liberos legitimos esse iussit. Interim
 cum in Senatu de mulierum ac iuuenum immodestia oc-
 clamaretur, quæ uidelicet causa esse, quo minus facile ma-
 trimonia contraherentur, contenderentq; ab eo ut huic
 quoq; emendationem adhiberet rei: (quo ipso cum tacite
 subsannabant, quia cum multis mulieribus rem haberet)
 primum respondit, quæ maximè essent necessaria, ea se
 constituisse, reliqua autem eodem modo determinari ne-
 quaquam posse: deinde is ei sermo ui extorsus est, ut dice-
 ret, debere ipsos ea quæ uellent, coniugibus suis præcipe-
 re ac admonere, quemadmodum ipse faceret: tum uerò
 multò magis instare Senatores, & cupere discere, quæ
 nam essent eæ admonitiones, quibus se ad Liuiam suam
 uti dixisset. Itaque Augustus etsi perinuitus, nonnulla
 de uestitu, ac reliquo mundo muliebri, de progressuq; in
 puli

Lex ambi-
tus.

Nuptiarū.

Libertarum
coniugia.

publicum & modestia mulierum retulit, nihil curans q-
 res ipsa fidem diis non faceret. In Censura cum addu-
 ceretur ad ipsum adolescens quidam, qui mulierem cum
 qua adulterij consuetudinem habuisset, uxorem duxe-
 rat, essetque multis accusatus, diu anceps hesit, cum ne-
 que coniuere ad eam rem, neq; poenam irrogare aude-
 ret, tandem collecto animo: Seditiones, inquit, multa mala
 nobis attulerunt, ea obliuioni demus, id uero curemus, ne
 quid simile in posterum fiat. Quidam de infantibus pa-
 ctiones nuptiales faciebant, ac fructum ipsi ex bonis de-
 sponsorum percipiebant, res ipsa non representabatur:
 id ut corrigeret, edixit, ne qua pactio nuptialis rata esset,
 ubi ultra biennium essent nuptiae differende, id est, ut om-
 nino ea decem annos nata esset, quam despondere aliquis,
 & fructum bonorum eius percipere uellet: puellis enim,
 uti diximus, duodecimus annus perfectus, maturitatis ad
 nuptias terminus est. Præterea instituit, ut ad distribu-
 dam annonam magistratus singuli singulos, ex iis qui an-
 te triennium Præturam gessissent, proderent, ex iis qua-
 tuor sorte delecti frumento diuidendo uacarent ordine: ut
 unus semper præfectus urbis propter firias, non plures,
 constitueretur: & quia iam uetustate libri Sibyllini exo-
 lescebant, Pötificibus negociū dedit, ut sua manu eos de-
 scriberent, ne quis alius eos legeret: omnib. qui quadrin-
 genta sestertia possiderent, ac magistratus gerere eis
 per leges liceret, eorum petendorum potestatem dedit.
 Hunc enim primum censum Patriciorum constituerat,
 quem deinde usque ad decies sestertium protulit, quibus-
 damque honeste uiuentibus, qui prius minorem quam
 quadringenta sestertia, aut post minus quam decies sester-
 tium possiderent, quantum defuit, dono dedit: idcircoq; præ-
 toribus, si qui uellent permisit ut triplum eius pecuniæ

Adultero
parcit Cæ-
sar.

Pactiones
nuptiales.

Sibyllini li-
bri excerpti.
pti.

Census pa-
tricioium.

Pylades &
Bathyllus
histriones.

Anno V. C.
717.
Luci & Ca-
ius Agrippæ
filii, ab Au-
gusto ado-
pantur.
Festū Virtu-
tis & Hono-
ris.
Seculares
ludi.

Anno V. C.
738.

Augusti in
Galliam pe-
regrinatio.

Terentia Mc

que ad ludos faciendos ex aerario præbatur, in sumeretur. Itaque etsi non desierunt, qui ob reliquas leges nimis præcise ab eo latus indignarentur, tamen propter hæc, et quod Pyladem histrionem per factiones ex urbe profugatum reduxit, et omnis indignatio evanuit. Proinde sapienter admodum Pylades ab eo oblurgatus, quod cum Bathyllo eandem artem exercente, et Mæcenatis familiari rixaretur, respondisse fertur: Expedit tibi Cæsar, populum nobis intentum tempus consumere. Hæc eo anno gesta. C. Furnio, C. Silano Consulibus, iterum natus est Agrippæ filius, cui Lucio nomen factum: hunc, et fratrem eius Caium Augustus, quo tuior esset ab infidiis, non expectato dum virilem ætatem attingerent, statim adoptavit: festum, quod Virtuti et Honori celebrabatur, in eam diem, qua hodie agitur, transtulit: iis qui triumpharent, mandavit ut in rerum a se gestarum memoriam aliquod opus ex manubiiis facerent: sæculares ludos quinto perfecit: oratores iustæ causas nullo accepto præmio agere, qui secus fecisset, eum quadruplum acceptæ mercedis pendere: qui quottannis iudices sorte deligerentur, iis prohibuit ne eo anno in domum alicuius eorum qui causam in iudicio agendam haberent, ingrederentur. Et quoniam negligentius in Senatum Senatores veniebant, iis qui tardius absque probabili causa venissent, maiorem quam antea, mulctam proposuit. His constitutis, L. Domitio, et P. Scipione Consulibus, in Galliam profectus est, obtendens causam huius profæctionis bella quæ ibi cõturbata essent. Cum enim diuturna eius in urbe commoratio molestæ multis esset, ac multos qui contra leges deliquissent pleæctens, offenderet, multis parcens, cogere tur suas ipse leges prævaricari, peregre abire Solonis exemplo statuit. Fuerunt qui propter Terentiam Mæcenatis uxorem cum discede

discedere suspicarentur, ut quoniā multi Romæ de ipso-
rum amore sermones per uulgus darentur, in peregrina-
tione sua citra omnem rumorem eius rei cum ea uiuere
posset. Eam enim adeo amabat, ut aliquando effecit, ut
ea cum Liuiā de forma certaret. Ante suum abitum, tem-
plum Quirini de nouo edificatum dedicauit: id eò com-
memorandum duxi, quòd id templum cum sex ac septua-
ginta columnis decorasset, totidemque omnino annos
ipse uixit, occasionem nonnullis dedit ea res, ut dicerent
non forte fortuna, sed consultò ipsum hoc columnarum
numero usum fuisse. Munus quoque gladiatorum per
Tiberium & Drusum permissu. Senatus id agentes, exhi-
buit. Deinde urbis & Italię gubernatione Tauro inun-
cta (nam statim Agrippam in Syriam misit: erat au-
tem ei Mæccenas propter uxorem minus iam gratus) ac
Tiberio secum accepto (quanquam is tum Præturam ge-
rebat, cum tamen Prætorios honores iam ante haberet)
ab urbe profectus est: Tiberij Præturam Drusus ex se-
natus consulto ad finem usque gessit. Augusto & Tibe-
rio Romā profectis, ædes Iuuentutis in sequenti nocte cõ-
flagrauit: huius, aliorumque quæ tum præterea accidere
prodigiorum causa (nam & lupus uia sacra in forum ira-
ruerat, ac homines aliquot occiderat, & procul à foro
apertissime fornicarum examen confluxerat, & fax to-
tam noctem à meridie aduersus Septentrionem lata fue-
rat) nota sunt pro reditu Augusti concepta. Tum quin-
quennales etiam ludi propter principatum eiusdẽ ab A-
grippa (nam is quoque à collegio Quindecimuirorũ, qui-
bus per ordinem horum ludorum curatio incumbet et cõ-
opiatus, & inauguratus fuerat) exhibiti sunt. Multi quo-
que alij motus in id tempus inciderunt. Camuni & Vēno-

cenatis v-
xbr, Cæsa-
ris adultera.

Templum
Quirini
Anni vitæ
Augusti.

Taurus Ita-
lia prætor.

Tiberij Præ-
tor.

Drusus Præ-
tor.
Prodigia.

Quinquen-
nales ludi.

Camunorũ
& Venno-
netũ bellũ.

P. Silius.
Pannonij.
Norici.

Dalmatici,
Hispanici,
Macedoni-
ci tumultu.
M. Lollius.
Rhymetal-
res,
Bessi.
Sauronate.
Germanicu
bellu, & cla
des¹ Lollia-
na.

Anno V. C.
719.
Cetus ma-
gnus.

Licinnius
Gallie præ-
fectus, cuius-
que avari-
cia & ne-
quicia.

uictique à P. Silio & subacti sunt. Pannonij cum Noricis
in Histriam incursiones fecerunt, & à Silio eiusque lega-
tis incommodis affecti, rursus pacem acceperunt. Nori-
cisq; etiam causam seruitutis præbuerunt. Qui in Dalma-
tia & Hispania tumultus extiterat, paruo negotio sunt
sedati. Macedoniam Denthelete & Scordisci instaura-
re. In Thracia M. Lollius Rhymetalci auunculo & tuto-
ri filiorum Cocyos auxilium ferens, Bessos domuit: post
eum C. Lucius eadem de causa contra Sauromatas bel-
lum gerens, uictos trans Istrum repulit. Ceterum maxi-
mum ea tempestate bellum, quod ipsum adeo Augustus ur-
be extraxit, contra Germanos fuit. Sicambri, Vsiptæ, &
Tenchteri, primum quosdam in suo territorio deprehén-
sos Romanorum in crucem egerant: deinde Rheno trans-
misso ex Gallia, prædas egerant: equitatum Romanorum
contra se missum per insidias circumuenerunt; & à fue-
gentibus usque ad Lollium prælium præter opinionem
suam pertracti, hunc quoque uicerant. Quibus cognitis
Augustus aduersus eos expeditionem cum suscepisset,
bellum nullum gerendum habuit. Barbari enim cum Lol-
lium arma parare, Augustum exercitum adducere audien-
rent, in suam terram regressi, obsidibus datis, pacem acce-
perunt. Itaque Augustus etsi nihil armis ad id bellum
fuit opus: tamen reliquis rebus constituendis, hunc & po-
steriorem proximè annum, quo Consulatum gesserunt M.
Drusus Lilo, & L. Calpurnius Piso, absumpsit, cum
multa Germani, multa Licinnius moueret. Idq; uidetur
mihi potissimum cetus is præmonuisse, qui uiginti pedes
latus, LX. longus, ac præter caput, ceteram mulieri simi-
lis, in terram ex Oceano profiluerat. Licinnius origine
Gallus erat, captusque à Romanis, seruus Iulij Casæ-
ris fuerat, & ab eo manumissus, ab Augusto Gallie præfe-
ctus

ctus fuit. Is cum auaricia barbarica maiestatem Romanam
 usurpans, omne id quod sibi præferreretur, euertebat,
 omne quod in præsentia vires haberet, opprimebat, mul-
 tasq; ex officio sibi iniunctas pecunias exigebat, multas au-
 tem sibi et suis quoq; cōficiebat: iamque cō malitiæ per-
 uenerat, ut quoniam singulis mensibus tributū erat Gal-
 lis pendendum, quatuordecim menses anni constitueret.
 Decembrem mensem uerè decimum distians: itaque duos
 quoque alios Augustos menses, undecimum, et duode-
 cimum à se uocatos, esse, pecuniæque ijs competentem
 Gallis conferendam. Has ob fraudes in periculum ue-
 nit Licinnius, Gallis apud Augustum grauissimè cum ac-
 cusantibus, ita ut partim indignationem ei, partim mise-
 ricordiam mouerent, utque quædam se ignorare diceret,
 quædam credere dissimularet, nonnulla etiam occultaret,
 uerecundia affectus, quod tali usus esset præfecto. Verum
 alio Licinnius usus artificio, Gallos ludificatus est. Cum
 uideret Augustum sibi insensum, pœnasque se daturum
 intelligeret, in ædes cum suas adduxit, multisque argenti
 aurique thesauris, multis acervis demonstrantis, Hæc,
 inquit, domine dæm opera tibi ac Romanis collegi, ne Gal-
 li tanta uī pecuniæ instructi deficerent: itaque omnia et
 conseruavi tibi hæc, et nunc do. Ita Licinnius quas
 si vires Gallorum in Augusti gratiam enervasset, discrimen-
 euasit. Eo tempore à Druso et Tiberio hæres sunt
 gestæ. Rhæti inter Noricum et Galliam ad Alpes Italie
 finitimas, quas Tridentinas nominant, sedes suas habent:
 hi uicinam Galliam frequenter populati, ex Italie finibus
 prædas egerant, Romanosque et eorum socios iter per
 ipsorum terras facientes infestauerant: id quidem consue-
 tudine iam receptum erat, ut in eos qui nullo essent fœ-
 dere iuncti, ita statuerent: sed præter hoc omnes masculos
 quos

Licinnius
 astu pericu-
 lum effugit.

Rhæti à
 Druso & Ti-
 berio suba-
 cti.

quos comprehendissent, etiam in utero adhuc matrū (id enim quibusdam diuinationibus inuestigabant) morantes negabant. Ea propter Augustus principio Drusum contra eos cum exercitu misit, isque Rhētos apud Alpes sibi Tridentinas obuiam factos, praelio congressus, haud magno certamine fudit, et, sive uictoriae ergo Praetorios honores adeptus est. Deinde cum ab Italia reiecti Rhēti nihilominus Galliam urgerent, Tiberium quoque contra eos misit. Proinde Drusus ac Tiberius simul multis locis in Rhētiā irrumpentes, legatorum opera, ac ipse etiam Tiberius per lacum nauigiis subuectus, exterruerunt ea re barbaros: dissipatosque aggressi, haud difficulter multis exiguis praeliis dispersas eorum copias deleuerunt, reliquosque infirmiores exinde, ac animis collapsos in suam potestatem redegerunt. Quid uero populosi erat gens Rhētorum, uidebanturque bellum retentaturi, maximam eius, et atate uallatissimam partem inde abduxerunt, his relictis, qui et colendae ei regioni sufficerent, et ad rebellandum non satis uirum haberent. Hoc ipso anno Vedius Pollio mortem obiit, uir qui alioquin nihil memoria dignū egerit, libertinus genere, et equestris ordinis, diuitiarū tamen et se uicīe nomine celebrissimus, ita ut in historiis quoque locum inuenerit. Ne uero molestus sim, singula eius facta recēsendo, habuit is murenas (piscis est hoc nomen) quae humana carne uesci didicissent, eas in piscinis alebat, mancipiaque eis quae morti addixisset, obiciēbat. Cum aliquādo Augustum conuiuium excepisset, et calicem crystallinū ministri poculorū frēgisset, murenis eam, ne conuiuii quidē pudore motus, proiici iussit: cum puer ad Augusti pedes procideret, ei que supplicaret, primum Augustus persuadere Pollioni conatus est, ne quid huiusmodi ageret: quod ubi frustra fuit, Agē-

dum,

Vedij Pol-
lionis mors
lux⁹, & cru-
delitas.
Murenæ.

Augustus ut
V. dū inhi-
buerit.

dum, inquit, profer omnia pocula quæ huius generis, aut
 alioquin preciosa habes, ut iis utamur: allata omnia con-
 fringi iussit. Quod etsi indigne ferebat Veditius, quia tamē
 neq; propter unicum poculum respectu tante eorum quæ
 perierant multitudinis amplius irasci, neque potius eius
 quod Augustus egisset à seruo exigere poterat, inuitus
 etiam conqueuit. Hic igitur uir erat Pollio, qui tū mor-
 tuius multa multis legauit: Augusto autem magnam hæ-
 reditatis partem, & Pausilypum nullam inter Neapolim, Pausilypū.
 & Puteolos iacentē, iussitq; ut is populo aliquod silen-
 didum opus faceret. Eius operis causa faciendi uerbo, re-
 autem, ne quod Vedij in urbe extaret monumentū, ædes
 Pollionis funditus euerit Augustus: porticūq; ibi circun-
 ducta, non Pollionis sed Liuiæ nomen inscripsit. Sed hæc Porticus Li-
uiz.
 posteriorib; temporib; facta sunt. Tum uerò multas in Gal-
 liam & Hispaniam colonias deduxit, Cyzicenis liberta- Cyzicenis li-
bertas red-
dita.
 tem restituit: Paphiis terræ motu afflictis largitus est, ius- Paphos Au-
gusta.
 sitq; ut urbem Augustam nominarent. Id non eò à mere-
 fectur, quasi non aliis quoque urbibus multis prius ac po-
 steà in simili infortunio Augustus ac Senatores auxiliū
 tulerint, quas si quis omnes enumerare uelit, res in infia-
 nitum se extenderit: sed quod cognomina etiam urbium
 honoris causa Senatus eis imposuit, & non, quod nunc sit, Cognomi-
na urbium.
 ipse sibi nomina quotquot uellent delegerunt. Anno scē Anno V. C.
740.
 quenti, M. Crassus & Cn. Cornelius Consulatum gesse-
 runt: at Aediles, quia aues eis non addixissent, cum se ma-
 gistratu abdicassent, eundem rursus aliis comitiis contra
 maiorum instituta susceperunt. Pauli porticus incendio Incēdium.
Pauli porti-
cus.
 absumpta est, ignisque ab ea ad Vestræ usque grassatus, ita
 et sacra à Vestalibus (nam earum summa sacerdos exca-
 cata fuerat) reliquis in Palatium sint translata, & in do-
 mo Flaminis dialis posita. Hæc postea à porticus uerbo qui-
 dem

Pannonij.

dem ab Aemilio, qui ab eo qui primus hanc fecerat genus suum trahebat, re autem ab Augusto & Pauli amicis re-
fecta est. Tunc autem Pannonij rebellantes, denuò subiu-

Liguria Co-
mata Ro-
manis subdi-
tur.

gati sunt: Ligures etiam Comati, qui Alpes maritimas li-
beri hactenus coluerant, in seruitutem redacti sunt. res
quoque in Bosporo Cimmerico ad defectionem spectan-

Scribonius
Bospori re-
gnum affe-
rat.

tes, pacatæ. Scribonius quidam Mithridati se nepotem
esse perhibens, sibi que id regnum, quia Asander diem
suum clauserat, ab Augusto traditum, uxorem Asandri

Dynamis.

Dynamin, cui à marito regnum fuerat relictum, filiam
Pharnacis, neptem Mithridatis in matrimonium duxit, Bo-

Polemoni
Bospori re-
gnum ab A-
grippa da-
tum.

sporūmq; occupauit. Agrippa re audita, Polemonem Pon-
ti eius quæ est ad Cappadociam sita regem misit, ut ei bel-
lum faceret, isque Scribonium superstitem non inuenit,

(fraude enim eius cognita Bosporani iam necauerant ho-
minem) resistentes tamen Bosporanos, quod metuebant, ne

is rex ipsis constitueretur, praelio uicit, neq; tamen eos
subegit: cum uerò Agrippa contra ipsos exercitum ad-

ducens Sinopen peruenisset, armis demum positis Pole-
moni traditi sunt, coniuxque Dynamis data, Augusto ni-

mirum id probante. Ob hæc supplicatio Agrippæ nomi-
ne fuit, neq; tamen is triumphum, etsi decretum sibi, dis-

xit: sicut neque initio quicquam de his rebus gestis ad Se-
natum perscripsit. Cuius exemplū pro lege quadam acce-

ptum posteriores imitati, ne ipsi quidem Senatum per li-
teras de re gesta certiore fecerunt, neque triumphum

duxerunt: idcircoq; ut ego censco, nulli etiam alij qui eius
similis esset, triumphus concessus deinde est, sed solis triū-

phalibus honoribus sunt ornati. Augustus rebus Galli-
cis, Germanicis, Hispanicisque omnibus confectis, cum

multos in singula sumptus fecisset, magnam ab aliis pecu-
niæ uim accepisset, libertatem ac ius ciuitatis aliis dedif-
set,

Triūpho o-
misso, triū-
phali heno-
tib; esse cō-
tentum, vn-
de cœperit.

set, aliis ademisset, Druso in Germania relicto, Romam reuersus est, Tiberio & Quintilio Varo Cos. Nuncius aduentus Augusti forte iisdem diebus Romam allatus est, quibus theatrum Cornelius Balbus, quod nunc quoque ab ipso nomen habet, dedicans, spectacula exhibebat: itaque Balbus id sibi gloriæ duxit, quod Augustum etiam ipse esset in id introducturus, (quantquam tantum aquæ Tiberis exundans per urbem diffuderat, ut non nisi naui in theatrum posset ueniri) cumque in honorem theatri Tiberius sententiam primum omnium rogauit. Conuenerat enim Senatus, ac statuerat inter alia arā in ipsa curia proreditu Augusti consecrare, utque qui Augusto cum esset intra Pomærium supplices fierent, impunitatem haberent. Nentrum horum Augustus accepit, ut neque passus est obuiam sibi ire populum, sed noctu urbem intrauit: solitus hoc semper ferè facere, siue in suburbana, siue alio profectus fuisset, ne cui molestiam exhiberet. Postridie quam in urbem uenit, in Palatio populum salutauit: & in Capitolium ascendens, lauream fascibus detraxit, ac ad Iouis eam genua apposuit: eademque die balnea & tonsores populo gratis præbuit. Deinde conuocato Senatu, ipse grauedine laborans nihil locutus, Quæstori libellum recitandum dedit: eo recensebantur res ab ipso gestæ, anni militiæ ciuibz determinabantur: quantumque pecuniæ emeritis stipendiis pro agro quem nunquam non petebant, essent accepturi, uidelicet ut constituto certo militiæ præmio, nullam tumultuandi causam haberent. Erant autem definiti anni prætorius cohortibus duodecim, aliis seddecim, pecuniæque etiam plus illis quam his. Hoc institutum neminem militum in præsentiarum neque uoluptate, neque indignatione mouit, cum neque ad ipsi sererentur omnia quæ cupiebant, neque omnes eorum spes irrit

Anno V. C.
741.
Augustus Ro-
mam redit.
Cornelij
Balbi thea-
trum.

Augusti mo-
desia.

Militiæ re-
pus & stipē-
dium.

Theatrum
Marcelli.

Caius.
Natalicia
Augusti.

Senatus cen-
sur.
Census Se-
natorius.

Senatuscon-
sultum de
XX. uiris, &
Tribuni-
plebis.
XXXVI. vi-
ri.

irritæ fierent: reliquis autem spes bona ostensa est, fore ne posthac suis fortunis spoliarentur. Post hæc theatrum Marcelli Augustus dedicauit, ludisque eius rei gratia factis, Troiam inter alios patricios pueros nepos Augusti Caius ludit, fræ Africanæ D. C. occise. Natalem Augusti diem Iulius Antonij F. Prætor equestri certamine & uenatione celebrauit, & ex senatusconsulto epulum Augusto & Senatoribus in Capitolio dedit. Secundum ea iterum Senatus censura inita est. Cum enim initio Senatoribus census esset definitus quadringenta sestertia, quonia multi bellis intestinis paternas facultates amiserat, progressu autem temporis, ac locupletioribus factis hominibus, is usque ad decies sestertium auctus fuisset, nemo iam inueniri potuit, qui sponte sua Senator esse uellet: sed fuisse filij etiam, nepotesque Senatorum, qui siue reuera inopes, siue propter maiorum calamitates animis fracti, non modo non affectarent Senatoriam dignitatem, sed eam quoque adscripti in Senatorum numerum eiurerent. Itaque absente adhuc ab urbe Augusto Senatusconsultum fuerat factum, ut XX. uiri (magistratus hoc nomen est) ex equitibus constituerentur, quorum deinde nullus in Senatū est allectus, nisi quæ etiam aliū magistratū, cuius ratione Senator posset fieri, gessisset. Porro hi uiginti uiri in locum uiginti & sex uirorum successerunt, eorum tres ad capitalia iudicia sunt ordinati, alij tres eundem nominis præ sunt, quatuor uias urbanas curant, decem iudiciis iis quæ ad Centumuiros sorte deferuntur, præficiuntur, duo enim ij, qui uias extra urbem curabant, & quatuor qui in Campaniam mittebantur, tunc abrogati erant. Id igitur Senatusconsultum factū est Augustio absente: decretumque præterea, quonia nemo facile Tribunatū ple-

bis petebat, ut sorte ex ijs qui Quæstores fuissent, nec
 dum quadragesimum annum attigissent, ij deligerentur.
 Tunc uerò Augustus omnem eum ordinem examinauit:
 omiſſisque ijs qui trigesimum quintum annum superas-
 sent, reliquos omnes qui censum Senatorium haberent,
 neque corpore essent manco, Senatores esse cogit. Ipse
 quidem corpora eorum inspexit: de fortunis autem iure
 iurando ut uerum profiterentur eos obstrinxit, iuratis
 etiam ijs qui testimonium ferrent, simulque rationem pau-
 pertatis & uitæ eos poposcit. Neque uerò hac in publi-
 cis cura usus, priuata neglexit: quinimò Tiberium incre-
 pauit, quòd ludus uotiuus quos pro suo reditu faciebat,
 Caio iuxta se sedē dedisset: populūmq; obiurgauit, quòd
 plausu & laudibus eam rem profecutus esset. Lepido po-
 stea mortuo Augustus cum esset summus Pontifex creatus,
 ac propterea decernere quædā ipsi Senatus uellet, profes-
 sus nihil se admissurum, cum nihilominus instarent, surgens
 è Senatu abiit. Ita neque eorum decreta approbata sunt,
 neque domum publicam accepit: sed cum omnino publi-
 cam esse Pontifici maximo habitationem oporteret, sua-
 rum ædium partem ipse publicam esse iussit, ac regis sa-
 crificuli domum uirginibus Vestalibus dedit, quoniam ea-
 rum ædibus contigua erat. Cum Cornelius Sifentius pro-
 pter uitam uxoris suæ culparetur, ac in Senatu dixisset,
 se eam & sciente, & suadente Augusto duxisse, uehe-
 menti ira correptus Augustus, nihil neque locutus ne-
 que agens grauius, è curia se proripuit, pauloque post
 reuersus est, quòd malebat (ita enim amicis suis deinde re-
 ferebat) hoc potius quamquam inconueniens facere, quàm
 ibi manens, aliquo grauiori facto opus habere. Post Agrip-
 pam ex Syria reuersum, Tribunicia potestate in aliud
 quinquennium prorogata cohonestauit, ac in Pannoniam,

Mani cor-
 pore, Senatu
 prohibiti.

Tiberius ab
 Augusto no-
 tatus.

Augusti pō-
 tificatus ma-
 ximus.

Cornelius
 Sifentius.
 Augustus ur-
 itæ modera-
 tus sit.

Agrippa
 Tribunicia
 potestate or-
 natus in pā-
 noniā mī-
 titur.

An. V. C.
741.

Agrippæ
mors.

Augustus ut
funus Agrip
pæ honesta
uerit.

Censori lu
strum condē.
do cadauer
uidere nec
fas.

Agrippæ
laus.

ubi iam bellum gliscebatur, cum maiori imperio quàm ullus alius extra Italiam haberet, misit. Agrippa eam expeditionem iam hyeme instante, qua M. Valerius Messala Barbatus, & P. Sulpicius Quirinius Consules fuerat fecit: quo eius aduentu exterriti Pannonij cum à rebellionē destitissent, reuersus, cum in Campaniam uenisset, morbo decubuit. Augustus tum fortè Quinquatrib. nuntius gladiatorum filiorum nomine exhibebat: ij simulac de casu Agrippæ cognouit, properatò ex urbe profectus, mortuum cum inuenit, corpus eius in urbem aduexit: ac in foro propositum, funebri laudatione decorauit, cortina inter se & mortuum expansa. (Id uelut quid sibi uoluerit, equidem certus non sum. Qui enim dicunt, propterea quòd summus Pontifex, aut quòd Censor esset Augustus, ideo hoc factum, utrique errant: nam neque Pontifici Maximo cadaueribus aspiciendis interdictum est, neque Censori, nisi cum lustrum condit, hic enim si quod ante lustralia sacra mortui corpus intueatur, omnia ab eo antea acta rescinduntur) deinde funus eius extulit in eum locum, in quem deinde ipse elatus est, suoq; eum in sepulcro condidit, cum esset Agrippæ proprium in campo Martio monumentum concessum. Ille fuit Agrippæ uitæ exitus, uiro citra controuersiam omnium suæ ætatis hominum optimo, amicitiaq; Augusti ad eius, Reipublice summam utilitatem uso. Quanto enim alios uirtute antebat, tantum ultrò concedebat Augusto: cui cum omnem suam sapientiam ac fortitudinem cum summo eius commodo utendam daret, honores ac potentiam ab eo receptam bene merendum de alijs impendebat. Vnde factum est, ut neque Augusto molestus unquam esset, neque inuidie aliorum obnoxius: sed & Augusto ita imperium stabiliuit, ut eam formam Reipublice ipse maxime appetijse uideri

uideri posset, & populum beneficijs ita sibi deuinxit, ut omnium maxime popularis iudicaretur. Moriens etiam populo hortos, & balneum à se denominatum legauit, ut gratis lauarentur, prædia quædam ad hoc Augusto tribuens. Augustus non hæc modò populo dedit, sed uiritim quoq; pecuniam à se, quasi Agrippa ita mandasset, diuisit. Nam plurima bona defuncti Agrippæ ad Augustum redierunt, interq; ea Cherrhonesus etiam apud Hellespontum, quæ nescio quo iure ad Agrippam peruenerit. Desiderium autem Agrippæ diu admodum tenuit, idcoq; & apud populum cum honoratum efficit, & filium qui ei mortuo natus fuit, Agrippam nominauit. Tamen ne quid eorum quæ antiquitus instituta erant, intermitteretur cauit: & quanquam nemo optimatum ludis interesse uellet, tamen ipse gladiatorios ludos perfecit, qui se quoque absente sæpius facti sunt. Certè Agrippæ casus adeò non priuatim ad eius domum, sed publicè ad omnes Romanos spectauit. ut tunc quoque ea quæ maximas calamitates præcurrere solent signa euenerint. Buthones enim in urbem frequentes uenerunt, fulnине domus ea in Albano, in quam Consules sacram rem ibi facientes, diuertere solent, icta fuit, Cometa cum multos dies urbi imminens apparuisset, in faces abiit, incendio multa urbis ædificia, ac Romuli inter hæc tabernaculum conflagrauit, cum in id corui carnes ignitas ab ara quadam raptas coniecissent. Secundum hæc Augustus in aliud quinquennium magister correctorque morum constitutus (nam hoc quoque, ut & imperium, ad certum tempus accipiebat) iussit, ut Senatores quoties in Curiam conuenire, aut se accedere uellent, iussitum adolerent: eo & religionis studium inculcabatur, & signū conueniendi facilius dabatur. Cum Tribunatus plebis propter dissolutam eius

Cherrhonesus Augusti.

Agrippa Agrippæ F. Posthumus

Prodigia.

Augustus morum magister. Senatus conuentus sanctimoniam. Tribunatus petio.

Asia rediit
Cæsar per-
soluit.

Augusti in
suos fami-
liares amor
in alios mo-
destia.

Tiberius ge-
ner Augusti
fit, & in lo-
cum Agrip-
pæ succedit
Pannonij à
Tiberio do-
mitti.
Scordisci
Romano-
rū socij.

uim à perpaucis pteretur, legem tulit, ut ex equitibus, qui non minus quàm decies sestertiū possiderent, unusquisque magistratus unum deligeret, atque ex his populus eos qui deficerent designaret, si quidem ij equites. deinceps patricij esse uellent: sin minus, licere ijs ad equestrem ordinem redire. Præterea quoniam Asia provincia adminiculo aliquo indigebat, terræmotib. potissimum concussa, ex suis pecunijs tributum eorum annuum in aras intulit, sorteque non suffragijs lectum ei præsidem ad biennium dedit. Cum aliquando in iudicio de adulterio Apuleius & Mæcenas malè audirent, non quòd ipsorum esset crimen, sed quia reo studiose patrocinabantur, uenit in Curiam Augustus, ac pro tribunali sedens, nullo alio acto quàm quòd accusatori edixit, ne suos cognatos amicosque traduceret, surrexit. Ob hæc & alia eius facta eum collata ad id pecunia statuis honorauerunt, permiseruntque id quod antea nequaquam licebat, ut natalicijs Augusti innupti innuptæq; inter alios spectare, epulisque interesse possent. Agrippa mortuo, quem non necessitudinis, sed uirtutis causa dilexerat, cum opus quodam haberet, qui se in rerum administratione adiuuaret, qui ipse tamen honoribus & potentia reliquis longè esset superior, quò omnia commodè & citra inuidiam insidiâsque aliorum administrari possent, inuitus etiam Tiberium ad hoc adsumpsit, cum nepotes sui puerilem adhuc ætatem agerent. Itaque Tiberio adempta quam habebat uxor (sic liam Agrippæ ex alia quàm Iulia coniuge) quæ & infan-tem ex eo natum iam alebat, & uterum ferebat, Iuliam ei copulauit, ac contra Pannonios eum misit, qui cum metu Agrippæ quieuisent, eo defuncto ad bellum consurrexerant. Eos Tiberius, usus egregia Scordiscorum qui Pannoniorum fines attingebant, eodémque belli apparatu

ratu utebantur, opera, multis, maleficijs agro mortalibus impositis domuit, arma ademit, iuniorum plerosque in alias regiones abducendos uendidit. Harum rerum gestarum causa Senatus Tiberio triumphum decreuit: quem ut duceret, Augustus non permisit, eius loco triumphalibus eum honoribus ornans. Idem hoc Druso etiam obtigit. Hic cum Sicambri, eorumque auxiliarij propter absentiam Augusti, ac quia uidebant Gallos ingum seruitutis grauatim ferre, bellum mouissent, Gallorum primoribus sub prætectu eius fisti, quod hodie etiam Lugduni ad aram Augusti celebratur, euocatis, motum subditorum præoccupauit: inde Germanis intentus, quando Rhenum transirent, eos repulit, atque ipse deinde in Vspetarum regionem secundum insulam Batauorum, atque inde in Sicambriorum terram transgressus, magnam agri partem uastauit. Inde secundo Rheno in Oceanum deuectus, Frisios subegit, ac per paludem in Chaucorum fines profectus, in periculo fuit, nauibus propter defluxum maris in sicco destitutis: tamen Frisiorum opera, qui pedestri militia se ei iunxerant, superato discrimine inde digressus (iam enim hyems appetebat) Romam peruenit, ibique Prætor urbanus, quanquam Prætorios honores iam adeptus, est creatus, Q. Aelio Tuberone, Paulo Fabio Maximo, Consulibus. Anitio ueris rursus ad bellum profectus, Rhenum transijt, Vspetas subiugauit, Lupiæque fluminis ripis ponte iunctis, in Sicambros irrupit, perq; eos in Cheruscorum regionem usque ad Visurgim processit: id ut ci liceret, Sicambriorum in Chattos, qui soli finitimorum auxilia negauerat, totius populi uiribus facta expeditio effecerat, quo tempore Drusus ijs imprudentibus regionem peragravit, Visurgim etiam transiturus, ni cum inopia alimentorum, ac hyemis propinquitas, præterea examen

Drusi res egregie gestæ in Germania. Sicambri Ara Augusti Lugduni. Vspetæ. Insula Batauorum. Frisij subacti.

An. V. C. 743.

Lupias fluius. Visurgis fluius.

apum in castris uisum deterruissent. Regressus in sociorum terram, in summum deuenit periculum, insidijs hostium frequenter latus, & aliquando in loco angusto ac concauo circumclusus, haud procul absuit quin cum toto exercitu periret, à qua eum pernicië nihil aliud eripuit, quàm hostium temeritas, qui cum uno omnes Romanos impetu deleri posse crederent, nullo ordine seruato eos aggressi, uicini inde, ferociâque sua fracta discessere. Ex eo Barbari propius adire ueriti, eminus tantum hostem instare, ita ut Drusus uicissim ijs contemptis, castellum contra eos ad Lupiæ & Alifonis fluuiorum confluentes, aliudq; in Chattis ad ipsum Rhenum extruxerit. Ob hæc ei honores triumphales, ut ouans in urbem inueheretur, ac peracta Prætura cum Proconsulari imperio esset, decretum est: nomen autem Imperatorium, etsi sicut Tiberius etiam, à militibus imperator fuerat dictus, ac utraq; re gesta id abunde meruerat, nondum ab Augusto datum est. Hæc eo tempore à Druso gesta sunt: ludique quos Prætor ipse tum faciendos habebat, maximo sumptu exhibuit, ac natalis Augusti in circo & varijs alijs urbis locis, uenationibus celebratus est: idque etsi non decretum, tamen quotannis frè à Prætoribus factum: Augustalia etiâ quæ hodie celebrantur, tunc primum ex senatusconsulto acta sunt. Tiberius autem Dalmatas rebellantes, ac Pannonios qui per eius, ac maioris partis copiarum absentiam res nouas moliti fuerant, utrisque simul bello illato, ac modo hæc, modo illac transferendo in suam potestatem redegit: quas ob res gestas iidem ei qui Druso honores sunt tributi, ac exinde Dalmatia, ut quæ arma semper & perse, & ob propinquitatem Pannoniæ requireret, Augusti custodiæ cõmissa est. Sub idem tempus Vologeses Thrax, Bessus natione, sacerdosque Bacchi, qui apud eos colitur, multos

Honores
Druso dati.

Augustalia.
Dalmatæ, et
Pannonij do-
miti à Tibe-
rio.

Dalmatia
Augusto cõ-
missa.
Vologæsis
Tracis ac
Bessorum bel-
lum, & ut à
L. Pisone ui-
ci.

multos uana religione obiecta sibi ad sociavit, eorumque auxilio facta defectione, Rhasciporim Cotys filium uictum necavit, ac deinde Rhymetalcem superstitionis uanae praetextu usus citra praelium exercitu nudatum in fugam coniecit, eumque insecutus, in Cherrhonesum irrupit, ac multum ei damni iniunxit: Sialeta quoque Macedoniam infestauere. Contra hos populos bellum gerere iussus L. Piso, qui tum Pamphyliæ præerat. Cuius aduentu præcognito cum recessissent Bessi, ipse in eorum regionem exercitu adducto, primo praelium sinistrum fecit: deinde recuperata uictoria, Bessorum et circumiacentiumque defectionis socij fuerant, agros uastauit, omnes eos populos partim ultro sibi se dedentes, partim terrore ut id facerent compulso, nonnullos etiam pagna superatos subegit, ac nonnullos deinde rebellionem retinentes, de nouo in seruitutem coniecit. Ob has ei res gestas supplicatio et honores triumphales decreti. Interea Augustus indicem omnium suorum bonorum perinde ac si esset priuatus homo conscripsit, Senatūque legit: et cum uideret non semper frequentes conuenire Senatores, senatusconsultum etiam a paucioribus quam CCC. Senatoribus ut fieri possent statuit, cum antea hunc numerum, ut ratio esset, requirerent. Cumque iterum pecuniam ei ad imagines faciendas Senatus populusque conferrent, nullam quidem sibi salutis autem publicæ, Concordiæque, et Pacis posuit: Semper autem ferre, utcumque se eius occasio obtulerat, id faciebant, ac tandem ipsa prima anni die eam non in comune iam contulerunt, sed ad ipsum Augustum accedentes, plus minusue singuli ei porrexerunt: atque ipse tantumdem aut plus etiam addens ipsis reddidit, non patrieius modo, sed reliquis etiam. Accipio etiam ex oraculo quodam, aut somnio, quod annis certa die argenti nonnihil

Rhasciporis mors.

Sialeta.
L. Pisonis Thracum domat.

Senatusconsultum quod Senatores facerent.

Salutis publicæ, Concordiæ et Pacis.

Augustus pecuniam colligit.

Ostauiz
mors.

Flamé Dia-
lis.
Quæstorum
officium.

Daci & Dal-
matæ arma-
capientes à
Tiberio cõ-
pescuntur.
Chatti à
Druso uicti

An. V. C.
744.

ab accidentibus quasi emendicantem accepisse: id si quis credendum non putet, tamen ita traditum est. Eodem anno Iuliam Tiberio matrimonio coniunxit, & Octauiam sororem uita defunctam in sacrario Iulio publicè exposuit: cortinâq; ut antè, extensa pro corpore, funebrem orationem habuit, Drususq; pro rostris, uidelicet in publico luctu, Senatoriam uestem lugubri permutauit: tum funus eius generi extulerunt, Augustus autem non omnia quæ in eius fuerant honorem decreta admisit. Tum quoque primum post Merulam flamen Dialis creatus est: Quæstoribus etiam quæ unoquoque tempore fierent Senatusconsultis adseruanda tradita, cum Tribuni plebis, ac Aediles, quibus antè id negotium datum fuerat, per apparitores hoc suos egissent, atq; inde error & confusio incidisset. Decretum quoque est, ut Iani Gemini templum quod ijs quæ dixi bellis exortis apertum fuerat, ijs iam compositis clauderetur: uerum id ne fieret: Daci obstiterè, qui Istrû frigore concretum transgressi, ex Pannonia prædas abstulerant: Dalmatæ quoq; propter exactum tributum rebellionem fecèrè. Hos motus Tiberius ex Gallia, in quam cum Augusto profectus fuerat, euocatus, pacauit. Germanos cum alios, tû Chatts (hi enim quoq; relicto eo agro, quem Romani ipsis assignauerant, Sicambris se coniunxerant) Drusus partim maleficijs infestauit, partim subegit. His peractis Tiberius & Drusus cû Augusto, qui in Lugdunensi Gallia plerunq; uersabatur, haud procul à bello Germanico remotus, eiusq; euentui intentus, Romam redierunt, ac ea quæ uictoria impetrata fieri leges iubent, aut aliàs conuenit, peregrunt. Hæc acta Iulio, ac Fabio Maximo Consulibus.

DIONIS

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER QVIN.

quagesimusquintus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI.

De morte Drusi.

Vt Liuiæ templum fuerit dedicatum.

Vt Campus Agrippæ fuerit dedicatus.

Vt Diribitorum fuerit dedicatum.

De discessu Tiberij in Rhodum.

Vt Augusti ædes, fanumque in ea Martis fuerint consecrata.

De morte Lucij & Calj Cæsarum.

Quomodo Augustus Tiberium adoptauerit.

Quemadmodum Liuia Augustum adhortata fuerit, vt cle-
mentius Imperaret.

De legionibus, vtque constituti sint, qui pecuniam militarem
administrarent.

Vt vigiles nocturni fuerint instituti.

De bello, quod contra Dalmatas & Pannonios Tiberius
gessit.

Annorum historia XVI I. hoc libro narratur, in quibus Con-
sularum habuerunt:

745. Claudius Nero. Ti. F. Drusus.

T. Quintus T. F. Crispinus.

746. C. Marcius Censorinus.

C. Asinius C. F. Gallus.

747. Ti. Claudius, Tiberij F. I. I.

Cn. Capurnius C. F. Piso I. I.

748. D. Lælius D. F. Balbus.

C. Antistius C. F. Veter.

749. Augustus X. I. I.

L. Sylla.

750. C. Calpurnius Sabinus. I. I.

L. Passienus Rufus.

751. L. Cornelius. L. F. Lentulus.

An. V. C.

- M. Valerius M. F. Messalinus.
 753. Augustus X III.
 M. Plautius M. F. Syluanus.
 753. Cossius Cornelius Cn. F. Lentulus.
 L. Calpurnius Cn. F. Piso.
 754. C. Cæsar Augustus X III L.
 L. Aemilius L. F. Paulus.
 755. P. Vinicius M. F.
 P. Alfenus P. F. Varus.
 756. L. Aelius L. F. Lamia.
 M. Serrullius M. F.
 757. Sex. † Aemilius Q. F. † Carus. † alij Aelius.
 C. Senticus C. F. Saturninus, † al. Catulus.
 758. L. Valerius Poriti F. Messala Volcæus.
 Cn. Cornelius L. F. Cinna Magnus.
 759. M. Aemilius L. F. Lepidus.
 L. Arruntius L. F.
 760. A. Licinnius Nerua Silanus.
 Q. Cæcilius Metellus Creticus.
 761. Furius M. F. Camillus.
 Sex. Nonius C. F. Quintilianus.

Prodigia.

INNO insequenti, Druso & T. Quintio Crispino Consulibus, signa Druso haud læta acciderunt. Inter multa alia quæ tempestate & fulminib. perditæ fuerent, templo quoque nonnulla, adeoque Iouis etiam Capitolini, & huic adiunctum sanum læsa sunt. Quibus neglectis, Drusus in Chattorum fines ingressus, obuia quæque non sine magno labore sabigendo, congressosque præliis haud incruenta victoria superando, usque in Sucuos peruenit: inde in Cheruscos conuerso itinere, Visurgim transgressus, omnia populando ad Albim usque perrexit, qui ex Vandalicis montibus profluens, in Oceanum Septem

Drusus
res
ge
raz.

Albis.

Septentrionalem magnus admodum factus effluit. Hunc cum frustra conatus esset transire, trophæis constitutis recessit: etenim mulier quædam humana amplior forma ei obuiam facta: Druse, inquit, quò tandem nullum cupiditati tuæ modum statuens contendis? non tibi satis concessum hæc omnia uidere, quin tu abi: iam enim & operum tuorum & uitæ instat tibi terminus. Oblatam à deo aliquo hanc uocem, mirum profectò est, neque tamen mihi fides abroganda uidetur huic rei, quam statim euentus comprobauit: nam & continuo retrò ire Drusus cepit, & in itinere prius quàm Rhenum attingeret, morbo decessit. Astipulantur huic quod commemorauimus prodigio, etiam alia: namque & sub mortem eius lupi circum castra ipsius uagati ululabant, & iuvenes duo per medias munitiones equis transfuecti apparuerant, cuius latiusque muliebris auditus fuerat, & stellæ in cælo discurrerant. Ad famam ægrotantis Drusi Augustus, qui non ita procul ab eo aberat, celeriter Tiberium accersit, isque animam adhuc trahentem fratrem suum reperit, Romamque corpus defuncti attulit, portantibus id principio usque ad hyberna centurionibus ac Tribunis militum, inde singularum in itinere urbium primoribus. Cadauere in foro proposito, duplex Drusi laudatio, una à Tiberio in ipso foro, altera in Flaminio circo ab Augusto habitata est, qui cum exercitu urbe profectus, neque fas ei erat intra pomerium intrare, cum ea quæ ante id fieri instituta maiorum iubent, nondum perfecisset. Drusi funus ab ijs qui equestrem ordinem cum dignitate seruabāt, & à patricijs in campum Martium est allatum, ibi cremati reliquæ in Augusti sunt sepulchrum conditæ, Germanicique cognomen ei & filijs datum, honoris

Ostentum
Druso factum.

Mors Drusi.

Laudationes tuncbres Drusiduz.

Germanici cognomen.

Liuij statuf,
& honor e-
rum que ter
peperiffent.
Ius trium li-
berorum.

honoresque ftatuarum, fornicum, & honorarij ad ipfum Rhenum tumuli dati. Tiberius, quòd uiuente adhuc Drufo Dalmatas & Pannonios nonnihil motuum oftendentes opprefferat, ouans in urbē equo inuectus eft, epulumque populo in Capitolio partim, partim alijs locis urbis exhibuit, fimulque Liuia & Iulia mulieribus epulū dederunt, eadēq; Drufo etiam parabantur, feriæq; iterum agenda in eius Triumpho gratiā crāt, cum is interitū fuo hęc omnia irrita fecit. Liuia autem folatij causa ftatuis donata, & in matrum quę ter peperiffent numerum relata eft: quibus enim uel uiris uel mulieribus fortuna tertiam prolem non conceffit, eorum nonnullis tamen lex quædam à Senatu primum, nunc autem ab Imperatore etiam lata ius trium liberorum largitur, ut neque multa quę ftérilibus eft propofita teneantur, & paucis duntaxat exceptis, copiofæ proli conftituta præmia omnia adimpifcantur: *

Senatus ha-
bendi lex
ab Augufto
facta.

& non modò homines, fed Dij quoque hęc inueniunt, ut quod ijs moriens aliquis legauit, accipiant. Auguftus porrò edixit, ut certis diebus Senatus ageretur, de quibus cum antehac nihil effet definitum, idēque multi abeffent, fingulis menfibus dies certos habendi Senatus conftituit, ad quas neceffariò omnes hi, quos leges in Senatum uenire iubent, adeffent: ac ne qua abfentiae poffet obtendi excufatio, cauuit, ne quod iudicium, aut alia ulla res Senatoribus competens eo tempore fierit: numerum etiam, qui ut ratum effet Senatus confultum requiritur, fecundum fingulas, ut paucis dicam, Senatus confulti formas definiuit: multāque eorum qui nullam ob iuftam caufam in Senatum non ueniffent, adauxit: & quoniam multæ huiufmodi culpæ ob multitudine

dinem reorum poenam effugiebant, iussit ut si plures hoc
 modo peccassent, quintus quisque in quem fors incidisset,
 plecteretur: omnia nomina Senatorum in albo conscripta
 publicè edidit, qui mos etiamnum inde tractus permanet.
 Hoc modo ad compellendos in concilium Senatores usus est
 Augustus. Quòd si quando casu fieret, ut non tot quot opus
 erat convenirent, (nam præterquam quòd Imperatore præ-
 sente numerus Senatorum qui adessent, accuratè in-
 hibatur, idem hoc etiam ferme omnibus alijs etiam quibus
 Senatus habebatur diebus fiebat) consilium quidem ij
 capiebant, & quod statuis-
 sent, id perscribatur: non tamen vim Senatusconsulti ob-
 tinebat, sed autoritas Senatus dicebatur, quæ videlicet
 ostenderet quæ fuisset sententia eorum qui consilio inter-
 fuerant Senatorum. Idemque hoc etiam tum observatum est,
 cum aut loco aut tempore alieno, aut nullo legitimo edi-
 cto vocati festinatò con-
 sissent, aut Tribuni aliqui plebis intercessissent, nam
 hic quoque cum Senatusconsultù fieri nequiret, tamen
 sententiam suam Senatus volebat esse occultam, quæ
 deinde more Romanorum foret, ac nomen Senatusconsulti
 acciperet. Idq; ab antiquis multo tempore studiosissimè
 retentum, nostro tempore ferè exolevit, sicut & id,
 quod de Prætoribus sanxit Augustus: his, cum indignè
 ferrent se, cum honore tamè Tribunos plebis anteirent,
 in Senatu sententiam dicendi ius non habere, Augustus
 id iuris concessit, quod tamen tempus eis postmodò
 abstulit. Hæc omnia Augustus antequam sanciret,
 in tabula perscripta in Curia proposuit, & Senatoribus
 binis ingredientibus liberum fecit ut legerent, ac si quid
 displiceret, aut melius eo aliquid inveni-
 rent, id ut exponerent. Omnino autem adeò popularis
 uideri volebat, ut cum commilitonum suorum cui-
 dam patrocini-
 um ipsius peten-

Quid differant
 Senat-
 usconsultù,
 & Autori-
 tas Senatus.

Prætorib.
 datù, ut sen-
 tentiam in
 Senatu di-
 cerent.

Augusti Cæ-
 saris mode-
 stia & faci-
 litas.

petēti, quia ipse occupationibus destineretur, amicū quē-
 dā patronum dedisset: isque iratus, se ipsi auxilio indigē-
 ti, non alium quendam suo loco misisse diccret, sed sese
 ubique pro eo pericula obiuisse, motus eo dicto ipse in for-
 rum uenerit, ac causam hominis egerit. Amico cuidam in
 iudicium pertracto adfuit, communicata prius cum Sena-
 ture, eūque reis exemit; actorem autem non modò ira
 nulla est persecutus, quāuis multa usum in dicendo liber-
 tate, sed etiam morum causa reum factum absoluit; id di-
 cens, libertatem eius propter multorum maliciam ex usu
 ipsis esse alioquin quos insidias sibi struxisse iudicio
 cognouerat, supplicijs afficere solitus. Quæstores etiam
 in ora maritima prope urbē, & alijs Italiæ locis ut præ-
 essent constituit, idque pluribus annis fecit. In urbem ta-
 men intrare tunc propter mortem Drusi noluit: sed anno
 proximo, C. Asinio Gallo, & C. Marcio Censorino Con-
 sulum, Romam inuiit, laureamque in Iouis Feretrii tem-
 plum præter consuetudinem Romanam intulit, neque ula-
 lum diem tamen festum egit, plius sibi morte Drusi dā-
 ni, quàm uictorijs commodi accidisse existimans. Consu-
 les uerò ea quæ pro uictoria fieri solebant, fecerunt, ac
 inter alia captiuos quosdam dimicare iusserunt. Augus-
 tus deinde cum Consules & reliqui magistratus culpa
 rētur, quòd largitionibus eas sibi dignitates parassent, ne-
 que inquisitionē instituit, & totam rē dissimulauit: quia
 neq; punire quēquam, neq; criminis manifesto ulli ueniā
 dare statuerat: sed pecuniam pignoris loco ab ijs qui pe-
 tituri essent magistratum aliquem accepit, quā qui
 largitiones fecisset, amitteret, idque eius factum ab omni-
 bus laudatum fuit. Quòd uerò cum non liceret seruum
 contra dominum adhibitis tormentis quæstioni subijci,
 huiusmodi seruos si usus postularet, uel Reipublicæ uel si
 bi uen-

Quæstorum
imperium.

Ambitui
obuiam it
Augustus.

Seruum nō
licet cōtra
dominum
torqueri.

biuendi iussit, ut alienæ iam possessionis, nec iam domini
 prioris qui reus esset, existens, exanuari posset, id à non-
 nullis culpatum, legē dissolui ea domini mutatione que-
 rentibus, alijs necessario id fieri dicentibus, cum multi
 hoc freti contra ipsum ac magistratus conspirarent: Post
 hæc Augustus cum principatum deposuisset, (hoc enim
 præ se ferebat) exacto decennio altero, inuitus iterum su-
 scepit, & in Germanos bellum molitus, ipse domi substi-
 tit. Tiberius autem Rhenum transijt. Eorum uim metuen-
 tes barbari omnes, exceptis Cantabris, legatos miserunt
 pacem petentes, sed neque tum eam impetraverunt, cum
 Augustus nisi Cantabris ad causam adiunctis negaret se
 eam daturum, neque deinde, cum Cantabri quoque lega-
 tos misissent: quos Augustus cum per urbes quasdam
 disposuisset, (erant autem multi ac præclari inter suos)
 tadium rei non ferentes, manus sibi ipsis intulere. Ita quo-
 que pax infecta mansit: sed barbari cum aliquandiu se
 continuissent, postmodò affatim à Romanis uindictam sui
 doloris repetierunt. Augustus præterea militibus, non
 quidem uictoriæ nomine (quanquam & ipse Imperato-
 ris nomen acceperat, & Tiberio dederat) sed quòd Ca-
 ium tunc primùm militaribus exercitijs deditum secum
 habebant, pecuniam largitus est. Cæterum Tiberium Dru-
 si loco ad imperium prouehens, imperatoriòque ob id no-
 mine decoratum, Consulcm iterum fecit, iussitque eū mo-
 re antiquitus recepto antequàm magistratum iniret, li-
 teras publicè proponere, triumpho etiam ipsum ornauit.
 Nam ipse quidē Augustus triumphū ducere nolēbat, sed
 id potius accipiebat, ut natalicijs suis perennes ludi essent
 equestres. Idem pomærij quoque terminos protulit,
 mensemque Sextilem, Augustum nominauit: quod no-
 men cum alij Septembri, quo mense natus esset Augu-
 stus,

Augusti &
 Tiberij ex-
 peditiones.

Cantabro-
 rum legati
 malè tra-
 ctati.

Tiberio al-
 ter Consu-
 latus desti-
 natus.
 Consulm
 designato-
 rum pote-
 stas.

Pomærium
 prolatum.

Augustus
menſus.
Mæcenatis
obitus, &
laus.

ſtus,indere uellent,ipſe Sextilem prætulit,quòd eo menſe primum Conſul factus,ac eo multis magnis prælijs uictoria potitus eſſet.Vt læta hæc Auguſto fuere, ita Mæcenatis obitu grauiter affectus eſt, cuius egregia cum in alijs rebus opera uſus fuit, ita ut equeſtris etiam duntaxat ordinis homini urbis custodiam diu commiſerit: tum uerò ſicubi ira impotentius efferretur, utilem eum ſibi habuit, à quo ab ira ad manſuetiorem animum reducere retur. Vnum eius rei documentum proferam. Præſente aliquando Mæcenate Auguſtus pro tribunali ſedens,cum multos eſſet morte damnaturus,præuidens hoc fore Mæcenas,cum per circumſtantium coronam ad ipſum irrumperet ac proximè aſiſtere nequiret, hæc uerba in tabella ſcripſit: Surge uerò tandem carniſex: eamque tabellam qua lecta, is ſtatim ſurrexit, nemine morte mulſato. neque uerò huiusmodi res ſtomachū Auguſto mouebāt, ſed gaudebat quantum ipſum ſua natura & neceſſitas rerū ad iram etiam præter decorum prouexiſſet, tantum amicorum libertate corripi. Virtutis uerò Mæcenatis maximum id indicium fuit, quòd cum Auguſti cupiditatibus reſiſteret, tamen ab eo inter familiares habitus, reliquis etiam ſe omnib. probauit: & quòd, cum plurimum apud hunc poſſet, adeò ut ab eo multis honores magiſtratiſque impetrauerit, tamen animo nihil elatus, in equeſtri ſtatu uitam ſuam exegit. Hæc in cauſa fuere, cur uehementem luctum Mæcenatis mors Auguſto aſſerret, quo ea etiam acceſſit, quòd Mæcenas quamuis propter uxorem ſuam ei eſſet inſenſus, tamen hæredem eum nuncupauit: ac præter minima quædam, in eius poteſtate reliquit, ſi uellet amicis ſuis quædam dare. Idem primus Romæ natatorium aquis calidis refertum inſtituit, primuſque ad ce-

Natatoriū
alidum.

l:ria

leritatem scribendi notas quasdam literarum excogi-
 tauit, quam rem Aquilæ liberti munisterio multos do-
 cuit. Tiberius Calendis Ianuarij, qui us Consulatum ini-
 uit cum Cn. Pisone in Octauij Curiam (hæc enim erat ex-
 tra pomerium) conuocato Senatu, sanum Concordiæ si-
 bi parari iussit, ut suo id & Drusi nomine inscriberet, ac
 deinde triumphauit: triumpho perfecto templum Liuiæ
 dedicauit cum matre, ac ipse Senatum in Capitolio, Liuiæ
 autem seorsim matronas epulo excepit. Paulo post Tibe-
 rius coortis in Germania motibus ad bellum profectus est,
 ac pro eo ludos uotos pro Augusti reditu Caius ac Piso
 fecerunt. Campum autem Agrippæ, porticum exceptæ, ac
 Diribitorium, ipse Augustus dedicauit. Diribitorium do-
 mum omnium earum quæ unquam uno culmine fuissent
 maximam (nunc omni eius tecto diruto, quia rursus com-
 mitti inter se non potuit, aperto fistigio conspicitur) A-
 grippæ imperfectum reliquerat, tunc uero ad finem perdu-
 ctum erat opus. Porticus in campo, quam eius soror Pola,
 quæ etiam cursus ordinauit, parabat, absoluta nondum erat.
 Funebre quoque gladiatorum munus, primò singulis con-
 tra singulos pugnantibus, post æquali numero commissis,
 editum est, idque in Septis, cum in honorem Agrippæ, tum
 quod multa circa forum ædificia incendium absumpserat:
 spectantibus omnibus, ipsisque adeo filiis Augusti (is enim
 eam non sumpserat) in pulla ueste. Incendij causa in alic-
 no ere consuetos collata est, quasi ij cum se magnis dam-
 nis affectos existimarent, consultò id parauissent, spe de-
 bitorum leuandorum. Verum hi nihil consecuti sunt. pro-
 curatores autem uicorum publici sunt constituti, quibus
 ueste quam magistratus gerunt, ac licetioribus binis in ijs
 locis quibus præessent uti certis diebus concessum, ac serui-
 cia quæ antè cum ædilibus in usum incendiõrum restringen-

Notæ litera-
 rum compen-
 diosæ.
 Aquila.

An. V. C.
 747.
 Octauij Cu-
 ria.
 Tib. Trium-
 phus.

Liuiæ templū.
 Campus A-
 grippæ.
 Diribitoriū

Pola soror
 Agrippæ.

Incendiū.
 Procurato-
 res uicorū.

XIIII. re-
giones ur-
bis.

An. V. C.
748.

C. & L. Cæ-
sarum mali
mores,

Tribunicia
potestas Ti-
berio con-
cessa.
Tiberius
Rhodum se-
cedit.

dorum fuerant, addita, urbsq; tota in regiones diuisa fuit
tunc quatuordecim, quibus sorte diuisis hi uicorum cura-
tores, Tribuni plebis, & Praetores præessent, idq; hodie
etiam fit. Eo anno in Germania nihil memorabile actum.
Annus deinceps proximus C. Antistium Venerem, D. Lae-
lius Balbum Consules habuit. At Caius & Lucius Cæsa-
res, ut puta in principatu educati, patris sui Augusti mo-
res nequaquam imitabantur, non modò delicatius uiuen-
tes, sed insuper etiam atrociores: quippe Lucius iniussu
aliquando in theatrum ingressus cum omnium applausu,
partim ex animo, partim ab adulatione profecto excipe-
retur, aucta petulantiâ, ausus est petere ut Caio fratri, non-
dum ex ephebis egresso, Consulatus daretur. Hæc ubi ani-
maduertit Augustus, indignatus optauit, ne quando ea
quæ ipsi quondam impenderat, temporum iniquitas eue-
niret, ut Consulatus ei mandandus esset, qui nondum vi-
cesimum annum attigisset: cum nihilominus filij hoc ab
ipso contenderent, tunc demum inquit hunc magistratum
alicui esse suscipiendum, cum & ipse à peccando sibi ca-
uere, & populi cupiditatibus resistere posset. Deinceps sa-
cerdotium Caio, utq; in Senatum ire, ac inter Senatores
spectaculis epulisque interesse licere, dedit: ut uerò ali-
qua ratione modestiores eos efficeret, Tiberio Tribuni-
ciam potestatem in quinquennium concessit, Armeniamq;
quæ defecerat mandauit. Hoc frustra ab Augusto factum,
& hos, & Tiberium offendit: hos quòd se spreto iudic-
abant: Tiberium, quòd iram eorum uerebatur: itaque se
in Rhodum hic contulit, quasi disciplinæ capiendæ cau-
sa, ne comitatu quidem omni suo secum accepto, ut & à
conspetu se eorum, & actionibus subduceret: nec desunt,
qui hoc cum propter Iuliam coniugem fecisse putent,
quam ferre diutius nequinerit, certè eam Romæ reliquit.
Ceterum

Ceterum Augustus multitudinem eorum qui frumentum ex publico accipiebant ad hominum CC milia redegit: in singulos eum dedisse ducentos quadraginta denarios nonnulli autores sunt: spectacula cum exhiberet, aquam in Circum Flaminium induxit, in ea triginta sex crocodili sunt concisi: Prætorianorum quoque militum duos præfectos tum primum instituit. Iuliam filiam suam admodum lasciuia progressam, ut in ipso etiam foro & rostris nocturnas comestiones ac copulationes ageret, serò tandem cum deprehendisset, (nam etsi antè coniectabatur, eam non rectè uiuere, tamen non adhibuerat fidem: nimirum cum principes omnia facilius quàm sua cognoscant, ac neque clàm suos quicquam agant, neque eorum res curiose scrutentur) admodum immodica ira correptus est, ut eam domi suæ non continuerit, sed cum Senatu etiam communicaucrit. Itaque Iulia in Pandatrixiam (quæ est sita ad Campaniam insula) relegata est, ultrò cum ea Scribonia matre abeunte: qui uerò cum ea rem habuissent, Iulius Antonius, quasi spe Imperij occupandi id fecisset, cum alijs nonnullis morte mulctatus est, reliqui in insulas exulatum missi. Multis autem alijs etiam mulieribus ob similem culpam delatis, non omnium causas iudicandas suscepit, sed tempus certum nominauit, ante quod si quæ acta esset, de ijs inquisitio nulla fieret: ita alijs parcendum duxit, qui nihil mediocre in filiam statuisset, atque admodum cum Phœbe liberta Iuliæ, eiusque uitiorum adiutrix, morte sibi illata supplicium præcuenisset, huius se, quàm Iuliæ patrem esse malle dixit. Caio autem ad bellum Armeniacum missi, Tiberius in Chium profectus, ei se submisit: neque Caio solum, sed omnibus qui cum eo erant. Phraates rex Parthorum cum de pace ad Augustum litteras dedisset, isq; rescribens, Phraaten tantum nominasset, omisso titulo Regis re-

Frumentum ex publico accipientium numerus imminutus. Crocodili spectaculis concisi. Iulia lasciuia, et uream Augustus puniuerit. Principes sua pleniq; ignorar. Iulij & Scriboniæ exilium. Iulij Antonij interitus

phæbe liberta Iuliæ. Caio ad bellum Armeniacum missus.

Phraatis fa-
stus, ut quæ
Armenia
Romanis
cesserit.

C. & Lucij
mors.
Tiberij redi-
tus Romam.
Tiberius A-
strologiæ
callentissi-
mus.
Thrasyllus
Astrologus.

gum, iussissetq; Armenia cum cedere, adeò nihil territus est Phraates, ut rescribens superbe, sibi ipsi Regis regum titulo dato, Augustum tantum Cæsaris uocabulo asseruit: postuero cum Caium in Syriam aduenisse audisset, ac res domi odio sui conturbatis suspicaretur, ea conditio ut Armeniam nussam faceret, in gratiam rediit. Statim post hanc rem, Caio & Lucio mortuis, Tiberius Romam à Rhodo rediit. Erat eius diuinationis, quæ ex astris ducitur, cum ipse peritissimus, tum Astrologia omni præstantissimum secum habebat uirum, Thrasyllum nomine, unde & suum, & ipsorum fatum omne conspertum habebat. Ferunt eum aliquando cum esset in Rhodo, Thrasylli de muro præcipitandi consilia animo agitasse, quod is solus omnium suarum cogitationum conscius esset: inde cum tristem uideret, percontatum quid ita uultum contraxisset, cumque respondisse, periculum se aliquod suum uereri, admirationeque motum Tiberium propositum abicissee. Is quidem Thrasyllus adeò omnia certò habebat cognita, ut cum procul aduentare nauim uidisset, quæ nuncium reditus Romam, à matre & ab Augusto uehebat, prædixerit quæ is esset annuntiaturus.

*

*

*

Domini no-
men Augu-
sto inuium

Corpora porro Caij & Lucij à tribunis militum, ac singularum ciuitatum proceribus Romam apportata sunt, parmaeq; & hastæ, quas aureas ab equitibus cum uirilem togam sumerent acceperant, in Curia suspense. Augustus eo tẽpore dominus salutatus, non modò prohibuit, ne quis ipsum hoc nomine compellaret, sed summopere etiam id cauuit. Tertio quoq; iam decennio completo, in quartum decennium, coactus scilicet, Imperium suscepit, quod manus uetior iam ac seignior ad Senatores exasperandos contra se facilius,

se factus, nolebat quenquam eorum amplius offendere. Cum fortè Palatium incendio periisset, multique multa ei largirentur, nihil præter aureum a singulis conuentibus, à priuato homine denarium accepit. Aureum uerò uoco id nomisma, quod uigintiquinque denarios continet: sic enim nostrates aureum accipiunt, estq; ita inuenire apud Græcos quosdam autores, quos propter lingue Atticæ studium legimus. Caterum restetam domum suam Augustus, totam publicam esse iussit, siue quòd ad eam edificandam populus pecuniam contulisset, siue quòd Pontifex Maximus cum esset, simul in proprijs ac in publicis ædibus habitaret. Cum magnus ab eo precibus populus contenderet, ut filiam reduceret, citius respondit aquæ ignem mixtum, quàm illam in patriam restitutum iri: ac quantumuis populus multos in Tiberim ignes coniecisset, nihil tamen tum impetrauit: postea tamen uicem eò perpulit, ut in continentem saltem eam transferret. Tiberium adoptauit, ac Tribunicia potestate ad annos decem data, in Germaniam ablegauit: ueritus tamen ne is aliquando animo elatus nouas ad res consurgeret, Germanicum Drusi fratris filium ei adoptandum dedit, quanquam ipsi Tiberio natus fuerat filius. Inde animo fiducia concepta, his quasi successorib; ac adiutoribus, iterum Senatus delectum habere instituit: decemq; quibus plurimum tribuebat Senatorib; ei rei destinatis, forte ex ijs tres d.legit, qui Senatum examinarent: neque tamen multum inuenti sunt, qui (quod antè factum ab al. s. fuerat) licentia sibi eius permissa ultrò Senatoria dignitate cederent: pauci etiam inuiti ea moti sunt. His per alios transactis, ipse recensionem eorum qui in Italia habitaret, ac ad ducetia sestertia possiderent, iniuit, pauperioribus ac ijs qui extra Italiam uiuerent omiſſis, ne quid turbarum

Palatij incendium.

Aureus quati praeij.

Magnificentiæ Augusti.

Seueritas in filiam. Ignis Græcus.

Tiberiū Augustus adoptat, ac Tribunicia potestate munit.

Germanicus Cæsar à Tiberio adoptatur. Senatus delectus. Census actus ab Augusto.

darent. Id ne Censor facere vidcretur, cuius rei causa sua præ est à me indicata, ad hunc censum peragendum, lustralique sacrum faciendum Proconsulare imperium accepit. Cum multi patricij ac equestres iuvenes citra ullum crimen ad paupertatem redigerentur, plerisque censum constitutum eorum ordini complevit: octoginta autem quibusdam eum usq; ad duodecies sestertium adauxit. Quia

Munificentia Augusti.
Lex de manumissione
Insidiarum in Augustum.
Cn. Cornelius.
Liviae cum Augustocolloqui, quo eum ad clementiam et fugiendas insidias hortatur.
Cur tamen multi principibus insidietur.

multi multos manumittebant, etatem quam & manumittens, & manumittendus habere deberent, iurisque quibus erga libertos cum alij, tum ipsi patroni uterentur, constituit. Interim insidijs impetitus, quarum præcipuus autor erat inter alios Cn. Cornelius Cinna Magnus, filius Pompeij Magni natus, aliquandiu consilij inops fuit, cum neque necare eos uellet, quia nihilo tutior editis cædibus fiebat, neque dimittere impunes, ne alios quoque contra se incitaret. Dubium quid statueret, ac neque dies, neque noctes sine cura, ac cum quiete agentem, Livia alia quando percontata est, quid nam rei eum à somno detraheret: Quis uerò, inquit Augustus, uel minimum temporis à curis uacet, qui tot inimicos habeat, alijsq; super alias insidijs petatur? an uerò non cernis quàm multi & mihi & imperio nostro periculum struant? quos ne supplicia quidem coercent, quin contra ceteri punitorum exemplo, quasi uerò hi aliquid egregie gissent, perire studeant. Quo sermone audito Livia: Perniciem, ait, tibi creati, neque mirum est, neque ab humana sorte alienum, multa, ut in tanto imperio, agenti, multosq; offendenti. Nimirum fieri non potest ut princeps omnibus placeat, ac ne uel iustissime regens, per multorum in odia incurrat. Maior enim pars hominum iniusta iustis potiora ducunt, quorum expleri cupiditates nequeunt. Iam uirtuosorum quoq; alij magnas ac multas res expetunt, quas consequi non

non possunt, alij alijs posthabitos se indignantur, itaque utrique culpant principem: quapropter certum ab his malū impendet, ijsq; deinde qui insidias struunt, non quidem tibi, sed principatui. Etenim priuato nemo tibi mali quicquam nisi à te accepta iniuria, fecisse uoluit: principum, eiusque bona potens quisque etiam infirmioribus promptius appetit. Id etsi est iniustorum hominum, ac minime prudentium, tamen inter alia uitia ijs inest, ac neque monitis, neque ui eximi potest, quod nulla lex, nullus metus eis quæ natura insunt plus ualet. Hæc tu tecum reputans, aliorum peccatis minus succense, tui autem ac regni custodiam exquisitam institue, ut id non pœnis irrogandis, sed summopere custodiendo tutum seruemus. Ad hæc Augustus: Sanè, inquit, cognitum habeo mulier, cum alia magna ab inuidia & insidijs tuta non esse, tum uerò in primis summum imperium: deum certe immortalium princeps esset similis, nisi maioribus quàm priuati curis, occupationibus, ac solitudinibus teneretur. Me uerò hoc ipsum potissimum angit, quod hæc ita fieri necessum est, neque ullum contra ea remedium excogitari potest. Cum sint omnino, respondit Liuia, qui iniquè agere uelint ab ijs ergo caueamus. Sunt nobis multi milites, quorum alij hostibus opponantur, alij te stipent, ac nos custodiant, ac domi forisq; securitatem nobis præsent. Tum Augustus: Multos sæpenuerò à suis interfectos esse, uerbis opus non habet. Nam inter cætera hoc difficilimum est in imperio, quod non reliquorum more tantum ab hostibus nobis, sed ab amicis quoque timemus, quodq; multo plures ab his, quàm ab alienis perniciem inuenerunt. Dies enim noctesq; adsunt, nudis etiam ac dormientibus, & cibum potumq; ministrant: contra hostes quidem amicos opponere licet, contra hos nullum est auxilium. Ita

Omne principatū, multis periculis & timoribus esse obnoxium.

Domestici principibus timendi.

semper nobis & solitudo est grauis, & hominum frequen-
tia : uacare custodia periculosum, periculosissimū esse in-
ter stipatores : hostes molesti, molestiores amici, (hoc
enim eos etiam minimè dignos nomine appellare oportet) quos ut etiam bonos quis nanciscatur, nunquam ta-
men tantum eis fidei tribuere potest, ut cum ijs puro, cu-
risque & suspicionibus uacuo corde conuersetur. Porro
autem id grauissimum est, necessitatum imponendi insidia
toribus supplicij incumbere, quod ægerrimè bonus quis-
que facit. Rectè tu quidem hæc, inquit Liuia. Ego au-
tem habeo quod tibi dem consilium, (modò ne id repu-
dies, aut indignè feras me, mulier cum sim, tibi consulere
ausam) quod nemo etiam summus amicus tibi dare pos-
sit: non quia scientia, sed quia deest audacia. Iussa deinde
quid id esset proferre: Dicam, inquit, liberè, tecum uideli-
cet bonorum ac malorum particeps, te incolumi ipsa quo-
que hodie regnans. eadèque unà si quid (quod ab omni-
nor) durius accidat, peritura. Homines quosdam ipsa ad
peccandum impellit natura, eiùsque cupiditas coerceri dif-
ficulter potest. Iam, ut plerorumque de malicia nihil di-
cam, multos omnino opinio boni ad delinquendum mouet:
multos generis splendor, diuitiarum fastus, honoris magni-
tudo, ac fortitudinis comes audacia, & potentie moles,
ut à recto cursu exorbitent, facit. At neque nobilitatem
in obscuritatem, neque fortitudinem in ignauiam, neque
prudentiam in stupiditatem mutare licet, neque fortunas
hominum accidere, aut spiritus dei cedere in fontium decet:
quod ut iniustum est, ita sumpta de noxijs hominibus
uindicta, offensas ac insaniam parit. Agendum alia uia
insistamus, ac uenia eos prosequamur. Ego enim ita
iudico, plus clementiam quam se uiciam proficere: nam
misericordes non ij tantum quibus delicti gratia facta
est ch

Liuiæ con-
siliū.

Occasiones
delinquendi.

Clementiā
commēdat

est charos habent, ac gratiam referre student: sed reliqui etiam omnes reuerentur ac colunt, ita ut nemo eos deinde ledere aufit. At qui ira inexorabili utuntur, non modo eos odio habent ij qui sibi metuunt, sed ceteri quoque infensi insidius structis suam perniciem euitare statuunt. Vident ut medici rarissime sectiones & ignes adhibeant, ne ipsa uidelicet uitia corporis magis exasperent, pleraque autem lenibus corporis exercitiis, & mitibus medicamentis molliunt ac sanant. Neq; enim putandū est, quod hæc corporum, illa animorum sunt uitia, idco esse inter se dissimilia. Etenim etsi animi hominum incorporei sunt, tamen multa habent cum corporum natura conuenientia: contrahuntur metu, turgent ira, dolore minuuntur, audacia instantur, ut non multum à corporum natura differant, atque eandem ferè sanationem requirant. Nam sermo lenis ad aliquem habitus, omnem frenum laxat, contra asper remissum etiam ad iram concitat: uenia data sero remem etiam ad iram concitat: supplicium uel mitissimos animos exasperat: uolente enim actiones, ut sint omnino iustissime, irritant, mansuete placant, idcoq; facilius persuadendo quispiam quàm cogendo cō adducitur, ut uel grauißima subeat. Quod adeo est natura comparatum, ut brutorum quoque animantium multa robustissima alioquin & ferissima, blandiendo cicurētur, inescandōq; perdomentur, alia timidissima atq; imbellissima male habita ac territa ad iram concitentur. Neq; ego omnibus ex æquo noxiis parcendum esse dico, sed audaces, inquietos, maliciosos ac sinistri consilij homines, immedicabiles & continue maliciæ aduetos, excindere te iubeo, exemplo earum corporis partium, quæ medicinā non patiuntur: reliquos, qui propter etatē, imperitiā, imprudentiā, aut alio casu quodam uel uolentes uel inuiti.

simile.

Animi & corporis morborum similitudo.

Bellæ cicuratur obsequio.

Modum indulgentiæ præferibit.

peccāt, uerbis castigare, minis corrigere, aliāue tolerabili ratione tractare: utque in alijs rebus modò grauiores, modò mediocres pœnæ irrogantur, sic in hac quoque recitra periculum exilijs alios, alios ignominia, uel pecunia mulctare, aut in diuersa loca urbēſue relegare licet. Inuenti nimirum sunt, qui cum spes ac cupiditates eorum irritæ factæ fuissent, ad sanitatem redierint: alios in confessu locus inhonestus, aut factiones probrosæ, doloresque & terrores ante oblatis emendauerunt, pro quibus homo nobilis ac fortis mortem sibi optauerit. Quo intelligitur, pœnas non faciliores, sed grauiores etiam futuras, cum nos inculpati interim tutò uiuere possimus, qui nunc multos inuidia, auaricia, metuue fortitudinis aut nobilitatis necare existimamur. Haud enim facilè creditur, eū qui in tanta potentia ac licentia uiuit, ab incerti homine priuatoque insidijs peti posse: idcò alij hos de nobis rumores diuulgant, alij falsis delationibus nos fidem adhibere dissuadent, cum exploratores auscultatoresque emissarij nostri odio irascunt, aut ab inimicis eorum quos accusant accepta pecunia, negatæue ab his indignatione adducti multis insontibus perniciem struant, non modò quòd egerint, agendumue sibi proposuerint quicquam, sed quòd etiam certi quippiam dixerint, auditòue taceant, risuque, aut lacrymis dictū exceperint. Possum infinita id genus referre, quæ si maximè uera sint. tamē ea tēte pud liberos homines perscrutari, eaq; tibi annunciari indecorum est, cum si te fallant, damnum nihil adferant, relata uel inuito (quod cum alijs, tum uerò principe indignum est) stomachum moucant: at multi complures indicta causa, iudiciòue subdolè parato iniuste exitium reperisse autumant: neque testimonia, cruciatus, aut alia contra illos usurpata pro ueris habent. Hæc etsi non nunquam

Delatorum
faudes.

quam iniuste, tamen de omnibus ita capitali supplicio affectis uulgò memorantur: tuum autem, Auguste, est non modò ab iniustitia, sed ab opinione quoque eius abesse: quorum alterum in priuato, alterum in principe requiritur. Hominibus enim, non belluis imperas, eaque est unica beneuolentiæ ipsorum ueræ consequendæ ratio, si hoc ipsis persuasum efficias, neque à uolente, neque ab inuito te quenquam eorum lædi. Cogi quidem ad metuendum aliquem homo potest, ad amandum autem persuasione opus est: ea beneficijs in eum collocatis, quæq; alijs uideat tribui, paratur. At qui iniuste alium morte affectum suscipitur, eandem sibi fortunam metuens, cædis autorem ut odio habeat impellitur: porrò autem inuisum esse subditis, neque honestum est, et minime expedit. Hæc est quippe hominum sententia, priuato omnes iniurias esse persequendas, ne uel contemptui inde habeatur, uel opprimatur: principem uerò debere ea quæ in publicam rem peccantur, ulcisci, priuatim in se admissa tolerare, cum qui ita deliquerint, neque ex contemptu, neque ex incurso possint ipsum tanta septum custodia damno afficere. Quæ ego audiens, ac in ea intuens, parum abs sum quin tibi suadeam, ut neminem omnino ob huiusmodi causam uitæ spolies. Nam in hoc principatus instituti sunt, ut salutem subditorum cõsulatur, ne inuicem aut ab exteris iniurias accipiant, nõ profectò ut si quid principem offenderint, ab eo interimi possint: ac legibus quidem, beneficijs et admonitionibus cos princeps instituere debet, ut in officio mancant, uitiosis mederi quodam modo, ac sanare ne prorsus pereant. Est uerò magni animi, eximieq; naturæ, uulgi peccata ferre: quæ si quis omnia punienda cogitet, imprudens plerosque hominum occidet. Proinde id tibi consulo, ne quem posthac facinoris alicuius causa capite

Opinio etiam
iustitiæ cau-
enda prin-
cipi.

Quomodo
tractandi
subditi.

Neminem
capite ple-
tendum
consulit.

pite phlegma, sed alio quodam modo castiges, ne quid in
 posterum facinoris edere possit. Quid enim mali tibi infe-
 rat in insulam quandam deportatus, aut in uilla, uel op-
 pido non modò absq; pecuniæ & seruiçiorum copia, sed
 etiam in custodia positus, sicubi resid requirat: Nam a-
 gentibus in uicinia hostibus, mariue abalienato, aut si in
 ipsa Italia urbes muris & armis munitæ essent, quò per-
 fugere fontes possent, iisue occupatis terrorè nobis in:cu-
 tere, alia ratio ineunda fuisset: nunc cum omnia armis &
 munitionibus bellicis uacent, ac longissimè absint hostes,
 tot maribus, terris, montibus ac fluminibus inuijs inter-
 iectis, quis certum aliquem hominem metuat nudum, pri-
 uatum, hìc in medio tui imperij, ac intra tua arnia inclu-
 sum? Ipsa sanè neque cogitaturum tale quid ullum, neque
 si omnino uelit, agere posse cen:eo. Ergò ab his, qui nunc
 sunt rei insidiarum apud te facti, periculum facere incipia-
 mus, fortassis & hi mutabunt sententiam, & alios melio-
 res facient: uides Cornelium & nobilem, & fama clarum
 esse, humaniter etiam peccatum eius expendi par fortassis
 sit. Non omnia gladius cõficit (magnum enim bonù is fuisse-
 set, si emendare homines, ac persuadere ualeret, & ad su-
 scipiendum sincerũ amorẽ adigere) sed ut corpus abolere
 alicuius potest, ita ceterorũ animos à credis autore auer-
 tit, qui nõn propter supplicium sumptum uindicem ama-
 re, sed ob metũ mali odisse solèt. Cõtrà quib. delicti uenia
 est donata, pœnitundine ducti benefactorẽ ledere in postea-
 rum uerentur, sed spe consequendi maiora præmia cum
 suis officijs colunt: uidelicet qui iniuria affectus, salutem
 eam inferenti concesserit, eum omnes putant beneficia
 summopere cõpensaturum. Morem itaq; mi uir gere mĩ-
 hĩ, propositumq; muta, consecuturus hoc quoq; ut cetera
 à te grauius facta, necessitatem tibi extorsisse iudicetur,
 quia

quia tantam urbem ex populari forma Reipublicæ in unius hominis potestatem redigere sine sanguine impossibile est: quod si incepta ratione perseveraucris, uidebere hæc quoque duriora sponte fecisse. His Liuiæ uerbis adductus Augustus, omnes res uerbis castigatos indecumes dimisit, Cornelio etiam Consulatu donato: eoque facto ita sibi omnium animos deuinxit, ut non modò infidiæ contra ipsum nullæ deinde componerentur, sed opinio quoque omnis earum intercideret. Liuiæ autem, potissima tum Cornelio salutis causa, posterioribus temporibus mortis Augusti culpam sustinuit. Cæterum ea tempestate, Cn. Cornelio Cinna Magno, ac Valerio Messala Consulibus, An. V.C. 718. horrendi terræ tremores acciderunt, Tiberisque deiecto ponte, urbem septem dies nauigabilem effecit, sol aliqua parte lumen suum amisit, fames coorta. Eodem anno Agrippæ nihil eorum quæ fratribus obtigissent potito uirilis toga est data: ludi Circenses scorsim à Patricijs ac Equestribus spectati sunt, quod adhuc moris est: cumque nobiles agrè suas filias in collegium Vestalium darent, Vestales le- 719. lex lata est, ut eo sacerdotio uti etiam libertinis uirginib. liceret: æque cum plures de eo disceptarent, in Senatu forte lectæ, præsentibus earum patribus, nulla tamen tunc in id sacerdotium cooptata. Cum milites præmiorum exiguitatem ob impendentia bella agrè ferrent, ac nemo extra tempus militiæ constitutum arma sumere uellet, Præmiū mi- 720. decretum est, ut cohortibus Prætorijs, postquam annos sexdecim meruissent, uiridim uicena nullia nummum, reliquis exactis uiginti annis militiæ, duodena darentur. Ale Legionum 721. bantur eo tempore legiones: urbanæ xxi. aut, quem al. numerum ponunt, xxv. nostro tempore solæ xxi. restant, nempe secunda legio Augusta, cuius in superioribus Britannia sunt hyberna, tres Tertiæ, una in Phœni- cia,

Liuiæ consilium sequitur Augustus. Cornelius Consul.

An. V.C. 718.

Agrippa uirilem togam sumit.

Vestales le- 719. 720.

Præmiū militibus statutum.

Legionum Romanorum enumeratio.

Legiones
Claudiae vn
de dicitur.

Gemellae
legiones.

cia, Gallicae nomine, altera in Arabia, Cyrenaica dicta le-
gio, tertia Augusta in Numidia, quarta Scythica in Sy-
ria, quinta Macedonica in Dacia, Sexta duae, una in infe-
riori Britania, Victrix: altera in Iudaea, Ferrea uocabulo
in signis, septima in Mysia superiori, Claudia praecipue
nuncupata Octauia Augusta in Germania superiori, deci-
ma Gemella in Pannonia superiori, ac in Mysia alia deci-
ma, undecima in Mysia inferiori, Claudia cognomēto)
hae duae legiones à Claudio sunt nominatae, quod in sed-
itione Camilli non rebellasset ipsi) duodecima in Cappadocia
Fulminifera, decimatertia Gemella in Dacia, decima
quarta Gemella in Pannonia superiori, decimaquinta
ab Appolline cognominata in Cappadocia: uigesima
Valeriana & Victrix, in Britannia superiori uersantes,
quos ipsos, ut mihi uidetur, cum ea legione cui nomen
est uigesimae, ac hyberna in superiori sunt Germania, ac
non ab omnibus Valeriana dicitur, neque hodie id no-
men retinet, ipse acceptos adseruauit. Hae legiones Au-
gusti supersunt, reliquis aut omnino dissipatis, aut ab Au-
gusto & alijs Imperatoribus inter ceteras legiones ad-
mixtis, unde Gemellarum appellatio tracta putatur. Ac
quoniam quidem semel de legionibus dicere coepi, lubet
reliquas etiam ab alijs Imperatoribus institutas hoc loco
referre, ut qui de his cognoscere cupit, uno omnia loco fa-
cilis percipiat. Nero legionem primam, Italicamque nun-
cupatam instituit, in inferiori Mysia hyemantem: Gal-
ba primam Auxiliariam in inferiori Pannonia, septimam
in Hispania: Vespasianus secundam Auxiliariam in Pan-
nonia inferiori, quartam in Syria Flauiam: Domitianus
primam Atheniensem in Germania inferiori: Traianus
secundam Aegyptiam: trigessimam Germanicam, quibus à
suo nomine nomen imposuit Marcus Antoninus: item ses-
cun

cundam in Norico, tertiam in Rhetia: quæ etiam Italice uocantur. Seuerus Parthicas primam & tertiam in Mesopotamia, secundamque mediam in Italia. Nostro itaque tēpore tot sunt legiones præter Urbanam & Prætoriam: sub Augusto autem x x i i i. uel x x v. istæ alebantur, ac multæ etiam aliæ auxiliariæ equitum peditumque & classiariorū, quorum certus numerus mihi non constat. Stipatores autem corporis Imperatoris sunt decē millia, in decem diuisi partes, urbis præsidio destinati sex millia, quadrisariam hi diuisi, tam equites alienigenæ extraordinarij, Bataui appellati à Bataua quæ est in Rheno insula, cuius incolæ arte, equitadi pollent: eorū, sicut & Euocatorum summā dicere nō possum. Vti illis Augustus cepit tum primū, cum ueteranos patris contra Antonium conuocauit, seruauitque deinde, & sunt una adhuc legio peculiaris suos habens fasces, quemadmodum centuriones. His de causis cum indigeret pecunia, Senatū cōsuluit de reditu quodam perpetuo constituendo, unde citra ullius iniuriam stipendia ac præmia militibus sufficerent: in eo quærendo cum uersarentur, ac nemo sua sponte Aedilitatē peteret, quidam sorte lecti ex ijs qui Quæstores aut Tribuni plebis fuissent, ad eam gerendam adacti sunt, quod sæpius etiam alias factum. M. Acmilio deinde Lepido, L. Arruntio Consulibus, cum nullus reditus excogitari posset, quem omnes probarent, omnesque cum queri indignaretur, Augustus pro se & Tiberio pecuniam in ærarium, cui militaris nomen indidit, intulit, eiusque administrationem Prætorijs tribus sorte lectis ad triennium mandauit, qui binis lictoribus, ac ministris alijs quos conueniebat uterentur. (id per successionem aliorum in multos annos productum: nunc ab Imperatore eliguntur, & lictores non habent.) Itaque illata pecuni

Satellitum
Imperatoris
numerus.
Vrbis præsidium.
Extraordinarij equites
Bataui.
Euocati.

An. V. C.
759.

Ærarium
militare
Augustus
constituit.

Deliberatio de perennireditu.

Vicesima hereditatū & legatorum ærario militari destinatur.

Fames vehementis. Iustitium.

cunia ab ipso promissioque id se quotannis facturum, à re-
gibus etiam & populis promissa sunt quædam: nam à pri-
uatis, quamuis multi se libenter collaturos eò pecuniam
dicerent, nihil omnino accepit. Verum cum hæc pecunia
sumptuum magnitudinem minima parte attingeret, ac
perenni copia esset opus, Senatoribus negotium dedit, ut
pro se quisque aliquam rationem inueniret, eamque in libello
conscriptam ipsi traderet expendendam: id non eò fie-
bat, quòd ipse nihil reperiret, sed ut eis persuaderet, quò
hanc maxime uiam, quam ipse probabat, sequendam du-
cerent. Certè multis uariè propositis, nulla earum proba-
ta, insituit ut uigesima pars hereditatum ac legatorum,
exceptis ijs quæ proximè genere iunctis ac pauperibus
morte aliorum relinquebantur, in ærarium militare infer-
rentur, quasi scriptum in Caesaris commentarijs id pensio-
nis genus reperisset: fuerat enim iam antè etiam cuius rei
mentio illata, sed omissa rursus, tunc relata est. Ita auclis
reditibus, tres ex consularib. uiros Augustus, quibus fors
id officij obtulisset, ad sumptus partim contrahendos, par-
tim tollendos adhibuit. Hæc Romanis molesta fuerunt, ac
fames præterea ingens, adeò ut gladiatores, mancipiaque
uenalia ultra LXXX. M. passus sint ab urbe reiecta, mul-
tisque ex suis ministris cum alij, tum ipse Augustus ab-
legauerint, iustitium indictum, Senatoribus, ut quò uel-
lent proficiscerentur, permissum fuerit, ac ne Senatus
consultis inde uis aliqua decederet, omnia quæ Romæ
præsentes decreuissent, rata esse iussa, uiri Consulares
frumento & pani præfæci fuerint, qui certâ singulis sum-
mam uenderent: dedit quidem gratis etiam Augustus fru-
mentum ijs qui ex publico id alioquin accipiebant, tantum
quantum ijs alijs dabatur: quod cum non sufficeret ijs,
non passus est eos epulari publicè natalib. suis. Cumque
co tcm

eo tēpore multa in urbe incendiis essent uastata, liberti-
 nos septem locis ad ea curanda constituit, equitem eis
 præcivit, quos etsi haud diu id officium gerere pati statu-
 rat, tamen re ipsa expertus utilissimū ac maximē necessa-
 rium esse eorum munus, perdurare iussit: suntq; nostra-
 tiam ætate nocturni hi custodes non ex libertinis tantum,
 sed ex aliis etiam militibus, murosq; in urbe tenent, &
 mercedem publicè accipiunt. At plebs fame, tributo, in-
 cendiis affecta indignari, multa palàm de nouis rebus lo-
 qui, multos noctu libellos proponere, quæ omnia P. cuius-
 dam Rufi instinctu fieri strebantur, suspicio autem ad a-
 lios inclinabat: ipse enim Rufus procul ab his excogitan-
 dis faciendisq; aberat, sed alij sub eius nomine credeban-
 tur nouandis rebus studere. Itaq; decretum est factum, ut
 in eos inquireretur, indicib;que præmia constituta, nō-
 nullique delati sunt. Non antè hi tumultus in urbe conse-
 derunt, quàm annonæ difficultate finita Germanicus Cæ-
 sar, & Ti. Claudius Nero filij Drusi, in honorem patris
 munus gladiatorium præbuerunt: hoc plebem memoria
 Drusi consolatum est, idq; etiam, quod in dedicatione æ-
 dis Castoris & Pollucis non Claudiani modò (adoptatus
 enim in familiam Augusti, Claudianū se nuncupabat) sed
 Drusi etiam nomen ei imposuit, frequenter solitus ab
 administratione bellorum, quoties liceret in urbem com-
 meare, partim ob negocia quædam, potissimū uerò me-
 tuens ne quem ipsi absenti alium Augustus præferret.
 Eodem anno cum mediante imperio Achaïæ præfectus
 diem suum clausisset, Quæstori eius ac Legato, alteri
 prouincia intra Isthmum, alteri reliqua mandata est. He-
 rodes Palæstinus à fratribus accusatus, trans Alpes est
 relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta. Eo-
 dem tempore multa bella extiterunt. In multas regiones à

Nocturni
custodes
instituti.

Nouæ res à
plebe tenta-
tæ.

P. Rufus.

Germanicus
Cæsar.
Ti. Claudius
Nero.
Aedes Casto-
ris.

Præfecto po-
uiciz Quæ-
stor & lega-
tus succe-
dunt.
Herodes Pa-
læstinus re-
legatus.

prædonibus sunt incursiones factæ, ita ut Sardinia per aliquot annos nullum Senatorem præfectum, sed milites & duces equites habuerit: urbes haud paucæ deflectione molitæ, ita ut populi Romani provincias iidem præfecti non sorte, sed suffragiis lecti per biennium rexerint, cum alioquin Cæsar is provincias iidem multos per annos soliti essent regere. Hæc singula persequi non statui, quia multis singulis locis, nec ea memoratu digna acta sunt, quæ curiose exposita nihil utilitatis adferant, quæ memoria digna sunt, paucis, nisi res sint maximæ, perstringam. Isauri facti à prædationibus initio, usque ad belli molem pro-

Isauri prædantur.
Getuli rebel-
lantes Iube,
à Cornelio
Cossio subac-
ti.

ucti, domitque eo sunt. Getuli iniquè ferentes Iubam regem, non Romanos sibi præesse, contra cum insurgentes, finitima uastarunt, multosque Romanos cum exercitu contra se profectos interfecerunt: denique ad eò elati sunt, ut propter ipsos subactos Cornelius Cossus Triumphalibus

Getulicus.

libus honoribus & cognomento Getulici ornatus fuerit.

Expeditione
in Germani-
am Tiberij.

In Germanos expeditionem cum alijs, tum Tiberius fecit, progressusque est primò ad Erygrum, deinde ad Albin-

C. Senti-
us.

fluuios, nihil tamè magnoperè memorandũ actũ est: quàmquam de Germanis Imperatoris nomen non Augustus mo-

dò, sed Tiberius etiam inuenit, honoresque triumphales C. Senti-
us Germaniæ præfectus, quod horum metu bis

Germani pacem accepissent. Ea cur mox iis, cum tamen fidem uiolassent, redderetur, res Dalmaticæ ac Panno-

Dalmaticũ
& Pannoni-
cũ bellum à
Tiberio cõ-
fectum.

nice maioribus motibus concitata, celerisque correctio-
nis indigentes in causa fuerunt. Dalmatæ tributa mole-

stè ferentes, cum superiori tempore uel inuiti se cõtinuassent, postquam Tiberius secundam in Germanos expedi-

tionem fecit, ac cum eo magna parte exercitus abducta, ipsisq; Dalmatis milite imperato ad bellum Germanicam

Valerius
Messalinus.

Valerius Messalinus, Dalmatiæ ac Pannoniæ tam præ-

fectus, ab

flus, abiit: cum eam ob rem ipsi conuenissent, inuētutēq;
 suam florentē conspexissent, cunctatione abrupta, primò
 pauci quidam rebellauere, Batone quodam Dysidiato Bato Dysi-
diatus.
 eos maximè concitante, Romanosque obuiam profectos
 sibi fuderunt. inde reliqui quoque Dalmatæ decesserunt,
 ac Breuci Pannonica gens alio sibi quodam Batone du- Breuci.
Bato Breu-
cus.
Cæcina Se-
uerus.
 ce sumpto, et ad Sirmium quod Romanorum tenebatur
 presidio accesserunt. Id ne caperēt, Cæcina Seuerus pro-
 pinquæ Mysiæ præses rebellionē eorum intellecta, celeri-
 ter eos ad Drauum flumen consecutus prælio uicit. Sed
 quoniam multi etiam Romanorum in ea pugna cecide-
 rant, sperantes Barbari facere se facile acceptum dam-
 num posse, ad auxilia sociorum paranda se contulerunt,
 ac quos potuerē sibi coniunxerunt. Interim Bato Dalma-
 tiæ ad Salonas agmine ducto, grauitē saxo idus, in fletūq;
 re alios emisit, qui maritimis omnibus usque ad Apollo- Salonæ op-
pugnatur.
Illyricū va-
statur.
 niam uastatis, cum Romanis prælio congressi, uicti; pri-
 mum, deinde eos ipsi uici sibi superauere. Hæc cum cogno-
 uisset Tiberius, metueretque ne in Italiam irruerent, ex
 Germania reuersus, Messalino præmisso, ipse cetera maiori-
 bus copiis subsequutus est. Bato eorū aduentu accepto, etsi nō
 dū ex uulnere reualuerat, tamen obuiam Messalino profe- Messalini &
Batonis cō-
flictus.
 ctus, collatis signis superior discessit, hinc insidiis circun-
 uentus uictusq;, ad Breucum Batonem abiit, iunctūq; belli
 societate hi montem Almam occupauerunt: ibi à Rhyme- Alma mōs.
Rhymetal-
ces Rom. so-
cius.
 talce Thrace, præmisso aduersum eos à Scucro, paruo cō-
 siliū superati, Scucrum ipsum ui sustinuerant. Qui cū
 in Mysiam propter Dacos Sauromatasque eam instēan-
 tes rediisset, Tiberius autem ac Messalinus Sisciæ com-
 morarentur: ipsi incursionibus in sociorum Romano-
 rum agros factis, multos ad rebellionis societatem per-
 traxerant, cum Tiberio, qui iam ad eos accedebat, m. 13

num conferere detrectantes, sed aliò subinde uagati, multa uasta dederunt, (nempe qui ob regionum peritiam & habitum leuem facile quò uellent, euadere possent) idque multò magis hyeme iam imminente. Ceterum hos iam in Macedoniam rursus inuadentes Rhymetalces, fraterque eius Rasciporis pugna fuderunt: reliqui agris suis deinde uastatis, quod fuit Q. Cæcilio Metello Cretico, A. Licinnio Nerua Silano Consulibus, iis relictis in loca naturam munita confugere, atque inde captis temporibus decursiones fecerunt. De quo Augustus certior factus, in suspitione Tiberium habens, quasi is cum posset hostem paruo temporis spacio in potestatem redigere, bellum consultò traheret, quo diutius eius specie in armis esset, Germanicum cò misit, Quæsturam tunc gerentem, additis ei militibus non ingenuis modò, sed libertis etià, quorum multos à uiris ac mulieribus cum cibariis sex mensibus certo precio redemerat. Præter hunc belli apparatus, equitum quoque inspectionem quæ in foro habebatur, in aliud tempus distulit, ludosq; magnos uouit, cùm mulier quædam literis aliquibus in brachium suum incisis, quasi diuino afflatu mota quædam uaticinia edidisset: quam cum satis ipse sciret non numine correptam, sed ex composito id agere, tamen perturbato uehementer ob bella ac famem quæ rursus ingruebat populo, se quoque fidem eius dictis adhibere simulauit, omniàque quæ ad còsolandam plebem facerent egit, necessaria putans. Annos namque procurationem rursus ob penuriam duobus Consulibus mandauit, additis lictoribus: pecunia ad bella & nocturnos custodes alendos cum opus esset, tributum instituit, quod de precio mancipiorum uenditorum quinquagesimam partem exegit: & quam pecuniam Prætores ex ærario acceptam gladiatoriiis spectaculis insu-

Rasciporis.
Anno V. C.
760.

Germanicus
ad bellum
Palmaticū
missus.

Mulier uati-
cinans.

Quinquage-
sima manci-
piorum pre-
cij.

meb

mebant, expendi ueluit. Quòd autem Germanicum, non Agrippam ad bellum misit, Agrippæ serviles mores in causa fuerunt, soliti ferè mare exercere, unde sibi ipse Neptunì nomē sumpsit, iraq; uti præcipiti, Iuliamque quasi nouercam cõuiciis proscindere, ipsumq; sæpius Augustum propter patris lona in sinulare. itaque cum finem nequiciæ non faceret, abdicatus ab Augusto, eius facultates in ærarium militare relatæ, ipse in Planasiam Corsicæ propinquam insulam est relegatus. Cum Germanicus in Pannoniam uenisset, eoque unâque exercitus confluerent, Batones obseruato tempore, quo ex Mysia Seuerus accederet, improuiso adorti sunt castra ad Volcæas paludes ponentem, eos qui extra uallum erant, intra id compulerunt: sed excipientibus suos iis qui intus erant, uicti sunt; inde Romani in multas partes diuisi, ut hostiû agros simul multis locis inuaderent: tum à reliquis nihil memorabile gestum: Germanicus Mazæos gentem Dalmaticam pugna uictam damnis affecit. M. deinde Furio Camillo, Sex. Nonio Quintiliano Consulibus, pacificationē Pannonij ac Dalmatiæ expetiuerunt, fame primum, inde eam secuto morbo, ac uariarum quibus uesci opus habuerant herbarum ac radicum esu: quo minus tamen eam per legatos peterent, sed etiam num resisterent, per eos effectum est, qui nullam salutis spem apud Romanos reliquam habebant. Germanico Drusi filio bellum iis faciente, urbemque ualidam obsidente, neque expugnare eam ualente, Pulio eques, Germanus natione saxo in murum coniecto, ita propugnaculum concussit, ut statim id cum uiro ei incumbente corruerit: id sic perterruit, reliquos, ut muris relictis in arcem confugerint, ac post sese eam dederint. Cum Bato, qui concitatis ad rebellione Dalmatis, multum incommodi Romanis exhibuerat

Agrippæ mores improbi, utq; sit telegatus.

Planasia.

Cæcina Batones uincit. Volcæas paludes.

Mazæos Germanicus uincit. Anno V. C. 761.

Pullionis equitis Germani torbur.

Baronis Dal-
matæ dictū
in prouin-
ciarum ini-
quos prefe-
ctos.

Dalmatia
recepta.

Baronis
Breuci inte-
ritus.

Syluan⁹ rē
gerit cōtra
Pānonios.

Pannonij
pacē acci-
piunt.

rat, tandem ad colloquium de pace cum Tiberio congregatus, postridie cum in tribunali sedentem accessisset, percō-
tatus est Tibcrius, quid ita deficere, ac tantum temporis
rebellare Romanis statuissent? Vos, respondit Bato, in
culpa estis ipsi, qui ad uestros greges custodiendos non
canes pastoresue, sed lupos mittitis. Ita Dalmatia partim
bello, partim pacificatione ad Romanos rediit. Aug-
ustus Senatui potestate data, ut se absente de plerisque
causis cognoscerent, progressu in publicum abstinuit: ut
que priori anno cum turbæ essent, ipse omnes magistra-
tus ordinauerat, ita tunc tantum literis quibusdam propo-
sitis, eos quibus cupiebat, populo commendabat. Ad bel-
lorum uerò administrationem ita intentus fuit, ut quo
propius quæ in Pānonia ac Dalmatia gerenda essent sub-
inde monere posset, Ariminum se contulerit: in eius ab-
urbe exitu uota nūcupata, ac redeunte sacrificatum, tā-
quam si ex hostico rediisset. Sub idem tempus Bato Breu-
cus, qui prodito Pinne mercedis loco regnum Breucorū
acceperat, captus ab altero Batone, occisusque est. Suspe-
ctam enim ille fidem subditorum habens, circum castella
profectus, obsides postulabat: eumque alter re cognita in-
sidiis interceptum, præliōque superatum in arcem quan-
dam compulit: traditūque ab iis qui arcem tenebant, in
castra adduxit, et damnatum mori coegit. Quo facto cū
iterum permulti Pannonij rebellassent, Syluanus in eos
exercitu ducto, Breucis uictis, reliquorum nonnullos abs-
que prælio recepit. Igitur Bato in Pannonia nihil spici
reliquum uidens, præsidiis aditus ex ea in Dalmatiam
pertinentes munivit, Dalmatiamque uastauit. Sic reliqui
etiam Pannonij, cum ager eorum a Sylvano maleficiis in-
festaretur, pacis conditiones acceperunt, nisi quod latro-
cinia quedam, ut quæ in huiusmodi tumultu diu iā exera-
citāt

749
tutata essent, superfuere: (res nunquam non, praesertim apud istos populos, usitata) ipsa etiam ab aliis deinde excisa.

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus sextus, Gulielmo Xy-

landro Augustano

interprete.

CONTENTA HOC IN LIBRO.

Quemadmodum ad eos quibus liberi essent, ac deinde ad eos quibus liberi coniugéque non essent, Augustus verba fecerit, ac quae de his constituerit.

Ut Quirilius Varus a Germanis victus obierit.

Quomodo templum Concordiae fuerit dedicatum, ac Liuix porticus.

De morte Augusti.

Annis acta haec sex, in quibus Consules:

762 Q. Sulpicius Q. F. Camerinus.

C. Pompeius Q. F. Sabinus.

763 P. Cornelius P. F. Dolabella.

C. Iunius Silanus.

764 M. Aemilius Q. F. Lepidus.

T. Statilius T. F. Taurus.

765 Germanicus Caesaris F. Caesar.

C. Fonteius C. F. Capito.

766 L. Munatius L. F. Plaucus.

C. Silius C. F. Cæcina.

767 Sex Pompeius Sex. F.

Sex. Apuleius Sex. F.

Anno V.C.

AETERVM Tiberius Romam uenit secundum eam hyemem, qua Q. Sulpicius Camerinus, & C. Poppæus Sabinus Consules fuerunt: ei in suburbana obuiam progressus Augustus, cū eo in Sept. uenit, ac de tribunali sa-

Anno V.C.
762.

lutato populo, alia quæ uictoria impetrata fieri receptū erat, peregit, ac spectacula cō pertinentia Consulū opera præbuit. Quoniam uerò inter hæc equites magno studio eam legem quæ de coniugij liberorūque ex-
 pertibus lata fuerat, antiquari cupiebant, eorum cō-
 libes seorsim, seorsim nuptos aut quibus esset proles,
 in concionem conuocauit: ac ubi hos numero illis lon-
 gè inferiores uidit, dolore commotus, hos in hæc est
 ferè uerba allocutus:

Augusti o-
 ratio ad eos
 qui uxores
 ac liberos
 habebant.

Et si respectu tantæ huius urbis molis perpauci, lon-
 gèque aliis qui officium suum detrectant pauciores es-
 stis, tamen propter hoc ipsum ego uos cō magis laudo,
 ac gratias maiores habeo, quòd & audientes dicto fui-
 stis, & patriam ciuibus impletis. qui enim uestro more
 uiuunt, multos posteritati Romanos relinquent. Ita ab
 initio cum Romanorum esset perquàm exiguus nume-
 rus, nuptiis studentes, liberòsque procreantes, non uir-
 tute modò, sed multitudine etiam hominum omnes mor-
 tales superauimus. Quorum memores nos mortalita-
 tem naturæ conuenit perpetua stirpis successionē quasi
 facem aliis subinde aliis porrigentibus compensare, ut
 qua sola re à diuina felicitate absumus, eam perenni-
 tatem mutuò inuicem nobis tradamus. Quam potissi-
 mùm ob causam primus iste ac maximus qui nos condi-
 dit Deus, humanum genus in duas partes cum secuisset,
 ac masculam unam, alteram muliebrem fecisset, amoreni
 eis ac necessitatem coitus inter se indidit, eamque fœ-
 cundam esse uoluit, ut ex his qui alij ex aliis nasceren-
 tur, humanum quoque aliquo modo sempiternum existe-
 ret genus. Quin ipsorum quoque Deum uiri quidam, &
 aliæ mulieres esse, genuissèque alij alios traduntur, adeò
 etiam iis nihil harum rerum indigis nuptiæ & procrea-
 tio lib

Mortalitas
 generis hu-
 mani, stir-
 pis succef-
 sione corri-
 gitur.

Sexu ratio.

Deorū con-
 iugia.

tio liberum pulchra uisa sunt. Proinde rectè uos deos imi-
 tati, ac parentum uestrorum exempla secuti estis, ut quo
 modo uos ij progengerunt, ita uos aliam sobolem suffi-
 ciatis: utque istos maiores uestros ducitis ac uocatis, ita
 alij uobis idem nomen tribuant: ut quas res illi uobis cū
 gloria præclare tradiderunt, id aliis uos transmittatis:
 quæ bona ij parta uobis reliquerūt, uos eadē aliis ex uo- Honestæ v-
 bis ortis trās mittatis. Quid enim causæ est, cur nō optima xoris cōmo
 res sit uxor pudica, domus custos, administratrixq; libero ditates.
 rū nutrix, quæ & sanū exhilarare, & agrū curare, letis
 utēti rebus socia esse, aduersas consolari possit, iuuentutis
 nimīā animi naturam coercere, effectam senectæ austeri- Proles iucū
 tatem temperare: non sit suaue, ex utrisq; natum infan- ditas.
 alere ac educare, imaginem corporis animique sui, ut in
 eo adolescente alter tute nascaris: non beatissimum, uita Successio.
 abeuntem proprium ac ex te ipso editum relinquere, qui
 in facultates ac stirpem tuam succedat, ac naturæ huma-
 næ ratione dissolutum, eius successione uiuere: neq; quod
 in bello fit, inter alienos uersari, ac protinus semel peri-
 re? Hæc commoda priuatim eos sequuntur, qui nuptiis
 & liberis student. At uerò Reipublicæ, cuius causa etiā Reipublicæ
 contra animi nostri sententiam multa nobis sunt facien- uilitas.
 da, quī non sit & utile, & necessarium (siquidem urbes
 & populi durabunt, ac uos aliis imperabitis) multitudi-
 nem esse hominum, quæ pacis tempore terram colat, quæ
 nauigationes exerceat, quæ artes & opera tractet: quæ
 in bello promptior generis sui causa sit ad res tuendas,
 ex qua in amissorum locum alij possint substitui: Vos ita-
 que ego o uiri (soli enim uos hoc nomen meremini) atque
 o patres (hæc enim uobis meritò communis est mecū ap-
 pellatio) hac de causa & amo, & laudo, præmiisq; quæ
 constitui, uos orno, ac præterea aliis honoribus etiam

magistratibúsque decorabo, ut & uos magnos inde fructus percipiatís, & non minora uestris bona liberis relinquantis. Nunc uerò ad reliquos descendam, qui ut omnia uestris factis dissimilia egère, ita diuersa quoque omnia habebunt, ut non uerbis modò, sed ex re ipsa magis adhuc intelligatis, quanto iis uos præstetis. Hæc locutus, ac nonnullis eorum certa præmia confestim largitus, reliqua pollicitus, digressus ad alteros, in hanc sententiam eos appellauit:

Augusti in
cælibes a-
spera ora-
tio.

Miro modo uestrum causa affectus sum ò uos, quos nescio quo nomine compellem: uirorūne? at uirile nihil exhibetis. ciuium? at quantum in uobis eius situm est, ciuitas perit: Romanorum? at qui hoc nomen destruere intenditis. Quicumque uerò tandem estis, aut quocunq; nomine uos fertis, inusitata, inquam, res mihi accidit. Solitus enim nihil non semper agere, quo magnam uestrum efficrem multitudinem, nunc ad uos uerba facturus, & grè fero tantam esse uestrum copiam: maluißemque tantum esse eorum numerum, quos iam sum allocutus, uos autem aut cum istis fuisse, aut omnino mihi non uisos: qui nulli neque dcum prouidentie, neque maiorum cure uestrorum habita ratione, omne uestrum genus abolere, ac uerè morti obnoxium efficere, omne autem nomen Romanum perdere, ac finem ei imponere in animos uestros induxistis. Quod enim generis humani semen relinquetur, si factum uestrum omnes alij populi inutentur? cuius cum initium apud uos sit, iure uniuersalis interitus culpam sustinebitis. Quòd si nemo exemplum uestrum sequatur, optimo iure hanc ipsam ob causam odio omnibus eritis, cum ea negligatis, quæ nemo alius: & eas leges feratis, ea studia introducatis, quæ si imitari uelint uniuersi, perniciem incidunt: sin odio habeant, uos damnant.

Ucælibatus
vituperatio.

nent. Neque enim quia non omnes homines latrocinia
 aut sacrilegia aliâue flagitia perpetrant, ideo his depræ-
 hensis parcitur: quinimò pœnam luere coguntur ob hoc
 ipsum, quòd soli aut cum paucis ea egerint, quæ nemo
 alius. Quamquam si quis maxima omnia flagitia enumeret, Confert cor-
libatū cum
aliis flagi-
tiis. nec singula quidem, sed uniuersa cum eo quod nunc
 tractatis componat, tamen ea omnia magnitudinem ue-
 stri non adæquent. Nam & homicidium est quod facitis,
 qui eos ne gignitis quidem, quos nasci ex uobis conuen-
 niebat: impietatis uos obligatis, qui nomina ac honores
 maiorum cessare cogitis: sacrilegium committitis, qui
 genera uestra à diis immortalibus monstrata aboletis:
 maximūque donariorum iis sacrorum, humanam natu-
 ram pessundatis, eoque templa eorum arâsque cucertitis:
 quin etiam ciuitatem dissoluitis, legibus non obtemperan-
 tes: proditis patriam uestram, sterilem eam atq; infœcū-
 dam reddentes: imò uerò funditus eam demolimini, dum
 habitatorib. eam orbatis. Neque enim ciuitas domibus;
 porticibus, aut foris hominum inanibus, sed iuris cōstat.
 Considerate uerò, an non summam iram iure Romulus
 autor noster concepturus sit, si suos natales cum uestro Romuli stu-
diū in prole
susci. Edapi
 instituto conferat, qui ne ex legitimis quidem nuptiis
 prolem generare uultis: quid eos qui cum eo fuerunt Ro-
 manos, si expendant se alienas uirgines rapuisse, uos ne
 uestras quidem amare? sc bello prolem quæsisse, uos ne
 ex ciuib. uelle? Quid Curtium, qui mortem pertulit, ne Curtius.
Hersilia.
 nuptis sui spoliarentur: quid Hersiliam, quæ filiam suam
 secuta, nuptiales uobis ritus ostendit? Enim uerò patres
 nostri & bellum contra Sabinos pro nuptiis gesserunt,
 & pacem composuerunt, ipsis eos mulieribus ac natis in-
 gratiam inuicem reponētibus, iurēq; iurādo & fœderi-
 bus eas stabiliuerunt: uos hæc omnia confunditis: quam
 obrem?

Excusat suā
asperitatem
orationis.

obrem: ut scilicet cœlibes sitis, exemplo Vestalium uirginum? Ergo si pudicitiam non seruaueritis, itidem ut illæ, supplicio afficiendi? Atque satis compertum habeo, acerbum uobis meum, asperumque sermonem uideri: sed primum cogitandum uobis est, a medicis quoque permultos, quando aliter nequeant, urendo sanari: deinde, me non libenter hanc ad uos orationem habere, qui id ipsum quoque crimen uobis obiiciam, quod in hæc uerba me prouexeritis. Quod si uerba mea molesta sunt uobis, nolite ea agere, ob quæ necessario malè sit uobis audiendum: si enim uos mea dicta mordent, quanto magis me & reliquos Romanos uestra facta? Ergo si uerè ea uos ledunt, poenitentiam agite, ut laudandos uos & gratias agendas habeam, quem natura haudquaquam difficili præditum, omnia quæ bonum legum latorem decebant constituisse ipsi quoque nostis. Et quidem neque ante me cuiquam permissum erat coniugium ac sobolem negligere, cum initio sub primam Reipublicæ constitutionem de eare diligenter legibus sit cautum, multaque inde de eadem Senatus, populusque statuerit, quæ recensere superuacaneum esset. Ego autem multam non obedientibus adauxi, ut eius metu in officio continerentur, præmia autem obtemperantibus tot ac tanta, quanta nulli uirtuti præterea essent proposita, constitui, ut si nihil aliud, ea saltem ad coniugia & liberorum procreationem uos excitarent. Vos autem neque præmia appetentes, neque poenam timentes, omnibus his spretis, ac quasi in nulla uiueretis ciuitate conculcatis, expeditam istam, ac liberam uitam extra matrimonium & sine sobole prætulisse uos dicitis, cum interim latronibus ac immaniſſimis belluis nihilo præstetis: neque enim adeò solitudo uos uiuendi capit, ut absque mulieribus degatis, ac nō quilibet

Cœlibatū
sibi exagitāt.

uestrum mense ac lecti sociam habeat, sed licentiam libi-
 dini ac lasciuie uestrae exercendae quaeritis. At ego tene-
 ras adhuc puellas, & uiris immaturas ut ambiretis uo-
 bis permisi, ut cum sponso propediem nuptias celebra-
 turorum nomen ferretis, eo magis rem familiarem cura-
 retis: Libertinarum quoque matrimonia iis qui Patricij
 non essent concessi, ut si quem eo amor aut consuetudo im-
 pelleret, lege id facere posset: Neque sistinare uos quic-
 quam coegi. primum triennio, deinde biennio ad para-
 dam rem dato. Atqui neque minando, neq; hortando, ne-
 que differendo, neq; orando quicquam profici. Ipsi uide-
 tis, quam multo plures maritis uos sitis, cum debueritis
 totidem, imò uerò multiplices uestrum iam liberos nobis
 dedisse. Qua enim alia ratione genera constabunt? qua
 res publica conseruabitur, neque uxores ducentibus uo-
 bis, neque prolem creantibus: nisi forte expectatis, dum,
 quod in fabulis fertur, ex terra aliqui existant, qui res ue-
 stras publicamq; excipiant. Nefas uerò sit, uos nostro ge-
 nere ac nomine Romano extincto, alienigenis hominibus
 Graecis Barbarisue urbem tradere. An in hoc potissimum
 mancipia libertate donabimus, ut quam plurimos ex iis
 ciues fiant, sociis ciuitatem communicabimus, ut ea fre-
 quētior sit: uos autē ipsi à prima origine Romani, Quin-
 tos, Valerios, Iulios enumerantes, cum uobis simul & gē-
 tes, & nomina abolere in animo habetis? Verecundia pro-
 festò moueor, quòd haec mihi dicenda sunt, quae uos faci-
 tis. Ea propter in sanie modum ponite, ac iam nunc repu-
 tate demum, fieri nullo modo posse, ut cum multi identi-
 dem morbis ac bellis absumantur, salua urbs esse queat,
 nisi multitudo eius subinde aliis natis expleatur. Ac ne
 quis putet ignorare me, esse quaedam etiam in matrimo-
 nio & liberorum procreatione difficilia ac molesta: sed
 hoc

Molestias
coniugij
extenuat.

hoc cogitate, cum nullū bonū habeamus, cui nō sit aliquid acerbi admixtum, tum plurimis & optimis bonis annata esse plurima etiam ac maxima tristitia: quæ si declinare uelitis, ne bona quidem appetenda uobis erunt, quando ad uirtutem ac uoluptatem nullam sinceram perueniri potest, nisi in ea paranda, obtinenda, ac seruanda labor impendatur. Quæ singula prolixè referre quorsum attinet? Quin si in coniugio etiam & suscipienda prole quædam sunt molesta, meliora cum iis conferte potius, eaq; plura & magis necessaria inuenietis: quippe præter ea commoda, quæ res ista suapte natura secum fert, ipsa etiam legibus proposita præmia, quorum uel exigua pars ad mortem subeundam aliquos pellicit, utiq; ad parendū mihi omnes adducere debent. turpe enim profectò sit, eorum causa, propter quæ alij suam uitam concedunt, uos nolle mulieres ducere, ac liberos alere. De his ego uobiscum ô ciues (iam enim uos persuasos uelle ciuium nomen retinere, ac uirorum patrūque cognomen accipere confido) ita ex postulandum duxi: illibenter quidē, sed necessario, neque ut inimicus, nec qui odio uos, sed qui amore prosequeretur, cuperemque uestrū similes multos acquirere, ut penates legitimos habitantes, domosque plenas progeniei habentes, cum coniugibus liberisque ad deos accedamus: æquatisque inter nos iis quæ in publicum confruntur, ac qui inde fructus percipiuntur, conuersemur. Quomodo enim ego præesse uobis rectè possim, si semper diminutionem de uobis aliquam fieri patiar? quomodo pater uester iure dicar, cum uos nullam prolem educetis? Quare si uerè me diligitis, ac nomen mihi patris non adulationis, sed honoris gratia dedistis, date operam ut mariti patresq; fiat, quo & ipsi participes eius reddamini, & ego meritò id gerā. Postquam

quam ad hunc modum cum utrisque fuisset locutus, liberos deinde habentibus præmia adauxit, & multa maritos à cœlibus secrevit, annuo spacio præstituto, intra quod qui eius iussu parere cœpissent, culpa uacaret, cūq; lege Voconia mulieribus prohiberetur, ne qua maiorem centum millibus nummum hereditatem posset adire, ea quoque lege quasdam soluit: iis quæ perpetuam uirginitatem seruarent, eadem quæ matribus præmia largitus est. inde lex quoque Pappia Poppæa à M. Pappio Mutilo, & Q. Poppæo Secundo lata est, qui parte eius anni Consules, uterque neque uxorem neque liberos habebat: quo ipso deprehendi potuit, quàm ea lex necessaria fuisset. Dum Romæ hæc aguntur, Romani ad Rhætinum Dalmatiæ urbem cum Germanico profecti. damnum tulērunt. Hostes horum multitudine pressi cum resistendo non essent, studio ignem in mœnia & iis uicina ædificia iniecerunt, prouiso diligenter ne is statim essulgeret, sed aliquandiu latitaret: eo factō, in arcem sese receperunt. Romani, quos ea res fallebat, cum irrupissent, primo omnia impetu direpturi, intra ignis ambitum peruenērunt: neque cum uiderunt antè, quàm undique ab eo circumdati, in extremo discrimine fuerunt, cum desuper ab hominibus impetiti, foris ab igne afflicti, neque tutò manere, neque euadere sine periculo possent, ac telorum iam etiam cuitantes ad ignem compellerentur, ab igne resiliētes, iaculis exponerentur, inque tanta angustia quidam utrinque & ab igne uisti & ab hoste uulnerati perirent. Hæc maioris partis eorum qui in urbem uenissent fortuna fuit: pauci mortuis in ipsam flammam coniectis, trāstibusibi quasi per pontem parato effugerunt. Ignis quidem adeo inualuit, ut ne uis quidem qui in arce erant, manere ibi potuerint: sed noctu ea relicta in ædificia sui terranea sese

Mulieres lege Voconia soluta.

Lex Pappia Poppæa de matitandis ordinibus.

Romanorū sub Germanico in Dalmatia res gestæ. Rhætinorū stragem.

Seretium
captum.

se se abdiderint. Hæc ibi acta. Seretium uerò, quod frustra olim Tiberius oppugnaverat, tum expugnatum est, atq; alia exinde etiam loca facilius in potestatem redacta. Reliquis nihilominus resistentibus cum bellum extraheretur, ac non minima famis in Italia causa esset, iterum in

Tiberius ite-
rū ad bellū
Dalmaticū
missus.

Dalmatiam Tiberium Augustus misit. Is cum uideret milites moræ iam impatientes, etiam cum periculo finem bello imponere cupere, ueritus ne si unà essent, seditionem concitarent, in tres partes copiis diuisis, unam Silano, M. Lepido alteram dedit, cum reliqua ipse & Ger-

Silanus.
M. Lepidus.

manicus se aduersus Batonem contulerunt. Silanus & Lepidus haud difficulter suos aduersarios præliis domue-

Bato pugna
detrahit.
Anderiū à
Tiberio op-
pugnatum
& captum.

runt: Tiberius autem omnem frè regionem peruagatus est, Batone in diuersa loca discurrente, cumque tandē in castello Anderio obsedit. Erat uerò Anderium ad ipsas Salonas in munita apprimè ac inaccessa rupe ædificatū, profundis conuallibus, & in quibus essent torrentes, circum, eoque mortales omnia quæ usui essent partim iam antè comportarant, partim per montes, quos obtinebant, eò congregabant, insidiis etiam positis Romanos frumentum commeatu intercludebant, ita ut Tiberius cum eos in obsidione habere uideretur, ipse obsepsi mala tulerit. Cum maximè consilij dubius esset, quia obsidio inanis & periculosa, discedere inde dedecus uidebatur, tumultus militum tanto cum clamore coortus est, ut hostes qui sub arce statua habebant, perculsi terrore inde recesserint. His partim iratus, partim latus, conuocatum exercitum Tiberius uerbis quā increpans, quā laudans, neque fiducia auctus est, neque castra remouit: eoque in loco quietus permansit, donec Bato desperato se rem tenere posse, cum reliqua omnia frè in potestatem hostium uenissent, essentq; suæ quàm aduersæ partis copiis minores, pacem perierint

Bato suos
deserit.

per internuncios petijt : & cum non persuaderet suis ut idem facerent, eos deseruit, neq; ulli postea, quamuis à multis accitus, auxilium tulit. At Tiberus reliquis qui castrum defendebant, iam inde contemptis, ratus posse se eos sine sanguine superare, loci etiam naturam nihil amplius moratus, erigere aciem in sublime aggressus est. Quia uero nulla planities suberat, neq; hostes ad pugnam descende-
 debant, ipse in conspicuo loco pro Tribunali sedens, ut inspicere quæ agerentur posset quò alacrius milites pugnâ-
 cierent, ac ubi id res posceret, subueniret, quam ad rem partem exercitus (quem copiosissimum habebat) secum re-
 tinuerat: ceteri denso agmine per obliquum primò ascen-
 dentes, post ipsius montis natura, qui præceps, ac inæqua-
 liter multis conuallibus abruptus erat, inuicem ipsi diuisi sunt, aliq; alijs maturius in superiora euaserunt. Quod ubi uidere Dalmatæ, acie super ipsius prærupta montis ante castrum instructa, multa saxa in eos fundis deiecerunt, multa deuoluerunt, alij etiam rotas, & plastra tota plena lapidum, arcasq; rotundas more eius regionis factas & saxis refertas dimiserunt, quæ multo simul omnia impetu delata magis adhuc Romanos dissipauerunt ac conturbauerunt, cum interim sagittis ac pilis multi eorum ster-
 nerentur. Ardere ibi certamen inter pugnautes, his euadere in altum, & occupare sublimia nitentibus, illis arce-
 re eos ac præcipites agere conantibus, nec segnis etiam concertatio eorum qui de muro spectabant pugnam, eorumq; qui Tiberio aderant, esse, utrisque suos adhortantibus, strenuos confirmantibus, cedentes increpantibus: con-
 fertimq; clamore alij alios superare, deos pro suorum propugnatorum salute comprecari, libertatemq; ex eo prælio alteri, alteri pacem poscere. Verùm ibi quidem Ro-
 mani, quibus non contra hostium ordines tantum, sed loci

etiam naturam erat contendendum, incassum omne periculum subiissent, nisi recentibus eos summissis identidem subsidijs à fuga Tiberius continuisset, ac diuersa ex parte missis qui in sublimè per ambages subirent alijs militibus, hostibus terrorem inieciisset: ita fusi, ne in castellum quidem cum se recipere possent, abiectis expeditioris fugæ causa armis in montes palati sunt, còsque Romani in omnes partes insecuti (debellandi enim summa cupiditate tenebantur, neque uolebant iterum coeuntes hostes denuò ipsis posse molestiam exhibere) plerosque per sylvas latentes inuenere, ac more ferarum trucidauere. Deditione postea etiam qui in castello erant recepti sunt, ijsq; Tiberius omnia quæ conuenta erant præstitit, Germanico contra eos qui adhuc in armis erant profecto, quos per fugæ (eorum autem magnus erat apud ipsos numerus)

Germanico
Ardubam capit.

pacem componere non patiebantur. Ardubam tum, castellum hoc quoque, cepit Germanicus, non id quidem suis copijs, quibus hostem longè excellēbat, munitissimum nempe, ac flumine rapido radices eius alluente totum firmè ambitum: sed perfugis cum eius loci habitatoribus pacem expetentibus seditio primùm, inde conflictus inciderat, perfugas etiam mulieribus quæ Ardubæ erant, adiuuantibus, quæ libertatis etiam contra uirorum cupide sententiam, quiduis potius quàm seruitutem pati statuerant: ea dimicatione inferiores facti perfugæ concesserunt, ac quidam eorum effugerunt, mulieres arreptis liberis, aliæ in ignem, aliæ in flumen præcipitauerunt. Germanico Arduba sic potito, uicina deditionem fecerunt, ijsque his rebus actis, ad Tiberium redijt.

Postumius.
Bato se Tiberio dedit cum suis.
Scæua.

Postumius reliqua subegit. Sub idem tempus Bato missus ad Tiberium Scæua filio si impunitas detur, traditurum se suòsque ei pollicitus est: fidēque accepta, noctu in castra uenit, adductis postmodum

postidie ad Tiberium pro Tribunali sedentem, nullum
 suum periculum deprecatus, caputq; etiam tanquam ab=
 scindendum protendens, multa pro reliquis uerba purgan=
 dis habuit: iterumque à Tiberio, ut antè, interrogatus, qua
 de causa rebellassent, bellumq; tandiu protulissent, eadem
 quæ prius respondit, Romanos causam eius esse, qui ad
 suos greges custodiendos non canes, neque pastores, sed
 lupos mitterent. Hoc modo bellum id iterum confectum Finis belli.
 est, quod Romanis magna hominum, maxima pecunie
 iactura stetit, multis ad id nutritis legionibus, præda mi=
 nima capta. Victoriæ nuncium attulit Germanicus, eiuf=
 que ergò Augusto & Tiberio nomen Imperatorium, ac
 triumphus decretus, ac inter alios honores fornices duo
 in Pannonia, quibus trophæa insisterent: Germanico in=
 signia triumphalia, quod alijs etiam ducibus datum, ac
 Prætorij honores, utque primus secundum consulares di=
 ceret sententiam, & legibus in petendo Consulatu solu=
 tus eum citius peteret: Druso Tiberij filio, etsi is in bel=
 li nulla parte fuerat, ut in Senatum prius quàm allectus in
 eum ordinem esset, ueniret, ac Quæstura acta ante Præ=
 torios sententiam diceret. His recens decretis, aduersus
 ex Germania allatus nuncius Triumphos eorum impe=
 dijt. Hæc uerò eodẽ tempore in Germania acta fuere. Lo=
 ca quædam Germaniæ Romani tenebant, non simul, sed
 ut fortè subacta fuerant hinc inde, unde in historijs eorum
 nulla mentio. Iis in locis Romani milites hyberna habe=
 bant, urbes condebant, eorum mores iam barbari accipie=
 bant. in forum conueniebant, congressusque cum ijs pa=
 catos habebant: neque tamen patriarum consuetudinum,
 morum innatorum, libertatis, armorumq; potentie obli=
 ti penitus fuerant. Itaque dum paulatim & uia quadã in
 custodia habiti ea dediscerent, mutationem uitæ suæ adeo

Honores ul=
 toriæ ei: gò
 Augusto, Ti=
 berto, Ger=
 manico, &
 Druso Tl.F.
 decreti.
 Drusus Ti=
 berij F.

Variarum in
 Germania
 acceptæ cla=
 dis deserui=
 ptio.

Quintilius
Varus Ger-
manis mo-
lestus.

non grauatè ferebant, ut ne sentirent quidem eam. Vbi uerò Quintilius Varus Germaniæ, post administratam Syriam, præfectus, rebus ibi gubernandis susceptis insti-
tuit eam gentem subito transformare, tanquam seruituti subiectis imperare, pecuniâsque ut à subditis exigere: Germani eius inceptum non tulerunt, primoribus ipsorum amissum principatum desiderantibus, uulgo consuetam re-
rum rationem peregrinæ dominationi antefecente. Quia autem Romanos multos apud Rhenum, multos apud se uersari uidentes, rebellionem palàm tentare non aude-
bant, Varum ita acceperunt, ut omnibus eius iussis ob-
temperaturi uiderentur, proculq; cum à Rheno in Che-
ruscorum fines, & ad flumen Visurgin abduxerunt. Ibi summa in pace ac amicitia erga eum uiuentes, in hanc eum opinionem adducere, quasi possent absque militum opera in seruitute contineri. Igitur Varus neq; milites, quod in hostico fieri debet, uno loco continuit, multosq; suorum petentibus infirmioribus Germaniæ populis sub nomine præsidio firmandorum oppidorum, aut latronum compræ-
hendendorum, commeatumq; tutius subuehendorum, dis-
tribuebat. Erant inter eos qui conspirauerant, ducesq; insidiarum & belli, quod tum constabatur præcipui, Ar-
minius & Sigimerus, semper cum Varo conuersantes, se-
piusq; conuiuentes. Iam fidente rebus Varo, ac nihil ma-
li expectante, ac non modò fidem omnem ijs qui rem ut erat suspicantes, cum ut caueret sibi monebāt, abrogante,
sed obiurgante etiam eos, quòd frustra sibi timerent, ac illos in inuidiam uocarent, repentè ex composito quidam ex longinquis Germani insurgunt; nimirum ut contra eos proficiens Varus, in itinere opportunior cladi esset, cum

Arminius et
Sigimerus
duces Ger-
manorum.

cum suis.
Sceua.

per amicorum regionem ire crederet, nèc omnibus si-
bellum mouentibus sibi caueret. Id consilium euentu
appro

approbatum fuit. Nam & exercitum abducentem eum cohortati sunt, & ipsi ut auxilia paraturi, ac celeriter subsidio uenturi domi remanserunt : mox acceptis quæ iam in promptu certo quodam loco erant suis copijs, occisis Romanis quos antè ab eo impetratos quisque secum habebat militibus, in syluis eum iam inuijs hærentem affecuti, repentè pro subditis hostes se esse ostenderunt, ac mala Romano exercitui multa ac grauiâ ingesserunt. Erant montes, quâ Varius tum ducebat, conuallibus crebris intercepti, ac inæquales : arbores autem dense, ac immodicè proceritatis, quibus Romani etiam ante hostium aduentum cadendis, uiamq; parando, & quæ opus habebant, pontibus iungendo defatigati fuerant. Currus autem & iumenta impedimentis frenendis agebant secum plurima. ut in pace : sequebantur etiam pueri ac mulieres, calonesq; magno numero, quo ipso etiam iter magis incompositum facere opus habebant. Interim pluuia cum magno uento superueniens, magis adhuc eos dissipârat, solumq; lubricum ad radices & truncos arborum redditum, gressus quàm maximè lapsui obnoxios effecerat, tum arborum summa confracta ac deiecta eos perturbârant. His difficultatibus Romanos tum conflictatos, Germani undiqueque simul per densissimas ipsas syluas, quippe callium periti, confectati circumuenere, ac initio eminus tantum impetire: post cum nemo se defenderet, multi uulnerarentur, comminus congressi sunt, nempe nullo ordine, promiscuo itinere inter currus & incrimas proficiscentes Romani, neque coire inter se facile poterant, ac singuli à pluribus cum inuaderentur, multa incommoda, nullo hostibus reddito, patiebantur. Locum modò ibi, ut in monte syluis obrito, opportunum nacli, castra fecerunt, maioriq; curæ, & quibus carere possent impedimentorum parte

combusta, aut relictæ, magis ordinato itinere postridie progressi sunt in locum nemore uacuum: ne hoc quidem sine suorum cæde. Hinc iterum in sylvas inciderunt, & cum ab adortis se hostibus conarentur defendere, haud parum hoc ipsis ad cladem contulit. Loco enim angusto orbem uoluentes, ut confertim equites simul peditesq; in hostem incurrerent, multa sibi inuicem ipsi damna dederunt, multa ab arborib. passi sunt. Excepit hanc diem alia, effuso imbri & uento uehementi importuna, ut neq; procedere, neq; cōsistere firmiter possent: usu quoq; armorum ipsis adempto, sagittis, pilis, scutisq; madentibus, & cō nullius cōmodi usus; ea hosti, quod pleriq; leuis erant armaturæ, ac aggredi regrediq; tutò poterant, minus eueniebāt. Iam & numero aucti Germani erant, cum permulti ante ambigui uel prædæ nomine se eis adderent, quò facilius Romanos, qui multos prioribus cladibus suorum amiserant, & circundabat, & trucidabant: idcò Varius, aliq; primores, iam acceptis uulneribus, cum metuerent ne uel in hostium potestatem uiui uenirent, uel ab insensissimo hoste interficerentur, sibi ipsi manus attulerunt, rem duram quidem, necessariam tamen ausi. Horum audita morte, nemo iam etiam eorum quibus robur suppetebat, se defendit: sed alij ducis sui exemplum imitati sunt, alij armis abiectis cedi se præbuerunt. Itaque iam nullo metu uiri omnes equique cædebantur: omnesque Romani ea die occisione periiissent, aut capti fuissent, ni se Germani ad diripiendam prædam conuertissent. Quo factum est, ut robustissimus quisque euaderet: ac tubicines qui cum ijs erant, signum cursus incinentes, se ab Asprena auxilio suis missos opinionem hostibus iniecerunt, quia uideri (iam enim tenebræ se intenderant) non poterant. Ea res inhibuit ab insequendo Germanos: & Asprenas cognita re, uerè auxili-

Varus se ipsū
interficit.

Asprenas.

lium

lium suis tulit. Postea temporis nonnulli captorum redempti sunt, concessio hoc ipsorum necessarijs, ea conditione, ut extra Italiam manerent. Augustus Variana clade audita, uestem, ut quidam memorant, laceravit, inque magno luctu fuit propter amissum exercitum, metumque qui à Germanis & Gallis impedire uidebatur, maxime quod eas gentes iam ipsam Italiam ac Romam petituras uerebatur, ac neque urbana iuuentus magni momenti supererat, & sociorum auxilia, quæ alicuius essent precij, afflicta erant. Nihilominus tamen ad omnia se quantum præsens rerum conditio ferebat, comparauit: & quoniam ij qui militari essent ætate, dare nomina nolebant, ex ijs qui nondum annum trigesimum attigissent quintum, ex natu maioribus decimum quenque, ut fors in quemuis incidisset, bonis priuatum ignominia notaui: postremo cum multi ne sic quidem obedirent, quosdā morte multauit. Tum collecta quantum maxime potuit ex ueteranis & libertinis per sortem multitudine, celeriter eam manum cum Tiberio in Germaniam misit. Et quia complures Galli ac Germani Romæ obuersabantur, partim peregrinantes, partim inter stipatores recipiendi, ueritus ne quid hi noui molirentur, in insulas armatos amandauit, incrimine urbe exire iussit. Hæc tum ab Augusto acta: ea quæ decreta fuerant, ludiq; omisi. Secundum hæc ubi accepit nonnullos milites superfuisse cladi, Germaniam præsidio contineri, hostem Rhenum transire non ausum, terrore liberatus rem in disquisitionem uocauit: uidebatur enim ei hoc tantum ac subitum malum non sine diuina quadam ira accidisse, suspectamque Deum uoluntatem præterea propter prodigia quæ ante, ac post eam cladem eucnerant, magnoperè habebat. Etenim templum Martis in campo Martio fulmine tactum fuerat, & locustæ multæ in ipsam

Augustus
Variana clade
de consternatus.

Apparatus
bellicus.

Tiberius in
Germaniā
missus.
Galli & Germani
Romā
pulsæ.

Prodigia

urbem deuolantes ab hirundinibus consumptæ: Alpium uertices in se inuicē corruere, tresq; igneas columnas cmississe uisi: cælum sepius ardere apparuerat: multi simul cometa effulserant: hæstæ à septentrione latæ in Romanorum castra decidere existimatæ: circa aras eorum apes ceram sinxerant, quædam Victoriæ statua in Germania hostem spectans, ad Italiam obuersa: etiã circa aquilas in exercitu militum inane certamen fuerat, quasi Barbari irrupissent. Anno sequenti Tiberius ædem Concordiæ sacravit, in scripto suo & fratris Drusi uita pridem functi nominibus. M. Aenulio Lepido, Statilio Tauro Consulibus, Tiberius & Germanicus, cui pro Consule erat imperium, impressionem in Germaniam fecerunt: ac populi nonnullas partes, nullo tamen neque prælio uicerunt, cum nemo manum confereret, neque ullum populum subegerunt: ueriti enim ne rursus cladem acciperent, haud ita procul à Rheno discesserant, sed prope cum usq; ad autumnum morati, ludis in honorem natalium Augusti actis, ac ministerio Centurionum edito equestri certamine, in Italiam reuersi sunt. Romæ Drusus Cæsar, Tiberij F. Quæstor erat: Prætores sedecim, tot enim cum magistratum petierant, quorum offendere nullum Augustus in ijs rebus constitutus uolebat: posterioribus autem deinceps multis annis tantum X. I. fuere. Vatis interdictum ab Augusto est, ne uel absentibus arbitris, uel coram alijs de morte prædicerent: quanquam ipse pro se adeò nihil esset sollicitus, ut publicè stellarum constitutionē sub qua in lucem erat editus, proposuerit. Subditis quoq; suo Imperio edixit, ne cui præfectorum tempore eius magistratus, aut intra LX. diem post discessum eius ullum honorem offerrent: quod nonnulli laudibus sibi & honoribus in prouincia adornatis, multa ea occasione facinora mala patræ

Concordiæ
templum.
An. V. C.
754.
Tiberij &
Germanici
in Germaniam
profec-
tio.

Drusus Quæ-
stor.

Diuinationi-
bus mo-
dus præscri-
ptus.

patrarent. Legatis tunc etiam tres Senatores responsa dederunt: & equitibus (quod mirum uideri posset) dimittendi ludis gladiatoriiis licentia data: in causa fuit, quod nonnulli ignominiam ei rei propositam pro nihilo ducebant. itaque cum edictum nihil prodesset, maiorq; poena ad deterrandos eos iam requireretur, permissum fuit ut dimicaret, quò pro ignominia morte afficerentur: nihilo enim minus dimicârunt, præcipuè cum eorum certamina magno studio uiferentur, ita ut Augustus quoque Prætoribus qui præmia distribuiebant adesset. Post Consulatum Germanicus, nondum gesta Prætura, occepit, ac toto anno gessit non dignitatis causa, sed quia idem etiamnum ab alijs quibusdam fiebat, nulla re memorabili gesta, nisi quòd potiores tulit partes, cum ipsius collega C. Cæpito obiter tantum numeraretur. At uerò Augustus senectute iam grauis, Germanicum Senatui, Senatum Tiberio scripto commendauit, quod ipse quidem (uoce enim deditur) non recitauit, sed Germanicus, uti consueuerat: petijt deinde à Senatu excusatione belli Germania prælatâ, ne ipsum posthac domi suæ salutarèt, nèue in malam partem acciperent, si deinceps non conuiuaretur cùm eis. nam frequenter eum salutare, præsertim quoties Senatus ageretur, in foro, in Curia intrantem abeuntemque, ac iam in ipso etiam Palatio sedentem, cubantemq; moris erat non Senatoribus modò, sed equitibus quoque, & plebeis nonnullis. Neq; uerò à cura Reipublicæ Augustus ideo animum auertit, quin & equitibus ius petendi Tribunatus plebis concederet, & famosorum libellorum, quos ad traducendos homines à quibusdam conscribi acceperat, cõquisitionem fieri iuberet, repertos in urbe ab Aedilibus, extra urbem à singulorum locorum præfectis comburi mandaret, in autores eorum quosdam

Equitibus gladiatoriiis ludis pugnare concessum.

An. V. C.
768.
Germanicus Cõsul.
Edictum de famosis libellis.

Lex de exu-
lū luxu in-
hibendo.

animaduenteret. Quòd per multi extorres, alij extra lo-
ca in quæ expositi fuerant, uersabātur, alij in ijs ipsis de-
licatius uiuebāt, edixit ne quis eorū quibus aqua & igni
esset interdictū, in cōtinenti, aut in insula ulla nisi quæ quin-
quaginta millia passuū ab cōtinente distaret, excepta Co-
Rhodo, Sardinia & Lesbo (quas mihi nō liquet cur exi-
mias habuerit) degeret, néue aliquò trajicere, aut plures
naues quàm unā onerariam mille amphoras capientem,
& duas actuarias, néue seruos aut libertos super uigina-
ti haberet, ne plus quingentis millibus nummū posside-
ret: minatus pœnam & ipsis exulibus, & ijs qui contra
has leges in ulla re ipsis auxilio fuissent. Hæ tum leges
ab eo (quæ quidē in historia referri mereātur) latæ sunt,
ludique extraordinarij ab histrionib. & equitib. acti,
Martisq; ludi in foro Augusti (quia Circum Tiberis sta-
gno occupauerat) cum equorū decursu quodam & uena-
tione celebrati. Hi iterum facti ludi sunt, & in Circo ijs
Germanicus ducentos leones occidit, porticusque Liuiæ
in honorem C. & L. Cæs. edificata, tum dedicata fuit. L.
Munatio, C. Silio Consulibus, Augustus quintum in de-
cennium gubernationem Reipublicæ inuitus scilicet ac-
cepit, Tiberio Tribuniciam potestatem prorogauit, Dru-
so Ti. F. potestatem Consulatus tertio anno, etiam non
gesta Prætura, petendi concessit: sibi autem propter se-
nectutem, cuius causa rarissimè in Senatum ueniebat, cō-
liarios annuos uiginti petijt, cū antè in senos menses
quindenos accepisset. decretum porrò est, ut quæcunque
Augustus cum his, Consulib;que & designatis Consulib;
bus, cum adopticijs suis nepotibus, ac reliquis quos quoq;
tempore assumpisset, deliberans statuisset, rata non mī-
nus quàm in Curia si statuta fuissent, haberentur. Hæ ex
Senatus consulto, sicut antè re ipsa habebat, adeptus, ple-
rūm

An. V. C.
766.

tuncq; etiam decumbens sententiam dixit. Quia uerò uigesima pensio ad cō omnibus frē molesta erat, ut uideretur aliquid noui motus excitatura, misso in Senatum libello, aliorum redituum excogitandorum negociū eis dedit: nō ut abrogaret id tributi genus, sed ut nullū aliud eo probabilius ipsis inueniētibz, id ipsum uel ab inuitis absque sua inuidia confirmaretur: ne uerò si Germanicus Drususque sententiam tulissent, eam suo iussu pronuntiatam Senatus suspicaretur, ac indiscussam approbaret, uetuit ne quam sententiam ij dicerent. Multis eare in Senatu sermonibus agitata, nonnullisque etiam sibi per literas indicatis, cum quiduis eos facilius quā uigesimalam toleraturos intelligeret, in agros & domos pensionem transtulit, ac consistim, non ostenso quantum aut quo pendendum cuilibet modo foret, alios aliō demisit, qui priuatorum ac ciuitatum facultates describerent: ut cū singuli maiorem iacturam uerentur, mallent uigesimalā pendere. idque eius cōsiliū ita res ipsa probauit. Enim uerò Augustalibus ludis, quibus natalis Augusti celebrabatur, mente quidam uir captus in sede Iulio Casari posita seipsum collocauit, coronāque eius arreptam suo capiti imposuit: idque, quod res erat, uidebatur Augusto aliquid portendere. Namque anno, insequenti, Sex. Apuleio, Sex. Pompeio Consulibus, in Campaniam profectus Augustus, exhibito Neapoli spectaculo, Nox mortis concessit. Prodigia quę id ei prędicarent, neque minima, neque obscura euenerant. Sol totus defecerat: magna pars cœli ardere uisa fuerat: ignita ligna de cœlo cadere apparuerant: crinitę & sanguinolentę stellę fulserant: cū Senatus indictus esset ut pro salute Augusti uota conciperentur, Curia clausa inuenta erat, eique insidens bubo cecinerat: fulmen in statuam eius in Capitolio positam de

Pensionis
genus.

An. V. C.
767.

Augusti
mors.
Prodigia
mortē Au-
gusti Ante-
cedentia.

tam delatū primā nominis Caesaris literā deleuerat. ideo
 uates eum centesima pōst die diuinæ naturæ cuiusdam
 participem fore dixerant, eo id coniectati, quòd litera C.
 apud Latinos centenarium numerum designat, reliqua
 nominis pars A E S A R Hercusorum lingua Deum si-
 gnificat. Hæc ostenta Augusto adhuc in uiuis morante
 acciderunt. Posteris autem Consulum quoque, & Sergij
 Sulpicij Galbæ euentus in omen tractus est: quorum illi-
 tum Augusto genere iuncti magistratū gessissent, cum fas-
 to is fungeretur: Galba autem qui imperio deinde potitus
 est, ipsis Calēdis eius anni Ianuarijs uirilem togam sum-
 pssisset, isque quia primus post Augusti genus finitum ex
 reliquis unus Romanorum summum rerum obtinuit, data
 est occasio sermoni quorundam, quasi tum ea non casu,
 sed diuino quodam consilio euenissent. Ceterum Augus-
 tus ex morbo decepsit, suspecta nonnihil Liuiæ, quasi cuius
 fraude obijssset. Etenim ad Agrippam Augustus clam
 uxore in insulam transmiserat, uisusque erat omnino ei
 eo in gratiam redijssse. Veritam itaque Liuiam, ne cum
 reduceret Augustus ac Imperium ei traderet, fucus quas-
 dam in arboribus adhuc pendentes, quas sua manu Au-
 gustus decerptas comedere consueuisset, ueneno infecisse,
 ei que medicatas carpendas obtulisse, ipsam sanas edisse
 ferunt. Siue ea causa morbi, siue alia fuit, id sanè cons-
 tat, conuocatis socijs, ac que opus essent dictis tandem
 hæc uerba protulisse: Romam se terram accepisse, lapis
 deam relinquere. quo non ædificiorum elegantiam, sed
 firmitatem imperij innuere uoluit: applausum quoque
 ab ijs, ueluti mīmo aliquo finito ludiones solebant, pos-
 poscit, omnem humanæ uitæ partem eo subsannans. Vita
 excepsit x i i i i. Kal. Septembris, qua die quondam pri-
 mum Consulatum inierat. uixit annos L x x v. menses de-
 cent,

Galba viri-
 lem togam
 sumit.

Liuiæ sus-
 pta, quas-
 ueneno Augu-
 stum suscu-
 lisset.

Augustus
 Agrippæ re-
 conciliatus.

Roma la-
 pidata.
 Plautus.

tem, dies x x v i. siquidem natus est i x. Ka. Octobris. So-
 lus summum imperium gessit à uictoria apud Actium, an-
 nos (quibus tamen x i i i. dies defunt) x l i i i. Mors
 eius non confestim innotuit. Nam Liuià metuens ne Ti- Liuià in ce-
landa mor-
te Augusti
astus.
 berio in Dalmatia adhuc uersante aliquid noui existeret,
 usque ad eius aduentum eam clam habuit, ut quidem plerum-
 que & fide digniores autores tradunt: neque enim de-
 sunt, qui adfuisse ægrotanti Augusto Tiberium, ab
 eoque mandata quædam accepisse perhibeant. Corpus
 Augusti Nola ad Romam usque primores singularum ci-
 uitatum per ordinem gestauerunt: ab equitibus excep-
 tum, noctu urbi illatum est. Postridiè Senatus habitus Corpus Au-
gusti ut Ro-
mam dela-
tum.
 est: in eum reliqui Senatores equestri habitu, Magistratus
 Senatorio, prætextis demptis, uenerunt, Tiberius, filiusque
 eius Drusus, pullam forensi more paratam amicti ue-
 stem, thure ipsi quoque rem sacram fecerunt, tibicini or-
 misso. Concedit uero Senatorum multitudo, solito quisque
 loco: Consules autem inferius alter in Prætorijs, alter in
 Tribunorum plebis subsellijs. Tum Tiberio impunitas
 data, quod cadauer (prohibitum enim hoc erat) tetigis- Cadauer tã-
gere reli-
gioni est,
Polybius.
 set ac comitatus fuisset: post testamentum Augusti Poly-
 bius quidam ex Cæsaris libertis recitauit, quasi non con-
 ueniens id à Senatore legi. In testamento (sicuti qui-
 dam memorie tradiderunt) ex besse Tiberius, ex triente
 Liuià heres instituebatur. nam Augustus ut suorum quoque
 aliqua bonorum pars ad Liuiam peruenire posset, à Senatu
 petierat, ut tantum etiam præter legum præscripta lega- Testamen-
tum Augu-
sti & lega-
ta.
 re ei posset. Bona autem, & pecuniam multa multis non
 necessarijs modo suis, sed nihil ad se pertinentibus etiam,
 neque Senatoribus tantum, equitibusque sed regibus etiam
 legauit: populo quadringentis sestertiis, militibus præ-
 torianis singulis millia nummum, urbanis quingenos sca-
 ster

stertios, reliquæ urbanae multitudini uiritem trecentos:
pueris etiam, quorum parentum, ipsis adhuc teneram æta-
tem agentibus, hæreditates adierat, paternas facultates
cum redditibus iussit reddi, simul ac uirilem ætatem attis-
gissent: quod idem superstes etiam obseruauerat, ut si cui-
us hæres fieret, cui liberi essent, omnino his paterna bona
uel statim, si adulti essent, uel post omnia restitueret. At
qui ea bonitate erga aliorum liberos utebatur, tamen su-
liam suam in patriam non reduxit, quamuis donatione eâ
dignatus, inque suo sepulcro humari prohibuit. Illati sunt
præterea in Senatum libri quatuor, quos Drusus reci-
tauit. Primo continebantur de funere suo mandata: altero
enumeratio rerum à se gestarum, quam incidi in colum-
nas æneas, ac statui eas ante suum sacrarium iubebat: ter-
tius summam militum, reddituum, impendiorum publico-
rum, pecuniæ in thesauris, aliâque id genus ad principa-
tum pertinentia indicabat. quarto præcepta et consilia
Tiberio ac Reipublicæ data, interque alia, ne multos ma-
numitterent, ne nimirum uaria turba urbs impleretur:
neue multos iure ciuitatis donarent, quò uidelicet ipsi
multa haberent suis subditis potiora: ut Rempublicam
omnibus qui prudentia ac rerum gerendarum peritia es-
sent præditi, committerent, neque uni alicui eam totam
crederent, ne uel tyrannidem is affligeret, uel eo aduer-
sa passo Respublica corrueret: ut contenti præsentis fortu-
na non cuperent fines imperij proferre, quippe cum diffi-
cultus imperium tantum seruari possit, periculum fore,
ne plura appetendo, parua quoque amitterent. Hoc eum
non uerbis modò, sed re etiam seruasse constat. namq; etsi
plurima barbarorum sui iuris poterat efficere, nun-
quam tamen uoluit. Secundum hæc funus eius factum est. Le-
ctus erat ex auro et ebone cõstructus, purpureis stragulis, au-

Quatuor li-
bri Augusti.

Præcepta
Reipublicæ
feliciter ge-
rendæ.

Funus Au-
gusti.

lis, auróque ijs intertextis, ornatus. in eius infima parte cadauer arcæ cuidam inclusum latebat: imago autem eius cerea, habitu triumphali, conspiciebatur. hanc à Palatio ducebant Consules designati. altera aurea ex Curia, tertia in curru triumphali ducebatur. Post has, auorum ipsius, ac cognatorum uita functorū (excepta Iulij Caesaris, qui inter Semideos erat relatus) aliorumque qui Romæ unquam factis suis præclari fuissent imagines, initio à Romulo factis, ferebantur: inter quas Pompeij quoque Magni imago quædam, omnesque nationes quas subegisset, cum suo ipsarum cultu effictæ cernebantur. has reliqua omnia, quæ suprà commemorauimus subsecuta sunt. Feretro posito ad rostra, pro illis Drusus quandam orationem de scripto recitauit: cæterum pro rostris Iulij Tiberius ex Senatusconsulto ad populum in hæc propemodum uerba perorauit:

Pompeij magni imago in funere Augusti ducta.

Rostra Iulia.

Quæ priuatim ab homine cognato de Diuo Augusto dicenda fuerunt, à Druso dicta sunt. Quoniam autem eū, idque meritò, publica etiam aliqua uoce Senatus dignatus est, id muneris mihi iniunctum iure esse satis scio. cui enim laudatio hæc rectius quàm mihi, filio eius successorique mandata fuisset? Veruntamen non futuram meam orationem longè & uestra uolūtate, & Augusti dignitate inferiorem, confidere nequaquā possum. Quæ si apud externos mihi esset habenda, uehemēter utiq; timuisssem, ne meis ij uerbis intenti, ex ijs res quoque illius gestas æstimaturi essent: nunc me id consolatur, quòd apud uos dicendum est, qui eas omnes compertas habetis, qui ipsi experti eas estis, qui propter eas hac eum laudatione dignum censuistis. Non enim meis ex dictis de uirtute eius iudicium facietis, sed ex his, quorum conscij estis, meum sermonem adiunabitis: & quod ei dedit, ex memoria præ

Tiberij in funere Augusti oratio.

Exordiū à difficultate orationis futuræ, quæ & beneuolentiā captat, & nō nihil attentionis mouet.

præteritorum addetis. Ita hæc collaudatio à vobis omnia
 bus ex æquo proficiſcetur, me ueluti in choro quodam
 capita tantum indicante, uobis reliqua ſuccinētibus. Neque
 ucreor, ne uel tenuitatem uirium mearum damnaturi,
 quia cupiditati ueſtræ ſatiſfacere nequeo, uel uirtuti eius
 ueſtram excedenti inuiſuri ſitis: cum nemo neſciat, ne ſi
 omnes quidem in unum homines conueniant, dignis cum
 laudibus exornaturos, & uos de palma ei libenter con-
 cedere, non id inuidentes, quod nemo ueſtrum cum eo
 conferri poſſit, ſed ipſa etiam eius præſtantia gaudentes.
 quanto enim uobis maior Auguſtus appareat, tanto plu-
 ra uos ab eo accepiſſe beneficia uidebimini, ut non ex-
 cellentia eius liuorem, ſed merita reuerentiam apud uos
 pariant. Incipiam autem ab ea ætate eius, qua ille ad Rem
 publicam gerendam acceſſit, hoc eſt, à prima eius adoleſ-
 ſcentia: id enim ex maximis Auguſti factis eſt, quòd pri-
 mum pueritiam egreſſus, initio adoleſcentiæ, cum prius
 tempus, dum feliciter Reſpublica à diuo Iulio adminiſtra-
 batur, diſciplinæ capiendæ intentus uixiſſet, ſimul hic
 inſidijs circumuentus, reſpublica conturbata fuit, & ultus
 eſt patris necem abundè & uobis maximè opus habenti-
 bus, opitulatus eſt, nō multitudinem inimicorum ueritus,
 non magnitudine rerum territus, non ætate ſua trepi-
 dans. Quid horū ſimile Alexander ille Macedo, quid Ro-
 mulus ueſter egerunt, qui potiſſimum iuuenes præclaras
 res geſſiſſe cenſentur? quanquam hos quidem omitto, ne
 ipſa comparatione apud uos hæc mecum ex æquo cogni-
 ta habentes, detrachere aliquid uirtuti Auguſti exiſtimer.
 Vni Herculi ei ſque operibus fortaſſis rectè eum compo-
 nere poſſe uidear: quanquam hic quoque tantum me in-
 ſtitutum meum fruſtrabitur, quantum intereſt, quòd Her-
 culus Angues puer eliſit, quòd uir ceruum quendam, &
 aprum,

Auguſti a-
 doleſcētia.

Alexander.
 Romulus.

Herculi Au-
 guſtū præ-
 ponit.

aprum, adeoq; leonem, inuitus hoc & imperio adactus inter-
 fecit: nos ter non inter feras, sed uiros belligerando,
 & leges sanciendo Rempublicā palām seruauit, sibi que
 splendorem parauit. Ob hæc etenim eum & Prætorcm,
 & Consulem fecistis, ea ætate, qua multi militiam quo-
 que recusant. Hoc fuit Augusto uitæ in Republica agen-
 dæ, ac proinde meæ de eo orationis principium. Post hæc
 eum uideret secum maximam ac potissimam S. P. Q. R.
 partem consentire, esse tamen quosdam factiosos, quo-
 rum opera Lepidus, Antonius, Sex. Pompeius, Brutus,
 Cassiusque uterentur, metuens ne multis simul ciuilibus
 bellis urbs occupata diuelleretur ac exhauriretur, ita ut
 nullo modo se colligere denuò posset, prudētissimè ac sum-
 ma cum Romani populi utilitate ea confecit. Iunctis
 enim sibi potentiſſimis seditioſorum, ac ipsi Romæ immi-
 nentibus, eorum auxilio reliquos debellauit: quibus de
 medio sublati, ab istis quoque nos liberauit, cum & in-
 uitus quosdam illis concedendos propter maioris partis
 salutem, & ita cum singulis agere statuiſſet, ne simul con-
 tra uniuerſos eſſet bellandum, unde ipse quidem priuatim
 nullum commodum, uos apertè maximam eſtis adepti. Ve-
 rum quid multis eius in ciuilibus ac exteris bellis facta
 commemorare iuuat, quorum altera utinam nunquam ac-
 cidissent, alteris parta bona utilitatem euidentius quàm
 ullo poſſit ſermone fieri demonſtrant: deinde cùm plera-
 que fortunæ accepta ſerantur, ac multorum ciuium, ſocio-
 rumque auxilio confecta, cum ijs communicandam eorum
 cauſam reddant, poſſintq; forſaſſis etiam cum aliorum re-
 bus geſtis comparari. Igitur ijs præteritis, quæ uariè ſcri-
 pta ac expreſſa legere uidereque quiuſ poteſt: quæ ipſius
 maxime Auguſti ſunt opera, à nullo unquam hominum
 edita, quibusque ciuitatem noſtram non tantum ex mule

Qua arte se-
 ditioſos ex-
 ciderit Au-
 guſtus.

Reiectione
 à ciuilibus
 bellis ad po-
 ſteriora trá-
 ſit.

Augusti in
aduersarios
bonitas,

Sociis nō in
dulsc nimis
Augustus.

tis ac multiplicibus periculis exemit,uerū opulentiorē
etiam potentiorēque effecit,ea exponam, & gloriam
ipsi eximiam,& senioribus uestrum uoluptatem repræ-
hensionis uacuam,& iunioribus documentum accuratum
formæ ac constitutionis Rcipublicæ allatura. Proinde Au-
gustus,quem has ipsas ob causas hoc cognomento digna-
ti estis,ubi primū ciuilibus bellis defunctus fuit,cum &
egisset & tulisset omnia non sua ex sententia,sed ut fato
uisum fuerat,principio plerosque eorū,qui contra ipsum
arma tulissent,præliisque superfuissent, salute donauit,
nihil imitatus Syllam,qui Felicis cognomen tulit:quos ne
singulos recenseam, Sosium, Scaurum Sex. Pompeij fra-
trem, ipsumq; ad eō Lepidum quis nescit, qui tantum tem-
poris casui suo superuixit, ac per omnem uitam suā Pon-
tifex Maximus permansit. Deinde eos, qui suas partes
fuisse secuti, multis ac ingentibus donis ornatos, nihil
per superbiam aut libidinem agere passus est: noslis enim
hic quoque præter alios Mæcenatem, Agrippamque, ut
ne refrenare me eos opus sit. Hæc autem duo nemo alius in
se habuit. Equidem noui quosdam fuisse, qui inimicis par-
cerent, alios qui incontinentiam amicorum suorum coere-
cerent: atqui nemo qui utrunque simul faceret, reper-
tus est. Sylla quidem & Marius, etiam in liberos aduersa-
riorum suorum sæuierunt, ut mentionem minorum his ho-
minum nullam faciam: Pompeius & Cæsar ab eo quidem
se continuerunt frē, uerū amicos multa ab ipsorum mo-
ribus aliena agere passi sunt. Augustus ita utrūq; miscuit,
ut & inimicis uictis clades uictoriæ cesserit, & suis felix
uirtus reddita sua fuerit. His actis, omnib;que facili-
bus humanitate pacatis, militibus uictoribus per benefi-
cia ad moderationem adductis, cum posset militum, armo-
rum, pecuniæ auxilio dominus uniuersarum sui tempo-
ris re

ris rerum esse, noluit: sed boni medici exemplo cum corpus egrotum acceptum, ad sanitatem reduxisset, omnia vobis bonæ ualeitudini restituta reddidit. Id quantum sit, inde potestis conijcere, quod à maioribus nostris Pompeius et Metellus, qui eodem tempore floruit, laudati sint, quia exercitus quibus bella gesserant, sponte sua dimiserunt. Quibus si laudi fuit, copijs haud magnis, et ad certum tempus commissis, cum haberent etiam aduersarios, qui aliter eos agere passuri non fuissent, ultrò cessisse: quis iam Augusti magnanimitatem uerbis exæquet, qui cum omnes uestros tot tantosque exercitus, omnem uim pecuniæ longe maximam in sua potestate teneret, ac neque metueret quenquam, neque suspectum haberet, cumliceret ei omnibus id laudantibus soli rerum potiri, tamen noluit, sed arma, provincias, pecuniam in medium deposuit? Quapropter rectè uos prudenterque egistis, non passi cum priuatam uitam ducere: sed satis intelligentes, popularem Reipublicæ formam tantis iam rebus nequaquam aptam, ac unius adeò uiri sub principatu posse incolumen manere, id uerbis præ uobis tulistis, nolle uos ad liberum legum usum reuerti, cum re ipsa nolletis in seditiones recidere, ideòque Augustum, cuius in ipsis rebus periculum fecissetis, prætulistis, cumque ad tempus utique aliquod uobis ut præesset coegistis. In quo cum magis etiam quàm antè eius uirtutem experti essetis, iterum, ac tertium inde, quartumque et quintum ui cum eò compulstis, ut reipublicæ in administratione perseveraret. Neque id quidem iniuria: quis enim non cupiat citra ullum suum laborem saluus esse, absque periculo felicitate potiri, bonis Reipublicæ perfrui, à curis quæ pro ea geruntur uacuius? Quis autem fuit, qui suam unicam domum melius rexerit, quàm Augustus tot mortalibus præfuit? Hic

Laudat factum Augusti, quod Rempub. reddidit. Metellus Criticus.

Augusti summam in Rempub. potestatem habentis, optimi Imperium.

cum difficiles & bellicosas prouincias custodiendas seruandisque in se recepisset, pacatas & unde nihil erat periculi, uobis restituit: tot perpetuos milites ad defendendum uos alens, fecit ut ne cui uestrum uim afferrent, sed contra externos essent custodes quàm maxime terribiles, erga uos autem inermes. Præterea neque Senatoribus fortunam sortis in obtinendis imperijs ademit, & præmia insuper uirtutis addidit: in deliberationibus neque suffragij ius abstulit, & securitatem libertatis adiecit: à populo translata difficultate disceptationum in iudiciorum diligentiam, Comitiorum maiestatem conseruauit, in ijsq; docuit pro contentione liberalitate uti: ac ex ipsa petitione honorum ambitum tollens, in eius locum uerum honorum studium induxit. Iam suas facultates modeste augens, in communem omnium eas utilitatem impendit, publicorum bonorum tanquam propriorum curam habuit, ijsdem ueluti alienis abstinuit: instauratis omnibus quæ iam ruinam minabantur operibus, nullum eorum qui ea extruxerant, sua gloria spoliavit: multa noua suo & aliorum nomine aut edificauit, aut alijs edificanda mandauit, in omnibus ut ad publicum commodum respiciens, ita honorem inde uenientem nulli priuatim inuidens. Suorum facinora inexorabili uindicta persequens, clementer aliorum peccata tractauit: qui uirtute aliqua essent præditi, eos facile passus sibi æquari, ex ijs quorum insidijs esset impetitus in eos tantum animaduertit, quorum uita ne ipsis quidem utilis erat, reliquis eum sese præbuit, ut multo tempore nemo neque uerè neque falso structarum insidiarum insimularetur. Perniciem sane aliquando ci fuisse creatam mirum nūquid est, cum ne dii quidem ipsi omnibus placeant: at boni principis uirtus non ex aliorum flagitijs sed ex ipsorum factis iudicari debet. xi, Quir

xi, Quirites, maxima ac pulcherrima, idq; carptim, cum ad enumeranda exactè omnia per multa dies requirantur: atque mihi quidem constat, cum hæc tantum ex me audieritis, ipsos uos reliquorum omnium ex his recordaturos, ut ea quoque dixissè quodammodò uidear, cum alias quoque non ostentationis causa hæc oratio ad uos instituta sit, sed ut multa ac bona eius facta immortalẽ apud animos uestros gloriam ei concilient. Quis enim Senator rursus memoriam non retineat? ex quorum ordine cum indignum quemque, qui per seditiones multi in eo ordine uersabantur, remouisset, reliquos hac ipsa re decorauit, splendorem eorum aucto censu auxit, largitione pecuniæ locupletauit, in dicendis sententijs sibi æquauit, quorum in colligio fuit, quibus cum de rebus maximis ac apprimè necessarijs semper uel in curia, uel domus suæ, ubi id senectus & ualeitudo flagitabant, alijs alijs adhibitis communicauit. Quis eius ex reliquis Romanis obliuiscatur? quibus ædificia, pecunias, ludos, spectacula, immunitatẽ, abundantiam rerum ad uitæ usum facientium, securitatem non à flagitiosis modò hominibus, sed ab his quoque, quæ fortuito noctu aut interdium accidere possunt, parauit. Quis sociorum? quibus periculi expertem libertatem, indemanem societatem præstitit. Quis subditorum? quorum nemo neque iniuria est, neque damno affectus. Quis deniq; effluere ex suo animo patitur cum uirum, qui sibi pauper, Reipub. diues, parcus in re sua familiari, erga alios liberalis fuit? qui pro uobis semper omnes labores & pericula sustinuit, uos ne ea quidẽ molestia, ut abeuntem deduceretis, aut redeunti obuiam iretis, grauare uoluit? qui festis diebus domum suam etiam populum accepit, reliquis diebus in ipsa Curia Senatum salutauit? Quis memoriam abijciat multitudinis & diligentie latarum ab eo legum?

Summatim
egregia Au
gusti facta
recensei.

quæ iniuria affectis satis consolationis, iniustis poenā non atrociorē humanis moribus proponunt? Quis munerum maritis, ac liberos habentibus cōstitutorū? Quis præmiorum militibus citra aliorum detrimentum concessorum? Quis, quod cōtentus his, quæ semel necessitate ita postulāte adepti fuisset, noluit præterea alia à nobis queri, nedū extēdere imperiū cupremus, etiā antè parta amitteremus? Quis, quod amicorū gaudia doloresq; seriāq; et iocōs cū ijs nūquā non cōmunia habuit? Quod omnibus quicunq; utile aliquid excogitare possent, liberē id edisserendi licentiam fecit? Quod libero ore loquentes laudavit, adulantes odio habuit? multa ex suis facultatibus, multis largitus, omnia sibi ab his, quibus esset proles, legata, liberis eorum restituit? qua tandem hæc obliuione abolenda sunt? Itaque ob hæc merito ipsum principem et patrem Reipublicæ fecistis, multis honoribus, multis Consulatibus extulistis, ac postremò semideum, ac immortalem esse statuistis. Proinde neque lugere cum nobis conuenit sed corpus eius naturæ nunc reddere: animam autem, ut Dei, perpetuò colere. Hæc cum recitasset de scripto Tiberius, fœretum iisdem qui antè sublatum triumphali porta ex Senatusconsulto extulerunt. Aderant ducendo funeri Senatus, equitesque cum coniugibus, Prætorianique milites, ac firē omnes qui tum Romæ agebāt homines. Postquā cadauer rogo in Campo Martio impositum fuit, primū omnes pontifices eum circumierunt, deinde equites, tum legionarij reliquique milites, et iisdem qui custodiæ præfuerant, omnia præmia quæ ob sua quondam egregia in bello facta ab ipso accepissent, super eum coniicientes. Post hæc Centuriones acceptis facibus, iussu Senatus rogam succenderunt: eo absumpto, aquila ex eo emissæ euolauit, quasi animum Augusti

Funus Augusti ducitur.

Aquila.

gusti in cœlum ferens. His peractis, reliqui discesserunt. Liuia autem cum equitum primis eo in loco quinque dies morata, ossa eius legit, ac in monumento condidit. Luxe-
re uiri cum haud multos dies, mulieres autem integrum annum, quod decretum erat. Caterum re ipsa, tum quidem pauci ipsum luxerunt, postea tēporis omnes. Fuerat quippe erga omnes in alloquijs benignus, multos pecunia iu-
uerat, summo in honore amicos habuerat, & ex liber-
tate ipsorum in dicendo maximam capiebat uoluptatem. Cuius documentum est id, quod cum Athenodorus ali-
quando in curru contesto pro muliere quadam in ædes eius adductus, ex eo strictum tenens gladium prosiluisse, dixissetq; ei: Non ergo metuis ne quis hoc modo ueniens te interficiat: tantum ab ira absuit Augustus, ut gratias potius ei egerit. Neque id modò memoratur, sed iniurias quoque eum acceptas non immodica ira proscutum, si-
dēque etiam indignis seruasse. Corocottam quendam la-
trocinijs in Hispania uigentem, primum in tanta ira ha-
buit, ut primum ei qui uirum istum sibi adduxisset de-
cies sestertium promiserit: deinde ultro eum ad se uenien-
tem neque pœna affecit, & ea quam dixi pecunia ditauit. Luctum quoque id auxit, quod unius principatum popu-
lari imperio ita temperauerat, ut & libertatem Roma-
nis suam seruauerit, & ornatum securitatēq; addiderit,
ut absque populi contumacia, absque tyrannorum super-
bia, in modesta libertate, & sub unius innoxia potestate,
in regno sine seruitute, & in populari reipublicæ statu
sine seditionibus uixerint. Quod si qui eorum quæ bellis
civilibus acciderant reminiscerentur, ea tamen necessitati
rerum imputabant, omnemq; eius animum ex eo tempo-
re, quo solus haud dubiè rerum fuit potitus, spectandū ara-
bitrabantur, magnum scilicet in his discrimen cerneba-

Liuia ossa le-
git.
Luctus.

Athenodo-
ri increpa-
tionem Au-
gustus equi
simè tulit.

Fides & hu-
manitas ei-
us in Coroco-
tam.

tur, quod in omnibus eius actionibus deprehendi, si quis accuratè eas inspiciat, posset. De quibus omnibus hoc quasi caput scribendū duxi, omnes eum seditiosos coercuisse, Rempublicam in optimam formam conuertisse, eamq; firmo imperio rexisse, ut si quid etiam uiolentius (quod fieri plerunq; in rebus inusitatis solet) actum sit, eius culpa iustius ipsis rebus quàm ei impingi debuerit. Ad gloriā uerò Augusto haud minimum momenti etiam diuturnitas principatus attulit. Nam pleriq; & potētissimi uirorum, qui imperiū penes populum esse uellent, iam tum oppetierant: posteriores huius reipublicæ status ignari, ac in præsentī tantū educati, non modò non indignè eam ferebant, cui adsueti nimirum essent, sed gratā etiam habebant, quā uidelicet meliorem ac tutiorem ea uidebant, de qua auditu acceperant. Hæc etsi ita superstitē adhuc Augusto pro certis haberent, tamē certius adhuc post eius excessum cognoscere. Nam omnes mortales non tam rebus secundis suam felicitatem sentiunt, quàm malis conflictati eam desiderāt. Quod idem de Augusto euenit, quem deinde Tiberiū haud ipsius similem experti, requirebant. Poterat iā tum unusquisq; prudens mutationē præsentis status cōiectari. Etenim Pompeius Consul cum Augusti corpus apportantibus obuiam ex urbe contenderet, effenso crure cum eo in urbē gestatus fuit: bubo iterū prima ea die, qua Senatus à morte Augusti habitus fuit, Curiaē insidēs, si ralem cantū multum ediderat. Tanta profectò fuit inter Augustum & Tiberium dissimilitudo, ut suspicio quosdam tenuerit, consul tō Tiberium ab Augusto, satis cum qualis esset cognoscente successorem ordinatū, quò magis ipsius gloria floreret. Verū hi rumores seriùs in uulgus dari cœperūt. Tum uerò immortalitatem ei tribuerunt, flaminesq; & sacerdotem Liuiam (quæ tunc Iuliae etiam, Augustæq; cognomen

Homines
suam felicitatem non
agnoscunt,
nisi amissā.
Omina.

Cur Augustus Tiberiū
sibi suffecerit.
Augusto diuini honores tribuuntur.

*mēta acceperat) cōstituerūt, lictorēq; uti eā in sacrificijs
 permiserūt. Ceterū Liuiā Numerio cuidā Attico, Senato
 ri & Prætorio, decies sestertij dono dedit, quod iurave-
 rat uidisse se Augustū in cælū adscēdentē, quēadmodū an-
 tiquitus Romulū Proculus uidisse perhibetur. Decretum
 quoq; Romæ Augusto sacrariū à Senatu, à Liuiā autem
 & Tiberio factū; alibi quoq; multis locis ei fanā extructa
 sunt à populis partim uolētibus, partim inuitis, Nolēq;
 domus in qua decessisset, in templū mutata. Dum eius Ro-
 mæ tēplum ædificabatur, aurēā ipsius imaginem in æde
 Martis lecto impositā collocauerūt, omniq; eā cultu, qua
 in posterū essent usuri, uenerati sunt. Decretū porro est,
 ne qua eius imago ullo in funere ferretur, ut natalicijs e-
 ius ludis Cōsules, quēadmodum Martis fieri solitū, præ-
 mia certaminum proponerent, Augustalia Tribuni plebis,
 tanquam sacri celebrarent, iique omnia reliqua eo quo
 consueuerant fieri more peregerunt, ueste triumphali lu-
 dis Circensibus usi, currum tamen non conscenderunt.
 Præter hæc in Palatio Liuiā peculiare ludos in hono-
 rem Augusti fecit, qui ipsi quoque secundo loco ab Im-
 peratoribus ipsis exhibentur. Hæc ergo sunt, quæ in ho-
 norem Augusti, uerbo quidem Senatus, re ipsa Tiberius
 ac Liuiā statuerunt. Alijs enim alia statuentibus, pla-
 cuit hæc in libellos inscripta Tiberio offerre, ut eligeret
 quæ uellet. Liuiæ porro nomen addidi, quod ipsa etiam,
 quasi Imperatrix, rebus sese ingessit. Eo tempore plebs
 tumultuata est, cum Augustalibus quidam histrio nollet
 pro constituta mercede in theatrum intrare: nec finis ante
 turbarum fuit, quàm ea ipsa die tribuni plebis coactio Sen-
 natu, precibus impetrarunt ut liceret sibi maiores ali-
 quanto quàm legibus permitteretur, sumptus facere.
 Hæc Augusti tempore eueniunt.*

*Liuiā Tullā
 Augustā.
 Numerius
 Atticus Pro-
 culum imi-
 tatur.*

*Plebs ob hi-
 strionem tu-
 multuatur.*

DIONIS ROMANÆ

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus septimus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI

- De Tiberio.
Vt Cappadocia à Romanis gubernari cœperit.
De morte Gormanici, & Drusi Cæs.
Vndecim hæc annis gesta sunt, Consulibus,
An. V.C. 768. Druso Cæsare Ti. F.
C. Norbano C. F. Flacco.
769. T. Statilio T. F. Sisenia Tauro.
L. Scribonio L. F. Libone.
770. C. Cæcilio C. F. Rufo.
L. Pomponiano L. F. Flacco.
771. T. Cæsare, Augusti F. II I.
Germanico Cæsare, Ti. F. I I.
772. M. Iunio M. F. Silano.
L. Norbano C. F. Flacco: vel Balbo.
773. M. Valerio M. F. Messala.
M. Aurelio M. F. Cotta.
774. Ti. Cæsare Augusti F. I I I I.
Druso Iulio Ti. F. I I.
775. D. Haterio Q. F. Agrippa.
C. Sulpicio Galba.
776. C. Asinio C. F. Pollione.
C. Antistio C. F. Vetere.
777. Ser. Cornelio. Ser. F. Cethego.
Visellio L. F. Varrone.
778. M. Asinio M. F. Agrippa.
Cossio Cornelio Cossi F. Lentulo.

TIBE

TIBERIVS patricio natus fuit genere, liberaliterque educatus, ingenij peculiaris. Nam neque præ se ferebat quæ cuperet, & sermone ab animi sui sententia diuersissimo utebatur, negando

Tiberij ingenium subdolum, & simulata omnia, ac dissimulata.

quæcunque desideraret, annuendo ijs quæ odio haberet, iratum se cum minimè succenseret, equo animo esse cum maximè indignaretur, simulabat: nimirum quos supplicio afficeret, ijs misericordiam ostentabat, insensum se ijs quos uenia prosequeretur exhibebat, inimicissimos ferè uultu quàm maximè beneuolo, amicissimos summè ab alienato intuebatur: denique principis animum nemini cognitum esse debere censebat, dicere solitus cum intellectum multorum ac magnorum causam esse malorum, contra dissimulato, plura ac maiora commoda parari. Ac si quidem hæc tantum in Tiberio fuissent, nemo certè eorū, qui cum ipso rem haberent, cauere sibi ab eo potuisset, cū omnia contrario atque is sentiret modo accipientes, ea quæ is nolebat, uelle, & non cupere ipsum quæ maximè appetebat, iudicarent: nunc autem adeò commouebatur animo, si quis eius sententiam affecutus depræhenderetur, ut multos haud aliam ulla ob rem necauerit: ut iam periculosum esset non intelligere qui ipsius esset animus, (etenim multi dictis eius, non uoluntati assensi, infortunium inuenerāt) periculosius etiam intelligere, hi enim quasi institutum eius explorassent, idque odio haberent suspectabantur. Itaque is solummodò (quod rarissimè fit) tutus ferè erat, qui neque ignoraret ingenium eius neque argueret, is enim neque credendo decipiebatur, neque in odium eius ostendendo se uoluntatem eius sentire incurrebat. Erat quippe maximè difficultatis dictis eius uel refragari, uel ad stipulari, cum ipse aliud fieri uellet, aliud interret

Tiberius ut
initio Im-
perij se ges-
serit.

Tiberius
Imperiū an-
nos habens
56, & cæcu-
tis accepit.

Diuisio Im-
perij R.

Asinij Galli
in Tiberij
libertas.

iuberet, essentq; utrobique qui ab eo discreparent, quorum
his ueritatis, illis opinionis causa irasceretur. His inque
artibus instructus Tiberius, statim ad exercitus & pro-
uincias Nola tanquā Imperator literas dedit, Imperatorē
quidem se non appellans nam id nomē cum alijs sibi decre-
tum, non adsumpserat: ut neque cognomentū Augusti, cuius
ius hereditatem ceperat. Iam uero stipatores circum
se habens, auxiliū à Senatu petijt, ne quam uim in cor-
pore Augusti humando pateretur, scilicet ueritatis, ne qui
id raptum in foro, ut Iulij pridem Caesaris, cremaret: ibi
cum quidam hanc eius petitionem facietē notans, senten-
tiam tulisset, ut ei præsidiū, quo ninurum careret, addere-
tur, intellecta fanna, non suos, sed Reipublicæ milites etiā
esse respondit. Porro autem cum pro imperio omnia age-
ret, negauit eo opus sibi esse, primumque totum id par-
tim propter ætatem, (annos iam LV I. natus uis, sq; im-
becillitatem) (quippe in tenebris plurimum, minimum in-
terdiu uidebat) uerbis recusauit: post socios imperij ac
collegas petijt: non quidem cum quibus omnia regeret,
quod sit ubi rerum potestas in manus paucorum deuenit,
sed diuiso imperio in tres partes, unam sibi sumere uole-
bat, reliquas alijs relinquebat. Ceterum partes istæ, pri-
ma Romam & Italiā complectebatur, altera exercitus
tertia subditos. Hanc sententiam cum uehementer ur-
geret, nihilominus tamen reliqui contrā dicebant, soli que
omnia deserebant: at Asinius Gallus, qui paternam sem-
per in dicendo libertatem plus etiā quàm sibi expediret
usurpabat: Elige, inquit, quam uelis partem. Ad ea Ti-
berius: Qui nam fieri possit, ut idem & diuideret ean-
dem rem, & partem sibi eius eligeret? ibi Gallus sentiens
quò mali deuenisset, demulcere eum uerbis cupiens, non
eò id à se quæsitum fuisse, dixit, quò tertiam aliquam par-
tem

tem Tiberius haberet, sed ut ostenderet, Rempublicā diuidi non posse. Non tamen leniuit hominem, quin multa ac grauiā ab eo perpeſſus, tandem iugularetur, iam pridē inuiſus, quōd priorem eius coniugem in matrimonium duxiſſet, Drusumque filij inſtar haberet. Neque natura tantum ſua, ac uoluntate hæc Tiberius egit, ſed quōd legiones etiam Pannonicas Germanicāſq; ſuſpectas haberet, Germanicumque ijs charum, qui tum Germaniæ præerat, metueret: nam Italicas quidem iuramento ab Auguſto demonſtrato ſibi maturē obſtrinxerat. Illas uerō metuēs in utranque partem cunctabatur, ut ſi quid illæ turbātes præualerent, priuatim uicturus utique incolumis eſſet: quam ob rem ſæpenumerō morbum ſimulauit, ac ſe domi cōtinuit, ne quid expreſſe agere aut dicere opus haberet. Sanē accepiſſe, quia Liuiā inuito Auguſto ipſi Imperium paraſſe ſtrebatur, hæc ita finxiſſe, ne à Liuiā (cui erat admodū inſenſus) ſed à Senatu, coactus etiam quia omnibus uirtute anteiret, id accepiſſe uideretur. id quoq; traditum, quōd hominum animos à ſe alienos uideret, cunctatum tempus traxiſſe, ut cum ſpem feciſſet ultrò ſe imperio ceſſurum, à nouis rebus alios detineret. donec eo ipſe prorsus eſſet potitus. Verū ego hæc non tam in cauſa fuiſſe puto, cur hac ratione uteretur, quā ipſius animi ſtadium, motūque exercitus. Etenim Agrippam ſtatim à Nola miſſo percuffore necauit, inuiſūq; ſuo eā cædem patratam dicens, munatus etiam ei qui feciſſet, non tamen ultus eſt, ſed ſermonibus hominum uarijs locum dedit: alijs cum ab Auguſto ſub mortem interfectum, alijs, ſuo pte conſilio Centurionem, cuius cuſtodie mandatus fuerat, nouas res agitāti necē attuliſſe, alijs, Liuiæ, non Tiberij mandato caſum communiſcentibus. At Germanicum uehementer metuebat. In Pannonia quidem etiam

Afinius Gal-
lus Tiberij
priorē vro-
rem duxit.
Germanicū
Tiberius
metuit.

Tiberius A-
grippam
Poſthumū
necari iu-
bet.

Seditio mi-
litum in Pa-
nonia.

Iunius Ble-
sus.

Drusus ut se-
ditionem
placauerit.

Lunæ defe-
ctus.

Militum in
Germania
seditio.

Germani-
cus ut Im-
periū obla-
tum respu-
erit, & sedi-
tionem cō-
posuerit.

etiam militum tumultus coortus fuerat. Hi simul atq; de obitu Augusti cognouere, in unum oppidum conuenere: eoque potiti, multa seditiose egerunt: ac inter alia præstare quoque sibi Iunium Blesum trucidare intendere, seruos eius comprehensos cruciaturum: summa fuit, ut missionem militiæ à sedecim annis, stipendiique in singulos dies denarium, præmia statim in ipsis castris persolui sibi poscerent, minantes, nisi impetrassent, sollicitata ad seditionem provincia, Romam petituros. Aegrè eis à Bleso persuasum est, ut legatos pro se ad Tiberium mitterent, quia spem conceperant in mutatione Imperij se aut illum territuros, aut alij summam rerum in manus daturum. Inde Druso cum Prætorij militibus ad eos profectò, quibus nihil ipsis confirmaret, rursus tumultu cōcitato, quosdā qui cum eo erant, consauciauerunt, ipsum ea nocte ne effugere posset, armati circumfuderunt. Caterum deliquio Lunæ animis cōsternati, uī omīssa, alios ad Tiberium legatos misere. Interim tempestate ingenti coorta, eiusque causa singulis in sua hyberna redeuntibus, ferocissimus quisq; à Druso tanquam alius rei causa accitus, in tabernaculo eius ab his quos secum Drusus adduxerat necati sunt: reliqui ita pacati, ut seditionis autores quosdam ad supplicium tradiderint. Hic finis Pannonicæ, seditionis. At in Germania milites, quorum ad id bellum cō ingens copia missa fuerat, cum Germanicū & ipsum quoque Cæsarem esse, & longè Tiberio præstantiorem uiderent, nihil moderatè egerunt, sed eadem obtendentes, traducto Tiberio, Germanico nomen Imperatoris obtulerunt: cumque is multis uerbis habitis non potuisset eos sedare, ac tandem gladium quasi manus sibi ipsi illaturus strinxisset, lugubrem clamorem sustulerunt, ac quidam ipsorum suo porrecto gladio, Hunc ergo, inquit, accipe, acutior tuo est: ita

est: ita Germanicus quò res rediisset uidēs, se ipsum inter-
ficere non ausus est, quia præsertim finem seditioni ni-
hilo magis futurum metueret, literis tamen compositis,
quasi Tiberius eas misisset, doni quod Augustus eis le-
gasset, duplum exoluit quasi Tiberij iussu, & ueteranos
dimisit, quorum maxima pars ex urbana multitudine
constabat, quam Augustus post Varianam cladem con-
scripserat. Ad hunc modum ea tunc seditio resedit. Postea
uero quàm à Tiberio missi legati Senatores aduenerunt,
(quibus clàm Tiberius ea modò quæ uellet Germanicum
scire, dixerat, quòd satis compertum habebat eos Germa-
nico omnia ipsius consilia indicaturos, idcòque præter
istà, quasi nihil aliud mente agitare, neque ipsos, neque
Germanicum quicquam scrutari uolebat) milites intel-
lecta arte, qua usus fuerat Germanicus, existimantesque
idcò legatos missos, ut eius acta rescinderent, ita rursus
tumultuati sunt, ut parum à cæde legatorum absuerint:
Germanicòq; instantes, uxorem eius Agrippinam, Agrip-
pæ & Iuliæ Augusti F. ac filium Caium (cui Caligula co-
gnomen dedcrant, quòd plerumque in exercitu educatus,
militari pro urbis pedum tegmine uteretur) emissos ali-
quò ab ipso comprehendunt, Agrippinamque, quæ tum
uterum ferebat, ei præcanti reddita, Caium detinuerunt.
Post aliquantum temporis cum nihil consequerentur, ul-
trò finem turbarū fecerunt: adcòq; immutati sunt, ut spon-
te sua turbulentissimum quæque corripuerint, ac alios
ipsi necauerint, alios in medium productos, ut maiori par-
ti placuisset uel interfecerint, uel dimiserint. Germanicus
ueritus ne denuò turbarent, in hostium terram duxit,
ibique & negocium eis, & uictum abundantem ex alie-
nis bonis exhibuit. Poterat, siquidē uoluisset, is uir impe-
rio potiri, adcò omnis Romanorum subditorumque bene-
uolentia

Agripina
Germanici,
uxor.]

C. Caligula.

Tiberio
Germani-
cus suspe-
ctus.

Tiberius
quàm se mo-
deratū ges-
serit in irio,
& viuentē
Germani-
co.

uolētia in eum inclinabat. Eius rei causa Tiberius ipsum laudauit, multasq; ad eum & Agrippinam amicè scripsit literas: at uerò actionibus eius nequaquā delectatus fuit, magis iam eum metuens, ut qui militum animos sibi deuinciret. Vt enim sibi ipse conscius erat aliter se agere atq; sentire, ita Germanico quoque diuersum ab his quæ egisset consilium subesse suspicabatur. Neque minus Agrippinam suspectam habebat, mulierem eam, cuius spiritus generis excellentiæ responderent. Enim uerò omnino dissimulans omnem in eos similitatem, laudato in Senatu multis uerbis Germanico, sacrificia propter eius acta, ut Drusi etiam fieri, iussit: militibus in Pannonia tantundem, quantum is Germanicis dederat, donauit: in posterum autem non nisi uiginti annis militassent, missionem ijs qui extra Italiam merebant, concessit. Postquam nulli iam motus annunciabantur, omni studio res Romana in principatum ipsius consentiebat, ita demum missa dissimulatione imperium occipit, idque ad hunc modum, quandiu uixit Germanicus, administrauit. Suo arbitrio nihil aut per pauca agebat: de rebus etiam minutissimis ad Senatum referebat, posito in foro tribunali, in quo sedens ius diceret, semper consiliarios Augusti exemplo habebat, neque tamen nisi communicata prius re etiam cum cæteris, quicquam serium peragebat: proposita sua in medium sententia, non tantum omnibus contra dicere liberum relinquebat, sed ferebat etiam aliquando contraria suæ sententiæ decreta fieri: nam ipse quoque sæpenumero suffragium dicebat. Etenim Drusus itidem ut reliqui modò primus, modò post alios sententiam ferebat: & Tiberius aliquando silentium tenebat: aliquando primus, aut alijs posterior, uel ultimus etiam omnium, quædam aperte pronuntiabat, plerumque, ne uideretur libertatem

libertatem aliis adimere, dicere solebat, se si sententiam
 laturus fuisset, hoc uel illo modo dicturum fuisse: id etsi
 eandem cum altero uim habebat; nihil tamen impedi-
 bat, quo minus reliqui etiam quid ipsis placeret expone-
 rent; quin sæpius diuersum ab ipsius sententia postero-
 res probauerunt, ac sæpenumero nihil cuiquam succen-
 sente ipso obtinuerunt. Ius quo dixi modo dabat: magis-
 tratum quoque iudicia uel uocatus ab iis uel ultro ac-
 cedebat, eos suo quenque loco sedere sinens, ipse in sub-
 sellis è regione positus confidens, quid ipse sentiret pri-
 mo loco dicebat. Eodem modo in aliis quoque se rebus
 gerebat. Nam neque dominum se à libero homine, nec
 Imperatorem, nisi à militibus, uocari patiebatur, Patris
 patriæ nomen planè recusabat: Augusti nomen nõ qui-
 dem usurpabat (neque enim id sibi unquam decerni con-
 cessit) audiens tamen, aut scriptum legens ferebat, id-
 que etiam quoties ad regem aliquem literas daret, ad-
 scribebat. Omnino autem Caesaris, & quandoque pro-
 pter res à Germanico gestas, Germanici, Principisq; Se-
 natus more antiquo nomen sibi tribuebat, sæpius dicens,
 dominum se seruorum, Imperatorem militum, principem
 ceterorum esse: & quoties casus ita tulisset, precari so-
 litus est tantum sibi uitæ & imperij tempus, quantum Rei-
 publicæ conducere. Adcò popularis erat in omni re, ut
 neque præter consuetudinem quicquam fieri natali suo,
 neque per suam fortunam iurare cuiquam permiserit:
 neque si quis eam iurasset, ac periurij reus ageretur, id
 persecutus est. Utq; omnia in unum caput contrahã, quod
 de Augusto in hunc usque diem semper Cal. Ianuarij, ac
 de omnib. qui post eum fuerunt alicuius precij Imperato-
 res fieri consuevit, ut acta eorum, & quæ acturi sint hi
 qui adhuc in uiuis sunt, omnia iuramento populi appro-

Nomina,
 quib. Tibe-
 rius uteba-
 tur.

T. d

Calendæ Ia
nuariæ.

Impietas In
Imperator-
es,

betur, id quoque initio de se fieri Tiberius nō permisit, quā-
vis in Augusti acta & ipse iuraverit, & sacramēto reli-
quos adegerit. Quod ut manifestius redderet, ipsis Calē-
dis in suburbano exactis, ac neq; in Curia, neq; omnino in
urbe visus ea die, deinde ingressus, priuatim s. scm dedit.
Fuit & alia causa, cur iis Calendis extra urbem esset, nē-
pe ne hominib. anni auspicio & festo die occupatis nego-
ciam præberet, neue strenas ab iis acciperet, quod Augu-
stū fecisse improbabat: quia ea res multæ molestiæ, mult-
tq; in rependendo sumptus esset. Præterea eo tēpore ne-
que templū ullum sibi proprium extrui, neq; se in alio ul-
lo coli passus est, edicto etiam palam, ne quis priuatus,
neue urbs ulli statuam ipsi poneret, iniussu suo: sed addi-
derat, nunquam se id concessurum. Iniurias aliorum, ima-
pietatenue in se (iam enim impietatis nomen id generis
peccatis tribuebatur, multisque ob eam dies dicebatur)
penitus dissimulabat, neq; ullam accusationem huiusmo-
di propter se factam admittebat, quanuis ea in re honori
Augusti studeret. Initio quidem neminem Augusti causā
in iudicium tractum puniuit: multosque accusatos quod
per ipsius fortunam peierassent, absoluit, quanuis postea-
rioribus temporibus multos morte affecerit. Ad hæc Au-
gustum eo etiam coluit, quod ædificia ab eo inchoata nec-
dum absoluta, perfecit, Augustiq; nomen iis inscripsit: sta-
tuas & fana ei à populis aut priuatis facta partim ipse
dedicauit, partim sacrandæ Pontificibus iniunxit. Quem
inscribendi morem non in Augusti tantum operibus, sed
& in aliis obseruauit, quæ refectione indigebant: quæ
cum omnia instaurasset (nihil enim de nouo ædificauit,
præter Augusti templum) nullum eorum suo, omnia corū
qui primum ea extruxissent nomine inscripsit. Minimos
uero sumptus pro se, plurimos pro Republica faciebat,
omnia

omnia propemodum publica opera aut reficiendo, aut exornando: multa quoque ciuitatibus & priuatis hominibus suppeditabat. Senatores multos ad egestatem redactos, ac ob id eo ordine cedere uolentes, locupletauit, non tamen nisi adhibito examine: multis Senatu propter luxuriam aut paupertatem cuius rationem edere probabilem nullam possent motis. Si quid alicui largiebatur, id confestim numerari se inspiciente iubebat, magna adhibita cura ne idem sibi quod Augusto eueniret, cuius munus per magnam partem dispensatores detrahere consueuerant. Hæc omnia non aliunde quam ex constitutis redditibus infumebantur: nam eo quidem tempore neminem pecuniæ causa necauit, aut bona cuiusquam publicauit, neque prouinciam ullam expilauit. Certè Aenulio Reſcio, cum is pecuniæ maiorem constituta summam ex Aegypto (nam ei præerat) misisset, rescripsit se tonderi suas oues, non ad uiuum usque radi uelle. Præbebat se etiam ad congressus & alloquia benignum: inde Senatores simul omnes se salutare iussit, ne certando de priore aditu se inuicem truderent. Denique tanta utebatur clemētia, ut cum aliquando Rhodiorum magistratus data ad eum epiſtola, nō subscripsissent illud consuetum, quod uota ipsi facerent, celeriter eos excitos, quasi malè multaturus, cū id quod decretat adiecissent, indenunes dimiserit. Quasi in populari Reipublicæ si uiueret imperio, ita magistratus quouis tempore honorabat, etiam Consulibus assurgens: cūque eos conuiuio acciperet, ingredientiē apud ianuam excipiebat, abeuntes prosequebatur. Si quando curru ueheretur, comitari se non modò patricium, sed ne primariorum quidem equitum ullum sinebat. Cum festi dies essent, aut aliquid simile, quo multitudo occupata esset futura, uesperu ueniens ad Caſariānorum quæ-

Aenulio Reſcio quoddam prouinciā compilasset, à Tib. obiurgatus.

Rhodiorū error.

quam qui eo loci, ubi conuentus populi esset futurus, habitaret, noctem ibi exegit, ut expeditissime & quam minime labore homines ipsam accedere possent: se penumero etiam equestres ludos de liberti domo spectauit. Frequenter enim ad spectacula ueniebat, in honorem eorum qui hæc edebant, utque multitudinem ornaret, ac unà ea celebrare uideretur, ipse exhibendis eis neque per se, neque cum aliis gloriam captans. Ad eò æqualitati in omnibus rebus studebat, ut cum populus histrionem quendam manumitti cuperet, non prius ad sensus sit, quam domini precium eius accipientis uoluntate id fieret. Amicis perinde ac priuatus aderat, eos & in iudiciis defendebat, & rem sacram unà faciebat, ægrotantesque nullo secum adducto præsidio inuisebat, etiam in funere cuiusdam funebrem orationem habuit. Matrem quoque adhortabatur ad hæc eadem agenda, quantum eius decorum pateretur, partim ut ipsum imitaretur, partim ne immo dico fastu sese ea efferret: quippe quæ superbia omnes priores fœminas longo interuallo post se reliquerat, quæ Senatum ac de populo qui uellent domum ad se salutandâ uenire admittebat, idque ipsum in publicos cômentarios referri curaret. Quinctiam epistolis Tiberij nomen matris aliquandiu adscriptum fuit, literæq; ad Tiberium datæ, Liuiæ etiam inscribebantur: ac nisi quòd in concilium, ad exercitum, inq; conciones uenire non fuit ausa, cetera omnia quasi ipsa imperium tenceret, agere audebat: etenim Augusto incolumi plurimum potuerat, ipsaq; se Tiberio Imperium dedisse ferebat: id eòq; non æquata modò potestate cum eo regere, sed priores ipso gerere uolebat. Hinc multa extra consuetudinem populi Rom. introducta, inuentiq; haud pauci, qui matrẽ eam patriæ ac genitricem appellandam censerent; alij Tiberio ab ipsa nomẽ habend

habendum, nimirum à matre uocatum, ut Græci à patre. quæ indignè ferens Tiberius, & decretos illi, exceptis minimis, honores improbauit, neque insolens quicquam agere permisit. Statuam quandam Augusto Liuia dedicare, ac propterea Patricios & equites cum eorum uxoribus conuiuio accipere statuere. Tiberius neque dedicationem ei nisi Senatusconsulto concessam permisit: & uiris ipse epulum, illa tantum mulieribus eo iubente præbuit. Postremò ab omnibus actionibus publicis ei remota, rei familiaris curationem mandauit, qua ipsa cum molesta ipsi esset, peregrinationes instituit, omnique modo se illi subtraxit: neque minima Capreas secedendi causa magis ipsi fuit. Hæc de Liuia traduntur. Caterum Tiberius cum scuerum se iis quibus aliquod crimen obiceretur præberet, Drusum quoque filium suum hominem impurissimum, & extremæ seueriæ, (nam gladiis quoque acutissimis ab eo nomen inditum, ut Drusiani uocarentur) & odio habuit, & priuatum publicæque sæpenumero obiurgauit: idque aliquando multis præsentibus ei dixit, non illum se uiuo quicquam per uim aut libidinem perpetraturum: sin conatus fuisset, effecturum se, ut ne se defuncto quidem. Nimirum aliquandiu moderatissimè Tiberius uixit, ac ne reliquos etiam libidinibus obsequi passus est, multis ob id supplicio coercitis. idemque cùm Senatus prænamis qui luxuriarentur constituere uellet, improbauit: eo addito, præstare singulos certa ratione castigari, quàm commune omnibus supplicium irrogari. sic enim in præsentia quosdam metu dedecoris sibi temperaturos, ne uitia eorum palàm fierent: ubi uerò semel legem natura uicisset, nemini eam curæ futuram. Gestabant eo tempore permulti uiri etiam uestem purpuream, quanquam uetitum id esset iam pridem: id neque reprehendit in

Drusi malicia, & Tiberij in eum seueritas.

Mutatio Ti
berij in pe-
ius.

Anno V. C.
768.

Intempesti-
ua libertas.

quoquam Tiberius, neque multauit: tantum ludis cum
plueret, pulla ipse penula indutus effecit, ne quis etiam al-
lius uestem inconcessam usurparet. Hæc ita ab eo acta
sunt, quoad in uiuis mansit Germanicus: eo autem de-
functo plurimum immutatus est, siue quod eum animū ab
initio gerens, qualem postea ostendit, ita se composuerit
dum Germanicus uita frueretur, quem principatui immis-
nentem ante oculos habebat, siue quod aduersario sub-
lato ab egregia natura in uitia cursum deflexerit. Proina-
de autem quæ unoquoque tempore memoratu digna euen-
nerint, exponam. Druso Tiberij F. C. Norbano Consuli-
bus, legatum populo ab Augusto persoluit, ob huiusmodi
factum. Cum funus quoddam per forum efferretur, acces-
sit quidam, et mortuo in aurem quidam insurrexit; in-
terrogatusque ab his qui uiderant, quid nam dixisset, in-
dicare eum Augusto iussisse respondit, nihil dum eius no-
mine quenquam accepisse: hunc, quo ipse eum nuncium
perferret (id enim illudens dicebat) statim interfecit Ti-
berius, cæteris mox satisfecit, uiritim diuisis septuagenis
quinis denariis. Quidam hoc priore anno actum affir-
mant. Cum duo quidam equites gladiatorio spectaculo,
quod Drusus suo et Germanici nomine dabat, congregari
uellent, ipse pugnam non inspexit: altero caso, alterum
dimicare præterea uctuit. Aliæ item pugnae ludis eque-
stribus in honorem natalis Augusti factis editæ, nonnullæ
feræ occisæ sunt, idque per multos annos ita factum. Cre-
tæ præfecto defuncto uita, Questori et legato insula in
reliquum tempus mandata. Cum multi, quibus sorte pro-
uinciae obtigissent, diu Romæ et in Italia commorarentur,
ita ut eorum antecessores diutius quam conueniebat
in prouinciis manerent, ante Calendas Iunias illos disces-
dere in prouincias iussit. Nepote eius, quem ex Druso
habeb

habebat, mortuo, nihil consuetorum agere intermisit, principi curam Reipublicæ propter priuatum infortunium relinquendam non putans, reliquosque hortans, ne mortuorum causa uiuentium quoque officia desererent.

Tiberis curatores instituti.

Cum Tiberis multas urbis partes corripuisset, adeo ut nauigaretur in urbe, hoc quoque in prodigium ab aliis tractum est, ut cætera quæ tum acciderunt, magni terræ motus, quibus pars quoque muri corruit, multa fulmina,

Fulminis natura.

quibus unum etiam uasis illæsis absumptum est: ipse uero existimans ex abundantia hoc aquarum fieri, mandauit, ut quouis tempore quinque Senatores, quos fors ei officio destinasset, curarent ne uel æstate deficeret, uel hyeme abundaret Tiberis, sed quàm maximè æqualis semper flueret. At Drusus quæ Consulatus ei cum collega erant

Drusii uicia, Castor.

communia munera, priuati instar obinuit, hæcque à quodam dictus, unus ex funus eius efferentibus fuit. Ira tam graui erat, ut uerbera etiam illustri cuidam equiti infligeret, indeque sit Castor cognominatus, adeo in temulentiam effusus, ut cum noctu cum slipatoribus suis cogere-

tur, aquam eis poscentibus, calidam in fundi inderet, in tantum deditus histrionibus, ut eos ad tumultuandum, legesque Tiberij de cislatis detrectandum concitauerit. Si sena-

Anno V. C. 769.

Lex uestiarum.

na Statio Tauro, L. Libone Consulitus, Tiberius edixit, ne quis uir serica ueste uteretur, ne quis aurea uasa nisi ad rem sacram haberet: dubitantibus nonnullis an æ-

gæteis etiam, quæ aureis emblematis calata essent, interdixisset, facturus etiam hac de re edictum, emblematum uocabulum in eo poni, quia Græcum esset, prohibuit, quam-

Tiberio Latinæ linguae studiosus.

quam Latinum, quo id interpretaretur, nullum esset. Idem Centurionem in iudicio testimonium Græcè dicturum non tulit, quauis eo ipso in loco multas causas Græca lingua dictas ipse audiuiisset, multas ipse interrogasset. ita

L. Scribonij
Libonis in-
teritus.

Vibij Rufi
falsus.

Ciceronis
vxor.

In Mathe-
maricose de-
cretum.

Tribb. pl.
potestas sub
Tiberio.

que haud consentaneum id eius factum. L. Scribonium Li-
bonem patricium adolescentem, tentatarum nouarum re-
rum insinulatum, quandiu is firma fuit ualetudine, non
uocauit in ius, at morbo lethali correptum, in lectica os-
perta, cuiusmodi Senatorum uxoribus in usu sunt, in Se-
natum inferri iussit: cumque is dilato iudicio sibi ipsi con-
scita morte damnationem praeuertisset, etiam defunctum
reum peregit, eius pecuniam accusatoribus dedit, suppli-
cationes non sibi modò, sed Augusto etiam, & Iulio, ut
olim statutum fuerat, decerni fecit. At Vibio Ruso initio
crimini datum ab eo non est, quòd Caesaris sellam eam ha-
beret in qua is semper sederat, in qua etià occisus fuit: id
enim consultò Vibius faciebat, ac Ciceronis uxorem in
matrimonio habebat: utroque gloriabundus, aut orator
scilicet propter coniugem, aut Caesar propter sellam fu-
turus: quod adeò inculpatum tulit, ut Consulatum etiam
sit adeptus. Porro Tiberius etsi Thrasyllo adsiduè uteba-
tur, ac singulis diebus uaticinia accipiebat, tamen re accu-
ratè considerata, cum aliquando per somnum iussus esset
cuidam argentum dare, hominem interemit, quòd intel-
legebat sibi per magicam artem demonem immissum fuis-
se: reliquos omnes Astrologos, magos, aut quicumque al-
lio quopiam modo diuinationes exercebant, exteros ne-
cauit: ciues qui etiamnum neglecto priore edicto, quo
prohibitum fuerat usu harum artium omnibus qui in ur-
be essent, tractare huiusmodi res deferrentur, extorres-
egit: qui uerò destitissent, impunitatem consequerentur.
Quod nisi Tribunus plebis intercessisset, etià còtrà quàm
censuerat Tiberius, omnes ciues impunitatem tulissent:
unde formæ præcipuè Reipublicæ popularis imago uide-
ri potuit. nam sententia Drusi & Tiberij ad stipulatam sen-
tentiam Cn. Calpurnij Pisonis uicerat, sed Tribunus ple-
bis eis

bis eis præualuit. Quia ij qui hoc anno Quæstores fuê-
 re, ad prouincias non sufficiebant, emissi sunt etiam in
 eas quidam ex prioris anni Quæstoribus: id deinde etiã
 quoties usus esset factum. Cum publicorum commentario-
 rum quidam omnino periissent, quidam uetustate iam e-
 uanidi fierent, tribus Senatoribus negocium eos qui ex-
 tarent describendi, reliquosque conquirendi mandatum
 est: incendio correptis quibusdam non Tiberius modò,
 sed Liuiã etiam succurrit. Eodem anno Clemens quidam
 seruus Agrippæ, nec absimilis ei. Agrippam se esse fin-
 xit, in Galliãque profectus, multos ibi, multos etiam in
 Italia sibi adiunxit: deniq; Romam quoq; ad aui sui im-
 perium recuperandum contendit. Itaque tumultu pro-
 pterea in urbe coorto, multisque ei accedentibus, sapien-
 ter eum Tiberius per quosdam, qui ipsi quoque eius se fa-
 ctionis socium simularent, in suam potestatem redegit:
 deinde cum quæstioni eum subiecisset, ut confcios facino-
 ris ederet, neque is quenuquam nominaret, interrogauit,
 quonam modo Agrippa esset factus: eodẽ, inquit ille, quo
 tu Cæsar. Sequenti anno C. Cæcilius Rufus, L. Pompo-
 nius Flaccus Consulum nomen gesserunt. Tiberius stre-
 nam à quibusdam oblatam non accepit: eãquedere edi-
 ctum proposuit, in eo uoce non Latina usus. eius cum in-
 mentem ipsi noctu uenisset, ut erat elegantie in loquẽdo
 perquam diligens, omnes qui Latine linguæ proprietatẽ
 studiose obseruaret, ad se uocauit. Ibi Ateio Capitone di-
 cẽte, tametsi nemo ante ipsum eo uocabulo usus fuisset,
 nunc nihilominus in Tiberij gratiam inter antiqua refe-
 rendum: Marcellus quidam subdidit, hominibus Cæsarem
 ciuitatem Romanam dare posse, dictionibus non posse:
 eam eius immoderatam libertatem æquo animo Tiberius
 tulit. Cæterum Cappadociæ regem Archelaum, in sensus

Publici cõ-
 mentarij i-
 terum ex-
 scripti.

Clemẽs A-
 grippam se
 iactat, & se-
 ditionem
 molitur.

Tiberio scõ-
 mate iactus.
 De strenis
 edictum.

Ateius Ca-
 pito.

Marcelli in
 Tib. liber-
 tas.

Archelaus à
 Tiberio aui

causam di-
cendam Ro-
mam voca-
tus.

Archelai
mors.
Cappado-
cia fit Ro-
manorum
provincia.
Tiberij libe-
ralitas.

Germanicus
ad Oceanum

ei, quia cum olim sibi is supplicasset, suoque patrocinio-
sus cum ab incolis apud Augustum accusaretur fuisset,
Rhodi se neglexisset, at Caium in Asiam uenientem offi-
cioso coluisset, in simulatum quasi nouis rebus studeret, et
uocauit Romam, ac Senatus iudicio tradidit, hominem
non senectute modò extrema, sed podagra etiam confe-
ctum uehementi, ac deſirare creditum: Et quidem ali-
quando uerè mente alienatus fuerat, ita ut tutor regno
cius ab Augusto tum datus fuerit: tunc uerò satis sanus,
impotem se animi simulabat, saltem in hoc praesidium sa-
lutis querens. Neque euitasset mortem, nisi quis mendax
de ipso testimonium tulisset: dixisse Archelauum, ubi do-
mum rediisset, ostensurum se Tiberio, nec uos sibi esse: id
risum excitauit, ac Tiberium à necando eo retraxit, qui
tum ad eò malè affecto corpore erat, ut in lectica coniecta
in Curiam illatus fuerit, (concessus enim erat uiris etiam
harum usus, ut qui per ualitudinem aliter non possent,
eo modo in Senatum aduhererentur, idque tum à Tiberio
factum) prospectansq; ex eo nonnulla differuerit. Arche-
laus uerò tum euitato periculo, nihilominus paulo post
obit, ac inde Cappadocia quoque Romanorum iuris cō-
fecta, equitique regenda data. Urbibus Asiae, terra tremo-
re concussis, Praetorius uir cum quinque libtoribus praesce-
ptus, multa cistributi pecunia remissa, multa à Tiberio do-
nata: qui dum uirtutibus deditus fuit, alieni abstinentissimis
mus, ne hereditates quidem à cognatis sibi relictas adiit,
in urbes Et priuatos homines magnam vim pecuniae in-
pendit, neque inde aut honorem aut laudem amisit:
nunquam solis legatis urbium aut prouinciarum respon-
sum dedit, sed multos, praecipue qui earum aliquando pre-
fecti fuissent, in consilium adhibuit. At Germanicus expe-
ditione in Germanos prospera, ad Oceanum usque pro-
cessit

cessit: barbarisque uideuistis, ossa eorum qui cum Vatro ceciderant lecta humauit, signaque militaria recepit.

Cum instaret Tiberio Senatus, ac mensem Nouembrem (nam XVI. Calend. Decembris natus fuit) cuperet ab eo Tiberium nominare: Quid, inquit, facietis, si tredecim Cæsaris fiant? Marco Iunio Silano, Lucio Norbano Consulibus, ipsa prima anni die, prodigium haud exiguum euenit, quo scilicet Germanici casus prædicebatur. Norbanus enim Consul tuba canere sedulus, ac multus in ea re, cum tum quoque diluculo multis ad domum eius iam confluentibus cam inflaret, omnium animos perturbauit, quasi signum belli Consul incinisset. Iani quoque statua corruit. Neque parum mouit animos hominum oraculum quoddam pro Sibyllino habitum, nihil quidem ad isthæc, sed ad nostra tempora pertinens, in hanc sententiam:

Tib. mensem
sibi cognomen
re-spuir.
Anno V.C.
772.
Prodigium.

Oraculum
Sibyllinū.

*Ast ter tercentum reuolutis protinus annis
Roma intestina perdetur seditione,
Et furor exitium Sybariticus asferet urbi.*

Hoc carmen Tiberius ut falsum cauillatus, omnes liberos uaticinos inspexit, aliosque probauit, alios reiecit. Germanici mors, summæ delectationi Tiberio ac Liuiæ fuit, summo omnibus aliis dolori. Fuit enim & corporis forma, & animi bonis, institutioneque iuxta & robore, clementia & modestia præstantissimus, neque egit quicquam uel ad Drusi spectans inuidiam, uel quod Tiberius culpæ posset: sanè se penumerò Imperium cum posset adipisci, aspernatus est. Obiit autem Antioche Cn. Pisonis & Plancinæ fraude: etenim uiuo adhuc ipso, in ea quam inhabitabat domo, ossa hominum de-

Germanici
interitus.

Cn. Pise.
Plancinæ.

fossa,

Pisonis in-
teritus.

Tiberius in
deterius cō
mutatus.

Crudelitas
eius.

Tiberius A-
strologia a-
bitur in
hominum
perniciem.

Galbæ Tibe-
rii Imperiū
prædicat.

L. Aclius Seia-
nus admini-
ster crudeli-
tatis Tibe-
rii.

M. Gabius
Apicius lu-
xuriosus.

fossa, laminæq; plumbeæ diris imprecationibus cum no-
mine eius repertæ fuerant. Piso ob necem Germanici ab
ipso Tiberio in Senatum uocatus, dilatione impetrata si-
bi ipsi manus intulit. Enimvero Tiberius, cum iam nemo
esset qui principatui imminens uitam eius obseruaret, cū
antehac plurima egregiè fecisset, tum in contraria omnia
mutatus est. Imperauit crudeliter, uiolati numinis postu-
lari iussit non modò qui contra Augustum, sed iam etiam
qui contra ipsum aut matrem quicquam egissent, locuti-
que essent incommodius. Neque quæstiones modò tum
seruorum in capita dominorum habebantur, sed liberi et-
iam ciuesque tormentis subdebantur: accusatores, &
qui falso testimonio eos pressissent, facultates damnato-
rum sortiebantur, augebanturque insuper magistratibus
& honoribus. Multos etiam indagato eorum natiuitatis
die ac hora, indeque mores & fortunam eorum scrutatus,
si quid adesse excellens, aut quod imperium sperare ius-
beret, deprehenderetur, protinus interficiebat. Adcò sa-
nè fatum uniuscuiusque præstantissimorum uirorum in-
dagabat, ac certò cognoscebat, ut Galbæ etiam, qui po-
sterioribus temporibus Imperator factus, tum fortè u-
xorem duxerat, obuiam factus dixerit, cum quoque ali-
quando Imperium gustaturum: abstinuit autem eius cæ-
de, quia hoc quoque in satis Galbæ erat, ut quidem ego
sentio: ut ipse Tiberius dicebat, quòd se iam defuncto,
multo post tempore esset Imperio potiturus Galba. Ad
hæc omnia adiutorem administrumque habuit prom-
ptissimum, L. Aclium Seij Strabonis filium, Seianum, qui
puericiam suam M. Gabio Apicio prostituerat: ei qui
luxuria adcò omnes homines superauit, ut cum aliquan-
do inire rationem uellet, quantum iam prodegisset, quan-
tùmque restaret, cum superesse adhuc centies sestertium
repperisset

reperisset, magno mœrore correptus, quasi fame sibi pereundum foret, mortem sibi consciuerit. Hic Scianus alius
 quandiu cum patre suo Prætorius cohortibus præfuit: Elº interitº.
Prætoriani
milites in
vnum locº
conducti,
 postquam eo in Aegyptum misso, solus eas gubernauit,
 cum aliis modis eas instituit, tum quia antè per centurias
 diuisi, quemadmodum nocturni custodes, alij alio in loco
 morabantur, intra una omnes castra conduxit, ut simul
 celeriter omnes mandata accipere possent, omnib;sq; in
 de terrori essent. Igitur eum Tiberius propter morum si-
 militudinem adsumptum, Prætoris honoribus (qui nemi-
 ni antehac eius conditionis hominum obtigerant) orna-
 uit, consiliariòq; & ministro in omnibus rebus usus est.
 Cum Tiberius in quarto suo Consulatu Drusum l. l. Con- Anno V.C.
784.
 sulem collegam haberet, statim ex hoc ipso homines Dru-
 so perniciem uaticinati sunt: neque enim ullus eius in Cõ-
 sulatu collega nisi uiolenta morte obierat, exẽplo Quin-
 tilij Vari, Cn. Pisonis, ipsiusque Germanici, hoc nimirum
 fatum Tiberij uitæ obtigerat: ita Drusus quoque, &
 Scianus postea, collega eius, ad eundem modum perie-
 rūt. Tiberio ab urbe absente C. Lutorius Priscus, eques,
 magni alioquin nominis poeta, qui in Germanici mortem
 insigne carmen composuerat, ac magnam pro eo pecu-
 niam acceperat, accusatus est quòd per morbum Drusi
 carmen in mortem eius scripssisset, eiusque rei causa à Se-
 natu condemnatus obiit. Acgrè id Tiberio latum, non q-
 is supplicio esset affectus, sed quòd Senatus aliquem sine
 sua sententia damnasset, ideoque Senatusconsultum fieri S. C. de diffe-
rendis sup-
plicijs.
 iussit, ne quis à Senatu damnatus intra diem decimũ ne-
 caretur, nèue sententia contra eum lata ante id tempus
 publicaretur: quo uidelicet absens etiam de eorum senten-
 tia cognoscere, & iudiciũ ferre posset. Finito suo Consu-
 latu Romam rediit, Consulq; patrocinari aliquib. cu-
 pient

Consulibus
patrocinii
interdici-
tur.

Histriones
Roma pul-
si.

Seiani sta-
tuz & auto-
ritas.

Architecti
in erigenda
nutate por-
ticu soler-
tia.

Vitrum du-
tile.

Drus^{us} vene-
no à Sciano
necatus.

pientes eo dicto uetuit, quòd se, si Consul esset, id facturũ negabat. Cum Prætor quissiam impius in Tiberium factò aut uerbo fuisse accusaretur, & egressus Curia, uestem magistratui propriã deposuisset, priuatũq; se accusari iussisset, magno dolore Tiberius motus, in posterum eum nassum fecit. Histriones Tiberius Roma exturbauit, ar-
tẽq; ea interdixit, quia & mulieres ignominia afficerẽt, & turbas darent. Cũ multos alios post mortem statuis & publico funere cohonestasset, Sciani etiam uini statuã æ-
neam in theatro posuit; unde multæ eiusdem imagines à multis factæ, frequenter à Senatu ac populo laudatus, ma-
nẽ ad domum eius illustres uiri, ipsiq; Consules ad fiduẽ uẽ-
titare, cum eo & quæ priuatim à Tiberio quisque peti-
turus erat, & de quibus publicẽ acturi essent, communi-
care, in summa nihil horum sine Sciano agi. Eodem tem-
pore cũ porticus maxima Romæ in alterũ latus inclinase-
set, mirum in modum erecta est. Architectus quidam (cuius ne nomen quidem notũ est, quòd inuidens miri artifi-
cij Tiberius in libros id referri prohibuit) firmatis undi-
qua; fundamentis eius, ne moueri possent, reliqua om-
nia uelleribus & centonibus circumdedit, ac porticu la-
queis ab omni parte alligatam, multorum hominum ac ma-
chinarum impulsu in pristinum positum restituit: hoc &
miratus est Tiberius, & inuidit, ideòq; pecunia hominẽ
donatum urbe eiecit. Atque is rursus ad principem acce-
dens, supplẽxq; factus uitreum poculum consultò abiecit,
fractũque manibus rursus refecit, sperans eo se ueniam
impetraturum, uerũ necari ob id iussus est. At filius Ti-
berij Drusus ueneno extinctus est. Nam Scianus poten-
tia ac autoritate sua exturgescens, homo alioquin fastuo-
sus, etiam Drusum aggressus iam erat, ei que colaphum
aliquando intenderat: inde Drusum iuxta, ac Tiberiũ ti-
mens,

mens, simulque existimans si iuuenem sustulisset, facile se
 in sua senem manu habiturum, uenenum Druso per famu-
 los eius, uxoremque eius, cum qua consuetudinem ipse ad-
 dulterij habebat, (Liulla nomen fuisse tradit aliqui) ex-
 hibuit. Nec uacauit suspitione Tiberius, quia neque egro-
 tante, neque mortuo filio quicquam præter consueti egis-
 set, aut alios pati siuisset: cui suspitioni fidem ea derogat,
 quod ita statuerat in omnibus huiusmodi casibus agere,
 quod filium unicum ac sibi natum maximè diligebat, quod
 mortis eius autoribus aut statim, aut post supplicium ir-
 rogauit. Tum quidem in Senatum uenit Tiberius, filioque
 ut par erat laudato, domum se recepit. Interdixit etiam
 iis, quibus aqua et igni esset interdictum, testamenti
 compositione, quod interdictum hodie ualeat. Aelium Sa-
 turninum, quod is de ipso carmina quædam famosa spar-
 sisset, in Senatum adduxit, damnatumque de Capitolio præ-
 cipitauit. Multa id genus alia scribere habere, si omnia
 persequi instituissem. Vtriusque omnia complectar, multi-
 cum huiusmodi de causis deo sunt occisi, tum complures
 ob hanc, quod dum singula accuratè inquirens quæ de se
 in malam partem essent dicta, nullum in hominem cadere
 uitium potuit, quod non ipse de se se predicaret: etenim
 si quis in arcano cum uno aliquo ollocutus in Tiberium
 quicquam dixisset, id in publicum. bis raptum est, ac
 in publicos adeò commentarios relatum: multa quoque
 ipse affinxit nunquam à quoquam secreta, sed quorum
 ipse sibi conscius esset, quò iustius irasci uideretur. In-
 de euenit ut propter quæ alios quasi in ius puniret,
 ea ipse omnia in sese admisit, risuque prætextata se ex-
 poneret, dum quæ inficiis ibant alij se protulisset, et affir-
 mando ipse, adiurandoque, uerius se ipsum ledere, uacua
 propter facere qui eum infamire suspicarentur: uerum tamen
 quæ

Liulla uxor
 Drusi, adul-
 tera Sciani.

Exulibus te-
 stamentum
 facere, non
 licet.
 Tiberius sua
 ipsius uita
 publicat.
 Aelij Satur-
 nini inter-
 tus.

Capito in
exilium a-
ctus.

Ludi decen-
nales.
Cremucij
Cordi inte-
ritus.

Marcia.

Cyzicenis
adempta li-
bertas.

quarum omnium rerum optima administratio eius, eam alienatæ mentis opinionem diluit. Senatori cuidam luxuriose uiuenti, tutorem, quasi pupillus si esset, dedit. Capitonem Asiæ curatorem in Senatum introduxit, obiiiciensque inter alia crimina quibus se Imperatorem tulisset, militibus usum fuisse, in exiliū misit. Neque enim iis qui Imperatoris pecuniis tractandis erant constituti præter definitorum reddituum exactionem, & controuersiarum in foro secundum leges priuatorum modo disceptationem quicquam concessum erat. Hæc Tiberij actionum diuersitas. Decem annis Imperij eius exactis, ad resumendum id nihil decreto opus habuit: neque enim in decennia intersisum, quod Augustus fecerat, cum gerere statuerat. Ludi tamen decennales facti. Cremucius Cordus manus sibi ipsi inferre propter offensum Scianum coactus fuit. Ad eò nihil in eo uiro iam ingrauescentis ætatis, uitæq. honestissimæ actæ, crimini obuium fuit, ut historiarum causa, quam de rebus ab Augusto gestis quondam composuerat, ac ipse Augustus legerat, postulatus sit, quia Cassiū & Brutum laudasset, populum ac Senatum perstrinxisset, Casarem & Augustum etsi nullo maledicto, non tamen immodicis laudibus fecisset. Hæc enim uitio dabatur, atque ob hæc mortis oppetiit, librique eius in urbe inuenti per Aediles, his per præfectos, cremati sunt: postea tamen temporaria erum editi (nam eos cum alijs, tum Marcia filia eiu occultauerat) maiori studio ob casum Cordi sunt exæpti. Eo tempore Tiberius exercitia cohortium Prætorianarum Senatoribus tanquam uires earum ignorantibus ostentauit, ut robore earum ac multitudine cognita, eo magis ipsum metuerent. Hæc tum, quæ in historia mentione digna sint, acta. Cyzicenis præterea libertas iterum adempta, quòd Romanos quosdam in

uincula duxissent, inchoatumq; Augusto sanum non percussissent. Erat animus Tiberio eum quoq; necare, qui cū do-
mo statum ipsius aliquam uendidisset, (nam eo crimine
postulatus quidam erat) nisi Consul ipsum primum om-
nium sententiam rogando effecisset, ut cum pudret ipsum
in sui gratiam quippiam censere, suo suffragio eum ab-
solueret. Lentulum unum ex Senatoribus, hominem natu-
ra mansuetum, ac tum magno admodum natu, accusauit
quidam quòd insidias Imperatori tetendisset: ad id Len-
tulus (aderat enim) cachinnum sustulit. Tiberius autem
tumultuante nonnihil Senatu, uita se iam dignum amplius
negauit: ubi Lentulus quoque ipsi insensus esset.

Lentuli Se-
natoris con-
stantia.

*

*

*

DIONIS ROMANAE

HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus octauus, Gulielmo Xy-

landro Augustano

interprete.

VB id tempus Roma discessit, neque un-
quam in urbem redijt, quanquam subinde
uenturū se polliceretur. Iam Latianis qui-
dam, Sabini uiri inter Romanos praeipui
socius, in gratiam Sciani, in culmine suae
domus occultatis quibusdam Senatoribus, occasione collo-
quij Sabino oblata, dictisq; ijs quae solebat, eò hominē per-

Tiberij Ro-
ma secedit.
Sabinus ca-
lumnia &
fraude La-
tianis perit.

E c

traxit, ut omnia quæ sentiret, liberè enunciaret. Hic enim
 Sycophantæ priuilegia, sycophantis mos est, ut conuicijs proscindere aliquem,
 & arcani quippiam efferre ipsi incipiant, ut audiens al-
 ter, ipse quoque simile aliquid enunciando, crimini obno-
 xius fiat, nam illis quidem hoc absque periculo licet, nimis
 rum ex compaſſio id facientibus, non quòd ita sentiant, sed
 ut aliorum sensum expiſcentur: at hi si uel minimum præ-
 ter quàm licitum est uerbulum emittant, pœnas dant, quòd
 tunc etiam factum. Nam ea ipsa die in carcerem coniectus
 est Sabinus, deinde indicta causa necatus, corpus eius in
 Gemoniæ. Gemonias proiectum, ac post in flumen missum. Eius ca-
 Canis fides. sus atrocitatem adauxit canis Sabini, qui cum eo in car-
 cerem iuit, morienti affuit, denique cum eo in fluuium se
 Liuiæ mors. præcipitauit. Eodem tempore Liuia quoque morti con-
 cessit, cum uixisset annos LXXXVI: eam neque de-
 cumbentem morbo inuisit Tiberius, neque defunctæ exæ-
 quias celebrauit, neque præter funus publicum, imaginis-
 que & alia leuia ullum ei honorem tribuit, decerni ei cœ-
 Honores. lestem religionem palàm prohibuit. Ceterum Senatus
 non contentus ijs quæ Tiberius ei decernenda scripſisset,
 luctum mulieribus in totum annum indixit, (laudato in-
 terim tamen Tiberio, quòd ne tum quidem à Reipublicæ
 administratione se abſtineret) arcum quoque ei, nulli un-
 quam id mulieri datum, decreuerunt: scilicet quòd mul-
 tis ipsorum salutem attulisset, quòd multorum liberos
 educaſſet, multos in elocandis filiabus adiunſſet: unde non
 nulli matrem patriæ eam cognominauerunt. Condita est
 in Mausoleo Augusti, frunturque cum alia eius scitè sa-
 Apophtegma: Liuiæ pienterque dicta, tum quòd obuiam sibi factos quondam
 uiros nudos, cum ea de causa iam essent necandi, ita cri-
 puerit morti, quòd diceret pudicis mulieribus hos nihil à
 statuis diſſerre: interroganti cuidam, Quàm ratione
 Augustum

Augustum ita in suam potestatem redegisset, respondit: Exquisita pudicitia, omnia eius madata lubenter exequendo, nullas eius res scrutando, lusus eius uenereos neque persequendo, et dissimulando. Arcus uero ei non est extructus: nam Tiberius, cum puderet eum uerbis Senatusconsultum irritum facere, pollicitus se eum suis sumptibus edificaturum, eo modo rescidit: quia neque publicis impensis fieri passus est, neque suis ipse fecit. Porro Seianus magis etiam elatus est, decretumque fuit, ut publice eius natalis celebraretur: (nam numerum quidem statuarum quas ei Patricij, equites, tribus, ac primarij uiri posuerunt, inire nemo posset) legatosque ad ipsum, perinde atque etiam ad Tiberium seorsim Senatus, seorsim equites, ac plebs ex Tribb. et Aedilibus suis miserunt, pro eis iunctim uota et rem diuinam fecerunt, ac per eorum fortunam iuramenta conceperunt. Ceterum Gallum Asinium Tiberius propter ductam ab eo uxorem suam, ac libertatem dicendi de imperio usurpatam, capto tempore adortus est. Cum enim is legatus ad Tiberium uenisset, conuiuio acceptus, committereque habitus est, literæque ad Senatum simul à Tiberio missæ, quib. eum accusabat: ita res inexpectata, ac inusitata Gallo accidit, ut eadem die Tiberij conuiuia esset, cum eoque amice compotaret, et in Senatu damnetur, missio etiam ad hoc Prætor, qui eum uinctum ad supplicium duceret. Ac Tiberius his actis, ubi quæ lata esset sententia cognouit, ne mortis quidem copiam Gallo eam appetenti permisit: sed, quo diutius malè haberet, ac multo tempore ignominia simul et metu conflictaretur, bono animo ut esset hortatus, in libera custodia usque ad suum in urbem aduentum haberi iussit: ita Gallus semper à Consulibus, aut si Tiberius Consulatum gereret, à Prætoribus adseruabatur: non profecto ne effugeret, sed ne mori posset; neque ei

Asinius Gallus in misericordiam custodiam à Tiberio committitur.

Tiberij in-
humanitas.
Syriacus.

Tiberiº que
moliri con-
tra Seianũ
cøperit.

aut seruus ullus aderat, aut colloquebatur quisquam, neque uidebat quenquam, nisi cum ad sumendum cibum cogebatur: qui sanè eiusmodi erat, ut neque uoluptatem ullam robur ue adferret, neque mori eum sineret. Hæc uerò erat extrema miseria, qua alios quoque permultos Tiberius afflixit. Ad hunc modum amicorum eius quendam in uincula condiderat, deinde de eo necando illata mentione, renuit, quòd nondum se cum eo in gratiam rediisse diceret. Alium quendam cum grauissimis tormentis excruciasset, deinde cognito eum immeritò accusatum, summa celeritate occidit, grauiora passum perhibens, quam ut commodè uiuere posset. Syriacus nullius criminis neque reus, neque accusatus, doctrinæq; insignis, unam hanc causam habuit cur iugularetur, quòd cum Galli amicitia usum Tiberius dicebat. At Seianus subinde ingravescere ac maiorem terrorem sui offerre, iamque & Senatus & reliqui Tiberio spreto, ei tanquam Imperatori animum aduertere. De quo ubi resciiuit Tiberius, ac ueritus ne Imperium rectè ei deferretur, rem neque parui faciendam, neque negligendam duxit: quia uerò prætorianos milites Seianus sibi summè deuinxerat, Senatorum alios beneficijs, nonnullos spe, quosdam metu sibi adiunxerat, & in omnium qui cum Tiberio erant, ita se insinuauerat amicitiam, ut de omnibus eius actis statim resciret, nihil eorum quæ ipse egisset quicquam ad Tiberium deferret, idcò palàm nihil conatus est. Alia igitur uia eum aggressus, statim Consulem designauit: curarumque suarum participem nominauit, Seianumque suum nominans, sæpè id repetijt, idem hoc etiam ad S. P. Q. R. scribens. Quo credito decepti Romani, omnibus eis locis æreas statuas coniunctim posuerunt, in literis unà utriusq; nomen scripserunt, amborum currus aureos in theatrum inuexerunt: denique

denique decretum est, ut ad quinquennium Coss. simul ij
 constituerentur, utrique cum Romam intrarent, obuiam
 procederetur: denique ad statuas etiam Sciani, tanquam
 Tiberij solebant, sacrificarunt. Interim multi illustres ui-
 ri peribant, inter quos unus fuit C. Geminus Rufus: is im-
 pietatis in Tiberium reus factus, testamentum suum in Sea-
 natum intulit, recitauitq; ostendens se hereditatem ei cum
 liberis suis communem reliquisse: tum molliciei culpatus,
 antequam sententiæ ferrentur, domum discessit, audiensq;
 Quæstorem ad supplicium sumendum uenisse, uulnus
 sibi ingessit, eoque ostenso Quæstori, nunciare iussit Sena-
 tui, uirum se mori. Vxor etiam eius Publia Prisca in ius
 uocata, in Curiam uenit, ibiq; se pugione, quem occultum
 attulerat, interfecit. Enimuerò Scianus factu, potentiæque
 adeò efferebatur iam, ut (quo paucis rem expediam) se-
 ipsum pro Imperatore, Tiberium pro insule rectore quo-
 dam habuerit, quòd in insula cui Capræ nomē Tiberius
 agebat. Hinc studia erga eum, & lustrationes propter ia-
 nuam eius, cum metuerent singuli, non modò ne non uide-
 rentur ab eo, sed etiam ne postremi, omnium, ac præcipuè
 procerum & uerba & nutus accuratè obseruante. Nam
 qui propria dignitate aliqua eminent, neque salutationes
 istas ab alijs requirunt, neque omissas uitio uertunt, con-
 scij nimirum sibi, non hoc contemptu sui fieri: at qui ad sci-
 ticijs ornamentis utuntur, summopere ea, tanquam ad per-
 fectionem suæ dignitatis necessaria, desiderant: ac nisi con-
 sequantur, tanquam probro iniuriæ affecti animis com-
 mouentur. Ideò magis huiusmodi homines quàm ipsi firè
 Imperatores, sunt obseruandi, quòd apud hos uirtutis
 habetur peccatorum gratiam facere: apud illos quod de-
 linquitur, imbecillitatem suam arguere creditur, face-
 reque ad firmandam magnæ potentiæ opinionem, ut ea

C. Geminus
Rufus interi-
tus.

Publia Pri-
sca.

Tiberius Ca-
præ degit.

Insolentia
eorum, qui
indigni cu
aliqua sunt
potentia.

Omina Scia
no exitium
significātia

Astus Tibe
rij in euer
tendo Scia
no.

persequantur ulciscanturque. Calendis quibusdam, frequētib; omnibus in domum Sciani convenientibus, lectus in aula in quam salutantes admittebat, multitudinē insidentium totus confractus est: progredientēque ipso ex domo, felis per medios discurret: cūque in Capitolio sacrificasset, ac inde in forum descenderet, serui eius stipatores cum propter turbam eum sequi non possent, in uiam quæ ad carcerem ducit diuerterunt, ac per scalas Gemonias descendentes lapsi deciderunt: augurium deinde captanti, nulla avis secunda apparuit, corui autem circumuolitantes, obstrepentesq; ei, confestim ad carcerem deuolārunt, ac super eam confederunt. Hæc neque à Sciano, neque ab alio ullo pro prodigijs sunt habita: uidelicet ad præsentia respiciens, nemo ne Deo quidem futuram tantam breui mutationem prædicenti credidisset. Itaque adulationis pleni omnes eius fortunam iurabat, collegamq; cum Tiberio non iam in Consulatu, sed in summa rerum administranda innuentes destinabant. Quorum etsi nihil iam Tiberium latebat, id tamen agitabat, quæ ratione eum è medio tolleret: ac non inueniens, quomodo id tutò posset manifestò peragere, mirabili usus est consilio, ad eius reliquorumque omnia consilia percipienda. Continenter multa ac uaria de se ad Senatum ac Scianum scribebat, modò semale affectum ac tantum non mori, modò bona ualitudine uti, uenturumque Romam: Scianum aliàs laudib; extollere, interdum deprimere, amicorum Sciani alios honore, alios ignominia propter eum afficere. Itaq; Scianus et superbiæ et metus in medio, utriusque plenus, semper animi pendere, neque metu adductus ad nouas res consurgere audere, cum adhuc in honore haberetur, neq; rursus ex confidentia quicquam conari, quia diminutio erat de ipsius potentia facta; reliqui itidem omnes,

mnes, cum breui temporis spacio diuersissimos nuncios ac
 ciperent, ac neq; suspicere iam Scianum, neq; contemnere
 certi essent, Tiberijq; mortem iuxta aduētumq; expecta-
 rent, ancipites hærebant. Non ea modò Scianum tur-
 babant, sed longè magis, quòd ex ipsius statua initio su-
 mus copiosus emerferat, deinde capite eius statuæ subla-
 to, ut posset inspicere quidnam rei esset, serpens magnus exi-
 luerat: rursusq; alio capite imposito, cum propter hæc rē
 sacram facere uellet Scianus (nam inter alia, sibi quoq; sa-
 crificabat) inuentus est funis capiti statuæ circumiectus: &
 ipse litans uiderat simulacrū Fortunæ (quod Tullij quon-
 dam Romanorum regis fuisse ferebatur, ipse domū suæ
 gratissimum habebat) sese auertere,

Omina &
 prodigia
 Sciano fa-
 cta.

ac deinde alij etiam unà egressi. Reliqui etsi hæc su-
 spicabantur, tamen quia animum Tiberij ignorabant,
 eius uanitatē, rerūque inconstantiam expendē-
 tes, in utramque partem propendebant, priuatim
 que suæ incolumitatis rationes incuntes, palàm Scia-
 num colebant, eo magis, quòd Tiberius cum eo & ipsum,
 & filium eius sacerdotes fecerat: ideò ei proconsula-
 re imperium dederunt, addito ut omnes Consules exem-
 plo eius magistratum gererent. Tiberius cum sacerdo-
 tibus Caium Caligulam exornasset, ad se tamen non uoca-
 uit, quin etiam petenti ut liceret sibi in Cāpaniam uenire,
 quia sponsa sibi pacta egrotaret, domū manere iussit, quò
 ipse etiam statim esset uenturus. Hæc Scianum denuò
 abalienauerunt, & quòd Tiberius Caium cum sacerdo-
 tem fecisset, collaudauerat, ac non nihil præ se ferebat qua-
 si cum esset Imperij successorem relicturus: neque se à mo-
 liendis nouis rebus continuisset, præsertim tam prom-
 ptis ad exequenda quæcunque mandasset militibus, nisi

Caius Cali-
 gula à Tibe-
 rio ornatus.

maxima populum affectum uoluptate ex his quæ de Caio dicta essent memoria partis eius Germanici intellexisset: & prius opinatus populum quoque suis rebus fauere, postquam tum sensit eos Caij studiosos, ægrè tulit, pœnitentiæque correptus est, quòd non in Consulatu aliquid conatus esset. Reliquos & hæc mouerunt, & quòd Tiberius inimicum quendam Seiani ante decennium ad regendam Hispaniam electum, ac tum ceteras ob causas in ius uocatum absoluisset, alijs quoque qui prouincias administraturi, aut aliud quodcunque publicum officium obituri essent, impunitatem eo tempore definiciens, quòdque datis ad Senatum de morte Neronis literis, Scianum nudè, nullo addito eorum quos moris habebat titulo, nominauisset: edixisset etiam, ne cui homini sacrificaretur, (atqui Seiano res sacra fieri solebat) nèue in suum honorem quicquam decerneretur (quippe multa Seiano decernebantur) quod iam antè interdictum, tum propter Seianum repetebatur: neque enim id concessurus alteri erat Tiberius, quòd sibi ipsi non permisisset. Hæc effecerunt, ut contemptus Seiani apud populum adedò augetetur, ut iam nò occultè ab eose subtraherent, cumq; defererent. Tiberius ubi hæc cognouit, sumpto animo, ratusque se auxiliarijs etiam populo ac Senatu usurum, quo magis improviso hominem adoriretur, rumore sparso, quasi Tribuniciam potestatem Seiano esset daturus, per literas cum apud Senatum accusauit, easque perferendas dedit. Næuius Sertorio Macro, quem iam antè occultè cohortibus Prætorijs præfecerat, & quæ agenda essent docuerat. Is noctu Romam uenit, tanquam aliud ob negotium, mandata cum Memmio Regulo tum Consule (nam collega eius Seiano fauebat) & Gracino Lacone nocturnorum uigilum custode communicat, sub auroram in Palatium adscendit, (Seianus

Nero Germanici F.

Næuius Sertorius Macro.

Memmius Regulus Cōsul. Gracino Iaco.

natus enim in Apollinis templo indictus erat) cūq; in Scianum nondum eā ingressum incidisset, tristēmq; ob non datas ad se à Tiberio literas inuenisset, consolatur remotis arbitris, ac dicit, ferre se ei Tribuniciam potestatem. Eo magna lætitiā perfrusus Scianus in curiam insiluit. At Macro militibus Prætorianis, qui circum Scianum & Curiam erant, in castra ablegatis, cum prius se eis à Tiberio præfectum esse ostendisset, seque literas ferre ab eo, quibus præmia ipsis quædam darentur, in eorum locum nocturnos custodes templo circumfudit: ipse tum ingressus, literisque Senatui exhibitis, egressus inde, antè quàm ea recitaretur, custodiam eius loci Gracino mandauit, ipso in castra ne quid ibi turbaretur contendit. Interim epistola recitatur bene longa, in qua nihil confertim contra Scianum continebatur, sed aliæ principio res, deinde breuibus eius insectatio, tum rursus aliud quiddam, iterumque aliud contra Scianum: in fine duos Senatores Sciani familiares plectendos, Scianum in custodiā habendum dicebat. Neque enim palam eum necari iubebat, non quòd hoc nollet, sed quia uerebatur, ne quem id tumultum pareretur. quin etiam ad se alterum Consulū uocabat. quasi ne tutò quidem ipse iter facere posset. Videre uerò erat, auidèq; multa ac uaria, quæ hæc secum literæ attulerunt. Nam antè quàm ea recitarentur, laudare Scianū Senatus, ut Tribunicia potestate accepturū, acclamare, spes quisque suas præcipere animo, ostentare quæ Sciano daturus esset: postquàm nihil eorum quæ sperarant, contraria omnia inuenta sunt: ibi uerò hæsitatio, & secundum cāmositicia cooriri, ac quidam eorum qui Sciano assidebant, consurgere: (quem enim paulò antè amicum habere magni duxerant, cum eo ne sedem quidem iam communem habere dignabantur) deinde Prætores ac Tribuni plebis

Epistola Tiberij ad Senatum contra Scianū.

circundare eum, ne profiliens foras aliquid turbari daret. Et dedisset haud dubie, si initio graui aliqua subito oratione ictus fuisset: nunc singula quæ recitabatur, quasi sola & leuia prætermittens, ac omnino uel nihil de se, aut certe non extrema perscripta esse sperans, commoratus loco suo est. Regulo cum ad se uocante, non audiens dicto fuit, neque id quidem fastu, (iam enim animo deiectus erat) sed quod parere insolens ipsi esset: iterum, ac tertium inclamanti manu portenta, Seiane ades huc, id modo interrogauit an ipse uocaretur. Demum cum surgcret, Laeco ingressus ante eum adstitit. Perlecta ad finem epistolæ, omnes uno ore clamore & maledictis Scianum incessere, pars iniuriam ab eo passi, alij quibus terrorem obtulerat, nonnulli eo amicitiam, quā cum eo habuissent, oblitterantes, quidam mutatione ciuis fortune læti. At uero Regulus neque omnes sententiam interrogauit, neque capitis anquisiuit, ueritus ne suffragijs uariaretur, ac inde tumultus existeret: uno censere iussu, acceptoque qui in uincula ducendum assentiretur, Seianum adeo educum, committantibus magistratibus reliquis, & Lacone, in carcerem traxit. Is uero casus humanam imbecillitatem egregie ob oculos ponit, monetque nusquam inflatē se gerere. Quem enim manē ut præstantiorem se, uniuerſi ad Curiam commutati fuere, tunc quasi nequaquam se meliorem in carcerem rapuerūt: quem coronis antē dignati fuerāt, citū uincula induxerunt: quem tanquam dominū stipauerāt, cum fugitiui instar custodierūt, tegimēque obuelanti sese detraxerunt, alapis iugestis: quem antē prætexta purpura ueste decorauerāt, cui genua flexerant, ac ut Deo sacrificauerāt, eum tum ad mortē duxerunt. Populus quoque irruens, multo ei clamore hos quibus mortem intulerat exprobrauit, spes quas sibi propositas habuerat ludibrio iactauit

Seianus in
vincula du
citur.

cc

cc

Et ait: omnes eius statuas deiecit, cōfregit, raptavit, quā-
 si ipsum si ea contumelia mulctarent. Ita spectator eorum
 quæ passurus esset Seianus fuit, dum in carcerem conjici-
 tur. Nulla interiecta mora, eadem die prope carcerem in
 eadē Concordiæ convenit Senatus, cum hunc sensum popu-
 li, Prætorios milites nullos adesse viderent, ac morte cum
 damnarunt. Itaque capite mulctatus, in Gemonias proie-
 ctus est, eūque totum triduum populus ludibrio habitum
 in Tiberim misit: liberi eius ex Senatus consulto necati
 sunt. filia, quam pactus erat Claudij filio, constuprata
 prius à carnifice, quasi impium esset uirginem in carce-
 re perire. Verum Apicata uxor Seiani damnata non fuit.
 Hæc liberorum morte suorum audita, eorumque in sca-
 lis corpora intuita, digressa inde libellum composuit, in
 quo continebatur quo modo Drusus esset interfectus, ac-
 cusatioque Liullæ uxoris eius, propter quam uir ipsi in-
 sensus nuncium remiserat: eo ad Tiberium libello misso,
 uita seipsam priuauit. Quo Tiberius lecto, reque ut acta
 esset perspecta, reliquos omnes Drusianæ cedis reos, &
 ipsam Liullam interfecit: accepi tamen hoc etiam, ipsum
 Liullæ propter eius matrē Antoniam pepercisse, Anto-
 niam uerò ipsam sua sponte Liuiā inedia necasse. Sed hæc
 post paulo facta. Tum uerò ingens in urbe tumultus ex-
 titit. nam quoscunq; apud Seianū ualuisse populus, idcirco
 que iniurios alijs fuisse uidit, eos trucidauit: milites quo-
 que indignantes se propter gratiam Seiani suspectos es-
 se, sibi que nocturnos custodes antehaberi propter fidem
 aduersum Imperatorē, incendia & direptiones fecerunt:
 quanquam omnes qui cum magistratu essent urbis custo-
 diam mandato Tiberij suscepissent. Ne Senatus quidem
 quietus fuit: sed qui Seiano studuerant, uehementer me-
 tu poenæ turbabantur: & qui alios antè detulerant, aut
 falsis

Seian⁹ mor-
 te affectus.

Apicata Se-
 iani vxor.

Liullæ in-
 teritus.
 Antonij in
 filiam seue-
 ritas.
 Tumultus
 in urbe post
 necem Se-
 iani.

Decreta fa-
cta propter
Seiani exi-
tum.

Macro et La-
co à Senatu
honorati.

falsis testimonijs opprefferant, metuebant sibi, ne in Scia-
ni, non Tiberij gratiam id egisse censerentur. Pauci ani-
mo securo erant, quibus nihil horum aderat, & fore cle-
mentio rem Tiberium sperabāt: quippe, ut ad solet fieri, ea
quæ acciderant, in Scianum iam sublatum conferebant,
nihil, aut per pauca Tiberio imputabant, pleraq; aut igno-
ro eo, aut inuito acta dicentes. Hi priuatorum erant as-
fectus. Publicè autem decreuerunt, ut quoniam domino
exonerati essent, nemo Seianū lugeret, ut Libertatis effi-
gies in foro poneretur, festus dies ab omnibus magistratis
bus & Pontificibus (quod nunquam antè factum) celebra-
retur: dies quo is pœnis morte dedisset, annuis Circen-
sibus ludis & uenationibus per quatuor collegia Pontifi-
cum & Augusti sacerdotes ornandus indiceretur, ne hoc
quidem prius usitatum: ita quem inmodicis ac nouis ho-
noribus ad perniciem prouexerant, in eum Dijs quoque
nouos cultus statuerunt. Equidem satis ipsis liquebat,
istos Seiano præsertim furoris sui causam præbuisse: ita-
que edicto prohibuerunt ex templo, ne quis nimis honori-
bus in posterum afficeretur, neque per quenquam alium
quàm per Imperatorem iuramenta fierent: quæ etsi diui-
no quodam consilio tum decreuerunt, tamen haud ita mul-
to post Macronem & Laconem adulati sunt, pecuniam
eis, & honores, huic Quæstorios, illi Prætorios tribuen-
tes, permissioq; ut in spectaculis sibi adsiderent, ludisque
uotius prætexta uterentur. Verùm hi territi recenti ex-
emplo, eos honores repudiarunt. Tiberio quoque decreta
multa, ut Patris patriæ nomen firre inciperet, ut natalis
eius decem equorum certamine, & epulo Senatui dato
honoraretur: horum nihil admisit, iterum prohibito, ne quid
huiusmodi decerneretur. Hæc Romæ acta. Porro Tibe-
rius eatenus in magna solitudine uersatus, ne Roma oc-
cupata

cupata Seianus contra se quoque nauigaret, parauerat
 lembos ut si quid huiusmodi euenisset, effugere posset: mā
 daueratq; ut quidam referunt, Macroni, si quis grauior
 motus incidisset, ut Drusum ad populum & Senatū pro-
 duceret, Imperatorēq; constitueret: audito interitu Seia-
 ni, ut par fuit, gaudio affectus, tamen legationem ea de re
 missam non admisit, quamuis multi Senatores, multi e-
 quites, ac de plebe, ut antè quoque, legati essent: quine-
 tiam Consulem Regulum, semper sui studiosum, cōque
 uenientem ut tuto ipsum Romam, quod per literas petiis-
 set, adduceret, repulit. Adhunc modū Seianus, inter om-
 nes qui ante aut post illum, solo Plautiano excepto, cum
 magistratum gessissent, summam ad potentiam euectus,
 obiit. Cæterū propinqui eius & amici, ac reliqui omnes,
 qui cum antè adulati fuerant, honorēsque decruebant, po-
 stulati sunt, ac plerique condemnati propter ea ob quæ
 prius in aliorum inuidia fuerant, damnantibus eos cæteris
 propter ea quæ ipsi ante statuissent, per multictiam eorū
 qui superioribus temporibus causa dicta absoluti fue-
 rant, tunc in iudicium retracti, reique peracti sunt, quasi
 tum in Seiani gratiam causa stetissent. Atque adeo si cui
 nullum aliud obijci poterat crimen, satis erat ad irrogan-
 dā pœnā, quod amicus Seiani fuisset: quasi uerò non Tibe-
 rius quoque cum amauerit, ac propter hūc reliqui. Inter
 alios delatores huiusmodi criminum ij quoque erant, qui
 maxime prius Seianū coluissent: hi enim cū sui similes cer-
 to cognoscerent, neque in inquirendo, neque in conuin-
 cendo, quicquam laboris habebant, ipsique salutem inde
 suam, pecuniāque ac honores sperantes, eos aut accusa-
 bant, aut testimonio urgebant. Atqui eorum spes irritæ
 omnino fuerunt: iisdem nimirum, quæ alijs obijciebant,
 criminibus obnoxij, partim ob hæc, partim ob proditos
 amicos

Plautianus.

Iudicia &
neces pro-
pter Seianū.

amicos pœnas luebant. Eorum qui rei erant facti quidam
 presentes accusati sunt, & se defenderunt, & quidam
 magna in eo libertate usi sunt: reliqui damnationem vo-
 luntaria morte præuenterunt, hac potissimum de causa,
 ne contumeliâ & cruciatus pati opus haberent. (Omnes
 enim qui huiusmodi criminis iudicabantur, non equites
 modò, sed Senatores etiam, non uir tantum, sed & mulie-
 res, in carcerem unâ trudebantur: damnatique aut ibi
 plectebantur, aut à rupe Tarpeia eos Tribuni plebis, uel
 ipsi etiam Consules præcipiebant. omnium corpora in
 forum projiciebantur, inde in profluentem mittebatur.)
 tum ob hoc etiam, ut ad liberos suos hereditas perueniret.
 Paucorum enim qui se ante diem iudicij ipsi interfeci-
 sissent, bona publicata sunt, quòd Tiberius homines ad
 consciscendam sibi ipsis mortem alliciebat, ne ipse eos
 necasse uideretur: quasi uerò non longè grauius sit, adie-
 gere aliquem ad manus sibi ipsi inferendas, quàm specula-
 tori eum tradere. At qui non de se ipsis statuissent, eorum
 bona ut plurimum in fiscum redigebantur, exigua planè
 aut nulla parte accusatoribus data. Erat enim pecunia,
 quàm cœnarum attentior Tiberius, qui etiam producens
 tesima pensione, centesimam instituit, omniumque heredi-
 tates, qui cum heredem dixissent, adiit. nuncupatus au-
 tem fuit hæres à plurimis, etiam ijs frè qui se ipsi intere-
 fecissent, ut Seianus quoque dum in uiuis erat, frè ab om-
 nibus hæres nuncupatus fuerat. Eodem consilio, quo ui-
 tam ultrò relinquentium bonis abstinuit, etiam omnia
 crimina ad Senatum deferri iussit, ut ipse omni culpa uide-
 care uideretur, Senatus autem iudicij faciendis se ipsum
 damnaret. Vnde cum uiderent se ipsos sibi ipsis exitij cau-
 sam esse, facile intellexerunt, priora quoque ista nō Scia-
 ni, sed Tibrij fuisse acta: quippe nō modò ij qui alios reos
 fecce

Auaritia Ti-
 berij.
 Centesima
 pensio.

fecerant, ipsi in iudicium uocabantur: sed hi quoque qui
suis sententijs alios damnauerant, uicissim ipsi damna-
bantur. Ita Tiberius nemini parcebat, uerum omnibus Crudelitas
& iniustitia
Tiberij.
ad omnium perniciem utebatur, neminem amicum con-
stanter habens. sed Seianorum criminū persecutione nullo
discrimine noxa & innocentia, securitasque & metus
habebantur. Visus est tandem uelle sancire obliuionem om-
nium eorum, quæ præterito tempore acta essent, cū &
lugere Seianum ijs qui uellent permitteret, & interdiceret,
ne quis luctu quenquam prohiberet etiam de alijs,
quod sæpenumerò erat decretum: non tamen eam obliuio-
nem re quoque confirmauit, sed paululum moratus, mox
propter Seianum & alia crimina in permultos animadu-
uertit, incesti crimine & parricidijs propinquarum ob-
iectis. Eo rerū statu, ut nemo iam inficias ire posset, quin
carnem quoque Tiberij uorare cuperet, tamen sequenti
anno, C. Domitio, & Camillo Scriboniano Consulibus, res An. V.C.
781.
apprimè ridicula accidit. Cum enim iam permultos an-
nos lege statutum fuisset, ne uiritem Senatus Calendis Ia-
nuarijs in acta Imperatoris iuraret, sed uno iuramentum
præeunte, reliqui adsentirent, sicut suprà demonstratum
Iuratum in
acta Impe-
ratoris nõ
uo modo.
est, eo anno secus factum, & sua omnes sponte, nemine co-
gente scorsim unusquisque fidem dederunt, quasi eò me-
lius præstito iuramento: Initio enim, ut dixi, ac per ali-
quot annos neminem omnino passus erat in ea quæ ad
Imperium suum facerent iurare. Quin & adhuc risu di-
gnior res euenit. Deceuerunt enim ut Tiberius ex suo or-
dine deligeret quotquot uellet, ac uiginti ex ijs, quos fors
tulisset, quoties in Curiam intraret custodes sui haberet,
Ridiculum
Senatus de
Tiberio de-
cretum.
gladijs armatos: nimirum cum extra Curiam omnia mili-
tari præsidio essent munita, priuatus autem homo nemo
Curiam iniret, propter quædam alium, quàm seipsum,
ad quos

ad quos nimirū tanquam inimicos ingrederetur, eam ipsi custodia addiderūt. Tiberius laudato Senatu, beneuolentiaq; ergo gratijs actis, rem ipsam ut insolentē auersatus est. neque enim eō stoliditatis deuenerat, ut ijs ipsis quos odisset, & à quibus maxime odio haberetur, gladios daret. Sanè ex his ipsis rebus suspectans eos, (omne enim id quod propter ueritatem adulandi causa fit, in suspicionē incurrit) nultum ualere iussis eorum decretis, pratorios milites ipse, quanquam Sciano fauisse sciret, oratione & pecunia honorauit, quibus promptioribus contra Senatum uti posset. Laudauit tamen iterum Senatum, cum decreuissent, ut militibus istis stipendium ex arario solueretur. Tam uerò accuratus erat in decipiendis uicissim suo sermone Senatoribus, ac re ipsa sibi conciliandis militibus, ut Iunium Galcnum Gallionem, qui sententiam dixisset, ut milites Tiberij exactis stipendijs in subsellijs equitum spectacula uiderent, in exiliū miserit, hoc ipso crimine, quod is militibus persuadere uoluisse uidebatur, ut Reipub. potius quàm Tiberio studerent: neq; eo contentus supplicio, cum Lesbū ire cum accepiisset, tute ibi uitæ Amœnitati eum subtraxit, & magistratibus, ut Asinium pridē Gallū, custodiendū dedit. Utq; & Senatui & militibus euidentius ostenderet, quid de utrisq; sentiret, à Senatu paulo post petijt, cōtenti essent eum Macronem secū, & Tribunos militum in Curiam introducē, id sibi satissimū fore: at uerò ne his quidem indigebat, certus nunquam in urbem reuerti, sed & odium illorum & militum beneuolentiam notabat. Confessi sunt hoc Senatores: nam Senatusconsulto addiderunt, excutendos esse qui in Senatum uenirēt, ne quis eorum pugionem sub ala haberet. Id Senatusconsultum anno insequenti factum. Tum uerò & alijs familiaribus Sciani pepercit, & L. Sciano Prætori,

Marcóque

Iunij Gal-
lioni casus.

Marcóque Terentio equiti. Scianus Floralibus ad ridendum Tiberium (caluus enim erat) omnia caluorum misterio ad noctem usque perregerat, lumen quoque discedetibus à theatro per puerorum rasis capitibus quinque millia præbuerat: id Tiberius adeò nulla ira persecutus est, ut omnino se certiores facti dissimulauerit, quam inde tractum fuit, ut omnes calui Sciani dicerentur.

L. Scianus
Prætor Tiberij caluiciu irridet.

At Varro in ius uocatus propter amicitiam Sciani, tantum à negando absuit, ut ostenderit maximo se non studio coluisse, quem ipse Tiberius in tanto habuerit honore: Qui si recte, inquit, fecit eius amicitia utans, neque ego quidem quicquam peccaui: sed imperator, qui omnia explorata habet, deceptus fuit, quid mirum, me quoque in errorem una tractum, cum conueniens nobis sit, omnes eos quos is honore dignatur, amare, nihil anxios quales ij sint, unumque hunc amicitie eorum terminum statuantes, quod Imperatori probantur. Hanc ob excursionem absolutus est Senatorum suffragijs, accusatorisque eius uerbis increpati, ad stipulante etiam Tiberio. Idem L. Pisonem, urbis præfectum, defunctum publico funere decorauit, quod alijs quoque largiebatur. Lucium ci Quæstorem suffecit, quem dudum exercitui destinatum Romæ detinuerat, idemque cum multis alijs egerat, nihil quidem ijs opus habens, tantum ut honores eis tribuere uideretur. Interim Vetrasio Pollione Aegypti præfesto uita functo, ex Cesarianis libertis quidam Ibero ad certum tempus provinciam mandauit. Ex Consulibus alter Domitius, toto anno gessit magistratum: habebat enim in matrimonio Agrippinam, Germanici filiam: in locum alterius alij alijs suffecti pro arbitrio Tiberij, alijs longius, alijs breuius tempus eius honoris constituentis, idque ipsum alijs contrahentis, alijs prorogantis: nam etiam si

M. Terentij
libertas in
fæda Sciani amicitia.

L. Pisonis
mors.

Vetrasio
Pollio.

Tiberio
magistratus
uariae
constituit

quem ad totum annum Consulem creasset, mox eo deposito, alium, iterumq; alium subinde subrogabat, eo modo Consulatus fr̄e toto imperij eius tempore habitus. Eorum uerò, qui ceteros magistratus peterent, electos quot uidebatur, in Senatum misit, alios commendans, ijq; omnium suffragia auferebant, alios petitioni, professionique & sorti permittens: tum ad populum plebemq; qui utroque modo candidati erant magistratum progressi, anti- qui ritus causa, (cuius nunc etiam imago extat) designabantur. Quòd si qui aliquando deficerent, aut immodica contentione efferrentur, pauciores solito constituebantur. Anno insequenti, cum Sergius Galba, is qui deinde Imperator factus est, & L. Cornelius Sylla Consulum nomen haberent, x v. Prætores fuerunt, idq; multis annis accidit, ut nonnunquam x v i. nonnunquam uno aut duobus plures paucioresue fierent. Cæterum Tiberius etsi appropinquauerat Romæ, & in locis circumiacentibus uersatus fuerat, ac intra quatuor M. passuum ab urbe abesset, non tamen eam iniuit, quanquam filias quoque Germanicæ reliquas, & filiam Drusi Iuliam nuptum dedisset: ideòque ne ciuitas quidem eas nuptias celebrauit festo die, sed Senatus quoque eo die ac iudicia habita sunt. Magna autem cura obseruabat Tiberius eos dies quibus Senatus conueniebat, ne uel tardius ueniret, uel maturius discederet: eaque de re multa ipsis quoque Consulibus scripsit, recitari literas iussis, ut in reliquis etiam negocijs solebat, quasi non posset ad ipsum Senatum literas dare. Mittebat autem in Senatum non modò libellos sibi à delatoribus exhibitos, sed & ea quæ erant questionibus à Macrone cognita, ita ut præter condemnationem nihil requireretur. At postquam Vibulenus Agrippa eques in ipsa Curia hausto quod ex annulo deprompserat ueneno mor-

An. V. C.
786.

Tiberius Ro-
mæ appro-
pinquat, nō
tamē intrat.
Iulia Drusi
filia,

Macro Ti-
berij quæsi-
tor.
Vibulenus A-
grippæ obi-
tus.
Nerugemors

no mortuus est, Neruāq; consuetudinem Tiberij non ferens præterea, (causæ ei erant cum aliæ, tum quod à Cæsare latæ leges de contractibus is renouaturus erat, causam angustæ fidei & multorum tumultuum præbituras) multum hortante Tiberio ut animum suum explicaret, nullo dato responso abstinentia uitam finiuit: ibidemum motus Tiberius rem fœnerariam modo statuto temperauit, millesq; sestertium Reipublicæ largitus est, quā pecuniam Senatorij ordinis uiri indigentibus citra usuram ad tres annos mutuò darent. Vna item die eos qui inter delatores præcipui erāt omnes occidi iussit, ac cum unus, qui aliquando Centurio fuerat, indicium de aliquo deferret, omnibus nuntius ea re interdixit, cum equitibus & Senatoribus eam concessisset. Hæc laudi Tiberio fuerunt iuxta, ac spreti qui propterea decernebātur honores. Cæterū ob libidines, quibus promiscuè in nobilissimos utriusque sexus effusus erat, malè audiebat. Vnū exemplū referam, Fuit inter amicos Tiberij Sex. Marius, tantis inde diuitijs ac potentia auctus, ut iratus cuidam uicinorum, biduò eum conuiuium habuerit, ac priori die domum illius penitus subuerterit, postridiè ampliorem ac splendidiorē refecerit: ignaroq; à quo id factū esset, utrūq; cōfessus simul dictis ostenderit, cū sibi & ulciscendi, & gratias referendi adesse facultatem. Is Marius cum formosam filiam aliquò ablegasset, ne eam Tiberius pollueret, incesti cum ea cōmissi accusatus est, ac cum filia perijt. Ob huiusmodi flagitia turpitudinis incusabatur: at ob Drusum & Agrippinam necatos, crudelitatis. Etenim cum quæ prius id genus perpetrata erant, omnia homines Seiano accepta referrent, eoq; sublato saluas res fore sperarent, postquam de eorū quoq; cæde rescierūt, quodq; non modò in Mau solco condi eorum reliquias prohibuisset, sed occultari

Tiberius ferus imminuit.

Delatores una die omnes occisi.

Libidines Tiberij. Sex. Marij potentia & interitus.

Drusus & Agrippina à Tiberio necati.

Munatiz
Plancinꝝ in
teritus,

Caſum Cadi
gulaꝝ Tibe
rius ad Im
perium pro
mouet,

Tiberius ne
poſſe ſuum
Tiberiũ cur
neglexerit.

Tiberij o
dium in po
ſteritatem.

Priamus Ti
berio felix.

etiam in terram deſoſſas iuſſiſſet, ne inueniri poſſent: ſum
mo dolore iſti fuerunt. At Agrippinaꝝ obitus, Munatie
Plancinaꝝ necem traxit, quamuis ei iam ante Tiberius in
ſenſus, non Germanici, ſed alia de cauſa, tamen uſura uitæ
frui paſſus fuerat, ne eius mors Agrippinaꝝ gaudio eſſet.

Caſum quoque Caſarem non inter primos Quæſtorem ſe
cit, attamen ad reliquos magiſtratus quinquennio quam
leges ſerrent maturius ſe cum euecturum pollicitus, or
rato etiam Senatu, ne cum multis ac intempeſtiuis hono
ribus extollerent, quam rectam uitæ curſu non tenen
di eſſet occaſionem habiturus. Erat ipſi nepos etiam no
mine Tiberius, uerum eo & propter ætatem (puer enim
erat adhuc) & propter ſuſpicionem, quod non credeba
tur Druſi ſanguine natus, neglecto, Caio tanquam Impæ
rij potituro deditus erat, eo magis, quod Tiberium haud
diu uiſturum, ac ab ipſo Caio interceptum iri compertum
habebat: nihil enim eorum quæ Caio eſſent euentura igno
rabat: & quodam tempore ei cum Tiberio litiganti,
Tu quidem, inquit, hunc occides, te uerò alij. Enim uerò
neque alium quenquam ſanguine ſibi coniunctiorem ha
bebat, & ſciens Caſum peſſimè uiſturum, haud illibenter
Imperium ei fertur tradidiſſe, ut & ſua facinora Caij gra
uioribus ſlagitijs occultarentur, ac reliqua pars Senatus,
nobiſſimus quiſque etiam poſt ſuam mortem interfice
retur. Sæpe uerò recitaſſe memoratur antiquum hoc:

Me miſceatur igne terra mortuo.

Priamum quoque crebrò beatum dixit, cuius interit
tus cum exitio patriæ & regni totius fuiſſet coniunctus.
Equidem quæ cōtempore eueniunt, fidem ijs faciunt
quæ de eo ſcripta ſunt. Tantus enim ſub Tiberio
Senatorum, ne reliquos dicam, numerus periit, ut ſor
te ducti prouinciarum præſidi, Prætorij quidem per
trien

triennium, Consulares per sexennium præserint, cum non suppeterent successores: ne iam electos ab ipso referam, quibus in plurimos annos imperium prorogauit. Inter eos qui tum necati sunt, Asinius etiam Gallus fuit, cum quo uix tandem (ita enim ipse Tiberius dicebat) in gratiam redierat: adeo enim res redierat, ut uita pro supplicio, mors pro beneficio essent. Vicesimo anno Imperij, cum frequens in Albano & Tusculi esset, in urbem non uenit. Sed Consules L. Vitellius, & Fabius Priscus, decennium nuncupauere, tanquam ei, ut Augusto usitatum, tunc Imperium prorogarent. Verum hi ludos decennales simul & celebrarunt, & pœnas dederunt. Nam reorum iam nullus absoluebatur, omnes damnabantur, plerique ex literis Tiberij, & quæ questionibus ælis Macro comperisse serebat, reliqui ex ijs, quæ Tiberium & Macronem uelle suspicabantur: rumorque uagabatur, ideo ipsum Romam non ingredi, ne præsentidamnationes pudori essent. Alij igitur à carnificibus necabantur, alij sibi mortem ipsi consciscabant: inter quos Pomponius Labeo, qui à Prætura Mysiæ octo annos præfuerat, cum una cum uxore, quod se pecunia corrumpi passus esset, arcesseretur, uoluntariæ mortis eam sociam habuit. At M. Aemilius Scaurus neque prouinciæ malè administratæ, neque donorum acceptorum reus, ob Tragœdiam à se scriptam postulatus, grauiora his quæ composuerat mala perpressus est. Atræus carmini titulus erat: eius subditorum quendam monebat Euripideis istis uerbis, ut stultitiam imperantis ferret. Id cognitum Tiberius, in se conditum poema dicebat, Atræique se propter patrata parricidia nomine notatum, sed Aiacem se de Scauro facturum: compulsiq; ad sibi ipsi inferendas manus hominem, non hoc obiecto, sed adulterio Liuillæ.

Asinij Galli
mors.

An. V. C.
787.

Crudelitas
Tiberij.

Pomponius
Labeo seipsum inter-
fecit.
M. Aemilij
Scauri inter-
itus.
Atræus Tra-
gœdia.

Liuilla mul-
tis exitij
causa.

Drusum se
quidam ias-
ans, tur-
bas mouet.
An. V. C.
768.
Caij Caligu-
læ nuptiæ.
Fulcini
Trionij in-
teritus.

Tiberius cõ-
uicia sibi fa-
cta publicat
Sabini Pop-
pæi interi-
tus.

Regulus.

Artabanus
Parthus Ar-
meniani in
uadit.
Arsaces.
Phraates.
Mithridates
Iberus.

Multi enim propter hanc, alij uero, alij confecto crimine
pœnas dederant. Eo Romæ rerum euentu, ne subditi qui-
dem quieuerunt. Drusum quidam se adolescens iactabat:
is per Græciam & Ioniam uisus, ab urbib. ultrò acceptus,
& auxilio firmatus, in Syriam haud dubiè uenisset, exer-
citusq; occupasset, nisi quis eum agnitum detinuisset, &
ad Tiberium misisset. Secuti Consules C. Gallus, M. Sero-
uilius. Tiberius Antij nuptas Caij Caligulæ celebrauit.
Nam ne harum quidem nuptiarum causa Romam uenire
uolebat, quia Fulcinius Trio, qui amicus quondam Seia-
ni, ipsi propter quadruplationes gratissimus, die dicta
metuens accusatores, uita seipsum exuerat, multis in
testamento suo in ipsum Tiberium, multis in Macro-
nem conuicijs relictis. Id testamentum cum non auderent
publicare, ipse ubi quid scriptum in eo esset cognouit,
in Senatum afferri iussit: minimè conuicia ista curans,
qui occultas etiam de se querelas sæpius in uulgus edi-
tæ tanquam laudes suas, uolebat. Hæc certè ipsa quoque
quæ Drusus in tantis miserijs & malis uerba protulisset,
ad Senatum scripta misit. Poppæus porrò Sabinus, qui
ad id usque temporis per omnem frè Tiberij principa-
tum Mysiæ utriq; & Macedoniæ præfuerat, gratissimum
habuit nece sibi ultrò conscita, iudicia omnia euitare. Et
in præfectura Regulus successit: nam Macedonia, & si
quibusdam credimus, Achaia extra sortem prouinciæ da-
bantur. Sub idem tempus Artabanus Parthiæ rex mor-
tuo Artaxa, filio suo Arsaci Armeniam dedit, idq; cum à
Tiberio impunè tulisset, Cappadociam quoque attenta-
uit, & superbius Parthos tractauit. Itaque nonnulli dese-
cerunt ab eo, & missis ad Tiberium legatis, regem sibi
unum ex obsidibus petierunt. Iis statim Tiberius Phrada-
tem, eo in itinere mortuo, Teridatem regij & ipsum ge-
neris

neris misit: cui ut expeditius regnum adire liceret, Mithridati Ibero scripsit, Armeniam inuaderet, ut Artabanus dum filio opitularetur, domo abstraheretur, atque ita factum est. Neque tamen diu Teridates regnum tenuit: etenim Scytharum auxilio cum Artabanus non magno labore expulit. Armenia autem Mithridati data est, filio, ut uideatur, Mithridatis Iberi, fratri Pharasmanis, qui ei in regno Iberiæ successit. Sex. Papinio, Q. Plautio Consulibus, Tiberis multas urbis partes aqua repleuit, ita ut nauibus peruiæ essent, incendio longè plura propter Circum et Auentinum perierunt: itaque Tiberius mulieres sefertium ijs qui damnum inde tulissent leuandis impendit. Quod si Aegyptiæ etiam res ad Romanos attinent, eo anno ibi Phœnix apparuit. Hæc omnia uisa sunt mortem Tiberij prænunciare. Nam tunc Thrasyllus, Tiberius autem anno insequenti Cn. Proculo, Pontio Nigrino Consulibus mortem obiit. Cæterum Macro permultis, ac inter eos Domitio insidias tetenderat, criminibus et questionibus falso paratis: qui omnes morte multati fuissent, nisi Thrasyllus sapientissimè Tiberium tractasset. Quippe cum diem et horam suæ mortis præcise indicasset, Tiberium decem adhuc annos uicturum affirmauit, ut se longioris uitæ eorum necem non properaret. Neque id consilium irritum fuit: nam Tiberius existimans fore, ut per ocium posset omnia quæ statuisset perficere, nihil festinauit: neque offensus est, cum Senatus iudicium distulisset, quia rei questionibus contradixissent. Etenim quædam mulier cum seipsam sauciaisset, in Curiam illata est, atque inde in carcerem abducta obiit. L. Arruntius ætate et moribus grauis, mortem sibi consciuit, quanquam iam egrotante Tiberio, ita ut spes nulla morbo leuatum iri esset: tamen quia Caij maliciam norat, maluit antè quàm cum expe-

Pharasma-
nes.

An. V. C.

Tiberis inundatio.

Incedium.

Phœnix uisus.

Thrasylli obitus.

An. V. C.

790.

Macronis insidiæ in multos irritæ.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Tiberij spe longioris uitæ a Thrasyllo deceptus.

Mors Tiberij.

Caligula mortē Tiberij accelerat.

rireitur, uita concedere, non posse se in senectute sua dominum, cūque talem, ferre dicens. Reliqui partim iam damnati, quia tamen intra decimum diem morte afficere eos prohibitum erat, partim cum graui morbo Tiberium conflictari nunciatum esset, dilato iudicio euaserunt. Mi-
seni mortuus est Tiberius, antè quàm de ijs causis resciret, cū diu iam ægrotus, tamen sperans ad id tempus quod Thrasyllus prædixerat se uicturum, neque medicos consulisset, neque uictus rationem mutasset, sed sæpenuerò, ut senectute & morbo haud acri sensim tabescens, imbecillitatem cum ualitudine mutasset. Eò multis alijs, Caio autem in primis modò spem moriturus, modò metum uicturus obiecerat. Idè Caius metuens, ne uerè ualitudinem recuperaret, cibum petenti negauit, scilicet damnum si obtulisset, laturo: iniectisque multis ac densis uestimentis, tanquam calefactione egenti, suffocauit eum, nonnihil etiam Macronis auxilio usus, qui adolescenti iam obsequebatur, malè tum affecto Tiberio, cūque antè in amorem uxoris suæ Enniæ Thrasyllæ pellexerat. Quod ipsum suspicatus ita esse Tiberius, Bene tu, dixerat, qui sole occidente relicto, ad orientem te confers. Ita Tiberius, homo multis uirtutibus, multis uitijs præditus, utrisque peculiariter usus, mortuus est VII. Cal. Aprilis. Vixit annos LX XVII. menses quatuor, dies nouem. Imperauit annos XXII. menses VII. ac dies totidem. Publico funere elatus est, habita oratione in laudem ipsius à Caio.

DIONIS

DIONIS ROMANAE HISTORIAE LIBER QVIN-

quagesimus nonus, Gulielmo Xy-
landro Augustano in-
terprete.

INDEX CAPITVM HVIVS LIBRI:

- De Caio Cæsare Caligula.
Vt templum Augusti dedicatum fuerit.
Quomodo Mauritaniz à Romanis regi cæperint.
De Caij Cæsaris morte.
Anni reliqua parte hæc gesta, C. Acerronio, & Pontio Nigri-
no Cõstitutum tribus alijs, quibus Cõsulatum gesserit,
791. M. Aquila C. F. Iulianus. An. V. C.
P. Nonius M. F. Asprenas.
792. C. Cæsar Germanicus II.
L. Apronius t. P. Celianus, siue Cestianus.
793. C. Cæsar II l. solus.
794. C. Cæsar III l.
Cn. Sentius Cn. F. Saturninus.
Hic annus non annumeratur, quia pleraque eius acta in libro
L X. referuntur.

TIBERIO successit Caius, Germanici
& Agrippina filius, quem Germani-
cum quoque, & Caligulam dictum fuisse
se ostendimus. Reliquerat sanè Tiberius
nepoti suo Tiberio principatum, sed
Caius testamentum id per Macronem in Senatum misit,
idque Cõsulum, reliquorumque antè ad hoc preparato-
rũ sententijs irritũ iudicari fecit, tanquã ab homine mētis
impote conditũ, qui Imperiũ puero, cui ne in Curiã esset
per etatẽ aditus, legasset. In Tiberiũ imperio tũc exutũ,

C. Caligula
Imperium
excipit.
Viberij te-
stamentum
irritum fa-
ctum.

Tiberius
Druli F. à
Caligula
In. perio &
vita spolia-
tur.
Liuiæ testa-
mentum à
Tiberio ir-
ritū factū.

Liberalitas
Caligulæ.

post adoptatū sibi, occidit. Quāquam Tiberius eandem sententiā suam multis modis perscripserat, quasi vires ita habiturā, quæ omnia scripta in Senatu tūc sunt à Macro- ne recitata: sed nihil consilij aduersum ingratitudinem hominum & uim posterorum ualeat. Ita Tiberio ea euen- runt, quæ ipse matri suæ fecerat, nisi quòd is nemini quic- quā legatorum eius testamento dedit: atque ipse alijs le- gasset, excepto nepote, omnia persoluta omnibus sunt, euidenti indicio, omnem de testamento actionem nepotis eius causa adornatam fuisse: nam cum satis compertum Caius haberet testamenti eius sententiam, possetque id suppressere, tamen quia multi erant conscij, ipse inui- diam eam subiturus, maluit Senatus auxilio id euertere, quàm occultare, ei que culpam imputari. Cæterum legata omnia quasi ex suo omnibus persoluens, liberalitatis apud homines opinionem sibi parauit. Itaque statim exer- citio Prætoriarum cohortium coram Senatu edito, lega- tum ijs distribuit, mille in singulos nummos, additis toti- dem à se: populo quadringentios quinquagies sestertiūm (id enim legatum erat) ac uiritim sexagenos denarios, quos cum ipse uirilem togam acciperet non persoluerat, cum sacroris causa additis quindenis denarijs numerauit: urbanis militibus, & nocturnis custodibus, tum legio- nibus extra Italiam, & urbanis alijs militibus qui in oppidis minoribus erant, similiter legatum representa- uit, urbanis scilicet uiritim quingenos sestertios, reliquis trecenos. Liuiæ quoque testamento legata exoluit: po- tuiſſetq; magnificus & animo alto præditus haberi, si re- liquas etiam pecunias conuenientibus impendijs absum- pſiſſet: (nam etsi metu populi & militum nōnihil ad hæc facienda esset compulsus, tamen magis uoluntas in cau- sa fuit, cum non his modò, sed priuatis etiam, nec à Tibe-
rio tan

rio tantum, sed à proavia quoque sua legata omnia per-
 solueret.) nunc statim reuocatis histrionibus, equis, gla-
 diatoribusque & alijs huiusmodi rebus immodicè pecu-
 niā impendens, & thesauros maximos breuissimo tēpore
 exhaustis, & demonstrauit priora quoq; ista non iudicio,
 sed prodigalitate à se facta fuisse. Quippe uicies ter mil-
 lies sestertiūm (alijs tradunt uicies semel nullies sestertiū,
 ac CCCXX. in super sestertia) cū accepisset in thesauris,
 nullam eius summæ partem in tertium annum seruauit,
 quin altero statim anno magna inopia laborauit: eodēq;
 modo alijs omnibus in rebus usus est. Nam cum initio se
 maximè popularem ostentasset, adeò ut nihil ad Sena-
 tum aut populum scripserit, neque ullum imperatoris
 nomen usurpauerit, mox ita Regios mores sumpsit, ut om-
 nia quæ tanto imperij sui tempore Augustus, uix ea
 quidem, & singulatim sibi decreta accepit, quorum non-
 nulla Tiberius quoq; recusauit, omnia uno die arripuerit,
 tantum patris nomine, neque in longum tempus, dilato. A-
 dulterijs fuit iniquatissimus, uxores unam pactam alijs,
 reliquas ab aliorum coniugio auulsas habuit, easq; deim-
 de omnes unica excepta odit, ne hanc quidem si diutius
 uixisset, odij immunem passurus. In matrem, fratres, &
 uiamque Antoniam per multa pietate usus est: nam hanc
 Augustam statim, & sacerdotem Augusti fecit, omnesque
 Vestaliū honores tribuit: eosdē sororibus quoque suis de-
 dit, utque sibi in ludis equestribus spectandis assiderent,
 ut uota quæ quotannis magistratus & pontifices pro ip-
 sius & publica salute nuncupant, ac iuramentum quod
 in eius imperium præstat, ad eas etiam spectarent: ossa
 matris & fratrum defunctorum ipse eò naue aduectus
 sua manu legit, & Romā allata in Augusti sepulcro cō-
 didit, prætextam amictus, ac liçloribus ornatus tanquam
 in triumphum

Prodigali-
 tas Caij.
 Histriones
 reducti.

Ingens sum-
 ma pecuniæ
 à Caio bre-
 uissimo tē-
 pore profu-
 sa.
 Caij Monar-
 chicus fa-
 ctus.

Caij Adul-
 teria.

Pietas in
 suos.

in triumpho quodam: omnia contra eos decreta, aboleuit, insidiatores eorum omnes supplicio affecit, in exilium eorum causa pulsos reuocauit. Hæc tamen omnia, extræ-
 mis in auiam & sorores flagitijs contaminauit. Auiam enim, quod esset ab ea uerbis correptus, ad mortem uoluntariam cõpulit: sorores suas omnes uitauit, ac duas in insulam quandam exposuit, tertia morte id præuertit: ipsum Tiberium, quem auum suum appellabat, cui omnes Augusto oblatos honores decerni petebat, cum hi non statim essent decreti (nam ad ipsius aduentum patres carentes extraxerant, nondum satis eius sententia perspecta honores neque dare, neque adimere Tiberio ausi) nulla alia re quàm publica sepultura decorauit, noctu eius corpore in urbem allato, & manè proposito: quam enim funclrè habuit orationem, ea non tam Tiberij laudes, quàm Augusti & Germanici memoriæ apud populum renouationem, suique commendationem continuuit. Ad eò autem contrarius sibi ipsi in omni re fuit, ut cum libidines Tiberij, & parricidia conuicijs agitaasset, non imitatus modò ea fuerit, sed excesserit: & quæ in eo laudauit, nequæquam secutus est. Primus omnium contumelijs & probris Tiberium proscidit, unde alij rem gratam se Caio facturos rati, libertate dicendi magis temeraria usi sunt: deinde ita laudibus eum extulit, ut nonnullos dictorum causa multaucrit: iuxta & eos propter maledicta tanquam inimicos Tiberij, & qui eum laudassent, quasi amicos, odio habuit. Maiestatis legem sustulit, ita tamen, ut permultos ob id crimen necauerit, ut horum etiam, qui contra patrem, matrè, fratresq; suos conspirassent, tametsi iram his renuissse se, & combussisse literas eorum perhiberet: & sanè literas nonnullas aboleuerat, non tamè ipsa inimicorum manu scriptas, in quibus ad conuincendum eos euidencia

dentia erant argumenta, sed ab his rescripta exemplaria.
 Idem cum initio prohibuisset, ne qua sui effigies fieret,
 deinde ad statuas sibi ponendas ita delapsus est: ut passus
 sit decretum de sacrificando fortunæ ipsius in columnâ im-
 cidi, iusseritque templa sibi extrui, & rem sacram, tan-
 quàm Deo, fieri. Modò frequentia hominū, modò solitudi-
 ne gaudebat: siue peteretur aliquid, siue nemo quicquam
 cū posceret, stomachabatur: res quasdam celeritate sum-
 ma aggressus, aliquoties ignauissimè tractauit: pecuniam
 ut profudit, ita turpissimis rationibus confecit: adulatori-
 bus & libero ore loquentibus ex æquo gaudebat ac
 succēsebat: multorum in se grauiores iniurias: cede ultus
 est: amicorum alios nimia adulatione, alios immodicis in-
 iurijs habuit: ita nemo erat, qui sciret quo pacto cum eo
 loqui aut agere deberet: ac si quis prosperè id fecit, ma-
 gis fortuna quàm consilio hoc affecutus est. Tali ergo Ro-
 mani tunc traditi sunt Imperatori, ut Tiberij acta, quan-
 tum molestissima ea, tantum à uitijs Caii abfuerint, quā-
 tū ab Augusti uirtutib. Tiberius. Nam Tiberius ipse Im-
 perium gerebat, aliisque ministris ad suam uoluntatē exe-
 quendam utebatur: Caius ab aurigis gladiatoribusq; re-
 gebatur, seruus histriorum & scenicorum hominum. Ap-
 pellem quidem, Tragædorum ea ætate principem, sem-
 per & in publico secum trahuit, deinde seorsim ipse, seorsim
 histriones, omnia ea quæ huiusmodi homines poten-
 tiam nacti agere ausint, preceperunt: quæ ad eam rem per-
 timebant, ipse preciosissimè quæcunque occasione suppedi-
 tauit ac constituit, coegitque etiam prætores ac Consules,
 ut ea præarent: itaq; firè quotidie fabula aliqua acta fuit,
 Principi ipse spectatorem tantum se, ac auditorem præ-
 buit, ac studio suo, quasi unus è turba hominum, aut fa-
 uit cuidam, aut restitit, ita ut aliquando aduersarijs ira-
 tus ad

Caius Tibe-
 rio deter-
 rior.

Caius man-
 cipatus lu-
 dicris.
 Appelles.

tus ad spectaculum non uenerit. Procedente tēpore multos imitatus est uarijs in rebus, cum multis certauit: nam et aurigauit, et pugnauit, et saltauit, et Tragœdiam egit, semper hæc tractans. Semel noctu primoribus Patrum quasi ad necessariam deliberationē uocatis, coram saltauit. Eo anno quo Tiberius obiit, et ipse principatum occēpit, primum Senatores, presentibus in Curia equitibus etiam, ac nonnullis de plebe, multis uerbis adulatus est, cōmunicaturum se cum eis imperium, omniāque ad placitū eorum acturum, filiūque se, et alumnū eorum dictitans. Agebat tum ætatis annum x. x. v. quinque adhuc ad eum explendum mensibus et diebus quatuor indigens: deinde eos qui in carcere erant dimisit, inter quos fuit Q. Pompeius. septem totos annos à Consulatu suo ibi miserè habitus: actiones læsæ maiestatis, quibus urbem maxime uexari uidebat, sustulit; libellōsque de ijs à Tiberio relictos cōgestos exussit, ut quidem præ se ferebat: addens eò id à se factum ut ne si omnino quidem uellet propter matrem aut fratres quenquam ulcisci, id posset. Ob hæc laudatus, quia spes erat uera hæc eum promittere, neque posse per etatem suam aliud sentire quàm dicere, auxit spes hominum, iussitque Saturnalia per quinque dies agi: accepitque ab omnibus ijs quibus frumentum ex publico dabatur, orbolum pro eo denario, quem ad imagines ei faciendas cōferebant. Confectim ei Consulatus abrogatus, Proclo et Nigrino decretus est, utque eum deinceps quotannis gereret: neque uerò ea recepit, sed cum sex mensibus ij (ad hoc enim tempus Consulatum acceperant) Consules fuissent, ipse deinde Consulatum iniit, collega adsumpto Claudio patruo. Is Claudius ad id usque tempus in equestri ordine uixerat, et ab eo missus legatus ad Caium post mortem Tiberij, tunc primum, annos iam natus x. l. v. i. Senator

Caligulæ
promissa ad
Senatum.
Q. Pompeius.

Saturnalia.

Consulatus
Caij & Clau-
dij Cæsariū.
An. V. C.
790.

Claudius.

Senator unà Consûlque factus est. Bene hæc egisse Caius
 creditus, initio Cōsulatus eam ad Senatum habuit oratio-
 nem, singula Tiberij uitia pestringendo, & multa de se
 pollicendo, ut Senatus ueritus ne mutaretur, Senatuscon-
 sulto facto iusserit quotannis eam recitari. Deinde Caius
 habitu triumphali templum Augusti dedicauit, nobilissi-
 mis pueris ætate florantibus cum uirginibus eiusdem or-
 dinis hymnum canentibus: epulumque Senatoribus, &
 earum uxoribus, ac populo datum, uariâque spectacula
 edita. Nam & omnis generis musica introducta, & equi
 certauerunt duabus diebus, priore uicies, posteriore (na-
 talis enim erat Caij) uicies quater: ea fuit dies pridie Ca-
 lend. Septembris. Idq; posthac etiam quoties uoluit, Ca-
 ius fecit, cum antè tantum duodecies certaretur. Vrsæ quo-
 que tum CCCC. ac totidem aliæ siæ Africæ sunt inter-
 fectæ. Patricij pueri Troiâ luserunt: sex equis tractus est
 currus triumphalis quo Caius uehebatur. nunquam an-
 tè usitatum. Ipse autem metas aurigis non constituit, sed
 præsidens cum sororibus & collegis in sacerdotio Augu-
 stali spectauit. Ac ne qua ulli excusatio esset non ueniendū
 in theatrū, (nam ægerrimè id ferebat, si quis abesset, aut
 spectaculo nondum finito discederet) iusstitium indixit, lu-
 ctus inhibuit, ita ut liceret uiduis nubere intra constitu-
 tum quondam tempus, siquidem non essent prægnantes:
 interdixit etiam id, quod aliàs receptum erat, ut obuij in
 uijs Imperatorem salutarerent, quo nimirum facilius ad
 theatrum iri posset. Permisit etiam, ut qui uellent discal-
 ceati spectarent, deductum ab antiquo more, quo iudicia
 etiam ita æstate obire dabatur: atque ipse etiam Augu-
 stus sæpe ludis æstiuis ita interfuerat. à Tiberio omissum.
 Tunc etiam primum Senatoribus ne nudis asseribus insi-
 derent, puluinaria subdita, usisque pileorum Theſſalico-
 rum

Augusti tē-
 plum dedi-
 catum.

rum concessus in theatris, ne solis ardore laborarent: qui sicubi esset uehementior, diribitorio pro theatro usi sunt. Hæc in Consulatu egit Caius, quem gessit duos menses, ac dies. x. i. i. reliquam semestris temporis partē ijs, qui iam antē ad id designati fuerant, tradidit. Post morbo confli-

Tiberius
Drusi f. Ti.
N. a Caio
occisus.

Antiochus.
Agrippa He-
rodis ne-
pos.

P. Afranij
Potiti, & A-
tani Secun-
di interitus.

M. Silanus
Socer Caij
vitam mor-
te volunta-
ria mutat.

atus mortem euasit: at Tiberiū, qui iam ex ephebis ex-
cesserat, ac princeps iuuentutis creatus fuerat, quemque
adoptauerat etiam, interfecit, eo crimine oneratum, quod
mortē ipsius optasset ac sperasset: eodēq; pretextu mul-
tos etiam alios uitæ spoliavit. Qui enim Antiocho Antio-
chi filio Commagenem paternum regnum adiectis Cili-
ciæ maritimis dabat, qui Agrippam Herodis nepotem
uinculis, quæ ei à Tiberio fuerant indita, liberabat, & aui
principatum ei reddebat, idem fratrem, imò uerò filium
suam non modò paternis bonis, sed uitæ etiam priuauit:
ne cōsulato per literas quidem Senatu. Idemque cum alijs
multis egit. Atq; in Tiberius, quod insidiatus esset Caio
per occasionem morbi, cæsus fuit. Sed P. Afranius Potitus
plebeius homo, qui stulta adulatione inductus non mo-
dò uolens, sed iureiurando etiam se se obstrinxerat uitæ
cessurum, si Caius reuocasset: Ataniusque Secundus eques,
qui promiserat se depugnaturum gladiatorijs ludis salu-
te Caio reddere: interque spe pecuniæ à Caio accipiendæ,
uitam suam pro eius animæ se daturum pollicitus, coacti
sunt promissum persolvere, ne periurij se alligarēt. At so-
cer Caij M. Silanus, nequē receperat quicquam in se, neq;
iurauerat, tamen molestus ei propter uirtutem & adfiri-
tatem, ideoque ludibrio habitus, manus sibi intulit. Hunc
in tanto honore Tiberius habuerat, ut nunquam ferre sen-
tentiam de causa in qua facta ab eo fuisset pronocatio. no
luerit: uerū ei omnes huiusmodi causas remisit. Caius
uero cū alijs magnis cum contumelijs affecerat (quan-

quam

quam tam benè de eo sentiens, ut aurcam pecudem uocaret) tum ne primus sententiam diceret (qui ei honos ab omnibus Consulibus propter ætatem & dignationem habebatur) antiquauit eam consuetudinem, quas is qui de re aliqua ad Senatum retulisset, sententiam aliquem Consularem primo aut secundo loco, ut uisum ei fuisset, rogabat: instituitque ut Consulares æquo iure cum reliquis secundum ordinem magistratus sui censerent. Filia quoque eius eiecta, Corneliæ Orestillam, sponso C. Calpurnio Pisoni ex ipsis nuptiis (intererat enim) creptam duxit, uerùm ante exitum secundi mensis, eam ad Pisonem relegauit: quòd cõuissent medio tempore: Pisoni concessit ut secum decem seruos abduceret: cùmque is plures peteret, liberum fecit ut haberet quot uellet, addito totidem ei milites adfuturos. Anno insequenti Consules ex his qui designati fuerant, facti sunt M. Aquilius Iulianus, & P. Nonius Asprenas: atque hi quidem in acta Tiberij non iurauere, idèoque ea irrita habita sunt (neq; enim ultus Imperator ea recēset, cùm in sua acta iuratur) uerùm de Augusto & Caio reliqua pro more facta, iuratumq; ab omnibus, Caiū se ciūsq; sorores seipsis & liberis suis antehabitueros, uotq; pro iis omnibus concepta. Prima anni die Machaon quidam seruus ad puluinar Iouis Capitolini ascendit, multaq; & dira uaticinatus, catellum quem secum intulerat, ac post se ipsum iugulauit. Caius autem hæc egregiè & laude digna fecit. Rationes publicarū pecuniarum iam inde à secessione Tiberij non uulgatas, exemplo Augusti omnes conscripsit & edidit: incēdiū auxilio militum restinxit, damnumq; passis opitulatus est: cum ordo equestris diminutus esset, ex omni suo etiam extra Italiam imperio multos affinitatibus & opibus auctos primores in eū allegit, quibusdāq; corū usum

Consularibus dignitas sua adēpta. Caij secūda vxor Cornelia Orestilla. C. Pisonis & Orestillæ exilium. Anno V. C. 791.

Tiberij acta rescinduntur.

Machaonis prædictiones.

Caij laudabilia facta.

Comitia po-
pulo reddi-
ta.
Centesima
sublatæ.
Tesseræ pic-
tæ.

Caij mala
facinora.

Crudelitas
Caij.

uestis Senatoriæ, antequam magistratū ullum gessissent, quo in Senatum aditus paratur, concessit, ut spem Senatoriæ dignitatis haberent adipiscende. antè id solis patri-
cis permissum. Comitia quoq; populo plebique reddidit, abrogatis Tiberij ea de re constitutionibus: tributum cētesimarum sustulit: ludis Gymnicis tesseras proiecit in uulgus, quas qui arripuissent, eos multis donis affecit. Fuere hæc grata hominibus deterioribus: at prudentibus dolorem attulerunt, cogitantibus si rursus in multitudi-
nis potestate magistratus fierent, absumptisque iis quæ essent ærario pecuniis, etiam pensiones peculiare cessarent, multa mala euentura. Contrà hæc eius facta ab om-
nibus culpabantur. Gladiatoriæ operæ à plurimis poscebat, impetrato hoc à Senatu, et non modò uirum cum uiro, sed quasi acie quoque eos conferim committebat. Li-
ber à legibus omnia agebat ex animo suo, nec abâtq; cum alios multos, tum XXV I. equites, qui partim suas fas-
culatas decoxerant, partim armis dimicabant: neq; tam atrox uisum id facinus propter numerum, quanquam es-
set sæuum, quàm quòd summan ex istis cadibus uolupta-
tem cepit, sanguinis effusi spectaculo citra facietatem intentus. Eadem à crudelitate profectum est, quod aliquā-
do deficientibus iis, qui ad belluas damnabantur, iussit ex turba quæ tabulis adstabat quosdā abripi, et feris proici-
ci, præcis antè linguas, ne clamare aut accusare quicquam possent. Quidam illustrem equitem digladiari coegit, quasi in matrem ipsius Agrippinam eius iniu-
ria extante, uictoremque accusatoribus tradidit, et interfecit: patrem eius innoxium in cauca inclusum, ut per multos alios, interemit. Exhibuit autem spectacula ista primum in Septis, effosso omni loco eo, et aqua repleto, ut unam nauim introducere posset. post alibi etiā maxis

ma

ma ædificia demolitus, tabulata fixit, contempto Tauri
 amphitheatro. Hæc ei, & sumptus, cædēsque uitio data
 sunt: idq; præterea, quòd Macronem ac Enniam, neque
 amoris huius, neque illius beneficiorū, quibus etiā ipsum
 Imperium consecutus fuerat, ad mortem uoluntariam a-
 degit (quanquam Aegypto Macro ni mandati) & ea in-
 famia onerauit, cuius ipse maxima in parte futurus esset,
 obiecto nimirum eo crimine, quòd stuprorū cōciliatores
 fuissent. Multi autem alij pars damnati, pars ante iudici-
 um occidebantur, prætextu propter parentes & fra-
 tres Caij, ac eos qui propter hos speruissent, re ipsa pro-
 pter diuitias. Erant enim exhausti iam thesauri, neq; ei
 quicquam satis. Hi uerò conuincebantur uel falsis testi-
 bus, uel literis, quas se prius cremasse Caius dixerat: aliis
 mortis causam morbus, quo prior e anno Caius laborārat,
 sororisue Drusillæ obitus ferebat. nā præter alia id quoq;
 supplicium inueniebat, si quis iis diebus cōuiuio quenquā
 accepisset, aut salutasset, aut lauisset. Drusillæ maritus
 fuit M. Lepidus, cum quo mutui stupri consuetudo erat
 Caio, sed rem quoque frater cum ea habebat: tunc mortuā
 maritus laudauit, publicam sepulturam frater tribuit, ac
 Prætoriani milites cum suo tribuno, ac scorsim equester
 ordo, scorsim patricij pueri Troiæ decursione circū tu-
 mulū eius obcquitārūt. Decreta ei omnia quæ Liuiæ, ac
 insuper ut immortalis haberetur, aurea in Curia effigies
 eius poncretur, ut in foro imago Veneris staturæ eius æ-
 qualis collocaretur, iisdemq; honorib; coleretur, peculiz
 re sanum ei ædificaretur: eāq; statuis sacris nō modò uiri,
 sed mulieres etiam uenerarentur, ut mulieres eam iura-
 rent, quoties aliquid sacramento confirmarēt; ut natali
 eius die ludi Megalensiu similes fierent, epulūq; Senatui
 & equitibus daretur. Itaq; tūc Pāthea uocata est, & di-

Macro &
 Ennia ad
 mortē ada-
 Qi à Caio...

Drusilla
 Caij soror,
 eius mors,
 honorēque
 habitū, & cē
 des ob eam
 editæ.
 M. Lepidus.
 Honores
 defunctæ
 Drusillæ tri-
 buti.

panthea.

Liuius Gemi-
nius se Dru-
sillam vidit
se in cœlum
ire adscen-
dat.

uinis honoribus per omnes urbes culta. At Liuius Gemi-
nius Senator, uidisse se eam in cœlum adscendentem, ac cū
Diis conuersantem iurauit, perniciem sibi liberisque, si
uanum id asseruisset, imprecatus: uocatisque ad hoc tes-
tibus cū aliis Diis, tum ipsa Drusilla: ob id donatus
est decies sestertium. Ii honores ei a fratre habiti, ludiq;
qui tum erant edendi, neque eo tempore, quasi nefas, ne-
que postea facti. Omnes autem homines in culpam incur-
rebant, siue mœsti siue leti esse sentirentur. nam & luge-
re eam, quippe deam, & non lugere, nimirum hominem,
uitio dabatur. Quid tum euenerit, ex hoc uno colligi pos-
test, quod quidam ob aquam calidam uenditam impietatis

Calus Lol-
liam Pauli-
nam Regu-
lo ademptā
ducit.
Soæmus.
Corys.

reus factus, & a Caio trucidatus fuit. Paucis interpositis
diebus Caius Lolliam Paulinam duxit, coacto eius marito
Memmio Regulo, ut eam sibi traderet, ne præter leges
uidelicet non desponsam duceret; atque hanc quoq; Ita-
tim missam fecit. Interim Soæmo Arabum Ituraeorum res-
gnum, Cotyi Armeniam minorem, ac deinde nonnullas
Arabie partes, Rhymetalci Cotyis ditionem, Polemoni
Polemonis filio paternum imperium ex Senatusconsulto
uidelicet tribuit. Ipse in foro pro tribunali in sella inter
Consules sedens, cortinis sericis, ut quidam prouidere,

Rhymetal-
ces.
Polemo,

Flauij Vespasi-
ani Aedi-
litas.
Omen.

utebatur: ac cum fortè multum cœnū in angiporto quo-
dam uidisset, iussit id in uestem Flauij Vespasiani, cui
tum Aedili purgandorum angiportuum cura incum-
bebat, coniici. id sic actum, ad præsens obseruatum à ne-
mine est: sed post cū Vespasianus res perturbatas sus-
cepisset ac constituisset, uisum fuit haud sine Deūm uo-
luntate actum fuisse, sed Caius ei propalā urbem compo-
nendam dedisse. Post hæc iterum Consul, Iouis Flaminem
uctuit in Curia iurare: (hi enim, ut sub Tiberio etiam,
scorsim tum iuramentum inibant) ipse & occipiens ma-

gistra

Anno V.C.
793.
I I. Consula-
tus Caij.

gistratum, & deponens itidem ut reliqui de tribunali, quod priore maius erat factum, iusiurandum dedit: gestio- que per XXX. dies magistratu, ac sex mensibus L. A= pronio collegæ cōcessis, abiit Consulatu, successore Sabi- nio Maximo, tum præfecto urbis. Hoc, & paulo inferiori tempore, multi procerū damnati, (multi enim etiā ē car- cere dimissi, ob hæc ipsa, propter quæ à Tiberio in uincu- la coniecti fuerant, pœnas dederunt) multi alij gladiato- ria dimicatione perierunt, neq; præter cædes quicquam erat. Neq; enim iam multitudini Caius quicquā gratifi- cabatur, sed omnibus eius cupiditatibus resistebat, atque ipsi contra omni eius uoluntati refragabantur, eratq; tū uidere & audire ea quæ is iratus, illi repugnātes loque- rentur ac facerent, quanquam nulla similitudine. nam præter uerba, & gestus quibus animum suū exprimeret, populus nihil poterat, cū Caius multos inter spectandum arreptos, multos à theatro domum reuertentes appre- hendens obtruncaret. Causa iræ potissima fuit, quod ne- gligentiū ad spectacula conueniebant, scilicet uexati eo, & aliās alio tempore, quàm edixisset, ac sæpe noctu etiā eo ueniret, & quia non semper eosdem quos ipse, proba- bant, nonnuquam etiam inuisos ei. Id quoq; ægerime tu- lit, quòd eum prædicantes, Iuuenem Augustum inclama- sent: non fortunas suas laudari, quòd iuuenis id impe- rium obtineret, sed reprehendi se, qui eā ætate tantum principatum gereret existimans. Minatus certè aliquan- do populo, optauit unicam omnibus ceruicem. Etenim tum eo exasperato, ut solebat, plebs indignata. Spectacula negligebat, & in delatores se conuertebat, magno eos cū clamore inquirens. Quare iratus Cæsar, nullo responso, alius ludorum mandata curatione, in Campaniam abiit. Reuersus inde ad Drusillæ natalicia, effigiem eius ele-

L. Apronius
Consul.
Sabini^{us} Ma-
ximus.
Cædes Caia-
nz.

Caius pro-
pter negle-
cta specta-
cula scruit.
Iuuenem se
uocari Cai^{us}
ægrè fert.

Vnā popu-
lo toti cer-
uicē Calus
optat.

Drusillæ na-
talicia.

phantis impositam bigis in theatrum inuexit, spectaculū populo bidui gratuito exhibuit, ac priore die præter equestria certamina, CCCC. urse sunt necatæ, posteriore totidem Africanæ fræ: etiam Gymnicis certaminibus multis in locis exhibitis, epulūque populo, Senatoribus, & eorum uxoribus donum datum. * *

Caius quibus rationibus pecuniam parauerit. Gladiatores venditi.

Has igitur, quasi planè inops, cades edebat. Inuenta ei etiam alia pecuniæ parandæ ratio. Gladiatores qui superfuissent, Consulibus, & Prætoribus non uolentibus modo, sed etiam inuitissimis coactis in ludis, præsertim uerò iis in quos fors incidisset (reduxit enim morem antiquū, ut duo Prætores gladiatorium munus sortirentur) precio iniquissimo uendidit, ipse assidens in foro, & auctior nans. Multi quoque aliunde aduenientes eos emebant, maxime quòd maiorem etiam quàm legibus permittebatur numerum gladiatorum habere iis qui uellent concedebat, ac ipse sæpe intererat uenditioni. Itaque alij quòd opus haberent iis, alij ut rem principi gratam facerēt, plerique qui diuites censebātur, ea occasione insumere partem suarum facultatum, ut pauperiores facti salui essent, uolentes, magna eos pecunia comparabant; quanquam horum quoque, ut equorum etiam, & aurigarum sibi aduersantium optimos ac præclarissimos quēque ueneno sustulit. *

Batrachis. Pralinus.

Incitatus e-
quas Caij,
quāto in ho-
nore habi-
tus.

Summopere autem ei qui batrachidem (uestimēti hoc genus est, coloris uiridis) gestabat, ac Praspinus à colore porri dicebatur, intentus erat, ad eò ut locus in quo solebat aurigationem exercere, etiamnum ab eo Caianus dicatur: quendam suorum equorum, Incitatum nomine, ad cœnam quoque adhibebat, & ei in auro hordeum apponebat, & in poculis aureis uinū propinabat, salutē eius ac fortunam iurabat, Consulēque se eum creaturū pollicebatur,

eratur, facturus si diutius uixisset. Ad conficiendā por-
 rō pecuniam, cāctum fuit, ut quicunq; in uiuis essent, qui
 antē heredem sibi Tiberium destinaſſent, ij morte ſua bo-
 na Caio legarent; nam ne prater leges has hereditates ac
 dona accipere uideretur, cum neque uxorem tunc ſaltē,
 neque liberos haberet, Senatus conſultum adhibutum
 fuit. Caterū alſque eo omnia ea bona, quæ centuriones
 à patris ſui triumpho alij quā Imperatori legaſſent, in
 ſuas facultates redegit. Cum ne hæc ſufficerent, tertium
 genus pecuniæ conficiendæ inuenit. Cn. Domitius Corbu-
 lo Senator cum ſub Tiberio uias malè habitas uideret,
 ſemper earum curatoribus negocium faceſſebat, etiam
 Senatui propterea molſius. Huius opera Caius omnibus
 quicunque uias curandas unquam habuiſſent, ac pecu-
 nias ad eam rem accepiſſent, non uiuis modò ſed & mor-
 tuis inſidias ſtruxit, cōſque, & quibus hi quicquā facien-
 dum locaſſent, quia eam pecuniam non impendiſſent uia-
 rum reſtitioni, mulctauit. Id tum Corbuloni Conſulatum
 attulit, poſt ſub Claudio crimini datum eſt, diſque ob id
 diſtus; nam Claudius neque exegit mulctam quæ adhuc
 debebatur, & quod ſolutum eius nomine fuerat partim
 ex ærario depromptum, partim ab ipſo Corbulone poſtu-
 latum, mulctatis reddidit. Verū hi tum ſinguli, atque
 omnes alij expilabantur quocunq; artificio, nemine locu-
 plete, uir muliérue eſſet indifferens, in urbe indemnī reli-
 cto. Si cui enim prouectioris ætatis uita concedebatur, at
 patre uel auo, matre uel auia nominata Caius, fructus bo-
 norum uiuentis etiamnum percipiebat, defunctorum hæ-
 reditates adibat. Ad id uſque temporis cum Tiberiū ſem-
 per & apud omnes homines maledictis lacerateſſet, quiq;
 idem facerent non modò non culpaſſet, uerū etiam ga-
 uiſus eſſet, tunc primū in Curiam ingreſſus, multis

Cn. Domi-
 tius Corbu-
 lo nouæ ex-
 aſtionis
 Caio au-
 tor.

Claudij iu-
 ſticia.

Caius Tiberiū laudat, & in Senatum inuehitur.

uerbis eum collaudauit, ut qui immeritò traduceretur: sibi quidem, nimirum Imperatori, hoc quoque permissum, at ipsos iniuste, suum quondam principem ita accipere: deinde recensitis singulatim iis qui sub eo perierāt, ostendit, ut quidem uideri uolebat, plerisque causam exitij Senatores fuisse: alios quòd accusassent, alios quod falso testimonio onerassent, uniuersos, quia damnaissent. Ea omnia recitatis per libertos libellis, quos se pridem combussisse dixerat, demonstrauit. His subiunxit, Tiberio, si quid iniuste egisset, non honores uiuo habendos, multò minus ea quæ de eo se penumcrò dixissent ac statuissent, mutanda fuisse: uerum ipsos & Tiberio stolidè usos, & Seianum inflauisse, corruptumque à se necasse, idèoque ne sibi quidem ab ipsis quicquam boni expectandum. Ad hæc Tiberium sibi respondentem introduxit in hanc sententiam: Tu uerò Caij rectè hæc & uerè omnia, idèoque caue ne quem horum diligas, nec uelli parcas: omnes enim te oderunt, mortem tuam in uotis habent, necabuntque te si possint. Ne tu igitur cogita quid ipsis gratum agas, neque eorum de te sermones cura, sed uoluptatè modò ac securitatem tuam, tanquam iustissimam omnium rem, considera: ita enim & nihil mali patieris, & omnibus iucundis rebus perfrueris, & ab iis uelint nolint honoraberis. Ast alteram illam uiam secutus, nihil re consequeris, tantum uerbis inani gloria affectus, ac nihilo preestans, insidiis circumuentus, inhonesta morte peribis. Nemo enim hominum spontè principi subest, sed metu eo adigitur, ut eum colat: fiducia uerò auctus, infirmiore ulciscitur. His uerbis habitis Caius, maiestatis crimina renouauit, rursumque ea tabulis æneis incidere iussit, ipse festinatò è Curia se proripiens, eodem die in suburbana abiit. At Senatus, populusq; in magno esse metu, reputātes & quàm

Tiberij fidei
responsio.

Maiestatis
crimen re-
nouatum.

sepe Ti

ape Tiberium uerbis incusassent, & quantum in eius oratione mutationis à priore fuisset. Ac tum quidem præterrore & mœsticia nihil potuerunt loqui aut censere: postidie rursus conuenerunt, ac multas ei laudes, tanquã ueracissimo ac piissimo, tribuentes, maximasque fassi gratias, quòd uiuere eos passus fuisset, quotannis ea die qua hæc recitata erant, sacrificare eius clemẽtiæ decreuerũt, & iis diebus qui in Palatio festi celebrabantur, ita ut ueretur in Capitoliũ imago eius aurea, canentibus eam carmine nobilissimis pueris, ouationẽq; ei quasi hostibus deuictis dederunt. Hæc ipsa ad singulas deinde occasiones auxerũt. Verũm Caius, rem haud magnã esse censens, si equo per continentem terram inuheretur, ouationem eam spreuit, at per mare equo uehi intendit, ponte iniecto ei maris parti, quæ est inter Puteolos ac Baulos. Is locus est eregiõne urbis situs, & distant inter se Bauli ac Puteoli millibus passuum tribus ac quadrante. Ad cum pontem coniectæ sunt naues partim, aliæ fabricatæ, cum quæ in tanta celeritate comportatæ essent, nõ sufficerent, quãquam omnibus quæ haberi poterant conquisitis. Vnde & fames uehemens Italiam, ac maximè Roman inuasit. Non uerò tantum transitus causa pons paratus fuit, sed diuersoria etiam in eo effecta sunt, quibus etiam aqua dulcis affluebat. Omnibus perfectis, thoracem qui Alexã dri fuerat, (sic enim perhibebat) & supra eum clamydẽ sericam purpurci coloris, multo auro, multisque gemmis Indicis ornatam induit, gladiõque se accinxit, & clypeũ sumpsit, querna corona capiti imposita. Tum sacra re Neptuno ac Diis alijs facta, & Liuri etiam, ne qua inuidia, ut aiebat, premeretur, pontem à Baulis ingressus est, ac in urbem, quasi in hostes celeriter irruit: ibi quieti die insequenti se cum dedisset, quasi à prælio fessus, per ipsum

Caij ouatio
in ponte ad
Baulos.

Alexandri
thorax.

Liuri sacri
ficat Caius.

Darius.

Cécio Caij.

pontem curru reuectus est, tunica auro intertexta amictus, ductus ab equis, qui in certaminibus uictoriam præsertim obtinebant. Sequebantur autem cum inter reliquum apparatus spolia, & Darius Arfacidarum generis, unus ex obsidibus Parthicis, tum amici eius ac socij in curribus, uestibus floridis, ac exercitus etiam reliquus, singuli peculiariter ornati. Et quia opus erat nimirum cum tanta expeditione facta, ac tanta uictoria impetrata concionem habere, suggestum conscendit in medio pontis nauibus impositum, ac primò se ut eximia conatū iactauit, deinde milites ut periclitatos ac fatigatos laudauit: hoc inter alia gloriatus, se pedibus mare percurrisse. Congiario deinde dato, post ipse in ponte tanquam in insula aliqua, reliquis in aliis nauibus stationem habentes, dici reliquum & totam noctem epulati sunt, multo ex ponte igni, multo ex montibus affulgente: nam loco in Lunæ formam curuato, undique ignis quasi in theatro quodam uidebatur, ita ut omnem tenebrarum sensum eriperet. ita noctem quoque in diem conuertere, uel utinam re in terram, uolebat. Postquam ad satietatem usque cibo & potu sese ingurgitauit, multos amicorum de ponte in mare proiecit, multos nauibus rostratis circumuectus submersit, ita ut perierint nonnulli, plerisque quanquam ebriis euadentibus, quòd eo loci mare placidissimum ac minimè turbulentum erat. Hoc ipso inflatus, Neptuno se timorem incuississe dixit, Dario & Xerxe non nisi ludibrij causa memorato, quia longè plus maris ipse ponte instrauisset. Hic finis fuit pontis eius, qui ipse etiam multis causa necis fuit, cum omni in cum pecunia absumpta, multo iam pluribus propter opes perniciem crearet. Iudicia peragebat partim solus, partim toto Senatu adhibito, nonnulla Senatus priuatim, sed ab eo tamen ad Caium prouo

prouocatio erat frequens: sententiæ Senatus alio modo
 quam Caij edebantur, qui nomina damnatorum propone
 bat, scilicet ueritus ne ij effugeret. Supplicio affecti sunt, Cædes &
Caio patra-
ix.
 rei uel in carcere, uel de Capitolio præcipitati, uel morte
 damnationem præcuerunt: ne pulsus urbe quidem secu-
 ritas erat, sed multi eorū in itinere, aut exilio perierunt.
 Singulis accuratè recensendis lectori frustra molestiam
 exhibere, non est operæ. Caluissius Sabinus præcipuus in- Caluissij Sa-
bini, & Cor-
neliæ inte-
ritus.
 ter Senatores, cum recens à Pannoniæ administratione
 rediisset, mulierque eius Cornelia, postulati (uitio huic
 dabatur excubias, ac exercitia militaria inspexisse) mor-
 te spontanea iudicium anteuerterunt. Idem fecit Titius Titij Rufi.
 Rufus, cui obiectum erat quia dixisset, Senatum aliter sen-
 tire ac loqui. Iunius Priscus Prætor prætextu aliorum
 criminum, propter diuitias damnatus est: Caiusque intel Iunij Prisci.
 lecto fortunas eius cædem non meruisse, mirabili oratio-
 ne usus est, dicens se ab eo deceptum, frustrâque cū obissi-
 se, qui potuerit uiuere. Inter reos eius tēporis Domitius Domitij A-
fer qua arte
præfens pe-
riculū effu-
gerit.
 Afer periculum inopinatum, mirabiliori salute mutauit.
 Insensus ei alioquin Caius, quod principe Tiberio mulie-
 rem quandam Agrippinæ matris suæ necessariam in ius
 uocasset, (quo sanè tempore Agrippinæ obuiam fortè fa-
 ctus, uia decesserat, idque ea pudore factum intelligens,
 uocatum compellârat, ac bono animo esse iusserat, non
 enim cum sibi horum causam esse, sed Aganemnonem :)
 eo autem tempore Caij imaginem ponens, inscriptione o-
 stenderat, Caium annum iam agentem uicesimum septi-
 mum, alterum Consulatum gerere. Id quasi ab eo etia-
 tem sibi ex leges præstas exprobrante, molestè accepit
 Caius, eiusque rei causa, unde Domitius honorem sibi spe-
 rabat, in Curiam pertraxit, ac orationem contra eum de-
 scripto prolixâ habuit. Quippe alioquin oēs arte dicen-
 di præ

di præstare cupiens, Domitium eloquentem sciens, sua
 perare satagebat: ac profectò morte eum multasset, si
 studio certare intendisset. nunc Domitius nihil respon-
 dens, nihil se purgans, sed mirari se uim orationis Caij,
 eaq; obstupefactum simulans, ac orationem eius per sin-
 gulas partes repetens, quasi auditor, non si reus esset,
 laudansq;: deinde cum iussus esset dicere pro se, ad depre-
 cationem & querelas se contulit, denique humi se pro-
 strauit, ac supplicauit Caio quasi oratorem magis eum,
 quam Cæsarem metuens. Quæ uidens is audiensq;: leti-
 tia persusus fuit, sperans se orationis apparatu eum ui-
 cisse, atque ob id, ac Callisti in gratiam liberti sui, quem
 plurimi faciebat, & quem demeruerat Domitius, in æ sue
 finem posuit: ac postmodò à Callisto incusatus, quòd ho-
 minem eum in ius traxisset, non debuisse à se eam oratio-
 nem occultari dixit. Ita Domitius amissæ eloquentiæ suæ
 damnatus, incolumis fuit. L. uerò Annius Seneca omnes
 sui temporis Romanos, multosq; alios sapientia præstas,
 penè interiit, neq; ullo suo peccato, neq; opinione pecca-
 ti, sed quod causam aliquam in Senatu, præsentè Caio e-
 gregiè egisset: eum Caius, iam damnatū dimisit. fidē mu-
 lieri cuidam qua utebatur habens, quæ eū tæbe laborare,
 nec diu superuicturū affirmârat. Domitiū porrò Consu-
 lem tum constituit, Consulibus abrogato magistratu, &
 ferias in suum natalem non indixissent, cum Prætores co-
 decursionem equestrem exhibuissent, uenationemque,
 solitum id quotannis, quòdque propter Augusti de Anto-
 nio uictorias diem festū pro more egissent. Et calumnias
 circumueniendorum Consulum causâ, ab Antonio potius
 quàm ab Augusto genus trahere uideri uolebat: hoc
 quoque iis qui bus cum sermones conferret dicens, in al-
 terutram omnino partem Consules peccaturos, siue pro-
 pter

Callist⁹ Caij
libertus.

L. Anni⁹ Se-
necæ peri-
culum.

Domitius
Consul.

pter calamitatem Antonij sacrificarent, siue rem sacram pro Augusti uictoria omitterent. Itaque eo ipso die magistratu eos, fractis antè fascibus, detruxit, quare tantus alterum eorum moeror corripuit, ut seipsum confoderet. Comitium autem collegam Caius ipse sibi re, uerbo populus elegit. Reddiderat enim Comitiorum ius populo, cum iam longo tempore nihil liberè decreuissent, idcoque segiores ad agendum quicquam pro sua dignitate essent, cumque raro plures quam eligi possent, magistratus peteret, aut sicubi plures essent, ipsi inter se compararent: ita forma status in republica popularis conseruabatur, res aberat, idcoque ipse rursus Caius Comitia sustulit. Porro deinceps omnia, ut sub Tiberio, ordinata sunt: praetores tum x. v. alijs ut res tulerat, plures paucioresue creati. Adeo autem in uniuersum inuides ac suspiciosus erat Caius in omni re, ut Carinam Secundum oratorem non alia de causa in exilium egerit, quam quod contra tyrānos exercitij causa declamasset. Quia L. Piso, Cn. Pisonis et Plancinae filius Africam regebat, ueritus ne is ad nouas res con-surgeret, homo animi plenus, ac praeterea copias magnas et ciuiles et peregrinas habiturus, in duas partes prouincia diuisa, exercitus alteri, et Numidas mādauit, atque ita hodie etiam fit. Iam omnes in Italia Romaeque absumptae erant pecuniae, unde omnino quicquam haberi potuisset: neque ibi praeterea ulla pecuniae conquirende ratio alicuius momenti quae esset, reperiri poterat, urgentibus interim uehementissime sumptibus. Igitur Caius in Galliam abiit, Germanici belli obtentu usus, quod is populus aliquid noui motus dedisset: ipse in animo habens Gallias quoque opibus florētes, et Hispaniam expilare. Abitum suum non palam ostendit, sed in suburbium progressus, inde subito discessit, abductis secum multis saluatoribus,

Comitiorum
ius populo
reddidit,
quale.

Carinna. Se-
cundus O-
rator in exi-
liū missus,
L. Piso.
Africā in
duas prouin-
cias diuiso.
Caius in Gal-
liam profe-
ctio, pecu-
niae paranda
causa.

Gallia à
Cale expi-
lata.

Caius Prin-
cipatus in-
strumenta
vendit.

Copie Caij.

tatoribus, gladiatoribus, mulieribus, ac reliquo *luxus fa-
mulicio*. In Galliam cum uenisset, hostium terram nullo
maleficio infestauit, ultra transitum à se Rhenum parū
per progressus, inde statim reuersus: tum quasi in Britā-
niā iturus motis castris, ab ipso Oceano redit, iratus etiā
legatis si quid rei gessissent: at subditos, fœderatos, ciuēs
que mirum in modum afflixit. Horum alios, qui locuple-
tes essent, quacunque excogitata causa pecunijs spolia-
bat, cum dona ei tamen à priuatis ac ciuitatibus ultrò
maxima ferrentur: alios nouarum rerum, aut insidiarum
sibi paratarum insimulatos necabat, eratque omnibus ijs
commune crimen diuitiæ. Horum facultates dum uende-
ret, multo plus eo quoque pecuniæ conficiebat. nam om-
nes cogebantur omnia longè iniquissimo precio emere,
ut demonstratum est. Quo inductus, instrumenta etiam
principatus pulcherrima & preciosissima Romæ allata di-
uendit, in eorum æstimatione etiam possessorum pristi-
norum gloriam uendens: singulis enim addebat, Hoc pa-
tris mei fuit, hoc matris, aui, aut proaui: hoc Antonius in
Aegypto usus est, hoc Augustus de uictoria parauit si-
mul ostendens necessitatem emptionis, ut iam nemo au-
deret diuitiarū opinionem de sese præbere. Nihil tamen
inde diuitiarum ei partum, cum sumptus faceret pro mo-
re suo multos, Lugduni quoque nonnullis editis spectacu-
lis: tum uerò in milites. Collegerat ducenta, aut ut alij as-
serunt, ducenta quinquaginta millia militum, ab iisque
est septimū Imperator appellatus, cum neque unquam
collatis signis uicisset, neque omnino quenquam ex ho-
stibus occidisset. Paucos omnino hostium in fraudem in-
ductos ceperat. at suorum magnam partem perdidit
rat, alios singulatim obtruncans, alios toto agmine truci-
dans. Videns enim, aliquando turbam seu captiuor-
rum

rum seu aliorum quorundā, tritum illud iussit, à caluo ad caluum usque omnes occidi. Aleam quondam ludens, auditoque deesse pecuniā, Gallorum cēsus indices poposcit, iussisque ex ijs locupletissimis necari, ad collusores reuersus, paucos ipsos ludere denarios inquit, at se iam nunc ad sexies millies sestertiūm coegisse. Atque hi quidem nulla de causa necati sunt, unusque eorum Iulius sacerdos, satis quidem pecuniæ possidens, non tamē immensis diuitiis mortem meritus, cognomēti similitudine mortē inuenit: ita tum omnia citra iudicium etiam fiebant. Reliquos qui cæsi sint, nominatim referre singulos non est operæ, illos dicam, quorum mentionem historia requirit.

A' caluo ad caluū vsq;.
Alca Calj.

Iulius Sacerdos.

Lentulum Getulicum cum alijs rebus illustrem, tum administrata per decennium Germania occidi Caius iussit, quod militum beneuolentiam sibi parasset. Lepidum, eum cum quo mutui stupri? consuetudinem fecerat, maritum Drusillæ, qui cum Agrippina etiam ac Liuilla rem post Caium habuit, cui quinquennio antè quàm legibus permitteretur magistratus addire concesserat, quem principatus sui successorem se destinasse promiserat, interfecit, ac militibus donatiuum eam ob rem, quasi hostibus superatis, dedit: pugionesque tres Romam Marti ultori sacrandos misit: sorores suas, quod cum eo coisissent, in Pōtias insulas relegauit, cū multæ eas impietatis ac libidinis apud Senatū per literas accusauisset, Agrippinæ quæque ossa eius in urna dedit, iussitq; ut ea in sinu per omnem uiam Romam usque deferret. Cūque per multi sororibus sui in gratiam decreti essent honores, uentit cuiquam suorum cognatorum ullum honorem deferri. Hæc tum ita ad Senatum perscripsit, quasi grauibus insidijs elapsus, aliàs solitus simulare, in magnis se uitā periculis & miseriis agere. Senatores acceptis literis,

Lentulo Getulicus,
M. Lepidum interitus.

Sorores suas, Caiū deportat Pontia.

cum

cum alia nonnulla, tum ut urbem euans Caius iniret, censuerunt, legatosque qui ei hæc nuntiarent sorte ductos miserunt, Claudium uero delectum suffragijs, id Caius in quo animo tulit, ita ut rursus edixerit, ne cui suorum cognatorum quicquam laudis aut honoris tribueretur. Iam sibi non meritos honores oblatos succensuit, solitus semper ea quæ darentur, nihili pendere, ac si parua essent ei decreta contemptu eorum irasci: sin magna, itidem stomachari, quasi maiorum licentia dempta sibi. Neque enim uolebat uideri, quasi in Senatus potestate quicquam esset, quod ad suum honorem facerent, aut sibi illos aliquid largiri, quorum uis esset minor, idcircoque sibi ab ijs decreta sæpenumerò non quasi augmenta sui splendoris, sed immixtionem potentie suæ suggillabat. Ita affectus, Senatui obirasccebatur, sicubi non æquantia suam dignitatem censuissent, homo animi impotentis, & cui non facile esset satisfacere. Ita tunc quoque legatos quasi speculatum suum missos non omnes, sed paucos electos ad se admisit, reliquis antè quàm in Galliam uenirent, discedere iussis: neque admissis ullum honorem habuit, quin imò Claudium etiam necasset, nisi eum contempsisset ob socordiam, quam partim natura, partim simulatione multam præ se ferebat. Alios postea temporis legatos, eosque plures (nam inter alia paucitatem quoque priorum culpauerat) missos, nuntiantesque multa in eius honorem statuta esse, læto animo excepit, obuiam quoque eis progressus: ob quæ iterum alij ei honores habiti. Ad præsens uero exturbata Paulina, ut sterili, sed re uera, quia satietas eius ipsum ceperat, Miloniam Casoniam duxit, adulterio prius sibi cognitam, quam tunc uxorem ducere statuit, quia grauida erat, ut tricesimo die pater ex ea fieret. Hæ res Romanos turbabant, nec minus multitudo corum, qui propter sorores Caij, ac

Caij arrogans.

Claudij socordia.

Paulina repudiata Miloniam Casoniam ducit Caius.

Caij, ac occisorum amicitias in iudicium pertrahébatur, ut Aediles quoque & Prætores quidā coacti sint magi=

Aestus.

stratu posito causam dicere. Aestus quoque urbem affli=

xit tantus, ut uela supra forum suspendi opus fuerit. Fuit inter eos qui tum exilio pleſtebantur Tigillinus etiā So=

Tigillius So= phonius.
Agrippa.
Antiochus.

pulsus. Cæterum non hæc tantum doloris afferebant Ro=

mæ, quantum metus, fore ut crudelitas ac libido Caij ma=

gis adhuc auſcercet: præcipue quòd ferebatur Agrippæ ei ac Antiochum reges adesse, qui eum ad tyrannidem in=

An. V. C.
791.
Consulatus
Caij tertius

struerent. Itaque Consule eo tertium, nemo Tribunus ple=

bis aut Prætor ausus fuit conuocare Senatum. Collegam enim Caius non habebat, non quidem (sicut putant qui=

dam) data opera id ab eo factum: sed eo qui designatus fuerat, mortuo, tam breui spacio in concione alius ei

subrogari non potuerat. Erat porro officij Prætorum, ut per absentiam Consulum, omnia horum munia obirent. li

ne uiderentur Imperatoris aliquo munere fungi, omiſſis ijs quæ agenda essent, cum frequentibus Senatoribus in

Senatus & Magistratus
Caius ab
ſenti ut adu
lati ſint.

Capitolium adſcenderunt, rem ſacram ibi fecerunt, Caij sellam in templo positam adorarunt, ac argentum, ex mo

re qui sub Augusto inualuit, quasi præſenti obtulerunt: (quod inſequenti etiam anno factum est) deinde in Curiâ

conuenere, a nemine aduocati: nullâque re acta, diem to=

tum eo laudando, uotiſque pro eo nuncupandis abſum=

pſerunt: tanto id diutius agentes, ut quoniam neque cha=

rum eum habebant, neque ſaluum cupiebant, ſententiam eo ſuam occultarent. Tertio die edicto omnium Prætorû

ad uota peragenda conuenerunt, ſed neque tum, neq; poſt quicquam ſtatuerunt, donec nunciatum eſt, die duodeci=

ma Caiû magiſtratu ſeſe abdicaffe: tunc ocepto conſula tu iſ qui deſignati erant, officio ſuo funſti ſunt: decretûq;

H h

inter alia, ut natalibus Tiberij & Drusillæ eademque Augusti natalicio festo fierent: ludi quoque in orchestra exhibiti, ac spectacula, & statuae Caij ac Drusillæ posita, dedicatæq;. Hæc ex rescripto Caij acta, soliti ea quæ decerni uellet, pauca quidem uniuerso Senatui, pleraque Consulibus scribere, ac nonnunquam mandare, ut in Senatu recitarentur. Cæterum Caius Ptolemæum Iubæ filium euocauit, ac cum cognouisset de eius diuitijs, necauit: nonnullosque etiam præterea alios. Eodem tempore ad Oceanum profectus, tanquam in Britanniam bellum translaturus, in acie omnes milites suos propter littus collocauit, ipse triremi conscensa paululum à terra auctus redijt, ac deinde alto in suggesto confidens, signum pugnae militibus dedit, classicumque canere iussit, ac subito mandauit, ut conchylia legerent. His partis spolijs (nimurum exuijs hostium ad triumphum indigens) animum sustulit, quasi ipsum qui Oceanum subegisset, donatisque militibus, conchylia hæc Romam attulit, ut ibi quoque prædam suam ostentaret. At Senatus neque ut quiesceret, cum eum magnificè de ea re sentire audiret, neque rursus ut eum laudaret, certus animi esse: quippe magnæ laudes, honoresq; inmodici nulli, aut exiguae certè rei gestæ tributi, traducere eam modò, ac suggillare existimantur. Vt in urbem Caius aduenit, parum absuit, quin uniuersum Senatum necaret, quia non diuinos ipsi honores decreuerant: populum conuocauit, ac de sublimi loco multum argenti auriq; in eos proiecit, cuius direptione multi perierunt, cum, ut quidam tradunt, ferramenta exigua eis immiscuerit. Cassium porrò Becillinum occidi iussit, patremque eius Capitonem cædi interessè, neque ullo delicto, neque crimine eius extante: interrogantemque an conuiuere sibi concederet, ipsum etiam necari imperauit. Fuit quidam Caij in omnibus

Caius Prole
mæum Iubæ
F. occidit.
Ridicula
Caij in Bri-
tanniam ex-
peditio, &
conchylia-
rum captu-
ra.

Laus parua
rum rerum.

Cassii Becil-
lini & Capi-
tonis ince-
ritus.

omnibus atrocissimis rebus administer, nonne Protogenes, solitus duos libellos semper circumferre, gladij ac pugionis titulis insignitos: hic in Curiam fortè quasi aliud propter negotium ingressus, cum omnes, ut solet, eum alloquerentur, ac dextram iungerent, Scribonium Proculum infesto vultu intuitus: Quid, inquit, tu me etiam salutas, tanto Imperatoris odio flagrans? id reliqui audientes, Senatorem eum circumfusi discerpserunt. Eo facinore delectatus Caius, in gratiam se cum Senatu redire dixit. Tum ei decretum, ut in tribunali excelsio in ipsa quoque Curia omnibus alijs sublimior sederet, ac ibi quoque militari præsidio uteretur. Proinde alijs cum Heroem, alijs Deum uocantibus uehementi insania correptus est. Iam antè quoq; humano fastigio altior haberi uolebat, seq; cū Luna coire, & à Victoria coronatum esse uideri: Iouem se fingeat, cū occasione cum multis alijs mulieribus, tum uerò cum sororibus congressum esse præ se ferebat: sæpe Iuno, Diana, Venúsq; fiebat, mutato cum nomine etiam omni habitu. Inde aliquando muliebri ornatu conspiciebatur, crateram ac thyrsus gerens: modò uiriliter compositus clauam & leonis pellem gestabat, aliàs barbatus conspiciebatur, aliàs imberbis: nunc tridentem tenens, nunc fulmen uiibrans: iam uirgini bellatrici se adsimulabat, mox in mulierem transformabatur: deniq; compositione uestitus & ornatu imposito sibi ac circumiecto mirifice uariabatur, quiduis potius quàm homo uideri cupiens. Forte quadam accidit, ut Gallus quidam eum pro excelsio Tribunali sub specie Iouis dantem uideret, ac rideret uisus: cū Caius uocatum percõtatus est, quid nam ipsi esse uideretur? Magnum, respondit ille (uerba enim eius penam) deliramentum. Idq; impune tulit, quòd esset sutor: nam huiusmodi homines, facilius uulgarium, quàm aliqua dignitate

Protogenis libelli gladius & pugio. Scribonius Proculus & Senatoris discipulus.

Calus in omnes deos transmutat.

Galli cuiusdam sutoris in Caium sedma.

Libertas humilium facile tectur.

Oscula Caij

L. Vitellius
rem contra
Artabanū
præclare ge-
rit.

L. Vitellius
quemadmo-
dum Caium
adulatus sit.

Astutus Vi-
telli ad
Caium re-
ponsum.

te præstantium libertatem tolerant. Hoc habitu se indu-
bat, cum Deum se fingere uellet, supplicationesque ei, uo-
ta & sacrificia pro singulorum ratione fiebant. Aliquan-
do serico uestitu, aut triumphali ornatu inter populum
uersabatur: paucos osculabatur, plerisque etiam Senato-
rum, manum tantum aut pedem adorandum porrigebat; ac
quibus id amicitiae ab eo oblatum fuisset, ij in Senatu gra-
tias ei agebant, cum quotidie cum saltatoribus oscula da-
re omnes uiderent. Adulabantur eum autem etiam hi, qui
in summa erant existimatione. Fuit inter eos etiam L. Vi-
tellius, neque ignobilis, neque insipiens homo, præsertim
Syria à se gubernata insignis. Nam inter alia egregie
acta, Artabanum, qui Armeniam impune aggressus, Sy-
riam quoque inuadere instituerat, obuiam ei repente ad
Euphraten factus exterruerat, ita ut in colloquium ueni-
ret, ac sacrificare cum Augusti & Caij statuis coegerat,
pacis conditiones quæ ex usu Romanis essent dederat, libe-
rosq; eius obsides acceperat. Is ergò Vitellius à Caio ac-
citus, ut interficeretur, (eadem ei causa periculi erat, quæ
antè effecerat, ut rex Parthorum à suis pelleretur, quippe
inuidia ei odium, metus insidias parauerat) comodo se ne-
ci eripuit. Composuerat se longè quàm gloria eius ferret
humiliori habitu, Caijq; pedibus aduolutus, effusis lachry-
mis, ac cum multis diuinis honoribus demulcens, uouensq;
si incolumis euassisset, se ei sacrificaturum: ita hominem
emolliit ac sibi placauit, ut non modò ueniam ab eo conse-
queretur, sed & inter præcipuos posthac amicos habere-
tur. Aliquando Caius rem sibi esse cum Luna dixit, per-
contatusq; est Vitellium, uidisset ne se cum Dea congredi-
tum Vitellius quasi attonitus, oculis in terram demissis, tre-
mens exigua uoce: Solis, inquit, Domine uobis Dijs licet
inuicem uidere: còque factio initio Vitellius, omnes re-
liquos

Illos adúlato superauit. Caius uero ulterius prouectus;
 Romæ sibi templum extruxit: ac in Capitolio quidem
 mansionem sibi edificauerat, ut posset cum Ioue, sic
 enim ferebat, conuersari: sed indignum putans se in eo
 contubernio posteriores ferre, incusato simul Ioue, quod
 Capitolium occupauisset, ipse in Palatio sibi properato
 templum posuit. In quo cum statuisset Olympij Iouis si-
 mulacrum suam in effigiem commutatum collocare, neq;
 posset id perficere: (nam nauis ad id aduehendum parata
 fulminibus absumpta fuit, exauditusq; multus risus, quo-
 ties quis sacrarium eius tacturus accederet) munatus ei,
 aliud sanum sibi instituit. Ergo diuisa in duas partes ad
 Castoris, quæ erat in foro Romano, ingressum per media
 Gemunorum simulacra in Palatium struxit; dicens, uelle
 se, sibi ianitores esse Iouis & Lædæ filios; tum se Dialentem
 appellans, sacerdotes addidit Cæsoniam uxorem suam, Clau-
 dium, aliosq; ditissimos, centies sestertium à singulis eo no-
 nunc accipiens. Ipse etiam sui sacerdos fuit, equumq; suum
 collegam adsciuit: immolabantur autem ei singulis diebus
 aues delicate ac magni precij. Machinam habebat, qua to-
 nitribus obstrepere, ac contra fulgura fulguraret: ac quo-
 ties fulmen decidisset, lapidem ei aculabatur, semper Ho-
 mericum illud addens:

Templum
 Caij Romæ:

Iouis Olym-
 pij simula-
 crum Caius
 Romam ué-
 hero cona-
 tur.

Sacerdotes
 Caij.

Equus Sacer-
 dos Caij.
 Fulmina cõ-
 ténit Caius;
 Iliad. 23:

Tollito me, uel ego te.

Is proinde Deus, is Iupiter, ut taceam omnino quam
 turpissimas rationes pecuniæ conficiendæ excogitane-
 rit, tamen lupanaria ab eo in ipso Palatio posita, in ijsq;
 ad libidinem suam prostitutas primarias feminas, pue-
 rosque clarissimorum uirorum, ac inde exactam ab o-
 mnibus pecuniam uel sponte, uel inuitis, tamen cam ne
 indignè quid ferre uiderentur, conferentibus, quis silen-

Lupanaria
 Caij; & au-
 ricia.

Conspiratio
contra Caium.
Cassius Chæ-
rea.
Cornelius Sa-
binus.
Callistus.
Eparchus.
Oraculum
Caii datū.

Apollonius
Caii pernici-
em prædi-
cit.

Pomponius
Secundus
Consul.

Caius Cali-
gula truci-
datur.

tio inuoluat? Idem uoluntate se in auro & argento ad hunc modum collecto identidem solebat. Itaque ubi ad extremum insanie euasit, Cassius Chærea, & Cornelius Sabinus, Tribuni Prætoriorum militum, insidias ei struxerunt, ipsique eodem eius suis manibus peregerunt, fuerunt enim alij quoque coniurationis participes, ac consocij, inter quos Callistus & Eparchus. Chærea uir erat antiquis moribus præditus, ac præterea odij in Caium causam peculiarem habebat, mollis ab eo uocatus, cum esset fortissimus: ac si quando tessera petendæ munus ad ipsum deuenisset, Cupidinem ei Caius, aut Venerem, aut aliud quippiam id genus dare solitus erat. Haud multò antè oraculo Caius monitus fuerat, ut sibi à Cassio caueret: idè C. Cassium, qui tum Asiæ præerat, in suspitione habens, quòd genus à Cassio Caesaris interficere ducebat, uinctū ad se adduci iusserat, cum tamen oraculum Cassium Chæream innueret. Et Apollonius quidam Aegyptius domi Caii quid euenturum esset, prædixerat: missusque ideo Romam, adductus est ad eum ipsa die cædis, dilatusque, ut de quo paulo post supplicium esset sumendum, ita saluus euasit. Porro cædes ita acta est. Festum quoddam in Palatio Caius celebrabat, ac spectaculum edebat, ibique ipse etiam edens ac bibens, reliquis epulum dabat. Ibi Pomponius Secundus Cos. ad pedes eius adsidens cibum capiebat, ac subinde demisso capite eos exosculabatur. Postquam uerò saltare etiam, & fabulam agere Caius instituit, Chærea cum suis rem extrahendam porro non rati, obseruauerunt è theatro exeuntem, ut pueros spectaret, quos nobilissimos ex Græcia & Ionia ad canendum carmen de se compositum accersierat, depræhensumque in angiportu obtruncauerunt. Cum cecidisset Caius, nemo eorum qui aderant, à uulnerando etiam cadauere eius abstinuit, ac quidem

quidem carnes quoque eius gustarunt. Consistim uxor
quoque eius, & filia necate sunt. Ita Caius cum tribus Vxor & fi-
lia Caij cae-
duntur.
annis, mensibus nouem, diebus uiginti octo ea quæ retu-
limus egisset, re ipsa comperit se non esse deum. Venitq;
ijs qui cædi aderant in mentem eius, quod ad populum
quondam dixerat: Vtinam unam omnes ceruicem habere-
tis: ostenderuntq; ei, multas sibi manus, unicam ipsi cerui-
cem esse. Cum autem Prætorianæ cohortes tumultuaren-
tur, ac quærerent, quis Caium occidisset, mira ratione eos
sedauit Valerius Asiaticus, uir Consularis, cum in locum Valerius A-
siaticus, Co-
sularis.
unde conspici posset progressus, exclamauisset: Vtinã ego
ipsum interfecissem: qua uoce territi milites, turbarum fi-
nem fecerunt.

DIONIS ROMANÆ

HISTORIÆ LIBER SEXA-
gesimus, Gulielmo Xylan-
dro Augustano in-
terprete.

CAIO ita ut dixi mortui; Consules di-
missis in omnes urbis partes cûstodibus,
Senatum in Capitolium uocarunt. Ibi sen-
tentijs discrepatum, cum alij populo sum-
mam Reipublicæ restituendam; alij unū
principem habendam censerent, atq; hi rursus alius alij
principatum deferret: ita re infecta, reliquum dici & nox-
Quomodo
Claudius re-
rum & Im-
perij potius
sit, utq; ini-
tius se gesse-
rit.

Mores & e-
ducatio
Claudij.

Leſicarum
uſus.

tota abſumpta. Interim milites quidam rapinæ cauſa Pa-
latium ingreſſi, Claudium (is quia cum Caio agebat, tu-
multum metuens ſe abdiderat) in obſcuro, angulo occul-
tatum inuenientes, primum protraxerunt, alium quẽdam
eſſe, ac ſecum aliquid abſconditum habere arbitrati, mox
cognitum, Imperatorem ſalutauerunt, ac in caſtra duxe-
runt: ibi omnium conſenſu militum ei, orto nimirum impe-
ratorio genere, ac bono uiro, Imperium eſt tributum. Con-
ſules cum aliquandiu miſſis tribunis plebis ei edixiſſent,
ne principatũ capeſſeret, ſed ſub populi, Senatusq; & le-
gum poteſtate eſſet, poſtquam à ſuis quoq; militibus deſcri-
ſe uiderunt, ipſi quoq; aſſenſi ſunt, ac Imperiũ ei decreue-
rũt. Ita Tiberius Claudius Nero Germanicus, Druſi filius,
Liuiæ nepos, Imperator factus eſt, cum præter Conſula-
tum, nullum unquam imperium geſiſſet: annum agebant
ætatis quinquageſimum. Animi bonus non deſtituebatur;
ita inſtitutus, ut quædam etiam ſcripſerit. At corpus ei
morbis obnoxium, tremore capitis & manuum laborabat,
uoce quoque malè affecta: itaq; non omnia ipſe ſua uoce
pronunciabat, de quibus in Senatu referret, ſed recitanda
ſiſſe Quæſtori, idque præſens ipſe initio, dabat, ſedens plerumque ipſe, ſi ita uſu ueniret, recitabat. Primus hic inter
Romanos leſica operta uſus eſt, ac inde ea non Impera-
tores modo, ſed nos quoque, qui Conſulatum geſimus, ue-
himur, cum antè Auguſtus & Tiberius leſicis tantum
geſtarentur, quibus noſtro tempore nonnunquam mulie-
res uehuntur. Enimuero ei hoc non perinde uitio datum
eſt, ut libertorum & mulierum conſuetudo: nam inter
eius ſimiles nemo unquam euidentiũs à famulus & mulie-
ribus ſe regi paſſus eſt. Nimirum à puero inter ſiniſtram
ualetudinem, & multum timorem educatus, ita ut maio-
rem quàm ipſi ineſſet ſimplicitatem (quod ipſe etiã in Senatu

natu aliquando confessus est) præ se ferre opus habuerit,
 præterea quòd diu cum Liua auia, diu cum Antonia ma-
 tre, & libertis uixisset, ac cum multis mulieribus rem
 habuisset, nihil in se uerè liberum habebat: sed quanquam
 in omnes Romanos ac subditos eorū imperium teneret,
 tamen mancipium erat. Maximè autem fraus ei paraba-
 tur in computationibus ac re Venerea, quibus utrisq; im-
 modicè deditus, iis occasionibus faciliè circumuenieba-
 tur. Inerat ei & timiditas, qua sepe perculsus, nihil sani
 consilij capere potuit. Quod ipsum adiumento fuit iis,
 qui Claudium sibi mancipauerant, ut faciliùs quæ uellent
 consequerentur. nam & ei terrorem incussum in suam
 rem uertebant, & tantum reliquis metum iniciebant, ut
 (quò rem totam paucis cõplectar) multi ab ipsis & Clau-
 dio ad cœnam eadem die uocati, hoc quasi aliam ob cau-
 sam neglecto ad illos commeauerint. Hic frè Claudius
 erat moribz. Attamen multa quoque rectè egit, cum sui
 compos prædictis uitiis uacaret. Porro eius actiones sin-
 gulatim persequar. Decretos sibi honores statim acce-
 pit. nomine tantum patris patriæ dilato: attamen uix tri-
 cesimo demum die in Senatum uenit. Cum enim uideret
 quo pacto Caius periisset, audirètque à Senatu multos
 tanquam se meliores quibus Imperium daretur destina-
 ri, nequaquam animi fidens, exquisita usus est custodia:
 iussitq; omnes ad se accessuros uiros muliercsque excu-
 ti, ne quem pugionem secū ferrent, omnibzq; in cõuiuiis
 aliquos milites adstantes habuit. quod ab illo demonstra-
 tum, hodièque durat, at explorationem uestium acceden-
 tium Vespasianus aboleuit. At Chæream Claudius, quan-
 quam ei mors Caij esset gratissima, quosdãmq; alios ne-
 cauit: non gratias ei agens, quòd ipsius facinore ad Impè-
 riū euectus esset: sed iratus ei, qui ausus fuisset Principē

Quæ initio
 Imperij ege-
 rit Clau-
 dius.

Cassij Chæ-
 reæ & Sabi-
 ni interitus.

Sabini interitus.

Maiestatis crimen abolitum.

Claudius sorores Caij ab exilio reducit.

trucidare, ac eminus de sua ipse securitate sollicitus. Thraseam autem non ulciscendi Caij prætectu sustulit, sed eū sibi quibq; exitium machinari causatus. Sabinus eius mortem ultrò comitatus est, superesse ei non ferens. At reliquis, qui aut palam Reipublicæ formam popularem expetissent, aut uidebantur principatum adepturi fuisse, non modò omnem offensæ memoriā remisit, sed honoribus etiam eos, ac magistratibus ornauit; non modò uerbis omniū antè actorum ijs ueniam tribuēs, exemplo, ut aiebat, Atheniensem, sed re quodque. Similiter maiestatis accusaciones & literis, & ipso quoque facto aboleuit, neq; præteritorum, neque posteriorum causa huiusmodi criminum quopiam punito. Qui priuatum ipsum iniuria aut cōtumelia læsissent, (quod multi fecerāt, hominem nullius precij existimantes, ac Tibcrij & Caij gratiam captantes) eorum neminem ficto crimine ultius est: sed si quis alterius quoque facinoris reus fieret, supplicium propter se quoque sumpsit. Pensiones à Caio institutas, & reliqua eius acta quæ repræhensionem merebantur, antiquauit: non quidem simul, sed sensim per occasiones. In exilium ab eo immeritò missos, interque eos etiam sorores eius Agrippinam & Iuliam reduxit, ac bona ijs restituit. Cū in carcere permulti essent, dimissis ijs qui propter maiestatis crimen aut aliud id genus in eum coniecti essent, in fontes alios exempla statuit, habita diligentissima inquisitione, ne uel noxij propter calumnijs circunuentos absoluerentur, uel hi propter illos perirēt. Quotidie proprimodum, uel cum uniuerso Senatu, uel solus ipse, plerūque in foro, quandoque alibi pro Tribunali de causis cognoscebat, renouato more de adfessoribus principis, qui ab eo tempore, quo in insulam Tiberius secessit, intercederat: sæpenumero autem cum Cōsulibus ac Prætoribus, ijs præ

ijs præsertim qui ærario præerāt, iudicia obibat, ac pau-
 cas causas alijs iudicibus cōmittebat. Venena, quæ à Caio
 parata multa inuenta erant, librōsque Protogenis, (quem
 ipsum quidē interemit) & literas quas cremauisse se Ca-
 ius simulauerat, tum in Palatio inuentas, Senatoribus o-
 stensas, legendasq; exhibitas ijs à quibus & contra quos
 scriptæ erant, combussit. Cum Senatus Caium ignominia
 notare uellet, ei Senatusconsulto intercessit, ipse tantum
 eius statuas omnes noctu sustulit: hinc Caij nomen nō est
 in numero Imperatorum, quorum nos in iuramētis & uo-
 tis concipiendis mentionem facimus, ut nec Tiberij, cum
 tamen ea ignominia neutri ex Senatusconsulto contige-
 rit. Claudius rescissis ijs, quæ à Caio, aut ab alijs propter
 eum malè essent statuta, Druso patri, & Antonie matri
 ludos equestres eorum natalibus instituit, translatis ijs lu-
 dis, qui in eos dies incidissent in aliud tempus, ne simul fie-
 rent; auiam Liuiam præter hunc honorem, etiam immor-
 talitati adseruit, dedicauitque eius effigiem in templo Au-
 gusti, ac rem sacram ei fieri à Vestalibus mandauit, mu-
 lieresq; per nomen eius iurare iussit. Hos honores paren-
 tib. suis tribuens, ipse nihil præter nomina imperij acce-
 pit: quæ enim equestria certamina Calendis Augusti (qui
 est natalis Claudij) exhibentur, instituta sunt propterea,
 quòd ea die Martis ædes consecrata fuit. Vsus porro in a-
 lijs quoque rebus eadem est moderatio, edixitque ne
 quis ipsum adoraret, ne quis ipsi sacrificaret, acclamatio-
 nes crebras istas & nimias inhibuit, imaginem sui unam
 modò argentæam, statuâsq; duas ex ære & lapide initio
 sibi decretas admisit: inutiles uidelicet hos sumptus esse,
 ac magno damno, magni turbis urbi eos stare, cum omnes
 iam ædes, omnia opera statuarū & donariorū essent ple-
 na: itaque de his etiam se quid esset statuendum, consi-
 lium

Venena à
 à Caio pa-
 rara.
 Protogenis
 interitus.

Per Caii &
 Tiberi, no-
 mina non
 iuratur.

Pietas in
 suos Clau-
 dij.

Liuiæ im-
 mortalitas
 decreta.

Natalis
 Claudij.

Fillarum
Claudij nu-
ptiz.
L. Iunius Si-
lanus.
Cn. Pöpeius
magnus.

Caligula
Magni co-
gnomé Pö-
peio adi-
mit.

Claudij vita
Neapoli.

De ludis
Claudij cö-
stitutio.

lium capturum. Prætoribus porro prohibuit, ne munera gladiatoria darēt, ac si quis alius ea præberet, ne uel scripto uel dicto pro sua salute facta perhiberet. Hæc omnia ita ex animo, non fide egit, ut cætera quoque consenserint. Filias duas eodem anno, unam L. Iunio Silano, alteram Cn. Pompeio Magno nuptum tradens, nihil à uulgaris consuetudine eximium fecit, quin & ipse ea die de iure respondit, & Senatus actus est: generis suis tum in uiginti uiris magistratum gerere, post urbis præfectos frui esse, ac serò tandem permisit, ut quinque annis maturius solito cæteros magistratus peterent. Huic Pöpeio Caligula nomen Magni ademerat, ac parum absuit, quin eius causa eum necaret, contempto tamen propter teneram adhuc ætatem uitam concesserat, cognomine ablato: haud sibi tutum esse dicens, Magni aliquem cognomentum ferre: at Claudius ei & appellationem restituit, & filiam in matrimonium collocauit. Humaniter hæc à Claudio acta. Nec minus id, quod in Curia cum Consules suis de subsellijs alloquendi ipsius causa descenderent, ipse quoque surrexit, obuiamque ijs uenit. Neapoli sanè omnino tanquam priuatus uixit, cum ipse ac familia eius Græca uicijs ratione uteretur, ac in Musicis ipse ludistogā, & soleas, Gymnicis purpuram & aurcam coronam ferret. Quin & pecuniaria rem mirifice tractabat. Nā & strenarū oblationem, sub Augusto & Caio usurpatam edicto sustulit, ac ne quis se hæredē nominaret, qui cognatos quoscunque haberet, prohibuit, multa etiam bona quæ Tiberio & Caio secus legata essent, ijs qui superessent, aut liberis eorum reddidit. Cum statutum esset, ut ludi, si quid in ijs præter cōsuetudinem accidisset, instauraretur, (ut supra demonstrauimus) ac inde eueniret, ut sæpe tertium, quartum, adeoque nonnunquā decimum ij repeterentur, par-

tim

sim fortuito casu, plerunque uerò studio eorum ad quos inde captura redibat, legem tulit, ut Circenses ludi per unum diem tantum reficerentur: quanquā re ipsa id quosque ne temerè fieret, impediit, cum eorum artifices spe magni alicuius lucri præcisa nihil consultò peccarent.

Iudæi con-
bitti.

Cum Iudæi adeò iterum Romæ frequentes fierent, ut difficulter sine tumultu propter multitudinem urbe pos-
sent exigi, non eiecit quidem eos, patrijs tamen legibus ai-
tam tolerantibus non passus est conuenire. Instituta quoq;

Collegia
prohibita.
Tabernæ
cauponæ.

à Caio conciliabula dissoluit. Et quia intelligebat nihil profici, si qua re uulgo interdiceretur, nisi uita quoq; eius quotidiana transformaretur, cauponum tabernas in quas còcuntes potabāt, demolitus est, edixitque, ne quis carnē elixā aut aquā calidam uenderet, in quosdāque contrā delinquentes animaduertit. Restituit etiam urbib. sta-

tuas, quas Caius abstulcrat, templūque suum Geminis, et memoriam theatri Pompeio, scenæ addita inscriptione nominis Tiberij, quicam incendio haustam refecerat,

ac suum, non instauracionis, sed dedicationis causa nomē adiecit, nulli alio operi inscriptum. Ludis ueste triumphali, quanquam decretum id sibi, non usque ad finem usus est, sed mox ea deposita, reliqua in prætexta purpura to-

ga peregit. In orchestram introduxit inter alios uiros etiā equites ac mulieres, quales Caij principatu saltare so-

lebant, non quòd ijs delectaretur, sed ut præterita argue-
ret. Nam posthac certè nemo eorū in scena uisus est dum

Claudius uiueret: pueri quoque quos ad Pyrrhicam salta-
tionem Caius euocauerat, semel duntaxat ea saltata, ciui-

tate donati, ac ablegati sunt. Alij deinde ex famulis Clau-
dij saltarunt. Hæc in theatro. In Circo autem semel came-
li et duodecim equi certarunt, ursæ ccc. totidēque

Africæ feræ trucidatæ sunt: spectaucrant iam antè scora
sim sin

sim singuli ordines, Patriciorum, Equitum & plebeiorum, ex eo tempore, quo lex de eo lata fuit, non tamen certi loci singulis attributi erant: sed tunc Claudius ea subsellia Patricijs destinavit, quæ nunc quoque sunt, concessio etiã si qui alibi ueste plebeia spectare uellent. His actis Senatum cum uxoribus, equitesque & tribus epulo excepit.

Antiochus,
Commage-
genes.

Mithrida-
tes Iberus.

Bospora-
nus.

Polemo.

Agrippa.

Herodes.

Deinde Antiocho Commagenem, quam ei idem dederat, ademeratque Caius, restituit: Mithridatem Iberum, quæ Caius euocatum in uincula condiderat, domum ad recipiendum regnum remisit: alij cuidam Mithridati, qui genus à magno illo Mithridate deducebat, Bosporum largitus est, pro eo Polemoni parte Ciliciæ data Agrippæ, qui se in potiundo principatu adiuuerat, Palæstino, regnum auxit, honores Consulares tribuit, fratrique eius Herodi Prætoriâ dignitatem & principatum quandam concessit: in Senatumque ingredi eos, ac gratias ipsis Græcè agi mandauit. Hæ Claudij erant actiones, laudatæ ab omnibus. Ceterum alia his absimilia à libertis eius, ac uxore

Messalinæ
in Iuliam
odium.

Valeria Messalina agebantur. Hæ Iuliam, Germanici filiam, indignè ferens non honorari se ab illa, non adulari, formæque eius æmula, ac quod sæpius sola cum Claudio ægeret, extorrens egit, paratis cum alijs, tum adulterij criminebus, ob quæ Seneca etiam in exilium pulsus est. Neque multò post Iuliam eadem necauit. At Senatus Claudio

Senecæ exi-
lium.

Mauritania
subacta.

Galba Chat-
tos vincit.

P. Gabini⁹.

persuasit, ut propter res in Mauritania gestas, honores triumphales acciperet, non modò ab ipso non gestas sed ne sub eius quidem Imperio. Eodem anno Sulpicius Galba Chattos uicit, ac P. Gabinius Marfos: qui inter alia quæ laudi ipsi essent militarem aquilam, quæ sola à clade Variana adhuc supererat, recuperauit, quibus utrisque uerum Imperatoris nomen Claudio partum est. Anno insequenti Mauri iterum bellum mouentes, oppressi sunt,

Suctonio

Suetonio Paulino uiro Prætorio eorum regionem usque ad Atlantem populante. Eandē ob causam Cn. Sidius Getæ post eum expeditione facta rectā aduersus Salabū duccem eorum contendit, eumque semel atque iterum uicit. Qui cum relictis quibusdam ad limites, qui insequentēs arcerent, ad arenosa confugeret, ausus est Sidius insectari eum, ac parte exercitus posita in subsidiis, processit aqua secum quantā potuit portata: uerū ea absumpta, cū nulla alia suppeteret, in summa hæsit difficultate, Barbaris durantibus, eo quod sitim diutissime tolerare adsueuissent, ac peritiam locorum aquam inuenerunt. Romanis uerò neque progredi iam, neque regredi integrum erat: cum quidam indigenarum cōfederatorum Sidio autor fuit, ut incantationibus & magica arte uteretur, affirmans se prius se eo modo plurimam aquam eliciisse: cū paruisset, tanta confestim aquæ uis exlitus fluxit, ut & sitim exercitus restingeret, & hostes perterrefaceret, diuinum auxilium Romanis adesse opinantes. Itaque ultrò pacis conditiones acceperunt. His actis Claudius Mauritaniam subditā in duas partes diuisit, Tingitanam & Cæsariensem, duobus ijs equitibus præpositis. Eodē tempore finitimi Barbaricum Numidiæ quasdam partes infestassent, uicti bello sunt, ac Numidia pacata. Consulatum gerebat tum Claudius, collegam habens C. Largum, cui Consulatum in totum annum prorogauit: ipse tum quoque duos tantum menses cum gessit, in Augusti acta iurare alios iussit, ac ipse quoque fidem dedit: neque enim passus est quenquam in sua iurare acta, & Consulatu se abdicans, itidem ut alij iuramentum præstitit, solitus id omnibus suis consularibus facere. Tunc etiam Calend. Ianuar. cum recitarentur ex Senatusconsulta orationes quædam Augusti & Tiberij, ita ut usque ad uesperam Senatus detine-

Suetonius Paulinus. Cn. Sidius Getæ res contra Mauros gessit. Salabus.

Incantationibus. aqua elicitur.

Mauritania duplex. Tingitana. Cæsariensis.

An. V. C. 796.

retur,

retur, finem imposuit, dicens satis esse, eas in tabulis incidi. Cum quidā Prætores administrando ærario præpositi culparētur officij malè acti, non quidē id persecutus est, sed uenditiones quasdam locationēque ipse inspexit, coram rexitque si quid minus rectè agi censeret, idēque crebrò facilitauit. Eo tempore non idē numerus Prætorum obseruabatur, cū x i i i i. aut x v i i i. aut medio inter hos numero crearentur, pro ut res tulisset. Constituit etiam tres uiros prætorios, qui debita Reipublicæ exigere, ii/que lictores & alios ministros addidit. Fame ingēti exorta, non modò ad præsens tempus copiæ alimentorum, uerū in perpetuum etiam prospexit. Nam frumentum quo Roma utitur, omne propemodum aliunde aduehebatur: at cum loca circum ostia Tiberis neque tuta nauibus appellendis essent, neque portus opportunos haberēt, efficiebatur ut maris imperium parū Romanis prodesset, cum præter ea quæ æstate subueherentur, ac in granarijs conderentur, hyeme nihil supportaretur: ac si quis id tentaret, magno periculo ei hoc starct. Id intelligens Claudius, instituit portum ibi fabricari, cūque architecti interrogati, quanti sumptus eius operis essent futuri, tantos respōdissent, quantos ipse facere nollet: sperantes impendij magnitudine audita ipsum à proposito destiturrū: nihil deterritus, rem in animum suum induxit, perfecitq; ex magnanimitate ac potentia Romana dignam. Effodit continentem haud exiguo spacio, ambitumque omnē crepidine lapidum firmavit, ac in cū locū mare accepit: deinde ex utraq; huius loci parte aggeres in ipso mari magnos iecit, multū ijs maris cōplexus est, ibiq; insulam effecit, imposita turri, unde noctu ignes emicantes signū nautis darent. Idq; opus ab eo ita extructum, portus nostrū hodie quoque retinet. At in Fucino lacu, qui in Mar-

Eratores
debitorum
Reipubli-
cæ.

Annonæ ra-
tiones ut
explicarit
Claudius.

Portus à
Claudio fa-
bricatus.

Fucini la-
cus emissio
in Tiberim
tentata.

sis

sis est in Tiberim emittendo, ut & locus circa eum la-
cum agriculturæ aptus, & Tiberis magis adhuc naviga-
bilis fieret, inanes sumptus fecit. Multas tulit leges, quæ
rum plerasque commemorare supersedeo. Inter alias
fuit, ut sorte ducti præfæcti, quia tum diu in urbe moraban-
tur, ante Calend. April. in provincias atirent: tum ne ele-
cti ei gratias in Senatu agerent, quod pro more faciebant,
dicens non eos sibi gratiam debere, quasi uero ambitione
eum honorem obtinuissent, sed se ipsis qui cum in princi-
patu administrando promptè adiuuarent: pollicitus etiam
uberiores laudes, si bene præfuisent. Qui propter mor-
bum non possent esse Senatores, eis ueniam dedit: qui-
busdam equitibus Tribunatum plebis permissit, reliquos
autem omnes coegit in Senatum, quoties uocarentur, ue-
nire: ac qui non paruissent ita obiurgauit, ut quidam
horum necem sibi conscuerint. Alioquin facilis & bo-
nus iis erat, ut ægrotantes inuiserit etiam, dies festos agen-
tib. adsuerit. Cum quidam Tribunus plebis publicè ser-
uum suum percussisset, nihil aliud iæ cum statuit, quàm
quod ministros ademit, restituitque eos non post multum
temporis. Seruum suum alium, qui quendam illustrem ui-
rum probro affecisset, in forum nussum flagris concidit.
In Curia si Senatores diutius stetissent, ipse quoque surre-
xit: nam (ut dixi) propter infirmitatem sedens plerumque
si quid rogaretur, de scripto respondebat. L. Syllæ, cum is
propter senium in suo subsellio quædam audire non po-
tuisset, ac ideo surrexisset, permisit ut in Prætorij subse-
lij sederet. Quæ die prioris anni Imperator fuit creatus,
ipse quidem nihil præter consuetudinem egit, nisi quod
Prætorianis militibus uiritim centenos nummos distri-
buit, repetijtque deinceps quotannis idem: at Prætores
quidam (neque omnes, sed quibus esset uolentibus, id

Leges Clau-
dij.Benitas
Claudij.L. Syllæ ho-
norat Clau-
dij.

enim licentiæ habebant) sua sponte, nullo decreto, eum diem, ac natalem Messalinæ publicè celebrarunt. Vtebatur omnino ea moderatione, ut nato quoque sibi filio, qui tum quidem Ti. Claudius Germanicus, post Britannicus appellatus est, nihil splendide egerit, ac neque ei Augusti, neque Messalinæ Augustæ nomen dari passus sit. Muncra autem gladiatoria continenter edebat, quibus adeò gaudebat, ut uitio ei cesserit. Peribant uerò paucissimæ bestiae, multi homines uel inter se pugnando, uel à feris enecti. Odio acri persequabatur. Claudius seruos, libertosque, qui sub Tiberio & Caio dominis suis perniciem machinati essent, aut delationib. alios circumuenissent, uel falsa testimonia tulissent: ideo plerosq; hoc modo perdebant, reliquos alio modo plectebat, aut dominis puniendos suis tradebat. Equidem eorum qui ita in publico perirent, tantus fuit numerus, ut Augusti statuam eo loco positam iusserit aliò transferri, ne uel semper inspiceret cedes, uel semper uelata esset. Risumque meruit eo factio Claudius, quòd sese iis exaturaret spectaculis, quæ aeneam omnique sensu cassam statuam uidere nollet. Delectabatur autem eo præsertim, si inter prandium, medio munere, caesos homines intueretur, quanquam leonem homines uo rare doctum, ideoq; multitudini apprimè placentem occidisset, quasi non conueniret oculis Romanis tale spectaculum. Quia uerò populo in ijs spectaculis promiscuè aderat, ac quæ uellet præbebat, rarissimè præconibus utens, ac pleraque asserculis inscriptis significans, eo magnopere laudabatur. Eninuoerò suetus sanguine & cædibus impleri, pronior etiam ad reliquas neces inde factus fuit, quarum potissimum causa penes eius familiam, & Messalinam fuit. Nam si quem uellent occidere, metum Claudio incutiebant, atque ita potestatem ab eo agendi pro arbitrio

Britannicus
Claudij F.

Iudis Gladi-
atoribus
Claudij ad-
ditus.

Augusti sta-
tuam translata.

Messalina &
liberti Clau-
dij ad cæ-
sas exercen-
das instigant.

trio suo accipiebant. Sæpenumero repente consternatus, ideo necari aliquem cum iussisset, post cum se collegisset, & ad mentis sanitatem rediisset, eundem requirebat, facinorisq; cogniti dolore & pœnitentia corripiebatur. Eadem cadum à C. Appio Silano initium sumptum est. Hæc quasi opera eius indigens, hominem nobilissimum, Hispaniæq; eo tempore præfectum acciuit, matremq; ei Messalinæ coniugio iunxit, cumque inter amicissimos propinquissimosque aliquandiu habuit, post subito interfecit, quod Messalinam, concubitu eius (erat enim extremæ libidinis ac impuditiæ fœmina) recusato, ac per eam Narcissum libertum principis offendisset. Narcissus qui neque uerum, neq; probabile ullum crimen obijcere Silano poterat, finxit in somnis uidisse se Claudium manu eius occisum idq; ei adhuc in lecto cubanti tremebundius narrauit, excepitq; sermonem Messalina, & uerbis exaggerauit: ita in somnium Appio mortem attulit. Eo interfecto, nihil iam sibi de Claudio boni Romani pollicebantur: iccirco statim cum alij, tum Annius Vinicianus insidias parauerunt, unus eorum qui post exitum Caij digni principatu habiti fuerant, ideoque perniciem sibi metuens. Is cum nullis esset instructus uiribus, Furium Camillum Scribonianum Dalmatiæ præfectum, copias multas urbanas ac peregrinas habentem ad societatem defectionis per nuncios pellexit, iam tum idipsum animo agentem, quod ipse quoque Imperio dignus esset iudicatus. Ad hunc id agentem multi Senatores ac equites se contulerunt.

Cædes à Claudio edicta.
C. Appius Silanus ut Messalinæ & Narcissi dolus perierit.
Messalinæ impudicitia.

Annius Vinicianus & Furius Camillus Scribonianus contra Claudium insurgunt.

* * Milites enim, cum eis Camillus nomen populi obtenderet, ac pristinae libertatis restitutionem polliceretur, ueriti ne iterum molestias ac mutationes tolerandas haberent, disio ei audientes non fuerunt. Itaque eos metuens Camillus, in ipsam insulam

Camillus à militibus desertus perit.

delatus est, ibique mortem uoluntariam oppetit. At Claudius, qui catenus in tanto metu fuerat, ut paratus ultro ei principatu cedere esset, recepto tum animo, militibus cum alijs donis gratias egit, tum effecit, ut urbana legionum septima et undecima, Claudianæ, fideles, piæque à Senatu nominarentur. Insidiarum autem conscios conquisiuit, ac ea causa per multos, interque eos Prætores quendam, postquam is se magistratu abdicasset, necauit: multi et Vinicianus ipse, manus sibi attulerunt. Hac arrepta occasione Messalina, Narcissusque, et reliqui liberti, à nullo extremo facinore abstinerunt: indicibus usi sunt etiam seruis ac libertis contra suos dominos, eosdemque, et ingenuos quoque multos, non peregrinos modò, sed ciues etiã, cõsque nõ de plebe modò, sed equites etiam patriciosque questionibus subicerunt, quanquam initio principatus Claudius iurauerat, nemini se libero tormenta adhibiturum. Hoc modo multi uiri morte affecti, multæ mulieres, aliæ in carcere, aliæ ad tribunal protractæ captiuarum instar, et earum quoque in Gemonias proiectæ corpora, cum eorum qui extra urbem necarentur, corpora tandem comitterentur. Quidam tamen nocentissimorum partim gratia, partim pecunia, Messalinæ et Narcissi sociorumque interuentu mortem uitauerunt. Liberis necatorum impunitas omnibus, bona etiam quibusdam paterna concessa. Iudicia peragebantur in Curia, Claudio eiusque præfectis et libertis presentibus: referebat ipse ad Senatum, in medio Consulum sella curuli aut in subsellijs sedens, tum ipse sedile consuetum occupabat, ac ijs sellæ ponebantur. Eo modo et illustrissimi uiri iudicabantur. At Galexus quidam Canulli libertus in Curiam introductus, multa libera uoce protulit: unum uerò præsertim memoriam meretur, quòd interrogatus à Narcisso in medium progressus,

Viniciani
interitus.

Iudicia.

Galexus in
Narcissum
scomina.

egresso, quid nam acturus fuisset, si Camillus rerū potitus esset? Quid, inquit, nisi ei à tergo astans tacuissim? Arria alio facto insignis facta. Hæc coniunx Cæcinæ Consulis, neque uiuere eo percempto statuit, (quod sanè potuisset non absque honore, Messalinæ coniunctissima) & ipsum trepidantem confirmavit: arrepto quippe gladio se sauciavit, eique cum porrigens: Videm, inquit, puer me non dolere? Hi laudem inuenerunt, quia continētibus malis eò res deuolutæ erant, ut uirtus nulla alia, quàm fortiter mori, haberetur. Claudius sanè ita huius & aliorum facinororum ultioni intentus fuit, ut pro tessera quoque hunc Græcum uersum suis militibus dederit:

Arriæ fortitudo & fides in martum.
Cæcinâ.

- Hunc uos

Odysseia

Vlsciei, quicumque prior nos ledat: oportet.

Multa quoque huiusmodi ad milites & Senatum dicta spargebat Græca, risu ab ijs qui intelligerent excepta. Eodem tempore Tribuni plebis, uno ex eorum collegio defuncto, quanquam presentibus Consulibus, ipsi Senatum sufficiendi alterius causa conuocarunt. Post hæc Claudius

111. Consul, multa sacrificia, multas ferias abrogauit: An. v. C. 796.

nam maior anni pars ijs absumebatur, non sine magno Reipub. detrimento. Igitur eas & reliqua omnia quæ Feriæ immodicæ.

poterat, contraxit. Quæ Caius quibusdam nullo iure aut causa dederat, repetijt, adempta ab eo uiarum curatoribus per Corbulonem, restituit: provinciarum præfectis forte constitutis, qui etiamnum in urbe moras trahebant, ut ante mediantem Aprilem discederēt Roma, imperauit.

Lycios ad eadem usq; Romanorū quorundam tumultuando progressos, in seruitutem redegit, & Pamphyliz adiecit: De qua re cum in Curia cognosceret, legatum quendam, Lycium quidem origine, Romanum tamen natum, Latine interrogauit, ac non intelligenti quid quæsiuisset, ci-

Lycijs libertas adæpta. In eos qui lus ciuitatis haberēt, linguam nō tenentes eijs.

Ciuitatis
ius uariè a-
dép:um &
datum.

Messalinae
& Narcissi
potentia.

Messalinæ li-
bido.

Claudij i-
gnorantia.

uitatis ius ademit, dicens Romanum eum esse non debere, qui sermonem eum nesciret. Multos alios quoque indig-
nos, ciuitate spoliauit, multis alijs singulatim, aut confer-
tim eã dedit, absq; etiã discrimine. Quia enim fr̃e omnia-
bus in rebus Romani peregrinis potiores habebãtur, mul-
ti ciuitatis ius ab ipso petebant, multi à Messalina ac fami-
lia eius redimebant. Itaque ius illud, magna quondã pecu-
nia uenditum, adeò tunc uile factum est, ut rumor insinua-
uerit, posse id uel uitreorum uasorum fragmentis pro pre-
cio datis parari. Hac de causa diſterijs agitatus Claudius,
eo contrã laudem inuenit, quòd cum multi deferrentur,
qui Claudij nomine non uterentur, aut testamento ei ni-
hil legarent, quasi utrumque ijs qui ciuitate ab eo donati
essent, factio opus esset, edixit, ne quis horum causa accu-
saretur. Proinde Messalina, libertique Claudiani ita non
ius modò ciuitatis, exercitiũque regendorum, & procu-
rationum, ac præfecturarum officia uendebant: sed reli-
quarum etiam omnium institutam exercebant, ut uenales
omnes res magno iam precio essent, adeò ut Claudius co-
actus fuerit in Campum Martium conducto populo, ipse
pro tribunali rerum precia indicare. Porro in castris
chlamydem indutus munus gladiatorium exhibuit, nata-
lem autem filij eius Prætores iniussu spectaculo & epu-
lo decorauerunt, quod postmodò etiam ab ijs qui uelent
factum est. Interim Messalina cum ipsa libidinosè uiuebat,
tum alias mulieres ad impudicitiam cogebat, multasq; in
ipso ut Palatio in præsentia ac conspectu maritorum adul-
teria committerent, adiecit: qui ipsi in carcere obsecueban-
tur, eos honoribus ac magistratibus ornat: qui uerò se
in id flagitij non demittebant, eos odio habebat, ac exitium
afferebat. Hæc tot & tanta scelera diu Claudium latue-
runt, cui ancillas Messalina componebat thoro, ac eos qui
indiciũ

indiciū aliquid deſerre poſſent, beneficijs aut ſupplicijs præuertebat : ita Catonium quoque Iuſtum , militibus Prætorianis præſectum , cū Claudio aperire quippiam ſagitij uellet , nece præuenit : Iuliam quoque filiam Druſi Tiberio nati, quæ uxor Neronis, Germanici filij, fuerat, æmulatione ducta , ac alteram Iuliam Germanici filiam interfecit. Tunc etiam eques quidam , inſidiarum Claudio factarum inſimulatus , de rupe Tarpeia per Coſs. & Tribunos plebis deiectus eſt. Dum hæc Romæ geruntur, eodem ſerè tempore A. Plautius, Senator , uir clariffimus, in Britanniam exercitum duxit, Brico, qui per ſeditionem inſula exturbatus fuerat, Claudio ita perſuadente. Plautius tum Prætor, difficulter exercitum è Gallia abduxit, indignè ſerentem, quòd extra orbem terrarum bellum eſſet gerendum, multumq; temporis cunctando extrahentem. Aſt ubi Narciffus à Claudio miſſus tribunal Plautij adſcendere , & exercitum alloqui inſtituit, tum maiori indignatione milites accenſi, conclamauère conſtitim tritum illud, id Saturnalia, (mos enim eſt Saturnalibus, ut id feſtum habitu dominorum ſerui celebrent,) ſtatimq; uolentes Plautium ſecuti ſunt. Copijs in tres partes diſtractis , ne uno loco appellentes prohiberi littore poſſent, retrò acti à uento in tranſmiſſione nonnihil moleſtiæ ſenſerunt: animo tamen recepto, quia fax ab ortu ſolis ad occidentem, quà nauigabant , diſcurriſſet, inſulam adueſti ſunt , nemine prohibente. Britanni enim cum ob ea quæ narraui, eos non aduenturos credidiſſent , non conuenerant: ideòque non congreſſi, in paludes ſe ac ſyluas abdiderunt, ſpe Romanos mora extrahendi, ut re inſecta diſcedere cogerentur , ſicut Iulio Cæſari acciderat. Proinde Plautius ijs indagandis multum laboris exhaustit. Poſtquam inuenit, (erant autem nō liberi, ſed regibus di-

Catonij
ſi interitus,
&c

Duarum Iu
liarum.

A. Plautij in
Britanniam
expeditio.
Bericus.

Narciffus à
militib⁹ ex
ploſus.
Saturnalia,

Cataracus.
Togodum
nus.
Cynobelli-
nus.
Bodunni.
Catuellani.
Germanibo-
ninatores

Flavius Ve-
spasianus.
Sabinus.

C. Sidius Ge-
ta.

Tamēsis flu-
uius.

uersis subieci) primò Cataratacum, post Togodunnium Cynobellini filios uicit, patre antè mortuo. Fugientibus his, partem Bodunnorum in fidem accepit, qui Catuellanis parebant: præsidioque ibi relicto, ad fl. cuius quen-
dam progressus est: quem quia sine ponte non posse à Ro-
manis transiri Barbari credebant, socordius in altera
eius parte castra habebant. Igitur Plautius Germanos
misit, solitos etiam rapidissima flumina facile in armis tra-
nare. Hi hostem inopinatum inuadentes, neminem uirum
sauciarunt, equis tantum qui currus traherent, uulnera-
tis; quibus turbatis ne sessores quidem constare ualebāt.
Tum Flauium Vespasianum (qui summo post Imperio po-
titus est) huiusque fratrem Sabinum legatum misit, qui
ipsi etiam traiecto amne, per multos Barbaros improvisò
interfecerunt. Neque uerò reliqui fugæ se dederunt, sed
postero die prælium incerta uictoria conseruerunt donec
C. Sidius Geta cum propè in hostium potestatem uenisset,
ita eos uicit, ut ei propterea honores triumphales, quan-
quam Consul non fuisset, dati sint. Inde se barbari ad
fluuium Tamēsin, quæ is in Oceanum se exonerat, eoque
affluente stagnat, receperunt, eumque facile transierunt,
locorum quæ firma & peruia essent gnari: eos Romani
insequentes periclitati sunt, mox cum Germani iterum
transiissent, ac superiori loco per pontem quidam trans-
gressi essent, undiq; Barbaris circumfusi magnam stragem
ediderunt, reliquos uerò inconsultius consectantes, in pa-
ludes inuias inciderunt, multosq; suorum amiserunt. His
de causis, & quia Togodumni interitu non modò nihil re-
miserant Britanni, sed acrius ad uindicandam eius cladem
bellum parabant, ueritus Plautius ultra non processit, sed
custodia eorum quæ tenuisset posita, Claudium accersit:
iussus id facere, si quid uolentius eueniret, ad quam ex-
peditio

pditionem cum omnia multa parata crant, tum elephanti
 contracti. Claudius accepto nuncio, res urbanas, ac milia
 tes etiam Vitellio collegæ suo; (cui Consulatum itidem ut
 sibi ad sex menses dederat) mandauit, ipse ab urbe Os-
 tiam deuectus nauigio, inde Massiliam est, reliquosq; itine
 re partim terra, partim mari facto, ad Oceanum uenit,
 transmisitq; in Britanniam, & ad copias ad Tamesin se
 expectantes perrexit: Quibus ad se receptis, transgres-
 sus fluuium, cum Barbaris, qui ad eius aduentum conue-
 nerant, signis collatis dimicauit, uictoriaque potitus est,
 & Camulodunum Cynobellini regiam cepit, multosque
 inde ui, alios deditione in suam potestatem accepit. Ob
 hæc aliquoties Imperator dictus est, contra institutū Ro-
 manorum: neque enim sæpius quam semel licet uno de
 bello id nomen adsumere. Porro Britannis Claudius ar-
 ma ademit, Plautioque eos regendos, subigendosq; reli-
 quos mandauit, ipse Romam contendit generis suis Pom-
 pilio & Silano cum nuncio uictoriæ præmissis. Senatus
 rebus gestis cognicis, Britannici cognomentum ei, trium-
 phum, ludos annuos, arcum trophæa hærentem in urbe, æ-
 liumque in Gallia: (unde in Britanniam traiecerat,) fi-
 lio idem cognomen, ut quasi proprio suo nomine Britanni-
 cus diceretur, Messalina primum in consessu locum, ut Li-
 uie quondam, utq; carpento ueheretur, decreuerunt. Con-
 trā Caij memoriā agrè ferentes, omne æreum numisma
 quod eius imaginem haberet, cōflari iusserunt: id quidem
 factū, non tamen æs in meliorem usum conuersum, quia Mes-
 salina ex eo Mnesteris histronis statuas fecit, hanc ei sue
 consuetudinis gratiā repræs, quia is antè Caio quoq; fa-
 miliaris fuerat. Huius Mnesteris amore flagrans Messa-
 lina, cū nullo modo neq; pollicitis neq; minis ad concubi-
 tum pellicere posset, cum marito locuta est, petens ut sibi

Vitellius
 Consul.

Camalodo-
 num.

Imperato-
 ris nomen.

Honores
 Claudio de-
 creti.
 Aerea Caij
 numismata
 confecta.

Mnesteris
 histronis
 statua Mef-
 salina facta.

Messalina
 quo dolo
 Mnesteris
 concubitu
 posita.

eum parere cogeret, quasi alia in re eius indigēs: itaque cum Claudius ei mādasset, ut Messalinæ in omnibus quæ iussisset, morem gereret, coijt cum ea Mnester, quasi id quoque ab eo iussus. Eodem modo permultis cum alijs egit Messalina, ita adulteria perpetrans, quasi conscio & permittente Claudio. Caterum Britanniae parte aliqua subacta, Romam redijt Claudius C. Crispo 11. T. Statilio Consulibus, Sexto quàm discederet mense, sedecim tantum diebus in Britania actis, triumphauitq; cum reliquis pro more agēs, tum per gradus in Capitolio genibus adscendens, leuantibus eum utrinq; generis. Tribuit autem non Consularibus modò, qui ea in militia affuissent, sed Senatoribus quoque alijs triumphalia insignia, solitus hoc etiam in minimis rebus profuse agere. Rubrio autem Pollioni praefecto suo imaginem quoque, ac sedem inter Senatores quoties ipsum in Curiam comitauisset, concessit: ac ne nouum id facere uideretur, dixit Augustum hoc idem Valerio cuidam Liguri tribuisse. Laconem qui prius uigilibus praefuerat, tum Galliam procurabat, his ijsdem ac Consularibus praeterea honoribus ornauit. Deinde ludos triumphales edidit, accepta ad id Consulis potestate. Hi ludi in duobus simul theatris exhibitifunt, ac sepius ipso à spectaculis digresso, alijs ea curarunt: equorum certamina tot promisit, quot dies ille admitteret, plura tamen quàm decem non fuisse. nam inter equorum cursumurse cadebantur, athletae certabant, pueri ex Asia euocati pyrrhicam saltabant. Alios propter hanc uictoriam ludos artifices scenici fecerunt, cum Senatus id concessisset. Hec propter triumphum Britannicum acta: ac quo libentius, reliqui se dederent, decretum est ut omnia pacta quæ Claudius aut eius legati icissent, rata essent, quasi à S. P. Q. R. facta. Achaiam, & Macedoniam

An. V. C.

797.

Triumphus

Claudij.

Rubrius

Pollio.

Laco.

Ludi trium
phales.Pyrrhica
saltatio.

iam inde à principatu Tiberij à præfectis electis administratis, sorti reddidit. Prætores qui Pecuniæ publicæ curæ præfuerant, abrogauit, Quæstoribus eò munere, ut antiquitus institutum fuerat, mandato: non quidem ut annui ij essent (sicut olim et Quæstores, et hi deinde Prætores fuerant) sed ut duo ad trienniū ei negotio præessent: atque hi statim Prætores deinde creabantur, pecuniāq; pro eo ac uisi fuissent suum munus obijisse, accipiebant. Præfecturas autem Italiæ extra Romam omnes aboleuit, ac Quæstoribus mandauit: Prætoribus quædam iudicia, à Consulibus olim cognita, commisit: militibus, quia ex lege uxores habere nequibant, ius maritorum concessit. M. Iulio Cottio paternum principatum, quem ad Alpes sui nominis habebat, adauxit, tunc primum eū regem appellans. Rhodios libertate priuauit, quòd Romanos quosdam in crucem sustulissent. Vmbonium Siliōnem præfectum Beticæ accitum, Senatu mouit, quòd in Mauritania militantibus parum frumenti misisset: hoc ei crimen obtentum, cum ob id plecteretur, quia libertos quosdam offēdisset. Atque is quidem Silio omnem suā suppellectilem proscripsit copiosam et elegantem, quasi omnem diuenditurus, nihil tamen uendidit quàm uestem Senatoriam, ostendens nihil sibi mali accidisse, ac posse se priuatum bene uiuere. Nundinæ quoque tum propter sacrificium in alium diem translata: id ipsum aliàs quoque sæpe factum. Annus insequens M. Viniciū iterum, Statiliū Coruinū habuit Consules. Tunc Claudius omnia solita iuramenta præstauit, reliquos uiriter iurare prohibuit, atque ita ut olim, unus ex Prætoribus, Tribunus plebis, ac reliquis collegijs pro omnibus iussurandum dixit, quod per multos annos seruatum est. Quoniā quidē uerò urbs imaginibus replebatur (licebat

Circa
stratus qui
dam à Clau
dio immu-
tata.

M. Iulius
Cottius.

Rhodiis li-
bertas a-
dempta.
Vmbonij Si-
liōis casus.

Nundinæ
translatæ.
An V. C.
798.

Statuas po-
nendi mo-
dus impera-
tus.

enim

enim omnibus qui uellent pictura, ære, lapideq; suam effigiem publicare) plerasq; earum loco mouit Claudius indicto ne quis in posterum priuatus iniussu Senatus hoc ageret, nisi quis opus aliquod edificasset aut rescisset, his ac eorum cognatis permuttebat, ut ijs in locis memoriam sui poneret. Cum Præfectum quendam provincie propter dona capta exilio puniret, omnia quæ is præfecturæ tempore acquisiuisset, in publicum redegit: ac ne subterfugere iudicium Præfecti possent, nulli statim unum post alterum imperium dedit. Decretum quidem id iam antè fuerat, ut alij post alios citra excusationē sorte in provincias mitterentur, ac ne quis ex alio officio aliam ex alia peregrinationem susciperet, ne uel eliceret delicta uel imperijs, uel peregrinationibus continentib. impunita redderentur, uerum exoleuerat iam. Claudius uerò utrumque tam diligenter seruauit, ut ne suorum consiliariorum ullum passus sit statim provinciam ad se pertinentem sortiri, quanquam nonnullos pateretur biennio toto præesse, ac aliquando delectos in eas mitteret. Qui peregrinationē extra Italiam petebant, concedebat quidem iis non consulto Senatu, tamen ut ij lege abesse uiderentur, iubebat Senatusconsultum fieri. Verum id in posteriore demum anno factum est. Eo uerò tempore ludos uictinos, quos suæ expeditionis causa promiserat, edidit, plebique quæ ex publico frumentum accipiebat, in singula capita trescenos sesterrios diuisit, quanquam fuisse qui plus acciperent, & nonnulli mille ducentos quinquaginta adepti sunt. Eam pecuniam non ipse omnem distribuit, sed partem generi eius, cum plures in dies se largitio proferret, quibus ipse ius uolebat dicere. Saturnalibus quintum diem, à Caio additum, ac ademptū deinde, restituit. Quia uerò natali suo defestus solis futurus erat, ueritus ne quis inde tumultus

Donatiuū
Claudij.

Claudius So-
lis defestus
& eius cau-
sas prædi-
cit.

tumultus existeret, cum alia quoque prodigia quædã accidissent, publicè edidit non modò futurum id deliquium, sed tempus etiam, quantitatemque eius, causasq; ob quas necessariò euenturum esset. Cause sunt huiusmodi. Luna infra solem (ut certum habetur) siue proximè ei subiecta, siue Mercurio etiam, Veneriq; supposita, mouetur in longitudinem ac altitudinem, quemadmodum & Sol uidetur cursum habere suum: sed præterea etiam in latitudinem, quod Soli nequaquã conuenit. Proinde Luna si respectu aspectus nostri rectà sub Solem ueniat, ac infra eius radios currat, splendorem eius qui in terram deferretur, hominum aliis magis, aliis minus occultat, nequaquã uerò eum obscurat: nimirum cum Sol semper proprium lumen obtineat, neque unquam id amittat. unde his etiam quibus Luna non ita opponitur, ut Solem obtigat, integer uidetur. Hoc ita Soli accidit, ac tum ita sub Claudio editum est. Porro Luna (neque enim alicum fuerit de ea quoque loqui, quando semel eum sermonem attigimus) deficit, quoties è regione opposita Soli (quod ei in plenilunio, sicut Soli deliquium in coniunctione obtingit) in umbram terræ, quæ habet metæ seu turbinis figuram, incidit. Fit hoc, cum in mediolatitudinis suæ mouetur, ac tunc luce quam à Sole accipit destituta, ipsa per se qualis sit apparet. Circumactio hoc anno, Valerius Asiaticus iterum, M. Silanus Consulatum acceperunt. An. V.C. 799. Silanus tempus magistratui suo præscriptum exegit: Asiaticus autem ad Consulatum toto anno gerendum destinatus (quod aliis etiam euenit) ultro se coabdicauit non sine exemplo id quidem. Veruntamen alijs inopia causam præbuit, cum sumptus ludorum Circensium immodicè excreuissent, quia uicis quater certabatur: Asiaticum ipse diuitiæ mouerunt, quas cum magnas possideret

Causæ eclipsium Solis & Lunæ.

sideret, ne prætereà propter secundum Consulatum molestus, inuidiæq; aliorum obnoxius foret, demittere se sponte sua statuit, quò tutior à periculis esset. Verùm id ei consilium irritum fuit, ac propter suam opulentiam perijt. Vinicius uir illustris nihil quidem à Claudio passus est, cùm se ocio & cura suarum reru seruaret: at à Messalina, cui suspectus erat, quoniam ea uxorem eius Iuliã occiderat, indignante insuper quòd coitum suum recusasset, ueneno necatus est, publicòque funere & laudatione (multis enim ea concedebantur) ornatus. Verùm Asinius Gallus, Drusi frater uterinus, insidiatus quidem est Claudio, non tamen morte, sed exilio mulctatus: fortassis propterea etiam, quòd neque exercitum parauerat, neq; pecuniam contraxerat, sed malta cum insania quasi generis causa in Romanos uolentes imperium habituro, ad ferociam prouexerat. potissimùm autem idcò, quòd statura minima, ac deformitate summa præditus, despicere tur, ac risum magis quàm periculũ mereretur. Laudi hæc summæ Claudio fuerunt, ac profectò id quoque, cum quidam libertus Tribuno plebis patronum suum deferret, ac contra eum lictorem peteret, acciperetq;, indignatus, hunc & eius socios supplicio affecit, dixitq;, ne quis auxilium eis qui contra dominos ita agerent, ferret: qui tu-
lisset, eum ius alios accusandi amissurum. Atqui contrà agrè omnes ferebāt, mulieris eum, & libertorum suoru esse mancipium, potissimùm ubi in gladiatorio quodam certamine Sabinum Galliæ sub Caio præsidem perdere Claudio aliisque cupientibus, eum (erat enim adulter ipsius) Messalina eripuit. Eadem Messalina quoque non sine omnium dolore detinebat Mnesterem, abstractum à theatro, ac quoties cur non saltaret, mentionem populus faceret, miratus Claudius id esset, excusaretque inter alia,

M. Vinicius
Iuliæ mari-
tus à Messa-
lina vene-
noscatus.

Asinius Gal-
lus Claudio
iniliatus
relegatur.

Claudius v-
xoris & fa-
mularum
mancipiũ.
Sabinus.

Mnester
Messalinæ
adulter.

alia, cum secum non esse. Etenim credentes uere eum quæ fierent ignorare, dolebant solum ipsum nescire quid in regia rerum gereretur, quæ iam hostibus etiam innotuissent; indicare tamen ea nolabant, uerecundia Messalinæ: & Mnesterij parcentes, qui non minus populo propter artem, quam formæ causa Messalinæ gratus erat. Tam egregius uerò artifex saltandi erat, ut cum ab eo magno populus studio cōtenderet, ut quandam fabulam præstantem ageret, è scena prospexerit, dixeritque, non posse se id facere, quia cum Oreste dormiuisset. Claudius porrò, cum causæ innumera disceptaretur, ac qui se casuros sua timebant, uadimonium desererent, edicto testatus est, se contra absentes etiam intra certum diem pronūciaturū, idque re confirmauit. Annus sequens Claudium IIII, L. Vitellium III. Consules habuit, Anno Romæ octingentesimo. Mouit tum Senatu aliquos Claudius, quorum plerique non inuiti, sed libenter propter egestatem exciderunt. Et cum Surdinius quidam Gallus, cui ad Senatoriū ordinem tuendum opes sufficiebant, Carthaginem nūgraret, celeriter cum Claudius reuocauit, aureisque se cum compedibus ligaturum dixit: ergò dignitate à principe iligatus, Romæ mansit. Porrò in alienorum libertorum scelera grauitè animaduertens Claudius, ita suis indulsit, ut cum quidam Pantomimus in theatro uulgatum illud protulisset:

Tolerantius nequit beatus verbero,

uniuersisq; populus in Polybium eius libertum intueretur, ac Polybius clamaret, dictum esse ab eodem poeta:

Reges quoque extitere de caprarjjs,

impunè id tulerit. Quibusdam delatis, quasi insidias ipsi struxissent, contempti reliqui, quia diceret non eodem modo

An. V. C.
300.

Surdinius
Gallus.

Aureæ com
pedes.

Polybiji
Claudij li-
berti licen-
tia.

Claudij
vox.

770
A. 70
Aletij Asia-
tici interi-
tus.

Vitellius ca-
lōnia Asia-
ticum mor-
ti tradit.

Insula ena-
ta.
De seruis q-
grotis.

Tirus patrē
Vespasianū
eripit.

Cn. Domi-
tij Corbulo
nis in Ger-
mania res
gestæ.
Chauci.

Fossa inter
Mosam &
Rhenum.

modo de pulice ac de fera uindictam expetendam: Asiati-
cus autē apud eum causam dicere iussus, parū absuit quin
euaderet. Inficias enim ibat, neque se quenquam horum,
qui contra ipsum producti essent testes, agnoscere dice-
bat: tum miles qui se consiliis eius interfuisse perhibebat,
iussus Asiaticum demonstrare, caluum quendam forte ad
statem indicauit: care in risum uersa multum, Claudioq;
iam de absoluendo Asiatico cogitante, Vitellius Messali-
ne gratificans, oratum ait se ab Asiatico, ut liceret sibi
qua uellet morte perire: ita demum Claudius existimans
conscientia uictum eum se ipsum morte damnasse, homi-
nem interfecit. Eodem anno apud Theram insulam par-
ua insula enata est antē nō uisa. Quia multi seruos agro-
tantes nulla cura dignabantur, sed domibus eiciebant
legem tulit Princeps, ut qui ita exturbati ad sanitatē re-
diissent, liberi essent. In Britannia circumdato à Barbaris
Vespasiano, & in extremo periculo uersantem, Titus fi-
lius eius patri metuens, coronam hostium incredibili au-
dacia disiecit, fugientesque insecutus cecidit. Plautius
Britannici belli causa, quod egregiē id gessisset confici-
setque, à Claudio laudatus est, ac triumphauit. At Cn.
Domitius Corbulo in Germania exercitui præfectus,
milites exercuit, ac Barbaros, in primis autem Chau-
chos uexauit, cuius ubi uirtutem ac studia Claudius co-
gnouit, non passus maiora augmenta accipere, ex hos-
toreuocauit. Et redijt Corbulo dicto parens, hac tan-
tū uoce emissa, felices fuisse quondam exercituum du-
ces: quo ostenderet priscis illis licuisse citra periculum
præclarè rem gerere, suæ uirtuti imperatoris inuidiam
officere. Triumphauit tamen nihilominus. Iterum copijs
præpositus, nihilo minus cas in exercitijs habuit, cumq;
pax esset, eorum opera fossam à Rheno ad Mosam per-
duxit

duxit, longam ad millia passuum *xxi. ne* ijs fruij astuāte Oceano refluētes stagnarent. Messalina uerò adulterijs & stupris non contenta, (iam enim etiam in lupanari in Palatio sese & alias primarias fœminas prostituebat) maritos quoque simul multos, scilicet lege quadā habere cupiuit. Ideo C. Silio nupsit, nuptiāsque magno sumptu parauit, regiāq; ei donauit, preciosissimis quibusque Claudij rebus in eam congestis, denique Consulem eum designauit. Hæc omnibus audita uisāque, solus Claudius ignorabat. Quippe rei frumētariæ explicandæ causa Ostiā iuerat: Messalina uerò relicta Romæ simulatione morbi, magnū cōuiuiū instruxerat, in cōque sūma cū libidine luxuriata fuerat. Narcissus Claudio ab ea seiuncto pellicū ministerio omnē rem aperit. Ergo reuersus in urbē Claudio, Mnestere & multos alios trucidauit, ipsāque deinde Messalinā: pauloque pōst fratris sui filiā Agrippinā, matrē Domitij Neronis, uxore duxit, forma insignē, & quæ ad eū ut patrū crebrō cōmicaret, solāque cū eo esset, blādīus accepta, quā fratris filiā decet. Agrippina ubi primū in regiā uenit, mulier tractādīs negociis apertissima, Claudium statim sui iuris effecit, quique eius beneuolētia utebātur, alios metu, alios beneficijs sibi deuinxit. Claudio, quanquā ipse ex se natos liberos haberet, persuasit ut filiū suū adoptaret, eumq; ad gerendū Imperiū instruxit sub præceptore Seneca, collegitque ei inefabiles diuitias, nihil sordidissimū etiā ac minimū, quod ad pecuniā parādā faceret, omittēs, omnes quacūq; ratione locupletes demerēdo, multos propter opes interrimendo. Emulatione impulsā nonnullas etiam illustres fœminas morte affecit, inter quas Lollia Paulinā, quod spem ea nuptiarū Claudij aliquam habuisset. Huius occise caput allatum sibi, cum non agnosceret, sua manu os

Messalinæ
stupra &
nuptiæ cum
C. Silio

Narcissus
index rei.
Claudius
Mnestere
& Messalinam
cædit.
Nuptiæ
Claudij cū
Agrippina.

Nero adoptatur à Claudio.
Seneca

Lollia Paulina
Agrippina tollit

Nero gener
fit uirici.

Ardor cœli.
Naualis pu
gux specta-
culū a Clau
dio editum.

Iulius Cilo
mendatio
Narcissi fer
uatus.

cuius aperui, dentesque peculiare quippiam habentes ins-
pexit. Mox in Messalinā plane cōmutata est, præsertim,
cū Senatus ei honores quosdā, atque carpento luauue-
heretur, decreuit. Quo tēpore Claudius Neronē Agrippa
pinæ filium adoptauit, generum quoque cum sibi pect:
filia tamen prius adoptanda in aliam familiam tradita, ne
sororem fratri coniungere existimaretur. Eo tempore
haud leue prodigium accidit, cū ea die ardere cœlum
uideretur. in palude quadam Claudius exhibere nana-
lem pugnam cupiebat, cinxerātque eam ligneo muro, si-
xerātque tabulata, cōueniēte ad spectādum immensa mul-
titudine. Vestitum quisque suo arcitrīo, militārē Clau-
dius & Nero gestabant, Agrippina chlamydem auro in-
tertextam induerat. Quibus depugnandum fuit, morte
damnati erant: utrinque naues quinquaginta habebant,
partiū alteri Rhodiorū, alteri Siculorū nomē. Primum u-
trique in unum congregati, Claudium his uerbis cōpel-
lauere: Aue Imperator, morituri te salutant: pōst cum
salutem non impetrarent, sed nihilo minus pugna naua-
lem conferere iuberentur, tantum nauibus ordines inui-
uicem peruadentes, non ante ad manus uenerunt, quā
ui coacti mutuō se trucidarunt. Ceterū Narcissus ita
ludibrio habebat Claudium, ut fama sit, cum Bithyni ius
dicente Claudio multis clamoribus Iunium Cilonem mu-
nerum haud mediocriter captorum accusarēt, qui præ-
fectus ipsis fuerat, Claudiusque præ turba non intelligēs
quid uelient, assistentes interrogaret, quid nam dicerēt
Bithyni, Narcissum mentitum respondisse, agere eos
gratias Iunio: idque credentem Principem subdidisse:
Præsit ergo adhuc cistiennū. Porro Agrippina publicē
quoque per sepe de Republica respondentī, aut legatos
audiētī Claudio adfuit, in proprio tribunali locata, maxi-

mu

mum id spectaculum. Iulio Galico oratori causam a Iulio Galico
 genti iratus, in Tyberim iuxta ipse iurisdictione exer-
 cens, cum auici iussit. Vnde extat perelegans Domitij
 Afri, patroni reorum suo tempore praestantissimi, iocus, Domitij
 cuius auxilium cum quidam imploraret, a Galico desti-
 tutus: Quis, inquit, tibi indicauit, me natatorē Galico
 meliorem esse? Enimvero Clauaius Agrippinae adio-
 nicus, quas quidē comperisset, iam in pensus, filiiq; sui
 requirēs Briannicum, (que ipsa consulto plerunque a
 spectui iuducebat, Neroni filio suo ex priori marito Do-
 nutio, omni modo impetum parans) nec frēs modò quae
 fiebant, consilia Agrippinae deprimenda, filiumq; suum
 successorē imperij relinquenti rationes cogitabat. Quod
 casentens, metusq; perculsa, ueneno cōsilia eius prae-
 uenire statuit. Et quoniam uinum, quod plurimo semper
 ingererat, ac cetera uictus ratio, qua ad sui custodiam
 Imperatores utuntur, ne Lederetur obstat, Locustam
 famosam ueneficiorum causa mulierem ad se uocauit, ue-
 nenumque eius opera inmedicabile prae paratum, bolito
 infudit: promde ipsa de reliquis comedens, medicatum
 Claudio, maximum uidelicet & pulcherrimum, mādū-
 candum exhibuit. Hoc pacto circumuentus insidijs ille,
 ē coniuncto quasi temulentia oppressus elatus est, quod
 erat ipsi frequens: noctu autem amissa loquendi audiēdiq;
 omni facultate dicm clausit, III Idus Octobris, cū uixisset
 annos LXIII, imperasset XIII, mensesq; praeterca VIII.
 dies XX. Vt efficere hoc posset Agrippina, Narcissum
 in Campaniam, quasi aduersus podagram aquis eius re-
 gionis usum amandauerat, attentissimum domini sui
 eum custodem, & quo praesente nunquam id facinus per-
 petrare potuisset, ipsius quoque interitus Claudij obitū
 subsecutus est. Fuit is Narcissus hominum ea tempestate
 potentiſſimus

Iulius Galicus orator.

Domitij Afri iocus.

Locusta uenefica.

Claudio ab Agrippina ueneno necatur.

Aquis Campaniz.

Narcissi opulētia & obitus.

Prodigia
quæ mortē
Claudij por-
tenderunt.

L. Iulij Gal-
lionis de
morte Clau-
dij iocus.
Senecæ li-
ber de mor-
te Claudij.

Neronis de
fungis face-
te dictum.

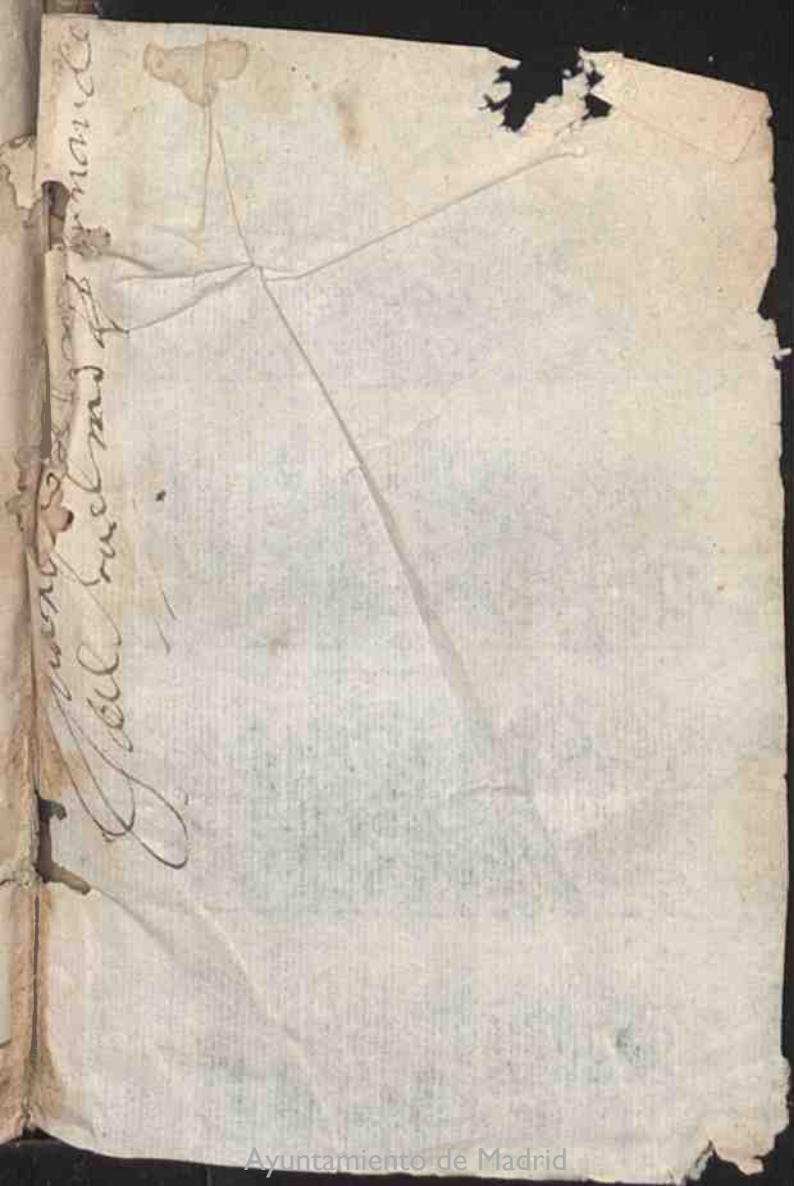
potētissimus ut qui amplius quater millies sestertiū pos-
sederit, quæ urbes regesque coluerint, idēque iā instāte
percussore, egregiū factū edidit, crematis omnibus Claudij
literis, quibus secreta contra Agrippinam ac nonnullos
alios continebantur, quæ in sua ipse potestate, principi à
libellis quod esset, habebat. Hic fuit Claudio uita exitus,
nimirum à Cometa tamdiu uiso, pluuia sanguinolenta,
fulmine in signa pratorianorum militum delato, spon-
tanea templi Iouis Victoris apertione, examine apum in
castris congregato, ac morte singulorum ex omnibus
magistratibus hominum præmonstratus. Sepultura, et
alij honores ei qui Augusto, omnes cōtigerūt. Agrippi-
na autem ac Nero lugere se eum, quem necauerant, si-
mulauere, euexeruntque in cælum, quem è conuiuio
extulerant. Vnde L. Iulij Gallionis, qui frater fuit Senecæ,
urbanissimum extat dictum. Scripsit quidem Seneca
etiam librum, ἀποκολοκύνῃσιν titulo, quasi diceret
de immortalitate fungo parata: sed Gallionis iocus memo-
ratur, paucissimis uerbis plurima ambiens. cum enim eos
qui in carcere necantur, magnis uncis in forum carnifices,
ac inde in profluentem protraherent, unco Claudium in
cælum raptum dixit. Neque illud Neronis memoria in-
dignum, qui fungos deorum cibum esse dicebat, quoniā
Claudius etiam boleti esu Deus esset factus.

FINIS DIONIS ROMANÆ

Historiæ, Gulielmo Xylandro

Augustano interprete.

Iulij Caesar primus imperator. f. 325.

lo de
994 610.

ot

CASSI
HISTORIA
DE ASIA

A
1991

